a est.
Item mis-
ntemplar
ya sido vn
ado d dolor
o para of-
rificio por
y por las a-
oio/para

nal?
e. Y la segũ
ntemplar q̃
a de la san-
id.
stola.
do se dize la
nos contem
ción S. Joã
e los Prophe
les y anci-
este misto.
y del libro.
ndo se passa el
...ala o-
...libro/de-

VNIVERSA PHILOSOPHIA
DE MORIBVS
A FRANCISCO
PICCOLOMINEO
SENENSE,

PHILOSOPHIAM
IN ACADEMIA PATAVINA
E PRIMA SEDE INTERPRETANTE,

Nunc primùm in Decem Gradus redacta, & explicata.

AMPLISSIMO SERENISSIMOQ.
SENATVI VENETO
DICATA.

Additi ſunt Indices duo: Vnus primorum Capitum, Alter ſingularum ſententiarum.

VENETIIS, MDLXXXIII,
Apud Franciſcum de Franciſcis Senenſem.

AMPLISSIMO
SERENISSIMOQVE
SENATVI VENETO,

CVNCTORVM VIRTVTIS GRADVVM ALVMNO, PROPAGATORIQVE OPTIMO, ET MVNIFICENTISSIMO,

Franciscus Piccolomineus Perennem Incolumitatem.

NIMI meditationes ei iure optimo dicandæ consecrandæq́; sunt, cui iam diu dicatus & consecratus est animus: Ei offerenda sunt munera; cui, ob recepta beneficia, plura & maiora debemus: Eiq; Ciuiles gradus aptissimè congruunt, quod Ciuilis Imperij exactissimum vniuerso patefacit exemplar. Imperium Venetorum mira animorum consensione, oreq́; omnium, incomparabili quadam Gloria ad sublimia tollitur, latissimeque commendatur: erga quod ego interna quadam animi commotione ita semper fui affectus, vt nil magis optarim; quàm labores, vigilias, studiaque mea, eius amplitudini dicare & consecrare: propterea; quamprimùm a Gymnasiarcharum Triumuiratu (inter quos tu AMPLISSIME NICOLAE DE PONTE, *qui modò per gradus virtutis eleuatus in solio sublimi Serenissime fulges, Prudentissimè residebas) mihi oblata fuit occasio; in celeberrimam Patauinam Academiam conuolaui, huicq́; honestæ seruituti me libentissime destinaui: Quod eo consilio, eoq́; instituto feci; vt, cum pro communi auditorum beneficio, tum maximè pro vtilitate Nobilium Venetorum, cunctis ingenij neruis laborarem. Id autem cum sedulò opera præstitissem, res adeò mihi suc-*

cesit ad uotum; ut innumeri nobiles Veneti ex mea schola prodierint: qui & disputationibus, & ciuilibus concionibus, & libris varijs, se sublimes, prudentes, & eloquentes Philosophos patefecerunt; aptos, non suam tantum rectè formatam Rempublicam congruenter gubernare, verùm insuper nouas ex integro ad hominum salutem erigere & conformare. Nec mirum profectò: Ingenia enim Nobilium Venetorum, ad omnia Sapientiæ, Prudentiæ, Eloquentiæq; præclara studia, aptissima sunt; & desiderio honoris, timoreq; infamiæ, tanquam stimulis acutissimis, maximè omnium ad sublimia euehuntur. Cum igitur in præclara Patauina Academia, tam viginti tres integros annos, eam Philosophiæ partem explicauerim, quæ contemplationi est dicata; honorificentissimè semper, & ad votum, a splendidissimo Senatu auctus honestatusq; fui: iam enim duo de viginti præterere anni, cum ego dignitate primi loci fui decoratus, annum agens meæ ætatis quadragesimumprimum; in quo temporis cursu nil petij quod non receperim, nil optaui quod non sim consecutus. Ex animo autem meo huic honorificæ seruituti dicato (dum per ferias a grauioribus contemplationis studijs mihi vacare licuit; & recreationis loco, per viridia, salutariaq; Morum prata, vnà cum Academicis, Peripateticis, & Stoicis spaciari) hæ de ingenuorum animorum (ciuili institutione prodiere meditationes: sumpta præsertim occasione ab ea Populari calamitate; quæ ante sex annos, ob infestissimam Pestem, Venetias, Patauium, variasq; præclaras Vrbes miserrimè afflixit: vt; si quam ex contemplationis fontibus, pro leniendis humanis miserijs, salutarem aquam mihi datum esset haurire; opera experirer. His itaque suasus rationibus, huiusmodi animi fructus soli Senatui Veneto dicandos & consecrandos censui: ille enim est Sol, & Cælum; cuius fauore editi, aucti, absolutiq; fuerunt: quibus accedit, quòd; dum mentis aciem in eius amplitudinem conuerto; gradus singulos decem, in quos vniuersam de Moribus Philosophiam distribuendam censeo, distinctissimè ac exactissimè in ea impressos ac formatos intueor. Primò enim Populi eius Imperio dicati, necnon impuberes adolescentes; gradum primum, qui Perturbationum est, nobis aptissimè offerunt: Mox Nobiles Iuuenes, quibus ad Publica Comitia datur aditus, Principia Virtutum patefaciunt: Qui tertiò ad Magistratus infra Rogatorum ordinem constitutos eleuati, gradum Semiuirtutum præseferunt: Elati deinde ad ordinem Rogatorum, gradum quartum Virtutum de Moribus pru

denter

denter ostendunt: Qui deinde Consiliariorum, Magnorum Sapientum; Procuratorumq; dignitate honestati; gradum quintum, qui Virtutum rationis est, splendidè illustrant: Gradum sextum humanorum supremum, Heroicæ virtuti dicatum, Dux Reipublicæ Serenissimus possidet: Ex quibus gradibus fœlicissimè complicatis consurgit septimus publicæ Amicitiæ, quâ mira charitate Viri Nobiles inter se sunt deuincti: Quibus cumulatissimè gradus octauus munerum Naturæ, & Fortunæ famulatur, & fauet: Ex quibus nonus summi boni, eximiæq; eius Imperij fœlicitatis consurgit: Quod summum bonum, pro decimi gradus constitutione; insigni Prudentia, incomparabiliq; Iustitia, per Magistratus & Leges, in communem Populorum utilitatem effundi inspicimus: adeò vt meditationes meæ ex gradibus Imperij Veneti prodierint, in eosq; fœlici quodam circulo reuoluantur. Nil vnquam ego animo ingrato deformius excogitare valui: Propterea, ne mihi nota tam fœda inureretur, voluntatem saltem pro facultate gratam patefacere mirum in modum exoptaui. Impendi hactenus vitæ meæ meliores annos in huius amplissimi dominatus honestissimum vsum, speroque in posterum me idipsum effecturum: at animo maiora optanti id non est satis. Vita enim breuis est; cupio etiam inseruire defunctus, cupio posteris quoque huius meæ obseruantiæ testimonium derelinquere: quod cum lingua præstare nequeam; calamo, & Philosophicis scriptionibus, me posse assequi non desperaui. Propterea has animi mei meditationes, quasi prolem ex Mente desiderio perennis venerationis fœcunda ortam, eius Serenitati dicatas & consecratas volui: vt vice sui parentis, dum vita hac fuerit functus, etiam posteris prosint; etiam posteris seruitutem, reuerentiam, obseruantiamque eius viuam & flagrantissimam patefaciant. Tu itaque AMPLISSIME SENATVS; *qui tot illustrium Senatorum Prudentia, Probitate, Sapientia, Eloquentiaque insignium continuata serie, vitam viuis perennem, innocentissimam, & penè diuinam; munus hoc, a tibi addicto, dedito, obstrictoque oblatum, magnis excipe animis: id enim, nisi ob aliud, ob præstantiam saltem rei de qua agitur, tuæ Amplitudini aptissimum & congruentissimum iudicabitur. Diu fœlix viue, & vale, vt Virtutum gradus diu seruentur incolumes.*

Patauio Calend. Iulij. *MDLXXXIII.*

PRIMA VNIVERSI OPERIS CAPITA.

PARS PRIMA.

INDEX EORVM, DE QVIBVS IN SINGVLIS GRADIBVS AGITVR: ET TANQVAM BREVE COMPENDIVM.

IN INTRODVCTIONE HAEC EXPLICANTVR.

GRADVS PRIMVS DE MATERIE virtutum.

GRADVS SECVNDVS DE PRINCIPIIS Virtutum.

Quęritur,

GRADVS TERTIVS
de Semiuirtute.

GRADVS QVARTVS DE VIRTVTE Morali.

Propo-

GRADVS QVINTVS, DE VIRTVTE mentis.

primo

GRADVS SEXTVS DE VIRTVTE Heroica.

GRADVS SEPTIMVS DE VSV QVODAM virtutis, nempe de Amicitia.

GRADVS OCTAVVS DE INSTRVMENTIS Virtutum.

Mox

GRADVS NONVS DE SVMMO Bono.

Agitur

GRADVS DECIMVS DE VIRTVTE ET summo bono per Vrbes, & Populos propagando.

Duodecim

F I N I S.

ERRATA POTIORA
SIC CORRIGITO

Vbicunque fit mentio de Auerroe, & Expositionibus Aristotelis, et legitur conteat debet legi comm. & dum fit mentio de Aristotele, debet legi cont.

facie	lin	ver	
2	C	1	mira, legatur, mirumq.
9	A	11	ciuitatis, leg. ciuitatis.
	B	9	enim, demarur
	C	postremo,	& demarur
	D	4	egeremus, lege, egeremus.
11	D	2	nostræ, propositæ
19	A	3	25 leuatur 52
24	D	2	se de toma, lege, septimo de tocra
31	B	3	modi, lege, modis
33	D	1	humanato, leg. humanorũ
36	C	1	censu lege censum.
38	B	1	hi lege, hi
40	C	10	moribus l morbis
49	A	1	voluptatis l voluntatis.
50	A	2	voluntates l voluntatis
	C	post	nonnulla verba bis manutei repetuntur
54	C	1	latinis, l. latinis
56	A	13	voluptati, l voluptatis
59	A	3	voluntatem l voluptatem
68	A	11	iucunditatis, l iucunditates.
87	D	4	rationem, l cognitionem
92	B	11	dolcitas, l docilitas.
93	D	2	accedit, l accedit.
95	A	6	dicantur, l dicuntur.
101	D	10	coactus, l coactos.
103	B	7	efficiunt l efficit
105	A	4	cum, l dum
		10	in sui, l. in propria sui.
112	D	3	facinus, l scelus
116	A	5	dirigitur, l dirigit
118	C	8	inquiunt, l ita uit
122	A	4	appositum, l oppositum.
124	B	11	egeat l egent
129	D	4	prædictos l prædictos.
132	B	6	Hinc, l His
136	D	3	Lodouicus, l Ludouicus.
		11	facultate, l facultati,
140	B	13	differentiæ l differentiæ.
145	C	7	affectis, l affectum
146	C	7	ingenuam, l ignauam.
147	C	4	propriam, l proprius
	D	2	conditio non, l conditionẽ.
148	A	8	species, l species
	C	6	propria, l non propria
151	B	7	in illas, l in illam
160	C	13	non esse, l esse
161	D	4	diuidunt, l diuiduntur.
168	A	10	magnaquam, l magnaque,
171	D	12	ita cæteris, l ita de cæteris
181	C	4	Eam l. Iam
188	A	3	asserit, l asserit.
	D	14	alius, l alius
		15	sibi, l sibi
192	A	13	differentiis, l differentias.
201	B	8	De initio, l defectio
202	D	8	ἐρχήλος, lege ἐρχήλος
203		6	ex læsione, adde orietur,
208	D	8	ea, l eas,
215	D	2	de Virtute, l de veritate.
		9	Hospitum, l hospitum,
220	C	1	tum, l. tam.

facie	lin	ver	
225	B	6	quodam, l quoddam.
231	D	4	recondet, l recondit,
239	B	13	quia, l quam.
243	A	11	eo loco, l eorum loco.
247	C	8	ob ea, l ab ea
257	A	4	quai cumum, l quarũ cũ.
259	A	1	hac, l haue
261	D	13	dicentis, l dicentes.
263	A	1	diuinum, l diuum
	B	2	Veri, l viri
	D	4	inferum, l infernmens
268	C	7	a virtutibus, l a veteribus.
	D	7	Protagora l in Protagora.
270	B	13	sedente l sedentem.
275	A	3	serca, l sero.
		4	es, l ie.
277	C	8	inaus, l inque
278	D	9	dolum, l idolum,
287	A	4	tertium, l tertiam,
290	D	6	Prudentiæ, l. Prudentiæ.
293	A	8	iudicent, l iudicent multi.
295	A	14	continet, l continent.
296	D	4	verum, l rerum
298	C	7	linguarum, l singularũ.
300	B	4	dicuntur, l dicunt.
		12	veri, l viri
302	A	6	dicent, debet deleri
304	C	1	conculata, l conculcata
307	D	13	sapientiam, l sapientia,
309	A	6	Poetæ &, l Poetæ qui &
309	D	8	eum, l eam
311	A	9	fertiam, l tertiam.
		10	quarto, l quarta
		13	mundata l mandata.
316	A	2	transitus, l transiens &.
		13	pœnam, l pena
319	C	1	exequenda, l assequenda.
		2	succedunt, l succedant,
325	D	6	consulat, l consulit.
327	D	7	superna, l supernam.
330	C	1	At l Vt
	D	14	ad illud, l ad illum
333	B	13	appetit onis, l appetitiones
337	C	8	patefacere, l patefaciendi.
341	B	9	extratus, l extratus.
344	B	10	dictum, l dictum.
354	C	12	humanus l inhumanus.
355	B	2	&, deleatur
362	A	8	mare, l. maste
364	A	4	nisi q. virtute, l nisi q. varietatẽ
365	C	3	Amicitia, l Amicitiam
366	C	1	eternorum, l externorum.
367	B	12	Virtute, l Veritate,
373	C	8	amicu l amicum.
			eit, l & ex
374	C	10	sui, l sui animi
376	D	1	non, l nos.
377	D	2	fortuna, debet legi in versu sequenti.
381	D	5	aduc, l obire
384	A	4	at, l quare.
		11	ei, l. di
	B	12	erit, l. ens.

facie	lin	ver	
384	D	8	hominis, l homini
390	D	2	senium, l iterum
395	B	11	bonis, l nobis
400	A	4	vertisse, l vicisse
402	D	12	accomodatis, l accõmodatã
405	C	10	Auatia, l Auaritia
408	B	1	lit gatum, l litigarunt
410	A	2	Maitres, l Matres
417	B	3	viuo, l ex viuo
		4	integrum, l integrum.
420	A	1	operatur l optatur
	D	2	dicunt, l dicuntur.
		11	præclari, l præclari.
422	C	11	negat, l negat.
426	D	1	nos, l a nobis
432	D	12	externi, l externis.
450	A	2	visu l casu
453	C	7	fictus, l fictus.
	D	17	etiam, l etiamnam.
454	B	6	dein, l eadem
	D	10	distinctum l factum
469	A	1	fortuna dux esse fortunæ, l. fortunæ, fortuna duxisse.
472	B	12	loco, l locus
478	A	10	quas Rep. l quas in Rep.
480	A	2	de cendunt, l descendunt.
481	A	11	bonis lege, nobis
489	B	10	labefactarum, l labefactat
491	B	6	Callidem, l Calliclem
492	D	10	interioresq., l. interioresq.
499	B	10	fint, l. sunt
503	C	12	agemus, l agimus.
504	B	4	quia, l quam
505	C	11	replicata, explicata.
511	A	14	valet, l valeut
514	B	4	Iamblicho, l Iamblicho,
	C	6	modo, l modo,
515	A	1	noc, l hos.
516	B	7	Deum vera fruitur, dele Deum
		8	cognitione amplecti, l cognitione Deu amplectẽ,
532	C	2	& percipere, l & non percipere,
534	D	3	possent, l posse
542	B	13	vi simul &, addatur maxime iuncta
551	D	9	cuius, l cuius.
555	D	12	omnis, l omnis.
556	B	6	dominatus, l dominatur.
561	B	4	quorum l quarum
563	A	1	coniunctio, l coniunctio.
564	C	10	principum, l. principium,
565	D	4	principes, l. princeps.
572	C	2	sine, sine
590	B	8	constitutionis, l institutionis

Errata attinentia ad ea, quæ in Marginibus leguntur, perito Lectori corrigenda relinquo.

A

FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS

INTRODVCTIO AD DECEM GRADVS, vniuersam Ciuilem Philosophiam includentes. Cap. I.

B EVS HOMO, nobilissima cratura, cur in vitę cursu constitutus dormis & stertis? non aduertis tibi vt Peregrino vigiliam maximè conuenire? Cur oscitans, & inermis iaces? nonne percipis te in medio inimicorum collocatum, maximè oportere esse circumspectum, & de tua salute solicitum? Cur ad humilia inclinas? nonne audis octo pręclaras voces, quę te ad illustria & sublimia inuitant? Prima est vox prępotentis Dei; qui cum sit ipsum bonum, te prolem ei similem ad bonum mirabiliter allicit: Altera est vox separatarum Mentium tibi necessitudinis nodo coniunctarum, quę te ad communem parentem hortantur: Tertia est vox cęlorum enarrantium tibi Gloriam summi boni, & ad illud dirigentium: Quarta est ea Naturę, quę te aptissimum genuit ad summi boni indagationem: Quinta est recta Ratio; nam rectum ex vero pendet, verum autem est idem cum bono, & ad solum bonum ducit: Sexta est voluntas, quæ nil vult nisi bonum: Septima est pręmium strenuè ascendentibus propositum: Postrema est timor mali, in quod descen C dentes labuntur; quos mirabiliter a malo reuocans, in sublime bonum conuertit.

Hō tenetur esse de sua salute solicitus.

Octo voces inuitātes hominē ad bonum.

Expergiscere igitur, indue arma, accingere ad iter salutare. Ac, vt de tua natura, & conditione sis conscius, animo accuratè perpende, Diuinę prouidentię munere Parentibus omnibus natura insitum esse, vt quo eorum nati impotentiores fuerint, eò maiorem de illis curam suscipiant: quò verò fuerint vegetiores, ac robustiores; magis eos negligant, in suaque facultate derelinquant. Hoc in iumentis & feris omnibus seruare licet: quamprimum enim impotens eorum proles in lucem prodit, vt impotens sedulo a suis parentibus curatur, arte & diligentia fouetur, nutritur, ducitur: Cum verò mox creuerit, & iam robore, ac vsu suarum virium munita pro sui salute pugnare valet; negligitur, in suisque (vt aiunt) manibus derelinquitur.

Impotentiora distictius curātur.

Hoc ipsum ab vniuersis rerum Parentibus (Deo scilicet & Natura) erga rerum gradus quasi natos primò seruari inspicimus. Quò enim vniuersi Mundi corporei gradus humiliores fuerint, eò vel certius (quasi impotens proles) Naturę instinctu in suum finem ducuntur; vt de grauibus, & leuibus euenire conspicuum est: vel instrumentis pro eorum salute opportunis, vt pilis, rostris, & vnguibus, cumulatiùs muniūtur. Quò verò fuerint sublimiores, propriisque viribus munitiores; eò magis liberi, D suimet domini, a semetipsis curandi derelinquuntur. Hinc euenire putandum est, ꝙ tu quoque, O PRAECLARE HOMO, qui nedum cęteris animantib. pręstas, verum insuper solus Diuinę conditionis es particeps, a Natura ferè negligi, & sine animi habitibus, corporis indumentis, instrumentisque pro salute opportunis gigni videris: Nudus enim in hanc lucem venis, Nudus corpore, Nudus animo, Nudus mente: Natus ratione corporis innumeris ęgritudinibus angi, ratione animi omni vitiorum genere inquinari, ratione mentis fędissima ignoratione fędari. Hinc ignauorum rudiumque quorundam querimonię prodiere, qui frequenter de Natura, & Deo temerè conqueruntur, quia postrema perfectione ab eis donati non fuerunt; nec sine labore, studio, & vigiliis eam assequi ualent. At resipiscant miseri, & considerent id ex humanę conditionis pręstantia ortum duxisse: animaduertantque Deum, & Naturam cumulatissimè humanam conditionem perficere, eamque

Quo modo homo oritur penitus nudus.

Ignauorū querimoniæ.

A sublimi-

sublimiore quodam prouidentię gradu seruare; cum ei dent Arma pro salute tuen- A
da, forment corpus munere manuum ad omnia sibi paranda aptissimum, infundant
Animam omni facultate munitam, natam fieri omnia, dominari mortalibus om-
nibus, & vsque ad Deum eleuari. His viribus tu insignis homo, quasi mortalis Deus
munitus; cum sis Proles robustissima; iure optimo libertate donaris, in tuaque fa-
cultate derelinqueris. Propterea summopere gloriari vales, si tuo labore, studio,
cura, & diligentia perficeris; cum eaque perfectione verè tua, pręsertim tibi auctori
que Deo placere debes; cum sis tuę integritatis minister, tuęque perfectionis faber:
& de te solo conqueri, tuâque segnitiem ac socordiâ damnare debes, si eam non fue-
ris assecutus. Tu enim munere Artium incommoda omnia corporis declinare,
ope contemplationis Thebanam inscitię Sphyngem diluere, auxilio Ciuilis scien-
tię infestissima Vitiorum monstra prosternere vales: Adeò vt simul impotens sis, &
omnium potentissimus; inscius, & sapientissimus; Animo nudus, ac spendidissi-
mè indutus. Verùm cum ob creditam tibi libertatem ad opposita sis facilis, & in

Cur homo maxime egeat disciplina

deteriorem partem inclines; summa cura, accurataque educatione eges, ne præ- B
posterè tibi tradita libertate vtaris, ne obliquè mees; sed via recta, quæ Regia est,
in tuam perfectionem progrediaris. Immo cum solus sis rationis particeps, solus re
vera propria disciplina formari natus es. Ferę enim & Iumenta, quorum nonnul-
la ex sententia Aristotelis disciplina corriguntur, tenuis tantum vmbræ, non au-
tem verę disciplinę sunt capacia. Hinc Plato primò, mox Arist. in libris de Republi-
ca sapienter enuntiarunt, hominem perperam educatum deteriorem euadere feris,
rectè verò institutum diuinum reddi. Per hæc monearis, quàm solicitus de recta tui
institutione, deque tuæ vitæ magistra esse tenearis: quę cum sapientum omnium
consensione alia non sit præter veram philosophiam, iure optimo de ea solicitus es-
se teneris. Et quoniam omnia interna quadam Naturæ commotione expetunt sui
perfectionem; propterea interna quoque, & diuinior tui portio, per Naturam pro
priam, sinceram, minimeque labefactatam, ad verum, & bonum, hoc est ad philo
sophiam est procliuis. Ex quo refulget intima quędam philosophię cum tua condi-

Homo p naturam procliuis ad Philosophiam.

tione cognatio, mirque necessitas eius. Nam dum dicitur; omnis homo Natura C
scire desiderat, omnis homo per Naturam verum & bonum optat, omnis homo est
disciplinę capax, omnis homo est natus beari, omnis homo est natus reddi Deo si-
milis: quid aliud indicatur, nisi quòd omnis homo ad philosophiam per naturam
est aptus, ac ordinatus? adeò vt qui philosophiam aspernatur & despicit, aduersè
tur Deo, pręterque naturam sit affectus. Amplectere itaque, O GENEROSE HO-
MO, flagranti desiderio Illustrem hanc tui animi coniugem, & formatricem Philo-
phiam. Et quoniam ego tui sum humilis quędam, & obscura portio; ego quoque
me teneri fateor viribus illis, quas mihi communis parens est impartitus; ac studio,
vigiliis, & labore sum assecutus; pro ingenuorum animorum recta institutione insu

Secunda Philosophia.

dare: idque sedulò me pręstiturum polliceor. At quia ex distinctione graduum vlti-
mi finis hominis; ex duplici condirione rerum, in quibus Philosophia versatur; ex
duplici principali facultate rationalis Animę, ex duplici ingenua indigentia; necnõ
ex duplici nodo, quo cum Deo nectimur; duplex Philosophia, quasi Sol geminus,
orta est: quarum vna Mentis aciem ab ignorationis caligine purgat, altera humanas D
appetitiones, actionesque componit: ea diuinior quidem est, sed separararum Mē-
tium magis propria, hęc homini accommodatior, rectiusque vitę magistra nuncu-
patur: ea perinde est, ac fęcundissima Planta, hęc verò est fructus salutaris. Pro-
pterea ingenuis animis pro facultate prodesse cupiens, primò (vt recta ratio expo-
stulat) fructus edam: quos si studiosis iuuenibus non ingratos persensero, Plantã quo
que communi luci tradam. Versabor itaque modo in ciuili scientia; huius percur-
ram gradus; huius principia, media, & finem considerabo. Ad quam tanquã ad rem
sacram vt paratiores accedamus, primo quasi pręcurrentia Lumina accendens,

Capita in hac introductione explicanda.

capita nonnulla ciuilem cursum illustratura explicabo. Agam namque primò
de Materie, siue subiecto genere Ciuilis Scientiæ: Secundò Ciuilem scientiam
definiam, in Principesque partes distribuam: agam Tertiò de eius inscriptione:
Quartò communia quędam de ordine explicabo: Quintò descendam ad considera-
tionem ordinis inter Ciuilem, & Inspectricem Philosophiam: Sextò loquar de ordi
ne partium

A ne partiũ Ciuilis ſcientię: Septimò in Decem gradus iunctos profectò, ac colligatos ea cuncta redigam, quę ad Ciuilem Scientiam pertinent, & quo ordine in vniuerſo opere a me ſint percurrendi, manifeſtabo. Placeat omnipotenti Deo, vt vniuerſus labor in eius honorem, Ingenuorumque Iuuenum utilitatem redundet.

De ſubiecto Ciuilis Scientiæ, & primò referuntur opiniones aliorum. Cap. II.

Quo intelligi debeat quæſtio.

MVlta, eaque uaria ſunt, de quibus in Ciuili Scientia agitur: & propterea dubium eſt, quod nam eorum, vel vnum, vel plura, ſtatui debeat adęquatum ſubiectum eius. Dum quęritur ſubiectum Ciuilis ſcientię, nomine Ciuilis Scientię uniuerſam Philoſophiam Ciuilem denoto, non partem eius; ex ſubiecto namque totius ſubiecta partium facilè deinde elicientur: nomine autem ſubiecti id intelligi volo, quod adęquatum nuncupatur. Hac de re loquuturus, referam primò opiniones aliorum, ſecundò ſententiam veriorem explicabo demum dubia ſoluam. Auer. ſtatuens ſubiectum hoc, ſibimet conſtare non videtur.

Diuiſio eius.

Opinio Auer.

Auer. videtur ſecum pugnare.

B In Principio enim Paraphraſis librorum de Rep. Platonis inquit: Subiectum Ciuilis ſcientię ſunt res uoluntarię, quę dum fiunt, ex noſtro arbitrio pendent; quarum Principia ſunt Voluntas, & Prçelectio. Id ipſum aſſerit in procemio libri Phyſicorum inquiens, Philoſophiam de moribus eſſe de actionibus voluntariis. At in primo Moralium Nicomachiorum capitu. 3. inquit: Inſtitutum in hoc ſermone eſt gubernatio ciuitatum. Sic modò humanas actiones, modò Gubernationem ciuitatum, ait eſſe ſubiectum. Poſſemus conciliando dicere humanas actiones eſſe ſubiectum adęquatum: Gubernationem verò Ciuitatum eſſe principale, quod pręſertim optamus in uniuerſa Ciuili ſcientia.

Conciliũ.

Fundamẽtũ Auer.

Fundamentum Auerrois in Paraphraſi librorum de Rep. Platonis hoc eſt: Id eſt ſubiectum Ciuilis Philoſophię, quod congruente ratione reſpondet ſubiecto Phyſicę, & Metaphyſicę: At ſubiecto Phyſicę, nempe rebus Phyſicis, quarum principium eſt natura; & ſubiecto Metaphyſicę, hoc eſt rebus diuinis, quarum principium eſt Deus; recta ratione reſpondent humanę actiones, quarum

C principium eſt humana libertas: hę itaque ſtatui debent ſubiectum Ciuilis Philoſophię. Rectè igitur ex opinione Auer. apparet ciuilis ſcientię adęquatum ſubiectum eſſe humanas actiones, vt prodeunt ex humana libertate, & in gubernationem ciuitatum diriguntur.

Opinio D. Th.

Diuus Thomas non longè ab Auerrois recedere videtur; nam in Procemio librorum de Moribus inquit: Vt ſubiectum naturalis ſcientię eſt motus, vel res mobilis; ita ſubiectum Moralis Philoſophię eſt operatio humana ordinata in finem, vel etiam homo, vt voluntate agens propter finem &c. Indicat itaque D. Tho. humanas actiones reſpondere motui, hominem verò reſpondere rebus mobilibus: ac vt ſubiectum Naturalis Philoſophię ab eo dicitur ens mobile, ita ſubiectum ciuilis dicetur homo voluntate agens propter finem. Includit itaque in ſuo ſubiecto D. Th. humanas actiones, ſecus tamen ac id faciat Auer. qui humanas actiones non pro modo conſiderandi accipit, vt facit D. Th. ſed pro re conſiderata.

Fundam. D. Thom.

Ordo quadruplex.

Fundamentum D. Th. eſt, quia officium, & munus humanę rationis, & diſciplinarum eſt, ordinem rerum, in quibus verſantur, iudicare, & ſtatuere. Ordo (vt ad rem

D pertinet) eſt quadruplex; vel eſt naturę rerum in vniuerſo exiſtentium, qui a Philoſopho Theorico conſideratur: vel eſt ordo rerum interna ratione a nobis efficiendarum, qui ordo cum ſit internę rationis, ad Logicum pertinet: vel eſt rerum extrinſecus a nobis efficiendarum, & pertinet ad Artem: vel demum eſt ordo actionũ a voluntate prodeuntium, & hic pertinet ad Philoſophum Ciuilem. Cum itaque Ciuilis Philoſophia verſetur in conſideratione humanarum actionum, vt ordinatę ſunt inter ſe, & ad finem, colligit D. Thomas eas modo ſupra explicato eſſe ſubiectum.

Opinio 3.

Alii exiſtimarunt ſubiectum eſſe ſummum hominis bonum hanc vitam uiuentis; ideo dixere Vitam beatam Practicam, vel Fęlicitatem, ſubiectum eſſe. Fundamentum horum eſt: quia id debet ſubiectum ſtatui, quod optatur in ea diſciplina, cuius principia, partes, & affectiones conſiderantur; ad quod cuncta referuntur, quę in ea explicantur; quod prçaccipitur, ac prçnoſcitur: huiuſmodi in Ciuili ſcientia eſt uita beata practica: ea igitur eſt ſubiectum. In approbanda hac

Opinio 3. in 4. diſtribuitur.

A 2 ſententia

Opinio 3. in 4. distribuitur.

sententia consentiunt multi viri celebres : differunt tamen , & in quatuor classes A distributi videntur. Nonnulli putantes Summum bonum in virtute esse positum, dixere subiectum esse Virtutem : huius sententię fuere Stoici. Alij virtutem cum Arist. a summo bono secernentes, absolutè fælicitatē dixere subiectum : in quorum numero est Episcopus Caserta in lib. de Honore, & de Euersione singularis certaminis. Alii virtutem cum summo bono nectentes utrunque dixere subiectum : huius opinionis fuit Magnus Alb. qui dixit subiectum esse bonum hominis, vt homo est, siue perfectum, vt fælicitas, siue ordinatum ad perfectum, quale est quadruplex genus Virtutis; Morale scilicet, Rationale, Heroicum, & Diuinum. Quartò demum

Opinio 4.

reperti sunt alii, qui summum bonum cum homine coniungentes dixere, hominē vt natum beari esse subiectum. Pręter hos reperti sunt alii, qui considerantes totam ciuilem scientiam ordinari ad summum bonum ciuitatis, & curam publicam, dixere subiectum eius esse Ciuitatem. Ideo Mars. Ficinus in dialogum Plat. de Sapientia dixit : subiectum ciuilis scientię ciuitas est, finis est commune bonum, ministrę sunt artes omnes; officia duo, leges condere, & conditas exequi. Et hęc sunt capita opinionum, quæ dignę sunt consideratione. B

Disputatio aduersus uarias aliorum opiniones. Cap. III.

QVicunque de subiecto Ciuilis scientię uerba fecerunt, pro re considerata vel sumpserunt hominem natum beari; vel summum bonum, siue id virtus sit, siue distinctum aliquid a uirtute; vel ciuitatem; vel humanas actiones. Qui hominem sumpserunt, errasse uidentur : Res enim considerata ea est, quę in illa disciplina pręaccipitur, definitur, eiusque principia explicantur: Homo autem & ad hominis constitutionem pertinentia, in ciuili scientia minimè explicantur; sed cuncta supponuntur vt explicata in naturali Philosophia. Quòd si etiam concederemus hominem ad rem consideratam pertinere, proculdubio censeri deberet aliquid remotū, non proximum : nos autem id, quod proximum est, inquirimus. Confirmatur : quia homo natus beari, vel natus liberè agere, est species subiecti naturalis Philosophi, cum eius affectione; at considerare rem naturalem cum sua affectione, non ciuilis, sed Naturalis Philosophi munus est. Demum ex confirmatione verioris opinionis clarior patebit euersio huius. Similiter alienum a ratione esse censeo asserere rem consideratam esse summum hominis bonum: Quoniam summum bonū est finis cuius gratia, & scopus ciuilis scientię, non secus ac sanitas artis medicę, & persuasio rethoricę; scopus autem distinguitur a subiecto scientię. Nam scientia est res ea, quę consideratur per imitationem, & repræsentationem; quę cum referatur ad finem & scopum suum, est necesse, vt sit distincta ab eo : nil enim ad seipsum refertur, vel ad se dirigitur. Confirmatur: quia sapiētum consensione dicimus Aristotelem seruare ordinem resolutiuum, quia a summo bono auspicatur; quod non contingeret, si summum bonum esset subiectum, non autem finis cuius gratia ciuilis scientię a subiecto distinctus. Pręterea per Ciuilem Philosophiā cōponuntur actiones nedum uitę ciuilis, uerùm insuper omnium graduum vitę : propterea uita beata nō potest censeri adęquatum subiectum eius. Neque etiam pro subiecto accipere debemus Virtutem. Primò: quia perperam censent Stoici in ea esse positum summum bonum, vt suo loco patebit. Secundò: quia virtus consideratur non primò & pręsertim, sed in gratiam alterius; nempe vt forma humanarum actionum, & tanquā principiū summi boni, uitęque beatę. Et maximè errare videtur Magnus Alb. qui inquiens subiectum esse bonum hominis, vt homo est, illud deinde distribuit in perfectum, ac imperfectum; per primum significans quatuor virtutum genera, per alterum fęlicitatem. Nam virtus, & fęlicitas, non eadem ratione in ciuili scientia considerantur: sed fęlicitas, vt scopus, virtus verò, vt regula humanarum actionum, ex qua prodit fęlicitas : quare non pari ratione subiectum debent statui. Insuper Virtus diuina, & magna ex parte Virtus rationalis, minimè ad moralem pertinet; nec sunt materies propria eius, vt suo loco patebit: ideo Aristoteles de Diuina uirtute non loquitur. Longè etiam minus pro materie, & subiecto debemus statuere Ciuitatem. Primò

Hominē nō esse rē consideratam.

Fælicitatē nō esse rē consideratam.

C

D

Virtutem non esse rem consideratā.

Ciuitatem non esse rem consideratum.

quoniam

A quoniã non idẽ est subiectum adæquatum totius, & partis: Ciuitas est subiectum partis, nempe librorum de Rep. vt ab Aristotele dicitur sub initio libri de cura familiari. Confirmatur: quoniam id minimè debet iudicari subiectum alicuius disciplinæ quo dempto adhuc ea disciplina posset seruari, & reperiri: at demptis ciuitatibus adhuc scientia de moribus seruari posset: quoniam moralis Philosophia nedum uersatur in attinentibus ad ciuitatem, & Remp. uerùm etiam ad institutionem priuatam, & domesticam curam. Insuper frequenter euenit, vt in vrbe non idem sit vir probus, & ciuis probus: quare tunc in viro probo seruabitur Philosophia moralis, quanuis, vt talis, non sit pars ciuitatis. Reliquum itaque est, vt solæ humanæ actiones statui debeant materies considerationis ciuilis: Sed quia illæ multis modis considerari possunt; ideo, qui nam censeri debeat proprius considerandi modus, superest explicandum. Auerreos rectè nouit humanas actiones esse materiẽ, & rem consideratã: pro modo verò considerandi aliquando sumpsit, vt ex libera uoluntate pendent, aliquando verò, vt diriguntur ad gubernandas ciuitates: quorum neutrum
B uidetur esse uerum. Nõ primum, quoniam est modus nimium latus: nedum enim actiones probæ, verùm etiam improbæ, & nedum uita beata, verum etiam misera, libertati nostræ subiicitur: in ciuili autem scientia minimè ex principali instituto vita misera, & actiones improbæ considerantur; sed solùm vita beata, & actiones probæ; vt conspicuum est. Alter considerandi modus est nimium contractus, & angustus: quoniam ciuilis scientia etiam rectè instituit, & format hominem uiuentem uitam priuatam, vel in vrbe, vel seorsum ab urbe. Præterea modus considerandi disciplinarum dirigentium ad opus, semper includit & seruat relationem ad finem, ob quem cuncta considerãtur in ea disciplina; quæ relatio ad communem finem ciuilis scientiæ in subiecto ab Auer. tradito non apparet: finis enim cõmunis est summum bonum. Relatæ itaque opiniones satis videntur dubiæ.

Humanas actiones esse rẽ cõsideratam. De modo considerãdi opinio Auer.

De Subiecto Ciuilis scientiæ, Opinio Propria. Cap. IIII.

C

VT de subiecto ciuilis scientiæ dicam, quod sentio, accipio primò subiectũ id, quod genus scibile dicitur, solùm scientiis propriè competere; non artibus, nec ciuili philosophiæ, quæ ad actionem dirigit. Ratio est; quia in eis non consideratur commune aliquid, tanquã scibile, sed solùm relatum ad operationem, propterea non potest rectè dici genus scibile, sed effectibile, vel agibile: Sumpto tamen subiecto latè pro omni eo, in quo, vt in propria materie, disciplina aliqua uersatur; concedere possumus arti, & ciuili Philosophiæ subiectũ conuenire. Accipio secundò id, in quo versantur artes & ciuiles considerationes, esse duplex: unum est materies actionis, vel effectionis: alterum est materies, & subiectum considerationis, & disciplinæ. Materies effectionis sunt, vt ferrum, ęs, lignum; in quibus uersantur effectiones fabri ęrarij, vel lignarij. Materies humanarum actionum sunt res contingentes in hominum libertate collocatę: huiusmodi materies non est subiectum disciplinæ, sed actionum, effectionum, & artificis. Materies autem & su-
D biectum considerationis proportione respondens ei, quod in scientia consideratur, nil aliud est præter id totum, quod agitur vel efficitur: adeò ut id, quod arte efficitur, & a Ciuili Philosopho agitur, recta ratione respondeat ei, quod in scientia inspectrice consideratur. Artes enim nil aliud sunt, nisi regulæ, & leges construendi opera. Ex his colligo singularum artium id esse subiectum, quod per se ab eis est natum effici, & ciuilis scientiæ, quod est natum agi: huiusmodi autem sunt humanæ actiones: hę igitur sunt res considerata in Ciuili Philosophia. Patet hoc inductione per singulas artes: ædificia enim artis ædificandi, statuæ artis statuariæ, picturæ artis pingendi, sunt genus id, in quo disciplinæ illæ uersantur. Nam contemplabile, agibile, & effectibile, consimiliter se habent ad habitum contemplandi, agendi, & efficiendi. Id autem, quod ex habitu morali primò & per se prodit, esse humanas actiones, ex se conspicuum est. Et quoniam ea, quæ aguntur, vel efficiuntur, possunt nonnũquã natura, casu, & forte fortuna fieri, nec ob finẽ, in quẽ p se ab artifice dirigũtur: propterea pro modo cõsiderandi accipi debet relatio operis ad habitũ, a quo prodit,

Primum quod accipitur.

Alterum quod accipitur.

& id, per quod ad finem dirigitur: veluti ędificia, ut nata prodire ab habitu ędifi- A
candi pro conseruatione hominum, sunt subiectũ artis ædificandi. Humanæ actiones
Subiectũ ciuilis scientiæ.
consideratæ a ciuili prodeunt ex habitu prudentiæ, & ex humana libertate: Scopus
& finis cuius gratia earum, est summum bonum: quare in ea consideratur humana
actio, ex hominis libertate prodiens, vt includens id, per quod proximè refertur ad
summum bonum: refertur autem ad illud per honestum, & quod decet: quare subie-
ctũ ciuilis scientiæ est humana actio, ex hominis libertate prodiens, vt in ea honestũ,
& quod decet, natum est refulgere. Potest autem ea particula prętermitti (ex hominis
libertate prodiens,) quia per cæteras denotatur: non tamen insulse Auer. eam quoq;
apposuit. Quod autem hoc sit subiectum ciuilis sciæ, firmissima rõne ostendo. Inquit
Firmissima ratio.
philosophus in sexto moraliũ Nicom. c. 8. Prudentiã, & Ciuilẽ sciam, rẽ esse eãdẽ: qua
re id censeri dẽr subiectũ vnius, quod est subiectum alterius: At subiectum prudentiæ
est humana actio, vt in ea natum est refulgere honestum, & quod decet: quare id ip-
sum est subiectum ciuilis scientiæ. Quòd autem humana actio subiiciatur prudentiæ,
patet ex eius definitione: prudentia. n. est recta ratio agibilium, quæ recta ratio decer B
Confirmatio.
nit honestum, & quod decet. Confirmatur id ipsum ex mutua responsione partium
philosophiæ. Vt. n. scientia Diuina ad res diuinas, Physica ad res physicas; ita scien-
tia Ciuilis, & humana ad humanas se habet: Diuina in diuinis, Physica in physicis,
Exploditur sententia D. Th.
vt in subiecto versantur, quare Ciuilis in humanis actionibus consimiliter versari de
bet. Ex quo constat cõspicuus error D. Th. qui censuit humanas actiones proportio-
ne rñdere motui considerato a physico: qđ dici non põt, cum motus sit affectio cor-
Postrema confirmatio.
poris physici, actio verò materies considerationis Ciuilis sciæ. Confirmatur demũ ea
snia auctoritate Arist. qui in procemio libri Magnorũ moralium patefaciẽs cõsiliũ, in
stitutumq; suũ dixit. Qm de attinẽtib. ad mores dicere instituimus: & post pauca. Ap
paret itaq; vniuersum negotiũ, qđ circa mores est, partẽ esse, atq; principiũ &c. His
verbis philosophus, ac insup inscriptione patefecit ciuilẽ sciam in morũ cõpositione
versari: mores aũt sunt humanæ actiones certo quodã modo efformatæ. Ex his cõstat
Cicero.
iure optimo Ciceronẽ ꝑtinentia ad institutionẽ humanæ vitæ explicaturum, libros C
cõstruxisse de officiis: rectè. n. nouit, ꝙ q officia docet, humanas omnes actiones rectè
componit, quod est munus Ciuilis scientiæ. Ideo dixit: Nulla. n. vitæ pars neque publi
cis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas
quid, neque si cum altero cõtrahas, vacare officio potest, in eoque excolendo sita vitę
est honestas omnis, & in negligendo turpitudo &c. Constat itaque iure optimo huma
Colligit subiectũ, & pertinẽtia ad illud.
nas actiones ex hominis libertate prodeuntes, vt in eis id quod decet natum est re-
fulgere, debere iudicari adæquatum subiectum vniuersæ ciuilis philosophiæ. Et quo-
niam subiectum præditum est parte aliqua principali; propterea in hoc subiecto id,
quod principale censeri debet, est publica hominis actio, vt in ea natum est refulgere
Pars principalis.
publicum honestum bonum, quod ad Remp. pertinet, vt ex procemio moralium Ni-
Pricipia.
com. elicitur. Insuper; quoniam subiecto principia, & causæ competunt, ideo dicen-
dum est humanas actiones variis principiis esse præditas: Nam libertas, voluntas,
consultatio, præelectio, habitus moralium virtutum, & similia, distincta tamen
ratione, sunt earum principia: Humanæ perturbationes, sunt materies interna: D
res contingentes humanę libertati subiectę, sunt externa materies, in qua ciuilis
homo agendo versatur, vt in sexto moralium Nicom. a philosopho asseritur: finis,
cuius gratia, qui etiam scopus dicitur, est summum bonum: cuius cum duo sint gra-
dus, summum bonum in actione positum est scopus proprius, & proximus; summum
verò bonum in contemplatione collocatum est scopus vltimus, & remotus.

Diluuntur dubia nonnulla pertinentia ad id, quod de subiecto determinatum est. Cap. V.

Prima dubitatio.
VT explicata sententia de subiecto Ciuilis Prudentiæ clarior reddatur, tria
dubia diluenda occurrunt. Primum est: quia summum bonum videtur de
bere statui subiectum; cum sit id, de quo Aristoteles præaccipit quòd de-
tur, quod definit, diuidit, & ad quod cuncta refert, quæ considerat. Respondeo sum-
mum

A mum bonum esse scopum & finem cuius gratia, & propterea non esse subiectum: & quia ciuilis scientia traditur ordine resolutiuo, ideo primò accipitur, & definitur. Insuper cuncta declarantur in ciuili scientia per relationem ad illud vt, ad scopum, & finem, non vt ad subiectum: tanquam enim ad subiectum cuncta referuntur ad compositionem humanarum actionum. Et cum summum bonum sit finis, & ex fine pendeat prestantia disciplinæ; rationi quoque est consentaneum, vt Aristoteles dicat considerationem summi boni ad disciplinam præstantissimam pertinere. At oritur dubitatio secunda, quia ego reiiciens eam sententiam, q. summum bonum sit subiectum, incido in eam. Cum enim statuam humanam actionem, vt in ea natum est refulgere honestum, esse subiectum, humana actio honesta ex sententia Aristotelis videtur esse summum bonum; cum ex eius opinione summum bonum, vt patebit, sit actio proba, siue honesta. Respondens dico magnam esse inter ea duo differentiam: nam pro subiecto a me accipitur actio vniuersè sumpta, quę cum summo bono minimè conuertitur; summum bonum ac-

Secunda dubitatio

Solutio.

B cipio non pro re considerata, sed pro scopo, ad quem compositio actionis dirigitur; eiiciendo ex ea relatione ad scopum modum considerandi, dum addo, quatenus in ea natum est refulgere honestum, & quod decet. At occurrit tertia dubitatio, quia ciuilis scientia proportione respondet arti medicæ, vna enim corporis, altera animi medela est: quare vt artis medicæ subiectum non sunt effectiones medici, sed corpus humanum arte sanabile, ita ciuilis scientiæ non actiones, sed homo natus beari, videtur debere statui subiectum. Respondeo artem medicam, & ciuilem, conuenire in parte, non in omnibus: differunt enim, quia finis internus artis non est effectio, sed id quod effectione perficitur; vt domus, & homo sanus: At finis internus philosophi ciuilis, & cunctarum actionum ab effectione distinctarum, in actione includitur: & propterea, vt artis medicæ subiectum est homo arte sanabilis, vel aliquid simile, ita ciuilis scientiæ subiectum censeri debet actio, vt in ea natum est refulgere honestum, quia hæc sibi recta ratione respondent. Colligamus itaque rem in vniuersa ciuili scientia consideratam, esse humanas actiones: modum considerandi,

Tertia dubitatio:

Solutio.

C vt in eis honestum refulget: coniunctum ex vtrisque, esse subiectum totum, proportione respondens adæquato subiecto scientiarum: summum bonum esse finem cuius gratia: res contingentes in hominis facultate collocatas, esse materiem externam, circa quam versantur actiones: hominem natum beari esse finem, cui paratur, & pro quo quęritur scopus. Ex subiecto totius facile modò est elicere subiecta partium. Subiectum totius ciuilis scientiæ est humana actio, vt in ea natum est refulgere honestum, & quod decet, cum vniuersè, tum in parte considerata. Subiectum librorum, qui in scribuntur Moralia Nicomachia, sunt huiusmodi humanæ actiones solùm vniuersè consideratæ, & quatenus homines per eas absolutè viri probi redduntur. Subiectum librorum de Rep. sunt humanæ actiones, vt in eis natum est refulgere id quod decet, pro rectè formanda & conseruanda Rep. vel, quod idem est, sunt humanæ actiones, vt ex eis publicum bonum natum est consurgere. Subiectum librorum de cura familiari, sunt humanæ actiones, vt ex eis domesticum bonum consurgere natum est. Et quoniam per huiusmodi actiones cum ciuitas, tum familia rectè for-

Subiecta partiū ciuilis scientiæ.

D matur: ideo Aristoteles sub initio primi libri de cura familiari dixit, ciuitatem esse subiectum librorum de Rep. domum verò curæ familiaris: sunt enim subiectum pro externa materie, circa quam versantur, non secus ac in lib. Rhet. aurum dicitur subiectum auari. Ex his constat, quàm rectè ciuilis scientia dicatur magistra vitæ, regulaq; humanarum actionum.

Definitio ciuilis scientiæ. Cap. VI.

QVoniam ex notitia subiecti elicitur pręsertim definitio disciplinæ, quæ in eo versatur, propterea, explicato subiecto ciuilis scientiæ, de eius definitione loquendum est. Variæ circunferuntur Ciuilis Philosophiæ definitiones. Alcinous in Lib. de doctrina Plat. c.33. eam definiens, inquit: Ciuilis disciplina est vir

Definitio ab Alcinoo tradita.

tus in contemplando, & agendo posita, cuius institutũ est ciuitatẽ bonã beatãq; effice A
Reijcitur. re, sibiq; omni ex parte consentientem. Hæc definitio potius parti de Rep. q̃ vniuersę
ciuili scientiæ competit. Præterea id minus rectè dici videtur, quod in contemplando
& agẽdo posita sit: cum enim finis sit actio, & ab eo sumatur denominatio, absolutè di
Lis inter ci dẽt in actione posita; vt monet Arist. in calce decimi Moraliũ Nicom. Est tamen cõ
Aristot. & trouersia inter Platonẽ, & Arist. Nam Arist. ciuilem dicit absolute in actione versari;
Platonem. Plato verò in Lib. de Regno scientiam latè sumptam diuidit in cognoscentem, & agẽ-
tem, per agentem tamen efficientem intelligit: Mox cognoscentem ait vel versari in so
lo iudicio, ut Mathematicam; vel cum iudicio imperare, & talem esse asserit ciuilem
scientiam: quam præsertim in contemplatione ait esse positam, quia Rex non viribus
Conciliũ. corporis valere debet, sed mente & intelligentia. Verum lis hæc potius in verbis,
quàm in sententia est posita. Aristot. ultimum finem inspiciens, ab eo absolutam de-
prompsit denominationem: Plato considerauit connexionem cum sapientia, ac id qđ
principatum obtinens iudicat, imperat, dirigit, legesq; condit, hæc autem ex contem-
platione, & cognitione prodeunt: sic itaq; varia ratione, & agens, & cõtemplãs dici po B
Definitio ab Eustratio tradita test. Eustratius in procemio Moraliũ Nicom. definiens inquit: Disciplina de Moribus
est species moralis philosophiæ, quæ in morum hominis compositione versatur: Ra-
tio rei familiaris est species moralis philosophiæ, quæ de familiæ, cohabitantiumque
in ea constitutione considerat: Ciuilis est species philosophiæ practicæ, quæ de ciui-
tate, degentiumq; in ea ęqua, ac concordi administratione pertractat. Quæ definitio-
Reiectio. nes etiam omni ex parte approbandæ non videntur: Primò, quia per eas non omnes
causæ explicantur: Secundò, quia minus rectè in definitione speciei dicimus q̃ sit spe-
cies; non enim definientes hominem dicimus q̃ sit species animalis, sed q̃ absolute sit
animal: Pręterea illæ sunt definitiones partium, non vniuersæ ciuilis philosophiæ.
Proculdubio Philosophia Ciuilis vario modo posset describi: nam primò, vt est eadẽ
cum prudentia, ei conuenit definitio prudentiæ; est enim recta ratio agibilium: Præ-
terea ratione finis dicitur methodus assequendi fœlicitatem: Insuper dicitur Magistra
humanæ vitæ. At si definitionem tradere volumus ex omni causarum genere confla-
Definitio potior. tam, ita dicendum censeo: Ciuilis scientia est Philosophia humanas actiones com- C
ponens ex naturæ interna commotione, sapientisque animi fœcunditate orta; vt in
omni vitæ gradu honestum attingamus, summoque ciuili bono pro facultate frua-
mur. Ex hac communi definitione facile est elicere definitiones trium partium eius;
accipiendo proprium earum, subiectum; quod vt notum missum facio.

Diuisio Ciuilis Philosophiæ, & ratio diuisionis ex opinione Aliorum. Cap. VII.

Philosophia Ciuilis in tres partes diuisa. OMnium ferè consensione Philosophia Ciuilis in partes tres distribuitur, in
vnam de Moribus, alteram de Rep. tertiam de cura familiari. Ratio diuisio-
nis a variis uaria affertur. D. Thomas, quem Latinorum multi sequuntur,
inquit, rationem diuisionis sumẽdam esse ab his, quorum actiones in finem rectè diri-
guntur: at per ciuilem philosophiam vel singulorum, vel familiæ, vel ciuilis multitu- D
dinis componuntur actiones: quare ratione horum trium tres statuuntur Ciuilis
Philosophiæ partes. Cum enim triplex sit bonum, triplex sit cura, triplices sint
Reiicitur cõmunis opinio. actiones, necessario tres esse debent Ciuilis scientiæ partes. Hæc opinio variis de cau
sis mihi apprime dubia videtur: minimè.n. verum censeo in libris de moribus solum
considerari actiones singulorum hominum, & institutionem sumet. Quoniam
in omni disciplina primò ea sunt declaranda, quæ sunt principia, & communia fun-
damenta vniuersæ disciplinæ; vt monet Philosophus in procemio Phy. & cont. 57. ac
sæpe alibi: quare etiam in ciuili scientia primò explicanda sunt communia vniuersæ
Philosophiæ morali; non autem ea, quæ pertinent ad institutionem vnius tantum vitę
generis, nempe sumet. Præterea disciplina vna debet habere vnum commune subie-
ctum: subiectum commune habet principia communia, communesq; affectiones,
quæ primò declarari debent: cum itaq; ciuilis sit disciplina vna, necesse est vt sit prædi

ta

A ta communibus principiis, communi fine, communibusq; affectionibus primò de-
clarandis. Falsum itaq; est putare, quod primò agatur de vno distincto genere vitæ,
vnoq; proprio bono eius. Præterea hoc lucidissimè patet accuratè considerando
progressum Philosophi in libris de moribus: ipse enim primò verba facit de summo
bono, non vitæ priuatæ, sed hominis quamuis vitam viuentis; adeò vt vniuersè de
summo bono disputet, quod est communis finis totius Philosophiæ Ciuilis. Hoc insu
per ex eo conspicuum est, quia nec in lib. de Rep. nec de cura familiari, aliud ciuile bo-
nū præter illud in libris de moribus explicatum manifestatur: & definitio summi boni
tradita in primo moralium Nicom. vniuersè de omni ciuili bono vera est; omne. n.
in actione ex perfecta virtute prodeunte positum est. Insuper hoc manifestè asseritur
ab Arist in proœmio eius libri dicente. Nam etsi idem vnius hominis, & ciuitatis bo-
num sit; ciuitatis tamen bonū & consequi, & conseruare maior quædam res esse, & per
fectior videtur: Enimuero præclarè nobiscum agitur, si id, quod vel vni soli vtile, repe
rire possimus, sed longe certè pulchrius & diuinius id, q gentibus & ciuitatibus vsui
B est: huic igitur methodo hæc proposita sunt, cum sit ciuilis quædam. &c. Apertissimè
eo in loco Philosophus proponit declaranda, quæ sunt communia omni generi ciuilis
vitæ, non autem propria vnius. Præterea hoc redditur conspicuum ex consideratione
virtutum, cum moralium, tū rationaliū; quæ sunt communia principia, communesq;
formæ singulorum ciuilis vitæ graduum: ideo Aris. 3. de Rep. cap. 12. affirmat per eas-
dem res & virum probum, & ciuitatem probam constitui: & in lib. 7. capit. 2. inquit
eandem esse singulorum, & ciuitatis fœlicitatem. Præterea id ipsum patet perpenden
do conditiones legum, & magistratuum, de quibus agitur in libris de Republ. Leges
quibus magistratus præsunt, nil aliud sunt, nisi pręcepta virtutum in libris moralium
enim, Nico. declaratarum. Propterea dicitur in lib. v. moralium Nicom. Leges mana-
re a virtutibus; & ad eas dirigi; & qui seruat leges, viuit vitam virtuti consenta-
neam: Adeò, vt conspicuum sit in libris de moribus non solam priuatam vitam in-
stitui, sed declarari communia facultate, & virtute vniuersam Ciuilem Philoso-
phiam continentia. Et hoc conspicuè enunciatum fuit ab Aristotele sub initio pri-
C mi libri magnorum moralium dicente: Apparet itaque rei ciuilis omne negocium,
quod circa mores est, partem esse, atque principium; omnino autem iure mihi vide-
tur negocium hoc debere appellari non morale, sed ciuile, &c. Apertè Philosophus
affirmat libros de moribus facultate & virtute vniuersam ciuilem philosophiam con-
tinere. Et in 8. lib. moralium Nicom. ob id considerandam amicitiam affirmat, quia
videtur Remp. continere, & maiore quàm iustitiam in studio fuisse legum latoribus.
Ex quo constat cuncta Philosophum in libris de moribus pręsertim retulisse ad insti-
tutionem non singulorum, sed publicam, & ciuilem. Immo Philosophus in v. Mora-
lium Nico. c. 2. dubitat, cuius sit officium singulos homines rectè instituere: de quo mi
nimè dubitasset, si id fuisset institutum suum in illis libris: alioquin de re vna ageret,
& sub dubio de relinqueret, cuius sit officium de ea agere; quod apprime est absurdum.
Propterea est altera opinio Anto. Mirandulæ Episcopi Casertæ, Viri Doctissimi: qui Secunda,
in libro de honore inquit Vniuersam Philosophiam Ciuilem tradi in libris de Mori- opinio.
bus: Libros autem de Rep. non esse partem Ciuilis Philosophiæ, nisi ex euentu, & ob
D hominum. s. deprauationē: nam in libris illis traduntur pertinentia ad Magistratus, &
Leges: quę duo inuenta & formata sunt, non quia absolutè constituant ciuilem scien-
tiam, sed, vt qui virtutis amore nolunt rectè agere, id efficiant formidine pœnę. Con-
firmatur, quia si omnes homines probi essent, nec legibus, nec magistratibus egeri-
mus. Pręterea id ipsum ostenditur, quia dum habemus principia, media, & finem alicu
ius Methodi, dicimur vniuersam Methodum possidere: at in libris de Moribus expli-
catur finis ciuilis scientię, nempe summum bonum, & omnia principia, ac media de-
ducentia ad illud: quare in eis traditur vniuersa Ciuilis Philosophia. Hæc opinio cum
Aristoteli, tum rationi aduersatur. Aristoteli primò, qui rationem legum ferendarum Euersio e-
statuit partem Ciuilis scientię, ut patet ex sexto Moralium Nicom. cap. vii. Ratio au- ius
tem legum ferendarum, quamuis ex libris de moribus principia sua prima recipiat, Aristote.
tamen in libris de Rep. perficitur, ac in vsum redigitur. Ideo inquit Philosophus propè
calcem x. Moralium. Nicom. Cum superiores illi legum ferendarum rationem exqui
rere

rere, atque inuestigare omiserint, operæprecium fortasse faciemus, si nos ipsi de ea, A
& omnino de omni Reip. statu commentemur, vt, quantum in nobis est, tota, quæ
ad res humanas pertinet, philosophia perfecta sit &c. Præterea cum ciuilis scientia &
prudentia idem sit habitus, vt asseritur in sexto moralium Nic. cap. 8. quia pertinen-
tia ad curã Reip. sunt per se pars prudentiæ, vt ex eodem loco colligitur, necesse est
vt etiam iudicentur pars, non ex euentu, sed per se ciuilis scientiæ. Ideo Arist. frequẽ-
ter libros de moribus solùm nuncupat partem quandam ciuilis scientiæ, non scien-
tiam vniuersam: & dum absolutè loquimur, id solum inspicimus, quod est per se, non
autem quod est ex euentu. In proœmio libri moralium Nicom. inquit eam esse
ciuilem quandam Methodum. In primo Rhet. ait Rhetoricã esse cõflatam ex Analy-
tica scientia, & ea parte ciuilis facultatis, quæ est de moribus. Sub initio etiam ma-
gnorum moralium, quẽ locum in præcedentibus retuli, ait eam esse partem, ac prin-
Academici. cipium. Academici quoque varias memorant partes ciuilis scientiæ. Propterea Al-
cinous in lib. de doctrina Plat. cap. 4. inquit: Philosophię, quæ in agendo versatur, pri
ma pats mores hominis curat, altera domum gubernat, postrema tuetur Reip. Fun B
damentum etiam, quo ea opinio nititur, leue est; minimè enim verum est solum for-
Euertitur fundamẽtum secũdæ opinionis. matas esse leges, & magistratus ob deprauationem hominum: quoniam, vt docet
Arist. in calce x. Moralium Nic. leges conferunt tribus conditionibus hoĩum, primò
illis, qui rectè ad honestum parati sunt, vt cognoscant quę seruanda, quęue cauenda
sint, secundò illis, qui non virtutis dilectione, sed formidine pęnę honestum ample-
ctuntur; tertiò illis, qui corrigi nequeunt, vt eliminentur, & extrudantur: ita manife-
stat vnicuique ętati, & conditioni leges conducere. Formę quoque Rerump. & ordi
nes Magistratuum, non ob solam deprauationem formata sunt: in his enim refulget
forma ciuilis philosophię, & fructus eius. Et dum asseritur, si omnes homines essent
probi, nõ egeremus legibus; dico, si omnes essent probi, etiam non egeremus ciuili
philosophia, quę vitę magistra est: at quòd homines non sint probi, est propria quæ-
dam eorum conditio, & propterea egent disciplina, & institutione; quę refulget per
leges. Et dum addunt in libr. Moralium omnia tradi attinentia ad ciuilem metho-
dum, Dicendum cum Arist. in calce x. de Moribus, in eis ea solùm tradi, quę sunt cõ- C
munia, & partem Theoricam constituunt: at pro actione requiritur, vt ad singula de-
scendamus, tradamusque pręcepta, quibus proximè formẽtur humanę actiones. Pro
Opinio tertia. pterea est tertia opinio quorundam, qui inquiunt in libris de moribus declarari ea
quę sunt communia vniuersę ciuili philosophię, & pręsertim uirtutem: & quoniam
virtutem quęrimus, ut ea utamur, usus perfectus eius respicit alium; ideo uirtutis p-
fectus vsus aut ciuilis erit, aut familiaris; pręter quos nullus remanet, qui sit ꝓprius
Euersio. priuati hoĩs: ideo pręter moralẽ solę duę partes ciuilis philosophię inueniũtur. Hęc
opinio ẽt omni ex parte uera esse nõ uidetur. Primò falsum est, quòd in libris de mori
bus pręsertim consideretur virtus, imò ꝓsertim cõsideratur summum bonum, uirtus
aũt cõsideratur in gratiã eius: insuper, ut proprium subiectum non uirtus, sed actio-
nes hominum considerantur. Secundò minimè censeo uerum, quòd solum sint duo
usus uirtutũ, cũ detur tertius priuati hominis erga seipsum, qui est usus saluberrim⁹:
optima enim uictoria est seipsum uincere, ut dicebãt Stoici; salutaris pugna est dimi
care cum sensu, moderari perturbationes animi; qui est usus uirtutis, non cum alio, D
sed nobiscum, & est fundamentum cęterorum usuum. Hoc lucidissimè affirmat Aris.
in 5. moralium Nic. cap. 2. inquiens: Sed de disciplina cuiusque priuata, qua quis ab-
solutè uir bonus est, utrum sit ciuilis scientię, an alterius facultatis cauere, posterius
erit disputandum, non est enim fortassis idem uirum bonum esse, & ciuem bonum
&c. Ponit apertè philosophus usum uirtutis erga se, & solùm ambigit, ad quem perti
neat. Quod etiam fecit Cicero in primo de officiis, inquiens: Nulla enim uitę pars
neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque
si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, uacare officio potest &c. At ubi lo
cum habet officium, etiam habet locum usus uirtutis. Demum ea sententia mihi est
dubia, quoniam, ut patebit, ratio domesticę curę non debet censeri pars una princi
palis, distincta ab ea de Republ.

Diuisio

A

Diuiſio Ciuilis Philoſophiæ, & ratio diuiſionis, opinio propria. Cap. VIII.

Ciuilis ſciẽtia in partes duas diuidẽda.

QVemadmodum cęteræ oẽs artes & diſciplinæ, quarũ finis eſt opario, in partes duas principes, non in plures diſtribuuntur, quarũ vna vulgo Theorica, altera Practica dr̃, vna in rerũ iudicio, principiorumq; indagatione, altera in vſu, & opatione verſatur: ita ciuilẽ ſciam in partes duas principes diſtribuendã cẽſeo; quarum prima, quæ tanquã Theorica eſt, tradit nobis principia, fundamenta, & ſemina vniuerſæ philoſophiæ ciuilis, facultateq́, includit vniuerſam ciuilem philoſopbiã, altera, q̃ magis practica eſt, deſcẽdit ad ordines, ad p̃cepta propria, & leges, diuiſimque ea explicat, quæ competunt vnicuique gradui, & conditioni hominum. Hanc veritatem lucidiſſimè patefecit Ariſt. in x. moralium Nicom. cap. poſtremo in quiens: Cum finis ſcientiæ ciuilis ſit, non cognoſcere, ſed agere, non ſat eſt perſpectam, & cognitam habere virtutem; nec ſat eſt communia, & vniuerſa cognoſcere; ſed ad ſingula deſcendendum eſt: indicans in libris de moribus ſolùm communia

B ſe explicaſſe; & vtitur exemplo artis medicæ: ait enim: Nam ne medicinæ quidem ſatis periti fieri videntur ex commentariorum lectione: atqui commemorare, & tradere conantur illi, non ſolùm curationum genera, ſed & quibus remediis ęgros ſint curaturi, & quemadmodum medicinam facere oporteat de cuiuſque habitudine corporis, diſtinctè ac diſtributè differẽtes &c. Apertè philoſophus libros de moribus reſpõdere affirmat parti theoricę artis medicæ, cœteros practicæ. In libris de moribus non deſcendit, vel ad vnius, vel ad plurium, vel ad omnium inſtitutionem; ſed præcepta communia tradit conducentia inſtitutioni ſingulorum vitæ generum. Mox verò ad ſingula eſt deſcendendum & virtute eorum communium principiorũ, auxilioque exactæ conſiderationis ſingulorum ad vitam hominum rectè formandam conſpirantium, conſtituendæ ſunt formę rerum publicarum; formandi magiſtratus, & condendæ leges: quæ cum munitę ſint auctoritate Principis, vim habent cogendi, & ea iubent; quę proximè formant tum ciuilem, tum domeſticam, tum ſingulorum vitam. Hoc nos docuit Ariſt. in calce x. Moralium Nicom. inquiens. Quę le-

C ges vtrum ſcriptæ ſint, an nõ ſcriptæ, nihil referre videtur: neque verò refert, vtrum his legibus vnum, an plures inſtituantur, quemadmodum neque in Muſica, & Arte corporum exercendorum, & cæteris denique inſtitutionibus &c. Apertiſſimè Ariſt. eam ueritatẽ protulit, quę confirmatur; quia homines ſinguli, & familię ſunt partes Reip. propterea qui totum format, tenetur etiam ſingulas eius partes rectè formare. Id optimè ſeruauit Ariſt. qui poſt libros Moralium Nicom. collocauit libros de Rep. ut patet ex calce x. lib. & aſſeruit munus eſſe legiſlatoris, accuratè decernere pertinentia ad puerorum & iuuenũ inſtitutionẽ. & in primo de Rep. agitur de attinẽtibus ad familias, & de partibus earum, indicans curam familiarem non eſſe diſciplinam re uera diſtinctam, ſed partem conſiderationis de Rep. uel appendicem eius.

Proponuntur, ac diluuntur tria dubia ad reſolutionem difficultatis pertinentia. Cap. IX.

D

Prima dubitatio.

EX reſolutione noſtræ difficultatis de diſtinctione Ciuilis Philoſophiæ, tria emergunt dubia. Primum eſt: quia inter partes ciuilis ſcienrię etiam cura rei familiaris enumeranda uidetur, cum Ariſto. libros œconomicos diſtinctos a libris de Rep. conſtruxerit: & in ſexto moralium Nicom. cap. 8. uarias enumerauerit partes prudentię, quę etiam ſunt partes ciuilis ſcientię. Altera dubitatio eſt: quia rectę inſtiruere ſingulos homines, eoſque reddere uiros probos, non uidetur pertinere ad libros de Rep. cum frequenter non idem ſit uir prob. & ciuis prob. Tertia dubitatio eſt de dignitate, & pręſtantia; quę nam earum duarum partium ciuilis philoſophiæ debeat cenſeri pręſtantior. Primę difficultati reſpondens dico, partes prudentię, & ciuilis ſcientię, multas quidem eſſe; principes tamen eſſe eas ſolas duas, quas retuli. De cura familiari dico eam dupliciter poſſe conſiderari. Primò, ut fami-

Secunda dubitatio.

Tertia.

Sol. prima.

lię ſunt

liæ ſunt partes Reip. ac ita pertinent ad libros de Rep. tanquam principia ciuitatis: A
& propterea Ariſt. de illis egit in primo lib. de Rep. & in calce x. Moralium manife-
ſtat officium eſſe legislatorum, & rectè formatarũ Rerũp. curam habere de recta edu
catione, & ſtudio hominum in ſingulis familiis: ſi autem id publicè negligatur, tunc
ait teneri parentes curam habere de liberis, amicosque de amicis. Secundò conſide
ratur familiaris cura quoad propria quędã pcepta pro cõſtitutione & cõſeruatione
familię, pertinentia ad ordinẽ partium familię, & ad nõnulla magis propria, magisq;
neceſſaria pro ea conſeruanda; quorum conſideratio minus philoſophiã ſapit, lon-
giusque ab ea diſtat: propterea id ſeorſum in diſtinctis libris faciendum eſt, qui de-
bent ſequi libros de Rep. & iudicari tãquam appendices eorum; tum quia ad ſingula
magis in fine deſcenditur; tum inſuper, quia regulę proprię familię ſequi debent le-
ges, & regulas Reip. & cum eis conformari: inſuper hęc conſideratio debet poni ut
diſtincta; quia, ut dixit Ariſt. in calce x. moralium Nicom., in multis ciuitatibus ea

Colligitũ primo.

cura a legislatore negligitur. Ex his colligo primò inter libros de moribus, & de Re
pu. non mediare libros œconomicos, ut multi perperam cenſent, apertè enim Ariſt. B

Colligitur ſcdo.

in calce x. moralium libros de Rep. cum libris de moribus connectit: colligo ſecun-
dò partim dari, partim nõ dari, curam familiarem a publica diſtinctam; re uera enim

Colligitur terti

non datur, cum vel ſit pars, vel appendix eius: colligo tertiò conſiderationem atti-
nentium ad familiam partim pręire, partim ſequi conſiderationem Reipu. & prop-
terea conſiderari familias ſub initio librorum de Rep. & ſeparato ſermone ſequen-
te libros de Repu. Erat ſecunda dubitatio, ad quem pertineat rectè inſtituere uirũ
probum: qua de re dubitauit Ariſtot. in v. moralium Nicom. capite ſecundo inqui-
ens. Sed diſciplina cuiuſque priuata, qua quis abſolutè uir bonus eſt; utrum ſit ciui-
lis ſcientię, an alterius facultatis cauere, poſterius erit diſputandum: non eſt enim
fortaſſis idem uirum bonum eſſe, & bonum ciuem. His uerbis Ariſt. & dubitat, &
uiam pateſacit diluendi difficultatem; nam, vt ſuo loco patebit, in ſola rectè inſtituta
Rep. idem eſt vir probus, & ciuis probus: & propterea rectè formare uirum probum
primò uniuersè, abſolutè, & quo ad fundamenta probitatis, pertinet ad libros de mo
ribus; vt ad eos, in quibus declaratur virtus, quæ forma, & radix eſt viri probi: pro C
ximè tamen & publicè id debet fieri p leges rectè conditas, & particulares inſtitu-
tiones in rectè formata Rep. in qua curandum eſt, quõ educandi ſint pueri, quę te-
neãtur addiſcere, in quibus exerceri, vt monuit Ariſt. in calce x. de Moribus: idque
ſeruauit unà cum Platone in libris de Rep. & Legibus. Et hoc, quod dico de recti-
tudine inſtitutionis viri probi, etiam intelligi debet de abſoluta rectitudine inſti
tutionis rei publicę, & familiaris: ea enim ex notitia ſummi boni, & virtutũ elicitur.

Solutio tert. diffi-cult.

Tertia dubitatio erat de præſtantia earum duarum partium, nũ ſcilicet libri de Rep.
dignitate præſtent libris de moribus. Cõmunis opinio latinorum eſt, libros de Rep.
lõgè antecellere: quia bonum eò eſt præſtantius, quò eſt communius, vt dicitur in

Opinio cõmunis.

proemio lib. Moralium Nicom. libri de Rep. ſunt de bono publico, libri de moribus
de bono priuato: libri igitur de Rep. præſtant; ac eò quidem præſtant, quò publi-
cum priuato præfertur. Confirmatur efficaci ratione: quoniam inter partes ciuilis
Philoſophiæ ratio ferendarum legum principatum obtinet, vt dixit Plato in libro
de Regno, & affirmauit Ariſt. in ſexto moralium Nicom. capi. viij. at ratio ferenda- D
rum legum eſt munus librorum de Rep. vt aſſeritur ab Ariſt. in calce x. moralium
Nicom. his pene verbis. Nonne igitur deinceps uidendum eſt, vnde & quo nam
modo quis legibus ferendis idoneus eſſe poſſit? &c. adeò vt poſt libros de moribus
rationem legum ferendarum indagandam proponat: & paucis inferiectis addit: Le
ges autem opera ciuilia uidentur eſſe, &c. Iure igitur libri de Rep. multorum conſen-
ſione principatum obtinere uidentur. Hanc opinionem lunge a vero abeſſe cenſeo,

Euertitur opinio cõmunis

nam pars ea de moribus longè præſtat, & domina eſt: quod oſtenditur, & primò.
In omnibus artibus, & diſciplinis pars ea, quæ Theorica dicitur, longe præſtat alte-
ri, quæ nuncupatur practica: pars enim Theorica virtute, & eminentia alteram in-
cludit, & dirigit, vt patet de arte medica. Præterea id apèrte aſſeritur ab Ariſt. in calce
x. moralium Nicom. ubi cum partem practicam neceſſariã dixerit pro obeundis mu
nerum functionibus, addit. Nihilominus autem ei quidem, qui bonus artifex, &
ad res percipiendas, et contemplandas idoneus effici velit, ad genus uniuerſum ſit
progre-

A progrediendum; atque in illo cognoscendo, quo ad eius fieri possit, elaborandum: in hoc. n. scientias positas esse diximus, &c. Id ipsũ latius & clarius patefecit in proœmio Metaphysicæ. Pręterea hoc lucidissimè ostenditur per ea, quæ leguntur in proœmio Moralium Nico. quo loci inquit Philosophus: Ea disciplina, quæ cõsiderat summum bonum, est domina, & princeps aliarum: at summum bonum consideratur in parte de Moribus: ea igitur domina, & princeps est. Quod insuper confirmatur: quia Virtutum genera, & summum bonum, quę considerãtur in libris de moribus, facultate, & eminẽtia continent vniuersam Philosophiam ciuilem: ut etiam asseritur sub initio libri magnorum moralium. Dicamus igitur cum Arist. in proœmio Metaphy. descendere ad singula partem practicam, & experientiam ad operandum quidem potiorem esse, magisque necessariam: absolutè tamen pręferendam esse partem Theoricam, & in ea eminentius includi cognitionem, & artẽ. Ideo architecti præstãtia & dignitate pręferuntur illis, qui proximius operantur, & descendunt ad singula.

B *Ex dictis uaria pulchra, & utilia colliguntur.* *Cap. X.*

EX declaratis in pręcedente cap. colligo primò, pertinentia ad ciuilem scientiam præsertim, & maximè in libris de moribus explicari; in eis enim finis, principia, & fundamenta omnia ciuilis philosophiæ declarãtur. Colligo secũdo, in libris de moribus non bonum singulorum hominum, sed præsertim bonum publicum explicari. Ratio est, quia in eis agitur de fine, & summo bono ciuilis scientiæ uniuersè sumpto: at dum uniuersè de aliquo agitur, præsertim id optatur, quod est præstantius: huiusmodi est bonum publicum, vt etiam asseritur ab Aris. in proœmio Moralium Nico. Colligo tertiò, rationem ferendarum legum præsertim elici ex sciẽtia de moribus. Ratio est: quia pro rectè ferendis legibus duo maximè sunt necessaria; primum, vt cognoscamus principia vnde maneãt, & finem quò tendunt leges; alterum, ut distinctè noscamus regionem, conditiones hominum, & loca uicina, vt in secundo de Rep. cap. quarto, monuit Arist. quorum duorum primũ obtinet principatum, & est regula, & mensura cæterorum. Id primum in libris de moribus tradi-

Primũ q colligitur.

Alterũ q colligitur.

Tertium.

C tur, & confirmatur; quia leges nil aliud sunt, nisi præcepta Iustitiæ, & sunt fætus Prudẽtiæ: Iustitia, & Prudentia in libris de morib. explicãtur. Colligo quartò eos errare, qui iuri ciuili nauant operam, nec primò accuratè addiscunt pertinentia ad virtutes, & summum bonũ: Hi versantur in riuulis, neglecto fonte; & ambulant sine pręnotione finis, in quem tendunt. Colligo quintò, eos, qui legibus incumbunt neglecta disciplina morali, minimè uersari in ciuili philosophia, uerè enim ciuilis philosophia est pars eius theorica: pars enim practica iuncta theoricæ, munere eius redditur philosophia; at seiuncta ab ea, non est philosophia, sed leuis quędam peritia; philosophari enim est rẽ in sua principia redigere: & se habet de hac, vt de disciplinis subalternis, quæ seorsum a sua superiori, a qua principia recipiunt, leuissimę censeri debent. Demum diluenda remanet ratio sumpta ex auctoritate Arist. in calce x. moralium Nicom. vbi uidetur asserere rationem ferendarum legum ad libros de Rep. pertinere. Solutio tamen ex dictis petenda est: nam ratio ferendarum legum, quo ad ea, quæ

Quartũ q colligitur.

Quintum.

Diluitur ratio ex auctoritate Aristo.

D principatum obtinent, ex libris de moribus elicitur; quo autem ad nonnulla propria prænoscenda pro condendis legibus pertinet ad libros de Rep. adeò quòd condere leges pertinet quidem ad libros de Rep. ratio autem principalis earum condendarũ elicitur ex libris moralium. Ideo asseruit Arist. in calce x. moralium, quòd non ualent rectè condere leges, nisi illi, qui animo cernere, & iudicare possunt, quid bene, quid contrà cõstitutum sit, & quæ quibus apta sint: illi autem, qui hęc sine habitu persecuti fuerint, rectè iudicandi facultatem sibi nunquam conparabunt; nisi forte temere, & casu quodam &c. His verbis indicauit neminem sine primo habitu rectè condendi leges, posse eas legitimè instituere.

De Inscriptione Librorum Moralium. *Cap. XI.*

PLato Libros ad Ciuilem Philosophiã pertinentes uariis inscripsit nominibus: quosdam nuncupauit de Regno, alios de Rep. nonnullos de Legibus: Philebum construxit de summo bono, Charmidem de Temperãtia, Lachetem de Forti-

Inscriptiones ex Platone.

Fortitudine,& alios similes: in quibus vel uniuersè, vel singulatim uaria ad Ciuilem A
scientiam pertinentia explicauit. Aristo. verò duplici vsus est inscriptione, una cõ-
Ex Aristo. muni, altera propria: communi, dum vniuersam Philosophiam, quæ in actione uer
satur, Ciuilẽ appellat; propria verò, dum libros hos de moribus, alios de Rep. quos-
dam œconomicos nuncupat. Vt pertinet ad inscriptionem communem, vniuersa
Inscriptio communis. hæc Philosophia nũcupatur Ciuilis; quoniã tanquam ad principem finem dirigitur
ad summum bonum, & curam vniuersę ciuitatis, cuius familię, & homines singuli
sunt partes. Quod commune nomen nonnunquam cõtrahitur ad significandam so-
lam partem de moribus, tanquam ad eam, quę facultate & virtute continet uniuer-
sam Philosophiam practicã; ut dixit Arist. sub initio primi lib. magnorum moralium:
& in eadem significatione in procemio moralium Nicom. dixit considerationem
summi boni ad Ciuilem pertinere. Nonnunquam verò contrahitur ad denotandos
solos libros de Rep. illi enim politici, siue ciuiles nuncupantur, & id fit non ob eorũ
dignitatem, sed ob usum. Quamuis enim Ciuilis Philosophia pręsertim contineatur
in libris de moribus: euenit tamen, vt inquit Arist. in vj. moralium Nicom. capi. 8. B
vt qui priuatim in rebus singulis uersantur, commune ciuilis scientię nomen obtine
ant; cuius omnis opera est in agendo, & consultando: populi enim hos solos Remp.
administrare dicunr; hi enim soli, vt operarii quidam, in rebus singulis uersantur.
Propriè igitur nomen ciuilis commune est, quod contrahitur ad libros de moribus,
tamquam ad partem principem; ad libros verò de Rep. ob usum, quem inspiciunt
Inscriptio propria. Populi. Inscriptio propria primę partis est, Ἠθικῶν Νικομαχείων, Moralium scilicet Nico-
machiorum: ἦθος, Latinè mos, propriè cõuenit ratione prædiris, ac ob eius uires Mos
dicitur hominum Dæmon; extenditur tamẽ similitudine quadã etiam ad iumenta,
& feras: inde uarii dicuntur ferarum, iumentorumque mores. Insuper Mos propriè
dicitur de attinentibus ad animum: extenditur tamen etiam ad ea, quæ pertinent ad
corpus, dum in eis signa quędam animi refulgent. Diuiduntur Mores in Physicos, &
assuetudine contractos. De Physicis inquit Ari. in sexto Nicomachiorum cap. postre
mo. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodam modo uidentur inesse. Na-
tura namque ad Iustitiam, Temperantiam, Fortitudinem, cęterasque virtutes apti, C
atque habiles sumus, cum primùm nascimur. Ita Galenus dixit mores sequi corporũ
temperamenta: propriè tamen mores illi dicuntur, qui assuetudine comparantur.
Ideo dixit Aristote. in secundo Nicomachiorum cap. primo, quòd ἦθος ἐξ ἔθους,
hoc est ab vsu, & assuetudine deducitur. Diuiditur Mos per internum, & externum:
nomen enim moris nonnunquam dicitur de externa operatione ex assuetudine pro
deunte; propriè tamen solum dicitur de interna dispositione, vel habitu, qui ex assue
tudine consurgit; & pręsertim de habitu, qui firmus est, & constans: & propterea
dicimus morem esse alteram natoram, quia per conparatum habitum ita facilè opera
mur, ac si per naturã operaremur. Diuidũtur insuper Mores p probos, & improbos.
At quando hi libri inscribuntur de moribus, significantur proprii Mores ad animũ
pertinentes cum ratiooe iuncti, contracti assuetudine, qui probi sint: huiusmodi sunt
uirtutes morales, quę uitam hominis rectè formant. Vitia enim non secus ex euentu
a Ciuili considerantur, ac a medico considerentur morbi, & uenena. Cum hi libri in
scribantur de moribus, indicatur modus comparandi uirtutes, quę propriè ad ciuilẽ D
pertinent: manifestatur hos libros esse fundamentum, & principium uniuersę Philo
sophię Ciuilis: iodicatur Philosophiam hanc verè humanam esse, verè ad hominem
pertinere, & verè hominem suę fortis esse auctorem, cum suo more se perficiat. No-
men hoc de Moribus oonnunquam extenditur ad significandam uniuersam Philoso
phiam Ciuilem; vniuersa enim nuncupatur Philosophia Moralis: ratio est, quia uni
uersa ex hominum more pendet, & ad componendos hominum mores parata est. Po
tuisset Philosophus hos libros inscribere de prudentia; cum prudentia, & Ciuilis sci
entia idem sint habitus: De uirtute, cum per eam formetur uita ciuilis: Insuper po
tuisset nuncupare methodum assequendi fęlicitatem, Methodumque institutionis
humanę uitę. At ob relatas causas pretulit ceteris eas duas inscriptiones, quarum
una est communis, altera magis propria, & ambę connexionem habent cum subie-
cto & materio, de qua agitur; humanę enim actiones prodeunt ex moribus, inclu
duntur facultate in eis, vitamque Ciuilem coostituunt.

De parte

A *De parte altera inſcriptionis Nicomachiorum, & varietate librorum de Moribus.* Cap. XII.

INſcribitur prima pars Ciuilis Philoſophię, Ἠθικῶν Νικομαχείων. moralium Nicomachiorum. Nicomachus fuit filius Ariſt. a quo inſcriptionem ſumpſit: non quia pro eo ſolo eos compoſuerit, vel ad eum miſerit, ad cõmunem enim vſum eos conſtruxit: ſed id fecit, quia conſueuere veteres nonnunquã libros inſcribere nomine alicuius ſibi ſummopere vel amicitia, vel ſanguine iuncti, vel cuius conditioni eſſent accommodati: quod frequenter fecit Plato, & ſeruauit Ariſt. in ſuis dialogis, & in libris de moribus. Ideo non dixit ad Nicomachum, ſed Nicomachios eos nuncupauit: Nec ad Eudemum, ſed Eudemios. Vſus autem eſt nomine filii, nedum ob dilectionem, verùm pręſertim vt indicaret diſciplinam hanc accommodatiſſimè verſari inter patrem & filios, vel inter eos, qui parentis & filiorum obtinent condi-
B tiones; vt ſe habere debet de principe & populis, docẽte & diſcipulis. Et cõſiderãdũ, quod inter morales libros Ariſt. numerantur Nicomachij, Eudemij, & Magna moralia: de quibus lis eſt, an oẽs ſint Ariſt. Qua de re probabiliter ab aliis multa dicuntur, nil enim certi ſcire valemus. Cenſeo tamen ego re vera omnes diſtincto tempore fuiſſe ab Ariſtotele conſtructos: omnes enim videntur fętus eiuſdem ingenij; omnes redolent ſtylum, methodum, ordinem, iudicium, & opinionem Ariſt. Cuius rei ſatis firmum argumentum eſſe poteſt, quia nonnulli libri Nicomachii in Eudemiis ſunt inſerti, in omnibus ſatis conſimiles ſententię leguntur in Eudemiis pro reiicienda ſententia Platonis de Idea boni ferè eędem formantur rationes his quę in Nicomachiis: qui libri ſi ab alio fuiſſent conſtructi, verecundari profectò debuiſſet; cum tam apertè alienis rationibus, inuentionibus, & ornamentis vſus fuerit. Cenſeo itaq; omnes eſſe fętus ingenii Ariſt. cęteros tamen eſſe rudes & inchoatos, ſolos Nicomachios eſſe fętum abſolutum & perfectũ. Puto enim Ariſt. id contigiſſe, quod facilè multis euenit; qui libros de re aliqua conſcribentes, frequenter in ordi-
C ne ſibi non ſatisfaciunt, conſilium mutant, variant inſcriptionem, ſententiam aliquam emendant, quouſque demum opus unum ad vorum perficiant, in quo ſolo ſibi ſatisfaciant; & ſi deberent librum edere, ſolum illum ederent combuſtis aliis: at euenit, vt, antequam id fiat, morte pręueniantur; & cum omnes veniant in manus aliorum, ob famam auctoris ſeruantur omnes, omneſque circunferuntur. Dicamus itaque libros Moralium Nicomachiorum abſolutiſſimos eſſe, cęteros eſſe rudimenta, & inchoationes eiuſdem auctoris. Quòd ſi qua in eis apparet ſententię varietas, & aliquid in eis legitur, quod diſſonet a ſentẽtia Ariſ. vt reuera aliquid reperitur, & pręſertim in Eudemiis: putandum eſt id contigiſſe; partim quia ab auctore non fuerunt emendati, ſed neglecti potius; partim quia cęteris minori curę fuerunt: & ob id plures errores in eos irrepſerunt, quam in Nicomachios, qui, vt abſolutiores, accuratius ſeruati fuerunt.

Cur inſcriptionem ſumpſerit a filio.

Varietas librorum de Morib.

An Libri Moralium Nicomachiorum ſint Ariſt. Cap. XIII.

D

ORritur dubitatio de libris Nicomachiis, num fuerint compoſiti ab Ariſt. vel potius a Nicomacho filio, & ob id Nicomachii dicti ſint. Aſſerit Cicero in ſexto de finibus: Quare teneamus Ariſt. & eius filium Nicomachum, cuius accuratè ſcripti de moribus libri dicuntur illi quidem eſſe Ariſt. ſed non video, cur non potuerit patri ſimilis eſſe filius, &c. Suſpicatus igitur Cicero eſt libros illos eſſe Nicomachi: cuius opinionem ſequuti nonnulli eam his rationibus confirmare nituntur. Primò, quia Diogenes Laertius quatuor ſolos Ariſt. moraliũ libros enumerat, cum libri Nicomachii ſint decem. Inſuper Ariſt. in ſecundo de Repub. cap. 1. inquit ęqualitatem talionis ſeruare ciuitates, vt in Ethicis dictum eſt prius: at hoc nõ dicitur in Nicomachiis, ſed potius oppoſitum, nam legitur in quinto lib. cap. v. Talio verò non conuenit ad legitimum, neque ad ciuile: ſed ea ſententia legitur in magnis moralibus cap. vlti. Pręterea in ſeptimo de Rep. cap. 13. legitur: Sed beatitudo in contrariis eſt, etenin hoc etiam determinatum eſt in ſermonibus ethicis: Quod

Opinio Ciceronis.

minime

minimè in Nicomachiis reperitur. Insuper in sexto moralium Nicom. legitur: Sciē- A
tia igitur est habitus ostensiuus, & quęcunque alia adiecimus in analyticis: At nul-
libi in analyticis definitur scientia. Preterea inquit Dioge. Laertius: Nicomachus
Aristotelis ait, Eudoxum dicere voluptatem esse summum bonum: Quod cum di-
catur in primo, & x. moralium Nicomachiorum, colligere valemus eos libros Ni-
comachi esse. Addunt postremò Arist. eos libros nec ualuisse, nec debuisse Nicoma
cho scribere, quia paruulus remansit in obitu patris. His coniecturis & signis vsi nō
nulli, conati sunt suadere libros Nicomachios non fuisse ab Aristotele constructos.

Reiicitur opinio cō probata.

At proculdubio in re conspicua apertissimè errant: nil enim reperitur in moralibus
Nicomachiis, quod sententię Arist. non sit summopere consentaneum; quod non
sapiat constantiam, ingenium, iudiciū, eruditionem, stylum, ordinem, & methodū
Arist. In eis libris nos reiicit ad circulares, & externos sermones: quod consueuit fa
cere in alijs, vt patet ex 1. cęli, & 13. meta. In calce x. Nicomachiorum nos dirigit
ad libros de Rep. inquiens. Quocirca primùm, siquid a veteribus rectè dictum est,
id conabimur recensere: deinde ex collectis Rebuspub. quæ nam sint ea, considera B
bimus, quæ ciuitates, & singulas Resp. corrumpunt, & seruant. Hoc in libris de
Rep. ab Aristotele exactissimè seruatur, in quorum 2. sub initio legitur: Quoniam
proposuimus considerare de ciuili societate, quæ sit optima omnium ijs, qui possūt
viuere maximè ad votum; oportet alias quoque considerare Resp. quibus vtuntur
ciuitates aliquæ earum, quæ bene legibus institutę videntur &c. His manifestissimè
patet libros Politicos, & Nicomachios ab eodem manasse parente: cum autem poli
tici a nullo tribuantur Nicomacho, sed Arist. cogimur fateri etiam Nicomachios ab
Arist. prodiisse. Ideo suo more frequenter Socratem damnat, in Platonem inuehi-
tur, eos in 1. moralium nuncupat amicos: quod non valuisset facere Nicomachus,
qui eos minimè nouit, nisi impropriè fuisset loquutus. Insuper ad suos analyticos li-
bros nos reiicit. Nec memorię traditum est Nicomachum eius fuisse eruditionis; vt
libros tam eximia sapientia, methodo, sententiarum constantia, postremaque perfe-
ctione prę̨ditos valuerit formare: nisi fingamus (quod viuens Arist. falsum censuit)
Animam eius post obitum in filium migrasse. Mitto varia, quę pro huius veritatis C
approbatione possem referre. Et presertim, quia ea opinio potius fuit quorundam
Grāmaticorum, vt Nizolij, & similium, quàm rectè philosophātium: illi enim pluris
faciunt unum Ciceronem, quàm vniuersos Philosophos; quasi non sit conspicuum
Ciceronem frequenter fuisse hallucinatum in referēdis opinionibus Arist. Rationes
autem aduersę, vt sunt leuissimę, ita facillimè diluuntur. Nam de Diogene secus re-
ferente numerum librorum moralium Arist. dico etiam numerum multorum aliorū
librorum, qui proculdubio sunt Aristote. secus ab eo fuisse relatum, ac reuera se
habent; nam ipse quoque nil certi habuit: & tunc multi extabant libri, qui mox pe-
rierunt; & nonnulli, qui modò extant, tunc inuenti, & pro Aristoteleis approbati nō
erant. De ęqualitate talionis, quæ dicitur seruare ciuitates, & oppositum asseritur in
quinto Nicomachiorum; Respondeo minimè dictum fuisse oppositum: non enim
Aristote. in quinto Nicomachiorum absolutè damnat ius talionis, sed illud dam-
nat pro ęqualitate Arithmetica, at non pro Geometrica. Ideo inquit in quinto Ni-
comachi. ca. v. Quin etiam in communicationibus, rebusque contrahendis hoc ip- D
sum ius talionis proportione, non ęqualitate concluditur &c. Damnat itaque Arist.
modum, quo eo vtebantur veteres, non absolutè ius talionis. Addebatur ex 7. de
Rep. quòd beatitudo in contrariis est posita, quod non dicitur in Nicomachiis: re
spondeo maximè in Nicomachiis id dici, cum virtus moralis in medio contrario-
rum sit constituta, & asseritur, quòd vir beatus se habet cubi instar, quoniam ab ad-
uersa fortuna impelli quidem potest, at non prosterni. Hęc dicuntur in 1. moraliū
Nicom. & approbātur in 7. de Rep. Id, quod affertur ex 6. Nicomachiorū, quo loci
scientia dicitur habitus ostensiuus; & additur, & quęcunq, alia adiecimus in Analy-
ticis &c. eorum sententię apertè aduersatur: id enim respondet sententię prolatę in
1. Post. cap. 2. dum definitur scire, necnon scientia ostensiua; & in Epilogo 2. Post.
colligitur: De Syllogismo igitur, & de demonstratione, quid unumquodq, sit, &
quō sit, manifestum est, simul autem & de scientia demonstratiua &c. Falso itaque
inquiunt ab Aristotele in Analyticis non fuisse definitam scientiam, nam definitum

est scire,

A est scire, & scientia demonstratiua, quæ idem sunt. Insuper Arist. in sexto Nicoma
chiorum cap. 3. inquit omnem scientiā fieri ex precognitis, & nos reiicit ad Analy-
tica, id autem patefecit in principio libri Posteriorum. Vrgebant adhuc per Dioge-
nem Laertium, qui tribuit ea, quæ dicuntur in Nicomachiis, Nicomacho Aristo
telis. Respōdeo per Nicomachū Aristotelis significasse libros Nicomachios ab Ari-
stotele constructos; vt per Timęum Platonis, Parmenidem, Phędrum, & Alcibiadem
intelligimus dialogos Platonis ita inscriptos. Postrema ratio, quia Nicomachus erat
ualde paruus, nec aptus hos libros audire, proculdubio nullius est roboris: eos enim
inscripsit illius nomine ob spem, ob dilectionem, vt congruente tempore ei, & aliis
inseruirent: & demum, quia hęc disciplina paternam quādam erga dilectos filios cu
ram, & institutionem pręsefert, & propterea a Pythagora, & ueteribus Philosophis
per Aphoristica pręcepta, Laconicasque sententias tradebatur; vt facilè a pueris ap-
prehenderetur, & seruaretur memoria.

B *De ordine vniuersè sumpto, & primò Quotuplex sit.*
Cap. XIIII.

QVemadmodum formosissima mundi Moles a Chao solo secernitur ordine, Prestantia Ordinis.
ita scientię & artes saluberrimę a perniciosa confusione solo ordine distin
guuntur. Ex quo constat, quàm pręclarus & salutaris sit ordo; adeò vt iu-
re merito ab Aristo. censeatur Natura rerum, a Platone forma Scientia-
rum & Artium nuncupetur, ab Anaxagora Munus Diuinę Mentis. Inter cętera,
quæ Aristotelem reddunt per ora hominum illustrem, est admirabilis Ordo; in quē
Philosophię partes, primò concisas & confusas, exactissimè redegit. Si in aliqua
disciplina expetendus est ordo, qui profectò expetendus est in omni, pręsertim in In Ciuili sciētia maximè seruādus est ordo.
disciplina Ciuili id fieri debet; cum ea nil aliud sit nisi ordo, ordinataque institutio
humanarum actionum. Vt igitur Ordo ab Aristo. in Ciuili disciplina seruatus eluce-
C scat, primò nonnulla vniuersè ad ordinis notitiam pertinentia patefaciam. Accipio
primò vt notum, Ordinem a Methodo, quæ via & docendi ratio dicitur, summope-
re distingui: Ordo enim consideratur inter varia, quæ declaranda occurrunt; Me-
thodus verò consistit in vnius rei per alteram explicatione. Ordo in quatuor consi- Ordo quadruplex.
derari potest: Primò in origine, ac intentione agentis: Secundò in rebus ab eo prin-
cipio pendentibus, veluti in vniuerso orbe: Tertiò in instrumento ac disciplina or-
ganica; qualis est Logica; quæ instrumenta parat ordinantia, & explicantia Scien-
tias, & Artes: Quartò in disciplinis ordine pręditis, quę rerum sunt imitationes.
Primus est ordo originalis, Secundus est forma ex eo prodiens, Tertius est instrumen De quo ordine sit agendum.
tum, Quartus est imitatio uerę formę. De hoc quarto genere ordinis, quod in Sciē-
tiis, & Artibus reperitur, ego verba faciam; ex cuius declaratione varia patebunt
ad cęteros ordines pertinentia; nam sibi mutuò recta ratione respondent. Ordo di- Ordo disciplinarū multiplex.
sciplinarum multiplex esse potest: cum enim ordo inter ea uersetur, quibus compe
tit prius, & posterius; ac prius, & posterius multipliciter dicatur, vt patet ex quin-
D to Metaphysicę, & ex postpredicamentis; iure etiam ordo multiplex esse dicitur. Ordo originis.
Nam datur ordo originis, ad quem redigitur ordo temporis; de quo loquens Arist.
in procemio Metaphysicę dixit Artes ob necessitatem prius fuisse inuentas: Datur
ordo dignitatis, & pręstantię; Quo ordine scientia Diuina omnium consensione Dignitatis
prima dicitur: Datur ordo abstractionis; quo Mathematica statuitur media inter Abstractionis.
Physicam, & Metaphysicam: Datur ordo utilitatis, quo Artē Medicam cęteris Ar- Vtilitatis.
tibus pręstare asserimus: Demum datur ordo addiscendi, accommodatus vel inuen Addiscēdi
tioni, vel explicationi, vel apprehensioni disciplinarum, de quo postremo consi-
lium meum est uerba facere, cum ille sit, qui meo instituto inseruiat. Hic docendi
Ordo considerari potest, cum inter distinctas scientias inuicem comparatas, & col-
ligatas, vt inter Physicam, & Metaphysicam; tum inter partes eiusdem, veluti in-
ter libros ad Ciuilem Philosophiam pertinentes. Ego de vtroque ordine loquar,
uterque enim ad rem nostram facit: ordiar autem ab eius definitione.

Quid sit ordo. Cap. XV. A

Definitio ordinis.

VArię circunferuntur definitiones ordinis a viris doctis traditę: quibus silentio obuolutis, ego ita ordinem disciplinis accõmodatum definiendum censeo. Ordo est congruens dispositio plurium vel disciplinarum, vel partium eiusdem disciplinę, cum inter se, tum ad vnum primum, ex rerum natura a dirigente deprompta; vt disciplinę pro facultate Naturam rerum ęmulentur, distinctęque legentium animis eam offerant. Ex hac definitione causę omnes elucescunt,

Forma.

quæ ordini disciplinarum competunt. Sumitur primò loco formę; cõgruens dispositio: consideratur enim nunc ordo, non vt habitus animi, sed vt in disciplinis reperitur res imitantibus, & explicantibus; qua consideratione nil aliud est ordo, nisi ea

Materies.

congruens rerum ordinatarum dispositio. Additur pro materię; plurium vel disciplinarum, vel partium eiusdem disciplinæ; in vtrisque enim locum habet ordo, dum modo communi quodam fine iunctę sint: dicitur plurium, quia in vno, & simplici B non seruatur ordo; hoc tamen uerum est, quòd ordinata, quanuis sint plura, ratione tamen vnius communis finis vnum quoddam totum constituere dicuntur, cuius ordo est forma. Additur; cum inter se, tum ad vnum primum; vt manifestetur, quo modo ea congruens dispositio in re ordinata reperiatur: nam requiritur pro ordine, vt ordinata ad vnum primum referantur, vt mox patebit; non autem recta ratione referuntur ad vnum, nisi etiam inter se congruente ratione iuncta sint. Ideo Arist. in 8. Phy. cont. 15. dixit infinita non esse subordinata; quia omnis ordo est ratio, infiniti autem ad infinitum nulla est ratio: hinc in ordine, dempto primo, secundum obtinet locum primi; dempto secundo, tertium obtinet locum primi, & sic de cęteris, vt dicitur ab Aristotele in secundo Post. cap. 14. ubi loquitur de ordine partium definitionis: quod non eueniret, nisi partes etiam inter se ita se haberent, vt rationem includerent. Hinc patet eorum error, qui inquiunt ordinata referri qui

Efficiens.

dem ad vnum primum, at non inter se. Additur pro causa efficiente, ex Natura rerum a dirigente deprompta. Dirigens duas exposcit conditiones: prima est, vt sit C uersatus in natura eorum, quæ in ordinem sunt redigenda; nam in Methodo sequimur nostrum cognoscendi modum, in ordine uerò imitamur naturam: altera est, vt uersatus sit in Logica, quæ ei instrumenta dirigentia prębet; & hęc est Pædia, rectaque

Finis.

institutio, quæ pro dirigente requiritur. Cętera, quæ adduntur, ex se conspicua sunt, ac finem ordinis disciplinarum patefaciunt.

An de ratione ordinis sit, vt ordinata referantur ad vnum primum. Cap. XVI.

Prima dubitatio. Altera.

EXtradita ordinis definitione duę emergunt difficultates, accurata consideratione dignę: prima, an uerum sit, quod dixi, de ratione ordinis esse, vt ordinata ad vnum primum referantur: altera, an verum sit, quòd ordo sumatur ex Natura rerum. D

Opinio quorudã.

Ordiens a primo, putarunt nõnulli minimè esse necessarium, vt ordinata ad unum primum referantur: quod patere potest exẽplo naturalis scientię, in qua Philosophus orditur a Principijs; quæ non vnum, sed tria sunt: & in primo cont. primi Physicorum inquit Philosophus, primò agendum esse de Principijs, non autem ait de Principio: similiter in Grammatica ea, quæ prima sunt, & elemẽta dicuntur, non vnum, sed multa sunt: & in calce primi Post. manifestans Philosophus, quæ scientia debeat censeri vna; non per Principium vnum, sed per vnum subiectum eam reddi vnam affirmat; cum tamen scientia sit ordo unus: Quare in ordine compositiuo Principium non est vnum; in resolutiuo si finis est vnus, id ex euentu est, non quid necessarium pro constituendo ordine. Horũ sententiam alienis-

Reiectio.

simã a vero cẽseo: Nam, vt inquit Auer. in quinto Metaphysicę cont. 16. Ordo nõ fit, nisi p relationẽ ad aliquid primũ positũ, aut intellectũ. Ari. eo in loco referẽs significationes Prioris, & Posterioris inq.t: Alia dicuntur Priora ordine, & sunt ea, quæ ab

aliquo

A aliquo vno determinato distant secundum rationem. Apertè Arist. affirmat esse de
ratione, & definitione ordinis relationem ad vnum: Propterea in 12. Metaphysicę
cont. 25. asseruit in vniuerso, cuius forma est ordo, cuncta esse ordinata ad unũ, ordo
autem uniuersi exemplar censeri deber cunctorum ordinum. Id ipsum ratione osten
ditur, & primò omniũ cõsensione ordo includit relationẽ quādā posterioris ad prius,
ac insuper recessum quẽdā posterioris a priori; qui recessus mensurā exposcit: de ra
tione aũt Mẽsurę est (vt constat ex decimo Metaph. cont. 3.) vt sit aliquid vnum, pri
mum, & simplex: quare est necesse, vt illud quoq;, a quo sumitur mensura ordinis, sit
vnum aliquid, & primum, nõ autẽ plura & indefinita. Prętereà inquit Arist. in deci-
mo Metaph. con. 7. in omni Genere vnā reperiri Naturā, quæ sit Mensura omnium il
lius Generis: Scientia ordine prędita est vnum quoddā Genus scibilium: quare necel
se est, vt in ea reperiatur vnum primum, quod cunctorum subordinatorum sit Mensu
ra. Prętereà omnis ordo est ratio, vt dr̃ ab Arist. in octauo Phy. cõt. xv. omnis ratio est
mutua habitudo duorum inter se, vt definitur ab Euclide in quinto Elementorum:
B quare omnis ordo est mutua quędā habitudo duorum inter se, vt secundi ad primũ:
est itaq; necesse, vt primũ sit vnum, alioquin non esset vna ratio, & vnus ordo. Pręte
rea ordinata vel sunt finita, vel infinita: non infinita, quia in ordinatis per se non da-
tur progressus in infinitum, vt constat ex 8. Physicorum; ordinata autem ex euentu,
ad scientiā non pertinent: si itaq; finita sunt, necesse est vt primum habeant: id primũ
vel est vnum, vel plura, si vnum, hoc volo; si plura, vel ea sunt prędita ordine inter se,
vel ne: si ordine sunt prędita, non itaq; omnia ęquè sunt prima: si ordine carent, &
ęquè sunt prima; tunc obtinent rationẽ vnius, quatenus in eo conueniunt, vt consti-
tuant gradum vnum, & ptimum. Ita se habent in Naturali scientia principia prima,
in Grāmatica elemẽta: ea enim quo ad rationẽ & formam vnum sunt, multa quo ad
materię; sunt vnum quo ad gradum ordinis, plura quo ad res in eodem gradu collo
catas: ita dicimus Elementa gradum vnum simplicẽ, & primum constituere, Sylla-
bas lecundum, ac ita de cęteris. Immo, dum Principia corporis Physici cõsiderantur
vt plura, etiā inter se ordinẽ quendā includunt, & aliqua ratione materies, alia for-
C ma prima est; vt sub initio secundi de Pattibus animalium declarat Philosophus: ita
consueuit Arist. primò de marerie verba facere, vt de priore origine. Prętereà hęc ue
ritas conspicua redditur inductione in cęteris generibus ordinis: nam ordo originis,
dignitatis, vtilitatis, loci, numeri, magnitudinis, & demum omnis ordo vnum pri-
mum exposcit. Quod demum patere potest considerando, a quo præsertim sumatur
ordo; & quodnam sit verè primum, quod ordinis, & ordinatorum debeat censeri
mensura. Nam quāuis in ordine disciplinarum consideretut & ptimum in explica- Quid sit primum, per quod ordo constituitur.
tione, & primum in intentione; id tamen, per quod pręsertim constituitur ordo, finis
est: nam finis ille est, per quẽ cuncta diriguntur, & ordinantur in illum; & fine demp-
to aboletur ordo, & euanescit: hoc nos docuit Atist. in secundo Phy. dum veteres dā
nans, qui negabāt Naturam operari propter finem, inquit in cont. 84. eos euertere
Naturam, & opera naturalia, Natura enim est ordo rerum, vt etiam asseritur rertio
Cæli 24. Ex quo constat finem esse illum, a quo pręsertim ordo petendus est: & cum
finis subordinatorum, & pręsertim disciplinarũ sit vnus; conspicuum est de ratione
D ordinis esse, vt cuncta referantur ad vnum. Non itaque est ex euentu, vt in ordine
resoluriuo primum sit vnum, immo est per se: & pręsertim, quia ordo, vt patuit, a
fine originem recipit, qui vnus est: sic in ordine resolutiuo cuncta ducuntur ab vno
fine, in compositiuo cuncta diriguntur ad vnum finem: & hoc est illud vnum, quod
maximè est de ratione ordinis. Et hoc patefacit Philosophus frequenter in proœ-
miis, in quibus a fine rationem sumit sui consilii & ordinis. Insuper constat ex con-
sultationibus, quibus media diriguntur: consulrariones enim fiunt sẽper pręassump-
to, & supposito fine. Hoc nouit admirabilis Galenus, qui quanuis putauerit artes tri
plici ordine tradi posse, tamen sub initio Arris Medicę dixir, ex notione finis om-
nes artes via quadam atque ordine constitui. Cõstat itaque de ratione ordinis esse,
vt cuncta ordinata referārur ad vnum: cõstat insuper rationẽ ordinis propriè a fine
petendam esse, quanuis non semper ordiamur a fine: constat demum & primum
origine, & primum inrenrione, quod finis est, debere esse unum. Rationes aduersę
per dicta euersę & solurę sunt: solà remanet diluenda ratio postrema, quæ sumeba-

tur ex auctoritate Arist. in calce primi Post. At ea profectò ad rem non facit: loquitur A tunc Philosophus de requisitis ad id, vt scientia sit vna, non de requisitis ad ordinē: quamuis.n. omnis scientia sit quidā ordo, & scientia vna sit ordo vnus; vnitas tamen scientię, vt scientia, & vt ordo, distincta sunt: dum enim consideratur vt scientia, sic est ipsum scibile per repræsentationem; dum autem consideratur vt ordo vnus, ita exposcit vt ab vno principio ad vnum finem progrediatur. Potest profectò, vt dixi, scientia vna esse prędita principiis pluribùs, cum primis, tum non primis: ea tamen prima, dum gradum primum ordinis constituunt, obtinent rationem vnius, vt patuit: & finis, ad quem vltimò ordinata referuntur, semper vnus est.

An ordo petatur ex Natura rei, vel potius ex nostro cognoscendi modo. Opinio Aliorum. Cap. XVII.

Methodus cur sumatur ex nostro modo cognoscendi.

CVm detur methodus, & ordo disciplinarū, de methodo consentiūt omnes, B quòd sit petēda ex nostro cognoscēdi modo, de ea.n. manifestè dixit Philosophus in prooemio Physicorum, insitam nobis natura esse uiam a notioribus nobis; id ipsum frequenter alibi confirmat: cuius sententię conspicua est ratio. In methodo enim vnum per aliud declarandū proponitur: id, quod est declarandū, quatenus declarādū, est obscurū, & latet; alioquin declaratione non egeret: id autē, per quod declaratur; cum nos, qui methodo utimur, illi simus, qui addiscere debemus; si fuerit vel nobis conclusione obscurius, vel ęque obscurum, nō poterit nobis eam illustrare: quare (ne inanis sit methodus) est necesse, vt per nobis notiora nos deducat. De ordine non ita constat, an petēdus sit ex natura rei, vel potius ex nostro cognoscendi modo. Existimarunt nonnulli, vt methodū, ita ordinem mensurā recipere a nostro cognoscendi modo: quod uidetur posse ostendi auctoritate, & ratione.

An ordo sumatur ex Natura rerum. Ordinem esse petendū ex nostro modo cognoscendi.

Auctoritate, quia Arist. sub initio primi Physicorū inquit, Principia primò esse declaranda; afferens rationē ordinis, ait, quia absque eorū notitia cętera cognoscere non ualemus: & sub initio quinti Metaph. inquit, non semper in scientiis principium rei C esse principiū cognitionis; sed id, vnde facilius q̄s addiscit: & in Primo Moralium Nicom. cap. 4. id ipsū affirmat, auctoritateq́; Platonis cōfirmat. Ideo Arist. frequēter, derelicto ordine naturę, ordinē cognitionis seq̄tur: vt relationē prius, quàm qualitatē declarauit in prędicamētis: in secundo de Anima nō a tactu origine priore, sed a visu orsus est: similiter libros de Animalibus prętulit libris de Plantis, & partes hominis prius explicauit, quàm partes cęterorū animaliū, nō aliā ob causā, nisi ob nostrū cognoscendi modū; vt patet ex primo de Hist. Animaliū cap. v i. & secundo de Partibus cap. x.

Auctoritas.

Id ipsū ostendi posset rationibus, quarū vis in hac vna breuissimè includitur.

Ratio.

Si ordo sumendus esset ex natura rei; q̄a ordo naturę rerū duplex est, nā cū simplicia, tū cōposita, aliqua rōne dicuntur natura priora, tūc vel vnus, vel alter, vel uterq; seruari posset ordo: si seruādus esset ordo naturę, qui est a simplicioribus, solū daretur ordo cōpositiuus, si a cōpositis, solū resolutiuus; si ab utrisq, seruari posset, tūc ordo ex natura rei incertus & indefinitus esset, & propterea debet dari regula, p quam potius ab vno quam ab altero ordiamur: & q̄a ea regula ex parte naturę rerū est in- D certa, ideo est necesse, vt sumatur ex nostro modo cognoscēdi, & dicamus vel ab vno vel ab altero esse ordiendum, quia sic melius & facilius res explicantur & cognoscūtur a nobis. Ex quo cōstat, vt methodum, ita ordinē sumendum esse ex nostro modo cognoscēdi: methodum quidem ex modo cognoscendi confusè, ordinem ex modo cognoscendi distinctè. Quòd si dicitur, ordinem sumi ex natura rerum, id debet intelligi non ex natura rerum absolutè, sed vt cognoscendarum a nobis.

Euersio relatæ opinionis, & comprobatio verioris. Cap. XVIII.

Ordinem ex rerum Natura petendum.

FRequenter Arist. aliiq́, Sapientię Principes asserunt sciētiarum ordinē ex natura esse petendū, ac naturę rerū debere esse consentaneū. Inquit Arist. in principio lib. Elenchorū: De sophisticis aūt redargutionibus, & de iis, quæ vidētur redargutiones, sunt aūt captiosę ratiocinationes, at non redargutiones; dicamus oportet, incipientes secundū naturam a primis. Et in tertio Rhet. inquit: Ac primò quidem vt ordo naturę postulat, quęsitum est id, quod re ipsa primum erat. Id ipsum pate-

Auctoritates.

facit

A facit in primo Phy. 57. inquiens: Est enim secundùm naturam, vt communia primò dicamus, mox de unoquoque propria speculemur. Manifestè his locis asserit Philosophus ordinem a natura rerum esse perendum: ideo sępe absolutè inquit ordiendum esse a primis; & quæ sui natura sunt prima, primò esse declaranda. Hoc patet ex principio lib. de sensu & sensili, quo loci legitur: Quæ igitur dicta sunr de anima, subiiciantur; de reliquis autem dicamus, & primùm de primis. Clarius in 2. de Gen. Animalium cap. 4. ait: Nunc a primis ordiendum est, prima autem sunt perfecta, eiusmodi sunt, quæ animal generant, eorumq́ue primum homo, &c. Adhuc lucidius in 2. de Anima cont. 34. eãdem ueritatem proferens inquit: Quare primum de alimento, & generatione dicendum est; nutriendi enim facultas & aliis inest, & prima est, & maximè communis potentia animę, per quam inest viuere omnibus &c. Ex rerùm itaque natura Arist. ordinem, ordinisq́ue rationem petendam censet. Hinc frequenter ordo ab eo dicitnr natura rerum, & qui ordinem euertit, euertere dicitur naturam; vt cõstat ex 2. Phy. 84. 8. Phy. 15. 3. Cęli 24. adeò vt di-

B sciplinę, quarum ordo non respondet naturę rerum, pręter naturam debeant iudicari dispositę; non secus ac si Stauarius statuam Cęsaris formaturus, partes eius secus ordinaret, ac in Cęsare per naturam ordinatę inspiciantur. Hęc veritas rationi quoque est consentanea: cum enim scientię per repręsentationem, & in esse cognito sint res, quarum sunt scientię; est etiam necesse, vt in distributione partium, & ordine naturam rerum ęmulentur; & pręsertim, quia ordo est natura rerum, vt dictum est. Ratio etiam distinctionis methodi, & ordinis, quòd methodus respondeat nostro cognoscendi modo, non autem ordo, satis est conspicua: in methodo enim per vnum declaramus, & cognoscimus aliud: de ordine secus se habet, non vnum per aliud, sed vnum post aliud explicamus; et si eueniat vt vnum conducat cognitioni alterius, id ex euentu est, non quia id fit de ratione ordinis: immo in ordine si vnum est necessarium pro notitia alterius, id potius ei competit, vt conuenit cum methodo, & includit quandam methodi rationem; quàm vt a methodo contradistinguitur: veluti dum euenit, vt primò principia explicemus, vel ab eis ordia-

Ratio prima.

C mur, quæ nobis sunt notiora. In ordine igitur, vt ordo est, naturam sequimur, & æmulamur. Quod manifestè patet; quia prima, & simplicissima primò declarantur: vt patet de prima materie, & forma uniuersè sumpra, quæ in Physicis primò declarantur; quamuis nobis sint vltima, & obscura; vt dicitur in 2. cont. primi Physicorum. Hinc etiam euenit, quòd in Logica non ita pertinentia ad ordinem, vt pertinentia ad methodum explicantur: ordo enim ex natura rerum desumitur, & propterea non ita subiicitur arti. Insuper quia in rerum natura duplex reperitur ordo, vnus compositioni, alter resolutioni respondens: & duplex datur natura primum, vnum intentione, alterum origine: inde iure optimo ex naturę fontibus duplex manat genus ordinis, compositio nempe, & resolutio; vt latius infra patebit. Confirmantur hęc omnia; quia Metaphysica, cum sit de his, quę absolutè sunt prima, absolutè dicitur prima philosophia: ordo enim vel est talis absolutè, vel per relationẽ ad nos; ordo absolutè talis semper respondet naturę rerum, alter verò nostro modo cognoscendi: at dum absolutè loquimur, denotamus id, quod absolutè est tale.

Secunda ratio.

Cur Logicus practica de ordine dicat.

Confirmatio.

Alia confirmatio.

D Propterea qui inquiunt ordinem respõdere naturę rerum, rectè loquuntur, errant autem, qui secus sentiunt: id enim, quod nobis competit ob imbecillitatem, est ex euentu; ideo quamuis nos non a Metaphysica ordiamur, non propterea desinit esse absolutè prima. Prętere a loquendo de sensibus, illi qui auspicantur a visu, vt Ari. post visum declarant auditum, tertiò odoratum, quartò gustatum, vltimò tactum: Qui verò auspicãtur a tactu, vt Plato in Timęo, & Auicẽna in sexto Naturalium, primò tactum, secundò gustatum, tertiò odoratum, quartò auditum, vltimò visum declarant. Huius ordinis inter quinque sensus quam rationem ualemus afferre pręter naturam rerum consideratam, vel quo ad originem, vel quo ad perfectionem? Nã si primò uisum, secundò odoratũ, vel si primò tactũ, secundò auditum declarassent; omnes asseruissent deprauatũ fuisse ordinẽ: nec profectò alia de causa, nisi q a nõ ita natura iuncti, ordinatique essent sensus. Et hoc cõfirmatur: quia quamuis odoratus hominis sit obscurior gustatu, cum homo obscurè & diminutè olfaciat, vt dr̃ in secũdo de Anima, immo cũ cognoscãtur odores p sapores; tamẽ Ari. ne deserat ordinem

Alia confirmatio.

Aliae confirmatio.

 intentionis

intentionis naturę, quem tunc imitabatur, prius de odoratu quàm de gustatu uo- A
Conclusio dictorum. luit uerba facere. Colligamus itaque absolutum ordinem rectãque ordinis rationem
petendam esse a natura rerum: ac dum naturę ordinem ob aliquam occasionem de-
serimus, dicimur tunc ob eam occasionem prętermisisse absolutum ordinem. Ex
Damnatur Auer. 1. his constat malè Auerroem, & asseclas eius in prooemio Physicorum, ex ea metho-
do tradita in 2. contextu: (insita nobis via est ex notioribus nobis ad notiora na-
tura &c.) colligere pertinentia ad ordinem; cum in ordine econtra se habeat, & a
natura primis ordiamur, vt fecit Arist. in primo Physicorum. Constat insuper mi-
Secundo. nus rectè eosdem sentire; dum causam tradentes, ob quam communiora primò sunt
explicanda, inquiunt id fieri, quia nobis sunt notiora: quæ causa per se vera est de
methodo, de ordine autem nequaquam, nisi aliquando ex euentu: Simplicissima
Cur simpliciora & prima primò declaranda. enim principia, quæ in scientiis primò declarãtur, remotissima sunt a nobis. Simpli-
ciora autem, & prima primò sunt declaranda, duas pręsertim ob causas ab Aristo.
traditas: Quarum prima est, quia sunt natura priora, vt dicitur in 1. Phy. 57. Alte-
ra ex hac prima prodiens est, quia sine illis cętera cognosci non possunt; vt dicitur B
sub initio primi Phy. & in sexto Top. cap. 3. Quia enim ita per naturam sunt ordina-
ta, ita quoque distribuenda & cognoscenda a nobis sunt. Constat itaque metho-
dum respondere nostro modo cognoscendi, ordinem verò respondere naturę re-
rum: nec secus dicere valemus. Cum enim methodus nos ducat per nobis notiora
ad notiora natura in explicandis principiis, & ob id dicatur respondere nostro mo-
do cognoscendi: ordo, qui econtra a natura primis initium recipit, oppositis illis,
quę sunt prima nobis; est necesse, vt minimè ex nostro cognoscendi modo, sed po-
tius ex rei natura rectè desumi dicatur.

Euertuntur euasiones, & rationes aduersæ. Cap. XIX.

Reiicitur prima solutio. VT aduersa opinio approbanda non est; ita leues censeri debent cùm euasio-
nes, tùm rationes, quibus niti & defendi posse uidetur. Nam dicet forte
quispiam, ordinem sumi ex nostro modo cognoscendi distinctè, me- C
thodum verò ex modo cognoscendi confusè: quæ sententia pro nulla parte uera est.
Primò methodus non sumitur ex modo nostro cognoscendi confusè, sed absolutè
ex nobis notioribus: quoniam nonnunquam in methodo progredimur per ea, quæ
distinctè sunt nobis nota; vt in formanda ostensione per causam. Insuper non rectè
dicitur ordinem sumi ex nostro modo cognoscendi distinctè: quia dum ob no-
strum cognoscendi modum cogimur deserere ordinem naturę, tunc ille est modus
cognitionis confusę, non distinctę; vt euenit, dum ob imbecillitatem ingenii nostri
primò nauamus operam Naturali Philosophię, mox Metaphysicę. Insuper progre-
di per ea, quæ absolutè, & distincta notitia sunt priora, & notiora, non est sequi no-
strum modum cognoscendi; sed est sequi naturam, imitari illam, cum eaque con-
formari: dum enim fit mentio de nostro modo cognoscendi, proculdubio ille deno-
tatur, qui contradistinguitur a priore, & notiore natura; & refertur ad id, quod
magis sensu usurpatur, ac sub sensum cadit: quod autem sui natura primum est, nun-
quam dicitur primum quo ad nostrum modum cognoscendi, nisi ex euentu. Neque D
Reiicitur altera. etiam rectè dicitur ordinem sumi ex natura rerum, vt cognoscendarum a nobis. Pri-
mò; quia aliud est dicere ordinem sumi ex nostro modo cognoscendi, & sumi ex na-
tura rerum vt cognoscendarum: iam enim patuit, quid denotetur per nostrum mo-
dum cognoscendi, & quomodo sit distinctus ab ordine naturę. Insuper reduplica-
tio, quæ denotat per se, & primum, non debet cadere supra nostram cognitionem;
sed supra naturę ordinem: rectè enim loquimur, si dicimus ordinem disciplinę sumi
ex rebus; vt per naturam ordinatæ sunt: mensura enim ex natura sumitur, nõ ex no-
Solutio aduersarum rationum. stro cognoscendi modo. At perpendamus, quanti fieri debeant aduersę rationes. Di-
cebatur primo, principia & communia primò esse declaranda; quia per illa cogno-
scuntur alia: quare ratio ordinis sumitur ex nostro modo cognoscendi. Hęc ratio
Sol. 1. leuissima est. Primò; quia ea non est uniuersa, & adęquata ratio ordinis, sed
partis eius: multa enim primò sunt declaranda, non quia sint principia declarandi
sequentia, sed quia sic per naturam sunt ordinata; vt patet de anima nutriente

compa-

A comparata cum fenticote, de fenfu odotatus comparato cum guftatu, de variis affectionibus viuentium, & aliis innumeris. Secundo ea non eft ratio principalis, nam potiffima ratio eft, quia eft natura primum, vt frequenter inquit Philofophus: ex hac principali ratione manat altera, quòd cętera fine illis cognofci non poffint: nam interrogati, cur fine notitia principiorum, & communium cętera exactè cognofci non poffint; refpondemus cum Ariftotele, quia res, vt fe habent ad effe, ita ad cognitionem, non autem econtra. Hinc euenit, quòd quanuis Ariftoteles in 3. Phy. dicat ignorato motu ignorari naturam; non propterea primò agit de motu, fed fecundo loco; quia quo ad naturam & abfolutè pofterior eft. Tertiò, ea non eft ratio propria ordinis; fed methodi, vel ordinis, vt conuenit cum methodo: dum enim confideramus, vt per unum cognofcitur aliud; tunc non ordinis, vt ordo eft, fed methodi conditionem infpicimus. Demum, quòd ordo etiam conducat noftrę cognitioni, nemo inficiatur; at non ob id dicitur elici ex noftro cognofcendi modo, fed vice uerfa noftra abfoluta cognitio dicitur fequi & imitari naturam: quia B enim res per naturam ita fe habent, ideo fic fe habere debent quo ad abfolutam earum cognitionem; neque etiam hic effe dicitur nofter cognofcendi modus contradiftinctus a priori & notiori natura. Addebatur authoritas ex quinto Metaphyficę cont. 1. necnon ex primo Moralium cap. 4. quæ ad rem non faciunt, & noftrę potius, quàm aduerfę opinioni fauent: loquitur enim Philofophus in eis locis de methodo, non de ordine, vt apertè patet accuratè uerba confiderantibus: nam dum Philofophus inquit ex nobis notioribus effe progrediēdum, femper de methodo loquitur, non de ordine; vt conftat ex 2. cont. 1. Phyficorum, & latius ex x. cont. feptimi Metaph. At dicet fortè quifpiam Ariftotelem in primo Moralium Nicom. cap. 4. non potuiffe de Methodo loqui; quoniam in cap. prędecedente dixerat fe non ufurum demonftrationibus, fed tantùm rationibus communibus, & popularibus: ideo anbigere non poterat de fpecie demonftrationis, qua effet vfurus. Facile eft refpondere: nam primò retorqueo argumentum, & dico Ariftotelem non potuiffe dubitare de ordine, quia iam ordini refolutiuo dederat principium: Iam finem, C nempe fummum bonum, declarandum affumpferat, comprobauerat dari, & oftenderat a ciuili effe confiderandum. Infuper falfum eft, quòd non valuerit dubitare de Methodo: non enim afferuerat fe non ufurum rationibus, fed non ufurum exactis & certis, quales funt oftenfiones Mathematicę; ideo in eo cap. id ipfum confirmans, ait per nobis notiora effe progrediendum: Nomen enim Methodi latum eft, non enim folùm dicitur de exactis oftenfionibus: hinc Auer. in procemio primi Phyficorum multiplicem ponit uiam difciplinę. Et demum quòd Arift. de Methodo loquatur, apertè conftat, fi verba eius confideramus: inquit enim. Sed hoc ignorare non debemus, quòd differunt rationes, grecè λόγοι, qui a principiis proficifcuntur, & qui ad principia ducunt: rectè enim etiam Plato de hoc dubitabat, & quęrebat, utrum via propofita fit nobis a principiis ad fines, an a finibus ad principia; velut in ftadio, vtrum ab iis, qui pręmia proponunt, ad calcem, an contrà: Initium enim ab iis, quæ nota funt, fumendum eft; hęc autem dicuntur duobus modis, alia enim nobis, alia abfolutè nota funt: fortaffe igitur nobis initium ab iis fumendum eft, D quæ funt nobis nota &c. Apertè Philofophus de methodo loquitur, non de ordine: nedum quia apertè mentionē facit de via & λόγοις, hoc eft rationibus; quæ methodū fignificant, non ordinem: uerùm infuper, quia ponit duplex notius, & nobis, & natura, inquiens nos debere aufpicari a notioribus nobis, contra diftinctis a notioribus natura, quod de fola methodo, non de ordine verum eft: nam in ordine aufpicamur a primis natura, non nobis, vt frequenter affirmat Philofophus; & confitentur illi, qui funt aduerfę opinionis, cum dicant in ordine nos fequi noftrum modum cognofcendi diftinctè. Pręterea addit ibi Philofophus. Quocirca qui de rebus Ciuilibus vtiliter auditurus eft, eū oportet bene educatum, beneque moratum effe: fatis eft enim fcire rem ita effe, quod fi fit confpicuum, cur ita fit, non magnopere defiderabitur, homo enim eiufmodi aut iam tenet priucipia, aut ea facile percipere, & tenere poteft: cui autem neutrum horum fuppetit, audiat Hefiodi uerfus, &c. Hęc omnia, vt etiam verfus Hefiodi qui referuntur, tam apertè conueniunt methodo, & ab ordine diffident, vt nil clarius dici poffit: recta enim iuuenū educatio, cōgruenfq;

Explicatur locus in 1. Moralium.

assuetudo, nequaquã ordini, sed solũ facili apprehẽsioni & assensioni cõducunt. Con- A
Diluitur altera ratio. stat itaq; de methodo Aristotelẽ loqui, dum ait a nobis notioribus ad notiora natura esse progrediendum. Et quicunque locum illum exponunt de ordine, simul Aristoteli, rationi, & sibimet apertissime aduersantur: nam Aristoteles tunc ait progrediendum per nobis prima & nota contradistincta a primis natura & absolutè. at hoc est verum de methodo, & cognitione confusa, non de ordine; cum ordo concedentibus illis respondeat nostro modo cognoscendi distinctè. At addebatur Aristotelem sępe, dimisso Naturę ordine, sequi nostrum modum cognoscendi: Respondeo id fieri ratò ex euentu, dumque ordo non est necessarius; & tunc ille non est rectus ordo absolutè, sed ordinis prętermissio ob aliquam occasionem. Ita Arist. quia inter sensus ordo non est necessarius, orsus est a visu: quod cum fecerit, etiam naturam est sequutus, quoniam visus natura primus est, vt dicitur in 2. de ortu & interitu cont. 7. est enim pręstantior cęteris, pręstantius autem est natura prius, vt dicitur in 8. Physicorum; & sumpto primo sensu cęteri eo ordine explicantur, vt per naturã sunt dispo-
Diluitur ratio postrema. siti. At afferebatur ratio, quę magni uidebatur momenti: cum enim ordo naturę sit B
duplex, & vterq; seruari possit; danda est mensura, ex qua sumatur ratio, cur potius unum quam alterum eligamus. Respondens primò reflecto argumentum. Nã si ordo sumendus esset ex nostro cognoscendi modo: quia nota nobis sunt duplicia, vel notitia cõfusa vel distincta, & nonunquam ordimur a primò notis confusè, vt dum a physicis ad metaphysica progredimur; nonnunquã a primò notis distinctè, vt dum ordimur a principiis; ordo similiter erit incertus: & pręsertim hoc coguntur fateri illi, qui inquiunt Aristotelem in 1. Moralium fuisse loquutum de ordine, nam apertè ibi ait esse progrediendum a notis nobis, & accipit nota nobis, vt cõtradistincta a notis natura. Insuper alio modo reflecto argumentum: quia si sequimur nostrum cognoscẽdi modum, & duo occurrãt declaranda ęquè ignota, nec unum conducat cognitioni alterius; nulla dabitur regula, ob quam unum alteri pręferre debeamus; nisi ad naturam conuertamur, eamque sequamur. Respondens tamen rationi, vt mihi aduersari uidetur: dum dicitur natura priora esse duplicia, concedo, & dico ob id utrumque or- C
dinem seruari posse. Natura enim consideratur vel vt componens, vel vt expetens & resoluens: nos imitãtes naturam, si volumus vti compositione, sequimur naturam cõponentem; si resolutione, sequimur eam quo ad intentionem & resoluentem: ac ita semper naturam sequimur. Quòd autem vno, vel altero ordine utamur; id euenit vel ex uarietate rerum, de quibus loquimur; vel ex uarietate instituti nostri, & uariarum opportunitatum: eo enim ordine utimur, qui rei, de qua est sermo, & nostro instituto est accommodatior: quouis tamen utamur, semper ordimur a natura primis; & constituto primo sequimur in cęteris naturam, & conditionem rerum. Col-
Cõclusio dictorũ. ligamus itaque ordinem esse duplicem, unum necessarium, qui semper respondet naturę; alterum non necessarium, qui ob opportunitates uarias, ob difficultatẽ, ob nostrom cognoscendi modum uariatur, nec semper naturę respondet: id tamen est rarò, & ex euentu, quod considerari non debet. Veluti Aristoteles in declarandis partibus animalium carentibus necessario ordine; modò orditur a partibus hominis, vt in 1. de Historia cap. vi. modò nouissimè agit de attinentibus ad hominem, quia D
maiorem exposcunt considerationem, vt asseritur sub initio v. de Historia: & in 7. Metaphysicę cont. 9. ob eandem rationem ait se de forma differere. Insuper in 2. de partibus cap. x. inquit: Tum quia Homo ominum animalium maximè diuinitatis est particeps, tum insuper quia externarum partium eius forma est notissima, primùm de homine differendum censemus &c. Indicat Aristoteles ordinem minimè esse necessarium, nõ enim partes hominis, & iumentorum per naturam sunt ordinatę: ideo ob varias opportunitates modò ab vno, modò ab altero orditur. Nec dicit Philosophus partes hominis prius esse declarãdas solũ, quia sint notiores; verũ insuper, quia homo est pręstantior, pręstantius aũt est natura prius, vt dicitur in 8. Phy. & 1. Cęli.

Duo sola, non tria esse genera ordinis. Cap. XIX.

CVm apparuerit ordinem ex natura rerum esse petendum, quot sint genera ordinis considerandum occurrit. Medici Galenum sequuti in principio artis Medicę triplicem ponunt docendi ordinem; compositiuum, resolu-

tiuum,

A tiuum, & definitiuum: cuius numeri varii variam tradunt rationem. Nonnulli in-
quiunt ordinem esse aut vnius ad vnum, aut multorum ad vnum: si unius ad vnum;
vel esse prioris ad posterius, & est compositio; vel posterioris ad prius, & est resolu-
tio: si est multorum ad unum, est ordo definitiuus. Alii inquiunt ordinem exige-
re, vt omnia referantur ad unum: quod vel est principium, & oritur compositio; vel
finis, & oritur resolutio; vel medium, quasi centrum quod definitur, a quo om-
nia tanquam lineę a centro ducuntur, & oritur ordo definitiuus. Non desunt, qui in
quiunt ordinem esse duplicem, vel a communibus, vel a propriis: qui est a commu-
nibus, est duplex; vel cōpositiuus, vel definitiuus, a propriis vero est resolutiuus. De-
mum inquiunt alii ordinem esse vel definitiuum, dum artem quam tractamus defini
mus; & ex definitione per gradus omnes causas, differentias, & accidentia deduci-
mus: vel esse compositiuum, dum a principiis internis ad externa, & inde ad pręди-
B ta principiis progredimur: vel resolutiuum, dum ab ultimis causis ad primas eleua-
mur: ac utrumque horum asserunt postea descendere ad effecta, & ostendere ea ex-
plicatis principiis esse consentanea. Nam ab effectis ad principia ascendere, non est
munus ordinis docendi, sed methodi, ac nostrę inuentionis proprium. Hęc sunt ca-
pita eorū, quæ dicūtur ab aliis. Verùm q̃cquid sit de lite inter eos, de eo tantū loquar,
in quo conueniunt, & quod pertinet ad rem nostram. Triplex illud ordinis genus
profectò nec sententię Platonis, nec uerbis Arist. nec rationi est consentaneum. Non
rationi: quoniam ordo disciplinarum debet respondere ordini naturę, vt in pręcedē
tibus patefeci: ordo aūt naturę nō triplex, sed duplex solū est, vnus cōpositionis, alter
intentionis: quare non triplex, sed duplex est ordo. Pręterea: quia ordo exposcit unū
primū, vt patefeci; in natura non triplex, sed duplex primū reperitur; unum originis,
alterum intentionis. Insuper in uniuerso consideratur vel ordo rerum a primo prin-
cipio pendentium, compositionem seruans; vel ordo earundem in primum princi-
piū redeūtium, præseferens resolutionem. Pręterea, si ad rerum causas conuertimur,
C occurrit ordo inter causas externas & internas; in ordine enim semper a causis ordi
mur: progrediendo a causis internis ad externas oritur cōpositio; ab externis verò,
& pręsertim a fine, ad internas oritur resolutio. Pręterea, si nostrū cognoscendi mo-
dum consideramus, nos in methodo, quæ ordini proportione quadam respondet,
vel a primis ordimur progrediendo ad ultima, vel econtra; vt in 1. moralium Nico-
machiorum cap. 4. dixit Aristoteles: quare etiam in ordine vel a primo, vel ab ulti-
mo ordimur: duo enim soli, & non plures, nobis se offerunt termini, a quibus ordi
ri valemus. At inquiūt nos posse ordiri a medio, vt in ordine definitiuo. Verum hoc
nihil est. Primò; quia medium exposcit aliquid prius & aliquid posterius; qua-
re si a medio ordimur, modò ascendere, modò descendere, modò componere,
modò resoluere dicemur: quare ea erit non ordo, sed confusio ordinum & permix-
tio. Pręterea medium in ordine definitiuo inquiūt esse definitionem artis, siue scien
tię; definitio est eadem cum definito; quare definitio artis est eadem cum arte: dum
accipitur ars tota, & resoluitur in attinentia ad illam, ea est resolutio; vt etiam de-
D finitio est resolutio; veluti inquit Arist. in procemio Phy. cont. v. definitio enim di-
citur resoluere definitum in singula, hoc est in simplicia, & distincta principia: im-
mo dum ars definitur, vt attinentia ad eam explicentur, pręsertim definitur, vt
constet id in quo versatur, & finis eius, ex quo deinde resolutionis occasio desuma-
tur: cum itaque definitio sit resolutio, dicere dari ordinem definitiuum, & resoluti
uum, est repetere inutiliter idē. Immo hoc ipsum veteres quoq; medicos nouisse exi-
stimo; nam Galenus sub initio artis Medicę inquit. Licet autem huiusmodi doctri-
nam appellare non tantùm definitionis dissolutionem; sed & explicationem, vel re-
solutionem, vel diuisionem, vel explanationem, vt nonnulli appellarunt. Ex quo cō
stat etiam ab aliis fuisse dictam resolutionem. Pręterea nos in disciplinis vel progre
dimur inueniendo, vel addiscendo ab aliis, siue inuenta docendo, ac distribuendo:
in inuentione pręsertim vtimur resolutione, quia ultima nobis primò occurrunt: in
scientiarum distributione & doctrina pręsertim vtimur compositione, manifestātes
quomodo res fiant, & ex principiis prodeant. Insuper, vt docet Aristoteles in calce
2. Physicorum, in 7. Metaphy. cont. 23. & frequenter alibi, duplex consideratur or-
do; unus in intentione & cognitione, alter in rerum productione: primus est cum
resolutio-

Triplicis ordinis ratio prima.

Ratio secunda.

Ratio tertia.

Rō quarta.

Euertitur diuisio ordinis in tria membra.

resolutione, alter cum cõpositione: ita primum, quod optamus, est ultimum, quod A efficitur. Demum hoc apertè ostenditur per id, quod in precedentibus patefeci; nẽpe quod omnis ordo, ordinisque ratio a fine petenda sit: & quoniam ad finem cętera referri possunt tantùm duplici modo, vel recedendo ab eo, vel ad illum progrediendo, iure colligere debemus duos tantum, non tres debere statui ordines. Quod confirmatur auctoritate, & primò Aristotelis: qui naturam imitatus in tradendis sciẽtiis, & explicandis partibus philosophię, vel instrumentis earum, solùm duplicem seruauit ordinem, non triplicem, vt consideranti libros eius redditur manifestum: & de ordine loquens solùm de duplici mentionem fecit; nam in 1. de partibus animalium sub initio inquit. Quamobrem, quonam modo tractandum sit, latere nõ debet; vtrum inquam communiter primum per generis complexionem, post verò res proprias cõsiderare oporteat, an protinus quęq; persequi singulatim rectius est: non enim de re hac adhuc prefinitum est &c. Quibus verbis duplicem indicauit ordinem: nam ordientes a singulis, quodã modo a fine ordiri dicimur. Insuper in eodẽ cap. inquit. Latere autem ne illud quidem oportet, an ita agendum, quemadmodum B priores auctores; qui, quomodo res quęque fieret, quàm quomodo esset, tractare maluerunt: non enim inter hęc parum interest &c. Nam dum consideramus, quomodo res fiant, oritur ordo compositiuus; si quomodo sint, ordimur a fine, qui primò nobis occurrit, & oritur ordo resolutiuus. Ita in procemio de anima cont. 9. quęrebat, an a partibus ad totum, vel a toto ad partes sit progrediendum. Et in 5. Metaphy. cont. 16. manifestat, & totum partibus, & partes toto distincta ratione priores esse: totum enim obtinet locum formę, quę finis est. Plato quoque solum duplicem patefecit dari ordinem: & quoniam inuentionem prętertim considerabat, eique nauabat operam, ideo maximè commendabat resolutionem; ac frequenter de rerum a primis principiis emanatione, earumque in principia illa resolutione mẽtionem facit. & in Epist. VI. quæ est ad propinquos Dionis, ait esse progrediendum a nomine, tanquam toto quodam confuso, ad rationem, a ratione ad simulachrum, a simulachro ad scientiam, a scientia ad ideam: hęc autem est resolutio quędam, quæ vnà cum compositione & in methodo, & in ordine considerari potest: vt C enim ordo omnis, ita omnis methodus vel compositionis, vel resolutionis conditionem seruat; quamuis modo vario. Similiter in Philebo inquit Plato, quòd cum ex vno & multis, seu infinito & termino res constent, ex eo oriuntur disputationes & errores; quoniam nunc in vnum, nunc in multitudinem inclinamus: quem errorem uitare possumus, & scientias assequi, si rectè diuidendo procedimus; inuenientes primò communissimam ideam, secundò descendendo per intermedia, postrema quæ sunt infinita derelinquentes, perquæ ordinem compositiuum patefacit. De ordine definitiuo nec Arist. nec Plato unquam fecere mentionem. Iure itaque ego per multos annos publicè docens frequenter asserui, rationibusque patefeci, solum duplicem, non triplicem dari ordinem. Et varii mei auditores publicè differentes ueritatem hanc proponere, ac tueri non sunt ueriti; & prędertim CLARISS. THOMAS CONTARENVS, Illustris M. ANTONII filius, sapientia, prudentia, probitateque insignis lib. I. de humana tranquillitate cap. VII. vt interim alios silentio prętercam. Immo cum Eustr. in I. de moribus dicat Aristotelem seruare ordinem reso- D lutiuum similem definitiuo, duo indicat: primò duos tantùm esse ordines, secundò definitiuum ad resolutiuum redigi. Oritur tamẽ dubitatio; quia dixi resolutionem inuẽtioni, cõpositionem distributioni partium scientiarũ prętertim esse accommodatam. Quod dubium videtur; quia scientię, vt inueniuntur, ita in ordinem redigi debent: & Arist. eodem ordine perfecit utrumque, vt simul naturam rerum, ordinemque indagandi illam patefacerer. His accedit, quòd dum pro inuentione utimur resolutione, ea est methodus, & via nostrę cognitionis, non ordo. Cui obiectioni respõdens dico, in tradendis disciplinis nos vti posse vtroque ordine. Disciplinę enim vel per dialogum traduntur, vel explicantur sermone auscultatorio: dum id fit per dialogum, vt apud Platonem; id uerum est, quòd magna ex parte simul indagatur natura rei, & patefit ordo indagandi illam: at si sermo fuerit auscultatorius, tunc frequẽter indagatur primò a nobis natura rei per resolutionem, traditur autem aliis & explicatur per compositionem; veluti Arist. in 2. post. docet definitiones superiorum ex defini-

Plato.

CLARISS. THOMAS CONTARENVS.

Dubitatio.

Solutio.

A ex definitionibus inferiorum esse colligendas, priusque species esse definiendas,
quàm genera; quod tamen in scientiarum distributione non seruat. Similiter in arti
bus inueniendis semper ordimur a fine, in effectione semper a primis internis prin-
cipiis; in partium autem artis distributione vtrunque seruare valemus. Sic aliud est
docere ordinem & methodum inueniendi, quod fecit Arist. in Logica; aliud inuen-
ta in ordinem redigere, quod fit in singulis disciplinis. Et dum additur, quòd reso
lutio pro inuentione methodus est, hoc minimè obest. Primò, quia resolutio cum ad
methodum, tum ad ordinem pertinet, distincta tamen ratione: vt enim ex vno du
cimur in notitiam alterius, methodus dicitur; vt unum prius altero declaramus, or
dinem dicimur seruare. Secundò; dum a composito ad principia tendimus, rectius
dicitur methodus; at dum a fine externo ad interna principia resoluendo tendimus,
magis propriè ordo nuncupatur. His tertiò accedit, quòd, dum ordo latè vsurpatur,
omnis methodus est quidam ordo.

B

An in scientiis & artibus vtroque ordine vti ualeamus. Cap. XXI.

CVm duplex sit genus ordinis, existimare quispiam posset in scientiis solum
seruari posse ordinem compositiuum; in disciplinis verò, quæ vel in actio-
ne vel in effectione uersantur, solum resolutiuum: & iure optimo quidem.
Quòd enim scientiis sola compositio congruat, satis apertè colligi posse videtur ex
1. cont. primi Physicorum; quo loci legitur: Quia methodi predite principiis non
addiscuntur nisi ex notitia principiorum, ideo primò agendũ de principiis: Arist. ibi
nomine methodi scientias videtur denotare, & præsertim cum dicat; cognoscere &
scire; & tunc putamus cognoscere, cum causas nouerimus: quæ omnia de sola sciē-
tia videntur esse vera, cuius finis est scire. Cum igitur in scientiis primò sint declarā
da principia, quæ priora & simpliciora sunt, & hic ordo sit compositiuus, iure colligi
C tur in scientiis solùm nos posse vti ordine compositiuo; alioquin ea ratio necessitate
careret: progressus enim a principiis ad finem compositiuus est. Quod confirma-
tur; quia in scientiis non datur finis, quem præaccipere valeamus progrediendo per
illum ad principia ordine resolutiuo: Nam finis est scire; scientia est eadem cum sci-
bili, cuius notitiam quærimus; non autem est id primum, per quod possimus ad alia
progredi, cum quæratur, & sit ignotum. Ex aduerso artes & disciplinæ, quæ in actio
ne uersantur, solùm ordine resolutiuo tradi posse uidentur: quod affirmasse uisus est
Arist. 7. meta. 23. inquiens in Arte ædificandi tradenda ordiendum esse a Domo,
quæ finis est, & inde ad principia esse progrediendum, non econtra: ordo enim ar
tis docentis necessariò opponitur ordini artificis operantis, at ordo operantis est
compositiuus, quare docentis est resolutiuus. Confirmatur: quia, vt docet Arist.
tertio Moralium Nicom. finis nunquā proponitur & quæritur vt ignotus, nunquam
de eo consultatur; sed semper præaccipitur vt certus & definitus, ac tanquam scopus
attingendus proponitur; solùm quæruntur principia, & media, per quæ attingatur:
D in ordine enim semper ab aliquo noto ordimur, quod in artibus finis est, ex cuius
prænotione necessariò oritur ordo resolutiuus. Et confirmatur: quia in disciplinis
dirigentibus ad operationem semper Theorica antecedit Practicæ; in parte Theori
ca consideratur subiectum, & finis; in Practica media pro assequendo fine: at dum
progredimur a fine ad ordinata in finem, & a notitia subiecti & finis in notitiam cō-
ducentium illi, resolutio oritur: quare in omni arte & disciplina ad actionem dirigē
te est necesse, vt progrediamur ordine resolutiuo. Ita remedia pro recuperanda vel
tuenda sanitate vltimo loco in arte medica traduntur, & leges in ciuili scientia con
ducentes pro adeptione summi boni ultimo loco conduntur. Media itaq; conferen-
tia pro assequendo fine in his vltimo loco traduntur, & propterea cogimur in eis or-
dinem resolutiuum seruare. Hęc sunt potiora, vt censeo, quæ pro hac parte affer-
ri possunt.

Artes solùm posse tradi ordine resolutiuo.

Euersio

Euersio relatæ opinionis, & explicatio propriæ. Cap. XXII.

Cur scientiis præsertim competat resolutio.
Ratio prima.
Secunda.

CVm duplex sit genus ordinis, proculdubio existimandum est scientiis præ- A
sertim competere ordinem compositiuum, disciplinis autem ad operatio-
nem dirigentibus præsertim resolutiuum. Et ratio est: quia in scientiis res
speculamur, quæ iam a suis principiis prodierunt constitutęque sunt; ideo cupien-
tes eas exactè cognoscere, naturam sequimur ordine originis rerum, ac ita primo cō
munissima, simplicissimaq; principia explicamus: Quod etiam efficimus, quia ser-
uamus ordinem quęstionum; primoque, quid res sit, per interna principia explica-
mus; mox propter quid per externa; ex quo prodit ordo compositiuus. In attinen-
bus verò ad operationem secus disponimur: in eis enim inuitamur ad artē, excita-

Artibus resolutio accommodatior.

mur, dirigimur; mediaque congruentia, necnon principia paranda indagamus per
finis prænotionem; propterea in eis accommodatissimè vtimur resolutione. Quod
etiam euenit: quia in scientiis principia ex rei natura definita & certa sunt, in attinē
tibus verò ad operationem a nobis cum finis prænotione inuenienda sunt & statuen-
da: id autem facimus vt plurimum, non quia necesse sit ita progredi: valemus enim

Cū in scientiis tum in artibus ualemus vti utroq; ordine.

cum in artibus tum in scientiis vtroque ordine vti. in scientiis, veluti dum a Physi- B
cis eleuamur ad Metaphysica, ac etiam dum a uisu progredimur ad tactum: nam
si a tactu ad uisum progredientes dicimur componere, cum ordiamur a prioribus
origine; est necesse, quòd dum econtra a visu progredimur ad tactum, dicamur re-
soluere, cum tendamus ad priora origine: & uterque ordo in declarandis sensibus
a uiris sapientibus est seruatus; primus a Platone, & Auicēna; alter ab Aristotele. Præ
terea si in rerum natura hic duplex ordo reperitur; nos, qui naturam æmulamur,

Artes utroque ordine tradi.

ab ea non recedentes ualemus in scientiis vtrumque seruare. Similiter etiam datum
nobis est artem vtroque ordinis genere tradere; & modò seruare ordinem intentio
nis, qui est cum relolutione; modò originis, qui ad compositionem pertinet; nam
cognitio respondet rei cognoscendę: si in re cognoscenda & explicanda uterqueor
do reperitur, cur in eius explicatione utrumque seruare non ualebimus? Prętereà
dum dicimus methodum prędıtam principiis nō addisci nisi ex prænotione principi
orum; ea sententia, vt de scientiis, ita de artibus vera est, & par est ratio; non enim C
apprehenduntur artes nisi notis principiis: propterea si quis ex ea Aristotelis senten-
tia colligeret scientias tantùm tradi ordine compositiuo, etiam teneretur id ipsum
colligere de artibus. Sic in Arte Medica primò addiscimus elementa, temperamen-
ta, humores, & similia; quæ sunt principia humanorum corporum, & materies sa

Galenus.

nitatis; ex quorum notitia elucescit, quid sit sanitas, & in quo sit posita. Ideo Gale-
nus sub initio artis medicę dixit neminem ante se tradidisse artem medicam ordine
resolutiuo. Prętereà hoc seruare licet in scientiis, & artibus; quòd, cum duplex sit
genus ordinis, raro tamen a principio ad finem disciplinę seruantur simplices & con
similes, frequenter inueniuntur in parte permixti: quod non contingeret, nisi utros-
que in eis seruare nobis datum esset. Insuper hęc confirmantur per ea, quæ leguntur
sub initio libri de sensu & sensili. Inq̄t Philosophus: Medici, q̄ philosophicè artē pro
fitentur, principia a Physico recipiunt, a fineque Physici auspicantur: at finis Phy-
sici, quod est principium Medicę artis, non est finis artis Medicę, sed potius sunt
principia eius; vt qualitates, elementa, temperamenta, & similia, a quibus ordi- D
entes componere dicimur. Id ipsum seruare licet in cęteris artibus, quæ contempla
tioni subiiciuntur, dum magis philosophicè traduntur. Id ipsum patet de Grāmati-
ca, quæ ingenuatum attium est origine prima, & ordine compositiuo proponitur
& traditur.

Diluuntur Aduersæ Rationes. Cap. XXIII.

QVemadmodum reiecta opinio minus vera apparuit, ita rationes pro ea re
latę facile diluuntur. Prima sumpta ex primo cont. primi Phy. negligenda
est: primò quia si alicuius esset momenti, etiam vim haberet de artibus,
vt patefeci, de omnibus enim uerum est, quòd cum pendeāt a principiis
non cognoscuntur nisi notis illis; res enim omnes vt ad esse, ita ad cognitionē se ha-
bent; & Arist. in eo contextu nomine methodi omnes disciplinas tatione prędıtas

A (vt censco) denotaui. Quòd si etiam demus solùm denotasse scientias, parum refert: id enim de scientiis, in quibus uersabatur, protulisset, quod vniuersè etiam de artibus verum est. Hoc lucidissimè paret ex initio sexti Metaphysicę, quo loci inquit Philosophus. Principia & causę quęruntur entium, palàm autem, quòd quatenus entia sunt: est enim aliqua causa sanitatis, & conualescentię; sunt etiam Mathematicorũ principia, elementa, & causę; & uniuersè omnis scientia dianoetica participans aliquid rationis, circa causas & principia versatur, aut certiora, aut simpliciora &c. Apertè Philosophus suam sententiam ad omnes disciplinas ratione utentes extendit, faciens mentionem etiam de attinentibus ad artem medicam. Pręterea ex ea ratione Aristotelis, qua infert primò declaranda esse principia, non ualemus colligere seruandum esse in scientiis ordinem compositiuum: quoniam omnis ordo habet principia sua, & in omni ordine semper a principiis ordimur; & cum in ordine resolutiuo ordimur a fine, finis principium est illius ordinis; & frequenter finis principium ab Aristotele dicitur, veluti in primo Moralium Nicom. cap. 12. & in secundo Phy. 91.
B quo loci inquit. Et finis is cuius gratia, & qui principium est, a definitione, & ratione petitur; vt in iis, quæ secundum Artē &c. In omni itaque ordine a principiis ordimur. Ex quo constat nil colligi ex primo cont. primi Phy. quod nobis aduersetur, vel aduersę opinioni faueat. Addebatur in scientiis non reperiri finem, a quo ualeamus ordiri: hoc leue est; nam in scientiis dantur causę externę, a quibus si ordimur, resoluendo progredimur. Datur enim in scientiis duplex finis, a quo ualemus ordiri: vnus est causa externa rei, de qua agitur, & est finis rei genitę; vt finis hominis est fęlicitas: alter est finis generationis, conspirantiumque ad illam, & est forma, ac insuper totum & compositum, quod etiam ab Aristotele nõnunquam forma dicitur. Ita mixtum est finis elementorum, homo mortalium corporum, ac demum mundus totus ex ordine grauium, leuium, & neutrorum corporum consurgens, finis eorum esse dicitur, & quatenus est finis, eatenus etiam potest dici principium, naturaque primum, perfectum enim est natura primum, vt dicitur in 8. Phy. Propterea si mundum totum, vt finem intentioneque primum acciperemus, illumque mox in gradus,
C & simplicia redigeremus, ordinem seruaremus resolutiuum, & ordiremur a principiis illius ordinis. Addebatur id primum, a quo ordimur, debere esse notum, nec esse id quod quęritur. Hoc proculdubio falsum est. Primum in via ac methodo profectò debet esse nobis notum, & conspicuum: at in ordine secus se habet. Veluti cum in Physicis Arist. ordiatur a materie, & principiis primis; ea nobis vltima, & obscurissima sunt, vt asseritur in secundo cont. nam si essent nota, non fuisset tradenda methodus cognoscendi illa, & explicandi. Similiter in Moralibus, quid sit summum bonum, a quo vt a principio ordinis resolutiui orditur Arist. & in quo sit collocatum adeò latet, vt innumerę de eo extiterint opiniones, & lege potius quàm natura constitutum uideatur; vt in primo Moralium confitetur Arist. De fine non cõsultamus, an experi, & quęri debeat: at quid sit, & in quo sit positus, frequenter latet, & quęri debet. Similiter etiam inanes censeo rationes illas, quibus ostendebatur artes solo ordine resolutiuo posse tradi. Et primò nequaquam id colligitur ex 7. Metaphisicę 23. nam inquit ibi Philosophus. Sanitas est ratio, quæ est in anima, & in scientia,
D fit itaque sanum ita intelligentes: cum hoc sanitas sit, necesse est, si sanitas futura est, hoc fieri, puta ęqualitatem; & si hoc, caliditatem, ac ita semper intelligit, donec redigat in illud, quod ipse potest vltimũ facere; deinde motus qui iam post hęc fit, effectio sanitatis appellatur. Et paucis interiectis addit. Generationum autem & motuum, hęc qdē intellectio, hęc effectio uocatur: quę quidem a principio & forma, intellectio est, quę uero ab ultimo ipsius intellectionis, effectio &c. Quam sententiam etiam profert in 7. Moralium Nicom. & alibi. At quid colligitur ex ea? hoc solum, in artibus & ciuili scientia duplicem requiri motum, vnum rationis, alterum productionis rerum. Hoc autem non est proprium artium, nam etiam in rebus physicis uterq; motus consideratur, vt lucidissime ostendit Arist. in calce secundi Phy. & præsertim cont. 91. Cum enim natura operetur propter finem, considerare possumus in rebus Physicis duplicem illum motum, vnum rationis, alterum productionis: quare si ex eo colligeremus artes solum tradi posse ordine resolutiuo, etiam cogeremur colligere eo solo ordine scientias posse tradi, cum in eis uterque motus consideretur:

Diluitur altera ratio.

Diluitur alia ratio.

Diluuntur rationes, q[ui]bus ostendebatur artes tantum tradi ordine resolutiuo.

& hoc

& hoc est, de quo dubitabat Arist. in primo de Partibus animalium, num res ita fint confiderandę, vt fiunt, vel vt funt. Pręterea alia ratione ea authoritas ad rem non facit: quia id, quod Arist. dicit de contemplatione, quod in ea finis actionis pro principio fumitur, non ad ordinem, fed ad methodum pertinet, in qua ex fine necesfariò inferimus ordinata in illum, & non econtra: in his enim, quæ fiunt, ineft neceffitas ex fuppofitione; ideo tantum ex fine neceffariò inferuntur ordinata in illum, & non econtra, vt lucidiſſimè in calce fecundi Phyficorum oftenditur. Demum addo ex illis uerbis Philofophi hoc folum colligi, in attinentibus ad artes duplicē reperiri motum; unum intentionis opificis, alterum productionis operum; vnum inuentionis medio tum pro re efficienda inferuientem, alterum productioni eius: At qui difciplinas tradit, vtrūq; ordinē imitari feruareque ualet, quantùs media inueniat femper

Dubitatio. cum pręnotione finis. At inftatur, quia ordo docentis dicitur opponi ordini operantis.

Sol. Refpondeo hoc effe falfum, & nunquam profertur ab Ariftotele: folum ab eo dicitur; quòd ratio, quæ formatur, per quam ex vno infertur aliud, eſt oppofita ordini operantis: infuper, quòd ordo inuentionis eft oppofitus ordini productionis: at non quòd ordo, quo traditur ars, femper opponatur ordini productionis. Hęc diftinctè funt intelligenda, non confundenda. Et quia Arift. tunc de methodo loquitur, ideo in 7. Metaphyf. 23. eos nuncupat motus; argumentatio enim eſt motus qui

Diluitur alia ratio. dam animę, & progreffio ex vno in aliud. Addebatur in artibus femper prænofci finē, & propterea neceffariò tradi cum prænotione finis, qui ordo refolutiuus eft. Refpondeo nedum artes, verùm fcientias quoque tradi cum quadam finis pręnotione: fic Arift. in fecundo Phy. 27. inquit; Quoniam fciendi gratia hoc negotium eft, fcire autem eft per caufas, ideo prænofcendę funt caufę. Idipfum facit in procemio primi libri, in procemio tertii, & fere in procemiis omnibus; quia in fcientiis etiam, vt dixi, uterque motus confideratur. At difciplinam tradi cum pręnotione finis contingit dupliciter, vel cum eius exacta explicatione, & refolutione in principia; & hic eft ordo refolutiuus: vel fine eius explicatione, fed tantum cum quadam eius confufa pręnotione, vt fit in procemiis; ita tamen, vt primò explicentur interna principia;

Diluitur ratio tertia. & tunc confurgit ordo compofitiuus. Dicebatur poftremò artes omnes tradi ordine refolutiuo, quia primò traditur pars theorica, mox practica; ac ita vltimo loco explicantur media pro affequendo fine. Hęc ratio nullius eft momenti. Primò: quia in parte theorica non folus finis explicatur, fed étiam cætere caufę, & nonnunquam caufę internę explicantur prius; ex quo confurgit ordo compofitiuus. Præterea ordo cōfideratur inter caufas, & partes principes difciplinę; non autem inter eas, & remedia fiue leges: quæ non caufę, non partes principes funt, fed tantùm inftrumenta affequendi finem; quæ inftrumenta partes principales fequuntur. Veluti in arte medica confiderari præfertim ordo debet inter elementa, temperamenta, humores, fanitatem, cognitionem partium humani corporis, & alia huiufmodi, quæ caufę funt; non inter remedia, & caufas, ordo enim inter caufas femper uertitur, & ab illis, quę potiora funt, petenda eft denominatio. His addo media pro affequendo fine duplicia effe: vel enim funt partes rei, quæ efficitur, & caufę; vt lapides, cęmentum, fundamenta, & fimilia funt partes domus, & hęc conftituunt ordinem; ac cum prius ordine compofitiuo, tum pofterius ordine refolutiuo explicari poffunt: vel non funt partes, nec caufę; fed inftrumenta tantùm, de quibus fe habet, vt iam dixi. Leuiffimę itaque funt rationes omnes, quibus aliquis oftendere poffet artes tantùm ordine refolutiuo, fcientias verò tantum compofitiuo tradi poffe; adeò vt ob eas minimè fufpicari debeamus uiros fapientes, qui alterius funt opinionis, hallucinatos fuiffe: non enim leuibus rationibus firma ueterum decreta mutanda funt, vt nos foli fapere uideamur.

Colliguntur Dicta, & uarietas compofitionis, ac refolutionis explicatur. Cap. XXIIII.

Satis apertè conftare cenfeo ex his, quæ dicta funt, duplex tantum effe genus ordinis, compofitiuum vnum, alterum refolutiuum; & utrumque cum in artibus, tum in fcientiis feruari poffe; ordinem tamen compofitiuum accommodatiorem

A datiorem esse scientiis; resolutiuum verò disciplinis omnibus, quæ vel in actione, vel in effectione uersantur. At hoc latere nos minimè debet, compositionem, & resolutionem non vno, sed tribus præsertim modis seruari posse. Cum enim pro resolutione ordiamur a fine: hic finis vel est externus, vt sanitas in arte medica, & summum bonum hominis in ciuili scientia; & tunc si ab eo ordimur, & resoluimus in prima principia intrinsecus rem constituentia, ordinem resolutiuum congruenter seruamus: vel finis est totum ex internis rei principiis conflatum, quod est vltimum, præstantius cęteris, & finis generationis, vt mundus se habet comparatus cum grauibus, leuibus, neutrisque corporibus illum constituentibus: propterea si a mundo ordiremur, illumque in componentia resolueremus, definientes mundum; mox cuncta illum constituentia, cum proxima, tum remota, vsque ad prima; ordine resolutiuo progrederemur; qui est simillimus illi, quem definitiuum nuncupauit Galenus. Demum ordiri possumus ab vltimo quo ad prędicationem, hoc est a speciebus ultimis, ascendendo ad prima & communissima prędicata: ultimę enim species cum

Triplex resolutio.

B sint cęteris pręstantiores, primoq́; optentur a natura, sunt modo aliquo fines, & principia; propterea id facientes dicimur resoluere: id tamen pręsertim in methodo seruamus. His tribus resolutionis modi opponuntur tres modi compositionis, vt ex se conspicuum est. Ordo igitur definitiuus ad resolutiuum redigitur: in quo definitiuo ordine non est necesse, vt semper primò definiatur disciplina, vt dixere nonnulli: sed potest definiri tum disciplina, tum subiectum, tum finis eius; vt inde sumatur occasio definiendi cuncta in definitione posita, eaque explicandi. Immo cum primò ea disciplina definitur, vt fecit Galenus; id fit, vt ex ea patefiat finis, vel subiectum, quod usque ad prima principia resoluendum est. Hęc cum mihi pro dicendis inseruire debeant, necessariò primò explicanda fuerunt: & pręsertim ea latius explicare fui coactus, vt meam opinionem a nonnullorum calumniis uendicans, ueritatē redderem illustriorem.

Triplex cōpositio.

C *De Ordine inter Ciuilem & Inspectricem Philosophiam, opinio aliorum. Cap. XXIIII.*

VAria hactenus patefeci uniuersè ad ordinis notitiam pertinentia; nunc ad magis propria descensurus, quatuor explicanda propono: quorum primum est, quæ pars Philosophię docendi ordine prima sit; num ea, quæ in actione, vel potius illa, quę in contemplatione uersatur: secundò considerandus occurrit ordo inter partes Ciuilis scientię: tertiò declarandum est, quem ordinem in libris de moribus seruauerit Arist. demum ciuilis scientia in gradus est distribuenda, & quo ordine gradus eos mihi declarandos proposuerim, patefaciendum est.

Quatuor de ordine ciuilis sciētię declaranda proponūtur.

A primo itaque ordiens quęritur, cui parti philosophię primò incumbendum est, nū ciuili, vel illi potius, quæ in contemplatione uersatur. Qua de re duę sunt principes opiniones; nonnulli enim vni, alii alteri parti primo incumbendum existimarunt. Qui primò ciuilem esse addiscendam putarunt, inter se etiam non conuenerunt: nōnulli enim dixere Philosophię ciuili priusquam Logicę esse incumbendum: aiebant

Cui parti Philosophię primo dāda sit opera.

D enim primò rectè formandos esse mores, mox ad reliqua progrediendum; vt rectè ea iudicare, illisque vti ualeremus: quam sententiam Ammonius, & Simplicius in proœ. Prędicamentorum retulerunt, & reiecerunt; concedentes componendos quidem primò esse puerorum mores; id tamen non debere fieri disciplina aliqua methodo tradita, sed familiari institutione, & educatione. At posthabita comparatione inter logicam, & ciuilem scientiam, de qua nulla debet esse dubitatio (proculdubio enim instrumenta primò paranda sunt) solùm de ciuili, & inspectrice disputare debemus. Opinio fuit Diogenis Babilonii, Simplicii, Acciaioli, multorumque aliorum sapientum virorum, ciuilem primò esse addiscendam. Ideo Simplicius in procemio Phy. inquit: Post morales disciplinas, quæ ad vitę nostrę institutionem pertinent, & post logicas, quæ nobis tradunt regulas discutiendę, & iudicandę ueritatis, addiscenda est rerum naturalium scientia &c. Hęc opinio satis firmis, & conspicuis rationibus confirmari potest, & primò ratione sumpta ex facilitate, & modo explicandi. Nam ea, quæ nobis magis sunt familiaria, & modo magis rudi & crasso traduntur,

Opinio prima.

Opinio Simplicii & multorum.

Prima ratio sūpta ex facilitate.

primò

primò occurrunt addiſcenda: ciuilia ſunt huiuſmodi, ſunt enim de rebus humanis no A
bis familiaribus, in quarum explicatione non exactus ille & ſubtilis explicandi mo
dus eſt ſeruandus, qui conuenit mathematicis; vt monet Philoſophus in procemio
Ex indigẽtia. moralium Nicom. cap. 3. neenon XIII. ſecundò id ipſum oſtenditur ratione ſumpta
ex indigentia, & neceſſitate: Inquit Ariſ. in prooemio Metaphy. artes ob neceſſita-
tem primò inuentas, & paratas fuiſſe: at ciuilis ſcientia longe magis homini condu-
cit, & pro ſalute eſt neceſſaria, quàm contẽplatio, ſine prudentia enim & iuſtitia ho-
minum cętus, & vrbes ſeruari nequeunt; propterea primò per ciuilem formatę ſunt
vrbes, mox ex ingenuo ocio orta eſt contemplatio. Tertiò adhuc exactius oſtendi-
Ex fine. tur ratione ſumpta ex fine. Finis Philoſophiæ eſt fęlicitas; cuius duplex eſt gradus,
vnus in actione, alter in contemplatione poſitus: Vtiraque finis ciuilis ad finem in-
ſpectricis philoſophię ſe habet, ita ciuilem ad inſpectricem philoſophiam ſe habere
putandum eſt: ſed finis ciuilis eſt prior, ſummum enim bonum in actione poſitum
in contemplationem dirigitur, non ſecus ac bellum ad pacem, vt dicitur in decimo
Ex dignitate. moralium Nicom. quare ciuilis primò eſt addiſcenda. Quod confirmatur ratione ſũ- B
pta ex pręſtantia, & dignitate: nam dignitate prius eſt origine poſterius, vt dicitur
in octauo Phy. cum autem Philoſophia inſpectrix ſit prima dignitate, cenſeri debet
Ex definitione philoſophię. origine vltima; progredimur enim ex imperfecto ad perfectum. Inſuper id ipſum
oſtenditur ratione ſumpta ex definitione Philoſophię: definitur Philoſophia a Plat.
in Phędone, quòd ſit mortis meditatio, quatenus eſt quędam animi a corpore ſecre
tio: Philoſophia ſeiungit animũ a corpore dupliciter, primò liberans illum a vehe-
mentioribus perturbationibus per ciuilem partem, mox a ſenſibus ope contempla-
tionis; ex quibus hęc formatur ratio: Vt ſecretio ad ſecretionem, ita Philoſophia vna
ad alteram ſe habet: at ſecretio a perturbationibus antecedit: ciuilis itaque Philo-
ſophia primò eſt addiſcenda. Ideo dixit Ariſt. in 7. Phy. 20. Quieſcere enim & ſtare
intellectum, ſcire & ſapere dicimus, & eo quia anima morali virtute componitur,
prudens aliquis fit & ſciens. Propterea Plato, & cum eo Ariſt. inquiunt ſcire, gręce
ἐπίστασθαι, ab ipſo ſtare & quieſcere deductum fuiſſe. Demum eadem ſententia oſten
ditur ratione ordinis partium animę per philoſophiam componendarum, qua ratio C
Ex ordine partiũ animę. ne vtitur Ariſt. in 7. de Rep. cap. XV. inquiens. Vt corpus generatione eſt prius ani-
ma, ita pars animę rationis expers eſt prior generatione parte rationali. Ex quo in-
fert primò ſuſcipiendam eſſe corporis curam; ſecundò curam partis animę, quæ eſt
expers rationis, qualis eſt appetitus; tertiò partis animę ex ſe ratione præditę: cum
igitur Moralis Philoſophia inſtituat appetitum, & partem animę generatione prio-
rem; eſt neceſſe vt origine, & docendi ordine prior ſit inſpectrice Philoſophia, quæ
inſtituit mentem poſterius homini aduenientem ex ſententia Ariſtotelis, niſi
quoad eſſentiam, ſaltem quoad vſum eius. Hinc inſpicimus Ariſtotelem in libris
de moribus prius agere de virtute morali, mox in ſexto de virtutibus mentis; & pri
us declarare ſummum bonum ciuile, poſtremò in decimo libro declarare ſummum
bonum poſitum in contemplatione, ſemper patefaciens inſtitutionem moralem cõ
templationi pręferendam. Confirmari poſſunt hęc omnia per Ariſtotelẽ, qui in proce
mio Moralium Nicom. dixit ciuilem ſcientiam decernere, quæ ſcientię, & quouſ- D
que in vrbe ſint addiſcendę: Ciuilis itaque pręfertur; cum cęteris leges pręſcribat,
& terminos imponat.

Oſtenditur contemplationem docendi ordine eſſe priorem. Cap. XXVI.

SAtis profectò firmę, & argutę apparuere rationes, quibus docendi ordine ci-
uilis Philoſophia contemplationi pręferebatur: aduerſam tamẽ ſententiam vt
veriorem, ita efficacioribus rationibus confirmari poſſe exiſtimo. Ideo Zeno,
Chryſippus, Archedemus, Eudemus, referente Diog. Laer. in uita Zenonis, & cũ
Opinio uerior. his Boethus, & Sidonius, referente Ammonio in procemio Prędicamentorum, pri
Ratio prima. mò nauandam eſſe operã contemplationi exiſtimarunt. Quod primò oſtendi poteſt
ex origine, & productione vnius partis ab altera: Nam dum ciuilis cum Inſpectrice
philoſo-

A Philoſophia comparatur, hęc theorica, illa practica rectè dicitur, & quia theorica
practicam dirigit, eique principia impartitur, neceſſariò primò eſt addiſcenda.
Hinc contemplatio dicitur mater vitę ciuilis, dux humanarum actionum; ac, vt
ait Philoſophus in prooemio de anima cont. 2. cognitio animę confert ad omnem ue
ritatem: quo loci addit Philoponus. Non valemus humanis moribus ornari, niſi
prius potentias animę nouerimus. Id ipſũ aſſeritur a Themiſtio, & Auer. addit mora-
lem Philoſophiam recipere a ſcientia de anima vltimum finem hominis, vt homo
eſt, & ſcientiam ſuæ ſubſtantię, quę ſit &c. Id ipſum apertè patet de hominis liberta
te, de perturbationibus, & aliis multis, in quibus uerſatur ciuilis, quæ per ſola prin Ratio ſecunda.
cipia phyſica explicantur. Pręterea ita argumentor: Prius danda eſt opera phyſicę
quàm arti medicæ; quare prius addiſcenda eſt phyſica, quàm ciuilis. Antecedens om
nium conſenſione, & experientia conſtat, & profetur etiam ab Ariſt. ſub initio li-
bri de ſenſu & ſenſili. Conſequentia deducitur per Ariſtotelem in 1. moralium Nico.
cap. 13. dicentem: Si autem hęc ita ſe habent, manifeſtum eſt, quòd oporter ciui-
B lem ſcire modo aliquo pertinentia ad animam; vt oculos curaturum, & vniuerſum
corpus; atque eò quidem magis, quò Ciuilis maiori honore digna, & præſtantior
eſt, quàm ars medica. At nituntur nonnulli auctoritatem hanc uitare dicentes, Ari- Solutio quorundam.
ſtotelem aſſerere oportere ciuilem cognoſcere modo aliquo, vt ei ſatis eſt; non ait
exactè: & eo in loco nos reiicit non ad libros de anima, ſed ad externas rationes, in
quibus inq̃t nõnulla eſſe explicata, quæ ſatis ſunt Ciuili. Hęc euaſio inanis eſt. Primò;
quia ſi animæ cognitio conducit ciuili, proculdubio quò fuerit exactior, eò magis Euerſio.
cõducet. Pręterea id ipſum longè magis de arte medica poſſemus dicere, quòd ei ſatis
eſſet cognitio rerũ phyſicarũ leuis & popularis, pręſertim cũ ſit imperfectior: & tñ in-
ſpicimus, quòd oẽs, qui rite futuri ſunt medici, primò accurate incũbunt phyſicę cõ-
tẽplationi; & nõ eſt verus medicus, qui nõ eſt peritus philoſophus. Pręterea, cũ Ariſ.
nos reiiciat ad externas rõnes, q̃d per eas ſignificet, conſpicuũ nõ eſt: nam ſi denotat
C explicationes quaſdã populares, cum modò illę non extent, ad naturalẽ philoſophiã
quę extat, confugere cogimur: Et ſi proſunt populares ſermones, lõgè magis prode-
runt accuratę conſiderationes animę. Addo demum Ariſt. dicere oportere Ciuilem
modo aliquo cognoſcere pertinentia ad animam; quia id conſiderauit, q̃ nedũ vtile,
verũ apprime neceſſariũ eſt: cognitio exacta eſt quidẽ vtilis, leuis autem & craſſa, ne
dum vtilis, ſed neceſſaria eſt: at econtra cognitio Ciuiliũ nullã præbet vtilitatẽ con
tẽplationi rerũ Phyſicarũ. Pręterea id oſtẽditur rationibus ſumptis ex ordine huma- Ratio tertia.
narum actionum. In homine duę ſunt principales facultates, cognoſcens vna, altera
appetens: cognitio prior eſt, & dirigit appetitionẽ; propterea primò rectè formanda
eſt facultas cognoſcens, mox ea quæ appetit: at contẽplatio perficit facultatẽ cogno
ſcentem, Ciuilis appetentem: primò itaque contemplationi eſt incumbendum.
Confirmantur hęc per ea, quæ Alexander, Simplicius, & Auer. protulerunt in prooe
mio lib. phyſicorum: docent enim in viro ſapiente ex contemplatione veri manare
omnes uirtutes Morales. Quod confirmatur, quia ciuiles inſtitutiones, & rectè for-
matę leges ex naturę fontibus manant: propterea definientes philoſophiam rectè
D dicunt, eam eſſe contemplationem diuinorum, humanarumque moderationem, prę
ferentes ſemper contemplationem actioni. Pręterea libros de moribus ſequuntur li Ratio
bri de Rep. vt infra patebit: nos autem cum didicerimus pertinentia ad Remp. ad eã quarta.
gubernandam accedere debemus, non autem inſerendum eſt ſtudium contempla-
tionis inter ſcientiam ciuilem, & ciuilem adminiſtrationem: alioquin omnia cõfun
deremus, & diſciplinam ciuilem cum ſuo vſu non connecteremus. Pręterea id ipſum Ratio
oſtenditur rationibus ſumptis ex conditione addiſcentis: Nam ea diſciplina, cuius quinta.
iuuenis non eſt idoneus auditor, nõ eſt a iuuene primò addiſcenda: huiuſmodi eſt ci
uilis; inquit enim Ariſt. in 1. moralium Nicom. cap. 3. Iuuenem non eſſe idoneũ audi
torẽ ciuilis ſcientię, quia rudis eſt actuũ vitę, de quibus in ciuili rationes formantur:
præterea cũ perturbationes ſequatur, fruſtra, & ſine vtilitate audiet, quippe cũ finis
nõ cognitio, ſed actio ſit &c. At dicet aliquis iuuenẽ etiã non poſſe eſſe phyſicum, & Obiectio.
ſapientem, vt aſſeritur in ſexto moraliũ Nico. cap. 8. poteſt enim iuuenis eſſe geome
tra, & mathematicus, non aũt prudens, vel phyſicus, vel ſapiens: quare de phyſica &
ciuili ſcientia eſt par ratio. Reſpondeo rationem non eſſe parem: quia quamuis iu Solutio.

Solutio. uenis absolutè sit idoneus auditor mathematicorum,nõ autem physicæ, tamen cum A
didicerit mathematica,magis est aptus euadere physicus, quàm ciuilis. Primo, quia
contemplationi coniunctior est contẽplatio quâm actio : secundò ob rationem, per
quam dixit Arist. iuuenem non esse idoneum auditorem ciuilis scientię ; dixit enim
id euenire, quia finis ciuilis est actio, non cognitio: at finis physicę cognitio est, non
actio. Hoc confirmatur ex prudentia, quæ est re eadem cum ciuili scientia, vt dici-
tur in sexto Moralium Nicom. cap. 8. At prudentia serò nobis competit, & longo
rerum vsu comparatur : Et cum prudentię pars potissima sit Nomothetica, quæ est
ratio legum ferendarum, proculdubio iuuenes magis sunt apti apprehendere physi-
ca,quàm condere Leges. Insuper ad prudentiã pertinet recta consultatio,iudicium,
intelligẽtia ,perspicacitas,sententia recta ; quæ iuueni non posse conuenire comper
Ex auctoritate Platonis, tum est. Demum eadem ueritas confirmatur auctoritate Platonis, qui frequenter Ci
uilem postremò esse addiscẽdam manifestauit. Nam in Alcib. primo dixit a sapientia
ad prudentiã esse progrediendũ: in Menone docuit virtutes morales a sapientia flue
re,ab eaq; constantiam & soliditatem recipere : & cæteris pręteromissis legitur in Ti- B
mæo. Visum nobis est, vt Timęus, tanquam in Astronomia omnium nostrum peri-
tissimus, maximeque in rerum natura cognoscenda versatus, primus edisserat, ita
vt a mundi generatione exordiens, vsque ad generis humani naturam deueniat: at-
que ego deinde suscipiens homines, a Timęo quidẽ genitos, a Critia verò vt pluri-
mum institutos, secundùm Solonis sermonem Legemque in iudicium uestrum
adducam; ciuitatisque istius ciues efficiam eos,qui prisci illi Athenienses fuerũt &c.
His verbis lucidissimè ostendit Plato res physicas primò esse addiscendas, postremò
Dubitatio ad ciuilem scientiam & Remp. esse accedendum. At oritur dubitatio,quia Plato li-
bros de Rep. prętulit Timęo, qui physicus dialogus est, & primùm sermonem insti
Solutio. tuit de Rep. Respondeo Timęum, & libros de Legibus non este continuatos cum li-
bris de Rep. libri enim de Rep. sunt sermones distincti: Timęus autem, Critias, &
libri de Legibus iuncti, & subordinati sunt pro vnius institutione a principio ad finẽ,
vt patet per uerba Platonis nuper relata. Neque etiam libri de legibus respondent
libris de Rep. nec ibi formatę leges respondent Reip. formatę in libris de Rep. vt pa- C
tet de mulierum, parentum, bonorumque communitate, quam statuit in libris de
Rep. & per Leges latas in libris de Legibus non seruat. Colligamus itaque Contem-
plationẽ esse veluti Ducem, exemplar, fontem, plantam, partemque theoricam:
Ciuilem verò eius esse assaeclam, imitatricem, riuulum, fructum, & demum partem
verè practicam vltimò apprehendendam.

Resolutio difficultatis. *Cap. XXVII.*

Tres assertiones. VT resolutio difficultatis conspicua refulgeat, tres profero assertiones. Prima
sit: Si distinctè, & exactè ciuilem scientiam apprehendere cupimus; ne-
cesse est, vt primò contemplationi nauemus operam. Altera sit: si tantùm
confuse, & crassa quadam notitia ciuilem apprehendere cupimus; valemus primò, D
& sine scientiis physicis ei incũbere. His tertiò addo: pro cuiusuis partis philoso-
phię congruente adeptione, necesse est primò recta educatione, probis moribus nos
Prima assertio. esse decoratos. Prima assertio conspicua est ex dictis in pręcedente cap. Altera ex ra
Secundæ. tionibus nonnullis alterius opinionis: & pręsertim cum sint disciplinę distinctę, po
Tertia. test vna sine altera nisi exactè, saltem confusè apprehendi. Tertia frequẽter ab Arist.
enuntiatur: nam in 1. moralium Nicom. cap. 4. dixit. Quocirca qui de rebus hone-
stis, & iustis, ac (vt semel dicam) de ciuilibus vtiliter auditurus est; eum oportet es-
se bene educatum, beneque moratum: principium enim est rem ita esse; quod si
sit perspicuum, cur ita sit, non magnopere desiderabitur &c. Quod etiam scientię in
contemplatione positę exposcant domesticam hanc morum compositionem, satis
constat: hoc patefecere Plato in Cratilo, & Aris. in 7. Phy. dum considerarunt sci-
re, gręcè ἐπίστασθαι, ab ipso stare & requiescere fuisse deductum, sedatis enim animi
perturbationibus consurgit sapientia. Ita affirmauit Simplicius in proœmio prędi-
camentorum hanc morum compositionem etiam esse necessariam pro disciplinis
organicis, vt eis rectè vtamur: ideo ait non primò esse legendos libros Ciuiles,
sed primò rectè componendos esse mores educatione, assuetudine, domesticisque
adhor-

A adhortationibus: propterea consueuere veteres proponere pueris carmina, præce-
pra, breuesque sententias Pythagoræ, Philolai Crotoniatæ, & aliorum similium. Ex
his colligimus primò resolutionem difficultatis: colligimus secundò Iuris Pruden-
tes, nisi primò contemplationi incumbant, solum confusè, & pingui quadam Miner-
ua esse ciuiles, nec posse dici philosophos; quoniam philosophia est amor sapientiæ;
sapientia est primarum causarum cognitio, quæ primæ causæ in philosophia theori-
ca, siue inspectrice explicantur.

Diluuntur aduersæ rationes. Cap. XXVIII.

RElìquum modò est, vt rationes eas diluamus, quibus ostendebatur ciui-
lem ordine docendi esse priorem. Sumebatur ratio prima ex facilita- Solutio primæ rationis.
te, familiaritate, modoque explicandi: quæ duplici ratione non cogit.
Primò, quia ex ea solùm colligimus ciuilia cognitione rudi & crassa esse notio-
B ra; at cognitione distincta èccontra se habet ordo, cum respondeat naturæ, etiam
respondet distincto modo cognoscendi: hinc Aristoteles in formanda ciuili scien-
tia vsus est inspectrice philosophia, tanquam parente eius, & Plato in primo de le-
gibus dixit, Deum, & philosophiam esse principia legum. Præterea ea ratio est ina-
nis: quoniam ciuilis non in sola cognitione, sed præsertim in actione versatur; ob
quam dicebat Aristoteles iuuenes non esse eius idoneos auditores. Altera ratio su-
mebatur ex indigentia, & necessitate. Cui respondens dico, necessitatem hoc effi- Solutio secundæ.
cere, vt nonnunquam crassa quædam & rudis rei forma antecedat; at non exacta, &
distincta; vt se habet de artibus: quæ quamuis vt exactæ, & postrema perfectione
præditæ, dicantur filiæ philosophiæ; tamen, vt rudes & inchoatæ, ante matrem in lu-
cem prodierunt. Tertia ratio sumebatur ex fine: finis enim proprius ciuilis, nempe Solutio tertiæ.
summum bonum, morale antecedere videtur. Respondeo frequenter secus se habe-
C re de vsu disciplinæ, & fine, quàm de ordine addiscendi: veluti ordine addiscendi
Physica est prior Arte medica, tamen de fine econtra se habet, finis enim artis medi-
cæ, qui est sanitas, ordinatur in finē contemplationis: Ita artes omnes præstantiores
subiiciuntur contemplationi, nec exactè sine contemplatione Physica, vel Mathe-
matica percipiuntur; cum tamen fines earum in finem cōtemplationis dirigantur,
& non econtra. His accedit, quòd gradus fœlicitatis vtriusque partis philosophiæ pro-
prii, miro quodam necessitudinis nodo iuncti sunt, & se mutuò perficiunt; cum ta-
men ordine cognitionis solum philosophia practica pendeat ex theorica, non econ-
tra. Addebatur ratio sumpta ex præstantia. Respondeo non semper posteriora ordi-
ne addiscendi esse perfectiora, vt patet de Philosophia & Arte medica, cæterisque
innumeris artibus: ea sententia solùm est vera, dū posterius absolutè est finis præce-
dentiū; non autem, dum tantùm est fructus quidam eius: insuper de attinentibus ad
eandem scientiam, & ordinatis ad eundem proximum finē. Quarta ratio sumebatur
ex deffinitione philosophię: dicitur enim philosophia secretio a perturbationibus, & Diluitur quarta.
sensu. Patet solutio: moderatio enim perturbationum necessaria pro adeptione scien-
D tiæ, ea est, quæ nobis competit per congruentem educationem. His accedit, quòd, vt
iam dixi, & affirmauit Auerroes in prooemio Posteriorum, nonnunquam secus se ha- Diluitur quinta ratio.
bet de ordine addiscendi, ac de vsu. Quinta ratio sumpta ex ordine partium ani-
mæ, comprobataque per Aristotelem in septimo de Republi. soluitur: quia Aristo-
teles considerat tunc pertinentia ad rectam compositionem partium hominis, non
ad ordinem addiscendi: ideo inquit primò rectè disponendum esse corpus, at non
ob id primò addiscenda est ars medica. His accedit, quòd partes omnes philosophiæ,
vt disciplinæ sunt, ad intellectum & rationem pertinent: nam Ciuilis scientia ea-
dem re est cum prudentia, quæ est habitus intellectus, nec vnquam in nobis rectè
cōpositus erit appetitus, nisi rectè instituta sit mens & ratio. Quod si in libris Moral.
Nico. philosophus prius loquitur de virtute morali, & summo bono ciuili, id euenit:
primò, quia vtitur ordine resolutiuo: secundo, quia debet ordiri ab illis, quæ sunt ma-
gis propria illius disciplinæ: at mox in sexto libro loquens de habitibus mentis, Diluitur ultima.
inspectrices primò declarat, mox prudentiam. Instabatur demum, quia Aristoteles
in prooemio Moralium Nicomac. inquit ciuilem scientiam decernere, quæ scientię,

& quousque sint addiscendę. Respondeo hoc debere cognosci, & decerni ab illis, A
qui Leges condunt, non ab eis, qui primo scientias addiscunt. At pulchra est dubi-
tatio: dum progredimur a Philosophia inspectrice ad ciuilem, quinam erit hic ordo
num resolutiuus, vel potius compositiuus? Respondeo ordinem propriè, & pręser-
tim considerari in eadem scientia, ac in ordinatis ad eundem proximum finem, cō
parando inter se causas subiecti illius scientię. Inter disciplinas ordinatas ad pro-
prios fines distinctos, non ita exactè ordo resolutiuus, vel cōpositiuus seruatur, sed
quadam similitudine tantùm: & distincta consideratione hic, de quo est dubitatio,
compositiuus, & resolutiuus dici potest; est resolutiuus quo ad principalem inten-
tionem, quo verò ad modum explicationis est compositiuus. Nam si considerātur,
vt contemplatio est verus finis actionis, nō actio contemplationis; ordo est resolu-
tiuus: pręsertim tamen quo ad modum explicādi est compositiuus; quoniam con-
templatio non explicatur tanquam finis actionis, sed absolutè, vt ex suis principiis
pendet: ac insuper in inspectrice philosophia declarātur prima, simpliciaque prin-
cipia, necnon media; a quibus deinde tanqam fructus manant Ciuilis scientia, hu- B
manęque actiones.

De ordine partium Ciuilis philosophiæ opinio prima.
Cap. XXVIII.

Opinio prima. Fundamētum.
PRoponebatur secundo loco explicandus ordo partium ciuilis scientię, libro-
rum nempe de moribus, de Rep. & œconomicis, Inquiunt nonnulli li-
bros de Rep. docēdi ordine primos esse, eis succedere œconomicos, postre
mos esse eos de Moribus. Nituntur hoc fundamento: Quod est totum, commune,
& Architectonicum, primò considerandum & addiscendum occurrit; huiusmodi
sunt libri de Rep. in quibus de ciuitate vt de toto & principali agitur, per quod cęte
ra sunt dirigenda. Ideo Arist. in primo de Rep. cap. 2. inquit. Et certè quo ad natu-
ram prius est ciuitas, quàm domus, & singuli nostrum: nam totum esse prius par-
te necesse est; perempto enim toto non seruatur pes, nec manus, nisi æquiuoce.

Confirmatio.
Confirmatur hęc sententia per ordinem, quem in iuuenum institutione seruandum
censit philosophus in calce decimi moralium Nico. inquit enim, A puero autem dire C
ctam ad virtutem institutionem cōsequi difficile est, nisi qui in talibus legibus fuerit
educatus, temperanter enim, & patienter viuere, cum vulgo sit iniucundum, tum
iuuenibus maximè: itaque educationem, institutionemq́, legibus esse descriptam ne
cesse est. & post pauca: Ac in omni vita traducenda nobis est legibus opus &c. Cum
igitur vniuersa institutio & familię, & singulorum hominum ex legibus pendeat, le-
gibusq; consentanea esse debeat; necesse est, vt primò pertinentia ad leges, quales
sunt libri de Rep. addiscamus; ac ita ex institutione totius eliciamus institutionē par
tium, non econtra. Qui huius sunt opinionis, ordinem rectum leuibus rationibus

Euersio.
peruertunt. Primò aduersantur Aristoteli in Procemio Moralium Nicom. quod est
procemium commune vniuersę ciuilis scientię, cum in eo statuatur finis totius, insti
tuaturque auditor; & cum sit procemium commune, cogimur fateri illum esse librū
primum ciuilis scientię. Insuper aduersantur his, quæ dicūtur in calce decimi de mo D
ribus; vbi Philosophus in sequentibus se de Rep. & ratione legum ferendarum dispu
taturum pollicetur. Aduersantur Aristoteli in primo cap. secundi lib. de Rep. quo lo
ci se prius de moribus disseruisse affirmat inquiens; Aequalis cōpēsatio ciuitates ser
uat incolumes, vt supra dictum est in libris de moribus. Aduersantur primo capiti
magnorum moralium, quo loci scientia de moribus nuncupatur principium conti-
nens facultate vniuersam ciuilem sciētiam. Aduersantur rationi: quia communis fi
nis, communiaque principia ciuilis scientię primò explicanda sunt, id aūt fit in libris
de moribus. Fundamenta eorum facilè euertuntur. Inquiunt totum primò esse de-
clarandum. Respondeo libros de moribus rectius dici totum, vniuersum, & princi-
pium; quoniam in eis explicantur communia principia, communis finis, commu-
niaque semina facultate, & virtute cętera omnia includentia. Sententia Aristote-
lis in primo de Rep. quòd ciuitas sit prior, vera est facta comparatione inter cu-
ram publicam vt totius, & domesticam, ac singulorum hominum, vt partium
eius; non autem comparando libros de moribus cum libris de Rep. iam patefeci
in libris

A in libris de moribus communia declarari, non autem agi de particulari singulorum institutione. Confirmationi sumptę ex decimo de moribus respondeo similiter inquiens, leges conducere institutionibus & singulorum, & familiarum: at ratio condendi leges ex libris de moribus deducitur, & propterea primò addiscenda attinentia ad mores, mox per ea sunt condendę leges; quibus legibus & vrbes, & familię, & singuli formantur & diriguntur: non enim iuuenes legibus instituendi, sunt illi, qui rectam ferendarum legum rationem possidere debeant.

Opinio secunda, eius reiectio, & verioris explicatio. Cap. XXX.

Communis opinio Latinorum interpretum est libros de moribus esse primos, eos sequi libros oeconomicos, postremos esse libros de Rep. Ratio Opinio secunda.
B eorum est: quia a principiis, & simplicioribus est ordiendum; singuli homines, qui in libris de moribus instituuntur, sunt principia familię; familię autem sunt principia ciuitatum. Hanc opinionem non esse veram, satis patet ex dictis: falsum est enim libros de moribus esse paratos pro institutione singulorum; nam prę sertim sunt ordinati ad commune, & publicum bonum. Preterea falsum est, quòd institutio singulorum & familię preferenda sit institutioni vniuersę Reip. nam partes sequi debent institutionem totius, non econtra; vt monuit Arist. in primo de Rep. cap. 2. Preterea apertè Arist. in postremis verbis decimi moralium Nicom. nectit libros eos cum libris de Rep. Dicamus itaque libros de moribus primum in ciuili scientia sibi optare locum; eos sequi libros de Rep. postremos esse libros Oeconomicos, tanquam appendices librorum de Rep. vt etiam in precedentibus patefeci. Hoc patet auctoritate, & ratione. Auctoritate: quia Arist. in procemio Moralium Nicom. & in procemio Magnorum Moralium libros de moribus statuit primos, vt iam patefeci: hos sequi asserit libros de Rep. vt constat ex calce decimi moralium Ni- Reiectio. Opinio propria.
C com. Idipsum asseritur in primo de Rep. cap. postremo his verbis. De viri autem & mulieris, filiorumque & patris virtute, & conuersatione adinuicem; quid rectè, vel contra; & quomodo oporteat hoc quidem facere, ab illo autem abstinere; *in his quę in Rep. inspiciuntur*, necesse est intueri: nam cum omnis domus sit ciuitatis pars, illi autem domus; virtus autem partis totum respicere debeat; necesse est in inspicienti ad Remp. filios, vxoresque instituere; siquidem refert ad rectam institutionem Reip. pueros, & mulieres esse bene institutos: quare cum de his determinatum sit, de reliquis autem in aliis sit dicendum; omissis propositis tanquam finem habentibus, alio sumpto principio disseramus &c. Ex his verbis accuratè considerratis elicitur primò, instituere curam singulorum & domesticam ad Remp. proximè pertinere. Colligitur secundò, si seorsum agitur de oeconomicis, descendendo ad regulas quasdam, & ordines proprios; vt fit in libris oeconomicis; eam considerationem debere pendere ex institutione Reip. eamque sequi, Colligitur tertiò: quòd si primus liber de Rep. versatur in attinentibus ad familias, id fit non ob ordi-
D nem institutionis familię, cum ea institutio debeat sequi institutionem totius Reip. sed solum quatenus familię sunt modo quodam principia, & semina Reip. Demum hoc confirmatur ratione: nam declaratis communibus, quod fit in libris de moribus, sequitur agendum de toto; ex cuius institutione, & legibus pendet institutio partium.

Quo genere ordinis sit vsus Arist. in ciuili scientia, & presertim in libris de moribus. Cap. XXXI.

Proponebatur tertio loco considerandum, quo genere ordinis sit vsus Arist. in tota ciuili scientia, & presertim in libris Moralium Nicomachiorum. Qua de re pretermissis aliorum sententiis dico Aristotelem ordinem resolutiuum seruasse satis similem illi, quem medici definitiuum appellant. Ideo iure Eu-

ftr. primo Motalium cap. VII. inquit ordinem illum esse similem ordini definitiuo A
Artis medicę: dico similem; quia, vt mox patefaciam, in parte differt. Est similis
quia Arist. primò communem scopum ciuilis philosophię sibi proposuit, nempe
summum bonum; illud definiuit; ex definitione mox occasionem sumpsit differen-
di de Virtute, & cunctis ordinatis in illum finem. Conspicua apparet resolutio in
libris de moribus: nam Aristot. a fine orditur, quem definit, mox sumpta in defini-
tione vsque in prima principia ad ciuilem pertinentia resoluit. Insuper loquens de
virtutibus prius agit de moralibus, quàm de attinentibus ad intellectum, quæ sunt
principia moralium: & loquens de summo bono, primò communem eius dedit
definitionem amplectentem duos eius gradus; demum in calce, nempe in decimo
moralium, resoluit illud in partes & gradus; adeò vt in potioribus capitibus conspi
Opinio cua refulgeat resolutio. At quia dixi ordinem seruatum ab Aristotele in parte esse
quorūdā. similem ordini definitiuo medicorum, obiiciunt nonnulli, & inquiunt ordinem Ari
stotelis non posse dici definitiuum: quoniam in ordine definitiuo non pars, sed vni
uersa ars definiri debet, vt fecit Galenus. Insuper addunt progressum Aristotelis a de
finitione summi boni ad virtutes non esse ordinem, sed methodum. Verùm si aper- B
Euersio. tè hallucinantur: Primò, quia triplex statuunt genus ordinis distinguentes definiti-
uum a resolutiuo: Secundò, quia perperam explicant, quomodo fęlicitas se habeat
ad ciuilem scientiam: nam fęlicitas non debet censeri pars eius considerationis, sed
communis scopus facultate vniuersam ciuilem scientiam includens, ex quo desumi
tur modus considerandi ciuilis: Tertiò minus rectè percipiunt, quid sit de ratione
definitiui ordinis; nam, vt in pręcedentibus patefeci, in ordine definitiuo nedum
valemus ordiri a communi artis definitione, verùm etiam a definitione communis
finis; ordo enim eatenus dicitur definitiuus, quatenus ex definitione recipimus oc-
casionem explicandi principalia capita ad definitum, ac ad eam disciplinam perti-
nentia. Similiter errant, dum inquiunt progressum a definitione summi boni ad vir
tutem non esse ordinem, sed methodum: nam si methodus esset, tunc summi boni
definitio primò tradita deberet nobis declarare virtutem, & esse principium cogno-
scendi illam; cuius oppositum verum est; nam ex declaratione virtutis elucescit defi
nitio summi boni, non econtra. Prętetea finis & ordinata in finē, non methodum sed
ordinem constituunt: ita se habent virtus, & summum bonum: rectè itaque dictū
est in Moralibus Nicomachijs seruari ordinem resolutiuum, in parte similem defini
Dubitatio tiuo. Et si quis obiiciat, quia Arist. prius in sexto libro loquitur de sapientia, & sciē C
tia; mox in decimo de fine, & summo bono in contemplatione posito; ac ita finis
vltimò declarari videtur. Respondeo: satis est pro constitutione ordinis resolutiui,
Sol. vt primò vniuersè sermo sit de fine; veluti vniuersè in primo lib. verba fecit Philo-
sophus de summo bono: nam hoc seruare licet in omnibus, quòd nunquam finis exa
ctè elucescit, non explicatis ordinatis in illum; ideo in decimo libro, explicatis cęte-
ris, distinctius partes summi boni declarantur & comparantur adinuicem. Similiter,
dum inter se comparantur partes vniuersam Ciuilem scientiam constituentes, in
eis refulget ordo resolutiuus: nam in libris de moribus vniuersè declaratur sum-
mum bonum, & finis totius Ciuilis scientię: mox in lib. de Rep. explicantur formę
Reipublicę, Magistratus, & Leges; quorum ope finis ille acquiritur, effunditur per
Vrbes, & conseruatur: demum in œconomicis regulę ex toto prodeuntes, eique
consentaneę familiis aptantur. Iurè Philosophus in ciuili scientia seruandum censuit
Cur Arist. ordinem resolutiuum ex prenotione communis finis: ille enim nedum disciplinis
sit vsus or- ad operationem dirigentibus est summopere accōmodatus, vt patefeci; verum in-
dine reso- super, cum homines summopere ad vitia sint procliues, dum eis proponitur finis, D
lutiuo. summopere valet eos a vitiis reuocare, ac inuitare ad Virtutem. Demum id fieri de
buit, quoniam vniuersa rectitudo humanarum actionum ex summo bono tanquā
ex regula & mensura petenda est: Et quia de eo varię circunferebantur veterum
opiniones, ob quas facile esset errare; propterea primò necessarium fuit eas explo-
dere, animos purgare, veritatemque patefacere, vt ita constantius & rectius per-
tinentia ad ciuilem scientiam explicarentur, in congruentemque finem dirigeren-
tur.

Resolu-

A *Resolutio Vniuersæ Ciuilis scientiæ, eiusque in decem gradus distributio. Cap. XXXII.*

ORdo ab Aristotele seruatus, vt eius instituto inseruiebat, optimus apparuit: Ego tamen cupiens cuncta ad ciuilem scientiam pertinentia in capita redigere, eorum ostendere connexionem, & quo ordine quasi gradus a nobis percurri debeant ostendere, aliquantum ab eius ordine recessi: ac; vt exactior consurgeret notitia, ordoque generationis in nobis cum ciuilium habituum, tum attinentium ad eos lucidior pateret, magis ordine compositiuo sum vsus. Agam namque primò de Materie, in qua versantur morales Virtutes, de animi nempe perturbationibus, quę nobis primò per naturam competunt, & primum gradum constituunt: Agam secundò de Principijs virtutum: Tertiò progrediar ad semiuirtutes; ita enim cum Theage nuncupari congruenter possunt continentia, tolerantia, obe-
B dientia, verecundia, & similes: Quartò statutis principijs, declarataque semiuirtute, agam de virtute Morali: Quintò progrediar ad virtutes rationis & mentis: Eleuabor sextò ad virtutem Heroicam: Septimò, declaratis virtutibus, de vsu, & fructu quodam principali earum verba faciam; nempe de Amicitia: Octauò; quia virtutes, vt pariāt summum bonum, instrumenta exposcunt; agam de instrumentis virtutum, & summi boni: Quibus decursis ad finem properans agam nonò de fine virtutum, quod est summū hominis bonum: Et quia nitendum est, vt hoc summum bonum pro facultate commune reddatur, acquiratur a populis, in urbibusque seruetur; propterea agam Decimò de conseruanda Virtute, & summo bono, illisque in vrbes & Respublicas propagandis, in quo tanqaum in postremo Ciuilis scientię fine requiescam. Ita patebit, quomodo hęc salutaris philosophia in partes distribuatur; quomodo partes
C illę, & gradus a primo ad vltimum connectantur; ac demum, quemodo ab eo percurri debeāt, qui ciuilis Philosophus expetit nedum vocari sed esse.

FINIS INTRODVCTIONIS.

FRANCISCI A

PICCOLOMINEI

SENENSIS

CIVILIS PHILOSOPHIAE

GRADVS PRIMVS

De materie virtutum, hoc est de animi perturbationibus. B

PROOEMIVM.

TAm familiares humano Generi sunt Animi perturbationes, adeoque cum eius Vita sunt complicatę, vt in omni hominum gradu & conditione inueniantur, in omni ętate appareant, in omni actione sentiantur; ac frequenter nobis adeò dominentur, vt nos latenter inuadentes inuitos trahant, ducant ad libitum, iudicium peruertant, non sinant in sententia manere, ante consultationem ad agendum nos rapiant; & non secus ac nobiscum orti educatique Dęmones, vniuersam vitam (nisi corrigătur) C confundant ac regant. Quam vim apud Virgilium Nisus persentiens, exclamans dixit.

9 Aeneid.

Dii ne hunc ardorem Mentibus addunt.
Euriale, an sua cuique Deus fit dira Cupido?

Sect. 2. cap. 6.

Ac Plato in Conuiuio, Amorem, Perturbationum vehementissimam, magnum Dęmonem nuncupauit: Iamblichus quoque in libro de Mysteriis Aegyptiorum Perturbationes clauos esse dixit, quibus animi corporibus affigerentur. Cum itaque nati simus obnoxii vehementioribus animi quàm corporis morbis, & summopere simus soliciti de Moribus corporis, & de importuna peste: quę hac tempestate VENETIAS, Vrbem admirabilem, & Venerandam; necnon PATAVIVM, bonarum Artium illustrem Academiam, vehementer affligit, & excruciat: longè magis de Animi perturbationibus soliciti esse tenemur; cum ex earum consonantia, & dissonantia, potioris nostrę vitę salus, & pernicies consurgat. Non igitur iniuria D ego his ęstiuis feriis, onere publicarum Lectionum leuatus, & partim assuetudine, partim vrgentis pestilentię timore, domi sponte occlusus, vt ocium hoc in honestum negotium conuerterem, & studia contemplationis in leuiora commutarem; de Perturbationum genere aliquid scribendum mihi proposui: non enim me latet non posse corpus bene valere, nisi bene valeat animus, ac animi congruente valetudine omnem aduersam corporis valetudinem fœlicissimè corrigi. Cumque varia sese mihi offerant ad Perturbationum notitiam pertinentia, ego sex potiora capita eligam, in eisque cumulatè versabor: declarabo namque, Quid sint, Cur animę parti conueniant, Quot sint, Num sint omni ex parte prauę, An sequantur corporis temperamentum; Ac demum, num soli homini, vel etiam iumentis & feris conueniant: Ex horum enim explicatione ferè omnia ad communem Perturbationum notitiam pertinentia reddentur nota, & conspicua.

Magis de Animi, quàm corporis morbis tenemur esse soliciti.

Sex capita ad Perturbationes pertinẽtia

Expli-

A *Explicantur nonnulla inuentioni Definitionis Perturbationum conducentia.* *Cap. II.*

ANimi Perturbatio siue affectio, quę græcè πάθος dicitur, non est facultas aliqua Animę nostræ, neque habitus assuetudine acquisitus; sed commotio quædam media inter facultatē, & habitum: vt enim per naturam prędìti sumus facultate ridendi, ex qua deinde risus eius actio prodit; ita natura nobis competunt facultates irascendi ac cupiendi, ex quibus quasi actiones, mixtę tamē cum variis perpessionibus, huiusmodi animi Perturbationes prodeunt. Nomine igitur Perturbationis, non facultatem, sed facultatis affectionem, munerisque functionem significamus: quotiescunque exactè definire volumus vel affectionem, vel actionem aliquam ex facultate prodeuntem, id efficere debemus per omne genus causę; vt nos monet Philosophus sub initio octaui Metaphysicæ: necnō in procemio
B de anima cont. xv. quo loci id ipsum exemplo irę manifestauit, inquiens: Vt irasci motus existit talis corporis, aut partis, aut facultatis, ab hoc, gratia huius. Auer. id ipsum affirmauit nedum in secūdo Posteri. verum insuper in sexto Metaphy. cont. primo, & iure profectò: cum enim hæ sint formę, & accidentia quædam nobis per principia naturę competentia, deber primò per definitionem explicari forma; quod non potest rectè fieri sine materie, & subiecto, in quo est: insuper quoniā pendent ab obiecto vt ab excitante eas per intermediā cognitionem specie distincto, in finēque tendente, ideo hæc quoque sunt explicanda; & inde consurget definitio sola positione a demonstratione distincta. Hæc Perturbationum definitio omnibus suis numeris absoluta, non a Ciuili Philosopho, sed a Physico tradenda est: Physici enim munus est, nedum corpora Physica, verùm Principia quoque eorum, & Affectiones speculari. Cum igitur Perturbationes sint affectiones animalium, quæ sunt corpora Physica, iure a Naturali Philosopho debent exactè definiri. Has considerat Physicus, & definit in gratiam scientię, Rhetor in gratiam suasionis, vel dissuasio-
C nis; Ciuilis Philosophus eas considerat vt virtute corrigendas, Definitiones autem petit pręsertim a Physico, illisque vtitur. Frequenter tamen in Ciuili scientia, vt etiam in Rhetorica, inueniuntur cum perturbationum, tum etiam multorum aliorum definitiones, non ita omnibus suis numeris absolutę, nec ex fontibus Philosophię Theoricę haustæ; sed potius populariter, modoque Dialectico traditę; cum hoc instituto illius disciplinę sit satis. Ideo inquit Arist. in procemio de Anima cōt. xvi. Vario modo definiet Physicus, & Dialecticus vnumquodque eorum; vt ira quid est? hic enim appetitum recontristationis, aut aliquid huiusmodi; ille autem feruorem sanguinis, aut calidi, circa cor. Vario itaque modo a Physico, & Dialectico Perturbationes Animę definiuntur: & quamuis verbis nuper relatis dicatur a Philosopho, Physicum definire per materiem; non propterea putandum est, quòd non definiat per omne genus causę. Definit profectò per omne genus, vt ex eodem contextu colligitur, ac etiam ex secundo Physicorum cont. 70. dicitur tamen defini re per materiem, hoc est per propria magis, & tāquam per id, per quod contradistin
D guitur a definitione Dialectica. Eliciuntur perfectę definitiones perturbationum, partim ex declaratis in libris de anima, vbi animę facultates explicantur; partim constare deberent in libris, qui Parua naturalia dicuntur, in quibus animaliū actiones affectionesque varię considerantur: ideo dicitur Aristotelem composuisse librū de Ira, nec non de Voluptate; qui si extarent, & physicè de his ageretur, inter libros Paruorum naturalium numerandi essent. Euenit tamen frequenter, quòd Philosophus in scientiis ad vltimas species non descendit, & multa negligit tanquā conspicua ex communibus, ac principiis ab eo explicatis, de quibus cumulatius, & distinctius mox agitur in disciplinis inferioribus, quæ vti illis debent, & quibus inseruit eorum distinctior explicatio. Hoc seruauit Philosophus in consideratione Metallorum, Fossilium, Plantarum, necnon Perturbationum. Ideo in Ciuili scientia, & in lib. Rhetoricorum, qui cum Ciuili scientia est complicatus, latius & distinctius in perturbationum explicatione versatus est: pręsertim tamen in libro Rhetoricorum singulas species accuratius diuisit, distinctiusque explicauit, quoniam Rhetor

sua ora-

Quomodo affectiones definiri debeant,

A quo exacte definiēda perturbatio animi.

Cur non nunquam rerum species in physicis negliguntur

sua oratione presertim magis ad singulas descendit. A

An Perturbatio sit Actio, vel potius Perpessio. Cap. III.

VT naturam ac conditionem Perturbationum exactius cognoscamus, rectiusq; valeamus definire, nos minimè fugere debet Perturbationes animi varia ratione cum actiones, tum perpessiones dici posse: quod vt appareat, ordo, quo excitantur, est considerandus. In excitanda Perturbatione primo se nobis offert obiectum, veluti iniuria, aut aliud simile; hoc mouet sentiendi facultatem, quæ excitata illud cognoscit, eaque cognitio vim imaginandi attingit; quæ obiectum primò absolutè iudicat, mox cum conditione boni vel mali, siue afferētis nobis delectationem vel tristitiam: quo iudicio siue obiecto in esse cognito, excitatur appetitio pro adeptione vel fuga: in quo excitando alterantur spiritus, permutantur, ac certo quodam modo corpus afficiunt, mox per vim imaginandi vnà cum appetitu diriguntur instrumenta motus ad fugam, vel adeptionem. In vniuerso hoc B ordine triplex consideratur motus, vnus facultatis cognoscentis ab obiecto, secūdus facultatis appetētis a iudicio, tertius totius animalis a facultate appetēte & instrumētis: Primus est causa secundi, & secundus tertij. Primus magis est spiritalis, & minus propriè dicitur motus; secundus magis corporeus, magisque propriè dicitur motus; tertius iam propriè penitus motus est. Hic tertius, quo sequimur vel vitamus obiectum, non est perturbatio, sed perturbationem sequitur: Motio quoque prima facultatis ab obiecto, necnon iudicium eius, Perturbatio non est; sed origo, & principium perturbationis: Perturbatio autem est ea media commotio considerata in facultate appetente, vergente ad obiectum cum quadam spirituum agitatione. Quæ media commotio ad tria potest referri; primò ad obiectum in esse cognito, secundo ad facultatem appetendi, tertiò ad corpus viuens siue partem eius: quę tria ita se habent, vt obiectum solùm moueat; vis appetēs primò moueatur, mox moueat; corpus tantùm moueatur: ac ita perturbatio ex parte obiecti est solum actio; ex parte facultatis appetentis est primò perpessio, mox actio; ex parte corporis tantùm perpessio. C Pręsertim autem perturbatio ad vim appetendi refertur; hinc modò actio, modò perpessio dicitur: nuncupatur actio ab Aristotele in tertio de Anima 29. dicēte: Et est delectari & dolere agere sentiendi medietate ad bonum vel malum, quatenus talia sunt &c. Ex quo colligo minus rectè Scotum in 4. sent. dist. 47. asseruisse perturbationem esse solam perpessionem ab actione virtutis appetentis distinctam, nam Arist. eam esse actionem dixit. Quod confirmatur: quia in secundo de anima 38. ostenditur animam esse causam vt finem, vt formam, & vt efficientem; est enim efficiens suarum operationum: hinc affectio inter operationes immanentes numerari debet, veluti irasci, & amare, non secus ac videre; nam saltem vnà cum obiecto in esse cognito facultas appetens operatur in perturbationis productione. Assero tamen perturbationem rectius perpessionem, quàm actionem dici, cum ex perpessione oriatur; & sit perpessio quędam tum facultatis appetentis ab obiecto, tum viuentis vel partis eius, vt patet ex procemio de anima, ac in ea perpessione pręsertim posita est D natura & conditio eius: hinc πάθος siue perpessio nuncupatur. Insuper cum omnis Perturbatio potissimum sit perpessio, ea tamen maximè perpessio est, quæ rationem pręcurrit, vel ei aduersatur: tunc enim ab obiecto cognito penitus ducimur ac rapimur; perturbationes autem, quę sequuntur rationem, minus sunt perpessiones.

Triplex subordinatus motus.

Contra Scotum.

Definitiones Perturbationis ab alijs traditæ referuntur, ac reijciuntur. Cap. IIII.

STOICI, qui in attinentibus ad mores accuratissimi fuerunt, varias dedere perturbationum definitiones: Zeno enim (referente Cicerone 4. Tusculanarum quęstionum) dicebat Perturbationem esse aduersam rectę rationi contra naturam animi commotionem: Alij ex Stoicis asseruerunt esse plus ęquo vehementem turbidumque animi motum: Nonnulli prauam intemperantemque commotionem

Definitiones traditę a Stoicis.

vires

A vires suscipientem a deprauaro iudicio. Hę, ac similes a Stoicis traditę definitiones Euersio earum.
iure damnandę sunt: supponunt enim communem eorum errorem, quòd perturba
tiones soli competant homini, sintomni ex parte prauę, rationi aduersę, ac cum na
tura pugnantes; quod a vero abhortere suo loco latissimè demonstrabitur. Perperã
itaque inquiunt eas absolutè esse prauas, nimium vehementes, naturę aduersas, cũ
rationepugnantes, & similia: Hęc enim non vniuerso Perturbationum generi, sed
solùm exuperantię bumanarũ perturbationum conueniunt, neque naturam & con
ditionem earum patefaciunt; cum non explicent, neque vnde re vera oriantur, ne-
que cui animę parti conueniant, quid propriè sint, quemùę vsum prębeant. Andro
nicus, necnon Alcinous, aliique nonnulli, qui hos sequuti sunt, Perturbationem Andronicus & Alcinous.
dixerunt esse animę motionẽ rationis expertẽ, consurgentem ex opinione boni vel
mali. Quæ definitio, quamuis pręferenda sit definitionibus Stoicorum; quatenus
Perturbatio ab his non dicitur aduersa rationi, sed ad partem animæ dicatur pertine
re quę rationis est expers: tamen approbanda non videtur. Tum quia finis in ea nõ
B apparet: tum quia nomen opinionis perperam in ea vsurpatur; opinio enim ex sen-
tentia Aristotelis in secundo de Anima cont. 152. ad partem animę rationalem per-
tinet, perturbatio verò ad appetitum sentiendi: tum quia bonum & malum, quæ
excitare dicuntur perturbationes, sunt mouentia nimium communia ac remota;
quæ in sua potiore significatione sumpta, pręsertim ad voluntatem pertinent: tum
demum quia, vt inquit Aspasius, possunt nobis conuenire perturbationes sine vlla
opinione & assensu, per solam imaginationem; vt per ridicula voluptate afficimur,
etiam si nil boni vel mali nobis adesse opinemur. Definitionem in parte similem de
dit Boethus inquiens Perturbationem esse motionem eius animę partis, quæ ratio- Boethus.
nis est expers, magnitudine quadam præditam: addebat autem hoc, quia nonnullos
paruos motus ad hanc partem attinere existimauit, quos ob paruitatem non censuit
debere dici perturbationes. Quam sententiam non iudico verã, non enim magnitu
do est de ratione perturbationis: primò, quia maius & minus non constituunt spe-
ciem distinctam: secundò, quia dum magitudinem addimus, id quod nimium est
C indicare videmur, non autem vniuersam perturbationis latitudinem. Aspasius in Aspasius.
secundo Moralium Nicomachiorum cap. 3. Perturbationem definiens dixit esse mo
tionem eius animę partis, quæ rationis est expers, a voluptate vel dolore productã.
Quæ definitio etiam dubia est: Primò, quia finem perturbationis non explicat: Se-
cundò, quia non declarat, ad quam animę partem rationis expertem pertineat: Ter
tiò, quia Aspasius uidetur sibimet aduersari; nam primò inquit perturbationes pro-
duci a voluptate & dolore, mox ait dolorem & voluptatem esse genera perturbatio
num; dicere autem, quòd sint genera perturbationum, & quòd perturbationes in
ducant, proculdubio inuicem pugnant; definitio enim perturbationis debet generi
conuenire, ea aũt definitio voluptati & dolori minimè conuenit, vt conspicuũ est:
Pręterea genus non dicitur inducere & excitare species, sed eas vt partem constitue
re. Academicorum nonnulli asseruerunt perturbationem esse motum animi ratio- Academici.
nis expertis, gratia alicuius boni vel mali: in qua definitione nec causę omnes appa
rent, nec omni ex parte uerum est id quod dicitur, quòd sint gratia alicuius boni vel
D mali: quoniam, dum inquiunt esse boni alicuius vel mali causa, aut uolunt patefa-
cere finem, aut originem; non finem, quia de ratione finis est tantùm bonum, non
malum; si originem indicant, missum faciunt finem. Pręterea bonum & malum ni-
mium vniuersalia sunt, & communia omnibus actionibus, ac perpessionibus. De-
mum, si Platonem sequuntur, deberent cum eo in Philebo dicere perturbationem
omnem oriri ex concursu uoluptatis & doloris: ex eius enim sententia sunt motio-
nes facultatis appetentis, consurgentes ex permixtione voluptatis ac doloris. Prop
terea Latinorum nonnulli dixere. Perturbationem esse motionem facultatis appetẽ Latini nõnulli.
tis ab obiecto suaui vel molesto ad iucunditatem vel molestiã ducens, ob consensio-
nem quãdam naturalem, vel dissensionem facultatis ab obiecto. Quæ definitio reii-
cienda est. Primò, quia finis nõ est iucunditas vel molestia, sed fuga molestię & ade
ptio iucunditatis: quòd si dum irascimur, cupimus alium tristari; finis tamen est ea
iucunditas, qua afficimur ob inimici contristationem; non enim tristitia, quę ma-
lum est, obtinet rationem finis. Pręterea inquit Arist. in sexto topicorum loco 68.
diminu-

diminutas esse definitiones Perturbatiouum`, dum in eis non ponitur, quod apparet, A
ex eo.n. quòd obiectũ tale apparet, oritur Perturbatio. Demum superuacaneum est
apponere, quòd pendeat exnaturali consensione, ac dissensione, sat enim est dicere ex
obiecto suaui, vel molesto: nam obiectũ videtur tale, nedum ob naturalem consen-
sionem ac dissensionem, verùm etiam ob habitus & consuetudinem. Dubię itaque
satis mihi vidētur definitiones ab aliis traditę propterea aliam excogitare debemus.

Propria Perturbationum Definitio, eiusque explicatio, Cap. V.

Propria defitio.

PErturbationum genus vnà cum Aristotele ita definiendum censeo: Pertur-
batio est motio appetentis sensuum facultatis, necnon spirituum cordis ab
obiecto, quod per vim imaginandi vel iucundum nobis vel molestum appa
ret, pro molestia vitanda, fruendaque iucunditate. In hac definitione omnes causę
elucescunt. Nam motio est forma communis: quæ tanquam in principali fundamē
to consideratur in facultate appetente; tanquam in instrumento & proxima materie
in spiritu, tenuioreque parte sanguinis, cordis, & pręcordiorum: ideo Aristot. in B
Procemio de anima cont. xv. docens iram definire, nedum de facultate, verùm
etiam de parte corporis mentionem fecit. Perturbatio igitur dicitur motio: quia
ea non est vis animę, quę per naturam & semper nobis inest; non habitus, qui fir-
mus & consimilis semper est; non idolum & Phantasma, quod emittitur ab obie-
cto & seruatur in memoria: sed motio excitata ab obiecto cognito, quod p vim ima
ginandi iucundum nobis vel molestum apparet. Fit mentio de virtute imaginandi,
quia eius iudicium proximè excitat appetitiones sensuum: hinc Arist. in tertio de
anima agens de facultate mouendi, vim imaginandi, & appetitum asseruir proxi-
ma principia motus: & in secundo de anima cont. 20. voluptatem & dolorem vnà
cum sensu, appętitu, & imaginatione reperiri affirmauit. Additur, quod apparet;
vt seruetur regula Aristotelis in sexto topicorum loco sexagesimo octauo. Ac pro
fine accipio iucunditatem, eiusque adeptionem, potius quàm iucundum; vt seruem
sententiam Philosophi in sexto topic. loco 58. monentem concupiscentiam rectius
per delectationem, quàm per delectabile definiri, cum ea magis sit finis. Hęc defi- C
nitio (vt ex se constat) sola suarum partium positione a domonstratione distingui-
tur. At dubitare quis posset. Primò: quia perturbatio nonnunquam oritur non ex

Dubita prima.

sensu, ac imaginatione iucunditatis, vel molestię; sed ex solo rationis imperio, &
mandato Mentis, vt in homine euenit rectè instituto, qui sola ratione mouetur.

Secunda.

Insuper non semper finis uidetur esse iucundum vel molestum, sed nõnunquam ho
nestum; & pręsertim in attinentibus ad facultatem irascendi, quæ pro ratione fre-
quenter pugnat aduersus cupiditatem: iucunditas autem & molestia videntur esse

Tertia.

proprii fines cupiditatis, non autem omnium perturbationum. Prẹterea adhuc ea
definitio minimè uidetur consimilis definitioni perturbatiouum traditę ab Aristot.
inquit enim sub initio secundi Rhetoricorum perturbationes esse motiones, quæ fa
ciunt, vt homines immutati non eodem modo de eisdem rebus sentiant, quas do-
lor sequitur vel voluptas: ita in secundo libro Moralium Nicomachiorũ inquit per-
turbationes esse eas mutationes, quas sequitur voluptas vel dolor: ego igitur se-
cus definiens, uideor ab Aristotele recedere; & prẹsertim ab eo videor dissentire, D
quoniam ipse semper dicit eas sequi voluptatem & dolorem, quod ego missum feci:

Quarta.

demum non constat, an tradita definitio competat voluptati & dolori.

Soluuntur instantiæ aduersus definitionem Perturbationis allatæ. Cap. VI.

NOn leuia profectò sunt ea dubia, quæ ex tradita definitione emergunt. Eis
tamen pro facultate satisfaciens, de primo dico cum Aristotele in tertio
de anima, necnon in libro de motu animalium, Mentem solum mouere a
longe, non proximè, nec esse commune, & adæquatam principium motus animaliũ;
& nunquam mouere sine intermedia Phantasia, & appetitu: nos autem in definitio
ne accipe-

A ne accipere debemus principium adęquatum, & proximum, per quod sine medio
excitantur perturbationes. Ideo Arist. in 3. de anima cont. 57. inquit: Vis appeten
di non est sine Phantasia, Phanrasia aurem omnis aut est per rationem, aut per sen-
sum; hanc secundam habent etiam cętera animalia pręter hominem, primam autē
solus homo habet &c. per Phantasiam autem cum ratione significauit Arist. nō cogi
tatiuam illam ab Auerroe perperam excogitatam, vt censent nonnulli; sed appre-
hensionem obiecti a facultate imaginandi, approbati per rationem, vt euenit in prę
electione: nunquam igitur ratio mouet sine phantasia eam sequente, vt latius osten
ditur in lib. de motu animalium, præsertim cap. v. & vi. Dubitabatur secundò; Solusio secundæ.
quia non semper finis videtur esse iucundum vel molestum, sed solùm hoc uidetur
conuenire perturbationibus cupiditatis: quod confirmatur per Aristotelem in sex-
to top. loco 58. dicentem cupiditatem rectius definiri per delectationem, quàm per
delectabile: clarius in quarto Top. loco 51. inquit tristitiam non esse genus irę; quo
niam tristitia est in parte concupiscibili, ira verò in irascibili. Respondeo iucundum
B & molestum dupliciter vsurpari: primò pro delectatione attinente ad gustatum &
tactum, quæ vehemens est, & pro tristitia ei opposita; in qua significatione ea uera
sunt, quæ ex Aristotele fuerunt relata: secundò usurpatur latius, vt extenditur ad
iucunditatem & molestiam vtriusque appetitionis; vbi enim sensus & appetitio, ibi
iucundum & molestum necessariò reperitur; in qua significatione sumpta fuerunt
in definitione: & in eadem significatione inquit Arist. in tertio de Anima 29. Cū sen
sus iudicat delectabile aut molestum, vt affirmans & negans prosequitur vel fugit:
nam sensus vt sensus tendit ad bonum vt delectabile, tanquam verò a ratione dire- Solutio tertiæ.
ctus respicit honestum. Erat tertia dubitatio, quia Arist. secus definit: Cui respon-
dens dico, in variis disciplinis posse Perturbationes vario modo definiri, ob distin
ctionem finium earum disciplinarum: ego exactam ac potiorem definitionem inqui
rens, Aristotelem sum sequutus in Procemio de anima, aliisque in locis; in quibus
conditiones declarat pertinentes ad exactam definitionem earum, non ad popula-
rem, Rhetorique accōmodatam; qualis est ea, quæ traditur sub initio secundi Rhe
C toricorum. Et dum additur, quòd Arist. vbique dicit perturbationes esse eas, quas
sequitur uoluptas vel dolor, quod ego missum facio: respondeo hoc uirtute conti-
neri in tradita definitione, quatenus dixi Perturbationem excitari ab obiecto, quod
vel iucundum nobis vel molestum apparet, pro molestia uitanda &c. An autem ea
definitio uoluptati & dolori conueniat, ex eorum explicatione infra apparebit.

An Perturbatio ad facultatem appetentem vel ad iudicantem pertineat. Cap. VII.

EX his, quæ de Perturbationum genere dicta sunt, duę emergunt difficultates:
vna est, an rectè sit dictum Perturbationem pertinere ad facultatem appe- Prima dubitatio. Secunda.
tentem: altera est, si ad appetentem pertinet, num etiam pertineat ad Vo-
luntatem, quę est vis apperendi humanę Mentis. A prima exordiens, Putarunt Stoi
D corum nonnulli, & prępertim Chrysippus, Perturbationes esse iudicia, & opiniò-
nes: ideo Cicero in 4. Tusculanarum quæstionum ex sententia Zenonis, & Sroico- Stoici.
rum inquit. Sed omnes perturbationes iudicio censent fieri, & opinione; itaque eas
definiunt pressius, vt intelligatur, non modò quàm vitiosę, sed etiam quàm in no-
stra sint potestate: est igitur Aegritudo opinio recens mali pręsentis, in quo demit
ti contrahique animo rectum esse videtur: Lętitia opinio recens boni præsentis,
in quo efferri rectum esse uideatur: Metus opinio impendentis mali, quod intolera
bile esse uideatur. Libido opinio venturi boni, quod scit ex vsu iam præsens esse at-
que adesse: Sed quæ iudicia, quasque opiniones Perturbationum esse dixi, non in
eis Perrurbationes solùm positas esse dicunt, verùm illa etiam, quæ efficiuntur per-
turbationibus; vt ęgritudo quasi morsum aliquem doloris efficiat. Hęc Cicero, qui
bus indicat ex sententia Sroicorum cum Perturbationes, tum pendenria ab eis in iu
dicio quodam ac existimatione esse posita. Galenus in quarto de Platonis & Hippo- Galenus.
cratis decretis cap. 2. has definitiones asserit datas a Chrysippo: quem mox cap. 3.
inquit

inquit dissentit a Zenone, cęterisque Stoicis: quatenus illi perturbationes esse iudi A
cia putarunt, quia ex iudiciis consurgerent; Chrysippus verò easmet esse iudicia
affirmauit. Confirmatur horum opinio; quia homo, dum perturbatus est, longè
secus iudicat, ac a perturbatione liber; ideo iure antiquus ille litigator sub Alexan-
dro Macedonum Rege, reuocauit sententiam ab Alexandro irato traditam ad Ale-

Reiicitur sententia Stoicorũ.

xandrum non iratum. Horum opinio alienissima est a vero. Pro cuius notitia consi
derandum, quòd vis cognoscens & appetens, re & subiecto idem sunt, sola ratione
distinguuntur; vt docet Philosophus in 3. de anima cont. 29. ob quam rationis di-
stinctionem vna non videtur altera, & multa competunt vni, quæ non competunt
alteti: veluti facultati cognoscenti conuenit iudicare obiectum, approbare, repro
bare, excitare appetitionem, eamque dirigere; facultati verò appetenti conuenit
motio, aspiratio ad obiectum, conatusque ad illud assequendum vel uitandum: fa-
cultas cognoscens primò rem iudicat vt veram, mox vt iucundam vel molestam,
siue vt bonam vel malam: dum eam iudicat vt uetam, non excitat appetitum; sed B
dum eam iudicat vt bonam vel malam, non quidem absolutè, sed nobis vel nostris;

Cur facultas appetens & cognoscens nectu debeant.

nam dempto hoc iudicio, non excitatur appetitio. Et iure hę facultates iunctę esse
debuerunt: nam vis appetens cum ex se sit cęca, nil prosequeretur vel uitaret, nisi
a cognoscente facultate excitaretur ac dirigeretur: pariter econtra inane esset iudi-
cium boni & mali, nisi ei iuncta esset facultas assequendi illud vel uitandi: facultati
cognoscenti respondet obiectum sub ratione veri & falsi; facultati verò appetenti re
spondet optabile sub ratione boni vel mali, iucundi vel molesti. Ex his patet Pertur-
bationes ad facultatem appetendi pertinere, & propterea non esse opiniones siue
existimationes. Hinc Arist. in 4. Top. loco 61. inquit timorem & iram in irascendi
appetitu reperiri, uoluptatem verò & tristitiam in appetitu concupiscendi. In fa-

Tria consideratur in facultate appetẽte.

cultate enim appetendi tria considerantur: primò facultas; secundò motio & per-
turbatio, tanquam perpessio eius, & modo quodam actio, tertiò habitus ex iteratis
actionibus, longaque assuetudine confirmatus. Cum itaque perturbatio sit motio;
ac motio non sit iudicium siue opinio, nec pertineat ad facultatem cognoscentem, C
sed appetentem; iure nec iudicium censeri debet, nec ad facultatem cognoscentem
proximè ualet attinere, sed ad eam solùm pertinet vt ad excitantem ac dirigentem.
Hoc lucidissimè affirmauit & confirmauit Philosophus in 2. de Anima cont. 27. in-
quiens. Animalia autem omnia habent unum ex sensibus tactum: cui autem sensus
inest, huic lętitia & tristitia, suaue & triste conuenit: quibus autem hęc, & concu
piscentia, hęc enim est appetitio rei delectabilis. His uerbis Arist. manifestè asserit
lętitiam, mærorem, cęterasque alias perturbationes ad uim appetendi pertinere.
Id ipsum patet ex obiecto: perturbationes enim obiectum quærunt & fugiunt, non
sub ratione ueri vel falsi, quod proprium est facultatis cognoscentis, sed boni vel ma
li, iucundi vel molesti. Eadem ueritas redditur conspicua perpendendo ea, quæ
pertinent ad motum animalium: Phantasia enim ac uis appetendi sunt proxima
principia motus, phantasia sine appetitu non mouet, neque appetitus sine phanta-
sia, vt nos docet Philosophus in 3. de Anima. 50. & 56. cont. appetitus tamen pro-
ximius mouet, quia actio sensus & phantasię non est motio, actio verò virtutis appe D

Ordo consideratus in productione motus.

tentis motio nuncupatur ab Aristotele in 3. de anima cont. 54. inquit enim. Appeti
tio motus quidam est aut actus. Nam in motus productione ex sententia Aristotelis
consideratur hic ordo: primò optabile vt mouens immobile mouet facultatem co-
gnoscentem, inde oritur eius cognitio per sensus externos ac vim imaginandi: et
primò cognoscitur vt verum vel falsum, quatenus uerum & falsum his facultatibus
pro earum conditione competere potest; secundò vt bonum vel malum, siue iucun
dum vel molestum: cum qua subnotione tertio loco excitat vim appetendi, cuius
commotio non est sine alteratione aliqua spirituum & corporis, per quandam refri-
gerationem vel excalefactionem, contractionem vel extensionem productam ab
obiecto noto, cuius notio seruat in parte naturam & conditionem externi obiecti;
demum anima per cognitionem vt per ducem & dirigentem, per appetitum vt per
proxime agitantem, auxilio spirituum ac cęterorum instrumentorum corporis mo-
uet corpus totum; quemadmodum in libro de motu animalium pręsertim cap. v. &
vi. docet Philosophus. Cum igitur perturbatio sit motio oriens ex iudicio boni vel
mali, &

A mali; & ea motio non sit iudicium, sed sequatur iudicium vt umbra corpus; iure non ad facultatem cognoscentem, sed ad appetentem pertinebit. Perperam itaque Chrysippus, & qui eum sequuntur, inquiunt perturbationes esse opiniones, iudicia, vel existimationes: opinio enim & existimatio, si propriè sumuntur, ad intellectum pertinent, vt patet ex calce secundi de Anima: perturbationes attinent ad partem rationis expertem, perturbationes pertinent ad vim appetendi; cui nedum opinio, verùm neque etiam vlla cognitio conuenit. At cum perturbationes non sint iudicia, minimè tamen sine iudicio fiunt; appetitio enim animalium cognitionem sequitur, & exposcit. Ideo Arist. in tertio de anima 29. dixit; Cum sensus rem nouerit vt delectabilem vel molestam, prosequitur aut fugit. Insuper cum non sint iudicia, possunt tamen esse causę, quòd homines perturbationibus vatio modo affecti vatio modo iudicent, vt in earum definitione patefecit Arist. sub initio secundi Rhetoricorum. At est dubitatio, quia Arist. 3. de anima 29. dixit: Et est delectari & dolere, agere sentiendi medietate, ad bonum aut malum vt talia sunt, &c. ac ita Arist. B voluptatem sensibus, non appetitui tribuit. Respondeo uoluptatem attinere ad sensum vt ad iudicem; ad appetitum vt ad id, quod ex iudicio excitatur: insuper ibi Philosophus sumpsit sensum, vt etiam includit uim appetendi; quam in eodem contextu sola ratione inquit a sensu distingui.

An Perturbationes locum habeant in parte Animæ rationis compote. Cap. VIII.

Satis apertè constate censeo Perturbationes ad appetẽdi facultatem pertinere. Verùm quia vt in sensu duę appetendi facultates inueniuntur, vna cupiendi, altera irascendi; ita in parte rationis compote inuenitur voluntas, & præelectio: propterea considerandum occurrit, nunquid vt in facultate appetendi sensuũ, ita in ea Mentis locum habeant Perturbationes: & iure hoc fieri debet, cum pro omni parte adsint rationes magni ponderis, & auctoritates grauissimorum virorum. Quòd enim sit necesse, vt in ea quoque inueniantur, ex eo satis conspicuè patere censeo: quia homo per facultates rationis expertes conuenit cum iumentis & feris, & perturbationes ad hanc facultatem pertinentes communes sunt utrisque: at homo nedum his, verùm aliis quoque, ac uehementioribus perturbationibus est obnoxius ad gloriã, ad honorem, ad summum bonũ pertinentibus; quę cum hominis sint proprię, est necesse, vt etiam ei conueniant per facultatem propriam, quæ rationis est particeps. Et confirmatur: quia innumera sunt, quæ humanam rationem agitãt ac turbant, nedum pręsentia, verùm pręterita quoque & futura: innumera sunt, quę nos optamus vel fugimus, non sensu sed ratione nota, ob quæ sũmopere turbamur: ea igitur cum mente, non sensu percipiantur; in appetitu mentis perturbationes parete ualent, non in eo sensuum. Ita Plutarchus nitebatur ostendere hominem cæteris animantibus miseriorem, quia pluribus perturbationibus quasi ventis continen D ter agitaretur: quod accuratissimè etiam fecit Plato in Axioco, hoc est dialogo de cõtemnenda morte. Insuper id ipsum hac ratione ostẽditur: quia Perturbatio ex sententia Aristotelis in secundo Moralium Nicomachiorum mediat inter habitum & facultatem; cum autem in mente habitus & facultates inueniantur, etiam necesse est vt inueniatur medium, Perturbatio scilicet, quæ congruente habitu formetur ac dirigatur. Pręterea vitia & peccata ad mentem pertinere uidentur, cum sint hominis propria, fiant liberè, & cum Pręelectione: peccata autem ad eam partem attinere uidentur, in qua reperiuntur perturbationes, cum perturbationes vel sint occasiones peccandi, vel ipsæmet sint peccata, dum modum non seruant. Insuper voluntas & pręelectio sunt facultates appetendi; actus autem secundus facultatis appetentis perturbatio quędam esse uidetur, vel saltem complicata cum ea; est enim motio pro vitando, vel attingendo obiecto. Præterea Gaudium & lętitia, Amor & odium, nedum ad sensum, verùm etiam ad intellectum pertinẽt, quæ vel sunt perturbationes, vel complicatę cum eis: quod patet, quia Arist. in 4. Topic. loco 61. ait, Amicitiam ad uoluntatem pertinere, Amicitia autem est inueteratus amor. Insuper in x. Mora

Quòd perturbationes etiam cõpetant Menti.

lium

lium Nicomachiorum in mente ponit gaudium; & ambigit, an summum bonum A
contemplationis in gaudio sit collocatum. Et Plato in Philebo menti tribuit gaudiũ,
illique conuenire asserit secundas partes summi boni: quare si voluntati & prçele-
ctioni conuenit actio, conuenit etiam gaudium, quod est perfectio & finis actionis;
si gaudium, & dolor, si hçc, & perturbationes, cum vel sint principia earum, vel
eas sequantur. Ideo Theologi Angelis Amorem & gaudium tribuunt; Dçmonibus
tribuunt inuidiam, & superbiam, & odium: & Academici Dçmones perturbatio
nibus aiunt obnoxios, cum tamẽ ratione operentur. Horum sententia confirmatur
auctoritate satis conspicua Aristotelis in 4. Top. loco 61. asserentis uerecũdiam per-
Scotus. tinere ad partem animç rationis compotem. Propterea Scotus eximius Theologus,
& Philosophus in 3. sent. dist. 33. affirmat, etiam in uoluntate inueniri perturbatio
nes, congruente habitu corrigendas: quod etiam affirmat in primo sent. dist. 1. q.
3. & in 4. sent. dist. 49. q. 7. Diuus quoque Augustinus 14. de ciuitate Dei prçsertim
cap. v. & vi. eiusdem videtur esse sententiç. Id ipsum putarunt Stoici, & prçsertim
Chrysippus, cum asseruerint Perturbationes soli homini competere; easque defi- B
niuerint, quòd sint opiniones, & existimationes, quæ ad Mentem pertinent. Hinc
Galenus in 4. de Placitis Hipp. & Plat. cap. 2. 3. 4. ex definitionibus perturbationum
a Chrysippo traditis asserit colligi eas ad rationalem animç partem pertinere; cum
Chrysippus nõ sibi cõstãs. tamen ex aduerso idem Chrysippus parum sibi constans dicat, cupiditatem esse ir-
rationalem expetitionem, ac ita de inconstantia illum carpit. At pro Chrysippo di-
cere possemus cupiditatem esse irrationalem expetitionem, non quia ad partem ra
tionis compotem non pertineat, sed quia rectç rationi aduersatur, vt rectè Aspa-
sius definitionem a Chrysippo traditam explicauit. Sic itaq; hæc prima opinio satis
Quòd ad mentẽ nõ pertineãt perturbationes. firmis fundamentis nititur. Ex aduerso tamẽ Arist. secus sentire videtur: cum enim
perturbationes formam & modum recipiant a Virtutibus in more positis, in ea par-
te animç illas reperiri censendum est, in qua locum habent Virtutes morales: At hç
ab Aristotele tribuuntur appetitui sensuum, non mentis, vt suo loco patebit: Quare
perturbationes appetitui sensuum conueniunt, non autem Mentis. Præterea [illegible] C
siue perturbatio minimè fit sine motione sanguinis, spirituum, & alicuius partis cor
poris: at in actione siue perpessione voluntatis & mentis nulla adest motio instru-
mentorum; cum hç facultates, vt asseritur in 3. de anima, careant corporeo instru-
mento. Præterea ex perturbatione proximè oritur motio corporis pro vitando vel
amplectendo obiecto: Mens & voluntas non proximè mouent corpus, vt patet ex
3. de anima, ex primo de Partibus Animalium, & ex libro de animalium motu; pro
ximè enim mouent sola uis imaginandi, & appetitus eius: quare in sola sensuum appe
titione, non in ea mentis locum habent perturbationes. Prçterea, perturbatio est
motio pro vitando eo quod uidetur malum, & amplectendo bono: & quia obiectũ,
quod actione attingitur vel vitatur, est singulare; singularium propriè sensus est,
mens autem proprie est vniuersalium: ideo Perturbatio propriè & proximè est par-
tis sentientis, non autem Mentis: nam in mouendo corpore, & obeundis externis
actionibus, Mens solum prçcipit & dirigit, vis autem imaginandi, & eius appetitus,
proximè implent mandata eius. Hinc Arist. in Procœmio de anima perturbationes D
omnes esse communes animç & corpori, & cum temperamento miram quandam
habere connexionem manifestauit, ait enim cont. 14. Videntur autem perturbatio
nes omnes esse cum corpore, ira, mansuetudo, timor, misericordia, confidentia;
insuper gaudium, amare, odisse: simul enim cum his, patitur aliquid corpus, &c.
Ideo infert debere per corpus & materiem definiri. Insuper in 7. libro phy. asseruit
ad solam sentiendi facultatem attingere alterationem, non autem ad Mentem: at
Cicero. perturbatio animi non fit sine aliqua alteratione. Propterea rectè Cicero in primo
de officiis, necnon in primo Tusculanarum quæstionum, & in 4. ad solam sentiendi
facultatẽ pertinere animi perturbationes affirmauit. Hinc, vbi nulla reperitur ratio
vt in iumentis & feris, uehementissimç apparent Perturbationes. Eiusdem quoque
sententiæ fuit D. Th. prçsertim in prima secundæ quæst. 22. art. 3. Id ipsum ex Plato
ne colligitur, qui in Philebo omnes perturbationes ex uoluptate & dolore esse per-
mixtas affirmauit: uoluptas autem & dolor, de qua tunc loquitur, ad appetitum
sensuum pertinent.

Resolu-

A *Resolutio difficultatis de Perturbationib. voluptatis & Mentis. C. IX.*

Perplexa valde & obscura est res, de qua loquimur: pro cuius elucidatione, clarioreque ueritatis explicatione accurate considerandum est, Nomen Perturbationis dupliciter usurpari; est enim nomen ab vno, quod variis cō uenit ordine quodā. Nā primo & propriè motiones significat ad sentiendi appetitū pertinētes, cōplicatas cū aliqua corporis alteratione, in qua prima significatione in pcedētibus fuit definita, & in eadē significatione ei cōpetūt oēs cōditiones propriarum perturbationū: secūdò denotat ea, quæ cū propria perturbatione vel affinitatē vel similitudinē seruant, quæ similitudo & maior, & minor esse potest. Secundò accipiendū est perturbationē duplici modo posse facultati cōuenire: primò rōne obiecti perturbationis, & tāquā causæ principali, mouenti & excitanti perturbationes propriè sumptas: secūdò tāquā subiecto, in quo insit vera forma perturbationis. His præassumptis dico Perturbationes p similitudinē & metaphorā sumptas, nedū humanę mēti, uerū et Deo & separatis mentibus cōuenire: ita dicimus Deū irasci, pænitere, misereri; quæ ei cōpetunt cū eminentia, & per humanum considerandi modū: nos enim cū omnia agamus iunctū perturbationibus, et supernis agentibus simile agendi modum tribuimus. At sumendo perturbationes propriè, dico eas competere menti, illisque appetitioni; vt causæ, vt dirigenti, vt facultati, ad quam pertinet obiectum eius perturbationis; non autem tanquam subiecto, in quo postrema & vera forma perturbationis repetatur: hæc enim, vt rectè dixit Arist. in proœmio de anima, non fit sine corporis permutatione. Sunt igitur Perturbationes in parte rationis compote, vt in principio multarum perturbationum, quæ hominis sunt propriæ; tanquam in dirigente, excitante, componente, & ratione obiecti quod ad eā partem pertineat. Hinc perturbationes viri continentis ad irascendi appetitum pertinentes, pugnant pro ratione aduersus cupiditatem, perturbationesque cupiditatis prosternunt: in incontinente econtra, Perturbatio rationem vincit, & cupiditas appetitui irascendi præualet. Ideo Galē. in 4. de Hippocratis & Plat. decretis cap. 2. manifestat nonnunquā rationem cum appetitu sensili concurrere: quę contingere potest varijs modis ob uarietatem dispositionis hominum, vt conspicuū est. Ex his tria colligere valemus: primò resolutionē difficultatis; cōstat. n. quomodo Perturbationes cōueniant, & non conueniant Menti, & voluntati: Secundo concilio earū opinionum, quæ inter se pugnare uidentur; ambę. n. sunt veræ, sed vario modo, distinctaque Perturbationum significatione; rectius tamen loquimur, dum Perturbationes soli appetitui sensum tribuimus, quia illi soli competit postrema & absolutissima earū forma, proximè agitans corpus, instrumentaque eius: Propterea tertiò colligimus facilem solutionem aduersarū rationū. Dum. n. dicebatur hominē per ratione propriis agitari perturbationibus: dico eas in ratione locū habere vt in origine, & in facultate, ad quam pertinet obiectū illarū perturbationum. Ita dixit Arist. in 4. top. loco 61. uerecundiā pertinere ad partem rationis compotē; pertinet. n. ad appetitū irascendi, vt rationem sequitur, proque ea pugnat: In eadem significatione uera sunt, quæ a Plutarcho de hominis miseria dicuntur, necnon a Plat. in Axioco. At addebatur Męti competere facultatem, & habitus, quare ei competent Perturbationes, quę medię sunt. Respondeo perturbationem non mediare inter facultatem, & quemuis habitū, sed inter facultatem, & habitum Virtutum & uitiorū, quę in more sunt posita; cuius generis habitus non in Mente, sed in appetitu sensū locum habent. Confirmabatur eadē ratia per uitia, & peccata: Respōdeo uitia & peccata esse rōnis, & prælectionis; tāquā eius partis, ad quā primò pertinēt mādata Dei, & tanq. prælegētis, cuius culpa esse dr, & demū tāquā eius, in quo libertas sedē hēt: at si vitia cōsiderāt, vt habitus virtuti oppositi, cōplicant cū perturbationes, sicad appetitū sensū pertinēt. Nequ etiam omnis secundus actus, nec quęuis motio spiritalis cuiusuis facultatis appetitis, debet dici perturbatio, nisi latè, sed ea sola, quę est iūcta cū ρturbatione spirituū, & partium corporis. De gaudio, lętitia, amore, & odio dico, vt in sola mēte, & volantate cōsiderātur, non esse perturbationes, nisi latè, & per metaphoram, vel in quadam eminentia: tantum autem verè esse perturbationes, dum sunt in appetitu sensuum cum instrumentis suis. Cæteræ autem auctoritates (vt ex dictis est conspicuum) nobis

Perturbatio dupliciter usurpatur.

Resolutio difficultatis.

Tria ex dictis colliguntur.

Diluuntur aduersę rationes.

minimè aduerſantur: Nam Diuus Auguſtinus loco relato ſolum aſſeruit perturba- A
tiones eſſe uoluntates, quia à uoluntate nonnunquam oriuntur, cum libertate ſunt
iunctæ, ab ea rectitudinem obliquitatéq; recipiunt; & demum in ea locum habent,
non ſecus ac in præcedentibus patefeci.

De Numero Perturbationum opinio Latinorum. Cap. X.

IAm cumulatè ſatis ea explicata eſſe cenſeo, quæ ad eſſentiam & naturam Pertur
bationum; necnon ad animæ partem, cui conueniunt, pertinere uidentur; prop
terea ad tertium caput tranſiens de numero earum agendum occurrit. Quæ con
Ariſt. ſideratio apprime eſt obſcura; nam Hydra multorum capitum eſt Perturbatio, & ab
humanæ ſapientiæ Ducibus varius aſſignatur earum numerus, nec numeri alicuius
rationem vllam aſſignaſſe inueniuntur. Ariſt. in primo Rhet. agit de voluptate & do
lore: mox in 2. libro (deſcriptis vniuersè perturbationibus, quod ſint motiones; B
quæ efficiunt, vt homines immutati non eodem modo de iiſdem rebus ſentiant, quas
dolor voluptaſque conſequitur) agit de iracundia & manſuetudine ſiue lenitate, de
amore & odio, de timore & confidentia, de ſpe & deſperatione; nam ſpes verſatur
in bonis acquirendis, confidentia in malis vitandis; de verecundia ſiue pudore, cu
ius defectio eſt impudentia, exuperatio verò pauiditas ſiue obſtupefactio, de gratia
& ingratitudine, de miſericordia, cui nemeſim ſiue indignationem eo in loco inquit
opponi: at alia cõſideratione ſæuitia ſiue crudelitas ei aduerſatur, & nemeſis media-
re dicitur inter inuidiam & maleuolentiam, vt in 2. Moralium Nicomachiorum cap.
7. oſtenditur; ac demum agit de æmulatione. At in 2. Moralium Nicomachiorum
cap. v. ſecus perturbationes enumerat: inquit. n. Perturbationes dico, cupiditatem,
iram, θυμὸν, ſiue excandeſcẽtiam, audaciam, inuidentiam, gaudium, amicitiam, odiũ,
deſideriũ, æmulationẽ, miſericordiã; & omnino ea oĩa, quæ conſequitur voluptas aut
dolor. Lãbinus excandeſcentiã prætermittit, & loco eius legit timorem, ſed errat; ne-
Error Lãbini. dum, quia in emendatioribus codicibus legitur; verum inſuper, quia frequenter ab C
Ariſtotele, à Cicerone in 4. Tuſculanarum quæſtionum, ac etiam à Galeno ex ve-
terum Philoſophorum ſententia numeratur, vt mox apparebit. Ratio quoque hoc
ſuadet: vt enim numeratur ἐπιθυμία appetitui cupiendi conueniens, ita numerari
debet θυμὸς in appetitu iraſcendi illi reſpondens: timorem autem, quem addit Lam-
binus, denotauit Ariſt. per oppoſitam audaciam. Sic igitur Ariſt. nil certi dixit de
Plato. numero Perturbationum. Plato quoque numerum certum non aſſignauit, ſed in Ti
mæo ſex enumerat: voluptatem, & dolorem, tanquam principia, quibus ſuccedãt
audacia, & metus: accedãt demum ira, & ſpes. In Theæteto autem affirmat pertur-
bationes eſſe innumeras, nam inquit: Quos ſequuntur voluptates, & dolores, cupi-
ditates, timores, atque aliæ perturbationes, innumeræ quidem ſine nomine, nomi
natæ quoque permultæ. Eaſdem eſſe numero propemodum infinitas indicauit in no
no de Rep. dum hominem, perinde ac Monſtrum & ſphyngem quandam, ex vario-
rum animalium partibus conflatam affirmans ait, cupiditatem eſſe partem latiſſimã
multa beſtiarum capita continẽtem, per quæ capita innumeras eius facultatis per- D
Galenus. turbationes ſignificauit. Gale. in libro de cognoſcendis, curandiſque animi morbis
cap. v. quinque ex veterum ſententia ait eſſe perturbationes: inquit enim. An teme
re arbitraris veteribus has animi perturbationes quinque appellari ſolitas. Mæro-
rem, iram, excandeſcenti, cupiditatem, metum: græcè λύπην, ὀργὴν, θυμὸν, ἐπιθυμίαν,
φόβον. capite autem tertio inquit, Perpeſſiones animæ, quas omnes cognoſcunt,
ſunt excandeſcentia, ira, timor, mæror, Inuidia, & cupiditas vehemens; & addit.
Mea verò ſententia etiam nimio alicuius rei, qualiſcunque ea ſit, vel amore, vel odio
occupari, in genere Perturbationum eſt habendum; probè enim dictum eſſe vide-
tur, menſuram eſſe optimam. Sic itaque neque Galenus certum perturbationum
numerum aſſignauit. Cicero in Quarto Tuſculanarum quæſtionũ, cum ex ſnĩa Stoico
Cicero. rum quatuor ſtatuerit prima Perturbationum capita, ægritudinem, metum, lætitiam,
libidinem; ſub ægritudine mox contineri ait inuidentiam, æmulationem, oblecta-
tionem, miſericordiam, angorem, luctum, mærorẽ, ærumnam, dolorẽ, lamentationẽ,

ſolicitu-

A angorem, luctum, mærorem, ærumnam, dolorem, lamentationem, solicitudinem, molestiam, afflictionem, desperationē, & si qua sunt de genere eodē; sub metu ponit pigritiam, pudorem, terrorem, timorem, pauorem, exanimationem, conturbationem, formidinem; ad voluptatem redigit maleuolentiam, delectationem, iactationem, & similia; ad libidinem demum iram, excandescentiam, odium, inimicitiam, discordiam, indigentiam, desiderium, & cętera eiusmodi: ex quibus patet Ciceronem quoque certum numerum earum non assignasse. D. Th. quem latinorum multi sequuntur, in prima 2 quæst. 23. art. 4. vndecim inquit esse Perturbationes; cuius numeri hanc tradit rationem inquiens. Cum Perturbatio ex iucundi vel molesti, siue boni vel mali cognitione consurgat, & ad sentiendi appetitum pertineat; vel absolutè ad ea appetēdo referī, vel ea respicit vt ardua & difficilia: si absolute ad bonū & malū referī, oriuntur perturbationes ad facultatē cupiendi pertinentes: si verò vt ardua & difficilia, id pertinet ad appetitū irascēdi; & inde oriūtur perturbationes illi appetitui cōuenientes. De primis loquens ait: Vel appetendi facultas incli-

D. Th.

B natur ad bonum vel malum, amplectendum vel fugiendum; & consurgit amor boni, odium mali: vel mouetur ad obiectum, & oritur desiderium; quod diuiditur in concupiscentiam boni, & fugam mali: vel quiescit in bono adepto, siue malo; & oritur delectatio, & tristitia: & hę sunt sex perturbationes appetitus cupiendi. Ex aduerso dum facultas respicit obiectum cum conditione ardui, iam id ad appetitum irascendi pertinet, in qua facultate non consideratur perturbatio inclinans; quia inclinatio ad amplectendum bonum, vitandum malum pręcurrit; & pertinet ad appetitum cupiendi; ideo solùm in ea consideratur perturbatio in relatione ad obiectum non adeptum; quæ si refertur ad bonum, dicitur spes vel desperatio; si ad malum, timor vel audacia, in relatione etiam ad bonum adeptum non consideratur aliqua perturbatio in appetitu irascendi, quia tunc non habet rationem ardui; sed tantùm consideratur arduum in adeptione. Ex pręsenti tamen malo, dum facultas in illud insurgere tentat, oritur ira; dum verò quiescit, mansuetudo; quam non perturbationem, sed priuationem ac negationem motionis esse censet: quare quin

C que erunt perturbationes appetitus irascendi, sex verò appetitus concupiscendi, omnes autē Vndecim. Nonnulli iudicantes hunc numerum diminutum, lenitatem quoque, siue mansuetudinem inter perturbationes facultatis irascendi numerant. Alii his addunt gratiam, quam pertinere censent ad appetitum cupiendi; respicientem eos, a quibus opem vel beneficium suscepimus. Non desunt etiam nonnulli, qui, pręter missa distinctione appetitus cupiendi & irascendi, perturbationum capita, eaque pauciora enumerant. Sed hi confundunt potius, quàm distinguant: nos quærimus capita, & distinctionem Perturbationum; quam sine distinctione appetētium facultatum, quibus conueniunt, inuenire non valemus.

Alia opinio.

Dubia Aduersus communem Latinorum sententiam. Cap. XI.

D QVanuis non me latet, quàm difficile sit cōmuni multorum Clarissimorum Virorum sententię aduersari, opinionemque hominum animis firmiter hærentem euellere: tamen, quia desiderium inueniendę ueritatis honestissimum est, hominique a natura inditum, propterea mihi quoque liceat pro inuenienda ueritate explicare quod sentio; semper tamen acriori firmiorique iudicio me subiiciam. Communis ea Latinorum sententia semper mihi dubia uisa est. Primò enim ea diuisionis ratio; quòd illa, quæ vt ardua a phantasia concipiuntur, ad irascendi appetitum pertineant, reliqua ad appetitum cupiendi; nullo stabili fundamento, nulla insigni auctoritate, nullaque efficaci ratione firmata est: nam Animę facultates per obiecta, fines, & actiones, non per facile & difficile distingui debent; vt indicat Arist. in 3. de anima 49. necnon in 2. de anima cont. 22. & 33. Et ideo minus rectè D. Th. in prima secundæ quæst. 23. art. 2. sentire videtur, cum inquit obiectum facultatis cupiendi esse bonum & malum absolutè, facultatis verò irascendi bonum & malum ratione ardui; arduum nenim & non arduum non constituunt distinctionem obiecti ad distinctam facultatem pertinentis. Quod confirmatur: quia Plato, Arist. & Gale. a quibus distinctio appetitus in irasci-

Aduersus cōmunē Latinorū sententia.

bilem & concupiſcibilem ſumitur, longè ſecus corū obiecta tradunt & diſtinguunt. A
Appetitui enim cupiendi pro obiecto tribuunt bonum iucundum & uoluptuoſum
ad ſenſus & corpus pertinēs, iraſcibili vero bonum, quod magis pertinet ad animū,
uoluptatemque animi, ad honorem, ad gloriam, adeò vt honoris appetitio non ad
appetitū cupiendi, vt cenſent Latini, ſed ad eū iraſcendi pertineat: q apertè affirma-
Galenus. uit Gal. in lib. quòd animi mores ſequantur corporis tēperaturā. cap. 2. inquiēs. Iroſa
animę portio libertatis, uictoriæ, imperandi, obtinendi, glorię, honoriſque appetēs
Plato. eſt. Plato etiam in 9. de Rep. ait: Iraſcendi facultas ad potentiam, uictoriam, gloriā,
Simplicius. trahit tota; propterea eam contentioſam, ambitioſamque rectè dicimus. Simplicius
quoque in ſecundo de anima 28. appetitionem honoris tribuit facultati iraſcendi.
Conſtat igitur appetitui iraſcendi conuenire obiectum re diſtinctum ab eo cupiēdi,
non ſolum ratione ardui. Quanuis enim difficile & arduum pręſertim fulgeāt in atti
nentibus ad appetitum iraſcendi; vt in victoria, gloria, & ſimilibus; non propte-
rea arduum eſt ratio conſtituens obiectum, & appetitum vnum diſtinguens ab alte-
ro: quoniam, vt patuit, abſoluta appetitio honoris, glorię, victoriæ, ſeiuncta om B
ni ratione ardui, ad appetitum iraſcendi pertinet; quod inficiantur Latini. Confir-
matur: quia arduum vt arduum non eſt aliquid optabile, nec includit rationem bo
ni, ideo non valet conſtituere propriam rationem obiecti appetitus. Quod inductio
ne etiam redditur conſpicuum: nam intelligibile, ſiue arduum, ſiue facile, eiuſdem
facultatis eſt obiectum; ita uiſibile, natum audiri, natum imaginari; & ſimiliter de
ſingulis: quare id ipſum de optabili iudicandum eſt. Quod etiam manifeſtè colli-
gitur ex Ariſtotele in 7. de Rep. cap. 7. quo loci diſputans contra Platonem oſtendit
Amorem pertinere ad eam partem, per quam iraſcimur, in quo tamen Amore ratio
ardui non includitur. Quod etiam confirmatur: quia continentia ad appetitū cupien
di pertinet, cū verſetur in uoluptuoſo bono; at per cōtinētiā coercemus voluptatem,
cui difficilius eſt obſiſtere quàm irę, vt auctoritate Heracliti affirmauit Ariſto. in 2.
Moralū Nicom. cap. 3. non itaque approbāda eſſe videtur ea diſtinctionis ratio cum
Exploditur alter error. perturbationū, tum facultatū appetentiū, ſūpta ab arduo & non arduo. Ex hoc pri-
mo errore oritur ſecundus: & eſt, q, ſi perturbationes inclinantes ad propriū obiectū C
conueniunt facultati cupiendi, etiā conuenire debent facultati iraſcendi; cum abſo-
luta honoris, glorię, & victorię appetitio ad hunc appetitū pertineant. Et confirma-
tur: quia cui per naturā conuenit motio, eidē neceſſariò cōuenit inclinatio, & termi-
nus, cum ea ſint de ratione motus naturalis. At inquiūt inclinationē habere ab appe-
titu cupiendi, q minimè ſatisfacit: primò; quia, vt patuit, appetitus iraſcendi habet
ſuum obiectum re diſtinctū ab eo cupiendi, ad quod per ſuam naturā & conditionē
eſt procliuis: ſecundò, quia frequenter appetitus iraſcendi, nedum non habet incli-
nationē ab eo cupiendi, uerùm ei potius aduerſatur, & contra eū pro ratione & ho-
Exploditur tertius error. nore dimicat. Ex eodem quoque fonte manat tertius error, quatenus inquiunt in ap
petitu iraſcendi non reperiri perturbationes prodeuntes ex relatione ad bonum ade
ptum, quia tunc non ſeruat rationem ardui; & ideo voluptatē, & dolorē ſoli tribuunt
appetitui cupiendi: q cum dicant, apertè aduerſantur rationi, Platoni, & Ariſtoteli.
Dum enim facultati conuenit motio ad finē, neceſſariò debet ei per naturā conueni-
re terminus, & oblectatio in adeptione finis; ne motio ſit inanis, & appetitio ſit de- D
ſtituta fine: dicere, quòd in fine non conſideratur arduū, inane penitus eſt, nedū ob
ea quæ dixi, uerùm etiā quia conceſſa ea ratione ardui, ſat eſt vt ſeruetur in via ad fi-
nem. Aduerſantur Platoni: qui in Philebo aſſeruit omnē perturbationē ex voluptate
& dolore eſſe permixtam; & manifeſtauit dari uoluptates & dolores corporis, perti-
nentes ad appetitum cupiendi, pariter uoluptates & dolores animi pertinentes ad ap
petitum iraſcendi; & demum mixtas. Inſuper in 9. de Rep. triplicem ſtatuit Animæ
partem, vnam rationis compotem, alteram cupiendi, tertiam iraſcendi: inde tria ait
conſurgere humanæ vitæ genera, treſque uoluptatis gradus: ac uoluptatem partis
ratione prædité ait eſſe ſuauiſſimam, ſecundo loco commendat eā facultatis iraſcētis,
tertio illam cupientis: non igitur uoluptas & dolor ſoli conueniunt appetitui cupi-
endi. Aduerſantur etiam Ariſtoteli, qui in 2. Moralium Nicomachiorum cap. v. &
in principio ſecundi Rhetoricorum aſſeruit perturbationes omnes ſequi uoluptatē,
& dolorem: & in ſecundo Moralium Nicomachiorum dixit omnem uirtutem mo-

ralem

A ralem in uoluptate, & dolore esse positam; & cum Platone affirmauit uoluptatem &
dolorem esse fontes, ex quibus qui haurit quando, quantum, & quomodo opor-
tet, fęlix est: ac in 2. Rhet. homines irasci affirmat, cum animo dolent; ira enim
uoluptatem habet cum dolore mixtam: ac in eodem libro Homerum commendat
dicentem iram dulciorem effuso melle, quam sententiam in Philebo commẽdauerat
Plato. Id ipsum patefecit Arist. in 3. de anima 29. inquiens: Cum autem obiectum
iudicatur delectabile aut triste, aut affirmans aut negans, prosequitur aut fugit; &
est delectari, & dolere agere sentiente medietate ad bonum, aut malum: Sunt ita-
que in omni appetitu uoluptas, & dolor. Quòd si Arist. nonnunquam uoluptatem
& dolorem tribuit facultati cupienti, id facit considerans uoluptatem & dolorem
corporis, absolutè ob uehementiam ita nuncupatam; cui modum imponit Tempe-
rantia. Propterea D. Th. in 3. sent. distin. 26. q. 1. Art. 2. ad tertium, veritate coa-
ctus etiam in parte irascendi ponit uoluptatem. Neque dicendum est cum Card. Gae
tano, quòd D. Th. in prima secundę mutauit sententiam in partem ueriorem: immo
B oppositum est affirmandum, quòd scilicet sententia uerior sit ea, quam protulit in
3. sent. vt patet ex pręcedentibus. Neque etiam pro Latinis dicere valemus, quòd
dum inficiantur appetitui irascendi conuenire uoluptatem, loquuntur de uolupta-
te sumpta in specie, formanda & corrigenda per Temperantiam; hoc inquam di-
cere non valemus: quoniam ipsi aiunt in facultate irascendi non inueniri perturba-
tiones inclinantes, & firmantes; sed solùm mouentes: at uoluptas & dolor firmare
dicuntur, vt ipsi aiunt. Ex his etiam constat minus rectè loqui, dum inquiunt eas du-
as appetendi facultates adeò esse iunctas, vt nunquam ea irascendi excitetur, non Aliud error exploditur.
pręcurrente motu cupiditatis: primo enim, vt aiunt, cupimus, ad quam cupiendi fa
cultatem pertinet uoluptas & dolor: mox, siquid ardui occurrit, excitatur appetitus
irascendi, ad quem uoluptas & dolor non pertinent. Quæ sententia approbanda nõ
est; quoniam (vt patuit) hę duę facultates habent obiecta re distincta, & potest vna
sine altera, ac ea irascendi sine ea cupiendi excitari, vt patet in honoris & glorię
appetitione. Pręterea, vt experientia nos docet, & Plato in 4. de Rep. affirmat, illę duę
C appetitiones nonnunquam sunt aduersę, & vis irascendi in homine frequenter pro
ratione dimicat aduersus eam cupiendi, vt in Timæo etiam ostenditur: immo ne-
dum in homine, uerùm in iumentis quoque & feris, duæ illę appetitiones nõnunquã
inter se pugnant; vt patet de cane simul cupiente carnem, & timente verbera: non
igitur tunc vis irascendi pro assequendo obiecto, facultatis cupiendi insurgit. Quar- Alius error.
tò minus rectè sentire videntur, quatenus voluptatem & dolorem inter cæteras per-
turbationes numerant, quasi sint eiusdem ordinis cum illis; cum tamen Arist. secus
loquatur, & definiens perturbationes dicat, esse eas quas sequit̃ voluptas vel dolor:
cum igitur voluptas & dolor sequi dicantur genus perturbationum ab Arist. defini-
tum, non possunt sub eo definito genere collocari, vt ex se conspicuum est; non
enim species sequi potest vniuersum illud genus, sub quo continetur: at hac de re in
fra latius loquar, dum perpendam, an voluptas & dolor sint perturbationes. Quintò
ea enumeratio perturbationũ diminuta videtur: quia si in appetitu cupiendi, & in- Quintus error.
ter perturbationes ad eum pertinentes enumerant cupiditatẽ; cur inter eas, quæ per
D tinent ad appetitũ irascendi, non enumerant θυμὸν cupiditati respondentem, quæ est
motio ad obiectũ eius facultatis? & pręsertim cum enumeretur a Platone, ab Aristo-
tele, & a Gale. Insuper cum dicant facultatem irascendi uersari in malo cum pręsen-
ti, & nuncupãt audaciã, tum futuro, & nuncupãt timorem; non est rationi consenta-
neum, vt solùm versetur in bono futuro, quã nuncupãt spem, non autẽ in bono pręsẽ
ti: omnis. n. facultas respiciẽs futurũ, & pręsertim facultas appetens, dr̃ aliquãdo poti
ri pręsente, & in eo sibi pręsente versari. Sextò, Aemulationẽ redigunt ad tristitiam, Sextus Error.
& asserunt pertinere ad appetitum cupiendi, cum tamen ad illũ irascendi pertineat;
versatur. n. in bonis honore dignis, vt in 2. Rhet. docet Philos. quę aũt ad honorẽ per-
tinent, appetitui irascendi conueniunt, vt cumulatè ostensum fuit. Septimò mihi du- Septimus.
bia ob id vr̃ eorũ sententia, quia Amorẽ ad solũ appetitũ cupiendi pertinere cẽsent,
cũ tñ etiam conueniat appetitui irascendi: Manifestè Arist. in 7. de Rep. cap. 7. dispu-
tans aduersus Platonẽ ostendit Amorem pertinere ad eã animę partẽ, quã irascimur.
At respondendo inquiunt Aristotelẽ per partem qua irascimur denotare, nõ eam vt Solutio.

guerfio. contradiftinctam a concupifcibili, fed uniuersè facultatem animę fentientis. Quod A cum dicant, primo perperam nomen proprium partis pro toto vfurpant: fecundò apertè Ariftoteli, eiusque rationi aduerfantur; nam Arift. eo in loco non de uniuerfa fentiendi facultate loquitur, fed de folo irafcendi appetitu, quem fuo nomine θυμὸν appellat; quod manifeftè patet per oftenfionem, qua ibi vtitur; inquit enim Amorem propterea pertinere ad appetitum irafcendi, quoniam oppofita ad eandē pertinent facultatem; ideò inquit. Cuius rei fignum eft, quòd θυμὸς, id eft irafcendi facultas, magis irritatur contra familiares & amicos, quàm contra ignotos. Quod etiam in 2. Rhetoricorum affirmauit. Id ipfum quoque ex 5. de Rep. cap. x. patere poteft, inquit ibi Philofophus: Particulam quandam odii debemus irā exiftimare, nam quodam modo earundem rerum caufa exiftit &c. Si igitur ira eft pars odii, odium ad irafcendi facultatem pertinebit. Infuper, fi ad eandem facultatem pertinent oppofita, vt odium pertinet ad appetitum irafcendi, ita amor et oppofitus ad eundem pertinebit: dico, Amor ei oppofitus, quia multiplex eft Amor, &
Octauus error. in uariis facultatibus reperitur. Demum, cum cęteras perturbationes numerent cū B oppofitione, minus rectè iram fine oppofitione ftatuunt; & pręfertim, quia Arift. in ea quoque oppofitionem confiderat: quanuis enim Ira vniuerfam latitudinem figni ficet, tamen in ea duplici modo inuenire valemus oppofitionem; primò ratione vniuerfę eius latitudinis, Irę enim opponitur gratia & indulgentia, vt Afpafius in fecundo Moralium Nicomachiorum cap. 3. manifeftauit; fecundo ratione exuperantię & defectionis eius, ac ita Iracundię lenitas fiue manfuetudo opponitur, vt in 2. Moralium Nicomachiorum cap. 7. Arift. patefecit inquiens. Eft autem etiam in ira nimium, parum, & mediocre; fed cum ea ferè nomine uacent, medium clemen tem ac lenem, mediocritatem clementiam a clenitatē nominabimus: extremorum verò is, qui modum fuperat, iracundus, uitiumque iracundia dicitur; qui deficit, lentus, uitiumque lentitudo appellatur. Hoc etiā patefecit in 4. Moralium Nicoma chiorum cap. v. Conftat igitur rectè iram cum oppofitione defignari; vt cum in Rhetoricis, tum in libris de Moribus fecit Arift. Variis igitur de caufis ea communis perturbationum diftinctio & enumeratio Latinis approbata, mihi approbanda non C videtur.

Facultatum appetentium fentientis Animæ partis Diuifio, explicatio, & connexio. Cap. XII.

VTnumerus, diftinctio, ac ordo Perturbationum darior elucefcat, duo prius explicanda occurrunt, vnum pertinens ad Notitiam appetentium facultatum, alterum verò ad Notitiam uoluptatis & doloris. A primo ordiens, confiderandum eft multiplicem dari appetitum, nam quot funt ordines rerum, tot
Appetitus Multiplex funt gradus & ordines appetituum: prętermiffo tamen appetitu primę materiei, qui eft facultas & facilitas recipiendi formam; necnon eo inanimorum corporum, qui eft inclinatio: fequens formā, quę Natura eft; eoque Plantarum, qui cognitionem non fequitur (hi enim inftituto meo non inferuiunt) Accipens appetitum co- D gnitioni iunctum, qui magis propriè appetitus dicitur, affero hunc effe duplicem; vel enim pertinet ad Mentem vel ad fenfum: fi ad Mentem, adhuc eft duplex; volun tas fcilicet, quę finem refpicit; & pręlectio, quę ordinata in finem, vt interim cęteras differentias pretergeam. Appetitus pertinens ad fenfum pariter duplex eft, cupiendi vnus, alter irafcendi; vt frequenter Plato, Galenus, & Arift. affirmant. Vis appetendi a fua facultate cognofcente fola ratione diftinguitur, non re, vt in 3. de anima cont. 29. docet Arift., nec quidem iniuria. Nam facultas ex eo appetit, quia pri mò cognofcit: at fi vna cognofceret, alia appeteret, pręter id quod fuperuacanea effet ea multitudo, etiam motus redderetur debilior, & affectio fiue Perturbatio confurgeret imbecillior. Propterea rectius fentire videtur Arifto. qui appetentis & cognofcentis facultatis eandem ftatuit fedem, quàm Plato, & Galenus, qui cerebro facultatem tribuunt cognofcendi, cordi vero & iecori appetendi. Infuper, quoniam pars animę fentiens ex fententia Ariftotelis re diftinguitur a mente, etiam eft ne-

A eſt neceſſe, vt per eius principia appetitus ſenſuum re diſtinguatur ab eo mentis. Ex
quo infero Themiſtiũ nec Ariſt. nec ſibimet conſentanea protuliſſe, dum in Paraphr. Contra
conr. 52. tertii de anima dixit: Vt nil prohibet unum eſſe ſentiendi principium, quã Themiſtiũ
uis quinque ſint ſenſus; ita nil obſtat, quin vna ſit appetendi vis, actiones verò tres,
quas appetitus exerceat, iraſcendi, concupiſcendi, & volendi. Hæc profectò ſen-
tentia fundamentis Alexandri ſatis eſt conſentanea, qui omnem animę partem mate
riatam, ac mortalem exiſtimauit: at dum dicimus cũ Ariſto. ſentiendi facultatẽ re &
ſubſtantia diſtingui a Mente, vt Themiſtius quoq; fatetur, proculdubio id aſſerere mi
nimè ualemus. Et ſiquis pro Themiſt. afferat locum ex Ariſt. in 3. de Anima conr. 42.
dicente. Inſuper autẽ vis appetens, quæ & ratione, & facultate alia uidebitur a cęte-
ris, & abſurdũ equidem eſt hãc ſeiungere: in parte enim rationis compote voluntas
fit; in experte verò, concupiſcendi, & iraſcendi appetitus: ſi autẽ tria ſit Anima, in
vnoquoque erit appetitus. Hæc Ariſt. quibus uidetur indicare appetitus non eſſe in
ter ſe diuellendos, ac ſecernendos. Cui reſpondens dico ſententiam Ariſtotelis non
B eſſe hanc, vt appetitus vnus non diſtinguatur ab alio, ſed quòd facultas appetens nõ
re diſtinguatur a cognoſcẽte; vt Platonis ſententiam in Timæo euertat, qui in capite
cognoſcentem, in pectore appetentes facultates collocabat. Inſuper Ariſt. appetitus
loco non ſecernit, vt faciebat Plato, ſed omnes in corde ait eſſe collocatos. Demum
Ariſt. appetitũ iraſcendi non fundamento ſecernit ab eo cupiendi, ſed hos a uolunta
te re uera diſtinguit. Dicamus igitur cum Ariſtotele, Appetitum ſenſus diſtingui re
ab eo mentis; Appetitus verò duos mentis, ac eos duos ſenſuum, inter ſe ſola ratio-
ne ſecerni. Ex quo conſtat minus rectè ſenſiſſe Gal. dum in eo libro, quòd animi mo- Aduerſus
res ſequãtur corporis tẽperamentũ, dixit facultatẽ cupiẽdi eſſe temperamẽtũ epatis, Galenũ.
eã uerò iraſcendi cordis: quod dici minimè poteſt, cũ re & ſubſtãtia a uirtute sẽtiẽdi
non diſtinguantur. Duo itaque ſentientis facultatis appetitus, cum a facultate co-
gnoſcente, tum inter ſe, nec ſede nec ſubſtantia, ſed ſola ratione diſtinguuntur.

C *Vnde ortum ducat Diſtinctio Appetitus concupiſcendi ab eo iraſcendi. Cap. XIII.*

QVoniam Appetitus concupiſcendi ab eo iraſcendi aliqua ratione diſtin-
ctus ponitur; vnde ea diſtinctio oriatur, & quomodo uiciſſim ſe habeant,
accurata conſideratione dignum eſt. Putarunt Latini diſtinctionem ex Opinio Latinorũ.
eo oriri, quia appetitus cupiendi abſolutę referatur ad bonum & ma-
lum, ille verò iraſcendi ad illud met, at ſub ratione ardui & difficilis: quorum ſenten
tia cumulatè ſatis in pręcedentibus reiecta eſt. Propterea recentiorum Philoſopho- Alia opinio.
rum nonnulli dixerunt non ob aliud Platonem ſecaſſe appetitum in iram, & cupidi
tatem; niſi vt per cupiditatem ſignificaret eam partem, quæ ad voluptatem fertur;
per iram ſiue iraſcendi facultatem partem illam, quæ a dolore mouetur: quæ ſen-
tentia cum Auctoribus eius diuiſionis, tum rationi ſatis apertè aduerſatur. Rationi
primò, quia frequenter aſſerit Ariſt. oppoſitorum eandem eſſe facultatem: Aucto- Euerſio.
D ribus verò eius diuiſionis, quoniam Plato voluptatem & dolorem in omni animæ
parte, in omni quæ appetitu reperiri affirmauit, vt in pręcedentibus manifeſtaui.
Aduerſatur Ariſtoteli quia in quarto top. loco 61. inquit iram reperiri in appetitu ira
ſcendi, triſtitiam in appetitu concupiſcendi, quia in eo eſt voluptas: ſic igitur tri-
ſtitiam tribuit Ariſtoteles facultati cupiendi. Aduerſatur Galeno; qui non per diſtin
ctionem voluptatis & doloris diſtinguit vnum appetitum ab altero, ſed per alia obie- Opinio
cta, vt mox diſtinctius patebit. Propterea nos vt diſtinctionem, ita rationem eius propria.
a Platone, Galeno, Ariſtotele, Plutarcho, immo a natura rei ſumentes dicamus:
Eorum, quæ bona videntur, nonnulla pertinent ad corpus, eiusque illecebras, &
hęc reſpondent appetitui concupiſcendi; alia verò ad animum magis, veluti honor,
gloria, victoria, & ſimilia, & hæc pertinent ad appetitum iraſcendi: cum enim hęc Obiectũ ſiue finis
bona diſtinguantur, & frequenter inter ſe pugnent; non eidem facultati appetenti, facultatis
ſed diſtinctę reſpondere debent. Eſt itaque obiectum facultatis cupientis id, quod cupientis.
videtur bonum vel malum, ad corporis illecebras, & præſertim ad guſtatum & tactũ

pertinens; vel ad instrumenta eorũ, vt ad diuitias, & similia. Ideo Plato in 9. de Rep. hunc appetitum nedum appellat concupiscibilem, uerum insuper auarum, & quæstuarium. Obiectum verò facultatis irascendi est bonum apparens vel malum, quod ad honorem, ad custodiam, ad gloriam, ad uictoriam, ad iniuriæ repulsionẽ, ad recompensationem beneficiorum pertinet, vt rectè dixit Galenus in eo lib. quòd animi mores sequantur corporis temperamentum. Hinc Plato 9. de Rep. hunc appetitum contentiosum, & ambitiosum appellat; Insuper cum obiecta principalia harum duarum facultatum distincta sint, inde euenit, quòd voluptates & dolores earum distinguuntur; vniuscuiusque enim facultatis appetentis est propria voluptas & dolor: cupiditati respondent voluptates & dolores corporis, facultati verò irascendi uoluptates & dolores animi. Ex qua explicatione datum est nobis intelligere sententiam Platonis in Philebo de voluptate, & perturbationibus. Statuit ibi Plato duplex voluptati genus, purum vnum, alterum cum dolore mixtum, primum conuenit Menti, alterum facultati sentienti; Voluptas cum dolore mixta ea est, quę parit perturbationes, omnem enim perturbationem ex voluptate & dolore mixtam ostendit: Impurarum autem voluptatum quasdam ait pertinere ad corpus, & hę sunt illę, quę pertinent ad appetitum concupiscendi, & pariũt perturbationes eius; alias ad animum, & hę pertinent ad appetitum irascendi, eiusque perturbationes pariunt: quas Plato enumerans ait esse iram, timorem, desiderium, lamentationem, amorem, æmulationem, inuidiam, & huiusmodi alias. Ex his colligo primò veram rationem distinctionis earum duarum facultatum appetentium. Colligo secundo rationem huius, cur sensui duplex competat vis appetendi finem, & non menti: id. n. ei conuenit ob duplex voluptatum genus illi competentium: at menti erga finem sola conuenit voluntas; quia vnum est verum, & vltimum bonum, ad quod uoluntas aspirat. Colligo tertio uoluptatem & dolorem non propriè esse perturbationes, sed ex eorum mixtione perturbationes oriri. Colligo quarto rationem, ob quam menti non dicantur conuenire perturbationes: ei enim conueniunt uoluptates purę; non mixtę, quæ sint medelę dolorum, ex qua mixtione perturbationes prodeunt. Nos autem latere non debet, quòd quamuis hę duę appetendi facultates habeant suos fines distinctos, & sępe inter se pugnent; tamen vis cupiendi præsertim finem respicit, vis autem irascendi ordinata in finem; in finem dico nedum Cupiditatis, uerùm etiam Voluntatis, & Mentis. Nam vt Plato in Timæo, & in 4. de Rep. docet, munus appetitus irascendi est pugnare pro ratione aduersus cupiditatem: quod etiam affirmauit Galenus in lib. de cognoscendis animi morbis cap. VI. necnon in eo, quod animi mores sequantur corporis temperaturam. Propterea de hoc duplici appetitus genere ita decernit Theages, vt Ratio scientiam, Ira robur regat, Concupiscentia apprehendat. Et ex sententia Plat. in 4. de Rep. Consulatui in Vrbe respondet in homine Ratio, Quęstuario Cupiditas, Auxiliario demum Irascendi appetitus. Quæ sententię non in hac significatione accipi debent, vt distinctio eorum appetituum sumenda sit ab arduo, & non arduo; nam ab obiecto re distincto petenda primò est, vt patuit: euenit tamen vt uires, & versari in arduis, pręsertim conueniant facultati irascendi; At hoc non obiectum constituit, sed comitatur illud.

Margin notes (left): Obiectũ vel finis facultatis irascẽdi. — Exponitur Locus Platonis. — Varia ex dictis colliguntur. — Theages.

Right margin: A — B — C — D

De Virtute cupiendi, & irascendi duæ Difficultates diluuntur. Cap. XIIII.

CVm multa declarauerim pertinentia ad notitiam appetitus sensuum, duæ adhuc supersunt diluendę difficultates vtiles valde, & dignę consideratione: una est, an uterque appetitus sit natus audire rationem, eique obtemperare: altera uerò, qui eorum dignior sit ac pręstantior. Ordiens a prima, ea apprime est obscura, & rationes extant pro omni parte. Inquit Plato in Timęo cupiditatem non obtemperare rationi: loquens enim de hoc appetitu ait. Quoniam uerò uidebat Deus partem illam animę talem fore, vt rationem non exaudiret; & si quo sensu pulsaretur, nullo modo rationibus obtemperaret; sed simulachris uisisque nocte dieque maximè raperetur: iccirco naturam iecoris procreauit, &c. Id ipsum

Margin notes (left): Prima dubitatio. — Plato.

Gale-

A Galenus affirmat. Plutarchus quoque in libro de morali uirtute nedum asserit hanc fuisse sententiã Platonis, verùm insuper eandem approbat & confirmat; & iure id facere videtur, cum experientię sit consentanea: experimur enim in nobisipsis, quod quàmuis ratio pręcipiat cupiditati, ne expetat voluptuosa ad gustatum vel tactum pertinentia; nihilominus tamen ea expetit. Ex aduerso Arist. in calce primi libri Moralium Nicomachiorum inquit. Apparet igitur vim rationis expertẽ esse duplicem, vnam ad stirpes propriè pertinentem, nulla ex parte rationis participẽ; alteram ad concupiscendum, & omnino ad appetendum impellentem, aliqua ex parte ratione prędità, quatenus scilicet ei patet atque obtemperat &c. Quam sentẽtiam paulo post cõfirmans ait. Rationi enim quodam modo parere animi partem rationis expertem, cum pręcipiendi ac monendi ratio, tum omnis reprehensio ac exhortatio indicat: Quòd si fatendum est hanc vim ratione quoque esse pręditam, vis erit animi duplex rationis particeps; altera propriè, & vt habens eam in seipsa; altera veluti filius, qui parentis dicto obtemperat &c. His addere possumus rationem sa-

Galenus. Plutarchus. Arist.

B tis cogentem: quia eatenus se effundit hominis virtus, quatenus extenditur ratio: at hominis Virtus in more posita etiam conuenit appetitus cupiendi, vt patet de Temperantia: quare in eo quoque vim habebit ratio. Propterea dicendum est vtrũque appetitum esse natum obtemperare rationi, non tamen eodem modo: nam appetitus irascendi magis, facilius, ac proximius ei obtemperat; hinc dicitur minister rationis, & pugnare pro ratione aduersus cupiditatem; & iure ei magis obtemperat, cum sit spiritalior, & in his uersetur quæ magis pertinent ad animam, & maximè iuncta sunt cum ratione, vt patet de gloria, & honore: cupiditas longius distat a ratione, versatur in uoluptatibus magis cum corpore complicatis, gustatus scilicet, & tactus, & frequenter corrigitur interuentu appetitus irascendi. Insuper hic appetitus minus rationi obtemperat, dum uersatur in obiecto suo principali, quàm dum versatur in instrumentis eius, qualia sunt fortunę bona. Sententia itaque Platonis, Plutarchi, & Galeni eatenus vera est; quatenus, dum inquiunt hunc appetitũ

Ratio. Solutio.

C non obtemperare rationi, id denotat difficultatem; significat quòd obscurè, parum, & a longe ei obtemperat; non autem quod nullo pacto ei obtemperare sit natus: & demum vera est non absolutè, sed facta comparatione cum appetitu irascendi. Rectè itaque Arist. in calce primi lib. Moralium Nicomachiorum dixit Appetitum sentientis facultatis parere rationi in continente, ac multò magis in viro forti ac temperante; in quibus omnia, vna penè dicam uoce, cum ratione consentiunt, &c. Sed adhuc vniuersa dubitatio soluta non est, quoniam Arist. sibi constare non videtur; in 7. enim libro Moralium Nicomachio. cap. vi. inquit: Ira quodam modo sequitur rationem, cupiditas non item; Est igitur cupiditas turpior. Cui difficultati respondens dico hęc inter se distingui, sequi rationem, & esse natum obtemperare rationi: cupiditas non sequitur rationem, adeò vt ratione excitetur, quemadmodum ira; est nata tamen ratione corrigi, & componi. Et hęc de prima difficultate, ex cuius resolutione colligitur resolutio secundę. Quęrebatur secundo loco, quænam harum appetentium facultatum debeat iudicari pręstantior. Posset quis opinari cu-

Secunda dubitatio

D piendi appetitum esse pręstantiorem, quia magis erga finem uersatur, appetitus verò irascendi potius in ordinatis ad finem; finis autem ordinatis ad finem omnium cõsensione pręfertur: ita uoluntas pręelectioni antecellit. Hęc tamen sententia nõ est vera, sed Principatum obtinet vis irascendi: primò, quia obiectum eius est pręstantius; est enim bonum, & uoluptas animi, vt patuit: secundò, quia proximior est rationi, eique magis obtemperat, ac pro ea pugnat: tertiò, quia est spiritalior, ac robustior; hinc euenit, quod generatione est posterior: uermes enim & stirpanimalia cupiunt, at non irascuntur, nisi adumbratè. Ideo Arist. in 2. de anima cont. 20. accuratè suo more loquitur, dum verba faciens de partibus insectorum animalium, inquit: Vbi enim sensus reperitur, voluptas & dolor insequitur; vbi autem hęc, necessariò etiam adest ἐπιθυμία, hoc est cupiendi appetitus: Loquitur de hoc, & non de appetitu irascendi, quoniã est prior generatione, & necessariò sequitur sensum; non ita autem se habet de appetitu irascendi. Aduersę autem rationi facile est responderc: nam ostensum est appetitum irascendi habere obiectum proprium præstantius obiecto cupiditatis; & ideo, si nonnunquam cupiditati opitulatur, id facit auxilio

Prima opinio. Euersio.

regio

regio, non seruili; neque ad eum ita se habet, vt pręlectio ad voluntatem. A

An voluptas & dolor sint Perturbationes opinio Aspasii, eiusque euersio. Cap. XV.

CVm patuerit, quid de duplici sensuum appetitione sit dicendum: vt exactius numerum, & capita perturbationum inuenire valeamus; quid de voluptate & dolore sit sentiendum, considerare debemus. Ardua est dubitatio, quo modo uoluptas & dolor ad animi perturbationes se habeãt, de qua opiniones sunt uarię. Censent nonnulli, è quorum numero est Aspasius in 2. Moralium Nicomachiorum cap. 3. voluptatem & dolorem esse communia genera omnium perturbationum; adeò vt reliquæ perturbationes sub his, tanquam species sub genere, contineantur. Quod vt clarius ostendat, dubiaque per soluat; pręaccipit voluptatem esse duplicem, vnam ad corpus, alteram ad animum pertinentem. Insuper voluptatem pertinentẽ ad animum duplicem affirmat; vnam erga obiectum pręsens, quæ eodẽ cum suo genere nomine uoluptas dicitur; alteram erga obiectum futurum: & quoniã oppositorũ eadẽ est ratio, quotuplex est voluptas, totuplex est dolor ei oppositus. Accipit insuper Animi perturbationẽ esse motionẽ partis animę rationis expertis a uoluptate vel dolore inductã. His præassumptis ait uoluptatem & dolorẽ, si uniuersè usurpantur, esse communia genera omnium perturbationum: & quemadmodum genera sequuntur speciẽ, quia ex specie infertur genus; ita perturbationes ab Arist. illę dicuntur, quas uoluptas sequitur, aut dolor. Hæc sñia nec Platoni, nec Aristo. nec rationi est consentanea. Non Platoni, quia Plato in Philebo inquit perturbationes omnes esse mixtas ex uoluptate & dolore, si perturbatio ex voluptate & dolore consurgit, non igitur est uoluptas uel dolor; veluti colores medii non sunt albedo vel nigredo. Aduersatur Aristoteli, quoniam inquit Aspasius iram contineri sub dolore vt sub genere: Arist. in 4. topicorum loco 61. damnat hanc sententiam, quia dolor ad appetitum cupiendi, ira ad eum irascendi pertinet. Pręterea si uoluptas & dolor essent genera Perturbationũ, errasset Arist. qui in primo Rhet. cumulatè agit de voluptate & dolore; mox in 2. proponit agendum vniuersè de Perturbationibus, easque definit, definitionemque tradit, quæ nec uoluptati nec dolori conuenit, cum dicat perturbationes esse eas, quas sequitur voluptas aut dolor, vt etiam dixit in secundo Moralium Nicomachiorum cap. v. Neque dicere valemus, quòd ita sequantur, vt genus sequitur speciem, quemadmodum inquit Aspasius: Quoniam dum assignamus definitionem specierum, genus primò sumimus, idque in recto proferimus; non autem dicimus esse eas, quas sequitur genus. Præterea Arist. tunc definit perturbationem pro genere sumptam, sub qua species varię continentur, non autẽ definit species. Insuper Arist. 2. Moralium Nicomachiorum cap. 3. declarat seipsum, & manifestat, quomodo Perturbationem sequatur voluptas & dolor, inquiens: Iã uerò si in actionibus & perturbationibus positę sunt virtutes, omnem autem perturbationem, actionemque omnem sequitur uoluptas aut dolor, &c. His uerbis apertè indicat Arist. quomodo uoluptas & dolor sequantur Perturbationem; nam perinde eam sequuntur, ac sequantur actionem: at actionem non sequuntur vt genus, sed vt pulchritudo congruentem partium mensuram; vt dicitur in decimo lib. Moraliũ Nicomachiorum. Demum ea sententia aduersatur rationi; quoniã genus rectè dicitur de suis speciebus, dolor & uoluptas non ita se habent ad species perturbationum: non enim dicimus iram esse uoluptatem, vel esse dolorem, sed solum dicemus cum Arist. in 4. topic. loco 61. iram oriri, prius in nobis dolore facto. Præterea pro constituendis speciebus diuiditur genus per oppositas differentias, non autem distincta genera inter se miscentur pro earum constitutione: at ex permixtione uoluptatis & doloris varię emergunt perturbationes, vt affirmatur a Plat. in Philebo, & conspicuum est de ira, & alius. Propterea est alia opinio Stoicorum, qui minimè censent voluptatem & dolorem esse communia genera omnium perturbationum, sed aiunt eas esse duo ex primis capitibus earum, nam quatuor statuunt Perturbationes primas, vt in præcedentibus retuli. Plato etiam nonnunquam voluptatem & dolorem

Marginalia: Opinio Aspasij. — Contra Aspasiũ. — Secunda opinio. — B — C — D

A dolorem numerat inter perturbationes, vt in Timæo, & in Theæteto: immo in Theæteto ea quatuor statuit Perturbationum capita, quæ etiam enumerantur a Stoicis. Latini quoque cum Stoicis inter principales Perturbationes voluntatem, doloremque numerant. Horum sententia confirmatur rationibus; nam Perturbatio definita est, quòd sit motio facultatis appetentis, quæ definitio in pręcedentibus tradita, satis apertè conuenit voluptati & dolori: voluptas enim pro genere sumpta, vt dicebat Aspasius, est operatio secundum naturam non impedita, sumpta verò pro specie, est effusio animi & spirituum, ob pręsentiam rerum iucundarum: Dolor econtra est affectio ex impedimento operationis naturalis, vel animi contractio, ob pręsentiã rerum molestarum: vel igitur non rectè fuit definita perturbatio, vel inter perturbationes numerari debent voluptas & dolor. Insuper attinentia ad appetitum sensũũ, vel sunt facultates, vel perturbationes, vel habitus; hęc tria sola in eo numerauit Arist. in 2. Moralium Nicomachiorum: Voluptas & dolor, cum pertineant ad illum appetitum, nec sint facultates, nec habitus; reliquum est, vt sint perturbationes.

Confirmatio.

Euersio.

B Pro parte aduersa extat sententia Platonis, qui in Philebo ostendit omnem perturbationem ex voluptate & dolore esse mixtam: Extat similiter sententia Aristotelis qui Perturbationum genus definiens ait esse eas motiones, quas uoluptas sequitur aut dolor; si omnem perturbationem sequitur uoluptas aut dolor, conspicuum est voluptatem & dolorem non posse dici perturbationes: & demum huic opinioni ea aduersantur, quæ contra sententiam Aspasii dicta sunt.

An Voluptas & Dolor sint Perturbationes, Opinio Propria. Cap. XVI.

MIrum profectò est, quod nos; qui per naturam, perque assuetudinem cunctis sensibus, ac tam perditè voluptatem sequimur; erga eam adeò fimus cęci, vt neque etiam quoad commune genus illam cognoscamus: de C qua tamen, vt dicam quod sentio, accipio primò; quòd vt voluptas, ita dolor multipliciter usurpatur. Ac, vt ad rem nostram pertinet, triplex est Voluptas: vna, quę est fons & origo omnium perturbationum, quæ oritur ex cognitione obiecti, vt conferentis, vel aduersi, ac ex quadam andipathia & sympathia facultatis cum obiecto: secunda est uoluptas pariter & dolor, quæ in fine consideratur, dũ eo potimur vel priuamur: tertia est uoluptas pressius sumpta, quæ uehementissima est; otiens ex obiecto tactus, siue gustatus. Prima & secunda uoluptas in omni appetitu reperitur, tertia uerò solum in appetitu concupiscendi; & ob eius uehementiam, ac quia communis maximè est omnibus, absolutè nomine uoluptatis frequenter designatur. De uoluptate & dolore in prima significatione præsertim vera est sententia Platonis in 1. de Legibus, necnon Aristotelis in 2. Moralium Nicom. cap. 3. dicentium: Duo hi fontes natura scaturiunt, a quibus qui haurit, unde, quando, quantũque oportet, fęlix est, priuatus quilibet vel publicus Vir, omneque animal; qui autem insipienter, & importunè, contra uiuit infælix. De eadem quoque præsertim vera est sen-D tentia Aristotelis in 2. Moralium Nicom. cap. 3. dicentis, Virtutem omnem in uoluptate & dolore esse positam; Vir enim probus illis lætatur & doler, quibus debet. De secunda Voluptate intelligi pręsertim debet Arist. dum in 2. Rhetor. necnõ in 2. Moralium Nicom. cap. 3. & v. ait Perturbationes eas esse, quas voluptas sequitur aut dolor: omnem enim perturbationem sequitur voluptas aut dolor, non autẽ uice versa omnis dolor vel uoluptas sequitur perturbationem. De uoluptate in tertia significatione intelligi debent Plato, & Arist. dum inquiunt, Temperantiam in uoluptate & dolore uersari, eique modum imponere. Secundò considerandum est, quòd voluptas & dolor, quemadmodum antecedunt, & sequuntur, ita comitãtur semper Perturbationes; nulla enim est perturbatio, quæ dolorem vel voluptatem aliquam iunctam non habeat: dolor tamen vel voluptas, quæ ab initio ad finem perturbationem comitantur, non differunt specie ab illis, quæ in fine locum habent; sed solùm per magis & minus, siue purius & impurius; & iure profectò: vt enim motio tendens ad finem non dicitur differre a fine, nisi per magis & minus, vt docet Auer.

Primum quod accipitur.

Triplex uoluptas.

Alterum quod accipitur.

Auerroes in 5.phy. cont.9.ita de uolptate & dolore sequente motum putandum est A
Tertiũ p̃præccipitur. se habere. Tertiò alta mente considerandum, memorieque mandandum est, quòd ex sententia Aristotelis in x. Moralium Nicom.cap. 3. & 4. Voluptas non est motus, sed motum sequi potest, quatenus per motum aliquid consequimur nobis accõmodatum, vt ex opposito consurgit dolor: Voluptas enim semper ex possessione aliqua rei conferentis consurgit, siue per motum, siue secus nobis competat, & hoc de primo quoque uoluptatis genere verum est, consurgit enim ex possessione rei saltem
Quinque colligunt. per cognitionem. Ex his quinque notatu digna colligere ualemus. Nam colligo pri
Primum. mò, cum omnis perturbatio sit motio, uoluptas & dolor non sint motio, quod ne-
Secundũ. quaquam propriè sunt perturbationes, Colligo secundò; cum adeptionem finis per motum sequatur uoluptas, & oppositum dolor, & perturbationes sunt motiones, per quas adipiscimur vel nõ adipiscimur finem, iure Perturbationes dicimus esse eas,
Tertium. quas sequitur uoluptas vel dolor. Colligo tertiò rationem rectam, ob quam Arist. definiens perturbationes frequenter dixit esse eas, quas voluptas sequitur aut dolor:
id enim fecit primò, vt suam sententiam de uoluptate patefaceret, & ostenderet re- B
uera non esse perturbationem eiusdem ordinis cum aliis: secundò, vt more suo Platoni aduersaretur, qui uoluptatem dixit motionem & generationem, quod reiicit Arist.in x. Moralium Nicom. & solùm concedit consurgere posse ex motione; puto
Quartum. tamen (vt alibi patefaciam) litem in solis verbis esse positam. Colligo quartò rectã explicationem sententiæ Aristotelis in decimo Moralium Nicom.cap. 4. dicentis uoluptatem esse totum aliquid, ac indiuiduum: nam motio diuidua est, mutatum uerò est indiuiduum ac terminus; uoluptas cum sequatur motum, dicitur non motus, sed terminus & mutatum; ac propterea dicitur totum quid & indiuiduum: simili ratione in eodem cap. voluptas dicitur perfectio actionis, non vt habitus insitus, sed
Quintum. vt finis quidam subsequens. Colligo quintò rectam explicationem sententię Platonis in Philebo dicentis, Perturbationes omnes ex uoluptate & dolore esse permixtas; includunt namque vtrumque, & tanquam principia, & tanquam comites. Quartò
Quartum quod præscipitur. demum accipiendum est, quòd perturbatio dupliciter usurpatur: vel enim propriè,
pro motione attinente ad appetitum sensuum; vel latè, pro quauis eius affectione, C
siue sit motio, siue principium, siue ex motione consurgat: dum vsurpatur perturbatio in prima significatione, uoluptas & dolor non sunt perturbationes, & in ea significatione perturbationem sumpsit Arist. & definiuit: at si usurpatur latius, & in altera significatione; sic a Platone nonnunquam nuncupantur perturbationes, & a Stoicis inter prima perturbationum capita numerantur. Ex his elicitur vniuersę difficultatis exactissima resolutio.

Diluuntur nonnullæ difficultates ad Voluptatem & Dolorem pertinentes. Cap. XVII.

APparuit voluptatẽ & dolorem, non propriè perturbationes dici, sed vel principia, vel comites earum. Ex quo rationem rectam elicere ualemus, ob
quam Arist.in lib. Rhetor. prius egit de voluptate & dolore, quàm de gene D
Explicatur ratio ordinis seruati in Rhetoricis. re perturbationum: cum enim uoluptas & dolor non sint re vera perturbationes, sed sint communia principia & comites perturbationum, & debeant in definitione perturbationum accipi; iure optimo necessarium fuit, vt congruens ordo seruaretur, primò de illis verba facere: quam rationem cęteri afferre nõ ualent, immo coguntur fateri Aristotelem turbasse rectum ordinem. Nam si uoluptas & dolor essent species perturbationis, & re vera perturbationes, vt est communis opinio; tunc Arist. prius de parte quàm de toto, & prius de specie quàm de genere disseruisset, quod eius præ-
Dubitatio ceptis aduersatur. At oritur dubitatio, quia Arist. non videtur sibi constare: negat in x. Moralium Nicom. necnon in 7. voluptatem & dolorem esse motiones, in 1. tamen Rhetoricorum inquit: Ponamus itaque uoluptatem motum animi quendã esse, & subitam, sub sensumque cadentem instaurationem ad explendam Naturam: Adeò quòd modò asserit, modò inficiatur uoluptatem & dolorem esse motiones.
Solutio. Cui difficultati satisfaciens dico, Aristotelem in x. Moralium Nicom. propriam sen

tentiam

A tentiam patefecisse; ibi enim ex instituto hac de re aduersus Platonem differit: in primo autem Rhet. tanquam in libro, in quo agit de rebus populariter, dedisse videtur definitionem popularem, euulgatam, & a Plat. traditam: propterea eo loci se excusans inqnit, eas definitiones illi præceptioni esse satis nos existimare debere; quę de singulis rebus prolatę, neque obscurę, neque exquisitę fuerint. His accedit, quòd Arist. eo in loco ita vsus est communi Academicorum definitione, vt simul indicauerit, quomodo vera reddi possit: nam uoluptas, quamuis non sit propriè motus, & generatio: est tamen motio subita, hoc est terminus motus ex motu prodiens, perinde ac actis illuminatio. Insuper, vt Eclypsis dicitur terrę interpositio, quia ex ea prodit; ita voluptas potest dici motus & instauratio, quia consurgit ex eis: quod in x. Moralium Nicomachiorum cap. 3. his penè verbis a Philosopho asseritur: Non est igitur expletio uoluptas, sed cum adest expletio, tum quis voluptate afficitur; & cum secatur, dolet &c. Quæ sententia vera est, non de pura voluptate; sed de illa, quæ pura non est, &. medela est doloris; vt ex cap. x. eiusdem libri colligitur. Nec in B alia significatione censeo Platonem suam sententiam protulisse: Id ipsum enim apud Platonem denotare censeo generationem sub sensum cadentem, motionem magnā, protinusque factam, quibus in Philebo naturam voluptatis explicat, quod apud Aristotelem denotant actio, habitus cum natura consentiens, per quam in 7. Nicomachiorum cap. 12. definit voluptatem: ea namque actio apud Aristotelem, est motio apud Platonem, qui latius utitur nomine motus. Insuper apertè Plato in Philebo manifestat sententiam suam de uoluptate intelligendam esse per modum causę, cum dicat ex restitutione in naturam protinus facta, ex motuque magno fieri uoluptatem. Hac itaque solutione & Arist. a contradictione, & Plato a calumnia conspicuè uendicatur. At adhuc diluendę supersunt rationes, quibus ostendebatur uoluptatem & dolorem re uera esse perturbationes. Quarum potissima erat: quia virtus omnis in more posita, est moderatio alicuius perturbationis: Temperantia est virtus in more posita, & est moderatio voluptatis & doloris, voluptas itaque & dolor re uera sunt perturbationes. Cui difficultati respondens dico officium Temperantię C esse primò & pręsertim componere cupiditatem tendentem ad uoluptatem; quæ cupiditas & a Platone, & a Galeno, & ab Aristotele inter principales perturbationes numeratur: cōposita autem ea cupiditate consequenter componitur uoluptas & dolor, quæ comitantur adeptionē obiecti cupiditatis, vel oppositum eius. At addebatur in pręcedentibus Perturbationis definitionem etiam de uoluptate & dolore ueram esse: Hoc nos inficiari debemus, ea enim definitio duplici de causa his non cōuenit. Prima est; quia perturbatio dicta est motio, nam (vt inquit Arist. in secundo Moralium Nicom. cap. v.) perturbationibus moueri dicimur, at uoluptate & dolore nō dicimur moueri ex x. Moralium cap. 4. non itaque eis congruit definitio Perturbationum. Altera ratio est, quia Perturbatio dicebatur motio ad obiectum pro molestia uitanda fruendaque iucunditate: at uoluptas non est motio pro fruenda uoluptate, sed est ipsamet iucunditas ex adeptione obiecti consurgens: ideo rectè dicitur sequi perturbationem, non autem perturbatio. Demum addebatur omne pertinens ad appetitum sentiendi, vel esse facultatem, vel perturbationem, vel habitum: Di D co hęc esse tria principalia, ad quæ cętera rediguntur; nam uoluptas & dolor sunt initia, calcaria, & comites perturbationum, vt declaratum est; ideo ad perturbationes rediguntur, quamuis re uera non sint perturbationes.

Conciliatur Aristo. cū Platone de voluptate.

Diluitur prima ratio.

Officium Temperātiæ.

Diluitur secūda ratio.

Diluitur tertia.

De reductione Perturbationum in capita. Cap. XVIII.

SAtis cumultatè me ea explicasse censeo, quæ ad notitiam distinctionis appetentis facultatis, necnon ad cognitionem voluptatis & doloris pertinere uidebantur: facilius modò prima perturbationū capita inspicere ualebimus. Censuit Aspasius Voluptatem, & Dolorem esse prima communiaque genera Perturbationū: quam opinionem a vero abhortere ex dictis in pręcedentibus conspicuum est, & ex eo pręsertim, quòd ostensum est uoluptatem & dolorem, vt extenduntur per omnes perturbationes, minimè esse perturbationes, sed fontes, fomites, assclasque earum. Stoici, & cum eis Cicero, Perturbationū quatuor capita statuerunt, voluptatem

Opinio Aspasii.

Opinio Stoicorū.

tem, Dolorem, Timorem, Libidinem; vt in pręcedētibus retuli. Alij ab his parum recedentes inquiunt prima capita esse voluptatem, dolorem, timorem, & spem: prima duo uersari dicũtur in bono, vel malo pręsente, reliqua in futuro. De his Plato in primo de Legibus inquit quęlibet nostrum esse vnum, & habere in se consiliarios duos contrarios, & amentes, uoluptatem, & dolorem; ad quos accedunt futurorum timor, & confidentia; quas in sexto Aeneidos ita expressit Virgilius. A

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, nec auras,
Respiciunt clausæ tenebris & carcere caco.

Has quatuor perturbationes nonnulli in duas redigunt, in cõmunem timorem mali, communeque desiderium boni. Hęc opinio, quamuis a multis pręclaris Philosophis approbetur, mihi tamen apprime dubia videtur. (Reiectio.) Primò; quia iam est ostensum uoluptatem & dolorem, minimè esse perturbationes: Hinc Plato in primo dę Legibus eas non perturbationes, sed consiliarios amentes nuncupauit. Prętetea: dum hę quatuor nuncupantur communes perturbationes, & capita cęterarum; vel ita sunt capita, vt omnes quatuor in vtroque appetitu locum habeant; vel duę ad vnum, reliquę ad alterum pertineant: non valemus dicere primum; quoniam timor ex eorum sententia ad solum irascendi appetitum pertinet, pariter & spes; uoluptas autem, & dolor ad appetitum cupiendi. B Quòd si loco spei cum Cicerone, & Stoicis libidinem accipimus, magis erramus: primò, quia libido non opponitur timori, vt dolor cupiditati: secundò, quia libido propriè sumpta ad appetitum cupiendi pertinet, non autem ad utrumque. Si alterum prioris diuisionis membrũ approbamus, & dicimus duas harum perturbationum attinere ad appetitum irascendi, reliquas ad eum cupiendi, proculdubio erramus: primò, quia sic non erunt primæ penitus, & verè communes: secundò, quia perturbationes cupiditatis, quæ non uersantur in bono vel malo præsente, non possunt ad uoluptatem vel dolorem redigi, quæ in illis præsentibus uersari dicuntur; ita quoque perturbationes facultatis irascentis quæ non respiciunt futura, vt ira, inuidia, & similes, non valent ad eas redigi, quę ad sola futura referuntur. (sius-) Propterea iure merito Aspasius in 2. Moralium Nicomachiorum cap. 3. eam in quatuor capita deductionem damnauit; & præsertim, quia C dum timor sumitur & libido, non accipiuntur opposita: insuper, quia ira, necnõ fiducia, ad nullum eorum capitum redigi potest. (Opinio Trusiani.) Ideo Trusianus cognomine Plusquàm commentator, in tertio artis Medicę censuit genera, communiaque capita Perturbationum tria esse; uoluptatem, dolorem, & iram. Ratio eius est: quia animus per sui perturbationes vel tendit ad apprehensionem, quod ei conuenit per uoluptatem; vel ad fugam, quod facit per dolorem; vel ad repulsionem, quod per iram consequitur. Cõfirmant nonnulli hanc sententiam per triplicem motum spirituum, insitique caloris: vel enim in perturbatione per voluptatem effunduntur spiritus, & ad externa tendunt; vel interna petunt per dolorem; vel partim feruntur ad externa pro repellenda iniuria, partim ad interna per coniunctum dolorem, vt euenit his qui irascuntur. (Reiectio.) Hæc opinio etiam non est approbanda: primò, quia perperam uoluptatem & dolorem perturbationes statuite iusdem ordinis cum cæteris; secundò, quia perturbationes per obiecta præsertim, non per motus caloris & spirituum distingui debent: Prætetea ira est mixta ex uoluptate & dolore, vt vnà cum Platone censet Aristoteles; D mixtum & compositum non potest statui caput, siue genus primum, vnà cum componentibus; se haberet enim, perinde ac si inter prima corpora numeraremus elementa, & mixtum: Demum si ira ita esset commune genus, vt uoluptas & dolor, quẽadmodum perturbationem omnẽ sequitur uoluptas & dolor, vt inquit Aris. ita deberet sequi ira; quæ tamen non sequitur, vt est conspicuum.

De Perturbationum communibus capitibus opinio propria. Cap. XIX.

(Opinio propria.) PRętermissis itaque aliorum opinionibus, vt de capitibus Perturbationum proferam quod sentio, ita dicendum censeo. In omni motu ac in vniuerso progressu Perturbationum tria considerantur, principium, medium, & finis:

in fine

A in fine non seruatur motus, nec propensio ad obiectum; sed aliquid ex motu consurgens, & possessio obiecti; præsente enim fine non amplius res dicitur moueri, quare nec turbari, cum perturbatio sit motio ad obiectum: in fine igitur solum consideratur voluptas & dolor, quæ dicuntur sequi omnem perturbationem: & quamuis nonnunquam dicantur affectiones animę, re vera tamen non sunt perturbationes eiusdem ordinis cum cęteris, vt patefeci. Propterea seruatur motus solum a principio ad medium, & a medio ad finem, ratione quorum statui possunt prima capita perturbationum. Nam vniuersa ea progressio a principio ad finem, potest & vnica oppositione, & duabus distinctis denotari: si vnica denotatur, orientur duæ communissimæ perturbationes ad vtrumque appetitum pertinentes, Amor scilicet, & odium: Quod si distinctius capita assignare volumus; & progressum illum in duas secare partes, dicendum erit prima capita esse quatuor; quorum duo principij obtinent locum, Amor & odium; duo verò Medij, θυμὸς καὶ ἐπιθυμία hoc est animositas (vt ita loquar) & cupiditas; quæ duo ab omnibus veteribus Philosophis inter Pertur-

Amor & odiũ duæ primæ cõmunissimę perturbationes.

B bationes numerantur. Ratio huius reductionis & ordinis est: quoniam oritur perturbatio ex imaginatione ac iudicio obiecti, sub ratione iucundi nobis vel molesti, siue boni vel mali; quod iudicium, siue approbationem & reprobationem sequitur in appetitu amplexus quidam obiecti in esse cognito, & inclinatio ad illud pro esse proprio eius extra cognitionem; vel econtra auersio & aspernatio. Quæ prima excitatio in appetitu, & amplexus apprime iunctus cum approbatione interni sensus, est amor latè sumptus, vel odium obiecti: ideo Arist. in vtroque appetitu amorem & odium collocauit, amorem nempe & odium obiecti, quod ad illum appetitum pertinet. Amor itaque & odium obiecti appetitus sensuum sunt primę & communissimę perturbationes, ex quibus cęterę oriuntur, earumque sunt pedissequę. Hanc veritatem tetigit nonnunquam ac expressit Plato, veluti in Timæo, dum inquit: Primum vtique necessariò sensum vnum omnibus internum, & naturę coniunctũ illica violentis perpessionibus excitari, deinde cum voluptate & dolore mixtũ Amorem, post hęc metum, & iram, & quęcunque vel ista sequuntur, vel ab istis vt con-

Quatuor primæ perturbationes. Ratio.

Approbatio ex Platone.

C traria dissident. His verbis Plato Amorem & odium primas esse perturbationes affirmat, cęteras ex his oriri. Id ipsum indicauit in 2. de Legibus inquiens. Disciplinam appello virtutem, quæ primò pueris aduenit, si voluptas & amor, dolorque & odiũ rectè in animos influant, antequam ratione moueantur; & ratione deinde pręsente, rationi consentiant, quæ consensio vniuersa virtus est: Ipsam verò decentem circa voluptates & dolores assuetudinẽ, per quam ab initio vsque ad extremum uitę homines oderint, quæ odisse oportet, & ament quæ amanda sunt; si per se ipsam seorsum ratione consideratam disciplinam vocaueris, rectè (vt ego arbitror) appellabis &c. His verbis Plato primam & latissimam perturbationis oppositionem statuit amorem & odium: nam voluptas & dolor, si latè sumuntur, sunt fontes, principia, fomites, & asseclę perturbationum; non propriè sumptę perturbationes, vt patefeci. Hinc iure in conuiuio Amor dictus est Magnus Dęmon, nedum ob vehementiam, & vires eius; uerum insuper, quia est caput, & princeps omnium Dęmonum; hoc est humanarum perturbationũ, quæ sunt quasi interni hominũ Dęmones. Eius-

D dem quoque sententię visus est fuisse D. August. qui in multis Platoni adhęret: nã in lib. de moribus Ecclesię cap. xv. inquit, quatuor Virtutes primas morales nil esse, nisi amorem ordinatum, vel amoris ordinati: & quoniam Virtutes morales sunt moderationes Perturbationũ, iure colligimus ex eius sententia omnes Perturbationes ad amorem redigi: quod in parte tetigit etiam 14 libro de Ciuitate Dei cap. VII. inquiens. Amor inhians habere quod amatur, cupiditas est; id autem habens eoque fruens, lętitia; fugiens quod ei aduersatur, timor est; idque si acciderit sentiens, est tristitia. Statuamus igitur cum ratione, cum Platone, Aristotele, & D. Augu. duas esse primas & communissimas perturbationes, Amorem & odium; quasi sympathiã & andipathiam, siue consensionem & dissensionem facultatis appetẽtis sensuum cũ quouis eius obiecto. Quas si deinde distinctius volumus explicare, & Amorem, vt caput & principem perturbationum, volumus secernere ab alijs, quæ proximè eã sequuntur; addere debemus, vt dixi, secundum gradum perturbationum, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, hoc est Animi vigorem & cupiditatem. Ratio est: quoniam Amor

propriè

propriè est amplexus ille primus, primaque inclinatio appetitus, proximè sequens A approbationem iudicantis facultatis; in quo amplexu cum cognitione iuncto reperitur uoluptas quędam ex sympathia & consensione obiecti tamquā boni cum facultate prodiens, necnon dolor aliquis ratione priuationis: Huiusmodi Amorem sequitur deinde in appetitu motio quędam media tendens ad obiectum, quę in appetitu cupiendi dicitur cupiditas, in eo irascendi θυμὸς siue animi uigor. Et considerandum est, quod hę voces θυμὸς καὶ ἐπιθυμία dupliciter usurpātur: nōnunquam pro denotandis duabus facultatibus appetentibus, pertinentibus ad sensus, vt in secundo de Anima 27. quo loci enumerantur facultates appetētes, in 3. tamen de Anima 52. magis propriè Philosoph. loquens eas appellat ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμικὸν: nonnunquā verò illis vocibus denotantur non facultates, sed affectiones, siue perturbationes earum, vt cōstat ex 2. lib. Moralium Nicomachiorum cap. v. & in eadem significatione vsurpantur apud Galenum in libro de cognoscendis, curandisque Animi morbis cap. 3. & v. necnon apud Platonem, & Plutarchum frequenter. Insuper dum illę voces denotāt affectiones, siue perturbationes, adhuc id euenit dupliciter: vel enim denotant vniuersum genus appetitionis ad eam facultatem pertinens; sic omnis affectio facultatis cupientis dicitur cupiditas, & irascentis θυμὸς, hoc est animi vigor: vel significāt propriam quandam eius facultatis affectionem, contradistinctam ab aliis; ac ita inter cęteras perturbationes numerantur. Ex his constat prima perturbationum capita partim duo, partim quatuor esse: Si duo, ea possunt dici vel amor, & odium, vt patefeci; vel cupiditas, & θυμὸς late sumpta, vt nuper manifestaui: At si considerantur distinctius, erunt quatuor; quorum duo prima, Amor scilicet & odium, utrique appetitui competunt; duo reliqua, cupiditas, & θυμὸς, idest animi uigor, distincto congruunt appetitui; cupiditas appetitui cupiendi, altera appetitui irascendi. Quòd si has duas quoque perturbationes utrique appetitui uolumus communes reddere, dicemus θυμὸν, & cupiditatem in eo conuenire, vt sint prosequutiones quędam vel fugę obiecti confetentis uel aduersi: ac ita Amor & odium, tanquam principia, Prosequutio & fuga, tanquam media, erunt communissima capita Perturbationū. C

θυμὸς dupliciter vsurpatur.

B

Epilogus dictorū.

Quomodo Amor se Habeat ad cupiditatem. Cap. XIX.

SAtis communis, & inter ingenuos iuuenes frequenter agitata est ea quęstio; quomodo Amor ad cupiditatem, vel econtra cupiditas ad Amorem se habeat; intelligendo nomine cupiditatis idipsum, quod etiam nomine desiderii denotatur: cuius solutio ex dictis satis conspicuè elici potest. Et quamuis ea dubitatio frequenter proponatur de Amore Venereo, & Voluptario; non de Amore uniuersè sumpto, de quo nuper sum loquutus: tamen, quia de vniuerso Amore, & partibus eius (vt ad hoc pertinet) eadem est ratio; propterea quod de parte dicimus, de vniuerso Amore censeo esse uerū. Quęritur itaque, quomodo Amor se habeat ad cupiditatem. Censent nonnulli cupiditatem, quam desiderium appellant, esse genus Amoris: ideo Amorem definientes inquiunt esse desiderium &c. Horum sententia partim uera, partim falsa censeri debet. Vera est, si nomine desiderii significant genus affectionum attinens ad appetitum cupiendi. Nam Amor, qui pulchrum inspicit, proculdubio pertinet ad appetitum cupiendi: at ipsi non in hac significatione, sed pressius vti uidentur nomine desiderij, siue cupiditatis, nempe pro vna definita perturbatione contradistincta ab aliis, in qua significatione ea sententia vera non est: quoniam, vt patuit, cupiditas sequitur Amorem, & se habet tanquam affectio Amoris, & medium quoddam inter Amorem & id quod Amatur; affectio autem siue proprietas, cum sit posterior eo cuius est proprietas, non potest iudicari genus illius. Male igitur Amor dicitur cupiditas, cum Amor prius oriatur, illum mox sequatur cupiditas; nam ideo cupimus, quia amamus, non vice uersa. Leo Hebreus, Vir elegans, & acri quodam iudicio illustris, in 3. suo dialogo de Amore & desiderio, asserit Amorem a desiderio non distingui, sed esse idem, quamuis in primo lib. secus loquatur & sentire uideatur. At eius quoque sententia non est uera, cum enim cupiditas, (vt nuper dixi) in duplici significatione possit vsurpari, in neutra eius opinio vera est: nam si per id nomen intelligimus omnem affectionem appetitus concupiscendi;

Quomodo Amor ad cupiditatē se habeat.

Opinio prima.

D

Opinio secunda Leonis Hebrei.

A piſcendi, cum eius longè plures ſint affectiones, quàm Amor preſsè ſumptus ab
eo conſideratus, conſpicuum eſt communius non eſſe idem cum minus communi,
nec totum cum ſua parte: Si vero nomen cupiditatis vſurpatur in altera ſignificatio-
ne, pro ea nempe cupiditate & deſiderio, quod Amori iunctum eſt, in qua & ab
eo & ab aliis vſurpari ſolet, ita quoque eſt conſpicuum cupiditatem ab Amore diſtin
gui, cum ſequatur illum, eoque ſit poſterior, vt declaraui. Quod confirmatur:
nam quęcunque ita ſe habent, vt vno non variato alterum creſcat vel minuatur,
proculdubio idem non ſunt: at deſiderium copulæ cum re amata creſcit, minuitur,
per multaque euenta variatur non variato Amore, vt experientia conſtat: quare in
ter ſe diſtinguuntur. Inſuper aliquid eſt de ratione Amoris, vt Amor eſt, quod non
eſt de ratione deſiderii: Amor magis eſt iunctus cum facultate cognoſcente, proxi-
mior eſt cognitioni approbationique ab ea factę: hęc ſunt deinde principia & cauſę
deſiderij, quod magis vergit ad rem quæ optatur; & ideo cenſeri debet affectio quę-
dam prioris eſſentię Amoris, ſine qua Amor nunquam reperitur. Et quamuis Pla- Plato.
B to uideatur aſſerere Amorem eſſe appetitionem ortam ex indigentia & copia, non
propterea iudicauit eſſe idem: ſed quia nouit deſiderium ſequi Amorem, necti-
que cum eo, ac eſſe aliquid notum, lucidè pateſaciens conditionem Amoris, ideo
Amorem per deſiderium nonnunquam manifeſtauit. Ideo rectè Homerus Amorem Homerus
poſuit a Cupidine diſtinctum, dum 14. Iliados loquens de Ceſto Baltheo Veneris
dixit: Illic eſt Amor, cupido, & colloquium, & deceptio, quæ furatur Mentem pru
denter cogitantium. At dices: nonne ab omnibus Amor filius Veneris, dicitur Cu Inſtantia
pido? Amor itaque & cupido idem eſſe videntur. Reſpondeo, dum Amor dicitur Solutio.
Cupido, id rectè fit duplici ratione: prima eſt; quia Cupido vſurpatur pro omni af
fectione facultatis cupientis, & per excellentiam pro principali, qui eſt Amor: al-
tera eſt; quia circunſcriptione quadam populari, & nota circunſcribitur Amor per
eius affectionem vehementiſſimam, & conſpicuam. Dicamus itaque a fundamen- Colliguntur dicta.
tis iactis, ab explicatiſque principijs non recedentes; Amorem ſumptum latè pro vni
C uerſa latitudine perturbationum oppoſita communi odio, & Deſiderium ſumptum Quomodo Amor
latè pro quauis affectione vtriuſque appetitus, vna extendi, ac in idem venire. Di & deſiderium idē.
camus ſecundò, Amorem ſumptum pro perturbatione propria appetitus cupientis,
& deſiderium ſumptum pro vniuerſa latitudine eiuſdem appetitus, non eſſe idem; Quomodo deſiderium ſi genus Amoris.
ſed deſiderium eſſe genus eius, ſe habens vt totum ad partem. Addamus tertiò; Amo
rem ſumptum pro prima parte perturbationis ad hos appetitus pertinente, differre
a deſiderio ſumpto pro altera parte ſequente illam; & id ipſum eſſe dicendum de deſi
derio ſequente cupidineum & voluptarium Amorem. Demum dicamus: cum hoc Quomodo deſiderium ſit affectio Amoris.
deſiderium ſit affectio Amoris, & affectio maximè ſit iuncta cum eo cuius eſt affe-
ctio, adeò vt ſolùm quoad formam ſecernatur, ac id familiariter & lucidè de-
claret: iure optimo Amor non reperitur ſine deſiderio, & per deſide-
rium vt per notius manifeſtatur. Ita vera eſt ſententia Ariſtotelis 9. Ariſt.
Moralium Nicomachiorum cap. v. dicentis: Nemo Amore ca-
pitur, niſi fuerit ante forma ſpecieque delectatus, nec
D tamen is, qui ſpecie delectatur, ſtatim amat; ſed
tum, cum & abſentem deſiderat, & pręſentem
concupiſcit. Ex his conſtat hęc tria eſſe
vera, Amorem eſſe idem cum De-
derio; Deſiderium eſſe genus
Amoris; & demum nec
idem nec genus Amo
ris eſſe, ſed affe-
ctionem,
&
comitem
eius.
*

E Quomo-

Quomodo Voluptas & Dolor ad Amorem se habent. Cap. XX. A

QVoniam Perturbatio dicta est motio, in cuius principio dominatur Amor & odium; in medio θυμὸς & cupiditas, siue prosequutio & fuga; in fine non amplius motio, & propriè sumpta perturbatio locum habet, sed voluptas & dolor, quæ non sunt eiusdem conditionis cum cæteris perturbationibus: iure optimo posset quis quęrere, quomodo voluptas & dolor ad pręcedentes perturbationes se habeant. Cui interrogationi breuibus respondens dico, voluptatem & dolorem comitari perturbationes omnes a principio ad finem; propriè tamen, & pręsertim in fine versari, & ideo in fine locum sibi optare dicuntur: statim enim quod obiectum a virtute imaginandi concipitur sub ratione boni & iucundi, ac ad illud excitatur appetitio; nos quadam delectatione per obiectum in esse cognito afficimur, quæ per spem crescit, & in adeptione externi obiecti B perficitur: pariter dolorem percipimus per priuationem, qui per timorem augetur; & dum demum obiecto optato frui non valemus, vel malo aliquo! premimur, dolor maximè viget. Cum itaque Amorem comitetur semper voluptas & dolor, quæritur, quid in nobis prius oriatur & antecedat, num Amor & odium, vel potius dolor & voluptas. Varia profectò pro omni parte dici possunt; nam proculdubio, vt inquit Plato in Timæo & in secundo de legibus, mira connexione complicantur, mutuoque se perficiunt; Voluptas auget Amorem, & Amor Voluptatem: ideo Venus, vt Amoris, ita voluptatis dicitur Dea. Qua de re breuibus ita dicendum censeo. Voluptas vel consideratur in adeptione, possessione, & fine, ac ita sequitur Amorem perficiens illum, & attinentia ad eum, vt ex decimo libro moralium Nicomachiorum colligitur; vbi ostenditur voluptatem esse finem, & perficere actiones: ita conspicimus, quod quicunque re dilecta fruitur, ob Amorem incomparabili voluptate afficitur; & quò vehementior fuerit Amor, eò magis delectatur. Vel consideratur voluptas in origine Amoris, C & est voluptas illa consurgens ex cognitione obiecti vt boni sibi & accommodasi, & hæc est fons, parens, & fomes Amoris, Amorique antecedit: ita voluptas parit Amorem, eum comitatur, nutrit; & ab Amore quoque vt a sua prole demum perficitur. Quare vtrumque verum est, & quòd voluptas antecedat, & quòd sequatur; ea antecedens a nonnullis dicitur voluptas, sequens verò gaudium; quam distinctionem non colligimus ex Aristotele: & cum sint eiusdem speciei, non debent distinctis nominibus denotari: & pręsertim, quia gaudium potius ad mentem quàm ad sensum pertinet. At dices: Si voluptas actionem sequitur, eamque perficit, ac finis dicitur; quomodo seruari, & reperiri poterit in principio? Insuper, si attinet ad appetitum, quomodo dicitur oriri ex cognitione? Respondeo: Voluptas, quanuis antecedat Amorem, tamen semper sequitur actionem aliquam & possessionem: Voluptas pro origine Amoris sumpta, sequitur cognitionem obiecti vt sibi congruentis, & adeptionem eius in esse cognito. Dubitabatur secundò: Si voluptas attinet ad appetitum, quomodo oritur ex cognitione? Respon- D deo: Ea oritur ex cognitione, quoniam ex ea etiam oritur appetitio; & solùm gaudere & lętari dicimur, quatenus tale obiectum nobis per cognitionem aptatur, & tanquam congruens optamus id assequi pro suo esse primo & absoluto: adeò quòd sensus & appetitus re idem sunt, sola ratione distinguuntur; ratione sensus dicimur solùm iudicare, ratione appetitus delectari: ideo dicebat Arist. in tertio de anima 29. Et est delectari & dolere, agere sentiendi medietate, ad bonum vel malum, quatenus talia sunt; fuga autem, & appetitus, qui actu est, hoc sunt: & non aliud est vis appetens & fugiens, neque inter se, neque a sentiendi principio &c. Ita vera est sententia Aristotelis in decimo Moralium Nicomachiorum cap. 4. dicentis: Etenim sua cuiusque sensus voluptas propria, itemque mentis, & contemplationis est. Sed adhuc obiiciet aliquis: quia omnis voluptas pertinens ad appetitum videtur expletio quędam, voluptates sensuum non sunt tales: inquit enim Arist. in x. moralium Nicomachiorum cap. 3. vacant dolore mathe-

matice

Quomodo voluptas & dolor ad perturbationes se habeant.

Nù Amor sit prior voluptate vel econtra

Solutio difficultatis.

Dubitatio

Solutio.

Dubitatio

A maticę voluptates ; hęque omnes, quæ sensibus olfactuque percipiuntur, atque
etiam auditiones, & aspectus ; multæ præterea recordationes, & expectationes, do-
lore carent : Quæ quidem cuius tandem rei ortus sunt futuræ? pręsertim cum
nullius fuerint indigentię, quam explere possint, &c. Confirmatur dubitatio: Cõfirmatio dubit.
quia inquit Aristote. in tertio de anima conte. 54. Monetur enim quod appetit,
quatenus appetit ; & appetitus motus quidam est, aut actus : at homo videns,
dum lætatur eo videndi actu, non videtur moueri. Demum inquit Arist. in tertio
de anima appetitum non esse sine phantasia, vel rationis participe, vel non: at
videntes, & audientes absque vlla imaginatione lætantur : non itaque illę volup
tates sensuum videntur ad appetitum pertinere. Hęc dubiam videntur reddere
sententiam cum in præcedentibus, tum nuper approbatam. Quibus respondens, Solutio.
dico huiusmodi voluptates iunctas profectò esse cum cognitione, ex ea oriri,
eamque perficere ; competere tamen sensui, non vt cognoscens, sed vt appetens
est : hinc cui conuenit voluptas & dolor, etiam dicitur conuenire appetitus, vt
B patet ex secundo de anima cont. 20. & de hoc cumulatè in pręcedentibus disserui.
Ad confirmationes dico, voluptatem pertinere ad appetitum, non quia sit mo-
tus ; sed quia sit vel principium, vel finis motus, siue actionis : & non est sine
imaginatione, nisi perfecta, saltem imperfecta, quæ solùm versatur in sensili pre-
sente : & demum ; quanuis facultas appetendi, vt est appetens, priuationem inclu-
dat ; non tamen semper ea priuatio sensu percipitur, sensuique molesta est, vt in-
dicauit Arist. x. Moralium Nicomachiorum cap. 3. & experientia comproba-
tur.

De Cæteris minus communibus Perturbationibus.
Cap. XXI.

C Onstitutis Perturbationum capitibus, facilius modo minus principales
enumerare, easque in ordinem redigere valemus. Et quoniam Perturba-
tio est quædam motio facultatis appetentis ; appetitiones autem ab obie-
cto, & motiones a suo termino & fine, pręsertim conditionem, distinctionem,
& nomen recipiunt : iure optimo nos eas enumeraturi, obiecta, scopos, & finem
pręsertim inspicere tenemur. Et quanuis per sola obiecta indagari, inuenirique
valeant cunctę perturbationes : tamen, vt distinctius & lucidius id fiat, quatuor Quatuor inspicienda pro numero perturbationum.
inspicienda censeo ; ea autem sunt obiectum, modus acquirendi seruandique il-
lud, dispositio nostra erga alios, & demum modus, quo obiectum competit, vel
distribuendum est aliis. Si hoc quartum inspicimus, prodit illud Perturbationum
genus, per quod homines dicuntur natura iusti vel iniusti, vt inquit Arist. in sexto
Moralium Nicomachiorum cap. 13. quatenus nonnulli per naturam approbant & Quartum caput.
expetunt æqualitatem distributionis & commutationis, vel eius oppositum : è qua
rum numero est indignatin, & aliæ perturbationes ei iunctæ magna ex parte pro-
prio nomine carentes ; quæ cum pariant voluptatem quandam vel dolorem ad ani-
D mum potius quàm ad corpus pertinentē, ad facultatem irascendi attinent, & Iusti-
tia componuntur. Si tertium consideramus, dispositionem nempe erga alios nobis Tertium.
per naturam competentem, tunc prodit triplex genus perturbationum : quia vel
uersamur in actionibus, vel in verbis : Si in verbis, vel seriis, vel iocosis ; & consur
gunt illæ perturbationes, per quas homines denominantur faceti, austeri, familia-
res, sinceri, scurrę, adulatores, inuidi, rustici : & quia voluptatem vel dolorem ha-
bent comitem, quæ pręsertim ad animum pertinent, ideo pręsertim hę perturbatio-
nes pertinent ad appetitum irascendi, & componuntur tribus illis Virtutibus, quæ
in conuersatione dicuntur positę, de quibus suo loco differetur. Si consideramus se Secundũ
cundum caput, modum nempe acquirendi & conseruandi obiectum, consurgit ea
perturbatio, quæ θυμὸς siue animi uigor dicitur ; & cum ea timor, ad quem Zelotipia
redigitur, fiducia, audacia, & similes, quæ fortitudine componuntur, & ad appetitũ Caput primum & principale.
irascendi pertinent. At si in primum caput, quod Principale est, conuertemur, nem
pe in obiecta appetentium facultatum : tunc Amor & odium, quæ dicta sunt prima

Perturbationes ad cupiditatem pertinentes.

capita Perturbationũ; necnon prosequutio & fuga quæ statuta sunt media; vel res- A piciunt obiectum facultatis cupiendi, & ad eam pertinent, vel obiectum facultatis irascendi: Si primum, vel id est obiectum principale, vel est complicatum cum eo, illique conducens: Si principale; vel est bonum, quod per excellentiam iucundum & voluptuosum dicitur, pertinens ad venerem & tactum; & consurgit Amor voluptarius, qui per excellentiam absolutè nuncupatur Amor, cum cęteri tantum cum contractione dicantur Amores, vt vini, auri, & similium: Altera ex parte obiectũ principale huius facultatis potest esse bonum iucundum latius sumptum, minusque uehemens, & est omne bonum iucundum pertinens pręsertim ad gustatum & tactũ, secundo autem loco ad cęteros sensus; & inde prodeunt varię appetitiones distinctę iucunditatis, variique amores magna ex parte propriis nominibus destituti; qui communi nomine cupiditatis denotantur, omnesque pertinent ad appetitũ cupiendi, & Temperantia corriguntur. Si verò id bonum iucundum non fuerit obiectum pincipale facultatis cupientis, sed cum eo complicatum; vel id nectitur cum cupiditate, quia est instrumentum explendi principales cupiditates; vel quia æmulatur, si B mileque est principali obiecto: Si fuerit instrumentum; tale bonum vel est munus Naturę, vel Fortunę: si Naturę, inde oritur varius Amor, variaque cupiditas, qua cupimus euadere formosi, vt aliis placeamus, apti ad venerem, ad gulam, & similia: Si verò fuerint munera Fortunę, quę sunt instrumenta explendi Amores, & cupiditates huius appetitus; prodeunt desideria varia Auri, Argenti, cęterorumque Fortunę munerum; quæ perturbationes partim liberalitate, partim Magnificentia componuntur, Hinc Plato 9. de Rep. appetitum concupiscendi auarum, & quæstuarium nuncupauit. At si altera ex parte id non principale obiectum fuerit simile principali, cum eoque iunctum; tunc oritur Amor & cupiditas uidendi pulchra, audiendi iucunda, ludendi, canendi, saltandi, & cętera huius generis faciendi; quæ perturbationes Temperantia corriguntur; inquit enim Arist. in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 7. intemperantem videri, si quis ad ludum propensior fuerit, qui etiam mollis dicitur, ludus enim leuamen est. Ex his constat in appetitu cupiendi Amorē C esse caput; cupiditatem esse commune seminarium, quod relatum ad varia obiecta varias parit cupiditates, ob quas cupiditas a Platone dicitur bellua innumerorum capitum.

Cupiditas bellua multorũ capitum.

Altera ex parte si consideramus appetitum irascendi, inueniemus primò in eo Amorem & odium proprij obiecti, vel eius oppositi; quos duces proximè sequitur θυμὸς, qui dictus est animi vigor: hic mox per varia obiecta distinguitur, variasque parit perturbationes.

Perturbationes appetitus irascendi.

Nam bonum, quod est obiectum facultatis irascendi, & voluptas ei respondens, potius est animi quàm corporis; & uersatur hic appetitus vel in obiecto principali, vel in iunctis cum eo: Si in principali, oritur Amor, & alacer prosequutio Honoris, Glorię, Victoriæ, & similium; oritur æmulatio, necnon aspernatio, & fuga oppositorum; quæ perturbationes partim moderata honoris appetitione, partim Magnanimitate, partim etiam Fortitudine corriguntur, vt ex se satis est conspicuum: Si autem versaur non in obiecto principali, sed in iunctis cum eo; vel nobis conferunt, opemque ferunt pro assequendo principali obiecto; vel aduersantur, & obsunt: si conferunt, oritur appetitus rependendi beneficia; pro- D deuntque perturbationes ad eum pertinentes; vt ingratitudo, & similes, quæ partim Iustitia, partim Magnanimitate, & appetitione congruentis honoris alterius componuntur: At si contra lędimur, insurgit ira, quæ Mansuetudine corrigitur.

Epilogus dictorũ.

Ex his constat Prima Perturbationum capita esse duo, Amorem & odium, quæ etiam cupiditas & θυμὸς dici possunt: Quę duo capita mox in quatuor distinctius resoluuntur, in Amorem, Odium, Prosecutionem, & Fugam. Hæc quatuor; dum referuntur deinde ad obiecta varia, ad dispositionem nostram erga alios, ad requisita pro adeptione & conseruatione, & demum ad modum quo competunt aliis vel iure vel iniuria; in innumeras propè multiplicantur, quarum multæ carent proprio nomine. Congruenter tamen ab Aristotele in vndecim capita rediguntur, quatenus per vndecim Virtutes in more positas cumulatissimè componuntur; vt per ea, quæ dixi, satis apertè constare potest: & ea reductio accommodatissima est ciuili Philosopho, quia Perturbationes considerat, quatenus Virtute corrigi componique debent. Sunt itaque Perturbationes duę, quatuor, Vndecim, & innumeræ, ob

quas

A quas Voluptas eas sequens dicitur vna, prędita tamen innumeris formis, vt ait Plato in Philebo.

Utrum Perturbationes sint tota sua Latitudine Praua. Opinio Stoicorum. Cap. XXIII.

STOici; qui solam Philosophiam de Moribus vt hominis maximè propriam magnifecerunt, eique accuratam nauarunt operam, existimarunt vniuersum Perturbationum Genus esse prauum, rationi aduersum, viro sapienti nulla ratione congruens, ac ab animo Virtutis studioso penitus arcendum. Quorum sententia vt magis conspicua & planior reddatur, considerandum primò est, putasse Stoicos partem animæ rationis compotem ab experte non distingui re, sed sola ratione, vt refert Plutarchus in lib. de Morali Virtute: Asserebant namque eam dici brutam, rationisque expertem; quotiescunque a falso deprauatoque iudicio in perturbationes ducitur, contraque rationis consilium effertur. Idipsum quoque Chrysippo Stoico tribuit Galenus in quinto de Hippocratis, & Platonis decretis cap. primo, quem tamen hac de re sibi non constare, pugnantiaque dicere nititur ostendere. Addebant insuper Stoici nullos inesse nobis per naturam affectus, siue perturbationes; sed omnes ortum ducere a peruersione, ac deprauatione iudicii: quarum Perturbationum quatuor prima capita statuebant, Aegritudinem, Metum, Lætitiam, Libidinem; quæ vt orta ex iudicij deprauatione, & aduersa rectæ rationi, absolutè praua esse censebant, viroque sapienti nulla ex parte congruentia: vt tamen seruarent ea, quæ apparent, pro Libidine viro sapienti conuenire dicebant Voluntatem, pro Lætitia Gaudium, pro Metu Cautionem, pro Aegritudine verò siue Dolore nil sapienti conuenire affirmabant: quoniam dolor oritur ex malo, quod iam contigit; at sapienti nil mali euenire posse dicebant. Et quemadmodum Perturbationes omni ex parte prauas existimabant; ita Voluntatem, Gaudium, & Cautionem, absolutè bona, sapientique maximè congruentia iudicabant; eique adeò propria, vt illi soli, non aliis conuenire possent: Et quemadmodum primas Græci appellant πάθη, ita has εὐπαθείας: Cicero eas perturbationes, has constantias nuncupat; vt uoce significetur eas esse prauas, has verò probas affectiones. Rem autem ita se habere, primo earum nomen patefacit; cum enim sint Perturbationes, proculdubio humanam tranquillitatem turbant & euertunt: vt igitur tranquillitas proba est, virique probi, sapientis, ac fælicis maximè propria; ita perturbatio improba, viroque infęlici, & misero accommodatissima iudicari meretur. Pręterea; cum Perturbationes ortum ducant ex falso iudicio, deprauataque ratione; quod ex his oritur, non nisi prauum, & vitiosum censeri potest. Confirmatur: quia Perturbationes omnes cum voluptate & dolore sunt permixtę, vt dicitur a Plato. in Philebo; voluptas autem & dolor a Platone in primo de Legibus nuncupantur consiliarii amentes, ac insipientes, a quibus cōsultoribus vir sapiens pro facultate mentis aures auertere debet. Præterea id ipsum patet ex conditione Perturbationum: dicuntur enim motiones vehementes, nuncupantur ęgritudines animi virtute curandę, statuuntur aduersę rationi, pugnantes cum ratione, dicuntur calcaria ad vitia; ob quas conditiones nedum non commendari, verùm maximè damnari merentur: Vt enim in corpore exactè sano nil ęgritudinis reperiri debet, in oculo acutè inspiciente nil caliginis, in aure rectè iudicante nil externi strepitus; ita in anima rectè agente nil internæ perturbationis debet inesse. Id ipsum satis apertè patebit, si considerabimus naturam & conditionem earum Virtutum, quæ in more sunt positæ; percipiemus .n. eam summopere pugnare cum natura & conditione perturbationū. Virtutes .n. sunt trāquillitates animi, serenitates, eius purgationes, & demū requies & pax saluberrima; seruāt animam verè liberam, ab omni aduerso iugo solutā: cū ex aduerso animi perturbationes mentis aciē turbent, caligine offundant, perniciosis cogitationibus hominē repleāt, intestino bello vehementer turbēt, & infesto seruitutis

Stoici prę ferum Morali nauarunt operam.

Confirmatio opinionis Stoicorum.

ergo eum subiiciāt. Quod etiam lucidius inspiciemus, si ex vna parte considera- A
bimus hominem Virtute reddi similem separatis Mentibus, conformatique cum
Deo, ex altera verò a separatis mentibus, a Deoque optimo Maximo vniuer-
sum Perturbationum genus ita abesse, vt nullum eius vestigium in illis inspicia-
tur. Si igitur vir probus & sapiens cum Diuinis mentibus debet conformari, ne-
cesse est, vt ab omni perturbationis labe purgetur. Preterea si Mansuetudo com-
mendatur a Peripateticis, quæ irę est aduersa, quomodo ira moderata ab eis po-
terit commendari, cum ea quoque mansuetudini sit aduersa? Non igitur iniu-
ria Stoici, & cum eis Cicero, Seneca, Galenus, aliique viri sapientes asserue-
runt vniuersum perturbationum genus esse damnandum, atcendum, & eliminan-
Cicero. dum; qua de re multa dicuntur a Cicerone in Quarto & Quinto Tusculanarum quæ-
stionum, necnon in libro de officiis: & pręter cętera in primo de officiis inquit.
Repellenda maximè est ira in puniendo; nunquam enim iratus, qui accedit ad
pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum; quæ pla-
cet Peripateticis, & rectè placet, modò non laudarent iracundiam, & dicerent uti- B
liter a natura datam: illa verò omnibus in rebus repudianda est. Et alibi: Quocir-
ca mollis & eneruata putanda est Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturba-
ri animos necesse esse dicunt; sed adhibent modum quendam, quem vltra progre-
di non oportet: modum tu adhibes vitio? an vitium nullum est non parere rationi?
Insuper in quinta Tusculana Theophrastum illudit, quia in Callisthene suo commen
dauerit illam sententiam; Vitam regit fortuna, non sapientia: & in libro de vita
Seneca. beata dixerit Vitam beatam in Rotam non ascendere; vel aliquid simile. Ita quo-
que Seneca in lib. de Ira ad Nouatum multa dicit, vt suadeat euellendas penitus,
non moderandas esse perturbationes; & præter cętera inquit: Nullum est animal
tam horrendum, tamque natura perniciosum, vt non appareat in illo (si Ira inua-
serit) nouę feritatis accessio. Et aduersus Peripateticos addit. An secundum natu-
ram sit ira, manifestum erit, si hominem inspexerimus; quo quid est mitius, dum
in recto animi habitu est? quid ira crudelius est? homine quid amantius? quid ira C
infestius? Homo in adiutorium mutuum generatus est, ira in exitium: ille congre-
gari vult, illa discedere: hic prodesse, illa nocere: hic etiam ignotis succurrere,
illa etiam carissimos petere: hic vel aliorum incommodis, vel impendere se para-
tus est; ira in periculum, dummodo secum deducat alium, parata descendere.
Ac demum cum Ira furor breuis sit, vt cecinit Horatius, & Cato maior iratum
ab insano tempore solùm seiungi uoluerit; quis non penitus cum cęteris pertur-
bationibus iram euellendam censuerit? Quis non videt voluptatem & dolorem di-
strahere animum, peruertere rationem, turbare iudicium, impedire pręelectio-
Galenus. nem, quibus nil cum probitate pugnantius excogitare valemus? Cui sententię fre-
quenter subscripsit Galenus. nam in lib. de dignoscendis, curandisque animi mor-
bis cap primo inquit. Ego verò hoc ipsum primùm, vt nosti, iampridem distin-
xi; cum peccata quidem ex falsa opinione committi affirmaui, affectum vero siue
perturbationem, ex quadam experte rationis vi fieri, quæ ipsi rationi minimè
obtemperans sit, communi autem vocabulo vtraque peccata appellari. Insuper D
cap. VII. eiusdem lib. addit: Conari debemus affectum euellere, non vsque adeo
solùm, vt ab aliis dumtaxat videamur, sed vt ne radicem quidem ipsius vllam in
nostro animo prorsus relinquamus; nam ex iis, quæ sic relinquuntur, solet aliquid
rursus pullulare, dum id ipsum ab ipsa nequitia & prauitate irrigatur. Id ipsum
manifestauit in quarto de placitis Hippocr. & Plat. cap. 2. inquiens. Chrysippus Per
turbationes ab erroribus & peccatis distinguit admodum rectè: Peccata siquidem
& errores nihil aliud sunt, quàm praua iudicia, quam falsa & a veritate abhor-
rens ratio: Perturbatio contra nullus est rationis error, nulla iniuria, sed rationis
impetium detrectans animę quidam motus. Censet itaque Galenus perturbatio-
nes omnes cum ratione pugnare, & omni ex parte esse prauas.

A *Disputatio pro Parte peripateticorum aduersus Stoicos, eorumq; asseclas.* Cap. XXIIII.

Consueuere Stoici niti pro facultate communi hominum sententię, cęterorumque sermoni aduersari, ut forte plus cęteris sapere viderentur: inde euulgata eorum paradoxa prodiere. Verum eis frequenter contigit, vt quemadmodum a multorum sententia, ita a ueritate recesserint: quod in re, de qua loquimur, eis euenisse facilè inspiciemus, si fundamenta aduersę opinionis accurate considerabimus. Plato enim, Aristoteles, Diuus Augustinus, aliique viri sapientes optimè manifestarunt, Stoicam perturbationũ euulsionem esse quid fatuum, naturę aduersum, uirtuti non consentaneum, nec natum homini cõuenire. Rem aũt ita se habere facile iudicabimus, si primò in Naturã conuersi cõsiderabimus, eã nil temere, nil frustra facere, singula in cõgruentẽ finẽ dirigere, cunctis ea sola prębere, (Opinio uerior.)
B quę pro finis adeptione eis conducunt; & iure profectò: cũ.n. Natura sit ministra Dei, compleat ordines diuinę prouidentię; nil efficere potest, quod diuino ordini, eminẽtissimæque prouidentię non sit consentaneum. Cum aũt homo a Deo, & Natura do natus sit facultate irascendi, & concupiscendi, cuius affectiones sunt perturbationes; minimè existimare valemus eas omnino esse prauas, ad solam perniciem deducere, & a recto fine omnino mentem auertere: immo quicunque hoc dicere audet, Naturam increpat; Deumque naturę ducem, non fidum ducem patefacit. Pręterea experientia nos docet, quòd dum perturbationibus rectè vtimur, incomparabiles ex eis utilitates elicimus: sunt enim nobis per naturam tributę hę facultates & vires, quibus turbamur, vt potentius in optatum finem feramur, cumulatius illum consequamur, iucundius eo fruamur, eisque tanquam rationis ministris vtamur. Cum igitur hęc sint instrumenta, instrumentorum autem conditio & natura ex congruente rectoque vsu iudicanda sit, per rectum autem vsum varias & eximias ex eis eliciamus vtilitates; iure commendari, utiles iudicari, non penitus damnari merentur:
C conspicimus enim (si ad virtutum actiones conuertimur) cõducere irã Fortitudini, quatenus vires auget, nos reddit promptiores, ita furor arma ministrat, timoremque longè repellit; conducere misericordiã, vt aliis opem auxiliumque feramus; utilem esse timorem pro uitandis periculis, eisque declinandis, dum vires nostras superãt. Et demum percipimus Amorẽ, & odium, quę, vt declaraui, sunt prima capita omniũ Perturbationum, adeò esse ciuili vitæ necessaria, adeoque Naturæ hominis accommodata, vt sine eis nec rectè viuere, nec fęliciter seruari, nec rite homines iudicari ualeamus. Homo irascendi facultate amat cęteros homines, & odit: at quis non eum iure arguet, non stipitem potius quàm hominem iudicabit; qui non amet amandos, non eos odio prosequatur, qui digni ob scelera sunt odio? Pręterea inter munera perturbationum hoc principale a Platone in Timæo enumeratur, vt vis irascendi congruente ira aduersus cupiditatem dimicet pro seruanda ratione: at quicumque damnat instrumenta, & milites pro ratione pugnantes, etiam rationem damnare dicitur, & propterea sibimet, suæque rationi aduersatur. Insuper hanc veritatem in
D Naturę operibus exactissime insculptam impressamque intuemur: dum.n. pręclara Naturę opera inspicimus, non ex contrariorum euulsione & destructione, sed ex sola eorum moderatione & remissione, optima temperamenta, salutaremque harmoniã confici percipimus. Id seruare licet in sonis, in primarum qualitatum, necnon elementorum permixtione, in humorum compositione; ex quorum non destructione, sed moderatione ac temperantia suauis harmonia, admirabilis mixtio, pręciosaque sanitas consurgunt; ac (vt inquit Theages) ex graui & leui æquilibrium conflatur. Quare pari ratione ex aduersarum Perturbationum non euulsione, sed moderatione, uirtutem, quæ est animi sanitas, saluberrimaque (vt inquit Plato) consonantia, consurgere putandum est: & iure optimo hoc dicere debemus, cum nos in componendis, recteque formandis actionibus nostris, Naturam imitari teneamur. Preterea quis eum iure non despiciet, ex hominumque cętu arcendum non iudicabit; qui pro quibus oportet non irascitur, quibus debet non miseretur, formidanda non timet, non sperat speranda, non amat, non odit, sed

Statuę instar in omni euentu se inopem sensuum patefacit? Pręterea cum Stoici per A turbationes omnes æquè damnent, & earum nonnullę ab aliis omnino commendẽtur, vt misericordia, alię damnentur penitus, vt inuidia; colligemus ex Stoicorũ sententia non secus damnandam esse misericordiam, ac inuidiam, quod penitus est absurdum: nam de misericordia rectè cecinit Phocion, referente Stobeo. Nec e templo aræ, nec ex humana natura, misericordia tollenda est. Rectius itaque Horatius, quàm Stoici virum Sapientiam circunscripsit inquiens,

Sperat infestis, Metuit Secundis
Alteram sortem benè temperatum
Pectus &c. Et alibi moderandam, non euellendam cecinit iram,
Qui non moderabitur irę,
Infectum uolet esse, dolor quod suaserit, & Mens.

Propterea Plato in Philebo Homerum commendauit, qui virum etiam prudentem irasci asseruit; ita tamen, vt eius affectio dulcior sit melle iugiter distillante. Et in primo de legibus Pudorem uarias prębere vtilitates manifestauit: declarauit quo- B que uirtutes esse moderationes perturbationum a ratione pendentes, dum in eodẽ Dialogo docuit Perturbationes simillimas esse neruis, qui trahant & retrahant, ratio verò modum pręscribat; ideo nonnullos ductus aureos & sacros, alios duros & ferreos appellat: insuper addit. Exponamus itaque similiter, quęnam officia uestris in ciuitatibus sunt, quæ gustent quodam modo uoluptates, non fugiant omnino, quemadmodum nec dolores refugiunt; sed, perinde vt in doloribus fit, ducant in medias uoluptates, ad easque superandas homines partim vi impellantur, partim honoribus inuitentur. Hęc Plato, quibus manifestissimè affirmat extrema perturbationum esse damnanda, media verò commendanda. Hinc Voluptatem & dolorem duos fontes statuit; ex quibus qui haurit vnde, quando, quantumque oportet, fælix est: duoque esse affirmat, quæ victoriam pariant, aduersus hostes quidem audaciã, aduersus amicos autem turpis infamię timorem. Et in Phædro congruentes appetitiones, moderatasque perturbationes esse equos affirmat, currum nostrę vitę uehentes in cęlum. Aristotelem huius fuisse sententię adeò est conspicuum, vt declaratio- C ne non egeat; manifestè enim Virtutes in more positas, statuit esse moderationes perturbationum, ac Medium earum Geometricum. At quid dico de Principibus Philosophorum, cum etiam Theologi uerbis & opera eãdem veritatem patefaciãt?

D. Augu.

Nam Diuus Augustinus in 14. lib. de Ciuitate Dei cap. 8. & 9. latissimè ostendit, variisque auctoritatibus confirmat, Ciues sanctę Ciuitatis Dei, in huius vitæ peregrinatione sub Christi lege viuentes, metuere, cupere, dolere, gaudere; & nisi hoc facerent, aduersarentur mandatis Dei: id namque facere debent pro quibus, quãdo, quantumque oportet. Itaquoque in sacris literis ratione alicuius similitudinis nonnunquam perturbationes tribuuntur Deo, dicitur enim Deus irasci, misereri, pænitentia affici: quæ minimè ei tribuerentur, si solum vitium a rationeque declinationem indicarent.

D. Chrysostomus.

Eandem ueritatem Diuus Chrysostomus etiam patefecit, dum explicans sententiam illam (Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio) Quare, inquit, qui irascitur cum causa, non erit reus, alioquin inaniter adderetur ea conditio, sine causa: si enim ira non fuerit, nec doctrina prodest, nec iudicia stãt, D nec crimina compescuntur. Perperam itaque Stoici vniuersum Perturbationum genus damnant, a Sapientisque animo longè repellunt. Et quia ueritatis ea est vis & conditio, vt etiam inuitos ad eam confitendam compellat, propterea Seneca in sen-

Stoici in sententia non stant.

tentia non stetit, sed ueritate coactus in lib. de consol. ad Marcum filium inquit: scio inueniri quosdam duræ magis, quàm fortis Prudentiæ uiros, qui negent doliturum esse sapientem: hi non videntur vnquam in huiusmodi casum incidisse; alioquin excussisset illis Fortuna superbam sapientiam, & ad confessionẽ eos veri etiam inuitos compulisset &c. Pręterea ipsi met stoicorum Principes; dum eas affectiones, quas Perturbationum loco asserunt conuenire sapienti, uoluntatem scilicet, gaudium, & cautionem, εὐπαθείας appellant; quid aliud significant, nisi eas quoque esse Perturbationes? si enim sunt bonę perturbationes, necesse est vt etiam sint perturbationes. Hi ratione & experientia conuicti, sophisticis effugiis vtuntur, verba mutant, non sententiã, homines deludunt potius, quàm instruant, & cum re uera nihil dicant,

videri

A videri uolunt mirabilia enunciare. Propterea iure a Plutarcho in lib. de morali uir-
tute hanc ob rem damnantur. Colligamus itaque non nimium mollem & eneruatũ
esse sermonem Peripatericorum, neque eorum sententiã esse humilem & demissam,
vt in quinto Tusculanarum eis obiicit Cicero; sed eam potius Stoicorum esse duram
nimis, & cum hominum conditione & veritate pugnantem, ac vt talem negligen-
dam & despiciendam.

An lis inter Stoicos & Peripateticos in verbis tantum, vel etiam in sententia sit posita. Cap. XXV.

NOn videtur tationi consentaneum, quòd Stoici; qui adeò accutatè in disci-
plina morum sunt versati; qui sententias & præcepta tam frequentia,
adeoque pręclara protulerunt, satis similia illis, quę a viris sanctis enun-
B ciantur, vt legenti Senecam, Epictetum, & alios Stoicę familiæ illustres viros, red-
ditur conspicuum; mox adeò ignauiter errauerint, vt nulla ratione defendi possint,
nullaque via eorum sententia possit ostendi vera: & pręsertim mirari debemus;
quia legentes Senecam, inter Stoicos magnę auctoritatis virum, tam pium illum
inspicimus, tam rectè compositum, vt suspicati sint nonnulli eum cum D. Paulo ar-
cto amicitię nodo fuisse coniunctum. Propterea Diuus Augustinus exactissimè per
pendens opiniones Stoicorum in lib. 9. de Ciuitate Dei cap. 4. inquit litem inter Stoi D. Augu.
cos, & Peripateticos in verbis tantùm esse positam: Quod etiam confiteri visus est
Cicero in 4. lib. de finibus, dum argumenta stoicorum diluens, ostendit sola nouita Cicero.
te verborum ab Academicis & Peripateticis dissentire. Sed vt clarius pateat, quo-
modo consentiant & dissentiant, nonnulla primò accipienda sunt. Quorum vnum Primũ ꝙ
est illud, de quo in pręcedentibus verba feci; nempe, ex Stoicorum opinione, Ani- accipitur.
mam rationis compotem ab experte sola ratione, non autem re & essentia distingui.
Secundò considerandum est, quòd ipsi in commotione Perturbationum tres gradus
C cõsideratũt, vt Aulus Gelius in xix. lib. Noctium Atticarum ex sententia Epicteti Alterũ ꝙ
Stoici retulit: quotiescunque enim nobis aliquid formidabile gratia exempli occur- accipitur.
rit, fiunt in nobis terrifica quędam visa, quas φαντασίας appellãt, per quæ etiã sapien Ordo in
tis animus necessariò aliquantulum mouetur, inde contrahitur, & pallescit, quæ mo introducẽ
tio non ex opinione alicuius mali oritur, sed inconsulta est, & officium Mentis atque dis pertur
rationis pręuertit; propterea in nostra facultate non est posita: hęc prima motio cõ- bationib.
munis est etiam feris, & minimè nuncupatur animi πάθος, hoc est perturbatio siue
affectio. Sequitur mox secũdus gradus, in quo animus per rationem ea visa vel ap-
probat, vt in viro insipiente; vel reprobat, vt in sapiente: si ea approbat, quod fa-
cit animus insipientis, qui talia verè esse putat, qualia esse sibi primo animi sui im-
pulsu visa sunt, sęua scilicet & terrifica; tunc tanquam verè metuenda metuit, eaque
est perturbatio & metus: si verò ei nil metuendum esse videtur, quod facit sapiens,
tunc non oritur perturbatio; sed vice eius, cauenda cauet, gaudet, vult; adeò vt in
viro sapiente locum habeat pallor, contractioque animi in eo primo terrifico occur
D su, perturbatio autem minimè. In primo itaque gradu consideratur φαντασία, falsa-
que visio: in secundo, dum ea a viro insipiente approbatur, reperitur πάθος, hoc est
animi perturbatio; ex reprobatione verò in viro sapiente, reperitur εὐπάθεια, quam
constantiam Cicero appellat. Ex aduerso Peripatetici, & Academici vniuersam illã Peripate-
commotionis latitudinem appetitui sensuum cõpetentem πάθος appellant. Ex qua va tici & Aca
ria nominis perturbationis assumptione oritur primò, vt Stoici vniuersum pertur- demici.
bationis genus damnent; Peripatetici non vniuersum, sed partem: ea enim pars, Primum ꝙ colligi-
quæ damnatur a Peripateticis, apud Stoicos est genus uniuersum; quia est id, quod tur,
modum non seruat, cum ratione que pugnat. Ex eadem varia nominis assumptione
oritur secundò, vt Stoici perturbationes damnent, commendent autem facultatem Secundo
cupiendi & irascendi, quibus facultatibus modum esse pręscribendum dixerunt, vt colligitur.
non perturbationes, sed constantię ex eis prodeant. Ideo Galenus in lib. de cogno-
scendis curandisque animi morbis, facultates commendat, quamuis frequenter dam
net perturbationes: inquit enim. Latius autem de iisdem rebus differitur in iis com-
menta-

mentariis, in quibus mores tractantur; quo pacto scilicet eam vim quis optimam si- A
bi, & commodissimam reddat: item quemadmodum vires & robur illius non prosternere (sicut ne equorum quidem, aut canum, quibus vtimur) sed illud ipsum robur potius exercere, sicut & in illis, ad obedientiam, &c.

Tertiò colligitur.

Ex his colligo tertiò litem præsertim positam esse in verbis, non in sententia: dico præsertim, quia in nonnullis adnexis dissentiunt, vt mox patebit.

Quartò colligitur. Rectius loqui Peripateticos, & Academicos.

His demum addo, Peripateticos & Academicos rectius loqui, deterius verò Stoicos; nam ea prima motio proculdubio perturbatio dici debet: quia Perturbatio est motio appetitus sensuum, cuius principium est cognitio, & phantasia; ea autem prima motio non fit sine phantasia, vt ipsi fatentur: & vere tunc animus patitur, turbatur, & ab obiecto mouetur, mox verò potius agit, ideo ea præsertim πάθος dici meretur. Præterea non patet ratio, cur; dum mouemur post rectum iudicium, gaudemus, uolumus, & cauemus; non debeat ea motio nuncupari πάθος; præsertim, cum pertineat ex eorum sententia ad eandem facultatem. Et confirmatur; quia, vt iam dixi, si ea est εὐπάθεια, hoc est bona affectio, etiam
est affectio; dicere autem, quòd non sit affectio, sed constantia affectioni opposita, B
est mutare nomen, non rem; immo est vti nomine minus rectè; cum enim sint appetitiones quędam, necessariò sunt commotiones & affectiones appetitus sensuum; quem perperam ab appetitu Mentis non secreuerunt.

Solutio Quarundam Difficultatum. Cap. XXVI.

ZEno Princeps Stoicę familię, verborum nouitate in animis auditorum admirationem parere, suamque disciplinam ab aliis pro facultate secernere nitebatur: ideo dicebat Perturbationes omnes esse prauas, naturę aduersas, cũ ratione pugnantes; & propterea euellendas, ac procul a sapientis animo arcendas; cum tamen ea euulsio intimius inspecta, nil aliud sit nisi Peripateticorum moderatio, & illę, quas vice perturbationum Stoici tribuunt sapienti, nil aliud sint nisi moderatę perturbationes. At aduersus hanc meam sententiam dubitare aliquis posset:

Prima dubitatio. Secunda. Tertia.

Primò; quia Arist. defectionem perturbationum damnat, Stoici commendant: Se- C
cundò; quia Stoici Misericordiam & Verecundiam, prauas & vitiosas iudicant, Arist. probas & vtiles: Tertiò; quia Arist. moderatum dolorem commendat, Stoici dolorem omnem ab animo Sapientis longe repellunt, cum nil mali ei posse accidere dicant, & loco doloris nullam sapienti constantiam tribuunt; propterea nulla ratione uidentur cum Aristotele posse conciliari.

Pro solutione pręaccipiunt nõnulla.

Pro solutione harum difficultatum considerandum est, quòd Stoici, & Peripatetici de summo bono non consentiunt: Stoici enim pro summo bono minimè necessaria censent Fortunę & Naturę munera, quę Arist. censet esse instrumenta necessaria, summopereque cum eo complicata: Stoici enim fælicem hominis vitam considerabant magis in solitudine, magisque secretã ab hominum cętu, & propterea minus egentem fortunę & naturæ muneribus; Peripatetici verò in congressibus hominum, in vsu nedum uirtutis, uerum insuper bonorum naturę & fortunæ. Hinc pendet, quòd viro fælici a Stoicis circumscripto, maior conuenit externorum bonorum negligentia, maiorque remissio perturbationũ;
quâm viro fælici definito a Peripateticis. Ex his facile modò est colligere solutiones D

Solutio primę difficultatis.

difficultatum. Dicebatur primò, Arist. defectionem perturbationum damnat, Stoici commendant. Respõdeo: Ea defectio Peripateticorum apud Stoicos proportione respondet gradui infra constantiam collocato, vt constantia respondet mediocritati: vt igitur Arist. commendat moderationem, ita Stoici constantiam: ac vt Arist. damnat defectionem, ita Stoici damnarent gradum infra constantiam collocatum,

Solutio secundę.

quem tamen non appellãt perturbationem. Dubitabatur secundo de Misericordia, & Verecundia. Respondeo de hoc quoque litem esse in voce: nam ea, quæ a Peripateticis nuncupatur Misericordia & Verecundia; quæ iure merito commendatur, quia rectę rationi respondet; a Stoicis non perturbatio diceretur, sed constantia: quia perturbationem omnem dicebant esse aduersam rationi, cum tamen a Peripateticis inter perturbationes numerentur.

Solutio tertiæ.

Addebatur tertiò Aristotelem commendare nonnunquam dolorem, Stoicos verò omni ex parte damnare. Respondeo id ortũ ducere ex duplici causa: Prima est, quia Stoici nomine doloris eam affectionem significa-

A gnificabant, quæ aduersa est rectę rationi, ea autem iure damnanda est: Altera causa est, quia Stoici incommoda fortunę & naturę non censebant mala, vt munera naturę & fortunę non appellabant bona; sed virtutem solam bonam, vitia mala asserebant; propterea cętera negligebant. Ob variam itaque de fine sententiam vario modo loquebantur de ordinatis in finem.

Diluuntur rationes pro parte Stoicorum aduersus Peripateticos relatæ. Cap. XXVII.

QVoniam modus loquendi Peripateticorum magis est commendatus, cui tamen maximè videbantur aduersari rationes pro parte Stoicorum excogitatę; propterea operæ precium est eas diluere, illisque pro facultate B respondere; quod profectò apprime arduum iudicari non debet. Damnabatur primò vniuersum Perturbationum Genus ratione sumpta a nomine, quia Perturbatio est humanę tranquillitati opposita. Respondeo: Ea, quæ a gręcis πάθος, dicitur, a Latinis & Perpessio, & Perturbatio, & Affectio nuncupatur: quæ si accipitur in ea significatione, in qua profertur a Stoicis, congruenter Perturbatio dicitur at pro denotanda vniuersa latitudine, rectius nuncupatur Affectio. Insuper addo, non omnem motionem & affectionem turbare ingenuam animi tranquillitatē cum summo bono complicatam; sed eam tantùm, quæ modum non seruat, rationique aduersatur: Ratio est, quia ciuilis tranquillitas, non in ocio, sed in negocio rectaq; actione posita est. Addebatur Perturbationes ortum ducere ex falso iudicio, deprauataque ratione; at hoc esse falsum iam patuit in præcedentibus: Insuper dicebatur Perturbationes mixtas esse ex voluptate & dolore, qui sunt consiliarij amentes. Respōdeo verè hos esse amentes consiliarios, nec eis prębendas esse aures; sed rationi credendum, quæ illis modum præscribit: voluptas enim & dolor sunt illi fontes, a quibus qui haurit vnde, quando, quantumque oportet, fælix est. Ideo in Phædro manifestauit Plato nos minimè debere vti affectibus vt ducibus & consiliarijs, sed tanquam auxiliariis pro explendis mandatis rationis: Ratio enim auriga est, Affectiones congruente proportione respondent equis; & prętertim Amor honesti, & timor infamię. Addębatur pręterea, Perturbationes esse motiones vehementes, ęgritudines animi, aduersas rationi, pugnantes cum ratione. At hę non sunt conditiones vniuersi generis Perturbationum, sed immoderatarum tantùm: nam moderatę maximè prosunt, nec pugnant cum virtute; sed sunt eius cum famulę, tum materies, varia tamen ratione: Virtutes autem in more positæ, eatenus dicuntur tranquillitates, & purgationes; quatenus Perturbationibus congruentem formam tradunt, & extrema reiciunt. Addebatur Perturbationes abesse a separatis Mentibus, & a Deo, cui similes nos reddunt Virtutes. Respondeo: Quæcunque in homine indicant perfectionem, tribuuntur Deo per similitudinem, eique conueniunt per eminentiam, ita Deus misereri, & irasci dicitur: & Lactantius in lib. de Ira Dei cap. 17. manifestat, quomodo ira conueniat, & non conueniat Deo: conformatio autem Viri sapientis cum Deo est in parte solùm, quatenus homini licet. Ad instantiam de Mansuetudine opposita irę, respondeo Mansuetudinē in triplici significatione vsurpari, nonnunquam pro priuatione vniuersę latitudinis irę, nonnunquam pro ira nimium remissa, iracundię opposita; aliquando demum pro mediocritate, & ira moderata: in prima & secunda significatione damnāda est, in tertia commendatur; iracundia enim & defectio proba non est; nam quicunque, dum irasci debet, non irascitur, errat. Ita quoque ea, quæ dicuntur a Seneca aduersus iram, vera quidem sunt; non de irascendi facultate, nec de ira moderata, sed de exuperantia eius, & prauo vsu.

C (margin letter beside "ni credendum"); D (margin letter beside "nentiam")

Solutio primę rationis stoicorum.

Solutio secundæ.

Solutio tertiæ.

Solutio quartæ.

Solutio quintæ.

Solutio sextæ. Mansuetudo triplex

An Perturbationes & Mores sequantur corporis temperamentum. Opinio prima. Cap. XXVIII. A

INter ea, quæ de Perturbationibus declaranda proposui, illud dignum est accurata consideratione, summopereque conducit rectę institutioni humanę Vitę; An scilicet Perturbationes, & Mores sequantur corporis temperamentum: qua

Galenus.

de re viri Sapientes non consentiũt. Composuit admirabilis Galenus librum, in quo auctoritate, experientia, & rationibus nititur ostendere mores omnino sequi temperamentum corporis: & quamuis pro eius parte varia afferri possint, eorum tamẽ omnium vis in hoc est posita, quia percipimus ex varietate locorum, temperamentorum, anni temporum, alimentorum, ętatum, vitę generum, varios consurgere mores, distinctasque perturbationes: cuius rei ratio alia non est, nisi quia singula enumerata connexionem habent cum temperamento corporum; temperamentum autem mox sequuntur mores, & perturbationes.

Fundamẽtum opinionis Galeni.

Confirmatio.

B Rem autem ita se habere, nedum experientia nos docet, verum, insuper Principes Philosophorum affirmant: Aristoteles enim in 7. de Rep. comparans Gręcos cum Asiaticis & Europeis, manifestat Nationum loco distantium varios esse per naturam mores: similiter Plato cum in Timæo, tum in quinto de Legibus, ostendit locorum differentias plurimum conducere generationi hominum vel meliorum, vel deteriorum: Hinc Nationum nonnullę dicuntur bellicosę, alię imbelles, nonnullę iracundę & ferę, alię mansuetę & mites, nonnullę ingenio & mente valent, aliæ ferè mentis vsu sunt destitutæ. Ideo dicebat Galenus in calce eius libri: Apud Scythas vnus tantum post hominum memorias Philosophus extitit Anacharsis, Athenis autem plurimi: item apud Abderitas multi fatui nati sunt, Athenis verò pauci. Prętetea in eadem quoque Regione, & Vrbe inspicimus mores & perturbationes varias sequi varietatem temperamenti. Inquit Arist. in prooemio de Anima cont. 14. ob uarietatem temperamenti nonnullos esse iracundos, alios mites, nonnullos intrepidos, alios formidolosos. Et in 2. de partibus Animalium cap. 4. asserit temperamentum varium sanguinis esse causam, C vt multa animalibus eueniant, tum per mores, tum etiam per sensum: quo in loco multa dicit ad rem hanc pertinentia; & ostendit animalia exanguia magis esse meticulosa, Apes & Formicas multis sanguineis esse prudentiores. Insuper in VI. moralium Nicomachiorum cap. XIII. affirmat nobis quodam modo natura insitos esse mores; quatenus nonnullę propensiones, igniculi, & tanquam semina futurorũ morum in pueris inspiciuntur. Quæ semina considerantes Lacedæmonij præcipiebant pueros illi soli vitæ generi per diciplinam esse destinandos, cui per naturam & interna semina primò destinati iudicarentur; vt seruarent quod dicitur, Nihil inuita facies dicesue Minerua: quoniam, vt experientia docet, Naturam expellas furca, tamen vltro recurrit. Eandem sententiam frequenter apud Platonem cum in Timæo, tum

Heraclit⁹.

alibi legere licet: Ideo Heraclitus dixit, Splendor aridus, animus sapientissimus (vt Gale. refert in lib. quòd animi mores sequantur corporis temperamentum) Patet itaque nedum Perturbationes & Mores; verùm insuper attinentia ad ingenium, ad memoriam, ad iudicium, sequi temperamentum corporis. D Propterea Arist. in 2. de anima dixit, molles carne esse aptos mente: & in 30. part. Prob. primo latissimè patefecit atram bilem reddere homines aptissimos ad scientias: Ita quoque percipimus pro mutatione ætatum, ægritudinum, & similium, quibus variatur temperamentum, etiam mutari mores & perturbationes. Hęc efficacissimè confirmãtur per Artẽ Physiognomicã, quæ firmior & certior est cæteris diuinatricibus Artibus: cuius hoc vnum fundamentum est, quòd mores sequantur temperamentum corporis. Ideo

Cicero.

Cicero in lib. de Fato dixit Zopyrum Physiognomum profiteri hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronteque prænoscere: & Arist. multa præcepta eiusdem Artis dedit, nedum in libro Physiognomico, verùm insuper in lib. de historia animalium: Et quoniam eius Artis fundamentum est, quòd mores sequantur corporis temperamẽtum, ideo Arist. in principio lib. Physiognomici asserit animas,

Alia ratio.

& ad animam pertinentia insequi corpora. Prætetea eadem sententia alia satis firma ratione confirmatur deducta ex nobilitate; quæ ab Arist. in Rhetoricis, & in lib. de

Nobili-

A Nobilitate, referente Stobæo, dicta est Virtus generis; quæ nobilitas omnium consensione, & ore miris laudibus extollitur: ea tamen inanis & negligenda omnino esset, nisi mores sequerentur corporis temperaturam, hoc enim solum est fundamentum nobilitatis, & hoc solo nodo cum Natura connectitur. Quod patet: quia viri nobiles & generosi propterea commendantur, quoniam per naturam filios procreare nati sunt, qui munere temperamenti ad mores optimos, præclarasque actiones sint aptissimi. Demum ea sententia confirmatur communi sapientum sententia; & præsertim Stoicorum consensione, asserentium primos animi motus non esse in nostra facultate, & propterea nos quadam naturę necessitate turbari & moueri. Nõ itaque iniuria Galenus vnà cum Hippocrate asserit, animi mores sequi corporis temperamentum: & propterea se morum institutorem, ac Præceptorem optimum profitebatur; quia tanquàm Medicus peritissimus, medicamenta, alimenta, aliaque huius generis cognoscebat; quibus corporum temperamenta mutantur, corriguntur, redduntúrque aptissima ad optimas animi constitutiones, probatissimosque B Mores.

Alia confirmatio.

Reijcitur Opinio Galeni. Cap. XXIX.

QVanuis relata opinio aliquid veri includat; absolutè tamen falsa, perniciosa, humanęque conditioni aduersa iudicari debet. Ratio prima, eademque potissima est: quoniã illi, qui huius sunt sententię, etiam existimant animam esse temperamentum, vel ex temperamento consurgere; propterea, vt suis fundamentis consentanea proferant, etiam coguntur dicere, mores sequi temperamentum corporis: quod enim competit temperamento, siue temperamenti est affectio, necessariò dicitur sequi temperamentum. Et hac de causa Galen. in eo libro, quòd animi mores sequantur corporis temperamentum, iaciens fundamenta suæ opinionis, primò nititur ostendere Animam esse temperamentum, nouit enim ea duo insolubili nodo esse inter se colligata. Id autem fundamentum C quàm longè distet a vero, Viri omnes rectè affecti cognoscunt. Cum itaque fundamentum, quo maximè nititur ea opinio, apprime sit falsum; opinio quoque erronea, & fatua iudicari debet. Pręterea eadem sententia aduersatur naturę, & conditioni Morum: Mores enim propterea sunt, & nuncupantur mores; quia non natura, sed more & assuetudine nobis competunt; vt in 2. moralium Nicomachiorum docet Arist. At si temperamentum sequerentur, non more, sed natura nobis competerent; vt etiam competunt cętera, quæ temperamentum sequuntur, dans enim formam dicitur dare ea, quæ formam sequuntur, ac ita mores non essent mores. Pręterea id ipsum aduersatur experientię: frequenter enim in nobismet experimur rationem pugnare cum propensione temperamentum sequente, & nonnunquam rationem dominari, nec mores formari illi propensioni respondentes; vt euenit in viro continente: at si Mores temperamentum sequerentur, nullus continentię superesset locus, & præsertim ex sententia eorum, qui Animam cum Galeno temperamentum existimant: non enim temperamentum secum pugnat, vel se ipsum vincit. Pręterea D compertum est in multis uiris Sapientibus mores cum temperamento pugnasse; vt de Socrate, & de Stilpone Megarense referunt Alexander Aphrodiseus, & Cicero in suis libris de Fato: quod minimè contigisset, si mores sequerentur temperamẽtum. Præterea fautores & assertores huius opinionis sibi pugnantia dicunt: inquit enim Gal. in eodem lib. cap. xi. necandos esse viros prauos, vt eorum exemplo perterreãtur alii viri scelesti: at inanis esset ille terror, si mores sequerentur temperamẽtum; vt etiam per eandem sententiã inanes & superuacanę redderentur disciplinę, studium Philosophię, ac omnes rectę institutiones; quas tamen ipsi quoque veritate coacti commendant. Præterea: Si mores temperamentum sequerentur; non homines, sed Natura increpanda commendandaque esset: ea namque, non hominis libera pręelectio, principium esset probarum, vel improbarum actionum. Insuper periret libertas hominis; Legesque inutiliter pręmia probis, poenas proponerent improbis, vt ex se satis est conspicuum. At respondet Gal. cap. xi. inquiens nos diligere probos, odisse improbos, seruare eos, hos interficere; non quia ex pręelectione

Galenum falso niti fundamẽto.

Aduersatur Naturæ & Moribus.

Aduersatur experientiæ.

Sibi non constãt.

Solutio Galeni.

oriantur

oriantur eorum peccata, probęque actiones; sed quia ex sui natura bonum seruandum & diligendum est, malum contrà perdendum: Sic Scorpiones, Phalangia, Viperasque necamus; cum talia sint non a se, sed a Natura progenita: Deum econtra diligimus, bonumque prędicamus; cum tamen ingenitus sit, & bonus ab ęterno, non autem a seipso, & ex sui prępelectione. Insuper scelestos & facinorosos perdimus: primò, ne nobis obsint; secundò, vt terreantur prani; tertiò, quia melius eis est non esse quàm esse, cum nequeant emendari. Hanc sententiam deprompsit Galenus ex 9. Dialogo de legibus Platonis, vbi hęc verba leguntur. Quos verò insanabiles A

Plato. legislator esse senserit, vltimo supplicio hos afficit, non ignotans satius fore his, qui insanabiles sunt, mori, quàm viuere; ac si vita priuentur, dupliciter prodesse cęteris: nam horum exemplo a peccato cęteri deterrentur, & improbis hominibus ciuitas ipsa purgatur, &c.

Euertitur Solutio Galeni. Hęc Galeni euasio potius est erroris confirmatio, quàm ab eo expurgatio; & si ipse non secus doceret curare corpora, quàm animos, perniciosa esse Ars medica ab eo tradita: verùm ipse corporibus intentus, erga ea, quæ sunt supra corpus, se cæcum manifestauit. Primò in ea sua euasione errat: quoniam aliud B est loqui de bono & malo animi, & morum; aliud de bono & malo naturę: Mores re vera dicuntur bona & mala nostra, quia ex nostra prodeunt prępelectione; de his verò, quæ a natura producuntur, secus se habet: ideo perperam a malis animi transit ad venena, quæ sunt mala naturę; mala non quidem absolutè, sed nobis aduersa. Sic occidimus Viperas, non quia vitiosę & malę sint, sed quia nobis infestę; vt etiam uehementes incensiones nobis aduersas nitimur extinguere, ac insuper inimicos nostros nitimur interficere, dum ipsi nos interficere cupiunt: at facinorosos homines, etiam si nobis infesti non fuerint, indicamus ob deprauatam eorum prępelectionem dignos morte, eosdemque reprehendimus: cum tamen nemo viperas, & scorpiones dignos reprehensione iudicet. Pręterea leges de illis solùm decernunt, quæ pertinēt ad mores; idque faciunt non alia de causa, nisi quia ea sola in nostra facultate sunt collocata: de his autem, quæ ad Naturam pertinent, minimè decernunt: nam deridendus esset legislator, si lege sanciret scorpiones, & viperas non esse venenosas. C Ita quoque viros natura deformes, albos, vel nigros, non reprehendimus; nec lege cauemus, ne tales sint: at vitio inquinatos reprehendimus acriter, nec eis miseremur; quia tales sunt non natura, sed prępelectione. Insuper id, quod addit de Deo, inane penitus est; in eo enim ea omnia, quæ apud nos absolute indicant perturbationem, includuntur per eminentiam: ita libertas, prępelectio, voluntas, virtus, eminentissimè sunt in eo; propterea iure cum ob hoc, tum quia ab eo omnia bona nostra pendent, dignus est honore. Demum, quia a nullo alio pendet, sed omne quod habet, ex se habet; iure non ob aliā causam, sed ex se Optimus, & Maximus omnium ore celebratu. Pręterea: Sententia, quam profert de facinorosis, quòd necandi sint, quia eis melius est mori; & cętera, quæ addit, ex Platone deprompta; vera quidem sunt absolutè, necnon doctrinæ Platonis apprime consentanea, qui animam nouit immortalem: at sibi, suisque principiis manifestissimè aduersatur. Cum enim Gale. in eo libro asseruerit Animam esse temperamentum; nec facinoroso melius erit mori quàm viuere, nec eius exemplo alii corrigentur, quia ob id aliorum temperamentum non mutabitur; mores autem ex opinione eius sequuntur temperamentum. D Confirmatur: quia si anima (vt ipse censet) temperamentum est, ea sola conferent perfectioni animę, quæ conferunt temperamento; Mors autem omnino temperamentum destruit. Insuper; cum anima sit temperamentum, mores autem temperamentum sequantur; magis vltimo supplicio plectendus erit ille, qui morbo contagioso laborat, per quod vitæ nostræ, nostrisque temperamentis maximè est infestus; quàm vir iniustus & vitiosus, a quo nostrum temperamentum non læditur, nec permutatur. Præterea inquit Gal. vim cupiendi non obtemperare rationi, vim autem irascendi ei obtemperare: at vnde oritur hæc uarietas? & quomodo hæc ualet obtemperare ratinni, si ambę temperamentum statuuntur? Colligamus itaque huius sententiæ fautores euertere seipsos, Leges, Virtutes, Disciplinas, vires Assuetudinis, Continentiam, Iustitiam, vsum Præmiorum & pœnę, aliaque innumera: nec minus eorum opinionem damnādam esse, quàm damnetur ea Stoicorum, dum cuncta subiiciunt Fato, eaque Astronomorum, dum etiam humanarum actionum auctores

Actores statuunt Syderum aspectus, cœlorumque reuolutinnes.

Verioris sententię Explicatio. Cap. XXX.

VT verior sententia clarior refulgeat, simulque appareat, quid veri includat Medicorum opinio, accipiendum primò est tria in nobis (vt instituto nostro inseruit) reperiri, Propensiones scilicet ad varias perturbationes, Perturbationes, & Mores: quæ tria perinde se habent, ac Principium, Medium, & Finis. Mores enim nō absolutè sunt Perturbationes, sed Perturbationes rectè formatæ, vel potius modi earum. Insuper accipiendum est nomen Moris in duplici significatione usurpari, primò pro more interno, secundò pro more externo prodeunte ab interno. Mos externus est actio ab interno more prodiens, eiusq; indicium: Mos internus est animi certa cnnstitutio ad aliquid agendum; qui adhuc est duplex: vel enim ab ortu nobis competit, vel in progressu acquiritur: Si ab ortu, vel competit vniuerso hu

Primum quod accipitur pro resolutione.

Secundò accipitur.

B mano generi, vel alicui nationi, vel alicui definito particulari. De huiusmodi moribus loquitur Arist. in sexto moralium Nicomachiorum cap. 13. inquiens singulis mores quosdam per Naturam competere. De iisdem loquitur Seneca Epist. 95. dum ait: Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non secus ac scintilla flatu leui adiuta suum excitat ignem. Altera ex parte Mos, qui in vitę progressu acquiritur, duplex est; vel leuis, & est dispositio quędam; vel constans, & est habitus, qui magis propriè mos dicitur. De Moribus in hac magis propria significatione loquitur Arist. sub initio secundi lib. Moralium Nicom. manifestans eos more & assuetudine comparari. Tertiò adhuc dignum consideratione est, Morem vel aliquid aliud sequi temperamentum, tripliciter posse contingere: vel quòd sequatur temperamentum, tamquam causam sui adęquatam; vel tanquã causam non adęquatam, potiorem tamen; vel demum, tanquam instrumentum.

Tertium ꝙ accipitur.

His pręassumptis soluens difficultatem dico: Si loquimur de facilitate & propensionibus ad uarias perturbationes, hę proculdubio temperamentum sequuntur, & ex

Solutio difficultatis.

C eius varierate ac mutatione variantur; propterea ieiunia, & abstinentię vtiles sunt prn formandis mnribus. Pariter si loquimur de more, qui nobis ab ortu competit, proculdubin temperamentum proximè sequitur. At si loquimur de propriè sumpto more, ille temperamentum non sequitur, nec nobis per naturam competit, sed in nnstra est facultate, & more ac assuetudine comparatur: Hinc Mos dicitur vnicuique Dæmon, & Assuetudo nuncupatur altera Natura. Addo insuper: quòd, quamuis mores proprie sumpti corporis temperamentum necessariò non sequantur, frequenter tamen illud dicuntur sequi; quia homines vt plurimum ita viuunt, vt per Naturam sunt procliues; & hoc seruatur in hominum multitudine: at in viro rectè educato, & sapiente secus se habet; superat enim & corrigit sapiens recta sua ratione, congruenteque assuetudine deprauatas suæ naturę propensiones. Hinc Philosophia dicitur dominari Fato, illudque corrigere; quatenus hominem secus formare valet, ac per naturam sit procliuis. Insuper etiam hoc verum est, quòd; dum operamur cum conspiratione naturę, internęque propensionis; longe fælicius & rectius operamur,

Philosophia dominatur fato

D quàm dum naturam habemus aduersam. Pręterea addendum est, quòd, dum dicimus Propensiones, Naturalesque mores sequi temperamentum; id intelligi debet, nnn quòd illud sequantur vt causam adęquatam; temperamentum enim etiam conuenit Plãtis & Merallis, quibus minimè mores conueniunt: neque tanquã causam potiorem; quoniam id, quod vitale est, & cum cognitione perficitur, quales sunt mores, non primò mareriem sequitur vitę & cognitionis expertem. Sequuntur itaque primi mores, propensionesque ad eos, temperamentum, vt causam minus principem ordinatam ad animam, vt ad causam principalem: insequuntur enim illud vt materiem, calcar, & instrumentum; iudicium autem sensuum, & vim imaginandi sequuntur, vt causam potiorem. Ex quo constat minus rectè Philoponum in procemio de Anima in expositione cont. 14. dixisse, ab vniuersi opificii constitutione infundi in tali temperamento rationes harum perturbationum iuxta meritum vniuscuiusque animę rationalis: nam affectiones animæ, & mores non infunduntur ab externa causa, sed consurgunt ex anima & corpore in distincto genere causę. Demum

Quomodo mores sequantur temperamentum.

Contra Philoponum.

addo,

Sequi temperamentum contingit dupliciter.

addo, quòd ea, quæ ſequuntur temperamentum, duplicis ſunt conditionis: non- A
nulla neceſſariò illud ſequuntur, adeò vt emendari nequeant, ueluti ſapores, odores, colores, & ſimilia, quæ temperamentum vt cauſam principalem & adęquatam ſequuntur; alia illud ſequuntur non adeò neceſſariò, ſed nata ſunt ſtudio & aſſuetudine emendari; e quorum genere ſunt animi perturbationes & mores. Et ratio varietatis eſt, quia cognitionem expoſcunt, eique in parte ſubiiciuntur. Conſiderantes tamen animi perturbationes, inueniemus earum nonnullas neceſſariò ſequi definitũ aliquod temperamentum, vt inſaniam, amentiã, furorem: hę namque adeò ſunt vehementes, vt nedum non valeant ratione corrigi, verùm contra ipſę omnem euertant ac peruertant rationis vſum: & propterea eis correpti non ſubiiciuntur legibus, quoniam cauſę earum non ſunt in facultate patientis; & illi non lege & admonitione, ſed helleboro egent, nec propriè ſunt perturbationes, ſed ægritudines potius: plurimę tamen Perturbationes recta diſciplina, congruenteque educatione corrigi emendarique poſſunt.

Cur in iumētis perturbatiões magis q̃ in homine ſequātur tēperamentum.

Ex his colligere valemus, affectiones animi magis ſequi tem- B
peramentum in iumentis & feris, quàm in homine: immo in iumentis & feris, quæ non ſubiiciuntur diſciplinæ, omnino temperamentum ſequuntur; in eis autem, quę in parte ſubiiciuntur diſciplinę, vt de cane, equo, & ſimilibus ſe habet, poſſunt in parte mutari & corrigi; vt conſpicuum eſt de feris, quæ cicures redduntur: quæ moderatio, & emendatio ſemper fit munere rationis. At homines emendantur ratione propria, ferę autem ratione aliena, nempe hominis: Ideo (vt rectè dixit Euſtratius) mores propriè ſoli conueniunt homini, quia veri mores nō ſunt a ratione ſeiuncti.

An primi motus ſint an in noſtra facultate.

Ex his etiam conſtat, quid ſit dicendum de communi illa difficultate, an primi animorũ motus ſint in noſtra facultate: abſolutè enim, cum rationem anteuertant, in noſtra facultate non ſunt; modo tamen aliquo in facultate noſtra ſunt poſiti, quatenus more, diſciplina, educatione diſponi & aſſueſcere poſſumus, vt non magis quàm deceat moueamur: Propterea perperam Stoici, & qui eos ſequuntur, abſolutè inficiantur, primos motus non eſſe in noſtra facultate.

Dubitatio

At dubitare quis poſſet, quomodo id verum ſit quod diximus, temperamenta ſcilicet eſſe inſtrumenta per- C
turbationum: nam ex inſtrumentorum varietate non permutatur inſtitutum & conſilium artificis, ex temperamentorum autem diſtinctione varia conſurgit animi appetitio, & perturbatio.

Solutio.

Cui difficultati ſatisfaciens dico, id mirum non eſſe: quia temperamenta non ita ſunt inſtrumenta, vt ea artis; ſed cum aliqua ratione ſint inſtrumenta, etiam ſimul ſunt ſtimuli, & calcaria perturbationum, quia ſunt partes viuentis, non autem a viuente ſeiuncta, vt inſtrumenta artium. Colligamus itaque pro formandis hominum moribus conducere cœlos & aſtra, vt communes cauſas: conducere fatum, vt eſt idem cum natura, & ab ea ſola ratione diſtinctum, quatenus per naturam hoc noſtrum organicum corpus vario modo conſtituitur: conducere temperamentum, vt materiem, ſtimulum, & inſtrumentum: Pręſertim tamen tã quam a cauſa nedum proxima, ſed principe oriri perturbationes a facultate imaginandi, & appetendi, formari verò mores diſciplina, educatione, ratione, aſſuetudine: quæ quanuis conferant omnibus; in illis tamen, qui per naturam ad uirtutes ſunt faciles, maiorem habent vim, & fælicius ad optatum finem perducunt. Ex D
his quoque patet Phyſiognomicam Artem penitus inanem non eſſe; per eam namq; valemus naturales hominum ad varia ſtudia propenſiones, & facilitates cognoſcere: frequenter autem euenit, vt homines naturalem illam propenſionem vel penitus vel in parte ſequantur. Ideo Ariſt. in 7. de Rep. dicebat homines fieri probos natura, ratione, & aſſuetudine. Ex his conſpicua eſt difficultatis reſolutio, necnon diſſolutio aduerſarum rationum.

An Perturbationes competant Iumentis & Feris. Cap. XXXI.

CVm hactenus cętera capita cumulatè ſatis ſint explicata, ſupereſt vt poſtremum abſoluamus; an ſcilicet Perturbationes ſoli competant homini, vel etiam iumentis & feris: in cuius explicatione breuior ero, quoniam ex iã

dictis

A dictis satis conspicua elici potest resolutio. Lis tota versatur inter Stoicos ex vna, Stoici.
Academicos verò necnon Peripateticos ex altera parte. Inquiũt Stoici Perturbatio
nes soli homini cõpetere, nec secus dicere possunt, cũ perturbationes definiãt, quòd
sint deprauationes rõnis: insuper eas esse dicãt existimationes, & opiniones, quæ so
li homini conuenire valent. Addunt Stoici: Animalia, quæ non valent ignoscere, nõ
irascuntur; opposita.n. in eodem nata sunt fieri: cum aũt solus homo valeat ignosce-
re, non iumenta & feræ, solus itaque homo natus est irasci. Quod rõne etiam Peripa
tetica hunc in modum confirmatur: Cui non cõpetit forma, neque etiam materies
nata est competere, materies.n. & forma inuicem referuntur, 2. phy. 26. At perturba
tiones ex sententia Arist. in 2. Moralium Nicom. sunt materies virtutum, & vitiorũ;
quæ virtutes, & vitia soli competunt homini: quare & Perturbationes. Hinc colli-
gunt Stoici feris competere motiones illas primas, quæ in homine anteuertũt consul
tationem, & existimationẽ: Perturbationes verò, quæ cum recta rõne pugnant, non
conuenire; sed earum vice in eis reperiri Ferocitatẽ, Rabiem, Feritatem, Incursio-
B nem, quæ non nisi per metaphoram perturbationes nuncupantur. Hæc itaque fuit
Stoicorum sententia. Verùm hi, vt in principiis, ita in his, quæ principia sequuntur, Contra
valde aberrant: Conspicuum.n.est, pueros ante vsum rõnis non secus irasci, ac post Stoicos.
usum eius; nec Ira ante vsum rationis, est distincta specie ab ea, quæ post vsum rõnis
eis competit; vt rectè etiam nouit, & affirmauit Gale. Præterea ostensum est Pertur-
bationes esse affectiones appetitus sensuum, sequi imaginationem, nec fieri sine
temperamento & spiritibus: quæ omnia cum competant iumentis & feris, etiam est
necesse, vt eis competant Perturbationes. Præterea manifestissimè patet brutis vo-
luptatem & dolorem cõpetere, quæ sunt principia & asseclæ perturbationũ, quare ẽt
eis necessariò conuenient perturbationes. Præterea Amor, odium, prosequutio, &
fuga, quæ statuta sunt prima genera perturbationum, luce clarius in eis inspiciuntur:
quare nemo mẽtis compos inficiari põt eis cõpetere perturbationes. Et si quis dicat
voluptatem, dolorem, amorem, & odium eis non competere, sed affectiones alias eis
similes; etiam dicere poterit albedinem niuis non esse albedinem, nec dulcedinem es
C se eam mellis: ꝙ cum dixerit, primò se iudicii inopem manifestabit; mox sola nomi
na mutabit, non rẽ; & præsertim, quia in iumentis & feris tum signa, tum opera per-
turbationum manifestissimè inspiciuntur. Adeò vt tantũ absit, quòd feræ perturba-
tionibus careãt; vt potius eis maximè sint obnoxiæ, omninoque positæ sint in faculta
te earum; cum penitus a perturbationibus ducantur, ac regantur: ideo rectè Plato
in 9. de Legibus appetitus concupiscendi & irascendi, ad quos pertinent Perturba- Plato.
tiones, nomine ferarum denotauit. Conueniunt itaq; ẽt iumẽtis & feris genera per
turbationum, cũ tamen nonnullæ reperiantur, quæ hominis sunt propriæ; vt Aemula
tio, Verecundia, Indignatio, & illæ præsertĩ, quæ vel honorẽ vel æqualitatẽ respiciunt.

Litem inter Stoicos & Peripateticos de perturbationibus Ferarum in solis verbis esse positam. Cap. XXXII.

D INdagantibus veritatem summopere cauẽdũ est, ne varia nominũ significa
tione decipiantur, & de vocibus eorum sit lis, cum tamen de sñia consen- Lis est de
tiant; ꝙ multis euenire conspicuum est; & præsertim Stoicis, qui de sen- voce.
tentiarum nouitate plus æquo fuere soliciti. Hoc cum in aliis multis, tum
in re, de qua loquimur, inspicere valemus: cum enim nomen Perturbarionis longè
secus, ac Peripatetici, vsurparent Stoici; iure illi affirmarunt, hi negarunt Perturba-
tiones competere feris. Stoici motiones primas seiunxerunt a Perturbationibus, &
de ratione perturbationum esse dixerunt, vt rationi aduersarentur: propterea suis
fundamentis consentanea protulerunt, dum enunciarunt eas non posse conuenire
feris. Peripatetici verò & cum eis Academici, nec motiones primas a perturbatio-
nibus seiunxerũt, nec de ratione earum putarunt esse vt aduersarentur rationi; qua
re de sola voce dissentiunt. Addo tamen Stoicos minus rectè loqui, quàm Peripate- Peripatetici
ticos; quoniam aduersari, vel non aduersari rationi, est aliquid externum, non aũt et rectius
internum perturbationi: ideo ob id non variatur natura eius. Dico tertiò, quòd cũ loquũtur.

Perturbationes sint communes homini & feris, profectò cum aliqua varietate & di- A stinctione vtrisque competunt: in homine enim iunctam habent rõnem, qua corrigi emendarique possunt, in feris omnino sunt a ratione seiunctę, ideo in eis semper obtinent principatũ, & regnant. Quæ si nonnunquam corriguntur, id fit humana ratione: quæ pro mitescendis, corrigendis, domandisq; feris vtitur quasi pœna & præmio his, quæ voluptatem vel dolorem afferunt; vt alimento, & verberibus vnà cum assuetudine: sic domantur Tauri, fręnantur ęqui, mites redduntur Leones, & demum Ferę redduntur cicures; cõspirante ad hoc Naturę quodam instinctu, per quem ferę hominem magis quàm cętera animalia timent, suspiciunt, ac modo quodam venerantur: adeò vt paruulus Aethiops ingentem Camellum & Elephantum funiculo alligatum ducat, quod fera aliqua non efficeret. Moderatio Perturbationũ in homine virtus dicitur in more posita, in feris minimè. Ratio distinctionis est:

Cur moderatio p turbationis ferarũ non sit virtus.

Prima; quia moderatio Perturbationis ferarũ, non fit á propria, sed ab aliena ratione: Secunda; quia ea moderatio non habet pro fine honestum, sed vtilitatem & cõmoditatem hominis: Tertiá; quia nil firmi in ea ferarum moderatione reperitur, B sed facilè mutantur, & errant: Demum; quia non sunt præditę Præelectione, & actione, in qua pręsertim Virtutis natura, & præstantia est collocata: Colligamus igitur rectius loqui Peripateticos, & Academicos, qui iumentis & feris perturbationes condonarunt. Aduersę aũt rationes facilè diluuntur: & prætermissis nonnullis, quarum solutio per iam dicta est conspicua; soluo eam, quæ fundamento Peripateticorum niti videbatur. Nam argumentabar: In feris non reperitur forma perturbationis, quæ Virtus est, quare neque perturbatio. Respondeo: Perturbatin absolutè & in se considerata, est forma quędam: est enim affectio, & motio; cuius materies dici potest tum Animal, tum spiritus, tum cor, tum animę facultas, varia tamen ratione; Virtus autem non est forma dans esse perturbationi, sed dans ei modum: Propterea seorsum a virtute seruari potest natura Perturbationis, at non perturbationis modus, qui virtus est; idque conspicuũ est in pueris ante vsum rationis.

Diluūtur aduersæ rationes.

C

Hominem pluribus Vehementioribusq; perturbationibus esse obnoxium. Cap. XXXIII.

QVoniam opposita in hoc mortaliũ orbe nedum genere & permixtione, verùm etiam subiecto iuncta sunt, propterea homo, vt solus summi boni, ita solus deterrimę miserię est capax: Nam corpus eius longè pluribus vehementioribusq; morbis est obnoxiũ, quàm ea iumentorũ & ferarum: Anima quoq; pluribus ingentioribusq; perturbationibus turbatur, ac premitur. Perturbationes hominis plures sunt: Primò; quia plura cognoscit, cognoscendo appetit, appetendoq; turbatur: Secundò; quia non vnum, vt iumenta & ferę, sed multiplex genus vitę natus est viuere; adeò vt accommodatè a Pythagora & Platone Anima eius meare fingatur per corpora variorum animalium: Demum; quia ratione D vtitur, bonorumque rationis natus est esse particeps, per rationem autem imaginationes in nobis formãtur, quibus nonnullę hominis propriæ perturbationes excitantur. Ideo nonnulli putarunt etiam in Mente locum habere perturbationes: & Aris. in 3. de anima cont. 56. dixit: Vis appetendi non est sine Phantasia, Phantasia autem omnis aut rationalis est, aut sensitiua, hac igitur & alia animalia participant, &c. Insuper dicebatur secundò hominis perturbationes esse vehementiores, quod experientia nobis ostendit: inspicimus enim, quòd, dum homo vehementi aliqua affectione turbatur, magis extrinsecus mutatur, magis rubet, & pallet, quàm vllum aliud animal. Præterea homo maximè omnium voluptate & dolore afficitur, quæ sunt principia, somites, & asseclæ Perturbationum: homo enim solus nonnunquam præ nimia voluptate & dolore moritur; solus semper coitum expetit, cętera destinatis temporibus; iure igitur dictum est hominem vehementioribus perturbationibus angi: cuius rei multiplex potest assignari ratio. Prima sumitur ex sensu tactus, & gustatus, qui in homine exactissimi sunt, per quos vehementis-

Homo obnoxi⁹ pluribus perturbationibus q̃ feræ.

Homo obnoxius vehementioribus p turbationibus.

Rõ prima

A mētiſſimę excitantur perturbationes: hominis Tactū eſſe exactiſſimū aſſeritur a Philoſopho in 2. de anima, colligitur ex cutis tenuitate, cōprobatur experientia, hinc titillatio in ſolo homine apparet: de Guſtatu quoq; cōſpicuum eſt, quia iumēta & ferę certum habēt alimentū, non ita varium vt homines, nec cōdimēta quærunt; nec plura vorāt, quàm eorum ſanitati cōducat: homo aūt adeò Gulę indulget, adeoq; ab ea trahitur, vt iure dicatur plures necari Gula, quàm Gladio. Secundò vehementiores etiā ſunt hominis perturbationes ob animę præſtātiā: cum.n.eius anima cæteris pręſter, etiam præſtat cognitio & appetitio; maiorē aūt appetitionē maiores, & vehemētiores ſequuntur Animi Perturbationes. Tertiò id oritur ex conditione obiectorum: obiecta.n.quæ homini ſe offerunt, hominemq; mouent; maiora, præſtantiora, vehementioraq; ſunt. Quarta ratio ſumitur ex temperamento hominis, & præſertim cordis: eſt enim præditus tenuiſſimis humoribus, & temperamento nato facillimè alterari; donatusque eſt corde calidiſſimo pluribusque ſpiritibus referto; propterea ſolus rectus meat, ſolusque ad ſydera caput extollit.

Ratio ſecunda.

Tertia.

Quarta.

B

Quæ omniū Perturbationū ſit Vehementiſſima. Cap. XXXIIII.

VAriæ ac apprimè Vehemētes in nobis excitātur Perturbationes: a quibus tā perditè turbamur, ducimur, ac obcæcamur; vt minimè iudicare valeamus, quę carū vehementius nos turbet; ſed quauis afficiamur, eam cęteris vehementiorē iudicamus. Tres tamē ſunt, quę pręſertim de magnitudine litigant; voluptas ſcilicet, Ira, & demum Deſiderium honoris, infamięq; Timor: quarum vnaquæq; ſibi principem locum vendicare tentat, & iure profectò. Voluptas.n. propterea cæteris videtur eſſe vehementior, quia eſt ſtimulus & fomes aliarum perturbationū, ac cæterę ab ea ſpiritū & vires recipiūt: ideo a Platone modò fons, modò cōſiliarius nuncupatur. Ariſt. in 2. Moral. Nico. cap. 3. hoc nedum affirmat, verùm etiā ratione cōfirmat: inquit enim, Voluptatem a teneris unguiculis vnà nobiſcum oriri & educari, omniū animalium eſſe communem, nobis eſſe comitē aſſiduā, altiſſimaſque radices in nobis agere; latentius, potentius, ac intimius nos inuadere; propterea commendat Heraclitum, qui difficilius eſſe dixit obſiſtere voluptati, quàm iræ: & in ſecundo de anima affirmauit opus maximè conſentaneum Naturæ eſſe generare ſibi ſimile, ad qđ opus per voluptatem commouemur. Hinc Plato in Conuiuio Amorem nuncupauit Magnū Dæmonē: Ita pręe nimia voluptate homo nonnunquā ſtatim moritur, nō aūt id euenit per cæteras perturbationes: quā veritatē nobis luce clarius patefaciunt innumeræ vehementiſſimęque affectiones, quæ ob voluptatis deſiderium in eis refulſerunt, qui Amore irretiti fuerunt. Voluptas itaque eſt ille fallax & internus ſerpens, qui intrinſecus nunquam ceſſat cupidinem, effęminatamq; partem tentare; vt illā vitio ſubiiciat, ab imperioque rationis ſubducat. Iure igitur Voluptas cæteris potentior iudicanda vr̄. Cui tn̄ Ira non cedit; immo affirmat robur eſſe ſibi proprium, & eius robore egere cęteras, & propterea virtute & robore cæteris eſſe præferendam: hinc ea ſola furor dicitur, ſola arma miniſtrat, ſola dimicat pro ratione, ſola impedimenta repellit, ſola uindictā quærit, ſola hominem maximè omnium alterat & permutat, ſola dicitur incenſio ſanguinis & ſpirituum circa cor; quæ omnia indicant vehementiſſimā ac robuſtiſſimā eſſe omnium. Inſtrumenta enim facultatibus ſunt tributa: cū autē vis iraſcendi & ira maximè vigeant in corde; qđ eſt mēbrū robuſtiſſimū, maximè calidū, plurimis ſpiritibus abundans; iure optimo cenſeri debet perturbatio vehementiſſima. Confirmatur; quia ira frequēter eſt miniſtra rōnis, propterea qui cum ira dimicat, pugnat vnà cum ſenſu & cum ratione: de voluptate aūt non ita ſe habet, dr̄ enim propria ſenſuum, difficilius aūt eſt cū duobus, quàm cum vno, eoque impotentiore pugnare; ſenſus enim impotentior eſt ratione. Pręterea qui pugnat cum ira, vnà pugnat cum voluptate & dolore; ira enim cum voluptate & dolore eſt permixta: at proculdubio difficilius eſt cum ira, voluptate, & dolore pugnare; quàm cum ſola voluptate: iure igitur Ira omnium perturbationum vehementiſſima eſſe vr̄. At quid de honeſti deſiderio, timoreque infamię dicendum eſt? nonne perturbationes ad huius obiecti appetitionem pertinentes, præſertim in animo rectè affecto, dominantur cæteris, ac eis potentiores firmioresque ſe patefaciunt?

Cur voluptas pręferenda videatur.

C

Quòd ira ſit vehementior.

D

Pro deſiderio honeſti.

Per honesti.n.desiderium ira excitatur, voluptas negligitur; adeò vt huiusmodi de- A
siderium primò dominetur irę, & per iram corrigat voluptatũ cupiditatẽ; princeps
aũt & dominus potentior esse dicitur suis ministris: Hinc cõspicimus frequenter ho
mines honoris desiderio, timoreque infamię impulsos, potius velle honestè mori,
quàm turpiter viuere: vt patuit de multis, qui singulari certamine dimicarunt,& fal-
sa opinione ducti, potius mori, quàm se victos fateri voluerunt. His tribus Perturba-
Potentia timoris mortis.
tionum quasi Fulminibus, quartũ addi potest,& sunt perturbationes attinẽtes ad desi
derium vitę, timorẽq; mortis, quæ Fortitudine corrigũtur: cũ.n. Fortitudo sit virtus
potentissima, necesse est vt ẽt perturbatio, in qua versatur, quamq́, corrigit, potentis
sima sit. Confirmatur rõne obiecti: Vita.n.& esse, est optimum omniũ Naturę bono-
rum, Mors aũt (vt ait Arist.) est vltimũ terribiliũ, si vltimũ teribiliũ est mors, necesse
etiam est, vt pariat perturbationẽ omniũ terribilissimã. Confirmatur: quia homines
Fortitudine refulgẽtes, inter Heroas numerãtur, Heroes aũt pręstantia suæ virtutis,
eminenti forma,& modo, sublimẽ aliquam perturbationẽ domuerunt. Cõstat itaque
vehementes has perturbationes, nedum hominem turbare, eiusque animum in op- B
posita distrahere; verùm etiam inter se de Vehementia & potestate contendere.

Explicantur nonnulla conducentia Resolutioni Difficultatis de Vehementia Perturbationum. Cap. XXXV.

Rdua profectò est ea dubitatio, quæ pro variis partibus rõnibus satis fir-
mis excitata, agitataq; fuit: pro cuius resolutione operæpreciũ est nonnul
Primum quod accipitur. Voluptas dupliciter vsurpatur
la pręaccipere. Quorũ primũ est, voluptatẽ & dolorẽ dupliciter vsurpari.
Vel latè, vt pertinet ad omnẽ appetitũ, in qua significatione dr̃ in 2. Mo-
ralium Nicom. omnẽ Virtutẽ Moralẽ esse positam in voluptate & dolore: de volup-
tate in hac significatione non est dubitatio, qm̃ ea non est perturbatio eiusdem con-
ditionis cum cæteris, vt patefeci; sed potius est cõmunis materies, fomes, semen, & C
assecla earũ, distincta tñ rõne: & ex huiusmodi voluptatũ genere prodeunt vires per-
turbationũ, adeò vt virtute & facultate vniuersum robur modo aliquo includere ui-
deatur. Vsurpatur secundò voluptas pressius, pro attinente ad appetitum cupiendi,
respiciente præsertim obiectum tactus & gustatus, quę Temperantia corrigitur, de
qua loquebatur Arist. in 2. Moraliũ Nicom. inquiens, difficilius esse obsistere volupta
Alterum quod accipitur.
ti quàm Irę: & de hac modo est dubitatio. Considerandum secundò, quod etiam Ira
non vno, sed multis modis vsurpatur, est.n. nomẽ ab vno, quod de multis ordine quo
dam vel magis, vel minus propriè dr̃: & quinq; censeo in ea cõsiderandos esse gradus.
Quinque gradus Irę.
Quorum Primus est hominis erga alium hominẽ: Secundus hominis erga seipsum, rõ
ne duce, per facultatem irascendi insurgit contra cupiditatem: Tertius est hominis er
ga superiora, nã insani ẽt aduersus Deũ irascuntur: Quartus erga iumenta, & feras:
Quintus erga inanima corpora. Oritur.n. ira, dum percipimus ab aliquo iniuria affici,
lędi, vel impediri pro assequẽdo fine: Iniuria propriè versatur inter homines, in qui-
bus Ius & Iniuria locum habet: læsio & impedimẽtũ ẽt extenduntur ad alia; sic itaq; D
nonnunquã homo cũ supernis causis, nõnunquã secũ, vel cum aliis hominibus, vel cũ
Propria Ira.
feris, vel cum inanimis irascitur: propriè tñ ira inter distinctos homines versatur, in
quibus verè ius & iniuria locũ habent; cęterę minus propriè nomine Irę denotantur.
Omnis quidẽ Ira est feruor sanguinis circa cor: at quòd sit appetitio vindictę, tãtùm
de propriè sumpta ira rectè dr̃, de cæteris minus propriè. Hanc veritatẽ censeo deno
Arist.
tasse Arist. in 8. Top. loco x1. asserentẽ, dum definitur Ira q̃ sit appetitus pęnæ ob
apparentẽ paruipensionẽ. Posset quis instare, quia parẽtibus irascimur quidẽ, nõ aũt
pęnã appetimus: quæ instãtia fortasse vera non est, nã quibusdam ea pęna satis est,
vt qui læsit, tristetur, cumque pęniteat id egisse; in irę tamen definitione facile est
instantias inuenire &c. His verbis indicauit Arist. primò instantiam sumptam ab
Damnatur Aspasius.
ira in parentes inanem esse: ex quo constat minus rectè Aspasium in secundo Mo-
ralium Nicomachiorum cap.3. dixisse Iram non esse appetitum vindictę; quia pa-
rentes, cum irascuntur cum filiis, vindictam appetere non videntur. Indi-
cauit insuper Aristoteles uarios dari Irę gradus, ratione quorum asseruit in Irę

definitione

A definitione facile esse instãtias inuenire; nõ.n.de omnibus verũ est, vt sint appetitio uindictę. Hoc tamen prætereundum nõ est, quòd dum definitur aliquid ab vno, præsertim id definitur q̃ primũ est: ideo definitiones irę, quę circunferuntur, prçsertim & propriè de primo gradu irę verę sunt. At de Ira satis.

De Timore infamiæ.

Si deinde loquimur de Timore infamię, & desiderio Honoris, cõsiderandũ; quòd aliud est loqui absolutè de appetitione honoris, & loqui de honesti desiderio: appetitio honoris perturbatio quidem est, & potest modum excedere; honestum aũt nimium expeti non potest: nam consideratur hic ordo. Homo rectè educatus primò honestũ appetit, & per actiones honestas præuenientes habitu Virtutis ornatur; per quem adeò constanter honestũ appetit, vt illud præferat omnibus. De hoc non est dubitatio, sed de appetitione honoris, quæ est perturbatio hominis propria; nec in cunctis hominibus vires suas patefacit, sed præsertim in Viris Popularibus, quorum nonnulli in honore summũ bonũ collocarunt: Hæc perturbatio nec apprime cõmunis est, nec per Naturã valde vehemẽs; sed incenditur per definitum genus vitę, & institutionem.

De formidine Mortis.

Demum; si loquimur de B formidine Mortis, desiderioq; Vitę, quæ cunctis animalibus videntur communia considerandum est, quòd re vera & propriè solus homo timet mortem. Ratio est; quia solus eam cognoscit: rationis expertia instinctu naturę dirigũtur ad similis procreationem, non quia cognoscant per copulã assequi ęternitatem; similiter instinctu naturę videntur vitare mortem, cum tamen eã non verè formident; vitant lædentia ob dolorem proprio sensu perceptum; mortem, vt ad ea pertinet, solùm ex euentu timent, quatenus ille timor dolorum per naturam ad uitę conseruationem dirigitur.

Solus homo propriè timet Mortem.

Timor itaque Mortis re vera, & propriè soli competit homini, & proculdubio vehemens est; hic Iram compescit, Voluptatemque necat: at quia semper iunctus est cũ aliqua spe Vitę, & nobis factus est familiaris (cũ nati simus hac lege, vt moriamur) insuper iunctam habet necessitatem; propterea non tam apertè nos turbat.

Resolutio Difficultatis. Cap. XXXVI.

Prima assertio.

C EX declaratis in præcedente capite resolutionem difficultatis eliciens, quatuor profero assertiones. Prima est: Ob uarietatem temperamenti, assuetudinis, generis vitę, ętatum, & similium, in variis varię perturbationes vehemẽtiores sunt, ac principatũ obtinẽt; sic trahit sua quemq; voluptas: veluti in Auaro adeò regnat appetitio auri, vt cæterę sopitę & extinctę penitus esse videãtur.

Secunda.

Altera assertio est: Supposita cęterorũ ęqualitate, Perturbationes varię varios sibi Principatus, dominatusque vendicãt: nam Timor infamię, desideriumque honoris, est hominis magis proprium, eminentius, sublimius, rationique magis iunctum: Timor mortis terribilior, & durior: Ira impetuosior, vehementior, magisque pugnax: Voluptas blandior, sensibus coniunctior, corpori intimior; latentius nos inuadit, magis cõtinẽter nos turbat, a ratione magis distat, minusque ei obtemperat; ac propterea maximè est insidiatrix.

Tertia.

Tertia assertio: Difficilius est obsistere Voluptati, quàm Irę, aliisue perturbationibus: quæ assertio est Arist. in 2. Mora. Nicom. cap. 3. Eius aũt ratio est; D quia obsistere perturbationi est opponi appetitui, ne ab eo extra terminos a rectã rõne prçscriptos rapiamur: & q̃m Ira est rationi coniunctior, magisque ei nata obtemperare, quàm cupiditas; propterea facilius est eã corrigere: Veluti quanuis Taurus, & Equus, sint ferociores, quàm Pisces, facilius tamẽ est hos domare & frænare, quam piscem disciplinę subijcere; non alia de causa, nisi quia Pisces non ita homini obtemperãt, nec apti sunt disciplina corrigi, vt Taurus, & Equus; magis .n. cupiditate ducũtur.

Quarta.

Quarta assertio est: In homine Populari quadam aura claro, Desiderium honoris, Timorq; infamię principatum obtinent: cum .n. sibi honorẽ & gloriam statuãt finem, cętera desideria huic subiiciunt, & ab hoc vehementissime ducuntur. Quicũque a vehemẽtissimis his perturbationibus, quasi a perniciosis Dæmonibus peruertuntur; vitam viuunt miseram, inconstantem, egenam, omnique ferarum vita infæliciorem: affectio.n. ferarum insequitur Naturã earũ, illãq; seruat; hęc aũt cõditionẽ Hominis omnino peruertit, ac labefactat: a qua si liberari cupimus, ad Virtutem conuertamur, & ad Gradus eminentiores ad eã nos perducẽtes alacres accingamur.

FINIS PRIMI GRADVS.

FRANCISCI
PICCOLOMINEI
SENENSIS

PHILOSOPHIAE DE MORIBVS
GRADVS SECVNDVS

B

De principijs virtutum. Proœmium & Cap. I.

Ria sunt, quæ sibi mutuò in vniuerso recta ratione respondent: Inter cuncta absolutè Deus, Inter sensilia Lux, Interque Animi perfectiones Virtus. Hęc adeò sunt coniuncta, vt Deus Lux, & Virtus Mundi, Lux virtus Mundi, & imago Dei; Virtus deum & Lux, & Deus animi dici mereantur; quæ iunctissima trinitas, eminentiam & præstantiam indicat singulorũ: Propterea iure optimo ad Virtutem, Dei imaginem, paratissimi accedere tenemur. Ad quam per gradus progressuri, operæpretium est primò de Principijs verba facere; nec quidem iniuria: nil enim exactius nos parat ad rei cognitionem, quàm accurata cognitio principiorum eius:

Consideratio principiorum necessaria

Principium communi omnium consensione est pars pręstantissima, consensione multorum ęst dimidium operis; Ex sententia autem Platonis in sexto de Legibus approbata ab Arist. in primo Moralium Nicom. cap. 7. plus quàm dimidiũ iudicari debet: sunt enim principia tanquã semina facultate & virtute vniuersum opus includentia; & longè maiora sunt virtute, quàm mole, vt dicitur in primo de cęlo cõt. 33. At quid, si nos addiderimus, Verum absolutumque Principiũ supra omnẽ rationem excedere totum? Sententiã fortè similem Stoicorũ Paradoxis videbimur enuntiare; ea tamẽ ita erit vera, vt nil verius dici possit, quod luce clarius apparebit, si ad Deum conuertemur: qui dignitatẽ Principij adeò sibi propriã esse voluit, vt solus Principiũ omnium, solus Principiũ primũ, solus Principiũ tantum dici voluerit. Id ipsum quoque constabit, si originales Ideas considerabimus, quæ ex Academicorum Theologorũque sententia in Dei Mente reperiuntur; ac eorum, quæ gignuntur, sunt Principia: Hęc cum sola re vera, & absolutè sint principia, dignitate & præstantia cunctis, quorum sunt principia, longè antecellunt. Iure igitur nos de Virtute loquuturi, in Principiorum eius consideratione accurati esse tenemur, cum absque eorũ notitia nullam certã virtutis cognitionem assequi valeamus.

Verũ principium est plus quã totum.

C

D

Varia profectò sunt, quæ erga virtutem Principij locum aliqua ratione videntur obtinere; quorum hęc potiora, magisque cognitu necessaria iudicaui: Vires animę, Habitus, Actiones, Mos, Assuetudo, Exercitatio; Agere sponte, inuite, non sponte, agere inscientem, per inscitiam, per Vim; Electio, Pręelectio, Consultatio, Voluntas, Libertas, & demum illę, quæ actionũ Circumstantię appellantur: quorum cognitio nedum ad Virtutem nobis viam sternit & parat; verùm insuper ad ea omnia, quæ in ciuili Philosophia considerantur. Ordiar aũt ab enumeratione & distinctione facultatũ animę, imitatus Aristotelẽ; qui de virtutibus loquuturus, a distinctione partium animę orsus est: ac in primo Moralium Nicom. cap. 13. eò magis Ciuili curaturo animũ necessariam affirmat cognitionem Animi, quàm Medico curaturo corpus cognitionem Corporis, quò Ciuilis Philosophia præstantior est Arte Medica. Id tamen efficiam breuibus, & expeditè, quatenus Ciuili Philosopho inseruire debet.

Varia Virtutũ principia.

Facilis

Facilis compendiosaq́ enumeratio singularum Facultatum Animæ. Cap. II.

FAcultas Animę vel est cognitionis expers, cognitionéque non sequitur; vel est cognoſcens, aut saltem cognitionem sequens. Facultas animę omnino a cognitione seiuncta, est Vis nutriendi, quæ præsertim temperamento operatur: *Vis Nutriendi.*
cuius tria sunt principalia opera, alere, augere, & simile generare: opera aũt famulantia, facultatesque eius ministrę sunt quatuor; attractio, retentio, coctio, expulsio; siue vis attrahendi, retinendi, coquendi, expellendi: his Auer. quintã addit, facultatẽ scilicet secernendi vtile ab inutili, quam censeo ad eas quatuor redigi. Medici inter *Vis vitalis*
virtutes per Naturã, & sine cognitione operãtes facultatẽ vitalem enumerant; eãque distinguunt a virtute nutriendi, quã Naturalẽ appellant; easque loco secernunt: Facultatem enim Vitalẽ tribuunt cordi, Naturalẽ epati. Arist. tamen Vitalem a Natu-
B rali non secernit, sed Vitalem redigit ad Naturalẽ, & iure profectò; est enim veluti vltimum colophonium, culmen, & apex eius: Propterea illis solis conuenit, quorum vita absolutior est, non aũt conuenit Plantis. Nam vita vel vsurpatur latè; ac ita omni animę gradui propria vita respondet, & varii statuuntur vitę gradus: vel vsurpatur pressius, vt contradistinguitur a sensu, & ratione; ac ita per vim nutriendi dicimur viuere, per sensum sine motu reddimur stirpanimalia, per sensum cũ motu animalia, per rationem homines: in qua significatione vis Vitalis ad facultatem Naturalem redigitur. Nam actio virtutis vitalis esse dicitur pulsus, qui in Arterijs percipitur; qui pręsertim consurgit ex naturali actione & feruore eius caloris, qui vitę est instrumentũ, dum calor est vehemens & æstuans. At hęc, quia instituto nostro non inseruiunt, missa facio. Ex aduerso; Si animę facultas est cognoſcens, vel saltẽ cognitionẽ *Vis cognoscens*
sequens, ea duplex est: vel.n. ex se est rationis compos, vel est expers rationis, nata tamen aliqua ex parte audire rationem, eique obtemperare. Si rationis est expers; hęc nõ per tẽperamẽtũ operatur, vt facultas nutriens; sed parte aliqua corporis, vt instru-
C mento vtitur. Et duplex est; vel.n. est cognoſcens; vel nõ cognoſcẽs, sed sequẽs cognitionẽ. Si est cognoſcens; vel est facultas externa, quæ sine interuẽtu alterius facultatis externa obiecta iudicat; vel est interna: Si fuerit externa, prodeũt quinq; nostri corporis quasi exploratores; Vis videndi, Audiendi, Odorandi, Gustãdi, Tangendi: Si in- *Sensus externi.*
terna; vel solum iudicat sensilia pręsentia, & dr̃ sensus Communis; vel iudicat etiam *Sensus interni.*
absentia per memoriã seruata, & est vis Imaginandi, quæ Phãtasia gręcè dr̃, & perperã a Latinis vt distincta numeratur. Ad eãdẽ redigitur vis Cogitãdi perperã ab Auer- *Vis cogitandi excogitata ab Auer.*
roe addita, quã dixit hominis esse propriã: tenera .n. ea Auerrois cogitandi facultas nil aliud est, nisi culmẽ & excessus, quo vis imaginãdi hominis pręstat virtuti imaginãdi Brutorũ. Similiter quoque ad eãdẽ redigitur vis Existimandi, quam D. Th. ait *Vis existimandi.*
cõuenire iumentis & feris, proportioneque respõdere virtuti cogitãdi hominis. Hęc aliena penitus sunt a snĩa Arist. & Græcorũ, qui solùm pro internis sensuũ facultatibus numerãt sensum cõem, & vim imaginãdi, dũ loquũtur de facultatibus cognoſcẽ-
D tibus; nec vlla ratio, actio, & experiẽtia nos cogit plures statuere. Cogitatio .n. & Existimatio si minus propriè vsurpãtur, ad Phãtasiã pertinent; si verò vsurpãtur propriè, sunt officia facultatis Dianoeticę: cogitatio est discursus eius; existimatio est approbatio illius, q̃ ex discursu colligitur: non itaque attinent ad facultatẽ sentiẽdi. At si facultas rationis expers non fuerit cognoſcens, sed tãtùm rationẽ sequens, vel cum ea iuncta, hęc triplex est; vna seruans, altera appetens, tertia mouens. Seruans est Memo- *Vis seruãs*
ria, ad quã in homine redigitur vis reminiſcẽdi: quæ vis seruans cum Phãtasia iuncta est, reminiſcentia exposcit auxiliũ rationis, ideo soli homini competit. Vis appetendi *Vis appetens.*
est duplex: vel.n. respicit bonũ voluptariũ ad corpus pertinẽs; & dicitur vis concupiſcendi, siue ἐπιθυμία: vel respicit voluptates magis ad animũ pertinẽtes, cõplicatas cũ Gloria, Victoria, Honore, & similibus; & dr̃ θυμὸς, siue irascendi facultas: de quibus in Gradu Perturbationũ multa sunt dicta. Vis mouens Animalia e loco ad locũ, proxi- *Vis mouens.*
mè sequitur Phantasiam, & appetitum: Phantasia enim vel a sensu, vel a ratione formata, interuẽtu appetitus animalia mouet, vt docet Arist. in 3. de Anima post cont. 40. cui motui varia inseruiunt instrumenta, vt conspicuum est. Ex aduerso facultas

cultas Animę ex se rationis particeps, nec operatur temperamento, nec vtitur instrumento corporeo; sed solo eget obiecto, Phantasmate nempe, quod ei offertur a Phantasia. Hæc vel est cognoscens, vel sequens cognitionem, & dicitur appetens. Faculras seruans, & facultas mouens, ex sententia Aristotelis ei non competunt. Non seruans; quia ea, quæ seruantur, sunt phantasmata, iuncta cum tempore & indiuiduorum conditionibus, quæ per Memoriam Phantasię iunctam auxilio corporei instrumenti seruari dicuntur, nec quidem sine præcurrente aliqua alteratione: Theologi tamen, & cum eis Academici, modo quidem vario, Menti quoque memoriam tribuunt. Facultas etiam mouens non pertinet ad Mentem; quia ea non proximè mouet, cum non sit vis organica; sed tantùm mouet a longe præcipiendo & dirigendo. Ex aduerso: si pars animę rationis compos fuerit cognoscens: vel versatur in simplici inspectione principiorum sine ratiocinatione, & dicitur νοῦς, boc est Mens siue Intelligentia; vel res cognoscit cum ratiocinatione, & dicitur facultas Dianoetica argumentatione vtens. Quæ facultas Dianoetica si connectitur cum Mente, ab eaque sumit Principia prima & necessaria, constituit facultatem ἐπιστημονικόν, ad quam Sapientia & Scientia pertinet: si autem nectitur cum Principiis communibus varietati obnoxiis, vel in re non necessaria versatur; consurgit facultas λογιστική, ad quam pertinet opinio, vt elicitur ex sexto Moralium Nicomachiorum cap. 1. Hę tamen facultates inter se sola ratione secernuntur. In Mẽte pro obeundo suo munere duæ considerantur facultates, siue differentię, Mens scilicet potestate, & Agens: Officium Mentis potestate, est intelligendo fieri cuncta spiritaliter per cognitionem & imitationem: Officium verò Agentis est ea, quæ sunt intelligibilia potestate, reddere intelligibilia actu, vt Lumine colores redduntur actu uisibiles. Mens, quæ dicitur potestate, vel consideratur vt omnino est potestate, vel vt est habitu prædita, vel vt simul est habitu & actu: omnino potestate est in pueris, solùm habitu est in sapiente dormiente, habitu & actu in sapiente contemplante.

Menti nec Memoria nec vis mouendi competit ex Arist. — A

Mens. Dianoetica. — B

Mens potestate. Mẽs agẽs.

Dum consideratur Mens prædita babitu, vel habitus eius est Principium contemplãdi, vel agendi, vel efficiendi: inde consurgit triplex eius differentia; Datur enim Mens ad actionem, altera ad effectionem, tertia ad contemplationem pertinens. C
Insuper Mens contemplandi habitu prædita: vel est eo prædita inperfectè & cum diminutione, & absolutè Mens inspectrix dicitur: vel eo est prædita exactissimè & exquisitissimè, & nuncupatur Mens adepta, quatenus adepta est vniuersam perfectionem eius Mentis, cuius officium est intelligibilia potestate reddere intelligibilia actu. Hęc ab Auer. dicitur Intellectus adeptus, a Simplicio Mens animaria in se reuersa, & cum Mente participata iuncta: & demum est postrema perfectio Mentis inspectricis, quæ homini hanc uitam uiuenti competere possit. Cum autem sermo nobis nunc sit de Mente, quæ νοῦς grecè dicitur, latere nos non debet eam apud Aristotelem quadrifariam vsurpari. Nonnunquam enim sumitur latè, & significat vniuersam vim intelligendi, contradistinctam a uirtute sentiendi; in qua significatione Arist. in 3. de Anima de mente uerba facit. Nonnunquam secundò vsurpatur latius, vt extenditur etiam ad vim imaginandi; vt constat ex 2. de Anima 155. & ex 3. de Anima 20. & 48. quibus in locis nomine Mentis etiam vis imaginandi denotatur: Vis enim imaginandi in puero & feris vices gerit Mentis, propterea Mens Brutorum dicitur; ac ea nonnunquam efficit, quæ mente fieri videntur, ut de Formica, Hirundine, Araneo, & similibus dixit Arist. in 2. Phy. cont. 80. Vsurpatur tertiò mens non pro parte Animę, sed pro habitu illo, qui est Principiorum cognitio; vt constat ex sexto Moralium Nicomachiorum. Quartò vsurpatur eadem uox, vt facultatem significat contradistinctam a facultate Dianoetica: adeò vt νοῦς & facultas noetica in simplicium & primorum principiorum inspectione versetur; facultas autem Dianoetica in compositione, diuisione, ac argumentatione. Ideo Arist. dum eminentem vim, & diuinam Animę conditionem vult indicare, eam nuncupat νοῦν, mentem scilicet & contemplandi facultatem, vt patet ex 2. de anima. 21. & 23. Facultas etiam dianoetica, quæ uis cogitandi rectè nuncupatur a Latinis, dupliciter vsurpatur: vel latè pro vniuersa facultate intelligendi, ac parte rationis compote; vt in 2. de anima cõt. 18. vel vt contradistincta a facultate Noetica, ac ita munus eius est argumentari, cõponere, diuidere; & ad eam pertinet uis consultandi, quam βουλευτικόν Arst. appellat in

Mens quadrupliciter vsurpatur.

Mens brutorum. — D

Facultas Dianoetica.

Vis consultandi.

A lat in 3. de anima 57. de qua multa dicuntur in sexto Moralium. Facultas autem appetendi ad mentem pertinens duplex est: vel enim respicit finem, & dicitur Voluntas; vel ordinata in finem, & dicitur Prçelectio; vt patet ex 3. Moralium Nicomachior. Insuper Anima rationis compos dupliciter vsurpatur; vel pro uniuersa hominis anima, contradistincta ab Anima ferarum & Iumentorum; vel pro parte eius, contradistincta ab alia parte: ita dictum est uim nutriendi esse rationis expertem, mentem verò compotem: At hęc rectius pars, quàm Anima nuncupatur. Quæ pars dicitur rationis compos: Primò; quia eorum, quæ contemplatur & agit, rationē & causam tradere valet: Secundò; quia officium eius est ratiocinari, & uaria argumenta formare: Tertiò; quia ualet uaria inter se comparare, ex eis aliud colligere; comparatio autem duorum inter se, ratio dicitur: Demum est principium sermonis, qui externus sermo internę ratiocinationis est signum. Enumeratis facultatibus addūt nonnulli unam, quam attentiuam appellant, vt facit Philoponus. Hanc Damascenus diuidit in Synteresim, quam vult pertinere ad morales actiones, & censet no

B bis per naturam competere; esseque habitum natura nobis insitum principiorum ad mores pertinentium, attendentem ad leges naturę, easque seruantem, instigantem homines ad bonum, reuocantem a malo: Alteram appellat σύνεσιν; quam ait esse habitum speculandi, studio comparatum, conseruantem principia speculationis, vt Synteresis seruat principia actionis. At re uera hę non sunt facultates a cæteris distinctę, sed munera & officia enumeratarum facultatum; ideo Arist. de illis nullam facit mentionem.

Appetitus Mētis duplex.

Anima rationis cōpos.

De facultate attentiua.

Synteresis.

Synesis.

Facultates hactenus enumeratę, & in pauciora, & in plura capita redigi possunt. Nam ratione essentię rediguntur in duo capita; in ęternas, & mortales facultates.

Per relationem ad cognitionem pariter in duo capita; in cognoscentes, & non cognoscentes.

Ita quoque per relationem ad rationem, vel sunt expertes, vel rationis cōpores.

Ratione autem principalium, subordinatorumque animę graduum, sunt tres, vis nutriendi, sentiendi, intelligendi: prima omnino rationis expers, tertia ex se

C rationis compos, secunda medio modo se habens: prima operatur temperamento corporis, secunda parte corporis vt instrumento; tertia non eget corpore, sed aliquo existente in corpore.

Dum verò gradus potentiarum consideramus, vt constituunt gradus viuentium mortalium, quatuor sunt, quæ enumerantur in 2. de anima cont. 18. addendo vim mouendi: Viuentia enim vel solum habent vim nutriendi, vt Plātę; vel sensum sine motu, vt Stirpanimalia; vel sensum cum motu, vt iumenta & ferę; vel demum ratione sunt prædita, vt homo. Et hęc de facultatibus animę, vt Ciuili Philosopho earum cognitio inseruire debet.

De Ingenio, ac de nonnullis facultatibus ei affinitate coniunctis. Cap. III.

D CVm egerim de facultatibus Animę, summopere vtile esse duxi de Ingenio verba facere: Primò, ne quis putet illud esse animę facultatē ab enumeratis distinctam: Secundò, quia frequenter de eo fit mentio in ciuili scientia, nec constat quid sit, & varię de eo sint opiniones: Tertiò, vt simul pateat explicatio variarum uocum ad uires animę pertinentium, quarum frequenter ab Aristotele fit mentio; & obscura est earum significatio, mutuaque distinctio.

Ingenij nomen uarias habet significationes: nonnunquam enim latè extenditur & usurpatur pro natura & conditione cuique ingenita, & tribuitur etiam iumentis & feris; propriè tamen soli conuenit homini: Ego autem de ingenio in hac magis propria significatione loquens, ostendam Primò quid non sit, Secundò quid sit, Tertiò de eius varietatibus uerba faciam.

Significationes nominis ingenij.

Ingenium profectò minimè pertinet ad sensus, vel externos, uel communē; multi enim ualent sensibus, qui ingenio sunt destituti. Non ad solam Phantasiam, quæ vis est imaginandi: ea enim est communis iumentis & feris, Ingenium autem pro-

Ingeniū non pertinet ad sensus.

prie

priè sumptum soli competit homini, & solus homo dicitur valere, vel non valere in- A
genio: Insuper multi facilè varia imaginantur, qui tamen carent iudicio, sine quo nō
seruatur ingenium. Insuper non est positū in sola memoria: frequenter enim euenit,
vt qui valent memoria, iudicio careant, & qui profitetur se memorem, profitetur
simul se iudicii inopem; quoniam vt plurimum ea duo inueniuntur seiuncta, vt di-
xit Plato.

Bona consultatio.

Multa apud Græcos inueniuntur nomina, quæ aliquid significare videntur cum
ingenio summopere complicatum; veluti εὐβουλία, hoc est bona consultatio: sed hęc
ab ingenio differt. Quoniam bona consultatio coniuncta est cum prudentia, & in so
lis agibilibus propriè versatur, vt patet ex sexto lib. Moralium Nicomachiorū cap.
ix. ingenium autem maximè in contemplatione refulget. Pręterea ingenium diui-
ditur in bonum & malum, bona consultatio minimè.

Perspicacitas.

Præterea σύνεσις summa affinitate cum ingenio iungitur, de qua loquitur Arist. in
sexto Moralium Nicomachiorum cap. x. Nonnulli vertunt perspicacitatem, & sa- B
tis rectè, vt censeo, alii sagacitatem, nonnulli intelligentiam: non quidem eam,
quæ dicitur Principiorum cognitio; sed eam, cui ἀσυνεσία, hoc est hebetudo, & tardi
tas opponitur: at perspicacitatis nomine rectius, vt censeo, nuncupatur. σύνεσις
solum in bonam partem vsurpatur; idem enim est σύνεσις, & εὐσυνεσία; vt in sexto Ni-
comachiorum inquit Arist. Dicitur autem σύνεσις, eò quòd bene addiscimus: nam
μανθάνειν, hoc est addiscere, frequenter συνιέναι dicimus, vt affirmat Philosophus in
sexto Moralium Nicomachiorum cap. x. Ex quo constat synesim cum ingenio sum-
mopere conuenire, & posset rectè dici perspicientia veri. Et quamuis eo in loco Ari.
dicat Synesim non esse earum rerum, quæ semper sunt, & nunquam mouentur, ne-
que ullius earum, quæ oriuntur; sed earum, de quibus dubitari, & consultari potest;
& propterea in iisdem rebus versari, in quibus versatur Prudentia: differre tamen a
prudentia, quia Synesis in solo iudicio est posita. Explicans tamen, vnde nomē eius
sit deductum, indicat etiam extendi ad scientiam: & id, quod nuper relatum est, de- C
bere intelligi de Synesi in potiore significatione; quæ ad Prudentiam ordinata est, &
cum ea iuncta, de qua ibi est sermo: cui etiam γνώμη, hoc est sententia succedit. In at-
tinentibus enim ad Prudentiam, bona consultatio media comparat & dirigit, Syne-
sis, hoc est Perspicientia veri, siue Perspicacitas perspicit & iudicat; Sententia decer
nit; Prudentia imperat & pręcipit. Satis itaque conuenit Synesis cum ingenio. Dif-
fert tamen: Primò; quia Synesis propriè & pręsertim in agibilibus versatur, ingeniū
non itidem: Secundò; quia nonnunquam ingenium in prauam trahitur partem, &
dicitur prauum, & deprauatum, ac tardum, non ita Synesis: Demum ingenium, vt
sua perfectione sit pręditum, nedum Synesim, verùm alia quoque videtur exposce-
re, & ad plura videtur extendi.

Δεινότης.

Pręterea inuenitur Δεινότης, de qua loquitur Arist. in sexto moralium Nicom. cap.
12. Perionius vertit Ingenium, nonnulli Calliditatem, alii Solertiam: de qua hæc pro
fert Philosophus. Est igitur vis siue potestas, quam δεινότητα appellant; hęc autem eius D
modi est, vt ea, quæ ad scopum propositum pertinent, agere & consequi possit: ac
si scopus quidem honestus sit, laudabilis; sin malus ac turpis, πανουργία, hoc est
versutia, est nominanda: ideo Prudentes, eosdem δεινοὺς & πανούργους dicimus &c.
Hęc facultas proculdubio ab ingenio distinguitur, & perperam a Perionio ingeniū
dicitur; hęc enim facultas ea respicit, quæ ad actionem pertinent, & in ea quasi in
animi oculo ingeneratur Prudentia: & longè deterius nuncupatur calliditas, cum
nomē calliditatis ei solùm conueniat ob præposterum & deprauatum vsum, vt dixit
Philosophus. Est igitur Δεινότης facultas, congruensque dispositio ad ea agenda, quæ
pro assequendo scopo conducunt; Ingeninm autem maximè fulget in contemplatio
ne, & attinentibus ad eam.

Solertia.

Insuper datur ἀγχίνοια, de qua loquitur Arist. in calce primi Post. inquiens, eam
esse celerem inuentionem medii termini: hanc interpretes dicunt solertiam; & est
celeritas, ac dexteritas quędam in inueniendo medio, siue causa rei. Hęc cum in
parte conueniat cum ingenio, differt tamen, quia solertia solùm potest dici differen
tia, & pars quædam ingenii: qui enim omni ex parte valent ingenio, etiam celeres,
& dexteri sunt, at non econtra: Multi enim sunt celeres in inueniendo, qui mox iu-

dicio

A dicio sunt destituti, sine quo non se ruatur ingenium.

Præterea fit mentio frequenter ab Aristotele de ea facultate, quæ εὐφυΐα dicitur, & præsertim in tertio lib. Moralium Nicomachiorum cap. v. & in octauo Top. loco 93. Interpretum nonnulli ingenium vertunt; Lambinus naturę bonitatem, & bonam constitutionem beneficio naturę, alii bonum ingenium. De hac facultate Arist. in tertio Moralium Nicomachiorum cap. v. disputans aduersus Platonem hæc profert. Etsi appetitionem finis nemo sibi suo arbitratu adoptare potest, sed ita natus quisq; sit oportet, vt quasi aciem habeat, qua & rectè iudicare, & id quod verè bonum est optare possit, & est εὐφυής, hoc est (vt vertit Lambinus) bene informatus a natura, vel (vt alii) ingenio præditus, cui hoc naturę beneficium insitum est: rem enim maximam & pulcherrimam, quamque ab alio neque consequi, neque discere possit, sed qualiscunque a Natura facta est, talem obtinebit; eamque bene & pulchrè a natura factam & compositam esse, ea perfecta & uera fuerit εὐφυΐα &c. In octauo autem Topicorum loco 93. inquit. Nam ad contraria accidit facere obseruationem, ac ad

B cognitionem philosophicamque φρόνησιν non exiguum est instrumentum posse inspicere, & inspexisse, quæ ab vtraque accidunt suppositione; reliquum enim est, vt alterum horum rectè eligamus: oportet autem ad id esse εὐφυεῖ, hoc est bene natura formatum, siue bono ingenio præditum, & hęc est re vera εὐφυΐα, posse rectè eligere verum, & fugere falsum, quod quidem bene natura constituti valent efficere bene. Censent nonnulli, vt Episcopus Caserta in libris euersionum singularis certaminis, ingenium apud Latinos idem esse, ac εὐφυΐαν apud Gręcos; & addit ingenium in idem venire cum iudicio, quod κρίσις græcè dicitur; adeò vt εὐφυΐα, ingenium, & iudicium inter se non distinguâtur. Rem autem ita se habere ex eo ostendit: quia ea facultas, qua possumus ex multis rebus propositis eligere verum, & fugere falsum, dicitur iudicium, quod colligit ex quinto Moralium Nicomachiorum: Ingenium autem est huiusmodi, vt dicitur in octauo Topicorum verbis nuper relatis: quare ingenium est iudicium: & quia iudicium pertinet ad facultatem cognoscentem; in octauo autem Topicorum dicitur ingenium esse, posse rectè eligere verum, & fugere

C falsum; eligere autem & fugere pertinet ad facultatem appetentem; ideo inquit Episcopus Caserta, vsurpari eo in loco electionem latè pro approbatione, & adhæsione. Sententia huius viri doctissimi, mihi (ne dicam falsa) apprime dubia esse videtur. Primò non censeo verum εὐφυΐαν, & ingenium esse idem; quoniam εὐφυΐα contrahitur per εὖ, hoc est per bonum; propterea non est indifferens, vt ingenium: hinc dicere possumus ingenium tardum, ingenium prauum; at si εὐφυΐαν diceremus prauam, pugnantia proferremus; ideo non insulsè interpres libri topicorum εὐφυΐαν dixit bonum ingenium, ita vox latina rectius græcę respondet. Præterea ingenium, & iudicium minimè videntur esse idem: multi enim iudicio valent, qui ingenio videntur tardi & obtusi. Præterea iudicium solùm pertinet ad vim cognoscendi, εὐφυΐα autem etiam extenditur ad vim appetendi, vt patet ex 3. moralium Nicomachiorum cap. v. per verba iam relata: per εὐφυΐαν enim & rectè iudicamus, & bonum optamus. Ex quo constat, quòd perperam explicauit sententiam verborum octaui topicorum, cum dixerit ibi vsurpari nomen electionis latè pro approbatione veritatis: nam præ

D ter id, quòd ea significatio alienissima est ab vsu & proprietate nominis Electionis, etiam manifestè aduersatur Aristoteli, nedum in 3. Moralium Nicomachiorum, verùm etiam in eodem octauo lib. Topico. quo loci Arist. mentionem facit de philosophica φρόνησις; cum dicat, conducere cognitioni, & philosophicę φρόνησει: per cognitionem significans pertinentia ad iudicium veri, & falsi; per φρόνησιν Prudentiam, quę tunc est philosophica, quando pendet ex contemplatione veri: & dixit per bonum ingenium eligi verum, & declinari falsum, vt simul includeret pertinentia ad facultatem cognoscendi & appetendi; bonum enim & malum eiusdem generis est cum vero & falso, vt dicitur in 3. de anima 34. veluti etiam in 3. Moralium Nicom. vtrumque expressit; & iure profectò: nam εὐφυΐα significat bonam naturę constitutionem; tunc autem homo bene natura constitutus est, dum vt ad iudicium veri & falsi, ita ad electionem vel fugam boni & mali rectè se habet. Ex quo etiam patet dubiam esse quorundam recentiorum sententiam asserentium duplicem dari εὐφυΐαν Theoricam vnam, alteram Practicam: de prima Aristotelem egisse in 8. top. de alte-

εὐφυΐα.

Opinio Episcopi Casertę.

Reiectio.

ra in 3. Moralium Nicomachiorum cap. v. nam Philosophus in vtrisque locis (vt A dixi) tetigit vtramque partem eius. His accedit, quòd secerni non possunt; si enim vna pars seorsum ab altera reperiretur, non diceretur homo rectè per naturam formatus & constitutus. εὐφυΐα igitur est bona animi per naturam constitutio cum ad verum, tum ad bonum: & ideo non est eadem cum ingenio; quia ingenium est indifferens ad bonum & malum, & ad recipiendas varias conditiones: neque etiam est idem cum bono ingenio; quia hoc ad solam pertinet cognitionem, bona autem animi constitutio presertim respicit actionem, extenditurque ad appetitum, adeò vt cũ iudicii, tum prelectionis rectam includat constitutionem.

Quid sit Ingenium, eiusq; Definitio, Cap. IIII.

COmparaui hactenus ingenium cum variis Animi facultatibus, quarum mẽtio fit apud Aristotelem, & apparuit re vera nullam earum esse; propterea, quid sit, modò superest explicandum. Inquiunt nonnulli Ingenium esse ha- B

Opinio quorundam.

bitum celerem, officii inuentorem. At hęc de ingenio non rectè dicuntur, tum quia habitus animi assuetudine vel studio comparantur, ingenium nobis per naturam cõpetit; tum quia ingenium non respicit officium vel actionem, sed attinentia potius ad iudicium & cognitionem; tum demum, quia celeritas seruatur sine iudicio, ingenium minimè.

Cicero.

Cic. in quinto de Finibus dixit: Docilitas, memoria, quæ ferè omnia appellantur vno ingenii nomine; easque Virtutes qui habent, ingeniosi vocantur, &c. Satis accommodatè indicauit, quid sit Ingenium, non tamen exactè explicauit: pretermisit enim Iudicium, quod magis ingenium constituit, quàm Memoria: Inuentionem quoque siluit, per quam maximè fulgent ingenia. Insuper memoria, & dolicitas modo quodam competunt etiam Iumentis & Feris, vt dicitur in Prooemio Metaphysicę, quibus tamẽ ingenium propriè sumptum non competit. Demum maximè commendatur ingenium, eò quòd sit sublime, acutum, perspicax; quæ minus propriè de Memoria & docilitate dicuntur. Dicamus igitur, quod cum C

Opinio propria.

ingenium nil propriè sit eorum, quæ relata sunt, sed satis simile sit nõnullis; ex variis eorum, tanquam ex conditionibus, perfectio eius cumulatissimè consurgit.

Duo de ratione Ingenij.

Nam duo presertim sunt de ratione Ingenii. Primum, vt sit ingenitum, naturaque insitũ: Alterum, vt in facultate cognoscente, non in appetente propriè versetur: Primum constat ex eius nomine, Alterum ex communi vsu eius. Facultas cognoscens est duplex; vna penitus rationis expers; altera modo aliquo siue ex se, siue per participationem rationis compos, & in hac locum habet Ingenium.

Cognitio per duo perficitur

Cognitio cum ratione iũcta duobus perficitur, inuentione scilicet, & doctrina; Si inuentione perficitur, duo exposcit, dexteritatem ac acumen pro inuentione, & iudicium pro recta inuenti approbatione: Si perficitur doctrina, similiter duo exposcit; docilitatem siue facilem apprehensionem, ac iudicium, quibus omnibus plurimum conducit Memoria. Adeò quòd tria presertim optimum Ingenium constituunt, Memoria, Acumen, & Iudicium, ad quæ cetera rediguntur; Memoria suppeditat Materiem: Iudicium ei rectam tribuit Formam: Acumen & Perspicacitas sunt tanquam Spiritus, qui Illu- D stre & viuum reddunt ingenium. Horum trium comes est Docilitas; ideo Arist. in primo Magnorũ moralium cap. vi. inter attinentia ad rationem numerauit εὐμαθίαν, hoc est rectam ad disciplinas apprehendendas constitutionem.

Definitio Ingenij.

Hanc censeo Ingenii esse definitionem, vt sit constitutio per naturam earum animi facultatum, ad quas inuentio & disciplina proximè pertinet. Pro clariori explicatione considerandum, quòd Ingenium, quanuis præsertim in bonam partem vsurpetur, tamen etiã ad prauam extenditur; & dicitur Ingenium obtusum, tardum, deprauatum: & ideo non idem est Ingenium, & bonum Ingenium.

Ingenij absolutè boni definitio.

Ingenium potest esse bonum, vel absolutè, vel in parte: Bonum absolutè ingenium est id, quod valet inuentione, apprehensione, memoria, & iudicio: Ingenium bonum in parte est id, cui aliqua enumerararum conditionum deest. Ingenium absolute bonum ita definiri potest, vt sit recta constitutio per naturam earum animi facultatum, quarum munus est apprehendere & inuenire.

Ingenium in inuentione presertim fulget.

In inuentione magis fulget ingenium, quàm in disciplina, quia inuentio cum difficilior, tum sublimior est, quam disciplina. Non est igitur ingenium

una

A vna sola facultas, sed ex conspiratione multarum consurgit. At oritur dubitatio; quia ego in præcedentibus numeraui facultates animæ, & plures prætermisi, quarum loquens de ingenio mentionem feci. Pro solutione considerandum in anima duplicem reperiri facultatum ordinem: primò enim in ea reperitur facultas operandi, secundò facultas bene vel perperam operandi; alia enim est facultas videndi: alia facultas bene & acutè videndi: Prima facultas animam sequitur, altera verò definitam affectionem, & constitutionem instrumẽtorum, & facultatum inseruientium animæ. Prima facultas, vt censeo, non distinguitur ab essentia animæ, nisi ratione, quamuis D. Th. secus iudicet; altera verò etiam prædicamento seiungitur. Dum enumerabam primò facultates animi, de facultatibus primi ordinis loquebar: dum verò in sermone de ingenio facta est mentio de aliis facultatibus, dicẽdum est eas esse facultates secundi ordinis; & esse facultates non agendi absolutè, sed rectè vel perperam agendi, prodeuntes ex varia organorum dispositione. Dubitatio. Solutio.

B

De Ingeniorum varietate. *Cap. V.*

Voniam ingenium est quædam animi constitutio per naturã, in qua constitutione multæ inueniũtur varietates, propterea ingeniorum quoq; formę & differentiæ varię inspiciuntur: quibus inter se, tum Nationes variæ, tum homines variarum Vrbiũ, tũ demum illi, qui eiusdem vrbis, eiusdemq; familiæ sunt, distinguuntur. Hinc varii ad varia conspiciuntur apti. Nonnulli valent in addiscẽdis, alii in inueniendis disciplinis: Quidam fulgent contemplatione, alii prudẽtia rerum agendarum: Insuper nonnulli videntur Natura Poetæ, alii Oratores, quidã Mathematici, & similiter de cæteris, sine qua congruente per naturam constitutione nil illustre effici potest. Permutatione autem locorum, assuetudinum, temperamentorum, ætatum, & similium, etiam permutati ingenia, modo in melius, modò in deterius, experientia conspicuum est. nam Temperamenta plurimum valent, Mos est hominum Dęmon, ac Consuetudo est altera Natura. Sed dignum cõsideratione est, vnde nam ortum ducat distinctio hæc, & varietas ingeniorum. Origenes in commentariis in Timęum ait Atticorum ingeniorum probam constitutionẽ ortum ducere a fęlicibus aspectibus, influxibusque Cęli, & stellarum, cuius sententiæ etiam sunt Astronomi: ideo inspicientes cõstitutiones stellarum & cęli in Natiuitate hominis, audent prædicere ingeniorum constitutiones. At hi causam tradunt communem, distantem plurimisque varietatibus obnoxiam; & propterea vt plurimũ tentãtes futura prædicere, præsentem suam insaniam patefaciunt. nos autem modo propriam, & proximã quærimus causam. Panętius propinquiorem causam assignans dixit, id pendere ex tẽperie aeris; aer. n. variis suis qualitatibus uario modo nos afficit. At hæc quoque est causa externa, necessitate carens, in eadem. n. vrbe, eademque aeris constitutione, uaria reperiri ingenia cõpertum est. Proclus, & Porphyrius præter loci qualitates tres assignarunt causas potiores boni ingenii. primam esse dixerunt affectionem propriã animæ, siue per naturam ei competentem, siue per electionem: alteram, inspirationẽ eorum numinũ, qui animæ pręsunt: tertiam, cęlestes influxus. Hæ causæ, ut sunt consonæ fundamentis & sententię Platonis putantis animas definito syderi respondere,
C De origine distinctionis ingeniorũ: Origenes. Panętius. Proclus, & Porphyrius.

D & a proprio dæmone duci ac regi; ita longè distant a principiis & fundamentis Aristotelis, qui hæc omnia, & præsertim duo postrema, spernit & negligit. His accidit, quod stellæ & Dæmon, res sunt externæ, nec sunt de constitutione facultatum animæ; ingeniũ autem est constitutio quædam per naturam potentiarum animæ, ut apparuit.

Propterea dicamus Cęlum suo lumine & motu causam esse communem & distantem: Aeris temperamentum esse causam propinquiorem, magisque propriam, externam tamen. Parentes adhuc proximiorem, magisque internam, quatenus materiem & formam proli tribuunt; & ex hac causa ortum ducit uis nobilitatis, quatenus nobiles sunt nati procreare filios aptos ad virtutem: Proximam tamen, & magis propriam causam, ingenii esse temperamentum, cuius permutationem sequitur permutatio ingenii. Hoc indicauit Arist. in 7. phy. cont. 20. & latius id expressit in 30. part. prob. primo: ideo in 8. Meta. cont. 10. dixit formam non recipere magis & minus, nisi quatenus in materie recipitur: indicans quod, si homo unus uidetur magis ra- Opinio propria.

tio nis

tionis compos quàm alter, id pendet ex uarietate temperamenti, & materiei. Quamuis enim distinctio formæ sit potior causa distinctionis materiei, quàm econtra: tamen; quia definita forma exposcit definitam materiẽ, & materies dicitur causa sine qua non, & necessaria, vt patet ex calce secundi Physicorum, ideo in genere materiei dicimus temperamentum, & indiuiduas corporis affectiones esse causas varietatis indiuiduorum contentorum sub specie. At iure instabit aliquis; quia dictum est ingenium pertinere ad eam animæ partem, quæ ex se rationis est compos; quæ pars nec a temperamento, nec a corpore pendet; & propterea temperamentum non debet statui causa varietatum eius. Pro solutione dicendum est Ingenium versari & considerari in parte immortali non pendente a corpore, vt in principe & potiore fundamento eius; in parte autem mortali, & præsertim in phantasia, vt in famula & ministra, sine qua nil intelligit homo. Mens, quamuis quoad essentiam non pendeat a corpore, ab eo tamen pendet quoad operari: & propterea varietas ingeniorum non potest sequi varietatem mentis (ea enim variari non est obnoxia) sed necessariò sequitur varietatem Phantasiæ, qua proximè vtitur. Et hoc rectè nouit & expressit Auerroes in tertio de anima in calce cont. 20. inquiens: Et per hunc intellectum, quem vocat Arist. passibilem (significans cogitandi facultatem, quæ ad Phantasiam redigitur) distinguuntur homines in quatuor virtutibus dictis in Topicis, quas Alpharabius numerauit in Elenchis, &c. Latius etiam id ipsum declarauit Arist. in septimo Physicorum cont. 20. inquiens; Ex eo enim quòd requiescit Anima per moralem virtutem, sapiens homo fit & sciens: ideo pueri nec discere valent, neque sensibus ita iudicare vt senes; magna enim perturbatio, & motus in eis reperitur. Et paucis interiectis addit, ex dictis patere alterari, & alteratione fieri in sensilibus, & in sentiente animæ parte; at in nulla alia, nisi ex euentu &c. His verbis duo lucidissimè manifestat Philosophus: Primum est, ingenii varietates omnes pendere a temperamento, & constitutione corporum. Alterum est, varietatem officiorum mentis oriri ex varia affectione, & dispositione facultatum ei famulantium. Et hęc de Ingenio satis.

Instantia.

Solutio.

A

B

C

De Habitu. *Cap. V.*

QVoniam habitus cum Virtutum, tum Vitiorum est genus; propterea erga virtutem iure optimo Principii locum obtinet, & primo declarandus occurrit. Nomen habitus varias habet significationes: Nonnunquam enim significat externos habitus corporis, in qua significatione dicimus varios inueniri habitus religionum, varios que esse indumentorum habitus variarum nationū. Secundò vsurpatur frequenter apud Medicos pro constitutione corporis; in qua significatione inquit Galen. in lib. Hippoc. de morbis acutis, con. 2. parte 47. Hippocrates habitum dixit structuram corporis, compositionemque, vt qui raram vel densam habent texturam, &c. Tertiò vsurpatur nomen habitus pro prima specie qualitatis contradistincta a dispositione, quæ apud Aristotelem est qualitas cum difficultate mobilis. Apud Stoicos tamen habitus & dispositio in alia vsurpabatur significatione, vt refert Simplicius in expositione primæ speciei qualitatis: Sed quia nobis curæ debent esse res, non voces; ideo prætermissis Stoicis cum Aristotele dicamus habitum esse qualitatem cum difficultate mobilem. Hæc qualitas uel per naturam nobis conuenit, vel post generationem acquiritur: si acquiritur, uel pertinet ad corpus, vel ad animam. Habitus latè sumptus, de omni firma & permanente qualitate dicitur; siue corporis, siue animi sit: propriè tamen sumptus, de sola dicitur animi qualitate; siue ad appetitum pertineat, ut Virtus moralis; siue ad facultatem cognoscentem, vt scientia. Ideo iure Alexander, referente Simplicio in prædicamento qualitatis, censuit habitum propriè dici de qualitatibus animi: quod etiam affirmauit Arist. in septimo physi. cont. 17. inquiens; Habitus enim uirtutes, & uitia sunt. Et ostendens in prima specie qualitatis motum non habere locum, id ostendit de sola uirtute & uitio: & hoc rationi est consentaneum; nam qualitates corporis ad tertiam, uel quartam speciem qualitatis pertinent; & albedo non dicitur distinctæ speciei, eò quia firma & permanens sit. Habitus itaque propriè sumptus, qui

Habit⁹ varia significat.

Prima significatio.

Secūda significatio.

Tertia.

Quarta.

D

Habitus propriè ad solā pertinet animum.

etiam

A etiam instituto nostro inseruit, est qualitas animi, siue compositi munere animę,
difficilè mobilis: addo; siue compositi; quia scientiæ, & morales virtutes non so-
lius animę sunt, sed compositi; vt in 1. de anima.65. monet Philosophus. Hi tamen
habitus, dum ad animum referuntur, potius sunt qualitates populariter, ac per cō-
munem vsum loquendi & denominandi, quàm ex natura rei. re vera, enim vt ad ani
mū pertinent, & a tertia specie qualitatis distinguūtur; rectius dicātur relationes, vt
alibi patefaciam, quàm qualitates. In animo siue in cōposito munere animi quinque (In animo quinq; inueniūtur subordinata.)
cōsiderātur inter se ordine prædita: Primò facultates cū operandi; tū bene vel per-
peram operandi; Secundò perturbationes; Tertio dispositiones & viæ ad habitum,
qualis est continentia & tolerantia, Quartò habitus; Quintò actiones. Animi prin-
cipes facultates duæ sunt, vna appetens, altera cognoscens: vtriq; conueniunt ha-
bitus; Virtutes enim in more positæ, sunt habitus facultatis appetentis; Vitutes aūt
rationales, facultatis cognoscentis & seruātis: Acquirūtur habitus per iteratas ac re
petitas operationes, cōsimiles illis, quæ mox ex habitu prodeunt: quæ operationū re
B petitio debet esse maior vel minor, rōne varię dispositionis recipientis, & difficul-
tatis formæ recipiendę. Quanuis pro firmādis singulis habitibus sit necessaria aliqua
operationum repetitio; ea tamen rōne varietatis habituū varia est, & variis designa-
tur nominibus: Nam habitus Artiū contrahuntur exercitatione in efficiendis operi-
bus illius Artis; Prudentia lōgo rerū vsu; Virtutes morales more, & assuetudine; Vir-
tutes cōtēplationi dicatę, studio, disciplina, repetitaq; meditatione. Pro comparandis
seruandisq; habitibus Mētis summopere necessaria est memoria: Pro habitibus verò
appetentis facultatis etiam est necessaria, non tamen ita primo, sed potius secūdo lo
co; vt latius alibi explicabo. Habitus Mētis cōtēplationi inseruiens, est tāquā acies (Habitus Mentis tāquam acies oculi.)
oculi, qua cūcta quāuis distantia acutè intuemur; proportione respōdens facultati nō
sentiēdi, sed bene sentiēdi: Habitus verò facultatis appetētis pinde se habet, ac Natu-
ra intrinsecus ad bonū nos excitās; & hac rōne cōsuetudo in Naturā dr̄ verti. Quod (Cur dicitur cōsuetudo in naturam uerti.)
verum est, non quia consuetudo re vera in Naturam verti possit, sed ob quatuor alias
causas: Prima est, quia consuetudo habitum firmat non secus constantem, ac si esset
C Natura: Secundò, quia per habitum ita promptè & facilè operamur, vt per Naturam:
Tertiò, quia id non fit sine aliqua temperamenti mutatione, q̄ nonnunquam latè Na
tura dicitur: Quartò, quia tunc in parte rectè constitutam Naturam æmulatur.

An habitus sit primum Principium operandi. Cap. VI.

HAbitum esse principium, quo rectè vel perperam operamur, satis conspi
cuum est. Pulcbra tamen est dubitatio, & digna consideratione; An cen (Quòd habitus non sit primū principiū operādi.)
seri debeat primum operandi principium. Quòd enim primum non
sit, ostenditur: quia est accidens inhærens substantię, ab ea pendens quo
ad esse & operari; pendens autem ab alio principium primum iudicari non potest.
Confirmatur exemplo Artis medicę; quæ ex sententia Galeni non est primum prin-
cipium seruandi, vel recuperandi sanitatem, sed est instrumentum Naturæ: ac ita
D patet cæteras omnes artes Naturam semper tanquam principem causam suppone-
re. Ex aduerso, videtur esse causa prima, & primum Principium: quia tunc scimus, (Quòd sit causa prima.)
cum cognoscimus causam primam, principiumque primum; vt dicitur in principio
primi phy. in primo Posterio. & sępe alibi: At Ars ędificandi est causa summa & pri
ma, per quam scimus attinentia ad ędificia; vt dicitur ab Arist. in secundo phy. 38.
Quare ars, quæ habitus est, censeri debet principium primum: inquit enim Arist.
in secundo phy. 38. Oportet semper causam vniuscuiusque summam quærere, vt ho
mo ędificat quoniam ædificator est, ędificator autem est per artem ędificandi, hęc igi
tur prior causa est: & ita in aliis. Soluens difficultatem dico, principium posse iudi (Solutio difficultatis.)
cari primum duobus modis; vel ipsius operis absolutè, vel ea ratione, qua est
artificiosum, & denominatum nomine alicuius habitus: in prima consideratione
habitus non est principium primum, veluti etiam non est principium operandi abso
lutè, sed est principiū secundum, & est principiū rectè, vel perperā operādi: in secūda
aūt consideratōne principiū primū censeri debet. Quòd absolutè habitus nō sit primū
princi-

Ostenditur habitum nō esse primā causam.

principium operationis, ita ostendo. Pro efficienda (gratia exempli) sanitate conspi A
rant Ars, intellectus Medici, & Natura laborantis: quæ cum non concurrant æquè
primò (non.n. sunt causę eiusdem gradus) est necesse, vt vnū primo, aliud secundo lo-
co conspiret. Dicere, quòd Mens siue Natura sint instrumenta Artis, absurdum est;
non enim substantia est instrumentum accidentis, vel causa secunda eius; quare est
necesse vt dicamus, in medico curante Mentem esse principium primum, in laboran
te Naturam, Artem verò esse causam secundam contrahentem primam ad definitū
modum operandi. Quod confirmatur; quia causa secunda non potest operari sine
prima, at prima potest sine secunda: cum autem Mens & Natura operentur sine ha-
bitu, non autem habitus sine eis, conspicuum est habitum absolutè non posse statui
& iudicari causam primam. Verùm cum non sit causa prima, sed potius secunda, &
tanquam instrumentum; est tamen tanquam regula, & mensura actionis primæ cau
sæ: & mediat inter primam causam & finem, nō secus ac Idea ex sententia Academi
corum mediat inter efficiētem & finem; cum sit mensura, regula, & recta ratio, qua B

Distinguitur instrumentum a causa secunda.

prima causa operatur. Et cum causa secunda & instrumentum in parte conueniant,
adeò vt omnis causa secunda modo aliquo dicatur instrumentum primę; tamen in-
strumentum propriè sumptum distinguitur a causa secunda, quatenus causa secunda
prędita est virtute aliqua propria, ob quam aliqua ratione causa prima dici potest;
veluti homo est causa prima, ob quam hic, qui generatur, homo; sit quod instrumen
to non competit. Hinc euenit, quòd per secundam causam contrahitur actio primę,

Habitus magis cōuenit cum causa secūda quàm cū instrumento.

tanquam communis, ad aliquod proprium opus: Propterea habitus magis conue-
nit cum causa secunda, quàm cum instrumento; quia per habitum operatio, quæ est
indifferens, contrahitur ad probam vel inprobam, & est recta operandi ratio; quod
instrumento non competit. Quòd autem Ars, omnisque habitus sint primum prin-
cipium operandi, quatenus opus est Artificiosum, & nomine alicuius habitus deno

Quodmodo habit' sit prima causa.

minatum; satis constat: quòd enim aliquis saltet Arte, canat, ędificet, curet; ab alio
non habet, nisi ab Arte: & propterea Arist. in 2. Phy. cont. 38. artem ædificandi nū
cupauit primam causam. Ac ita vtrumque verum est, & habitum esse principium pri C
mum, & non esse principium primum; & apparet Aristotelem sibi non contradice-
re, cum modò vnum, modò alterum affirmet; vt patet ex 2. Physic. necnon ex De-

Signum contracti habitus.

cimo Metaph. Signum contracti habitus est hilaritas, facilitas, & constantia in obeū
da sui muneris functione: dum enim expeditè, promptè, sine interna pugna, & cō
stanter operamur, dicimur operari habitu; dum autem ęgrè, cum hæsitatione, &

Dubitatio

inconstanter, tunc habitu caremus. At oritur dubitatio, quoniam difficultas reddit
opus magis pręclarum, diciturque augere meritum; ideo Plato asseruit Pręclara om
nia esse rara, & difficilia: Si igitur operari habitu est operari sine difficultate, opera
ri autem sine habitu est operari cum difficultate; colligere valemus functionem mu-
neris sine habitu pręstantiorem, & magis gratam esse, quod tamen videtur absur-

Solutio.

dum. Respondeo difficultatem functionis sui muneris esse duplicem; vnam prode-
untem ex obiecto, & fine; alteram ex affectione, & constitutione efficientis: prima
difficultas reddit opus præstantius, & auget meritum; secunda verò minuit.

An habitus sit Qualitas, vel potius Relatio. *Cap. VII.* D

Arist. sibi cōstare nō videtur.

DIctum est in præcedētibus habitum esse qualitatem animi difficile mobilē,
exercitatione vel studio comparatam; quod profectò dubitatione non ca
ret: & præsertim, quia Arist. sibi constare non videtur. Nonnunquam
enim asserit habitum & dispositionem constituere speciem primam qua-
litatis: aliquando inquit esse ad aliquid, vt in septimo Phy. præsertim cont. 18. non-
nunquam mediat, & inquit genera habituū esse ad aliquid, vt disciplinam, scien-
tiam, & similia; species verò, vt Grammaticam, Geometriam, & similes, non esse

Communis Solu,

ad aliquid, quemadmodum asseruit in Prædicamento qualitatis. Nec videtur com-
munis solutio satisfacere; inquiunt enim habitum distincta ratione esse ad aliquid &
qualitatem. Nam si id esset, cur genera dicerentur ad aliquid, species vero minimè?
pręsertim cum dicatur in Topicis, si genus est ad aliquid, species quoque esse ad ali
quid. Præterea si id esset verum, errasset philosophus in 7. phy. cont. 17. dum osten-

A ſitus in prima ſpecie qualitatis non eſſe motũ, id ex eo oſtendit; quia habitus ſunt virtutes, & vitia; virtus autem omnis & vitium eorum ſunt, quæ ſunt ad aliquid: ac ea, quæ ſunt ad aliquid, nec ſunt generationes, nec per ſe termini generationis & motus: At ſi habitus aliqua ratione eſſet qualitas, dicerem ego, quòd vt qualitas poſſet eſſe per ſe terminus generationis & motus; adeò quòd ratio Ariſtotelis omnino eſſet inanis. Præterea Ariſt. in cont. 20. eiuſdem ſeptimi phy. apertè oſtendit habitus mẽtis non eſſe qualitates, ſed in ſola relatione eſſe poſitos; inquit enim. Vt igitur cum dormiens excitatur, non dicitur factus ſciens, quamuis prius non valuerit vti ſcientia; ſed ſolo impedimento remoto ſciens apparet: ita qui a principio acquirit ſcientiam, per ſolam remotionem perturbationis redditur ſciens, &c. Apertè his verbis Philoſophus manifeſtat in adeptione habitus nil noui in mente acquiri: quare habitus mentis ſola relatio eſſe videntur. Propterea ſoluens difficultatem dico habitus animę duplices eſſe: vel enim pertinent ad appetitum ſentiendi, vt virtutes Morales; vel ad Mentem, vt habitus rationis: ſi pertinent ad appetitum ſentiendi, procul

Propria ſolutio.

B dubio aliqua ratione ſunt qualitates, alia ſunt ad aliquid: ſunt qualitates, quatenus ſunt moderationes Perturbationum, & congruentes affectiones appetitus ſenſuum, per quas homo denominatur qualis: ſunt ad aliquid, quatenus omnis habitus alicuius eſt habitus, ac ita ad id referuntur, cuius habitus dicuntur: Inſuper relationẽ includunt, quatenus Virtutes ſunt media congruentem rationem includentia, quę congruens ratio relatio eſt; & ſunt commenſurationes quædam non ſecus ac ſanitas & pulchritudo, vt dicitur in 7. phy. cont. 17. Si verò altera ex parte habitus pertinent ad Mentem, quales ſunt habitus rationis, ſcientia ſcilicet, ſapientia, & alij; hi habitus ad duo poſſunt referri. Vel enim referuntur ad vim imaginandi, cui iuncta eſt memoria; & ita ſunt modo aliquo qualitates impreſſę & ſeruatę in memoria: in qua conſideratione dixit Ariſt. in anteprędicamentis ſcientiam eſſe in anima, vt in ſubiecto, & conceſſit adeptionem eius eſſe motum; vt patet ex 3. phy. cont. v i i i. & ex octauo Phyſicorum cont. 40. & in 7. Phyſico. cont. 20. aſſeruit ad partem ſentientem pertinere motum: & iure profectò, cum ſit iuncta corpori, & vtatur inſtrumento corporeo. At ſi habitus referuntur ad mentem, quia Mens diuina eſt & immortalis, non pendet a corpore, nec vtitur inſtrumento corporeo: ideo ex ſententia Ariſtotelis nil valet denuo recipere, nec mortali accidenti nata eſt ſubiici, ſed ſo

C lùm valet obiecta iudicare, ideo habitus ad mẽtem relati nõ ſunt qualitates, ſed pura relatio: qualitates non ſunt, quia Mens ex ſententia Ariſtotelis nulli accidenti ſubiicitur: dicuntur autem relationes; quoniam, vt Mens rectè iudicet, ſat eſt ex parte Phantaſię congruens Phantaſmatum repręſentatio, ex parte Mentis congruens eius ad Phantaſmata relatio; vt Philoſophus affirmauit in 7. Phyſico. cont. 20. Ex his patet reſolutio difficultatis: conſtat enim habitus relatos ad mentem tantum eſſe relationes; relatos verò ad partem animę ſentientem, partim eſſe qualitates, partim relationes. Id autem, quod ab Ariſtotele dicitur in prædicamento qualitatis, quod genera habituũ, veluti ſcientia & diſciplina, ſint ad aliquid, ſpecies verò minimè; putandum eſt fuiſſe dictum per communem vſum loquendi, non autem quia vera & propria eorum natura & conditio ea ſit: & ratio eſt, quia nomina generum deprõpta ſunt ex eis, quæ magis pręſeferunt relationem, quàm nomina ſpecierum. Hinc Ariſt. eo in loco non contentus ea ſolutione alteram dedit inquiens, rem eãdem diſtincta ratione & qualitatem, & relationem dici poſſe. At vna adhuc ſupereſt diluẽda dubitatio, & eſt: quòd ſi habitus modo aliquo eſt qualitas, & motus attingere po

Reſolutio difficultatis.

Dubitatio.

D teſt partem animæ non intelligentem, ſed ſentientem, vt dicitur in cont. 20. ſeptimi phyſicorum; tunc motus poterit pertinere ad primam qualitatis ſpeciem; cuius oppoſitum in eo ſeptimo lib. phyſico. nititur oſtendere philoſophus: nam oſtendit motum ſolùm pertinere ad tertiam ſpeciem, quæ eſt paſſio & paſſibilis qualitas. Profectò hęc dubitatio per communẽ ſententiã expoſitorũ Ariſt. dilui minimè poteſt. Propterea accuratè rem hãc cõſiderans cẽſeo eſſe dicẽdũ, nõ quatuor, ſed duas tãtùm eſſe ſpecies qualitatis. Secũda ſpecies, quæ eſt potẽtia vel impotentia, reiiciẽda eſt; qm̃ potẽtia (vt alibi latiſſimè declarauı) a ſuo fundamento non diſtinguitur. propterea, ſi fundamentum fuerit ſubſtantia; quale eſt fundamẽtum potentiarum animę, & primæ materiei, ea quoq; erit ſubſtantia. ſi fuerit qualitas de tertia ſpecie qualitatis, ſimiliter

Solutio.

Species qualitatis non quatuor, ſed duę ſolę ſunt.

potentia ad eam redigetur, non autem constituit speciem distinctam. Habitus A
quoque & dispositio re vera distinctam speciem qualitatis non constituunt: quoniam hęc dupliciter considerantur; vel absolutè, vt habitus & dispositio, & ita ad relationem pertinent, vt in 7. physicorum conte. 17. & sequentibus patefecit Arist. vel vt talis qualitatis habitus, & ita non vt habitus, sed vt est talis qualitatis, ad qualitatem pertinebit: quę si fuerit qualitas de tertia specie qualitatis, vt color firmus & constans, pariter sanitas; ad tertiam speciem qualitatis pertinebit, & ad eam redigetur: nam esse facilè vel difficilè mobile, qualitas non est; sed modus, quo qualitas, vel aliud aliquid, veluti figura & quantitas, inest subiecto. Hinc Aristote. in 7. physicorum de secunda specie qualitatis mentionem non fecit, vt neque etiam in quinto Metaphysicæ cont. 19. quo loci qualitatis significationes enumerauit: de habitu autem & dispositione dixit in 7. physic. esse ad aliquid: in quinto autem Metaphysicę cont. 19. dixit; Virtus & vitium passionum pars quędam est. Quibus verbis indicauit, quòd habitus animi,
quatenus qualitates sunt, ad passiones constituentes tertiam speciem qualita- B
tis rediguntur. Similiter in prædicamento qualitatis dixit passiones & passibiles qualitates ita dici, vel quia ex aliqua perpessione consurgunt, vel quia perpessionem inferunt in nostros sensus. Idipsum colligitur ex 7. physicorum cont. 20. quo loci Philosophus epilogo suam sententiam colligens dixit: Pater itaque, quòd alteratio est in sensilibus, & in sensitiua animæ parte, &c. Dixerat prius motum non esse in habitu, & dispositione; mox colligit esse in sensibilibus, & sensitiua animæ parte: indicans, quòd virtutes, scientię, & demum animi habitus, vt pertinent ad facultatem sentientem, qualitates sunt; & rediguntur ad eam speciem, ad quam pertinent sensilia, nempe ad tertiam: & iure profectò; nam sunt receptiones sensilium, & ipsamet sensilia in esse cognito, & per repręsentationem, nec sine spirituum & corporea aliqua mutatione recipiuntur. Ex his colligo primò, duas tantùm esse species qualitatis, non quatuor, vt est communis sententia: colligo secun-

Quatuor ex dictis colliguntur.

dò, habitus & potentias, dum qualitates sunt, redigi ad tertiam speciem; & ita ad C
eam pertinere alterationem: colligo tertiò, Aristotelem in prędicamentis solùm populariter de rebus fuisse loquutum, vt fatentur etiã Gręci expositores; nam habitus & potentia, solùm extrinsecus, populariter, & per modum denominationis conueniunt cum qualitate: demum constat resolutio vniuersę difficultatis. Et hæc satis de habitu vniuersè sumpto.

De More, Assuetudine, Exercitatione, Et Actione. Cap. VIII.

QVoniam Ciuilis scientia in humanis versatur actionibus, quę cum More, Assuetudine, & Exercitatione summopere sunt complicatę; quorum triũ frequenter fit mentio, & pro Virtutis adeptione sunt necessaria: ideo de D
his quoque tenemur verba facere. De More in præcedentibus aliquid dixi: nunc tamen, vt instituto meo inseruit, breuibus nonnulla repetam, nonnullaque superaddam. Mos, græcè ἦθος, dum latè vsurpatur, duplex est; externus, & internus. Mos externus est actio, ex interno more prodiens: quæ vel pręcurrit habitum, ob quam dicimus Virtutem more acquiri, vel habitum sequitur, & hęc rectius mos dicitur. Mos internus etiam est duplex; vel enim per Naturam nobis competit, vel Assuetudine acquiritur: si per Naturam, vel est communis vniuersę speciei, vel singulorum est proprius: Si acquiritur assuetudine; vel est constans, vt habitus; vel inconstans, & est dispositio; Insuper vel est probus, vt Virtus; vel improbus, vt Vitium. Et quamuis nomen Moris extendatur nonnunquam ad Iumenta & Feras; propriè tamen illi soli iudicandi sunt Mores, qui cum ratione iuncti sunt, & ratione formari ac corrigi possunt, ob quos homines vel commendatione vel vituperio redduntur digni; & hi sunt, qui nostro instituto inseruiunt. Assuetudo, græcè ἔθος, dicitur ea exercitatio, actionumque

Mos.

repe-

A repetitio, qua Mores gignuntur: ideo inquit Arist. in 2. Moralium Nicomachiorum sub initio, quòd Virtus ἠθικὴ assuetudine gignitur, quæ ἔθος dicitur; a qua nomen etiam recipit, mutata prima litera. Hę namque duę voces ita se habent, vt propria significatione ἦθος denotet qualitatē, quę generatur; ἔθος vero id, per quod generatur, & dicitur assuetudo: quæ & frequēter (vt nuper dixi), nuncupaī mos, sūpto nomine a fine, siue eo quod gignitur: Et quemadmodum Mos, ita assuetudo propriè tantùm hominis esse dicitur ratione vtentis. Exercitatio, græcè ἄσκησις, vox latior est; nam dicitur de omni operationum repetitione pro firmando, siue seruando habitu aliquo. Ita datur exercitatio corporis, pro acquirenda vel seruanda bona valetudine: datur exercitatio præludiorum Artis, pro acquirendo habitu Artis: exercitatio moralis, quæ ἔθος dicebatur: exercitatio Rhetorica, Dialectica, & sic de cæteris: Vsus etiam & experientia variarum rerum pro comparanda prudentia, nonnunquam exercitatio nuncupantur, quamuis minus propriè. Demum datur operatio, græcè ἐνέργεια; quæ & actio, & affectio esse potest: de quarum distinctione

Assuetudo.

Exercitatio.

Operato sub que actio.

B alius occurret differendi locus, nunc de solo genere agam. Hęc operatio ab Aristotele in secundo de Anima nuncupatur actus secundus; pendet enim a forma, eiusq; est idolum & imitatio quædam, forma autem est actus primus. At de actione loquens, quæ tantùm instituto inseruit, ea est duplex; vna interna, altera externa; nam pro perficienda actione tria conspirare debent, scire, velle, & posse, ex primis prodit actio interna; si adest tertium, prodit externa actio; vna sine altera imperfecta est. Insuper vtraque actio adhuc duplex esse potest, vna pręcurrens, altera sequens habitum: prima imperfecta & inconstans, altera firma & perfecta est: prima parit habitum, altera paritur ab eo: prima est cum pugna & labore, altera cum alacritate & facilitate. Demum in actione sex gradus considerari possunt. Primus & optimus est bene agere: ei succedit indifferenter agere: sequitur tertiò ociosum esse: quartò aliud agere; & est sine attentione operari, vel laborare pro alio: His succedit quintò nihil agere, & est in rebus inanibus tempus consumere; de quo dixit Cato satius esse ociosum esse, quàm nihil agere. Deterrimum tandem est ma-

Tria conspirare debent prox perficienda actione.

Sex i actione gradus.

C lè agere. Dixit Seneca Epistola prima; Magna vitę pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus: Nos autem dicamus a bene agentibus Vitam perfici, ab indifferenter agentibus sine fructu protrahi, ab ocioso negligi, ab aliud agentibus in alterius vsum commutari, a nihil agentibus inutiliter consumi; a malè agentibus peruerti, in viuamque mortem commutari.

An Actiones præcurrentes, et sequentes habitum sint eiusdem speciei. Cap. IX.

Ctionum nonnullę dicuntur anteuertere habitum, alię sequi: quæ cum sint valde similes, iure dubitationem pariunt, an eiusdem, vel distinctę speciei sint. Nonnulli aiunt loquendo de actionibus moralibus, quæ instituto nostro inseruiunt, eas esse eiusdem speciei in genere moris, solùm dif-

An actiones pręcurrētes & sequentes habitu sint eiusdē speciei.

D ferre ex parte pręelectionis bonę vel malę: nam si bona fuerit prælectio, semper actio dicitur bona; si ea mala, hęc mala: ac ita actiones viri Continentis, & Temperati easdem esse specie existimant. Idque confirmant: quia actiones formam conditionemque recipiunt a fine; finis pręcedentium & sequentium actionum idem est, bonum scilicet honestum, in Viro continente mox temperato; quare actiones eiusdem sunt formæ, siue speciei. Hanc sententiam non censeo veram. Primò; quia actus secundus oritur ex primo, ac (vt dixi) est imago, & tanquam idolum eius: ideo ab Aristotele in septimo Metaphysicę, Ars Medica dicitur modo aliquo sanitas: quare si primi actus sunt distincti specie, vt verè distincti sunt, dum sine habitu & cum habitu homo operatur; quòd secundi quoque distinguantur specie, necesse est. Præterea illę actiones distinguuntur definitione, quare & specie; definitio enim explicat rei speciem: quod distinguantur definitione, patet; quia definitionem secundi actus ingreditur primus. Præterea actio moralis pro forma eam proximè constituente & perficiente habet modum, quo

Opinio quorundam.

Euersio.

fit; at modi sunt specie distincti; quare & actiones. Modos esse specie distin- A
ctos ostenditur: quia actio precurrens habitum Iustitię, dicitur actio iusta,
sed non iustè facta, quia non includit conditiones, quæ requiruntur vt iuste fiat:
actio autem sequens nedum est iusta, verum insuper est iustè facta. Modi igitur sunt
distincti, & propterea forma, & species actionis distincta erit. Hinc actiones præcur
rentes dicuntur imperfectę; nec alia de causa, nisi quia eis deest vltima differentia,
ad modum & circunstantias pertinens: vltima autem differentia dicitur tota rei es-
sentia ab Arist. 7. Metaphy. cont. 43. Præterea actio dicitur moralis, presertim quia
pendet ab habitu morali, more & assuetudine comparato, quo cum careant actiones
pręcedētes, solùm æquiuocè morales nuncupabuntur. Propterea dicendum censeo

Propria sentētia.

huiusmodi actiones morales solo genere proximo conuenire, vltima tñ specie differ-
re. Pro cuius notitia & explicatione considerandum est actionē duo includere, vnū
perinde ac materiem, alterum tanquam formā: primum idem est, distributio enim
pro iure vnicuique est id, quod in actione Iustitię obtinet locum materiei: id autem,
quod obtinet locum formę, est duplex; vel remotum, vel proximum: a longè for- B
mant actionem Ratio, Pręlectio, & finis vniuersè sumpta; & ideo quoad hoc illę
actiones conuenire possunt: proximè autem formātur a modo, quo fiunt, & pręeli
guntur. Et quia pręcurrentes sunt absque constantia, & cum interna pugna pertur
bationum; sequentes cum constantia, & moderatione perturbationum, ideo distin
guuntur proxima forma, & specie: ratione cuius distinctionis vna actio dicitur vir-
tutis actio, altera minimè, vna iusta, altera etiam iustè acta: adeò quod distributio
pecunię pauperibus (gratia exempli) potest esse trium specierum, vitiosè facta, à vir
tute prodiens, & media: vitiosè facta erit, dum fiet ab hippocrita vt decipiat, pro-
dibit a virtute, si fiet habitu liberalitatis; erit media, dum fiet sine habitu virtutis,
vel vitii: potest tamen dirigi vel ad hunc vel ad illum habitum, ac ita magis cū vna
quàm cum altera extremarum conueniet. Colligamus igitur actiones antecedentes
& sequentes, extrinsecus conuenire, intus differre; conuenire genere & forma re-

Diluitur aduersa ratio.

mota, differre proxima. Rationem aduersam facile est diluere: Inquiunt præelectio
nem & obiectum non differre, quare neque actiones. Respondeo actionem proximè C
formari a modo præelectionis: præelectio; quamuis non differat ratione materiei,
hoc est rei quæ pręeligitur; differt tamē ratione formę, hoc est modi quo pręeligitur;
a quo modo tanquam a forma actiones morales formantur, & constituuntur.

In Quo genere causæ Præcurrentes Actiones constituant habitum. Cap. X.

REpetitis ac iteratis actionibus gigni habitum, nemo est qui dubitet; quo
tamen genere eius sint causę, dubitant omnes. Quod vt lucidius explice-
tur, exactiorque actionum notitia consurgat, considerandi sunt gradus,
per quos vel motum constituimus, vel morales edimus actiones. Hi gra

Decē Gradus in actione cōsiderādi.

dus & plures & pauciores statui possunt: censeo ego congruenter in hos decem re-
digi. Primò enim per externos, communemque sensum, ac proximè per Phanta- D
siam, Menti offerūtur excitantia ad notitiam vltimi nostri finis: Qui secundò a Men
te iudicatur notitia absoluta, & ratione veri: Tertiò iudicatur vt bonum nobis, &
nostra postrema perfectio: Quarto inde consurgit Voluntas, quæ est ipsius finis. Hi
quatuor gradus referuntur ad id, quod a nobis actione attingendum est: sequuntur
mox gradus attinentes ad modum. Nam Quintò consurgit consultatio, & ratio de
mediis, per quæ ad finem nobis est properandum; qua consultatione vnum alteri
pręferimus, & sententiam de approbato pronunciamus: Quæ sententia Sexto loco
imaginatione concipitur, & hęc est ea Phantasia cum ratione, de qua loquitur Ari.
3. de Anima 57. perperam a multis explicata: Septimo loco sequitur assensio & prę-
electio; quæ in viro continente est cum pugna appetitionis sensuum, in temperato
aūt est sine pugna: Octauo Phantasia vt dux proximus, & appetitio pręelecti medii,
cum sint medium illud in esse cognito, & optato, ac feruent facultatē eius; alterant
spiritus cordis vel condensando vel rarefaciendo; ac ita vel trahendo vel pellendo
neruos

A nėruos, musculos, & instrumenta motus excitant: Inde Nono prodit motus, & externa actio: per quam Decimo & postremo si finem assequimur, voluptate afficimur; si de eo frustramur, tristamur: omnis enim nostra actio & motus, vel est prosecutio, vel fuga, vt docet Arist. 3. de Anima 46. Ex his constat, quomodo intelligi debeat diuisio moralis actionis in externam & internam: actio enim externa includit omnes enumeratos decem gradus; interna verò finem recipit in gradu sexto, in sententia nempe, & imaginatione: & dum desunt vires pro executione, in interna assensione, & congruente animi dispositione pro præelectione, præelectio tamen non absoluitur; quia præelectio est eorum, quæ in nostra sunt facultate: in incontinente autem nec exacta assensio adest, nec congruens dispositio ad præeligendum, ob præpotentem appetitionem sensuum. Et quia facta est mentio de Assensione, de qua a multis mulra dicuntur; propterea pro conspicua resolutione considerandum est, quòd Assensio duplex est; Vna attinens ad veritatem, altera ad actionem: ea nobis competit, quando ratione nedum colligimus conclusionem, verùm

Omnis actio vel est prosecutio vel fuga.

Diuisio actionis per internam & externã.

Assensio duplex.

B insuper eam vt veram approbamus, eique essentimur: cui opponitur ea dissensio, de qua inquit Plato in calce Hipparchi nonnullas rationes cogere, & non suadere; cogunt, dum eas diluere non valemus; non suadent, quia conclusioni non astentimur. Altera assensio ad actionem pertineos competit homini, dum sensus rationi cedit, eique succumbit, & inde consurgit præelectio; in qua assensione refulget humana libertas, & sedem principalem habet meritum & demeritum nostrarum actionum; cui aduersatur dissensio & victoria sensus, vt in incontinente: nam assensio nobis competere potest vel absolutè, vt viro Temperato; vel cum aliqua pugna, vt Viro Continenti. Et dum dicimus (Video meliora, proboque; deteriora sequor) indicamus nobis competere assensionem primam veri ratione comprobati, deesse secundam. Per huiusmodi itaque iteratas actiones, cum internas, tum externas, & præsertim per iteratas assensiones, formatur habitus in appetitu sensuum: qui eum primò tergiuersetur rationi, assuescit nõ tergiuersari, sed spõtè ei obtemperare, & famulari. His præassumptis dico præcurrentes actiones partim esse causam efficiẽ-

Quomodo actio producat habitum.

C tem principalem habituũ, partim causam secundã, instrumentũ partim ac dispositionem præuiã. Nam si actio consideretur, vt pertinet ad Mentẽ, Volunratem, Rationem, Assensionem, ac Consultationem, ita profectò est causa efficicos & principalis: hęc. n. in formanda actione se habent consultoris instar & Ducis, qui dicuntur ab Arist. in 2. phy. 31. & in 7. de Rep. causę primę, primaque principia motus. At si actio præcurrens consideretur, vt est phantasię, & appetitionis; dicitur causa secunda, & proxima. Demum si consideretur, non ratione principiorum eius, sed rõne propria, vt actio est: tunc, si refertur ad principia, dicitur instrumentum, quo subordinata agentia habitum pariunt: si verò refertur ad appetitum sensuum, sic ex ea consurgit dispositio pro futuro habitu: quæ dispositio per superuenientem habitũ non propriè destruitur, sed potius perficitur. Varia itaque consideratione actio, quæ habitum præcurrit, dici potest tum causa prima; tum secunda, tum instrumentum; tum demum dispositio, quæ in habitum vertitur.

D

Quid sit agere sponte, inuitè, non sponte, per vim, inscientem & per inscitiam. Cap. XI.

PRo rectè iudicandis, riteq; formãdis humanis actionibus sũmopere necessarium est de rebus propositis notitiã habere: propterea Plato, & Arist. in libris ad Ciuilem Philosophiam pertinentibus de eis accuratè disseruerunt. Vt clarius pateat, quid sit agere sponte; ab eo, quod inuitè est agere, ordiendum est. Dico igitur: Agere inuitè est operari vel vi coactus, vel per inscitiã; adeò vt inuitè agere dupliciter contingat. Ratio aũt huius duplicis acceptionis est; quia sponte vel sequitur naturã rei, vt lapis sponte descendit; vel sequitur cognitionẽ: propterea inuitè erit vel per vim, vel per inscitiã, quorũ primũ aduersatur naturę, alterũ cognitioni: & de vtroq; modo agẽdũ est. Vt aũt cõstet, q̃d sit o pari vi, primò

Quid sit agere inuitè.

 vniuer-

vniuersè de violento loqui debemus. Violentū definitur ab Arist. quòd sit id, cuius A principium est extra, & id, quod agit vel patitur, ad id non conspirat; veluti ignis ab externo impellente vi fertur deorsum, & terra sursum. Dum autem ignis tendit sursum; quamuis extrinsecus cum a generante, tum a remouente impedimentum dicatur moueri, tamen natura, non vi fertur, quia ad huiusmodi motum sui natura cōspirat, & adiumentum affert. Cælum etiam, quamuis moueatur a separato motore, tamen natura in orbē fertur, quia ad huiusmodi motum est facile & procliue, cum enim cælū pendeat ab intelligentia, etiam vnà conspirat ad motū prodeuntem ab ea.

Quid violentum.

Alter modus agendi inuitè erat per inscitiam. Pro cuius notitia considerandum primò, quòd aliud est agere per inscitiam, & aliud inscientem agere: Agere .n. per inscitiam, est quando ipsa inscitia est princeps causa, vt id agamus, & nisi adesset inscitia, non ageremus: Inscientem autem agere est cōmunius, omnis enim, qui agit per inscitiam, est inscius, at non econtra: veluti qui per iram, per ebrietatem, per uitiū aliquid agunt, insciì quidē sunt: non tamen per inscitiā id faciunt, sed vitioso affectu Mentis aciem peruertente vel obumbrante, adeò vt non deceptio perturbationis & vitii, sed econtra perturbatio & vitium deceptionis sint causę. B Præterea non omnis ignorātia constituit ἀκούσιον, quod inuitè factum esse dicitur; sed, vt ad rem nostram pertinet, trium rerum ignorantia considerari potest: primò eius, quod expedit & conducit pro assequendo fine; secundò ipsius vniuersalis, tertiò circunstātiarum actionis.

Agere per inscitiam & inscientem agere.

Non omnis inscitia constituit inuitè factum.

Trium rerum inscitia.

Ignorantia eius, quod expedit & conducit, non reddit actionem inuitè factam; hæc.n. dicitur ignorantia ad consultationem pertinens, quæ improbitatis est causa: veluti si quis diceret, omne virtuti cōducens est optandum, surripere alienam pecuniā virtuti conducit, quare est optandum: hęc est inscitia eius quod expedit. Ita quoq; inscitia vniuersalis non reddit actionē inuitā: Homo enim rationis cōpos moralem editurus actionem ratione vtitur, cuius duę præsertim sunt enūciationes; vna communis quæ dirigit, altera singularis contrahens ad singularem actionem. inscitia illius communis non reddit actionem inuitā; veluti siquis diceret, omne voluptatē afferens est optandum, mors inimici voluptatem affert, quare est optāda; includitur in hac argumentatione inscitia pertinens ad vniuersalem enunciationē, C quæ non reddit actionem inuitam: Ratio est; quia, vt tenemur cognoscere id, quod expedit, & præeligendum est; ita tenemur cognoscere vniuersale, & ea cognitione instructi debemus accedere ad agendum. Reliquum itaque est, vt sola ignorantia singulorum conspirātium ad actionem, in quibus positę sunt circūstantię actionum, constituat actionem inuitè factam.

Decem Circunstātię actionum.

Circunstantias appello has numero decem, Agens, Quod agitur, In quod agens agit, Quo instrumento, Quomodo, Cuius finis gratia, Quando, Vbi, Coram quo, Quandiu: Quarum potissimę sunt duę, Cuius gratia, & in Quod agit. Possunt hę in pauciores redigi, & Aristot. pauciores enumerat; ego tamen maioris distinctionis gratia singulas modo aliquo inter se distinctas numerare volui. Dum itaque aliquis vnam harum vel plures ignorat, & ob id agit, per inscitiam dicitur agere.

Colliguntur declarata.

Constat itaque, quid sit agere inscientem, & per inscitiam: Inscientem agere non reddit actionem inuitè factam: similiter Agere per inscitiam vel eius quod expedit, vel vniuersalis, actionem non reddit inuitam. D Agere autem per inscitiam singulorum, quæ circunstantię dicuntur, contingit dupliciter: vel ita, vt, re cognita & sublata inscitię nube, eum qui egit pæniteat se id egisse; & tunc inuitè dicitur id fuisse factum: vel ita vt nulla sequatur pænitentia, & tunc mediat inter spontè & inuitè factum; ac negatione circunscribitur, quæ latior est, & dicitur non spontè factum, græce οὐχ' ἑκούσιον.

Quid sit inuitè agere.

Quid sit sponte agere.

Ex his colligimus, inuitè agere esse operari vel per vim, vel per inscitiam circunstantiarum, quam pænitētia sequatur. Et quoniam ex notitia vnius oppositi elicitur cognitio alterius; ideo ostenso, quid sit inuitè agere, facile est colligere, quid sit agere spontè. Nam spontè agere est, dum principium vel propensio est in eo, quod agit; & res singulas, in quibus actio versatur, non ignorat. Patet quoque, inter agere spontè & inuitè dari mediū, quod est non spontè, vt dum quis agit per inscitiam singulorum, & sublata inscitia non ægrefert se id egisse.

Sponte

A *Sponte absolutè, et pro tunc.* *Cap. XII.*

HVmanarum actionum tot sunt formę, totque complicationis modi, vt frequenter ancipitis sint naturę & conditionis, neque constet, an sponte, vel potius inuitè fiant: vt euenit, dum nauta in mari constitutus, imminente naufragii periculo, non sine dolore, vt nauem exoneret, eamque a naufragio liberet, vitamque tueatur, Merces, diuitias suas labore partas in mare proiicit: similiter, dũ Peregrinus in syluis incidit in sicarios & latrones, eis vltro offert pecunias suas, ne ab eis interficiatur. Ita quoque Viri probi in manu uiribusque Tyranni constituti, vt a maiori malo liberentur, aliquid efficiunt, quod absolutè malum est. De his, ac aliis huius generis innumeris, non constat; an sponte, vel inuitè fiant: & pro omni parte rationes adsunt. Qua de re breuibus & expeditè cũ Aristotele dico, Agere aliquid sponte dupliciter contingere; vel absolutè; vel pro aliquo tempore, occasione, & conditione. Hęc proculdubio cũ absolutè sint mala, &
B cognoscantur vt mala, nõ absolutè fiunt sponte: cum tamẽ sint minus mala illis, quæ per hęc vitantur; & minus malũ cũ deteriore comparatum, obtineat vicẽ boni, iure dicuntur bona pro tunc, & pręeliguntur, spontéq; fiunt pro tunc, & pro ea occasione. In quibus considerandũ est; quod, dum a nobis præeliguntur & fiunt, non ea sunt fines actionis, sed id potius cuius gratia præeliguntur; vt finis Nautę non est merciũ eiectio, sed salus nauis, finis peregrini non est pecunię amissio, sed vitæ salus: pariter finis hominis sub Tyrãno collocati, est id bonum, cuius gratia aliquid efficiunt: non secus ac dum laborantes medicamenta, sectiones, & combustiones libentissime tolerant; hi non medicamenta, sed sanitatem quærũt. Nam (ut cum Platone inquit Arist.) dum nos aliquid alterius gratia facimus, vl præeligimus; non id, sed aliud, in cuius gratiam operamur, efficere dicimur. Hinc constat, quomodo ea, quæ absolutè sunt mala, pro tempore & occasione possint reddi bona vtilia, quatenus conducere possunt pro adeptione & conseruatione maioris boni. Et in his euentis ac dis-
C criminibus refulget Prudẽtia & Virtus hominum; & prudentes ab imprudentibus, probiq; ab improbis internoscuntur: difficile enim est iudicare, quid pro quo sit eligẽdum, & duorum malorum quod sit minus malum; rectè.n.id iudicare viri prudentis est. Insuper, cum rectè iudicauerimus, difficile est in sententia persistere, quod est officium viri probi. Neque nos latere debet reperiri nonnulla adeò praua, adeoque cum humana virtute pugnãtia, vt nulla vi permittere debeamus ad ea efficienda cõpelli; veluti deserere religionem, prodere Patriam, Parentẽ interficere, & alia huius generis: sed potius extrema debemus pati supplicia, mortemq; obire, quàm ad ea efficienda compelli. Ex his tamen, quæ dicta sunt, duæ emergunt difficultates. Prima est: quomodo ea, quæ absolutè, & per se mala reiiciendaq; sunt, possint pro aliqua occasione censeri bona & præeligenda? regula.n. est, quòd, dum aliquid per se est tale nec per se, nec ex euentu potest oppositam recipere conditionẽ: insuper, dũ aliquid per se est tale, per nil extrinsecus adueniens potest reddi non tale. Altera dubitatio est: cum detur sponte & absolutè, & pro tunc; quia ei opponitur inuitè; num etiam detur inuitè absolutè, & pro tunc? Pro solutione primæ difficultatis duo dicenda sũt. Primum est, quòd ea absolutè mala semper sunt mala in suo definito gradu, & nunquam rõne sui sunt præeligenda; tamen comparata cum aliis, & magis & minus mala dici possunt: ac insuper nonnunquam sunt non bona, sed necessaria pro boni alicuius adeptione. Alterum, quod addi debet, est: quod regulę nuper pro dubitatione relatæ, verę sunt de his, quę absolutè competunt rei, & absolutè considerantur, non de his, quę in relatione, & comparatione sunt posita: hęc enim per varias comparationes varia iudicari possunt, cum tamen absolutè semper mala sint; nam absolutè malum, & alicui vtile, non pugnant inter se. De altera difficultate, quæ erat; an etiam inuitè vsurparetur dupliciter, quemadmodum sponte, apparet quod sic: quia ex 1. Topi. quot modis dicitur vnum oppositorum, tot modis vsurpatur & alterum. Ex aduerso id est dubium, quoniam modus non constat. Respondeo distinctionem illam vtrisque conuenire; clarius tamen his, quæ sponte fiũt: quomodo aũt cõueniat inuitè factis, exẽplo ostẽditur. Scelera absolutè a viro probo inuitè fiũt:

Prima dubitatio.

Secunda dubitatio

Solutio primę difficultatis.

Solutio secundę.

nonnulla autem opera proba, obscura tamen, dum nos occupatos detinent, ne eo A
tempore illustriora agamus; dicuntur inuitè fieri, non quidem absolutè, sed pro eo tempore. Verùm adhuc aliquis dubitabit: cum ea, quæ in præcedentibus relata sunt, dicantur fieri sponte non absolutè, sed pro tunc, & sint modo aliquo mixta; nunquid in eis dominetur sponte, vel inuitum? nunquid scilicet magis sponte, vel potius magis inuitè facta iudicari debeant? Quòd sint magis inuitè facta, ostenditur: quia ea sui natura & conditione sunt mala, ideo absolutè sunt nata non fieri sponte a viro probo; denominatio fieri debet ab eo, quod absolutè est tale. Respõdeo actiones illas proculdubio esse modo aliquo mixtas, magis tamen debere censeri sponte, quàm inuitè factas: primò ratione finis; nam finis est illud eminentius bonum, quod optamus: secundò ratione principii; quod est consultatio recta, & prælectio ei cõsentanea: tertiò ratione instrumentorum, quæ libera in nobis tunc temporis supponuntur: & demum; quia abest violentia, & inscientia conspirantium ad actionẽ.

Actiones mediæ magis spõte quam inuitè fiunt.

Aduersę autem rationi respondẽs dico, denominationem debere accipi ab eo, quod formę obtinet locum, non materiei, in ea actione: quanuis res, quæ fit, absolutè B
sit mala; tamen ea, quæ actionem formant, reddunt eã sponte factam: insuper denominatio a fine vltimo pręsertim petenda est, finis est maius bonum; propterea ea actio magis sponte facta, & digna commendatione censeri debet.

An sponte operari soli conueniat Homini. Cap. XIII.

X his, quæ hactenus declarata sunt, variæ emergunt difficultates: ego, multis silentio inuolutis, vtiliores proponam ac diluam. Quæritur primò; an operari sponte soli competat homini, vel etiam commune sit iumentis & feris. Quòd soli competat homini, ita ostendi potest: Operari sponte est operari cum scientia, liberè, per voluntatem, ac prælectionem: Scientia, Libertas, Voluntas, & Pręelectio, soli competunt homini. Insuper operari sponte ad actiones pertinet dignas laude & vituperio, pręmio vel pęna: Actio, Laus, Vituperium, Præmium, & Pœna, soli homini propriè competunt: quare sponte agere soli homi C
ni, non feris & iumentis conuenire videtur. Hinc a Legum latoribus accuratè, quid sit sponte & inuitè factum, consideratur; vt inquit Arist. in principio tertij Moraliũ Nicomachiorum: ideo Plotinus En. v1. lib 8. cap. 2. negat Pueros & feras sponte operari.

Opinio asserentium solum hominẽ operari sponte.

Ex aduerso sæpe dicimus iumenta & feras multa efficere sponte, multa inuitè: asserimus equum liberè & sponte per prata currere, dum solutus fręnis per ea ad libitum vagatur; inuitè verò, dum ab equite fræno & calcaribus cogitur. Confirmatur: quia opposita in eodem nata sunt fieri: at operari violentia, & per inscitiam, quod est operari inuitè, conuenit iumentis & feris: quare in eis quoque locũ habebit sponte facere. Hinc Arist. in 3. moralium Nicom. cap. 1. absurdum iudicat putare feras & pueros non operari sponte.

Ostẽditur oppositũ.

Solutio.

Soluens difficultatẽ dico ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον latinè sponte & inuitè voces esse ab vno, non vniuocas; significant enim aliquid primo, aliud secundo loco. Nam operari sponte est operari cum appetitu: operans cum appetitu, vel operatur cum appetitu sine cognitione, vt inanima corpora, sic lapis sponte descendit; at quia ille est obscurissimus appetitus, ideo obscurissimè operantur sponte: vel est appetitus cũ cognitione cõpetens feris, vel cum cognitione & ratione; & inde prodeunt tres gradus factorum sponte: adeò quòd, si vsurpatur sponte in sua prima potioreque significatione, proculdubio soli cõpetet homini. Ratio est; quia verè sponte cum pręelectione & vera scientia connexionem habet, quæ soli homini competunt. Et confirmatur: quia verè sponte est id, quod nulli impellenti subiicitur, cum libertate est coniunctum, a rationeque pendet: Ratio, Libertas, & demum Agere, soli cõueniunt homini: At si voces illę vsurpantur latius, ita secundo loco conueniunt feris; tertio autem, & per metaphoram ad inanima extenduntur. Ex quo constat perperam Latinorum nonnullos sponte & inuitè facere, confundere cum voluntario; adeò vt sponte sit per voluntatem, inuitè contra voluntatem; cum enim ita loquantur, commune contrahunt ad partem; & id, quod omnibus ferè animantibus competere potest, soli tribuunt homini: nam sponte & inuitè non in hominis libertate cõsiderantur (homo enim, vt liber est, a nullo cogi

potest

cest) sed locum habent in cognitione & appetitu, quæ duo etiam conueniunt iumentis & feris: hinc, si latè vsurpantur, etiam competunt illis. Neque putandum operari spontè solis competere animalibus perfectis, imperfectis autem minimè, vt censuit Posseuinus lib. 2. Nam vermes quoque cum appetitu & cognitione contrahuntur & extenduntur, spontè operari dicuntur, quamuis minus conspicuè: non enim spontè exposcit appetitum irascendi, ut perperam ipse censuit, sed quiuis appetitus cum cognitione iunctus debet censeri satis. Rationes aduersæ, quibus ostēdebatur spontè & inuitè non conuenire feris, solùm ostendunt eis non cōuenire in prima significatione, vt ex dictis cōspicuū est: Veluti etiam se habet de libertate, quæ in sui significatione soli cōuenit homini; latè tamen pro quauis licentia sumpta, & iumenta & feras liberè per syluas vagari, libereque volare aues affirmamus.

Dubia aduersus ea, quæ de violento dicta sunt. Cap. XIIII.

B Violentum pars eius etat, quod inuitè fit: propterea definitū fuit quòd fit id, cuius principium est extra, non cōferente vim eo quod agit vel patitur. Principium, quod dicitur esse extra, est efficiens, & principale, non finis: id tamen non est satis pro constitutione violenti; verùm insuper requiritur, vt id, quod proximè agit vel patitur, ad id non conspiret, eique adiumentum nō præbeat. Inquit Arist. id quod agit vel patitur: quoniam nonnunquam illud, in quod externum agens operatur, solùm patitur; vt euenit de motu cæli naturali, & de motu violento lapidis sursum: nonnunquam verò illud est intermedium, & partim agit, partim patitur; relatum ad primum motorem patitur, relatum ad sequentia agit: vt euenit de motu naturali quatuor elementorum, dum a generante moueri dicuntur: ac insuper, dum aliquid coacti agimus; tunc enim nos sumus id, quo primus motor operatur & agit. Iure violentum definitur per principium externum; quoniam violentum opponitur naturali, naturale definitur per internum principium motus, quare violentum rectè definitur per externum: per id enim di-
C stinguuntur ea, quæ natura fiunt, ab his, quæ fiunt per alias causas; vt patet ex principio secundi physicorum. Et cum principium externum propriè & præsertim debeat intelligi de efficiente, colligendum est; quòd etiam, dum motus naturalis definitur per principium internum, id propriè & præsertim de efficiente debet intelligi; ea enim contradistinctio externi & interni de eodem intelligi debet. Ex quo constat primò, minus rectè sentire Simplicium in secundo phy. in explicatione Naturæ asserentem Naturam esse principium patiens; & id principium sumptum in definitione Naturæ esse principium patiens, non efficiens. Constat secundo Scotum in secundo sent. dist. 12. disputantem de motu grauium & leuium minus rectè asseruisse motum dici naturalem solùm ratione principii patientis: quamuis enim Scotus dissentiens a Simplicio censeat Naturam etiam posse esse principium efficiens; tamen inquit motum denominari naturalem non ratione efficientis, sed patientis principii. Horum error est conspicuus ex notitia violenti, cui naturale opponitur, vt iam patuit. Præterea conspicua est sententia Aristotelis in octauo Physico. cont.

Damnatur sententia Simplicii.

Contra Scotum.

D 27. dicentis animal totum Natura ipsum seipsum mouere; corpus autem eius contingit moueri, & secundùm naturam, & præter naturam, &c. Cum igitur animal se moueat secundùm naturam, & interim corpus præter naturam moueatur; vt euenit, dum aues uolant ascendentes per aerē; conspicuum est motum illum ab Aristotele nuncupatum naturalem, solùm esse naturalem ratione principii interni efficientis, non autem patientis. Præterea: cum Natura præsertim sit forma, & formæ sit efficere, & a potiore sumenda sit denominatio; conspicuum est, non ratione principii patientis, sed præsertim ratione efficientis motum debere iudicari naturalē. Ideo dixit Arist. in primo de Partibus animalium cap. primo, Naturam dici de Materia, & de Forma, qualis est anima; & præsertim de forma, quæ est efficiens & finis motus. At de his obiter, nam alibi exactius hæc patefeci. Ex violenti declaratione quatuor emergunt difficultates. Prima est de motu ignis in orbem; non enim constat, an natura vel violentia ita moueatur. Altera est de appetitu boni, & pulchri: nam de ratione summi boni est, vt non possit renui, non possit non appeti

Quatuor proponūtur difficultates.

& pro-

&propterea videtur cogere nos, & compellere ad sui appetitum: ita pulchrum A nonnunquam compellere animos videtur ad sui desiderium. Tertia dubitatio est; dum patiens æquè se habuerit ad duo opposita; vt euenit de prima materie, quæ di citur media æquè respiciens oppositas formas; num, si per agens contrahatur ad re cipiendam alteram earum, dicatur eam recipere per naturam, vel ne? Postrema dubitatio est: quia multi interitus, plurimæque alterationes sunt a principio exter- no; & id, quod patitur, nedum non confert vim, sed pro facultate resistit; vt patet, dum aqua calefit, dum lignum comburitur, vel exhalatio in ignem commutatur: il læ tamen nuncupantur generationes, & alterationes Naturales.

Diluitur prima difficultas ad Violenti Notitiam Pertinens. Cap. XV.

DIfficultates ex Violenti definitione consurgentes profectò non leues sunt B & egerent accurata explicatione: verùm; quia pertinent ad inspectricem Philosophiam, non ad ciuilem; propterea de illis agam breuibus, quatenus iudicabo earum resolutionem Ciuili Philosopho profuturam.

De motu Sphęræ ignis in orbem.

Prima dubitatin erat de motu sphęræ ignis in orbem, de qua latè disserui in explicatione primi de Cælo. Nunc lucidè dico Motum posse dici vel omnino naturalem, vel omnino violentum, vel medium siue mixtum: omnino naturalis est motus firmamenti in orbem: omnino violentus est motus lapidis ad locum sursum: Medius est motus Elementorum in orbem, motus eorundem in laqus, & motus animalium; sed vario modo. Motus Elementorum in orbem dicitur medius & mixtus, quia non est secundùm naturam propriam, nec contra eam, sed secundùm Naturam communem, eminentiorem, & diuinam: hinc partim secundùm, partim non secundum Naturam dicitur. Motus Elementorum ad latus, vt dum lapis proiicitur, etiam non ita est præter naturam, vt directè opponatur suo motui Naturali; tamen violentia dicitur moueri. Motus Animalium est medius & mixtus: nam est secun- C dùm naturam ratione animæ, quæ est principium internum, & Natura animalium; est verò præter naturam corporis: At quia anima totum constituit, & forma dicitur totum in secundo Phy. ideo ab Aristotele in octauo Phy. 27. motus animalium dicitur secundum naturam totius. Non enim motus hominis debet censeri medius & mixtus, vt Academicorum nonnulli dixerunt: qui asseruerunt animam esse natam mouere in orbem, corpus esse natum rectè descendere; ex quorum mixtione consurgit motus progressiuus, qui medius est. Hæc sentētia, quæ etiam a nonnullis expositoribus Aristotelis commendatur, vera non est. Primò; quia anima non est nata mouere in orbem, sed ita vt mouet, alioquin præter naturam suam moueret; & natura dat instrumenta inseruientia, & respondentia conditioni formæ. Secundo: quia si anima, quatenus nata est in se conuerti, diceretur nata mouere in orbem; id soli deberet competere menti humanę, quæ sola diuina est: at nedum homo, verùm iumenta quoque & feræ progrediuntur. Tertiò; quia progressio non verè est motus consurgens ex mixtione recti & orbiculari, sed talis potius est motus elicis. D Aristotelis itaque sententia verior est. Cum autem patuerit motum Elementorum in orbem esse non naturalem, eminentem, diuinum, supra Naturam propriam, per naturam vniuersi, ac demum Naturam eminentiorem: Aristoteles tamen, cum sæpe diuidat motum in Naturalem & præter naturam, inspicit Naturam propriam; & propterea motus ille in orbem redigitur ad motum præter naturam, & violentum. At duæ oriuntur difficultates. Prima est; an elementa, dum in orbem mouentur, conferant vim. Altera est, quia Arist. in primo de cęlo cont. 15. inquit: Quare si est ignis id quod circumfertur, vt aiunt quidam, non minus in eo inest motus in orbem pręter naturam; quàm qui deorsum &c. Quibus verbis asserit Aristote. ignem ferri in orbem non minus pręter naturam, quàm dum fertur deorsum. De prima difficultate dico ignem dupliciter considerari: Primò ratione proprię naturę contradistinctæ ab aliis; & ita non affert vim; nec procliuis est ad motum orbicularem, sed solum ad rectum. Secundò consideratur ignis vt pars Mundi,

Prima dubitatio de motu elementorū in orbem. Secūda dubitatio, Solutio primæ.

mundum

A Mundum constituens, a cęlo pendens, & ita est procliuis ad motum totius, qualis est motus in orbem ab ortu in occasum; hic enim motus ab Aristotele in octauo Phy. cont. 84. in 12. Meta. conr. 43. necnõ in 2. de Gen. & interitu nuncupatur lario, & motus rotius: & propterea dictum est hunc morum esse secundùm Naturam rotius, quia hac sola ratione mobile confert vim. Altera dubitatio erat: quia ab Arist. dicebarur ignem moueri in orbem non minus prærer naturam, quàm dum fertur deorsum. Pro solutione considerandum est, morem fuisse Aristotelis, nonnunquam mulra dicere, & dubitare; vt nos cogat confiteri aliudquid dari debere, sine quo non valeat dilui dubitatio, & quo inuento omnis quæstio diluatur. Hoc fecit in primo Pby. dum, ostensa contrarietate principiorum, mox nitebatur ostendere principia non esse contraria; vt inde colligeret non sola cõtraria esse statuenda principia, sed necessariam esse materiem, qua numerata inter principia omnis dubitatio soluebatur. Id ipsum seruauit in calce octaui Phy. dum ostensurus motorem æternum non esse in magnitudine, dixit nec in magnitudine finita esse posse, nec in infinita:

Solutio secundę.

B si enim esset in magnitudine finita, esset materiatus; at in formis materiatis infinitũ in perduratione non distinguitur ab infinito in robore; id enim, quod diutius mouet, maioris est roboris: quare si infinito tempore moueret, deberet esse roboris immensi; si autem fuerit immensi roboris, nullum poterit assignari definitum tempus in quo moueat. At statim quòd motor ille ponitur seiunctus a materie, soluta est vniuersa dubitatio: Id enim, quod solutum est a materie, non habet contrarium, non repatitur, non laborat; ideo ex eo solo, quòd a materie solutum est, valet mouere æterno tempore, quouis gradu virtutis fuerit præditum. Ex quo constat, quàm leuiter ex eo loco nonnulli colligant Aristotelem nouisse Deum esse immensæ virtutis, quia dixit: Si esset in magnitudine, nullum esset assignare tempus, in quo moueret. Id ipsum igitur dicendum est de progressu Arist. in 1. de Cælo. Institutum philosophi eo in loco erat ostendere Cælum esse corpus quintum, distinctæ Naturæ, diuinius ac præstantius quatuor elementis: si hæc diuinior corporis Natura non daretur, cuius motu ignis duceretur in orbem; non minus conueniret igni motus in

C orbem præter naturam, quàm qui deorsum: quod cum sit absurdum, cogimur concedere dati corpus diuinius ac eminentius; quo concessò colligimus elementa moueri in orbem secundùm naturam illam eminentiorem, & motu totius; multa enim sunr falsa absolutè, vera tamen ex suppositione: ea sententia Arist. de motu ignis in orbem absolutè est falsa; vera tamen est, si non daretur Natura cęlestis corporis diuinior, cui primò competeret motus totius. De motu tamen orbiculari Elementorum Academici, & cum eis Ptolemęus & Zenarchus, secus loquuntur & sentiunt: inquiunt enim omnia simplicia corpora per naturam vel moueri in orbem, vel in suo loco requiescere; motum rectum elementorum appellant reditum in naturam. At hoc ad rem nostram non facit.

Diluitur secunda dubitatio de Appetitu boni & pulchri. Cap. XVI.

D EVenit nonnunquam, vt a bono aliquo, vel pulchro obiecto tam vehementer excitemur, adeoque extrinsecus rapiamur, vt ei obsistere non valeamus: propterea iure quis suspicari poterit, violentia & inuitè nos ad illud moueri & rapi. Qua de re loquens doctissimus Ficinus in sua Theologia, necnon in lib. Plotini de Pulchritudine dixit, Desideriũ boni penitus & absolutè esse secundùm naturam; & propterea omnia, & semper bonum expetere, quamuis etiam fuerint cognitionis expertia; est enim appetitus boni intimus, trahitque ab intimo: Desiderium autem pulchri secus se habere; includit enim aliquid violenti, quatenus nec omnibus conuenit, nec ab intimo trahit; sed supponit cognitionem externi obiecti, iunctamque habet admirationem. Hinc Amor dicitur Magnus Dæmon, & Magus, quatenus nos compellit ad amandum. Ex aduerso est Aristot. in tertio Moralium Nicomachiorum cap. primo inquiens. Quòd si quis dicat ea, quæ iucũda sunt, esse violenta, (cogere enim cum extra sint)

Opinio quorundam Academicorum.

Aristoteles.

hac ratione erunt omnia violenta; horum enim gratia agunt omnes omnia: & qui A vi coacti, atque inuiti agunt, molestè ferunt, qui autem iucundo ad agendum inuitātur, cum voluptate & iucundè agunt: Ridiculum igitur fuerit ea, quę extra sunt accusare; non seipsum potius, qui a talibus rebus facilè capiatur, &c.

Solutio difficultatis. Perperam ab Academicis appetitum dici violentum. Desideriũ pulchri perperam dici violentum.

Pro solutione difficultatis accipiendum est, appetitum non rectè diuidi in naturalem & violentum, quod enim fit appetitu, violentum dici non potest, cum agens conspiret ad illud, vt colligitur ex tertio de Anima 44. Sed rectè diuiditur in naturalẽ sine cognitione, sensitiuum, & rationalem. Hinc iure inuitè, quod opponitur ei, quod sponte fit; est duplex; violentũ oppositum ei, quod fit appetitu naturali; & per inscitiam, quod opponitur ei, quod est sponte per cognitionem sensuum vel rationis. Desiderium igitur Pulchri minus propriè violentum nuncupatur, solùm dicetur desiderium necessariò exposcens cognitionem: Neque etiam ratione obiecti, quod externum est, poterit dici violentum; quoniam etiam desiderium boni obiectum habet externum, cum tamen omnia per naturam illud appetant: Solùm similitudine quadam desiderium poterit dici violentum, quatenus externo obiecto mouen- B ti non videmur nonnunquam posse obsistere, non enim valemus ea non appetere, quę in sua ratione solam perfectionem, nullamque imperfectionem includunt, vt esse, intelligere, fęlicitatem, & similia: in qua significatione desiderium boni magis est violentum quàm pulchri; quia nedum obiectum est externum, verùm insuper minus ei obsistere valemus quàm pulchro. At fortè desiderium boni poterit dici magis Naturale; quatenus magis per naturam, & naturæ principia nobis competit, communiusque est quàm desiderium pulchri: Et in hac significatione quorundam Academicorum sñia approbari poterit, minus tñ propriè loquuntur; nunquã enim appetitus externi obiecti rectè dicetur violẽtus, cũ sit cũ interna ad illud cõmotione.

Proclus.

Propterea rectius loquit̃ Proclus in lib. de Anima & Dæmone inquiens. καλὸν, hoc est pulchrum, siue dicatur ἀπὸ τοῦ καλεῖν, hoc est ab eo quod prouocat animas, siue ἀπὸ τοῦ κηλεῖν, hoc est ab eo quod permulcet intuentes; certũ est, quòd secundùm naturam est amabile. Colligamus itaque cum Boni, tum Pulchri desiderium esse naturale; illud communius, hoc minus commune; illud non necessariò exposcit cognitio- C nem, hoc verò illam exposcit: Hinc desiderium pulchri assuetudine longè magis variari potest, quàm desiderium boni.

Dubitatio

Sed dices: Cum cognitio & natura conspirent ad excitandum desiderium pulchri, nec ambę possint esse causæ ęquè principales; quænam earum censeri debet causa potior, & magis princeps?

Solutio.

Respondeo: Vel loquimur de desiderio pulchri sine ratione, vel de desiderio pulchri ratione directo: Si loquimur de primo, proculdubio Natura est causa princeps, & ducens; consurgit enim ex quadã naturali Sympathia & cõsimilitudine: cognitio aũt est causa sine qua non, & causa secũda, non secus ac dum dicimus formicas Natura, & cognitione colligere grana; hirundinem formare nidum, araneum ducere telas: huiusmodi animalia primo & præsertim id faciunt instinctu naturæ, qui nil aliud est nisi interna quædam commotio sequens animam eius animalis, vt natura est; cui tanquam causa secunda inseruit cognitio. Ita Arist. in secũdo phy. cont. 80. inquit animalia id facere per naturam; in secundo autem de anima cont. 156. ait id efficere per vim D imaginandi: vtrumq; enim verum est. At si loquimur de pulchri desiderio ratione directo & formato, quatenus talis est; qualis ille erat, quo Socrates formosos pueros diligebat; Ratio est causa potior: quia ratio format illud desideriũ, ac patefacit id quod verè est pulchrum & dirigit: propterea deflorescente corpore non marcescit; quia tunc nedum verè pulchrum non deflorescit, immo maximè perficitur, vt idem Socrates affirmabat. Hinc etiam non sensus, sed ratio veri pulchri est iudex & expertia rationis vel pulchrum vt pulchrum non cognoscunt, vel obscurissimè penitus: est enim pulchrum (vt inquiunt Academici) splendor boni, qui soli rationi propriè refulget. His demum addendum est, quod desiderium boni & pulchri varia ratione dicitur competere nobis tum per naturam, tum per cognitionem, tum per rationem & prælectionẽ: Dum enim consideratur, vt insequitur Naturam & conditionem rei ad bonum ordinatæ, dicitur per naturam ei competere: vt autem insequitur vel rationem liberamque prælectionem, vel cognitionem sensuum sic alijs nominibus designatur.

Duarum

Duarum Postremarum difficultatum solutio. Cap. XVII.

A QVoniam violentum illud erat, cuius Principium est extra, non afferente vim eo quod agit vel patitur, iure dubitabatur de motu competente alicui subiecto æquè se habenti ad opposita, & quærebatur, an ei conueniat per naturam, vel violentia. Respondens dico subiectum æquè respiciens opposita esse duplex, materiem primam, & liberam nostram voluntatem siue præelectionem. Scotus in 4. senten. dist. 44. q. 2 putabat etiam cælum indifferẽter se habere ad motum & quietem: quod tamen ex sententia Aristotelis dicendum non censeo, quoniam tunc timendum esset, ne cælum quiesceret: cuius oppositum asseritur 9. Metaph. 17. Sed hoc missum facio, & de cæteris loquens dico: si de prima materie loquimur, proculdubio per naturam nata est recipere vtrunq; oppositum; & ad quoduis per naturale efficiens determinetur, ad id per naturam moueri dicitur: cum enim ex se æquè respiciat vtrunq;, ad vtrunq; conspirare, ac vtriq; conferre dicitur; potentia enim est veluti inchoatio formę, & conspiratio ad eam: Et quamuis materies quoad intentionẽ Naturę primũ respiciat formã potiorem, tñ
B quoad potestatẽ & facilitatẽ ęquè se hẽt ad vtrunq; oppositũ. At si loquimur de his, quæ ex nostra libertate prodeunt; hæc non per naturam, sed per rationem liberamq; præelectionem fiunt: & quamuis non fiant per naturam; fiunt tamen sponte, & fiunt per principium supra Naturam collocatum. At dices: Quæcunq; fiunt per internum principium motus, fiunt per naturam, vt colligitur ex definitione naturę; Quæ fiunt per voluntatem & præelectionem, fiunt per internum principium; quare hæc quoq; fient per naturam. Nonnulli viri docti e quorum numero est Zimara in Tabula, dixerunt definitionem illam non soli Naturę conuenire: & propterea Arist. in 2. physicorum cont. 3. dicebat; Tanquam existente Natura principio quodam & causa, quòd res moueatur & quiescat: Non dicebat absolutè Philosophus Naturam esse principium, sed addebat quoddam, ob ea, quæ fiunt ab humana mente. Sed hi proculdubio errant, indicant enim Arist. non rectè definire Naturam, definitionem enim, nec negationes, nec particularia signa ingredi debent, vt est conspicuum ex secundo Posteriorum, & sexto Topicorum: & illud particulare signum
C (quoddam) non debet censeri pars definitionis naturæ; sed solum fuisse appositum, vt indicaretur superaddendas esse differentias; veluti si diceremus, homo est animal quoddam, rationale nempe & mortale. Propterea dicamus Naturam esse internum, & proximum principium motus naturalis; Mentem autem non esse proximum, sed remotum principium: mens enim nõ mouet sine phantasia, & appetitu sensuum; vt declaratur in tertio de Anima, necnon in libro de Motu animalium. Hinc Arist. in primo de partibus animalium dixit Mentem non esse Naturam, quia non est principium motus; hoc est, quia non ita est principium, vt Natura, quæ proximè mouet sine interuentu alterius formę: Insuper mens potius est principium qualitatis motus, quam verè ipsius motus. Postrema dubitatio erat de interitu, senio, alteratione; quæ fiunt ab externo principio, cum pugna & resistentia patientis: & tamen dicuntur fieri per naturam, & nuncupantur mutationes physicæ; vt patet ex procemio libri de gen. & interitu, ex quarto Meteororum, necnon ex locis aliis: ac ita frequenter Mors in naturalem, & violentam distribuitur. Et præsertim res hęc
D dubia est, quia Philosophus sibi constare non videtur: in secundo enim lib. de cœlo cont. 37. senium, & imbecillitates, quę ducunt ad interitum, asserit esse pręter naturam. Simplicius, & Philop. in 2. Physi. in expositione quarti contextus differentiam ponunt inter esse a Natura, & secundum Naturam: & inquiunt priuationes, senium, interitum, esse quidem a Natura, at non secundùm naturam; vt multa sunt ab Arte, sed non secundùm Artem. Hi aduersantur rationi, & Arist. Primò Arist. qui interitum appellat nedum a Natura, sed etiam secundùm naturam; vt patet ex 4. Meteororũ cap. de putredine, vbi hæc verba leguntur: Omnis enim κατὰ φύσιν, hoc est secundùm Naturam interitus, ad putredinem via est. Ita quoq; in quinto Phy. cont. 56. senium appellat κατὰ φύσιν. Insuper in secundo phy. cont. quinto inter esse a Natura, & secundùm Naturam discrimen non posuit, sed pro eodem vtrunq; protulit, & iure non secreuit: nã omne, quod per se est a Natura, etiam est secundum Naturam,

Marginal notes: dubitatio — Solutio Zim. — Reiectio — Solutio propria. — An interitus sit Naturalis. — Opinio Simplicii, & Philo. — Reiicitur eorũ opinio.

turam,& vice versa, vt omne quod per se est ab Arte, est secundum Artẽ. Quòd si A
nonnulla ex euẽtu fiunt ab Arte, vel a Natura; vt errata, quæ nonsunt secundũ Artẽ,
vel secundum Naturam; dicendum est in scientiis ea esse perpendenda, quæ per se
sunt & fiunt, non quæ ex euentu: iure igitur Arist. discrimen non posuit. Præterea fie
ri secundùm Naturam, quid aliud esse potest præter quàm fieri per principia Naturę
seruantia leges Naturæ? at senium, & interitus legibus Naturæ nobis conueniunt;
Opinio propria. hæc enim communissima lex Naturæ est, vt orta moriantur. Quare (pręter missis
multis, quæ hac de re dicere consueui in explicatione proęmii libri de Gen. & inte-
ritu) dico Interitum, Senium, & huiusmodi Deprauationes, tribus modis conside
rari posse: Primò, vt mala sunt, ac ita dicuntur præter Naturam, & præsertim pręter
Naturam compositi, & præsentis formæ; qua consideratione vera est sententia Ari
stotelis in secundo de cęlo: Secũdo referri possunt ad principale institutum Naturæ,
ac ita quoque non sunt secundùm Naturam: Tertiò referri possunt ad secundum
institutum naturę, ac ita dici possunt a Natura & secundùm Naturam; primò, quia
sunt necessaria pro introducenda forma, quam materia expetit, secundò, quia fiunt B
per principia secundùm Naturam operantia; tertiò, quia fiunt periodo per natu-
ram constituto, ordine ac lege Naturæ, qua sancitum est vt orta moriantur. Sic ita
que Mors, senium, & alia huius generis; prima consideratione sunt præter naturam,
secunda consideratione sunt non secundùm naturam, tertia verò secundum naturã.

An ea, quæ fiunt Ira, vel alia animi Perturbatione, fiant sponte, Opinio Platonis. Cap. XVIII.

On leuis est dubitatio; an ea, quæ fiunt ira, cupiditate, vel alia animi Per-
turbatione, dicantur fieri sponte, & præsertim, quia de ea non idem sen-
Plato. tire videntur Plato & Aristoteles. Plato enim in nono dialogo de legibus
inquit, quę fiunt ira, mediare inter sponte & inuitè facta. ait enim. Si quis
manu sua liberum hominem ira concitus interfecerit, bipartitò primò iram opor- C
tet distinguere: Per iram enim facit; & qui subitò absque voluntate interimendi in-
terficit, ita vt confestim post impetum pęnitentia sequatur, & qui contumelia vel
iniuria lacessiti, ideoque in vindictę cupiditate perseuerantes, postea volentes inter-
fecerunt, nec pęnitet ea fecisse: duplicem igitur cędem ponere placet, vtranque
ira factam, quas inter voluntarias & inuoluntarias actiones iurè medias posuerim;
neutra enim voluntaria re vera aut inuoluntaria est, sed altera alterius est imago:
Nam ille, qui iram seruat, nec repente interficit, homicidæ voluntario est persi-
milis, at qui absque præmeditatione primo impetu interficit, inuoluntario homici
dæ similis iudicatur, non tamen omnino inuoluntarius est. Hæc Plato, quorum ver
borum sententia conspicua est. Id ipsum propè calcem eiusdem dialogi confirmat
inquiens; quę fiunt ira, mediare inter sponte & inuitè facta. Confirmatur hæc sen-
tentia, quia primę animi commotiones non sunt in nostra facultate, & propterea quę
per illas fiunt sponte a nobis non fiũt: quale enim est principium actionis, talis actio D
iudicari debet. His accedit; quod si Arist. ea quę fiunt per inscitiam, & veritate per-
specta agentem non pęnitet ea fecisse, non censet esse inuitè facta nec sponte, sed me
diare: pari ratione cogimur asserere, quę fiunt ira, vel alia vehementi perturbatione,
non sponte fieri, sed mediare, nos enim agitati vehementi perturbatione, eaque obũ-
brati, nescimus quid agamus. Præterea ex sententia Aristotelis, quę fient per insci-
tiam, si sequitur dolor & pęnitentia, non dicuntur sponte facta sed inuitè: quare si-
mili ratione, quę fiunt perturbatione aliqua, dum sequitur dolor, non erunt spon-
te facta. Insuper euenit frequenter, quòd voluntas, & ratio nos reuocant ab aliqua
actione, perturbatio autem nos ducit captiuos, tunc dicimus, si possem, sanior es-
sem, video meliora proboque, deteriora sequor: cum igitur tunc non operemur
vt homines, & per principia hominis propria, sed a fera parte ducamur; non vi-
demur sponte, sed inuitè operari. Quod confirmari potest per ea, quibus vtimur
in componendis litibus, & repellenda iniuria; nulla enim redditur iniuria, dum con
stat læsionem non spontę fuisse illatam: pariter reddimur venia digni, dum fatemur
aliquid

A aliquid fecisse ira, & perturbatione. Hinc oritur distinctio læsionum in puras, & præmeditatas. Plotinus En.6 lib.8.cap.2.id ipsum ostendere nititur inquiens: Si iræ concupiscentiæque tribueremus, vt quæ per eas facimus, agere nos sponte; cogeremur fateri pueros quoque, bruta, furentes mente, prorsus alienatos, item vene ficiis irretitos, & incidentibus imaginationibus occupatos, id arbitrii munus habere, &c. Confirmatur: quia, dum perturbatione ducimur, vel ratio nihil agit, vel a commotione ducitur, vel ducit: in prima & secunda constitutione non liberi, sed serui sumus: in tertia speciem seruamus libertaris; tamen, quia non fruimur exacta animi tranquillitate, adhuc exactè liberi non videmur. Colligamus igitur; cum per turbationes obumbrêt Mentem, nos rapiant, captiuosque ducant, non sponte ea fieri, quæ fiunt vehementi aliqua animi perturbatione: Ideo dixit Paulus ad Romanos cap.7. Video autem aliam legem in membris meis repugnãtem legi Mentis meæ, & Plotinus.
B captiuantem me in legem peccati.

Opinio Aristotelis, & quomodo dissentit a Platone. cap. XIX.

Aristoteles in Tertio lib. Moralium Nicomachiorum in calce primi cap. inquit. Fortasse enim non rectè dr, ea esse inuitè facta, quæ vel ira vel cupiditate hortante fiunt; idque ostendit variis rationibus: & præsertim; quia si ea fierent inuitè, tunc nullum ceterorum animalium sponte ageret, immo nec pueri; cum feræ, iumenta, & pueri solis ducantur perturbationibus. Præterea; si honesta, quæ fiunt perturbatione, dicuntur sponte fieri; etiam turpia fient sponte, cum eadem sit ratio. Insuper ea, quæ pendent a principio rectę rationi consentaneo & commendando, non fiunt inuitè: at nonnulla eorum, quę fiunt ira & cupiditate, sunt huiusmodi; ob aliquas enim causas irascendum, & nonnulla cupienda sunt, vt bona valetudo: quare nonnulla eorum, quę ira & cupiditate fiunt,
C non fiunt inuitè. Insuper inuitè facta iunctam habent molestiam, facta autem cupiditate iucunditatem. Demum; cur dicere debemus peccata ira commissa inuitè fieri, facta verò ratione sponte? non ratione rei quę fit, vtraque enim sunt mala & fugienda: neque ratione varietatis principii, vtrunque enim principium homini internum est; nam vt ratio est res humana, ita perturbationes rationis expertes ab interno hominis principio prodeunt, a quo principio cunctę etiam hominis actiones proximè proficiscuntur: constat enim actiones hominis vel a facultate irascendi, vel ab ea cupiendi proximè produci; ea autem, quę ex interno prodeunt principio, nō dicuntur inuitè fieri. Ex his constat Aristotelem cum Plat. in hoc conuenire; quòd ea, quę fiunt ira vel alia perturbatione, non fiant inuitè: differre tamen: quia Plato inquit ea mediare; & nonnulla eorum esse similia illis, quę fiunt inuitè; alia verò similia illis, quæ fiunt sponte: Arist. verò ea non distinguens, absolutè videtur illa redigere ad ea quæ fiunt sponte. Quod ex eo conspicuum est; quia dereliquit vt absurdum, iumenta, feras, & pueros, quę perturbationibus ducuntur, non operari sponte: in Quomodo Arist. cōsentiat cum Platone & dissentiat
D super dixit perturbationes esse res humanas, & homines cuncta proximè agere vel per irascendi vel per cupiendi facultates, ad quas pertinent perturbationes. Demum id patet ex declaratione eorum, quę fiunt sponte: nam sponte ea fieri ab homine dixit, quę nec per violentia nec per inscitiam fiunt: at facta perturbationibus neutro modo fiunt; & si adest inscitia alicuius concurrentis ad actionem, dicitur non sponte, non ob perturbationem, sed ob illam inscitiam; nos autem modò id considera mus, quod ad solam pertinet perturbationem.

Resolutio Difficultatis, & Platonis cum Aristotele consensio patefit. Cap. XX.

Verebatur, an ea, quę ab homine fiunt Perturbatione aliqua agitato, dicantur fieri inuitè vel sponte. Plato asserebat hęc mediare. Arist. eos increpabat, qui censebant ea inuitè fieri; illaque redigebat ad facta sponte, dummodo absit inscitia & violentia. Ex quo constat interpretes minus

rectè

rectè asseruisse Aristotelem tunc damnasse opinionem Platonis, nam inficiabatur A Plato ea inuitè fieri: potius putandum est Aristotelem tunc disputasse aduersus communem hominum vocem, asserentium nos rapi, cogi, duci, & falli a perturbationibus. Vt autem resolutio difficultatis reddatur conspicua, duo accipienda sunt. Primum est: Quòd aliud est hominem iratum, amore captum, vel alia perturbatione affectum agere aliquid; & hominem per iram, vel amorem aliquid agere. Hanc distinctionem denotauit Aristoteles: dum asseruit; quòd aliud est inscientem agere, & agere per inscitiam; nã pari ratione aliud erit iratum agere, & agere per iram. Cõsimilem distinctionem aliis verbis tetigit etiam Plato in 9. de legibus: dum eorum, quæ fiunt perturbatione, nonnulla dixit esse similia his quæ fiunt sponte; alia verò illis, quæ fiunt inuitè. Iratum facere aliquid, est cõmunius, quam efficere per iram: quicumque enim per iram aliquid facit, etiam iratus facit; at non econtra: tunc dicitur aliquid effici per iram, dum ira est princeps ratio, ob quam id agimus; & nisi adesset ira, id non ageremus. De hoc intelligi debet Horatii dictum.

Duo (ac)cipiuntur.

Iratum facere, & facere per iram differunt.

Qui non moderabitur iræ B
Infectum volet esse, dolor quod suascerit, & Mens. Nam frequenter huiusmodi actiones pęnitentia sequitur. At Homo iratus potest multa facere recta ratione, & Prudenter. Accipiendum secundò, Aristotelem latius vsurpasse hanc vocem sponte, quàm id fecerit Plato: Arist. enim sumpsit sponte latius, vt contradistinguitur a violento & facto per inscitiam, & id considerauit in proximo principio actionis & motus, quale est vis imaginandi & appetitus, ideo pueros iumenta, & feras dixit operari sponte: Plato verò arctius sumpsit sponte, nedũ vt contradistinguitur a violento & facto per inscitiam, verũ insuper ab eo, quod fit a principio turbato & obumbrato; & præsertim considerauit sponte in ratione libera, non obumbrata, non mancipata. Hinc ipse, & cum eo Plotinus, iumenta, feras, & pueros negauit operari sponte. His assumptis duas profero assertiones. Prima est: Cum Plato ea, quæ fiunt perturbationibus, dicat mediare inter sponte & inuitè facta, Arist. eas redigat ad facta sponte, lis eorum in solis verbis posita est; nam sponte apud Aristotelem est latius quam apud Platonem: propterea includit nedum illud sponte sincerum, assumptum a Platone; C verùm etiam illud, quod a Platone iudicabatur medium, cum non sit ita sincerum, sed obumbratum & turbatum. Altera assertio est, Aristotelem rectius loqui Platone: Et ratio est; quia in perturbato principium agendi est internum, non extrinsecus coactum, nec inscitia rerum singularum obumbratum: Insuper; quia apti sumus vehementes perturbationes corrigere, & valemus assuefecere, ne tam vehementer turbemur, idque agimus cum aliqua iucunditate. Hinc Theologi ea quoque iudicant facta sponte; & peccata ab eis mortalia dicta, siue potius peccandi occasiones, sponte a nobis dicuntur fieri, ac ob ea luere tenemur pęnas; cum tamen sint vehementes quædam perturbationes, vel complicata cum eis; vt patet de Ira, Inuidia, & aliis. Dicendum tamen est, quòd facta sponte latitudine sunt prædita; & quædam purius sponte fiunt, alia impurius; propterea nonnulla magis, alia minus sunt venia & indulgentia digna: præsertim venia digna sunt ea, quę fiunt, nedum ab irato, sed per iram; quę mox pęnitentia sequitũ. At dices: Arist. in secundo de Repu. cap. x. asserit legem a Pittaco fuisse conditã; vt ebrii, si quem pulsassent, grauiori D pęna quàm sobrii plecterentur: quare simili ratione, qui per iram aliquid agunt legi aduersum, duplici pęna puniendi erunt. Solutionem indicat Arist. eo in loco inquiens, Pittacum Vtilitatem inspexisse, quia plures temulenti quàm sobrii contumeliam inferunt, non veniã, quę potius est danda temulentis. Sed dices: Vnde euenit, quòd per iram vel ebrietatem facinus patrantes, magis sunt venia digni? cum tamen in duplicem labantur errorem: in ebrietatẽ, quam valuissent cauere, & iniustitiam ob patratum facinus. Respondeo, id ex duplici causa ortum ducere. Prima est; quia pęna respicit patratum scelus, non iracundiam, vel ebrietatem: Secundò; quia scelus puniendum est, non quia sponte sit factum (ita enim iumenta, ferę, & pueri puniendi essent) sed quia cum libertate arbitrii, ratione, & prelectione coniunctum est, cuius participes non sunt ferę: ebrii autem, & perturbatione ducti, vel non sunt compotes mẽtis, vel minus cęteris. Deteriores profectò sunt, qui deprauata ratione peccant: at qui id faciunt ebrietate & perturbatione, sunt humiliores, inferio-

Arist. latius sumpsit sponte quàm Plato.

Prima assertio.

Secunda assertio.

De lege Pittaci.

Dubitatio.

Solutio.

A inferioremq; vitę gradū viuunt; propterea innocentiores. Nec difficile est aduersis rōnibus satisfacere. Ostendebatur quæ fiunt Ira, non fieri spōte, quia primi animi motus non sunt in nostra faculrare. Respondeo per duo fundamēta: Primū est, quòd dū fieri sponte vsurpatur latè, non exposcit verā libertatē, alioquin nō conuenirer feris; sed est satis, quòd fiat per appetitum absq; externa violētia, & sine inscitia singulorū, in quibus versatur actio: Alterum fundamentū est, quia datū est nobis moderari vehementes perturbationes, & assuescere, ne plus æquo turbemur: a quibus si rapimur nos damnandi sumus, q ni manus damus, & tāquā imbelles a perturbationibus vincimur. Confirmabatur: quia vt agere per inscitiā, dum pænitentia sequitur, est agere inuitè, ita agere per irā, dū pænitētia sequit; & præsertī, quia tunc perturbatione obūbrati, tāquā per inscitiā agimus. Respondeo non parem esse rōnē de inscitia circūstantiarū actionis, & de perturbationibus: dum.n. per iram agimus, possunt nobis singula esse nota, in quibus versatur actio, nec vlla externa vis nos cōpellit; de inscitia non sic se babet: Quòd si perturbatio iudiciū pręoccupat & cōfundit, ea nō est inscitia cir-

Diluūtur aduersæ rōnes.

B cunstantiarū actionis, sed cōmuniū, & pertinentiū ad rōnē, per quā inscitiā nō destruitur sponte, vt patet de actione vitiosi: uerùm si ob perturbationē deciperemur in cognoscenda aliqua circunstantia actionis, tunc rōne illius inscitiæ diceremur nō spōte operari. Addebatur, huiusmodi actiones frequenter aduersari cōsultationi, rōni, & fieri sine præelectione. Iam patet solutio: non.n. dicitur sponte fieri, quia fiat recta rōne, & præelectione; sed quia per internū principiū, non coactum, nec circunstantiarū inscitia deceptū: tergiuersatur quidē appetitio sensuū rōni, & dicit ducere captiuū internū hominē; at non ob id homo dicitur agere inuitè. Colligamus igitur ea quæ fiunt per aliquā animi perturbationē, fieri quidē sponte, nisi in prima eius significatione, saltem in secunda; qua pueri, ferę, ebrii, mentisq; inopes, sponte agere dicuntur. At dices: Si ea, quæ fiunt per irā & perturbationē, fiunt sponte; quō poterūt cōponi inimicitiæ, lites, & remoueri iniuriæ; dum qui eas intulit, cōfitetur se per animi perturbationem id fecisse? Respondeo optimè posse lites cōponi: qm̄ qui id asserit, fatetur se sponte quidē iniuriā intulisse; at ita sponte, vt ēt sponte operātur iumen-

Dubitatio

Solutio.

C ta & ferę; quæ lædere valent, at non iniuria afficere: fatetur se id fecisse sponte; ita tū, vt ob perturbationē nec rōnis nec mētis esset compos: bomo aūt ita constitutus operatur vt fera, & potest lædere, non aūt re vera iniuria afficere; veluti ferę non valent nobis iniuriā facere, quanuis frequenter nos lędant. Ideo in contrahenda pace, & cōponendis litibus frequenter summopere conducit, vt qui læserunt, dicant se id fecisse perturbatione aliqua seductos: id.n. conducit læso, vt constet iniustè fuisse lęsum; conducit ei qui læsit, vt constet se non vitio, sed perturbatione fuisse seductum; ac ita indicat se venia dignum, minus vitiosum, & innocentiorem.

Iumēta & feræ iniuriam non faciunt.

De Voluntate, Consultatione, & Præelectione. Cap. XXI.

IN his, quæ ad humanarum actionum absolutionem conspirant, considerabatur hic ordo: Primò Mens absolutè rem iudicat; Secūdò sub rōne boni; Tertiò voluntas id vult; Quartò vis consultandi de mediis pro eius adep-
D tione consultat; Quintò id, q̄ cōsultatione cæteris fuit præpositū, Pręelectio pręeligit, nisi vis appetendi sensuū obsistat, vt euenit in incōtinēte. Propterea disserentibus de Principiis virtutū, ac humanarū actionū, de Voluntate, Consultatione, & Præelectione agendum est. Ordiar aūt ab eorū definitione: Voluntas est appetitus Mentis, respiciens finem humanarū operationū, a Meute vt nobis bonū iudicatum: Consultatio est inuestigatio per rōnem mediorum latentium, quæ ad nos pertinent, ac in nostra sunt facultate; vt potiora inueniamus pro consequendo fine: Pręlectio est appetitio Mentis, quæ iuncta imaginationi appetituiq; sensuum amplectitur media consultatione approbata, eaq; in finem dirigit. Pro explicatione harū definitionū considerandū est duas appetendi vires ad Mentem pertinentes, Voluntatem nempe & Præelectionē, partim conuenire, partim differre. Conuenire; quia ambæ supponunt cognitionē mentis, ambę feruntur in bonum. Differre: Primò; quia voluntas solùm Mentis iudicium exposcit; præelectio verò exposcit consultationem, per quā vnum alteri pręfertur; propterea προαιρετὸν tanquā præ cęteris optabile nuncupatur:

Definitio Volūtatis
Definitio. cōsultationis.
Definitio pręelectionis.
Quomodo voluntas & præelectio cōueniant & differant.
Prima differentia.

Secunda. Differunt secundò; quia Voluntas tendit in finem, Prçelectio autē in ordinata ad fi- A
Tertia. nem; volumus esse sani, ideo prçeligimus diætā & pharmaca: Tertiò differunt; quia
Voluntas respicit nedum pertinentia ad nos, verùm etiam ad alios; Prçelectio verò
Quarta. solùm ea, quæ ad nos pertinent; Duorum exercituum vellemus vnū superare alium,
id tñ non præeligemus, quia non pertinet ad nos. Demū differunt: quia voluntas ne-
dum tendit ad ea, quæ in nostra sunt facultate; verùm insuper ad ea, quæ sunt supra vi
res nostras; immo etiā ad illa, quæ fieri nequeūt: Vellemus esse principes, esse immor
tales, volare, & ea facere, quæ a nobis fieri nequeunt: Prælectio aūt solùm est corū
Consultatio. quæ in nostra sunt facultate. Consultatio conuenit cum prælectione, quia ambo in
eadē rē versantur, & eiusdem rei sunt: Versantur.n.non in rebus necessariis, neq; in
his quæ fieri nequeunt, nō.n.cōsiliū capimus, quo motu cælū moueri debeat, & quo
modo valeamus terrā e suo loco in alium transferre, vel cælū detinere ne moueatur.
Insuper ambo in his uersantur, quæ ad nos pertinent, nō in bis quę pertinēt ad alios;
propterea consultationē sequitur prælectio, de qua nulla est dubitatio quòd est eo-
rū, quæ ad nos pertinēt. Prçterea cōueniūt, quia ambo sunt nō de fine, sed de mediis B
ordinatis in finē: dū.n.de re aliqua consultamus, primò finē supponimus; vt medici,
supposito fine, nēpe sanitate, de mediis rōcinātur & consultant: in qua consultatio-
ne eo vsq; progrediuntur, quousq; deueniant ad prima; nā primū in actione in cōsul-
tatione vltimū est: ideo, si in cōsultatione incidimus in aliquid, quod a nobis fieri ne
queat, ab instituto desistimus. Quòd consultatio de mediis, & nō de fine esse debeat,
ex eo patet: quia cōsultatio est de his, quæ a nobis fieri debent; omnis aūt nostra actio
& operatio finem quærit, ad finē tēdit, quare cōsultatio nō de fine erit, sed de his quæ
ducunt ad finē. Arcto itaq; necessitudinis vinculo Prælectio, & Consultatio iuncta
sunt. Differunt tñ: quia consultatio antecedit, prælectio eā sequitur: cōsultatio est in
uestigatio mutuaq; cōparatio mediorū, ac de illis rōcinatio; prælectio aūt est ample-
xus rei iā decisæ, ac cōsultatione cçteris præpositæ: consultatio dirigit, prçelectio exe
quit: propterea cōsultatio officiū est facultatis cognoscētis, prçelectio verò appetētis.

Quatuor Dubitationes ad Consultationem pertinentes, & Solutio duarum. Cap. XXII. C

EA, quæ dicta sunt non adeò sunt cōspicua, vt variis difficultatibus quasi nu
bibus nō sint obūbrata: propterea, vt clarius fulgeant, quę veritati obsiste
Prima dubitatio. re uidentur, repellēda & reiicienda sunt. Nā primò in attinentibus ad con
sultationē dubitare quis posset; quia dictū est eā esse de illis tātùm, quæ ad
nos pertinent, & a nobis fieri debent, cū tñ sit conspicuū cōsiliarios Principū consul-
tare ac deliberare de attinentibus ad Principes, Patres de attinentibus ad filios, ac ita
de cçteris: ꝙ ratione ostenditur; consultatio.n.est inquisitio, mutuaq; cōparatio or-
Secunda. dinatorū in finem, quæ a nobis fieri possunt, de rebus ad quęcunq; pertinentibus. Al-
tera dubitatio est, quia diximus consultationē non de fine esse, sed de ordinatis ad il
lum, ꝙ dubium est, quia nonnunquā etiam de fine consilium capimus; veluti dū con
sultamus, quam vitam viuere debeamus, num Ciuilē, vel contemplationi dicatam; D
cui facultati debeamus nauare operam, num Ciuili, vel Medicę, num debeamus fie-
ri sacerdotes: at hęc, & similia fines sunt, nō ordinata in finē; & prçelecto fine, mox cō
Tertia. sultamus de Mediis. Tertia dubitatio est; an cōsultatio de solis humanis actionibus sit,
Quarta. vel ēt ad effectiones & ad Artes extēdatur, in eisq; locū habeat. Demū ambigitur; an
Solutio primæ difficultatis, an consultatio fit de alienis. cōsultatio locū habeat in scientiis, & attinentibus ad eas. Ordiens a prima, apparebat
consultationē ēt versari posse in rebus alienis: hinc sæpe consulimus prudētiores de
eo, ꝙ a nobis agendū est: Viri enim prudētes, nedum suas, sed aliorū quoq; actiones,
recta cōsultatione corrigere & dirigere valēt. Cui difficultati respōdens dico Cōsulta
tionē esse quidē de his, quę ad nos pertinēt: at per nos intelligere debemus, nedū nos
indiuiduos; verùm insuꝑ omnes, q ad nos ꝑtinēt, nobis sūt iūcti, nostrçq; curę & dili-
gētię sūt crediti; vt Filii, Amici, Domini, & similes. Hoc declarauit Ari. in 3. Nic. cap.
3. inquens: Fieri aūt posse dicūt ea, quæ nostra opera effici possunt, nā quæ amicorū stu
dio & opera trāsigunt, nostra opera quodā modo fieri videtur. Principiū .n. in nobis
est &c.

A est, &c. At instabatur; quia de omnibus nobis datum est inuestigare media, eaq; inter
se comparare hinc modò cōmēdamus, modò vituperamus actiones Principū, & alio
rum; quatenus congruentibus mediis sint, vel non sint vsi. Respondeo: Cum finis
consultationis sit præelectio, & ea solùm præeligere valeamus, quæ ad nos pertinent;
iure optimo rōne finis in his solis versabit̄ cōsultatio. Quòd si nōnūquā consultamus
inter nos de alienis, vel id facimus gratia exercitii, vt rectius nostras actiones valea-
mus dirigere, prudentioresq; euadamus; vel sunt consultationes inanes, fineq; destitu
tę: ideo sæpe nos ipsos tunc carpimus, quia inaniter laboramus: Demum, dū id faci
mus, frequenter hac suppositione vtimur, si ad nos pertinerent; dicimus.n. si hoc ad
me pertineret, his mediis vterer, per hæc in finem tēderē. Altera dubitatio erat, quia [An consultatio sit de fine.]
consultatio nonnunquā vr̄ esse de fine. Confirmatur, quia dixit Plato in Lachete:
Dū aliquis alterius gratia aliquid quærit, de illo ipso cōsultatio est, cuius gratia aliud
quæritur, non de eo, q̧ quæritur alterius gratia: Quare ex sentētia Platonis consulta-
tio erit de fine, non de ordinatis ad illū. Soluens difficultatē dico cōsultationē nūq̄ es [Solutio.]
B se de fine, sed semper de ordinatis ad illū, finis tñ est duplex: vel vltimus, de quo nulla
penitus est consultatio, hoc.n. est summū bonū; q̧ ita volunt omnes, vt nemo possit id
nolle: cum nil includat, q̧ non omnibus satisfaciat: Alter est finis non vltimus, qui re
latus ad vltimū obtinet rōnē medii; de eo potest esse consultatio, at nō vt finis est, sed
vt mediū pro alio fine. Ideo si consultamus de genete vitæ, de genere studiorū; id fa-
cimus supposito laborādū nobis esse pro assequēdo summo bono, vt nobis liceat quo
præassumpto q̄rimus, per quæ media id fælicius & cumulatius assequi valeamus. Pro
solutione aūt instantię ex verbis Platonis desumptę, dicendū est; quòd aliud est con-
sultare de fine, & consultare pro fine: dum consultamus de mediis, consultamus qui-
dem pro fine, at non de fine: Plato hæc non distinguens, dubiam dereliquit senten
tiam; quæ rectè sumpta verissima est, nec sententiæ nostræ aduersatur, & ab Aristo
tele quoque approbatur.

An Consultatio in Artibus locum habent. *Cap. XXIII.*

C Quærebatur, an consultatio in Artibus locum habeat, & iure quidē: non.n.
leuis est dubitatio, an Artifex in efficiendis suis operibus consultatione
vtatur, nec Arist. hac de re idē semper affirmat. Nonnūquā.n. id inficiari [Artem nō vti consultatione.]
vr̄, veluti in Tertio Nicom. cap. 3. inquiens: At de iis consultamus, quæ cū
sub actionem cadunt, tum in nostra potestate sunt &c. Actio aūt non pertinet ad Ar-
tes, sed effectio, vt patet ex sexto Nicom. Confirmatur: quia consultatio terminatur
Præelectione; Præelectio est agibilium, non effectibilium: ideo inquit Arist. in sex
to Metaphy. cont. primo. Disciplinatum efficientium ptincipium in efficiente est,
aut Mens, aut Ars, aur potestas aliqua; Agentiū verò principium est Præelectio, quæ
in agente est &c. Id ipsum manifestissimè affirmauit in 3. Nicom. cap. 3. inquiens, idē
esse id, de quo consultatur, & q̧ præeligitur: differunt solùm, quia de eo est consulta
tio, vt de re dubia: cum aūt consultatione decisa & definita fuerit, præeligitur. Insu-
per in 2. Physicorum con. 86. cum dixisset nō videri naturam operari propter finem,
D quia non consultat: soluens inquit, neque Artem consultare, cum tamen operetur
propter finem. Ex aduerso consultationem extendi etiā ad Artes, asseritur a Platone [Artem vti cōsultatione.]
in Alcibiade primo asserente gubernatorē vti cōsultatione: asseritur ē t ab Arist. in 3.
Mora. Nicom. dicente. Singuli autem homines de iis consultāt, quæ ab ipsis agi pos-
sunt; neq; vero in scientiis exquisitis, suaq; vi contentis consultationi locus est: verbi
gratia de literis non consultamus, non enim quomodo scribendum sit ambigimus;
sed de iis, quæ tametsi opera nostra fiant, non tamen semper eodem modo fiunt; vt
de iis, quæ ad Medicinam, & ad Artem pecuniæ quærendę pertinent: & in Arte
gubernandarum Nauium potius, quàm in ratione corporum exercendorum locum
habet; quarò minus illa, quàm hæc definita sunt. Hęc Aristote. quibus apertè
asserit Artifices nonnullos vti cōsultatione, q̧ in multis est conspicuum, proculdubio
enim Medici, Gubernatores nauium, Duces exercituū, cōsultatione in rebus dubiis
vtuntur. Soluens difficultatē dico primò, consultationi duplicem cōuenire materiē [Solutio difficultatis.]
vnam magis, alterā minus propriam. Materies, in qua primò, prę sertim, & maximè

Duplex consultationis materies.

propriè versatur, sunt attinentia ad humanas actiones: & id euenit primò, ob eorum A
varietatem & inconstantiã: secundò, ob propriè sumptam Prçelectionẽ, quæ est ter minis consultationis, prçelectio.n.iuncta est cum appetitu sensuũ, qui appetitus humanarum actionum, non operum artis dicitur principium: tertiò, quia præsertim cõ sultatio refulget in ordinatis ad summũ bonũ; ad ꝙ cuncta dirigitur Ciuilis scientia, quæ in humanis actionibus versatur. Materies aũt, in qua secundo loco, & minus pro priè versatur cõsultatio; sunt pertinentia ad artes, dum incerta & indefinita sunt. Accipiendũ secundò Artiũ duo esse genera: vnum definitũ & certũ magis, ferè semper eodẽ modo se habens: aliud rõne rei, in qua versatur, est inconstans, incertũ, & apprime indefinitũ; vt Ars Medica, Naualis, & Militaris. His tertiò addo, singularũ Artiũ duplicẽ posse esse Artificẽ, Peritum vnum, Imperitũ alterũ: Peritus in artibus definitis & certis nõ vtitur cõsultatione, sed in incertis: Imperitus verò in omni Arte eget consultatione, nõ quidẽ ob conditionẽ Artis, sed ob sui imperitiam; consultatio.n. ob incertitudinẽ, & ambiguitatẽ requirĩ: quæ ambiguitas vel orĩ ex natura rei, vel

Diluũtur aduersç rationes.

ex nostra imperitia. Et hçc pro resolutione difficultatis; ex quibus etiam patet, qũo B
intelligi debeant ea, quæ pro omni parte fuerunt relata. Nã dicebatur consultationẽ versari in actione, quare non habere locum in Artibus. Respondeo eã versari in actione, vt in principali, at non vt in adçquata materie: Addo actionis nomen sæpe vsurpari latè, vt etiam amplectitur effectionem, quemadmodum fortasse fecit eo in loco. Arist. Altera rõ sumebatur ex Præelectione, quæ in solis agibilibus versatur; quæ eadẽ distinctione diluitur: Nam præelectio vt in propria & principali materie versatur in solis agibilibus, at secundo loco ẽt versari dicitur in attinentibus ad Artes; veluti facta consultatione de remediis adhibendis a medico, dicimus (gratia exempli) sectionem venç fuisse prælatã cæteris, & ideo præeligi. Auctoritati Aris. in 2. phy. 86. respondeo eo in loco Arist. consiliũ esse ostendere inanẽ esse hanc consequentiam; Natura non vtitur consultatione, igitur non operatur propter finem: quod sit inanis, patet de Arte, quæ omnium consensione operatur propter finem, & tamen cytharam pulsans, statuarius, & similes consultatione non vtuntur, dum proprium opus efficiunt: quòd ea sententia sit inanis, satis apparet, dummodo aliqua Ars consilio non C
vtatur per vnicũ enim singulare secus se habens euertitur enunciatio vniuersalis.

An consultatio locum habeat in Scientiis. *Cap. XXIIII.*

Consultatio non videtur in scientiis habere locum.

Quòd in eis locum habeat.

Solutio difficultatis.

QVærebatur postremò, An cõsultatio locũ habeat in sciẽtiis; vt in Mathematicis, Naturali Philosophia, & similibus. Primo.n. in eis non vr̃ posse seruari: Quia scientia est çternorũ, ac eorũ quæ secus fieri nequeunt, nec in nostra sunt facultate, de quibus nulla est consultatio; vt dicitur in Tertio Moraliũ Nicom. cap. 3. necnon in sexto, cap. 9. Ex aduerso quòd in eis locũ habeat, asseritur ab Arist. in Tertio Mora. Nicom. cap. 3. his verbis: Magis aũt in Artibus quàm in scientiis consultationi locus est, in eis.n. sæpius ambigere solemus; cõsultandi aũt rõ in iis locũ habet, quæ plerunq; eueniunt, quorũ exitus est incertus &c. Cum Arist. dicat consultationem magis in Artibus quàm in scientiis habere locum, satis apertè fa D
tetur in scientiis quoq; locum habere. Pro solutione difficultatis accipiendum est, inuestigationẽ esse communiorem consultatione, & esse genus eius, quicũq;.n. consultat, etiã quærit, at non econtra: inuestigatio proculdubio in scientiis locũ habet, inquiruntur.n. in eis principia & causæ, vt sciamus, consultatio verò in scientia propriè sumpta non reperitur, nec in eadem re cum scientia versatur: ea enim, quæ scimus, secus se habere non possunt; de quibus verò consultamus, possunt secus se habere.

Consultatio quomodo in scientiis locum habeat.

Verùm si consultatio latè vsurpatur, duobus modis potest in scientiis reperiri: Primò, quia sçpe eadem conclusio per varia media potest inferri; ideo consultare valemus, quodnam eorum sit efficacius, & illud præeligere: Secundò, quia cum scientia variæ opiniones complicantur, de quibus certi non valemus reddi, cum pro omni parte sint rationes, ideo consultare valemus, quænam earum sit verior, & quam partem alteri debeamus præferre. Colligamus itaque consultationem vt in propria & principali materie versari in attinentibus ad actiones, secundo loco in artibus, tertiò modo quodam in scientiis: quæ vt minus propriè est consultatio, ita mi

nus

A nus propriè sumpta præelectione terminatur; adeò vt ex euentu solùm in scientiis
locum habere videatur.

Difficultates ad Præelectionem pertinentes. cap. XXV.

Vemadmodum pertinentia ad Consultationem, ita quoque pertinentia
ad Pręelectionem difficultate non carent: pręsertim nũ tria dubia se no-
bis offerunt dissoluenda: Primum est, quõ pręelectio ad electionem se ha-
beat, & num in feris & iumentis reperiatur: Alterum est, quia ambige-
re aliquis posset, num vera sit sniā Arist. in 3. Nicomachiorum, quod viri impotentes &
incontinentes non agant cum pręelectione: Tertiò in dubium reuocatur, an præ-
electio necessariò supponat consultationem, eamq; sequatur. Agens de prima diffi-
cultate dico Electionem esse genus pręelectionis, omnis enim pręelectio est electio,
B at non econtra; pręelectio enim electioni tanquam generi addit consultationẽ, ac
ita per additam differentiam species constituitur. Electio pro genere sumpta solam
exposcit cognitionẽ, & iudicium, per quod vnum vel aliud eligimus: Hinc electio
conuenit iumentis & feris, at non pręelectio, vt docet Arist. in 2. phy. cont. 59. eligit
canis panem, deserit aurum; idq; facit sine consultatione, solo sensuum iudicio &
imaginationis, conferente instinctu quodam Naturæ. At si vera esset opinio Por-
phyrii in lib. de Abstinentia ab esu carniũ, necnon Plutarchi Chæronei, & in parte
Galeni in eo lib. in quo suadet ad Artes cap. 1. existimantium feras vti ratione; pro-
culdubio eis quoq; præelectio tribuenda esset: verùm cũ id sentiãt, apertè falluntur,
& hominem a ferarum genere non secernunt. Insuper: quia voluntas consultationi
antecedit, nec eam exposcit; ideo ea, quę volumus, etiam eligere dicimur, at non
pręeligere; adeò vt electio nedum ordinatorum ad finem, vt pręelectio, verùm etiã
finis modo aliquo esse dicatur. Hoc ex Arist. satis apertè colligitur in 3. Moralium
Nicomachiorum cap. 4. dicente: Atqui eorum ratione; quid, quod sub volun-
C tatem cadit, dicunt esse verè bonum; euenit vt id, quod vult is, qui minus rectè eli
git, non cadat sub voluntatem &c. & hoc dereliquit Arist. ut falsum. Ex his patet re-
solutio primę difficultatis. Altera dubitatio erat, an viri incontinentes operentur
cum Pręelectione. Arist. in tertio lib. Moralium Nicomachiorum cap. 2. inquit: Præ-
terea incontinens a cupiditate quidẽ impulsus agit, at non cum pręelectione, &c. Ra
tio est; quia videt meliora, eaq; consultatione probat, tñ sequitur deteriora. Ex ad-
uerso apparet incontinentem agere pręelectione; quũ liberè agit, tenetur suorum
delictorũ luere pęnas, non caret culpa quę pręeligentis est. Insuper operatio eius est
actio moralis; actionum principium est pręelectio, vt asseritur sub initio sexti Meta
phy. & confirmatur sępe in libris de Moribus: ideo in tertio Nicom. cap. 2. legitur
Pręelectionẽ virtuti esse coniunctissimam, & ab ea magis quã ab actionibus mores
diiudicari. Demum hoc satis apertè constat ex eo; quia incontinens, dum agit, ali-
qua saltẽ ratione vtitur, quamuis non vtatur recta; omnis enim actio est gratia boni:
si vtitur rõne, & ea agit, ẽt vtetur pręelectione. Soluens difficultatẽ dico cum Arist.
D virum incontinentem eligere quidẽ, at non pręeligere; quia non rationem, sed sen-
sum, eiusq; appetitum sequitur: Et quãuis incontinens mõ aliquo dicatur formare
rõnem, quatenus sub cõi aliqua enunciatione minorem aliqñ ponit sensu approba-
tam, eiusq; appetitui consentaneã, vt dr̃ ab Arist. in 7. moralium Nicom. cap. 3. non
propterea dr̃ agere cum pręelectione, quia non sequitur rõnem absolutam & princi
palem, a sensu non seductã, suę opinioni consentaneã, cuius executio re vera est pręe-
lectio: Colligamus itaq; incontinentem eligere quidem, at non pręeligere. Rõnes
aduersę facile diluuntur, quãuis enim liberè agat, non propterea agit cũ pręelectio-
ne. Nã liberè agit, quia non cogitur; & valuisset pręeligere id, quod recta rõne fuit
approbatum; quod non fecit, ac propterea suorũ scelerũ tenetur dare pęnas: culpa
enim est uel pręeligentis, uel malè eligentis, uel eius, qui cum bonum nouerit, & va-
luerit præeligere, id non fecit. Addebatur eam incontinentis esse actionẽ, cuius prin
cipium dr̃ esse pręelectio. Respõdeo: Pręelectio est principium earũ, quę uerè & pro
priè sunt actiones, ad hominem ut hõ est pertinentes; quales sunt illę, quę rõnem se
quuntur ducẽ. illę aũt uiri incontinentis, quę sequuntur perturbationẽ, & appetitũ
sensus, minus propriè nũcupanẽ actiones, nec sunt hoĩs vt homo, sed vt conuenit cũ

[Marginal notes:] Prima dubitatio de pręelectione. — Secunda. — Tertia. — Quomodo electio se habeat ad pręelectionem. — Electio etiam potest esse ipsius finis. — An incontinẽs agat cum pręelectione. — Solutio difficultatis. — Diluũtur aduersę rationes.

iumentis & feris, quæ sola ducuntur perturbatione: Iumenta tamen & feræ, cum A
careant actione, nec dicantur deserere rationem, nec continentes nec incontinen
An præelectio possit esse sine consultatione. tes dici possunt. Quærebatur postremò, an Præelectio possit esse sine consultatione.
Arist. necessariò supponere consultationem affirmabat; id enim, quod consultatio
ne præfertur, præelectione ad operam deducitur. Ex aduerso inquit Philosophus in
3. Moralium Nicomachiorũ cap. 3. nos non consultare de conspicuis, & de his, de
quibus stolidus consultaret. De conspicuis igitur non est consultatio, quorum tamē
est præelectio; seruatur itaque præelectio sine consultatione: Veluti conspicuum est
quòd qui vult euadere sapiens, debet deserere voluptates corporis, & dare operam
Solutio difficultatis. literis, & cum de hoc non consultet, præeligit tamen studium literarum. Respon-
dens dico; dum propriam volumus patefacere formam, propriam quoque materiē
ei tribuere debemus: & hoc seruauit Arist. in explicanda præelectione, & consulta
tione: si autem ad aliam transfertur materiem, vt variatur materies, ita modo ali-
quo variatur forma. Consultatio itaque & præelectio, vt in propria materie, in re
dubia versantur; si transferuntur ad conspicuam, consultatio in re conspicua, est B
consultatio stolidi & insani: nam consultatio est ratio & argumentatio, quæ rei du
biæ fidem facere debet; præelectio rei conspicuæ sine consultatione, potius dicen
da est electio, quàm præelectio: & si nuncupatur præelectio, id euenit; quia faculta
te, eminentia, & virture includit id, quod consultatio ei præbere posset; nam consul
tatio ei præbet approbationem partis, quæ approbatio in re conspicua sine consul
tatione elucescit: Ea igitur ratione modi & formæ est electio; ratione autem emi-
nentiæ, & virtutis, est præelectio.

An Separatæ Mentes, & Natura vtantur Consultatione, & Præelectione. *Cap. XXVI.*

Consultatio & Præelectio omnium consensione sunt hominis maximè pro
priæ, Iumenta & Feræ infra conditionē vtriusque sunt collocatæ: De se- C
paratis Mentibus, de Natura, & Deo quid sit dicendum, non facilè con-
stat. Sæpe consilium Deo, sæpe Naturæ tribuitur, sæpe eorum opera mira
consultatione esse facta dicuntur: Deus & Natura nil frustra faciunt primo cæli 32.
nil vt contingit & ex euētu, 2. cæli 50. hoc sine consultatione fieri posse non videtur.
Plato. Hinc Plato in Epinomide Deo tribuit consultationem inquiens: Enimuero tres illæ
Parcæ, quod singuli Deorum optimo deliberarunt consilio, integerrimũ seruant. Ga
Galenus. lenus in quinto de Vtilitate partiũ cap. 9. ex sñia Hippoc. inquiunt: Natura est Iusta,
Perita, Prouidens; ait enim: Eadem cum Hippocrate de Natura omnino pronun-
ciabit, q̃ ea scilicet sagax, iusta, artificiosa, animaliũq; prouida, & consultrix est.
Plotinus. Plotinus En. 3. lib. 8. cap. 2. & 3. inquit opera Naturæ esse rationes, & cōtemplatio-
nes quasdā, quatenus Natura ex contemplatione Mentis, & rationibus animæ ori-
Siplicius. tur, eas sequitur, easq; supponit. Simplicius, Philoponus, & Academici omnes cæ-
lo tribuūt animam rationis compotē, Naturam aiunt sequi Animā, ac ita cuncta re
cta ratione agere; cui autem conuenit anima rationis compos, & consilium, & Præ D
electio conuenire videntur. Ideo Simplicius in 2. Phy. cont. 23. inquit Naturā pro
ximèn on vti ratione & cognitione, includere tñ rationem munere sui Principii: Na
tura enim seminibus est prædita, quæ ita a rationibus animæ pendent, vt rationes a
Stoici. speciebus mentis. Stoici et Naturam Artificiosam, & consultricem dicebant. Ideo
Cicero in 2. de Natura Deorum inquit: Natura non Artificiosa solùm, sed planè
Artifex, ab eodem Zenone dicitur, consultrix, & Prouida vtilitatum opportuni-
tatumq; omnium, &c. Ob hæc itaque suspicabitur quispiam Naturam, & separatas
Arist. Mentes consultatione, & præelectione vti. Ex aduerso Arist. in secundo Physicorũ
cont. 80. & 86. Naturam asserit nec ratione, nec consultatione vti. De separatis men
tibus id ipsum rōne ostenditur; qm̃ earum cognitio ex sñia Peripateticorum est earũ
essentia, quæ est indiuidua, carens progressione ex vno in aliud, carensque ambi-
guitate; quæ pro cōsultatione requiruntur, vt declaratur in tertio Moraliũ Nicom.
Ideo rectè inquit Ploti. En. 4. lib. 2. de dubiis animæ cap. 12. Sapientia in statu est po
sita,

A sita, Ratiocinatio autẽ est inquisitio sapientię: ac (vt ait Ammonius in secũda specie
qualitatis)consilium est defectio Prudentiæ :& Philoponus in 2. physi. 82. inquit,
Consilium suscipitur ob egestatem Prudentię , quæ egestas a separatis Mentibus ab-
est. Pro resolutione difficultatis tres profero assertiones. Prima est: Separatis Men- Solutio difficultatis.
tibus Voluntas conuenit; mentem enim omnem comitatur voluntas , & iure qui-
dem : nam voluntas exposcit iudicium Mentis , & in bonum tendit , quæ duo separa- Prima assertio.
tis mentibus fælicissimè conueniunt; iure igitur omniũ consensione separatis men-
tibus conuenit Voluntas. Altera assertio est : Si cõsultatio & pręelectio propriè vsur Secunda.
pantur, & propriam formam seruant, vt competunt homini; proculdubio nec Na
turæ, nec separatis Mentibus cõueniunt, vt iam ostensum fuit. Ideo Plot. in lib. 2. de Plotinus.
dubiis animę cap. x1. inquit: Natura consultatione non eget: Ac ita intelligi debet
Arist. in 2. Phy. Postrema assertio est: Si ratio & cõsultatio sumuntur pro eminẽtia & Tertia assertio.
virtute, ita seorsum ab omni imperfectione cõpetunt separatis mẽtibus; Naturæ ve
rò, quatenus eas supponit, ab eisq; dirigitur: omnia.n. præstantiã indicantia, quæ cõ
B ueniunt nobis, & sunt cõplicata cũ imperfectione, in supernis principijs seorsum ab
omni imperfectione refulgẽt. His accedit, quòd nos ob nostrũ operandi modũ mul-
ta corũ, quæ nobis competũt, per analogiã ac metaphorã quandã ad diuina transferi
mus: ideo, quia nos dũ aliquid rectè facimus, dicimur id recta consultatione facere;
pariter intuentes Dei & Naturę opera, quæ sublimi quadam nos admiratione affi-
ciunt, dicimus esse facta optima rõne, diuinoq; cõsilio. Et de natura dicimus nos nul
lo consilio assequi posse, quanto consilio absoluta sint opera eius. Nã, vt inquit Aris.
in calce primi de partibus Animaliũ, & confirmatur a Gal. 3. de vsu partium cap. x.
Nullum est Naturę opus, in quo Diuini aliquid non refulgeat, pręseferens sapientiã
Dei. Pręclara tamen & sublimis est consideratio, quo pacto, qua ratione & via Natu- Quomodo natura
ra a separatis mentibus ad id, q̃ bonum est, dirigatur. Qua de re quatuor sunt opinio tendat in
nes, quatuorq; explicandi modi. Primus omni ex parte verus est ille Theologorum : bonum.
qui aiunt Deum per ideas nedum species, verùm indiuidua quoque cognoscere; cũ Theologi.
ctisq; prouidere; eisq; illa tribuere, quæ corũ naturę & conditioni sunt accõmodata.
Modus alter proximus est ille Platonis existimantis Diuinã mentẽ non indiuiduorũ, Academici.
C sed specierum tantum includere ideas; quibus rõnes animę, semina Naturę, participa
tiones & vmbrę materiei respondeant: qua aurea catena ait gradus vniuersi ligari, &
a primo ad vltimum cuncta descẽdere, ac ab vltimo in primũ reuocari. Tertia est opi Arist.
nio Aristotelis existimantis Deum cũcta includere & cognoscere non per ideas, &
formam, sed per eminẽtiã, vt qui possidet aurũ, cæterorum metallorũ dicitur Domi-
nus : & quia Deus est ipsum bonũ, a quo cuncta necessitate quadam pendent non pu
gnante cum eius voluntate, sed eam sequente, vt infra apparebit; ideo necesse est, vt
cuncta seruẽt imaginem & characterem boni: de ratione enim boni est se effundere,
bonaq; parere; non autem sunt bona, quæ carent ordine, & in bonum non sunt or-
dinata: quia igitur omnia a bono pendent, insertam habent rationem boni, per quã
ad bonum, suiq; perfectionem conspirant. Deterrima est opinio Empedoclis, Demo-
criti, Leucippi, Epicuri existimantium cuncta fieri cæco casu, & per materiei necessi- Epicurus
tatem. Sed de his exquisitius agere, altioris est Philosophię munus.

D *Dubia ad Voluntatis notitiam Pertinentia.* *Cap. XXVII.*

Prima dubitatio ad voluntatẽ pertinẽs.

ABsoluta corũ explicatione, quæ ad Consulationis, ac Pręelectionis notitiã
pertinebant, nonnulla de Voluntate explicanda supersunt. Ex his.n. quę
de Voluntate diximus, tres emergunt difficultates: Prima est, an voluntas Secunda.
solùm sit ipsius finis, non aũt mediorũ ducẽtium ad finẽ: Altera; an volun Tertia.
tas tendat etiam ad ea, quæ attingi nequeũt : Postrema; an bonũ, q̃ statuitur obiectũ Quarta.
voluntatis, sit tantum illud, q̃ verè est bonum, vel ẽt id q̃ nõ est, iudicatur tñ bonum. Solutio
His addimus: cũ nedũ voluntas, verum insuper omnis actio, omnis electio, omnisq; primæ dubit.
appetitio bonum quærat; cur bonum potius voluntatis, quàm alterius facultatis sta- An voluntas tantũ
tuitur obiectum ? His ego difficultatibus qua potero breuitate satisfaciam. Quære- sit ipsius
batur primò, an voluntas tantùm sit finis. Aristote. in Tertio Moralium Nicoma- finis.
chiorum cap. secundo id affirmat: at contra. Quicunque vult finem, videtur

etiam velle ordinata in illum; vt etiam econtra, quicunque vult ordinata in finem, A
dicitur velle finem; vt inquit Aristoteles in tertio Moralium Nicoma. cap. quinto,
disputãs aduersus Platonem: Et confirmatur communi vsu loquendi; dicimus enim
nos velle ambulare, purgari, studere, & alia similia; quæ media sunt, non fines. Re-

Solutio.

spondeo voluntatem dupliciter vsurpari: nonnunquam latè, in qua significatione di-
citur de omni appetitione; & tribuitur nedum homini, verùm etiam feris: ita di-
cimus feras in syluis tendere quò volunt, aues in aere volare vt volunt, puerisque li-
cere agere quod volunt: & in hac significatione nemini dubium est voluntatem, ne-
dum esse de fine, verùm etiã de ordinatis ad illum. Secundò vsurpatur propriè pro
appetitu Mentis, contradistincto nedum ab appetitu sensus, verùm etiam a præele-
ctione sibi summopere coniuncta: in qua significatione Voluntas per se primò, &
ratione propria est finis; non autem mediorum, nisi secundo loco, & per consequu-
tionem: Præelectio verò econtra ratione propria est mediorum: in definitione
autem ea accipi debent, quę rei conueniunt per se, & primò. Quòd autem voluntas
secundo loco & per consecutionem extendatur etiam ad media, indicauit Arist. B
in primo Nicomachiorum cap. primo, inquiens: Siquis igitur est rerum, quę in actio-
nem cadunt, finis, quem propter se velimus: cętera autem propter hunc &c. Insuper
tertio Moralium Nicomachiorum capit. 2. inquit: Voluntas magis est ipsius finis.

An voluntas tendat ad ea, quæ fieri nequeunt.

Et hęc de prima difficultate. Altera dubitatio erat; an Voluntas feratur etiam in ea,
quę fieri nequeunt. Arist. affirmat eorum quoque nobis posse competere Volunta-
tem, at non Pręelectionem. Ratio differentiæ traditur a nonnullis: nam inquiunt id
ex eo euenire; quia Præelectio supponit, iunctãque habet consultationem, ideo non
decipitur in his, quę fieri nequeunt: Voluntas autem decipi potest, quia consulta-

Reijcitur opinio quorũdã.

tionem antecedit, eamque non exposcit: At ratio hęc inanis est; quoniam volun-
tas supponit iudicium mentis, quo quamuis iudicemus non posse aliquid assequi, ta-

Opinio ꝓpria.

men id volumus. Propterea dicendum est, quòd ratio eius differentię est; quia vo-
luntas dicitur eorum, quę iudicamus nobis esse commoda & bona; huiusmodi au-
tem multa sunt, quę a nobis assequi nequeunt: at pręelectio iam principium est actio- C
nis, iam per eam incipimus ad finem tendere; aggredimur autem ad ea sola effi-

Pulchra dubitatio.

cienda, quę iudicamus a nobis perfici posse, ne labor sit inanis. At pulchra insurgit
dubitatio; quia insani & stulti est ea velle, quę superant hominis vires; nos autem
voluntatem considerare debemus, non Viri pręter naturam, sed secundùm naturam
affecti: Et pręsertim; quia id, quod fieri nequit, neq; est, neq; esse põt, quare nõ seruat
rationem boni, quod est obiectum voluntatis. Confirmatur: quia si hominum ine-
ptias & deceptiones sequimur; etiam dicere deberemus Pręelectionem esse eorum,

Filii Terrę.

quę fieri nequeunt, viresque nostras superant: Filii enim Terrę, hoc est vitiosi &
deprauati homines, vt cęlũ scanderent, in corpore confisi, montem monti superim-
ponere pręelegerunt; & ita uiribus corporis putarunt se posse summum bonum as-
sequi, vni terrenę cogitationi alterã quasi Montem in immensum superimponentes:
Auari quoque, vt euadant diuites, pręeligunt Chymica Arte aurum efficere: Amo-
re capti pręeligunt vti auxilio Dęmonum pro assequendo fine; cum tamen ea me-

Solutio.

dia sint inania, minimè posita in nostra facultate. Pro exacta solutione, duo expli- D
canda sunt: vnum est, an vir sapiens rectè & secundùm Naturam affectus, possit ea
velle, quę superant vires eius: alterum est, quomodo de re hac varia sit ratio Vo-

An sapiẽs possit velle ea, quæ fieri nequeunt.

luntatis, & Pręelectionis. Vt pertinet ad primum, dico ea, quæ fieri nequeunt, du-
plicis esse generis: vel enim absolutè fieri nequeunt; vt quòd Cęlum ruat, homo vo-
let, corporeque sit immortalis: vel possunt quidem fieri, at non ab eo, qui ea vult
& expetit. Si fuerint primi generis, ea profectò a nemine rectè affecto expeti que-
unt: Homo enim mente valens, recteque affectus, volũtatem habet conformem
Naturę rerum, eique consentaneam non aduersam; & qui ea volunt, voluntati Dei
aduersantur, eique uidentur uelle imponere legem, operaque eius emendare, quod
maximè aduersatur conditioni hominis rectè affecti, recteque cum natura confor-
mati, qualis est ea uiri sapientis. Pręterea uoluntas est appetitio quędam; omnis ap-
petitio ex sententia Aristotelis in tertio de anima cont. 54. est motus: nil per Natu-
ram ad id mouetur, quod non ualet attingere; ueluti neque natura id quęrit & appe-
petit, quod non ualet perficere: nemo itaque rectè affectus debet ea velle, quę fieri
ne-

A nequeunt. Si verò ea, quæ fieri nequeunt, fuerint secundi generis; adeò vt nō absolutè, sed ab eo tantùm fieri non possint, vel ad eum non pertineant; tunc cadere possunt sub voluntatem viri sapientis, recteque affecti: Veluti si Patria Tyrannide fuerit pressa, iniusteque regatur, quāuis Vir Probus non valeat eam corrigere & liberare, tenetur tamen voluntate rectè formata velle eam esse liberam; & de huiusmodi voluntate dicitur, in rebus Præclaris & magnis sat est voluisse, sat est bonam voluntatem patefecisse: Similiter si inspicimus quempiam iniuria interfici, quamuis non valeamus eum seruare incolumem, tenemur tamen recta voluntate velle eum non interfici, alioquin nos impios, perperamque affectos indicaremus: in qua constitutione cum bonum id, quod volumus, assequi non valeamus; deprecamur Deum, vel vt vires nobis tribuat, vel vt per alia media id perficiat. Huiusmodi voluntas non aduersatur naturæ: non enim tendit ad id, quod absolutè attingi nequeat, naturæq; rei sit aduersum; sed ei est consimilis, quę pendens a bono pro
B facultate bonum quærit. At dicebatur Voluntatem esse motum; & nil per naturam tendere ad id, ad quod peruenire non valet. Respondeo motum dupliciter vsurpari vel pro interna excitatione, & propensione ad aliquid; vel pro externa prosequutione, & effectione: ea sententia est vera de motu in secunda, non in prima significatione. Et considerandum est, quòd, dum Vir probus bonum aliquod optat, quod assequi non valet; rectius dicit vellem, quàm absolutè volo: inquit enim, Vellem Patriam meam esse liberam a Tyrannide, quod cum assequi non valeam, constanti animo fero. Solus itaque homo, qui falsa seducitur opinione, uel præter naturam est affectus, ea vult, quæ absolutè fieri nequeunt; & hæc ea sunt, quæ rationem boni nullo pacto ualent seruare, nisi per fatuam insipientis opinionem: reliqua uerò alterius generis seruant rationem boni; cum modo aliquo fieri possint. Superest modò, ut ostendamus Voluntatis & Prælectionis non parem esse rationem, quod ex iam dictis facilè colligitur. Nam uoluntas pertinet ad internam animi constitutionem &
C propensionem, prælectio uerò iam principium est externæ actionis: interna animi recta constitutio, & propensio ad bonum, semper in uiro probo seruari debet; at tentare ea extrinsecus agere, quæ fieri nequeunt, insani penitus & furiosi est: qui etiam si ea præeligunt, propterea præeligunt, quia deprauata sua opinione cēsent in sua facultate esse posita; at de uoluntate secus se habet: hinc dicimur etiam ea uelle, quæ ad alios pertinent, non autem p ræeligere.

Quæritur, quodnam sit illud bonum, quod statuitur obiectum Voluntatis. Cap. XXVIII.

DVbitabatur postremò de obiecto uolūtatis; & quęrebatur an solū id, quod re uera est bonum, censeri debeat eius obiectum: ac insuper, cur bonum potius voluntatis, quàm alterius facultatis statuatur obiectum. Sententia fuit Doctissimi Portii in libro, an homo bonus uel malus fiat sponte cap. 13. Voluntati nullum conuenire obiectum. Ratio eius est; quia facultas appetens, ut appetens est, caret obiecto; q̄siquidem obiectum, quod Græci ὑποκείμενον appellant, solùm est potentiæ cognoscentis: Appetitus finem habet, non obiectum. Hinc ait cap. 6. falsò dici obiectum mouere appetitionem; appetitus enim est motus, motus aūt non mouetur: At intellectus practicus ille est, cuius obiectum est bonum, actio uerò finis; & obiectum ab intellectu cognitum dicitur excitare appetitum. Huius uiri sententia minimè, ut censeo, approbanda est. Primò, quia confundit apperitionem cum facultate appetendi: appetitio, quæ est secundus actus, motus est, ut dicitur ab Arist. in 3. de anima 54. at uis appetendi non est motus, sed principium eius; obiectum tribuitur facultati appetenti, non motui. Præterea; dum tribuitur obiectum facultati apperenti, proculdubio non eodem modo ei tribuitur, ut facultati cognoscenti; nam distincta utriusq; est actio: sed unum est obiectum natum cognosci; aliud optabile, quod in esse cognito mouet uim appetendi, & excitat eam ad appetitionem. Obiectum nuncupatur a Græcis & ὑποκείμενον, hoc est subiectum, ut secundo de Gen. & inter. cont. 7. & 2. de anima 136. 144. & ἀντικείμενον,

Portii opinio.

Reiectio eius.

hoc

hoc est oppositum, vt 1. de anima cont. x. 2. de anima cont. 33. Vtrumque nomen A conuenit appetibili relato ad facultatẽ appetendi: primò dicitur ὑποκείμενον siue subiectum, vt patet per Aristotelem in 1. Rhetor. vbi quæstum & lucrum appellat subiectum Auari, id autem est appetibile appetitu eius: dicitur etiam appositum, quatenus appetibile ita opponitur appetitui, vt sensile sensui. Insuper errat, cum dicat appetitum non moueri: Sententia conspicua est Aristo. in 3. de anima 54. appetibile mẽte, siue imaginatione cognitũ solũ mouere; appetitũ verò moueri, & mouere. Ex his cõstat appetibile posse dici obiectũ facultatis appetẽtis, finis aũt eius est cõsequutio illius obiecti. Sed ne lis sit de verbis, voluntati id opponitur, quod ab Arist. in 3. Moralium Nicomachiorum βουλητὸν appellatur; nempe id, quod sub voluntatem cadit: de hoc est dubitatio, an de ratione eius sit, vt verè sit bonum; vel sit satis vt appareat & iudicetur, quanuis reuera non sit bonum. Res dubia est pro omni parte: nã asserere voluntate expeti id solum, quod verè est bonum, experientię aduersatur; inspicimus enim virum intemperatum velle vitam voluptuariam, & in voluptate finem & summum bonum collocare. Confirmatur: quia voluntas sequitur cogni- B tionem Mentis; humana mens decipi potest, & non bonum vt bonum iudicare; quare voluntas tunc in rem non bonam tanquã bonã tendet: appetimus enim res, quia bonę videntur, vt dicitur in 12. Metaphysicę cont. 36. Ex aduerso: si dicimus id esse obiectum, quod videtur bonum, sequetur obiectum voluntatis certum & definitũ non esse; & nil reperiri, quod sui natura eius obiectum statui possit, quod apprime videtur absurdum. Confirmatur auctoritate Aristo. 12. Metaphysicę cont. 36. dicentis, quod cadit sub cupiditatem, esse id quod videtur: at βουλητὸν, siue id quod cadit sub voluntatem, esse ipsum primum existens bonum. Hac de re Plato, & cum eo Boetius in lib. de consolatione Philosophica, inquiunt obiectum voluntatis id solum esse, quod verè est bonum: propterea inquiunt Tyrannos & improbos homines, nil eorum facere quę volunt, cum voluntas tantùm sit veri boni; sed solùm ea facere quę illis videntur. Ex aduerso Eustr. in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 4. opinionem ab Aristotele reiectam magis commendans, inquit non dari optabile per voluntatẽ C absolutè, sed solùm dari bonum absolutè; differt enim dicere, dari bonum absolutè, & dari optabile absolutè: nam bonum est aliquod absolutum, βουλητὸν verò & optabile relationem includit ad voluntatem & optantem, a quo non est optabile nisi videatur; ideo de ratione eius non est, vt sit vel non sit, sed solùm vt videatur & appareat.

At errat profectò: nam quemadmodum cognoscibile, quanuis referatur ad facultatem cognoscentem, tamen distinguitur per esse absolutè & sui natura tale, & esse tale quo ad nos; ita etiam βουλητὸν sequens cognitionem, quanuis referatur ad voluntatem, tamen potest dici tale vel ratione sui, vel ratione nostri: & quemadmodum sui natura notius differt frequẽter a noto nobis; ita sui natura optabile potest differre ab eo, quod a nobis optatur. Propterea soluens difficultatem dico cum Aristotele in tertio Moralium Nicomachiorum cap. 4. βουλητὸν, siue id quod sub voluntatem cadit, esse duplex; vel ex natura rei, vel ex parte nostri: Obiectum voluntatis ex natura rei est id, quod sui natura, & absolutè bonum est: Ex parte autem nostri est id, quod nobis videtur bonum. Hinc obiectum voluntatis ex rei natura certum & definitum est, D ex parte autem nostri est indefinitum & incertum, quia varium & inconstans est iudicium hominis: solùm ex parte nostri eatenus est definitum, quatenus seruat vmbram & imaginem boni. Hinc frequenter dicimur optare non optanda; & velle ea, quæ nolle deberemus. Eiusdem quoque sententię fuit Plato: propterea 9. de Repub. ait Tyrannum non agere ea quæ vult, sed stimulo percitum violento, perturbatione pænitentiaque redundare. Id ipsum patefacit in Gorgia inquiens Tyrannos non agere quod volunt, sed quod eis mente captis videtur, & propterea impotentissimos esse: Quæ sententia ideo est vera, quia voluntatis absolutum obiectum est bonum absolutè; & de hoc obiecto cum Boetius, tum Plato loquebantur. Et quoniam Vir Sapiens secundùm Naturam est affectus, Naturęque est consimilis; ideo ei vnũquodque prius, notius, & bonum est, quod sui natura & absolutè tale est: Vir enim probus & sapiens est mensura rerum, vt colligitur ex x. Metaphysicę cont. v. & x. Moralium Nicomachiorum cap. x. De his namque perinde se habet ac de Viro sano cui ea sunt sana & salubria, quæ sui natura sunt talia; econtra autem viro laboranti,

ratio-

An de ratione rei quæ sub voluntatem cadit sit hoc, vt reuera bona sit.

Plato.

Boetius.

Eustr.

Reiectio.

Solutio propria.

A tatione varietatis ægritudinis, varia quoque sana & salubria sunt. Reliquum modò est perpẽdere, qua de causa bonũ potius dicatur obiectum voluntatis quàm alterius facultatis, cum omnes ferantur & conspirent in bonum. Pro resolutione dico omne appetibile præseferre rationem boni; & bonum definitur, quòd sit id, quod omnia appetunt; vt dicitur sub initio primi Moralium Nicomachiorum. Verùm hoc bonũ, quod optatur, est multiplex; & frequenter est bonum apparens, ad sensus pertinens, non verè bonum: Absolutè & verè bonum est finis vltimus, quod summum est hominis bonum, ad quod humana voluntas propriè & maximè conspirat; tunc absolutè bonum voluntati tribuitur. Hoc indicauit Arist. in 12. Met. cont. 36. inquiens: Quod cadit sub cupiditatem, est id quod videtur; at quod cadit sub voluntatem, est ipsum primum existens bonum &c. Iure igitur; cum voluntas sua propria ratione respiciat summum hominis bonum, quod eminentia quadam cætera cuncta bona includit; & reliqua eatenus dicantur bona, quatenus ei conducunt; dicitur absolutè sibi pro obiecto bonum optare ac vendicare.

Cur bonũ potius uoluntatis, q̃ alterius facultatis statuatur obiectũ.

B

De Hominis Libertate: Quotuplex sit Libertas. Cap. XXIX.

INter ea, quæ ad Virtutem uiam nobis parant & sternunt, summopere fulger libertas; ea enim sua natura & conditione nulli subiicitur, sed cunctis ad hominem pertinentibus dominatur & imperat: alacri igitur animo ad eius considerationem accedamus. De qua a Viris sapientia & religione illustribus multa latissimè dicta fuere: propterea ego, illis prætermissis, quæ a Theologis sapientissimè perpendũtur, ne in alienam prouinciam videar imprudenter irruere; ea sola perpendam, quæ a Philosopho, & præsertim Peripatetico dici posse videntur. Et quoniam Libertatis nomen varia significat, propterea ab eius significationibus ordiar. Primò Liberum dicitur illud, quod nulli subiicitur, & solùm prima intentione est gratia sui: in qua significatione inter ea, quæ sunt, solus Deus est liber; inter Scientias dicitur libera & domina Metaphysica, vt patet ex Procemio Meta-

Significationes libertatis. Prima.

C physicę, inter habitus humanæ Mentis Intelligẽtia dicitur libera. Secundò Liberum dicitur illud, quod est indifferens, nulli oppositorum est destinatum; sed æquè se habet ad vtrumque, ac vtrumque recipere valet: huiusmodi libertate prędita est Prima Materies; at hęc libertas cum maxima seruitute iuncta est, quia ab externo contrahi determinarique debet. Tertiò vsurpatur libertatis nomen pro omni eo, quod sponte operatur; quęcunque enim sponte aliquid faciunt, liberè operari dicuntur: in qua significatione Ferę, Iumenta, & Pueri libertate fruuntur: Verum hæc potius dissolutio quędam & licentia, quàm propriè libertas iudicari debet; non enim vera libertas seorsum a Mente seruari valet. Propterea vsurpatur libertatis nomen pro ea, quæ separatis Mentibus conuenit; quę quidem libertas dicitur, quatenus ex earum eminenti natura & cognitione pendet, vt ita velint: Verùm separatę Mentes vel ab ęterno & sui natura solùm determinatę sunt ad optimum, vt est sententia Platonis & Peripateticorum; vel ita se habent, vt quam partem primò elegerunt, nunquam deserant, sed ei semper firmiter hæreãt; vt angeli Lucis & tenebrarum ex sententia Theologorum: constantia enim & immobilitas non destruit libertatem. Demum

Secunda.

Tertia.

Quarta.

D vsurpatur Libertatis nomen pro ea, quæ cum ratione iuncta est, a ratione oritur, ac mutari potest: Hęc non ratione carentibus, nec separatis mentibus, sed soli homini comperit; ac præsertim in eo fulget, quia duplici animę parte præditus est, vna fera, altera diuina: per partem feram inuitatur ad illecebras corporis, per diuinam ad diuina; & in eius facultate positum est adhærere cui libuerit parti, ac sententiam mutare; propterea suæ sortis, suęque conditionis dicitur faber. Hanc libertatem circumscripsit Pythagoras per duplicem viam Virtutis, & vitii, hominique post ortum propositam, ita vt in eius sit facultate ambulare, per quam maluerit. Hęc libertas & Arbitrium, & id quod est in nobis nuncupatur. Dicitur Arbitrium liberum: quatenus non per naturæ impetum, vt inanima corpora; non per instinctum naturę, vt iumenta & ferę; sed arbitratu nostro in finem tendimus, ita vt in nobis sit id agere vel non agere. Ideo Cicero in libro de Fato inquit: Qui introducunt causarum seriem sempiternam, hi Mentẽ hominis voluntate libera spoliant, necessitate fati deuinciũt.

Quinta.

Pythagoras.

Nomina libertatis.

De li-

De libertate igitur in hac postrema significatione a nobis agendum est. De qua quæ A
ram primò, an sit; secundò, quid sit; tertiò, cui animę facultati primò competat;
Demum varias difficultates ad eam pertinentes diluam.

Rationes aduersus hominis Libertatem. Cap. XXX.

Dubitatio maximè agitata inter Theologos.

Aria circunferuntur, quæ hominis libertatem vel euertere, vel obscuram
penitus ac imbecillam reddere videntur. Laborant primò Theologi pro
inueniendo modo, quo cum Diuina Prouidentia seruari valeat homi-
nis Libertas: cum enim Deus momento æternitatis cuncta prænouerit,
rebusque omnibus cuncta prouiderit, nec secus res euenire valeant ac ab eo fuerint
prædefinitę, iurè cuncta necessariò futura videntur; pręsertim cum scientia Dei sit
causa rerum, non autem ab his pendeat, quæ eueniunt. Nec satisfacere videtur so-
lutio asserentium Deum videre cuncta vt præsentia, sine distinctione temporum:
quoniam ea ęternitatis præsentia ita se habet, vt; dum refertur ad tempus, cui nos su B
biicimur; antequam a nobis res fiant, nobisque eueniant, ei sunt notę & exploratę:

Ratio Physica.

ideo, antequam fiant, hoc habent, vt nequeant secus euenire. Secundò Physici li
bertatem hominis Cathena illa insolubili Fati, connexioneque causarum deuinciũt,
a qua nil solui posse videtur: Hoc subindicasse visus est Arist. in octauo Phy. cont. 8.
& 9. inquiens de omni agente id verum esse, quòd non mouet, nisi certo ac definito
quodam modo se habuerit, vt se habere debet causa proxima, & dum ita se habuerit,
statim mouet: quod si verum est, nudabitur penitus homo libertate, omnesque euẽ
tus præcurrentibus causis necessariò respondebunt. Quod confirmatur: quia moto
res secundi non mouent sine primo, vt ostenditur in octauo Phy. cum autem Mens
& voluntas non sint motor primus, non poterunt sine primo mouere; quare egeat

Ratio Astronomica.

alio determinãte, & præmouente, non igitur ex se liberi sunt. Tertiò Astronimi li-
bertatem oppugnare videntur motibus Cęli, aspectibus syderum, eorumque ascen-
sionibus: quibus humana cuncta subiiciunt, eaque affirmant esse causas futurorum C

Ratio metaphysica.

omnium. Quartò etiam Metaphysici libertati obiiciunt modum operandi Dei: aiunt
enim operari primam causam cum quadam Naturę necessitate: Si principium pri-
mum necessariò operatur, & ab eo cuncta pendent, rationi videtur consentaneum
vt omnia necessitate sint prædita; conditio enim eorum, quæ fiunt, imitatur conditio
nem sui principii, modumque operandi eius. Quod confirmatur, quia Arist. in se-
cundo phy. cont. 44. disputans contra Democritum absurdum iudicat, quòd cęlum
sit factum a casu, collocata autem sub cælo minimè: nam (vt ait Auerroes) quod
pendet ab eo, quod casu factum est, vt etiam casu fiat, necesse est, quare longè ma

Confirmatio.

gis pendentia a principio necessario erunt necessaria. Et confirmatur; quia si aliquid
necessitati deberet obsistere, eamque euertere, deberet esse potentius ea: at quid po
tentius Necessitate? cum qua (vt fertur) nec Dii quidem pugnant: Quis valet pri-

Alia confirmatio.

mæ causæ aduersari, ordinemque eius euertere? Et confirmatur: quia etiam ea, quę
contingentia dicuntur, necessitate sunt prædita; necesse est enim, vt ex materie
oriatur contingentia; ideo de contingentia etiam scientiam habemus, cum sit præ- D
dita causis, ex quibus necessariò prodit: quòd si contingentia est prædita necessitate

Ratio Medicorum.

longè magis cætera quoque eidem subiicientur. Quintò Medici languẽtem reddunt
libertatem, dum vnà cum Galeno in libro, quòd Animi mores sequantur corporis
temperamentum, affirmant mores sequi conditionem temperamenti: cum enim
temperamentum nobis per Naturam competat, nec in nostra facultate sit positum,
mores quoque (si temperamentum sequuntur) nobis natura conuenient, dans enim

Rõ ciuilis.

formam dicitur ea tradere, quæ formam sequuntur. Sextò philosophus Ciuilis li-
bertate hominem nudare videtur; dum illum variis deuincit Legibus, illum decla-
rat variis animi Perturbationibus subiici, ob varias indigentias a variis obiectis du
ci, adeò vt ad agendum coactus accedere, non liber videatur. Nam quomodo potest
homo dici liber, cum in Theatrum Mundi Legibus Ciuilibus, Naturę, Fati, & Pro-
uidentię vndique ligatus prodeat? ac ita sit seruus Dei, vt totus sit iuris eius, eique
teneatur omnia retribuere, cum ab eo receperit omnia? ita sit seruus Naturæ & For-
tunæ, vt cuncta corporis, & externa bona in eorũ manibus sint constituta? Demum

Logici

A Logici argutè cum libertate, & eo quod est in nobis, ita contendunt: Si id est in no- Ratio dialectica.
bis, cuius oppositum est in nobis; igitur cuius oppositum non est in nobis, id non
erit in nobis: Sed oppositum eius, quod est esse in nobis, est non esse in nobis; & hoc
non est in nobis, vt ex modo loquendi patet; quare neque id, quod ponitur esse in
bonis, erit in nobis. Ita dubitat Alexander 2. lib Naturalium quæstionum cap. 4. Alia ratio.
Insuper si homo liberè operatur; vel id habet, dum operatur; vel ante: non secun-
dum, quia tunc non operatur, quare non liberè operatur: non primum; quia dum
operatur, necesse est vt operetur; omne enim quod est, quando est, necesse est esse.
Cum tot conspirent pro euersione humanę libertatis; iure optimo, nisi eam euer-
tunt, saltem obscuram & apprime dubiam reddere videntur.

Rationes Libertatem hominis Patefacientes. Cap. XXXI.

SI tam facile esset construere vt destruere, euoluere vt inuoluere, illustrare
B vt obumbrare; facile nobis esset pertinentia ad libertatem explicare, &
patefacere. Verùm quia nobis vinculo corporis alligatis, tenebricosoque Nobis facilius est dubitare quàm diluere.
carcere occlusis, propria sunt ligamenta & tenebrę; propterea facilè du-
bitamus, cum difficultate veritatem patefacimus & illustramus. Varia tamen sunt,
quæ hominis libertatem satis conspicuam reddunt: & pręsertim; quia per propriam
naturam & conditionem consultamus, deliberamus, mutamus consilium, damna- Opera & signa patefacientia libertatē.
mus improbos, hortamur iuuenes ad virtutē, laudamus probos, honoramus, do-
cemus rudes, imperamus filiis vt caueant a vitiis, assuescimus probis actionibus, le-
ges condimus, cæteraque consimilia facimus; quæ sine libero arbitrio vel inania pe-
nitus essent, vel fieri non possent. Præterea, cum Mundus sit perfecta rerum series, Ratio ex mūdi perfectione.
cunctarumque formarum plenitudo, debent in eo omnes formarum gradus reperiri;
in ęternis enim esse & posse non distinguuntur, vt dicitur in 3. physi. 32. quare cum
in rerum vniuersa serie dentur inanima, ferę, & iumenta, quæ serua sunt penitus;
dentur abiunctę mentes, quæ cum libertate iunctam habent quandam necessitatem;
C est necesse, vt etiam detur medium, in quo libertas, & contingentia iuncta sint sem-
per: huiusmodi autem solus est homo, qui iure copula & hymenæus mortalium &
æternorum iudicatur. Præterea seruitus materiem sequitur, quæ cum omnium sit Ratio ex separatione a materia.
commune subiectum, est etiam origo seruitutis pendentium ab ea; libertas econ-
tra est proprietas ac conditio formę a materia non pendentis: cum autem homo sit
Mentis compos, quæ Diuina & immortalis est, etiam est necesse, vt sit particeps li-
bertatis. Præterea id ipsum adeò experientia constat, vt omnis ratio superuacanea Experientia.
esse videatur: vnusquisq; enim in seipso experitur, se varia posse & agere & non age-
re; ac secum frequenter dicit, hoc ago, quia ita volo, ita mihi placet: immo ex eo,
quòd aduersarii pręeligunt libertatem rationibus euertere, libertatem confirmant;
non enim præelectio sine libertate seruatur, cum solum sit eorum, quæ in nostra fa-
cultate sunt posita. Insuper, sublata libertate, nullus derelinquitur Virtutis & Vitii Ratio ex virtute & uitio.
locus, nec culpę & meritorum, hęc enim pręeligentis sunt, ac propterea sunt pręeli-
D gentis, quia pręeligens liber est; alioquin culpa non esset eius, sed impellentis: nec
probę actiones nostrę essent, nec virtutes bona nostra dicerentur, sed necessitate nos
cogentis, & dirigentis. Demum ex eo, quia homo rationis est particeps, necessariò Ex rōne hominis.
colligimus illum esse participem libertatis, alioquin inaniter nobis tributa esset ra-
tocinandi vis: vtimur enim ratione; vt præterita cum futuris, distincta inter se, ac
opposita cum oppositis comparantes, iudicemus quid eorum a nobis pręeligendum
sit: quod inaniter efficeremus, nisi in nobis positum esset vtrumque pręeligere. Hinc
Arist. cum in octauo Phy. cont. 8. tum in x. Metaphysicę, diuidit potestates mouen-
tes in eas, quæ vni parti sunt destinatę, & in eas, quæ vtrumque valent agere, qua-
les sunt potestates ratione vtentes. Et in 3. Moralium Nicomachiorum cap. y. inquit,
Virtutum ac uitiorum habitus, antequam contrahantur, in nostra esse facultate, cū
autem fuerint contracti, nequaquam: Actiones autem semper in nostra facultate es-
se positas. Hinc etiam euenit, quòd, cum homo solus in mortalium orbe sit liber, so-
lus etiam est natus imperare, gubernare, regnare, esse ciuis Mundi: hæc enim sine
libertate consistere nequeunt, cum libertate autem fælicissimè seruantur. Euenit ta-
men

men: quòd; cum homo postremus sit eorum, quæ libertate sunt prædita, & summopere sit cum corpore & materie complicatus; illustrem illam libertatis formam, in supernis mentibus splendidissimè fulgentem, satis obscuram, & seruitutis imagine obumbratam seruet, adeò vt simul & maximè liber, & maximè seruus esse videatur: maximè liber, quia solus mortalium libertatis & rationis est particeps: maximè seruus, quia pluribus ac vehementioribus animi perturbationibus agitatur, pluribus corporis ęgritudinibus est obnoxius, pluribus necessitudinibus premitur, pluribusque legibus subiicitur: quod propterea factum est; vt Virtus, quæ in arduis lucet splendidior in eo refulgeret, & tanquam strenuus athleta corona dignum se redderet: Nam opposita in eodem nata sunt reperiri. A

Soluitur dubitatio ex Prouidentia ac Præscientia Dei sumpta. Cap. XXXII.

B

Solutio peripateticorum.

Ratio deprompta ex Prouidentia Dei, vt ex re sui natura illustrissima pendet, ita Mentis aciem debilem ac impotentem plurima caligine circumfundit; a quo tamen Peripatetici facilè se liberant: tribuunt enim Deo rerum mortalium solam eminentem quandam cognitionem, non autem notitiã indiuiduorum distinctam quo ad formam. Propterea fortuita & contingentia, ad quamcunque causam referantur, semper aiunt esse talia. Plato quoque non valde tenetur laborare pro soluenda hac difficultate: cum Primę menti cognitionẽ conuenire dicat per ideas, quas solum esse specierũ censebat, non indiuiduorum: nam curam rerum singularum Dęmonibus delegatam existimabat, communem vero cõmuni Principi. Sed quia veritas hæc est, Deum momento æternitatis distinctissimè cuncta cognoscere, ideo nitendum est alia via difficultati occurrere; de qua multa a Theologis dicuntur, ego pauca breuissimè perstringam. Deus est Naturæ nedum opifex, verum insuper seruator & custos: Sapientiæ & prouidentiæ munus est, seruare naturã & conditionem rerum, non peruertere: propterea; cum varios procreauerit rerum gradus, quosdam seruitute, alios libertate præditos, non eos confundit, sed distinctos seruat; vt non vnius tantum conditionis & gradus rerum, sed cunctorum sit opifex: quare; cum creauerit hominem liberum, facultateque consultandi & pręeligendi præditum; sua pręcognitione non aufert ab eo, quod ei dedit: alioquin intelligens hominem redderet illum non hominem, & suamet sapientia opera sapientiæ euerteret. Præcognoscit Deus pręelectiones nostras: at non, quia præcognoscit, ideo nos ita eligimus, sed econtra, quia nos liberè ita eligimus, ipse prænoscit nos liberè id eligere. Pulchra fuit sentẽtia Plotini in lib. de prouidentia, dũ dixit: Quod fit a viro tẽperato, non fit a prouidentia, sed secundũ prouidentiam & Leges eius; quod uerò ab intemperato, nec a prouidentia nec secundum prouidẽtiam fit. C

Instantia. Et si quis obiiceret; quia sic Dei scietia nõ esset causa rerum, sed econtra ex pẽderet a rebus, quod maximè videtur absurdũ; nil enim in Deo excogitari potest, quod pendeat ab alio. Respondendum est Deum sua sapientia quorundã esse causam absolutè, aliorum verò modo quodam; æternorum, Naturę, & essentię rerum, verè & absolutè est causa; humanarum verò actionum modo aliquo est causa, modo alio nõ: est causa communis, prima & absoluta; quia quicquid est causa causę, est causa pendentium ab ea; cum a Deo pendeant vires hominis, conditio & libertas eius, etiam ab eo pendere dicuntur cętera, quæ ex his prodeunt: at proximè deinde, quòd illę actiones vno & non altero modo fiant, pręeligentis est opus, non Dei: concedit nobis Deus vires, quibus opposito modo vti valemus; quouis modo eis vtamur, semper id quod facimus dicimur facere virtute Dei: proxima tamen determinatio modi, in qua consistit ratio peccati vel probitatis; hoc est officium libertatis hominis, & nostrum est. Sic Deus est causa peccati permittens; est causa peccati, hoc est principii, a quo proximè pendet peccatum, nempe libertatis & prælectionis: est causa peccati, vt peccatum est opus, est ens, & bonũ aliquod: at peccati ut peccatum, & conditionis eius, vt est recessus a lege, non est causa: hic enim est defectus a nostra deprauatione pendens, non effectus: ita demum est causa peccati, non per se, D

Solutio.

quia

A quia non vt peccatum; sed ex euentu, quia est causa materici peccati, nempe operis
vt est opus, ens, & bonum aliquod; nil enim est adeò malum, quin nitatur aliquo
bono; omnino enim malum non datur, quia se ipsum destruit. Sic omnia pen-
dent a sapientia Dei, at non eodem modo. Ideo rectè Plato dixit x. de Rep. culpã nõ
esse Dei, sed pręeligentis; & in secundo de Repub. addit. Malorum autem alicui cau
sam esse Deum, cum bonus sit, refellẽdum est omnino. Et Dionysius Areopagita in
lib. de Diuinis nominibus inquit. Vnicuique propriè prouidet Deus, propterea ina
nem multorum sermonem non admittimus, qui asserũt Diuinam prouidentiã opor
tere nos ad Virtutem etiam inuitos impellere: Non enim Prouidentiæ est naturam
peruerrere; immo verò, qua ratione est Prouidentia, est vniuscuiusque Naturę ser-
uatrix &c. At per hęc non videtur soluta dubitatio, quoniã adhuc animus anceps Instantia.
est: quamuis enim Deus res ita cognoscat vt sunt, tamẽ semper dicere valemus Deo
prędefinita & certa ea esse, quæ cras pręeligã; & si ei sunt nota, nõ valeo ea non pręe-
ligere. Respondeo hanc esse necessitatem ex suppositione, non absolutam: quia enim Solutio.
cras hoc liberè pręeligam, & Deus momento ęternitatis supra tempus colloca-
B to eminenter differentias temporis sine successione includente futura vt pręsentia
iudicat; de pręsentibus autem dicimus, omne quod est, quando est, necesse est es-
se, vt asseritur in primo de interpretatione: ideo, dum consideratur vt pręsens, necessi
tatem includit ex suppositione; consideratum verò absolutè, vt futurum, est inde-
finitum ac indeterminatum: videre enim res vt pręsentes, non infert necessitatem
nisi ex suppositione, modo iam explicato. Cętera Theologis derelinquo, quo-
rum decretis me subiicio.

Diluitur Ratio Secunda ex Fato sumpta. Cap. XXXIII.

X Diuina Prouidentia ortum ducit Fusus Fatalis ex Adamante (vt inquit
Plato de Repu.) conflatus: siue oritur carhena illa ferrea cuncta ligans, Definitio
& necessitate deuinciens: & iure profectò. Fatum enim ex Academico- Fati.
rum sententia est rerum mobilium immobilis dispositio: insuper descri-
C bitur, quòd sit Diuina sententia, per quam cuncta ordine & necessitate ineuitabili
producuntur: ac (vt dicebat Plutarchus) est sempiterna ratio, Lexque ęterna
vniuersalis Naturę: siue (vt Hermes in Asclepio definichat) est connexio causarum,
singulis destinato tempore distribuens, quæ sacramento Deorum cęlestium sunt prę
ordinata. Hęc autem omnia, quæ Fato tribuuntur, satis apertè indicant cuncta in
rerum serie collocata necessitati subiici; nilque fieri, quod a pręcurrentibus ac ante
cedentibus causis necessariò non fluat. Cui difficultati manus dant Stoici, & liberi Stoici.
arbitrii tantùm nomen seruant, naturam & conditionem penitus euertunt: inquiũt
enim Animam per naturam præditam esse quadam voluntate; & quicquid fit a no-
bis, per voluntatem illam natura nobis insitam fieri: Illud tamen addunt, quòd
ea volumus, ad quæ per prouidentiam & necessariam seriem cogimur; adeò vt
voluntas necessitatem sequatur. Hęc sententia penitus reiicienda est, cum peni- Reiicitur
tus euertat naturam & conditionem Voluntatis, ac libertatis; non enim seruatur Sententia
libertas, dum antecedit necessitas. In ęternis, ex sententia cum Peripateticorum stoicorũ.
tum Academicorum, libertas cum necessitate seruatur; quia libertas ac Voluntas an
D tecedit, sequitur necessitas; quia enim Deus ita liberè vult, ita est necesse se habere;
at dum econtra se habet, nec libertas, nec propriè voluntas nuncupatur. Nonnulli Opinio
viri docti asseruerunt Platonem quoque putasse cuncta necessariò euenire, fatoque quorũdã.
subiici; pręterquam ea, quæ ratione fiunt: sed manifestissimè falluntur, vt lucidis- Euersio.
simè colligitur ex variis, quæ Platonici de Fato & contingentia proferunt. Et pręs-
sertim; quia, si fatum ex Platonis sententia esset aliquid ineuitabile, superari & vin Solutio
ci non posset: At Plato censet horum consensione Mentem, & Rationem posse vi- peripate-
tare Fatum, illudque mutare in melius: Non itaque Fatum omnino ineuitabile est. tica.
At de his multa dixi in lib. de Fato. Soluens itaque nũc breuibus difficultatẽ dico, Fa
tum a Natura sola rõne distingui, vt rectè existimauit Alexan. Dicitur Natura, vt rei
est essentia, & principium operis eius: dicitur Fatum, vt ordinẽ includit, prouidẽtię
subiicitur, & a primo principio deducit, adeò vt Fatũ ita definiendum censeam. Fatũ
est re-

Definitio fati. est rerum Natura; quæ a primo principio ducitur, & per definita media ad statutum A
finem progreditur, nisi quid impediat. Ex quo constat non omnia fieri necessariò;
operum enim naturæ quædam semper, alia frequenter, nonnulla nec semper nec fre
quenter fiunt: Quamuis enim Fatum præseferat causarum seriem; tamen in ea serie
etiam collocatur materies, & ratio, quæ contingentię sunt necessaria principia: adeò
vt ex eodem fundamento colligamus necessariò in mundo contingentiam reperiri.
Et hoc etia., quod indicabat Plato, dum asserebat non posse mundum liberari a ma
lo; non enim potest liberari a materie, quæ contingentię est ianua, vel potius ferti-
lissimus ager. Id ipsum patefecit Arist. in cale 4. de Gen. animalium, asserens natu-
ram numero cęlestium motuũ numerare ortus & interitus rerum; id tamen non ex-
quisitè facere, ob indefinitam materiei conditionem: Quibus verbis indicauit ma-
tériẽ esse principium contingentiæ, ac inconstantiæ rerum. Ordo rerum quoad cõ
munia quædã immutabilis est, at quoad nonnulla indiuidua & contingentia muta-
ri potest: & hoc est mirabile, quòd cum mutetur, simul seruatur; quia exposcit vni B
uersus rerum ordo, vt in eo contingentia inueniantur, alioquin non esset vniuersus.
Dubitatio At dicet quispiam: Si contingentia habent causas, a quibus necessariò pendent, ea
quoque ita fient, vt nequeant non fieri. Insuper: Materies non est potentior primis
causis, quare eis non valet obsistere; & cogitur ea recipere, quæ ab eis tanquam a
parentibus effunduntur in illam: & præsertim; quia cum sit indifferens, ab efficien
tibus causis contrahi definirique debet: primis autem potentioribusque causis non
valent secundę, debiliores, & impotentiores non obtemperare. Et confirmatur: quia
secundæ causę non valent operari, nisi vnà cum eis operentur primę; at primę non
operantur aduersus seipsas; quare secundæ causę nil valent efficere, quod ordini, &
decretis primarum causarum aduersetur. Primæ difficultati manus dedit doctissimus
Pomponatius. Pomponatius; & ex ea pręsertim colligebat vnà cum Stoicis cuncta fato fieri, & ne-
cessitati subiici. At errauit proculdubio, & rationem satis leuem insolubilem censuit.
Error eius. Nam dico contingentiam vniuersè sumptam habere quidem causas, a quibus neces
sariò pendeat; & propterea de illa esse scientiam, ac semper apud nos reperiri: at cũ C
necessariò detur contingentia, est necesse vt singularia, quæ illi subiiciuntur, inde-
finita ac indeterminata sint, alioquin contingentia non essent: firmum igitur & con
stans est genus contingentiæ, inconstantię & varietati obnoxia sunt singularia eius;
vt etiam necesse est locum esse plenum corpore, contingenter tamen se habet ad sin-
gula definita & signata corpora. At addebatur materiem, secundasque causas non
posse obsistere primis. Respondeo: Nec serui (si metimur eorum vires, valent) obsi-
stere domino; dum tamen longè ab eo distant, multa agunt pręter leges eius: Ita
quoque ea, quæ a separatis mentibus tribuuntur cælo, constanter & firmiter in eo
recipiuntur; ea verò, quæ per cælum lumine & motu in mortalia descẽdunt, iam ob
luminis & motus varietates, ob multiplicem & contrariam cõditionem mortalium,
ob materiei inconstantiam, multis varietatibus redduntur obnoxia: nil tamen ope
rantur mortalia, non cooperante cælo: at quia cælum communis est causa, ideo cum
causis propriis inter se pugnantibus contraria producit: & propterea istę secundę
causę non dicuntur obsistere cælo; non enim cælo, sed sibi mutuò aduersantur, cum D
interim cælum cum vtrisque oppositis operetur: ita dicimus cęlum cum leone ge-
nerare leonem, cum cane canem. Materies mouenti causę non obsistit, sed po-
tentiori agenti obtemperat. euenit tamen, vt modò vnum, modò alterum contra-
riorum dominetur. At vrgent adhuc Stoici, & inquiunt. Nisi omnia fato fierent, nõ
Stoici. daretur optima, & libera Mundi administratio; quod nisi esset, nec Mundus, nec
Dii essent: at Mundus, & Dii sunt: quare omnia fiũt fato. Reflecto ego argumentum:
Nisi darentur contingentia, non darentur omnes rerum gradus; qui nisi darentur,
nec vniuersum esset vniuersum, nec Deus esset vniuersi opifex & gubernator: at
Vniuersum est vniuersum, & Deus cunctorum est faber & custos: dantur itaque
contingentia non definita, nec terminata: Optima & libera administratio expo-
scit, vt seruetur natura & conditio rerum, non vt peruertatur. At de his satis.

Solui-

A

Soluitur ratio tertia ex prauo vsu Astronomiæ de-prompta: Cap. XXXIIII.

Vàm inanes fint quorundam Astronomorum iactationes, ipfimet opera patefaciūt: cum enim quafi terreftres Dij velint futura prædicere, tam longè diftant a vero, quam ipfi a Deo, & terra, cuius funt incolæ, a Cęlo Deorum fede. Aftronomia, vt eft pars Mathematicæ, magnifacienda eft: in prænofcendis autem futuris; dum iuncta Phyficæ cognofcens vires communium phyficarumque caufarum prædicit communia & phyfica quædam effecta, veluti ficcitates, pluuias, fterilitates, fertilitates, tempora falubria, infalubria, cęteraque huius generis; rectè facit, ac ea valet præuidere & prædicere, non vt neceffariò, fed vt frequenter euentura, nam impediri ea quoque poffunt. At; dum ad particularia defcendunt, ac infuper vel lucri vel inanis gloriæ defiderio ducti ea volunt prædicere, quæ eueniunt raro, ac hominis libertati fubijciuntur; innumeris mendacijs leuitatem, temeritatemque fuam patefaciunt. Prænofci poffunt aliqua ratione hominum temperamenta, ac etiam propenfiones, quæ temperamenta fequuntur: at non actiones, quæ frequenter aduerfus propenfiones fiunt, & femper in noftra facultate funt pofitæ. Verùm nonnulli, qui dubię rationi maiorem quàm certæ experientiæ præbent fidem, ita nituntur fententiam fuam verifimilem reddere; inquiunt enim: Primo non mouente cętera non valent mouere, & magis dicitur mouere primum, quàm pendentia ab eo; vt ex 8. Phyficorum colligitur: cum igitur primum mouēs corporum fit Cœlum, fine motu eius & lumine nil efficitur, & id præfertim & maximè caufa rerum effe dicitur: quare omnia pendent a Cęlo, omnia Cęlo fubijciuntur: & qui figuras ac difpofitiones ftellarum & Cęli infpicere iudicareque valent, quę funt quafi literę futurorum euentorum, valent etiam preuidere, ac prędicere futura. Magni primo intuitu videntur hi apparatus, at facilè dilabuntur: Nam feparati motores funt caufę primæ, quę vnà cum Cęlo vt caufæ communes per inftrumenta communia omnia fouent, omnibus ferunt opem; at per caufas proximas & proprias effecta variantur & diftinguuntur: Vt enim rectè dicebat Plotinus. Fouet Cœlum generationem omnem: at quòd hic qui oritur fit homo, ille fit equus; non a Cælo pendet, fed a caufis proprijs communem Cęli fauorem ad huius uel ad illius productionem contrahentibus. Proximę autem caufæ multis varietatibus ac permutationibus funt obnoxię. Vt enim pro colligenda conclufione neceffaria non eft fatis, vt principium vnum fit neceffarium: ita, vt res effecta fit neceffaria, non eft fatis conftantia & neceffitas diftantium & communium principiorum. Hinc rectè dicimus Phyfionomiam cęteris diuinatricibus artibus firmiorem conftantioremque effe; & ratio eft, quia infpicit illa, quę funt proximiora: confiderat enim temperamenta, & complicata cum temperamentis, quę intimius, & magis propriè ad producendas humanas actiones confpirant: quamuis nec illa quoque cogant, fed folum pariant propenfiones ad varia, quę affuetudine mutari poffunt. Hinc infpicimus fub eadem Cœli conftitutione, ob varietatem propinquorum principiorum, necnon affuetudinis, homines reperiri aduerfis moribus prędictos.

Aftronomia, quo commendāda, quo reijcienda.

B

Ratio quorundam.

C

D

Diluitur Ratio Quarta fumpta ex Modo operandi Dei. Cap. XXXV.

Irmiffimo fundamento niti uidebatur Ratio quarta: Prima enim caufa operari dicitur a Peripateticis cū quadam Naturę neceffitate, a fonte autem neceffitatis omnia, quę manant, neceffitate prędita effe debent. At facilis eft eius euerfio, & ex iam dictis confpicua folutio colligitur: Nam primò inquiunt Theologi Deum extrinfecus non operari neceffariò, nifi ex fuppofitione: nam; quia ab ęterno liberè ita prędefiniuit, & non mutatur; ideo ita

Sol Theologica.

operatur, & non secus: & cum in Deo in prędefiniendis rebus refulgeat libertas A a mutatione libera, in homine, qui factus est ad imaginem eius, apparere debet libertas consimilis conditioni hominis, nempe cum mutatione complicata.

Solutio Academica & Peripatetica.

Soluitur ab Academicis & Peripateticis eadem ratio negando consequentiam: quamuis enim Deus necessariò operetur, & necessaria sint quæ ab eo in cælum manant, necnon quæ proximè sequuntur cælum, vt motus & lumen; tamen, dum ab ęternis ad mortalia transeunt, ob uarium sese habendi modum cælestis corporis & luminum eius ad hæc mortalia, ob materiei inconstantiam, rerum contrarietates, hominumque libertatem, multifariam multisque modis uariantur. Refulget in Deo primò & necessitas & libertas, in cælo per motum varietas, in homine autem seruatur libertas cum uarietate complicata. Et quamuis ea, quæ pēdent a facto a casu, dicātur a casu fieri; non propterea quæ pēdent a necessario, sunt necessaria, nisi id necessariū cū reduplicatione & adęquatè eius causa fuerit. Ratio differentię est, quoniā ex minus perfecto quoad propriam facultatem eius non valet proficisci præstantius & perfectius, at ex pręstantiore per recessum ab eo & im- B becillitatem recipientium, vel conspirantium ad opus, potest prodire vilius & imperfectius: opera enim quò longius a primo principio recedunt, eò imbecilliora & obscuriora redduntur. Addebatur necessitati nil obsistere. Dico necessarium non euerti, vt necessarium est, id tamen, quod a necessario pendet vt a causa communi, potest in materie & subiecto inconstanti vario modo recipi: & hoc ortum ducit ex contrarietate proximorum mouentium, & ex impotentia rerum mortalium; quæ nō exactè valent recipere numeros & mensuras munerum cæli, vt in calce quarti de Gen. animalium asseritur a Philosopho. Addebatur postremò contingentia habere causam, a qua necessariò manant: Iam dixi contingentia ratione communis generis includere necessitatem; indefinita autem, incerta, uaria, & inconstantia esse ratione singulorum, in quibus proximè uersatur operatio. Et hinc admirari, vt in cęteris, licet vires primi principii, ordinem partium mundi, perfectionemque vniuersi: cum enim omnia a necessario principio fluant, omnia ordinatissimè, miraque C perfectione necessitatis conditionem aliquam seruant. Nam contingentia necessitatem seruant: primò ratione sui gradus, & communis generis; quatenus est necesse, vt contingentia in mundo reperiantur: secundò ex suppositione; quia omne quod est, quando est, necesse est esse, vt dicitur in primo de interpretatione: tertiò ratione suæ conditionis; nam variabilia est necesse vt varientur, & mortalia pereant: demum ratione Pręscientiæ Dei; quatenus, vt dixi in pręcedentibus, semper pręsciētia iunctam habet aliquam necessitatem. Sed pręscientia duplex est: vna, quæ absolutè est rei causa, & hæc rem constituit absolutè necessariam: altera, quæ non absolutè rei est causa, sed pręcognitio determinationis alterius causę, qualis est pręscientia humanarum actionum: per quam seruatur simul contingentia naturę rei, libertas hominis, & certitudo eius apud Deum.

Contingētia ēt aliqua ratione sunt necessaria.

Quinta, et Sexta Ratio diluitur. Cap. XXXVI.

RAtio ex Medicorum, & pręsertim Galeni, Principio deprompta, quòd D mores sequantur corporis temperamentum; iam inanis reddita est ex eo, quod in gradu Perturbationum ostendimus: patefecimus enim Principium illud rationi, experientię, naturęq; rerum esse aduersum. Declararunt Cicero, & Alexander in libro de Fato; opera confirmarunt Socrates, & alii plurimi viri sapientes; munere Philosophię, & congruente studio, & assuetudine, perniciosas propensiones ex temperamento prodeuntes corrigi temperarique posse.

Ratio medica diluitur.

Ratio quoque ex attinentibus ad Ciuilem scientiam deducta facilè diluitur: nam Philosophia de Moribus non esset Philosophia, nec morum magistra, si homo libertatis Arbitrio esset destitutus. Et cum dicitur hominem ligari legibus, duci obiecto, turbari perturbationibus, subiici Deo: Respondeo hęc minime euertere hominis libertatem, sed confirmare. Non enim homo ita dicitur liber, vt nulli subiiciatur (ita namque solus Deus esset liber) sed liber dicitur, quia in pręeligendo altero oppositorū a nullo cogitur, ex se determinatur, & sibimet dominus est: Leges hominem dirigunt

Ratio ciuilis soluitur.

A diriguntur, obiecta inuitant, perturbationes agitant; at nil horum cogit, nil aufert e manibus hominis facultatem prȩeligendi id, quod consultatione prȩstantius iudicauerit. Tantum autem abest, vt Deus libertatem euertat; vt eam potius fȩlicissimè largiatur, & seruet. Liceat hoc in loco mihi duo enunciare, quæ vt leuiter & extrinsecus inspecta uidentur apprime falsa, ita intimius considerata verissima inueniuntur. Primum est: Optimus vsus libertatis hominis, est usus uerȩ seruitutis eius. Alterum est: Homini melius est seruire, quàm regnare; & uniuersa perfectio regni hominis, in seruitute est posita. Fundamentum veritatis utriusque enunciationis illud est, quia vera seruitus naturȩ rei congruens, ea est, per quam inferiora suo superiori subiiciuntur: dum uerò econtra superiora subiiciuntur inferioribus, ea est peruersio naturæ rerum, & dispositio præter naturam, non autem naturalis seruitus: & quoniam infera a superis perficiuntur; hinc euenit, quòd, dum per naturam seruiunt, sua perfectione fruuntur. Ita corpus per naturam inseruit animȩ, anima rationi & Menti, Mens Deo: ac vt corpus ab ani-

Duo præter commune loquēdi modum.

Perfectio hominis in seruitute posita est.

B ma, anima a mente, ita Mens a Deo perficitur: homo tunc rectè vtitur munere libertatis, dum ea præeligit, quæ legibus & uoluntati Dei sunt consentanea, dum autem id facit, uero & legitimo domino subiicitur: & inde ortum ducit ueritas primȩ enunciationis, quæ fuit, optimum vsum libertatis esse vsum verȩ & naturalis seruitutis. Huic simile illud est, quod a Theologis dicitur: Seruire Deo regnare est: vt etiam seruire Principi iusto, recteque institutis legibus. Id enim verum est; primò; quia illa seruitus est rectus vsus libertatis: secundò; quia, dum nobis Deum statuimus ducem, libertatem nobis Principem facimus, cum Deus sit ipsa libertas: tertiò; quia iuncti Regi & Principi cum eo regnare dicimur, Deus autem Rex Regum est, iuncti autem seruis dicimur induere vilem conditionem seruitutis; sic cum seruis serui sumus, iuncti Regi sumus Reges: demum; quia homines ita affecti verè agunt, quod per naturam rectè formatam uelle ac præeligere debent. Altera enunciatio erat, homini melius esse inseruire quam regnare, & iure profectò. Dum enim homo imperat & regnat, eatenus bono fruitur, quatenus id facit,

C quod uoluntati & decretis Dei est consentaneum; & ideo in eo est posita perfectio sui imperii, quòd Deo & legibus eius obtemperet: nemo igitur rectè regnat, nisi rectè seruiat; & quia rectè seruit, ideo bene regnat. Hinc maiorem hominis dignitatem præstantioremque eius conditionem indicamus, dum illum appellamus seruum Dei, quàm dum Regem & Principem Mundi. Nitendum est igitur ingenua seruitute maioribus nostris seruire: cauendum est ab ea seruitute, quæ nos inferioribus subiicit, & uilioribus mancipat; vt euenit, dum Ratio sensui, & sensus corpori obtemperat.

Diluuntur Dialectica Rationes. *Cap.* *XXXVII.*

D Dialecticȩ rationes; vt primo occursu argutȩ esse videntur; ita quamprimùm eis obsistimus, retunduntur, decidunt, ac euanescunt. Prima ratio ex Alexandro deprompta, non dialectica, sed sophistica est; peccat enim per fallaciam æquiuocationis. Nam dicebatur: Id est in nobis, cuius oppositum est in nobis; at oppositum eius, quod est esse in nobis, non est in nobis; quare id, quod est in nobis, hoc est arbitrii liberras, non est in nobis. Fallacia pendet ex æquiuocatione uocis, quæ est esse in nobis: nonnunquam enim accipitur pro libertate arbitrii; nonnunquam verò pro eo quod est ñobis competere, & in nobis reperiri: si semper usurparetur in prima significatione, non esset absurdum id quod colligitur, nempe id quod est in nobis non esse in nobis, immo verissimum esset, idem enim esset, ac si diceremus, liberratem arbitrii non esse in nostra potestate, quod verissimum est, libertas enim pro facultate sumpta competit nobis per naturam, nec ualemus eam non habere: at absurdū vr̄ ob modū loquendi, nā esse in nobis modò in una, modò in altera significatione vsurpatur. Addebaṫ secūdò: Si homo liberè operaṫ, vel id haber dū operatur, vel ante, & deduciṫ rō, vt prius deducta fuit:

Rō prima dialectica diluitur.

Diluitur altera rō.

Vel dicamus: Si voluntas liberè agit; vel id ei competit, dum est determinata, A
vel dum est indeterminata: non secundum asserere valemus, quia tunc non agit:
non primum, quia dum est determinata pro una parte, non amplius est libera.
Respondeo homini sempet competere libertatem; nam ei competit, antequam
præeligat; quia quamuis non agat, valet tamen liberè quam libuerit partem præ-
eligere: ei competit dum prçeligit, quia liberè id facit; ei competit actu cum
operatur, quia ea præelectio sua est, & ab eo pendet. At adhuc dialecticorum
acumen hebes redditum non videtur, pugnant enim acriter, & inquiunt. Si uolun-
tas & prçelectio libera & indifferens est, necesse est vt ab aliquo determinetur;
nil enim sui natura indifferens se ualet determinare, vt constat exemplo primç ma-
teriei; cum enim sit indifferens, non potius vni quàm alteri parti adhæret: si igi-
tur determinabitur ab aliquo, vel id est naturale & pet naturam operans, vel uolun
tarium: si voluntarium, tunc erit indifferens, & patiter necesse erit vt ab aliquo
determinetur, ac ita vel dabitur progressio in infinitum, vel erit deueniendum ad B
id, quod per naturam contrahet ac determinabit voluntatem: id autem, quod ope
ratur per naturam, operatut necessariò & pro facultate; quare omnia Naturç, &
Fato, & Necessitati subiicientur. Confirmatur: quoniam (vt inquit Auerroes in 2.
physicorum cont. 48.) Facultas çquè respiciens opposita est vis patiens, quæ ab ali
quo agente contrahi determinarique debet; & propterea non sui domina esse vide-
tut. Hinc accedit, quòd Auer. in 8. physicorum cont. 15. inquit mototem per volun
tatem esse motorem motum, motor autem ab alio motus liber non est. Confirma-
tut: quia voluntas per naturam fertur in bonum; & dum ei offertut summum bo-
num, non potest id nolle, sed necessariò illud vult; quare erga suum obiectum libera
Solutio. non est. His difficultatibus, quæ superare videntur vires dialecticorum, nunc breui
bus satisfaciam; latius autem ex dicendis de causis & definitione libertatis patebit
earum solutio. Dico igitur facultatem appetentem non cognoscere, sed sequi cogni
tionem: addo insuper eam sola ratione distingui a facultate cognoscente, vt dicitur
in Tertio de anima cont. 29. Ex his colligo facultatem appetentem primò pati, ex- C
citari, & moueri ab alio, quamuis mox sit principium efficiens motus; vt colligi-
tut ex tertio de anima cont. 54. prçterea dico, non Animam vel aliquam eius facul
tatem esse adæquatum principium agendi, sed compositum: nam homo agit, intel
ligit, lætatur, non anima; vt dicitur in primo de anima cont. 65. & propterea id,
quod determinatur ad agendum, non facultas aliqua, sed homo præsertim iudicari
debet: homo autem ad agendum determinatut; modò a recta ratione, vt homo
probus; modò a ratione deprauata, vt improbus; aliquando non a ratione, sed ab
appetitu sensus, vt incontinens, qui non agit cum præelectione. Ideo inquit Ari-
stote. in tertio de anima 47. Amplius autem præcipiente intellectu, & dicente men-
te fugere aliquid aut prosequi, non mouetur; sed secundùm concupiscentiam agit:
Et tunc dicimus cum Diuo Paulo; Sentio nouam legem in membris meis repu-
gnantem legi mentis meç, & captiuantem me in lege peccati. Addo demum ho
minem non dici liberum, quia sit indifferens ad ea omnia, quæ per mentem propo-
nuntur voluntati; summũ enim bonum oblatum voluntati, non potest ab ea renui: D
sed liberum dici, quia mente & ratione est prçditus; qua iudicans finem valet inda
gare media, ratiocinari de illis, vnum prçferre alteri ac præeligere; vt latius infra
explicabo. Ex his patet solutio difficultatum. Quçrebatur ptimò, a quo pendeat
determinatio ad agendum hoc potius quam illud. Dixi pendere a tribus; quæ
non ita se habent, vt necessariò moueant: immo cum ea sint tria, & modo de-
terminetur homo ab vno, modò ab alio, inferendum est eam determinationem ne-
cessitate carere: quod autem modò ab vno modò ab altero determinemut, or-
tum ducit ex varia hominis constitutione, quæ in nostra facultate posita est. Con-
firmationum autem difficultatis ex dictis solutio patet, ex dicendis clarior red-
detur.

De ori-

A *De Origine & Causis Liberi Arbitrij.* *Cap. XXXVIII.*

Bsolutis attinentibus ad primum caput, ex quibus constat hominem esse
liberi arbitrii participem, alterum occurrit maioris momenti; & est, quid
nam sit liberum Arbitrium, & ex quibus principiis ortum ducat: Et quo
niam scire est rei causam cognoscere, & definitio ex principiorum cau-
sarumque cognitione colligitur; ideo à Principiis ordiar, & primo a materie. Du-
plex assignari potest Materies libertatis: vna, cui tanquam affectio conuenit: altera, Materia libertatis.
circa quam versatur. Materies, cui conuenit, adhuc est duplex: vel subiectum pro-
ximum, & adęquatum; & hic est homo, qui liber & dominus dicitur: vel subiectum
primum, & principium, & hęc est anima rationis particeps. Materies, circa quam
versatur, sunt res humanæ necessitate carentes. Et quia ex prima materie ortum du
cit contingentia; ideo censendum est eam ex parte externę materiei, circa quam
versatur libertas, esse originem primam, sine qua humana libertas seruari non pos-
B set. Forma & essentia libertatis est ea facultas, per quam non coacti nec instinctu na- Forma libertatis.
turę ducti, sed propria ratione & consultatione valemus pro omni parte ratiocinari,
ac vni vel alteri parti hærere: q essentia in eo præsertim posita est, quia valemus re-
sistere perturbationibus animi, sensuũ appetitiones cohibere, propensionesque mo-
derari ex temperamento prodeuntes. Finis est humana perfectio: cum enim homo Finis.
Natura donatus sit omnibus animæ viribus, & quoad substantiam postrema perfe-
ctione sit præditus; adeò vt mortalium finis, permanentium & fluxilium copula,
Mundique epilogus nuncupatur; etiam donatus est libertate, per quam valet asse-
qui summum bonum, & in seipso vt in paruo Mundo valet imitari opificem mode-
ratoremque magni Mundi, ac in suis manibus est positum se perficere. Maiorē perfe
ctionem in animali mortali ex anima & corpore conflato excogitare non valemus:
cum enim huiusmodi animal materiem includat, sensusque exposcat; necessariò
obnoxium est contrarietatibus, perturbationibus, variisque ad corporea propen-
sionibus. Propterea eius perfectio in eo est posita, vt valeat corporea moderari,
C mentem purgare, eamque incolumem à labe corporis præseruare: quod cum fece-
rit, verè gloriari valet, & actione tanquam sua delectari; Deoque tenetur gratias
referre, qui huiusmodi facultate eum donauit; non enim libertas nobis data est, vt
miseri, sed vt fęlices reddamur: res namque mensurari debent per congruentem,
non per deprauatum ac pręposterum vsum. Origo efficiens, & id vnde proximè ma Causa efficiens.
nat libertas, a variis vario modo assignatur. Alexander 3. Naturalium quęstionum Alexāder.
cap. 13. inquit solum hominem esse liberum, quia solus animalium est rationis par-
ticeps, & consultandi uim habet; adeò vt ratiocinandi vis statuatur ab eo origo li-
bertatis. Verùm id non videtur esse proprium & adæquatum principium, nec sola Contra Alexandrũ.
vis ratiocinandi videtur esse satis: Quoniam si homo valeret de rebus ratiocinari,
mox esset coactus vni definitæ parti hęrere; vt coactus esset, si anima esset tempera
mentum, vt censuit Galenus, vel saltem anima sequeretur temperamentum, ex eo
que consurgeret, vt censuit Alexander, proculdubio liber non esset: Si enim ani-
ma quoad esse sequeretur temperamentum corporis, etiam cogeretur illud sequi
D quoad actionem; non secus ac se habeat de iumentis & feris: propterea cum Ale-
xander dicat animę gradus omnes sequi temperamentum corporis; vt affirmat in se
cundo de Anima cap. 8. necnon in principio primi de anima; originem & radices li-
beri Arbitrii euulsit, & pro seruanda eius vmbra & nomine in libro de Fato labora-
uit. Insuper idem Alexander in 2. de Anima cap. 45. agens de libero Arbitrio, ex sen Alia sententia Alexādri.
tentia Aristotelis inquit, Arbitrii libertatem oriri ex permixtione non entis cum en
te: quę permixtio cum in rebus effectis, tum in causis reperitur. In rebus effectis re
peritur permixtio entis cum priuatione, sine qua res non variarentur, nec ortui &
interitui essent obnoxię: & nedũ cum priuatione, verùm etiam cum mendacio per-
mixtę sunt; adeò vt frequenter illæ, quæ verę videntur voluptates, mendaces sint;
& quę videntur bona, sint mala: Ex hac permixtione oritur libertas ratione rerum,
circa quas versatur. In causis quoque reperitur mixtio cum non ente, quatenus
eis conuenit, vt sint quorundam causę ex euentu: nam quę ex euentu est causa, non
dicitur absolutè alicuius causa, vt inquit Philosophus in secundo phys. contex. 52.

& est causa ex euentu ob aliquid, quod accidit causæ per se, & ob imbecillitatem: A
& quod huiusmodi causam sequitur, sine causa factum dicitur, quoniam non est fa-
ctum ob aliquam peculiarem, antecedentem, & principē causam. Id verò si in rebus
externis fiat, Fortunam patit & Casum; si verò in nobis, liberum Arbitrium: Na-
tura quippe & mos videntur causæ prælectionis ac instituti nostri, quatenus in his
quoque est non ens, quocirca eligimus quandoque ea, quorum causa in nobis non
præiecta est, ob imbecillitatem ac infirmitatem humanæ Naturæ. Hæc Alexander
quem Portius, & alii nonnulli sequuti sunt. At sententia hæc minimè approbanda
videtur: permixtio enim causæ cum non ente, non est origo & causa libertatis; ve-
rùm eius potius, quòd nos errare valeamus, & recedamus a vero bono. Nam in par
te similis est ei sententiæ, quam Theologi proferunt dicentes, Hominem in prima sui
origine fuisse participem eius iustitiæ, quæ ob id originalis nuncupatur, & tunc ve
rè fuisse liberum: ob peccatum verò primi Parentis animus degenerauit, declinauit
que ad ea, quæ pertinent ad corpus, & inde ortum duxere variæ eius imbecillitates; B
adeò vt ea mixtio cum non ente & peccato, minimè sit origo libertatis, sed potius
diminutionis & labefactationis eius. Confirmatur: quia non ens & malum, solùm
mali & declinationis sunt origo, & machinantur maleficium, vt inquit Philosophus
in 1. phy. cont. 80. libertas autem Arbitrii inter ea numeratur, quæ absolutè perfe-
ctionem denotant: hinc primo tribuitur Deo, mox separatis mentibus, demum ho
mini: in Deo autem permixtionem cum non ente nec quidem excogitare vale-
mus, ipse enim est omne quod re vera est. Insuper; si ex permixtione cum non en-
te oriretur libertas; vbi maior permixtio, ibi maior refulgeret libertas, ac ita iumen
ta & feræ liberiores essent homine: Nec rectè etiam dicitur libertatem in internis, re
spondere casui & fortunæ in externis; ea enim, quæ liberè fiunt, ex instituto a pro-
Opinio propria. ptio agente proficiscuntur. Propterea dicamus primam ac veram originem liberta-
tis esse solutionem a materie; ex eo enim quòd forma & primum agendi principium
a corpore & materie nō pendet, libera & sui domina esse dicitur. Hoc indicauit Ana
xagoras inquiens, Mentem a Chao & materie debere esse solutam, vt dominaretur:
quam sententiam frequenter commendauit Arist. ex eo enim quòd mens est solu- C
ta a materie, & ab ea non pendet, non est mancipes corporis; sed valet corpori præ
esse, iudicare, dominari, imperare, attinentiaque ad illud moderari, coercere, & cor
rigere. Ex solutione itaq; a materie, & ex imperio supra corpus, cōsurgit liberi arbitrii
fœcundissima planta; ex qua prodeunt humanæ actiones, quasi humanæ salutis &
miseriæ dissimiles fructus. Hinc percipimus, quòd Mens; quo magis fuerit a mate-
rie soluta, eò liberior est; quò verò magis fuerit mersa materiei, eo magis etiam car
cere tetro occlusa, corporisque compedibus ligata detinetur. Deus cum omni ex
parte sit a materie seiunctus, nedū est maximè liber, verùm ipsamet libertas est. Et
quoniam in causis adæquatis si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa
negationis, & viceuersa; ideo omnes formæ a materie & corpore non pendentes,
liberæ sunt; pendentes verò a materie, libertatis munere sunt destitutæ. Verùm Ale-
xander eiusq; asseclæ hanc veritatem inspicere non valuerunt, cum perperam iudi-
cauerint humanam mentem esse mortalem: & profectò pro astruenda humanæ Mē
tis immortalitate, ea ratio, quæ ex eius libertate deducitur, maximi momenti cense D
ri debet.

Definitio liberi Arbitrij. *Cap.* XXXIX.

EX causarum explicatione facile modò est liberi Atbitrii definitionem colli
gere. Pro cuius notitia accipiendum est; quod, cum libertas sit aliquid,
necessariò vel est substātia vel accidens: Non est substātia, quia non mate
ries, vt patet; non forma nec compositum, quia neutrum dicitur liber-
tas, sed vel liberum, vel libertatis principium: quare est aliquid, per quod forma vel
compositum denominatur; huiusmodi autem debere esse accidens. Sed cum accidens
sit, vel est accidens per accidens, vel per se: non primum; quia id non sequitur for-
mam speciei, at libertas sequitur formam speciei hominis, est igitur libertas acci-
dens per se. huiusmodi autem accidens nuncupatur proprietas, & cōstituit secundum
modum

A modum dicendi per se; quæ proprietas est facultas quædam conueniens composito per formam, qualis est facultas ridendi, necnon addiscendi disciplinas. Et quamuis proprietas re uera a suo fundamento non sit distincta, vt patefeci in præcedentibus: ea tamen fundamēto semper superaddit relationem, denominationem, & modum accidentis; per quem formaliter & ratione distinguitur, ac de subiecto suo demōstrari potest. Cum itaque humani Arbitrii libertas sit facultas quædam; quæ sit integra eius definitio, considerandum est. Nonnulli breuibus eam definiētes inquiunt, Libertatem Arbitrii esse liberum de ratione iudicium. At ex hac definitione, genus omne causæ minimè elucescit; & id, quod ꝓ genere sumitur, satis est dubium. Propterea dicēdum censeo Libertatem humani Arbitrii esse facultatē hominis, qua de oppositis ad eius actiones pertinentibus ratiocinari, oppositaq; præeligere valet; ex parte animæ sui natura rationis compote prodeuntē, quatenus a materie non pendet; hominiq; Dei munere pro sui perfectione tributā. Ita censeo ex sententia Arist. definiēdā esse libertatē humani Arbitrii: ex qua definitione oē genus causæ elucescit, vt est cōspicuum.

Proprietas nō distinguitur a suo fundamento.

Definitio liberi Arbitrii.

B At duæ emergunt non spernendæ difficultates. Prima est: Cum facultas hominis rationem sequens dicatur oppositorum; num vnius sit per se, alterius ex euentu vel potius vtriusque per se? Insuper: Cum nedum homo, verùm ēt iumenta & feræ efficiant opposita (ad libitum enim feræ mouentur motibus oppositis, & mōmouētur, modò requiescūt) cur solus homo, solaq; facultas rōnis compos dicitur esse oppositorum? Confirmatur dubitatio: quia inquit Arist. in 8. phy. 29. se mouere esse proprium viuentium; & quæ se mouent, posse mouere se oppositis motibus, quare ēt iumenta videntur esse indifferentia, ac libertate prædita. Prima dubitatio ardua satis est: nam Arist. in 8. Physicotum cont. 8. facultates rationis expertes ait efficere vnum tantùm, vt ignem calefacere; ꝙ si efficiāt nonnunq̄ oppositum, id tantùm esse ex euētu, vt æstiuus calor reddit viscera terræ frigida: facultates verò rationis cōpotes ait efficere contraria: Auer. eo in loco inquit facultatem rationis compotem vtrumq, oppositum efficere essentialiter. Ex aduerso Arist. 9. Meta. cont. 3. inquit vnum per se, alterum ex euentu efficere; ait enim. Et quæ quidem cum ratione, omnes contrario-

An agens per rationem efficiat duo opposita per se.

An feræ agant opposita.

Agitatur prima dubitatio.

C rum sunt eædem; carentes verò ratione, vna facultas vnius est: vt calidum solùm calefacit; facultas verò Medendi, infirmitatis, & sanitatis: Causa autem est; quia ratio eadem ostendit rem & priuationem, non tamen similiter, & est vt sit amborum; est autem vt magis sit existentis: Quare necesse est huiusmodi scientias esse quidem contrariorum, esse vero huius quidem secundùm se, illius verò non secundùm se; etenim ratio huius quidem secundùm se, illius verò quodam modo & ex euentu. Hæc Arist. per quæ videtur sibi aduersari; quoniam si facultas cum ratione operans vnius est per se, alterius ex euentu, non differret a facultate expertæ rationis; cuius oppositum dixit in 8. physico. Insuper Auerroes in octauo physico. vt dixi, apertè oppositum profert. Vicomercatus vir doctissimus eo in loco Auerroem errare, Aristotelique aduersari asserit: Nam inquit facultatem rationis compotem non differre ab experte, quia vtrumque oppositum per se efficiat; sed quoniam ad libitum vtrumque valet efficere, vnum tamen per se, alterum ex euentu; agentia verò per Naturam non vtrunque valent ad libitum efficere. At eius sententia appro-

Vicomercati sentētia reiicitur.

D banda non videtur; quoniam agens per naturam, cum agat sua forma, quæ vna est, absolutè vnum agere dicitur: Agens verò per rationem, cum agat per scientiā, quæ eadem oppositorum est, verè dicitur posse agere opposita. Insuper scientia & ratio eorum oppositorum, quæ ambo sunt formæ, per se esse dicitur, vt calidi & frigidi; quare ambo valet per se efficere. His accedit, quòd Arist. in 8. phy. eas potentias distinguit absolutè per posse & non posse agere duo opposita, non per posse ea facere ad libitum & non ad libitum. Propterea dicamus causam agentem cum ratione, vel versari in fine, vel in ordinatis ad finem. Si uersatur in fine, profectò vnius est causa per se, alterius ex euentu. Ratio est, quia finis proprius definitus est: ita medicus per se sanat, ex euentu interficit malè utens Arte sua, vt dicitur in 8. phy. cont. 8. & in x. Meta. cont. 3. Et aduertendum, quòd Medicus malè utens Arte, & interficiens, potest dupliciter considerari: primò vt medicus, ac ita ex euentu penitus interficit: secundò vt vir prauus, suo vitio abutens Arte; & quia hoc facit ob ulteriorem finem, ideo de hoc se habebit, vt de ordinatis ad finem. De quibus modò loquens di

Opinio propria.

eo ordinata in finem non esse ea, quæ propriè fiunt; nam propriè optatur & fit id, A cuius gratia media parantur, vt unà cum Platone inquit Aristoteles: veluti quanuis Medicus modò calefaciat, modò refrigeret, modò repleat, modò extenuet; semper tamen dicitur facere idem, cum hęc referat ad sanitatem. Cum itaque homo agens per rationem uersatur in mediis, & valeat opposita facere, valeat moueri & quiescere, valeat ire ad videndum amicum & non ire, eligere vnum genus vitæ vel aliud: ea opposita vel considerantur in distincta occasione & tempore, ac ita non est dubium ambo posse fieri per se: Medicus enim pro distincta ægritudine modò humectat, modò desiccat; Pictor modò dealbat, modò denigrat, & vtrũque facit per se, immo natura sic est per se principium motus & quietis: vel considerantur in eadem occasione & tempore, & de his est dubitatio. De quibus dico ea opposita ad duo referri posse: vel ad Arbitrii libertatem absolutè; ac ita assero hominẽ esse indifferentẽ, ac vtrũq; agere per se, quatenus vtrũq; agit liberè, cognoscens, & pręeligens: secundò posse referri ad absolutã cõditionẽ rei efficiẽdę, & ad rõnẽ, quæ magis pro una parte quàm pro altera est nata suadere & excitare; ac ita vnũ principa B lius, quàm aliud dicitur facere. Ex his constat resolutio difficultatis: nã agens per Naturã absolutè vnũ agit per se, alterũ ex euẽtu & pręter intentionẽ: Agens per rõnẽ, dũ refertur ad finẽ, unũ agit per se, alterũ ex euentu; nõ ita tñ ex euentu, vt agens per naturã, qm̃ id quoq; efficit cũ cognitione & intentione; ideo Arist. dixit x. Meta. potius ex euẽtu: at si refertur ad ordinata in finẽ, dũ cõsideratur vt agens liberè, utrunq; efficit per se; per relationẽ uerò ad rõnẽ vnũ efficit principalius quàm aliud: Ac ita loca Arist. conciliantur, nec Auerroes dissentit ab Aristotele. Vt uerò pertinet ad alteram

An iumenta efficiãt opposita.

difficultatem, quia ẽt animalia expertia rõnis uidentur libera, & uidẽtur posse agere opposita. Respondeo Animalia bruta mediare quodam modo inter hominem & inanima, quatenus ea quoque efficiunt opposita: Differunt tamen ab homine.

Differentia ex parte finis.

Primò ratione finis: qm̃ homo tendere potest & ad bonum animi, & ad bonum corporis; iumenta uerò cum operentur per Naturam, solùm sunt procliuia ad bonum corporis, & ad illud tendunt.

Ex parte dirigẽtiũ.

Secundò ratione facultatis dirigentis: dirigi.n. potest homo C & a cognitione ac appetitu sensuum, & a rõne; & ualet vtrunq; sequi.

Ex parte mediorũ.

Tertio rõnę mediorum: nam cũ brutis offeruntur media, illa eligunt quodã instinctu naturæ, nõ formata ratione pro omni parte; ac ita eligunt, at nõ pręeligunt: propterea dicuntur determinata ad unum, ad illud nempe, ad quod per naturam ducuntur; non autem indifferentia sunt munere rationis pro omni parte, vt homo: hinc potius dicuntur moueri secundùm sensum, quàm a sensu.

Quòd Arbitrii Libertas in Ratione, Non in Voluntate sit posita. Cap. XL.

Am de Libero Arbitrio, & quòd sit, & quid sit, apparuit: sequitur modò vt perpendamus, cui Mentis facultati competat; num Rationi, vel potius Voluntati, siue Pręelectioni. Res est sans dubia: Rationes extant D pro omni parte. Ac vt ad veritatis inuentionem excitemur, referã primò aduersarum opinionum fundamenta, mox quid sentiam explicabo. Plurimi eorum, qui Aristotelem sequuntur, vt Alexander, Lodouicus Boccaferreus, Portius, Episcopus Casertanus, & alii viri celebres; in sola ratione, minimè in voluntate positam esse libertatem affirmarunt: Quorum hęc sunt potiora fundamenta, & Primò. Voluntas, vt quæuis facultas appetens, non cognoscit, cum distinguatur a cognoscente: facultas libera debet cognoscere; propterea enim dicitur posse opposita, quia vtrunque cognoscit: inquit enim Arist. in 8. phy. cont. 8. & x. Metaphysicę cont. 3. facultatem cum ratione agentem esse oppositorum: quia ratio & scientia oppositorũ est.

Rõ secunda.

Secundò: Libertas ei debet comperere, cuius officium est imperare, regnare, pręesse, & dominari: at hoc facultate conuenit iudicanti & ratiocinanti, non appetenti; officium enim appetentis est exequi, & implere mandata iudicis pręcipientis: hinc Arist. in 3. de anima ostendit intellectum & appetitum esse principia motus, & iurè; nam intellectus imperat, appetitus exequitur.

Rõ tertia.

Tertiò: Ea vis & facultas,

quæ

A quæ libera est, debet esse efficiens, non aũt solũ mota & patiens; id.n.quod mouetur ab alio, dirigitur, cõtrahitur, determinatur, tantũ abest vt libertate fruatur, vt potius maximè inseruiat, mouentibusque succũbat: facultas appetendi est patiens, mota, excitata, & ducta a cognoscente: non itaque libera dici potest; alioquin prima materies maximè iudicanda esset libera: Hinc Auer: in 2. phy. 48. voluntatem, & omnes apperentes facultates inter eas numerat, quæ patiuntur, & in 8.phy.cont. 15. inquit motorem per uoluntatem esse motorem motum. Quartò: Voluntas, cum sit vis *Rõ quarta.* patiens & indifferens, non valet ex se determinari; nil enim se mouet, vt ostenditur ab Aristotele in 8. phy. 40. & cum sit indifferens, non valet sua facultate alterum oppositorum prosequi, ab agente enim æquali non manat actio, vt in 2. phy. coot. 48. inquit Auerroes. Et confirmatur: quia voluntas definitur, quòd sit desiderium *Cõfirmatio.* boni cum ratione; quare, dum per rationem ei offertur bonum, non potest id nolle: alioquin voluntas non esset voluntas, quia ei definitio voluntatis non conueniret;
B & presertim, quia bonum est obiectum uoluntatis. Preterea: Libertas presertim fa *Ratio quíta.* cultati nobiliori conuenire deber, indicat enim perfectionem: at facultas, quæ ratiocinatur & cognoscit, præstat facultati appetenti non cognoscenti. Insuper: Liber *Sexta.* tas maximè fulger in ordinatis ad finem, non in fine: voluntas autem ipsius finis est. Plato quoque visus est huic parti adherere: quod satis apertè colligitur ex Protago *Plato.* ra, vbi latissimè Socrates cum Protagora disputans nititur ostendere Scientiam in homine esse ducem & principem, & scientia in bomine nil esse potentius; adeò vt homo verè sciens peccare non valeat; superari autem & vinci a voluptatibus summam nuncupat inscitiam: ex quo colligitur totam arbitrii libertatem in facultate cognoscente esse positam, voluntatem autem non posse ei non obtemperare. Ex qua disputatione etiam colligit Arist. in 7. moralium Nicomachiorum cap. 2. Socratem negasse dari continentiam, quia nemo sciens peccare potest. Plotinus etiã En. *Plotinus.* 6. lib. 8. cap. vi. inquit. Manifestum est libertatem, & quod est in nobis, inter res agendas neque ad actionis effectum, neque ad externas actiones; sed ad actum in-
C ternum, & intelligentiam, contemplationemque virtutis ipsius omnino referri; hãc verò Virtutem oportet Mentem quandam existimare &c. Manifestè Plotinus libertatem facultati cognoscenti & contemplanti, non appetenti tribuit. Boetius adhuc *Boetius.* clarius in Procemio tertię sectionis secundę editionis libri de interpretatione loquens aduersus Stoicos id ipsum affirmat, inquiens. Nos autem liberum voluntatis arbitrium non id dicimus, quod quisque voluerit, sed quod quisque iudicio & examine colligit: alioquin multa quoque animalia habebunt liberum voluntatis Arbitrium, illa enim videmus sponte quædam refugere, quibusdam sponte concurrere: At quotiescunque imaginationes quędam concurrunt animo, & voluntatem itritant, eas Ratio perpendit, & de his iudicat; & quod ei melius videtur cum arbitrio perpenderit, & iudicio collegerit, facit: atque ideo quędam dulcia, & spem vtilitatis monstrantia, spernimus; quędam amata vel ardua, licet nolentes, fortiter sustinemus: ideo non in voluntate, sed in iudicatione voluntatis, liberum constat Arbitrium; & non in imaginatione, sed in ipsius imaginationis perpensione consistit.
D Hęc Boetius: ex quibus luce clarius colligitur in tatione, & non in voluntate liberum Arbitrium collocasse. Alexander Aphrod. id ipsum existimauit, quod colligitur ex *Alexãder.* primo suo lib. de anima cap. de Phantasia: inquit enim. Assensio, quę in simplicibus versatur, vtrum sint nec ne, in nostra potestate non est, nam sensum atque imaginationem huiusmodi assensio sequitur: At uerò assensus ille, qui agendis rebus præstatur, vtrum agi debeãt, an non debeant, a ratione velut a causa proficiscitur; quem in potestate nostra esse perspicuum est: Nanque in facultate nostra esse quis dubitet rem quampiam deliberatione cæteris anteponere, atque eidem assensionẽ adiicere? &c. Clarius idipsum affirmat 3. naturalium quæstionum cap. 13. inquiens, nos posse de rebus consultare & non consultare, & esse dominos consultandi de imaginationibus, non autem necessario imaginationem sequi, &c. Auer. quoque id *Auerroes.* ipsum existimauit, quatenus in 2. Pby. cont. 48. omnem facultatem appetentem asserit esse patientem, indifferentem, & nil agere nisi ab agente aliquo contrahatur; & propterea liberam esse non posse. At perpendamus, quomodo Aristot. quoque *Arist.* huius fuerit opinionis. Nam id, quod est causa, vt uoluntas aliquid velit vel nolit,

est

est fundamentum libertatis; at huiusmodi causa est mens & ratio, vt dicitur ab Aristotele in 12. Metaphysicę 36. asserente: Concupiscibile est id, quod videtur bonū; uoluntate optabile est ipsum primum existens bonum: appetimus potius quia uidetur, quàm uideatur quia appetimus: principium est Mens &c. Manifestè Arist. uoluntatem menti subiicit, & id ait ab ea optari, quod a Mente iudicatur bonum. Praeterea inquit Arist. in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 1. Ignorat igitur sanè improbus omnis, quænam sint agenda, & a quibus abstinendum, & ob hanc ignorantiam homines redduntur iniusti & mali. Quòd si improbi omnes ob ignorantiam redduntur mali, conspicuum est non ob uoluntatem esse tales, nec voluntatem esse liberā; si enim ea libera esset, etiam qui non ignorant possent peccare. Insuper in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 3. inquit: Postquam consultatione adhibita iudicauerimus, tum secundùm eam consultationem appetimus. Pręterea in 30. part. prob. 11. inquit: Cur homo aliud intelligit, aliud facit? An quia contrariorum eadem scientia est? An quia mentis officium ad plura extenditur, appetitus in vnum tantummodo fertur? atqui homo mente magna ex parte viuit, & ratione; bestię appetitu, ira cupiditateque ducuntur. Pręterea ostendit Arist. in octauo phy. loquens de æternitate motus, motorem non transire ex potestate ad actū secundum, & ex non mouere ad mouere; nisi præcurrat motus aliquis, per quem reddatur motor proximus; & cum fuerit talis, necessariò mouet, nisi aliquid impediat: & hoc ait esse uerum de omni mouente & per naturam, & per rationem, vt patet ex cont. octauo. At si libertas in uoluntate esset posita, & ad libitum quamuis partem posset præferre, ea sententia falsa esset: nam agens per voluntatem posset esse in potentia proxima, & non mouere, & sine præcurrente motu per libertatem voluntatis posset ex non mouere transire ad mouere. Pręterea declarat Arist. in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 3. quòd nedum continentis, verùm etiam incontinentis actio, rationem aliquam sequitur; adeò vt actio sequatur rationem, vt conclusio propositiones: ideo inquit Philosophus. Cum opiniones alię sint de rebus vniuersis, aliæ de singularibus, quarū sensus arbiter ac dominus est: necesse est, vbi ex his duabus vna effecta sit; in iis quidē, quæ sunt cognitionis, animū id quod cōclusum est enunciare & affirmare; in iis autem, quæ sub actionem veniunt, statim agere: Vt si omne dulce gustandum est, hoc autem est dulce, tanquam vnum de singularibus; necesse est eum, qui possit, quique non prohibeatur, simul atque dictum est etiā agere. Cum igitur inest vniuersa opinio, quæ gustare prohibet, secunda omnia dulcia esse iucunda, & tertia hoc esse dulce, (hęc autem est quę agit) & adest fortè cupiditas: opinio quidem illa prima hoc fugere iubet, cupiditas autem aliò trahit, potest enim vnamquamque animi partem cōmouere: ita fit, vt a ratione, & opinione quodam modo nascatur incontinentia; non quòd opinio per se sit rationi contraria, sed ex euentu; cupiditas.n. nō opinio, rectę rationi contraria est, &c. Apertè Philosophus, dum loquitur de modo quo agimus, nunquam voluntati, semper rationi libertatem, determinationem & directionem tribuit. Ideo in 3. de anima cont. 28. inquit. Sentire igitur simile est ipsi dicere solùm & intelligere; cum autem iudicauerit delectabile aut tristabile, affirmans aut negans, prosequitur aut fugit. Id ipsum confirmauit in cont. 34. Ita quoque in lib. de Motu animalium explicans modum, quo homo per rationem mouetur, latissimè ostendit semper dirigi determinarique per rationem: nunquam asserit ex uoluntatis arbitrio nos aliquid agere, vel moueri; adeò vt voluntati ratione & facultate propria nullam unquam tribuat Arbitrii facultatem. Arbitrii itaque natura & conditio in eo erit posita: vt, cū iumenta & feræ per certa media in finem definitū naturæ instinctu ducantur, homo munere rationis valet de his, quæ per imaginandi Virtutem Menti offeruntur, ratiocinari; ea vicissim comparare, vnum alteri pręferre; sub variis communibus enunciationibus singularia, in quibus versatur actio, ponere; vni parti assentiri; ac ita actiones suas sua ratione componere, formare, & dirigere; & propterea suarum actionum dominus, faber, & auctor nuncupatur.

Epilogus dictorum

A *Rationes pro parte asserentium Libertatem in Voluntate esse positam. Cap. XLI.*

Firmissima profectò, & rationi summopere consentanea sunt eorum fundamenta, qui libertatem in ratione collocatā affirmant: at non leuiora sunt illa, quibus aduersę nituntur opiniones; nam hac de re tres sunt principes opiniones. Quidam enim in sola ratione eam esse positam censent, vt patuit: alii in sola Voluntate, vt Scotus in Quolib. D. Th. inquit libertatis originem in ratione esse positam, quia iudicium eius non est a natura definitum; libertatis tamē formam, vt in propria sede, in voluntate reperiri. Quicunque libertatem Arbitrii tribuunt Voluntati, inquiunt Voluntatem imperare rationi, & esse causam, vt liberè iudicemus. Ideo inquit Diuus Augustinus lib. 3. de libero Arbitrio; Voluntas nostra non esset voluntas, nisi esset in nostra potestate. Quæ sententia ita rationibus

Quòd Libertas in voluntate ac prælectione sit posita.

D Augustinus.

B confirmatur, & primò. Iudicium, & ratio in nostra facultate non est posita, sed naturam sequitur: non enim in nostra facultate est bonum iudicare malum, & econtra; sed tale cogimur iudicare obiectum, quale se nobis offert. Similiter: Ratio ex natura & conditione rei sumit definita principia, ex quibus definitam, & determinatam colligit conclusionem; & hoc videtur verum, siue ratio sit de attinentibus ad cognitionem, siue ad actionem: quòd si nonnunquam argumentamur pro vna parte, mox pro altera, id pendet ex voluntate, quæ rationi præcipit, vt pro hac, vel pro illa parte ratiocinetur: Ita etiam vir sapiens dicitur speculari, quando vult; vt etiam fatetur Arist. in 2. de ani. cont. 60. si speculatur, quando vult, voluntas igitur ei imperat, & dominatur. Præterea: Libertas Arbitrii in nolle & velle posita est, ideo sæpe dicimus, hoc facio nulla rōne coactus, sed quia ita volo: & de eo, qui imperat, dicimus; ita vult, ita iubet: & in nobis sępe experimur, nos aliquid facere non aliā ob causam, nisi quia ita volumus, & est satis pro causa voluntas. Et dū volumus aliquid suadere vel dissuadere, dicimus; noli hoc facere, noli esse īcredulus, velis esse vir probus, noli

Ratio prima.

Secunda ratio.

C esse improbus; qui sermones inanes essent, nisi voluntas libera esset: respōderemus. n. nos nō posse vel nolle aliquid, vel velle, quia non est in nostra facultate. Præterea, dū libertatē transferimus ad rationem, manifestè indicamus eā ex voluntate pendere: dicimus. n. nos ratiocinari, deliberare, ītelligere id quod volumus; & nisi ageremus id quod volumus, non diceremur liberè agere. Cum itaque posita voluntate ponatur libertas, dempta remoueatur, constat libertatem totam in voluntate esse positā: in eo enim censeri debet posita libertas, in quo cęteris circumscriptis seruatur; & eo solo dempto, remanentibus cęteris seruari non potest: At circumscriptis cęteris, hoc solo seruato quòd actio fiat cum voluntate, seruatur libertas; hoc dempto, superstitibus cęteris, libertas perit: in voluntate itaque posita & collocata est. Minor propositio, de qua sola potest esse dubitatio, ostenditur: quia intelligentiæ, quamuis vni definitæ parti ex sententia Arist. sint addictæ; tamen, quia ita volunt, liberę dicuntur: inanima corpora; quamuis libertate sint destituta; tamen, quia appetitu naturali in suum locum feruntur, seruant imaginem libertatis; & dum appetitu mouentur, di-

Tertia rō.

D cuntur moueri liberè. Præterea: In eo est posita libertas, ex quo pendet ratio probitatis vel improbitatis actionis; & per quod reddimur digni pęna, præmio, laude, vel vituperio: at hoc pendet non ex nostra ratione & iudicio, sed ex nostra voluntate & prælectione: hæc enim est differentia actionum moralium, & effectionum Artis; earum enim principium est prælectio, harum Mens, vt dicitur sub initio sexti Metaphysicæ. Insuper opus Artificiosum commendatur, si formosum fuerit; actio verò ad mores pertinens, si rectè fuerit acta, nempe si cum voluntate & prælectione, vt patet ex 3. Moralium Nicomach. cap. 5. necnon ex lib. 6. cap. 5. ideo virtus definitur, quòd sit habitus cum prælectione. Id ipsum affirmauit Seneca Epist. 96. inquiens: Vis scire, quam dissimilis sit aliarum Artium conditio, & moralis scientię? in illis excusatius est voluntate peccare, quàm casu, in hac maxima culpa est sponte delinquere. Et Plato in x. de Repub. inquit: Eligentis quidem culpa est omnis, Deus autem est extra culpam; adeo quòd culpa & laus, non ob rationem, sed ob voluntatem & pręlectionem nobis conuenit. Prætęrea libertatem esse positam

Quarta ratio.

Quinta.

in

in uoluntate, ex eo colligere ualemus; quia tendit etiam ad ea, quę fieri nequeunt, A quæ nulla ratio ostendit esse optanda. Insuper id ipsum satis apertè confirmatur: quia si imaginamur aliquem prędituum omni facultate cognoscendi, ratiocinandi de oppositis, consultandi, vnum alteri pręferendi, & hoc solum adfuerit, vt coacti simus velle vnum eorum definitè, statim perit & abest vniuersa libertatis forma, vt constat de recipiendo semo & vltimo fine uitę. Præterea ad eam facultatem pertinet libertas, ad quam pertinet contrahere hominem indifferentem ad vnam definitam partem: at hoc est munus facultatis appetentis, vt dicitur ab Aristotele 9. Metaphysicę cont. xi non autem iudicantis: inquit enim Arist. loco nuper relato, Potestates cum ratione agentes posse efficere contraria: & nisi adesset aliquid eas ad vnum contrahens, simul contraria agerent, quod tamen fieri non potest: ideo necesse est, vt determinentur ab aliquo; id aũt est appetitus, aut pręelectio; quod enim desiderabit, id faciet, &c. Apertè his uerbis asserit philosophus rationem contrahi per appetitum & pręelectionem: & quamuis appetitus supponat cognitionem; tamen ille est, per quem minorem propositionem sub quo libuerit vniuersali collocamus, & per quem B agimus. Nec satisfacere videtur solutio Portii asserentis pręelectionem esse actionem rationis; & cum præelectio dicitur libera, indicari libertatem rationis & mentis: hoc inquam dici non debet. Primò: quia, vt uoluntas, ita pręelectio, dicitur facultas appetens ad mentem pertinens; vt patet ex 3. Moralium Nicomachiorum: ideo non magis una quàm altera dici potest actio Mentis, nam actiones tantùm sunt eius, quatenus supponunt cognitionem Mentis. Præterea Arist. eo in loco, Nono scilicet Metaphy. cont. x. ait rationem determinari a præelectione & appetitu: id autem, quod facultatem contrahit & determinat, non dicitur eius facultatis actio; alioquin ratio tunc semetipsam determinaret, quod ibi inficiatur Arist. at quod contrahitur & determinatur ab alio, non debet censeri liberum. Simplicius etiam in Epictetũ libertatem videtur tribuere uoluntati; inquit enim cap. v. Quis est, qui se nõ sentiat modò uelle, modo nolle, eligere, deliberare, assentiri, dissentiri? &c. Est itaq; res apprime dubia: nam libertas non videtur competere facultati appetenti, quia C cæca est, & ab alio dirigitur: non Præelectioni; quia incontinens agit liberè, at non cum præelectione: non Voluntati; quia ea respicit finem, libertas pręsertim pertinet ad ordinata in finem: non Rationi; quia ea non valet se determinare, sed ab alio determinatur. Quid itaque erit dicendum?

Sexta. — Septima. — Portii impugnatio — Simplicius.

Opinio Propria. *Cap. XLII.*

VAria retuli hactenus, per quæ cumulatè iudicare valemus; in quo sit posita difficultas; necnon excitari ad inuentionem veritatis: nunc autem proferens quod ex sententia Aristotelis dicendum cẽseo, me semper subiiciens acriori iudicio, præaccipio Vires animę ex sententia Aristotelis ab essentia eius non distingui; vt dixi in enumeratione earum. Accipio secundò facultatem appetentẽ non distingui a cognoscente, nisi ratione; vt dicitur in 3. de anima cont. 29. Accipio tertiò, Voluntatis nomen frequenter latè vsurpari: vel pro omni appetitu fa- D cultatum cognoscentium, ut dicimus aues velle volare, canem velle comedere: vel saltem pro omni appetitu Mentis & rationis, ueluti dum quæritur, an voluntas sequatur rationem, nam appetitus sequens rationem est pręelectio potius, quam voluntas: & in hac secunda significatione modò voluntas vsurpatur. Addo quartò id, quod in pręcedentibus declaratum est: seiunctionem a materie & corpore, esse fundamentum, radicem, & originem libertatis. Ex his tria colligo. Primum est, in omni mentis gradu & facultate ad actionem ordinata locum habere libertatem arbitrii; cum omnis sit a materie soluta, & simul ad actionem conspiret. Alterum est, eo ordine & gradu libertatem competere facultatibus Mentis, quo ad actionẽ conspirant, & per naturam sunt subordinatę: & quia ratio dirigit, appetitus exequitur, propterea libertas est in ratione, vt in principe & dirigente; in appetitu eius, ut in exequẽte: in principio consideratur radix libertatis, & actionis, in appetitu usus eius: in principio includitur in uirtute, in appetitu magis cum apparente forma: in principio quoad naturam primò inest; in uoluntate primò quo ad nos, quatenus uoluntas

Opinio propria. — Quatuor accipiuntur. — Colligun tur tria.

est

A est proximius agendi principium: in Ratione est libertas, quatenus ipsa non per naturam definita est ad vnũ quod ei offertur, sed ualet de oppositis ratiocinari, se primũ principium constituere agendi uel nõ agendi aliquid, & sub communibus enunciationibus modo vnam modò alteram minorem collocare; & propterea homo dicitur dominus, & princeps suarum actionum: in voluntate uerò seruatur libertas; primò quia non est re distincta a mente; secundo, quia pendens & formatum a libero, liberum dicitur; tertiò, quia in ea libertas semetipsam per opera patefacit, veluti etiam dicimus Manum Principis liberam & dominam esse. Quòd libertas ex mẽte ducat ortum, apertè patefecit Aris. in 12 Metaph. 36. inquiens. Appetimus res quia videntur, magis quàm videãtur quia appetimus, principium autem est intelligentia, &c. Cum itaque principium primum actionis & directionis sit intelligentia, necesse est vt ex ea ortum ducat libertas. Colligo tertiò verè & propriè liberum debere dici, non rationem, non voluntatem, sed hominem; quia homo est integrum agendi principium, & eius vt totius agentis dicuntur esse actiones, vt asseritur in 1. de anima 65.

B Conuenit itaque libertas & rationi, & uoluntati, & homini, eo ordine eaque ratione, qua est nata eis conuenire, & ad actionem ordinantur. Sic homo liberè dicitur uelle, & nolle; & id dicitur agere quod vult, quia id agit quod iudicat sibi expedire, & quod propria ratione decernit; quam voluntas sequitur: & præsertim denominatio tribuitur uoluntati; quia ab ea proximius pendet actio, in eaque extrinsecus per suam formam a ratione manantem refulget. Et quoniam ex cont. 57. tertii de Anima nonnulla colliguntur satis vtilia, institutoque meo inseruientia; ideo locum illum referã & explicabo. Inquit ibi Philosophus. Imaginatio ex sensibus pendens etiã

Sententia Aristotelis in 3. de anima 57.

cæteris animalibus conuenit, imaginatio autem ex consultatione prodiens in solis inest ratione præditis: vtrum enim agat hoc vel illud, rationis est opus, & necesse est uno mensurare, maius enim persequitur; quare potest unum ex pluribus imaginibus efficere: Et causa hęc est eius, quod opinionem non vr̃ habere, non enim habet eã quæ ex syllogismo oritur, hęc autem illam; propterea appetitus non habet facultatẽ consultandi: Vincit autem nonnunquam & mouet voluntatem, nonnunquam

C voluntas appetitum; ac vt sphæra, ita appetitus appetitum, cum incontinentia facta est: natura autem semper uis superior, principalior est, & mouet; adeò vt tribus lationibus iam moueatur &c. Ex his collige primùm, ex sententia Aristotelis originẽ libertatis in ratione considerari: nam inquit; vtrum enim hoc vel illud agat, rationis est opus. Collige secundò, in homine, ut ad facultates mouentes pertinet, tres cõsiderari motus; unus, quo ratio excitat voluntatem, alter, quo uoluntas appetitum; tertius, quo appetitus voluntatem: Ex quo constat non insulsè eos loqui (vt perperam censuit Portius) qui dicunt appetitum moueri, nam Arist. de uoluntate, quæ est vis appetendi, ait, quòd mouetur ab appetitu. Tertio considera, quòd motum illum, quo vnus appetitus alterum mouet, ait similem illi, quo sphæra mouet sphęram. Hoc debet intelligi per ea, quæ a Philosopho dicuntur sub initio Mechanicarum quęstionum: inquit enim circulum unum mouere alterum, quem tangit in oppositum; ita uoluntas & appetitus sensuum in oppositum se mouere dicuntur, & sunt ut sphærę

Primũ q̃ ex Aristo. colligitur

Secundũ.

Cõtra Portium.

Tertium.

D ab eodem ad idem, ab appetibili ad appetibile. Quartò considera id, quod dicitur a Philosopho: Necesse est uno mensurare, maius enim persequitur: Hoc sumptum est ex Platone in Protagora, ubi nititur ostendere omnia peccata ex inscitia ortum ducere; & propterea oportere adesse facultatem, quę comparare ac metiri ualeat opposita, ut pręstantius eligamus: ex inscitia enim mensurandi & cognoscendi maiorem uerioremque uoluptatem, nonnunquam a minori uincimur: hanc mensurantem facultatem tetigit modo Aris. ex cuius recta mensura pendet rectitudo nostrarũ actionum. Quintò ex eo quod Arist. inquit (Natura semper uis superior principalior est, & mouet) collige continentẽ sequentem rationem eique obtemperantem esse affectum secundùm naturam, incontinentem econtra.

Quartum

Quintum

Soluuntur dubia nonnulla ad Libertatem Arbitrij pertinentia. Cap. XLIII. A

DE re præclara & ardua non tot dici possunt, quin plura dicenda supersint;
nec tot difficultatum abscinduntur capita, quin alia emergant: propterea,
Prima dubitatio. quamuis ex dictis multarum dubitationum conspicuæ eliciantur solutiones,
tamen adhuc dubitare quis posset. Primo: quia si uoluntas rationē
sequitur ex sententia Aristotelis, nec potest aliud uelle, nisi idquod ratione fuerit
Secunda. approbatum; profectò alteri subiicietur, nec libera erit. Altera dubitatio est: an,
nulla in nobis vel externa vel interna mutatione facta, sed omnibus eodem modo se
Tertia. habentibus, ualeat homo id quod noluit velle, & nolle quod voluit. Tertia: An uo
Quarta. luntas sit vis agens, vel patiens. Quarta: an valeat imperare Menti, vt intelligat,
ratiocinetur, consultet, ac etiam ualeat rationi eius tergiuersari. De prima difficul
Solutio primæ. tate dico inanem esse hanc consequentiam: Voluntas rationem supponit, ab ea ex- B
citatur ac dirigitur, ideo non est libera: inanis autem est duplici de causa. Primo:
quia libertas Arbitrii non in eo est posita, vt valeamus aliquid pręter naturam, & cō
tra rationem agere; nec propterea euertitur, quia rationem sequatur, nam hęc est
natura & conditio eius: ideo inquit Boetius in lib. de Interpret. Nos liberum vo-
luntatis arbitrium non id dicimus, quod quisque voluerit; sed quod quisque iudicio
& examinatione colligit. Similiter Plotinus En. 6. lib. 8. cap. 7. inquit: Si quis ne-
get Deum esse liberum, propterea quòd ita dumtaxat faciat, vt se per suam naturam
habet, absurdum est; si quis existimet quippiam tunc esse liberum, quando præter
naturam facit & operatur &c. Insuper inanis est ea consequentia: quia (vt dixi)
mens & voluntas re idem sunt; & idem iudicat, consultat, & quod approbauit vult,
& pręeligit: immo liberè homo dicitur uelle, quia sua cōsultatione se principium cō
stituit suæ actionis, & ita agit vt ipsemet iudicat, & decernit agendum. Altera dubi
Solutio secundæ difficultatis. tatio, quæ erat; an, nulla in nobis mutatione facta, nec interna nec externa, ualea- C
mus nolle quod uolumus, & econtra; obscurior profectò est: & rationes, ac opinio
nes sunt pro omni parte. Arist. in Tertio Moralium Nicomachiorum inquit nos esse
dominos actionum nostrarum ab initio vsus rationis usque in finem uitę, non autem
esse dominos habituum: at nos minimè essemus actionum semper domini, nisi libe
rè possemus nolle quod uolumus, & vice versa; & nisi, cunctis eodem modo se ha-
Sententia Aristote. bentibus, posset Voluntas ad opposita tendere: Ideo multi sunt huius opinionis.
Arist. tamen oppositum iudicat; manifestè enim asserit in 8. phy. non posse tradi prin
cipium alicui motui, nisi motui illi alius antecedat: Insuper inquit, non fieri nouam
relationem, non præcurrente aliqua mutatione vel in motore, vel in mobili, vel in
vtrisque: Demū addit in octauo cont. hęc esse vera de omni motore, siue moueat
Solutio quorundam. per Naturam, siue per Rationem. Propterea non est vera solutio quorundā, qui in-
quiunt ostensionem illā Aristotelis vim habere de Deo & eius voluntate, quæ nō est
Euersio. nata mutari, non de humana, quæ mutationi est obnoxia. Hęc inquam solutio ina- D
nis est, quia Arist. vniuersè de omni agente id esse verum affirmat, & per suam osten
sionem de omni motu ostendit, nullum dari motum, cui alius motus non antece-
dat; quod non esset verum, si, nulla præcurrente mutatione, ex eius opinione posset
quis de nolle ad uelle transire: immo Arist. in eo cont. 8. etiam mentionem facit de
homine, qui per scientiam est principium agendi, cum dicat; Et peccat spōte sciens,
cum utatur scientia pręposterè. Ita absolutè & vniuersè inquit non fieri nouam rela-
tionem mouentis & mobilis, non præcurrente aliquo motu vel in motore, vel in mo
bili. Colligamus itaque (quicquid sit de absoluta ueritate, cui semper me subiicio)
Aristotelem fuisse huius opinionis, quod, externis & internis omnibus eodem mo-
do se habentibus, non transit homo per voluntatem ex nolle ad velle, & uice versa:
nam voluntas debet excitari ab alio; propterea, non uariato eo per quod excitatur,
ea quoque non uariatur. Nec ex eo sequitur voluntatem non esse liberam: nam
libera est (vt dixi) eo libertatis gradu, qui illi est consentaneus; est enim libera liber
tate Regia, non Tyrannica, quia vna cum ratione ad opposita vertitur; ac ita sem-
per suarum actionum homo est dominus. Considerandum tamen, quòd sæpe exigua
muta-

A mutatio in aliis, est causa, vt ex nolle mutemur ad uelle: veluti, dum primò nō recordamur alicuius, mox recordamur; vel dum primò aliquod non speculamur, mox speculamur. Quærebatur tertiò, an Voluntas sit Vis agens vel patiens. Solutio ex dictis colligitur, nā duplex potest fieri comparatio, prima inter id quod sub voluntatē cadit, actuque prænoscitur vt bonum, & facultatem appetendi, altera inter eā, & actionem mox ex ea prodeuntem: in prima comparatione excitatur, in altera est principium agendi; vt frequenter dicitur a Philosopho in 3. de anima, & pręsertim cont. 54. Hinc agens per uoluntatem dicitur mouens motū. Erat quarta dubitatio, an Voluntas ualeat imperare Menti, vt intelligat & consultet. Respondeo voluntatem non posse id efficere, nisi primo ratione fuerit decretum & iudicatum, quod bonum est vt intelligat. Sic dicitur homo intelligere quando vult, hoc est ad libitum, dum iudicauerit id bonum esse. At inquit Scotus 18. quęst. quolib. voluntatem contrahere Mentem ad alterum oppositorum, idque colligit ex Arist. 9. Metaphy. cont. x. dicente intellectum indifferentem determinari ab appetitu, nomine autem appetitus voluntatē intelligit. At errat Vir hic acutissimus: quia Arist. eo loci non B uoluntatem, sed appetitum sensuum denotauit; vt etiam in 3. de anima, dum dixit appetitum mouere, & nonnunquam vincere voluntatem. Similem sententiam protulit etiam in 3. de anima 47. inquiens: Præcipiente intellectu, & dicente Mente fugere aliquid, aut persequi; non mouetur, sed per concupiscentiam agit, &c.

Solutio tertiæ difficultatis.

Posse hominem varijs modis ad actionem se habere, & Epicureorum sententia reycitur. Cap. XLIIII.

Onstare cumulatè censeo de Arbitrii libertate, quæ sit cum Platonis, tum Aristotelis sententia: Nam proculdubio & homini, & uoluntati, & intellectui libertatem tribuunt, vt eis nata est competere; intellectui vt decernenti, voluntati vt exequenti, homini vt adæquato agenti. Et dum di C cimus (Id ago quod uolo, & quia ita uolo) hoc in duplici significatione verum est: Primò sumendo voluntatem pro cupiditate; quasi dicamus, id ago quod volo, hoc est quod cupio; vt euenit de feris, & de homine, in quo cupiditas voluntatē mouet & uincit, vt inquit Arist. Secundò: si propriè vsurpatur voluntas, id agimus quod uolumus; hoc est quod iudicamus, statuimus, decernimusque esse agendum, quod nō fit sine ratione. Ita constat, quòd neque voluntas est serua & intellectus liber; neque e contra intellectus est seruus, & voluntas libera: sed ambę hę facultates liberę sunt, modo tamen eis consentaneo: at nos sępe erramus, vel tribuentes uni, quod ei non est natum competere; vel putantes intellectum & uoluntatem omnino differre, cum tamen sint essentia vna sola ratione distincta. Insuper ex declaratis colligere valemus, hominem quinque modis posse esse affectum, dum agit. Nonnunquam munere rationis non vtitur, sed ferarum more instinctu quodam naturæ ducitur; ut se habet de pueris, & dementibus: quibus cum non competat consultatio & prælectio, etiam non competit actio, nee vsus libertatis. Secundò, cum vtatur munere D rationis, potest rationis principium esse deprauatum, & tunc per rationem id approbatur, quod sensui videtur bonum: ac ita conspirant deprauata ratio, voluntas, prę electio & appetitio; vt se habet in actionibus uiri uitiosi. Tertiò, potest ratio esse recta, & cum ea conspirare appetitus sensuum cum voluntate, & prælectione; vt in Viro probo. Quartò, potest ratio esse recta; sed appetitus sensuum refragatur, dominatur, voluntatemque superat; vt de incontinente se habet. Demum, potest ratio esse recta, & dominari, quamuis appetitus sensuum tergiuersetur, vt se habet de uiro continente, in quo voluntas mouet, & superat Appetitum. Et in singulis his quatuor postremis modis seruatur libertas, quatenus semper homo suarum actionū est dominus. At nonnulli potius pecudes quàm Viri, iumentorum licentiam magni facientes, Epicuroque addicti, ita argumentantur: Libertas Arbitrii vel est bona, vel mala: Si mala, malus esset Deus, qui est ipsa libertas, & damnandus esset; quia nos fecit liberos, permittitque esse liberos, libereque agere: Si bona, vt re uera bona est, cur Principes nos variis legibus ligant, cur Pōtifices & Episcopi non permittunt

Id ago q̄ uolo q̄uo intelligit.

Modus Primus non utentium rōne

Modus secūdus improborū.

Modus tertius proborū.

Modus quartus incōtinētū

Modus quintus continentium

Rō quorūdam.

tunt

tunt nos viuere ad libitum, & liberè? vel enim Deus, vel ipsi errant; non Deus, A quare ipsi. Verum qui ita argumentantur, inter homines secundi generis sunt numerandi, quorum ratio est deprauata, mancepsque facta est appetitionis sensuum: nam Leges a Deo, & Natura ducuntur; vt nos non abutamur, sed rectè vtamur libertate. Ideo iurè Pontifices, Episcopi, & ministri eorum, nos errantes corrigunt, dirigunt, emendant: & auferunt a nobis, non libertatem, rectumque vsum eius, sed dissolutam licentiam competentem iumentis ac feris, & prauum vsum libertatis; vt nos nō perdamur, sed perficiamur, verumque finem libertatis assequamur. Ego hac de re, vt etiam de cæteris, id solùm constanter affirmo, q decretis sanctę Romanę Ecclesię est consentaneum: reliqua dicta volo, tantùm vt constet; quid Plato & Aristoteles senserint. B

Solutio.

FINIS SECVNDI GRADVS.

A F R A N C I S C I
P I C C O L O M I N E I
S E N E N S I S,
PHILOSOPHIAE DE MORIBVS GRADVS TERTIVS DE SEMIVIRTVTE ET VIIS AD VIRTVTEM.

B *Diuiduntur Semiuirtutes, & ea, quę sunt declaranda, Proponuntur.* *Cap. I.*

Vemadmodum ad Regiam Fortunę Dignitatem Necessarium est homini per varios ascendere gradus; ita ad virtutem bonorum animi Reginam, quę intrinsecus Regnũ animum format & constituit, per varios gradus scandere tenemur. Hinc paratę sunt illę, quę cum vię ad virtutem, tum semiuirtutes dici possunt: de quibus, vt originis ordinẽ sequamur, antequam de Virtute loquamur, tenemur verba facere. Vię, quibus ad virtutem ducimur & dispositiones, per quas ad easdem paramur, duplices sunt: vel enim nobis per naturam competunt; vel no- C stra opera, assuetudine, & diligentia comparantur. Si per naturam nobis competunt, duplicis generis esse possunt: vel enim sunt igniculi, semina, & tanquam fomenta virtutum, quę & Instinctus & Naturales virtutes nuncupantur (& quod dico de seminibus virtutum, id ipsum de seminibus Vitiorum intelligi volo) vel sunt affectiones animi probę aut improbę; vt Verecundia, Misericordia, & harum oppositę. Si verò nostra opera, cura, & assuetudine comparantur: vel pertinẽt ad vtrunque sensuum appetitum, & vtrique conducunt; veluti est obedientia, per quam & cupiditas, & irascendi facultas ad virtutem paratur: vel solam rectè afficit cupiditatem, & est continentia: vel solam irascendi facultatem, & est tolerantia siue patientia. Hę sunt vię, gradus, igniculi, semina, & calcaria; quibus Anima tendit, properat, paratur, & excitatur ad Virtutem; ac per eorum opposita ad vitia. De his ego verba facturus, Primò loquar de semiuirtutibus & affectionibus, quę nobis per naturã cõpetunt; ac simul de instinctu naturę, Hominisque ad Virtutes & Vitia propensione; ac de cęteris, quę cum his sunt complicata: Mox agam de obedientia: Tertio de tole- D rantia & continentia: Demum perpendam, an homo sciens peccare valeat, & nunquid homo sponte vel inuitus bonus vel malus reddatur; quorum omnium cõsiderationem cum vtilem, tum iucundam illis futuram censeo, qui cum sint Virtutis amici, Ciuiles philosophi reddi cupiunt.

Gradus eleuantes ad virtutẽ.

Quę natura nobis competũt.

Quę nostra cura parantur.

De Semiuirtutibus nobis per Naturam competentibus. *Cap. II.*

Vm homines eò instĩcti sint, q̃ cõibus Animę Viribus ac facultatibus sunt prędíti: differunt tñ, quia ratione varietatis tẽperamẽti, distinctęq; constitutionis corporis, quidã ad vitia, alii ad virtutes, magis uel minus sunt procliues & faciles. Hinc Arist. in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. inquit: Singuli enim mores in omnibus hominibus quodam modo uidentur inesse Natura; Namq; ad Iustitiam, Tẽperantiã, Fortitudinẽ, cęterasq; uirtutes apti atq; habiles sumus, cum primum nascimur, &c. Hi non sunt verè mores, quia non more & assuetudine acquiruntur; sed similes illis, & in eisdem versantur cum illis: neque per

hos est homo dignus laude vel vituperio, quia non ex prælectione oriuntur, neque A
in nostra sunt facultate, sed sunt dispositiones nobis per indiuiduorũ conditiones na
tura competentes, quibus ad virtutes sumus faciles. Quę dispositiones; dum ad ra-
tionales Virtutes referuntur, constituunt ingenium; dum verò respiciunt Virtutes
morales, nuncupantur Semiuirtutes, & semina propriarum virtutum: in quib. semi
nibus radices suas collocatas habet Nobilitas generis, quatenus est aliquid cum Na

Semina Virtutum sunt fundamenta nobilitatis.

tura iunctum, & ex ea prodiens; illi enim per Naturam dicendi sunt nobiles, qui
huiusmodi virtutum seminibus sunt fęcundi, & nati sunt alios parere ad virtu-
tem faciles & accõmodatos. Hæc semina in puerorum recta institutione accura-
tè inspicienda, dignoscendaque nt su si: nam fuerint praua, pro viribus sunt ne
canda, vel corrigenda; si fuerint proba, accommodato cultu ad frugem sunt
perducenda: Et cum proba fuerint, non omnes ad omnem actionem reddunt ac-
commodatos; nonnulla enim rectè hominem parant ad actiones ocii, alia ad eas ne-
gocii. Non enim (vt dicebat Plato) idem homo ad omnia facilis, & accommodatus
esse potest: quorum differentia accuratè inspicienda, & iudicanda est, & pueri ei vitę B
generi sunt destinandi, ad quod per naturam fuerint faciliores. Hec semina suis legi
bus curabant Lacedęmones, vt primo perquirerentur ac internoscerentur, vt mox
vnusquisque eam duceret vitam, cum eaque arte & disciplina quasi cum coniuge nec
tereretur, quæ suis seminibus congruenter responderet, ex qua Proles semper Gene-
rosa, & formosissima consurget: cum ex aduerso ex pugnantium connexione mon-
stra prodeant, ac degenerationes; vt ex coniunctione Ixionis cum nebula, imagi-
nem Iunonis pręseferente, centaurum fuisse genitum fingunt poetæ · & iure quidẽ;
nam (vt latissime ostendit Plato in sexto de Repub.) ex pugnante connexione disci
plinæ, & ingenii hominum, ortum ducunt Philosophię bonarumque Artium dege-
nerationes ac peruersiones; cum ex aduerso ex congruente copulatione speciosissi-

Plato.

ma prodeat proles. Ideo inquit Plato in sexto de Legibus. In omnibus viuentibus pri
ma ipsa germina si aptè cęperint ad Naturæ suæ virtutem, vim habent summam ad fi
nem sibi debitum imponendum: quod & in plantis seruatur, & in brutis tum sylue-
stribus, tum etiam mansuetis, & in hominibus; hominem autem mansuetum ani- C
mal esse dicimus: Porrò si cum Natura Fęlici rectam quoque disciplinam fuerit asse-
cutus, in diuinissimum mansuetissimumque animal solet euadere: si verò non satis
aut non bene fuerit educatus; ferocissimum omnium, quæ in Terris nascuntur, ani-
mal redditur, &c. Id ipsum latius in sexto de Repu. patefecit, & præter cætera inquit
Est igitur (vt arbitror) consentaneum naturam optimam, si aduersa forma nutri ia-
tur, deteriorem euadere quàm ingenuam. Quam sententiam approbauit etiã Arist.
in suo 1. lib. de Repub. & quotidie approbat experiẽtia. Hæc semina quatuor quasi fæ
cundissimis spiritibus ad optimam frugem perducuntur; quorum duo nos respiciunt
& sunt Timor infamiæ, & desiderium honoris: hæ namque sunt duæ alę, quibus ani
ma nostra ad supera eleuatur; ex quibus prodeunt continentia, tolerantia, verecun-
dia, pęnitentia, & similes salutares affectiones: Tertius spiritus respicit Deum, &
est Amor Dei: Quartus proximum, & est dilectio proximi, ex quo oritur Misericor
dia. Hę sunt radices, semina, & aurę; quę saluberrimam Virtutis plantam in animo D
rectè affecto fęlicissimè pariunt, partamque augent, & perficiunt.

De Instinctu Naturæ. Cap. III.

Vm consideratione semiuirtutum; & pręsertim cum ea, quę est igniculo-
rum virtutis, & Naturalium propensionum, summopere est coniuncta cõ
sideratio Instinctus naturalis: qui vt minus a cęteris est explicatus, ita exa
ctius & diligentius nobis considerandus occurrit: Et qm̃ istinctus Natura

Instinctus vniuersè triplex est.

lis sub instinctu vniuersè sũpto collocatur, ideo ab hoc genere ordiar. Instinctus, qui
græce ὁρμὴ dicitur, nil aliud est, nisi interna quędam ad aliquod opus facilitas & in-
stigatio: Quę interna instigatio vel est Diuina, vel Naturalis, vel pręter naturam.

Diuinus.

Diuina instigatio est Prophetia, & omnis per supernum numen in Animam ho-
minis inspiratio (quicquid hac de re sentiat Aristoteles, non enim hoc est pręsen-
tis considerationis. In hac significatione Cicero in lib. de Diuin. dixit, Animum
a corpore

A a corpore abstractum Diuino instinctu concitari, & Oracula Diuino instinctu affla
tuque fundi, ac in Tusculanis asserit, Poetas Carmina non sine cęlesti aliquo men
tis instinctu fundere: qua de re multa dicuntur a Platone in Dialogo de furore Poe-
tico. Alia interna instigatio ferè huic aduersa, est ea, quæ præter Naturam dicitur; Instinctus pręter Naturam.
qualis est insania, & furor ex deprauata corporis affectione prodiens. At hæc duo
instinctuum genera nequaquam modò consideranda occurrunt. Datur Genus Ter- Instinctus Naturalis
tium inter hæc medium, & dicitur Instinctus Naturalis, qui magna latitudine prædi
tus est, Nam dum latè sumitur, initium recipit a prima Materie, quæ cum sui Natu Materię.
ra apprime sit parata recipere formas, dicitur facilis & propensa ad eas: quæ propen
sio modo aliquo dici potest instinctus, insequens Naturam eius, eamque in suum fi-
nem dirigens. Extenditur Secundò ad Simplicia corpora, quæ interna quadam pro- Elementorum.
pensione, instinctuque Naturæ suum quærunt locum: quod etiam competit Mixtis,
vt ex eis conflata sunt. Tertio clarius incipit refulgere in Plantis: in quibus inspici- Plantarū.
mus seminum productionem pro generatione similium, consideramus varias earum
B Sympathias & Andipathias Naturales, seruamus solo instinctu Naturæ radicibus in-
fera, folus & ramis supera petere. Quartò in Animalibus, quia eorū opera sunt emi- Animalium.
nentiora, clarius adhuc Naturæ instinctus refulget: inspicimus enim Araneum mi-
ro quodam modo telas formare, hirundinem construere nidum, formicas grana pro
futura hyeme recondere; Apes suum ducem sequi, fauosque construere; Aues non
nullas pro varietate temporum loca mutare, Ceruum pro euellēda sagitta sibi infixa
dictamo vti, Hirundinem pro cura oculorum celidonia; aliaque animalia innumera
efficere, quæ pręseferre videntur rationem. Immo Porphyrius in lib. de Abstinen-
tia ab esu carnium ob huiusmodi opera iudicauit ea animalia prædita esse ratione, Opinio Porphy. & Plutarchi.
& per rationem ea efficere; vt etiam cēsuit Plutarchus, & suspicatus est Galenus. At
cum re uera huiusmodi Animalia sint expertia rationis, putandum est per Naturæ
instinctum ea efficere. Demum Naturę Instinctus in homine eminentissimè refulget; Hominis.
qui per internā instigationem dicitur expetere scientias, & ad Dei cultū esse paratus.
At cum tam latè usurpetur hic Naturæ instinctus, ego, derelicta humiliore parte, de
C Illustriore loquar; de eo nēpe instinctu, qui in solis animalibus refulget, & magis pro De solo Animalium instinctu agendum qui magis proprie instinctus dicitur.
priè eo nomine designatur. Huiusmodi instinctus Naturæ diuiditur; vel enim est cō
munis uniuersis animalibus, ueluti uitam pro facultate tueri, & similium procreatio
nem optare; vel est distinctarum specierum proprium: Insuper uel est instinctus uni
uersæ speciei, uel quorundam indiuiduorum tantum: At qui indiuiduorum quorun
dam est, non propriè dicitur instinctus Naturæ, sed potius indiuiduorum conditio,
sequens proprium temperamentum eorum: Natura enim æqua parens est & consi- Instinctus comunis Instinctus proprius specierū.
milis omnibus sub specie contentis; quia tamen ea indiuidua id habent, non assue-
tudine & disciplina, sed ab ortu, propterea aliquando ille quoque Naturę instinctus
dicitur: ueluti dum dicimus Naturę instinctu Achillem Anima magnifecisse, Plato-
nem Libros, ac ita de cęteris? Nos tamen instinctum magis proprium considerare
tenemur, ex cuius explicatione cęteri fulgebunt. Hic itaque specierum animalis in-
stinctus, insequitur propriam eorum Naturam; & modo quodam est idem cum ip-
sa Natura, non secus ac affectio propria cum suo fundamento: Et quia Natura co-
D rum propria est Anima, ideo Animam comitatur; adeò ut Naturalis instinctus for-
micæ ad grana condenda sequatur conditio non Animę eius. Verùm Anima anima- Anima cōsideratur & vt Natura & vt cognoscens.
lium dupliciter consideratur: primò vt cognoscens, & hac ratione, quęcunque ab ea
pendent, minimè ex instictu Naturę prodire dicuntur: secundò consideratur ut for-
ma materiei, quę talis Natura est; ac ita quæcunque eam sequuntur, ab eaque fiunt,
dicuntur fieri instinctu Natutæ. Ex quo colligo, quòd, cum Arist. in secundo de Ani
ma cont. 156. dicat ea opera fieri ab Animalibus per Phantasiam, & in 2. Phy. cont. Diluitur apparens contradictio in Aristotile
80. asserat fieri instinctu Naturę; minime pugnantia profert: fiunt enim per Phan
tasiam, ducente instinctu Naturę: Veluti cum formica grana colligit, ad id efficien
dum instigatur non per notitiam futuræ hyemis, cuius est ignara, sed per commo-
tionem sequentem animam eius ut Natura est: ut autem id efficiat, utitur cognitione
sensuū & Phantasiæ, nec non Memoria; Dux tamen est instinctus Naturę, cętera sunt
veluti instra ei famulantia, ac instinctum perficientia. Instinctus semper est cōsimilis,
ideo opera eorum animalium, ut prodeunt ex instinctu, consimilia sunt: Notitiæ &

Phantasmata rerum, in quibus ea opera versantur, sint varia, ac inde prodit Varie A
tas operum; veluti quod formica ex hoc cumulo potius quàm ex alio grana sumat, & in hoc potius quam in alio loco ea recõdat, ex cognitione variorum sensilium pẽdet. Insuper hęc animalia, quæ instinctu Naturę operantur, nonnunquã cognoscũt finem, cuius gratia operantur: veluti Araneus formans telas iudicat se id facere pro sibi parando alimento, frequenter tamen illum non cognoscunt: veluti procliuia sunt animalia ad coitum; non tamen cognoscunt illum dirigi ad prolem, & conseruationem speciei. Ex his constat, quid sit Naturę Instinctus, & quibus propriè competat: propriè enim solis animalibus competit, finis eius est perfectio speciei animalis, cui competit.

Finis instinctus. Natura enim res procreat, eas in finem instigat, traditque eis facultatem illum assequendi.

Vnde ortum ducat. Primum principium, a quo manat huiusmodi instinctus, est Deus; qui cum sit ipsum bonum, cunctis inserit Characterem boni eis accommodatum, per quem in proprium bonum conspirant: & hęc est admirabilis prouidentia Dei, cuius imago in rerum gradibus splendidissima refulget;

Lrę enarrãtes prouidentiã Dei. Naturę enim rerum sunt tanquam literę admirabilem Dei prouidentiam enarrantes. B Demum ex causarum omnium explicatione hanc Naturalis instinctus definitionem colligo:

Definitio. Naturalis instinctus propriè sumptus, est insita per Naturam instigatio; insequens Animan Animalium, vt talis Natura est; Diuina prouidentia eis inserta, vt suã perfectionem assequantur. Non me latet Fracastorium Virum doctissimum 2.lib.de Intellectione secus de instinctu Naturali sensisse: ac illum circumscripsisse, quòd sit Motus partium Animalis in toto animali, in ipso ex diuersis speciebus in anima vario modo apprehensis consurgens. At quam rectè, alii iudicent.

Proponũtur, & diluũtur nõnulla dubia ex dictis emergẽtia. Cap. IIII.

Prima dubitatio. Xhis, quæ de Naturali instinctu dicta sunt, tres emergunt difficultates; quas singulatim referam, & diluam. Dictum est, quod cum in iumentis & feris ad aliquid efficiendum hęc duo conspirant, instinctus Naturę, & C
cognitio; instinctus Naturę præcurrit, & est tanquam Dux; cognitio verò tanquam instrumentũ necessarium ei inseruiens: hoc videtur dubium; quia Anima nobilior est vt cognoscens, quam vt natura est: vt enim cognoscens iudicium superaddit, quod ei non competit vt Natura est: Dux autem id censeri debet, quod est pręstantius.

Solutio. Cui difficultati respõdens dico, Naturam in bonum tendere, ad bonumq; conspirare propria facultate, sed directam ab alio: ducitur enim & instigatur ad bonum, quia pendet a bono, & est quędam boni participatio: propterea tunc cognitio dicitur famula instigationis manantis a primo principio, vt bonum est.

Secunda dubitatio At oritur Altera dubitatio, Num in homine rõne humanę Mentis locum habeat Naturalis instinctus: & si in eo locum habet, num etiã locum habeat in Intelligentiis, & Deo. Pulchra profecto est hęc cõsideratio apparet.n. in homine rõne Mentis eius locum non habere, qm̃ Mens non est Natura, sed supra Naturam: & ideo ei non potest competere instinctus Naturę, qui Naturã sequitur, immo qui modo aliquo est idem cũ ipsa Natura.

Solutio. Respondens huic difficultati dico: Si homo consideratur rõne formę D
mixti, ac rõne partis Animę Nutrientis & Sentientis, quę Naturę sunt, vt dicitur ab Aristotele in 1. de partibus Animaliũ, proculdubio ei competere põt instinctus Naturæ: ita Naturę instinctu Mortem timet, Vitã appetit, concubitũ quærit, & similia. At si consideratur rõne Mentis; cum Mens non sit Natura, sed supra Naturam; illę instigationes ad bonũ & verũ, ad cultũ Dei, & similia, potius Diuini contactus, Diuinęq́; cõmotiones dici debent, vt nuncupabantur a Diuino Iamblicho, quam propriè instinctus Naturę.

Instinctus Naturæ qùo competat Intelligẽtiis. Quod si ẽt Naturę instinctus nuncupantur, vt dicuntur a Cicerone in lib. de Diuinatione, quia de vocibus lis esse non debet, eatenus censeri debent instinctus Naturę, quatenus Naturę nomẽ ad omnem essentiã & conditionem rerũ extenditur: in qua significatione Cicero libros construxit de Natura Deorum. Et hac quoque consideratione non esset absurdum instinctum Naturę modo aliquo tribuere Intelligentiis:

Cur Deo instinctus non conueniat. Deo tamen minimè competit, nisi penitus per metaphoram, & eminentissimè. Rõ est: quia instinctus Naturę pręsefert ac indicat dependẽtiã quãdã ab alio priore, a quo dirigatur, quod Deo nõ competit: de Deo solum dicere

vale-

A valemus quòd sui Natura & conditione est aptus effundere & liberalissimè impartiri munera sua. Dubitatur postremo, in quo maximè refulgeat Naturæ instinctus proprie sumptus: Et proculdubio dicendum est maximè refulgere in Iumentis & feris, insuper in pueris. Et ratio est; quoniam hæc Naturam sequuntur; hæc eò tendunt quo per Naturam diriguntur; hæc si quid efficiunt admiratione dignum, cum careant ratione, dicuntur id efficere instinctu Naturæ: qui instinctus nonunquam dicitur appetitus, & Prudentia Naturalis, quia præsefert vmbram Prudentiæ, vt constat ex procemio Metaphysicæ. Hinc, dum Naturæ vires inspicere cupimus, eorum opera consideramus. De homine rā ratione vtente secus se habet: ille enim; cum utatur consultatione, sit sui Iuris, sit Vera prudentia præditus, edit opera, quę sua sunt non Naturæ, nec amplius solo Naturę instinctui subiicitur, sed supra illum eleuatur, eique dominatur & pręest.

Tertia dubitatio. Solutio.

B

An Homo per Naturam ad Virtutes, vel ad Vitia potius sit procliuior Cap. V.

EX his, quę de Naturę instinctu, necnon de Virtutum ac Vitiorum seminibus dicta sunr, pulchrę considerationis se nobis offert occasio, & est, an Homo per Naturam ad Virtutem, vel potius ad vitia sit procliuior, & iu re profectò: nam humana conditio adeò est anceps & dubia, adeoque tenebris inuoluta; vt ignoret homo, quò tendat, nesciat quid expetat, ignoret ad quod oppositorum sit procliuior: hinc pro omni parte rationes efficaces, auctoritatesque grauissimę afferri possunt. Quòd magis ad vitia simus proni, sensibus omnibus compertum ac manifestissimum redditur, singuli enim nos ad vitia inuitant, ad eaque nos trahunt pręcipites: cum igitur omnes a sensibus vitam auspicemur, primoque vitam sensuum viuamus, sensus autem omnes voluptatem sequantur, voluprasque (vt dixit C Plato) sit esca vitiorum, iure optimo omnes per naturam ad vitia sumus procliues. Id ipsum vnusquisque in semetipso experientia cognoscit: nunquam enim desinit interna nostra corporis Aeua, ac coęua fragilitas, Virilem partem, nempe rationem, tentare; quousque eam non subiecerit vitio: quod facilè consequitur, cum homo tactu sit pręditus exactissimo, & propterea ad voluptatem corporis maximè sit procliuis; Voluptas autem corporis intemperantiam parit, omnium viriorum seminarium. Pręterea eadem sententia ex eo colligi potest, quòd omnes naturę quadam propensione ardua declinamus, sequimur facilia: descensus ad vitia facilis est, & iucundus; Ardua, sensuique molesta, est via virtutis: facilis dicitur descensus Auerni; at reuocare gradus, hoc opus, hic labor est: Inuia virtuti nulla est uia, plana & multiplex est uia uitii. Ideo rectè Synesius dixit: Maxima sine labore consequi, proprium diuinitatis est bonum; a nobis autem nedum virtutes, verum cętera quoque pręclara sudore quęruntur. Eadem opinio confirmatur, quoniam Natura vel est D materies, uel forma materiei iuncta, ut patet ex 2. physicorum: & quoniam omne ducit ad id, quod est sui generis, propterea per utramque Naturam ad corporea materieique consentanea trahimur, eisque mancipamur. Hoc indicarunt Academici per egressum animæ a se, progressumque ad corpus: Hoc Theologi uerum inspicientes manifestarunt per lapsum primi parentis, ex quo innumerę imbecillitates, variaque fomenta uitiorum prodierunt: Hoc Philosophi retulerunt ad connexionem materiei cum priuatione, ex qua connexione uaria prodeunt mala, innumeręque murationes cum interitu complicatę. Cum itaque simus materiei & corpori iuncti; nobisque insira sit peccati esca, internumque calcar, quo ad uitia inuitamur & concitamur; iurè non ad uirtutes, sed ad uitia dicimur procliues. Hinc Plato in 2. de Repub. Poetam commendauit ita canentem.

Hominē ad Vitia esse procliuiorē.

Intemperantia est seminarium omnium vitiorum.

Mortales vitium penitus labuntur in omne
Precipites, quoniam facilis via ducit ad ipsum,
Hoc quia vel nobis tam tum nascentibus heret. &c.

Et quicunq, hęc īficiarer, proculdubio sibimet aduersa enūciaret: unusquisq;. n. in seipso experitur, q̃ vehementer ad vitia trahatur, quàm ægrè ab eis se abstineat, q̃

molesta ei sit continentia, quam ardua tolerantia; nec tam raræ essent virtutes, nisi A
Stoici adeo ardua ad eas nobis esset parata via. Quam difficultatem considerantes Stoici ne
minem dixere fortem, nisi eum, qui primo se vicisset. Seneca affirmauit: Multos re
xeris, si ratio te rexerit, magnum imperium regit, qui sibi dominatur, fortior est qui
cupiditatem vincit, quàm qui superat hostem. Et Salomon exclamauit. Fortior
est expugnator animi expugnatore vrbium. Et D. Paulus, quamuis superno lumine
illustratus, quamuis iam purgatus, diuinoque robore munitus, tamen vt viuens, ac
vt sensibus iunctus, internam illam pugnam persentiebat: ideo ad Rom. 7. conque
rebatur inquiens; Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi Mentis
meę, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis: Et hac ratione sę
pe internus homo de externo, bonus de malo, rationis particeps de corporeo con-
queritur. Ex quibus luce clarius constat, nos per naturam ad vitia pręsertim esse pro
cliues. Ideo interrogatus Pythagoras, quid verissime dicitur? quòd homines mali
sint, respondit. Et accommodatè Prisci, qui simul & Poetæ & Sapientes erant, ve-
ritatem hanc commento Herculis patefecerunt; qui magno conatu, summisque viri B
bus terrena monstra, hoc est vitia ex corpore prodeuntia superauit: indicantes nos
Quid sit Mundum vincere. viribus Herculis egere, vt propensiones ad vitia vincere valeamus; quod adeò est
difficile, vt qui id facit, Mundum vicisse dicatur.

Ratione pro parte aduersa. Cap. VI.

SVmmopere vnusquisque mirari potest, quomodo id contingere valeat;
Hominē procliuiorē ad bonum. vt homo per Naturam ad vitia, ad deprauationē, ad mala, longè sit pro-
cliuior, quàm ad virtutes & bona; & iurè profectò: nam omne a bono vt
a parente pendens, imaginem seruat boni, & ad bonum per naturam est
procliue; cum autem homo nedum a bono pendeat, verùm insuper ad eius imaginē
dicatur factus, quod eius præclarissimum est priuilegium; maximè quoque ad il-
lud facilis & procliuis iudicari debet. Quod confirmatur: quia Natura vt mater opti C
ma, vt Dei famula, nedum res generat, verùm insuper eas in congruentem finem
dirigit: ita grauia naturæ interna commotione feruntur ad medium, leuia eleuan-
tur, iumenta & feræ instinctu naturæ sui salutem & perfectionem quærunt; quomo
do igitur solus homo a Natura negligitur? & nedum negligitur, verum (quod dete
rius est) ad sui perniciem ac deprauationem deducitur? Præterea: Si materies a Deo
longissimè distans expetit diuinum bonum, vt dicitur in primo phy. 80. homo mor
talium omnium præstātissimus, Deoque proximus, quomodo ad optimum maximè
omnium non erit facilis? res enim quo propinquores sunt fini, eò velocius per natu-
ram in eum tendunt, vehementiusque illum expetunt. Quod etiam homini pręser-
tim conuenire deberet: quia verus homo per Mentem & rationem constituitur;
Mens autem, ut diuina, id solùm optat, quod diuinum est, vnumquodque enim ad
id tendit, idque appetit, quod se est præstantius; quare Mens actioni destina-
ta, bonum ad actionem pertinens, Mens inspectrix bonum in contemplatio-
ne collocatum quærere & optare debet; & ad id per naturam esse procliuis. Quod D
etiam ostenditur: quoniam nedum Gradus rerum natura constantium, verùm in-
super omnis Ars, omnis methodus, omnis actio, & pręelectio bonum quęrunt: vt
in principio Moralium Nicomachiorum asseritur: Cum autem homo nedum Natu
ra, verùm insuper Arte, & Præelectione viuat, solusque sit summi boni capax, maxi
mè omnium debet esse facilis, & procliuis ad Virtutem, & bonum. Præterea: Boni
conditio & natura est, vt expetatur ab omnibus; nam bonum dicitur, quod om-
nia appetunt, sub initio primi Moralium Nicom. Malum solùm ex euentu, nunquam
primò & per se optatur, vt in lib. de Diuinis nominibus asseruit Dionysius Areop.
dum autem absolutè loquimur, id inspicere debemus, quòd est per se; vt docet Ari
sto. in primo Phy. quare homo non ad vitia, sed ad solam virtutem absolutè & per
se debet iudicari procliuis. Confirmatur: quia (vt inquiunt Academici) perinde se
habet homo ad virtutes, ac se habeat ad scientiā: at oēs hoīes Natura scire desiderāt:
qēs igitur homines ad virtutem & bonū per Naturā sunt faciles & procliues. Quarè
si bonum

A si bonum vt parentem inspicimus, homo est ei valde similis: si Naturæ vires perpendimus, homo optimè per naturam constitutus est: si ad finem conuertimur, solus inter mortalia est summi boni capax: si ordinem perpendimus vniuersi, homo mortalibus præstat: Si Dei Prouidentiam consideramus, exactissimè curatur: si consultationem & rationem inspicimus, solus homo his vtitur: Quare multiplici ratione iudicari debet maximè omnium ad Virtutes & bonum facilis, & procliuis; non autem ad vitia & malum, vt vox communis affirmat.

Opiniones aliorum referuntur. Cap. VII.

De re satis dubia & perplexa variæ sunt virorum sapientum opiniones: nam in tenebris homines incerto gressu dubij vagantur, in sola luce rectè meant, viam conspicuè intuentur, vnaque progrediuntur. Putarunt Stoici homines oês per naturam ad solam virtutem esse procliues, vitium aût B extrinsecus accedere, nullamque radicem & semen in nostris animis per naturam possidere: quorum sententia rationibus nuper relatis satis conspicuè potest confirmari; illis tamen ea aduersantur, quæ pro aduersa parte dicta fuerunt. Hinc Gale. in eo libro, quòd animi mores sequantur corporis temperaturam, aduersus Stoicos disputans inquit: Nos inspicimus pueros minis ac redargutionibus, vi quadã corrigi, & per congruentem viam ad virtutem dirigi, non autem suæ Naturę facilitate in illas tendere. Propterea ex aduerso dixere alij, Homines omnes per Naturam ad vitia esse propensos; quatenus omnes iuncti sunt cum priuatione, cum carne, cû sensibus; quibus redditur ad voluptatem, ad vehementes perturbationes procliues, quæ sunt irritamenta malorum omnium. At hi non patefaciunt, quomodo in solo homine euertatur ea cõmunis regula, & Naturæ Lex; vt omnia instinctu Naturę bonum, suique perfectionem quærant, cum tamen in eo maximè videatur debere seruari. Propterea nonnulli se medios constituerunt, & dixere quosdam, ac eos quidem paucos, ad virtutem esse faciles, plurimos verò ad vitia esse propensos; è C quorum numero fuerunt Astronomi, & Galenus: verùm Astronomi id retulerunt ad cœlorum motum, sydérum aspectum, planetarumque dispositionem: Galenus verò ad temperamenta, quorum nonnulla, pauca tamen, adeo cõgruenter se habeant, vt ad bonos mores reddant homines faciles & procliues. At hæc quoque sententia dubia est: quoniam ea, quæ à natura pendent, vel semper vel frequenter eodem modo se habent; & opera naturæ, nisi semper, saltem frequenter seruant naturæ leges: at officium Naturæ est res dirigere ad bonû: quare nisi semper, saltê frequêter, homines ad illud deberent esse procliues: & præsertim, quia in cęteris omnibus hoc seruari in spicimus, vt per naturam dirigantur ad bonum; quare propensio ad malum est dispo sitio præter naturam; id aût, quod est præter naturam, rarum est, & minime diuturnû. Præterea quo est rationi cõsentaneum, quòd Cœli, eorumq; syderaq; quæ proximè famulantur summo bono, & omnia mortalia fouent ac perficiunt; Hominem mortaliû omnium præstantissimum ad malum, & vitia magna ex parte reddant procliuem?

Stoici.

Galenus.

Alia opinio.

Instantia.

Astronomi.

Galenus.

Instantiæ aduersus eos.

D

Resolutio Difficultatis. Cap. VIII.

Vm cęterorû sententię appareant dubię; nec constet per earû fundamêta, quomodo dilui debeat pugnantes inter se rationes, propterea, vt conspicua appareat resolutio, duas profero assertiones: quarû prima est, Omnes gradus rerum Natura constantium, instinctu naturæ, & per se bonû quæ runt: Altera est, homo ex euentu per Naturæ principia ad vitia propensior est quàm ad virtutem, quamuis simul ad solum bonum dicatur esse procliuis. Et pro veritatis elucidatione præaccipienda sunt nonnulla: quorum primum est, omnia per internam Naturæ commotionem appetere bonum, non tamen omnia proximè idem bonû optare, sed illud quod suæ Naturæ & conditioni est accommodatû. Hoc sumitur ex Aristo. in 1. Moralium Nicom. cap. vij. ita Medicus sanitatem, Miles victoriâ appetit, Leuia locû superum, Grauia inferû. Pari ratione gradus animæ, & p eos gradus viuêtiû bonû sibi accõmodatû quærût: viuêtia vitâ plantæ, quærût bonû plãtæ, vitâ

Opinio propria.

Prima assertio.

Altera.

Declaratio.

Cuncta maximè quęrunt bonû proprium

sensus, quærunt bonum sensuum; uiuentia vitam Mentis, optant, & per naturam A
quærunt bonum Mentis. Accipio secundò duplicem repetiri in homine gradum, &

Duplex in hoie Gradus & propẽsio.

duplicem eis respõdere appetitum & propensionem: vnus est gradus sentientis & corporei hominis, cui respondet appetitus sensuum: alter est gradus eminentioris hominis per Mentem constituti, cui respondet voluntas & prælectio: ac vnusquisque appetitionis gradus tendit ad illud bonum, quod per facultatem sibi respondẽtem fuerit approbatum. Accipio tertiò integrum & absolutum agens in homine suo munere fungẽte, non esse gradum vnum eius distinctum ab altero, sed complicatum

Totus homo ẽ agẽs adęquatũ Vnus Gradus in homine cum altero pugnat.

ex vtrisque; adeò vt homo ratione & sensu vtens agere dicatur: actiones enim totius compositi esse dicuntur, vt etiam asseritur ab Aristotele in primo de Anima 65. His quartò addo, quòd, quamuis vnus hominis gradus per Naturam alteri inseruiat, & sensus sit minister rationis, ratio verò dux sensuum; tamen bonum propriũ vnius sæpe pugnat cum bono alterius: ratio distrahit a bono corporis, illecebrę autem sensuum auertunt rationem a bono mentis; sensus trahit deorsum ad corpus, Mens sursum reuocat: inde interna lis oritur soli homini competens, quia solus homo est cõ B
nexio diuinorum & mortalium. Accipio quintò, quod; cum omnis gradus hominis

Absolutũ hois bonũ quodnam sit.

per naturam aspiret ad bonum proprium, quia tamen denominatio sumitur a principali, quod composito conuenit ratione partis præstantioris, ideo absolutè hominis bonum illud esse dicitur, quod Menti est consentaneum; & tunc homo absolutè dicitur ad bonum procliuis, dum facilis est ad bonum Mentis. His demum addo,

Hõ maxime propẽsus ad bonum sensuum.

homines per Naturam maximè esse propensos ad bonum sensuum: Ratio est, quia omnes incipimus viuere vitam sensuum; sine sensu nec esse, nec cognoscere, nec quicquam agere valemus: cum autem sensus nos inuitent ad bonum sui gradus, q̃ est bonum corporis, & uoluptarium, quod nos auertit a bono mentis, iure optimo colligimus, hominem quoad omnem sui gradum & per se expetere bonum, ex euentu tamen, ob connexionem duorum graduum, sensus scilicet & rationis, & quia bonum vnius auertit a bono alterius, dicimus hominem per Naturam ad Vitia esse procliuem. Ex quibus patet vniuersæ difficultatis resolutio, & quomodo intelligi C
debeant rationes pro omni parte formatę. Hoc tamen pro exacta veritatis cognitione addere debemus cum D. Augustino 14. de ciuitate Dei cap. 3. falsam esse Platonis & Philosopborum sententiam, corpus & carnem esse causam malorum morum, ac originem vitiorum: nã ex fide scimus corruptionem corporis, quæ grauat animam, non peccati primi esse causam, sed pœnam; nec caro corruptibilis animam peccatricem, sed anima peccãs fecit carnem corruptibilem esse: ex qua carnis corruptione licet cousurgant quędam irritamenta vitiorum, & desideria praua; non tamen omnia deprauatę vitę vitia tribuenda sunt carni. Sed hęc Theologis derelinquamus.

Quõ cæterorum opiniones aliquid Veri includant. Cap. IX.

In qua significatione sententia Stoicorum sit uera.

EX præcedente elucidatione satis conspicuè elici potest, cæterorum opiniones aliquid veri includere, nec omni ex parte cum uero pugnare. Nam primò cum Stoicis dicere possumus, omnes homines per naturã esse pro- D
cliues ad bonum: Primò; quia uterque hominis gradus per naturam pro Prium bonum quærit, & optat: Secundo; quia homo præsertim non ille corporeus est sensu constitutus, sed superior mente formatus, qui ad verũ bonum est procliuis:

Quõ malum extrinsecus accedat.

Ita dicimus malum extrinsecus accedere, quia a nullo optatur vt malum; ac insuper, quia non ex potiore hominis parte, sed ex materie, priuatione, imbecillitate, & nõ ente nobis permixtis ortum ducit. Insuper ex aduerso dicimur omnes per naturam ad malum esse procliues, quia consideramus completum & absolutũ agens, ex vtrisque gradibus conflatum: quod cum necessariò vtatur sensibus, & per naturam insita

Qua rõne homo ad malũ dicatur procliuis.

habeat semina & fomenta vitiorum, quatenus bonum proprium sensuum frequenter pugnat cum bono mentis, dicitur per naturam vt ad voluptatem ita ad uitia esse procliue. Demum facta comparatione inter varia hominum temperamenta: quia nonnulli magis, alii minus inuitãtur ad uitia, & pauci inueniuntur, qui leuiter & obscurè incitentur ad ea; propterea cum Galeno & Astronomis dicere possumus, multos homines ad vitia, paucos ad uirtutem esse procliues. Patet itaque vniuersam difficul-

A difficultatem, nectnon distinctionem hominis ab alijs, ex eo pendere, quia in solo homine duo connectuntur principia ad varia & distincta proeliuia: de quibus ea sententia vera est, quòd non possumus duobus dominis seruire; ac de eisdem dici-

Interna hominis pugna.

tur, duos nobiscum oriri & conuiuere Dęmones ad opposita inuitantes; ex quibus ea pugna oritur nobis coæua, quæ per Philosophiam componitur. Ideo Philosophia a Platone dicta est pręclara Harmonia: & Socrates malle dicebat, vt Lyra sibi dissona foret, ac Chorus quem duceret, pluresque alios homines sibi esse aduersos; quàm vt ipse vnus sibi ipsi contrarius & dissonus esset. Hęc autem interna pugna homini cõuenit, cum ob suę conditionis necessitatem (non enim in mortalibus seruari potest mens sine sensu, & gradus superior sine inferiore) tum vt Virtus eius magis fulgeret, præstãtiot appareret, ac magis sua esse videretut; Virtus enim in arduis refulget.

De Obedientia. *Cap.* X.

B INter Semiuirtutes, siue uias ad Virtutem, quæ ad nostram curam & diligẽtiam pertinent, iure optimo prima se nobis offert Obedientia: ea enim apta est rectè componere omnes animi nostri appetitiones; & est radix, semen, & cultus omnium virtutum, quæ in more sunt positę: de qua loquuturus; considerabo primò, quotuplex & quid sit; mox, quibus conueniat, tertiò, vnde ducat ortũ; demum, quos vsus præbeat. Ordiens a primo; Quæritur, quid

Quid sit obediẽtia

sit Obedientia. Pro notitia considerandum obedientiam dupliciter vsurpari; cũ pro principio proximo, per quod obtemperamus; tum pro actione ex eo prodeunte; hoc est pro actu primo, & secundo: nunc considero obedientiam non pro secundo, sed pro primo actu, ex cuius notitia eius actio elucescet. Hęc obedientia latè sumpta, est dispositio, qua vnum alteri subiicitur, implens mandata eius; quæ duplex est: Vna communis totius vniuersi, qua infera superis, & creaturę creatori obtemperãt: Altera est partium, & pręsertim in homine consideratur; quæ adhuc est duplex: vel pertinens ad externa, vel ad interna. Ea, quæ respicit externa, duplex est: vna Ci-
C uilis, qua Populi obediunt Principi: altera domestica; qua serui domino, & filij parentibus obtemperant. Interna obedientia est ea, qua vna animę facultas alteri obtemperat, vt sensus rationi. Insuper hoc proximum obediendi Principium duplex esse potest: vel leue, & facilè mobile; & dicitur dispositio: vel firmum & constans; quod nedum dispositio, sed habitus est. Dum tantùm est dispositio, ea iuncta est cũ humilitate, & tolerantia: at dum contractus est habitus, & congruenter se habuerit, iam est virtus moralis, & sola ratione ab ea distinguitur: nam virtus omnis in more

Omnis virtus est obediẽtia

posita, est obedientia sensuum rationi; vt docuit Plato in 4. de Rep. Distinguitur tamen; quia Virtus dicitur, vt perficit id cuius est virtus, & actiones eius; dicitur obedientia, vt subiicitur alteri, implens mandata eius: Insuper vt obedientia magis indicat perpessionem, ut autem virtus magis actionem; nam alteri subiici, & sequi voluntatem alterius, perpessionem præsefert; ducere verò & dirigere, quod est virtutis officium, magis indicat actionem. Insuper adhuc obedientia triplex considerari po-

Obedientia triplex

test; vel enim humilius suo superiori obtemperat, vel æquale æquali, vel superius
D inferiori: sed quia obedientia summissionem præsefert, ideo ea sola censeri debet vera naturęque consentanea obedientia, qua inferius suo superiori obtemperat; vt dum imprudens Viro prudenti, sensus rationi, mortaliaque ęternis obediunt. At dum vice versa supera obtemperant inferis: ea debet non obediẽtia, sed uiolentia; nõ dispositio naturę consentanea, sed naturæ peruersio, non imperium, sed tyrannis nuncupari: veluti dum sapiens & prudens cogitur viro furenti obtemperare, & ratio subiicitur sensui, eiusque mancipes redditur: ęqualis etiam non propriè suo æquali obtemperat; sed ei fert opem, se illi comitem præbet, non secus ac amicus amico.

Vera obedientia.

Vera igitur obedientia est inferioris suo legitimo superiori: nam dum Principes suis consultoribus obtemperant, iure id faciunt, consultores enim vt prudentiores, Principi vt imprudentiori pręsunt. Ex his constat cuiusdam emergentis difficultatis

Dubitatio

resolutio: nam quærere quis posset; an semper, qui vitam ducunt sub Principe, teneantur ei obtemperare, & num omnis obedientia bona sit. Dico enim: dum Prin

Solutio.

ceps seruat locum Principis, suoque munere fungitur, semper tenentur populi ei

obtem-

obtemperare; seruat autem locum Principis, dum iustus est, suoque eminentiori A
Principi, Deo scilicet paret: dum verò furit, formamque Principis exuit, non am-
plius ei obtemperare tenentur; forma autem principis est Prudentia, & Iustitia. Ex
quo etiam colligo, omnem obedientiam, quæ re vera sit obedientia, esse bonã, & salu
tarem. Addo tamen, non licere vnicuique ordines, decreta, actionesque Principum
iudicare; ueluti etiam non licet singulis iudicium de illis tradere, audereque ea per-
mutare, quæ in sacris conciliis consensione multorum sapientum Dei nomine aggre
gatorum decreta deliberataque fuere: nã facilius vnus perturbatione aliqua offusus,
vel imprudentia delusus errare potest; quàm multi simul, Prudentia & Sapientia cõ
spirantes. Propterea frequenter in re dubia nosmetipsos consensioni plurium Pru-
Conditio recte obtemperantis.
dentium, & Sapientum subiicere debemus. Quicunque exactè obtemperare cupit,
tenetur se promptum, celerem, constantem, & hilarem patefacere; hæc enim obe
dientiam formosam reddunt, opposita verò deformem & ingratam: & præsertim te
netur patefacere, se non propriæ vtilitatis commoditatisque desiderio, nec timore
vllo coactum id facere; sed solùm ratione suasum, reuerentia motum, dilectione ho B
Definitio obediẽtiæ
nestique desiderio ductum: nam qui cathena deuicti obtemperant, nõ verè obediũt,
sed coguntur; & qui præmii gratia id efficiunt, seruilem, non ingenuã reddunt obe
dientiam. Obedientia itaque cunctis suis numeris absoluta, est dispositio cõstans im
plẽdi pro facultate mãdata sui legitimi superioris, gratia honesti, & eius quod decet.

Quibus conueniat Obedientia, & a quo ducat ortum. Cap. XI.

Duplex materies obediẽtiæ
CVm satis splendida refulserit obedientiæ forma; de eius communi Materie
loquens, duplicem assero ei materiem competere: vnam, circa quam
versatur: alteram, cui competit. Materies, circa quam uersatur, ea sunt,
Prima circa quam.
quæ in facultate obedientis sunt posita: nam qui legitimè imperat, ea so-
la effici iubet, quæ sunt in facultate obtemperantis; & qui obtemperat, ad alia non
Secunda cui vt subiecto cõpetit.
tenetur, nisi ad ea efficienda, quæ vires eius non superant. Materies, cui vt subie- C
cto conuenit obedientia, sunt creaturæ omnes, cunctique rerum gradus sub Deo po
siti: vt enim Dei proprium est ducere, dominari, & præesse; ita eorum, quæ subii-
Creaturarum propria obedientia
ciũtur Deo, proprium est duci & obtemperare: & adeò est eorum proprium; vt om
nis eorum perfectio, omne bonum, omnisque rectitudo actionis ex obedientia pro
deat. Et hoc est mirabile, quòd creaturæ imperia eatenus sunt bona, quatenus iun
cta sunt cum obedientia, qua superiori Deo nempe obtemperant; adeò vt obedien
tia sit forma, perfectio, & regula imperii creaturæ: Et iure profectò: obedientia
enim creaturam rectè dirigit, conuertit ad supera, gratamque reddit Deo, cum im-
perium econtra respiciat infera, dirigatur a superis, & ex obedientia prodeat. De
Deo tamen secus se habet; in eo enim solo ex interno bono Regiæ dignitatis forma
& præstantia manat. Insuper: quò rerum gradus eminentiores præstantioresque
Gradibus rerũ eminentioribus eminẽtior cõuenit obedientia.
fuerint, eò eminentior ac firmior eis conuenit obedientia: obtemperant sublimi
quadam obedientia Angeli Deo, & constantissimè seruãt mandata eius, Cæli quo- D
que suis motoribus libentissimè obtemperant; Elementa sequuntur cælum, eique
obediunt; & demum mundus totus eximia quadã obedientia seruat mandata Diui
næ Prouidentiæ: Gradus rerum obscuriores pluribus profectò subiiciuntur & obe-
diunt, at eminentiores eminentiore firmioreque obedientia obtemperant; & iure
Iumenta & feræ p naturam obediunt homini.
profectò: eminentior enim obedientia eminentiori Domino propinquior est, eique
consimilem reddit obedientem. In hoc mortalium orbe iumenta & feræ per naturã
obediunt homini; adeò vt non sine admiratione uideamus formidare hominem, ei
subiici & obedire. Et quis non mirabitur, dum inspiciet pusillum Aethiopem duce
re ingentem camellum? debilem puerum supra dorsum Elephãtis collocatum, illum
moderari & regere? Quod ex eo prouenire putandum est, quia cuncta per naturam
obtemperant Deo; in homine autem & per formam, & per scientiam, & per artem
diuina quædam refulget imago. Insuper in homine anima per naturam dominatur
corpori: & adeo dominatur, quòd Arabum multi existimarunt animum rectè affe-
ctum ita posse imperare corpori, vt illud ex ægro sanum, & ex non temperato tem-
peratum reddere valeret. In gradibus autem animæ saluberrima refulget obedientia.

omnis

A omnis enim humana tranquilitas, omnis perfectio & uirtus, ex obedientia prodit; ex ea inquam obedientia, qua sensus rationi, & mortale immortali subiicitur. Ex his constare censeo materiem & subiectum communis obedientię, esse omnes rerũ gradus sub prępotente Deo collocatos, & gradibus eminentioribus modo quodam eminentiore competere. Nec difficile etiam est ex dictis colligere, vndenam ortum duxerit obedientia: cum enim ea sit res pręclara, sit custos & seruatrix ordinis rerum; putandum est ex eo fonte manasse, a quo rerum ordo effluxit: rerum autem ordo ex diuina Prouidentia omnium consensione manauit; & propterea obedientia non a fortuna pendet, nec est munus consuetudinis, sed ex fonte rerum vnà cum earum natura manauit, & vnà cum Prouidentia & Fato per vniuersum effusa est: refulsit in origine Mundi admirabilis obedientia; nam Deus dixit, & facta sunt, Deus mandauit, & creata sunt. Insuper, vnà etiam cum homine humana obedientia orta est; tunc enim homo verè secundum naturam est affectus, dum humiliora eius diuinioribus obtemperãt. Et quemadmodum obedientia ex fonte summi boni manauit;

Origo obediẽtiæ

Obedientia vnde prodeat.

B ita econtra inobedientia ex infimo rerum gradu, nempe ex materie, immo ex peruersione naturę rerum, & ex permixtione earum cum non ente ortum duxit: ex imbecillitate enim materiei prævaricationes prodeunt diuinarum Legum; & ex recessu ab eo, quod verè est, ortum ducit inobedientia; & vnà cum ea vniuersa deprauatio nedum hominis, verum vniuersi quoque mortalis orbis.

De fine et fructibus Obedientiæ, Cap. XII.

Finis obedientię est conseruatio ordinis Vniuersi, rerũ perfectio, earumque cum suo Principio connexio & conformatio: vt enim obedientia vnà cum rerum natura a Deo manauit, ita res in Deum pro facultate deducit, admirabilemque format circulum, a Deo per Dei prouidentiam in Deum cuncta deducens; adeo vt præmiũ obedientię summum bonum statui debeat. Ex obedientia in vniuerso consurgit tranquilitas & perfectio rerum, in Rebus publicis &

Premium obediẽtię

C domesticis salus earum; in homine autem virtutes omnes, quæ in more sunt positę: vt enim homo ad obedientiam se habet, ita se habet ad virtutes; dum constanter sensus rectæ rationi obtemperat, vniuersus virtutum Chorus in homine fælicissimè exultat; dum econtra abest obedientia, vitia cuncta emergunt. Hinc aiunt Philosophi, quod si cælum per tempus exiguum requiesceret, & motori Deo non obediret, vniuersus orbis in Chaum reuerteretur: Ideo iure Dionysius Areopagita, inspiciens Solem non statuto tempore Eclypsari, admiratione commotus exclamauit. Aut Deus Naturę patitur, aut vniuersa mundi moles confundetur. Hinc percipimus tot esse ea peccata, quæ ęternę morti nos subiiciunt, quot sunt mandatorum Dei transgressiones: Insuper scimus ex inobedientia primi nostri parentis humanam omnem imbecillitatem fluxisse: Luciferus, quia ex seruo Dei voluit euadere dominus, fugiens obedientiam ex angelo lucis euasit angelus tenebrarum. Et quid clarius & maius dici potest? nonne: vt ex inobedientia primi parentis manauit humana miseria: ita ex obedientia Filii Dei; qui factus homo, indutusque obedientię formam,

D factus est obediens vsque ad mortem, effluxit salus gentium credentium, & obedientium illi? Si enim vis ingredi regnum Dei, serua mandata. Preciosi itaque ac saluberrimi sunt fructus ex obedientia prodeuntes: ea enim est rerum salus, Virtutũ neruus, humanarum actionum spiritus, Regula nostrę salutis, & via ad summum bonum, ea conuenit omni conditioni, & statui rerum: Pręsertim autem viro Ciuili, Iuueni rectè instituendo, homini ad Virtutem properanti accommodatissima est.

De Tolerantia & Continentia, an sint. Cap. XIII.

Qvemadmodum obedientia omnem animę appetentem facultatem rectè disponit & format; ita continentia & tolerantia; quæ sunt duę internę nostrę obedientię partes, & quasi filię eius, duas appetitiones rectè componunt; continentia appetitum cupiendi, tolerantia verò appetitum irascẽdi: de quibus nunc verba facturus; considerabo primò, an sint, mox, quid sint, de-

mum,

An detur continentia & incontinentia. Socratis sententia. mum, quæ illis conueniunt. Iure primò ambigimus, an sint; quoniam inquit Arist. A
in septimo Moralium Nicomachiorum cap. 2. Socrates, proinde quasi nulla sit con
tinentia, omnino rationem eorum, qui aliquam statuebāt, oppugnabat: Neminē
enim, qui bene de rebus existimaret, quicquam aliud, quàm quod sit optimum age-
re; sed si agat, propter inscientiam agere &c. Hęc legere vnusquisque potest apud
Platonem in Protagora: in eo enim dialogo Socrates cum Protagora disputans niti-
tur ostendere, neminem sponte esse malum, scienrem non posse peccare; sed omnes,
Ratio Platonis. qui peccant, per inscientiam delinquere. Vis autem rationis eius in eo est posita:
quia omne agens agit in gratiam boni: & quia minus bonum relatum ad maius ob-
tinet locum mali, propterea nunquam ab homine verum iudicante deseritur maius
bonū, & vmbra eius eligitur: quòd si nonnunquam id euenire inspicimus; putan-
dum est ex hominis inscitia ortum ducere, non valentis rectè menti bona, & quod
eorum sit præstantius iudicare. Ex his hæc contexitur ratio: Omnis electio est ipsius
boni; minus bonum relatum ad maius obtiner locum mali; quare a nullo minus bo-
num eligitur, dum iudicat id esse minus bonum: Ex quo infertur non dari inconti- B
nentiam, nam incontinens ille dicitur, qui uidet meliora, eaque probat, tamen de-
Socrates. teriora sequitur. Ideo ait Socrates irrisione dignum esse asserere, hominem boni cō
scium nolle bene agere, quia a voluptate deuincitur; nam minimè deuinceretur a vo
luptate, si rectè vtrumque bonum sciret mensurare, & voluptatem cognosceret esse
minus bonum; a voluptate namque superari extrema inscitia est: Si autem non da-
tur incontinentia, apparet neque continentiam dari posse, quia oppositorum eadem
est ratio; sed vt incontinentia ad intemperantiam redigitur, ita continentia a tempe
Confirmatio. rantia non distinguetur. Et cōfirmatur: quia scientia est habitus firmus & constans,
est dux humanarum actionum, propterea dum ea viget, & per aduersam inscitiam
non obumbratur, necesse est vt ducat: appetitus autem nil aliud appetit, nisi id quod
iudicio approbatur; nec aliò tendit, quàm quo a scientia & cognitione ducitur: vt
igitur de duce se babet, ita necesse est se habere de sequentibus eum. Quòd si nonnū
quam videmur aliquid approbare, & aliud sequi; id euenit, quoniā ea non est scien C
tia, sed opinio, quæ ab opposita potentiore vincitur: Homo enim, qui viam dese-
rit virtutis ratione aliqua approbatam, & voluptatem sequitur; maioris precii vo-
luptatem illam existimat, quàm virtutem; & ideo pręualet opinio pręferens volup
tatem, & per opinionem præpotentem homo operatur. Hęc est Socratis apud Plato
Opinio Aristotelis. nem sententia, & hęc sunt fundamenta eius. Ex aduerso Arist. in 7. moralium Ni-
comachiorum cap. 2. nedum continentiam & incontinentiam a temperantia & in-
temperantia seiungit, verùm insuper Platonis sententiam reiicit, fundamentaque
eius exactissimè euertit: nam experientia in attinentibus ad mores est ratio effica-
cissima. Experimur enim; quòd Vir incontanens, dum labitur in voluptates; & vir
mollis, qui non tolerat dolores; interrogati an rectè agant, ipsimet fatentur se vitiū
sequi, se deserere id quod melius; non autem asserunt se voluptatem pluris existima
re: solum aiunt se impotentes esse, & non posse vehementibus perturbationibus ob-
sistere; & vnusquisque in semetipso id ipsum experitur. Insuper communis hominū
consensio hanc veritatem patefacit, omnes enim vno ore affirmant inueniri eos, qui D
videnr meliora, probantque, deteriora sequuntur. Insuper illimet, qui perturbatio
ne ducti scelus patrant, frequenter filios & amicos rogant, & deprecantur, ne idip-
sum agant; & nedum deprecantur, verùm etiam imperant illis, quibus imperare va-
lent. Insuper, dum homines ita errorem suum cognoscunt, nituntur clam errare
ne sui exemplo filios peruertant: quod profectò non efficerent, si id esse maius bo-
num existimarent. Et quid clarius? dum, derelicta virtute per rationem approba-
ta, voluptatem sequimur, verecundamur: ac insuper internam percipimus pugnā,
internam reprehensionem, internumque rationis sermonem dicentis: Quò tendis
miser; quò infamis progrederis? quò perdite ruis? cur ita insanis? quæ interna com
punctio non permittit, vt toto animo voluptate fruamur. Hęc adeò manifestè nobis
vim incontinentię patefaciunt; vt qui oppositę sunt sententię, derelicto sensu, negle
ctaque experientia, rationem eorum quærant, quorum sensus est certissimus iudex:
& perinde se babent ac illi, qui, neglecto sensu, rationibus nituntur ostendere non
dari motum, quos paruipendit Arist. in 8. physic. Hinc Diogenes auditis rationibus
Zeno-

A Zenonis motum destruentibus, loco responsionis surgebat & ambulabat. Quomodo tamen rationibus Socratis sit respondendum, & num Plato cum Aristotele valeat conciliari, ex infra dicendis latissimè patebit.

Quid sit Continentia, & Tolerantia. Cap. XIIII

CVm satis apertè patuerit dari continentiam, tolerantiam, earumque opposita, quid sint, explicare tenemur. Pro quarum notitia prænoscendum est, quòd cum virtutes in more positę multę sint, & hę sint semiuirtutes, & vię quędam, iurè putandum est tot esse has semiuirtutes, quot sunt virtutes: principia enim, media, & viæ, a suo fine & termino numerum, naturam, & conditionem recipiunt: sed quoniam singulę nominibus propriis sunt destitutæ, propterea cogimur nominibus quibusdam propriis vti tanquam communibus, ex quorum explicatione ea redduntur conspicua, quæ ad singulas virtutes pertinent. Tot sunt continentię & tolerantię species, quot virtutes.

B Eorum autem duo sunt prima capita, continentia, & tolerantia: continentia propriè attinet ad appetitum cupiendi, tolerantia ad appetitum irascendi: continentia præsertim versatur in voluptate, tolerantia in dolore; de qua Poeta.

Hoc quoque cor perfer, nam & grauiora tulisti. Cõtinentia nos magis armat aduersus internos hostes, tolerantia magis aduersus externos: Ad continentiã redigitur ieiunium, & abstinentia, ad tolerantiam humilitas, patientia, & constantia: continentia in superanda voluptate, tolerantia in resistendo doloribus posita est, vt in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 7. docet Philosophus. Continentia quamuis propriè sit via ad Temperantiam, Tolerantia verò ad Fortitudinem: tamen; quoniam Virtus omnis in dolore & voluptate latè sumptis versatur; propterea, vt in attinentibus ad singulas virtutes communis quædam Temperantia communisque Fortitudo, ita communis quędam Continentia communisque Tolerantia locum habent. Differt Continentia a Temperantia, necnon Tolerantia a Fortitudine; vt via a fine termino, imperfectumque a perfecto: In viro enim Temperato & forti contractus est habitus, com

C posita est perturbatio, sedata est interna pugna sensuum & rationis, in continente verò & tolerante viget & prævalet recta ratio, pugna verò interna seruatur: quæ turbat, quosdam magis, quosdam minus; vt magis vel minus virtuti sunt proximi, & ad virtutem parati. Hinc temperantia & fortitudo sunt virtutes, continentia verò & tolerantia minimè. Præterea considerandum est virum incontinentem, necnon inconstantem duplici modo se habere posse: nonnunquam enim ita est affectus, vt ratio primò fungatur munere suo, & decernat abstinendum esse a voluptate; at in sententia non permanet, nec rationi obtemperat: nonnunquam verò cum sit ad voluptatem procliuior, statim eam sequitur & amplectitur, mox ratione vtens iudicat se facinus patrasse, & tristatur. De his inquit Arist. in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 7. Maximè autem celeres ac biliosi atra bile temeratia quadam incontinẽtia sunt incontinentes; illi enim ob velocitatem, hi ob vehementiam non expectant rationem, eo quia imaginationem sequuntur &c. Ex his constat primo, quid sit Conti-

D nentia: est enim affectio proba sequens rationem rectam, qua homo se abstinet a voluptatibus repugnante cupiditate: Tolerantia verò est affectio proba rationem rectam sequens, qua homo perfert dolores repugnante irascendi appetitu. Collige secundò has semiuirtutes iumentis & feris non competere: cui enim non competit pugna cum ratione, nec tolerantia nec continentia, quæ victorię sunt, competere possunt: insuper; cui non competunt Virtutes, quæ sunt formæ & termini, nec semiuirtutes, & vię competere possunt. Hinc ait Arist. in 7. Moralium Nicomachiorum. Propter hoc belluę non sunt incontinentes, quia carent vniuersali existimatione, & solùm sequuntur imaginationem singularium. At pulchra est dubitatio: quia si continentia est cum pugna, temperantia sine pugna, continentię actio erit difficilior actio ne temperantię; & quia in arduis fulget virtus, præstantior videbitur actio continentię quàm temperantię, & magis continentia videbitur iudicanda virtus quàm temperantia. Respondeo difficultatem esse duplicem: vnam ex parte agentis, & modi agendi, & hęc indicat diminutionem & imperfectionem agentis & actionis: alteram ex parte obiecti, & gradus rei, quæ efficitur, & hęc patefacit virtutem; nam Deus sine

Quid Cõtinentia. Quid Tolerantia. Continẽtia & tolerantia nõ competunt iumẽtis & feris. Dubitatio Solutio.

sine vlla pugna & difficultate maxima facit. Incontinens se habet vt miles, qui con- A
stanter cum hoste forti pugnat: temperatus verò perinde se habet ac ille, qui ho-
stem vicit, victoriaque potitus est, ob quam corona dignum se reddidit.

An Sciens Peccet. *Cap. XV.*

VT exactè pateat pertinentia ad Continentiam & Tolerantiam, duo magni
ponderis, accurataq; cõsideratione digna explicare tenemur: Primũ est, an
Sciens peccare valeat: Alterum verò, an homo sponte vel inuitus bonus
vel malus fiat: hæc sunt fundamenta, radices, & semina omnium difficulta
tum ad rem hanc pertinentium: de quibus verba faciens, dubitabo primo; mox dif
ficultatem resoluam; demum perpendam, an Plato & Arist. conciliari valeant. Quę

An sciens peccet.

ritur primò, an sciens peccare valeat. Pro notitia difficultatis considerandum est, q̃

Sciētia & error i tribus considerantur.

scientia & error ad tria possunt referri; primò ad artem, & effectiones artiũ, secundò
ad scientias in cõtẽplatione positas; tertiò ad actiones morales, & pertinẽtia ad eas. B
Insuper accipiendum est scientiam dupliciter vsurpari, vel pro ea, quæ per demon-

Scientia dupliciter vsurpatur.

strationem acquiritur, & exactissima est; vel latè pro quauis veritatis cognitione:
in hac difficultate scientiæ nomen latè vsurpatur. His præassumptis, primo loquens
de Arte & Artifice assero Artificem scientem proculdubio errare posse, dum sponte
malè vtitur scientia sua; vt inquit Arist. in 8. Phy. cont. 8. Ita Medicus sua arte valet

Artifex sciens errare valet

interficere; & Aedificator optimè percallens attinentia ad Artem, potest errare, &
non seruare rationes rectas suæ Artis. At dices, quomodo Artifex errare potest, cum

Dubitatio Solutio.

Ars sit recta ratio efficiendorum, & sit habitus semper rectus, vt dicitur in sexto Mo
ralium Nicomachiorum? Respondeo: Artifex fungi potest munere duplicis perso-
næ, hominis scilicet & Artificis: dum consideratur vt Artifex, profectò per se & pri-
mò errare non potest. Non enim medicus per se primò errat, nec alius Artifex, sed er
rare potest: primò, vt imperitus Artis, & ita multi errant: secundò, cum sit peritus,
errare potest sponte, vt homo malè vtens habitu; nam Artes dicuntur facultates C
oppositorum. Ex quo constat, quòd peritus medicus duplici ratione ex euentu pec-
cat: primò; quia Ars medica per se ordinata est ad Sanitatem, ad interitum non per
se, ac ita ratione finis Artis: secundò; quia id facit, non vt medicus, sed vt vir im-
probus: ex connexione enim artis medicę cum improbitate hominis oritur error;
ea autem connexio est ex euentu, nam potest secus se habere: hinc illi errores non
Arti, sed improbitati viri sunt adscribendi; Probitas enim ea est, per quam cæteris
congruenter vtimur: Et hac de re nulla inter Platonem & Aristotelem est dissen-
sio. Si secundò loquimur de erroribus ad scientias pertinentibus, nemini dubium est

Error in scientiis.

scientem errare posse: veluti, dum secus de re aliqua loquitur ac scientiat, dissimu-
lans se aliquid scire, ne aliis notam sibi veritatem patefaciat, vel ob alias causas. Pla

Mendax.

to in Hippia definiens Mendacem inquit: Vt igitur summatim dicamus, mendaces
sunt, qui ad mentiendum potentes sapientesque sunt. Insuper ostendit sapientem
magis posse mentiri viro ignaro: Et ratio est; quia sapiens conscius ueritatis, dum D
vult mentiri, nunquam veritatem proferet, at vir ignarus non valens verum a falso

Arist. aduersatur Platoni.

secernere, dum vult mentiri, potest inscius veritatem pro mendacio proferre. Arist.
prope calcem quinti Metaphysicę inuehitur in Platonem inquiens: Oratio, quæ in
Hippia profertur, sophistica est, quod idem sit mendax & uerax; eum namque, qui
potest mentiri, accipit ut mendacem, hic uerò sapiens, & prudens est &c. Sic itaque

Arist. cũ Platone conciliatur.

uidetur Arist. a Platone dissentire. Pro remouenda hac lite considerandum est, quod
consentiunt de duobus, primo sapientem posse mentiri, secundò sapientem exactius
mentiri posse uiro ignaro: differunt, quia Sapiens quamuis exactissimè mentiri ua-
leat, non tamen ab Aristotele iudicatur mendax; homo enim ob improbitatem est
mendax, non ob sapientiam: a Platone tamen dicitur mendax, ut patet ex eius defi
nitione nuper relata. At dicendum est ea uerba fuisse a Socrate prolata, non ex sen-
tentia, sed ut disputans cum Hippia Sophista eum in cõtradictionem redigeret: ideo
Arist. non Platonem carpit, sed solum inquit orationem in Hippia esse sophisticam &
litigiosam. Præterea si etiam Plato id ex sententia protulisset, lis esset de uerbis, non
de sententia: Plato enim nomine mendacis illum denotauit, qui exactè mentiri ua-

leat,

leat; Arist. verò propensionem significauit, qua ho.no ad mentiendum est paratus,
quæ vitio prodit.

An Sciens in attinentibus ad Mores errare possit. *Cap. XVI.*

CVm scientia ad cognitionem veri, ad effectionem, & actionem referri pos
sit; quid de duobus primis ex sententia Peripateticorum & Academico-
rum sit dicendũ, satis cumulatè apparuit: de attinentibus autem ad actio
nes magna occurrit dubitatio; Arist. enim cum a Platone, tum a seipso dis An sciens
sentire videtur. A Platone primo; quia Plato in Protagora ex instituto hac de re di- peccet.
sputans, ex eo quòd scientia omniũ est potentissima, est dux appetitionum & actio- Plato.
num, est iudex boni & mali, colligit scientem peccare non posse: Et dum dicitur ho
mines cognoscere verum, at a perturbationibus ab eo abduci, inquit Plato: Vinci &
superari a voluptate, aliàue perturbatione, est extrema inscitia, nam est errare luce
B media & decipi in distinctione maioris boni a minori. Idipsum in Menone latissimè
confirmat: quia enim nemo optat lædi, nemo sibi vult malum adesse; colligit nos
tantùm ea mala agere, quæ, cum mala sint, putamus esse bona. Similiter in Alcibia
de primo ostendit solam inscitiam prauæ dispositionis esse principium humano-
rum errorum; dum scilicet homo nescit, & putat se scire. Arist. nonnũquam id ipsum Arist.
existimasse visus est: inquit enim in 3. Motalium Nicom. cap. 1. Ebrius autem, aut
iratus, agere per inscitiam non videtur; sed ob aliquid eorum, quæ dicta sunt; nec
sciens verò, sed ignorans: ignorat igitur sanè improbus omnis, quænã sint agenda, &
a quibus sit abstinendum, propterque hoc peccatum homines efficiuntur iniusti,
& (vt semel dicam) mali &c. Insuper in eodem lib. cap. 4. inquit: Nam & verè de sin
gulis tebus iudicat vir bonus; atque eo ipso fortasse longè præstat reliquis, quòd sin-
gulis in rebus verum perspicit, quasi earum norma sit ac mensura: Multitudini au-
tem fucum facere videtur voluptas, quippe quæ, cum bonum non sit, boni speciẽ
præseferat itaque iucundum sequitur vt bonum, dolorem autẽ fugit vt malum. Insu
C per in 12. Metaph. 36. inquit: Appetimus res quia videntur, magis quàm videantur
quia appetimus, Principium autem est intelligentia. Ex his colligi facilè potest scien
tem non peccare. Ex aduerso Arist. in 8. phy. cont. 8. inquit: Peccat sponte sciens,
cum contra quàm debeat vtitur scientia. Insuper in 7. Moralium Nicomachiorum
cap. 2. & 3. patefacit incontinentem videre meliora, sequi autem deteriota. Præte-
rea, vt in præcedentibus dictum est, vnusquisque in semetipso id experitur: quare
dubitatio est satis obscura. Pro cuius resolutione tribus vtendum censeo distinctioni Prima di-
bus. Prima est: Sciens duplex, vel habitu tantùm, vel actu; hoc est, Scientia du- stinctio.
pliciter vsurpatur, vel pro solo actu primo, vel pro eo iuncto cum secundo. Hanc di
stinctionem tradit primò Plato in dialogo de Scientia, manifestans quòd aliud est ha
bere scientiam, & vti ea: eandem mox approbauit Arist. in 7. Moralium Nico. cap. 3. Secũda di
Altera distinctio est: Scientia dupliciter vsurpatur; vel pro exacta & certa cogni- stinctio.
tione, qualis præsertim erat scientia apud Platonem per essentiam rationum animæ,
idearumque Mentis; vel pro opinione qualibet cum aduersa aliqua suspicione iun-
D cta. Hanc distinctionem tetigit Arist. in 7. Moralium Nicom. cap. 2. Addo Tertiò sciẽ Tertia di-
tiam esse duplicem: vnam communium enunciationum ad mentem propriè perti- stinctio.
nentium: alteram rerum singularium, in quibus versatur actio, & per quas cõia ad
actionem contrahuntur, quarũ cognitio ad Phantasiã magis pertinet, per quas phan
tasia proximum principium est agendi: veluti, quod omne bonum sit optandum, est
enunciatio communis; quòd autem hoc vinum dulce nobis sit bonum, in re indiui-
dua versatur, in qua etiam versatur actio. Hæc distinctio traditur ab Aristotele in 7.
Moralium Nicom. cap. 3. His præassumptis dico primò: Sciens actu non peccat, Sci Prima as-
ens autem habitu, dum eo non vtitur, peccare potest. Hæc assertio vera est de atti- sertio.
nentibus ad Mores, non autem de attinentibus ad Artes: Artifex enim sua cogni-
tione potest errare, dum ea malè vtitut; vt Medicus sua scientia venenorum potest
interficere homines. Ratio huius varietatis est: quia rectus vsus non est de ratione
Artis, sed est de ratione Virtutis motum; nam cognitio veri non necessariò format
actionem probam, quia ea valemus malè vti; cognitio autem boni, dum ea vti-
mur,

mur, necessariò format actionem probam; vsus enim eius est præelectio boni, quam A
sequitur actio proba: hinc medicus veneno necans propriè peccat peccato morali,
quia iudicat sibi vtile esse illum interficere. Nam (vt rectè dicitur ab Aristotele in
Rhet.) sola virtute morali non valemus malè vti, immo per eam rectè vtimur cæteris
habitibus: propterea cæteri habitus cum vitio iuncti sunt, vt Gladius in manu furen-
tis. Et hæc de prima assertione. Addo secundam: Homo sciens confusè, non distin
ctè; sciens communē, non singularem enunciationem, sciens sub nube vehementis
alicuius perturbationis, non autem cōspicuè; errare potest. Hanc a perturbatione
seductionem Plato in Protagora summam nuncupauit inscitiam. Ex his constat Ari-
stotelem secum non pugnare, nec a Platone dissentire: insuper patet, quomodo intel
ligi ea debeant, quæ pro omni parte fuere relata. Plato ait scientem nō peccare; quia
loquitur de scientia actu, non obumbrara perturbatione: Arist. modò inficiatur, mo
dò affirmat scientem peccare; id inficiatur de sciente actu, & sine obumbratione per
turbationum, & de sciente communes enunciationes; affirmat de oppositis, vt con
stat ex 7. Moralium Nicom. cap. 3. Dum inquit in 3. moralium Nicom. cap. 1. quòd B
ignorat improbus omnis, quæ sint agenda; dico id esse verum de vitioso, qui verè
ignorat, & actu & habitu: insuper est verum de incontinente; quatenus solo habitu
non actu scit. Dum autem in octauo Phy. cont. 8. inquit (peccat sponte sciens) pri-
mo dicendum id esse verum de cognitione attinente ad Artes, qua valemus malè vti
vt patuit: addendum id esse verum de attinentibus ad mores; quatenus incontinens
scit saltem habitu, si non actu.

Secunda assertio.

Plato & Arist. conciliantur.

An Homo sponte fiat malus, sponteq́ peccet, Opinio Platonis. Cap. XVII.

Ltera dubitatio, quę in præcedentibus dissoluenda proponebatur, erat;
an homo sponte bonus, vel malus fiat: quæ proculdubio obscurior est,
& maioris momenti, de qua summopere dissentire videntur Platō, & C
Arist. Nam censuit Plato, neminē sponte fieri malum, ideo 9. de legibus
inquit. Existimate me dicere malos omnes omnino nō sponte malos esse; quod si ita
est, illud quoq; sequi necesse est, iniustū esse malū, & malū non sponte huiusmodi esse,
nō sponte verò fieri, quod voluntariū est, nulla vnquā ratione potest: qui igitur iniu-
stitiam inuoluntariam putat, iniustè agentem hominem, iniustè agere non sponte pu
tabit &c. In Protagora etiam fusius eandem sententiam profert; eamque confirmans,
præter cætera inquit: Arbitror equidem sapientem nullum putare quenquam homi
num esse, qui vltro aberret, malaque & turpia sponte committat; sciunt etenim
sapientes omnes, quòd qui mala turpiaque committunt, præter voluntatem pec-
cāt &c. Et quia Simonides dixerat: Vnumquemque verò laudo, amoque, sponte qui
turpe nil patrat; cum necessitate verò neque Dii ipsi pugnāt &c. quibus verbis indi-
care videbatur posse homines sponte peccare: ideo inquit Plato illud (sponte) non
esse nectendum cum antecedentibus verbis; adeò vt sententia sit, se sponte laudare
& amare eos, qui turpe nil patrant. Insuper in quinto de legibus inquit nullum iniu- D
stum, sponte iniustum esse, nemo enim vnquam maximorum malorum aliquid ali-
cubi vellet habere, multoq; minus in his, quæ sibi præstantissima sunt: est enim ani-
mus (vt diximus) re vera in omnibus omnium præstantissimus, quapropter in eo
(cum maximè sit honorandus) nemo sponte summum accipiet malum, voletq́ue per
totam vitam id possidere: porrò miserabilis omnino est iniustus omnis, & qui mali
quicquam habet &c. In eadem significatione nono de Republ. inquit hominem il-
lum iudicandum esse seruum, in quo pars animi diuinior viliori non dominatur, sed
seruit; & cum non sit liber, minimè putandum est, quòd agat ea quæ vult: vt neque
etiam Tyrannus sua licentia agit quæ vult, sed seruus est; & propterea stimulo semper
percitus violento, perturbatione, pœnitentiaque redundabit. Latius etiam in Gor
gia ostendit Tyrannos non agere quod volunt, sed quod eis mente captis videtur,
& propterea impotentissimos esse. Ex sententia igitur Academicorum nemo sponte
malus est, quorum fundamenta potiora hęc sunt. Vitium est ęgritudo animi, dete-
rior

An homo spōte malus. Plato.

Simonides: Plato.

A riot ægritudine corporis: at nemo volens laborat ęgritudine corporis: quare longè minus ægritudine animi. Insuper (vt ait Plato in Gorgia) quicunque aliquid alterius gratia agit, non id vult quod agit, sed id cuius gratia id agit: cum autem omne quod agimus, agamus gratia boni, & id solum bonum velimus, iurè colligere valemus, neminem velle malum, neminemque sponte malum esse; nemo enim malum quærit vt malum: Veluti homo, dum patrat scelus, non vult id malum, quod in eo positum est; vt fures nolunt improbitatem & vitium, sed rem alienam, quam iudicant sibi vtilem: quòd si ob id euadunt mali, ex euentu & pręter intentionem id eis conuenit. Demum homines, dum in scelera labuntur, vel id faciunt sua imbecillitate, vel inscitia, vel deprauata ratione, vel agitati perturbatione, vel ab externo obiecto rapti, vel prauo habitu seducti, vel commotione temperamentum sequente compulsi: quæ autem ita fiunt, proculdubio nec sponte, nec libera voluntate fieri dicuntur. Confirmantur hæc omnia per ea, quæ referuntur ab Aristotele in tertio Moralium Nicomachiorum capite 5. dicente. Vnusquisque id expetit, quod sibi videtur bonum: at non in cuiusque potestate visio posita est, sed qualis quisque est, talis ei finis videtur: quare non sponte homo euadit malus, sed ignora-
B tione finis in flagitio versatur, existimans se in eo vitæ genere maximo bono potiturum, nam apperitionem finis nemo suo arbitratu sibi adoptare potest; sed ita natus quisque sit oportet, vt quasi aciem mentis habeat, qua & rectè iudicare, & id quod verè bonum est sumere, atque optare possit. Hæc igitur Platonis & Academicorum sententia fuit.

Ratio pro parte Academicorũ. Ratio prima. — Ratio secunda. — Tertia. — Quarta.

An Homo sponte fiat Malus, Opinio Aristotelis. Cap. XVIII.

NVlla disputandi aduersus Platonem Aristoteli offertur occasio, quam ipse libentissime non arripiat, adeò vt non exiguam se inde gloriam relaturum existimasse visus sit: propterea hac de re in tertio Moralium Nicomachiorum verba faciens, nedum sententiam Platonis variis rationibus euertit; verùm insuper omnia eius fundamenta esse inania pro viribus manifestat: inde colligit homines sponte, liberè, suaque voluntate reddi pra-
C uos; & id quod dicitur (sponte improbus nemo, nec inuitus beatus vllus est) ait Aristoteles; illud quidem falsum est, hoc autem videri verum. Ostensiones potiores Aristotelis hæ sunt. Prima ducitur ex definitione nostri liberi arbitrii, ac ita formatur: Id dicitur positum in nostra facultate, quod & agere, & non agere valemus, & cuius oppositum in nostra facultate est positum: at in nobis (concedentibus Academicis) positum est vt simus boni; quare etiam in nobis positum erit, vt non simus boni, sed simus mali: & si in nobis non esset positum, vt simus mali; neque etiam in nobis positum esset, vt boni essemus. Confirmatur: quia si in nostra facultate est non agere malum, a quo abstineri honestum est, in nostra quoque potestate erit agere malum; oppositorum enim eadem est ratio. Præterea id colligitur ex definitione inuiti vel violenti: Nam violentum est id, cuius principium est extra, non conferente uim eo, quod agit vel patitur: At dum scelera patramus, nos opem ferimus, sumus concausę, conspiramus cum lętitia: Non igitur violentia, nec inuitè; sed spon-
D te, nostraque voluntate id agimus. Tertiò id ostenditur sumpta ratione ex conditione hominis, ut contradistincta ab ea iumentorum: Homo enim vt per Naturam est principium suorum filiorum, ita per Voluntatem & Prælectionem est principium suarum actionum; actiones eius in improbas & probas diuidunt, quare vt probarum, ita improbarum actionum sua voluntate principium est: propterea dicitur liber, suæ sortis faber, suæque salutis ac miserię proximus auctor. Quartò id ipsum ostenditur ratione sumpta ex Principiis actionum: Id enim dicitur esse in nostris manibus, nostraque facultate positum, cuius Principia in nobis posita sunt: At Principia nedum probitatis, verùm etiam improbitatis, in nostra facultate sunt posita; quod ostenditur: quia principia sunt prælectio, & uis mouens, vtrumque in nostra facultate est positum; nam liberè valemus pręeligere, & non pręeligere; moueri ad aliquid agendum, & non moueri: qua-

Libenter Arist. i Platonem inuehitur. — Rõnes p opin. Aristotelis. Ratio prima — Confirmatio. — Ratio secunda. — Tertia. — Rõ quarta.

Rō quīta. ri: quare, vt sponte & liberè sumus probi, ita & improbi. Quinto id osten- A
ditur ratione sumpta ex conditionibus mediorum, & eorum connexione
cum fine: Nam quicunque vult media ordinata in finem, cognoscens ea
ducere ad illum, etiam dicitur velle finem: at qui euadit improbus, vult media du-
centia ad improbitatem, ea præeligit, & frequenter cognoscit ad improbitatem
Sexta. perducere: quare etiam dicitur velle improbitatem, & sponte fieri improbus. Sexta
ratio deduci potest ex legibus, & instrumentis Legum; quæ sunt Præmium, & Pœna,
Laus, & Vituperium: Nam leges eorum esse dicuntur, quæ a nobis fiunt sponte, ob
quæ etiam sumus digni laude vel vituperio: at legibus sancitum est, ne simus im-
probi, pœnæ; & vituperia sunt constituta improbis: quare sponte improbi reddi-
mur. Hinc Plato etiam inter causas, ob quas censuit necandos esse nonnunquam im
probos, hanc quoque retulit, vt eorum exemplo monerentur ac corrigerentur
Septima. alii: non autem corrigi possent, nisi peccarent sponte. Demum percipimus, quòd
frequenter nos pœnitet commissi sceleris; increpamus nosipsos, & alios: hæc au-
tem in his solis locum habent, quæ sponte fiunt: quare asserere neminem sponte ma B
lum, est aduersari rationi, experientię, ciuili disciplinæ, communique hominum con
sensioni, & institutioni.

Diluuntur Rationes pro parte Academicorum formatæ. Cap. XIX.

NEque etiam apprime arduum est rationibus illis satisfacere, quibus osten-
debatur neminē sponte fieri malum. Dicebatur malum non obtinere lo-
cum optabilis. Respondeo: Bonum triplex est, honestum, vtile, delecta-
bile: & quamuis re vera bonum id solum sit, quod est honestum, homo
tamen frequenter, liberè, & sponte (neglecto honesto) sequitur vtile, vel delecta-
bile, non ignorans se ob id reddi improbum. Addebatur, quòd homo in patrando
scelere non vult, nec optat improbitatem, sed vtile vel delectabile. Reflectitur hæc ra C
tio in Platonem: quia si sponte amplectitur id, per quod fit improbus, sponte dici-
tur amplecti improbitatem; qui enim vult media, dicitur velle finem, in quem
media perducunt. Dicebatur Tyrannos & improbos non agere id quod volunt,
sed id quod eis videtur: Respondeo eos non agere id, quod absolutè & ex natura
rei est obiectū voluntatis, quod est verè bonum (vt patefeci, dum de voluntate age
rem) tamen agere id, quod possent non agere: ad quod agendum nec ab inscitia,
nec a vi vlla coguntur; per quæ duo tantùm actio dicitur non sponte facta. At dice
batur, neminem sponte ęgrotare, quare longè minus improbum fieri: primò, falsum
est id, quod assumitur. Nam (vt inquit Arist. 3. Moralium Nicomachio. cap. 5.) dum
homo incontinenter viuit, & medicorum præcepta cōsiliaque aspernatur, sponte in
morbum labitur: hinc multos reprehendimus, qui ob suæ vitæ dissolutionem ægro
tant, non autem reprehendēdi essent, si non sponte ægrotarent. Addo insuper conse-
quentiam necessitate carere: quoniam inuitè & sponte, propriè versantur in atti- D
nentibus ad humanas actiones, non autem ad aduersam vel bonam valetudinem,
quæ frequēter nobis senio per naturam & necessariò competit. Demum addebatur,
quod homines in scelera labuntur vel sua imbecillitate, vel inscitia, vel deprauata
ratione, vel perturbatione, vel externo obiecto, vel prauo habitu, vel commotio-
ne ex temperamento prodeunte. At hæc leuissima sunt, quoniam aliquid dicitur in
uitè fieri, dum fit violentia vel per inscitiam, vt suo loco patuit: at hæc, quę enume
rata sunt, non cogunt, sed inuitant, nosque ad vitia propensos reddunt: Neq; etiam
ita se habent, vt faciant nos per inscitiam peccare, aliud enim est inscium peccare,
& peccare per inscitiam, vt in præcedentibus patuit. His accedit, quod fre-
quenter nos inscitię nostræ sumus auctores: vel ob negligentiam, non conside-
rantes mandata legum, quæ tenemur scire; & propterea legumlatores statuunt pœ-
nas etiam illis, qui attinentia ad leges & institutiones hominum ignorant: vel
ob vitæ dissolutionem, vt dum ebrii reddimur; quos Pittacus duplici pœna pu-
niendos censuit, cum ob scelus, tum ob causam sceleris. Insuper sępe scimus habitu;

& ob

A & ob nostrā negligentiam, prauam assuetudinem, appetitumque voluptatis, eo habitu non vtimur; vt accidit incontinentibus. Ratio etiam sumpta ex habitu, qui in nostra non est facultate, diluitur. Primò: quia, quamuis habitus, cum fuerit contractus, non sit in nostra facultate, tamen, antequam contraheretur, in nostris viribus, nostraque facultate positus erat; producitur enim repetitione prauarum actionum, quæ in nostra facultate semper sunt positæ: sic habituum nos sumus causæ per vitæ genus, quod ducimus, & hac ratione sunt in nostra facultate. Insuper quāuis cōtractus habitus in nostra non sit facultate, tamen actiones semper prodeunt ex nobis sponte, vt in 3. Moralium Nico. docuit Arist. Et ratio est: quia habitus non est primum principium agendi; sed est id, quo agens agit; & est ratio agendi certo quodam modo, prompte scilicet, expeditè, & faciliter. His accedit; quòd etiam habitus diuturnitate temporis, repetitioneque aduersarum actionum mutari potest, quamuis tardè & ægrè, vt in postprædicamentis docuit Arist. Ac ita cęterarum rationum conspicua est solutio. Solùm superest diluenda confirmatio postrema, quæ sumebatur
B ex iudicio finis, quod in nostra facultate positum non est: cui rectè satisfacit Arist. in 3. Moralium Nicom. cap. 5. & primo per fiduciariam reprobationem, mox per instantiam. Per fiduciariam reprobationem: quia si concedimus iudicium, visionemq́ue boni & mali, natura nobis competere, nec esse in nostra facultate, & ob id non sponte, nostraque voluntate reddi prauos, pari ratione nec sponte, nec nostra voluntate erimus probi: par enim est ratio vtriusque, vt conspicuum est. Per instantiam verò diluitur: quia falsum est id iudicium & visionem aliqua ratione in nostra facultate non esse positam: nos enim ob nostrum vitæ genus, obq́ue improbas assuetudines, frequenter sumus causæ, vt ea, quæ mala sunt, videantur nobis bona: ac ita frequenter homines semetipsos dicuntur reddere cęcos, mentisq́ue acie priuare; vt etiam vitium dicitur labefactare, & peruertere mentis oculum.

An Aristoteles cum Platone conciliari possit. Cap. XX.

C QVoniam putare non debemus Platonem Virum sapientissimum, qui in attinētibus ad Mores & Vitam Ciuilem sequutus est Socratem; a quo Philosophia e Cęlo in Terras, hoc est a diuinorum contemplatione ad hominum curam deducta fuisse dicitur; quem tota fere antiquitas coluit, & uenerata est; in re satis conspicua errasse, & tā leuiter ac oscitanter sibimet, suisque legibus aduersa enunciasse: propterea suspicari valemus veri aliquid ipsum quoq; protulisse, & de verbis potius quàm de sententia esse litem. Asserere Platonem de omnibus cum Arist. consentire, profecto falsum censeo, & qui vniuersum concilium sunt polliciti, vt Ioānes Picus, Simplicius, Boetius, & alii viri celebres, potius indicarunt reuerentiam suam erga vtrunque humanæ sapientię lumen, quàm rem aptam perfici, & principiis eorum congruentem. Quod opera patefecerunt Simplicius, nonnulliq; recentiorum; qui cum id pręstare conati sint, in conspicuos lapsi sunt errores: frequenter enim sententiam peruertunt Platonis, nonnunquam eam Arist. sæpe vtran- *Plato non in omnibus idem sentit cū Arist.*
D que Rectè faciunt, qui accuratè vtriusque Philosophi decreta considerant. perpendentesq́, fundamenta, principia, & media vtriusque patefaciunt nonnunquam re & sententia dissentire: nonnunquam verò sententiam esse eandē, ob varietatem tamē vel considerationis rei, vel relationis, vel vsus vocum, videri varia sentire, & inter se pugnare. Nam Arist. pro facultate communem, & proprium loquendi modum sequutus est, Plato libenter a vulgari loquendi modo recessit, metaphorisque est vsus; adeo vt longè magis, quàm re vera dissentiant, inter se pugnare videantur: quod seruare licet hac in re, de qua loquimur. Nam cum Plato dicat nemīnē sponte malum (si rem & sniam eius accuratè perpendimus) nil aliud denotare voluit nisi id, quod ab Aristotele quoq; in principio Moraliū Nicom. enūciatū fuit: nēpe ꝙ oīs Ars, oīs Methodus, itemq; Actio, & Pręlectio bonū aliquid appetere videtur. Vt tamen res distinctius elucescat, tres profero assertiones. Prima est: Plato, & Arist. de re hac, de qua loquimur, valde consentiunt. Altera est: Plato & Arist. aliqua ratione, modoque aliquo dissentiunt. Postrema est: Modus loquendi Aristotelis communi vsui vocum, communique modo loquendi magis est accōmodatus. Vt pertineat ad primam: Dum *Conciliatur Arist. cum Platone.* *Prima assertio* *Secunda.* *Tertia.*

A

Explicatio primæ assertionis. *Primũ fundamẽtũ conclu.* *Secundũ fundamentum.*

Plato inquit neminem sponte, suaque voluntate malum, noluit ob hoc indicare hominem violentia & per inscientiam talem fieri, sed mediò quodam modo, vt colligitur ex 9. de legibus: vbi quæ fiunt ira, ait mediare inter sponte & inuitè facta, & cũ non fiant violentia & inuitè, propterea condit leges aduersus delinquentes, & asserit dignos esse pęna ac vituperio. Præterea (vt in præcedentibus patefeci) Plato fieri spõte, & volũtate, arctius vsurpauit, quàm fecerit Arist. propterea id quod apud Aris. fit spõte, apud Plat. mediare dicitur. Considerauit Plato fieri voluntate & sponte, purius, exactius, vt conuenit separatis mentibus, inspiciens more suo quasi ideã eius, ab omni degeneratione alienam, ab omniq; turbatione & deceptione solutam. Hoc patefecit Plotinus in lib. de Fato cap. 9. inquiẽs. Quoties anima rationẽ puram, & passionis expertẽ, tanquam proprium ducem habens aggreditur, hanc solam aggressionem iudicare debemus in nostro arbitrio sitam, vereq; liberam, idq; opus nostrum existere, &c. At Arist. econtra inspexit conditionem hominis: vt enim homo mediat inter iumenta & separatas mentes, ita eius actiones non purę, sed mediæ & mixtæ sunt; in eis enim edendis appetitio sensuum, & ratio mentis, frequenter inuicem pugnant, ob quam pugnam reddunt conditionem actionis ancipitem, adeò vt aliqua ratione sponte & voluntate, alia secus facta videatur. B Aristoteles considerans humanam conditionem mediam, contradistinctam ab ea ferarum, quia finem noscit, & non cogitur, dixit hominem sponte fieri malum: Plato comparans eandem conditionem cum ea separatarum mentium, & cum sinceritate voluntatis, dixit nec sponte nec voluntate fieri; medium enim relatum ad varia extrema dici potest vtrunque extremorum, vt sæpe fatetur Aristoteles.

Tertiũ fundamẽtum.

Insuper tertiò considerando obiectum Voluntatis absolutum, eique per naturam respondens, homo non voluntate & sponte peccat, & malus fit; quia absolutum obiectum voluntatis est id, quod absolutè est bonum, & in hac significatione Tyranni, & viri praui, non agunt quod volunt: at considerando obiectum voluntatis latè, pro eo quod est, vel videtur bonum; sic homo & sponte & voluntate fit malus. In prima significatione Plato, in altera Aristot. loquitur.

Quartum fundamentum.

C Præterea hominem sponte fieri prauum, dupliciter contingere potest: vel per se primo; vel nec per se, nec primò, sed per consequutionẽ. Per se primò nemo sponte malus, quia non per se primò id optatur; non per se autem, nec primò homines sponte redduntur mali. Plato id negat in prima significatione: Aristoteles id concedit in altera. Hãc distinctionem optimè nouit Plato: ideo dixit in 9. de legibus, aliud esse sponte facere iniuriam, & sponte iniustum fieri.

Quintum fundamentum.

Præterea actio ad duo potest referri: vel ad hominem eminentiorem, mente constitutum; & ita homo non sponte fit malus: vel ad hominem materiatũ magis, corporeũ, & sensu constitutum, & ita sponte fit malus; quia per principium internum eius. Addo demum modum loquendi Platonis non omnino abhorrere a modo loquendi nostrorum Theologorum: nam Magnus Dionysius Areopagita, Theologus simul, & Platonicus præstantissimus, in libro de diuinis nominibus latissimè patefecit Malum, vt malum, destitutum esse omni natura; & carere efficiente, forma, & fine: ac malorum omnium principium, & finem esse bonum; quia boni gratia omnia tum bona tum contraria fiunt: nam & mala facimus appetentes bonum; nullus enim malum D spectans in malum labitur: hinc malum catenus est, quatenus nititur bono; & eadem ratione absolutè malum dari non potest, vt datur bonum absolutè. Insuper D. Paulus 7. ad Rom. inquit. Scimus enim, quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato, quod enim operor, non intelligo: non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio: consentio Legi, quoniam bona est; nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum &c.

Sextũ fundamẽtum. *Explicatio secundæ assertionis.*

Addo demum Platonem fieri sponte, & fieri libera voluntate in idem redegisse: Aristotelem autem ea seiunxisse; & propterea asseruisse operari sponte etiam pueris, & iumentis competere. Altera assertio erat, Aristotelem non de omnibus ad rem hanc pertinentibus omnino cum Platone consentire. Ratio est: quia Plato intimiora & firmiora animæ nostræ tribuit futuræ vitæ semina, quàm fecerit Aristoteles: censuit enim Plato varias hominum animas ita variis Stellis respondere, vt etiam variis propensionibus suæ stellæ respondentibus essent prædıtæ; & propterea secum deferrent semina futurorum morum, propensionemque ad pro-

prium

A prium genus vitæ: quod non censuit Aristoteles, qui solùm existimauit varietatem propensionum oriri ex varietate temperamentorum. Hinc ex sententia Platonis homo minus est dominus, quòd res vno vel altero modo ei appareat, quàm ex sententia Aristotelis: & propterea iure ei obiiciebat Aristoteles in tertio Moralium Nicomachiorum cap. 5. inquiens. Si visio ac iudicium obiecti ex natura nobis competit, ac ex voluntate non pendet, & ob id sponte & nostra voluntate non sumus praui; eadem ratione sponte & nostra voluntate non erimus probi; quia ea visio ex natura nobis conuenit: &c. Insuper altera ratio differentiæ sumitur ex distincta opinione Platonis de scientia & sapientia ab ea Aristotelis: Plato enim censuit Scientiam ortum ducere ab ideis mentis, & rationibus animæ; & eam solam censuit absolutè sapientiam & intelligentiam, quæ esset per connexionem cum rationibus & ideis; quã raró, & paucis conuenire existimauit; quam scientiam in eo, cui conuenit, verè dominam & principem affirmauit; qua de re Aristoteles secus existimauit. Ob nonnulla itaque cum actione coniuncta Aristoteles & Plato dissentiunt,
B quamuis magna ex parte consentiant. Postrema assertio fuit: Modus loquendi Aristotelis magis est popularis, communique usui loquentium accommodatior; nam magis congruit rectæ hominum institutioni, clariusque vires legum seruat, necnon rectam distributionem præmii & pœnæ: nam qui inquiunt neminem sponte malum, occasionem tribuunt delinquentibus non acutè veritatem inspicientibus se excusandi, & minus iustas iudicandi leges aduersus delinquentes. Propterea Theologi absolutè asserunt hominem sponte, suaque voluntate reddi malum: quòd si nonnunquam secus loquuntur, simul patefaciunt modum, quo eorum sententia intelligi debeat; vt fecit D. Paulus, & Dionysius Areopagita. Explicatio tertiæ assertionis.

Qui peccet magis, num qui sponte, vel qui inuitus aberrat. Cap. XXI.

C APparuit hominum quosdam sponte, alios inuitos, nonnullos non sponte peccare: inde oritur pulchra dubitatio, & est, an magis delinquat qui peccat sponte, vel potius qui inuitus, vel non sponte. Mouit hanc difficultatem Plato in Hippia Minore siue de Mendacio: & primò ostẽdit Socrates eos, qui sponte mendacium dicunt, meliores esse, quàm qui non sponte: mox Hippias ei obiicit, inquiens. Quonã pacto Socrates qui scientes volentesq; iniuriãtur, seducunt, lædunt; meliores esse possunt, quàm qui hæc præter sententiã faciunt? quandoquidem multum ignoscitur illi, qui per ignorantiam iniuriam infert, mendacium profert, vel aliud quicquam committit mali; legesque in eos seuerius animaduertunt, qui volentes mala faciunt, mentiunturque, quàm qui nolentes. Ex aduerso Socrates cursorem sponte tardum, & in palæstra luctatorem, qui sponte cadit, ei præfert, qui inuitus hæc facit, & id ipsum de plurimis ita se habere inductione ostẽdit. Ratio, qua vtitur, est: quia aberrans sponte, præditus est scientia & potentia rectè agendi; qui aberrat inuitus, vel vno, vel altero caret: at Sciens non sciente, po- Plato.
D tens impotente præstantior est: Inde colligit; Si quis igitur hominum est, qui sponte aberret, turpiaque & iniusta committat, haud alius est o Hippia, quam vir bonus: Ac ita, cum pro omni parte dubitasset, rem sub dubio dereliquit. Arist. in sexto Moralium Nicom. cap. 5. soluens difficultatem inquit: In Arte qui sua sponte peccat, ei est anteferendus, qui inuitus; in Prudentia contra deterior est is, qui sponte sua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. Eandem sententiam protulit Seneca Epist. 96. inquiens. Vis scire, quàm dissimilis sit aliarum Artium conditio, & huius, nempe Moralis scientiæ? in illis excusatius est voluntate peccare, quàm casu, in hac maxima culpa est sponte delinquere: Grammaticus non erubescit solœcismum, si sciens facit; erubescit, si nesciens, &c. Resolutio itaque difficultatis est, in attinentibus ad mores deterius esse sponte peccare, in cæteris econtra. Ratio est: quia in attinentibus ad Scientias & Artes perfectio posita est in cognitione, exactaque possessione habitus; in attinentibus verò ad morales actiones præsertim posita est in prælectione, ex ea enim consurgit probitas vel improbitas actionis. Arist. Seneca. Resolutio difficultatis.

Dubitatio. At dices: Medicus ſponte veneno necans, iudicatur dignus pœna; non autem, ſi neſciens & inuitus id faciat. A

Solutio. Reſpondeo id contingere; quia tunc Medicus præſertim peccat vt vitioſus, praua vtens præelectione; & tanquam errans in attinentibus ad mores, iudicatur pœna dignus. Hac de re profecto inter Ariſtotelem, & Platonem nulla eſt diſſenſio; propterea Marſilius Ficinus in Argumento in Minorem Hippiam eãdem difficultatem eadem diſtinctione diſſoluit.

Dubitatio. At pulchra occurrit dubitatio; quia non apparet ex ſententia Platonis in attinentibus ad mores dici poſſe hominem ſponte errare, cum aſſeruerit neminem ſponte malum.

Solutio. Reſpondeo: Aliud eſt inficiari hominẽ ſponte reddi malum, & inficiari ſponte agere actiones prauas, vt furari, & ſimilia ſcelera patrare: poteſt homo ex ſententia Platonis ſponte furari & lædere, at non ob id dicitur ſponte fieri malus; quia non patrat ea ſcelera, vt per ea improbus reddatur; ſed ob bona, quæ in eis reperiri iudicat. B

FINIS TERTII GRADVS.

A
FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS,
PHILOSOPHIAE DE MORIBVS GRADVS QVARTVS
DE VIRTVTE MORALI.

B *Proponitur explicanda Virtus.* *Cap. I.*

Recta ratione contigisse putandum est, vt Virtuti Quartus responderet ciuilis ascensionis gradus; Virtus enim quadrata dicitur, cum hominem quadratum reddat, semper stantem, ac omni ex parte perfectum: & præsertim, quia si de elementis loquimur, quartus gradus conuenit igni; si de cęlorum orbibus, quartus est sol. Ignis autem & Sol recta ratione Virtuti respondent, cum eorum officium sit purgare, illustrare, dirigere, & perficere. De virtute igitur pro quarti gradus constitutione agendum & disserendum occurrit: de qua cum varia sese nobis offerant consideranda: hæc tamen potissima capita, accuratioreque consideratione digna esse videntur: Quotuplex sit Virtus vniuersè sumpta, Quid sit Virtus in More posita, Quotuplex ea sit, In qua animæ parte collocetur, Quomodo Virtutes in more positę nectantur ac distinguantur, Quę earum principatum obtineat, Quomodo in nobis gignantur, Ac demum quos vsus humano generi præbeant. In his ego capitibus præsertim versabor, nō neglectis aliis; quæ cum his connectuntur, & quorum cognitio a viro ingenuo optanda & expetenda est. Iure optimo autem in explicanda Virtute accurati esse tenemur; cum sit pręstantissima, iucundissima, & vtilissima: Virtutem enim vt rem Præclaram interna quadam naturę commotione commendāt omnes, cunctique admirantur & colunt: Qui tñ ea sint ornati, tam pauci inueniuntur, vt accommodatè homo virture prędītus Phęnicis imagine designetur. Quod cum ex aliis causis, tum ex ea pręsertim ortum ducere putandum est, quia perpauci eius naturā & conditionē exactè cognoscunt: quicunq; enim mentis aciem in eius splendidissimā formā intendit, tā miro pulchritudinis illius desiderio flagrat; vt seorsum ab ea hominē non hominē, ac uitam oīno quidem inuitā esse fateatur. Propterea Pythagoras pręclarè enunciauit, Dei lege Virtutē solā esse, quę potens solidaq; esset, cętera omnia esse nugas & ineptias; nūquā enim Stygias fertur ad vndas inclita Virtus. Ex aduerso aūt, quia via Virtutis ardua est, quicunq; illā exactè non cognoscunt, nō vehementer appetunt; ac ob vię difficultatē non quęrunt, non quęrentes nō inueniunt, neq, assequuntur; non assequentes, nec iure homines, nec vita prędīti iudicari merentur. Propterea, vt pro eius adeptione, ita pro explicatione & cognitione accuratissimi esse tenemur.

Virtuti rectè congruit gradus quartus.

C

Quæ præsertim de virtute sit declarāda.

Accurati tenemur esse in considerāda Virtute.

D

Pythagoras.

Quotuplex sit Virtus. *Cap. II.*

Virtus, quę gręce Αρετὴ dicitur, non vno modo, sed multipliciter vsurpatur: cū.n. Virtus latè sumpta ea sit, quę perficit id cuius est virtus, & opus eius, vt asseritur ab Aristot. in 2. Moralium Nicom. cap. 6. Hęc latè ac uniuersè sumpta in tres gradus est distributa. Vsurpaē enim nōnūquā pro ea, q̄ eminentia tantùm virtus est: in qua significatione frequēter Deus dicitur Iustus, Sapiēs,

Tres primi gradus virtutis.

 omnique

omniq; Virtutum perfectione eminentissimè prædituss; quæ Virtus est ipsam et emi- A
nentissima Dei essentia, sola ratione, nostroque intelligendi modo ab eo distincta.
Nonnunquam econtra vsurpatur Virtutis nomen pro vmbra, ac tenui eius imagine:
in qua significatione Arist. in 8.de Hist. Ani.cap. 1.dixit in Iumentis & feris inueniri
morales virtutes, quatenus in eis insunt vestigia morũ hominis, ita Leones dicũtur
fortes, Formicæ & Apes prudentes, similiter de ceteris. Quod autem eis virtutes in
more positæ re vera non competant, docuit Arist. in 7. Moralium Nicom. cap. 1.in
quiens: Etenim vt feræ neque Vitium est neque Virtus, ita neque Dei, sed hoc qui
dem præstantius est virtute, illud autem diuersum est a vitio. Tertiò vsurpatur Vir-
tutis nomen media quadam significatione magis quàm propriè, pro forma siue habi

Virtus in homine Triplex.

tu, ac congruente eius constitutione: Quod tertium Virtutis genus ad hominem cõ
tractum, in eoque consideratum triplex est; vel enim nobis conuenit per Naturam,
vel infunditur a Deo; vel nostro studio, cura, & labore acquiritur. Virtutes infu-
sę illæ sunt, quæ nobis conueniunt peculiari Dei munere desuper illustrantis; vt Fi-
des, Spes, Charitas; quę ad institutũ nostrum non pertinent. Virtutes nobis Natura
ra competentes duplices sunt; vel enim sunt Virtutes generis, vel singulorum. Vir-
tus generis est Nobilitas, vt in lib. de Nobilitate referente Stobæo docuit Aristote. B
& in primo Rhet. confirmauit. Quæ nobilitas est duplex, vel Publica Gẽtis & vrbis,
qua Natio vna alteri nobilitate præfertur, & de qua Nationes varię inter se conten-
dunt; vel priuata alicuius familię, vt in eodẽ primo Rhet. ab eodem Philosopho di-

Virtus corporis.

uisa fuit. Altera ex parte Virtus singulorum hominum duplex est; vel enim est virtus
corporis, vel animi. Virtutes corporis sunt naturæ munera, Robur scilicet, Sanitas,
& Pulchritudo; quę vel sunt totius corporis, vel partis eius: ita Arist. in lib. de nobi
litate ex relatione Stobęi dixit, εὐπρόσωπον dici, quod faciei habet virtutem: id ip-
sum de oculi uirtute affirmauit in eodem lib. necnon in 2. Moralium Nicom. cap. 6.
Et quamuis sensus sint facultates animę; quatenus tamen eorum pręstantia & opti-
ma constitutio oritur ex optima constitutione instrumenti, non est absurdum eas in

Virtus animi naturalis.

ter virrutes corporis numerare. Animi autẽ Naturalis uirtus etiam duplex est: uel
enim latè usurpatur pro singulis animę facultatibus, quę frequenter Virtutes nuncu
pantur; rectius tamen & magis propriè δυνάμεις, uires, ac facultates dicuntur, quate- C
nus sunt principia uariarũ operationum hominum uel animalium: quarum uirium
siue Virtutum nonnullę sunt nobis communes cum cęteris uiuentibus, ut Virtus
nutriendi; alię cum animalibus, ut uirtus sentiendi; alię nobis proprię, ut ratio, mens
& uoluntas. Magis autem propriè Naturalis Animi uirtus ea dicitur, quę est con-
gruens animi per naturam dispositio, & facilitas ad rectè perficiendum Munus ali-
quod: per quam Virtutem nonnulli dicuntur ualere ingenio, alii memoria, non-
nulli phantasia, & ita de cęteris. Huius generis sunt illę Virtutes & Mores, de quibus
Arist. in sexto Moralium Nicom. cap. 13. dixit. Singulis a Natura quodam modo mo-
res, suus cuique, tributi uidentur; natura enim & iusti, & temperantes, & fortes gi-
gnimur. Qui mores sunt igniculi & semina Virtutum potius, quàm Virtutes: de qui
bus Cic. quinto de Finibus dixit. Eius partis, quę Princeps est, quęque Mens nomi
natur, plures sunt Virtutes; sed duo prima genera: unum earũ, quę ingenerantur sua
pte natura, appellanturque non uoluntarię: alterum earum, quę in uoluntate posi-
tę, magis proprio nomine appellari solent, quarum est excellens in animorum lau- D
de pręstantia: Prioris generis est docilitas, memoria, quę ferè omnia appellantur
uno ingenii nomine; easque virtutes qui habent, ingeniosi uocantur &c. At hę quo
que Virtutes per naturam nobis insertæ, extra limites sunt pręsentis gradus, & insti-

Virtutes nostra opera cõparatæ.

tuto nostro non inseruiunt. Alię demum inueniuntur Virtutes labore, studio, & dili
gentia comparatę; quę eatenus in hominis animo extẽduntur, quatenus extenditur
ratio. Et quoniam partibus animę ratio conuenit, uel ex sui natura & cõditione, vel
participatione aliqua; ex se, suique natura conuenit Menti, participatione uerò Ap-
petitui sensuum: propterea duplex consurgit humanę Virtutis genus; unum attinens
ad Mentẽ, aliud ad Appetitũ sensuum: Primum Virtus rationis, Alterũ virtus in mo-
re posita nuncupatur. Virtus rõnis, quę ad mentem pertinet, adhuc est duplex, uel. n.
est semper recta, uel obliquitati & errori est obnoxia; de quibus suo loco occurret di
sputãdũ: Aliud Virtutis genus ad sentiendi appetitũ pertinens, quia more & assuetu
dine

A dine acquiritur, morale nuncupatur. Quod etiam duplex est; uel enim est semiuirtus, vel absolutè Virtus: de Semiuirtute iam sumus loquuti. Absolutè autem Moralis virtus adhuc duplex est: vel enim in quadam excellentia & moderatione supra humanam conditionem posita est, & nũcupatur Virtus Heroica; vel magis intra hominum terminos nos continet, communique voce virtus Ciuilis & Moralis nuncupatur. Quæ adhuc est duplex: vel enim est virtus vniuersa, suo ambitu cunctas amplectens, vt vniuersa Iustitia; vel est virtus in parte sumpta: quæ etiam duplex est; vel enim attinet ad appetitum irascendi, vt Fortitudo, & Mansuetudo; uel ad appetitum cupiendi, vt temperantia, & similes. Cum autem variæ sint Virtutum formæ, omnes in quatuor capita redigi possunt; in virtutes Physicas, Morales, Rationales, & Diuinas. Virtus physica perficit res Natura constantes; virtus Moralis virum probum, ciuemque probum format; Virtus Rationalis præsertim virum sapientem constituit; virtus Diuina & infusa format Christicolam, & ciuem cęli. Ego cęteris derelictis, de Morali Virtute modò mihi differendum propono.

B

Quid sit Virtus Moralis, definitiones Variæ referuntur. Cap. III.

SEntentia fuit Platonis in Phædro, approbata a Cicerone in primo de Officiis, omnem, quæ a ratione suscipitur de aliqua re, institutionem debere a definitione proficisci; vt intelligatur, quid sit id, de quo disputatur. Id pręsertim seruare nos tenemur, dum agimus de Virtute; cum variæ eius definitiones circumferantur, nec constet quæ earum præferenda sit cęteris. Neque primò explicare tenemur Virtutes dari, cum ex se splendidissimæ fulgeant: Nam (vt enunciauit Seneca in lib. de Beneficiis) maximum hoc habemus Naturę meritũ, quòd Virtus in omnium animos lumen suum permittit; etiam qui illam non inquirunt, eam vident; omnes quidem confusè virtutem intuentur & cognoscunt, exactè autem paucissimi. Vt igitur appareat quid ea sit, & ad verioris definitionis inuentionem paremur, definitiones nonnullas ab aliis traditas referamus. Eudoxus, & cũ
C eo Epicurus, dixerunt Virtutem esse constantē dispositionem eliciendi ex vnoquoque congruentem voluptatem: hinc in Voluptate; non quidem corporis, vt perperam multi credunt; sed honesta, & vera, summum bonum collocarunt. At errarunt; quia huiusmodi voluptas potius est comes & assecla Virtutis, actionis probę, & summi boni, quàm natura & essentia eius. Plato in Menone, siue in dialogo de Virtute, ex sententia Menonis quatuor tradit, easque in persona Socratis reiicit, virtutis definitiones: Primò definit enumerando virtutem Viri ciuilis, Mulieris, & Pueri; Virtus enim Viri ciuilis est ad ciuilium rerum administrationem congruenter paratum esse: Secundò definiens inquit Virtutem esse facultatem, qua omnibus præesse valemus: Tertiò dicit Virtutem esse gaudere honestis: quibus Quartò addit Virtutem esse appetitum honesti & facultatem illud assequendi. At nulla harum censeri debet uera definitio Virtutis; per eas enim solùm officia quędam virtutis enumerantur, non autem quid reuera sit virtus ostenditur. Ex libris de Repub. Platonis, Virtutis
D uniuersè sumptę hęc definitio colligitur: virtus est habitus animę, quo potentia Naturalis eius quàm optimè suum opus exercet. Hęc definitio est similis illi, quam dedit Arist. in 2. Moralium Nicom. cap. 6. inquiens: Virtus ea est, quę perficit id cuius est virtus, & opus eius: Et rectius traditur ab Aristotele, quia manifestatur non vnum, sed duplex officium uirtutis; primum est perficere id, cuius est virtus; alterum perficere opus eius. At hęc definitio communis est, nos autem quærimus propriam, quę soli Virtuti morali competat. Alcinous in lib. de doctrina Plat. cap. 31. dixit: Virtus est affectio quædam animę perfecta & optima, ornatum, concordem, & stabilem efficiens hominem, tum ad agendum, tum etiam ad loquendum, & erga se, & pariter erga alios. At nec proprium traditur genus, nec potiores differentię assignantur, ac superuacancę nonnullę afferũtur, vt consideranti redditur conspicuum. Theages dixit: Virtus moralis est congruens relatio irrationalium partium animę ad eam quę ratione prędita est, ac insuper est habitus decori. Quam definitionem ex Platone desumpsit, qui sub initio secundi de Legibus dixit, Virtutem esse obtemperantiam rationi. Quę definitio approbanda non uidetur; quoniam etiam Vitiosus obtempe-

Seneca.

Quid sit Virtus.

Definitio ab Eudoxo & Epicuro tradita.

Definitiones relatæ a Platone.

Alcinous.

Theages.

rat

rat rationi, ratio tamen eius deprauata est. In Theæteto dixit Virtutem esse similitudinem cum Deo, & alibi optimum animi habitum per se laudabilem. Plotinus En. primalib. 6. cap. 6. ait esse animi purificationem. Arist. in 7. phy. cont. 16. esse perfectionem Animi, & constitutionem eius secundùm Naturam: in 10. Moralium Nicom. cap. 5. affirmauit, Virtutem esse omnium mensuram: & in 1. Rhet. esse facultatem comparandi, quæ bona sunt, eademque seruandi; ac insuper esse facultatem multa & magna in alios beneficia conferendi, esse facultatem, quæ potest omnes omnibus in rebus adiuuare; esse habitum rectè disponētem appetitum sensuum, & actiones eius. Alii dixerunt esse humani animi sanitatem, ac bonum eius Dæmonem; insuper esse mensuram & regulam humanæ dilectionis. Hæc omnia rectè dicuntur de Virtute, & per varia eius munera modo vario virtutem circũscribunt; nulla tamen earum est propria, cunctisque numeris absoluta Definitio. Stoici Virtutes vacuitates quasdam perturbationum, animique tranquillitates esse dixerunt, vt in 2. Moralium Nicom. cap. 3. refert Arist. At hi aberrant, cum perturbationes non euelli, sed corrigi debeant; vt in explicatione perturbationum apparuit. Exactior igitur inquirenda, & assignanda est definitio.

Plotinus.

Stoici.

A

B

Propria Definitio Virtutis Moralis. Cap. IIII.

IN hominis animo, & præsertim in appetitu sensuum tria considerantur, vt monuit Philosophus in 2. Moralium Nicomach. cap. 5. Facultas, Perturbatio, & Habitus: nec quartum addere debemus, dispositionem scilicet & viam ad habitum; quoniam via a suo fine & termino non distinguitur, nisi per minus & magis, ac vt imperfectum a perfecto. Facultates atque Perturbationes communes sunt omnibus, nedum hominibus, verùm insuper iumentis, & feris, eas a Natura recipimus; per illas nec commendamur, nec vituperamur: Virtutes solis competunt hominibus, & illis quidem paucis, more & assuetudine acquiruntur, reddunt nos honore dignos: propterea Virtus nec facultas nec perturbatio dici debet: quibus cum tertio succedāt habitus, per quos vel commendamur vel vituperamur, ad hos proculdubio virtus redigi debet, & sub his contineri. Neque putandum est Virtutes esse vias tantùm, & dispositiones ad habitum; Virtus enim est quid perfectum, via autem & dispositio sunt aliquid inchoatum & imperfectum. Per facultates ac perturbationes sumus nos ad varia faciles & accommodati: attamen inconstantes sumus, leues, in nullo vitæ genere firmi, & ad vitia potius quàm ad virtutes procliues: Per habitum verò firmamur; certo vitæ generi, vel probo, vel improbo destinamur, munera eius vitæ cum voluptate obimus. Qui habitus; si humanæ conditioni, rectæque rationi fuerit consentaneus, adeo vt per eum animi perturbationes congruenter componantur; Virtus ac morum perfectio nuncupatur: si contrà ad nimium vel parũ declinat, rectæque rationi non congruat, Vitium, detrimentum, constitutio præter naturam, ægritudo animi, ac dissonantia partiũ eius iudicari debet. Virtus itaque moralis est habitus, per quem congruens modus imponitur perturbationibus, qui modus medium est nobis acommodatum, quod recta ratione ad prudentiam pertinente statuitur. Propterea præclarè Moyses medium illud viam mediam, viamque regiam nuncupauit: accommodatè etiam Philon Iudęus in morum latitudine medium dextrum, ac sinistrum considerauit: Nec iniuria Pythagoras malum, quia recessus est a medio, infinitum; bonum siue virtutem finitam, ac indiuiduam asseruit; nam rectè agere mediumque seruare, vnicè valemus, errare autem contingit modis innumeris. Insuper: quia dum appetitus implet mandata rationis, prælectio constituitur, quæ rationem proximè sequitur; in qua prælectione, tanquam in eo, quod nostrum est, in nostraque facultate positum collocatur potissima ratio ac perfectio virtutis: ideo uirtutis habitus cum prælectione necessariò complicatus dicitur. Ex his philosophus in secundo Moralium Nicomachiorum cap. sexto, definitionem Moralis Virtutis colligens dixit; Virtutem Moralem esse habitum præeligendi in ea mediocritate positum quæ ad nos refertur, rectaque prudentiæ ratione est definita. Hac definitione satis accommodatè explicantur pertinentia ad Naturam, & essentiam mo-

Tria quæ in animo reperiuntur.

Virtus est habitus

Moyses.

Philon Iudæus.

Pythagoras.

Definitio Virtutis.

C

D

ralis

A ralis virtutis, externæ tamen causę prætermittuntur: ideo; si latius virtutem moralem definire volumus, cunctasque eius tradere causas; non recedentes ab Aristotele ita dicamus. Virtus moralis est habitus apperitionis sensuum, natus præeligere; in ea mediocritate, quæ ad nos refertur, quæq; a prudentię habitu definitur, collocatus; comparatus more, vt ciuili fęlicitate fruamur. Ex hac definitione omne genus causę elucescit. At pulchra se offert dubitatio, quia Aristoteles & cum Platone & secum pugnare videtur. Cum Platone primò: quia Plato in Menone quęrens communem virtutis definitionem, Gorgiam damnat distinguentem virtutes pro varietate sexus & ætatis; Aristo. in primo de Rep. cap. 8. Platonem carpens inquit: Qui vniuersè loquunt, & aiunt virtutē esse aīo bene valere, aut rectè agere, aut tale quippiam, se ipsi decipiunt; Qui autem virtutes numerant, vt Gorgias, longè melius dicunt, quàm qui sic vniuersè definiunt, &c. Pugnat itaq; cum Platone. Pugnat autem secum, quia eo loci damnat communem virtutis definitionem, quam tamen inquirit & tradit in primo Moralium Nicomachiorum. Cui difficultati respondens dico Aristo. secum non pugnare: non enim absolutè damnat communem virtutis definitio-
B nem, sed eam eo modo traditam, hoc est leuiter per remora & communia, vt visus est fecisse Plato. Insuper damnat communem, quia sine distinctis definitionibus partiū non est satis: danda est communis definitio non neglectis propriis definitionibus partium; Virtus enim est commune ab vno, quod non exactè cognoscitur, non explicatis contentis sub eo. Nec propterea Plato damnandus est, nam ei disputanti cum Sophista fuit satis illum redarguere, pręsertim tamen Aristoteles Platonem carpit, quatenus virtutem mulieris ab ea viri non secernebat: qua de re alius occurret disserendi locus.

Definitio explicans oēs causas.

Dubitatio.

Solutio.

Communis quædam explicatio Definitionis Virtutis. *Cap. V.*

QVoniam virtus est congruens animi constitutio, humanorum bonorum sola firma & constans; iure optimo dicitur habitus: cuius conditio est, vt
C constanter, expeditè, ac cum iucunditate per illum operemur; omnem internam pugnam, ac cunctationem excludens. Quam virtutis constantiā Epist. 93. explicans Seneca dixit: Hoc aduersus virtutes possunt calamitates, damna, & iniuriæ; quod aduersus solem possunt nebulę. At illustriorem fortè protulisset sententiam, si dixisset, longè minus virtuti obesse res aduersas & turbidas, quàm soli nebulas, cum virtus in aduersis refulgeat, splendidiorq; appareat, Sol verò per nubes nobis saltem se offert obscurior. Insuper hæc moralis virtus dicitur ad appetitū sensuum pertinere, vt secernatur a sapientia, scientia, cęterisq; habitibus mentis. Præterea dicitur habitus pręeligendi, siue, vt inquit Aristoteles, προαιρετικὸς; quia eo habitu constanter illa pręeligimus, quæ recta ratione decernimus: Pręelectio enim; quamuis dicatur appetitus Mentis, ac eius sequatur consilium; nectitur tamen cum appetitu sensuum, in eoq; perficitur; dū hic appetitus a ratione dirigitur, & id prosequitur vel fugit, quod ratione approbatum, vel reprobatum fuit. Pręelectio in actione est veluti spiritus eius, & tanti est momenti; vt iure Aristoteles in 8. lib. Moralium Nico.
D cap. 13. dixerit, pręcipuum virtutis & moris in pręelectione esse positum: quod mox lib. x. capi. 8. confirmauit. Præterea virtus dicitur in ea mediocritate posita, quę ad nos refertur: Mediat virtus inter nimium & parum, siue exuperantiam, & defectionem perturbationum, de qua rectè dicitur.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraq; nequit consistere rectum.

Virtus ita in medio extremorum vitiorum est posita, vt simul etiam extremum censeri possit. Virtus est Medium, ac in medio posita: quia est moderatio perturbationū; est recta ratione circunscripta, quę recta ratio in actionibus medium coniectat, & statuit: est euitatio eius, quod nimium est vel parum; est conseruatio omnium medii conditionum, vt scilicet homo agat, vel affectibus commoueatur, quando, quātum, quomodo, cuius gratia, ac ita cęteris, quæ congruens medium circunscribunt. Sic itaq, rectè Hesiodus dixit Deum inter duo vitia collocasse virtutem; ita nanq; magis fulget, potentiorem se patefacit, ac homini magis salutarem. Altera ex parte virtus est

Virtus cur dicatur habitus.

Cur attinens ad appetitū sensuum.

Cur prae eligendi.

Virtus simul et medium, & extremū est.

Qūo fit medium.

Quo virtus sit extremum. est exuperantia & extremitas: Primò ratione suæ perfectionis, cui opponitur imper A
fectum: Secundò ratione suæ rectitudinis, cui aduersatur obliquitas: Tertiò, vt vir-
tus est, a qua vitium maximè distat, ita virum omni virtute præditum dicimus gradū
supremum sibi cooptasse, & in gradu sublimi esse collocatum. Dum virtus compara-
ta cum vitio dicitur extremum vnum, ea tunc obtinet locum exuperationis, formę,
& continentis: est enim id contrarium, quod bonum est; Vitium verò omne quate-
nus vitium est defectio, priuatio, recessio a forma, & modo aliquo non ens. Cum vir-
Medium triplex. Arithmeticum. tus sit in medio collocata, Medium triplex est. Arithmeticum, & est id, quod absolutè
æquè distat ab extremis, vt inter duodecim & sex mediant nouem: Hoc medium
quantitatis absolutum est, & idem apud omnes. Aliud est medium Musicum, & est il-
Musicum lud, quod eadem maioris numeri parte a maiori superatur, qua ipsum minoris mi-
norem superat numerum; vt quatuor mediare dicuntur inter sex, & tria: quatuor. n.
tertia maioris parte a maiori exceditur numero, eadem autem minoris numerum ex
Geometricum. cedit minorem. Medium tertium Geometricum est; & id esse dicitur, in quo eadem B
seruatur ratio maioris termini ad medium, & medii ad extremum; vt sex mediant in
ter nouem & quatuor: vt enim nouem ad sex, ita sex ad quatuor se habent. Hoc Geo
metricum medium illud est, quod in analogia est positum, a recta ratione statuitur, &
a virtute seruatur: pro cuius medii inuentione omnia sunt consideranda, quæ perti-
nent, nedum vniuersè ad humanam actionem, sed ad singulas quoque conditiones,
& circunstantias eius, quę tunc temporis ad definitam ac indiuiduam nostram actio
nem conspirant: quas circunstantias suo in loco cumulatissimè numeraui. Et quia
circunstantiæ variantur, propterea hoc non est medium absolutum, quod absolutè a
ciuili statui possit, sed ita varietati est obnoxium, vt concurrentia ad actionem varia
ri possunt: propterea dicitur medium quo ad nos, se habens perinde ac regula, quæ
flectatur, ac sui flexione variis aptari possit. Hoc Geometricum medium modo ali-
quo in omni virtute seruatur, pręsertim tamen & magis conspicuè seruatur in Iusti-
tia distributiua; quæ non ita inter duo vitia mediat, vt reliquæ virtutes morales, quē- C
admodum latius in eius explicatione patebit. Statuere hoc medium est officium Pru
Quæritur a quo petenda sit regula decernendi medium. dentię, propterea sine ea virtus moralis consistere nequit. Sed dignum consideratio
ne est: Cum recta prudentiæ ratio debeat constituere medium; idq; facere nō valeat
sine regula aliqua firma, consimili, & constanti; quęnam est ea regula, qua vtitur re-
cta ratio pro statuēdo medio? Philon Iudęus, vir doctus & eloquens, triplicem dixit
Philon Iudæus. esse regulam examinandarum rerum, dirigēdiq; actiones nostras; Amorem Dei, Vir
Instantia. tutis, & Proximi. At hoc non videtur esse satis: quoniam regula & mensura vnius ge
neris rerum vna esse debet; ea tria vel vno aliquo nectuntur, vel distincta sunt peni-
tus: si sunt distincta, non valent consimiliter omnium nostrarum actionum esse regu
lę, si vno aliquo nectuntur, id vnum quærimus, quod sit consimilis mensura medio-
Alia opinio: rum omnium. Propterea rectius alii dicunt Mensuram esse vnam, eamq; esse Charita
tem; quæ cum sit maxima virtutum, iure cęterarum est regula & mensura. At hoc dif D
dubitatio ficultate adhuc non caret: Quoniam omne ordinatum in finem ab alio regulam &
mensuram recipit; Charitas, cum sit virtus, in finem est ordinata; quare ea quoque
eget regula & mensura. Præterea pro Charitatis munere rectè obeundo etiam circū
stantię omnes sunt perpendendę, & medium modo aliquo seruandum; vt quid pro
quo, & quantum sit agendum, rectè decernatur: cum enim Charitas sit posita in dile
ctione Dei, & proximi, quomodo, cuius gratia, & quando id sit agendum, regula ali-
Opinio propria. qua vna decerni debet. Propterea dicamus regulam vnam, constantem, & consimi-
lem inueniendi medium, dirigendiq; humanas actiones, ab alio non esse petendam;
nisi ab eo, a quo omnium operationum regulę eliciuntur, nempe a fine, quod est prin
cipium constans omnium nostrarum consultationum, quæ pro inueniendo medio
formantur: & iure optimo profectò, omnia enim in finem ordinata, ab eo fine mensu
ram, ordinem, rectamq; constitutionem recipiunt, vt Aristoteles in 2. Phy. 91. & in
7. Met. cont. 23. patefecit, nam finis operationis est principium consultationis: quod
etiam confirmauit Aristoteles in 7. Moralium Nicom. capi. 8. inquiens. Principium
autem actionis & officii id est, cuius gratia cętera fiunt, ideo virtus bene sentire de-
bet de principio. Finis itaque ille est, per quem cuncta dirigūtur, lex singulis pręscri-
batur,

bitur, & medium seruandum exactissimè definitur: nam constituto & præassumpto (munere mentis & volũtatis) fine, viam rectam, officio nostro congruentem, quam Regiam diximus, inspicere valemus: per quam progredientes, declinantes extrema, dicimur seruare medium, fungi officio nostro, & ea agere, quæ ad propositum finem felicissimè perducunt. Hinc euenit, quòd Theologi rectius inspicientes finem humanarum actionum, rectius quoque & procul ab errore media ad illum perducentia decernunt. constituẽtes enim sibi pro fine summum bonum futuræ vitæ, rectius media decernunt, quam id faciant Peripatetici, qui in hac sola vita summum bonum nobis competere perperam existimarũt. Similiter iidem Peripatetici varium medium respondere affirmant pro componendis animi perturbationibus viro ciuili, & viro contemplationi incumbenti; nec aliam ob causam, nisi ob uarietatem proprii finis. Forma itaque uirtutis est habitus natus præeligere illa, quæ recta ratione decernuntur: Materies eius interna, in qua versatur, est perturbatio, quam moderatur: Materies, cui ut subiecto competit, est appetitus sensuum: Principium efficiens est mos, & assuetudo: Finis est actio proba, & summum bonum ex ea prodiens.

Cõfirmatio.

Epilogus dictorũ.

B

An virtus moralis in medio sit posita. Cap. VI.

VT exactè cuncta appareant, quę in definitione virtutis fuerunt assumpta, tria præsertim explicanda occurrunt: Primum est, an virtus in medio sit posita: Alterum, an pertineat ad appetitum sensuum: Demum considerãdus est modus quo acquiritur. A primo ordiens, dubium videtur id quod dictum est, uirtutem omnem moralem in medio esse positam: Primo; quia Iustitia in medio duorum uitiorum non est collocata, sed ei sola opponitur iniustitia: Secundò; quia uirginitas est virtus moralis ad Temperantiam pertinens, quæ non moderatio, sed euulsio est concupiscentiæ: Tertiò, Magnanimitas, & Magnificentia in sum-
C mis honoribus, maximisq; sumptibus positæ sunt, & propterea non in medio sunt collocatæ: Demum dubitationem auget uirtus Heroica, quæ culmen moralium uirtutum esse dicitur, hæc in mediocritate non uidetur posita, cum supra humanam cõditionem nos eleuet, & uniuersam perturbationis latitudinem reiiciat. Vt his ac similibus difficultatibus satisfaciam, accipio primò, duplici præsertim ratione uirtutes morales in medio esse positas: Primò ratione perturbationis in qua uersantur, ac ita, uirtus omnis moralis ut talis, in medio uitiorum, extremarumq́ue perturbationum est collocata: Secundò ratione Iustitiæ, omnis enim moralis uirtus est Iustitia quędam, ut suo loco patebit. Vtraque consideratione uirtuti congruit medium Geometricum congruente rationum similitudine prędium; pręsertim tamen Geometrica rationum similitudo refulget, dum uirtus consideratur quatenus est iustitia quędam: ita enim æstimantur merita rerum, & recta inter quatuor terminos iustitiam patefacientes formatur rationum similitudo, quę analogia dicitur, asserimus enim gratia exempli, ut se habet lęsio cum suis circunstantiis ad meritum meum, ita iræ magnitudo erga lædentem. At dum absolutè uirtus moralis conside-
D ratur, ut uirtus moralis est, tunc in medio duorum extremorum uitiorum est posita. Accipio secundò, cum uirtus omnis moralis sit collocata in medio, non consimiliter cunctis eius partibus medium respondere: uirtus enim potest in medio esse posita; uel considerando latitudinem perturbationis, uel inspiciendo duo extrema uitia, uel perpendendo conditiones, quę circunstantię nuncupantur; uel demum (ut de Iustitia dixi) considerando consimilitudinem rationum, quę in distributione seruantur. Ex his aduersarum rationum facilè eliciuntur solutiones. Sumebatur prima instantia a Iustitia, quæ soluitur, Iustitia enim uariis modis medium seruat: Primò enim, dum consideratur ut uirtus moralis, in medio est posita, quia est moderatio propriæ perturbationis, non tamen ita apparet in medio duorum uitiorum collocata, quia eadem Iniustitia simul & ad nimium & ad parum inclinat; dans enim uni plus æquo, dat alteri minus: Insuper Iustitia in distributione posita seruat medium Geometricum, posita uero in commutatione medium Arithmeticum, ut docet Aristoteles. Secunda instantia sumebatur a virginitate, quæ soluitur: Nam primò dico eam ex sententia Peripateticorum, conditionem naturæ rerũ pro statu pręsenti considerantiũ,

Tria dubia proponunt.

An virtus omnis in medio sit posita.

Quòd nõ ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Pro solutione primo accipitur.

Alterum quod accipitur

Solutio primę instantię.

Solutio secundæ.

non

non esse uirtutem moralem: Addo secundò, quòd cum ex sententia Theologorum A aliam vitam cognoscentium re vera sit virtus, & sit Heroica temperantia, etiam modo quodam Heroico in medio est posita: collocata est enim in medio non quidem perturbationis, & cupiditatis absolutè, sed ratione cõditionum eius: seruanda enim est virginitas non cuiusuis finis gratia, neque a quolibet, puta non a nupta puella, sed ab eo, qui administrat sacramenta Dei, totumque se Deo deuouit. *Solutio tertiæ.* Tertia instãtia sumebatur a Magnanimitate, & Magnificentia. Cui respondens dico, eas virtutes versari in maximis consideratione materiei & obiecti, at non ratione modi. Dicuntur enim seruare mediocritatem, quia versantur in maximis sumptibus & honoribus; non eos appetendo plusquam oportet, quando, quantum, quomodo, a quo, & pro quibus non oportet, sed in omnibus his modum seruando. Hoc nos docuit Aristoteles in quarto Moralium Nicom. cap. 4. inquiens: Magnanimus igitur summus ac extremus est, magnitudine quidem, sed modo, rationeque medius. *Solutio quartæ.* Postrema dubitatio erat de virtute Hæroica, quæ nos supra hominis conditionem eleuat. Cui respon- B dendum est, virtutem Heroicam seruare quidem medium; at modo Heroico, modo supra communem hominis conditionem posito, vt in eius virtutis explicatione cumulatius patebit.

An virtus Moralis in Appetitu sensuum posita sit. Opinio prima. Cap. VII.

Dictum est in Definitione Virtutis eam esse habitum appetitionis sensuum, ac ita in appetitu sensuum tanquam habitum eius asseruimus esse collocatam; quę sententia dubia est: propterea, vt veritas elucescat, opiniones variæ, earumque fundamenta perpendenda sunt. Existimarunt nonnulli, e *Opinio Scoti, & Stoicorũ.* quorum numero est Scotus 3. sen. distin. 33. necnon Stoici, Morales Virtutes non in appetitu sensuum, sed in intellectu potius, siue in volũtate, esse positas: nam inquiunt C in appetitu sensuum solum gigni habitus inclinantes ad obtemperandum rectę ratio*Ratio prima.* ni cum voluptate, qui habitus non debent censeri virtutes: quia Virtus est habitus προαιρετικὸς (vt inquit Aristoteles) hoc est natus præeligere, & inclinans ad rectas præelectiones: huiusmodi autem habitus non appetitui sensuum natus est competere, sed intellectui: cum præelectio non sensuum, sed mentis sit appetitus, vt docet Philosophus in 2. Moralium Nicom. cap. 6. Et confirmatur: quia (vt patuit in præcedenti*Ratio secunda.* bus) perfectio moralis actionis in præelectione est posita. Præterea obiectum virtutis est honestum, quod non ad sensum, sed ad mentem & rationem pertinet: sensus enim rem appetit vt delectabilem, non vt honestam, quemadmodum monet Aristoteles in 3. de Anima cont. 29. & alibi. Præterea id patet ex Laude, & Honore: nam vir*Ratio tertia.* tus est habitus laude dignus, ex quo prodeunt actiones, quæ nos reddunt honore dignos; Laus autem, Honor, & Gloria eorum sunt, quæ ad mentem pertinent, non autem pertinentium ad sensum. Præterea Virtus ad eam animæ facultatem pertinet, ad D *Rõ quarta.* quam pertinet libertas, & summum bonum; libertas enim necessaria est pro virtutis constitutione, summum verò bonum est virtutis finis, & ex virtute prodit: at neque libertas, neque summum bonum, sensui conueniunt; sed Menti, quæ sola æterna est, *Rõ quinta.* nata frui summo bono, & libertatis compos. Pręterea virtus in ratione posita est, & seorsum a ratione seruari nequit: Ratio propriè Mentis est, in sensu autem solum apparet vmbra rationis: quatenus rationi obtemperare valet, nõ secus ac dum equi obtemperant Aurigæ: Vt igitur Virtus dirigens, Aurigæ esse dicitur, non equorum, ita Virtus Moralis, non Appetitus sensuum, sed rationis, quę Appetitionum sensus qua*Ratio sexta.* si equorum est Auriga, vt in Phędro dixit Plato, iudicari debet. Pręterea id ipsum colligi posse videtur ex verbis Aristotelis: qui in primo Moralium Nicom. quęrens, in qua operatione collocatum sit summum hominis bonum, inquit cap. 7. collocatum esse in actione propria hominis; quæ a facultate hominis propria proficiscitur, quæ rationis est particeps: Ex quibus verbis hæc colligitur ratio. Ad eam animę partem virtus pertinet, ex qua prodit actio hominis propria, in qua summum bonum est collocatum: at huiusmodi actio nõ ex sensu communi feris, sed ex sola ratione hominis propria prodit: quare non ad sensum, sed ad rationem & mentem virtus pertinet. Id

ipsi

A ipsum cõfirmatur ex sexto Moralium Nico. cap. 2. vbi hæc scripta leguntur: Tria autem sunt in animo, quæ actionis, & veritatis dominatum obtinent, Sensus, Mens, Appetitus: ex his tribus sensus nullius actionis est principium, quod ex eo patet; quia belluæ sunt illę quidem sensus participes, actionis autem non sunt, &c. Ex his colligitur Virtutem in ea animi parte esse positam, quæ hominis propria est. Insuper in 2. libro Moralium Nicom. capi. 4. inquit Philosophus: Quæ virtute aguntur, tria exposcunt, scientiam, præelectionem, & constantiam, quæ ad mentem, non ad appetitum sensuum pertinere videntur. Insuper id ostenditur: quia voluntas est facultas indifferens, ideo eget habitu, quo in actionibus moralibus contrahatur ad verè honestum, ac ad illud solũ dirigatur, qui habitus cũ in actione sit Princeps & dñs, iurè virtus moralis cẽseri meret. Præterea eius animæ partis est virtus, cuius est actio proba, in qua B actione ab Arist. summũ bonũ collocat: actio proba eius est, cuius est pelectio, & gaudiũ, comes summi boni: at pelectio, & gaudiũ summi boni, nõ ad sensum pertinent, sed ad facultates mentis: quare proba actio & virtus nõ ad appetitũ sensus, sed ad eã mentis pertinebit. Hinc Arist. in 2. Physico. solos homines rõne vtentes ait agere, nõ iumenta & pueros. Præterea in ea parte locũ habẽt virtutes, in qua insunt semiuirtutes, continentia scilicet & tolerantia, cũ. n. hę sint viæ ad virtutes, & principia earũ, in eadẽ animæ parte, in qua virtutes, reperiri debent; Via enim & terminus, eiusdem sunt facultatis: at Semiuirtutes, non ad sensum, sed ad Mentem pertinent; non enim officium est sensus se abstinere a suo obiecto, ad quod per naturam est procliuis; sed rationis & Mentis munus est sensum corrigere, illumque a corporis voluptatibus auertere: iudicat enim Mens, Voluntas finem optat, Prudentia & Præelectio rectè nos dirigunt in ordinatis ad finem, quæ pro cõtinentia & tolerantia necessaria sunt; quare cum hæc omnia ad virtutem ducentia, eamque constituentia, ad Mentem, nõ ad sensum pertineãt; Virtus quoque ad facultates Mentis, non autem ad eas sensus pertinebit. Hinc Aristoteles in septimo Moralium Nicom. cap. 6. inquit, bruta nõn esse temperantia, quia carent ratione. Et in tertio Moralium Nicom. antequam de vir-C tutibus singulatim verba faceret; de Præelectione, Voluntate, & Libertate disseruit, quę ad Mentem pertinent: quod facere non debuisset, si virtutes ad appetitum sensus, non ad mentem pertinerent. Quare (siue Principia virtutes constituentia, siue naturam & conditionem virtutum, siue earum actiones, siue affectiones & comites, siue obiectum, finem, & vsum, siue vias ad eas, siue demum conditiones facultatum animæ inspiciamus) omnia nobis indicant, & conspicuè manifestant, Virtutem non ad appetitum sensuum, sed ad facultates Mentis pertinere. Non itaque iniuria Stoici virtutes Morales ad Mentem pertinere putarunt: & Scotus asseruit solum habitum Voluntatis debere honestari nomine Virtutis, non autem habitum appetitus sensuum, qui solùm inclinat ad obtemperandum. Et qui sunt huius opinionis, quoque eiusdem censent fuisse Aristotelem, vt seruent ea, quæ ab Aristotele dicuntur, & præsertim in secundo Moralium Nicom. dum Virtutes Morales in perturbationibus esD se positas affirmat; inquiunt perturbationes etiam voluntari conuenire: Et addunt quod si perturbationes considerantur in appetitu sensuum, in eis locum habet Virtus, quatenus ab habitu & virtute voluntatis dirigentis & imperantis corriguntur. Demum addunt per partem animę natam obtemperare rationi, cui Aristoteles tribuit virtutes, denotasse voluntatem, quæ rationi iuncta est, eam sequitur, eique proximè obtemperat.

Cõfirmatio.

Alia confirmatio.

Ratio septima.

Ratio octaua.

Ratio nona.

Dictorũ epilogus.

Quomodo sespondeam aduersis auctoritatibus.

Disputatio aduersus relatam opinionem. *Cap. VIII.*

Vamuis sententia asserentium Virtutes Morales in Voluntate, non in sensuum appetitu esse colloeatas, aliquid veri includat, vt ex dicendis apparebit; magna tamen ex parte nec Veritati, nec Aristoteli consentanea est: re vera enim Morales Virtutes censeri debent habitus appetitionis sensuum; Quod manifestissimè ostenditur, & primò, Materies & forma Virtutis, ad eandem pertinent animæ partem; non enim forma in alio recipitur, quàm in sua materie: at Materies Virtutum est genus perturbationum, quod (vt in Gradu perturbationum apparuit) ad solum appetitum sensuum pertinet, non ad voluntatem & Men-

Quod virtus moralis sit in appetitu sensuum. Ratio prima.

tem

tem, vt perperam cum Stoicis existimauit Scotus. Quòd autem genus Perturbationū A
sit materies Virtutum, conspicuum est, sunt enim Virtutes non euulsiones, sed mode
rationes earum: ideo dixit Aristoteles in secundo Moralium Nicom. cap. v. Habitus
morales sunt, quibus probè vel malè affecti sumus in perturbationibus: veluti si ira-
scimur, si nimium vel parum, malè, si mediocriter, bene affecti sumus. itemque in cæ-
teris &c. Preterea id ipsum colligitur ex eo, quod in secundo Moralium Nicom. cap.
3. asseritur: quo loci legitur, virtutes omnes in more positas in voluptate & dolore
versari; & Platonis commendatur sententia, asserentis oportere nos statim a pue-
ris ita esse educatos ac institutos, vt quibus rebus oportet, iis lętemur & doleamus:
& hanc esse rectam institutionem ex eo colligit Philosophus, quia omnem perturba
tionem, in qua versatur virtus, insequitur dolor & voluptas. Neque putandum, quòd
Aristoteles loquatur de voluptate ad appetitum Mentis pertinente; ea enim nec pue
ris conuenit, nec sequitur omnem perturbationem. Hoc lucidius etiam ex eo patet,
quod in eodem cap. profert Philoso. de medela & pęnis viuorū, inquit. n. Hoc quoq; B
Ratio secunda. indicant supplicia, q̄ in doloribus ferendis constituuntur in maleficos, curationes. n.
quædā sunt, at curationes ex cōtrariis adhiberi natę sunt &c. ex his hęc colligit̄ ostē-
sio: ad eā aīæ partē pertinent virtutes Morales & vitia, ad quā pertinent supplicia &
pęnę: at hęc ad appetitū sensuū pertinēt, dolor enim ex supplicio consurgens sensuū
est, vt constat: ad sensum igitur, & ad appetitum eius pertinent virtutes, & vitia: alio
quin peccaret Mens, puniretur sensus, recederet mens a scopo, coerceretur & dirige-
Ratio tertia. retur sensus. Præterea id ipsum lucidissimè constat ex illis moribus, qui nobis per na
turam conueniunt, & sunt igniculi & semina futurorum morum, de quibus loquitur
Aristoteles in sexto Moralium Nicom. cap. 13. Hi mores cum in infantibus inspiciā-
tur, non ad voluntatem & mentem, cuius vsu carent pueri, sed ad sensum proculdu-
bio pertinent: propterea hęc contexitur ratio. Ad eā animę partem pertinent virtu-
tes & vitia, ad quam pertinent naturales mores, qui sunt vię, semina, & igniculi eo- C
Rō quarta. rum; at hi pertinent, non ad mentem, sed ad partem & facultatem sentiendi. Prętc-
rea eandem veritatem inspicere valemus perpendendo discrimen continentię a tem
perantia: vt enim patet ex septimo Moralium Nicom. Temperans homo est; dum ap
petitus sensuum ita assuetudine est confirmatus, vt aduersus rationem non insurgat
cum ea non pugnet, sed libentissime ei obtemperet: Continens verò, dum ratio re-
ctè se habet, uoluntas ac pręlectio optimè sunt composita; solùm appetitus sensuum
tergiuersatur, & domitus non est: Ex qua differentia hęc colligitur ratio. Ille habitus
censeri debet Virtus, quo pręsente adest uirtus, quo absente abest; at pręsente habi-
tu sentientis facultatis adest uirtus, & homo dicitur temperans, eo absente, & pręsen
te illo uoluntatis & mentis, non adest uirtus, ut patet de uiro continente: Virtus igi-
Rō quinta. tur non mentis, sed sensuum, & appetitionis eorum habitus est. Quod etiam colligi
potest perpendendo principia & modum, quo Virtutum habitus acquiruntur: gigni
tur in nobis babitus moralis (ut sub initio secundi Moralium Nicom. asseritur) more D
& assuetudine. Mos autem uersatur in compositione Perturbationum, ad appetitum
sensuum pertinentium: euadit homo temperans, dum coercet, ac ad medium con-
gruens redigit commotiones cupiditatis: quare habitus quoque Virtutis Moralis ad
eundem appetitum pertinebit. Ideo rectè Plato monebat domandos esse equos, a
quibus ducitur currus uitę nostrę: nam pro uirtutis constitutione non sat est recta
Prudentię ratio, congruensque Voluntas; sed requiritur optima conformatio, inter-
naque tranquillitas nostrarum perturbationum, quod fit per habitum more acquisi-
Confirmatio tum, qui Moralis Virtus nuncupatur. Ita cum Platone manifestè asserit Aristoteles,
Fortitudinem attinere ad appetitum irascendi, Temperantiam ad appetitum concu
piscendi. Et lucidissimè in calce primi lib. Moralium Nicom. affirmat, ex duplici ani-
mi parte; quarum una ex se, altera per participationem est rationis compos, oriri du
plex Virtutis genus; quorum unum in cogitatione & ratione, alterum in more posi-
Theages. tum est. Ita quoque Theages uirtutes quasdam morales tribuit apperitui irascendi,
Alcinous. alias appetitui concupiscendi. Quod etiam fecit Alcinous in lib. de doctrina Plat.
Ratio sexta. cap. 31. Prætcrea eadem ueritas cōspicua apparet, dum consideramus causam & ra-
tionem, ob quam egemus morali Virtute: Nam si homo esset solus, hoc est si Mens
eius esset seiuncta a sensibus, non egeret uirtute morali; ut ea non egent intelligen-

tię

A tię a corpore solutæ ex sententia Aristotelis: sed quia sumus iuncti cum corpore,
& cum appetitu sensuum, per quem ad illecebras reddimur proni; propterea do-
mari, rectoque habitu conformari in nobis debet pars sentiens & fera, ne qua-
si indomitus equus nos ducat præcipites. Quod confirmatur per dicta in septimo
Physicorum contex. 17. quo loci Virtus Pulchritudini & Sanitati dicitur similis:
Vt igitur Sanitas in humorum contemperamento, Pulchritudo in recta partium Ratio septi-
proportione, ita Virtus in perturbationum quasi in humorum mediocritate est ma.
posita; quæ mediocritas in appetitu sensuum, non in eo Mentis locum habet. Id
ipsum lucidius ostenditur per ea, quæ in conte. 19. necnon 20. eiusdem libri pro-
feruntur. Inquit Philosophus in conte. 19. gigni in nobis moralem Virtutem, & Confirma-
abiici vitium, cum aliquid in nobis alteratur: quamuis enim nec virtutis nec vitii tio.
sit alteratio, tamen sine alteratione in nobis non gignuntur: Alteratio attingit facul-
tatem sentiendi, & appetitum eius, non autem Mentem, vt in cont. 20. asseritur:
quare infero; Cum Virtus moralis ad partem eam animę pertineat, ad quam per-
B uenit alteratio, vt dicitur in conte. 19. & hæc non attingat facultates mentis, vt
dicitur in cont. 20. sed facultatem sentiendi, ad hanc, non ad illam pertinebit ne-
cessariò virtus. Hinc Aristoteles in eo cont. 19. asserit versari moralem virtu-
tem in voluptatibus & doloribus; & in eo cont. loquitur de facultatibus animæ
sentientis, considerans an ad eius habitus sit motus: Mox in cont. 20. transit ad
Mentem, & habitus eius; & considerat, an motus sit ad habitus eius; ideo in-
quit: At vero neque in facultate intelligendi animæ est alteratio &c. quasi di-
cat: Cum ad habitum moralium Virtutum ad partem ex se rationis expertem
pertinentium non sit motus; neque etiam in facultate intelligendi, ad quam per-
tinent Virtutes, quæ habitus mentis dicuntur, motus reperiri potest. Ideo re-
ctè Simplicius illum locum explicans inquit: Cum ostenderit Philosophus morales Siplicius.
virtutes ac vitia, eorumque receptiones & abiectiones, non esse alterationes; nunc
ostendit, quòd neque partis intelligentis sunt alterationes; vt morales erant vir-
tutes circa partem animæ rationis expertem, in qua voluptates & dolores com-
C munes animalibus omnibus insunt. Quod etiam confirmatur, quia inquit Aristo. Confirma-
in eo cont. XIX. virtus est vel perpessionis euulsio; vt putarunt Stoici, qui virtu- tio.
tes euulsiones perturbationum existimarunt: vel perpessio talis; hoc est mode-
rata, & ad medium redacta, vt ipse censet: at hęc, quæ virtuti tribuuntur, non
menti, sed appetitui sensuum conueniunt, vt manifestè patet. Quod demum Ratio 8.
ex Aristotele manifestè colligitur: qui in calce primi Moralium Nicomachiorum
cum dixisset facultatem sentiendi animę esse participem rationis, quia rationi va-
let obtemperare, Mentem verò sui natura esse rationis compotem; addit: At-
que ex hac animi diuisione ac differentia, Virtutis quoque distinctio ac parti-
tio nascitur; alias enim virtutes in cogitatione ac ratione positas esse dicimus,
alias ad mores pertinere, quas morales appellamus, &c. Apertè igitur Aristote-
les affirmat Virtutes Morales ad appetitum sensuum pertinere, qui ex se caret ratio-
ne; natus tamen est, perinde ac puer, instrui, & obtemperare rationi.

D

Euersio fundamentorum, & solutionum, quibus vtuntur illi, qui secus censent. Cap. IX.

Onspicuum satis ex dictis esse censeo, Habitum Moralium virtutum non
in Mente, sed in appetitu sensuum reperiri: Nec difficile est pateface- Euertūtur
re fundamenta ea leuissima esse, inanesque esse solutiones; quibus Sco- fundamen-
tus & alii nonnulli nituntur diluere aduersas rationes, auctoritatibus- ta Scoti.
que satisfacere, quæ ex Aristotele depromuntur. Nam primò asserebant per-
turbationes etiam in Mente reperiri, quod quàm longè absit a vero, in gradu Euertit pri-
perturbationum cumulatè patefeci. Addebant virtutes pertinere ad perturbatio- mum.
nes sensuum, tanquam ad commotionem virtute corrigendam; non autem tan- Euertitur secundum

M quam

quam ad subiectum & materiem, in qua virtutis forma recipiatur: Quod etiam A
verum non est; quia virtus est ea forma & habitus, qui more & assuetudine ac-
quiritur, huiusmodi autem habitus in appetitu sensuum vt in subiecto recipitur,
quod patet ex Aristotele; qui in secundo Moralium Nicomachiorum capi. 3. inquit
tria in animo reperiri, perturbationes, facultates, & habitus, & asserit virtutem es-
se habitum: declarans autem, qualis sit habitus, inquit. Habitus verò sunt, qui-
bus probè vel malè affecti sumus in perturbationibus: veluti cum irascimur, si
vehementer vel parum, malè, si mediocriter, bene &c. Apertè Aristoteles ea tria in
eadem Animæ facultate considerauit; & habitum virtutis in perturbatione sen-
Euertitur tertium. suum, non in voluntate esse positum dixit. Similiter id quod demum addunt, Ari-
stotelem per partem natam obtemperare rationi denotasse voluntatem, alienissi-
mum est a vero. Hoc conspicuè patet ex primo Magnorum Moralium cap. primo,
quo loci damnat Socratem dicentem virtutes esse scientias; nam si scientiæ essent,
pertinerent ad Mentem, quod iudicat absurdum. & Platonem commendat, quia
rectè diuisit animam in partem rationis compotem & expertem, ac vnicuique pro- B
priam virtutem condonauit. Insuper in tertio de anima 41. luce clarius suam sen-
tentiam patefaciens inquit (Vim sentiendi nec rationis expertem nec compotem
quis facile ponet) indicans eam mediare, cum sit nata obtemperare rationi. Præ-
terea lucidissimè Aristote. in calce primi Moralium Nicomachiorum idipsum pate-
facit inquiens; Nam ea facultas, quæ ad Stirpes proprie pertinet, nulla ex parte ra-
tionis est particeps; ea autem, quæ ad concupiscendum, & omnino ad appeten-
dum impellit, aliqua ex parte ratione prædita est; nempe qua ei paret, atque obtem
perat &c. Apertè Aristoteles eam partem, quæ nata est obtemperare rationi, ad
quam asserit pertinere virtutes in more positas, censet esse facultatem appetendi
sensuum. Id ipsum patefecit in sexto Topicorum loco 68. nam inquit Mansuetu-
dinem esse illum habitum, qui reperitur in appetitu irascendi: & ideo addit errare
eos, qui habitum consequenti facultati tribuunt; vt qui dicunt Mansuetudinem
esse continentiam iræ, & Fortitudinem ac Iustitiam timorum & lucrorum conti- C
Theages. nentiam &c. Similiter Theages Pythagoreus, necnon & Plato secundo de legibus
Plato. & quarto de Rep. partem natam obtemperare rationi virtute formandam, asserunt
esse appetitum sensuum. Dixit enim Theages ex relatione Stobęi sermone primo:
Pars vna animæ est ratio, pars altera vis irascendi, & concupiscendi; virtus animæ
rationalis est Sapientia, irascendi Fortitudo, concupiscendi Temperantia. Simili-
Eustratius ter Eustratius in calce primi Moralium Nicomachiorum nomine partis natæ ob-
temperare rationi, cui competunt virtutes morales, partem appetentem sensuum
denotari censuit. Nec aliud intelligere valemus, quia Aristoteles in tertio Mora-
lium Nicomachiorum cap. x. inquit (Temperantiam & Fortitudinem irrationalium
partium esse virtutes videntur) Voluntas autem cum pertineat ad Mentem, ad par-
tem absolutè rationalem redigitur, & præsertim, quia a Mente sola ratione distin-
guitur: quod lucidissimè asseruit Aristote. in 3. de anima 42. inquiens; In parte ra-
tionali voluntas fit, in irrationali concupiscentia & ira: & in 6. Topicorum loco
70. inquit, Omnis enim voluntas in parte animæ est, quæ rationis est compos. D
Constat itaque Aristotelem voluntatem redegisse ad partem ex se ratione præditam;
Virtutes autem morales tribuisse parti, quæ ex se est expers rationis, est tamen
nata obtemperare rationi; & per hanc partem denot[are] esse appetitum sensuum: Et res
apud Aristotelem adeò est conspicua, vt mirum sit viros doctissimos tam apertè es-
se hallucinatos.

Explicatio propriæ opinionis. *Cap. X.*

T veritas clarior fulgeat, & aduersarum rationum conspicua redda-
tur dilutio, nonnulla præaccipienda, accurateque consideranda
sunt. Præsertim autem considerandum est Virtutes omnes mora-
les a recta ratione tanquam a fonte manare, ac eam vt principem
sequi;

A sequi; eatenus enim extenditur virtus, quatenus effunditur recta ratio. Propterea cum Mens primò & ex se sit rationis compos, Virtutes omnes pertinent ad Mentem, vt ad Ducem & Principem: ad quam munere sapientię pertinet Verum iudicare, munere voluntatis finem optimum velle, munere consultationis & Prudentiæ congruentia media inuenire, medium circunscribere, & aurigę more appetitiones sensuum quasi equos dirigere: conditio autem appetitionum sensus quasi equorum est, ita esse domitas, habituque conformatas, vt libentissime rationi obediant. Ex his constat, quomodo Virtus sit mira consonantia partium animę, sit pax & tranquillitas saluberrima, sit facultatum ad eundem finem fęlicissima conspiratio, sit demum seruitus & imperium apprime consentaneum Naturę. Ideo rectè Plato in quarto de Rep. affirmauit Iustitiam in animę partibus quasi in Rep. reperiri, dum partes omnes suo funguntur munere; & Theages asseruit virtutem consurgere, dum ratio, vis irascendi, & concu-B piscendi rectè contemperata fuerint. Conspicuum insuper ex dictis est, humanas actiones a Mente, & facultatibus eius, vt a primo mouente manare; proximè verò ad appetitum sensuum pertinere. Propterea in sexto Moralium Nicomachiorũ cap. primo Menti duę tribuuntur facultates, vna contemplandi, altera agendi. Ex declaratis distinctionem hanc colligere valemus: Virtutem competere vni vel alteri facultati animę, dupliciter contingere; vel tanquam ducenti & dirigenti; vel tanquam fundamento moderationis, & subiecto habitus in medio collocati, more acquisiti: in prima significatione virtutes ad Mentem pertinent, & ad eius facultates, in altera verò ad appetitum sensuum. His præassumptis duo nunc explicanda supersunt: primum est, in qua consideratione Aristote. in lib. de moribus Virtutem sumpserit, ac definiuerit: alterum est: an opinio Scoti in pręcedentibus reiecta, possit cum opinione altera conciliari, & tanquam vera defendi. De primo dico, Aristotelem Virtutis nomine denotasse, non dirigentis rectitudinem, optimamque eius C conformationem, sed formam, habitum, moderationemque perturbationum in appetitu sensuum existentium; & iure profectò; nam huiusmodi habitus & forma est proximum principium actionum, per quod constanter, expeditè, & cum iucunditate operamur; quam iucunditatem Aristote. dixit esse signum contracti habitus, qui pro virtutis genere sumptus fuit. Id ipsum confirmatur perpendendo modum, quo dicuntur gigni virtutes morales; considerando partem animę, & materiem, quæ huiusmodi virtutibus formantur; & demum considerando ea omnia, quę cumulatè in præcedentibus capitibus dicta sunt; De secunda difficultate: dum quæritur, an opinio Scoti & asserentium Virtutem moralem in Voluntate & Mente esse positam, possit cum aduersa opinione conciliari: Respondeo, Si auctores eius sententię solum assererent Morales virtutes ad Voluntatem & mentem pertinere, proculdubio verum enunciarent; nam (vt patuit) aliqua ratione ad Mentem pertinent: at cum addant habitus Appetitionis sensuum non esse virtutes; & Aristotelem D definientem virtutes, & dicentem eas esse habitus, non denotasse habitus in appetitu sensuum collocatos, sed eos qui in Voluntate reperiuntur: ac insuper cum dicant Aristotelem per partem rationis expertem, denotasse voluntatem; & virtutem esse id medium, quod in perturbatione voluntatis reperitur: tam longè ab Aristotele & a vero in his omnibus recedunt, vt nihil magis, quemadmodum ex dictis in præcedentibus lucidissimé colligitur. & præsertim, quia (vt patebit in gradu Virtutum Mentis) ex sententia Aristotelis in mente, & eius facultatibus vt in subiecto nihil recipitur.

Officium mentis.

Officium appetitionis sensuũ

Dupliciter virtus potest facultati compe tere.

Quid Arist. nomine virtutis denotauerit.

An opinio Scoti possit cum aduersa conciliari.

Diluuntur rationes asserentium Virtutes non in appetitu sensuum, sed in Voluntate & mente esse collocatas. Cap. XI.

QVamuis satis facile sit ex dictis solutiones elicere aduersarum rationum, tamen non inutile esse censui distinctè de singulis aliquid dicere. Ratio prima sumebatur ex prælectione: nam virtus est habitus natus pręeligere, pręstantia virtutis in prælectione est posita, pręlectio ad Mentem

Diluitur ratio Prima.

pertinet, quare & Virtus. Respondeo præelectionem perfici in appetitu sensuum: A & Virtus est habitus natus præeligere, quia est habitus appetitus sensuum, per quem præeligimus, hoc est illud sequimur, & perficimus, quod recta ratione decretum est: & hoc conspicuum redditur per incontinentem, qui rectè ratiocinatur; tamen, quia appetitus sensuum non perficit mandata eius, non dicitur operari cum præelectione.

Diluitur secunda.

Secunda ratio sumebatur ex obiecto, quod est honestum, pertinens non ad appetitum sensuum, sed Mentis. Respondeo honestum pertinere ad sensum, non absolutè; sed vt habitu Virtutis ornatum, & cum recta ratione conformatum.

Diluitur tertia.

Tertia ratio sumebatur ex Laude, Gloria, & Honore; quæ sunt præmia virtutum, vel pertinentium ad eam; & non sensui, sed menti conueniunt. Respondeo virum probum dignum esse Laude, Gloria, & Honore, munere cum facultatis dirigentis, tum facultatis directæ. vt enim probus optime est cum Natura conformatus, præditus est mira consonantia omnium animæ virium ad honestam actionem conspirantium, Hic vicit se, perturbationes domuit, & congruente habitu se honestauit.

Quarta.

Quarta ratio sumebatur ex libertate, & summo bono, quæ ad Mentis facultates pertinent. B Cui respondens dico virtutem pertinere ad mentem, vt ad ducem & dirigentem, non vt ad eam, in qua insit habitus more acquisitus; non enim mens eo habitu & moderatione eget: insuper summum bonum morale cõuenit coniuncto ex omni animæ parte ad actionem conspirante, & tranquillitas vt in forma consideratur in ea moderatione perturbationum.

Quinta.

Quintò instabatur fundamento sumpto a ratione, quæ menti conuenit. Solutio est conspicua: per id enim ostenditur virtutem competere Menti vt Duci & aurigæ; sed habitus emendationis in obtemperante, & proximo agente reperiri debet.

Sexta.

Sexta ratio sumebatur ex verbis Aristotelis in primo Moralũ Nicomachiorum cap. 7. asserentis propriam hominis actionem non communẽ feris, eam esse, in qua summum bonum est collocatum. Solutio ex dictis est conspicua: nã ciuilis & moralis actio ortum ducit a mente vt a dirigente, perficitur in appetitu sensuum vt in obtemperante rationi per habitum virtutis. Confirmabatur per Aristotelem in sexto Moral. dicẽtem sensum nullius actionis esse principium. Respondeo, C sensum munere suæ cognitionis & iudicii non esse principium actionis, quia sic communis est feris; at munere sui appetitus rationi obtemperantis esse proximum principium actionis, & esse aliquid proprium hominis: hinc Arist. eo in loco appetitum dixit principium actionis. Addebatur ea, quæ Virtute aguntur, tria exposcere; sciẽtiam, præelectionem, & constantiam: Dico scientiam competere dirigenti, præelectionem perfici in appetitu sensuum, constantiam pendere ab habitu in appetitu sensuum producto.

Ratio septima.

Septima ratio sumebatur ex conditione Voluntatis, quæ eget habitu. Respondeo Voluntatem nec ratione cognitionis, nec ratione perturbationis, habitu egere: non ratione cognitionis, quia vis appetendi non consultat, vt dicitur in tertio de anima 57. non ratione perturbationum, quia eis caret; voluntas enim est appetitus mentis perturbationis expers, sequens iudicium rationis: quare, dum vna ex parte ratio rectè se habet, ex altera perturbationes sensuum sunt compositæ, iam in pace sunt omnia.

Ratio 8.

Octaua ratio sumebatur ex gaudio summi boni, & probæ actionis comite, quod ad voluntatem pertinet. Respondeo gaudium & voluptatem consurgere ex vniuerso ordine partium animæ concordi amicitia ad probam actionem conspirantium: nam menti vt duci, qui victoriam & finem suum sit adeptus, primò & præsertim sincerum & eminens gaudium competit; D ex moderatione autem perturbationum, & habitu virtutis contracto in appetitu sensuum, consurgit ea voluptas, quæ contracti habitus est signum: quod ex eo patet; quia continens, qui sine eo habitu operatur, molestia potius quàm voluptate afficitur.

Ratio 9. In qua animæ facultate continẽtia & tolerantia sint positæ.

Ratio Nona sumebatur ex semiuirtutibus, ex continentia inquam & tolerantia, quæ ad facultates Mentis pertinere videntur. Hac de re opiniones sunt variæ: Nonnulli has dicunt esse positas in ratione; vniuersa enim vis continentis, seque a vitio abstinentis, in recta eius ratione videtur posita. Alii, vt D. Tho. secunda secundæ quæstione 155. Art. 3. inquiunt esse collocatas in Voluntate; cum sint quædam dispositio ei supperaddita, per quam pugnant aduersus vehementes perturbationes.

Non attinere ad voluntatem.

At proculdubio hæc opinio vera non est; quia Voluntas vt habitu, ita dispositione aliqua non eget, nec ratione consultationis;

nec

A nis, nec ratione perturbationis, vt patuit: nam si egeret dispositione, pari ratione in viro probo egeret habitu; cum dispositio sit via ad habitum, vt patet ex prædicamento qualitatis. Proptera dicendum censeo continentiam & tolerantiam propriè & præsertim ad rationem pertinere, in parte autem etiam ad appetitum sensuum. Et pro notitia considerandum est, pro constitutione virtutis duo requiri, ex parte mentis rectitudinem rationis, ex parte appetitionis sensuum habitum moderationis: in Viro continente, & se abstinente, reperitur id quod ad rationem pertinet, nempe rectitudo eius; deest solùm habitus moderationis, qui pertinet ad appetitum: Hinc minus dicitur continentia pertinere ad appetitũ sensus, quàm temperantia. Attamẽ quia, quamuis in viro continente non sit productus habitus, adest tamen dispositio quædam ad habitum, quæ dispositio est via ad Virtutem; vt in incontinente reperitur dispositio ad Vitium: ob has itaque dispositiones & vias ad habitum, continentia & incontinentia ad appetitum sensuum modo aliquo pertinent, adeò quòd, vt sunt semiuirtutes, & semiuitia, & vt sunt viç ad Virtutem vel B vitium, ad appetitum sensuum pertinent. Hinc euenit quòd; quamuis continens & incontinens prediti sint ratione recta; tamen ob varietatem dispositionis attinentis ad appetitum sensuum, vnus est continens, alter incontinens. Ita etiã Arist. in sexto Topico. loco 70. verecundiam asserit in parte rationis compote reperiri, quia ex ratione oritur, nec est virtutis habitus in appetitu sensuum more confirmatus. Addebatur postremo Aristotelem in 3. Moralium egisse de Voluntate, libertate, & præelectione, pro explicandis Virtutibus. Respondeo Aristotelem de his egisse; quoniam sunt principia formantia, ducentia, & constituentia habitus virtutum: at habitus ad appetitum sensuum pertinent, vt lucidissimè frequenter affirmauit. Nil itaque pro aduersa parte dici potest, quòd per fundamenta nostræ opinionis nõ facilè diluatur.

Opinio propria.

De Iustitia, an sit in Appetitu sensuum, vel in Voluntate. Opinio C communis. Cap. XII.

Iam manifestè satis patere censeo Morales Virtutes in appetitu sensuum reperiri, qua de re D. Th. in prima secundæ quæst. 56. Art. 4. rectè sentit: De Iustitia tamen non leuis est dubitatio. Latini. n. oẽs vnà cum D. Th. in prima scdæ q. 56. Art. vi. eam in voluntate esse positam existimant. Inquit enim D. Th. facultatem egere habitu & virtute, quotiescunque ex se non est satis ad bene agendum; an autem ex se suaque ratione sit satis, cognoscitur ex relatione eius ad obiectum: Proprium voluntatis obiectum est bonum ratione approbatũ voluntati congruens, ideo pro hoc non eget habitu; ex se enim habet, vt ad bonum rationis tanquam sibi proprium tendat, hinc non eget virtutibus moralibus, quæ bonum rationis respiciunt, ad illudque rectè parant: verùm quia datur bonũ, quod superat humanam conditionem, & est bonum diuinum, insuper datur bonum, quod D prestat bono proprio, & refertur ad alios homines, ideo ob huiusmodi bona rationis, quæ non sunt propria volentis, voluntas eget Virtute: & ob prima bona eget Charitate, cæterisque diuinis virtutibus; ob secunda verò eget Iustitia: ideo Iustitia vnà cum Theologicis virtutibus in volunrate collocatur. Quicquid sit de virtutibus Theologicis, de quibus modò non loquor agens de Iustitia, his præsertim rationibus relata opinio confirmari porest. Prima sumitur ex definitione Iustitiæ; nam definitur a Iuris prudentibus, quòd sit constans & perpetua voluntas tribuendi vnicuique quod suum est, ab Aristotele verò in quinto Motalium Nicomachiorum, quòd sit habitus, quo volumus, possumus, & agimus Iusta: in quibus definitionibus sola voluntas, non appetitus sensuum collocatur. Præterea: Virtus ad appetitum sensuum pertinens est moderatio alicuius perturbationis, & mediat inter duo extrema vitia: Iustitia non est huiusmodi, ea nullius perturbationis videtur esse moderatio; neque inter duo opposita vitia collocatur, sed solùm iniustitia ei est contraria. Neque ita medium est, vt reliquç virtutes Morales, quemadmodum in quinto Moralium Nico. cap. 3. & 4. ostenditur; reliquç. n. virtutes mediant inter nimium & parum

Iustitia an sit in voluntate. D. Th.

Confirmatur opinio D. Tho. Ratio prima.

Secunda.

A commotionis perturbationis; Iustitia autem seruat mediũ Geometricum vel Arithmeticum, quod ad minus quatuor terminos exposcit, duas nempe personas duasque res, in quorum congruente ratione positum est ius. Tertia. Præterea ita argumentantur. Maior perfectio requiritur in mouente quàm in moto; Voluntas mouet appetitum sensuum; præstantior igitur: & magis debet competere virtus Voluntati, quàm sensui, at sensui conuenit, quare & voluntati. Hinc Arist. in 2. Moralium Nicomachiorum cap. 7. cum morales Virtutes numerasset, de Iustitia, & attinentibus ad rationem inquit (Alius erit de his differendi locus) indicans Iustitiam non conuenire appetitui sensuum, vt reliquę morales virtutes.

Ostenditur Iustitiam attinere ad Appetitum Sensuum, non ad Voluntatem. Cap. XIII.

Iustitiam non attinere ad Voluntatem. B IVstitiam esse habitum & virtutem voluntatis, vt multorum est opinio, alienissimum & a vero, & a sententia Aristotelis existimo: quod ostendo primò perpendendo Iustitiam vniuersalem, quæ suo ambitu virtutes omnes morales amplectitur. Ea dicitur Virtus vna, virtus perfecta, virtus vni- Ratio prima. uersa, vt patet ex quinto Moralium capite primo: cum itaque sit Virtus vna & perfecta, ad vnã animi facultatem debet pertinere, & cum includat Virtutes omnes morales, in ea animę parte debet reperiri, in qua insunt cęteræ virtutes Morales, quæ sunt partes eius; sed cæteræ Virtutes morales sunt in appetitu sensuum, vt patuit; quare & Vniuersa moralis Virtus: at Vniuersa moralis Virtus & Iustitia, re sunt idẽ, sola ratione secernuntur, vt patet ex quinto moralium Nicomachiorum cap. 1. igitur vt Vniuersa Nirtus, ita vniuersa Iustitia in Appetitu sensuum, & non in Mente locum habet. Hæc ratio mihi profectò magni momenti esse videtur. Et confirmatur; quia ad eandem animæ partem pertinet Iustitia, ad quã pertinet via, & semen Ratio secunda. Iustitiæ nobis per Vaturam insertum: at iustitię semen (quod est quædam semiiustitia) conuenit pueris ante rationis & voluntatis vsum: quare non conuenit voluntati, sed appetitui sensuum; si ei non conuenit semiiustitia, neque etiam Iustitia competere poterit: nam inquit Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorum capite postremo. Natura enim & Iusti, & temperantes, & fortes gignimur. &c. Ratio tertia. Præterea voluntas proprium aliquem habitum more acquirendum non exposcit, neque ratione perturbationis, neque ratione consultationis, vt in præcedentibus apparuit; Hinc Arist. in 7. Mor. Nic. cap. 3. ostendit hominem actu scientẽ non peccare; dum enim ratio & perturbatio rectè sunt composita, omnia congruenter se habent. Rõ quarta. Præterea id ipsum ostenditur per attinentia ad distinctionem Virtutum: nam Aristoteles duo sola ponit Virtutum genera; vnum attinens ad partem ex se rationis compotem, & dicitur uirtus rationis; aliud ad partem ex se impotem, natam tamen audire rationem, & dicitur virtus moralis; vt patet ex calce primi, & ex principio sexti Moralium Nicomachiorum: sub hoc secundo genere Iustitiam Aristoteles collocauit: Cum igitur moralis virtus pertineat ad appeti- D tum sensuum, & Iustitia sit Moralis Virtus, necessario ea quoque pertinebit ad appetitum sensuum. At respondet D. Thomas in prima secundæ quæst. 56. Arti. sexto. inquiens, Aristotelem Virtutes morales Appetitui tribuisse: nomine autem appetitus cum appetitum sensuum, ad quem pertinent reliquę Virtutes mora- Solutio D.Th. Reiectio. les; tum Voluntatem, ad quam pertinet Iustitia, denotasse. Hæc solutio vniuersam sententiam Aristotelis confundere & euertere videtur. Nam Aristoteles Virtutes Morales tribuit parti, quæ ex se ratione caret, & solùm est nata obtemperare rationi; at iam patefeci in præcedentibus per hanc partem non denotasse voluntatem, quæ vbique ab Aristotele dicitur pertinere ad partem ex se rationis compotem, sed solam phantasiam, & appetitum sensuum. Quod etiam lucidissimè affirmauit in septimo de Repub. cap. 14. inquiens; Diuisæ sunt duæ partes Animæ; quarum altera rationem per se habet, altera non habet quidem per se, veruntamen rationi obtemperare potest, cuius diximus esse virtutes illas, per quas Vir bonus dicitur, &c. Cum autem per iustitiã homo absolutè denominetur vir probus, necessario

ad eam

A ad eam facultatem pertinebit. Insuper Aristoteles in 3. de Anima cont.42. Volun-
tatem parti rationali conuenire affirmat, inquit.n. In parte rationis cõpote uoluntas
fit,in experte aũt cupiditas, & apperitus irascẽdi;Et in cõt.50.addit: Cũ aũt secũdùm
rõnẽ mouetr,& secũdùm uolũtatẽ mouetr.Ex his patet,quã apertè ea solutio aduerse Rõ quinta.
tur Aristoteli. Insuper confirmatur eadem principalis assertio ex modo,quo Iustitia,
& aliç morales uirtutes acquiruntur. Nam quç more & assuetudine acquiruntur, ad
appetitum sensuum pertinent,hic enim appetitus ille est, qui pueri more corrigitur,
& assuetudine formatur:at nedum cçterç Virtutes morales,uerùm etiam Iustitia mo
re & assuetudine acquiritur;quod dicitur ab Aristotele in 2.Moralium Nicom. capi.
1. asserente: Iusti, Temperantes, Fortesq; efficimur,cum ea facimus, quç iusta sunt Ratio sexta.
temperata, & fortia. Demum id ipsum colligere ualemus ex attinentibus ad iustè
agendum:nam qui rectè iudicant iusta,eaq; uolunt,prçeligunt, & agunt;si internam
appetitionis sensuum pugnam seruant, illi profectò iusti non sunt, nec iustè agunt,
sed iusta tantùm;non ob aliam rationem,nisi quia in appetitu sensuum non est con-
B tractus habitus: quare Iustitia,non secus ac cæterç morales uirtutes,est habitus appe
titus sensuum;& exposcit,ut iustè agẽs sit aĩo certo quodam modo affectus, ut latissi
mè explicatur 9.cap.quinti lib.Moralium Nicom.Hinc iuris periti,qui decorati sunt
habitu ciuilis scientiç;quamuis iusta iudicẽt,uelint,& præeligant : non propterea di
ci debent iusti:nisi id agant sine pugna appetitionis sensuum,constanter, & cum ha-
bitu in eo appetitu confirmato. Demum hanc ueritatem lucidè expressit Arist. in cal
ce quinti Moralium Nicom.inquiens: De Iustitia igitur, aliisque uirtutibus morali-
bus ita a nobis determinatum sit. Apertè indicãs Iustitiam esse unam ex moralibus
uirtutibus.

Diluuntur rationes asserentium Iustitiam in voluntate esse positam, Cap. XIIII.

C

RAtiones;quibus Diuus Thomas,Scotus, & alii viri Docti nituntur osten-
dere Iustitiam in voluntate, non in appetitu sensuum esse positam; satis
facilè diluuntur.Principale eorum fundamentum est, quia inquiunt volũ Diluitur ratio prima aduersa.
tati debere habitum aliquem competere; vel quia absolutè est indifferẽs
(vt ait Scotus) vel saltem quia non est determinata ad bonum distinctum a proprio,
& supra proprium collocatum(vt inquit Diuus Thomas) At hoc nullius videtur es-
se momenti.Non id,quod dicitur a Scoto;quoniam Appetitus cum facultate cogno
scente connectitur,vt per eum vitentur vel quærantur illa, quæ a facultate cognoscẽ
te approbantur vel reprobantur: Propterea;dum ratio rectè se habet, & conpositç
sunt perturbationes;id vult Voluntas,& perficit prælectio, quod recta ratio decer-
nit: Ex sui enim natura appetitus omnis dicitur determinatus ad id obiectum, quod
tanquam bonum a facultate cognoscente sibi iuncta iudicatur : ita appetitus sensuũ
D sequitur iudicium Phantasiæ proximè sibi iunctæ; appetitus mentis tendit ad bo-
num ratione approbatum,quod mox præeligitur,nisi aliqua perturbatione intertur
betur. Hinc Aristoteles in septimo Moralium Nicom.capi.3. inquit. Cum opiniones
aliæ sint de rebus vniuersis,aliæ de singularibus, quarum sensus arbiter & dominus
est:necesse est, vbi ex duabus vna effecta sit;in iis quidem quæ sunt cognitionis,ani-
mum id quod conclusum est affirmare;in iis autem quæ sub actionẽ veniunt, statim
agere,&c.Sic itaque Aristoteles nullum in voluntate censuit repetiri habitum, pro-
actione requisitum: habitus enim solum requiritur pro cognitione dirigente ad agen
dum,& pro moderandis perturbationibus : omnis appetitus; ut appetitus per natu-
ram ad bonum dirigitur;iudicium boni non ad eum, sed ad facultatem cognoscentẽ
sibi iunctam pertinet. Similiter id quod dicitur a D.Tho. satisfacere non videtur: Nã
si voluntas sequitur rationem & iudicium Mentis,dum ratio prçfert id quod melius
ei esse videtur(siue sit bonum proprium siue alienum)semper voluntas id bonum si-
ue proprium siue alienum prosequetur: Voluntas enim rem absolutè vult, vt a ratio-
ne prælatam, & mente potiorem iudicatam; non autem cum distinctione boni re- Solutio alterius rationis.
spicientis vel se, vel alios. Altera ratio sumebatur ex definitione Iustitiæ, quæ di-

citur constans & perpetua voluntas; ac insuper habitus quo volumus, &c. Cui re- A
spondens dico, similes definitiones esse veras de singulis virtutibus moralibus; nam
fortitudo est constans & perpetua uoluntas agendi fortia, & ita de cæteris. Et ra-
tio est: Primò; quia ad omnes virtutes, earumque actiones conspirant iudicium
Mentis, recta ratio, Voluntas optans finem, præelectio ordinatorum in finem,
moderatio perturbationis, & demum libens obedientia appetitus sensuum: Se-
cundò, quia voluntatis nomen frequenter latè vsurpatur pro omni appetitu ho-
minis sequente cognitionem, in qua significatione eo est vsus Aristoteles in septi-
mo de Repu. capite xv. inquiens: Vt corpus prius gignitur quam anima, ita pars
animę rationis expers quàm compos, Argumento, quod ira, & voluntas, itemque
appetentia pueris etiam statim genitis adsunt; ratiocinatio autem, & intelligentia
ætate progredientibus naturaliter ingeneratur, &c. Addo, quòd præsertim id fi-
eri potest, dum omnes appetitiones conspirant; tunc enim denominatio sumitur
a præstantiore, vt etiam Aristoteles in tertio de anima cont. 56. Phantasiam sequen- B

Diluitur tertia ratio.

tem rationem, rationalem appellauit. Tertia ratio sumebatur ex forma Iustitiæ, quia
non ita perturbationis est moderatio, & inter duo vitia mediat, vt reliquæ Virtu-
tes morales. Cui respondens dico, etiam iustitiam esse moderationem perturbatio
nis, ac ita in medio esse collocātam, possumus enim ab ortu esse procliues ad inferen
dam iniuriā, ad surripienda aliena bona, ad tribuendum plus vni quàm alteri, quæ
propensio & commotio corrigitur per habitum Iustitiæ. Hinc Arist. in 6. Moralium
Nic. cap. 13. dixit quosdam per naturam esse faciles ad Iustitiam, & in 2. Moral. Nic.
cap. 1. manifestauit Iustitiā, non secus ac cæteras morales Virtutes, more & assuetudi
ne acquiri; more aūt & assuetudīne rectè cōponūtur perturbationes animi. Hāc veri
tatem lucidissimè patefecit Arist. in 5. Moral. Nic. cap. 2. inquiens: Sed hęc quidem
(nēpę Iustitia) in honore versatur; aut pecunia, aut salute, aut si quo vno nomine hęc
omnia complecti possimus; & propter voluptatem eam, quę e lucro proficiscitur C
&c. Apertè indicat Iustitiam respondere alicui perturbationi, & corrigere voluptatē,
quæ ex lucro vel similibus prodit. Differt tamen Iustitia a cęteris Virtutibus in mo-
re positis; non quidem ex parte materiei, hoc est perturbationis alicuius corrigen-
dę; sed ex parte proprii modi, quo seruat medium: quamuis enim Iustitia, vt est Vir
tus in more posita, sit moderatio proprię perturbationis; quia tamē refertur ad aliud,
similitudinemque rationum exposcit, non valemus similitudinem rationum destrue
re pro vna parte, quin destruamus pro altera; simul enim dum plus æquo tribuimus

Diluitur ratio quarta.

vni; minus æquo derelinquimus alteri. Quarta ratio sumebatur ex præstantia & di-
gnitate facultatis, dicebatur enim maiorem virtutem requiri pro mouēte quàm pro
moto. Respondeo: Si ea ratio esset alicuius momenti, ex ea colligeretur morales vir
tutes non esse in appetitu sensuum, sed in voluntate; quod tamen negat D. Th. Insu
per; facta comparatione inter voluntatem, & mentem siue rationem; colligeretur D
eas non in voluntate, sed in ratione & Mente esse positas, quia iudicium & ratio ex-
citant appetitum. Insuper addo Voluntatem non egere habitu, vt patefeci; & Vir-
tutes omnes eminentiori quodam modo esse in Ratione & mente, quàm in appeti-
tu sensuum; quoniam in eis insunt, vt in Auriga & duce. Auctoritati sumptæ ex Ari
stotele, qui in 2. Moralium Nicom. cap. 7. dixit de rationalibus Virtutibus & de Iu-
stitia alium esse differendi locum: Respondeo, Philosophum denotasse post explica-
tionem cæterarum Virtutum moralium explicandam esse Iustitiā, non quia in alia
animæ facultate reperiatur, (solum enim in principio sexti libri, dum incipit de vir-
tutibus rationis verba facere, repetit distinctionem partium animæ, & de Virtuti-
bus alterius partis loquitur) sed id facit: Primò; quia Iustitia Vniuersa est Virtus

Cur iustitia vltimo loco declaretur.

vniuersa, Vniuersum non elucescit nisi notis partibus: Secundò; quia Variatur re-
latio, primò enim origine debemus nos intrinsecus perficere, mox verò rectè di-
sponi erga alios, quod fit per Iustitiam. Tertiò: quia reliquę virtutes in seruando me
dio magis sunt consimiles, Iustitia id facit vario modo, ideo seorsum fuit declaran-
da: Demum id facere debuit Philosophus; quia Iustitię explicatio pluribus eget, la-
tior est, nec ita paucis poterat absolui, vt declaratio vel temperantię, vel alterius mo
ralis virtutis. Colligamus itaque in eadem animi parte collocandam esse Iustitiā, in
qua cęterę morales virtutes positę sunt.

In qua Animæ parte posita sit Iustitia ex sententia Academicorum. *Cap. XV.*

PAtefeci ex sententia Aristotelis Iustitiam in appetitu sensuum esse collocatam, superest modo vt perpẽdamus, quid hac de re senserint Pythagorei, & cum eis Academici. Existimarunt Viri hi Sapientia & Auctoritate illustres, singulas virtutes in propriis ac sibi destinatis animę partibus reperiri; Temperantiam in appetitu concupiscendi; Fortitudinem in eo irascendi; Iustitiam autem vniuersam in amicitia & consensione omnium partium, rationis nempe & appetitionis sensuum: & iure profectò. Vt enim pars ad partem, ita totum se habet ad totum: cum igitur virtutes in parte sumptę sint moderationes partiũ, Iustitia,
B quę est virtus vniuersa, erit perfectio totius. Ideo Plato in 4. de Repub. inquit. Meminisse oportet, quòd quisque nostrum, cuius singulæ animæ partes suum munus explent, iustus erit, suaque peraget: nec obliti sumus, quòd ciuitas ex eo iusta visa est; quia, cum tria in ea sint hominum genera, suo quisque munere fungitur. Alcinous in lib. de doctrina Plat. capi. 31. inquit: Iustitia est consensio quædam omnium animæ partium: quippe vis quædam, qua tres animæ vires sibi mutuò consonant, & vnaquæque pro dignitate suum explet officium. Propterea nescio qua ductus ratione Marsilius Ficinus in Platone accuratè versatus, in Argumento in Menonem dixerit; Iustitiã & Liberalitatem perficere uoluntatem, Fortitudinem appetitum irascendi, Temperantiam & Cõtinentiam illum concupiscendi: nam ea sententia, vt ad liberalitatem & iustitiam pertinet, nulla nititur Platonis auctoritate, vel recta ratione. Ideo Theages Pythagoreus, ex relatione Stobęi sermone primò, dixit Fortitudinem esse habitum partis irascendi, Temperantiam concupiscendi, Iustitiam uerò totius Animæ. Ex his constat Pythagoreos, quos sequutus est Plato, Iustitiam non in solo
C appetitu sensuum (ut fecit Aristoteles) sed in coniuncto ex appetitionibus sensuum & ratione collocasse: Lis tamen in solis uerbis est posita. Quod ut pateat, considerandum primò est, Iustitiam tripliciter usurpari: primò pro origine, hoc est pro principiis uirtutum congruenter & iustè dispositis: secundò pro Iustitia uniuersè sumpta: tertiò pro iustitia, quæ est pars Virtutum. Dũ usurpatur in prima significatione; rectè dicimus, nedum cum Platone & Pythagora, uerùm etiam cum Aristotele, Iustitiam esse consensionem congruentemque rationem partium animæ inter se: dum usurpatur in secunda significatione (pro Iustitia nempe, quæ est uirtus uniuersa, & habitus more comparatus) tunc est moderatio perturbationum utriusque appetitus: at si tertiò usurpetur pro parte uirtutis, sic uni soli facultati tribui debet, appetitui nempe irascendi; ut suo loco patebit. Re uera igitur Plato & Aristoteles hac de re non dissentiunt. Et accuratè considerandum est, quòd; quamuis ea congruens ratio & consensio partium animæ pro omni uirtute requiratur, quæ in more sit posita;
D præsertim tamen & magis propriè tribuitur Iustitiæ: idque ex tribus causis prodire censeo. Prima est, quia fungi suo munere, & seruari ab unoquoque quod suum est, Iustitiæ est officium: Secunda, quia Iustitia est uirtus maximè omnium exposcens moderationem singularum animi perturbationum, quæ congruens moderatio & consensio Iustitia est: Tertia; quia, cum sit uniuersa uirtus, & totius obtineat rationem; maximè etiam præsefert connexionem cum duce ratione, cæterarumque animi partium consensionem.

Plato.

Alcinous.

Carpitur Marsilius.

Theages.

Arist. cum Platone & Pythagora conciliatur.

Cur congruens ratio Partium animæ præsertim tribuatur iustitiæ.

Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

De Modo, quo acquiruntur Virtutes Morales. *Cap. XVI.*

IN definitione Virtutis dictũ fuit, quòd more & assuetudine acquireretur; quę res dubitatione nõ caret: propterea, cęteris explicatis, superest vt de hoc quoq; verba faciamus. Vt autẽ clarius pateat, in quo sit posita dubitatio, considerandum est in attinentibus ad Virtutem tria considerari; primò facultatem, secundò Virtutis habitum, tertiò muneris functionem; hoc est potestatem, actum primum, & secundũ. Non est dubitatio de facultate; omnes consentiunt facultates ac propensiones ad vnum potius quàm ad aliud nobis per Naturam

com

competere: Neque etiam est dubitatio de functione muneris; ea enim est actio no- A
stra ex prælectione habituque virtutis prodiens, quæ Muneris functio iam genitum
habitum sequitur: Ideo de modo tantùm est dubitatio, quo in nobis Virtutis habi-
tus generetur; qua de re frequenter Socrates apud Platonem acriter disseruit, & se
An virtus doctrina, vel natura, vel assuetudine acquiratur. dubiũ patefecit: & præsertim est dubitatio; an doctrina & disciplina, an munere Na
turæ & Dei, vel potius more & assuetudine acquiratur. Inquit Plato in Menone in
Persona Socratis, Theognidem Poetam nonnunquam dixisse Virtutẽ doceri posse,
nonnunquam id negasse: affirmasse quidẽ his carminibus. Hos propè bibe & come-
de, cum iis vnà sedeto, iis obsequere, quorum magna potestas; a bonis enim bona
Theognides. perdisces; quòd si malis adhæseris, quam habes mentem, proculdubio perdes. Ne-
gasse verò his verbis: Si sana Mens homini tradi posset, multam sanè magnamq; mer
cedem, qui id efficerent, reportarent; neque bono ex patre filius malus esset, pru-
dentibus monitis imbutus; verum docendo nunquam ex malo bonum hominem
Galenus. facies. Sic dubius & sibi non cõstans visus est Theognides. Galenus in eo libro, quòd
animi mores sequantur corporis temperaturam, affirmat Virtutes nobis per Natu- B
ram & temperamenta competere; hinc medicos esse affirmat optimos, & principa-
les morum moderatores: de qua sententia cumulatè disserui, dum de animi pertur
Plato. bationibus verba facerem. Plato suo more disputans, nil certi dicere videtur; Nam
in Menone, primò ostendit Virtutem esse prudentiam quandam; ex quo infert Vir-
tutem non Natura nobis competere, non enim prudentes sumus Natura: Confir-
mat; quia eorum, quæ nobis natura competunt, signa quædam nobis insunt, per
quæ dignoscuntur; at in homine non insunt signa, quibus probi ab improbis distin-
guantur. Mox ostendit Virtutem doceri non posse; quia non inueniuntur præcepto-
res, qui eam doceant: ideo colligit neque doctrina, neque natura nobis competere,
sed diuina sorte. Mox in Protagora, in persona Socratis iterum ostendit eam doceri
non posse; quia de attinentibus ad Ciuilem administrationem non illi soli, qui ciuilẽ
Virtutẽ didicerunt, sed omnes deliberant atq; consultant: Similiter inspicimus viros
Ciuili virtute illustres non alios erudire, nec probos parentes filios suos doctrina
reddere meliores. Ex aduerso in persona Protagoræ latè ostendit doceri posse, & no C
stra cura ac disciplina acquiri, non natura nobis competere; alioquin non commen-
datione vel vituperio ob virtutes & vitia digni essemus, non pęnis & prẹmiis, non
reprehensione & similibus. Insuper id ipsum confirmat, quia multi apparent virtu
tum præceptores, vt Nutrix, Mater, Pædagogus, Pater, Poetarum carmina, Con-
ditores legum, & similes. Et demum Socrates, cum primò negasset Virtutem doce
ri posse, satis firma ratione patefacit eam ex doctrina & disciplina ortum ducere:
quatenus omnis virtus est quædam Prudentia, omnis Prudentia pendet a scientia,
omnis scientia est nata acquiri doctrina & disciplina, omnis itaque virtus doctri-
na & disciplina acquiritur. Hinc a Sapientia & Scientia ad prudentiam ait dari pro-
gressum; & ob id Scientia in homine dicitur Dux vitæ, & regula bonorum & ma-
lorum. Et demum in Euthydemo siue litigioso in persona Socratis eam sententiam
commendat, quòd Virtus doceri possit. Quare Plato modò affirmat, modò negat
Arist. eam posse doceri. Aristoteles sub initio secundi Moralium Nicomachiorum duo po
nit Virtutum genera, vnum ad cogitationem siue rationem attinens, alterum ad mo D
res: primum genus ait magna ex parte a doctrina ortum & incrementum ducere;
ideo cum experientiam, tum tempus exposcere: alterum autem ait non natura
nobis competere, quod quatuor ostendit rationibus; sed more acquiri, a quo no-
men sumpsit; ideo mox, quo pacto more & assuetudine acquiratur, latissime pate-
Vr Arist. sibi nõ cõstare. facit. Altera ex parte videtur Aristoteles concedere Virtutes nobis competere Na-
tura, quia Nobilitatem asserit Virtutem generis; Nobiles autem statuit eos, qui
nati sint procreare filios probos: Quod confirmatur; quia, nisi nobis per naturam
conuenirent, periret Physionomia, per quam Aristoteles docet signis corporum
cognosci mores animorum. Demum videtur Aristoteles asserere acquiri doctrina
& disciplina; quia construxit Philosophiam Ciuilem, quæ est methodus assequen-
di virtutes & summum bonum; & manifestauit in proemio Moralium Nicom. qui-
nam sint idonei auditores Ciuilis scientię, & qui nõ. Pater itaque rem esse dubiam;
& cum Platonem, tum Aristotelem non videri sibi constare.

Resolutio

A *Resolutio difficultatis ex sententia Aristotelis.* Cap. XVII.

PRo conspicua resolutione difficultatis duo præaccipienda sunt. Primum est, quòd; cum ad rei constitutionem variæ debeant (distincto genere) conspirare causæ, & materies, & forma, & finis, & efficiens; modò dubitatio est de efficiente: quod efficiens etiam potest esse multiplex; cum proprium, tum commune, cum proximum, tum remotum; dubitatio est de efficiente proprio, & proximo. Insuper pro acquirenda & firmanda Virtute tria præsertim cõsiderantur: primò facilitas ad eam recipiendam: secundò directio in eis, quæ virtutem pariunt: demum causa propria & proxima, qua Virtutis habitus formatur & firmatur. His præassumptis: Si loquimur de facilitate & propẽsione ad Virtutes & vitia, eã habemus a Natura: & quia eã magna ex parte sequuntur habitus cõsimiles; ideo Nobilitas, Physionomia, & cura congruẽtis coniunctionis maris & feminæ res inanes nõ sunt. Si loquimur de directione in his, quæ virtutẽ pariũt: dico eã vt a distãte Principio duci ab inspectrice philosophia, cognitio. n. veri est dux Prudentiæ & humanarũ actionũ, proximè vero pendere a Ciuili Scientia. Hac itaq; ratione virtutes
B in more positæ a doctrina & disciplina ortum ducant, & ob earum adeptionem parata est disciplina Ciuilis: eandem vtilitatem præbent admonitiones, adhortationes, emendationes, cum parentum, tum amicorum. At demum, si de proprio & proximo principio loquimur formante & producente habitum, tale principium est mos & assuetudo, de quo loquitur Arist. in 2. Moralium Nicom. Pro dictorum tamen exactiore notitia considerandum est, tribus modis virtutes in more positas posse in nobis gigni: Primò propriè, & proximè, & id fit more & assuetudine: Secundò per connexionem & consecutionem ex actione propria alterius virtutis ei iunctæ; cum enim morales virtutes sint complicatæ, nec vna consistere valeat sine reliquis, ob eam connexionem per actiones proprias vnius altera producitur: Tertiò produci possunt modo eminenti, per principia priora, per inspectricem nempe Philosophiam; per quam cum mens verum intueatur, valet nos dirigere in attinentibus ad bonum; nam rectam Mentis cõstitutionem in homine per Naturam rectè affecto, sequitur congruens dispositio appetitionum sensus. Propterea rectè Plato in sexto
C de Repub. & post Platonem Alexander, Simplicius, & Auer. in proœmio physicorũ, asseruerunt inspectricem Philosophiã parere probos mores; & iure optimo profecto: eius enim septem possunt assignari conspicuæ rationes. Prima est; quia ipsemet contemplationis actus animum a corpore reuocat, purioremque reddit. Altera; quia philosophia ciuilis ab inspectrice sua principia recipit. Tertia; quia per inspectricem philosophiam intuemur Leges prouidentiæ, Fati, & Naturæ; quibus qui obtemperant, probi redduntur. Quarta; quia in Dei & Naturæ operibus impressa inspicimus conspicua virtutum exempla; ad quorum imitationem dum nosmetipsos conformamus, probitate decoramur. Quinta; quia cognoscentes naturam & conditiones rerum, percipimus quanti vnumquodque facere teneamur: qui autem vnumquodq; tanti facit, quanti fieri debet, congruenter est affectus. Sexto; quia nos ipsos, hoc est mentem, noscimus: cuius præstantiam intuentes, eam actionibus nostris ducem præficimus, sensuumque appetitiones ei subiicimus. Septimò; quia noscimus cuncta manare a Deo, cunctaque esse Dei; & propterea teneri nos ipsos, cunctaque no-
D stra retribuere Deo. Ab his modo quodam Regio & eminente in nobis insignes virtutes producuntur. Ex his constat virtutes in more positas & per naturam, & per doctrinam, & per assuetudinem in nobis gigni.

Dubitatio est de efficiente.
Efficiens multiplex.
Tria pro formanda Virtute.
Propensio a natura.
Directio a doctrina.
Habitus more firmatur.
Modi tres quibus in nobis gignũtur Virtutes.
Philosophia inspectrix parit probos mores.
Septem huius rei traduntur causæ.

Sententia Platonis de modo, quo in nobis gignuntur virtutes morales. Cap. XVIII.

QVomodo ex sentẽtia Aristotelis virtutes in more positæ in hominum animis producantur, satis est conspicuum. Opinio Platonis est obscurior; ipse enim disputans pro omni parte, varia protulit inter se satis pugnantia: at si vestigia suarum disputationum accuratè seruamus, principiaq; perpendi-

perpendimus, quibus vtitur, necnon eorum seriem, non erit difficile veritatem in- A
spicere, propriamque Platonis sententiam e tenebris eruere. Ea, quæ in Platone pre
Opinio Platonis explicatur. sertim difficultatem pariunt, hec sunt: Nam modò virtutes omnes asserit esse Pru-
dentiam, vt in Menone; modo id negat, vt in calce eius dialogi: Pariter nonnun-
quam affirmat, nonnunquam negat, eas esse scientiam; vt in Protagora: Insuper
modò negat, modo affirmat Virtutem doceri posse; vt patuit. Demum nonnunquã
asserit viros probos & ciuiles non intelligere, nec mente vti, sed diuina quadam for
te, & recta opinione duci; vt in calce Menonis: nonnunquam ait solos Philoso-
phos rectè administrare Remp. ac eam posse fęlicem reddere. Per quas apparentes
implicationes, latenter varia scitu digna, indaganti busue veritatem vtilia indica-
re voluit. Nam in Virtute (vt ad rem nostram pertinet) duo considerantur. vnum est
connexio earum cum prudentia, & prudentiæ cum scientia: alterum est habitus pro
prius, quo perturbatio corrigitur. Insuper considerauit Plato Virtutem posse compe B
tere hominibus duplici modo: Nonnunquam cum connexione constanti & firma cũ
superioribus principiis suis, nempe cum prudentia & scientia, vt in Philosopho & vi
ro sapiente; & hanc appellauit in Menone Virtutem constantem, similem statuis Dę
dali ligatis; eandem connexionem in viro sapiente reperiri, in Epinomide latissi-
mè patefecit: Nonnunquam verò sine ea connexione, sed solùm cum quadam re-
cta opinione, vt in Themistocle & consimilibus; qui in administranda Repu. valuis-
se visi sunt, cum tamẽ cõtemplationi nullam nauauerint operam; horum virtutes ait
esse similes statuis Dędali solutis, quæ fugiebant, & inconstantes erant. His pręassum
Virtus moralis est, & nõ est prudentia: pariter scientia. ptis dico ex sententia Platonis. Virtus est prudentia, dum consideratur pro duce &
communi forma Virtutum; non est prudentia, dum vsurpatur pro habitu proprio
moderante perturbationem. Secundò: Virtus est scientia ratione Principii, a quo
pendet & dirigitur, quò vero ad habitum in appetitu formatum non est scientia: In
super; Virtus modo nuper relato est scientia in philosopho, & viro sapiente, in aliis
Potest & non potest doceri. est opinio quędam recta. Tertiò, Virtus, vt connexa cum prudentia & scientia, po C
test doceri; pro habitu verò more confirmato non dicitur doceri, sed assuetudine
acquiri; ita etiam, vt coniuncta cum recta opinione, dicitur diuina quadam sorte
nobis competere. Demum nonnunquam asserit Plato, ciues & viros probos non in
telligere, nec mente vti: id debet intelligi de illis, qui sine connexione cum primis
principiis Virtutem habent, & Resp. gubernant, de quibus loquitur in calce Meno
nis; ideo inquit in appendice legum: Quicunque non a sapientiæ Principiis omnia
deducunt, Deum inuocent, & fortunam; quasi dicat hos bona quadã sorte, non per
constantia principia rectè agere: hi namque recta ducuntur opinione; quæ inductio
ne, exemplis, auctoritate, & sorte nobis conuenit; sorte inquam diuina; quatenus
inquit Plato in Legibus non posse fęliciter homines multos ab vno Principe regi;
nisi & ille vnus regatur a Deo. Nonnunquam asserit philosophos & sapientes fęli-
cissimè gubernare Resp. quod verissimum est considerando Virtutes cum suis pri-
mis principiis firmiter colligatas; De quibus inquit in calce Menonis: Si ex Viris
Ciuilibus talis quispiam existeret, qui alium quoque Ciuilem efficere posset, hic ta D
lis erit inter viuentes, qualem Homerus ait Tyresiam inter mortuos esse, ita dicens:
Inter eos, qui apud Inferos sunt, solus sapit, cęteri verò vmbræ volitant; similiter
Quatuor ex sententia Platonis colliguntur. eius hic ad alios tanquam ad vmbras se haberet, &c. Ex his, quæ hactenus dicta
sunt, quatuor colligere valemus. Primum est, quòd Plato sibi optimè constat, & va-
rietatę suarum enunciationum variam virtutis conditionem patefecit. Secundò col
ligimus, Virturem & doctrina, & more, & Diuina sorte nobis competęre: & dum
dico (diuina sorte) id potest ad varia referri, & ad opinionem rectam, & ad varieta
tem Temperamenti, & ad alia similia. Colligimus Tertiò, Platonem & Aristotelem
solis verbis, non autem sententia dissentire. nil dictum est ex sentęntia Aristotelis,
quod pugnet cum opinione Platonis, & vice versa: lis solùm inter eos est de modo
connexionis, quatenus Plato id fieri censet per ordinem idearum mentis, & ratio-
num animę, cum quadam reminiscentia; quod non censet Aristoteles. At de hoc
Theognides sibi cõciliatur. alius occurret disserendi locus: Demum colligimus Theognidem Poetam, quem vt
sibi contradicentem induxit Socrates, minimè secum pugnare. Dum enim dixit pos
se virtutem addisci, & bona assuetudine acquiri; manifestauit vim assuetudinis, ac

insuper

A insuper vtilitatem disciplinæ, pro rectè instituenda nostra vita: Dum verò asseruit (Si sana mens homini tradi posset, multam sanè magnamque mercedem, qui id facerent, reportarent) indicauit disciplinam, & assuetudinem non esse satis; sed alia quoque requiri ad temperamentum & naturam pertinentia. Imo etiam Fortuna nō leue valer afferre momentum; per occasiones uarias, quas nobis offert; per copiam diuitiarum, & inopiam; per socios varios; per id, quòd nos ciues facit vel rectè formatæ, vel deprauatæ Reipub. per id, quòd nobis vel probos vel improbos offert præceptores, perque alia huius generis. Ideo inter partes bonæ fortunæ Alexandri hæc quoque refertur, vt Aristotelem sortitus sit præceptorem.

Diuisio Virtutum Moralium ex sententia Academicorum. Cap. XIX.

B APparuere hactenus pertinentia ad definitionem virtutis, necnon ad explicationem partium eius: nūc ordini consentaneum est, vt ad eius distinctionem descendamus, ac mox de numero moralium Virtutum verba faciamus. Virtus, quæ in recta morum compositione posita est, ab Academicis in varios gradus distribuitur. Plotinus in libro de Virtutibus capite tertio Deum statuit supra Virtutem; Menti tribuit non Virtutem, sed Virtutis exemplar; Animæ demum rationali Virtutem conuenire affirmat. Quam Virtutem rationalis animæ duplicem esse dicit, Ciuilem vnam, alteram purgatricem: Prima non absolutè Virtus dicitur, sed cum additione Ciuilis: Altera absolutè Virtus est, per quam reddimur Deo similes; omnis enim virtus purgatio est. Hæc insuper, quæ absolutè dicitur virtus, diuiditur in Virtutem purgatricem, & Virtutem animi pur-
C gati: Virtus igitur triplex est, Ciuilis, Purgatrix, & Animi purgati. Virtus ex Plotini sententia non est bona, sed conferens, vt purgatio corporis dicitur vtilis, non autem absolutè bona: Bonum autem animæ est, cum purgata per virtutem fuerit, hærere Menti, & Deo. Porphyrius in libro de occasionibus ad intelligibilia quatuor statuit Virtutum gradus: Primum asserit esse Virtutum Ciuilium, quæ sunt moderationes perturbationum, nos rectè disponentes in attinentibus ad cætus & conuentus hominum: Secundum gradum asserit esse purgationum, quas censet fieri per scientias inspectrices, quibus anima a corpore & nube Perturbationum liberatur, & mente perficitur: Tertium gradum tribuit Virtutibus animi purgati, dum anima expurgata operatur per abiunctam & liberam mentem: in Quarto positas affirmat Virtutes exemplares ad Mentem pertinentes; ad quem gradum quartum qui se extulerit, virtutes omnes absolutè possidet, at non econtra. Primus gradus ad animam pertinet, per quem homo rectè disponitur & instituitur, Secundus ad animam hominis se purgantis; Tertius ad animam mente plenam; Quartus ad essentiam
D Mentis: Quicunque agit per virtutes ciuiles, dicitur homo Virtutis studiosus, Qui per purgatrices, homo Dæmonicus, vel bonus Dæmon, Qui per Virtutes animi purgati, Deus; Per exemplares demum, dicitur pater Deorum. Virtus ciuilis secundos amputat animi motus, ad sensilia vergentes: Purgatrix eos nedum amputat, verùm etiam euellit: Virtus verò animi purgati iam secundos animi motus domuit, ac eadem primos motus vel euellit ab homine, si id fieri potest, vel saltem eos ratione aliqua, & assuetudine moderatur. De his quatuor Virtutum gradibus Macrobius in primo de Somnio Scip. cap. 10. inquit: Politicæ siue ciuiles Virtutes passiones molliunt, Secundæ auferunt, Tertiæ obliuiscuntur, in Quartis nefas est nominari. Et hoc dicit, quia exemplares Deo tribuit: Nonnulli tamen Platonicorum censent eas nobis quoque competere posse, in participatione mentis, & eleuatione ad non participatam Mentem. Ammonius in explicanda prima qualitatis specie, his in parte assentitur: eo enim loci enumerat quinque Virtutis gradus, Naturalem, Moralem, Ciuilem, Purgatricem, & Inspectricem: Naturalem vult esse primam illam ad Virtutes facilitatem, de qua Arist. in sexto Moralium cap. 13. Moralem vult esse congruentem morum conformationem, more & assuetudine partam, sine notitia causæ Virtutum. Ciuilem asserit esse habitum, per quem honestiores mortalium voluptates,

Diuisio virtutis moralis ex sententia Plotini.

Porphyrius.

Quatuor grad. Virtutum.

Macrobius.

Ammonius.

Ammonii sententia.

vt

vt decet consectamur; Purgatricē, per quam voluptates omnino contemnimus, ad A
infera non conuertimur, & solùm purè agimus: supra quam statuit Virtutem Inspe-
Eustratius. ctricem, quæ non est præsentis considerationis. Eustratius quoque non longè ab
his recedit, cum affirmet in viro contemplationi addicto, & iam purgato, perturba-
D.Th. tiones penitus esse euulsas. D. Th. in prima secundę quæst. 61. Arti. 5. vnà cum Ma-
crobio commendat diuisionem quadrimembrem Virtutum, in Politicas, Purgatri-
ces, animi Purgati, & Exemplares; quas virtutes exemplares in Deo considerauit:
inquit enim, quòd Mens Dei, in Deo dicitur Prudentia; conuersio Diuini instituti
in seipsum, dicitur Temperantia; eius immutabilitas, Fortitudo est, Iustitia demum
D. Augustinus. est cōseruatio ęternæ Legis. Diuus etiam Aug. varios hos virtutis gradus nouit: ideo
in libro unius supra viginti sententiarum, sententia 14. inquit. Purgatoriæ Virtutes il-
læ sunt, quibus exuitur anima a vitiis: Exemplares, quæ iam contemplanti Men-
ti imprimuntur a Deo; vbi totum viuit, vbi totum semper viuit, vbi totum semper
beatè viuit &c. Opera Virtutum animi purgati viri sancti patefecerunt; dum huma-
nis voluptatibus & doloribus omnino neglectis, in Deū flagranti quadam pietate cō- B
uersi, in martirio exultabant; humana omnia negligebant, & in sola connexione
cum Deo se uiuere, & bene viuere asseuerabant.

Disputatio aduersus Academicos. *Cap. XX.*

THeologi superno lumine illustrati, postremum hominis finem, summum-
que bonum eius exactè cognoscentes; etiam pertinentia ad Virtutes, vt
D. Augustinus. vias ad illud, exactè cognoscere valuerunt: nam vt dixit D. Aug. 19. de
Ciu. Dei cap. 25. Virtutes, nisi ad Deum referantur, nedum non sunt
Virtutes, verùm potius perniciosa vitia. Has itaque Virtutes cum exactè nouerint
Theologi, varios quoque earum gradus rectè distinguere valuerunt; Ita D. Augu-
stinus virtutes exemplares in homine considerauit; quarum nomine nil aliud, nisi
virtutes infusas denotauit: Similiter D. Th. modo iam explicato exemplares virtu-
tes in Deo esse patefecit; Quorum decretis constanter adhærendum, ac subscriben- C
Academici. dum est. Academici eatenus rectè senserunt, quatenus cum nostris Theologis con-
uenerunt; nam Academici quoque futuram vitam, futuramq; felicitatem aliqua in
parte cognouerunt: In plurimis tamen eorum sententia dubia est, & iure optimo a
Aduersus Academicos. Peripatetico redarguuntur. Primò enim errant, quatenus Mentem ab anima rationa-
li in homine secernunt, & homini in eleuatione ad Mentem Virtutes ideales conue-
Primum quod obiicit Academicis. nire affirmant; quod nec Theologi, nec Peripatetici approbant; in homine enim nil
supra animam rationalem reperitur: propterea Mens illa participata ab eis excogi-
tata, cōmentum, & fictum aliquid censeri debet: & longè magis reiiciendum est id,
Alterum. quod addunt, dum inquiunt; in anima rationes, Virtutesque rationibus congruen-
tes; in mente Ideas, Idealesque Virtutes reperiri. Nam Mens hominis sui natura
nuda penitus est, & expers omnium formarum, vt cum Theologis consentiunt
Peripatetici: propterea nec in anima rationali insunt rationes, nec in participata
Tertium. mente Ideæ. Præterea: Si in humana mente essent Ideæ, non propterea virtutes il-
læ essent ex numero moralium, de quibus modò est sermo, virtutes etiim morales in D
perturbationibus versantur, & ad appetitum sensuum pertinent, non ad Mentem.
Quartum Præterea: Cum ipsi tribuant Virtutibus animi purgati euulsionem perturbationum
profecto id nobis tribuūt, quod cū corpore & sensibus cōplicatis nunquā comperit;
est enim necesse, ut appetitu sensuum præditi aliquid experamus, & modo aliquo
commoueamur: immo ea affectionum euulsio homini potius vitio, quàm virtuti
danda est; nam peccat, qui, dum debet agere, in sola contemplatione versatur, &
D. Augustinus. qui debet sperare, timere, irasci, misereri, non commouetur vt debet. Ideo D. Au-
gustinus 14. de Ciuit. D. cap. 9. asseruit: Apud nos autem iuxta scripturas sacras, sa-
namque doctrinam, Ciues sanctæ Ciuitatis Dei in huius vitæ peregrinatione secun-
dùm Deum viuentes, metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque. Præterea minus
Quintum rectè Virtutem Ciuilem a purgatrice, & ab ea animi iam purgati secernunt: Nam-
uirtus est optima animi constitutio, habitu firmata: ideo vel sola postrema est uir-
tus, uel aliæ non sunt ab ea distinctæ, nisi ut uię a suo termino, & imperfectum a per-
fecto;

A fecto; quæ distinctio non variat speciem. Si autem ita se habent, idem iudicium debet fieri de via, & termino; quoniam assuetudo, & præcedens actio est principium sequentis habitus; ideo talis esse debet actio præcedens, qualis futurus est habitus sequens. cum itaque actiones antecedẽtes sint cum moderatione perturbationum, non cum euulsione, etiam postremus habitus talis erit. Et hoc patet perpendendo Virtutes Heroicas, quæ sunt eminentię virtutum moralium; hę autem non omnino euellunt, sed Heroicè perturbationes moderantur. Præterea minus tecta videtur sententia Plotini; quòd Virtus non bona, sed conferens cẽseri debeat: Virtus enim nedum purgatio est, verùm etiam sanitas; est enim forma & habitus perficiens id, cuius est virtus, & opus eius: ideo humanorum omnium optima est, adeoque cum mandatis Dei est coniuncta, vt non valeat homo eam amare & amplecti, nisi primò & præsertim Deum amet: non sunt profectò virtutes finis vltimus; sunt tamen tales, vt sui natura & conditione eminentem includant conditionem boni. Colligamus igitur omnem humanam moralem virtutem esse ciuilem, quatenus omnis a pru-
B dentia ducitur & formatur: omnem esse purgatricem, & animi purgati; quatenus omnis hominem purgat a Vitiis, & ab eo, quod nimium est vel parum: insuper omnem esse moderatricem perturbationum, quia ea purgatio moderatio est. Assero tamen, quòd (facta comparatione inter varias humanæ vitę conditiones) varia quoque est perturbationum moderatio: adeò vt liceat non quidem absolutè, sed cum comparatione virtutes quasdam dicere moderationes, vt eas viri Ciuilis; alias euulsiones, vt viri contemplantis: cum tamen Virtus omnis medium seruet nobis congruens, Perturbationes corrigat, Animum curet, a vitiis purget; cumque sibi, & aliis reddat concordem: & propterea est salutaris harmonia, suauis tranquillitas, ingenua libertas, seruitus demum & imperium omnibus vtile.

Sextum.

Epilogus dictoru.

An Virtutes Morales sint distinctæ specie, vel potius omnes Prudentia sint, & sola materie distinguantur. Cap. XXI.

C

Pparuit, quid de Moralium Virtutum gradibus sentiendum sit; reliquum modò est, vt de earum numero, & ordine loquamur; & iure profectò: non enim leuis est dubitatio; an Virtutes sint forma, & specie distinctę; vel potius omnes vna sint, sola materie secretæ. Menedemus Eretriensis censuit morales Virtutes vnam esse, variis tamen nominibus designatam; adeò vt Temperantia, Fortitudo, & Iustitia solo nomine, non essentia & natura inter se distinguerentur. Aristo etiam Chius eiusdem fuit sententiæ: ipse enim Prudentiam a moralibus Virtutibus, easque inter se non seiunxit; solum asseruit variis designari nominibus, quatenus ad varia referuntur; adeò vt extrinsecus, non intrinsecus secernantur. Zeno Citieus Stoicorum Princeps id ipsum affirmauit, omnem enim virtutem asseruit esse vnam, & eam prudentiam nuncupauit: adeo vt Fortitudo sit prudentia in rebus gerendis, Iustitia sit prudentia in rebus distribuendis, & ita de ceteris;
D vt refertur a Plutarcho in lib. de Morali Virtute, necnon in eo, qui de Stoicorum repugnantiis inscribitur. Quam opinionem idem Plutarchus Platoni adscripsit, veluti etiam Arist. in sexto moralium Nicomachiorum cap. vltimo inquiens. Et Socrates quidem partim rectè quærebat, partim errabat: nã quòd Virtutes omnes prudentias esse putauit, errauit; quòd autem eas non sine Prudentia censuit, rectè dixit, &c. Hanc difficultatem mouit Plato in Protagora inquiens: esse inquirendum, vtrũ Sapientia, Temperantia, Fortitudo, Iustitia, & Sanctitas, quinque nomina eiusdem rei sint; an vnicuique horum nominum propria quædam essentia respondeat, & res quædam vim propriam habens; adeò vt non sit alterum, quale est alterum. Protagoras distinctionem virtutum tuebatur, & præsertim Fortitudinis ab aliis; Socrates contra consimilitudinem, & vnitionem: & quamuis disputando progrediatur, tamen (vt colligitur ex rationibus Socratis in eo dialogo, necnon ex dictis in Menone, de Philosophia, Appendice legum, & Euthidemo siue litigioso) Plato omnes virtutes in vnam redigi prudentiam existimabat, quam cum scientia & sapientia cõnectebat, adeo vt sine ea essent tanquam Statuæ Dædali solutę, fugaces, & instabiles.

Menedemus. Aristo Chius. Zeno Citieus. Plato. Protagoras. Socrates.

Hinc

Hinc frequenter Plato Sapientiæ, Scientię, Prudentiæque nomina confundit, quàm A
uis propriè ſumpta diſtinguantur. Quòd quinque illæ a Platone enumeratæ Virtutes
ſolo nomine & materie, circa quam verſantur, non natura & forma diſtinguantur, in
Ratio Platonis prima. Protagora ita oſtenditur. Id, cui vnum tantùm eſt contrarium, vnum iudicari debet:
at enumeratis omnibus vna inſania aduerſatur: quare non multæ, ſed vna ſunt vir-
Ratio ſecunda. tus. Confirmatur: quia ſi Sanctitas a Iuſtitia differret, vt ſpecies vna ab altera, tunc
vna de altera non diceretur, vt homo non dicitur eſſe leo: at de his non ita ſe habet,
nam vna dicitur de altera; verum enim eſt dicere, ſanctitatem eſſe rem iuſtam, & iu
ſtitiam eſſe rem ſanctam, vt falſum eſt negare iuſtitiam rem ſanctam eſſe. Confirma
Ratio tertia. tur: quia ſpecies diſtinctę ſub eodem genere poſitæ, non ita ſe habent, vt vna ſubla-
ta demantur alię, non enim contradiſtinctarum ſpecierum vna pendet ab altera: at
moralium virtutum dempta una omnes euaneſcunt, vt infra patebit: non itaque ſunt
Rō quarta contradiſtinctę ſpecies. Prętera: ſpecies eiuſdem generis per oppoſitas differentiis
conſtituuntur, quę differentiarum oppoſitio ab Ariſt. in 4. 7. & 10. Metaphyſicę ad
oppoſitionem contrariam redigitur: quare ſi hę uirtutes diſtinguūtur ſpecie, etiam B
erunt inter ſe contrarię, nec poterunt ſimul in eodem ſeruari, quod eſt abſurdum. De
Ratio quinta. mum eadem ſententia confirmatur: Quoniam unumquodque per id conſtituitur,
quod eſt eius forma: at Prudentia, quę eſt recta ratio agendi, eſt communis for-
ma omnium moralium Virtutum; omnes enim ſunt recta ratio agendi, omnes in me
dio ſunt poſitę a prudentia circunſcripto: omnes igitur una erunt Virtus, non autem
plures forma diſtinctę. Hinc omnes nomine iuſtitię, nomine perfectę uirtutis, nomi-
mine communis temperantię, communis fortitudinis, communiſque prudentię, &
ſcientię denotantur: Et ideo putandum eſt Platonem uirtutibus omnibus unam prę-
poſuiſſe ideam, ſapientiam nempe; a qua fluerent ſcientia, prudentia, ſequenteſq;
morales uirtutes ſola materie diſtinctę.

Opinio Ariſtotelis de Diſtinctione Moralium Virtutum. Cap. XXII. C

QVòd omnes morales Virtutes iūctæ ſint, & modo aliquo ſint virtus vna, vir-
tuſque Perfecta, nemini dubium eſſe debet: at id, de quo eſt dubitatio,
Pro virtutum diſtinctione a prudentia & de quo modò agitur, hoc eſt; an virtutes omnes morales ſint eiuſdem ſpe
ciei, cum inter ſe, tum vnà cum prudentia; & ſolùm per materiem, in qua
verſantur, diſtinctæ ſint. Quod ego minimè verum cenſeo: nam quòd diſtinguan-
Ratio prima tur a prudentia, oſtenditur primò, quia Prudentia eſt habitus Mentis, Morales Vir-
tutes ſunt habitus appetitionis ſenſuum: Inſuper Prudentia non eſt moderatio alicu-
Ratio ſecūda. ius perturbationis, morales virtutes ſunt moderationes perturbationum: Prudentia
Tertia. verſatur propriè in ordinatis ad finem, Virtus moralis nos rectè diſponit erga finem,
Quarta. vt patet ex ſexto moralium Nicom. Per Prudentiam non denominamur boni vel ma
li; per morales virtutes & vitia, probi & improbi dicimur. Secernuntur itaque mo
rales virtutes a prudentia. Nec cenſeri debet Prudentia forma propria & proxima vir D
tutum: propria enim virtutū forma eſt habitus more contractus, ſolum Prudentia il
li habitui medium præſcribit, mediaque proponit; adeò vt prudentiæ officium ſit di
Virtutes inter ſe diſtingui. rigere, officium verò habitus virtutis ſit conſtanter exequi. Ita quoq; putandum non
cenſeo morales virtutes non eſſe forma, & ſpecie inter ſe diſtinctas. Primò: quia per
tinent ad diſtinctos appetitus; nonnullæ enim pertinent ad appetitum iraſcendi, alię
Ratio prima. ad eum concupiſcendi. Inſuper ſunt moderationes & mediocritates diſtinctarum per
Secunda. turbationum. & quia materies, & forma ſunt ad aliquid, & diſtinctæ materiei diſtin
cta eſt forma, vt dicitur in ſecundo Phy. 26. ideo neceſſe eſt eos virtutum habitus,
Tertia. quibus diſtinctæ perturbationes formantur, eſſe diſtinctos. Præterea: Actiones, &
obiecta, ſiue externa materies diſtinctarū virtutum ſunt ſpecie diſtincta; quare virtu-
tes quoque cenſeri debent diſtinctæ ſpecie: diſtinctio enim actionum, nedum indicat
diſtinctionem principiorum, verum inſuper tanquam fines ſunt cauſæ diſtinctionis
eorum; id enim, cuius eſt opus, eſt gratia operis, vt dicitur in ſecundo de cęlo con-
tex. 17. ita quoque res terrificæ, honores, pecuniæ diſtributiones, & ſimilia, in qui-
bus

A bus uersantur virtutes, patefaciunt earundem distinctionem. Præterea nonnulli ma- Quarta.
gis sunt apti ad vnam, quàm ad aliam virtutem; magisque in eis vna, quàm altera
Virtus fulget; quare est necesse, vt sint formæ distinctę. Quod demum confirmatur: Quinta.
quia morales virtutes more acquiruntur, nā agentes iusta euadimus iusti, fortia for-
tes, temperata temperantes, non autem agentes fortia euadimus temperati, nisi ex
euentu: cum itaque principia, quibus producuntur, sint distincta; est necesse, vt
etiam habitus & formæ distinctæ sint. Ex his constat Virtutes cum a Prudentia, tum Conclusio dictorum.
inter se, specie esse distinctas: Constat insuper malè a Stoicis, & præsertim a Zeno-
ne fuisse definitas, qui in omnium definitione Prudentiam tamquam genus & com-
munem formam assumpserunt. Demum patet minus rectè a Platone Virtutes in Pro
tagora, in Menone, in Lachete, & alibi dici scientias; vt fortitudinem esse scientiā
metuendorum & non metuēdorū, ac ita de cæteris: non enim scientia est satis pro cō
stituēda Virtute. Possemus tn̄ Platonē a calumnia vendicare, & patefacere de verbis Defendit. Plato.
potius quàm de sententia esse litem: Nam quāuis prudētia non sit genus Virtutis, cū
B pertineat ad distinctā animæ partē; omnis tamen Virtus dicitur Prudētia, quatenus
eam supponit, ab ea dirigitur, & in ea quodam modo facultate continetur. Propte-
rea Plato frequenter multas numerat Virtutes; & in Menone primò affirmat, mox
negat virtutem esse Prudentiā, quia nouit partim esse partim non esse: Stoici tamen
minus prudentiā a Virtute morali secreuerunt, nam putarunt ad eādē animi faculta-
tē vtrasq; pertinere. Simili rōne defenditur Plato, cum dicat Virtutes esse scientias:
dum enim id dixit, inspexit principium primū, & conditionem principalem exactis-
simę virtutis: de eius. n. rōne est, vt una cum altera insolubili nodo sit colligata; &
oēs simul iunctæ sint cū Prudētia, sciētia, & sapientia; tāquā cū principiis, a q̄bus per
naturā pēdēt, sine quibus vltima perfectione p̄ditę esse nō possunt. Solùm igitur rōne
primi principii virtutes vna sunt: quo aūt pacto rōnes aduersæ diluant, infra patebit.

A Quo sumenda sit distinctio Virtutum Moraliū. Cap. XXIII.

C CVm apparuerit Virtutes Morales non vnā, sed plures esse; vnde petenda sit Plato.
earū inter se distinctio, cōsiderādū occurrit. Plato inspiciēs scientiā & pru
dētiā, inficiatus est esse distinctas: nō.n.per scientiā vel prudētiā distingui
possunt, cū sint cōmunia pricipia. distinctio aūt a propriis petēda sit. Aris. Arist.
nōnūquā vī distinctionē sumere ex partibus animæ: inquit.n.in calce primi Moraliū
Nicom. Atq; ex hac animi diuisione ac differētia virtutis quoq; distinctio partitioq;
nascitur, Alias .n. virtutes in cogitatione ac rōne positas esse dicimus, alias ad mores
pertinere. Similiter in lib. de Virtute, referēte Stobęo, distinctionē virtutū ex distin-
ctione facultatū animæ deprōpsit. Ita Mars. Ficinus ī Arg. in Menonē, Alcinous in lib. Ficinus
de doctrina Plato. cap. 30. Theages Pythagoreus in lib. de virture, referente Stobęo, Alcinous Theages.
distinctionem sumpserunt a partibus animę virtute perficiendis. At hoc distinctionis Reiicitur horum opinio.
principiū nō est satis; qm̄ in eadē facultate variæ reperiūt perturbationes, q̄bus vnicū
virtutis mediū nō est satis q̄d cōfirmatur exēplo virtutū, & habituū Mētis. vni.n. Mē
ti quinq; tribuuntur distincti babitus, Scientia, Sapiētia, Intelligētia, Prudētia, & Ars:
solū verū est, q̄ cōmunia genera virtutū distinguuntur differentia facultatū, at vltimę D.Tho.
D species differētiis magis p̄priis secernuntur. Propterea D. Th. in 1. secūę. q. 60. Art. v.
inquit virtutęs, quæ in perpessionibus versantur, distingui inter se specie p̄ obiecta cō
siderata in ordine ad rōnē, & hoc cēset esse principale Principiū distictionis habituū,
vt affirmauit q. 54. Art. 2. Addit tn̄ in eadē q. 60. virtutes inter se distingui vel p̄ distin
ctas materies, vel p̄ distinctas p̄pessiones, vel p̄ distincta obiecta. Sic igitur p̄ obiecta
varia, vario modo se habētia ad rōnē, principaliter cēset distingui virtutes; perfectio
.n. virtutis ex rōne pēdet, quare ēt distinctio. Hęc sētētia aliq̄d dubii includit, qm̄ Rō
nō pertinet ad virtutē moralem, neque ad facultatē cuius est virtus, sed ad mētē: pro- In dubiū reuocatur sententia D.Tho.
pterea, dum referimus obiecta ad rationem, ea potius referimus ad mentem, &
habitus mentis; quàm ad aliam facultatē, siue habitū alterius facultatis. Non itaque
obiecta, vt vario modo se habent ad rōnem, sunt principale principiū distinctionis
habituum sensus. Confirmatur, quia rō recta est aliquid commune cūctis virtutibus
in more positis. Præterea omne ordinatum in finē, primum distinctionis principium
a fine recipit, virtus in finem est ordinata, ab eo itaque primò petēda est distinctio.

Aliæ opinio. Alii dixere virtutes distingui distinctione voluptatis, in qua versantur: omnis enim A virtus in recta constitutione erga voluptatē & dolorem posita est; vt cum Platone in Protagora, & de legibus, affirmauit Aristoteles in 2. Moralium Nico. Quæ opinio Reiicitur. falsa est: quia distictio voluptatū sequitur distinctionem facultatum, actionum, & obiectorum, ideo voluptas non potest esse prima ratio distinctionis. Propterea dica- Opinio propria. mus res per ea distingui, per quæ ēt sunt; ac etiā per ea eo ordine distingui, quo ab il- Primum, quod accipitur. lis pendent: res habent esse a suis causis, ideo per eas distinguuntur, & eo ordine, & gradu distinguuntur, quo pendent ab eis. Insuper addamus varia reperiri, quæ ad constitutionem virtutum conspirant. Nam Virtutes sunt formæ, non gratia sui para- Alterum. tæ, sed ordinatæ ad aliud, nempe ad honestum, quod in ciuilibus actionibus reperitur: pro subiecto habent appetitum sensuum; pro materie corrigenda perturbationes: pro obiecto siue externa materie, circa quam versantur, habent varia; veluti terribilia, honores, distributiones bonorum, commutationes, ac similia: pro causa efficiente, habent assuetudinem a ratione & prælectione directam. His præassumptis B Resolutio dico, Virtutes intrinsecè distingui seipsis, hoc est suis formis receptis in distincto appetitu, vel in eodem per distinctas perturbationes quarum formarum distinctio extrinsecus pendet a distincto fine proximo, nempe a distincta actione, siue distincto honesto incluso in distinctis actionibus, quæ versantur in distincta externa materie, vel in eadem, modo tamen vario: quę distincta forma in distincto subiecto ordinata ad distinctum finem, ortum ducit a distincta assuetudine ratione directa. Ita distinctio pendet ex omni genere causæ, origo tamen prima distinctionis est proprius finis, adeò vt ob distinctum finem paratā sit distincta forma in distincta materie a distincto efficiēte proprio & proximo. Ex his patet, vnde petenda sit distinctio, & quis sit ordo inter principia distinctionis eorum, quæ diriguntur ad aliud, e quorum numero est virtus: quę est gratia actionis probæ, siue honesti, quod in ea actione includitur. Patet secundò, non esse dicendum virtutes distingui per obiectum: nam id, quod dicunt obiectum, est externa materies, in qua versantur actiōes virtutum, nō autem est verè finis virtutis. C

Diluuntur rationes, quibus ostendebatur Virtutes Morales non distingui specie. Cap. XXIIII.

CVm apparuerint Principia, quibus Virtutes Morales inter se distinguuntur, non est difficile eas diluere rationes, quibus oppositum ostēdebatur; Nemo profectò inficiari debet, virtutes morales mira necessitudinis connexione esse iunctas; adeo vt ex eis, tanquam ex partibus, vnum totum absolutissimum consurgat: distinguuntur tamen (vt patuit) fine, forma, materie, & Diluitur prima ratio. efficiente proprio. Et ideo: dum dicebatur virtutibus vnicum opponi contrarium nempe insaniam; quare vnam esse earum formam: Hęc ratio tribus de causis necessitate caret. Primò quia virtutibus non propriè aduersātur insania; nisi virtutes dicantur scientia, sapientia, & prudentia, vt eo in loco dicebantur a Platone: at sic insania erit contrarium communissimum, non proprium; ratione generis, vel communis principii, at non ratione propriæ formæ. Secundò: quia inquit Aristo. in 4. Topic. lo- D co 42. plures esse species ægritudinis quam sanitatis, ita plures possent esse species virtutis quàm vitii. Sed quia hoc dicitur a Philosopho in Topicis probabiliter; ideo addo tertiò virtuti vt generi vni opponi uitiorum genus vnum, distinctis autem vir- Diluitur secūda ratio. tutum speciebus opponi distinctas species vitiorum. Addebatur secundò; quia si virtutes essent formæ distinctę, Iustitia non esset res sancta, nec Sanctitas res iusta; quod est absurdū. Respondeo virtutes dupliciter considerari posse: vel quoad communia quibus iunctæ sunt, quæ communia singulis competunt, & de singulis dicuntur; ac ita omnis virtus est iustitia, & res quædam sancta: vel considerantur quoad propria, qua consideratione vna non est altera; Non enim Fortitudo est Temperantia, neq; Diluitur tertia. hæc Liberalitas, & sic de cęteris. Tertia ratio erat; qa dēptā vna virtute oēs auferūt: Respondeo id indicare conexionem earum; nam ex vnius destructione perit alia, non quatenus distinguuntur, sed quatenus communibus ligamentis ligatæ sunt pro Diluitur quarta. earū vltima perfectione. Addebatur quartò, spēs eiusdē generis contrariis differētiis inter se pugnare. Rñdeo eā differentiarū pugnā, non esse veram contrarietatem; sed

esse

A esse oppositionem, quæ in distinctis uirtutibus seruari potest: vt in carne, osse, &
neruis seruatur oppositio quædam propria, ita tamen, vt ex eis vnum aliquod con
fici possit: Sic igitur virtutum quædam sunt in uno, aliæ in distincto appetitu; quæ-
dam sunt ordinatę ad honestum temperatæ actionis, aliæ ad honestum actionis libe
ralis vel fortis; quædam sunt moderationes vnius, alię alterius perturbationis. His
accedit, quod virtus non est propriè genus vnum, cui per oppositas differentias cō-
perant varię proprië sumptę species; sed potius est commune ab uno, sub quo uaria
subordinata contineantur absque vlla oppositione, vt in diuinis. Postrema ratio su- Diluitur
mebatur ex prudentia, quæ communis forma virtutum omnium in more positarum quinta.
esse uidetur. Cui respondens dico, Prudentiam minimè esse formam internam, pro
ximam, & propriam Virtutum; pertinent enim ad distinctam animæ partem, varia-
que respiciunt, solum hoc habent, vt necessariò connectantur, mutuoque sibi opem
ferant: At forma propria Temperantię est habitus, quo constanter honestum quæ-
rimus in attinentibus ad uoluptates: & sic de reliquis.

B

De Numero Virtutum Moralium Opinio aliorũ. Cap. XXV.

APparuit Virtutes morales non vnam, sed plures esse specie distinctas: Ve-
rum, quot sint, non facile est cognoscere. Chrysippus, ex relatione Plu- Chrysipp.
tarchi in lib. de Virtute morali, penè innumeras esse censuit, vt etiam pe
nè innumeræ sunt perturbationes. Plato, quamuis vnam modo quodam Plato.
statuerit, tamen quinque dicebat esse eius partes principales; Sapientiam siue pru-
dentiam, Temperantiam, Fortitudinem, Iustitiam, & Sanctitatem. Philon Iudæus: Philon Iudæus.
qui ea ingenii fælicitate, sententiarum copia, sermonisque fęcunditate refulsit; vt
vel ipsum Platonizare, vel Platonem Philonizare dictum sit: longè plures enumerat
Virtutes; earum tamen definitum numerum, numerique rationem non tradit. Leo Leo Hebręus.
Hebręus, vir simul doctus & elegans, in primo suo dialogo de Amore ait; virtutes
debere inter se distingui, & in capita redigi, inspiciendo finem cuius gratia agimus,
C & mouemur: Qui finis vel est vtile aliquod, vel delectabile, vel honestum. Si utile,
quales sunt diuitię, ualemus erga utile duobus modis esse affecti; vel in eo appeten-
do, vel in eo distribuendo: in appetendo consurgit prima Virtus, quæ ab eo dicitur Prima Virtus.
Sufficientia, per quam contenti reddimur eo, quod necessariũ nobis est; cuius extre
ma sunt cupiditas redundantis, & negligentia necessarii: in distribuendo aũt vtili cō
sideratur secunda Virtus, & est Liberalitas, cuius extrema sunt Prodigalitas, & Auari Secunda Virtus.
tia. Erga finem delectabilem solum consideratur appetitio, non distributio: ex qua
consurgit tertia Virtus, Temperantia nēpe cum suis extremis. Erga finē honestũ pa- Tertia Virtus.
riter consideratur solum appetitio, non distributio: & consurgit quarta Virtus posita;
non in medio, vt aliæ; sed in vehementi desiderio honesti. Hæc distributio quòd Quarta Virtus.
non sit Peripatetica, nemini dubium est, vt ex dicendis patebit: quòd non sit cōsenta Reiicitur sententia
nea rationi, ita ostenditur, & primò. Singularũ virtutum finis est id honestum, quod Leonis Hebręi.
in actionibus singularum includitur; vniuscuiusque.n. Virtutis finis est honestum ali
D quid: & propterea quicunque pręditus est appetitu congruenter composito erga ho
nestum, decoratus est cunctis uirtutibus; non.n. rectè hic appetitus componitur, nisi
per uirtutes omnes simul iunctas: quare non debet desideriũ honesti pro una uirtute
numerari distincta ab aliis. Et præsertim: quia utile, & delectabile, non debent cense
ri finis Virtutum, sed potius externa materies earum; finis autem est id bonum hone
stum, quod in eis reperitur; hinc in attinentibus ad uirtutes vtile & delectabile ab ho
nesto non secernũtur. Præterea malè secat pertinētia ad utile in appetitionē, & distri
butionē, nã eadē uirtute ambo rectè formãtur: quia.n. moderatè appetimus diuitias,
moderatè eas distribuimus, vt patefecit Arist. Præterea; in eo uirtutũ ordine Iustitia
non inspicitur, quæ tñ inter uirtutes Morales numerãda est. Demũ honor est res ho-
nesta, nec propterea debemus eũ vehementer optare. Aristoteles in 2. Mora. Nicom. Arist.
Vndecim statuit virtutes morales numerata Iustitia. Ratio numeri ab eo nō traditur;
neq, declaratur, q̃ earũ ad appetitũ irascēdi, q̃ ad eũ concupiscēdi pertineat: sed accu
ratis indagatoribus id inquirēdũ, & explicãdũ dereliqt. Liconiēsis hãc eius numeri Linconiensis.
rōnē, Virtutumque ordinē esse censuit: nam inquit. Affectio siue animi perturbatio,

vel absolutè respicit obiectum, vel solùm id facit sub ratione ardui: Si absolutè, ad A
cupiditatem pertinet; si sub ratione ardui, ad appetitum irascendi: Si pertinet ad
cupiditatem; vel respicit se, vel alium: Si se, in re delectabili est temperantia, in utili
liberalitas, in honesta moderata honoris appetitio: Si respicit aliũ, in verbis & actio
nibus consurgit ueritas, in seria conuersatione affabilitas siue facilitas, in iocis comi
tas siue vrbanitas. Si perturbatio ad irascendi appetitum pertinet, vel in bono uersa
tur, vel in malo: in bono, id vel est utile, & consurgit ex moderatione magnificentia;
vel est honestum, & oritur magnanimitas: si in malo, vel est præsens, & oritur man-
suetudo; vel futurum, & oritur fortitudo. Cum Linconiẽse sunt etiam Latini ferè om
Reiicitur sententia Linconiẽsis. nes, & D. Th. in prima secundæ q. 60. Art. v. eiusdem est sententiæ. Verùm hæc opi
nio, vt est ualde communis, ita apprime dubia, cum ratione pugnans; sententiæque
cum Platonis, tum Aristotelis minime consentanea mihi esse videtur. Primò enim in
Rõ prima constanti nititur fundamento, quatenus auctores eius per arduum & non arduum se
cernũt perturbationes duarum appetẽtium facultatũ: nã arduũ & non arduum nõ cõ
stituunt distinctum genus obiecti, vt in perturbationũ gradu latissimè patefeci. Præ- B
Rõ secunda. terea perperã Liberalitatem & Magnificentiã distincto appetitui tribuunt, Liberali-
tatem cupiditati, Magnificentiam appetitui irascendi, similiter Moderatã honoris ap
petitionẽ cupiditati, Magnanimitatẽ appetitui irascendi; Hoc enim a ratione abhor
ret. Nam; vt nimium, parũ, & mediũ ad eundẽ appetitũ pertinent; ita ad eundem per
tinere putandũ est, in eodẽ obiecto uersari Liberaliter, & Magnificè, Honoremque
expetere vt decet, cum magnum, tum paruũ: quod conspicuè declararunt Plato in 9.
de Rep. Galenus in lib. quòd animi mores sequantur corporis Temperaturã cap. 2. &
Simplicius in 2. de anima cont. 28. Hi enim absolutè appetitionẽ omnem honoris, &
Rõ tertia. gloriæ, appetitui irascendi tribuerunt. Præterea: cur Fortitudinẽ solùm referũt ad
futura, cum frequenter etiam in malo præsente uersetur? dum accidit, quòd animus
viri fortis constanter, ac vt decet præsentia mala suffert, ab eis non prosternitur, nec C
plusquam deceat turbatur. Ideo dixit Arist. multos absentia pericula non formidare,
Quarta. timere præsentia, & propterea non esse fortes. Missum facio, quòd ueracitas & affa-
bilitas ad irascendi potius, quàm ad cupiendi appetitum pertinent, vt suo loco pate-
Quinta. bit. Præterea Latini ea distributione missam faciunt Iustitiam, quasi ad aliam animi
facultatem pertinentem: quod esse falsum latissimè in præcedentibus patefeci. Propte
Quorũdã opinio. Euersio. rea nonnulli, vt etiam Iustitiã enumerent, inquiunt; Virtutum quasdam in moderan
dis actionibus, alias in moderandis perturbationibus uersari: Iustitiam in moderan-
dis actionibus, reliquas in moderandis perturbationibus. Quod etiam minimè uerũ
censeo: nam omnis virtus rectè componit id, cuius est uirtus, & actiones eius, vt
constat ex cõmuni Virtutis definitione ab Aristotele tradita. Præterea cõspicuis uer
bis Aristotelis & ratione patefeci, dum ostendi Iustitiam ad appetitum sensuum per-
tinere, eam quoque definitæ cuidam perturbationi modum imponere: & quicun-
que iniustè agunt, ob appetitionem & perturbationem deprauatam delinquunt.

D

De Ratione Numeri, & Ordinis Virtutum; Opiniones aliæ. Cap. XXVI.

VIri nonnulli ingenio, moribus, & sapientia fulgentes; vt numeri Virtutum
rationem afferant, inquiunt. Animæ uis, quæ ex se caret ratione, & nata
est ei obtemperare; vel refertur ad alios, vel ad habentẽ: si ad alios, eisque
Opinio quorundam. cuncta tribuit pro Iure & meritis, dicitur Iustitia vniuersalis; Si aũt id facit,
non in omnibus, sed in propria materie Iustitiæ, dicitur Iustitia particularis. At si
altera ex parte refertur ad habentẽ, tunc ex obiecti uarietate uirtutes uariç oriuntur.
Nam externa obiecta dupliciter cõsiderantur, vel quatenus homo ad ea relatus agit,
vel quatenus patitur: si vt agit, & ad præclaras actiones ab obiectis excitatur, ac
deterretur; Fortitudo oritur: Si vt patitur, & per obiecta uoluptate afficitur;
vel ea uoluptas pertinet ad corpus, vel ad animum: si ad corpus, moderatio est tem-
perantia: si ad animum, delectatur animus variis obiectis externis, quæ in quarto
Moralium Nicomachiorum uoluptates animariæ nuncupantur; præsertim tamẽ ne
sunt

A ſunt: Diuitię, ac in paruis liberalitas, in magnis Magnificentia dicitur: Honores, & in paruis moderata honoris appetitio, in magnis Magnanimitas nũcupatur. Vel delectatur quotidiana conuerſatione: in qua ratio habetur vel iræ, & medium eſt clementia; vel habetur ratio conuerſationis, quatenus in ſeriis vel ludicris verſamur, vt decet: & hoc nobis comperit; vel ratione rerum, de quibus agitur, & oritur veritas, & candor ſiue integritas; vel ratione perſonarum: cum quibus ſi rectè verſamur in re ſeria, oritur affabilitas ſiue humanitas; ſi in ludicra, conſurgit urbanitas. Hęc etiam diſtributionis ratio mihi ſummopere dubia videtur: præſertim, quia per eam non conſtat, quæ virtutum ad vnam, quæ ad alteram appetendi facultatem pertineat, quod maximi momenti eſt. Præterea malè diſtinctionis rationem ſumit a uoluptate: quia hoc eſt commune Virtutibus omnibus, ex ſententia Platonis & Ariſtotelis, in voluptate & dolore verſari; propriè autem, vt ab aliis ſecernitur, eſt proprium Temperantię: ideo non rectè tribuitur pluribus virtutibus, non autem vel omnibus, vel vni tantùm. Præterea dubium eſt quod dicitur, hominem in Fortitu-

Relata opinio in dubiũ vertitur.

B dine agere, in reliquis virtutibus pati: nam in fortitudine, cum conſtanter & patienter ſuffert, maximè patitur, ideo Tolerantia, quæ perpeſſio eſt, ad eam pertinet. Inſuper in omni virtute, quæ in perturbationis moderatione eſt poſita, conſideratur cum perpeſſio, tum actio; vt inductione conſtat. Demum (vt cætera miſſa faciã) Virtus vniuerſa, quæ ſola ratione ab vniuerſa Iuſtitia ſeiungitur; ea quoque, vt virtus eſt, reſpicit habentem; vt in quinto Moralium Nicom. cap. 2. aſſeritur: quare, cum referant vniuerſam Iuſtitiam reſpicientem alium, malè prætermittunt Virtutẽ vniuerſam, quæ ad habẽtem refertur. Non deſunt Viri alii docti, qui ita in ordinem redigunt virtutes. Inquiunt enim: quamuis virtutes omnes in perturbationum moderatione ſint poſitæ; nonnullæ tamẽ earũ in perturbationibus moderandis præſertim verſantur, aliæ magis in externis actionibus: primæ rediguntur in ordine per ordinem perturbationum, quarum prima eſt voluptas, cui opponitur dolor; in voluptate temperantia, in dolore fortitudo locum habet. Præter dolorem & voluptatem

Alia opinio.

C duæ aliæ competunt homini vehementes perturbationes, ira, & deſiderium honoris; quæ Manſuetudine, Moderato honoris deſiderio, Magnanimitateque componuntur. Altera ex parte ſi Virtutes præſertim in externis actionibus uerſantur: vel ſunt tales, vt eis ſine ſcelere carere non ualeamus; & oritur Iuſtitia: vel conſiſtunt in euitanda turpitudine; qualis eſt Liberalitas, Magnificentia, Veritas, Amicitia, & Vrbanitas. Hęc diſtributio, vt cenſeo, approbanda non eſt. Primò; quia minimè per eam oſtenditur, quæ virtutum pertineant ad unum, & quæ ad alterum appetitum. Inſuper falſum iudico, temperantiam verſari in Voluptate, fortitudinem in ei oppoſito dolore: nam materies fortitudinis interna eſt timor & audacia, externa ſunt res formidabiles; dolor autem oppoſitus uoluptati ad temperantiã pertinet, uerſatur enim temperantia in moderando appetitu erga dolorem & uoluptatem: quod confirmatur; quia oppoſita pertinent ad eundem appetitum, vt dicitur ab Ariſtote. in 7. de Rep. temperantia autem & fortitudo ad diſtinctum appetitum pertinẽt. Præterea; cum omnes Virtutes morales nobis competere debeant pro rectè compo-

Dubia aduerſus eã.

D nendis perturbationibus; minus rectè earum ordo & numerus colligitur, partim ex perturbationibus, partim ex externis actionibus. Præterea; ſi appetitio honoris numeratur inter perturbationes corrigendas, nõ uideo cur pari ratione appetitio pecunię inter eas numerari non debeat, & ob id liberalitatem inter uirtutes corrigentes perturbationes non eſſe numerandam. Demum (Cum dicant; qui carent Iuſtitia, eſſe in uitio; qui verò cæteris virtutibus, nequaquam, ſed ſolum turpitudine quadam eſſe fœdatos) hoc proculdubio dici non debet: quoniam qui carent Iuſtitia, & cæteris numeratis virtutibus, poſſunt vel oppoſito habitu eſſe præditi, vel medio modo ſe habere: ſi medio modo ſe habent; vt pueri, fœminæ, & multi alii; proculdubio vt uirtute ita & uitio carent, nam in paucis firmi habitus reperiuntur: ſi autem oppoſito habitu ſunt præditi; vt iniuſti, ita auari, vitioſi debent iudicari; virtuti enim vitium opponitur: hoc ſolùm dicere poterimus; quòd, vt Iuſtitia eſt virtus præſtantior, ita Iniuſtitia deterior eſt quam Auaritia.

Opinio propria de Numero & Ordine Virtutum, & primò de Virtute vniuersali. Cap. XXVII. A

CVm satis dubiæ & rationi parum consentaneæ apparuerint relatæ opiniones, nitendum est alia ratione & via ordinem & numerum virtutum patefacere; dicã igitur quod sentio, me semper subiiciens iudicio eorum, qui ingenuè Philosophantur; & sublimiori ingenio, acriore iudicio sunt præditi. Virtus moralis (ex Peripateticorum sentẽtia) vel in quadã præstãtia est collocata, per quã homo supra humanã cõditionẽ eleuatur, & nuncupatur Heroica: vel est humana magis, ac intra cõmunes hominum terminos nos cõtinet, & dr̃ Ciuilis: Quæ adhuc est duplex: vel est virtus vniuersa, suo ambitu Virtutes omnes amplectẽs; vel est virtus in parte sumpta, distincta ab aliis. Ordiens a Virtute vniuersa, iam in præcedentibus patefeci distinctionẽ virtutum petendã primò esse a fine; finis est id honestum, quod in actione proba includitur: id honestum iudicatur distinctum inspiciendo distinctionem materiei, circa quã versatur, quæ obiectum communiter dicitur; B necnon materiei, cuius virtus est moderatio, hoc est perturbationis, nam honestum in actione refulget, dum erga obiectum perturbatio moderatè se habet. Cum hæc igitur sibi respodeant, perpendendæ sunt perturbationes variæ ad varia obiecta relatæ; & a capitibus ordiens manifestaui, dum agerem de perturbationibus, principia omnium perturbationum esse Amorem & odium obiecti; Media [illegible], quæ sunt commotio ad obiectum vel aspernatio; quæ demum ad varia obiecta & personas, cum quibus versamur, referri possunt. Si igitur prima principia inspexerimus, consurgit vna quædam Vniuersa virtus, qua omnia (vt decet) diligimus, vel odio prosequimur, quam qui habet, in omnibus rectè est dispositus. Prima itaque communis virtus erit omniũ optabiliũ moderatus Amor, in eoq; contractus habitus; & qui moderatus amor Temperãtia quædã est; iure hæc prima vniuersa virtus, tũ cõmunis Amor, tũ cõmunis temperantia dici meretur; quã sequitur contẽperatio omniũ voluptatum & dolorũ perturbationẽ omnẽ comitantiũ. Mox progrediẽdo ad medium perturbationũ, in eo consideratur prosequutio & fuga, in qua animi nostri robur refulget: cuius congruens forma fortitudo dici potest, per quã constanter (vt decet) seruamus medium, declinamus extrema, & in omni perturbatione nosmetipsos vincimus; omnes aduersas propensiones, internasque commotiones domamus. Tertiò erga finem, & obiecta in quæ feruntur perturbationes, & personas cũ quibus versamur, consurgit vniuersa Iustitia; per quam iurè (vt decet) erga omnia disponimur, partesq; animæ felici nodo ligamus. Hę quatuor Vniuersę virtutes, non re, sed sola rõne, distinctaq; relatione seiunctæ sunt; eadẽ. n. est vniuersus Amor, vniuersa Temperãtia, vniuersa Fortitudo, vniuersaq; Iustitia: & ita se habent, vt amorem rectè compositum cæteræ sequantur, & sint veluti tres gradus eius; qui gradus in omni particulari virtute inspiciuntur: omnis. n. dici potest tum moderatus Amor, tum Temperantia tum Fortitudo, tum Iustitia quædã. Hic vniuersus & moderatus Amor ex eo consurgit, quòd vnumquodque tanti facimus, quanti fieri meretur; quod est fundamentum vniuersæ nostrę institutionis. Et pro clariori confirmatione horũ trium D siue quatuor virtutis graduũ, ordiens a primo, qui est Moderatus Amor, & vniuersa Temperantia, eam significauit Plato sub initio secũdi de Legibus inquiens. Disciplinã appello virtutẽ quæ primò pueris aduenit si voluptas & Amor, Dolorq; & odiũ, rectè in animos influant, antequã rõne moueantur, & rõne deinde præsente, rõni cõsentiant propter superiorẽ bonorũ morũ cõsuetudinẽ, &c. sic itaq; Plato Amorem rectà formatũ rõne primã ac cõmunẽ virtutẽ manifestauit. Id ipsum patefecit Diuus Aug. in lib. de moribus Ecclesiæ cap. 15. affirmans quatuor virtutes Morales aliarũ principes nil esse aliud, nisi Amorẽ rectè cõpositũ: & li. xv. de Ci. Dei cap. 22. inquit; Virtus vera est ordo Amoris. D. Th. Augustinum sequens id ipsum affirmat in prima parte secundæ q. 55. Art. 1. q. 56. Art. 3. q. 62. Art. 2. Hoc etiã nouit Arist. adeo in 8. de Rep. ca. 5. īquit; Virtus efficit, vt rectè oblectemur, & amemus, & odio prosequamur, &c. Hunc cõmunẽ Amorẽ iure optimo cõmunẽ Tẽperãtiã nũcupare valemus, quatenus est modus in dilectione seruãdus, est congruens cõpositio communis illius voluptatis, quæ origo & fons est perturbationũ. Cicero in primo de Officiis explicans cõnexionẽ quatuor primarũ virtutũ, cõmunẽ ac vniuersalem temperantiam posuit,

sed

Virtus Ciuilis vniuersa & in parte.

De Virtute vniuersa.

Prima cõmunis & vniuersa Virtus, Moderatus Amor.

Vniuersa tẽperãtia.

Vniuersa fortitudo.

Vniuersa Iustitia.

Quatuor primæ vniuerse Virtutes sunt vnica perfectissima Virtus.

Amor & Temperantia.

Plato.

D. August.

D. Tho.

Cicero.

A sed longè secus ac ego faciam: nam eam ponit in omnium, quæ sunt, quæque dicuntur, ordine & modo; ac in conseruatione decori communis, quod virtutum omniũ moralium officia amplectitur. At obiiciet aliquis, quia Arist. in 4. Top. loco 68. reiicere videtur temperantiam communem. inquit enim errare eos, qui habitum in cõsequentem facultatem ordinant; vt qui dicunt Mansuetudinem esse continentiam Iræ; & Fortitudinem ac Iustitiam, esse timorum ac lucrorum continentiam, &c. Respondens dico Aristotelem tunc considerare virtutes particulares inter se distinctas, vt distinctæ sunt. Progrediens autem ad medium, in quo prosequutio & fuga considerantur; iurè in eo Vniuersa Fortitudo statuitur, ad quam robur pertinet; quo obiectum assequimur, nos ipsos vincimus, & in sententia constanter permanemus: hæc fortitudo per omnes vagatur virtutes, in omni refulget: de qua rectè dixerunt Stoici, quòd est propugnatrix pro æquitate; æquitas autem in omni virtute locum habet. De communi demum Iustitia consentiunt omnes: & Aristoteles non tres cõmunes virtutes, tanquã tres gradus Amoris, sed vnicam posuit communem Iustitiã; B quam distincta ratione & virtutem communem, & communem Iustitiam nuncupauit. Vt autem est communis virtus perficiens habentem, distincta ratione cum communis Temperantia, tum communis Fortitudo dici potest. Vsus autem est Aristo. præsertim nomine communis Iustitiæ; quia Virtus vniuersa re vera vnica est, quæ varia ratione denotatur nomine vario. Ille Amor & communis temperantia, est veluti caput, & commune principium vniuersæ virtutis: Communis fortitudo est tanquam cor, pectus, & medium eius: Iustitia demum nedum principium & medium supponit, verùm insuper finem addit & absolutionem; quo fine cuncta optimè denotantur, & definiuntur.

Obiectio. Solutio. Vniuersa fortitudo. Vniuersa Iustitia. Cur Arist. sit vsus nomine communis Iustitiæ.

De Virtutibus Moralibus in parte consideratis. Cap. XXVIII.

Explicata vniuersa virtute, siue potius declaratis virtutum omnium cõmunibus neruis ac gradibus, de singulis distinctis eius partibus disserendũ est, in quibus explicandis tria præsertim seruanda censeo: primum, vt C de singulis appareat, ad quem appetitum pertineant: mox, vt inter virtutes ad appetitum sensuum pertinẽtes numeretur Iustitia, & proprius eius locus elucescat: demum, vt tot numerentur, per quot congruenter omnes perturbationes rectè componantur. Vt hæc præstare valeamus; quoniam Virtutes sunt tanquam medelæ perturbationum animi nostri, propterea imitati optimos medicos ægritudines inspiciemus; vt inde ordo, & numerus Virtutum elucescat. Et quia perturbationũ multitudo est confusa valde, uoluptas autem, quæ est & principium, & comes, & assecla earum, clarius in capita redigitur: propterea, vt clarior numerus virtutum elucescat, Voluptatum capita inspicere debemus: & præsertim id faciendum est; quoniam (vt cum Platone affirmat Aristoteles) omnis Virtus in more posita, est compositio recta voluptatis & doloris. Quamuis enim origo distinctionis Virtutum primò petenda sit non a voluptate, sed a fine proprio, vt patefeci: per uarium tamen voluptatis genus, quod corrigi debet, elucescit distinctio propriorum finium; cum finis proprius sit id honestum, quod in actione & moderatione propriç voluptatis col D locatum est. Dicamus itaque Voluptatum ad sensum pertinentium duplex esse genus, vnum ad Corpus pertinens, alterum ad Animum; vt cum Plato in Philebo, tum Arist. in 3. Moralium Nicomachiorum cap. x. affirmarunt: primum pertinet ad appetitum concupiscendi, alterum ad appetitum irascendi, vt ex eodem 3. Moraliũ colligitur. Genus voluptatũ pertinentiũ ad corpus, & appetitũ concupiscendi: vel oritur ex his, quæ primo ad corpus referuntur, ad illudq; pertinent, & hoc Temperantia corrigitur; propterea Temperantia omnino ad cupiditatẽ pertinet, & est origo ac commune semẽ omniũ virtutũ: vel huiusmodi voluptas pertinet ad instrumenta, quibus explentur voluptates corporis; quæ instrumẽta sunt diuitiæ, & fortunæ munera, dum in eis versamur erogando vel congregãdo illa: & Perturbationes, quæ comitẽ habẽt huiusmodi voluptatem, Magnificẽtia, & Liberalitate cõponũtur; quæ quamuis ad appetitum cupiendi pertineant, non tamen eius ita sunt propriæ, vt Temperantia; sed frequenter cum attinentibus ad appetitum irascendi permiscentur. Temperan-

Tria quæ sunt seruãda. Ex voluptatum capitibus capita Virtutũ elucẽda. Duplex voluptatũ Genus. Temperantia. Liberalitas. Magnificẽtia.

tia itaque, Liberalitate, & Magnificentia rectè cõponuntur perturbationes omnes A
ad appetitũ cõcupiscendi pertinentes. Ex aduerso; Si voluptatũ genus ad animũ magis pertineat, magisq; animariũ sit, ad appetitũ irascẽdi pertinebit; & hoc vel versatur in sui primi obiecti appetitione, quod obiectũ est Honor, Gloria, & Victoria; & cõponitur Magnanimitate, moderataq; honoris appetitione: uel hoc uoluptatis genus uersatur in adeptione & conseruatione obiecti optabilis, & corrigitur Fortitudine: vel tertiò collocatũ est in quadã relatione ad aliud, siue cũ alio cõuersatione, & hoc tripliciter cõtingere potest; vel.n. uersatur in actione nostra erga alios, & huiusmodi est distributio, & commutatio, quæ Iustitia corrigitur; vel in actione aliorum erga nos, dum ab aliis lædimur, vel beneficio afficimur; & corrigitur Mansuetudine, cui Gratia iuncta est: vel demum in congressu & familiaritate cum cæteris posita est; & inde prodeunt Virtutes, quæ in cętu & familiaritate versari dicuntur. Nam vel cõsideratur communis dilectio & affabilitas in sermonibus seriis, & inde prodit Affabilitas, quæ Amicitiæ est similis · vel in sermonibus iucundis, iocosis, salibusque inspersis, & Oritur Vrbanitas, satis iuncta cum attinentibus ad appetitum concupiscendi; vel demum consistit in rebus, de quibus agimus vel loquimur, & consurgit Animi candor siue integritas. Quibus octo Virtutibus congruenter cõponitur omnis voluptas, omnisq; perturbatio ad apperitũ irascendi pertinens. Ita cumulatè me ea tria præstitisse cẽseo, quæ seruãda asserui. Ex quibus constat veritas sententiæ Aristotelis relatę a Siobęo: Virtutum nempe nonnullas omnino ad appetitum concupiscendi, vt Temperantiã; alias penitus ad illum irascendi, vt Fortitudinem, & Mansuetudinem pertinere; quasdam præsertim ad vnum, modo tamẽ aliquo ad vtrumque, ex quarum numero pręsertim est Iustitia: ea namque quamuis ratione proprię voluptatis, & obiecti formaliter considerati, ad appetitum irascendi pertineat, id tamen obiectum pro materie sumptum ad cupiditatem pertinet. Nã Iustitia est huius conditionis, quòd; quamuis propriè versetur in voluptate Iusti & Iniusti, quod est bonum Animi; maximè tamen sequitur Virtutes alias: dum enim rectè erga personas, & obiecta per reliquas Virtutes sumus affecti, etiam iustè ea bona aliis distribuimus. Hinc non iniuria Aristote. hac quoque de causa postremò de Iustitia verba fecit. Demum constat; quòd, quamuis Arist. numeri Virtutum nullam assignauerit rationem, tamen non sine ratione eo numero est vsus, quem nobis colligendum ex eo dereliquit: quia Virtutes dixit moderationes perturbationum, necnon voluptatis ac doloris; quas voluptates diuisit in Animarias, & attinẽtes ad corpus.

Magnanimitas, Moderata honoris appetitio. Fortitudo Iustitia, Mansuetudo & Gratia. Affabilitas. Vrbanitas. Integritas. Colligitur primò. Conditio Iustitiæ. Colligitur secundò.

B C

Decem Virtutum formulæ, cum earum extremis, ex sententia Aristotelis. Cap. XXIX.

T sententia Aristotelis magis reddatur conspicua, non inutile duxi breuibus Virtutum formulas ex eius opinione subscribere.

Fortitudo, græcè Ἀνδρεία, versatur D

Præsertim in Formidine			Secundo loco in Confidentia		
Declinatio ad patũ caret nomine proprio: dicitur tamen q eo habitu est præditus, ἀνάλγητος, i. doloris expers; & μαινόμενος, siue insanus.	Mediocritas Ἀνδρεία Fortitudo	Qui labitur Ad Nimiũ, dr̃ Δειλός, ignauus, & timidus.	Declinatio ad parum. Δειλός ignauus, & timidus	Mediocritas Fortitudo	ad Nimiũ vergens, Nimiumque confidens dicitur θρασύς. Audax.

Inter Virtutes non est necessarius ordo, sequar ego Aristotelem, qui a fortitudine orditur; nec iniuria profectò · competit enim Appetitui præstantiori, & nos rectè cõponit erga postremum vitæ, quod maximè omnes turbat; siue qua recta compositione

A ne non valemus rectè erga cætera affici.

Fortitudinem ita definiendam censeo: Fortitudo est moderatio formidinis & confidentiæ erga ea terribilia, quæ ad salutem corporis pertinent, appetitui irascendi Definitio. competens, vt inde honestæ prodeant actiones.

Non est absurdum, vt vni medio varia competant extrema: quoniam id medium, quamuis nomine sit vnum, est tamen ratione & materie distinctum; propterea extrema quoque ponuntur distincta: quæ tamen ita sunt distincta, vt summopere sint consimilia.

Potuisset Arist. ob eam similitudinem & connexionem, vnicum medium, duoque tantum extrema ponere: per hanc tamen distinctam distributionem distinctius natura & conditio eorum elucescit.

Insuper hoc, quod Arist. facit loquẽs de fortitudine, assignans varia extrema contrariarum perturbationum, potuisset etiam seruare in explicandis aliis virtutibus: id tñ non facit breuitati studens, & quia ei sat est hoc patefecisse exẽplo fortitudinis.

B In definitione singularum virtutum pro genere habitum non accipio; nam sat est illum sumpsisse in definitione vniuersæ Virtutis, in quam definitiones singularum resoluuntur.

In Voluptate & Dolore ad sensum tactus & gustatus pertinente, & præsertim in Voluptate;

Definitio caret nomine; dici potest destitutio sensus, & stupor, Ἀναισθησία	Mediocritas Σωφροσύνη Temperantia	Nimium voluptati indulgere dr̃ Ἀκολασία Intemperantia

Versatur Temperantia in voluptatibus corporis, nõ quidem omnibus; sed his, C quæ nobis cum cæteris animalibus sunt communes, & vehementissimę sunt; ad tactum pręsertim, & modo aliquo ad gustatum pertinentes: in aliis solùm ex euentu, vt cum his complicatæ sunt.

Et cum Arist. in secundo Moralium Nicomachiorum cap. 7. necnon in 3. cap. XI. dicat Temperantiam versari in voluptate & dolore, præsertim tamen in voluptate; constat errare viros nonnullos eruditos, qui dicunt Temperantiam in voluptate, Fortitudinem in dolore versari.

Vt Fortitudo præsertim componit appetitum irascendi, ita Temperantia appetitum concupiscendi; & hæ sunt duæ virtutes, quæ intrinsecus nos rectè componunt: cæteræ virtutes magis in externis versantur.

Temperantia est moderatio voluptatis & doloris, ad sensum tactus & gustatus pertinentis, appetitui cõcupiscendi competens, vt inde honestæ prodeant actiones. Definitio.

In pecuniæ mediocri acceptione & sumptu.

D Defectio in eroganda pecunia, exuperantia in ea recipienda Ἀνελευθερία Auaritia. Illiberalitas.	Mediocritas Ἐλευθεριότης Liberalitas	Exuperantia in eroganda, defectio in recipienda Ἀσωτία Prodigalitas Profusio.

In Magnis sumptibus, & pecuniæ receptionibus

Defectio in eroganda Μικροπρέπεια Indecora parsimonia & homo indecorè parcus.	Mediocritas Μεγαλοπρέπεια Magnificentia	Nimium in eroganda Ἀπειροκαλία Decori impetitia Elegantię inscitia Βαναυσία. id est, Insolẽtia in sumptu faciendo, ac ineptitudo versantur

Verſantur Liberalitas & Magnificentia in pecuniis: Pecuniæ autem nomine denotamus omnia, quorum æſtimationem metitur numus, vt inquit Ariſt. Quarto moralium Nicomachiorum cap. primo. Differunt: quia Magnificentia in magnis, præclaris, & illuſtribus verſatur; in quibus tamen medium ſeruat; quia agit quod decet, quando, quantum &c. Liberalitas in mediocribus, & paruis verſatur. A

Finitio. Definiri poteſt liberalitas hunc in modum; Liberalitas eſt mediocritas rectè componens Appetitum cupiendi in eroganda ac recipienda mediocri pecunia, vt in his aſſequatur honeſtum.

Magnificentia verò eſt mediocritas in Magnis ſumptibus ac pecuniæ receptionibus occupata, appetitui cupiendi competens, vt in eis aſſequatur quod decet.

Cum Liberalitas & Magnificentia in eadē externa materia verſentur, nempe in pecunia, quam reſpondere pateſeci appetitui cupiendi; iure vtramque virtutem ad eundem appetitum pertinere aſſerui.

In Honore & infamia, ſi fuerint Mediocria vel parua. B

Defectio	Mediocritas	Nimium
Contemptio honoris Ἀφιλοτιμία	caret nomine, denotatur nomine extremorū, & modò Ambitio, modò contemptio Honoris dicitur: poteſt autē dici moderata honoris appetitio.	Ambitio Φιλοτιμία.

In Magnis Honoribus. C

Defectio	Mediocritas	Exuperantia
Μικροψυχία Puſillanimitas Vir humili anguſtoq; animo præditus.	Μεγαλοψυχία Magnanimitas. Animi magnitudo.	Χαυνότης Inflatio Elatio animi Superbia Ηλίθιος ſtolidus

Honor maximum eſt externorum bonorum, Infamia autem ei oppoſita eſt deterrima, vt in quarto Moralium Nicomachiorum cap. 3. inquit Ariſt. ideo iure dicitur· Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multę.

In honore & infamia modo explicato verſantur numeratę duæ virtutes: quæ ambæ ad appetitum iraſcendi pertinent, cum honor & gloria ad illum appetitum pertineant, vt cumulatè pateſeci: poſſunt ita definiri.

Definitio. Moderata honoris appetitio eſt mediocritas rectè componens appetitum iraſcendi, vt in mediocri honore conſtanter præeligat id quod decet. D

Magnanimitas eſt Mediocritas rectè componens appetitum iraſcendi, vt in magnis honoribus conſtanter præeligat id quod decet.

In Vniuerſa Irę latitudine reperitur.

Nimium	Mediocritas	Defectio
Ὀργιλία Iracundia. Ὀργίλοι qui celeriter plus ęquo iraſcunt. Ἀκρόχολοι ſupra modū celeres & bilioſi. Πικροὶ, ſiue amari & implacabiles, qui diu in iracundia perſeuerant Χαλεποὶ, ſiue difficiles, duri, ſæui, & aſperi, dicūtur illi, qui grauius, & diutius, & implacabilius quam decet iraſcuntur, nec placantur niſi vlti	Πραότης Manſuetudo Clementia Lenitas.	Ἀοργησία dicitur in 2. & in 4. Moralium cap. 5. in 2. Rethoric. πραότης eodem nomine cum medio, Lentitudo Irę vacuitas.

Iurę

A Iure Arist. statim, post Virtutem pertinentem ad honorem, posuit Virtutem, quæ in ira versatur: Ira enim ex lęsione honoris præsertim oritur, custosque est eius.

Ira significat vniuersam latitudinem perturbationis, quæ ex læsione oritur: propterea in hac significatione ei contrarium non competit; sed nimium, parum, & mediocritas.

Gratia ex sententia Aspasii modo aliquo opponitur Iræ; quatenus Ira ex læsione, Gratia & Ingratitudo ad receptum beneficium referuntur: vel saltem Ira vindictam quærit, Gratia indulget penitus. Si gratia consideratur vt opponitur ingratitudini, non per Mansuetudinem corrigitur; sed partim per Iustitiam, partim per Magnificentiam, quæ non permittit vt ab alio in conferendis beneficiis superemur: Si consideratur vt opponitur iræ; tunc gratiam facere idem erit, quod parcere illi, qui nos iniuria affecit; & componitur per mansuetudinem siue clementiam. Gratia.

Mansuetudo siue clementia est mediocritas rectè componens appetitum irascendi, vt in attinentibus ad iram constanter præeligat, quod decet. Definitio.

B Enumeratis septem Virtutibus inquit Arist. in 2. Moralium Nicomachiorum cap. 7. Iam verò sunt & tres aliæ mediocritates; quæ tametsi aliqua similitudine interse connectantur, differunt tamen: nam cum omnes in sermonum, & actionum communitate uersentur, distinguuntur; quòd vna in veritate ea, quæ in eis ipsis rebus inest, vertitur; aliæ duę in earum iucunditate positę sunt: Atque huius quidem iucunditatis altera pars in ioco; altera in iis omnibus, quæ in hac vita quotidiana vsu venire solent, cernitur &c. Earum formulę hę sunt.

In cętu & cōgressibus hominum, dum versamur in actionibus vel sermonibus seriis, reperitur in iucundo & molesto

Nimium desiderium placendi competens illis, qui auribus audientium inseruiunt: & id faciunt vel

C Gratia emolumēti: Assentator, Κόλαξ

Non gratia emolumenti: Blandus, Obsequiosus, Placendi studiosus, Iucundus, Ἄρεσκος

Mediocritas caret nomine, & videtur, Φιλία: Amicitia vel ei similis. Humanitas. Affabilitas. Familiaritas. Facilitas

Defectio: Δύσκολος, Δύσερις, Litigiosus, Morosus, Difficilis, Pugnax in contentionibus.

Nedùm in Iocis, verùm etiam in rebus seriis, seruari debet vt decet Iucundum: nam vir prudens etiam, dum suæ Reipublicę suiue magistratus officio fungitur, dum iura dat aliis, damnat, præmia vel pænas decernit, id ita facere debet; vt nemini vel
D le obesse, neminē odio prosequi videatur; sed desiderio videatur flagrare omnibus, vt decet, rem gratam faciendi; homo enim ita affectus etiam a damnatis diligitur, & commendatur: id ipsum seruare debet in congressibus, vel cum amicis vel cum aliis. Hęc mediocritas similis quidē est amicitię, differt tamen ab ea, vt inquit Arist. in Quarto moralium Nicomachiorum cap. VI. Quia hæc mediocritas caret eo animi motu, amorisque affectu in eos, quibus cum versatur; quo prædita est amicitia: & ideo talem æquè se præbet erga omnes, siue notos, siue ignotos. Definiri autem potest hæc virtus hunc in modum.

Affabilitas Amicitię similis, est mediocritas rectè componens appetitum irascendi; vt cum in sermonibus, tum in actionibus seriis, nos aliis faciles vel difficiles ita præbeamus vt decet. Definitio.

In congressibus hominum, dum loquimur de attinentibus ad nos vel ad illos, siue etiam agimus A

Diminutio

εἰρωνεία

Dissimulatio,

Qui res paruas & cõspicuas dissimulant, dicuntur

Βαυκοπανοῦργοι

Veteratores & versipelles: & sunt hi εὐκαταφρόνητοι. i. abiecti homines.

Qui verò vltra modum dissimulatione vtuntur, & dissimulant non admodum nota;

χαρίεντες, hoc est politi homines dicũtur

Mediocritas

Ἀλήθεια, veritas siue veracitas, & candor quidam; per quem ad nos & ad alios pertinentia talia patefacimus, qualia sunt, & potius nostra minuimus, quàm augeamus.

Accretio; Vel nullius rei causa, & homo talis dicitur μάταιος, hoc est nugator, & leuis potius quàm malus; Vel id facit glorię & honoris causa, & parũ est vituperandus; Vel gratia pecunię, & magis est vituperandus: dicitur autem uitium ἀλαζονεία, Arrogantia. Dum vero id facit, quia absolutè delectatur mendacio, absolutè mendax dicitur. B

Hęc virtus, quæ veracitas & candor dicitur, non versatur in vero ad contemplationem pertinente; nec in eo, quod in pactis conuentis inest; siue in eo, quod pertinet ad Iustitiam, vel iniustitiam: sed in eo, quod pertinet ad res, & sermones; de quibus nil refert, an sic vel secus se habeat: solum enim consideramus conditionem hominis, per quam est paratus dicere & patefacere verum, vel mentiri. Inquit Arist. in Quarto Moralium Nicomachiorum cap. 7. Dissimulatores autem, qui sua omnia verbis minuunt, moribus videntur illi quidem esse politioribus, non enim lucri causa ita loqui videntur, sed quòd elationem animi iactationemque fugiant: C maximè autem etiam hi gloriosa omnia de se negãt, quod faciebat & Socrates, &c. At si Ironia & Dissimulatio vitium est; Socrates, qui ea in omni suo sermone vtebatur, non Verax, sed dissimulator & vitiosus erit iudicandus. Respondendum est Socrati non esse vitio dandum, quod dissimulatione sit vsus, duplici de causa. Primò; quia dum se nil scire affirmabat, ea non erat dissimulatio, sed suę sententię explicatio; cõsiderabat enim in ordine ad sapientiam, quatuor gradus: in primo sunt pueri, qui nec sciunt, nec scire se putant: in secundo sunt Sophistę, qui versantur in participationibus & umbris rerum, & ea iudicant uerè esse, cum re uera non sint, ideo in Sophista dicũtur versari in non ente, hi cum non sciant, putant se scire: in tertio gradu se collocatum profitebatur Socrates; in quo reperiuntur illi, qui iudicant has esse umbras rerum, & iudicant se non scire, hi supra sophistas collocantur, & valent detegere errorẽ sophistarũ: in quarto reperiuntur sapientes, qui per animę rationes eleuati sunt ad Ideas rerum in mente existentes, quæ re vera sunt, & verè sapientem formant, quod paucissimis competit. Ea igitur Socratis erat elegans eleuatio sui supra sophistas, & modesta veritatis indicatio, non vitiosa Ironia. Secundò ea non erat damnada: quoniam Socrates; dum primò vltra merita commendabat Sophistas, & se deprimebat, id faciebat, vt eorum arrogantiam comprimeret, iactantiã corrigeret: eos verbis commendabat, rationibus arguebat; vt eos non prouocaret ad iram, sed modestè corrigeret. Arguenda autem, vitioque nobis danda est ea Ironia; qua vtimur, quia mendacium sit nobis gratum: & vires nostras minuimus; vel vt uitemus officia pro patria, parentibus, & amicis; vel (hypocritarum more) vt maiori honore, uel lucro afficiamur. Cicero in lib. de Oratore inquit: Socrates opinor in hac Ironia dissimulantiaque longè lepore & humanitate cæteris præstitit. Et in lib. de claris oratoribus ait: Ironia illa, quam in Socrate dicunt fuisse, faceta & elegans, &c. Hanc virtutem ita definiendam censeo. D

Dubitatio de Ironia Solutio.

Cicero.

Definitio.

Veracitas est mediocritas rectè componens appetitum irascendi, vt in congressibus hominum de attinentibus ad nos vel ad illos veritatẽ (vt decet) patefaciamus.

Y 2

In

A In congreſſibus hominum etiam nonnunquam dandus eſt locus Iocis & ſalibus

Inclinans ad parum	Mediocritas	Ad Nimium tendens
ἄγριος	ἐπιδεξιότης	βωμολόχος
Agreſtis Inſulſus Ruſticus.	Dexteritas; & homines Dexteri; inſuper εὐτράπελος quaſi, εὔτροποι, hoc eſt ingenio verſatili prædıti. Faceti, Vrbani, & Comites	Scurra φορτικός ridiculus

Virtutes, quæ ὁμιλητικαὶ, hoc eſt in congreſſibus poſitæ dicuntur, tres ab Ariſt. in ſecundo & in quarto Moralium Nicomachiorum cap. 8. numerantur: quæ om-
B nes in ſermonum ac actionum communitate verſantur. Differunt tamen, quòd vna in ueritate, reliquæ in iucũditate poſitæ ſunt: Atque harum ipſarum quæ ad iucunditatem pertinent, altera in Iocis, altera in congreſſionibus ac reliquæ vitæ communitatibus uertitur. Nam vir Prudens cum omni hominum conditione, in omnique actione & ſermone, debet ſeruare decorum; & talem ſe præbere, qualem locus, perſona, & occaſio expoſcunt: propterea etiam in Salibus & iocis tenetur modum ſeruare, & gratia requietis nonnunquam Iocis debet dare locum; vt ſe gratiorem reddat aliis, vitam ducat iucundiorem, animum reficiat, & ad ſeria ſe reddat alacriorem. Hæc uirtus quamuis appetitui iraſcendi tribuatur, quatenus uerſatur in quadam animi uoluptate, magnam tamen cum cupiditate habet cõnexionem; eſt enim relaxatio curarum animi: quam ſic definiendam cenſeo.

Vrbanitas eſt medioctitas rectè componens appetitum iraſcendi, vt in congreſſibus hominum in attinentibus ad ſales & iocos nos conſtanter præbeamus, vt decet. Definitio.

C

De Iuſtitia. Cap. XXX.

Numeratas decem Virtutes ſequitur Iuſtitia; quæ vt origine modo quodam eſt poſtrema, ita perſectione eſt prima. Vſurpatur Iuſtitiæ nomen dupliciter; vel pro Virtute vniuerſa, vel pro parte Virtutis. Iuſtitia ſumpta pro Virtute vniuerſa, intra ſuos fines omnem uirtutem includit; & diſtincta ratione cum uniuerſa Virtus, tum uniuerſa Iuſtitia nuncupatur: Dicitur uirtus, quatenus eſt habitus uitum probum, eiusque actiones rectè componens: Nuncupatur uerò Iuſtitia per relationem ad aliud; quod aliud quadruplex eſt: uel enim ſunt perſonæ cum quibus agimus, tribuendo unicuique quod ſuum eſt, nemineque aut opera aut uerbo lędendo: uel ſunt leges; quibus qui obtemperat, præcepta ſeruat omnium uirtutum, vt dicitur in quinto Moralium Nicomachiorum, ſunt enim regulę humanę uitę, quibus (vt dixit Plato) quicunque obtemperat, Deo obtemperat: vel tertiò ſunt res, in quibus uerſamur, ſiue enim in uoluptate, ſiue in pecunia,
D ſiue in honore, ſiue in ira, ſiue in alio quouis uerſemur: dum enim unicuique tribuimus, quod ei competit, tanti id facimus, quanti fieri debet, & eam portionem recipimus, quæ nobis congruit; Iuſtitiam & æquum ſeruare dicimur. vel demum ſunt facultates animæ noſtræ, in quibus Iuſtitia reſulget; dum inuicem ita ſe babent, vt inferiores obtemperent ſuperioribus, ſuperiores rectè imperent: Hinc non iniuria Plato in facultatibus animę noſtrę principem Iuſtitiam conſiderauit. His quatuor relationibus unaquæque Virtus Iuſtitia quędam dici poteſt. Iuſtitia autẽ pro parte Virtutis ſumpta, propriæ cuiuſdam perturbationis eſt moderatio, & in propria materie uerſatur. Perturbatio componenda, rectèque hac uirtute formanda, eſt appetitio latè ſumpti lucri & uoluptas ex eo prodiens. Hoc lucidiſſimè aſſeruit Ariſtote. in quinto Moralium Nicomachiorum cap. 2. inquiens: Sed particularis Iuſtitia in honore uerſatur, aut pecunia, aut ſalute, aut ſi quo uno nomine hęc omnia complecti poſſimus; & propter uoluptatem eam, quæ e lucro proficiſcitur. Vt enim hominum nonnulli ad deſiderium pecuniæ magis ſunt per naturam proni, alii minus; ita ad

Iuſtitię nomen dupliciter uſurpatur.

Iuſtitia cũ dicat referri ad aliud id aliud quadruplex eſt.

Iuſtitia in parte ſumpta.

ius

A

ius vel iniuriam, ad ęquum vel iniquum, vt constat ex sexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. quæ perturbatio, uoluptas, ac appetitio, Iustitiæ habitu corrigenda est. Materies, in qua hęc virtus vel commutando vel distribuendo uersatur, sunt honores, dignitates, ac omnia Fortunę bona. Propterea censeo minus rectè nonnullos sentire; qui inquiunt perturbationes Iustitia moderandas esse, inuidiam, dilectionem, odiumque aliorum: nam hę non sunt perturbationes propriè corrigendę per Iustitiam, sed illæ a me enumeratę; hę autem per alias proprias uirtutes corrigi debent, quas sequitur Iustitia: ideo dixi Iustitiam origine postremam, & postremo loco ab Aristotele declaratam. Et quia Ius & iniuria uoluptatem & dolorem animo afferunt, non corpori, ideo Iustitiam dixi pertinere ad appetitum Irascendi. Eius Definitio hæc esse poterit.

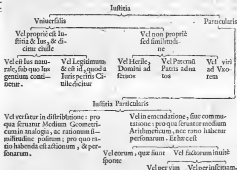
Definitio.

Iustitia est moderatio appetitus irascendi, vt in omni commutatione & distributione externorum bonorum ęquum & id quod decet expetamus, ac constanter pręeligamus.

B

Diuiditur Iustitia & ab Aristotele in quinto Nicomachiorum, & a Iuris peritis. Ex sententia Aristotelis ita in partes est distribuenda

Diuisio ex sententia Aristotelis.

D

Iuris periti alia videntur vti distinctione. Inquiunt enim Ius & Iustitiam, vel esse publicam, uel priuatam: Vtramque mox distribuunt; in Naturalem, quæ ex natura sumitur; Gentium, quæ apud omnes Gentes æquè seruatur; & Ciuilem, quam quæuis Ciuitas sibi constituit: Quæ Ciuilis Iustitia siue Ius, duplex est, vel non scriptum, sed usu approbatum, vel scriptum: Quod in sex partes distribuunt; constat enim vel Lege, vel Plebiscito, vel Senatus consulto, uel Principum placito, vel Prætorum edicto, vel responso Prudentum. Quæ diuisio nil includit in sententia, quod diuisioni Aristotelis aduersetur. Hinc etiam Arist. in primo Rhetoricorum diuidēs Legem usus est ea prima Iurisconsultorum diuisione; in communem, & propriam, siue Publicam & priuatam. Conuenit Iustitia cum cęteris moralibus Virtutibus: primò, quia ea quoque pertinet ad appetitum sensuum, insuper componit perturbationem, tertiò more & assuetudine acquiritur, demum medium seruat, ualemus enim cum in distributione, tum in commutatione, ad nimium & parum labi. Differt uerò. Primò; quia utraque a recto declinatio eodem iniustitiæ nomine denotatur: ei tamen soli dicimur iniuriam facere, cui minus boni, quàm æquum sit, tribuimus, & hoc

Iustitia quomodo conueniat cum cęteris Virtutibus.

Quomodo differt. Prima differentia.

A hoc etiam de Iustitia uniuersa verum est: Nam vt omnis virtus dicitur Iustitia, ita omne vitium est iniustitia, quoniam Iniustitia absolute est recessus a medio. Insuper differt: quia in attinentibus ad Iustitiam non possumus inclinare ad vnum extremũ, quin simul labamur in aliud, dum enim uni plus æquo tribuimus, alteri minus derelinquimus. Demum differt quia in seruanda Iustitia magis actio respicit altum; & seruat medium, non quidem inter duo vitia, vt cæteræ morales virtutes, sed inter terminos proportinem constituentes, est enim æqualitas proportionis. Secunda. Tertia.

Affectiones Nonnullæ similes Virtuti vel vitio. Cap. XXXI.

Homini nedum competunt uirtutes, uerum insuper affectiones nonnullæ virtuti similes, commendatione dignæ; e quarum numero est Verecundia, Indignatio, Misericordia, & similes; quæ re vera Virtutes non sunt, sed perturbationes certo modo affectę. Et quamuis homo ob animi per-
B turbationes vniuersè sumptas nec commendetur, nec vituperetur, ob quasdam tamen certo modo se habentes, tanquam per indicia & imagines uirtutis, vel vitii, carpitur, & commendatur. Cum igitur sint similes virtuti, imitatus Aristotelem, post enumerationem virtutum harum quoque formulas subscribam: rectius tamen inter semiuirtutes numerantur.

In Verecundiæ Perturbatione

Defectio	Medium	Exuperantia
Ἀναίσχυντος	Αἰδώς	ὡς καταπλὴξ ὁ πάντα αἰδούμενος
Impudens Impudentia	Verecundia Pudor	tanquam obstupefactus, qui omni in re verecundatur Pauiditas Obstupefactio.

C

In dolore & voluptate ex iis suscepta, quæ aliis accidunt

Φθονερός	Medium.	Ἐπιχαιρέκακος
Inuidus, Inuidia, Inuidentia, Per quam nimium aliorum rebus secundis dolemus, & contabescimus	Νέμεσις Indignatio, per quam dolemus rebus secũdis eorũ, qui indigni sunt.	Maleuolus, & Maleuolentia; per quam alienis malis, nedum non dolemus, sed lætamur, sine nostro emolumento, vt ait Cicero quarto Tusculanarum.

D

Hunc in modum distinguuntur ac distribuuntur ab Aristotele indignatio, & eius extrema: distinctius tamen & lucidius hoc alio modo id fieri posset.

Affectio animi in dolore ex alienis commodis

Defectio	Medium	Nimium
per quam nullius commodis dolemus.	Νέμεσις indignatio, per quam dolemus solum ob commoda indignis competentia.	Inuidia, per quam absolutè dolemus aliorum commodis.

Affe-

Affectio animi in voluptate ex alienis incommodis A

Defectio etiam caret nomine: hac non gaudemus ob incommoda alicuius.	Medium caret nomine: & est, dum gaudemus ob incommoda iure alicui competentia.	Exuperantia. Maleuolentia, per quam gaudemus ob incōmoda omnium

Simili modo assignari possunt affectiones consurgentes ex dolore alieni incōmodi, quarum medium misericordia est, cui (ex sententia Aristotelis in 2. Rhetoricorum) contraria est nemesis siue indignatio; quatenus indignatio consurgit ex commodis, misericordia ex incommodis & rebus aduersis: re vera tamen contrariæ nō sunt; cum ambæ sint dolores, & affectiones commendabiles. Ita quoque possent B assignari affectiones prodeuntes ex uoluptate alieni commodi: & nedum in his inueniuntur nonnullę probæ & commendabiles affectiones, verùm etiam in aliis; vt ex his, quæ nobis accidunt, siue prospera siue aduersa sint, uariæ, & probę & improbæ affectiones consurgere valent: tamen sat est potiores enumerasse, quarum exemplo innotescunt aliæ: nam attinentium ad nos sumptæ sunt illę, quæ versantur circa honorem; attinentium autem ad alios illæ, quæ oriuntur ex commodis vel incommodis eorum; quia hę sunt principaliores, & magis conspicuæ. Hę; quamuis modo aliquo reddunt hominem vituperio, vel laude dignum; re vera tamen virtutes non sunt, neque uitia: non enim sunt habitus facultatis appetentis ratione formatus, moreque confirmatus: sed sunt perturbationes certo modo se habeates, per naturam magna ex parte nobis competentes: quæ vel sunt indicia futurę Virtutis & vitii, vt Verecundia & Impudentia; vel sunt similes uirtuti, vel ex virtute iam præsente prodeunt; ut misericordia, & Nemesis siue indignatio, quæ in viro probo locum habent; & ob connexionem, quam habent cum virtute, reddunt hominem commēdatione dignum, non autem vero honore. At, cum enumeratæ affectiones nec virtutes nec vitia sint, sed perturbationes eis consimiles, & omnis perturbatio debeat habitu aliquo virtutis formari: dubium est, quo virtutis habitu enumciatæ formari debeant. Cui difficultati respōdens dico, Verecundiam non esse virtute aliqua formandam, quia in viro probo locum non habet: Vir enim probus nil agit, ob quod verecundari debeat, sat est vt homo virtutibus ornetur, ita namque solum honesta aget, scelera non patrabit, nec vllo infamiæ timore turbabitur. Caterę autem enumeratæ perturbationes rectè componuntur: primo per virtutes, nos rectè disponentes erga personas & obiecta: proximè verò per Iustitiam, sunt enim voluptates & dolores quidam ob ea, quæ iure vel iniuriā aliis competunt. Demum considerandum est quòd, vt dantur perturbationes probæ & commendabiles, ita nonnullæ dantur omnino prauæ, in quibus medium laudabile inueniri non potest; nam ex se sunt extrema, in extremo non reperitur medium: huius generis sunt Maleuolentia, Inuidia, & similes: quæ quamuis prauæ sint, non propterea sunt vitia; sed prauæ perturbationes, peccata, occasiones vitiorum, & similes vitiis: peccatū enim latius est quam vitium, cum possit esse sine habitu. Insuper, vt dantur perturbationes, ita dantur actiones omnino detestandæ, quibus medium adhiberi non potest, vt Adulterium, Furtum, Homicidium; quæ quouis modo fiant, praua sunt. Competunt itaque homini Perturbationes indifferentes, improbę, & probæ: Actiones indifferentes, improbæ, & probæ: & demum Virtutes, vitia, & peccata. Ambigunt tamen quidam, an dentur actiones neutræ: Nec desunt, qui ea dari inficientur; quod minimè faciendum censeo: dantur enim actiones nonnullæ adeò leues, adeoque exigui momenti, vt nec improbum nec probum reddant vel patefaciant hominem, quas iure neutras iudicare valemus.

Dubitatio

Solutio.

Perturbationes improbæ.

Actiones penitus prauæ.

An dentur actiones neutræ.

(C, D)

Dubia

A *Dubia nonnulla, cum ad alia, tum præsertim ad Verecundiam pertinentia. Cap. XXXII.*

EX declaratis in præcedente capite tria oriuntur dubia: Primum est, an indignatio & misericordia locum habeant in uiro probo: Alterum est, an Pudor sit Virtus: Postremum, an Pudor in Viro probo locum habeat. De primo, Stoici negarunt in viro probo indignationem & misericordiam locum habere, quia virtus purgat & euellit omnes perturbationes: At falluntur, vt patuit in gradu perturbationum. Propterea dicamus indignationem & misericordiam esse duplicem: vnam per naturam nobis competentem, non a ratione nec ab assuetudine pendentem; alteram sequentem virtutem, uirtutis habitum, rectamque eius rationem: prima est inconstantior, secunda firmior; prima

An indignatio, & misericordia, locũ habeãt in Sapiente. Stoici. Propria sententia.

B est frequenter mixta cum nimio vel pauco, altera est exactè media; prima est uia ad virtutem, altera est fructus eius: & hæc secunda in uiro probo reperitur. Quærebatur secundò, An verecundia sit virtus. Aristoteles in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 8. eam appellat virtutem, inquiens. Hæc Fortitudo simillima videtur ei, quæ primo loco posita est, quoniam eius effectrix virtus est: Pudor enim, & honesti appetitio, uidelicet bonoris; & dedecoris, quod turpe est, fuga, eam efficit &c. Ex aduerso Aristoteles in secundo Moralium Nicomachiorum, & latius in quarto negat esse virtutem. Inquit in quarto lib. cap. 9. De verecundia autem, quasi virtus sit aliqua, non attinet dicere, perturbationi enim quàm habitui similior est; definitur itaque infamiæ metus quidam: Existit autem similiter atque metus, qui in rebus formidolosis versatur; Erubescunt enim ij, qui pudore afficiuntur; pallescunt autem, qui mortem extimescunt: apparet igitur vtrumque quodam modo ad corpus pertinere, quòd quidem perturbationis potius

An Verecundia sit Virtus. Arist.

C quàm habitus proprium videtur, &c. Soluens difficultatem dico, Verecundiam minimè esse virtutem: non enim virtutes competunt pueris, quibus tamen verecundia frequenter competit. Quòd si Aristoteles eam in Tertio libro appellauit virtutem, id fecit; quia est semiuirtus, semen virtutis, via ad virtutem: & oritur ex desiderio bonesti, & timore infamiæ; quæ sunt principia virtutis, & calcaria ad eam: Et dici etiam potest virtus quædam Naturalis, quia est congruens constitutio per naturam nobis competens. Postrema dubitatio erat, an Pudor in viro probo locum habeat: similiter etiam, an seni congruat. Inquit Arist. in quarto Moralium Nicomachiorum cap. 9. Non omni porrò ętati, sed adolescentię verecundia conuenit; nam qui hac ætate sunt, pudentes & uerecundos esse putamus oportere; quia, cum eorum uita assiduis perturbationibus agitetur, multa peccent, a quibus pudore reuocantur: Iuuenes itaque laudamus eos, qui sunt pudentes; se-

Solutio.

An Pudor locum habeat in uiro probo. Arist.

D nem verò, quòd facilè pudore afficiatur, nemo laudauerit; nibil enim eum agere oportere iudicamus eorum, propter quæ pudor existere solet: nam nec viri boni est pudor, siquidem ex rebus malis nascitur, res enim eiusmodi ne agendę quidem sunt &c. Sententia fuit Homeri approbata a Platone in Lachete, viro ęgeno verecundiam non conferre. Ex aduerso Plato in Protagora inquit, Iustitiam & Pudorem esse munera Iouis, per Mercurium tributa hominibus; quæ ciuitates ornarent, & mutua beneuolentia Ciues conciliarent: & post pauca. Omnes siquidem horum participes esse debent: Legem propterea meo nomine condas; qua, quisquis omnino vel Iustitię vel Pudoris est expers, tanquam Ciuitatis pestis quædam vltimo supplicio afficiatur, &c. Insuper in v. de Legibus ait: Sapiens Legumlator senioribus pręcipiet, vt sint coram iuniorib verecundi. Ita Plato verecundiam omnibus conuenire affirmat. Propterea nonnulli existimant verba Aristotelis nuper relata, fuisse prolata contra Platonem. At aberrant, non enim bac de re Aristoteles a Platone dissentit; ambo dicunt affectionem hanc Iuuenibus congruere: de Aristotele iam patuit, de Platone redditur conspicuum, nam in Charmide inquit: Tunc enim ipsius Charmidis genæ rubore suffusæ gratiorem speciem ostenderunt; nam pudor eam ætatem decet, nempe adolescentiæ. Insuper in quinto de Rep. inquit; Timorem & Pudorem detinere iuuenes ne lædant senes: & ita ait esse custodes senum,

Plato.

Arist. cum Plat. conciliatur.

indicans iuuenibus conuenire. Quòd si in Protagora inquit conuenire omnibus: Dicendum est primò, Platonem loqui in persona Protagoræ, nô Socratis, nec ex sententia: Addendum secundò, conuenire omnibus hominibus, at non in omni ætate: Addendum tertiò, verecundiam nonnunquam vsurpari latè, pro quauis formidine mali, cautione sceleris, & desiderio honesti. Propterea inquit Plato in sophista dixisse Homerum, cum Deos alios, tum maximè Hospitalem Deum, inter homines, qui iusti pudoris participes sunt, versari, & hominum contumelias, iniuriasque inspicere, &c. His demum addo, quod congruere potest omni ætati: quia dantur Senes ætate, iuuenes moribus, quibus minus malum est verecundari, quàm sine verecundia patrare scelera. Tres enim dantur senum conditiones: vna intemperatorum, qui non verecundantur; secunda incontinentium, qui verecundantur; tertia Temperatorum: conditio eius qui verecundatur, præferenda est primæ, & ob id in parte commendanda. At dices: Non ne viro probo multa accidere possunt ob Vxorem, filios, cæterosque affinitate iunctos, ob quæ tenetur verecundari? Respondeo cum Arist. in 4. Moralium Nicom. cap. 9. pudorem esse eorum, quæ sponte nostra agimus, nam eorum tenemur rationem reddere; quæ nostræ prælectioni subiiciuntur, & actiones nostræ sunt: ob hæc sumus digni honore & vituperio, non ob alia: tenemur ægreferre scelera eorum, qui nobis iuncti sunt, ac pro facultate repellere, at non propterea verecundari. Definitur Verecundia ab Arist. in 2. Rhetor. 9. sit perturbatio in iis malis, quæ ignominiam & dedecus ferre videntur; cum aut sunt, aut fuerunt, aut futura sunt: Et in 4. Moralium cap. 9. definitur, quòd sit infamiæ metus: Et proculdubio pertinet ad appetitum irascendi, qui honoris est custos.

Diluitur obiectio. — Tres senū conditiones. — Dubitatio. — Solutio. — Definitio.

A — B

Difficultates ad Numerum Virtutum pertinentes.
Cap. XXXIII.

Vm vndenarium illum moralium virtutum numerum mēte perpendimus, ex vna parte diminutus, ex altera redundans esse videtur. Diminutus primò; quoniam virtus est moderatio perturbationum, Perturbationes autem sunt longè plures quàm vndecim, quare & earum mediocritates. Præterea videtur Aristoteles numerasse virtutes minoris momenti, & principaliores prætermisisse: Nam prætermisit Religionem; qua vllum aliud iter ad fœlicitatem esse breuius vel tutius, negauit Iamblichus in lib. de Mysteriis Aegyptiorum sect. x. prætermisit Pietatem erga Deum, quam maximam humanarum Virtutum in Epinomide Plato nuncupauit: Sanctitatem non enumerauit, quam eximiis laudibus in Euthyphrone Plato extulit, & variis descriptionibus circunscripsit: prætermisit Fidem, Spem, & Charitatem, quæ nedum Virtutes, verùm insup Virtutū principes, cæterarūque regulæ iudicari debent. Insuper de Modestia, Sobrietate, Honestate, Ieiunio, Obedientia, Reuerentia, Benignitate, Concordia, Amicitia, Gratia, Pœnitentia, Pudicitia, Castitate, Humilitate, Misericordia, & similibus; quæ in virtutum Corona maximè fulgent, & a Theologis summopere commendantur; nullum fecit verbum. Ex aduerso numerus Virtutum videtur esse redundans; nam vnica videtur statuenda Virtus, non plures: quia Finis Virtutis vnus est, scilicet honestum; Principium vnum, Prudentia; Forma vna, recta Ratio, Medium vnum, recta Prælectio, Subiectum vnum, Appetitus sensuum: vna igitur erit Virtus. Quòd si eas volumus asserere plures, fat erit fortè cum Theage Pythagoreo in lib. de Virtute quatuor statuere: Statuit enim ducem Prudentiam, comitem Fortitudinem & Temperantiam, compositam ex his Iustitiam: Nam singulis facultatibus singulæ virtutes videntur esse satis, pro ratione Prudentia, pro cupiditate Temperantia, pro appetitu irascendi Fortitudo, pro vtroque sensuum appetitu simul Iustitia. Quod etiam approbauit Alcinous in lib. de doctrina Platonis cap. 31. Ita communiter illæ quatuor nuncupantur Virtutes Principales, & Cardinales. Vel demum erit fortè dicendum cum Platone, qui in Protagora quinque asserit esse Virtutes; Sapientiam, Temperantiam, Fortitudinem, Iustitiam, & Sanctitatem: Nam Sapientia est dux omnium; Temperantia & Fortitudo, rectè componunt appetitum cupiendi & irascendi, Iustitia nos rectè componit

Quod numerus virtutum sit diminutus. — Dubitatio de Religione. — Dubitatio de Pietate & Sāctitate. — De Fide, Spe, Charitate. — De Modestia, Sobrietate, & similibus. — Quod sit redundās. — Theages. — Alcinous. — Plato.

C — D

A ponit erga homines; Sanctitas demum erga Deum: cæterę omnino redundantes esse videntur,& præsertim illæ tres,quę ὁμιλητικαί, hoc est in cõgressibus positę dicũt.

Quomodo Virtutum numerus sit, vel non sit redundans, & diminutus. Cap. XXXIIII.

SI prima Virtutum capita inspicimus, ea paucissima sunt; si descendimus ad media genera, ea sunt plura; infimæ species longè plures; ac demum earum modi plurimi. Primum caput est vnum, virtus moralis, Virtusque perfecta, quæ virtus vniuersa, & vniuersa Iustitia dicitur, vt patet ex quinto Moralium Nicomachiorum cap. primo. Insuper rediguntur in communẽ Amorem, communem Fortitudinem, communemque Temperantiam; vt patuit in præcedentibus. Demum rediguntur in vnum caput & ducem, Prudentiam scili-

Quomodo Virtus sit vna.

B cet; sine qua nulla virtus consistere potest; vt in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. dixit Aristoteles. At hęc non est Virtus ad appetitum sensuum pertinens, & illæ non sunt virtus vna specie. Ideo Secundo Virtutes ad morum compositionem pertinentes, redigi possunt in duas, in vniuersam scilicet Iustitiam attinentem ad appetitum sensuum, communemque Prudentiam attinentem ad rationem. Insuper adhuc, prætermissa prudentia, dici possunt duæ; quia duo sunt sensuum Appetitus, quorum concupiscibilis Temperantia, irascibilis Fortitudine pręsertim corrigitur. Ita Theages & Alcinous, duabus sensuum appetitionibus duas solas nuper relatas tribuebant virtutes: eadem ratione Aristoteles in 3. Moralium Nicomachiorum cap. x. inquit, Temperantiam, & fortitudinem irrationalium partium esse virtutes videntur: Quod dictum fuit, nedum ex sententia Platonis (vt censuit Eustr.) verùm etiã ex propria modo explicato. Præterea Virtutes dici possunt tres; duę simplices iam enumeratæ, & Iustitia communis vtrique appetitui: Quibus si prudentiam rationi competentem addimus, quatuor principes virtutes consurgent, quæ Cardinales di-

Quõ sint duæ.

C cuntur a Latinis, & hę a Theage numerabantur. Hac consideratione Arist. in primo Rhet. inquit. Partes Virtutis sunt Prudentia, Iustitia, Temperantia, & Fortitudo. At tunc populariter loquitur: Prudentia enim non est eiusdem ordinis cum cæteris, sed est dux omnium & regula; ac pertinet non ad appetitum sentiendi, sed ad Mentem, neque est moderatio alicuius Perturbationis: ideo est virtus rationis, non moralis, nec inter morales numeranda. Neque debent statui quinque (vt fecit Plato) nam aliud est loqui de virtutibus moralibus appetitui sensuum competentibus, de quibus modò loquimur; & loqui de omnium virtutum subordinatis capitibus, vt fecit Plato: qui ob id numerauit Sapientiam, ad quam & Scientiam, & Intelligentiã, & Prudentiam redigebat. Insuper ea enumeratio alia ratione est redundans, quia Sanctitas ad Iustitiam redigitur: eam tamen enumerauit Plato, vt amplecteretur virtutes rationis, Virtutes Morales, & Heroicas; Sanctitas enim est Heroica Iustitia. Virtutum igitur Moralium principalia capita ex sententia Aristotelis debent iudicari tria, Temperantia componens appetitum cupiendi, Fortitudo eum irascendi, Iu-

D stitia nos rectè disponens erga alios. Quòd si mox ad distinctiores species volumus descendere, sex enumerare poterimus; redigendo liberalitatem & Magnificentiam in vnam, similiter Honoris appetitionem & Magnanimitatem. Magnificentia enim est liberalitas, & Magnanimitas est congruens honoris appetitio. Pariter prætermittendo tres illas, quæ in conuersatione versantur, quæ minoris sunt momenti, & magna ex parte cum a natura tum ab aliis virtutibus pendẽt. Quòd si adhuc distinctius eas enumerare volumus, & magis ad vltimas species descendere, quibus distinctius fiat moderatio perturbationum; sic poterimus Magnificentiã a liberalitate, Magnanimitatem a moderata honoris appetitione distinguere; & octo numerare virtutes, prætermittendo tres illas in conuersatione positas. Ita loquitur Arist. in 1. Rhet. inquiens: Partes autem Virtutis sunt Iustitia, Fortitudo, Temperantia, Magnificentia, Magnanimitas, Liberalitas, Mansuetudo, Prudentia. Sed Arist. tunc missam facit honoris appetitionem, & populariter loquens Prudentiam numerat, quæ non est eiusdem ordinis cum cæteris, sed recta ratio earum. Quòd si adhuc distinctius nume-

Quomodo morales Virtutes sint Tres.

Quõ sint octo.

Quomodo vndeci. Quomodo innumeræ.

rare volumus virtutes morales, quibus fiat moderatio perturbationum; ita cum A Aristotele undecim esse dicemus. Quòd si demum uarietates singulas inspicere volumus, ex uariis prodeuntes; tunc cum Chrysippo dicere poterimus, eas esse penè innumeras; vt etiam Philon Iudæus plurimas enumerauit: in singulis enim Virtutibus multæ varietates, distinctæ proprietates, variique fructus inueniuntur, quæ nonnunquã Virtutum nomine denotantur; vt in Temperantia consideratur Ieiunium, Abstinentia, Virginitas, Castitas, Honestas, Modestia, Sobrietas, & similes: in Fortitudine Securitas, & Constantia; Virtutum enim varię sunt conditiones, dispositiones, & munera. Ideo Stobęus in sermone de virtute, ex libro Aristotelis de virtute hæc refert. Est verò virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia sua dignari, odisse malos; tum nec pænæ nec uindictæ cupidum esse, sed misericordem clementemque, ac veniam concedere paratum esse: Comites uirtutis Probitas, Aequitas, Candor, Spes bona, & id genus alia; qualis est familiarium, amicorum, sociorum, hospitum, hominum denique bonorum præsertim, Amor. Hęc Stobęus. Sic itaque ob semiuirtutes, Virtutum affectiones, officia, ac munera, virtutes innumeræ esse uidentur, cum tamen omnes ad enumerata capita redigantur. B

Stobæus. Comites Virtutis.

De Pietate, Sanctitate & Religione. Cap. XXXV.

Pietas.

Erat dubitatio, cur Aristoteles inter virtutes non enumerauerit Religionem, Pietatem, & Sanctitatem. Cui respondens, & a Pietate ordiens dico, Pietatis nomen in uaria significatione vsurpari: dum tamen in sua principali & magis propria significatione accipitur, denotat animi constitutionem, qua colimus maiores nostros, & eos quibus debemus; Et quia primò debemus Deo, secundò Patriæ, tertiò parentibus, ideo pietas primò Deum respicit, mox patriam, consanguineos, & amicos. Hinc rectè Cicero in primo de Natura Deorum dixit, cum pietate sanctitatem simul & religionem tolli; & addit. Atque haud scio, an, pietate erga Deum sublata, Fides, & so- C cietas generis humani, & una excellentissima virtus Iustitia tollatur, &c. Et iure hoc dixit; nam pietas est caput & eminentia Iustitiæ, ac fundamentum omnium virtutum: qui enim rectè erga Deum est affectus, erga omnia congruenter se habet. Religio vsurpatur apud Platonem, cum pro scientia diuini cultus, tum pro habitu obseruantiæ eius, quo habitu nos cum Deo deuincimus ac religamus. De his inquit Plato in Epinomide: Maiorem virtutem religione Pietateque in Deum nullam in humano genere inuenire, sibi quisquam persuadeat. Sanctitas demum ea est, per quam reddimus Deo quod ei debemus, & ab eo sine medio recipimus; sine medio autem suscipimus Mentem, eamque illi deuouere maximè debemus, quod sanctitate perficimus. Et quia uia frequenter nomine termini & finis denotatur, ideo vsurpatur nonnunquam Sanctitas pro innocentia, & congruente animi erga Deum constitutione, de qua dixit Mercurius: Sanctitas est frequens intuitus in cognoscenda, amandaque diuinitate. Pietas igitur, Religio, & Sanctitas, arcto necessitudinis nodo ligantur. De his dixit Marsilius in Euthyphronem, Sanctitatem D præcedit pietas, religio sequitur: est enim Pietas Dei parentis cognitio; Sanctitas eius, quod Dei est, Deo agnito retributio; Religio eius, quod Deo redditum est, assidua meditatione, iunctisque operibus cum Deo ipso indissolubilis religatio. De his virtutibus Arist. verba non fecit quatuor de causis. Prima est; quia sub nube solùm, & a longe inspexit pertinentia ad cognitionem, modumque operandi Dei: Insuper futuram hominis uitam penitus ignorauit, propterea pietatem, religionem & sanctitatem, quæ illis vt radicibus hęrent, obscurissimè inspexit: Plato verò quia priscis Theologis in attinentibus ad Deum fidem præbuit, rectè magis de illis sensit, ac magis piè loquutus est. Secundò: Aristoteles virtutes considerauit, quæ Ciuiles sunt, nos rectè disponunt erga homines, quibus humanę perturbationes componuntur; non autem eas, quæ ad futuram gloriam perducunt. Tertiò eas prætermisit, quoniam, quatenus virtutes sunt, ad Heroicas rediguntur: Heroica enim virtus ea est, quæ nos eleuat supra homines, & ad

Cicero. Religio. Sanctitas. Mercurius. Cur de his Arist. nõ sit loquutus Rõ prima. Plato. Secunda. Tertia.

Deum

A Deum extollit, quo munere fælicissimè funguntur numeratæ uirtutes: Rem autem ita se habere clarè constat, dum conuertimur ad earum contraria; ad Impietatem scilicet, Prophanitatem, Religionisque aspernationem, quæ deterrimæ feritates sunt; feritas autem Heroicę uirtuti opponitur. Postrema causa est, quia Heroicę Virtutes sunt eminentiæ & sublimitates Virtutum moralium: propterea quicunque de virtutibus moralibus, & Heroicis disserit; de Pietate, & aliis, vt ad Philosophum pertinent, disseruisse dicitur: tres enim illæ enumeratæ ad Iustitiam rediguntur; tiam sunt Iustitiæ culmen, Iustitia erga Deum, qua Deo reddimus quod ei debemus; & sunt huius conditionis, vt sine fide, spe, & charitate nobis exactè competere non ualeant consi:deratur enim hic aureus ordo; Virtutes Naturales parant ad humanas, humanę ad diuinas; diuinarum autem fructus est Pietas, Religio, & Sanctitas. Quarta.

B *De Reliquis quæ inter Virtutes numerandæ videbantur, & præsertim de Fide, Spe, & Charitate. Cap. XXXVI.*

IVre optimo de Fide, Spe, & Charitate ambigebatur, quare inter Virtutes numeratæ non fuerint; cum splendidiores Sole in Virtutum Choro refulgeant, & sine eis splendor omnis reliquarum virtutum delitescat: Hæ nos rectè parant erga postremum finem, cum cæterę solùm corrigant ordinata in illum. Ideo nedum sunt virtutes; verùm insuper sunt regulę, radices, spiritus, & perfectiones cæterarum, quæ virtutes dictę fuere. Hæ a Theologis virtutes Theologicæ nuncupantur; quæ non humanæ, sed diuinæ sunt: & diuinæ quidem, primò ratione Principii infundentis; secundò ratione finis, in quem eleuant; tertiò ratione proprię naturæ, & conditionis earum: ideo competunt homini, vt per gra- C tiam participat conditionem diuinam, illumque eleuant ad finem supra vires naturę positum. Hæ tres cum antecedant, eas comitãtur tres aliæ; Pietas scilicet, Religio, & Sanctitas: Spes enim Pietatem parit, eique respondet; Fides Religionem, Charitas Sanctitatem. His aduersatur Feritas ab animis hominum euellenda penitus. Hæ virtutes partim in medio, partim in summo sunt positæ. In summo quidem, primò ratione obiecti; sine medio enim ad summum, nempe ad Deum eleuant: secundò ratione feritatis, & aduersæ perturbationis, quam penitus euellunt. In medio autem munere quarundam circunstantiarum; nam credendum *cui* oportet, pro quo oportet. Idipsum de Spe, & Charitate dicendum est. De his (vt instituto meo inseruiunt) breuissimè agam. Ac a Fide ordiens, tribus præsertim modis fidei nomen usurpari adinuenio; pro fide Thologica, Physica, & Ciuili. Fides Theologica definitur, quòd sit substantia rerum sperandarum, argumento non apparentium, quæ a spe & charitate postremam recipit perfectionem. Huius obie- D ctum est Deus sub ratione veri, supra humanam facultatem nostræ mentis collocati. Diuiditur autem in infusam, & acquisitam. Infusa producitur a Deo in nobis sine nostra actione, at non sine nostra consensione: ei conducit nostra actio, vt disponens & seruans, at non vt producens. Fides autem acquisita nititur assertione alicuius testis fide digni, qui tamen possit errare. Fidem sequitur actio, non vt proprius finis eius, non enim fides est recta ratio agendi, sed rectè sentiendi: sequitur autem eam actio, vt fructus eius; veluti inspectrices scientias sequuntur multæ artes, & effectiones. Propterea non assentior Scoto, qui in quarta quęstio. prologi sent. Fidem hanc, de qua loquimur, statuit habitum practicum. Insuper, quia Fides sequitur assertionem testis Fide digni, propterea rectè Diuus Thomas 3. contra Gentiles cap. 40. eam auditui potius quàm visui similem affirmat. Hæc est fides nota Theologis; qui rectè cognoscunt, quomodo Deus loquatur homini, veritatemque patefaciat: ignota autem Philosophis, qui per sola naturæ opera eleuantur in Deum. Fides in hac significatione ad mentem pertinet,

Virtutes Theologicæ cur diuinæ.

Quomodo in medio & in summo sit positæ.

De fide.

Triplex fides.

Fides Theologica quid.

Diuisio.

tinet, non ad appetitum sensuum, nisi munere fructuum eius: propterea inter virtutes morales numeranda non est; sed regula earum, & regula quidem Heroica censeri debet, cum nos eleuet ad Deum. A

Fides Physica. Altera est fides Physica, ad Theoricam Philosophiam pertinens, qua assentimur conclusioni ratione collectæ: de qua Philosophus in secundo de anima cont. 157. agens hunc ordinem statuit: primam statuit rationem; quam sequi ait suasionem, ratione enim suademur; suasionem demum ait sequi fidem, & fidem opinionem, quæ etiam fides ad rem non facit, cum ad mentem pertineat.

Fides Ciuilis. Demum datur fides Ciuilis & moralis, quæ ad actiones refertur; & sæpe sermo fit de danda, accipienda, seruandaque fide; & est dictorum factorumque constantia: quæ fides ad Iustitiam redigitur, ad eamque pertinet. Hanc dixit Theages in periculis maximè lucere, & Plato in primo de Legibus affirmauit eam esse Iustitiam Perfectam.

Spes. Spes etiam non uno modo accipitur, frequenter tamen apud Philosophos usurpatur pro animi perturbatione relata ad futurum bonum; cui timor opponitur, & a Fortitudine præsertim corrigitur. B Nonnunquam uerò refertur ad finem postremum, & significat fructum vniuersę Virtutis; rectè enim de summo bono sperat, qui cum virtute uitam ducit: de qua rectè cecinit Pindarus (Quicunque iustè sanctèque vitam exigit, dulcis cum spes comitatur, cor nutriens, senectutemque fouens) Pindarus. Quam sententiam commendauit Plato in primo dialo. de Repu. Stobæus id ipsum in sermone de virtute ex sententia Aristotelis asseruit, comites virtutis esse inquiens, ęquitatem, candorem, bonam spem, & id genus alia.

Charitas. De Charitate soli Theologi rectè loquuntur & sentiunt: verè enim (vt ipsi censent) Charitas est feruens Amor, quo diligitur Deus tanquam obiectum summi nostri boni, ad quod dirigimur per fidem & spem; sine qua Charitate nulla, quæ absolutè sit moralis Virtus, consistere potest: est enim mater, radix, neruus, forma, & spiritus virtutum omnium. Aristoteles tamen cum ueram absolutamque charitatem minimè nouerit, solam imaginem & umbram eius concessit: nam Charitas ex Principiis Aristotelis nil aliud est, nisi Amor honesti, cuius radix est dilectio Dei & C proximi.

Charitas ex sententia Aristotelis. Et quemadmodum uera Theologorum Charitas, veras & absolutas parit Virtutes: ita hæc Charitatis Vmbra parit uirtutes peripateticas; quæ comparatæ cum exactis Theologorum Virtutibus, umbræ & imagines censeri debent. Hæc Peripateticorum Charitas pertinet ac redigitur ad eam, quam primam & communem virtutem statuebam, nempe ad moderatum amorem, qui est spiritus uirtutum omnium: eademque Charitas quatenus per singulos uirtutum habitus ad finem redigitur ac perficitur, dici potest fructus & comes earum. Patet itaque ex sententia peripateticorum, quid de Fide, Spe, & Charitate sit dicendum. De Amicitia suo loco differetur. De Modestia, Sobrietate, Honestate, Virginitate, Castitate, Obedientia, Reuerentia, Benignitate, Concordia, Humilitate, honorum Negligentia, Paupertate, Ieiunio, & similibus; quæ frequenter commendantur, & a Theologis summis laudibus extolluntur; iam ex sæpe dictis constat, quid sit dicendum: sunt enim uel uiæ ad virtutes, vel modi earum, uel comites & fructus; non autem uirtutes specie distinctę. D Hoc tamen seruandum est: quòd, cum Theologi & Peripatetici de fine hominis non idem sentiant, & uirtutes ad uarium finem dirigant, uario quoque modo de virtutibus ad finem ordinatis loquuntur, & medium earum uario modo statuunt: Theologi rectè id omnino faciunt: Peripatetici solam hanc mortalem vitam, summumque in ea bonum inspicientes; nos rectè formant pro commertiis & consuetudinibus cum hominibus, pro salute Reip. pro ornamento nostri, & demum pro optima Ciuilis uitæ constitutione. Ideo mirum non est, si Aristoteles in 7. de Rep. cap. xvi. dixit: De expositione educationeque filiorum Lex sit, Nihil orbatum Natura fore educandum. Non igitur Aristoteles in enumerandis uirtutibus est diminutus: quod autem non sit redundans, ex dictis in præcedentibus est conspicuum.

A *Quomodo Vniuersa Virtus, quæ etiam Vniuersa Iustitia dicitur, Vna sit. Cap. XXXVII.*

FRequenter in præcedentibus dictum est, & a Platone in Protagora, nec-
non ab Aristotele in quinto moralium Nicomachiorum asseritur; Dari
vniuersam uirtutem moralem: quam Iustitiam vniuersam, virtutem per
fectam, ac unam affirmant. Verùm quo pacto hæc vniuersa virtus una
sit, minimè constat: latet enim, num debeat censeri una genere, vel specie, vel
numero, vel analogia. Vna genere esse non videtur: quoniam, sublata specie Virtutem vniuersã non esse unam genere.
una, non aufertur genus; at, quauis Virtute sublata, perit virtus uniuersa. Præte-
rea; destructionem vnius speciei non sequitur destructio aliarum specierum eius-
dem generis: at quauis morali virtute sublata, vt omnes pereant necesse est, quem-
admodum in progressu patebit. Insuper longè minus una specie & forma esse Non esse unam specie.
B videtur: quoniam perturbationes corrigendæ sunt distinctæ; facultates, quibus
competunt, obiecta, & actiones variæ sunt: quare, vt forma sit uaria, necesse est.
Si virtus non potest esse una specie, longè minus una numero erit; quæ enim nume- Non vnã numero.
ro sunt unum, etiam sunt unum specie. Dicere, quòd analogia, hoc est rationis
similitudine sit una, ad rem non facit: proculdubio enim, vt Temperantia ad uo-
luptatem se habet, ita Mansuetudo ad iram; & sic de singulis: verum per hanc ra-
tionis similitudinem minus propriè virtus diceretur una, & perfecta. At fortè dicer Dubitatio
aliquis virtutem esse unam numero, vt totum dissimilium partium: veluti Alcibia-
des unus numero dicitur, quamuis constet ex his, quæ forma inter se distinguũtur.
Aduersus hanc sententiam disputat Plato in Protagora in persona Socratis, mani- Plato.
festans omnem uirtutem alteri virtuti esse similem, & eiusdem rationis; nam virtus
omnis est modo aliquo Prudentia, est Iustitia, est Temperantia, & Fortitudo.
Alexander in quarto naturalium quæst. aduersus id ita argumentatur. In toto con- Alexander
flato ex partibus distinctę rationis, parti non competit ratio vel nomen totius; non
C enim caput est homo, vel animal rationis particeps. at de singulis virtutibus, cum
nomen, tum definitio virtutis rectè dicitur. Demum virtus non videtur posse dici Virtutem non esse unam ab vno, & ad vnum.
una ab vno, & ad vnum, siue ordine quodam: quoniam in his, quæ sunt ab uno,
posteriore ablato non auferuntur priora: at quauis virtute dempta pereunt omnes.
Non itaque constat, quomodo virtus iudicari possit una. Alexander hac de re mul Alexandri sententia.
ta dicit in quarto Nat. quæst. cap. 8. & 28. & demum in hanc sententiam uenit; vt
virtus una sit non tanquam genus, sed tanquam totum similium partium: ideo in-
quit in cap. 28. Vt in corporibus ex mixtione dissimilium elementorum mixtum si-
milium partium gignitur, ita de habitibus & uirtutibus se habet: & quamuis ad
actionem virtutis ea tota virtus conspiret, tamen ex proprietate quadam, & modo
loquendi tribuitur parti: & quia per talem mixtionem uirtutes omnes redduntur
similes, ideo virtus vniuocè de illis dicitur. Hæc Alexãdri sententia approbanda non Contra Alexãdrũ
videtur. Primò: quia, dum quæuis forma manet integra, formæ illæ non misceri,
sed vnà extendi, simulque seruari dicuntur; mixtio enim est miscibilium alterato-
D rum vnitio: formę virtutum simul seruantur integræ; & nedum non castigantur,
uerùm potius se perficiunt: malè itaque dicuntur misceri. Præterea appetẽdi facul-
tates sunt distinctæ; similiter perturbationes, quæ virtute corriguntur, hæ non mi
scentur, vt est conspicuum: quare neque virtutes, quæ sunt harum formæ. Con-
firmatur: qui ea, quæ sunt nata misceri, etiam sunt nata seorsum reperiri, vt asse-
ritur in primo de Generatione & Interi. virtutes autem minimè sunt natę seorsum
seruari, & reperiri. Est igitur difficile videre, quomodo uniuersa virtus sit vna:
& præsertim; quia, si vniuersa virtus est vna, quid erit dicendum de vitio ei opposi
to? nunquid vnum vel multa debeat iudicari

Quomodo Vniuersa Virtus sit vna: Opinio propria. Cap. XXXVIII. A

Virtus vniuersa dupliciter usurpatur.

Quomodo vniuersa virtus sit tanquã genus.

VIrtus vniuersa præsertim dupliciter considerari potest. Primò pro quodam prædicato communi, hoc est pro toto vniuersali; quod dicitur cum de vniuersa uirtute, tum de quauis parte eius; in qua consideratione procul dubio est tanquam genus, non quidem vniuocum, sed ab uno; quod primò dicitur de virtute vniuersa, secundò de virtute in parte considerata; quæ virtus in parte considerata, mox vt genus proximum continet sub se partes singulas uirtutis. Secundo consideratur uniuersa Virtus pro sola perfecta virtute, ex aliis vt ex partibus consurgente; in qua secunda consideratione minimè iudicari debet genus; non enim genus actu includit species, sed solùm potestate; uirtus autem uniuersa actu includit virtutes omnes. Nec censeri debet compositum similium partium, vt patefeci; sed iudicari debet totum quoddam non mixtum, sed vnum per connexionẽ & aggregationem, conflatum ex partibus dissimilis speciei: non secus ac mundus con- B surgit ex ordine simplicium corporum, manus ex connexione carnis, ossium, neruorum, & similium partium, quæ, vt conspirant ad constitutionem, ita conspirant ad functionem muneris. Insuper: vt in his, quæ ex uariis partibus constant, inueniuntur nonnulla communia, quibus singulæ partes quasi neruis ligantur; quorum auxilio fit unum; ita quoque ea in vniuersa Virtute inspiciuntur: ligantur enim uirtutes singulæ communi prudentia, communi desiderio honesti, communi amore boni, communi obseruantia legum, communi moderatione perturbationum, ac similibus; ob quam connexionem mutuò se perficiunt, ad eandemque actionem conspirant. Et quamuis aliqua sit actio propria fortitudinis, quæ non est temperantiæ; vt aliqua est operatio propria neruorum manus, quæ non est ossis: tamen ad obeundam perfectam actionem partes omnes vnà conspirant. Insuper: vt humanum corpus perfectum non est, nisi præditum sit singulis partibus; ita Virtus nunquam erit vniuersa & perfecta, nisi omnibus partibus quasi numeris sit absoluta: immo vt ca- C put sine pectore, pectusque sine uentre non viuit, ita nec Temperantia sine Fortitudine, nec una quæuis Virtus sine alia, virtutis naturam & conditionem seruare ualet; ex quibus unum totum per connexionem, mutuamque conspirationem dissimilium partium consurgit.

Quomodo sit vna per connexionem & aggregationem,

Duo exempla accommodatissima.

Et quoniam exemplis ea, quæ sunt obscura, exactissimè illustrantur; propterea vtar exemplo accõmodatissimo a sanitate, necnon a pulchritudine corporis sumpto, quibus recta ratione animi perfectio respondet. Si corporis pulchritudinem sanitatemque consideramus, percipimus ambas per vniuersum corpus extendi, esse totum quoddam ex uariis partibus congruente ratione ligatis consurgens: & quamuis alia oculi, alia oris, alia manus sit pulchritudo & sanitas; tamen ex huiusmodi partium congruente ratione ac consensione iunctarum, una absoluta, uniuersaq; totius corporis sanitas ac pulchritudo cõsurgit. Id ipsum de temperantia, fortitudine, cæterisq; Virtutibus iudicare debemus.

Diluuntur aduersæ rationes.

Diluitur ratio Platonis.

Diluitur rõ Alexandri.

Neq; arduum est aduersis rationibus respõdere. Nam Platoni in Protagora ostendenti partes Virtutis esse con- D similes & eiusdem rationis, dico eas esse consimiles ratione communium ligamentorum quasi communium spirituum & neruorum, quibus ligantur; at ratione propria esse formas dissimiles: quod patet ex ipsomet Platone, qui in 4. de Rep. & alibi, uariarum partium Virtutis uarias tradit definitinnes. Rationi Alexandri asserentis; dũ totum ex variis partibus est conflatum, partibus nec nomen nec definitionem totius competere; Respondeo in hac argumenratione includi æquiuocationem: nam (vt dixi) Virtutis nomen duo significat, genus scilicet singularum virtutum, & Virtutem Vniuersam, quæ est uirtus tota & perfecta: de singulis virtutibus verè dicitur nomen & definitio Virtutis pro genere sumptæ; at non virtutis uniuersæ. non enim fortitudo est uniuersa uirtus, nec liberalitas, neque his congruit definitio uniuersæ uirtutis; quod patet exemplo pulchritudinis, & sanitatis: Sanitas enim oculi, eiusque pulchritudo est quidem sanitas, & pulchritudo, at non uniuersa sanitas, vniuersaque pulchritudo totius corporis.

Colligitur quomodo Virtus vniuersa vna fit.

Constat igitur Virtutem vniuersam esse vnam per connexionem, & communia ligamenta singularum partium distinctæ formæ: in qua connexione pars quælibet suam seruat formam, & per connexas nedum non minuitur, vt ea quæ miscentur, verùm potius & pro esse, & pro actione perficitur:

& cum

A & eum quæuis pars in suo gradu sit perfecta; ex cunctis tamen Virtus uniuersa perfectissima, splendidissima, & potentissima consurgit. Inde euenit, quòd virtutes singulæ, rectius partes forma distinctæ, quàm distinctæ & separatæ species nuncupantur: Propterea Arist. in primo Rhetoricorum Temperantiam, Fortitudinem, & reliquas frequenter nuncupat partes, potius quàm species Virtutis. Particulares Virtutes cur rectiʹ partes quàm species dicantur.

De connexione Moralium Virtutum. Cap. XXXIX.

Frequenter dictum est in præcedentibus, & ab Aristotele asseritur, morales Virtutes adeò esse iunctas, vt una sine altera consistere nequeat; quæ connexio earum dignitatem & præstantiam patefacit: propterea pro Virtutum exacta notitia de earum mutuo amplexu, mutuaque connexione agendum est. Quemadmodum Vitia summopere dissidēt, & nedum Virtutē, verum se quoque mutuò destruunt: ita ex aduerso Virtutes morales insolubili nodo ligantur, Connexio Virtutum.
B incomparabili consensione & harmonia sibi mutuo respondent, salutarique spiritu se perficiunt; non secus ac diuinæ gratiæ, quæ semper se amplectuntur, & nunquam separatę inspiciuntur. Hanc felicem copulam inspexit Pythagoras; expressit Plato in Protagora, necnon in lib. de Regno: patefecit Aristot. in Quinto Moralium Nicomachiorum; dum virtutes in vnam redegit, necnon in calce sexti libri, dum morales virtutes cum rationalibus comparauit: approbarunt nostri Theologi. Ideo Gregorius in 22. Moralium dixit: Prudentia vera non est, quæ Iusta, Temperans, & Fortis non est: nec perfecta est Temperantia, quæ Iusta, Fortis, & Prudens non est: nec Fortitudo integra, quæ Prudens, Temperans, & Iustanō est: nec vera Iustitia, quę Prudens, Fortis, & Temperans non est &c. Oritur Virtutum connexio ex octo præsertim arctissimis vinculis. Primum est prudentia, sine qua nulla virtus moralis consistere valet, vt in calce sexti moralium Nicomachiorum affirmauit Aristoteles: Hęc adeò cum Virtutibus est inserta, vt Zeno Stoicorum princeps, & Apollophanes Gregorius. Per quę connectātur Virtutes. Octo vincula virtutum. Primum.
C Virtutem omnem putarint esse vnam, & illam esse Prudentiam. Alterum Vinculum est communis finis, nam finis omnium est honestum, in quem conspirant non alia ratione, nisi quia est honestum: cum itaque homo Virtute præditus sit uir probus, & vir probus sua probitate & uirtute expetat honestum vt honestum est, & reduplicatio vertatur in uniuersale, Vir itaque probus appetet omne honestum, quod ei conuenire non potest, nisi omni virtute sit præditus: qui enim constanter omne honestum expetit, omni virtute est decoratus. Hunc nodum ex fine prodeuntem cumulatè patefecit Alexander in 2. de anima cap. 41. Tertius nodus oritur ex Amore, quo (vt dicebat Plato in Conuiuio) alter insolubilior inueniri non potest. Amor tribus modis deuincit Virtutes: primò per amorem ad voluntatem pertinentem, quo bonum & honestum constanter amamus & optamus: secundò per amorem attinentem ad appetitus sensuum; quo, vt decet, diligimus obiecta eorum, & rationem rectam; tertiò per mutuam virtutum dilectionem; cum enim virtus omnis expetat honestū, ac vnaquæque Virtus honesta sit, vnaquæque virtus diligit alteram, & pro facultate cum altera connectitur; finis enim Amoris coniunctio est. Secundū. Alexāder. Tertium. Amor quomodo deuincit Virtutes.
D Quarta connexio oritur ex Principum Virtutum coextensione, mutuoque amplexu. Iam patuit Iustitiā, Fortitudinem, Temperantiam esse virtutes vniuersas, meare per omnes, & in singulis reperiri: quamuis enim vt uersantur in propria materie, & considerātę vt partes, distinctę sint; tamen quoad communes quasdam earum proprietates meantper omnes, & singulę in singulis reperiuntur: per omnem enim virtutem obtemperamus legibus, uincimus nosipsos, uitia vt monstra domamus, & perturbationes congruenter temperamus, ita consurgit connexio in principio per communem Temperantiā, in medio per Fortitudinem, in fine per Iustitiam. Quintò oritur connexio ex requisitis ad perfectionem actionis singularum virtutum, actionumque concursum: si enim contingere posset, vt partem haberemus virtutis (gratia exempli) Temperantiam, & simul uitio Auaritiæ essemus inquinati, nunquam omni ex parte perfectam temperantiæ ederemus actionem; contingere enim posset, quòd puella casta & temperata, ob Auaritiam vel ægrè fungeretur Temperantiæ munere, vel Temperantiam peruerteret. Cum igitur actiones ex Virtute prodeuntes iunctæ sint, et necesse, vt vir- Quartum. Quintum.

Plato. vt uirtutes omnes morales sint colligatæ. Ideo iure dicebat Plato in primo de legibus A claudam esse Fortitudinem ex parte dextra, si superat dolores, succumbit voluptatibus. Sextum. Sextò elucescit connexio, perpendendo attinentia ad denominationem nobis per morales Virtutes competentem. Sententia est Aristotelis in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. necnon in primo Rhetoricorum morales virtutes esse huius conditionis, vt homo eis ornatus absolutè vir probus denominetur; adeò quòd Vir Fortis, cum sit fortis, absolutè dicitur probus; similiter liberalis absolutè probus nominatur: at nemo unquam absolutè probus diceretur, nisi absolutè virtutem omnem includeret. Quod confirmatur: quia homo vno uitio inquinatus, absolutè dicitur vitiosus, & quia nemo absolutè simul vitiosus, & probus dici potest, ideo necesse est, vt homo vna uirtute præditus omni virtute sit ornatus, omnique vitio careat. Hinc dicitur: qui in vno est reus, in omnibus prosumitur reus; & una actio vitiosa innumeras probas obumbrat & labefactat. Iure igitur Arist. in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. dixit; in naturalibus Virtutibus fieri posse, vt inter B Septimũ. se separentur, in iis autem, in quibus absolutè vir bonus nominatur, non posse. Septima connexionis ratio sumitur ex præelectione, quam rectè explicauit Alexander in 4. Nat. quast cap. 12. Nam præelectio in functione munerum virtutis principem tenet locum, vt sæpe Arist. affirmat; præelectio recta rectam sequitur consultationẽ, recta consultatio exposcit vt ducem rectam finis expetitionem: at cui præelectio, cõsultatio, rectaque finis expetitio competunt, vt omnes competant uirtutes necesse Octauũ. est. Octauum caput connexionis sumitur ex integritate perfectioneque Virtutis, quod etiam declaratum fuit ab Alexandro in 2. de anima cap. 41. nam inquit: Integrum quiddam est ipsa virtus, absoluta, & perfecta, cuius partes sunt Iustitia, Fortitudo, & aliæ; quæ non simpliciter virtutes, sed cum additamento, & circa hæc, simpliciter enim est illa integra: Et addit: Haud enim facile est (vt inquit Theophrastus) virtutis differentias ita secernere, vt non inter se aliqua saltem in re consentiant atque conueniant; appellationes uerò ipsarum sunt, vt communis usus appel- Confirmatio. lat. Demum eadem virtutum copula, fęlixque connexio confirmatur ex sententia C Pythagoreorum; & præsertim Metopi & Theages, qui tres statuebãt virtutis fontes: Scientiam, ad quam redigebant prudentiam; Potentiam facultati irascendi compe- Fælix triũ conspiratio. tentem; & Voluntatem, cum qua præelectionem, & cupiditatem connectebant; & tunc consurgere uirtutem existimabant, dum scientia, potentia, & uoluntas unà rectè conspitant: at quicunque horum trium congruente conspiratione fuerit præditus, vt omni uirtute sit honestatus necesse est. Non itaque iniuria Aristo. morales virtutes ita complicatas existimauit, vt una sine altera consistere nequeat.

Dubia de Virtutum connexione. *Cap. XL.*

DVm Principia, Naturam, Conditiones, Muneraque virtutum perpendimus, miram in eis conspirationem ronnexionemque inueniri iudicamus. At; dum ex aduerso humanam inspicimus imbecillitatem, uirtutesque in uariis dispersas, & quasi diuulsa membra seiunctas intuemur, co D gimur de uirtute ambigere, ac eas non ita necessariò esse coniunctas existimare: & experiẽtia præsertim; quia nos potius experientię, quàm rationi cogimur adhibere fidem. Protagoras. Propter ea asserebat Protagoras apud Platonem, multos extitisse vitos fortes, strenuosque militum duces, qui tamen vel intemperantes, uel iniusti fuere: vicerunt sua fortitudine viros, uicti fuerunt ob intemperantiam a fœminis; ut legitur de filio Amilcaris, & de aliis innumeris. Similiter uice uersa viros plurimos cognoscimus Temperatos, Iustos, Liberales, Magistratibus suæ Reip. optimè accommodatos qui tamen, quoniam in terribilibus non sunt uersati, sunt timidi & imbelles. Hos ipsum Plato. affirmauit Plato in dialogo de Regno inquiens, Fortitudinem & Temperantiam, quãuis virtutis sint partes, tamen multis in rebus inter se pugnare. Id ipsum asserunt Aristoteles in sexto Topicorum loco 89. inquiens: Accidet autem hoc, si hic quidem Arist. ipsorum Temperantiam, & Timiditatem habet; ille autem fortitudinem, & prodigalitatem. Insuper id, quod experientia cognoscimus, ratione confirmare ualemus, & primò: Si uirtutum una sine altera consistere nequit, absolutè inferre licebit nemi-

A neminem esse Virtute præditum; quia nemo apud nos reperitur, in quo aliquid non desideretur, in quo omne virtutum genus refulgeat, qui omni ex parte sit beatus; qui dicere ualeat, Peccatum non habeo. Preterea: Virtutum nonnullæ inter se pugnãt, una repellit alteram, vt Liberalitas Magnificentiam, Honorisque moderata appetitio Magnanimitatem, adeò vt nec liberalis sit magnificus, nec honorem mediocrẽ moderatè appetens sit Magnanimus: Et nedum Virtutes, verùm etiam conditiones hominum pugnant cum conditione quarundam uirtutum: nam Viri Pauperes & obscuri, possunt quidem esse liberales, & honoris mediocris congruenter cupidi, at non Magnifici, nec Magnanimi. Id ipsum patet de Vniuerso Ciuilium Virtutũ genere comparato cum genere Heroicarum, quæ seruari simul non possunt, cum Ciuiles relatæ ad Heroicas obtineant locum defectionis, & unius extremi, quod cum eminenti medio non seruatur. Propterea Scotus Theologus insignis, & Philosophus acutissimus, in 3. Sententiarum distin. 36. connexionem illam virtutum minimè necessariam affirmauit, idque his potissimum rationibus demonstrauit: Primò consi-

Ratio pro seiunctione virtutũ

Opinio Scoti.

B derando originem Virtutum. Nam habitus Virtutum more, iteratisque actionibus producuntur: at frequenter contingit, vt aliquis magis in actionibus vnius virtutis quàm alterius uersetur, magis ad unum quàm ad alterum actionum genus sit facilis, magisque abundet instrumentis opportunitatibusque pro una quàm pro altera Virtutis actione: & quoniam homo actionibus temperantiæ non euadit fortis, neque actionibus fortitudinis temperans, sed fortis; ideo potest homo unam acquirere uirtutem, & non alias. Insuper idipsum ostenditur ex definitione uirtutum: si enim virtutum connexio esset necessaria, etiam esset per se, & esset de ratione uirtutum: at inspicimus eam non accipi in definitione uirtutis, nec sequi definitionem illam; sed solum denotari connexionem Virtutum Moralium cum prudentia sibi propria, non earum inter se: ea igitur connexio virtuti competit ex euentu, & propterea potest non competere. Præterea ita argumentatur: Si pro constitutione Virtutis necessaria esset ea connexio, sequeretur, quòd quælibet Virtus esset ratio alteri vt esset Virtus: con-

Rationes Scoti. Rõ prima

Altera rõ.

Rõ tertia.

C sequentia nota est; consequens esse absurdum ita ostenditur: si enim id esset; tunc aliqua esset uirtus, antequam esset uirtus; insuper nulla esset prima Virtus: demum nulla esset Virtus. Hę consequentiæ ita facilè deducuntur: Nam si uirtus una nõ posset esse sine altera, temperantia itaque habebit a fortitudine vt sit virtus, & uice uersa fortitudo a temperantia; quare fortitudo erit virtus, antequàm sit uirtus: temperantia enim non est virtus sine fortitudine, igitur oportet ut fortitudo prius sit virtus; at ea nõ est virtus sine temperantia; fortitudo itaque erit virtus antequam sit virtus. Similiter sequitur quod nulla erit prima virtus, nec ulla in nobis prius altera generabitur; quoniam nulla reperitur, quæ alias non supponat. Demum sequitur, quòd nulla erit virtus: quia si una non potest esse virtus, nisi adsint aliæ, & aliæ non possunt esse sine ea; una igitur supponet alias, & supponetur ab eis, & erit prior ac posterior aliis & seipsa; quæ maximè pugnant, & simul seruari nequeunt: & propterea nulla erit virtus. Præterea perfectiones non uniuersæ sed in parte sumptę, ita se habent, vt una possit esse sine altera; vt sanitas & pulchritudo oculi sine ea auriũ: at uirtutes mo-

Quarta ratio.

D rales sunt perfectiones in parte, uariæ enim uarias perturbationes rectè componunt una itaque non exposcit alteram, sed potest esse sine ea; presertim, cum perturbationes non sint subordinatæ. His ac similibus rationibus nititur Scotus nodum & cõnexionem virtutum dissoluere: ideo colligens asserit, nec unam Virtutem moralem cum altera esse necessariò iunctam, nec partem prudentię cum vniuersa Prudentia, sed solum virtutem cum sibi propria & respondente prudentia esse colligatam; vt Tẽperantiam cum ea prudentiæ parte, quæ versatur in attinentibus ad Temperantiam. Nam actiones uarię varias exposcunt prudentiæ partes, & potest homo in attinentibus ad unum actionis genus esse versatus, in eoque esse prudens, non autem in attinentibus ad aliud; ac ita potest una, & non altera morali uirtute esse honestatus.

Cõclusio.

Non

Nonnulla explicantur conducentia pro solutione Difficultatis. Cap. XLI.

A

Primum quod accipitur.

Voniam satis firmis rationibus conspicuisque auctoritatibus uirtutum cõnexionem patefeci; propterea, vt aduersas rationes ualeam diluere, nonnulla præaccipienda duxi. Quorum primum est, Virtutem duobus modis posse nobis competere; vel cum postrema sua perfectione, vel cum diminutione & imperfectione aliqua. Dum de genere alicuius rei loquimur, debemus semper optimum, absolutum, perfectumque illius generis inspicere; id enim est finis, est perfectè & absolutè tale, non permixtum cum suo opposito: per id autẽ, quod absolutè & perfectè est tale, uera, propria, & sincera rei natura cognoscitur, quæ est regula cognitionis aliorum. Hoc seruauit Cicero agens de Oratore, Plato de Rep. Aristoteles de Demonstratione, & similibus: quare idipsum seruare debemus, dum agimus de Virtute. Accipiendum secundò, ob causas in præcedentibus relatas nullam virtutem cunctis suis numeris posse esse absolutam, nisi cum cæteris iũcta sit; mutuo enim se perficiunt, augent, sibique opem ferunt. Tertiò id mente repetendum memoriaque seruandum est, quod in præcedentibus etiã dixi, tribus præsertim modis posse in nobis Virtutes morales gigni: vel munere eminentiorum habituum; ac ita dicuntur contemplationem sequi, & ex Naturæ, Diuinæque prouidentiæ fontibus hauriri: uel per consecutionem, munere mutuæ connexionis earum; per cuiuslibet enim Virtutis actiones rectè paramur erga communem finem, nec perfectè exercemur pro una, quin exerceamur pro aliis; vel demum per se & primò, & id fit actionibus attinentibus ad uirtutem illam vt cõtradistinctam ab aliis; & de hoc modo, tanquam de proprio & per se primo, loquitur Arist. in 2. Moralium Nicomachiorum. Accipiendum est postremò: quòd, cum ad habitum virtutis requiratur firmitas & constantia, ea nedum requiritur, vt a contrario non superemur; verùm insuper, vt a nullo penitus a medioctitate reuocemur: Veluti Temperantia est habitus, quo tum constanter in uoluptatibus moderamur; vt nedum a nimia uoluptate, uerùm neque a Timore, neque ab Auaritia, neque ab vllo alio a medio retrahi ualeamus; alioquin absolutè temperati non essemus. Hoc tamen verũ est, quòd; cum pro Virtutis constantia ea duo requirantur, nempe vt neque a contrario neque ab ullo alio a medio reuocemur; vnum tamen est magis proprium, magisque de ratione singularum virtutũ, ne scilicet a contrario reuocemur. Ex his constat primò actionum copula: secundò, quòd nos in attinentibus ad uirtutem aliquã dupliciter delinquere possumus; vel primò, & ratione contrarii proprii eius uirtutis; vel secundò, ob oppositum alterius Virtutis; vt qui per Iram, Timorem, vel Auaritiam a medio Temperantiæ recedit. Ex dictis etiam ratio conspicua est, cur Virtutes imperfectæ seiungi a se inuicem possint, perfectæ nequeant. Ideo Arist. in VI. Moralium Nicomachiorum cap. 13 dixit; Virtutes morales, siue potius Virtutum semina & inchoationes, quæ nobis per naturam competunt, posse seiungi; more autem confirmatas, nequaquam. Id ipsum nos iudicare debemus de uirtutibus more acquisitis, imperfectis tamen, nec cunctis suis numeris absolutis; de his quoque uera est sententia Aristotelis in sexto topicorum concedentis Temperantiam cum Timiditate, & Fortitudinem cum Prodigalitate coniungi. Et quoniam in hominum genere vt plurimũ Virtutes inueniuntur sine postrema perfectione, propterea vt plurimum seiunctæ inspiciuntur. Colligamus itaque Virtutes vltima perfectione præditas necessario esse iunctas, inchoatas verò & imperfectas nequaquam; & quoniam vt plurimũ sunt tales, ideo vt plurimum seiunctæ inueniuntur.

Alterum quod accipitur. Tertium. — B

Quartum

C

Nos dupliciter delinquere posse.

Virtutes imperfectæ seiungi possũt perfectæ nequaquã — D

Tria alia explicantur pertinentia ad notitiam Connexionis Virtutum. Cap. XLII.

Attinẽtia ad Virtutes sunt dupicia.

Ro exacta cognitione pertinentium ad connexionem virtutum tria adhuc explicanda supersunt. Primum est, quòd attinentia ad moralem virtutẽ duplicis sunt conditionis: nonnulla enim sunt de interna ratione, & essentia earum; alia non sunt de essentia, sed extrinsecus cum virtute colligantur

A tur. De essentia virtutũ sunt constantia, scientia, prælectio, honestique desiderium:
externa sunt, vt homo per naturam ad unum potius quàm ad aliud actionis genus
sit facilis, vt magis abundet instrumentis vnius quàm alterius virturis, vt magis per
varias occasiones versetur in vno quàm in alio actionis genere. Dum dicimus virtu-
tes perfectas esse iunctas, id intelligi debet quoad ea, quæ sunt de interna ratione vir
tutum, non quo ad alia: Nam sæpe accidit, vt in homine probo, quamuis virtutes sint
iunctæ, modò tamen vna modò altera magis fulgeat ob externa nuper relata. Prop-
terea Historiarum ore quorundam commendatur Iustitia, aliorum Fortitudo, non
nullorum Magnificētia, ac ita de singulis. Alterum, quod explicandum occurrit, est:
num virtutes ita iudicari debeant colligatæ; vt, seruata inter eas proportione, ita ę- An virtutes seruata semper proportione crescant.
què crescant & perficiantur, vt æquè seruata proportione dicuntur crescere singulæ
partes viuentis; quemadmodum asseruit Aristoteles in primo de Gen. & inter. Cen
suit D. Th. in prima secundæ quæst. 66. Art. 2. virtutes morales ęquè crescere, & per
B fici; Ratio eius fuit, quia Prudentia est communis forma virtutum; ideo oportet, vt
per eam seruata proportione medium in quauis materie virtutis rectè constituatur. Opinio D. Thom. D. Augustinus.
Cui sentētiæ subscripsisse visus est Diuus Augustinus in sexto de Tri. cap. 4. inquiens.
Quicunq; sunt æquales in Fortitudine, æquales sunt in Prudentia, Temperantia, & ita
de cęteris: nam si dixeris eos esse ęquè fortes, sed vnum præstare Prudentia; sequitur,
quòd vnius fortitudo minus erit prudens, & propterea nō æqualis: & ita se habet de
reliquis Virtutibus. Plato in Protagora satis similem formauit rationē; adeò vt hac Plato.
in re, quemadmodum in aliis multis, uideatur Diuus Augustinus sequutus fuisse Pla-
tonem. Hanc opinionem ego satis dubiam & minus probabilem existimo. Ratio est: Reiectio. Ratio.
quoniam virtus Prudentiam exposcit, Prudentia longo rerum vsu acquiritur, & quia
homo frequenter magis in attinētibus ad vnum quàm ad aliud uirtutis genus versa-
tur, ideo potest magis in attinentibus ad vnam quàm ad aliam Virtutem euadere pru
dens, & propterea perfectius vnam quàm aliam Virtutem acquirere: quod experien
C tia nos docet. Conspicimus multos versatos in Arte Militari, rectius pro eo actionis Experientia.
genere consulere, prudentioresque euadere, quàm pro alio, ac ita exactius assequi
Fortitudinem, quàm Temperantiam; constantius expetere honestum in materie For
titudinis, quàm Temperantię: Econtra nonnulli in ocio & in Reip. administratione
educati, viri iusti, & pro ea parte prudentes euadunt; cum tamen fortitudine videā
tur carere. Hinc ait Aristoteles Rerump. nonnullas rectè institutas esse ad Pacem,
alias ad Bellum. Confirmatur: quia, si virtutes æquè crescerent & perficerentur; se- Confirmatio.
queretur quod, vt virtutes perfectę, ita imperfectę iunctæ ac complicatæ essent, quod
non esse necessarium in præcedentibus patefeci. Ratio Diui Thomę facilè soluitur.
Dicebat virtutes ęquè crescere, quoniam Prudentia est communis forma earum. Diluitur rō D. Th.
Respondeo rationem dilui: primò; quia prudentia non est forma interna & propria
earum, vt patefeci: secundo; quia potest Prudentia pro vna uirtutis specie esse perfe-
ctior, quam pro altera. Confirmationi sumptæ ex Diuo Aug. dico; rationem eius so Diluitur rō ex D. Augu. deprompta.
D lum ostendere, quòd facta cōparatione fortitudinis unius cum fortitudine alterius, &
supposita earum æqualitate, necessariò sequitur vt Prudentia vnius hominis sit æqua
lis Prudentiæ alterius; at non quod Fortitudo vnius sit ęqualis Temperātiæ eiusdem:
Possunt enim ambo æquè esse Fortes, & ęquè Prudentes in materie Fortitudinis, at
non in materie Temperantię, vt iam patefeci. Hinc etiam minus veram censeo sentē-
tiam Diui Thomæ in prima secundæ quæst. 65. art. 1. ad quartum dicentis, non posse Reiicitur altera sententia D. Tho.
Prudentiæ rationem esse rectam in una materie, & non in alia, quia agibilia sunt su
bordinata & complicata; adeò vt qui in uno delinquit, in omnibus delinquere dica
tur: At hoc cum rationi, tum experientiæ aduersatur, vt patet ex prius dictis. Hinc
nonnulli rectum consilium tradere valent in attinentibus ad bellum, quod non ita fa
cere apti sunt in attinentibus ad Iustitiam & pacem. Et ea sententia (Qui in vno de
linquit, in omnibus delinquere dicitur) solum uera est quoad ea, quæ sunt commu-
nia omnibus virturibus: veluti; cum honestum quia est honestum sit finis omnium,
ideo qui ab honesto per vitiosam aliquam actionem recedit, ratione recessus ab ho-
nesto in omni uirtute delinquere dicitur, id tamen non est uerum quoad ea, quæ sin
gularum Virtutum sunt propria. Tertium caput & postremum, quod considerandū
est per iam dicta, ferè est absolutum. Id autem est: quòd; cum Scotus ex una parte
censeat

Conciliatur Scotus cũ D. Tho.

censeat Virtutes non necessariò iunctas, ex altera Diuus Thomas vnà cum Diuo Augustino eas esse complicatas affirmet; ambo verum aliqua ex parte tetigere: Virtutes cum Scoto, vt imperfectæ, & quo ad ea quæ sunt propria singularum, & quo ad extrinsecus concurrentia, non sunt necessariò complicatæ: Ex aduerso Virtutes perfectæ, quo ad communia capita connexionis, & quoad ea quę sunt de ratione earum, necessario sunt complicatæ, vt cum Platone Aristoteles & Diuus Augustinus existimarunt. A

Diluuntur rationes, quibus ostendebatur Virtutes non esse complicatas. Cap. XLIII.

Diluitur ratio prima.

EX declarata veritate facile modò est aduersarum rationum elicere solutiones. Asserebatur primò ex Protagora, ex Aristotele in sexto Topicorum, ex Experiẽtia, frequẽter Virtutes esse seiunctas. Dico cum Platone in eodem dialogo, necnõ in eo de Regno, eas esse virtutes imperfectas, uel non re uera virtutes: veluti in Lachete feroces nuncupat Leones, at non fortes, ita feroces potius, quàm re vera fortes sunt multi homines: Ideo Arist. in 3. Moral. Nicom. varias retulit formas nõ ueræ, sed apparentis fortitudinis. Vel itaq; nõ sunt re vera Virtutes, vel sunt imperfectæ: vel tertiò, si perfectæ fuerint, videntur per externa seiũctæ, ob uarias opportunitates, assuetudines, instrumẽta, & propensiones; cum tamen intrinsecus iunctæ sint. B

Diluit secunda ratio. Diogenis lucerna. Platonis Androgynus.

At addebatur, quia sic nemo esset Virtute præditus. Respondeo homines exacta virtute ornatos adeò esse raros; vt iure Diogenes, Luce media, accensa lucerna quærens perfectum hominem, neminem se inspicere affirmauerit: Et Plato in Conuiuio, Priscum Androgynum, Virum nempe omni ex parte quadratum, finxit sectum ac seiunctum, cum in homine nil integrum inspiciatur: Et presertim, quia huic incommodo humana vita subiicitur, vt vnica actio improba innumeras probas denigret ac labefactet.

Diluit ratio tertia.

Dicebatur præterea, Virtutes nonnullas inter se pugnare: Respondeo eas non pugnare, sed superiores eminentia & dignitate includere inferiores. Insuper: dum dicitur Virtutes morales esse connexas, non fit comparatio inter uarios virtutum gradus, quorum inferior sine superiori seruari potest, vt imperfectum sine perfecto; sed inter Virtutes morales eiusdem gradus. Demum addo, quòd ut se habet liberalitas ad eã hominum conditionem, cui congruit, ita Magnificentia ad eminentiorem conditionem; vt docet Arist. C

Diluũtur rõnes Scoti. Diluit prima.

Rationum autem Scoti ex iam dictis colligitur solutio. Nam dum inquit virtutes morales acquiri iteratis actionibus, quæ sunt distinctæ: Respondeo Virtutes non vno, sed tribus modis in nobis gigni, vt patefeci: Addo insuper, nos non perfectè versari in actionibus vnius Virtutis, quin versemur in omnibus, cum sint connexę, & mutuo ex se vicissim pendeant.

Chrysippus.

Propterea rectè dixit Chrysippus Stoicus (referente Plutarcho in libro de Stoicorum repugnantiis) Virtutes sese vicissim consequi; nedum quia vna præditus habeat omnes, verùm insuper, quia per vnam agens, agat per omnes: & neque Virum perfectum ait eum, in quo non sint omnes Virtutes; neque actionem perfectam, ad quam non omnes conspirent Virtutes.

Diluitur altera.

At addebat Scotus connexionem non esse de ratione Virtutis: Dico eam esse non de ratione Virtutis quouis modo sumptæ; sed esse de ratione perfectionis eius, quæ ob sui puritatem cum nullo impuro seruari potest. Est enim de ratione perfectæ virtutis per consecutionem: Primò, quia Virtus est habitus firmus & constans; non est autem talis, nisi dum neque a contrario neq; ab ullo alio turbari potest: Insuper, quia de ratione uirtutis est ratio recta, & desiderium honesti ut honestum est; quæ duo non sunt omni ex parte perfecta, sine omnium moralium uirtutum connexione. D

Diluitur tertia.

Dicebatur vlterius; quod, si necessaria esset ea connexio, aliqua esset Virtus, antequam esset Virtus; & inferebantur uaria absurda. Quibus respondens dico ea minime sequi; quoniam Virtus una non habet ab altera, ut sit uirtus (id enim habet a rectitudine rationis, & a constantia in appetendo recto in propria materie) sed una habet ex connexione cum altera absolutam perfectionem, perfectam constantiam, & immobilitatem; adeò ut nec a suo contrario, nec ab alio ualeat ab honesto, & a medio reuocari: quam postremam perfectionem adipiscuntur

scuntur

A fcuntur omnes fimul, dum impletur numerus uirtutum; non fecus ac in appofitione ultimæ tegulæ vniuerfa domus redditur perfecta, & in aduentu vltimę formę fingulæ partes hominis poftremam affequuntur perfectionem. Sic itaque temperantia nō habet a Fortitudine abfolutè vt fit virtus, neque econtra, fed vt fit Virtus omni ex parte perfecta pto his, quæ funt de ratione exactæ virtutis; quoad abfolutam fcilicet re ctitudinem rationis, conftantiam, & honefti appetitionē; adeò vt Fortitudo vna ex parte perficiat Temperantiam, ex altera perficiatur: & hæc non funt abfurda, fed verifsima. Addebatur vltimò, perfectiones in parte poffe feiungi, vt perfectionem oculi ab ea manuum. Refpondeo: Perfectiones, quæ ita funt in parte, vt vna non pendeat ullo pacto ab altera, poffunt feiungi: at quæ tenus una pendet ab altera, & omnes habent aliquid commune, feiungi non poffunt, vt fe habet de Virtutibus moralibus. Colligamus igitur virtutes morales omni ex parte perfectas complicatas effe, imper fectas nequaquam: Addamus; quòd, cum fint complicatæ, non tamen in eodem æquè fulgent; ac demum non feruata eadem proportione crefcunt. Diluitur ultima. Conclufio dictorum.

B

An Virtus Moralis recipiat Magis & Minus. Cap. XLIIII.

SAcpe affertum eft Virtutem Moralem eādem, in variis vario modo tefulgere; ac in eodem primò imperfectam, mox perfectam reperiri poffe: qua de te non leuis eft dubitatio. Dubium eft enim, an Temperantia, Fortitudo, & Virtutes fimiles, prædita fint gradibus, per quos fufcipiant magis & minus. De hac difficultate Principes Stoicorum, & cum eis Seneca, Cicero, aliique viri præftantifsimi, negationem tuentur, afferentes virtutem in indiuiduo effe pofitā, nec fufcipere magis & minus: pro qua fententia has ego cenfeo formari poffe potiores rationes, & primò. Virtus in medio geometrico eft pofita, huiufmodi medium vnum & indiuiduum eft, quare vno folo modo poteft attingi: quod etiam afferuit Ariftoteles in fecundo Moralium Nicomachiorū cap. v I. inquiens, Rectè agere vno modo contingit, errare verò modis innumeris. Præterea: Qualitates contrario præ C ditæ propterea magis & minus recipiunt, quia cum contrario permifcentur: virtus cum uitio permifceri non poteft; non enim recta ratio cum peruerfa, nec honeftum cum eo quod non eft honeftum permifcetur, & fi permifcentur, abfolutè ratio deprauata, & actio uitiofa denominatur; & præfertim, quia in uno delinquens in omnibus errare dicitur. Præterea: Id, de cuius ratione eft perfectio & abfolutio, non recipit magis & minus; non enim omne, totum, & perfectum, magis & minus fufcipiunt; quoniam minus toto non eft totum, minus omni & abfoluto ne omne nec abfolutum eft: At de ratione virtutis eft perfectio & abfolutio; perficit enim id, cuius eft virtus, & eius actionem: non itaque recipit magis & minus. Præterea Stoici vitia omnia effe paria ita oftendunt: vitium eft pofitum, non in hac vel in illa, fed abfolutè in declinatione a recto & a Scopo: quare quicunque ab his recedunt, abfolutè & æquè dicentur erraffe, veluti abfolutè dicuntur in aqua merfi, quicunque vel vno uel decem pedibus fub aqua funt pofiti. Quòd fi uitia funt paria, longè magis paria funt uirtutes: tum, quia contrariorum par eft ratio: tum quia res, quò funt præ D ftantiores, eò magis in indiuiduo funt pofitæ: tum demum, quia virtutes fui natura & conditione certæ, definitæ, proprioque termino circunfcriptæ dicuntur. Infuper: virtus eft rectitudo, cum includat rationem rectam; eft veritas, cum a vero pendeat; eft ordo, cum per congruentia media ducat in finem: Quare, vt nil recto rectius, nil uero verius, nil ordine ordinatius, nil decenti decentius; ita nil bono melius, nil temperante temperantius, forte fortius, iufto iuftius excogitari poteft: non itaque recipit uirtus magis & minus, fed unicè contingit cum recta ratione confentire, rectè agere vero refpondere, mediumque attingere: & qui exactè rectum deferit, ftatim obliquè meat, & in uitio eft pofitus. Non itaque iniuria Stoici, aliique viri fapientes virtutem in indiuiduo pofitam affirmarunt. Cum his videtur etiam effe Alcinous in lib. de doctr. Plat. cap. 26 inquiens: Abfolutę profectò virtutes nec crefcūt unquam, neque decrefcunt; vitia verò intenduntur, & remittuntur. Theages Pythagoreus in lib. de virt. inquit. Virtus eft decorum, & quod conuenit fieri; cui nec adiectio, nec detractio conuenit: eft media exceffus, & defectus; extrema eft, quia nec

Opinio Stoicorū. Fundamēta eius opinionis. Ratio prima. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta. Alcinous. Theages.

nec adiectione, nec detractione opus habet; &c. Hoc in loco considerare debemus: A quòd omne id; quod in indiuiduo positum est, & caret suæ essentiæ latitudine; haber hoc, vt & maximum & minimum dici possit. Ratio est, quia nec maius nec minus esse potest; vt non ualet esse maius, dicitur maximum, vt non minus, minimũ: ita punctum simul & maximum & minimum est: similiter Deus est maximus, quia non valet esse maior; est minimus, quia si minor esset, non esset Deus. Ita constat Cardinalem Cussanum in lib. de docta ignorantia leuiter scientiam substulisse, cum ostendat & minimum esse maximum, & maximum esse minimum; per quod iudicat se destruere Principia Scientiæ. At leuiter errat: quoniam, dum dicimus maximum vel minimum, denotamus id, quod consistit in indiuiduo, quod distincta ratione est vtrumque: ita virtus, si in indiuiduo est posita, simul erit maxima & minima, quod absurdum non est. Hoc quoque de uirtute affirmasse visus est frequenter Aristoteles: nam in 2. Moralium Nicomachiorum cap. VI. inquit: De operibus iis, quæ perfecta sunt & absoluta, dicere consueuimus; nec iis detrahi quicquam, nec addi posse: Insuper addit; Rectè agere uno solo modo contingit: Et post pauca; Virtus igitur natu B ra sua & definitione est mediocritas, ratione autem rei optimæ & perfectæ est extremitas. Hęc indicant virtutem non recipere magis & minus, vt conspicuum est, non enim in perfecto, extremo, & summo magis & minus seruari potest, nam id, quod est minus, non est summum & extremũ. Insuper Aristoteles in 7. Phy. cont. XVIII. inquit Virtutem esse perfectionem. Auerroes id exponens ait: Perfectio est indiuidua; quoniam aliquid non est perfectum nisi in tempore, quo attingit perfectionem; quod tempus indiuiduum est. Insuper addit in calce, tum virtutem, tum vitia esse indiuidua; & propterea non dari medium inter virtutem & vitium. Præterea Arist. in prædicamento qualitatis inquit: Iustitia namque si dicatur magis & minus Iustitia, quidam dubitant; Iustitiam namque Iustitia non rectè aiunt magis & minus dici, nec Grammaticam, & ita de similibus. Demum addit Aristoteles in 7. Physicorum ad virtutem non esse motum, & in relatione esse positam: quæ id ipsum indicare videntur. C

Sophysma Cussani elidatur.

Aristot.

Auer.

Quomodo Virtus recipiat, & non recipiat magis & minus. Cap. XLV.

Virtutem recipere magis & minus.

Ostenditur experientia

Ostendit ratione.

Asserere absolutè Virtutes morales in indiuiduo esse positas, nec vllo pacto intendi vel remitti, experientię, rationi, & auctoritati manifestè aduersatur. Experientię primo: quia in nobismet experimur, & in aliis seruari inspiçimus, virtutes, virtutumque habitus recipi per gradus; ac eos modò magis, modò verò minus constantes & firmos esse; ideo nonnullos magis, alios minus Temperatos, vel Iustos, vel Fortes esse dicimus; quod honorum gradibus designamus: Cum enim honor sit uirtutis præmium & signum, non omnibus magistratus & leges æqualem honorem decernunt, nec omnes dicimus æquè dignos esse honore. Rationi quoque id ipsum aduersatur: Id enim, cuius principia, differentiæ, & affectiones recipiunt magis & minus, vt magis & minus recipiat necesse est: at D principia, differentię, & affectiones Virtutum sunt huiusmodi, nam affectio virtutis est delectatio & gaudium, quo afficimur in obeundo virtutis munere, & id ipsum quoque est signum contracti habitus; id autem gaudium manifestè recipit magis & minus, cum quidam magis, alii minus actione proba lætentur. Insuper assuetudo, constantia, honesti desiderium, & similia, quæ constituunt virtutem moralem, apertè recipiunt magis & minus: Id ipsum patebit in calce capitis de omnibus conspirantibus ad constitutionem virtutis. Et propterea Aristoteles in prædicamento qualitatis vt ex se cõspicuum profert, vnum dici altero fortiorem, iustiorem, & sic de cæteris, quamuis de virtutibus in se consideratis dubitet, an magis & minus recipiant. Similiter in 4. Top. loco 77. inquit: Vt si virtus suscipit magis, & Iustitia, & Iustus, dicitur enim Iustus magis alter altero &c. Cum itaque res sit dubia, pro ea explicanda considerandum est, quòd forma dupliciter potest considerari, primò in se; secundò, vt in alio recipitur. Si consideratur in se, & quoad ea, quæ sunt absolutè de

Aristotel. Opinio ꝓpria.

Forma dupliciter cõ

ratione

A tōne formæ & speciei, ita nulla forma recipit magis & minus. Ratio est: q a id, quod pertinet ad rei essentiā & speciem, est aliquid natura definitum, constans, & certum; veluti etiam est definitio eā explicans. Hinc rectè dicitur essentiam rei non includere gradus, in qua significatione omnes formæ in simplici ac inuariabili essentia dicuntur positæ: Et in eadem dixit Aristoteles in octauo Metaph. cont. 10. definitiones ac essentias rerū perinde ac numeros se habere, quibus nil addi, & a quibus nil detrahi potest, sine varietate speciei. Ac ita etiam vniuersè vera est sententia Porphyrii, in cap. de differentia dicentis, differentias magis propriè sumptas nec magis nec minus recipere; nam neque genus magis aut minus dicitur de eo cuius est genus, neque generis differentiæ, quibus diuiditur; ipsæ enim sunt, quæ vniuscuiusque rationem complent; esse autem vnicuique vnum & idem, neque intensionem neque remissionem recipit &c. Quod si Auerroes in decimo Metaphysicæ cont. 23. asserit differentias coloris recipere magis & minus, id solùm debet iudicari verum, quatenus in alio recipiuntur: vt etiam Aristoteles in octauo Metaphysicæ cont. 10.

Porphyrii locus explicat.

Auerroes

B concessit rerum essentias & formas recipere magis & minus, vt recipiuntur in materie, hoc est habere gradus particularis inexistentiæ, non autem essentiæ absolutè. Verùm hæ formæ in se consideratę duplicis sunt conditionis: nonnullæ enim sunt, quæ nedum expertes sunt graduum essentiæ, verùm insuper naturæ earum repugnant gradus inexistētiæ, per quos in altero recipiantur: & hæ vel sunt tales, quia de ratione earum propria est vt sint indiuiduæ; veluti de numeris & figuris se habet, ideo Aristoteles in prædicamento qualitatis negauit figuras recipere magis & minus: vel tales sunt, quia sui perfectione adeò dominantur materiei; vt vel ab ea non pendeant, qualis est Mens hominis; vel si pendent, tamen ob sui præstantiam & imperium in eam minimè ab indefinita & inconstāti natura materiei habeant vt magis & minus recipiant, quales sunt animæ mortales. Aliæ ex aduerso inueniuntur formæ, quæ quamuis suæ essentiæ gradus non includant, eis tamen minimè repugnant gradus indiuidui & inexistentiæ; qui tamen inter se sint eiusdem rationis quo ad es-

Formę sunt duplicis conditionis.

Gradus essentię & particularis existentię.

C sentiam, per quos distinctos gradus in subiecto recipiantur. Insuper huiusmodi formæ, quæ per gradus in subiecto recipiantur, dupliciter considerari possunt: primò quo ad vniuersam suam latitudinem, ac ita recipiunt magis & minus: secundò quo ad vltimam ac absolutissimam perfectionem, qua consideratione nec magis nec minus recipiunt; quoniam sic de earum rōne est, vt sint totum, perfectū, latitudine carens. His assumptis Difficultatem tribus assertionibus ita resoluendam censeo: Prima est; virtutem in se, & quoad attinentia ad essentiam suam, nec magis nec minus recipere: Altera est, virtutem in sua latitudine consideratam esse talem, vt ei non aduersetur in subiecto per gradus recipi: Postrema est; virtutem perfectam cunctisque numeris absolutam, nec magis nec minus vllo pacto recipere; cum qua vltima perfectione sola potius Mentis notione concipitur, quàm inueniatur in homine. Virtus itaque, vt in homine nata est recipi, suscipit magis & minus; & id ei conuenit ob multa ad virtutis constitutionem conspirantia. Et primò Ratione ducis, nempe Prudentiæ: quæ cū longo rerum vsu perficiatur, clarior & obscurior nobis cōpete-

Tres assertiones.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Cur Virtus in homine per gradus recipiatur.

D te pōt. Secundo ob assuetudinē ī eis actionibus, quibus virtutis habitus format, possumus enim in eis magis & minus, accuratius & neglıgētius versari, & ob id magis & minus constantes reddi in expetendo honesto. Tertio id potest oriri ex aptiore vel ineptiore natura recipientis, nam ob varietatem recipientis vario modo recipiuntur formæ. Quartò id euenire potest ex firmiore vel debiliore connexione cum scientia & sapientia: Nam Prudentia & Morales virtutes, dum complicatæ sunt cum Scientia & Sapientia, firmiores sunt, vt euenit in Viro sapiente; at seorsum a Sapientia sunt, tanquam Statutæ Dædali solutæ (vt ait Plato in Menone,) quæ recedunt & fugiunt. Quinto id oriri potest ex connexione maiori vel minori cum aliis moralibus virtutibus, de qua in præcedentibus verba feci. Demum oriri potest virtutum intensio & remissio ex variis extrinsecus occurrentibus; veluti ex Naturæ siue Fortunæ muneribus, quæ sunt instrumenta virtutum, & ex variis opportunitatibus. Inde euenit, quod virtutes Principum optimę sunt, deterrima eorum uitia: nedum, quia sunt duces, & exem-

Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

pla cæterorum; verum insuper, quia prædita sunt instrumentis, quibus eorum ha A
bituum perficiuntur actiones,

Diluuntur rationes, quibus ostendebatur Virtutes nec magis nec minus recipere. Cap. XLVI.

Diluitur prima ratio.

EX dictis in præcedente capite colligitur resolutio difficultatis, & dilutio ad
uersarum rationum. Dicebatur primò, medium virtute attingendum es-
se indiuiduum, & carere latitudine. Respondeo primò per fiduciariam re
probationem, concesso assumpto: quamuis enim medium sit vnicum &
indiuiduum, tamen possumus erga illud vario modo esse affecti; nam valemus
firmiores & mobiliores, constantiores & inconstantiores esse. Respondeo secundò
per instantiam, asserens assumptum non omnino esse verum: quamuis enim me-
dium exactissimæ Virtutis sit vnicum & indiuiduum, Medium tamen virtutis cum B
latitudine sumptæ præditum est aliqua latitudine. Ideo dixit Arist. in calce secun-
di Moralium Nicomachiorum. Qui paululum aliquid decorum egreditur, non est in
vitio: dicitur tamen id medium vnicè posse attingi, quatenus contradistinguitur a
Vitiis, in quæ per vias varias multifariã multisq; modis labi possumus. Dicebatur se

Ratio secũda diluitur.

cundò virtutem non posse cum vitio misceri, ideo non posse recipere magis & mi-
nus, quod fit per mixtionem contrarii. Respondeo, non misceri virtutem cum vitio;
sed virtuti conuenire magis & minus, per accessum ad exactè perfectum, & reces
sum ab eo, in illa latitudine quæ est extra vitium: nam ea, quæ habent mediũ per ne
gationẽ, adeò vt subiectũ valeat denudari ab extremis; veluti se hẽt de uoluptate &
dolore, de virtute & vitio, ac similibus; non est necesse, ut remissio semper fiat per

Non semper remissio per cõtrarium.

mixtionem eum contrario; sat enim est, ut fiat per accessum ad contrarium. His ac
cedit, quòd uirtus potest remitti ob nos, qui constantius vel inconstantius eam pos
sidemus. Tertia ratio ex eo sumebatur, quia perfectio & absolutio sunt de ratione

Tertia ratio.

virtutis. Respondeo: De ratione virtutis in sua latitudine sumptæ est, ut perficiat id C
cuius est virtus, & actionem eius; hoc autem recipit magis & minus, gradusque
includit: At de ratione virtutis, vt absolutissima est, proculdubio est vt exactissimè
perficiat, ac ita gradibus caret. Addebatur quartò ex sententia Stoicorum vitia esse

Rõ quarta diluitur.
Vitia non esse paria.

paria: Respondendum est, eos in conspicuo uersari errore. Propterea Plutarchus
in lib. de Stoicorum repugnantiis asserit, eos hac de re nedum malè sensisse, ue-
rùm insuper sibimet non constare, cum frequenter multa protulerint cum ea senten
tia pugnantia: Nam si vitia essent paria, perperam leges omnes aduersus vitia pœ-
nas statuerent impares: Insuper vitia sunt malum, non ens, præuaricatio, & reces
sus a bono; in omni recessu consideratur distantia, & in omni distantia magis &
minus. Et dum ostendant uitia esse paria, quia posita sunt non in hac uel illa a me-

Diluitur ratio Stoicorum.

dio declinatione, sed absolutè in recessu & declinatione: Respondeo, Vitium vni
uersè sumptũ positũ absolutè esse in recessu & declinatione, at uitium ut maius vel
minus positum esse in maiori uel minori declinatione: Adeò ut Vitia imparia sint; D
nedum ob materiem, in qua versantur, & extrinsecus, quod etiam concedebatur a
Stoicis; uerùm insuper intrinsecus per eorum gradus attinentes ad inexistentiam,
prodeuntes ex uarietate modi prælectionis, necnon cæterorum quæ ad patran-
dum scelus conspirant: Veluti multi virginem non religiosam uiolarent, religiosam
minimè, alii maiori uitio correpti uiolarent utranque; propterea nonnulli facilius,
alii difficilius curantur. Dicebatur Quintò nil recto rectius, nil uero uerius, nil de-

Diluitur ratio Quinta.

centi decentius, nil ordine ordinatius. Respondeo exactissimè recto, quale est re-
ctum mathematicum, nil esse rectius, decenti decentius, & cæt. his in latitudine
sumptis datur minus exactè recto rectius: in mathematicis locum habet exactum
& exquisitum, in rebus Ciuilibus minimè, ut inquit Arist. in proœmio Moralium
Nico. Insuper esto etiam, quòd in eis non detur magis & minus, nos tamen ad illud
medium exactum & exquisitum possumus uel constantius uel inconstantius esse af-
fecti. Erat etiam dubitatio de uero: Virtus enim moralis cũ vero, & cum virtutibus
rationis

A rationis iuncta est; cum itaque verum non recipiat magis & minus, non videtur virtus moralis posse recipere magis & minus. Respōdeo: Inquit Arist. in 4. Metaphy. cap. 4. falsum recipere magis & minus; non enim similiter mentitur, qui quatuor censet esse quinque, vt qui mille: ita quoque de vero magis & minus certi nos esse possumus, valemusque id distinctius & consusius cognoscere: Preterea constantius & inconstantius possumus verum sequi, non enim, vt erga uerum, ita erga bonum sumus affecti; incontinens enim rectè iudicat, & malè agit. De Alcinoo & Theage, dico eos esse loquutos de exacta & perfecta virtute, vt paret ex eorum verbis, de qua etiam loquebatur Aristoteles in secundo Moralium. Dubia solùm est sententia Aristotelis in septimo Physic. cont. 18. & locus ille summopere turbauit Latinos expositores, nec (ut censeo) difficultatem rectè penitus sustulerunt. Et pro notitia considerādum ibi duplicem reperiri contextum: vnum Aristotelis, qui legitur in Græcis codicibus, & exponitur a Simplicio: alterum Temistii, qui cum videatur clarior, loco eius Aristotelis a multis legitur, vt Simplicius affirmauit, & ab Auer

De Alcinoo, & Theage.

Perpenditur sententia Arist.

B roe Latinisque expositoribus exponitur: Et quia verba Themistii supposita pro uerbis Aristotelis, summopere differunt ab illis, propterea Auer. ea exponens nonnulla dixit satis dubia, & fortè minus vera. In contextu Aristotelis nil reperitur, quod difficultatem pariat, solùm in eo legitur: Eodem modo & in habitibus animæ, omnes enim hi in relatione ad aliud consistunt; & virtutes perfectiones, vitia verò defectus sunt &c. Quibus verbis solùm ait Aristoteles ad virtutē non esse motum, quia est ad aliquid: relatio enim motum sequitur, non autem est per se terminus motus, vt dicitur in quinto Physic. At dicet aliquis: Relatio in indiuiduo consistit, quare & virtus. Respondeo primò, nos ad eam relationem posse esse firmius vel leuius dispositos, vt dixi in præcedentibus: Addo secundò: dum fundmentum relationis recipit magis & minus, etiam relatio dicitur recipere magis & minus, vt asserit Aristoteles in prædicamento relationis. In contextu Themistii supposito pro eo Aristoteles, & exposito ab Auerroe, alia leguntur, quæ non proferuntur ab Aristotele: nam legitur, quòd Virtus sit similis Circulo; ad quem non est mo-

Dubitatio.

Solutio.

C tus, nec recipit magis & minus: Ideo Auerroes inquit nec virtutem, nec vitium recipere magis & minus, & inter uirtutem & vitium non dari medium; inquit enim: Cum iste finis (nempe virtus) sit indiuisibilis, etiam id, quod distat ab eo maximè (uitium scilicet) est indiuisibile, ac ita non est medium inter uirtutem & uitium. Hæc tria ab Auerroe prolata de uirtute, de vitio, & de medio, satis dubia esse uidentur: Nam cum uirtus, tum uitium recipiunt magis & minus: & inter ea datur medium primò per negationem; puer enim nec uitio nec uirtute prę ditus est, ut patet ex post prædicamentis: secundò datur medium per accessum & recessum ab aliquo extremorum. Soluens tamen difficultatem dico primò, dicta Auerrois nullius esse momenti; quia ortum duxerunt ex eorum uerborum expositione, quæ censuit Auerroes fuisse Aristotelis, cum tamen ab eo nunquam prolata fuerint. Addo secundò, ea tria dicta ab Auerroe ita posse reddi uera; uirtus & uitium in indiuiduo consistunt, dum considerantur ut extrema; nam extremorum, si unum terminatum, alterum quoque terminatum est: Insuper in indiuiduo consistunt, dum

In dubiū vertitur sētētia Auerrois.

D considerantur quo ad gradus essentiæ; nam eis carent, ut patuit in præcedentibus. De medio autem dico, inter uirtutem & uitium dari medium per negationem, insuper inter uirtutem exactam exactumque uitium dari medium per magis & minus: at non dari medium consurgens ex mixtione extremarum formarum specie distinctum ab illis, ut datur inter album & nigrum; non enim uirtus cum uitio permisceri potest. Ita posset defendi Auerroes; mihi tamen curę est natura rei, & Aristoteles. Solutio cæterorum ex iam dictis conspicua est.

Mutua comparatio moralium Virtutum in dignitate & præstantia. Cap. XLVII.

VLgent profectò quasi stellæ Virtutes omnes, earumq; radiis noster hic tenebrarū Orbis reddit̄ illustris: quæ tñ earū magis fulgeat, Solisq; instar ad cæteras se babeat, non facile est iudicare. uarię pñt inter uirtutes fieri cōparationes, & post habita Prudētia, de qua alius erit sermo, triplex īter Mora

Dubitatio in tres partes distribuitur.

P 2 les

les Virtutes nobis sese offert cōparatio. Prima vertitur inter Iustitiam, quæ Vniuersa A
Virtus est, & cæteras virtutes in parte consideratas. Altera: quia Vniuersa Iustitia dupliciter consideratur, & quatenus Iustitia, & quatenus virtus; hoc est vt refertur ad habentem, & ad alios, vt in Quinto Moralium Nicomachiorum cap. primo docet Philosophus; ideo, qua consideratione sit præstantior, perpendendum occurrit. Tertia comparatio versatur inter virtutes in parte consideratas. Dum prima fit comparatio; proculdubio vniuersa virtus, quæ etiam vniuersa Iustitia dicitur, partibus suis dignitate & splendore antecellit: Totum enim, vt totum, suis partibus præstat, nam totum, omne, & perfectum inter se conuertuntur, vt dicitur in proœmio de cęlo. Et hoc præsertim de vniuersa virtute verum censeri debet, quia singulæ eius partes sibi mutuò opem ferunt, se vicissim perficiunt, & vna sine cæteris consistere nequit. Vt igitur vniuersa corporis pulchritudo, vniuersaque sanitas, sanitati & pulchritudini partium præstat, Salusque vniuersæ Reipublicę præfertur saluti partium; ita Virtus vniuersa virtutibus in parte consideratis antecellit. Huius splendor & dignitas ex operum eius præstantia lucidissimè constat: Hęc enim ea est, quæ leges B
condit, Resp. format, Vrbes regit; cuius exemplar in Dei Pronidentia refulget, in Naturæ operibus formata inspicitur: bonum autem quò est communius, cò est præstantius; & iure ob sui præstantiam digna est, vt sola nomine perfectæ virtutis ab Aristotele in quinto Moralium Nicomachio. cap. 1. honestetur. De hac loquens Plato in Cratylo inquit, putasse quodam Iustitiam esse solem; alios ignem, aut eius insitum calorem; nonnullos Mentem; ab Anaxagora pro rerum secretione & ordine positam. Hanc Pythagoras dixit esse summam, ac Thesaurum omnium uirtutum: cuius vt perfectionem & absolutionem significaret, eam octeno numero, qui est solidorum primus, circunscripsit; veluti etiam Orpheus & Aegyptii per numina octo, & vniuersa antiquitas per ordinem octo sphęrarum eam denotarunt. De hac Aristo. in quinto Mora. Nicom. cap. 1. inquit, esse virtutem omnium dominam & Reginam, neque Hesperum aut Luciferum tantam in hominum animis excitare admirationem. Hæc est turris fortissima, cuius tres sunt anguli, honestè scilicet viuere, neminē lædere, ius suum vnicuique tribuere; de qua legitur: Veritas de terra orta est, & Iusti C
tia de cęlo prospexit. Constat itaque vniuersam Iustitiam singulis moralibus virtutibus in parte consideratis esse pręferendam.

Comparatio iter vniuersam Iustitiam & virtutes in parte sumptas.

Virtus vniuersa est illustrior.

Cōfirmatur eadem sententia.

Arist.

Plato.

Pythagoras.

Orpheus Aegyptii.

Turris triū angulorū.

An Vniuersa Iustitia præstantior sit ratione Iustitiæ, vel ratione Virtutis. Cap. XLIX.

Niuersa Iustitia cum sit re eadem cum vniuersa virtute, differt tamē ab ea ratione, ut patuit in pręcedentibus: ideo iurè quęritur, qua ratione sit pręstantior, num quatenus Virtus est, perficiens id cuius est virtus; uel potius quâtenus est Iustitia, & ad alios refertur. Nam suspicari quis posset, eam esse præstantiorem vt virtus est: quia bona nobis competentia eatenus magnifacienda sunt, quatenus animum & internum hominem perficiunt: at hoc ei competit con D
ditione & ratione virtutis, non autem Iustitię. Id ipsum patet ex fine: habitus enim ea ratione est pręferendus, qua magis conducit fini: finis est fęlicitas, quæ definitur, ꝙ sit actio perfectę uirtuti consentanea; non autem dicitur, Iustitię. Præterea se Vincere, rectę rationi se subiicere, optime se suasq; actiones componere, est fundamentum & ratio; per quam omnia nobis cōpetentia uertuntur in bonum, & cuius munere erga alios rectè disponimur: at id nobis competit per habitum, ut obtinet rationē virtutis: Virtuti igitur, ut virtus est, & non ut Iustitia, principatus competit; immo Iustitia non alia ratione commendatur, nisi quia virtus est. Ex aduerso Arist. in quinto Mor. Nic. cap. 1. habitum præstantiorem affirmat per conditionem Iustitiæ, ꝗ per conditionē virtutis: inquit enim. Hæc igitur Iustitia virtus est illa quidē perfecta, non tamen simpliciter neque absolutè, sed si ad alterum referatur. Et post pauca. Et perfectissima virtus est, q a perfectæ virtutis vsus est: ideo aūt perfecta est, quia q ea est p̄ditus, ēt cū aliis & erga alios, non secū solum virtutē colere pōt: pleriq; .n. in suis quidē rebus vti virtute possunt; in iis aūt, quas cū altero contraxerunt, non possunt;

Pro parte Virtutis

Rōnes pro parte Iustitię.

quocirca

A quocirca præclarè Biantis illud videtur esse dictum, Magistratus virum ostendit.
Ac demum addit, Iustitiam esse alienum bonum: aliorum enim vtilitati consulit;
nempe aut Principis, aut Reip. aut Populorum: Deterrimus igitur ille habendus
est, qui improbitate & in se & in amicos vtitur, optimus autem, non qui secum &
sibi, sed qui cum aliis & erga alios Virtutem colit. Hæc Aristoteles; quibus ostendit
& asserit conditionem Iustitiæ præferri conditioni Virtutis. Et confirmatur: quia Confirmatio.
graduum perfectionis ille potior censeri debet, qui cæteros sequitur, progredimur
enim ex minus ad magis perfectum: at non valemus erga alios rectè disponi, nisi
nosmetipsos primò vt decet composuerimus. Insuper: Bonum eò est pręclarius, Alia ratio.
quò est communius: Virtus, vt virtus, est bonum sui met; vt autem Iustitia, est bo-
num familiæ, Vrbis, & Orbis. Præterea: Virtus catenus maximè fulget, quate- Altera cōfirmatio.
nus Regiam dignitatem præsefert: at cui dubium, quòd id facit conditione Iusti-
tiæ? hac enim sola ratione Principem format, leges condit, magistratus instituit,
Populorum incolumitati consulit, Vrbiumque salutem parit. Et quemadmodum
B Sol maximè commendatur & colitur, non quia se tantùm sua luce perficit; sed quia
extrinsecus vniuersum Orbem illustrat: ita Habitus moralis ratione Iustitiæ cæteris
præstat, quia pluribus sui partem facit, in cæteros suā lucem effundit; adeò vt ac-
commodatè Aristoteles hanc Vniuersam Iustitiam cum stella Veneris comparaue- Cur vniuersa Iustitia stellę Veneris præferat.
rit, eamque illi prætulerit; & iurè prætulerit, cum potius similis sit Soli omnibus
cęli luminibus dominanti: ideo Princeps Iustus non secus populorum saluti est dica-
tus, ac Sol sit destinatus saluti Mundi. Et addere quoque non iniuria valemus, Iu-
stitiam Sole esse splendidiorem: quia Sol interdiu solùm, Hæc etiam noctu refulget; Princeps Iustus Soli similis.
Sol oculis corporis tantùm, Hęc autem oculis Mentis: Sol diuturna præsentia ob-
est, & sua absentia noctu prodest; Iustitiæ semper obest absentia, semper prodest Iustitia Sole splendidior.
præsentia. Propterea non iniuria Iustitia fingitur Virgo, Iouis filia, in cælo inter Leo-
nem & Libram collocata; vt indicetur eam iunctam habere æqualitatem & fortitu-
dinem; vt Nigidius, Philosophus simul & Astronomus, affirmauit. Quare colligamus Nigidius.
Moralem habitum conditione virtutis esse origine priorem, nobisque magis necessa- Conclusio.
C rium; at conditione Iustitiæ esse priorem perfectione, & populis magis saluta-
rem. Ex his constat solutio aduersarum rationum: Iustitia enim maximè nos per Diluūtur aduersæ rationes.
ficit, cum nos rectè disponat erga alios, & antecedenti perfectioni vltimum perfectio
nis finem adhibeat. Et quia addebatur, quod Iustitia est magnifacienda, quia vir-
tus est. Respondeo virtutis nomen dupliciter vsurpari: primò, vt significat habi-
tum contradistinctum a Vitio; & ita Iustitia virtus est, ac vt virtus est magnifacien-
da: secundò, vt significat rationem Virtutis contradistinctam a ratione Iustitiæ, in
qua significatione ea reduplicatio falsa est; non enim Iustitia est magnifacienda vt
virtus, immo potius vt Iustitia. Ratio sumpta ex fine, nempe ex fælicitate, soluitur:
quia dum definitur fælicitas, quòd sit actio perfectæ virtuti consentanea; non acci-
pitur virtus vt contradistincta a Iustitia, sed vt eam amplectitur; nam ex actioni-
bus Iustitiæ, vt Iustitia est, præsertim Ciuilis fęlicitas consurgit: propterea Princi- Principe fęlicissimi & infelicissimi.
pum vt vitium deterrimum, miseriaque maxima est, ita eorum summum bonum,
D & Iustitia est præclarissima. Ratio autem postrema solùm ostendit virtutem con-
ditione virtutis esse origine priorem, quod iam concessi. Verùm quia in præce-
dentibus patefeci virtutem vniuersam modo aliquo esse Amorem moderatum obie-
ctorum perturbationis; qui moderatus Amor ratione principii poterat dici commu
nis Temperantia, ratione medii communis Fortitudo, ratione finis communis Iu- Vniuersa Virtus qua ratione absolute pręstantior.
stitia: siquis quærat, qua harum quatuor rationum sit præstantior. Responden-
dum censeo, ratione amoris: quia sic per principium, medium, & finem effundi-
tur; est spiritus & vita cæterarum rationum, & charitati proportione respondet:
Secundo autem loco, ratione Iustitię; quia ratio finis præfertur rationi principii,
& medii.

Comparatio inter Virtutes Morales in parte conside- ratas. Cap. L.

Pro præstantia Iustitiæ.

Rrium, quæ nobis occurrebant, inter virtutes Morales comparationum, duæ hactenus sunt absolutæ; de tertia modò agendum est. Dum inter se singulæ Virtutis partes comparantur; variç reperiuntur, quæ vicissim (humanissimè tamen) de dignitate contendunt. Iustitia Reginç nomine honestata, iure cæterarum Regina esse videtur: cum nos erga alios rectè disponat, Ciuilitati reddat aptissimos, Reipub. apprime vtiles; ad quam Pietas, Religio, Sanctitas rediguntur; quibus nil humano generi optabilius, nil salutarius competere potest. Propterea iure Cicero in primo de Legibus asseruit, nil esse præstabilius, quàm planè intelligi nos ad Iustitiam esse natos; neque opinione, sed natura constitutum esse ius. Hinc oritur, quòd Vniuersa Virtus nomine Iustitiæ tanquam præclarissimo cupit honestari; Iustitia enim Regibus & Imperatoribus adeò est propria, vt sola ad dominandũ & imperandũ nata esse videatur: vt aũt principũ cõditio ad cæterorũ cõditionẽ se hẽt, ita Iustitiã ad virtutes reliquas se hr̃e putãdũ est. Hęc nõ solo Pacis tẽpore, non solo tẽpore Belli, sed tẽpore omni est apprime necessaria: Nec Iuuenibus tantum, siue senibus, nec vni soli hominum conditioni; sed omni ætati, omnique hominum statui, & conditioni est vtilis: Et nedum Respublica, verum nec paruus hominum cætus, nec parua domus, sine Iustitia consistere valet. Et quid de his dico? cum inter latrones quoque aliqua Iustitiæ vmbra refulgeat, alioquin dissoluere tur eorum cętus: aufer Iustitiam ex pectore hominum, statim eos inspicies feris infestiores, ac Vrbes syluis syluestriores. Nunquam finem dicendi facerem; si præstantiam, dignitatem, muneraque Iustitiæ referre vellem. B

Cicero.

Pro temperãtiæ dignitate.

At lustremus Virtutes ceteras. Temperantia multiplici ratione se cæteris præfert, dignitatemque suam patefacit. Primò nomine: dicitur enim σωφροσύνη, hoc est prudentiam seruans, vt vnà cũ Platone dixit Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorum cap. v. custodia autẽ prudentię saluberima omnium censeri debet. Insuper: quia Voluptatem maximè peruicacem frænat; ac illam quidem, quæ omnium est uehementissima, & intimius hominem inuadit; ideo internum hostem dicitur vincere ac frænare: de qua Arist. vnà cum Heraclito in secundo Moralium Nicomachiorum cap. 3. dixit difficilius esse voluptati obsistere quàm iracundię: & Seneca affirmauit; Magnum imperium regit, qui sibi ipsi dominatur: & fortior est qui cupiditatem vincit, quàm qui hostem superat: & Salomon affirmauit fortiorem esse expugnatorẽ animi expugnatore Vrbium. Hæc est virtus apprime necessaria, est fundamentum, ac tanquam Penu omnium Virtutum: hęc facit, ne ex homine labamur in iumenta: est habitus, quo decentia eligimus & seruamus: est ordo ac consonantia animę ad imperandum, & obediendum, vt dixit Alcinous. De qua (vt ait Plato in Philebo) adagium illud pręclarum enunciatur, NIHIL NIMIVM. de eadem Pythagarę circunfertur sentẽtia, semperque celebrabitur; Omnibus in rebus optima Temperantia: & Orphicorum consensione, vniuersum Temperantia regit. Ideo iure optimo Plato in Charmide omnes ad tẽperantiã hortatur; præsertim tamen adolescentes, nobiles, & pulchros: Et affirmauit Auicenna, & cum eo Arabum multi, Animam temperatam posse dominari elementis, eaque mira quadã virtute ad libitum mouere. Nęc defuere, qui sub anima temperata posse corpus seruari immortale existimarunt, vel saltẽ summopere diuturnũ, sanitas .n. est corporis temperantia, quæ a temperantia animę cõseruarur. Non itaque iniuria Plato in Gorgia Pythagorę sententiam approbauit, Omnibus in rebus optimam esse tẽperantiã: Cui nos addere valemus, quòd, vt ex intemperantia primi parentis humana miseria fluxit, ita ex Temperantia ei opposita summũ hominis bonũ cõsurgere natũ est. C D

Heraclit. Seneca. Salomon. Alcinous. Plato. Pythagoras. Orpheus. Auicenna.

Pro fortitudinis p̃stantia.

At Fortitudo quoque nulli primũ videtur cedere locum: Si.n. Virtus in re ardua fulget, in maximè arduis versatur Fortitudo, cũ versetur in attinẽtibus ad mortẽ, quæ ex s̃nia Aris. in 3. Mora. Nicom. est vltimũ terribiliũ, quã oĩa naturæ interna cõmotione pro viribus vitare nitũt: Fortitudo ad irascẽdi appetitũ p

tinet;

A tinet; qui eminentior est, & rationi proximior, quàm appetitus cupiendi. In hac
Virtute gradus Heroicus maximè fulget: Heroes enim præsertim robore Forti-
tudinis supra humanam conditionem eleuantur, & Hercules ob eandem Virtutem
a Priscis doctis in ordinem Deorum fuit relatus; & iure profectò: Vir enim fortis
cum Fortuna apud homines potentissima dimicat; eam prosternit, conculcat, &
eneruat. Ideo dixit Seneca: Potest Fortis inuita Fortuna viuere, inuita mori. For- Seneca.
titudo omnibus virtutibus vires, neruos, & robur præbet, & cum ea præsertim com
plicatus est honor: per eam enim virtutem homines maximè iudicantur honore di-
gni, vt per oppositum infamia. Sentẽtia fuit Alexandri, nil fortibus esse indomitum, Alexandri sententia.
nilque ipsa natura munitum timidis tutum esse. Iurè igitur Fortitudo suo robore cæ-
teras virtutes sibi subiicere videtur Magnanimitas tamen nulli se subiici permittit, Pro Magnanimitate.
omnibusque præstare nititur: idque videtur assequi; quia nil magno animo præcla-
rius, nilque eminentius excogitari potest: per reliquas Virtutes humana rectè com
B ponimus, per hanc ea despicimus, eiusque calcaribus excitati eleuamur ad Deum;
eius munere Fortunæ bona vt uilia pedibus conculcamus, quæ tamen hominum ge
nus tantopere admiratur & colit. De hac a Seneca Epist. 108. præclara illa enuncia Sententia Senecæ.
tur sententia. Hic est magnus animus, qui se Deo tradit: econtra ille est pusillus,
qui obluctatur, & de ordine mundi malè existimat; & emendare mauult Deos,
quàm se. Magnanimitatis præstantiam lucidissimè expressit Philosophus in 4. Mora Arist.
lium Nicomachiorum cap. 3. inquiens. Magnitudo animi magis in rebus (vt & no-
men ipsum declarat) elucere videtur; & Vir magnanimus magnitudine est quidem
summus, ac in honore versatur, quod externorum bonorum maximum est: insuper
est Vir optimus & præstantissimus; atque etiam, quod in quaque Virtute magnum
& amplum est, viri magnanimi esse videtur: quocirca videtur animi magnitudo,
quasi quoddam virtutum omnium esse ornamentum, nam & maiores eas ampliores
que facit, & sine illis constare nullo modo potest; atque ob hanc causam qui re ipsa
magno sit animo, non facile reperias, quippe qui sine eximia quadam bonitate talis
C esse non possit. His verbis & rationibus Aristoteles lucidissimum reddit Magnanimi Pro Liberalitate & Magnificẽtia.
tatis principatum. At Liberalitas amplitudine suæ Magnificentię exornata, ei non
cedit, verùm potius se illustriorẽ nititur patefacere: quia si Charitas Theologicarum
Virtutum est princeps; Liberalitas, quæ ex moralibus ei est simillima, cæteris iure op
timo præstare videtur: Et præsertim; quia nulla actione proximius ad Deum acce-
dimus, eique similiores reddimur, quàm dum liberaliter & magnificè aliis opem fe-
rimus. Hęc est ea Virtus, qua cunctos nobis Regio quodam nodo deuincimus: quæ
nutrit egenos, Virtutes alit, fortunæ bona in congruentem finem dirigit. Eius actio
actionibus Dei & Naturæ est simillima: Deus enim sola sua immensa liberalitate
Mundum creauit: Natura eius famula, cum pro viribus operetur, suaque munera
rebus impartiatur, liberalitatem amplissimè seruat. Hęc pręferenda videtur Iustitię:
quia Iustitia aliena bona congruenter distribuit, liberalitas verò distribuit propria,
quod longè est difficilius. Et præsertim Magnificentia, quæ culmen est liberalitatis,
cæteris præferenda videtur: quia reliquæ virtutes omni hominum gradui & condi-
D tioni conuenire natę sunt; hęc sola præclarissimum hominũ statum & conditionem
quærit, cum solùm splendidè natis, & fortunæ bonis opulentissimè ditatis conue-
niat. Demum liberalitas ea est, quæ Thesauros e manibus Fortunę aufert, & tutissi-
mè recondet: nam eius munere dicere valemus, Hoc habeo, quodcunque dedi.
Mansuetudo quoque; quamuis (vt eam decet) modestissimè cæteras sibi præferri Pro Mansuetudine.
inspiciat, dum tamen id facit, suæ simul præstantiæ conspicua edit indicia. Hæc ab
iræ furore nos liberat; cui obsistere, vt frugiferum, ita apprime arduum est: Hæc
homini est accommodatissima, quia eum retinet intra terminos rationis, quos trã-
greditur, quicunque ab ira rapitur; extra quos terminos nec quidem homo iudica-
ri meretur: Hæc hominum cętus deuincit, quos Iracundia turbat ac dissipat: Hæc
irascendi appetitum componit, quem rationis ministrum nobis natura largita est:
Hæc demum paci, tranquillitati, & requieti est simillima, quibus nil homini gratius,
nil dulcius, nil cum summo eius bono coniunctius excogitari potest. Constat itaque
Virtutes singulas aliqua ratione sibi principatum satis probabiliter vendicare.

Opiniones nonnullæ de Præstantia Virtutum Moralium. Cap. LI. A

Opiniones variæ ex vario vitæ genere ortæ.

VT variæ Virtutum Moralium partes inter se de dignitate contendunt, ita variæ hominum conditiones variis partibus principatũ tribuunt. Viri in imperio & magistratibus constituti, Iustitiam præferunt: Milites, & Duces exercituum, Fortitudinem: Viri splendidè nati & educati, Magnificentiam: Ciues; qui per gradus magistratum euehi cupiunt, & ambitione ducuntur; Principem faciũt eam virtutem quæ in honore uersatur: Demum modesti homines, & virgines rectè educatæ Mansuetudinem vel Temperantiam. Plato in primo de Legibus duo statuit bonorum genera; vnum humanorum, alterum diuinorum: In serie humanorum, primum locum tribuit Sanitati, secundum Formæ, tertium Robori & viribus corporis, postremum Diuitiis: In serie autem diuinorum bonorum, primam asserit Prudentiam, secundam Temperantiam, tertiam Iustitiam, quartam Fortitudinem. Quæ sententia dubia est: minimè enim Temperantia principatum obtinere uidetur; cum ea Vim appetendi ignobiliorem (cupiditatem nempe) rectè componat, & perturbationem satis vilem moderetur. Inquit doctissimus Ficinus in argumento eius dialogi: Si substantiam animæ, puritatemque contemplationi necessariam spectes, Iustitiæ Temperantiam antepone; si humanam spectes consuetudinem, præpone Iustitiam. Quæ sententia dubia mihi est: Quoniam Iustitia non ob consuetudinem, sed sui natura & absolutè præferenda videtur; & præsertim, quia eodem in loco inquit Plato, ex Prudentia & Temperantia cum Fortitudine mixtis oriri Iustitiam: quare cum Iustitia Temperantiam includat, absolutè videtur ea potior. Insuper in eodem dialogo Plato quærens virtutem præstantissimam, quam primò inspicere debent rectè institutæ Leges, commendat sententiam Theognidis Megarensis; qui dixit Fidem esse hanc, ac Fidem esse illam, quæ maximè in periculis & seditionibus fulgeat; quam Fidem asserit esse Iustitiam perfectam: adeò vt Plato primò videatur præferre Iustitiam, mox verò Temperantiam. Propterea ex sententia Platonis dicendum censeo, Temperantiam eatenus præferri Iustitię, quatenus consideratur vt commune semen & fundamentum omnium Virtutũ; ita enim facultate continet omnes; insuper, vt victoria fruitur. De qua dixit in eodem dialogo: Primam & optimam victoriam esse dico, vt seipsum quis vincat: & demum, quatenus paci simillima est, ad quam in eo dialogo censet præsertim referendas esse leges. Ex aduerso autem Iustitiam absolutè esse præstantiorem, quia Temperantiam præsupponit, actiones edit præclarissimas, plurimisque salutares; adeo vt Temperantia facultate & uirtute, Iustitia forma & actione sit præstantior. Verùm ex his ordo virtutum adhuc non est conspicuus; & præsertim, quia Fortitudo videtur præferenda Temperantiæ.

Plato. — Dubia aduersus Platonem. — B — Ficini sententia. — Dubitatio aduersus eum. — Plato secum pugnare uidetur. — C

De Principatu & Ordine Moralium Virtutum Opinio propria. Cap. LII. D

Vtilis est virtutum de dignitate contentio.

PRæclara profectò censeri debet ea inter Virtutes de dignitate contentio, & summopere vtilis: cum ex præstantia earum ducat ortum, & ad hominis perfectionem conspiret. Et quoniam virtus omnis est Amor rectè compositus, ideo quò magis de Principatu contendunt, eò arctius & flagrantius se amplectuntur & diligunt: quare potius permittendũ esset vt de dignitate contenderent, quam nitendum, vt concordi pace una alteri cederet. Commendandę laudibusque efferendæ sunt virtutes omnes, nulla est negligenda; qui enim vnam negligit, omnes negligit, cum una sine cæteris consistere nequeat: Et præsertim id faciendum est, quia unaquæque aliqua consideratione principatum obtinet. Nam Ratione externæ materiei, in qua versantur; quoniam optimum externorum bonorũ est honor; Magnanimitas, quæ eminentissimè in eo uersatur, maximè fulget; eadẽque ad altiora nos euehit, cæterasque præsupponit: Ratione ardui & difficilis, in quo Virtus refulget; Fortitudo, quæ in ultimo omnium terribilium versatur, cæteris pręstat: Ratione necessitatis & fundamenti reliquarum virtutum, Temperantia omnibus

Singulæ Virtutes aliqua ratione Principatum obtinẽt.

A bus antecellit: Ratione affinitatis & similitudinis cum charitate Theologicarũ principe, Liberalitas, & Magnificentia magnificentissimè fulgent: demum Ratione affinitatis cum humana conditione, quatenus homo a feris ecernitur, Mansuetudo summopere commendatur: Ac ita distincta ratione unaquæque Principatum obtinet. Adeò vt colligere valeamus, Magnanimitatem omnium esse eminentissimam, Fortitudinem potentissimam, Magnificentiam splendidissimam, Temperantiam maximè necessariam, Mansuetudinem homini accommodatissimam, Iustitiam regiam & vtilissimam. Verùm quia ea absolutè optima censeri debet, cui optima præstantiæ ratio competit. Ratio dignitatis præstantissima a fine præsertim petenda est: finis Virtutis est actio; actionum præstantissimæ illæ sunt, quæ ex Iustitia prodeunt: Iurè igitur Iustitia absolutè principatum obtinet. Quòd iustitiæ actio optima sit constat: nam munus eius est, actiones nostras erga alios componere, cæteros congruẽter gubernare, dissipatos homines congregare, congregatos seruare, Respublicas, hominumque cum paruos, tum magnos cætus aureis ligamentis perstringere; pro-

Quid colligere debeamus.

B desse omnibus, & obesse nemini, quod virtutis summopere est proprium: Hęc sunt munera nedum saluberrima, verùm etiam communia; bonum autem quò est communius, eò est eligibilius. Id ipsum ex contrario patet: nam vir Iniustus vituperio & pęna dignus iudicatur, cum fædati aliis Vitiis non adeò tales censeantur: Hæc ob sui præstantiam intra suos limites Pietatem, Religionem, Sanctitatemque amplectitur; quæ mentem Deo retribuunt, ad Deum nos euehunt, cum Deo nos fælicissimè ligant: Insuper cum ea arctissimo nodo iuncta est amicitia, cuius vtilitas & præstantia suo loco patebit. Esto igitur Iustitia Princeps; cui (si placet) succedat Fortitudo, qua ad Heroicam eminentiam eleuamur: quod præsertim approbandum erit, dum Magnanimitatem tanquam speciem quandam Fortitudinis cõsiderabimus; est enim Magnanimitas eminens quędam animi fortitudo, qua vilia & mortalia conculcamus. Plato eam postposuit; quia potius popularem quandam, quàm Veram Fortitudinis formam considerauit. Sequatur tertiò Temperantia; cum sit reliquarum Vir-

Prima Iustitia.

Secunda fortitudo

Tertia Tẽperantia.

C tutum fundamentum, sit apprime necessaria, & cum difficultate acquiratur. Fortitudo rectè componit appetitum irascendi præstantiorem, Temperantia appetitum concupiscendi, Iustitia exposcit rectam compositionem utriusque. Per hunc ordinem rectè seruatur id, quod sæpe nos docet Philosophus; in mortalibus ea esse potiora, quæ origine sunt postrema. Declarauı in præcedentibus in cursu compositionis nostrarum Perturbationum, in principio fulgere Temperantiam, in medio Fortitudinem, in fine Iustitiam. Iure itaque modò de dignitate agens, Primam posui Iustitiam, Secundam Fortitudinem, Tertiam Temperantiam, Quartum locum liberalitati & Magnificentię, Quintum Mansuetudini tribuere valemus. Et hæc de mutua Virtutum moralium comparatione.

Quarta Liberalitas.

Quinta Mansuetudo.

An Virtute Morali valeamus non vti, vel malè vti. Cap. LIII.

D CVm finis Moralium Virtutum sit vsus & actio, ac cætera fuerint declarata ad earum notitiam pertinentia, reliquum modò est, vt de vsu earundem aliquid dicamus. Sententia est Arist. in primo Rhet. nos cæteris bonis omnibus posse perperam vti, sola Virtute non posse malè vti: Insuper de eadem Virtute morali dicitur; dum nobis se offert occasio, nos minimè posse ea non vti: De quorum veritate iure optimo quispiam posset ambigere. Primò: quia si ea male vti non valemus, quoniam rectum sit de ratione eius; similiter nec habitibus mentis poterimus malè vti, cum rectum sit de ratione omnium, vt patet ex eorum definitionibus: Scientia enim est recta ratio Scibilium, Ars recta ratio effectibilium, & sic de singulis. Præterea dicitur in secundo Moralium Nicomachiorum; quòd quamuis habitus non sint in nostra facultate, actiones tamen semper in nostra facultate sunt positæ: quare homo Virtutis habitu præditus, potest male agere; & nedum non vti, verum etiam perperam vti Virtute. His accedit, quòd etiam Arte non uidemur posse male vti, quoniam Artifex non errat: Nam inquit Plato in primo Dialogo de Rep. Quare si rem ad viuum resecas, nullus Artifex peccat: quisquis enim peccat, deficiente scientia peccat, huiusmodi autem non est artifex. &c. Dubię

Arist.

Dubitatio.

Ratio prima.

Ratio secunda.

Ratio tertia.

igitur sunt sententiæ illæ duæ primò prolatæ. Soluens difficultatem dico, dari aliquid A commune Virtutibus moralibus & habitibus Mentis, dari insuper aliquid propriũ. Commune est rectum, adeò vt per se nemo eis præditus erret: Artifex enim non errat vt artifex, sed vel vt vitiosus, vel vt imperitus Artis; quemadmodum asseruit Plato, & affirmauit Aristoteles, qui rectum sumpsit in definitione habituum Mentis siue rationis.

Artifex non errat. Propriũ Virtutum Moraliũ.

Proprium autem est Virtutum moralium, quòd eis nec malè vti, nec non vti valemus, sine oppugnatione & euersione earum: statim enim quòd vir iustus iniustum patrat facinus, vel cum debeat iustè agere, non agit, desinit esse iustus, & suam Iustitiam euertit.

Ratio varietatis.

Ratio huius varietatis est: quia de ratione virtutum Mentis solum est id rectum, quod ad opus pertinet; at non id, quod pertinet ad usum; de ratione autẽ Virtutis moralis est vtrumque rectum; Virtus enim in more posita hoc sibi proprium optat, vt sit regula congruentis vsus nostri liberi arbitrii, cunctorumque humanorum bonorum, quod cæteris non competit. Et hoc elicitur ex principalibus definitionibus eius.

Proprietas Virtutis moralis elicitur ex eius definitionibus.

Definitur enim quòd sit habitus, quo agamus quãdo, quãtum, quomodoque oportet, ac ita cum cæteris circunstantiis: si igitur tenemur per B eam agere quando, & quomodo oportet; non valemus, dum nobis se offert occasio, sine eius euersione vel non vti, vel malè illa uti. Insuper definitur, vt sit habitus, quo possumus, volumus, & agimus honesta; similiter vt sit habitus præeligendi honesta: cum igitur per huiusmodi virtutem velimus, teneamurque præeligere honesta; qui id non seruat, conditionem virtutis euertit. Id ipsum patet: quia definitur, quòd sit habitus nos rectè disponens erga finem hominis, quod est honestum: atqui congruenter erga commune honestum est affectus, non valet sine euersione cõgruentis illius constitutionis, vel media ad id honestum ducentia non præeligere, vel ad finem oppositum ea dirigere.

Cur vna actio improba innumeras probas fædet. Stoici.

Hinc oritur etiam, vt vna sola actio improba innumeras probas fædet & labefactet; euertit enim naturam & essentiam uirtutis: euerso autem principio & fundamento, euertuntur omnia, quæ ducebantur ex eo. Ideo Stoici solam Virtutem Moralem iudicarunt bonam; quia ea sola non valemus malè vti: cætera autem iudicabant indifferentia, quatenus per congruentem vel C præposterum vsum ex Virtute vel ex vitio prodeuntem nobis & bona & aduersa reddi possunt. Ex veritatis explicatione elicitur dilutio aduersarum rationum.

Diluitur prima rõ. Diluitur secunda.

Diluitur prima; eo quia rectum est duplex: vnum vsus habituum; alterum non vsus absolutè, sed ordinatorum ad proprium scopum vel finem alicuius habitus: id primum soli competit virtuti in more positę. Diluitur secunda: quia, quamuis actio semper in nostra facultate sit posita, non propterea ita se habet; vt si improba fuerit, non euertat & labefactet habitum virtutis moralis: de cæteris autem habitibus secus se habet; quamuis enim medicus malè vtatur Arte medica, non ob id desinit esse medicus.

Diluitur tertia.

Addebatur tertiò, nos etiam Arte non posse malè vti, quia Artifex non errat. Respondeo nos posse artibus malè vti: quia, quamuis artifex non erret per se, potest tamen errare ex euentu malè vtens Arte, nec ob id desinit esse Artifex; vt desinit homo esse iustus, dum patrat scelus.

Celebres nonnullæ Sententiæ ad virtutes Morales pertinentes. Cap. LIIII. D

VT illustri aliquo fine Gradum Moralium Virtutum absoluamus, ingenuosque iuuenes ad eas inuitemus; sententias nonnullas præclaras referam, partim ex aliis depromptas, partim a me excogitatas; dignas, vt continenter animo reuoluãtur, memoriaque seruentur.

Sententię variæ.

Virtutis ea est vis & facultas, vt eius munere defuncti viuant, collocati in tenebris splendeant, depressi eleuentur in Cælum, ęgri optimè ualeant, pauperes veris diuitiis abundent, serui sint Principes, impotentes potentissimi, humiles reddantur sublimes, ignobiles nobiles, deformes formosi, & demum infortunati euadant Fortunę domini: Vt econtra opposita Vitiosis per vitia competere conspicuum est. Non secus per Virtutẽ homo Angelicam nãciscitur conditionem, ac per Vitium Angeli Lucis euaserunt dæmones tenebrarum: Virtus Mentis aciem purgans facit, vt tanti vnumquodque efficiamus,

quanti

A quanti fieri debet; ideo iure recti, & honesti mensura dicitur; virtus monet; vt vel
ea agamus, quæ sint digna scribi; vel ea scribamus, quæ sint digna legi: Viro pro
bo conscientia factorum egregiorum amplissimum Virtutis est præmium: Virtutis
munere omnia vertuntur in bonum. Ideo dixit Plato, viro probo nil mali, improbo
nil boni contingere posse. Qui Virtutem venerantur, Deum venerantur & colunt;
virtus enim vel Dei est imago, vel via ad Deum: Virtus est non cæcus, sed occulatissi
mus Amor, Amorisque nodus insolubilis, quo nobiscum, cum inferis, & superis vt
decet colligamur, & a quibus decet dissoluimur. Cato suos milites ita hortari sole-
bat. Si quid labore rectè facitis, labor citò recedit, benefactum seruatur: siquid antē
voluptate nequiter feceritis, perpetuò nequitia vobiscum manebit. Si Ardua
tibi videtur via virtutis, recordari debes nil præclarum apud nos reperiri nisi
arduum; nil sublime & preciosum, nisi sudore paratum; nil animo salutare, quod
corpori non videatur amarum. Quò cultus pro virtute paranda est laboriosior, eo fru
ctus virtutis est saluberior: Cum vnum viceris vitium, vnámue composueris per-
B turbationem, recordare id ipsum de aliis esse faciendum; Ita pugnandum cum vitio,
vt nedum non uincamur ab ipso, verùm insuper vt ipsum vincamus, qnod assequε-
mur, si inde suscipiemus opportunitatē bene agendi. Animo rectè affecto longe dul
cius est superare vitium, quàm animo vitioso labi in vitium. Vtilis ualde est senten-
tia Senecæ in Epist. Sic viue cum hominibus, tāquam Deus videat; sic loquere cum
Deo, tanquam homines audiant: Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis te
stis assistit. Salutaris est ea celebris sententia: viro probo nullum est maius Theatrum
conscientia sua: Nil vetat, dum viuis, te bene viuere, nilque vetat te bene mori; Qui
corporis obsequitur libidinibus, insanis inseruit Tyrannis: Innocentia sola (vt ceci
nit Pindarus) spem optimam in nobis parit, dulcissimum vitæ solamen. Sententia
fuit Platonis: Animus immortalis non debet pro breui hoc, sed pro vniuerso tempo
re esse solicitus: viro ꝑbo lex Deus est, improbo uerò libido. Probi sunt, qui sibimet
imperare valent; improbi verò, qui nequeunt: Optima enim victoria est seipsum
vincere, deterrimum autē quiddam a seipso vinci. Fęlicem ille ducit vitam, qui supe
C rat voluptatem, infęlicem verò, qui superatur. Putandum est omnium oculos in nos
esse conuersos, adeò vt vitia nostra neminem lateant; Et enitendum est tales nos red
dere, quales videri cupimus. Præclarius nobis erit a diuitiis non vinci, quàm Aiaci
non vinci a ferro: Neque permittendum est, vt, cum exteriora nostra multis sua pul
chritudine placeant, interiora interim sua deformitate displiceant. De virtute re ve-
ra in omni aduersa fortuna id enunciare valemus, quod de Musis Boetius cecinit
inquiens.

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Verissima quoque censeri debet sententia Boetii quarto de Consolatione. In im-
probitate manentibus omnis fortuna pessima est, in probitate vero omnis fortu-
na bona: Qui viuens decipit alios, dum moritur, inuenit se a semetipso deceptum:
si Deum derelinquis, ab eo derelinqueris, Et plus tibi prodest vnus Deus, quàm vni
uersa cæterorum multitudo; Virtus ex Pythagoræ sententia est animi harmonia, quę
D ex sententia Socratis omni harmoniæ corporum longissimè præstat. Propterea iu-
re Ctesippus apud Platonem in Euthydemo dicebat: O Socrates hospitum uolun-
tati meipsum committo, & si me magis etiam quàm nunc excoriare velint, exco-
rient; modo pellis mea non in vtrem, vt ea Marsyæ, sed in virtutem vertatur. Ve-
rum hominis ornamentum non est corporis concinnitas, sed animi virtus: Nam
virtus semper ingenuo vultu serena est, simplex moribus, incessu grauis, vultu sere- Forma
na, genuino quodam pudoris colore suffusa, semper sui similis, verbis non blanda, or Virtutis.
nata non auro, sed radiis diuini boni. Duces virtutis sunt verum, & bonum: Præcur
sores Continentia, Tolerantia, Obedientia: Caput Sapientia, Oculi Prudentia, Cru
ra Iustitia, Sanitas Temperantia, Robur Fortitudo, Manus Liberalitas, Lingua Fi-
des, Pectus Religio, Collum Pietas, Cor Amor, Spiritus Charitas, Pulchritudo San-
ctitas: Comites & Ancillæ huius Regiæ dignitatis multæ sunt; vt Securitas, Spes
Tranquillitas, Lętitia, Reuerentia, Clementia, Benignitas, Modestia, Puritas, Mi-
sericordia, Dilectio bonorum, & similes. Virtus cum dicatur Virgo, est huius con-
ditionis;

Virtus deõ Virgo. Qui virtutem non colunt, nõ sunt nobiles.

dirionis; vt quò pluribus sui partem facit, eò magis pudica & casta conseruetur; de- A
relicta autem ab aliis, contaminetur & fœdetur. Virtus est parens nobilitatis: prop
terea qui Virtutem non diligunt, vel parentem spernunt, vel se non verè nobi-
les patefaciunt. Ex Pythagorę sententia hæ sunt Anchorę firmæ, Prudentia,
Magnanimitas, & Fortitudo; eas nulla tempestas agitat. Hæc Dei est
Lex; Virtutem solam esse, quæ potens solidaque sit, cætera om-
nia nugas & ineptias. Stobęus in primo sermone, qui de Virtute
est, Hymnum hunc refert, quem Aristotelis esse dicit. O Virtus ar-
dua laboriosaque generi humano, pulcherrima vitæ inuentio;

Hymnus Aristotelis pro virtute.

tuam o virgo ob Venustatem etiam mori in Græcia optabile
habetur, ac labores vehementes perpeti; Talem pectori in
seris fructum immortalem, auro potiorem, & parenti-
bus, & lenissimo somno. Tua equidem gratia Hercules
Ioue satus, Lædęque filii multa perpessi sunt, suis
factis quid possent declarantes: Tui quoque de- B
siderio Achilles, atque Aiax Plutonis ad Re-
giam descenderunt: Tuam insuper ob ama-
bilem forman Atarneę ciuem Solis pri-
uauit luce, itemque decantabitur ob
egregia facta, immortalesque ipsum
euehunt Musæ Mnemosynes fi-
liæ, quæ Iouis Hospitalis hono-
rem & reuerentiam augent.
Eundem refert etiam Dio
genes Laertius in Vi-
ta Aristotelis. Sed
cur tot de Virtu-
te dico, cum C
ipsa solo no
mine eom
ni senten
tia splē
di-
diorem patefa
ciat?

FINIS QVARTI GRADVS

FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS,

PHILOSOPHIAE DE MORIBVS GRADVS QVINTVS

De Virtute Mentis siue Rationis differendum proponitur. Cap. I.

B Irtutis ea est Natura & conditio, vt per varios gradus ad Principium primum ascendat, secum nos eleuet, nec vnquam requiescat, quousque cum illo nos non coniunxerit: & iure optimo profectò. Cum enim vniuersę Virtutis Parens sit Deus; ea pro facultate parentem quætēs in eo solo requiescit, a quo vitam, Spiritum, Præmium, postremamque recipit perfectionem: Ideo qui per gradus virtutis progreditur, ad Deum eleuatur. Vtinam autem, quemadmodum eleuatur virtus, ita acies meæ Mentis purgaretur & eleuaretur, adeò vt possem dignè pro meritis de ea verba facere. At quoniam erga virtutem desiderium quoque flagrans commendatur: propterea de virtute Mentis omni laude dignissima, potius eius amore incensus, quàm facultate paratus (vt instituto meo inseruit) mihi differendum propono. Virtus; quæ rationi est affinis, & vnà cum ratione manauit a Deo, eatenus effunditur, quatenus extenditur ratio. Anima nostra est rationis particeps: vel quia

Virtutis officiũ est eleuare ad Deum.

Virtus una cũ ratione manauit a Deo.

C nata est obtemperare rationi, de cuius virtute cumulatè disserui: vel quia ex se nata est rationis munere fungi, de cuius virtute modo differendum occurrit. Anima ex se rationis particeps; cum nuda sit omni habitu, ac ob connexionem cum phantasia facilè decipi & errare possit; iure optimo eget habitibus, quibus ornetur, formetur, cõgruenterque dirigatur. Habitus, qui Menti competere apti sunt, duplicis sunt conditionis: vel enim sunt tales, vt rectum sit de eorum ratione; vel ne. Si rectum de eorum ratione fuerit, vel sunt instrumentarii, vel principales. Instrumentarii in his versantur, quæ nobis instrumenti loco a natura tributa sunt; oratione scilicet, & ratiocinatione. & versari possunt vel in sola oratione, vt Grammatica, vel in sola ratiocinatione, vt Sophistica, Dialectica, & facultas Demonstrandi; vel in vtrisq;, vt Poetica, & Rhetorica: qui omnes habitus, quatenus Artes quędam sunt, rectum includũt. Si verò fuerint habitus Principales, vel dirigunt ad cognitionem veri, vel ad operationem. Si ad cognitionem veri: vel versantur in sola primorum Principiorum cognitione, & dicitur Mens siue Intelligentia, vel in pẽdentibus proximè a primis prin-

Diuisio habituum Mentis.

Habitus instrumẽtarii.

Habitus Principales.

D cipiis, & complicatis cum ipsismet principiis, & dicitur Sapientia, vel in conclusionibus demostratione ostensis, & dicitur Scientia. Si uerò dirigunt ad operationem: vel ea est actio, & oritur Prudentia, vel est effectio, & consurgit Ars. Ex quo constat omnem principalem mentis habitum, vel ad cognitionem veri, vel ad actionem, vel ad effectionem dirigere. Qui habitus distinguuntur etiam ratione rei, in qua uersantur: nam in re, quæ secus se habere non potest, versantur Intelligentia, Sapientia, & Sciẽtia, in re uerò mutationi & uarietati obnoxia, uersanẽ Ars, & Prudentia, & iure profectò: nam speculamur ęterna; agimus autem & efficimus ea, quę nostrę facultati subiiciuntur, & mutationi sunt obnoxia. Insuper distinguuntur ratione facultatũ Mentis respondentium duplici illi generi rerum: nam duplex (vt ad rem facit) est mentis facultas, vt inquit Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 1. Vna, qua res speculamur, quarum principia aliter se habere nequeunt; Altera, qua cernimus

Primus modus distinctionis.

Secundus modus.

Tertius modus.

mus ea, quę possunt secus se habere: ad ea enim, quę sunt distincta genere, intelligē A da, etiā partes animę paratę sunt distinctę genere; siquidem ex similitudine quadam ac affinitate cognitio eis competit: ea pars, quæ versatur in his, quæ secus se habere nequeunt, ἐπιστημονικὸν dicitur, altera verò λογιστικόν, hoc est sciendi vna, altera ratiocinandi facultas. Hi sunt habitus, de quorum ratione est rectū & ueritas. Ex aduerso alii inueniuntur, de quorum ratione hæc non sunt: huiusmodi est Opinio, Existimatio, & Fides; valemus enim opinari & existimare etiam falsa, ac eis fidem adhibere: uerùm Existimatio & Fides, vt necessitate carent, ad opinionem rediguntur. Hi postremi habitus virtutis nomine honestari non merentur: quoniam Virtus est perfectio eius, cuius est Virtus; perficere autem id solum re uera dicitur, de cuius ratione est rectum & verum: ideo de his Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorum minimè uerba fecit, ibi enim de Virtute differebat.

Habitus ex sui rōne recti.

Dubia quædam de numero Habituum Mentis. *Cap. II.* B

Vmerus habituum nuper relatus, cum diminutus, tum redundans esse videtur. Primò redundans, quia Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorū agens de habitibus Mentis prætermisit habitus instrumentarios; diminutus autem fuisset, si darentur huiusmodi habitus distincti a principalibus: ita etiam in calce primi Posteriorum enumerans eosdem habitus, de instrumentariis nullum fecit verbum. Insuper Opinio inter habitus numeranda non videtur: quoniam habitus est firmus & constans, opinio contra est mutabilis valde & inconstans, non itaque est habitus. Præterea Sapientia non uidetur distincta a Scientia; ambę enim ex necessariis principiis cognitionem pariunt ac in eis versantur, quæ secus se habere nequeunt. Ex aduerso ea distributio & enumeratio videtur diminuta: quoniā Philosophus in calce primi Post. inter habitus Mentis enumerat (præter sciētiam, Sapientiam, Prudentiam, Artem, & Intelligentiam) etiam διάνοιαν, hoc est rationem. Insuper in primis verbis primi de Partibus animalium duos ponit modos habituum, scientiam, & παιδείαν; quam nonnulli peritiam, quidam experientiam, alii eruditionem dicunt: de qua ego mentionem non feci. Præterea in primo Magnorum Moralium cap. VI. enumerans Virtutes pertinentes ad duplicem animę partem C expertem scilicet rationis, & compotem, inquit: Ex ea parte, quę habet rationem, oritur prudentia, εὐμάθεια hoc est Solertia, Sapientia, ἀγχίνοια hoc est Ingenium, Memoria, & similes: Enumerat eo in loco Aristoteles Memoriam, Ingenium, & Solertiam; quas ego prætermisi, nec ipsemet in sexto Moralium Nicomachiorū enumerauit, adeò vt suimet oblitus fuisse videatur. Demum est dubitatio de Sacra Theologia diuinitus nobis reuelata, non enim apparet, ad quem enumeratorum habituū redigatur. His difficultatibus nunc breuibus satisfaciam, nam latius hęc patebunt ex distincta singulorum habituum explicatione. Videbatur primò enumeratio redūdans ob habitus Organicos, ob, Opinionem, & Sapientiam. De habitibus Organicis dico, eos posse & enumerari & prætermitti. Enumerari possunt clarioris distinctionis gratia; quoniam re uera a principalibus distinguuntur, cum principalium D sint organa: ita ab Aristotele in primo topicorum numerantur, dum agens de problemate dialectico inquit: Problema autem dialecticum est speculatio tendens vel ad electionem & fugam, vel ad ueritatem & scientiam, aut per se, aut amminiculās his &c. Si tamen prætermituntur, vt fit in sexto Moralium Nicomachiorum, nihil refert: primò, quia nobis ea præsertim debent esse curę, quę in principem aliquem finem ducunt, per quę organa etiam denotantur: secundò, quia in tribus communibus finibus cum his conueniunt. Omnis enim habitus mentis vel ad actionem, vel ad effectionem, vel ad cognitionem tendit: Hi habitus organici ad effectionem dirigunt; docent enim efficere, & formare aliquid: & quamuis non propriè sint artes, quia non uersantur in externa materie; ad Artem tamen rediguntur, & iure optimo a Priscis sapientibus inter Artes Ingenuas libero homine dignas enumerati fuerunt. De Opinione dico eam enumeratam fuisse in calce primi Posteriorum, necnon de eadem factam fuisse mentionem in sexto Moralium Nicomachiorum: Et iure. Primò: quia etiam dantur opiniones; quę, quamuis ex necessariis principiis non oriantur

Ennumeratione habituū esse redundantem.

Dubitatio de habitu istrumentario.

Dubitatio de opinione.

De Sapientia.

Eandem esse diminutam.

Dubitatio de Diania

De Pędia

De Solertia & ingenio.

De Sacra Theologia.

Diluitur instantia supra ab habitu instrumētario.

Diluitur dubitatio de opinione.

tamen

A tamen firmę & constantes sunt, quales sunt ueteratę senum opiniones illę uulgi & *anularum: quę firmius hærent sententię Populari, consuetudine vel exemplis confirmatę, quam conclusioni demonstratione ostensę.* Insuper dantur opiniones de *rebus nonnullis, quarum certi esse non valemus, nec pro earum opposito formari possint ostensiones:* & propterea firmę sunt, quamuis virtutis nomine non sint honestandę. De Sapientia, quomodo distinguatur a Scientia, in eius explicatione patebit.

Diluuntur rationes, quibus ostendebatur numerum habituum esse diminutum. Cap. III.

NVmerus habituum diminutus videbatur: quia τῆς παιδείας, εὐμαθείας, λογισμοῦ, καὶ διανοίας, insuper Memorię, & Solertię nulla esset facta men-
B tio; cum tamen nonnunquam ab Arist. inter habitus rationis numerentur. Pro quorum notitia considerandum est, rationis habitus ab Aristotele uariis in locis modo vario pro varietate occasionis fuisse enumeratos; nam in calce primi Poster. in calce secundi, nec non in primo Magnorum Moralium cap. VI. enumerati fuerunt: præsertim tamen fidem adhibere tenemur sexto Moralium Nicomachiorum, quo loci data opera accuratissimè de illis uerba fecit: ex eo autem sexto elicitur distinctio in præcedentibus tradita, per quam dicta in cæteris locis sunt explicanda. In calce primi Poster. inquit Aristoteles: Reliqua verò quomodo oportet distribuere & in διάνοιαν siue Cogitationem, & Mentem, & Scientiam, & Artem, & Prudentiam, & Sapientiam; illa quidem Physici, hęc autem Moralis cõsiderationis magis sunt, &c. Enumerat eo loci Philosophus διάνοιαν, quam in sexto Moralium missam facit. Iacobus Faber eam redigit ad νοῦν hoc est Mentem, adeò vt uox una explicet alteram: quia sententiam non probo: quia Mens propriè denotat inspectionem primorum principiorum sine argumentatione, Diania verò est cum ra-
C tione; vt cum alibi, tum in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 9. asserit Philosophus. Philoponus (quem multi sequuntur) inquit Aristotelem per διάνοιαν siue cogitationem denotare habitum siue actionem Mentis, communiorem opinione & scientia propriè sumpta. Atqui ita exponunt, in conspicuo uersantur errore. Primò: quia absurdum est inter species numerare genus, non enim, dum animalium species numeramus, rectè dicimus eas esse Animal, hominem, equum, & similes. Insuper: Qui huius sunt opinionis, fatentur quod, dum Aristoteles in vltimo cap. secundi Post. numerat λογισμὸν, ea uoce idipsum significet, quod in calce primi denotauit per διάνοιαν: at Aristoteles λογισμὸν numerare consueuit pro specie habituum, qui non semper sint ueri, contradistinctorum a semper ueris: quare perperam ea vox accipitur ut communis, adeò vt amplectatur etiam habitus semper veros. Propterea dicamus Aristotelem per διάνοιαν denotasse habitum, quo de singulis probabiliter valemus argumentari; qui opinionem parit, & contradistinguitur a cæteris habitibus, de quorum ratione est rectum: ad quem habitum pertinet λογισμὸς, hoc est ratiocinatio,
D tanquam via; & opinio, tanquam terminus: ac ita rectè explicare ualemus Aristotelem in calce secundi Poster. dicentem. Habituum rationalis animę, quibus verum enunciamus, nonnulli semper sunt veri, vt Scientia & Mens, alii suscipiunt falsum, vt opinio & λογισμὸς, &c. Hęc duo postrema Aristoteles in calce primi Posteriorũ per διάνοιαν communi nomine denotauit. Hęc veritas elucescit per ea, quę protulit Aristoteles in primo cap. sexti Moralium Nicomachiorum, quo loci dixit λογιστικὸν, hoc est ratiocinandi facultatem, in his versari, quę secus se habere possunt. Missas fecit Aristoteles in calce secundi Post. Prudentiam & Artem; quia loquebatur de habitibus, quibus uerum enunciamus: ad Prudentiam & Artem pertinent propriè, non enunciatio ueri, sed actio & effectio: Missam fecit etiam Sapientiam, quia modo aliquo ex scientia & Mente constatur. Quòd autem verum sit id quod dixi, διάνοιαν siue cogitationem includere ratiocinationem, asseritur ab Aristotele in sexto Moralium Nicom. cap. 9. quo loci uerba faciens de consultatione; cum manifestasset eam non esse sagacitatem, non scientiam, nec opinionem, addit: διανοίας ἄρα λείπεται, hoc est:

Reli-

Habitus rõnis ab Aristotele vario modo numerati.

De Diania. Faber.

Philoponus.

Opinio propria.

Explicat locus in calce primi post.

Explicatur Locus in calce secũdi post.

Confirmatio.

Reliquum igitur est, vt consultatio sit ipsius cogitationis; hęc enim nondũ enuncia- A
tio est &c. Pertinet itaq; consultatio ad cogitationẽ, consultatio autẽ est ratiocinatio
Lambini error. quædam, per quam inferentes aliquid, id enunciare dicimur. Et considerandum,
quod locus ille a Lambino perperam interpretatur, inquit enim: Cogitatione igitur
est inferior, &c. Adeò vt sententia sit consultationem esse inferiorem cogitatione:
at hoc ad rem non facit: non enim Aristo. tunc de pręstantia consultationis loquitur,
sed considerat, ad quid pertineat: Et verba, quę sequuntur, nequaquam eius sentẽtię
sunt consentanea; addit enim Aristo. Hæc enim (nempe cogitatio) non est enuncia-
tio, sed via ad eam, vt etiam consultatio. Præterea Arist. vtitur signo illationis: at
id, quod de præstantia dicitur, nequaquam Arist. poterat ex dictis colligere. Verum
inquit Lambinus verba græca, & modum illum loquendi id significare, non autem
illud, quod ego approbaui. Errat proculdubio. Inquirit enim tunc Aristoteles, cuius
sit consultatio: & cum dixisset quòd bona consultatio non est opinio recta, nec scien
tia, addit, Reliquum igitur est cogitationis, nempe vt sit: Solum debet subintelligi
verbum substantiuum, cuius paulo ante fecerat mentionem; & mos est Græcorum B
Colligitur solò principalis difficultatis. frequenter id subintelligere. Iure igitur Aristoteles in sexto Moralium Nicomachio
rum διάνοιαν, & λογισμὸν inter habitus rationis non enumerat, cum tunc loquatur de
habitibus semper rectis, qui virtutes sint: enumerat aũt in libro Posteriorum; quia
latius considerat habitus, nec eos contrahit ad semper rectos. Altera dubitatio erat
De pædia. de Pędia; de qua quid sit dicendum, in progressu latissimè patebit: Nunc breui-
bus dico; eam distincta consideratione partim redigi ad disciplinam instrumenta-
De Solertia. riam; partim ad opinionem; partim non esse habitum, sed viam ad illum. De So-
lertia, quam ἀγχίνοιαν nuncupat Philosophus, dico; eam non esse habitum mentis
a cæteris distinctum, sed congruentem animi constitutionem pro inueniendo me-
dio, partim nobis per Naturam competentem, partim per disciplinas Logicas; ac,
vt ad habitum pertinet, redigi ad instrumentarios: Nam Aristoteles nomine habi-
tus nonnunquam etiam eorum partes denotauit, vt constat ex sexto Moralium Ni-
comachiorum cap. XI. quo loci γνώμην siue sententiam, & σύνεσιν habitus nuncupat. C
De εὐμαθεία, hoc est Ingenio, & Memoria, in enumeratione habituum mentionem
facere non debuimus; quoniam (vt conspicuum est) non sunt habitus mentis: immo
ad mentem non pertinẽt, sed potius ad Phantasiam, cui iuncta est Memoria. Nec mi
rum est, si in Magnis Moralibus inter virtutes mentis vnà cum sapientia numeran-
tur, illi enim libri sunt concisi ualde, non emendati, nec approbati ab Aristotele.
Quòd si etiam locum illum probabiliter tueri vellemus, dicendum esset, Aristotelem
non habitus solos dinumerasse, sed omnia conspirantia ad habitum, & facilem adep
tionem eius: & nedum habitus studio acquisitos, verùm etiam eos, qui per naturam
nobis competunt; e quorum genere est memoria, & ingenium: quę quamuis præ-
sertim ad Phantasiam pertineãt, vel ex ea oriantur; tamen proximè inseruiunt adep-
tioni habituum mentis, & seruant illos: Mens enim ex sententia Aristotelis nil tan-
quam subiectum recipit, nec seruat, sed hoc est munus Phantasię, vt suo loco pate-
bit. De sacra Theologia diuinitus reuelata sermo esse non debet; quoniam nunc lo-
quimur de habitibus studio & ratione comparatis. Ex his constat diuisionem ac enu D
merationem uirtutum mentis nec diminutam nec redundantẽ esse: constat insuper,
de quibus primò vniuersè, mox singulatim verba facere teneamur: ea autem sunt
Opinio, παιδεία, Fides, Intelligentia, Scientia, Sapientia, Prudentia, & Ars.

Ad quem pertineat de Virtutibus Mentis verba facere. Cap. IIII.

Vm apparuerit, quę sint Virtutes illę, quæ quintum hunc constituunt gra
Aristoteles non videtur sibi cõstare. dum, iure optimo quis dubitare poterit, ad quem pertineat de eis Ver-
ba facere: & præsertim, quia Aristoteles sibi constare non videtur; nam
in calce primi posteriorum inquit. Reliqua autem quomodo oporter di-
stribuere, in διάνοιαν siue Cogitationem, & Mentem, & Scientiam, & Artem, &
Prudentiam, & Sapientiam; hęc quidem Physicę, illa verò Ethicę considerationis
magis

A magis sunt. Mox hoc seruare non videtur: in physicis enim de nulla harum virtutum videtur agere; in sexto aũt Moralium Nicom. agit, non de horum parte, sed de omnibus. Confirmatur dubitatio, quia in primo Magnorũ Moralium cap. 33. dubitans hac de re Philosophus inquit: Dubitare quis poterit & admirari, q locuturi de moribus, ac de Ciuili negocio, de Sapientia verba faciamus. Soluens ait. Primùm hac de re nõ videtur esse aliena consideratio, quoniam (vt diximus) sapientia Virtus est, Insuper fortasse Philosophi est de his considerare, quę in eodem fuerint: ideo necesse est, cum de his loquimur, quæ in anima sunt, de omnibus verba facere, est aũt in anima sapiẽtia, &c. Ait itaq; ad philosophiam de moribus pertinere de omni Virtute differere, nõ aũt de nonnullis tantùm. Præterea res dubia est: quoniam Sapientia & Intelligentia neque ad Ciuilem philosophum, neq; ad Physicũ pertinere videntur, ad quos reiecit horum consideratioñe Aristoteles in calce primi Posteriorũ; sed ad Diuinum potius; nam Metaphysica est sapientia, & intelligentia, vt conspicuũ est. Hęc sunt, quę rem hanc dubiam reddunt. Expositores varia dicunt. Inquit Philoponus in calce

Philoponus.

B primi Post. ad ciuilẽ pertinere Prudentiam, & Artem; Ad metaphysicũ Intelligentiã, & Sapientiam; Ad physicum, & logicũ scientiã, rationem, & opinionem: Insuper addit, Aristotelem eo in loco per physicam denotasse etiam Metaphysicam. At non video, cur ad Moralem de Arte potius quàm de cæteris habitibus pertineat verba facere; non enim Moralis in attinentibus ad effectionem, sed in attinentibus ad actionem versatur. Insuper Metaphysicus; vel in habitibus mentis non versatur, cum non pertineant ad suum subiectum; vel si in eis versatur, videtur vniuersè vt Princeps cognoscere omnes, eos distinguere, & inter eos comparationem facere; vt fecit Arist. in sexto Metaphy. & in procemio primi. Nec videtur rationi consentaneũ, quòd Aristoteles tam impropriè vsus sit nomine physicę. Propterea dicendum censeo, habitus omnes pertinere ad Logicum; consideratione saltem modi, & instrumẽtorũ, quibus acquiruntur: propriè tamen ad eum pertinere Scientiam, & Opinionẽ; quia omnis argumentatio vel scientiam firmam & constantem, vel opinionem parit. Insuper

In dubium uertitur sẽtentia Philoponi.

Opinio propria.

Quomodo omnes habitus ptineãt ad Logicum.

C omnes pertinere ad Physicũ: quoniã ad eum pertinet loqui de anima, de eius facultatibus, & operibus, ex quibus, vel in quibus prodeunt, vel recipiuntur habitus. Ita in calce 2. de anima sermo est de Opinione, Scientia, & aliis habitibus saltem vniuersè sumptis: & in tertio declaratur, quomodo anima fiat omnia, & sit principium cognoscendi & operandi: Præsertim tamen, & magis propriè ob consimilitudinem versatur physicus in attinentibus ad contemplationem. Pariter Ciuilis Philosophus tenetur omnes habitus cognoscere: Cum enim eius officium sit humanas actiones cõponere, hominemq; ad summum bonum dirigere, quia ad summum bonum conspirãt omnes habitus mentis; propterea omnes tenetur cognoscere: Id ipsum etiam tenetur facere, vt ordinem statuat inter hominum gradus & conditiones, eas inter se cõparet, honores rectè decernat, statuat cui disciplinę & quousque danda sit opera; vt dicebatur in procemio Moralium Nicomachiorum: Demum id efficere debet, vt valeat vtrumque summi boni gradũ cognoscere, & inter se cõparare: quorum vnus in actione, alter in contẽplatione est positus; quod seruauit Arist. in x. Moralium Nico.

Qũo oẽs ptinent ad Physicum.

Quo pertineant omnes ad Ciuilem.

D Ex quo constat, q non penitus ex euentu (vt perperam nonnulli dicunt) Aristoteles in 6. Moralium Nicom. de cunctis habitibus verba fecit: Præsertim tamen tenetur verba facere de prudentia, quoniam ea propria est Ciuilis scientię. Ex his constat, qũo explicanda sint verba Arist. in calce primi Posteriorũ supra relata: dum manifestat, ad quas disciplinas enumerati habitus pertineãt: inspexit enim id, quod propriè & præsertim ad distinctas disciplinas pertinet: ac insuper variis scientiis potius varia delegauit ad enumeratos habitus pertinentia, quàm varios & distinctos habitus; de singulis. n. in uariis scientiis varia cõsiderãtur. De Metaphysica mentionẽ nõ fecit, quoniam ad eam minus propriè pertinent: cum nec Animã, nec Virtutes, nec organa, per quæ acquiruntur, considerer; Sed solùm vt domina vniuersè cognoscat habitus omnes, præscribendo eis proprios terminos. Nam quamuis Metaphysica sit sapientia, includens intelligentiam, & modo aliquo scientiam: hoc parum refert: aliud est enim esse aliquid, & considerare illud; nam considerare Virtutes vt habitus Mentis, vno vel alteto modo comparandos, nequaquam est officium Metaphysicæ.

Explicatur Locus in calce primi poster.

Quid sint Virtutes Mentis, siue Rationis. Cap. V. A

Lis inter Aristotelem & Platonem.

Opinio Platonis.

CVm Virtutes Rationis, quæ explicandæ occurrunt, enumeratæ sint; Quid sint, modò declarare tenemur: nam quòd sint, nemo inficiatur. Qua de re opiniones sunt variç: nam nec Plato cum Aristotele idem sentit, nec Aristoteles sibi constare videtur. Plato; qui cuncta a primo principio per ideas, rationes, & semina manare existimauit, fundamentum & essentiam horum habituum censuit esse ideas mentis, & rationes animę, insertas in essentia vtriusque, concurrente tamen excitatione ab externis obiectis, per quam promerentur ab anima idola rationum, quæ per memoriam seruarentur: habitum tamen in regressu animę in seipsam per rationes, ac in connexione rationum cum ideis mentis, esse collocatum existimauit, vt latius alibi explicabo.

Contra Platonem

Quæ sententia reiicienda est: verè enim hominis anima nuda est omni habitu & forma, cum sit nata omnibus indui, cum sit potestate penitus, cum sit ad opposita facilis; nec tam facilè deciperetur, si veritas & rectum inserta essent in essentia eius. B

Aristoteles.

Rectius itaque Aristoteles nec per internas rationes, nec per ideas competere nobis Virtutes rationales existimauit. Verùm adhuc ex opinione Aristotelis quid sint non constat:

An virtus sit relatio.

Nam in 7. physicorum cont. 20. loquens de habitibus mentis siue rationis inquit, eos esse relationes, & propterea ad eos non esse motum: At ex aduerso in prædicamento qualitatis habitum & dispositionem qualitates esse affirmat; & in calce eius prædicamenti ait genera esse relationes, & ad aliud referri, species verò esse qualitates: adeò vt anceps fuisse visus sit, & sibimet parum constans.

Communis solutio.

Communis solutio est, quòd habitus mentis varia consideratione sint & qualitates, & relationes; sint qualitates, vt sunt formę, quæ mente vt fundamento nituntur: sint relationes, vt ex relatione obiecti ad facultatem consurgunt; ac insuper vt eorum nomen, & præsertim nomen generis præsefert relationem ad id, cuius sunt habitus, nam scientia scientis scientia dicitur.

Reiicitur Habitus & virtus non sunt qualitates

Rō prima.

Hæc sententia vera non est. Primò; quia, vt alibi patefeci, re vera habitus non est species aliqua qualitatis ab aliis distincta, cum solùm relationem & constantiam superaddat. C

Secunda.

Insuper; quia ratio Aristotelis in 7. physicorum inanis redderetur. Vult ostendere Philosophus in Mente non esse alterationem; & id probat, quia sciens maximè ad aliud refertur: at si scientia aliqua consideratione esset qualitas mentis, ea ratio esset inanis; quia dicerem in ea esse alterationem, quatenus scientia qualitas est.

Rō tertia.

Preterea: Si Virtutes rationis sunt qualitates, quæ in Mente recipiantur, falsa esset sententia Aristotelis in 7. physicorum cont. 20. dicentis. Vt igitur dormiens cum excitatur non dicitur factus sciens, quamuis prius non valuerit vti scientia, sed solo impedimento remoto sciens apparet: ita qui a principio acquirit scientiam, per solam remotionem perturbationis redditur sciens &c. His verbis apertè asserit philosophus in mente nullam recipi qualitatem, dum homo non sciens redditur sciens.

Rō quarta.

Præterea: Si Virtus Mentis & Rationis aliqua ratione esset qualitas mentis, tunc perinde ad Mentem se haberet, ac Virtus animę sentientis ad animam sentientem; & ita vt in una, similiter in altera animæ parte esset, vel non esset alteratio; At Aristoteles colligit in calce cont. 20. ex eo quòd in mente nulla sit permutatio, alterationem attingere ad partem animę sentientem, & ad nullum aliud, nisi ex euentu. D

Opinio propria.

Dicamus itaque Virtutes rationis ad duo referri posse; & ad Mentem, & ad facultates animę sentientis. Si referantur ad mentem, solùm sunt relatio, non qualitas, nisi quo ad vulgarem quandam denominationem. Ratio est: quia (vt patebit ex sententia Aristotelis) nil noui in mente recipitur, & siquid recipitur, id in phantasia recipi dicitur, & per memoriam seruatur: vt autem ad mentem pertinet, ei sat est congruens relatio ad obiectum, per phantasiam & memoriam ei oblatum. At si Virtutes rationis referantur ad phantasiam, cui iuncta est memoria; ita nedum relatio, verùm insuper modo aliquo qualitas sunt; cum enim phantasia, eique iuncta memoria, ex sententia Aristotelis sint facultates morti obnoxię, vtantur instrumento corporeo; valent aliquid denuo recipere, & alterari: Ideo Aristoteles colligebat in solo sensu reperiri alterationem, & in 3. physicorum cont. 8. ac in octauo physicorum cont. 40.

disci-

A disciplinam nuncupauit motum, quia acquiritur per alterationem quandam pertinentem ad animam sentientem; & in antepraedicamentis dixit scientiam esse in anima vt in subiecto. Sic igitur scientia & uirtutes rationis, vt ad mentem pertinent, sunt relationes; vt attinent ad partem sentientem, sunt qualitates ac relationes; praesertim tamen earum genera ad aliud referuntur: primò; quia genera sunt notiones magis tenues, & ideo potius relationes, quàm absolutę formę esse videntur: secundò; quia communibus illis notionibus, & illis ad quae referuntur, magis sunt imposita nomina relatiuorum, quàm minus communibus, quae sunt res absolutiores & magis proprio nomine praeditę: Absolutè tamen ea sententia Aristotelis vera non est; quoniam ad idem praedicamentum pertinent genus & species eius, vt dicitur in Topicis. Propterea aliam veriorem ei loco solutionem dedit inquiens; non esse absurdum, vt eadem res distincta ratione sub distinctis praedicamentis constituatur. At occurrit dubitatio: quia Aristoteles in cont. 17. septimi physicorum loquens de virtutibus moralibus attinentibus ad sensum dixit, earum B mutationem non esse alterationem; quia sunt habitus, & relationes: quare etiam, vt referuntur ad sensum, non qualitates, sed relationes tantùm esse videntur; alio quin ratio Aristotelis inanis esset. Respondeo Virtutum moralium & rationalium partim similem, partim distinctam esse rationem. Similem quidem, quatenus ambę vt habitus referuntur ad aliud; nempe vel ad habentem, vel ad obiectum, vel ad vtentem; ac ita ad eas non esse motum. Est autem earum distincta ratio; quia virtutes morales ad sensum pertinentes, non sine alteratione partis sentientis, & instrumentorum eius acquiruntur: ideo eius sunt modo aliquo qualitates; non tamen ad primam, sed ad tertiam potius speciem pertinentes, vt alibi manifestaui: ideo Aristoteles absolutè colligit in sola tertia specie qualitatis esse motum, non in alia. Virtutes verò rationis nec in mente, vt in subiecto recipiuntur, neque acquiruntur per aliquam mentis alterationem: Ideo Aristoteles in cont. 17. virtutes morales dixit esse similes sanitati, pulchritudini, & robori corporis; & in cõt. 20. colligebat ad solum sensum pertinere alterationem, non autem ad mentem; C & iure profectò: cum enim virtutes morales sint moderationes Perturbationum, ac in voluptate & dolore corporis versentur; non acquiruntur, nisi alterata quadam parte sensu praedita, vt in cont. 18. septimi physicorum docet Philosophus.

Cur praesertim genera dicãtur ad aliud.

Dubitatio

Solutio.

In Qua Animi parte recipiantur, ac seruentur Virtutes Rationis, Cap. VI.

Voniam assertum est Virtutes Rationis, vt pertinent ad mentem, esse solas relationes obiecti congruenter se habentis, per phantasiam & memoriam ei oblati, quę res est apprime dubia: propterea vt reddatur conspicua, vtile est aliquantulum in ea immorari: nec rem ad viuum penitus resecabo; quoniam exactè de ea differere, ad tertium de anima pertinet. Quaeritur itaque, in qua animę parte insint Virtutes rationis: Qua de re quatuor sunt principales opiniones; Vna Simplicii, & Academicorum, Altera Alexandri, Tertia Diui Thomę, & fere omnium Latinorum; Quarta erit ea, quam ego censeo suisse Aristotelis. Simplicius, qui in omnibus nititur Aristotelem cum Platone conciliare; statuens Mentem ab anima rationali distinctam; ac in anima rationali considerans animarum intellectum, partim progressum, partim in se manentem; ac progressum, primò inperfectum, mox praecurrente excitatione a sensilibus facta per rationes in se manetis intellectus perfectum: iudicat Virtutes rationis in duobus esse collocatas; in vno vt in instrumento, in altero vt in fundamento: Vt in instrumento, considerantur in Memoria phantasię iuncta conseruante idola, quę promit anima rationalis; & quoad hoc pereunt huiusmodi habitus & vitutes intereunte phantasia, vt asserit in expositione 20. textus tertii de anima: Quatenus autem in fundamento & quo ad principalem formã considerantur, sunt in anima rationali progressa; & cõstituũtur per rationes coaeternas animę, dum in seipsam regreditur. Hinc habitus a Simplicio in expositione octaui cont. 3. de anima, non dicitur substantia, sed circa

In qua anime parte insint Virtutes rõnales.

Opiniones quatuor.

Simplicius.

substantiã; hoc est pertinens ad intellectũ progressum, vt versatur circa formas, quæ A
Cõtra Simplicium, sunt insertę in essentia animę in se manentis. Hæc opinio, vt non est Peripatetica, ita
etiam approbanda non videtur: Nam ea distinctio animę rationalis a mente; ea multitudo rationum, & quę sint in essentia animę, & quæ promantur ab illis; insuper
modus intelligendi per rationes insertas, & animę coęuas; Aristoteli, rationi, & experientię aduersantur. Præterea patuit in præcedentibus scientiam ex parte intellectus solam esse relationem, & intellectum sui natura absolutè & penitus esse potestate. Præterea; Si habitus præsertim per rationes formatur, quæ sunt formæ & substantię; non video, cur prima sui significatione non debeat esse substantia. Demum falso iudicat intellectũ habitu præditum posse ad libitum sine ope Phantasię specula-
Alexãder. ri. At hæc in tertium de anima reiciantur. Altera opinio est Alexandri Aphrodisei; qui falsò iudicans Mẽtem hominis propriam esse mortalem, & essentię Phantasiæ solùm superaddere puram præparationem & facultatem ad intelligibilia: dixit Virtutes rationis, & habitus earum, in ea mortali anima esse positas; & esse depositas illas, conseruatas, & quiescentes considerationes; quæ sint tanquam suprema acies B
Reiicitur sententia Alexandri animæ, per quam homines ea prediti valent ad libitum operari. Hæc opinio ob id præsertim despicienda est, quia mentem statuit mortalem. Insuper aduersatur Aristoteli: quia ex eius sententia scientia (vt ad mentem pertinet) sola est relatio; & mens nil recipit, nec ad eam pertingere potest vlla alteratio, vt lucidissimè in septimo Physicorum affirmauit. Insuper; cum perperam censeat mentem solam dicere præparationem, perperam etiam asserit intellectum in habitu esse conseruatas & quiescentes considerationes: hę namque sunt habitus, non intellectus qui habitus fit. Demum censet communes notiones seruari, quod minimè existimauit Arist. nam (vt patet ex libro de memoria & reminiscentia) vniuersaliũ & cõmunium notionum solum ex euentu est conseruatio, quatenus per memoriã Phantasię iunctã Phantasmata conseruantur, ex quibus ad libitum ea cõmunia elici possunt. Propterea est
Diuus Th. tertia opinio Diui Thomæ, & multorum qui eum sequuntur. Hi asserunt, Virtutes rationis siue habitus Mentis, esse Qualitates de prima specie qualitatis; in mente, quã C
rectè immortalem statuunt, receptas & conseruatas. Hęc opinio duabus præcedentibus
Reiicitur præferenda est, verum (vt censeo) non est Peripatetica: Ac (vt multa prętheream) primò per eam habitus vere esset qualitas, non sola relatio, quod aduersatur Aristoteli in septimo phy, vt patuit, ideo etiam in quinto Metaphysicę habitus inter qualitates non enumerantur, & virtus ac vitium solum dicuntur qualitates, quatenus sunt pars quędam perpessionũ ad tertiam speciem pertinentium, vt eodem in loco asseritur. Præterea, vt patuit, mens ex opinione Aristotelis nil recipit, & vni-
Opinio propria. uersalia non seruat. Propterea ex opinione Aristotelis dicendum censeo, Mentem hominis distingui a Phantasia, ęternam esse, & nil in ea vt in subiecto recipi; id enim, quod immortale est, & a materie non pendet, nulli nouo accidenti subiici potest: sat est menti, cum ex se pura sit, & congruenter se habeat; vt ea sola rectè parentur, quę ad Phantasiam, Memoriam, ac Phantasmatum ordinem & dispositionem requiruntur: his enim rectę compositis, sublatisque impedimentis, mens rectę fungitur munere suo; non secus ac Geometra (vt vtar exemplo Aristotelis) dempta ebrietate & somno, congruenter speculatur: adeò vt Virtus rationis, quatenus pertinet ad mentem, sola sit relatio; & id, per quod est qualitas aliqua denuo acquisita & conserua- D
Auer. ta, in sola phantasia & memoria locum habeat. Ita Auerroes in 7. phy. cont. 20. dixit, Scientia potius est relatio, quam qualitas: Et in 3. de anima cont. 20. asserit
Cõclusio dictorum per phantasiam distingui homines quoad quatuor virtutes dictas in Topicis. Colligamus igitur virtutes rationis in phantasia recipi, & memoria seruari: & tunc hominem dici habitu prędium; dum longo studio, cura, experientia, iteratisque actionibus phantasmata ita firmauerit, digesserit, ac in ordinem redegerit; vt ad libitum valeat communes notiones mente colligere, speculari, ac per eas vel ad actionem vel ad effectionem dirigere.

A *Dubia nonnulla, quæ approbatam opinionem reddunt obscuram.* *Cap. VII.*

PErtinentia ad mentem & virtutes eius, ut ex se sunt præclara & illustria, ita nobis sunt ardua & tenebricosa: Et prȩsertim arduum est cognoscere, quomodo ad eam Virtutes se habeant. Nam si dicimus mentem nil recipere, habitus non in ea sed in Phantasia firmari, præter cætera hȩc sequi videntur absurda. Primò enim falsa erit sententia Aristotelis, (Prima dubitatio.) in principio sexti Moralium Nicomachiorum asserentis has Virtutes ad mentem pertinere; ita enim ad phantasiam potius quàm ad mentem pertinebunt: nec esset quo ad hoc differentia inter virtutes morales, & eas rationis; immo non deberent dici virtutes rationis, cum non in parte rationis compote, sed in Phantasia recipiantur ac firmentur. Præterea, tunc non Mens esset denominanda sapiens, (Altera dubitatio.)
B siue homo munere mentis; sed potius Phantasia, & munere Phantasiȩ: cuius oppositum asseritur in primo & in quinto contextu 3. de anima. Insuper, falsa esset sententia Aristotelis in tertio de anima cont. quinto dicentis, intellectum, (Tertia.) antequam intelligat, esse omnia potestate; ac, vt recipere valeat, debere esse omni forma denudatum: quem mox in cont. sexto asserit esse locum specierum: & in cont. octauo ait fieri omnia: Hȩc proculdubio vera non essent, si intellectus nihil reciperet, sed solùm obiecta in alio posita iudicaret. Præterea; Virtus acquiritur iteratis actionibus: actiones mentis sunt immanentes, vt dicitur in 9. (Quarta) Metaphysicȩ cont. 16. quare in mente, & non in Phantasia, habitum formare & firmare debent. Præterea: Virtutes rationis, non singularium, sed vniuersalium (Quinta.) sunt; quæ vniuersalia, non sentiendi facultate, sed sola mente iudicantur. Et confirmatur: quia eiusdem est actus primus, cuius est secundus; actio enim a forma pendet: actus secundus Virtutum rationis, primo & præsertim est Mentis, vt de contemplatione est conspicuum: quare & primus. Demum: si id esset, Virtutibus
C rationis minimè competeret ea definitio, quæ illis traditur; non enim essent recta ratio Mentis. Hȩc ea sunt, quȩ prȩsertim approbatam sententiam videntur reddere dubiam: ob quæ minimè turbari debemus, sed potius constantius declaratȩ veritati adhærere; cum hȩc, quȩ potiora sunt, sine magna difficultate diluantur. Et præsertim, quia approbata veritas confirmari potest; quoniam origo receptionis nouȩ formȩ est materies; a qua cum Mens sit abiuncta, nec vtatur instrumento corporeo, iure nil recipit; & si reciperet, id nunquam deletur: solus enim materiei fluxus & inconstantia, causa est, vt formæ varientur & deleantur, ac propterea maximè ponenda esset memoria ad Mentem pertinens, quæ tamen ab Aristotele non ponitur. Præterea: cum mens sit res diuina, ex se sufficiens; vt rectè fungatur munere suo, non eget forma aliqua & accidente mutabili, per quod intrinsecus dirigatur ac perficiatur: solus homo eget requiete perturbationum, & recta compositione Phantasiȩ, vt speculari valeat; quemadmodum asseritur in septimo Physicorum. Præterea: Si intellectus in se ipso haberet ac seruaret virtutis habi-
D tum; tunc, vt Phantasia sine externo sensu, ita Mens sine auxilio Phantasiȩ operari valeret: cuius oppositum sæpe affirmat Aristot. cum dicat necesse esse intelligentem Phantasmata speculari. Respondens autem aduersis rationibus dico, nullum sequi absurdum. Non primũ, quod erat, quia tunc nõ darentur Virutes rationis. Nam (Solutio aduersarum rationum.) hȩ rationis dicuntur, non quia in mente & ratione vt in subiecto sint positȩ; sed quia officium rationis & mentis est eis vti, ex eisque communes notiones ad libitum elicere, & per eas speculari siue ad operationem dirigere: Et ob eandem rationem, non phantasia, sed homo munere mentis debet dici sapiens; quoniam solùm per mentẽ ualet fungi munere sapientiæ. Nec propterea euertitur sententia Arist. in 3. de anima dicentis intellectũ esse locũ specierũ, antequã intelligat esse omnia potestatȩ, & propterea debere esse denudatum omni actu, ac ita mox singula fieri: Nam hȩc omnia debent referri ad actũ intelligẽdi, qui actus nõ est distinctus a specie intelligibili. Si intellectus in se haberet rerũ ideas & rõnes, vt existimabat Plato, nõ egeret excitatione & motu ab externo facto, sed sui natura & essentia perinde ac Deus per ideas oĩa cõtinẽ

ter intelligeret: cùm autem noster intellectus, vt intelligat, necessariò egeat Phan- A tasmatibus ei oblatis per Phantasiã, est necesse vt formis intelligibilibus sit denudatus, & ob id dicitur potestate, omne enim (vel sit recipiens vt subiectum, vel vt obiectum) est necesse, vt sit denudatum: & hac consideratione dicitur recipere species, locus earum, & fieri omnia, quatenus iudicat, ratiocinatur, intelligit communia ei per Phantasmata oblata: qui actus intelligendi dicitur species, quia est ipsum intelligibile per repræsentationem, & in esse cognito, & idem est actus obiecti & facultatis cognoscentis, vt asseritur in 2. de anima cont. 138. & 141. Dicitur itaque recipere non tanquam subiectũ, sed vt iudicans obiecta: & propterea, cum nil vt subiectum recipiat, nil etiam seruat: sed semper, vt intelligat, eget præsentia Phantasmatum. Ac ita explicatur sententia Aristotelis in tertio de anima cont. 8. dicentis, quòd intellectus omnia factus adhuc est potestate; nam potestate adhuc dicitur, nedum ad actum secundum, verùm insuper, quia semper eget præsentia Phantasmatum, ex quibus communia abstrahat, quæ abstractio nil est aliud, nisi apprehensio vnius (nempe communis naturę) sine apprehensione coniunctorũ cum ea: & intellectus B dicitur in habitu, & factus omnia; dum ita parata & disposita habet Phantasmata, vt ad libitum intelligere valeat ea; quæ etiam prius, antequam contractus fuisset habitus, intellexit: Ac ita etiam intellectus tunc dicitur nobis, nedum per naturam, sed etiam per Phantasmata & actum secundum copulatus. At addebatur habitum firmari iteratis actionibus; & propterea in eo recipi & firmari, cuius sunt actiones. Respondeo: Habitus morales more & assuetudine acquiruntur: Habitus rationis acquiruntur studio, cura, vsu rerum, doctrina, disciplina, & exercitatione; quibus omnibus Phantasmata inueniuntur, formantur, congruenter disponuntur; & homo assuescit eis vti, adeò vt mox sine errore fungi valeat munere rationalium habituum: Dum enim mente speculamur, vnà Phantasia & Memoria operantur; & propterea simul firmatur habitus in phantasia & memoria, & homo assuescit vti huiusmodi habitibus: Non igitur operatio est tantum mentis; sed mentis est, vt vtentis, dirigentis, & iudicantis. At instabit adhuc aliquis: quoniam hæ virtutes, & C præsertim principales, dicuntur recta ratio; siue agendi, siue efficiendi, siue contemplandi: recta autem ratio non est in Phantasia, sed in Mente. Respondeo, Virtutes rationis esse rationem rectam munere vtentis & dirigentis, non munere subiecti earum. Ideo Aristoteles in 3. de anima cont. 56. dixit Phantasiam esse duplicem, rationalem vnam, alteram rationis expertem; indicans, quòd in Phantasia etiam recta ratio reperitur, dum ab intellectu dirigitur. Addebatur insuper rationales Virtutes esse communium & vniuersalium, quæ a sola mente apprehenduntur. Respondeo: Cùm seruentur Phantasmata per memoriam, etiam dicuntur seruari communia, ideo communium solùm ex euentu dicebat Aristoteles dari memoriam: Virtutes rationales sunt communium munere vtentis, & dirigentis; vt autem seruantur, solùm sunt singularium. At dicebatur: Tunc non eiusdem esset habitus & operatio; siue actus primus & secundus; nec habitus esset principium operandi. Respondeo. Actus primus duplex est: vnus principalis; & hic est intellectus, cuius etiam principaliter est actio: alter est secundus, & quodammodo instru- D mentarius: & hic est congruens & constans dispositio Phantasmatum, qui habitus dicitur, cuius etiam secundo loco & tanquam instrumenti est actio: adeo vt verè actus secundus respondeat suo primo actui, a quo pendet. Addo insuper, habitum non absolutè esse primum principium operandi, vt alibi patefeci; sed esse id, per quod homo rectè, facilè, & promptè operatur; quæ facilitas & rectitudo, nobis competit per congruentem Phantasmatum dispositionem, & frequentem hominis exercitationem. Ex his etiam conspicuum est, quomodo Rationales Virtutes dicantur recta ratio mentis: recta cùm earum ratio oritur ex Mente dirigente, formante, & vtente; refulget in Phantasia, vt formata, ordinata, & directa. Et de his satis.

Dubitatio.

Solutio.

Quo-

A

Quomodo Virtutes Rationales inter se distinguantur. Cap. VIII.

RAtionis & Mentis Variç in pręcedentibus enumeratæ sunt Virtutes; omnes tamen in tria capita rediguntur: vel enim ad ueri contemplationem, vel ad actionem, uel ad effectionem dirigunt, vt dicitur sub initio sexti Metaphysicę; quæ cum inter se distinguantur, unde ortum ducat earum distinctio, non leuis est dubitatio. Et iurè ambigere debemus, nam Philosophus ob rei difficultatem non semper idem dicere videtur. In septimo enim Metaphy. cont. 49. ait actum separare, actus autem forma est. Nonnunquam indicat distinctionem petendam asse a facultatibus siue partibus animę, quarum sunt virtutes, ueluti in calce primi Moralium Nicomachiorum: inquit enim ex animi diuisione ac differentia Virtutis quoque distinctionem partitionemque nasci; alias enim virtutes in ratione

Aristoteles dubit. Distinctio a forma. A facultate, cui Virtus competit.

B positas esse dicimus, alias ad motem pertinere: similiter in principio sexti Moralium Nicomachiorum uolens inter se distinguere Virtutes ad rationem pertinentes inquit. Nunc autem eius partis, quæ ratione prædita est, facienda eodem modo est diuisio: Atque hoc positum sit, duas esse animi partes ratione præditas; vnam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter sese habere non possunt: alteram, qua eas, quæ secus possunt euenire: Ad ea enim, quorum non est idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad vtrumque apta sit natura, oportet genere differre &c. Sic itaque a facultatibus animę, quarum sunt virtutes, petendam esse distinctionem affirmat. Nonnunquam asserit distinctionem esse petendam a principio vtente, præeligente, & dirigente; veluti in sexto Metaphysicę cont. primo inquiens: Virtutum efficientium principium aut Intellectus est, aut Ars, aut Potestas quędam; Agentium verò Præelectio agentis. Demum nonnunquam affirmat distinctionem ortum ducere a fine, veluti in tertio de anima 49. inquiens: Intellectus ille est principium motus, qui propter aliquid ratiocinatur,

A principio vtēte.

A fine.

C & practicus est: differt autem a speculatiuo fine, & appetitus omnis est propter aliquid; id enim, cuius est appetitus, principium est practici intellectus, vltimum autem est principium actionis, &c. De re obscura variæ sunt opiniones. Græci interpretes, & cum eis Diuus Thomas, inquiunt distinctionem petendam esse a fine; & iure profectò: id enim, cuius est opus, est gratia operis, secundo Cæli 17. & id, quod est gratia alterius, ab eo, cuius gratia est, recipit conditionem, terminum, & distinctionem: Virtutes autem omnes & habitus sunt gratia alicuius muneris functionis, vt finis: ob ea igitur distinctio petenda est. Ex aduerso Scotus, Antonius Andreas, & horum asseclæ, inquiunt distinctionem harum rationalium virtutum sumendam esse, non a fine, sed a subiecto & re, in qua versantur: siue (quod idem est) ab obiecto virtutum, & ab intellectu relato ad obiectum illud sub ratione obiecti, at non sub ratione finis. Et quia res est obscura, propterea; vt reddatur clarior, & elucescat fundamentum huius secundæ opinionis; considerandum quòd ratio obiecti est prior ratione finis, quatenus absolutum est prius relatione, quæ eo ut fundamento nititur; primò enim consideratur obiectum in se, mox refertur ad finem: ve-

Opiniones variæ. Gręci.

Scotus. Distinctionem petēda ab obiecto. Rō Scoti

D luti in Arte Medica primò consideratur corpus sanabile, quod est obiectum medici, & artis medicę: hoc ex sui natura habet, vt referri possit ad sanitatem; quod non competit obiecto Sapientiæ, nec Scientiæ: At nunquam conditio aliqua & facultas siue relatio conuenit vni naturę, & repugnat alteri, nisi per aliquod absolutum illi naturę internum prius ea relatione: Quare in arte & scientia præcedit aliqua conditio interna, per quam arti competit vna facultas, quæ repugnat scientię: Ea conditio artis & scientiæ est ab aliqua causa priore; causę priores sunt intellectus, & obiectum; ab his itaque ortum ducit prima ratio distinctionis: ea autem, quę sumitur a fine, sequitur hanc, & hanc præsupponit. Confirmant id ipsum, & inquiunt: Si per finem Virtus una esset principium agendi, altera efficiendi, siue contemplandi, aut id eis competeret per finem iam adeptum, vel cognitum, vel optatum: non per finem adeptum, quia hęc est res per virtutē effecta, sequens Virtutē, quare ea non cōstituit habitū, & distinguit: non per finē optatū, & in

Confirmatio.

A intentione consideratum; hoc enim per præcedentem rationem reiectum est: quare id facit per finem cognitum, finis autem vt cognitus habet rationem obiecti, nõ autẽ finis. Ac ita respondent auctoritati relatæ ex tertio de anima cont. 49. aiunt enim Aristotelem denotasse finem vt cognitum, & sub ratione & conditione obiecti, non finis. *Opinio concilians.* Non desunt, qui censeant vniuersam litem in verbis esse positam: quia Virtutum, quæ in operatione sunt positę, finis & obiectum idem esse videntur; id enim, quod facere optant, & obiectum & finis dicitur: Virtutum autem, quæ sunt positę in cognitione veri, finis includitur in obiecto formaliter considerato. Demum dicunt alii Virtutes ex obiecto habere facultatem, vt possint distingui; ex fine verò, vt actu distinguantur. Ac ita varietas opinionum difficultatem reddit obscuriorem.

De Virtutum rationalium distinctione, Opinio propria. Cap. IX. B

Primum quod accipitur. VT difficultati clarius satisfaciam, nonnulla primò accipienda & explicanda censui. Considerandum primò est (vt declarat Ar. x. Metaphysicę cõt. 12.) quòd non idem est differentia, & alteritas, græcè ἑτερότης: nam quæ differunt, aliquo differunt; altera autem seipsis possunt esse altera, siue diuersa: ita materies cęli ab ea mortalium, & forma vna ab alia, diuersa est, non autem differt. *Alterum quod accipitur.* Insuper accipiendum est: quòd finis, scopus, obiectum, intentio; quamuis habeant significationes proprias inter se distinctas, frequenter tamen confunduntur, & uox vna pro altera vsurpatur. *Finis.* Finis est vox satis communis, & distinguitur variis modis: præsertim diuiditur finis in finem generationis, & est rei forma, qua præsente completa est generatio; & in finem rei genitę: qui adhuc est duplex, vel cui, vel cuius gratia: Finis cui est id, pro quo laboramus, & cui inseruire debet id, quod quærimus vel efficimus; vt finis cui productę vel producendæ C domus, est dominus, qui habitare debet in ea: Finis verò cuius gratia est ille, qui Scopus dicitur, siue circa scopum versatur; vt finis cuius gratia laborant piscatores, sunt pisces, & capere eos. *Scopus.* Scopus ille est, quem sibi attingendum proponit, qui actionem aliquam dirigit; vt capiendi pisces sunt proximus scopus piscatoris. *Intentio.* Intentio, quæ propositum, consilium, & institutum vocatur, media inter causam efficiẽtem & scopum: nam intentio est appetitio, qua agens expetit attingere scopum, intentio piscatoris est pisces capere. *Obiectũ.* Obiectum, quod ab Aristotele etiam subiectum appellatur, propriè est facultatis cognoscentis; vt sonus dicitur obiectum anditus: eadem ratione subiectum Scientiarum & Artium, earum obiectum nuncupatur; quia est id, quod earum considerationi subiicitur ac offertur: frequenter tamen obiectum cum scopo confunditur, & scopus agentis dicitur obiectum eius. His leuiter explicatis: dum quęritur, an Scientia distinguatur ab Arte fine, vel subiecto siue obiecto: quamuis obiectum aliqua ratione sit finis, vt patet ex dictis, tamen (vt ad rem facit) nomine obiecti intelligimus subiectum artis, nomine finis intelligi- D mus illum cuius gratia est ars: vt obiectum artis medicę est corpus sanabile, finis est sanitas; & ita de cæteris. *Tertium quod accipitur.* Accipiendum tertiò est, distinctionem ab eo petendam esse, a quo pendet esse rei: per idem enim res sunt, cognoscuntur, distinguuntur, & nomen recipiunt; *Distinctio a quatuor causis petenda* loquendo de propria & principali distinctione, non de ea, quę est per accidentia: Et quoniam esse rerum pendet a quatuor causis, quarum duæ sunt internę, duæ externę; ideo intrinsecus res per internas causas distinguuntur, extrinsecus verò per externas. *Resolutio difficultatis p quatuor assertiones.* His præassumptis dico, Virtutes distingui inter se posse per omne genus causę: Addo secundò, Virtutes suismet formis intrinsecus alteras esse: Addo tertiò, originem distinctionis petendam esse a fine: Demum dico, obiectum esse illud, sine quo distinctio, quæ oritur a fine, seruari non posset. In his quatuor positam esse censeo resolutionem totius difficultatis. *Declaratio primę assertionis.* Vt pertinet ad primum, nempe quòd distinctio peti possit ab omni genere causę, satis patet: Distinguuntur virtutes proprio Fine, vt omnes fatentur: Distinguuntur Forma, quatenus sunt formæ alteræ; adeò vt ratione formæ seipsis variæ, alte-

rę, &

A ræ, & diuersę esse dicantur: Tertiò distingui possunt Materie; siue per materiem
intelligamus facultatem animi, in qua insunt, possunt enim attinere ad distin-
ctam facultatem; siue intelligamus rem, in qua, siue circa quam versantur: De-
mum possunt differre Efficiente, hoc est producenre habitum, siue operationem
eius; nam habitus morales producuntur more, & assuetudine; habitus rationa-
les doctrina, studio, & exercitatione: insuper agibilium principium est præele-
ctio; aliarum est intellectus, vel aliudquid, vt dicebatur in principio sexti Meta
physicæ. Ex his conspicua est etiam secunda assertio, nempe quòd virtutes intrinse- Secũda assertio nota
cus sua forma variæ & alteræ dicantur, Tertia assertio erat, originem distinctionis
petendam esse a fine; hoc asseritur ab Aristotele tertio de anima 49. & ideo in secun Explicatur tertia.
do Metaphysicæ cont. 2. inquit: Vocari vero Philosophiam veritatis scientiam, re-
ctè se habet, nam Theoricæ finis est veritas, &c. Cum autem a fine recipiat no-
men; & nomen sumatur ab eo, a quo pendet distinctio; conspicuum est, quod a fi-
ne ortum ducit: quod patet ratione. Quia vt causæ conspirãt ad rei productionem,
B ita conspirare dicuntur ad eius distinctionem; at ad rei productionem ita conspirãt,
vt finis non pendeat ab aliis, sed origo sit ordinis & directionis cæterarum; quare
id ipsum de distinctione iudicare debemus. Confirmatur: quia (vt patuit in præce
dentibus) omnis virtus, & habitus est gratia alterius; & omne, quod est gratia alte
rius, ab eo, cuius gratia est, recipit distinctionem: vnumquodque enim tale est,
quale pro sibi proposito fine esse debet. Præterea origo distinctionis vel petenda est
a fine, vel ab obiecto: non ab obiecto, quia idem potest esse obiectum variarum
virtutum; vt homo natus ægrotare vel sanari, considerari potest & a Physico & a
Medico; ita homo natus beari considerari potest & a Physico, & a Ciuili. At re-
spondebunt fortè, id contingere distincta ratione. Verùm, dum hoc dicunt, statim
fatentur originem distinctionis petendam esse a fine; nam varius ille considerandi
modus a fine sumitur; quod patet ex Aristotele in 2. Phy. contex. 26. dicente, Fa-
brum considerare ęs, & medicum neruum, vt conducunt suo fini; similiter hysi-
cum considerare formam, vt suo fini conducit: ita Medicus considerat hominem
C natum sanari & ęgrotare, vt eum curet, Physicus, vt de eo tanquam de specie corpo
ris physici notitiam habeat: Cum igitur non ab obiecto ortum ducat distinctio, con
spicuum est quòd ortum ducit a fine. Quod autem pertinet ad obiectum, siue subie
ctum, id ex sui natura habet, vt sit natum considerari in gratiam eius finis: & ideo in
quarta assertione dictum est, sine propria quadam natura obiecti non posse seruari Quarta assertio.
distinctionem prodeuntem a fine. Colligamus itaque distinctionem virtutum or- Epilogus.
tum ducere a fine, proximè autem reperiri in obiecto ratione sui modi consideran-
di: qui modus considerandi trium principalium habituum, iest varius ratione va-
rietatis finis. Hinc Aristoteles in secundo Physicorum contex. 18. Physicum &
Mathematicum ait conuenire in obiecto & re considerata, distingui autem mo-
do considerandi; referunt enim ea, quæ considerant, ad variam veritatem re-
spondentem vario modo considerandi. nam res considerata est tamquam materies,
modus considerandi tanquam forma, quæ cum ordinetur in finem, est varia ratio-
ne varietatis proprii finis. Hæc omnia demum cõfirmantur ex definitione virtutum:
D Prudentia dicitur recta ratio agibilium, Ars recta ratio effectibilium, Scientia re-
cta ratio scibilium; adeò vt postrema earum differentia ab actione, effectione, &
veritatis cognitione petatur: vltima autem differentia est ea, per quam res propriè,
primò, & per se sunt, & distinguuntur, vt constat ex 7. Metaph. 43. Ex his quoque Diluũt aduersæ ra-
notæ sunt solutiones aduersarum rationum: nam quòd Arist. ex variis accipiat di- tiones.
stinctionem, non est absurdum; ex variis enim pendere potest: dubitatio est de ori
gine, & primo principio. Dum ostenditur eam non esse primò petẽdam a fine; quia Arist. nõ se cũ pugnat.
vel id contingeret per finem iam adeptum, vel cognitum, vel optatum. Dico singu- Diluit ratio Scoti.
lis his modis: nam per finem adeptum habent, vt quoad actum secundum distin-
ctæ sint: per finem optatum habent, vt quoad formam & actum primum distin-
ctæ sint: per finem in esse cognito habent, vt cuncta in eum finem cõgruenter diri-
gantur, & distinctio conspicua sit. At addebant; Finis in esse cognito pertinet ad
obiectum. Respondeo, Etiam finis ab agente cognosci potest vt finis: ita inquit
Arist. in calce secundi Phy. & in 3. de anima 49. primum in ratiocinatione in opere

esse

A esse vltimũ;& si pertinet ad obiectũ,ad illud pertinet vt modus cõsiderãdi sumptus ex relatione ad finẽ. Verùm addebat: Nunq̃ facultas aliqua cõperit vni naturæ, & repugnat alteri,nisi ꝑ aliquod absolutũ illi naturę internũ; quod absolutũ prius est telatione eius ad finẽ. Rñdeo illud prius esse aliquid, sine quo nõ recipitur distinctio petenda a fine; at non esse primam rationem distinctionis: immo in eo priori seiuncto a relatione ad finem, non reperitur, nec seruatur distinctio virtutum, vt patet, dum idem obiectum per relationem ad distinctos fines a variis virtutibus consideratur. Addebatur postremo, Aristotelem in 3.de anima 49. asserentem virtutes siue intellectum Practicum a Theorico distingui fine, denotasse finem in esse cognito, vt habet rationem obiecti. Sed errant manifestissimè, nam Arist. vocibus vtitur propriè: & in secundo Physicorum describens finem, ait esse id, cuius gratia sunt cætera: & dum alibi finem virtutum patefacit, semper explicat propriè sumptum finem; vt patet 2.metaphysicæ cont. 2. necnon sexto Moralium Nicom. & alibi; immo in eodem cont. 49. tertii de anima semetipsum manifestissimè explicat, cum dicat: Intellectus practicus differt a theorico fine, & appetitus omnis est propter aliquid,id n. B cuius est appetitus, principium est practici intellectus; vltimum autem principium est actionis, &c. Sic itaque Arist. asserit se denotare illum finem, qui in intentione & ratiocinatione agẽtis principium est, hic autem est propriè sumptus finis. Et hæc satis de virtutibus rationalibus vniuersè sumptis, descendamus ad partes earum.

Error Scoti.

De Virtutibus Mentis, de quarum ratione non est, vt sint semper veræ: & primò de Opinione. *Cap. X.*

De Opinione.

VIrtutum Mentis siue rationis; nonnullæ statuebantur, de quarum ratione esset rectum,& veritas; aliæ verò, de quarum ratione ea non esset: & hę dicebantur esse Opinio,Fides,& παιδεία,quæ vel peritia, vel experientia, vel eruditio dicitur: De his autem primò verba faciens ab Opinione ordiar. Veteres Philosophi de attinentibus ad opinionem varia dixere. Nonnulli opinionẽ non secreuere a scientia;vt illi, qui cuncta censebant in motu esse collocata, & continenter fluere; veluti Protagoras, Heraclitus, Epicharmus, Homerus,& alii multi: hi censebant omnia,quæ opinamur, esse vera; ideo Protagoras asserebat hominem esse rerum mensuram: vtebantur autem hac ratione. Ea opinamur,quæ nos mouent; ea nos mouent, quæ sunt: at quæ sunt, vera sunt; quare ea solum opinamur, quæ vera sunt. Censebant isti res in motu esse collocatas: ideo cum res sensus nostros mouent,quos non secernebant a mente; ex re mouente & sensu moto rẽ sensibilem cõsurgere asserebant, in variis variam; & qualis consurgeret, talis iudicaretur: Ita Genista capræ dulcis, homini est amara, vinum sano dulce,febricitanti vt videtur ita est amarũ: Qua de re multa dicuntur a Platone in Theæteto, siue dialogo de scientia. Sed hi decipiuntur: Primò ratione fundamenti, nã censent sensum non secerni a mente: Secundò in attinentibus ad naturã rerũ, quæ cum sit certa & definita, ab eis incerta ac indefinita asseritur: nam iudicium est non de proximo, sed de primo mouente; primum mouens, vt vinũ & genista, vnum est, ideo vna est natura eius, non varia. Sed cum isti dicant omnia esse talia, qualia a nobis iudicantur; cum iudicemus eorum opinionem esse falsam & negligendam, eam vt falsam ex eorundem sententia mistam faciamus. Propterea alii iudicantes scientiam re vera distingui ab opinione, asseruerunt homini solã opinionem, non scientiam competere posse: Ideo Dialectici dixere,de quauis re posse probabiliter pro omni parte disputari, & Diuus Augustinus considerans imperfectionem humanæ scientiæ dixit, scire nostrum esse pulchrũ quoddam opinari: Hinc varii prodiere libri de incertitudine scientiarum, de docta ignorantia, qua de re etiam a Lactantio Firmiano in libris diuinarum institutionum mulra dicta fuerunt. Sed quoniam homo per naturã ad scientias est procliuis; desiderium autem per naturam nobis insertum, omni ex parte inane esse non debet, propterea censendum est hominem, nisi omnium, nisi plurimarũ, quarundam saltem rerum scientiam assequi posse: adeò vt non sola opinio, sed etiam scientia ei competere valeat. Differt Opinio a scientia primò per materiam,

C

Ratio putantiũ omnem opinionẽ esse veram.

Reiectio.

D

Alia opinio.

Reiicitur secunda opinio.

Opinio differt a scia, vel

A teriẽ, nã in re mutabili & uariabili locũ præsertim hẽt opinio: dico presertim, quoniã Rõne materię.
non omnis cognitio rei mutabilis opinio est; dũ.n. inspicimus ambulantẽ Alcibia-
dẽ, ea non opinio, sed conspicuus & certus sensus est. Et dũ non differt per materiẽ,
saltem differt per medium: de eadem namque re valet vnus per causam habere sciẽ vel ratione medii.
tiam, alter vero per accidentia & principia probabilia opinionem: ideo demonstra
tio scientiam, syllogismus topicus opinionem parit. Opinio igitur est existimatio si Definitio opinionis.
ue assensio de eo, quod potest secus se habere; vel ratione rei, vel ratione medii, per
quod ei assentimur; pertinens ad eam animi facultatẽ, quæ ratiocinatrix nũcupatur.
Plato in 5. 6. & 7. de rep. opinionem ab intelligentia & scientia per id, in quo versan- Plato.
tur, distinguens, quinque statuit gradus nostræ cognitioni respondentes. In primo Quinq; gradus.
constituit id, quod purè & verè est huiusmodi est Mens, & eius ideæ, in quibus versa
ri ait Intelligentiam, & propriè dictam Scientiam, quam etiam Sapientiam nun- Intelligentia & Sciẽtia.
cuparet. Cui primo gradui opponitur alter, & est purum non ens, in quo versatur
absoluta Inscitia. Tertiò sub vero ente posuit rationes ad Animam pertinentes; qua Inscitia.
B les sunt illæ, in quibus præsertim versatur Mathematicus: quarum cognitionem
propriè nuncupandam censuit Cogitationem; nonnunquam tamen nomine pro- Cogitatio.
prio primi gradus dixit per consuetudinem nuncupari Intelligentiam & Scientiam.
Quartò considerauit sensilia cum materie complicata, qualia sunt Animalia & Plan
tæ: has dixit esse imitationes, participationes, & vmbras eorum quę verè sunt, nem
pe idearum; in his dixit versari Fidem. Postremas posuit vmbras imaginesque sensi Fides.
lium, quæ in speculis apparent; quibus similes sunt illæ, quæ ab anima a sensibilibus
excitata per rationes promuntur in Phantasiam: & hanc nuncupauit Imaginatio-
nem, siue Assimilationem. Fidem autem & Imaginationem, communi nomine di-
xit esse Opinionem; vt Scientiam & Cogitationem, nũcupauit Intelligentiam. Hinc
in quinto de Rep. opinionem ait esse mediam inter scientiam & ignorantiam: Scien
tia enim est de eo, quod penitus est; ignorantia de eo, quod non est; opinio verò
de eo, quod partim est, partim non est. In Theætero, hoc est in dialogo de Scientia
modum explicat, quo nobis conueniat opinio, & quid ea sit, inquit enim. Postquã
C anima intra se aliquid interrogando respondendoq; asserit, neque vagatur, hanc ip
sam opinionem ponimus: quam obrem opinari loqui appello, opinionemque ser-
monem, non ad alium, sed ad se; neque voce, sed silentio, &c. In Sophista autem ait:
Quando anima per cogitationem secum silentio loquitur, opinio nuncupatur, &
dum talis passio nobis non per cogitationem, sed per sensum accidit, Phantasia di-
citur. Ita Plato sibi constare non videtur: nonnunquam cogitationem ait versari in Plato non uidetur sibi constare.
re distincta ab ea, in qua versatur opinio, nonnunquam in eadem: insuper, non-
nunquam Phantasiam nuncupat opinionem, aliquando eam ab opinione secernit.
Sed facile est Platonem reddere sibi concordem: nam in libris de Repub. considerat Cõciliũ.
distinctionem sumptam a re, in qua propriè versantur: in Theæteto & Sophista con
siderat modum, quo fit, & formam. Insuper: cogitatio versatur in rationibus, tam
quam in propria materie: opinio non est de illis, non tamen nobis competit sine di
scursu & ratione. Demum Phantasia apud Platonem est duplex: vna formata a so-
lo sensu, & hæc distinguitur ab opinione, opinio enim ex ratione oritur: altera est,
D quæ dicitur imaginatio, & assimilatio ex ratione prodiens; quæ etiam opinio dici-
tur. Hęc ex Platonis sententia de opinione essent dicenda. Verùm quia Plato præsup
ponit ideas mentis, rationes animæ, & in materie solas vmbras reperiri existimat;
nos autem cum Arist. hæc non approbamus, propterea eum missum faciamus: sat est
q; de hoc cum Aristot. conuenit, quòd opinio nec semper recta, nec prædita neces- Diuisio opinionis.
sitate sit. Hinc diuiditur opinio in veram & falsam; insuper diuidi potest in perni- Prima.
ciosam, vtilẽ, & neutram: nam opinio falsa frequenter etiam perniciosa est. Hinc Secunda.
ait Plato in Gorgia: Nihil tam perniciosum hominibus arbitror, quàm opinionem
falsam præsertim circa iustum & iniustum. Insuper diuidi potest in firmam, & mu- Tertia.
tabilem. Pertinet opinio primò & pręsertim ad cogitationem & iudicium veri & fal
si, secundo autem loco respicere potest actionem & effectionem vt diligens eam.

De

De Fide. Cap. XI. A

Fides.

Fides Physica.

Opinio Arist.

INter Virtutes ad rationem pertinentes, cum a Platone in sexto & septimo de Repub. tum ab Aristotele in secundo de anima 157. etiam Fides numeratur: propterea, quid ea sit, considerare tenemur. Fides (græcè πίστις) in varia significatione apud ciuilem Philosophum, apud Theologum, & apud Physicũ vsurpatur; vt in quarto gradu patefeci: Fides Ciuilis & Theologica, non sunt præsentis considerationis: Propterea loquens de Fide Physica, ad veri cognitionem pertinente, quid ea sit ex sententia Platonis, in præcedente capite satis apertè explicatum est; ex sententia autem Aristotelis ita dicendum censeo. Fides cum opinione est summopere complicata, ac vna sequitur alteram, opinio enim sequitur fidem; ideo vt vna, ita altera dupliciter vsurpatur: primò latè, secundo vt a scientia contradistinguũtur. Dum vsurpantur latè, consideratur hic ordo relatus ab Aristotele in 2. de Anima cont. 157. Primo reperitur ratio, rationem sequitur suasio, suasionem fides, fidem opinio: nam opinamur, quia fidem adhibemus; B adhibemus fidem, quia ita suademur; suademur autem ratione: ac ita ea, quæ scimus, etiam opinari, eisque fidem adhibere dicimur; & vsurpatur tunc opinio & fides pro quauis existimatione, quæ grecè dicitur ὑπόληψις. Insuper nonnunquã etiam extenditur ad conspicuam notitiam principiorum; in qua significatione Arist. in primo post. cap. 3. dicebat, nos magis credere, maioremque fidem adhibere principiis demonstrationis, quàm conclusioni: nuncupabat tunc fidem etiam cognitionem principiorum, & conclusionis demonstrationis. Secundò vsurpantur cum opinio, tum fides, vt contradistinguũtur a scientia: veluti dum dicimus, hoc scio, non credo, siue opinor; hæc mea non est opinio, sed scientia: & tunc fides & opinio, necessariam causam, exactamque certitudinem excludunt; & in veram ac falsam diuidi possunt: Non igitur hæc Physica Fides est habitus rationis distinctus ab opinione, nisi ratione; opinio enim absolutè conclusionem respicit: fides vero magis refertur ad aliud, cui fidem adhibemus; Fides etiam videtur præseferre maiorem constantiam, quàm opinio. Hinc Simplicius in explicatione contextus 155. Secundi de C anima inquit, Fidem esse assensionem rei necessariæ sine causa, & sine formidine: & dum ita vsurpatur, est opinio firma & constans.

De Pædia, aliorum Opinio. Cap. XII.

Pędia ex primo de partibus animalũ.

Ristoteles in principio primi de partibus animalium inquit. In omni contemplandi genere & methodo, cum ignobiliore tum nobiliore, duo videtur esse modi babitus; quorum vnum scientiam rei rectè nũcupamus, alterum tanquam pædiam quandam: hominis enim congruenter pædia præditi officium est iudicare perspicienter posse, quidnam rectè aut non rectè a docente traditur; talem enim existimamus esse hominem omnino pædia præditum, & esse pędia præditum nil aliud esse, nisi posse facere quod dictum est: Præterquam hunc quidem in omnibus (vt ita dicam) arbitramur iudicio valere numero vnum, illum verò certæ naturę alicui delegamus; fieri enim potest, vt erga rem vnam ita quispiam sit dispositus, vt alius erga omnes: Quamobrem naturalis quoque historiæ limites huiusmodi aliquos oportet esse, ad quos facta relatione approbabit modum demõstrationis, semoto veritatis examine, &c. His verbis Ari. & quid, & quotuplex sit pædia, patefacit. De eadem loquens in calce secundi Metaphysi. dixit: Propterea oportet ita pædia institutos nos esse; vt iudicemus, quomodo ea, quæ dicuntur, sint accipienda & approbanda; quia absurdum est simul quærere scientiam, & modum scientiæ, &c. Conspicuum est ex verbis Aristotelis eo loci, per modum scientię denotasse pædiam, quam in primo de partibus animalium modum habitus nuncupauerat: nam primo pædia quadam præditi esse debemus, per quam in singulis scientiis modum illum docẽdi amplectimur & approbamus, qui illi scientiæ & methodo est accommodatus, de qua pędia verba faciens in proęmio Moralium Nicomachiorum inquit. Est enim hominis pædia præditi, eam in vnoquoque genere acriuiam expetere, cuius natura rei est capax; nihil enim videtur interesse, vtrum mathemati-

Ex secundo Metaphysicæ. com. 15.

Pædia ex proęmio moraliũ Nicom.

cum

A eum rationibus ad persuadẽdum accommodatis vtentem probes, an ab oratore
demonstrationes postules: De iis autem, quæ habet perspecta & cognita, bene
quisque iudicat, & bonus quisque est iudex: De singulis ergo rebus rectè iudica-
bit is, qui de singulis pædiam habet, absolute vero, qui de omnibus pædiam ha-
bet. Quocirca Iuuenis ad ciuilem scientiam non est accommodatus auditor, &c. In-
super in 3. de Repub. de eadem pædia loquens ait, Tribuimus iudicandi officium ni- Ex tertio
hilominus pædia præditis, quàm iis qui sciunt. Sentẽtia Arist. est similis sententiæ de Repu.
Platonis in Menone dicentis, Duo nos rectè ducunt, scientia, ac opinio vera.
Hęc referre volui, vt ex variis locis inuicem collatis firmius & clarius colligere
valeamus; quid sit pædia, quotuplex sit, & quodnam sit officium eius. Pędia Quid sit
(quæ a Theodoro peritia, a nonnullis eruditio dicitur, mea autem sententia re- pędia.
cta ad disciplinas institutio dici debet) ex opinione Leonici est vniuersa, confu- Leoni
saque rei cognitio, ex remotis materialibusue causis prodiens. Quæ sententia ve- cus.
ra non est: Primò, quia Aristoteles ait pædiam esse rei cognitionem sine causa: Reiicitur
B Præterea; congruens iuuenis institutio pro audienda ciuili disciplina, minimè pri- sententia
tur ex remotis materialibusue causis; sed ex accommodata morum compositione Leonici.
per domesticas institutiones, & congruentem assuetudinem: Insuper; iudicare, quis
docendi modus conueniat docentibus & tradentibus disciplinam aliquam, mini-
mè optum ducit ex notitia communium, distantium, materialiumue causarum;
quas frequenter ignorant illi, qui ad disciplinas addiscendas accedunt, & quarum
cognitio non rectè format iudicium addiscentis. Propterea alii recentiorum, viri ap- Alia opi-
prime eruditi, inquiunt, pædiam esse experientiam; quod ita nituntur suadere: nio.
Ea, per quæ rectè iudicamus, præsertim sunt Scientia, Ars, & Experientia: per pæ
diam rectè iudicamus, vt inquit Aristoteles, quare vel est ars, vel scientia, vel expe
rientia: non est scientia, neque ars, quia hæ constant ex causis, & cognoscunt pro
pter quid, & sunt habitus contradistincti a pædia: quare pædia est experientia. Hęc Reiicit se
opinio mihi non satisfacit. Primò, quia experientia propriè est principiũ Artiũ: pæ cũda opi-
dia autem magis propriè ad morum compositionem, & ad scientias pertinet, est nio.
C enim ad eas institutio; ideo Arist. in primo de partibus dixit, in omni contempla-
ne & methodo inueniri. Pręterea: cum pædia locum habeat in omni contemplã
di genere, habebit locum in mathematicis, pro quibus tamen non est necessaria ex-
perientia, vt dixit Arist. in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 8. & propterea
Puer dicitur posse fieri Mathematicus, quia principia mathematicæ nequaquã egẽt
vsu & experientia. Præterea, Experientia propriè est de rebus, & in rebus versatur,
de quibus sunt artes & scientiæ: pædia autem præsertim pertinet ad modum, quo
scientiæ traduntur, vt philosophus monebat. Confirmatur; quoniam hi definientes
pædiam inquiunt, eam esse potentiam siue facultatem aptè iudicandi, quid rectè
aut non rectè exponatur a docente: Quæ descriptio apprime est imperfecta. Pri-
mò, cum dicatur potentia iudicandi, nam facultates quoque, & partes animæ ta-
les sunt. Insuper; quoniam id, quod est commune multis, & a variis pendet, ad
vnum contrahunt, solique experientiæ tribuunt: Quod si etiam verum esset, non
propterea Pædia deberet dici experientia, sed genus habitus ex experientia pro-
D diens; experientia enim minimè est habitus, vel modus eius. Propterea alii repe- Opinio
riuntur, qui inquiunt in Scientiis & Artibus duo reperiri; rem scilicet consideratã, tertia.
& modum, quo pro eius consideratione vtimur: ac propterea debere Methodũ tra
di, qua manifestetur, quis sit hic modus, qui sint termini, quibus scientiæ circum
scribuntur, & quæ causæ in eis sint considerandæ. Et ideo Arist. in procœmio Mo-
ralium Nicomachiorum, in secundo Metaphysicæ, in primo de partibus Anima-
lium, & in principio primi Physicorum, id quod pertinet ad hanc peritiam luci-
dissimè pręstitit. cum patefecerit, primo declaranda esse principia, Physicum con-
siderare omne genus causę, & distingui a Mathematico per modum consideran-
di, & in Ciuili Scientia non esse optandum exactum explicandi genus, aliaque huius
generis. Verùm cum hoc dicant, quid re vera sit pędia, non patefaciunt. Primò Reiicitur
enim errant; quia, quod est commune rebus consideratis & modo, contrahunt ad tertia opi
modum: pædia enim conducit vtrisque, vt patebit. Præterea non manifestant, an nio.
pędia sit habitus distinctus ab ea scientia vel arte, cuius est pędia, vel ne: & si est
quid distinctum, non manifestant, cuius facultatis sit hanc eruditionem, & pę-
diam

diam pro sciẽtiis tradere. Si inquiunt hoc esse munus Logici, errant: nõ.n.ad Logicũ A
pertinet terminos scientiis præscribere, vel iudicare, quæ causæ in singulis scientiis
sint cõsiderandæ, sed potius hoc est officium Metaphysici, & Dialectici, qui in omni-
bus versantur. Præterea Arist. in proœ. Moral. Nico. affirmat requiri pędiam in eo,
qui auditurus est Ciuilem scientiã, quæ cũ non reperiatur in Iuuene, infert Iuuenem
non esse idoneum auditorem eius, cuius rei afferens causam inquit: Quia actionum,
quę in hac vita versantur, est imperitus, at ex his constat, & de his habetur hæc di
sputatio; insuper, quia inseruit ac obtemperat affectibus animi &c. At affectuum
compositio, & peritia actionum vitæ non competit nobis, per Logicam; non igitur
absolutè nobis pædia competit munere Logicæ: similiter etiam Mathematicæ ante
Reiicitur quarta opinio. Logicam addiscebantur. Et ob hanc causam approbandam non censeo quorundam
aliorum sententiam, asserentium pædię nomine ab Aristotele denotari Logicam
particularem, hoc est contractam ad ea, quæ sunt propria particularium disciplina-
rum; cuius mentionem facit Auer. in secundo Metaphysicę cont. 15. in 4. Metaph. B
cont. 1. in 2. Phy. 16. & clarius in primo Nicomachiorum cap. 3. Nam multa ab Ari-
stotele tribuuntur pædię; quę (vt paruit) ex Logica depromi non possunt, nec vni-
uersali, nec propria. Non desunt etiam nonnulli, qui dicunt ex Platonis sententia
Quita opinio reiicitur. in Gorgia Artem coquinariam, & Rhetoricam dici pędias; sed errant: non enim
tunc Plato vtitur nomine pędię, sed experientiæ; easque non pędias, sed experien-
tias appellat, vt notum est legentibus gręca verba: de pędia autem alibi loquitur
Plato, vt ex dicendis patebit.

De Pædia Opinio propria. Cap. XIII.

Opinio propria. Vm de pędia cęterorum opiniones apprime dubię apparuerint, propterea
dicendum censeo, pędię nomen esse satis commune, & denotare con-
gruentem omnem institutionem ad quamuis disciplinam, cõsurgentem C
ex variis, quę addiscendę disciplinę conducunt. Hinc pędia dicitur sum-
pto a pueris nomine, qui pręsertim ea recta institutione egent; & est nomen ab vno;
quod denotat primò congruentem puerorum educationem, mox transfertur ad de
notandam omnem rectam institutionem pro quauis disciplina comparanda. Hoc
Plato. nos docet Plato in primo de Legibus, necnon in principio secundi; quibus in locis
veram pędiam illam esse affirmat, qua in Vrbe pueri & adolescentes rectè moribus
Pædia nomẽ ab vno. instituuntur: qua Arist. in proœmio Nicomachiorum egere iuuenes asseruit, vt
Quid pædia. reddantur congruentes auditores Ciuilis scientię. Est itaque pædia commune no-
men, vniuersè denotans omnem rectam institutionem, cum ad disciplinas, tum ad
omne genus vitę, quod rectè ducere optamus: Ideo Xenophon libros scripsit de pę-
Vnde oriatur pædia. dia Cyri: Quam rectam institutionem non ex vno tantùm, sed ex variis ortum du-
cere conspicuum est. Oritur enim nonnunquam ex congruente educatione, familia
ri adhortatione, rectaque assuetudine; qualis ea est, quę necessaria est Iuueni audi-
turo Ciuilem Scientiam: quę cum Logica nullam habet connexionem. Insuper ori
ri potest ex experientia, exercitatione, & vsu rerum, vt eadem pędia ad Artes, & D
ad Ciuilem Scientiam parat: Similiter naturalis Philosophia experientiam expostu
Explicatur locus i primo Physicorum. lat, & pędia ad eam frequenter experientia acquiritur. Ideo Arist. in 1. Physico-
tum. 71 dixit, veteres Philosophos ob inexperientiam non valuisse soluęre difficul
tatem aduersus generationem; quę inexperientia eo loci malè ab Auerroe dicitur
Reiicitur sententia Auerrois. inscitia Logicę. Vt enim differt experientia a Logica, ita inexperientia ab inscitia
Logicę: & pręsertim, quia Philosophus in sexto Moralium Nicomachiorum ca-
pite 8. semetipsum declarat, cum inquit, puerum non posse euadere Physicum, quia
principia Physicę experientia noscuntur. Insuper oritur pędia ex Logica; nam Lo-
gica facit nos discipulos, hoc est nos rectè parat, variisque modis aptos reddit ad
cęteras disciplinas: & hoc nedum facit Logica, quę de demonstratione est, verùm
Logica facit nos discipulos. etiam Sophistica, quę nos rectè instituit, ne decipiamur ab aliis, ac insuper Dialec-
tica locos nobis argumentandi, communesque regulas tradens. Ex his constat,
quòd cęteri; qui pædiam contrahunt vel ad experientiam, vel ad Logicã, vel ad no
titiam ex remotis causis; diminutè eam explicant, ac pro toto partem accipiunt.
Ideo

A Ideo Arist. in primo Moralium Nicomachiorum cap. 7. ait Principia scientiarum ex variis colligi, inquit enim. Rem autem ita esse, primum, & principium est: principiorum autem alia inductione percipiuntur, alia sensu, alia consuetudine, alia aliter. Ea autem prima nostra erga principia congruens institutio, pædia quędam est. Similiter etiam libri de Historia animalium pædiæ loco inseruiunt cæteris libris, in quibus exactius pertinentia ad Animalia explicantur. Et hæc satis de pædia vniuersè sumpta.

De Diuisione & vsu Pædiæ, ac insuper diluuntur nonnulla dubia. Cap. XIIII.

QVid sit pædia, & quomodo ex variis ortum ducat, cumulatè satis est declaratum: Reliquum est vt perpendamus, quotuplex sit, quos vsus præbeat, ac nonnullas difficltates remoueamus. Vario modo distingui potest pædia: & primo pædia duplex statui debet; vna interna, qua ratio appe-
B titum instruit, altera externa: quę distinctio colligitur ex Platone in primo & secundo de Legibus. Insuper pædia externa duplex est: vna communis omnium Artium & scientiarum, qua præditi sunt homines rectè educati, instrumentariis disciplinis muniti, ac in rebus singulis accuratè versati: altera propria variarum Methodorum. Hanc distinctionem patefecit Aristoteles in primo Moralium Nicomachiorum, & primo de partibus animalium. Et ne aliquis decipiatur, latere nos non debet, quòd Lambinus latina reddens verba Aristotelis in primo Moralium Nicom. cap. 3. manifestè errauit, cum distinctionem hanc deprauauerit. Inquit eo loci Arist. De singulis rebus rectè iudicabit is, qui de singulis pędiam habet; absolutè verò, qui eam habet de omnibus. Loco eius, quod Arist. inquit (ὁ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος, hoc est de omnibus pædiam habens) ipse inquit, in omni doctrinę genere versatus; quasi vniuersa pędia exposcat omne genus doctrinę, & disciplinæ, quod falsum est: non enim Physica, & aliæ Philosophiæ inspectricis partes, quę doctrinę sunt, pędiam pariunt, sed scientiã: His accedit, quòd, si ea sententia esset vera; tunc pro ad
C discendis singulis disciplinis, primò in singulis disciplinis deberemus esse versati; quod pugnantia includit, vt conspicuum est. Insuper diuidi potest pędia in proximam & remotam; nonnulla.n. a longe, alia proximius nos parant ad Scientiã aliquã vel Artem. Quartò pędia duplex est: quædam parans ad institutionem uitæ, habitusque morales; qualis est congruens educatio, rectaque assuetudo· altera ad habitus Scientiarum, & Artium. Demum pędia attinere potest, vel ad Methodum & ordinem seruandum in Scientiis, quam per Logicam assequimur, vel ad res de quibus in scientiis agitur, & ortum ducit ab experientia vel assuetudine. Adeò quòd pędia vel interna, vel externa est: Si externa, vel dirigit ad institutionem morum, vel ad doctrinam aliquam: Si ad doctrinam, vel pertinet ad docentem, vel ad addiscentem, & vtraque vel est communis, vel propria: Si propria, vel remota, vel proxima: & demum, vel est instrumentorum, vel rerum de quibus agitur. Vtilitas pędię multiplex est. Primò ea nobis inseruit loco Scientię & Artis, dum illis caremus, non secus ac Phantasia Iumentis & Pueris pro Mente inseruiat, vt dicitur in calce se-
D cundi de Anima. Secundò vtilis est pro facilè, citò, & rectè apprehendendis artibus & scientiis: & his conducit, tum pro apprehendendis & colligendis principiis earum, tum, vt rectè iudicemus, an disciplina & ars congruente methodo accommodatisque rationibus tradatur, tum, vt habitum artis vel scientię fęlicius acquiramus, tum demum, vt pręceptis eius disciplinę magis obtemperemus. His explicatis tres occurrunt soluendę difficultates. Prima est, quia ostendebatur pædiam esse experientiam, cum nec scientia nec ars dici possit: Altera est, quoniam non videtur partem eius a logica posse ortum ducere, quia inquit Arist. hominem pędia pręditum carere causa & ratione, at Logicus rationem tradit: Vltima dubitatio est, nũ pędia inter habitus mentis numerari debeat. Primam diluens difficultatem dico, pędiam non esse experientiam; sed modum habitus, nonnunquam ex experientia prodeuntem, non tamen semper, vt patefeci. Ratio, qua id ostenditur, leuis est: tum quia pædia non semper dirigit ad cognitionem veri, sed nonnunquam ad rectam vitæ institutionem: tum quia pędia nonnunquam ex Arte instrumentaria pendet,

Prima diuisio pædię. Secunda. Detegitur error Lambini. Tertia. Quarta. Epilogus Diuisionum. Vtilitas pædię duplex. Prima. Secunda. Prima dubitatio. Secunda. Tertia. Solutio primę.

vt ex logicâ: tum demum, quia verum iudicare, rectoque assentiri valemus, nedum A
per experientiam; sed etiam munere rectæ assuetudinis, rectæ educationis, & ratio-

Solutio secundę.

nũ dialecticarũ. At instabatur secundo, id non posse fieri munere Logicæ, quæ causas tradit; & est habitus exactus, non modus eius, vt pædia. Respondeo: Logica potest dupliciter considerari: primò in se, ac ita rationibus vtitur: secundò, vt iuncta Physicæ, vel alteri scientiæ siue arti, & tunc est sine causa; quia id, quod in Logica explicatur, a Physico sine vlla ratione vt notum præaccipitur, suoque instituto iungitur; & ideo hac consideratione solum quia dicitur cognoscere, vt euenit de omnibus, quæ ex vna in alteram disciplinam transferuntur. His accedit, quod (vt dixi)

Dubitatio.

non omnis pædia ex logicâ sumitur. At dicet quis: Hæc videntur aduersari Aristoteli; qui in 1. de partibus animalium ex translatione Theodori dixit. Et pædiam non nisi facultatem huius officii esse, iudicandi quidnam rectè aut non rectè ab eo qui docet exponitur, &c. Officium igitur pædiæ est, solùm iudicare quid rectè exponatur: Ego autem dixi eius officium esse etiam nos parare accommodatosq; red-

Solutio.

dere pro vsu & adeptione habitus virtutum moralium. Respondeo: Id, quod dixi B
(vt patuit) sumpsi ex Aristotele, neque nobis aduersatur locus ex primo de partibus: tum quia ex eo quod iudicamus an rectè doceat, etiam reddimur faciliores ad reci-

Error Theodori.

piendum habitum: tum insuper, quia Theodorus vnum addit, quod non dicitur ab Aristotele, cum dicat pędiam non nisi facultatem esse huius officii, id (non nisi) ab eo additur, non autem ab Aristotele ponitur, hinc minus veram reddit sententiam

Solu. tertię diff.

Pędia triplex consideratur.

Philosophi. Postrema dubitatio erat, an pædia sit habitus Mentis. Respondeo, pędiam tribus præsertim modis considerari posse. Primò ratione disciplinæ ex qua desumitur, ac ita potest esse propriè habitus: vt Logica est habitus instrumentarius, potest etiam non esse habitus: vt patet de experientia, morali institutione, & similibus. Secundò consideratur, vt est modus habitus contradistinctus a scientia vel arte illa, cuius est pædia: ac ita dicitur modus, hoc est via & rudimentum habitus; & redigitur ad opinionem, quatenus est sine causa. Tertiò consideratur, vt principium perfecti habitus inclusum in eo, illumque constituens: & ita redigi- C
tur ad habitum cuius est pædia, in eoque includitur, non secus ac dispositio includatur in habitu; qui enim habet habitum, etiam est dispositus, at non

Primum quod colligitur.

vice versa, vt dicitur in prædicamento qualitatis. Demum pædia in docente magis est habitus, in addiscente potius dispositio: Ex quo duo colligo. Primò minus rectè nonnullos viros doctos damnasse Alexandrum Aphrod. quia dixerat singulas scientias sibi parare propria principia: id asserunt esse falsum; quia experientia cognoscuntur principia scientiarum, non autem per scientiam parantur. At errant: Primò, quia principia non sola experientia cognoscantur; inquit enim Arist. in 1. Mora. Nicom. cap. 7. Principiorum profectò alia inductione percipiuntur, alia sensu, alia consuetudine, alia aliter &c. Secundò errant; quia experientia, ex qua colliguntur principia, consideratur vt iuncta Scientiæ vel Arti, ac tanquam crus

Alterum quod colligitur.

eius, vt dicebat Galenus in primi Aphor. explicatione. Colligo secundò, pædiam non debere numerari inter habitus, tanquam distinctam ab aliis; cum redigatur vel ad opinionem, vel ad cæteros habitus, vt conspicuum est ex dictis: Ideo rectè Aristoteles in primo de partibus animalium dixit; in omni contemplandi genere duos apparere modos habitus; indicans eos nõ constituere verè distinctos habitus, D

Non approbãda interpretatio Theodori.

sed esse modos duos attinentium ad vnum cõpletum habitum vnius rei. Propterea Theodorum Gazam approbandum non censeo, qui latinũ reddens illũ locum dixit, duos esse habitus; cum hoc nec sit verum, nec dicatur ab Aristotele: alioquin habitus essent longè plures, quàm illi, qui in 6. Moralium Nicom. fuerant enumerati.

De Virtutibus Mentis, de quarum ratione est, vt semper rectæ & veræ sint. *Cap. XV.*

Eclaratis virtutibus Mentis, quæ non semper sunt sui conditione rectæ vel veræ: de illis agendum modò occurrit, quæ sui conditione sunt rectæ vel verę: & quinque in Pręcedentibus enumeratę fuerunt, Sapientia, Intelligentia, Scientia, Ars, & Prudentia. De quibus hoc primò considerandum

A derandum occurrit, quo pacto possint dici Virtutes semper rectę & verę, cum variis obliquitatibus & erroribus inueniantur obnoxię. Nam si de humana Sapientia ac Scientia loquimur, in attinentibus ad eas plurimę sapientum virorum inueniuntur opiniones; quar cumũ vna tantùm possit esse vera, necesse est vt plurimæ sint falsæ; & fortè ea, quæ vera est, ab illis non fuit inuenta: quod apertè pater, & experientia cõpertum est; frequenter enim veritas, quæ superna reuelatione nobis refulget, a nullo Philosophorum conspecta fuit. Redditur adhuc obscurior difficultas, perpendendo attinentia ad Artes & Prudentiam: cum enim ars & prudentia in rei fluxili inconstantique versentur, est necesse, vt illæ quoque multis varietatibus, obliquitatibus, & erroribus obnoxiæ sint, Respõdent huic difficultati nõnulli viri docti, & inquiunt Prudentiam & Artem dupliciter posse cõsiderari: primò rõne materiei, in qua versantur; ac ita inconstantiæ, varietati, & errori sunt obnoxiæ: secundò rõne eunciationũ & regularum, quæ de illis formantur, ac ita semper sunt verę & rectę. Hæc solutio dubia videtur; qm̃ ennntiatio respondet rei, ac vt res se habent ad esse

Quo virtutes ratio nis semper verę vel rectę sint.

Solutio quorundam.

Reiecto.

B & non esse, ita enunciationes ad veritatem: quare si rei natura est inconstans & mutabilis, veritas quoque enunciationum inconstans erit. Præterea per hoc non soluitur dubitatio de Sapientia, & Scientia. Dicamus igitur enunciationes, regulas, & definitiones debere intelligi per se, nam ita uerę sunt, ex euentu autem nulla est regula & definitio, quæ non possit videri falsa: Sapientia itaque vt sapientia, & scientia vt scientia, vera est, si autem a uero deflectit, nec scientia, sed inscitia, nec sapientia, sed insipientia dici debet. Id ipsum quoq, de Prudentia & Arte dicendum est; nam Prudens non errat vt prudens, pariter Artifex vt artifex, q̃ si frequenter errare videntur, id euenit; vel quia Artifex vt vir prauus perperã vritur Arte, vel quia sunt imprudentes & ignari artis: ideo rectè dixit Arist. has virtutes semper esse veras ac rectas, rectè etiã affirmauit Plato nullum Artificẽ errare. Insuper considerandum est, in Artibus & prudentia duo reperiri; vnum est officium Artificis, Viriq; prudentis; alterum est finis, & exitus: rectum in primo consideratur, non in altero: officium est medici ea facere, quæ sanitati conducunt, & ab eo fieri possunt; vt etiam officium est Viri prudẽ

Solutio propria.

Differt officium a fine.

C tis sua consultatione ea præferre ac præeligere, quę pro optato fine præsertim conducunt: in his rectum semper seruat Artifex & prudens: q̃ si finẽ non assequuntur, non eis dandum est vitio; sed variis ad finẽ cõspirãtibus, quæ in eorum facultate non sunt posita: vt.n. munus est sutoris ex datis pellibus calceum conficere, quã fieri potest ac commadatissimum, ita officium est viri prudentis, pro oblata opportunitate ea agere quæ rectæ rõni agibilium sunt consentanea. Hinc virorum ęquè prudentiũ nõnullos fortunatos alios infortunatos dicimus, ob ea, quę in facultate eorũ collocata nõ sunt. Ideo Gal. in quinto de locis affectis asseruit, medicum debere esse fortunatum; quod requiritur, non ob pertinentia ad Artem, sed ob extrinsecus conspirantia ad exitum. Ac ita ẽt de illis, quæ inconstantia & fluxilia sunt, formari possunt regulæ veræ & rectę; quatenus recta ratione decetnimus, id maximè conducere pro adeptione finis: quæ regulę sunt veræ, & ratione enunciationis, & ratione rei de qua formantur; at ex euentu potest contingere, vt minimè conducãt pro adeptione finis.

Cur dicatur Medicum debere esse fortunatum.

D *Ordo Naturæ ac Præstantiæ, nec non ordo Necessitatis Virtutum Mentis. Cap. XVI.*

Rdo ratione variorũ varius est; vt autem nostro instituto inseruit, uirtutum Mentis duplex est ordo: vnus Dignitatis, qui etiam verè est ordo Naturæ: alter est ordo Necessitatis, frequenter enim euenit vt illa, quæ sunt necessitate prima, sint nobilitate & dignitate postrema. Primæ necessitate sunt Artes, illæ enim succurrunt humanæ necessitati, & ob humanam imbecillitatem paratæ sunt: ideo hæ pertinent ad esse, cæterę autem Virtutes potius ad bene esse. Proximè Arti succedit prudentia, quę eadem est cum Ciuili disciplina; sine qua homines vel dissipati lacerarentur a feris, vel congregati mutuò se destruerent. Hinc hę primò paratæ, hominumque ingenio primò inuentę fuerunt, & ob earum necessitatem iumentis & feris vestigia quædam earum per natutam inserta inspiciuntur: Nam animalia varia hominibus varias Artes indicasse dicuntur; vt Araneus Artem texendi, Hirundo & Vespę edificandi, similiter de cæteris. Ita

Virtus necessitate prima est Ars.

Arti succedit prudẽtia.

R imago

imago Prudentiæ & Ciuilitatis in Formicis, Apibus, & Gruibus refulget: & nulla A
in nuper inuentis Insulis reperta est gens adeò fera & barbara, vt aliqua Arte sibi pa-
Artes dignitate postremę. rasse necessaria, & aliqua ciuilitatis vmbra suam vitam formasse inspecta non sit. Ex
aduerso, Attes dignitate cæteris cedunt, cum Artes solùm quærant vtile, prudentia
honestum, cæterę uirtutes contẽplabile: verùm Prudentia medium dignitatis locum
sibi optat. Virtutes aliæ, quæ contemplationi incumbunt, sunt principes, Regię, &
dominæ omnium; vt in comparatione earum latissimè patebit. Facta aũt compara-
tione inter eas non facilè constat, quæ earum principatum obtineat. Nonnulli primũ
Opinio Aliorum. locum Sapientię tribuunt. Rõ est, quia sapientia ex intelligentia & scientia conflata
est, propterea includit dignitatem vtriusque; totũ aũt suis partibus est præferendum:
ideo Sapientia Regina omniũ nuncupatur, & dicitur scientia capite prædita; vniuer
sum autem corpus suo capiti perfectione prefertur. Hanc sententiam minimè veram
Euersio. censeo: dum enim virtutes variæ inter se cõpatantur, semper id inspicete & conside
rare debemus, quod est proprium singularũ, vnaquęq; enim virtus proprium aliquid
includit, per quod a cæteris distinguitur, & in eo posita est propria dignitas eius: B
Opinio propria. At νοῦς, quæ Mens siue intelligentia dicitur, hoc sibi proprium habet, ut nullo egeat,
ab alio lucem non recipiat, sapientia autem proximè ab intelligentia pendet, ab ea lu
Mens pręfertur sapientię. men & perfectionẽ recipit: Mens itaq; siue intelligentia principatum obtinet. Hoc
declarauit Aristoteles in primo Post. loquens de cognitione principiotum demõstra
tionis, inquiens, (Proptet quod vnumquodq;, & illud magis est) Et in ptima philo
sophia dixit (ptimũ esse illud, pet quod aliis conuenit vniuocatio) huiusmodi autem
priuilegium & dignitas soli competit intelligentiæ, quę primorum principiorum est
inspectio, & ob id ea prima principia dignitatum nomine honestantut. Nec diffici-
Diluitur aduersa ratio. le est aduersę rationi respondere. Dicebatur totum dignitate pręferri partibus. Pri
mò dico id non esse verum, dum vniuersa perfectio torius ex parte prodit, nam tũc
illi parti nobiliori modo conuenit perfectio quàm toti, parti enim conuenit ratione
propria, toti vero vt pendet a parte: ita formæ nobiliori modo conuenit petfectio
quàm composito, & est ea, quæ per nomen primo significatur, vt dicitur in octauo
Metaph. con. 7. Addo secundò: Dum intet se comparantur intelligentia & sapientia, C
id considerare debemus, quod vtriusq; est propriũ, ac ei competit, vt contradistingui
tut ab altero: propriũ intelligentię est cognitio primorũ principiorũ, propriũ sapiẽtię
est cognitio conclusionis proximè pendentis a primis principus: cognitio prima pro
culdubio secundę cognitioni præfertur, & ideo proprium intelligentiæ pręfertur pro
prio sapientię. Seruans igitur ordinem dignitatis, agam primo de Intelligentia, se-
cundò de Sapientia, tertiò de Scientia, quartò de Prudentia, vltimò de Atte.

De Intelligentia, an sit, & quid sit. Cap. XVII.

Qvemadmodum ὄψις, Visus nempe, & pro facultate vidẽdi, & pro eius actio
Mens oculus Animę. ne vsurpatur: ita νοῦς siue Mens, quæ per metaphorã dicitur oculus animę,
vt inquit Aristoteles in primo Moralium Nico. nedum immortalem ani-
mę facultatẽ significat, verùm ẽt primã eius actionẽ, quæ est apprehensio
primorum principiorum; & iure optimo profectò: hæc .n. prima mentis actio ad cæ D
teras eius virtutes se habet, perinde ac Mens ad vniuersam animam, & cæterę virtu
Dari habitum, qui Mens dicitur. tes ab hac seiunctę, re uerã dici possunt luce, oculo, menteq; destiturę. Quòd homini
cõpetere debeat primorũ principiorum cognitio, conspicuũ est; nisi .n. ei cõpeteret,
nullius sciẽtiã assequi posset; nil .n. scimus ignoratis primis. Insuper homo non esset
rõnis particeps, omnis .n. rõcinatio exposcit prænotionẽ alicuius definiti principii,
per quod in notitiam cæterorũ perducamur. Præterea natura nil frustra facit, nec
tribuit animanti partẽ animę sine facultate iudicandi suum obiectum: Homo per na
turã, vel potius Dei munere præditus est Mente, cui primò tanquã obiecta tespõdẽt
prima principia: ne igitur sit mens penitus amens, cogimut fateri esse natam com-
Exponitur Aristoteles in primo posteriorũ. petere homini hanc virtutem, quæ sit cognitio primotum principiorum; quæ νοῦς
siue Intelligentia, nomine facultatis nuncupatur. De hac virtute exponi debet Ari
stoteles in primo poste, cap. tertio, dum hęc verba protulit: Hęc igitur ita dicimus, &
nedũ sciẽtiã esse, verũ insuper principiũ quoddã sciẽtię, quo terminos cognoscimus.
Per principiũ sciẽtię nõ denotauit facultatẽ animę, vt quidã malè cẽsẽt; nõ .n. de par-
tibus

A tibus animę ibi ſermo eſt: ſed denotauit hac virtutem, quę νοῦς ſiue intelligentia dici-
tur, quæ nedum eſt ſcientia, ſed eſt principiũ ſciẽtię: hoc eſt, per quam nedum princi
pia dicimur ſcire, verùm aſſerimus cognitionẽ eorum eſſe eminentiorẽ ſciẽtia, & eſſe
principium ſcientię, quę per demõſtrõnẽ acquiritur: quo principio ſcientię cognoſ-
cimus terminos; non quidẽ ideas, vel rõnes ideis reſpondentes (vt nonnulli Græco
rum aiunt) nec terminos, hoc eſt dictiones ex quibus conſtãt enunciationes (vt Lati-
norum multi exponũt) ſed terminos, hoc eſt prima principia demõſtrõnũ, quę cũ ſint
ſuprema, termini ſunt. Ita ſe declarauit Ariſ in ſexto Moraliũ Nicom. cap. 8. inquiẽs;
Mens eorũ terminorũ eſt, quorũ rõ afferri non poteſt: Et clarius cap. x i. dum ait, Mẽs
ad demonſtrõnẽ pertinens, immobiliũ & primorũ terminorũ eſt. Per terminos igi-
tur denotat Ariſt. prima Principia quę cum ſint prima, dicuntur ſtare, nuncupantur
Termini, & principiũ ſcientię. Ex his definitionẽ Intelligentię colligere valemus, quę
talis erit: νοῦς ſiue Intelligentia, eſt habitus humanę Mentis, quo perinde ac oculo Definitio Mentis.
Prima cum actionũ tum contẽplationis principia intuemur: Vt or oculi Metaphora,
B qua vtitur Ariſt. in ſexto Moraliũ Nico. cap. x i. clarioris explicationis gratia, ac vt in
de appareat, ea ſine medio ac demonſtratione cognoſci: neque abſurdum in circũ-
ſcriptionibus, & præſertim ciuilibus, vti Metaphora.

Diuiſio Mentis, ſiue Intelligentiæ. Cap. XVIII.

VErſatur ea Virtus, quæ mens dicitur, in cognitione primorũ principiorũ; quæ
cum ſint duplicia, cõplexa ſcilicet & incõplexa, vtrorũq. cognitio ad men-
tẽ pertinet, vt rectè Themiſtius aſſeruit; & iure profecto. ãbo. n. ab homine
per intellectũ ſine demonſtrõne percipiuntur, amboq; ſunt principia cogni
tionis aliorum; & cum eorũ cognitio ad Virtutẽ aliquã Intellectus debeat pertinere,
& non pertineat ad cæteras, neceſſe eſt fateri ad mentem ſiue Intelligentiã pertinere. Primũ principium cõplexum.
Primum Principiũ cõplexum non debet iudicari illud, quod primũ ſtatuitur ab Anto
nio Andrea, viro acutiſſimo, 4. Metaphy. quęſt. v. nẽpe ens eſt ens, nã ea enunciatio, in
C qua idẽ de ſe ipſo dicitur, a ſcientiis tãquã nugax & ſuperuacanea reiicitur: Hic Ariſ.
in 3. de anima 21. agens de ſecunda operatione Intellectus, quæ eſt cõpoſitio; ait ea
componi, quæ ex ſe quodã modo ſeparata ſunt: Inſuper ea non eſt talis, vt in illã cæte
rę enunciationes reſoluantur. Propterea dicendũ cenſeo principium cõplexum poſſe
dici primũ duplici rõne: Vel quia ſit ſimpliciſſimũ, ſit de re ſui natura notiſſima & pri
ma, quale eſt hoc, Deus eſt: Vel quia ſit communiſſimũ, in quod cætera principia re
ſoluantur, & per quod ducẽdo ad conſpicuè abſurda demonſtrentur. Huiuſmodi aũt
ſunt ea duo maximè iuncta & cõplicata: Quorum primum eſt (De nullo ſimul vera
eſt affirmatio & negatio) cuius oppoſitum maniſeſtiſſimè eſt falſum, & propterea ab
Ariſtotele iure primum eſt conſtitutum: Alterũ eſt (De quauis re vera eſt affirmatio
vel negatio) Hę enunciationes ſunt maximè cõmunes; tum rõne ſubiecti, tum rõne
prædicati, quæ communiſſima ſunt; tum demũ rõne affirmationis & negationis, quæ Simplicia Pricipia.
ſunt primę differentię enunciationis. Altera ex parte, ſi de Simplicibus vocibus loqui
mur, primi ac ſimpliciſſimi termini ſunt eſſentiæ rerum, quæ 8. Metaphy. cont. x. tan
D quã numeri eſſe dicuntur: ad quas acies noſtræ mẽtis perinde ſe habet, ac oculus no-
ctuę ad lumen ſolis, vt ſub initio ſecundi Meraph. aſſeritur. Huiuſmodi ſimplices ter-
mini, vel ſunt confuſi, vel diſtincti: Inter ea, quæ confuſa ſunt, primum eſt ens; In-
ter diſtincta Deus: Ens. n. cum ſit aliquid ab uno in omnibus gradibus varium, non
poteſt diſtinctè noſci non cognitis gradibus eius; & dum ſeorſum ab eis Mente con- Cõtra Scotum.
cipitur, confuſiſſimè noſcitur (quicquid hac de re ſentiat Scotus, qui inquit ens ſo-
lum diſtinctè cognoſci poſſe) Eſſentię rerum explicantur per definitiones, quę rõne
rei explicatę ſimplices ſunt, rõne aũt vocum explicantium ſunt complicatæ & cõple-
xę; rectius tamen ad principia ſimplicia & incomplexa rediguntur, quàm ad comple
xa. ideo non dicunt rem eſſe vel non eſſe, ſed tantùm rei eſſentiã nobis diſtinctè offe- Prima diuiſio Mentis.
runt, quam nomen confuſe & ſine diſtinctione ſignificat. Diuiditur itaque primò
hęc Virtus, quę νοῦς ſiue mens dicitur, in ſimplicem & complexam: ſimplex eſt prior Secunda diuiſio.
& pertinet ad primam actionem intellectus; complexa poſterior, & ad ſecundam
eius actionem pertinet. Diuiditur ſecundò: quia principia vel ſunt abſolu-
tè prima, vel ſolum prima in aliqua determinata ſcientia, vt in Mathematica &

Physica. Principia absolutè prima pertinēt ad subiectum, affectionem, & scientiā absolutè primam; huiusmodi sunt Principia Metaphysicę. Vere, propriè, & absolutè mēs ea dr̄, quæ in absolutè primis versatur; hinc sola Metaphysica inter humanas sciās dr̄ Sapientia capite prædita, conflata ex scientia & mente. (A) Absolutè aūt & penitus vera & pura mens refulget in Sacra Theologia, nam ea, quæ Dei munere nobis sunt reuelata, Lumina sunt repellentia humanā inscitiā, cæteraq; oīa illustrātia: propterea corū apprehensio censeri debet mēs absolutissima, qua sola absolutè sapimus.

Absolutissima Mēs

Cognitio autē principiorum cæterarum sciārum, quę Metaphysicę subiiciuntur, absolutè mens iudicari nō debet, sed asserēdum est ea principia dupliciter posse cōsiderari: Primò in se siue per relationem ad superiorē sciām, ac ita prima non sunt, pēdent. n. ab aliis, cognoscuntur per alia; & propterea non ad mentem, sed ad alios habitus eorum cognitio redigitur: Secundò considerantur in ea sciā, cuius sunt principia; in qua cum sint prima, aliqua ratione ad mentem pertinent, cum tñ non sint absolutè prima, nec Sapiētiā cōstituunt, nec absolutè nomine mentis honestantur. At oritur dubitatio: quia etiam in Physica inueniuntur nonnulla principia, quæ absolutè prima sunt, nec per alia noscūtur, vt motum esse, ea quæ sunt esse multa: in Mathematicis inueniuntur puncta, vnitates, eorumq́, definitiones: quare eorum quoq; cognitio propriè, & absolutè mens erit. (B)

Dubitatio

Solutio. Respōdeo: Dum versamur in scientiis, ea censeri debēt absolutè prima, a quibus tanquam a causis cętera pendent & quo ad esse & quo ad cognitionem, scire enim est rei causam cognoscere: de principiis particularium scientiarum non sic se habet; ea enim vel non sunt causæ, sed res effectæ sensu notæ, vel sunt accidentia pendentia a substantia; & propterea nec sapientiam parere valent, nec exactè cognosci, nisi per alia.

Tertia diuisio. Tertia diuisio mentis est: quia principia, in quibus ea versatur; vel dirigunt ad actionem, & officio mentis funguntur in attinentibus ad prudentiam, vel sunt principia demonstrationis, & scientiæ: Si fuerint principia demonstrationis, ea sunt absolutè prima, nec valent secus se habere. Si autem dirigūt ad actionem, ea sunt duplicia: Vel enim sunt cōia principia ad actionem dirigentia, ex se conspicua, siue ex singularibus collecta, ac ita Arist. in calce secundi Posteriorum cōia principia ad mentis habitum pertinētia, vel ad veri notitiam, vel ad operationem dirigere asserit: (C) Vel sunt ipsamet singularia, ad quæ pertinet vel in quibus versatur actio, dirigētia rōnem, consultationem, & actionem nostram; quæ, dum formatur ratio practica, sumuntur pro minori enunciatione, vel ex eis saltem minor enunciatio elicitur: veluti si dixero, Omne quod Vitæ periculum sine honore affert est vitandum, noctu vagari affert vitæ periculum sine honore, igitur vitandum; ea minor propositio inductione ex variis singularibus euentis elicitur, quorum cognitio mens practica nuncupatur: nonnunquam aūt ipsummet singulare pro minori propositione accipitur, vt si dixero. Viro ciuili in magistratu constituto Salus patriæ maximè debet esse curæ; ego sum Vir ciuilis, sum in magistratu constitutus; maximè igitur de salute patriæ teneor esse solicitus. Vtraq; cognitio, cum maioris enūciationis dirigentis, tum singularium, nomine mentis designatur, nō. n. ad alium habitum pertinere possunt: dum tñ sumitur mens practica pertinens ad prudentiā, vt contradistincta a mente Theorica, ea singularium esse dr̄, quia in singularibus versantur actiones; & præsertim cognitio earū, quæ circunstantiæ dicuntur, actionē dirigit, & mentis practicæ nomine designari meretur. (D)

Explicatur locus sexti Moralium.

Ac ita cēseo explicandum esse locum in 6. Mora. Nic. in calce cap. 11. vbi hęc leguntur verba. Et mēs extremorum est in vtranq; partem, (hoc est quo ad primū absolutè, & quo ad vltimū) est. n. mens & primorum terminorū, & extremorū, quorum non est rō: Ac ea mens, q̄ ad demonstrationē pertinet, est immobiliū, & primorum terminorū: Altera aūt, quæ pertinet ad actiones, postremi est, quod secus se hr̄e pōt, & alterius propositionis, (nēpe minoris) sunt. n. principia eius cuius gr̄a, nā ex singularibus vniuersale colligitur; eorum aūt nos oportet hr̄e sensum, sensus autem ille est mēs, &c. Hęc Arist. ex quibus varia colligere valemus.

Primum quod colligitur.
Error quorūdā.

Colligo primo, perperam viros nonnullos eruditos illum locum exponere, nam pręter cętera inquiunt: Dum Arist. ait (Altera autem, quę pertinet ad actiones, postremi est, quod secus se habere potest, & alterius propositionis) Alterius propositionis (inquiunt illi) hoc est dirigentis ad actionem, contradistinctę a principio cōtemplationis: at minus rectè. Dum. n. absolutè dicimus ad vnā vel ad alterā argumentationis propositionem attinere, maior & minor propositio denotantur. Præterea, quod pertinet ad maiorē, est firmū & constans; varietas est in eo, quod ad

minorem

A minorẽ pertinet: & Arist. inquit (quod secus se habere põt) Insuper in rõne practica cuncta ad minorẽ vt ad finem, & ad id quod dirigi dẽt, ordinãtur: Arist. inquit (hęc.n. principia sunt eius cuius gratia) hoc est, huiusmodi singularium cognitiones, quæ mẽtes dicũtur, sunt principia eius cuius gr̃a; id aũt, cuius gratia rõcinamur, in minori propositione reperitur: nã perperam (vt censeo) Lãbinus eo in loco dixit, Hæc.n. pronunciatorum genera, &c. Demum, si Arist. per propositionẽ alterã denotasset, non minorẽ, sed contradistinctã a principio contẽplationis; redundans fuisset: dixit.n. (Altera aũt Mens, quæ pertinet ad actiones, postremi est, quod secus se habere põt, & alterius propositionis &c.) Si denotaret, ꝙ esset alterius propositionis, nempe pertinentis ad actionẽ, eẽt idẽ ac si diceret, mẽs pertinẽs ad actionẽ est eius, qđ pertinet ad actionẽ: Significauit itaq; Arist. per alteram propositionẽ illã, quę minor dr̃, quæ sumit aliquid sensu notum, vel ex sensu conspicuis collectum; & est id cuius gr̃a ratiocinamur, vt patefeci. Colligo secundò ex illis verbis, ẽt cognitionem singularium dirigentium ad actionẽ ab Arist. mentẽ dici, mentem inquam Practicam, & mentem dirigentẽ actio- *Alterum quod colligitur.*

B nes contradistinctam a Theorica. Colligo tertiò ex sñia Arist. intellectum hominis singularia cognoscere; & nedum cognoscere, verùm insuper ea cognoscere primò: Nam loquitur Philosophus de mente, quæ est habitus intellectus & Virtus rationis, & cognitionem singularium asserit esse eius partem, & cũ id ostendat ex eo, quia vniuersale ex singularibus colligitur, indicat mentẽ illã, hoc est cognitionẽ eã singulariũ, primò intellectui cõpetere. Demũ considerandum, ꝙ; vt cognitio singularium dirigentiũ ad actionẽ, quæ principii loco prudentiæ inseruiunt, ab Arist. νοῦς siue mens dr̃, ita cognitio singularium dirigentium ad effectionem, Artiq; famulantium, non ad aliã rõnis Virtutem quàm ad mẽtem redigi posse videtur: adeo vt sit mens quædam artis, & effectionum; vt alię sunt actionis, vel contemplationis. *Tertium. Intellectꝰ cognoscit & primò cognoscit singularia.*

Nonnullæ ex dictis emergentes Difficultates proponuntur & diluuntur. Cap. XIX.

C EX dictis, pręter cæteras, tres difficultates emergunt, quæ solutionem exposcunt: Prima est, quis sit ille sensus, quo propriè ea singularia percipimus, quorum notitia mox mentem constituit: Secunda est; num in cõtemplatione cognitio singularium, ex quibus vniuersalia colligimus, debeat nuncupari mens: Postrema, quia Arist. sibi constare non vr̃; inquit cap. 11. sexti lib. Mora. Nic. cognitionem singularium dici mentem; at cap. 8. dixit oppositum: asseruit enim id, quod sub actionem cadit, esse extremum, & opponi menti, quia mens terminorum est, quorum non est ratio, Prudentia autem est extremi, cuius non est scĩa, sed sensus &c. Primæ difficultati rñdere vr̃ Arist. in 6. Mora. Nic. cap. 8. inquiens. Singularium, in quibus versatur actio, non scientia sed sensus est; non qui propriorum, sed qualis est ille, quo sentimus ꝙ hoc, quod in mathematicis est vltimum, sit triãgulus, nã in eo quoq; est status. Verumtñ prudentia magis est sensus, eius aũt (nẽpe singularis Trianguli) altera est species &c. Verba sunt breuia & obscura: ex eis tñ vnum manifestè elicimus, quod dixi in cap. præcedente: Mentem scilicet esse ẽt eius vltimi, quod ad minorem propositionem pertinet: vt in Mathematicis quoq; pro minori proposi- *Prima dubitatio. Secunda. Tertia. Solutio primę difficultatis.*

D tione accipimus, ꝙ hic, qui in semicirculo, sit triangulus; vt constat ex 1. cap. 1. post. Vt autem pertinet ad propositam difficultatem, considerandum ex sententia Arist. in secundo de Anima sensilia esse trium generum, quædam per se & propria, vt colores; alia per se & communia, vt motus, quies, numerus, magnitudo, & figura; nonnulla demum ex euentu, vt Alcibiades, & cęteræ indiuiduæ substantiæ: & inde prodeunt tria iudicia sensuum. Hæc sensilia percipiuntur primò a sensu externo, secundò a communi, tertiò a phantasia proximè inseruiente intellectui. Mathematicus, dum ad singularem Triangulum vel Lineam descendit, versatur non in sensili proprio, sed communi, iuncto non materiei sensili, sed intellectili, vt ex Arist. colligitur 7. Metaph. 35. & vtitur tunc Mathematicus non quidem externo sensu, nec sensu cõi (qm̃ hi solùm operantur pręsentibus sensilibus externis, & nil percipiunt, quod nõ sit iunctum cũ sensilibus propriis, a quibus abstrahit Mathematicus) sed vtitur Phantasia, quę dr̃ motus factus a sensu qui actu est. Hinc errant nonnulli dicentis Arist. in eo sexto Moralium per ea verba (Qualis est ille sensus, quo sentimus quòd hoc, quod in Mathematicis *Explicatur Locus in 6. Moralium Nic. Error quorundam.*

est vltimũ, sit Trianguli) denotasse sensum cõem; nã Phantasiã denotauit. Prudẽtia dũ A
descendit ad singula, in quibus versatur actio, dr̃ versari in variis sensilibus, nam versatur in sensili ex euentu, iuncto tñ cum sensilibus propriis, quatenus versatur in singulis hoĩbus; insuper versatur in sensilibus cõibus considerans circunstantias, non eas secernens a propriis: & id facere põt sensu externo, cõi, & Phantasia, proximè tñ id efficit Phantasia: & quia non abstrahit a sensilibus propriis, vt Mathematicus; ideo Arist. dixit, Prudentia magis est sensus: His accedit, q̃ Mathematicus magis versatur in vniuersalibus. Ex his constat solutio primæ difficultatis: nã sensus Prudẽtiæ est sensilium vel ex euentu vel cõium, iunctorum cũ propriis, proximè per Phantasiã oblatorum Menti: Singularium aũt Mathematicorum alia est species sensus; nã est sensilium

Solutio secundę difficultatis.

cõium, seiunctorũ a propriis, sola imaginatione apprehẽsorũ. Erat secunda dubitationum in contẽplatione cognitio singularium, ex quibus vniuersalia colligũtur, debeat censeri Mens. Cui rñdens dico, oẽm cognitionẽ intellectui competentẽ conspicuorũ singularium, vt ex eis vniuersale colligitur, ad eã virtutem mõ aliquo redigi posse, q̃ mens dicta est, sunt enim semina, lumina, & principia quędã sciæ ex se conspicua: B
Præsertim tñ id verũ est de singularibus prudentiæ, tribus de causis. Primò; qm̃ ea in attinentibus ad prudentiam sunt fines & cuius gr̃a, vt dicebat Arist. Prudentia enim ad actionem dirigit, quæ in singularibus versatur, & per singularia variatur: Scĩa aũt & Sapientia versantur in cõibus, quæ per singularia non variãtur. Altera rõ est, quia Singularia sumuntur in consultatione pertinente ad actionem, & constituunt minorem propositionem, non autem ingrediuntur demonstrationem producentem Sciẽtiam vel Sapientiã. Tertia rõ est; quia scĩa absolutè est per causas, & per ea quæ sunt absolutẽ prima: Prudentia aũt & Consultatio a postremis orditur, & ab his in quibus versatur actio, quæ singularia sunt; & circunstantiæ pro rectè formanda actione, singula-

Solutio tertiæ dubitationis

res sunt. Erat vltima dubitatio; quia Arist. modò afferit cognitionem singularium, in quibus versatur actio, opponi menti, modò ad mentẽ redigit. Rñdeo, corũ cognitionẽ opponi non quidẽ mẽti absolutè, sed illi, quæ prȩsertim mens dr̃, & est cognitio princi C
piorum primorũ demonstrationis; non aũt opponi menti ad actionẽ dirigenti, quæ Prudentiæ & consultationis est principiũ. Ita Historię, quę varia nobis singularia euẽta offerunt, Lumen hoc mentis in nobis accendunt, prudentiam augent, Consultationemq; perficiunt. Ideo Arist. in 6. Moralium Nic. cap. 7. & in proęmio Metaphysicę dixit, in attinentibus ad actionem vel effectionem magis confidendum esse in viro experto versato in singularibus, quã in prędito exactiore sciẽtia versato in solis cõibus.

De Sapientia, & primò de Nominis significatione & distinctione. Cap. XX.

Lux. Mẽs. Radius. Sapiẽtia. Lumen Sciẽtia. Splendor. Prudẽtia. Vmbra Ars. Sapientiæ nomen.

Vemadmodum ex prȩstantissima Solis Luce manant radii, quibus lumine replentur perspicua corpora, qui radii repercussi splẽdorem pariunt, & post repercussionem vmbras: ita ex Intelligentia quasi ex luce manant sapientię radii, qui in congruente materie recepti, pariunt scientias, quasi lumen, repercussi ad actiones, pariunt prudentiam quasi splendorem; ac demum tan- D
quam vmbras pariunt Artes, humano generi apprime necessarias. Sapientiæ Nomen vt est magnum, ita quoque est latissimum, omne enim, quod est prȩclarum, illustre, & honore dignum, Sapientię nomine honestatur: Sapientia enim apud Grȩcos dicitur Σοφία, quod nomen a σέβομαι deducitur, quod cultum, honorem, & venerationem significat, adeo vt Σοφὸς significare valeat, & honorantem, & eum qui honore dignus est:

Duplex sapientia. Sapientia Diuina.

Sapiens enim magnifacit diuina, & honore simul se dignum reddit. Sapientia duplex est, vna diuina, altera humana. Diuina sapientia ea est, de qua Plato dixit in phædro in persona Socratis: Sapientis cognomen, o Phædre, magnum est, soliq; Deo conuenire vr̃, viros aũt, quos nunc descripsimus, cõuenientius modestiusq́; Philosophos nuncuparemus. De eadem quoq; sapientia vera est sñia Simonidis, relata ab Arist. in procemio Meta. dicentis sapientiam Deo esse derelinquẽdam. Hæc sapientia non est Virtus humanæ rationis, sed eadem est cum essentia Dei: propterea, cum nostro instituto non inseruiat, eã veneremur, & progrediamur ad alterã. Humana sapientia ad-

Sapientia Humana.

huc duplex est; Vel. n. est sapientia vniuersè sũpta, vel sapiẽtia in parte cõsiderata: quã distõnẽ sumpsit Arist. ex Mergite Homeri dictis. Hic neq; fossor erat, nec arator, mu

nere

A nete diuinũ, Nec sapiens vlla in realia &c. Eãdẽ in dialogo de sapiẽtia approbauit Plato. Sapiẽtia vniuersè, & in prima sui significatione sumpta, est habitus humanę mentis, per quem vniuersè cuncta scimus; & est ea virtus, quæ a cæteris Mentis virtutibus contradistinguitur: de qua tenemur nos præsertim verba facere. Sapientia autem sumpta in parte, etiam est duplex, vel.n. refertur ad operationẽ, vel cognitionẽ: Si ad operationem, ea vel est actio, vel est effectio: Si fuerit actio, sic qui Prudentia fulgẽt, & in obeundis muneribus magistratuum, fungendoq́, munere optimi Ciuis præstant cæteris, sapientes cuncupantur. Hanc Plato Epist. x. Sapientiam morũ appellauit inquiens: Audio te ante alios, & nunc familiarẽ esse Dionis, & per omne tẽpus sapientiã morũ ad philosophiã pertinẽtiũ in primis exercuisse; Nam firmitatẽ, fidem, synceritatẽ, uerã esse philosophiã existimo &c. Et in Theęteto virum iustum verè sapientem appellat, cum per Iustitiam sit simillimus Deo. Stoici hanc solã iudicarunt sapientiã, ideo dixerunt sapiẽtiã esse scientiã bonorũ, malorũ, & neutrorũ; ac insuper esse Artẽ Vitę degendę: & de sapiente per eam formato varia protulere para

B doxa; Veluti; solus sapiens est formosus, est potens, est diues, & similia. De hac sapiẽtia uera est ea vulgata sententia (Sapiens dominabitur Astris) id.n. veri Prudentis est officium: de qua dixit Plato in Epinomide, dubitandum nõ esse, quin bonus vir sapiens sit dicendus: ideo viro sapienti maximè propriã iudicauit religionẽ, pietatẽq; in Deũ, nam hæc ad sublima nos eleuant. Verè aũt sapere dicuntur, qui Heroica quadã prudentia, neglectis terrenis, cęlestia quærunt: de qua sapientia rectè dicunt Theologi, Initiũ sapientię est timor Dei. Et quoniam prudentię nomen ad umbrã eius nonnũquã extenditur, & de calliditate & astutia dicitur; ideo sapientię quoq; nomẽ viris callidis & astutis, vt Vlyssi & similibus, ab Homero & aliis viris doctis nõnũquã tribuitur: in qua significatione D. Hieronymus in explicatione veteris testamenti dixit, Erat ibi serpens sapientior omni bestia: ita apud gręcos φρονεῖν, & sapere, & prudentẽ esse significat. Si verò sapientia in parte sumpta refertur ad effectionem: in hac consideratione quicũq; in aliqua Arte cæteris præstiterunt, & culmẽ eius attigerunt; sapientis cognomine, non quidẽ absolutè, sed cũ cõtractione Artis denominati fuerũt:

Quid sit uere sapere.

D. Hyeronimus.

C ac ita fuere dicti sapientes medici, vt Aesculapius, & Hippocrates; sapientes fabri lignarii, vt Dædalus, de quibus Arist. in sexto Moraliũ Nicom. cap. 7. inquit. Sapientiã in Artibus, iis attribuimus, qui cuiusq; artis sunt peritissimi, vt Phidiã sapientem lapidum sculptorẽ, Polycletũ sapientẽ statuariũ dicimus &c Ita quoq; extẽditur ad Rhethores & dialecticos. Ex aduerso: si Sapientia in parte sumpta refertur ad cognitionẽ veri; quicunq; in aliqua particulari scientia maximè refulserunt, fulgor ille ac præstãtia sapientię nomine honestatur: Ita Thales milesius dictus est sapiens Physicus, alii sapientes Astronomi, vel Arithmetici, vel Geometrę fuerunt nũcupati. Ex his demum consurgere potest sapientia verè vniuersa, verè ex illustrioribus splendoribus conflata: & erit ea, per quam homo (vt ei licet) redditur similis Deo; per quã nedũ sublimia cognoscit, verũ insuper ad eorũ imitationẽ moderatur humana, in qua intelligentię, scientię, & prudentię radii refulgent: per hanc altissimæ rerũ causę cognoscuntur, & cuncta in congruentem finẽ dirigũtur; cuius munere Androgynus Platonis reforma-

Androgynus Platonis.

D tur, uerè quadratus, verè omni ex parte perfectus, cũ in attinentibus ad actionẽ, tum ad cõtẽplationẽ. Et de hac præsertim verba facit Plato in Appendice legũ: dum ostendit verè sapiẽtẽ illum dici, qui cum diuina speculatus fuerit, rectè de humanis sapit, eaq; cõgruenter moderatur. Verùm, cum tam latè Sapientis nomẽ extendatur, Sapiẽtia instituto nostro inseruit, est ea mentis Virtus, semper uera, quæ a cæteris contradistinguitur: propterea, cæteris prætermissis, de hac sola breuibus verba faciam.

Quid sit Sapientia. Cap. XXI.

VEteres, qui rerum cognitioni nauarunt operam, quatenus nil supra physica corpora nouerunt, Physici nuncupabantur: & quia præsertim in diuinorum inquisitione versabantur, dicti fuere Theologi; qui simul poetæ erãt, vt Orpheus, Hesiodus, & alii: mox hi omnes cæperunt nuncupari Sapientes. At cum Pythagoras animaduertisset nomen illud hominis conditionem superare, loquens cum Leonte Phliasiorum Principe, nomen Sapientis

Physici Theologi Poetæ Sapientes Philosophi.

in nomen Philosophi (hoc est amatoris sapientiæ) commutauit, dixit enim se non A
sapientem sed Philosophum esse; quam sententiam Plato in calce Phædri commen-
dauit inquiens, cognomen sapientis soli Deo conuenire, homines verò conueni-
entius nuncupari Philosophos. Aristoteles agens de virtutibus Mentis, eam nomi-
ne sapientiæ appellat, quæ est cognitio communis & vniuersa eorum, quæ sunt, per
altissimas causas; quæ etiam Metaphysica nuncupatur, hoc est post naturalia. Quod
nomen ei conuenit primò ratione ordinis nostræ cognitionis; nobis enim primo oc
currunt physica, per quæ ad diuina eleuamur: Secundò ratione rerum, de quibus agi
tur, nam primę causę, res diuinę, & ens vniuersè sumptum, supra res physicas col-
locantur, & rerum Physicarum capita ac Principia esse dicuntur. Nuncupatur Me-
taphysica ab Aristotele Sapientia, Prima Scientia, Prima philosophia, absolutè Phi
losophia, Methodus de primo principio, nam hæc est humana Theologia, quam phi-
losophi humanis uiribus formare valuerunt. Eandem Plato, & cum eo Plotinus, ob
eius acumen ac liberum indagandi & considerandi modum, dialecticam nuncupa-
runt; quam scientiarum apicem, vltimam absolutionem, & culmen esse affirma- B
runt: Scio tamen aliquam inter dialecticam Platonis, & Metaphysicam Aristotelis
esse differentiam, de qua alibi verba faciam. Huius sapientiæ hęc est Natura, vt sit
scientia capite prædita; hoc est eleuata ad prima principia, cumque eis complicata:
& inde prodeunt tresdecim eius Priuilegia. Primum est; vt sola sit libera, nulli su-
biecta: Altera; vt non sit gratia alterius, sed cæterę scientię gratia eius: Tertia; vt
sibi sola sit satis: Quarta; vt altissimè omnia sciat: Quinta; vt tantùm sit gratia veri;
Sexta; vt pariat scientiam procul ab omni suppositione, absolutè perfectam: Septi-
ma; vt sit sui natura prima & certissima, nobis verò postrema & obscurissima: Oc-
taua, vt cæteras omnes scientias & artes sibi subiiciat: Nona; vt scientiis cæteris po
stremam adhibeat perfectionem: Decima; vt maximę docere valeat: Vndecima;
vt maximè apta sit imponere nomina rebus; Duodecima; vt sit præstantissima, ma-
ximeque digna honore; Tertiadecima; vt nos summo bono perficiat, cum Deoq;
coniungat. Et quia bonum est fęcundum, ideo hęc fęcundissimè cæteras Scientias & C
Artes parit. Sententia fuit Simonidis, Sapientiam non esse humanam possessionem,
nec ab homine esse quærendam. Aristoteles in procemio Metaphysicę eius senten-
tiam reiicit, necnon in decimo Moralium Nicomachiorum: Idipsum facit Plato in
appendice Legum. At nos dicere debemus, sapientiam diuinam non esse humanam
possessionem, sed conditionem diuinorum, humanam verò ab homine esse optan-
dam: Insuper addendum est, sapientiam humanam non esse possessionem & perfe-
ctionem hominis mortalem vitam & vulgarem uiuētis; sed esse possessionem eminē
tioris hominis, commune aliquid cum diuinis habentis, diuinamque vitam viuen-
tis. Ideo dicebat Aristoteles in x. Moralium Nicomachiorum, Deum viro sapienti
esse amicum; quæ amicitia in quadam consimilitudine posita est, quam homo asse-
qui ualet per sapientiam: Ideo in 12. Metaphysicæ 38. asserebat dispositionem opti
mam competere Deo semper, homini verò exiguo quodam tempore. Iure itaque
Socrates apud Platonem in Phædro deprecabatur Deum, vt eum Sapientię auro
ditissimum redderet: hic enim est Thesaurus ille, quo nobis cætera bona parare va- D
lemus, cunctaque desideria (vt homini licet) explere.

Metaphysica & eius nomina.

Tresdecim priuilegia sapientiæ.

Simonides.

Aristoteles aduersus eum.

Concilium.

An Sapientia sit habitus vnus simplex distinctus a cæteris, vel mixtus ex Intelligentia & Scientia. Cap. XXII.

VAria ad Sapientiam pertinentia se nobis offerunt, quæ longam exposce-
rent considerationem: verùm quia ab instituto nostro sunt aliena, illis
silentio inuolutis, de hoc solo verba faciam, quod præsenti consideratio-
ni videtur accommodatum; num scilicet Sapientia sit simplex habitus,
vel potius ex duobus consurgens. Apparet rationi consentaneum debere esse simpli
cem: nam cęteri simplices sunt; habent aliquid proprium, per quod inter se distin-
guuntur, & dum numerantur simplicia, non debent conflata ex simplicibus numerū
augere. Ex aduerso Aristoteles asserere videtur Sapientiam ex Intelligentia & Scien

Sapientiā esse habitum simplicem.

tia

A tia esse conflatam, iden eam nuncupat scientiam capite præditam: nam inquit in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 7. Quapropter perspicuum est scientiarum omnium certissimam esse sapientiam: Sapientem igitur oportet non ea solùm intelligere, quæ ex principiis colliguntur; sed etiam in principiis uersantem, de iis verè loqui, uereque sentire: Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem, tum scientiam, ac scientiam quidem rerum honoratissimarum, quasi capitis instar obtinentem &c. Apertè philosophus sapientiam ex scientia ac intelligentia conflatam affirmat. Quod etiam in primo Magnorum Moralium cap. 33. confirmans ait. Sapientia porro ex scientia menteque constituitur: est namque sapientia circa principia, ipsa quoque mentis particeps, at, quatenus circa ea quæ post principia sunt cum demonstratione, scientiæ est particeps: & proinde dubium non est, quin sapientia ex mente scientiaque confletur; ideo in eis versabitur, in quibus versantur Mens & scientia. His uerbis Aristoteles sententiam suam lucidissimè patefacit: Propterea cõmunis opinio est sapientiam esse habitum ex scientia & intelligentia conflatũ, quam

Sapientiã non esse habitum simplicẽ.

B sententiam satis dubiam censeo: nam si id esset, tantum quatuor, non quinque numerandę essent rationales Virtutes; compositę enim nõ augent numerum simpliciũ. Pro resolutione difficultatis præaccipiendum est, sapientiæ nomen dupliciter posse vsurpari; primò pro vniuersa sua latitudine; secundo, vt includit aliquid proprium, contradistinctum a cęteris habitibus. Quo præassumpto dicendum censeo: Si nomen sapientię sumitur, vt denotat vniuersam eius latitudinem, ita sapientia includit Mentem, & scientiam ex Mente proximè prodeuntẽ: si uerò usurpatur pro habitu a cæteris contradistincto, hac ratione est Virtus simplex; hoc sibi proprium vendicans, vt sit cognitio conclusionis proximè prodiens ex principiis absolutè primis. Propterea rectè finxere veteres, Palladem sapientiæ Deam ex Iouis capite, nempe ex Mente, duxisse ortum. Differt Sapientia a Mente, quia eius proprium est proximè a Mente manare, & cum Mente iungi. Differt a scientia contradistincta a sapientia: primò, quia proximè pendet a primis & communissimis principiis. secundò; quia latè versatur in omni eo quod est, cum cæterę scientię solam partem considerent: ter-

Resolutio difficultatis.

Quõ Pallas ex Iouis capite orta.

C tiò; quia sua principia ab alio non recipit, sed ipsa dicitur exquisitissimè ea noscere; cum cæterę scientię sua principia, per quæ considerata in eis sunt & cognoscuntur, recipiant a sapientia: & propterea sola Sapientia dicitur libera, capite prædita, cũcta cognoscens, vltimumque colophonium cæteris scientiis adhibens. Ex his constat, quomodo sapientia pro habitu quinto simplici a cæteris distincto numerari possit: constat insuper, quõ verum sit, quòd ex Mente & scientia sit conflata; ex scientia inquam propriè sumpta, cui maximè competit definitio scientię; non ex scientia contradistincta a sapientia: constat demum, cur cæterę scientię quamuis principia cognoscant, non propterea dicantur capite præditę, id enim euenit, tum quia ea nõ sunt absolutè prima, tum insuper quia illa a superiore recipiunt. De quibus loquens Aristoteles in primo Posteriorum dixit, Sed horum principia habent communia, & eorum scientia est domina omnium: Quod etiam comprobauit sub initio sexti Metaphysicæ.

D

Quas Causas consideret Sapiens. Cap. XXIII.

DIctum est Sapientem altissima indagare, in primorumque principiorum consideratione versari: At cum genera causarum sint quatuor, dubium est, num omne genus causę consideret, ac in omni genere causę primum cognoscere valeat necne. Censuit Auerroes (vt cõstat ex proœmio Physicorum, & Paraphrasi Metaphysicę) solum primam formam vltimumq; finem cõsiderare: Quòd si nonnunquam dixit considerare primum efficiens, vt in primo cont. primi Physicorum; tunc denotauit non efficiens proprium, sed conseruans, ac id quod in idem uenit cum forma, vt se declarat in primo tractatu Paraphrasis Metaphysicę: Sic rectè Auerroes ab apparente contradictione vendicatur, non autem vt fit a Zimara. Considerat itaque sapiens ex sententia Auerrois solam primam formam, vltimumque finem: Et ratio est; quia Metaphysicus abstrahit a materie, a motu, & a transmutatione, quæ ad physicum pertinẽt; ideo nec materiem primam, nec

Opinio Auerrois.

Fundamẽta Auerrois.

pri-

Cõfirmatio. primum efficiens valet considerate. Quod confirmatur, quia considerat principia A
entis quatenus est: & cum reduplicatio vertatur in vniuersale, ideo considerat principia, quæ omni enti competunt; omni autem enti nequaquam competunt Materies, & efficiens. Sic itaque Zimara & Latinorum multi dixere causarum duas primas a Diuino, formam scilicet & finem, reliquas duas a Physico considerari: Quã
Reiicitur sententia Auerrois. sententiam cum a vero, tum ab opinione Aristotelis alienissimam existimo. Cum
Rõ prima enim munus sapientis sit scire omnia, & altissimas causas cognoscere; nisi primam cognosceret in omni genere, nec omni ex parte, nec absolutè esset sapiens. Insuper;
Secunda. Si cognitio primarum causarum est intelligentia, non minus Intelligentia connecteretur cum Physica quàm cum Metaphysica; vt enim Metaphysica duas, ita Physica primas duas causas cognosceret: ratione quarum etiam Physica esset Sapientia capite prædita, non sola Metaphysica; ac insuper tunc Metaphysica non absolutè esset
Tertia. domina scientiarum omnium, nec absolutè eas sibi subiiceret ac perficeret. Præterea lucidissimè Aristoteles in primo Metaphysicę cap. 3. sciendi gratia proponit agen B
dum de omni genere causę, deque illis agit: & sub initio quarti Metaphysicę absolutè affirmat inquirendas causas entis vt ens, neque id cõtrahit ad aliquod genus cau
Quarta. sę. Præterea essentia & quid est sunt prædita omni generę causæ, at ea pertinẽt ad Metaphysicum, quare tenetur Metaphysicus cognscere omne genus causę. Quod autem essentia & quid est prædita sint omni genere causę, constat ex initio octaui Metaphysicę; quo loci exemplo definitionis Eclypsis, Serenitatis, & similium, ostẽdit cum internas tum externas causas esse sumendas in definitione: Et in 7. Metaphysicę ostenditur, quę materies, & quomodo sit uel non sit pars definitionis. Præterea
Quinta. subiectum Metaphysicæ est ens; hoc autem non est vninocum, sed ab uno: id, quod est ab nno, in omnibus est varium; nec cognoscitur non cognitis illis, de quibus dicitur: ea autem, de quibus ens dicitur, magna ex parte habent omne genus causę; ideo debẽt cognosci per omne genus causę, & pręsertim substantia composita, & ac
Sexta. cidentia eius. Præterea Aristoteles in 12. Metaphysicę inquit (Principia quæruntur substantiæ,) mox, quia ens diuisum in decem prædicamento pertinet ad Metaphysi C
cum, quærit post cont. 18. an omnium prædicamentorum eadem sint principia, & ostendit analogia quadam esse eadem; eaque statuit actum & potentiam, actum ad formam, potentiam ad materiem redigens. At quia dubitatio est de sola materie, & efficiente; ideo ostendo primum efficiens, primamque materiem ad solum diuinum
Primum efficiẽs ad solum diuinũ pertinere. propriè pertinere. De efficiente manifestè constat ex 2. physicorum 71. & 73. quibus in locis asserit philosophus ad Physicum tantùm pertinere motorem mobilem, non autem motorem immobilem: at motor immobilis est primum efficiens: inficiatur igitur ad physicum pertinere primum motorem; vt etiam id ipsum facit in primo de
Rõ prima ortu & interitu 14. Insupet Aristoteles sæpe pollicetur in prima philosophia se osten
Secunda. surum dari genus abstractorum, idque ostendit in 12. Metaphysicę vtens pro medio ęternitate motus: at dum ęternus motus refertur ad substantias separaras, considerantur hæ vt principia efficientia motus. Similiter in eodem 12. cont. 30. ait motores cęli, vt semper moueant, esse sui essentia actus, & cum producant motum ęternum, debere esse abiunctos; totque esse, quot sunt motus cęli: & cont. 35. ostendit D
cęli motores esse immobiles, ac ita multa in eo libro de primis motoribus declarat.
Diluitur tacita obiectio. Quamuis enim Physicus ascendendo ac resoluendo ualeat auxilio motus eleuari ad primum motorem: interrogatus tamen, quid sit ille primus motor, tanquam physicus respondere non ualet; sed ad Metaphysicum tenetur interrogantem reiicere.
Tertia: Præterea: qui considerat motum, viamque ad id quod est, etiam tenetur considerare motorem; cum motus sit actus, ad illumque referatur: At metaphysicus considerat primum: quare & alterum. Assumptum est Aristotelis sub initio quarti metaphysicę dicentis, metaphysicum considerare id quod est; id autem quod est, ab uno est: & alia sunt, quia sunt substantię; alia, quia affectiones; quædam, quia vię ad substantiam, vel interitus, vel priuationes, vel qualitates, vel efficientia, vel generantia substantiam, siue ea quæ ad substantiam dicuntur &c. Confirmatur; quia definitio motus, quòd sit actus eius quod est potestate, est per uoces metaphysicas: & Aristoteles in quinto Metaphysicę cont. 4. &. 17. insuper 9. Metaph. definit potentiam agendi & patiendi pet esse principia motus: constat itaque primum efficiens ad

meta-

A metaphysicum pertinere. Id ipsum ostenditur de prima materie; cum enim metaphysicus consideret accidens, cuius esse est alteri inhærere, necessariò tenetur Materiem considerare. Et quòd ille solum consideret Materiem primam, conspicuum est triplici præsertim ratione: prima est, quia Metaphysicus solus considerat materiem vniuersè, diuisam per sensilem & intelligibilem; vt constat ex 7. & 8. Metaphysicæ: secunda, quia ille solus Materiem considerat in prima notione; at Materies in prima notione est prior seipsa in secunda notione: tertia, quia metaphysicus refert materiem ad materiata, tamquam entia, eamque considerat vt principium entis, quę est consideratio prior. Considerat itaque metaphysicus omne genus causę, & solus verè considerat primum cuiusque generis: Quod demum ostendo per principia ab ipsomet Auerroe prolata, & primò ita argumētor. Qui considerat principia, causas, & elementa, considerat omne genus causę: metaphysicus considerat principia, causas, & elementa: quare &c. Minor est Aristotelis sub initio sexti metaphysicę. Maiorem cogitur concedere Auerroes, cum exponens eas voces (Principium, causam, & elementum) asserat denotare quatuor genera causarum. Insuper ita argumentor: Qui considerat finem cuius gratia est motus, tenetur etiam considerare causam efficientem; finis enim efficienti respondet, vt legitur in cap. de substantia orbis: At inquit Auer. in primo de anima 51. Quare sit melius cęlum moueri quàm quiescere, & quare in orbem potius quàm rectè moueatur, considerare, ad metaphysicum pertinet: Sic itaque Auerroes suismet verbis conuincitur. Nec satisfacit quorundam euasio asserentium considerari a metaphysico omnes causas, vt modos entis; quatenus ens diuiditur in causam, & id quod pendet a causa: nam formatę ostēsiones ostendunt etiam considerari vt principia sui subiecti, vel partium eius, ac etiā prima in omni genere absolutè a solo metaphysico considerari. Ideo rectè etiam Simplicius in 1. phy. 69. dixit materiem eminentiori modo considerari a metaphysico.

B

Est itaque metaphysicus omni ex parte sapiens, absolutè capite præditus, omni ex parte dominus, absolutè cæteras scientias sibi subiiciens, & solus a supremo habitu intelligentię perficitur.

Ostēditur primā materiem propriè ad solum diuinū pertinere.
Rō prima.
Secunda.
Tertia.
Sententia Auerrois euertiē per cōcessa ab eo.
Rō prima.
Secunda.
Euertitur solutio quędam.
Epilogus.

C

Pro resolutione difficultatis elucidatur dubitatio de subiecto Metaphysicæ. Cap. XXI.

Voniam exactè loqui de attinentibus ad sapientiam sublimioris est scientię; propterea multa perspicuè paucis perstringam, quæ alibi exquisitissimè explicaui. Accipio primò subiecti nomen, vt instituto inseruit, dupliciter vsurpari. Primò pro obiecto, & re quauis, de qua in scientia sermo est: ita Aristoteles in 2. de anima conr. 108. & alibi, obiectum facultatis cognoscentis nuncupauit subiectum: In qua consideratione absolutè omne quod est, latissimè sumptum, est obiectum ac subiectum metaphysicę. Secundò usurpatur magis propriè: & tunc, dum subiectum metaphysicę quæritur, considerandum est vnum magni ponderis, quod eius est proprium, & non competit aliis. Id autem est; quòd, cum metaphysica sit sapientia, quę ex scientia & intelligentia est conflata, ideo tripliciter potest considerari: Primò, vt est habitus conflatus ex scientia & intelligentia; Secundò, ratione scientię contradistinctę ab intelligentia; Tertiò, ratione intelligentię contradistinctę a scientia: Ob quam triplicem considerationem eius triplex potest assignari subiectum. Nam dum consideratur ratione Intelligentię, ita subiectum siue obiectum eius sunt prima Principia, siue complexa, siue incomplexa, quę non ab alio recipit, sed per intelligentię habitum propria ratione considerat: & principale obiectum est Deus. Si secundò consideratur ratione scientię contradistinctæ ab Intelligentia, subiectum eius censeri debet ens dependens ac compositum, quod propriè & per denominationē ens dicitur; & hoc est id, quod in decem prædicamenta vel impriè, vel per similitudinem distribuitur: dico per similitudinē, quia quinque modis censeo res ad prędicamentū pertinere. Vel enim in eo directè continentur, vt Genera & species; vel a latere, vt differentię; vel sub prædicamento, vt indiuidua; vel supra, vt principia; vel per similitudinem & analogiam, vt cęlum & eius

D

Primum ꝙ accipitur.
Nomen subiecti dupliciter vsurpatur.
Metaphysica tripliciter consideratur.
Triplex subiectū Metaphysicę.
Quinque modis res in prædicamento.

eius accidentia: Cum enim ęterna propriè non sint sub Genere prædicamenti, quod A vniuocum est, & per oppositas differentias diuiditur; in eo saltem sunt similitudine, & analogia quadam. Huiusmodi itaque ens compositum statui debet subiectum metaphysicæ consideratæ pro parte, quæ est scientia contradistincta ab intelligentia. Et quia huiusmodi ens est ab vno, & primò dicitur de substantia; & eorum, quæ sunt ab vno, id quod primum est, nedum dicitur principale, sed etiam propriè subiectũ: ideo hac consideratione substantia & principale, & propriè subiectum metaphysicę statuitur, vt apertè constat ex principio quarti metaphysicæ. At si demum metaphysica consideratur ratione vtriusque, vt inquam sapientia ex scientia & Intelligentia conflata, ita obiectum ac subiectum eius iudicari debet congregatum ex vtriusque; ens inquam extensum ad Principia, & ad ea, quæ ex Principiis pendent: inter quę Principatum obtinent Principia, non secus ac intelligentia pręfertur scientię.

Eorũ quę sunt ab vno, quod est primũ etiam est propriè subiectum.

Ex his varia colligere valemus scitu perpulchra & vtilia. Colligo primò; separatas mentes partim esse principem speciem subiecti Metaphysicę, partim non speciem, sed principia subiecti eius. Colligo secundò; tum ens latè sumptum ad omnia extensum, B tum separatas formas, tum ens concretum, tum substantiam compositam, esse subiectum Metaphysicę. Colligo tertiò, Metaphysicam iure optimo ab Aristotele frequenter dici scientiam de separatis formis; vt constat ex proœmio de anima, ex secundo physicorum 26. & locis aliis. Dicitur enim de separatis formis: Primò; quia sunt id, per quod præsertim a physica secernitur, & supra eam collocari dicitur; nã cętera omnia (quamuis distincta ratione) etiam a Physico considerantur: Secundò; quia denominatio fit ab eo, quod eminentius ac præstantius est; huiusmodi est Intelligentia, & præsertim consideratio seiunctarum formarum: Tertiò, quia Vires semper mensurari dicuntur per maximum quod possunt, & per terminum postremum ad quem extenduntur, vt constat ex 1. cęli cont. 116. Ratio quarta est, quoniam inquit Aristoteles in sexto Metaphysicæ cont. 3. Nisi darentur substantię abiunctę, Physica esset prima Philosophia.

Primum quod colligitur. Alterum. Tertium.

Cuius sententię rationem non eam esse censeo, quam communiter Latini afferunt, & cum eis Zimara: quia Metaphysica versatur in rebus C abiunctis, quarum duo sunt Genera; vel enim sunt abiuncta per essentiam, vel per indifferentiam, quæ abiuncta per indifferentiam non darentur, nisi darentur abiuncta per essentiam: non enim datur commune, nisi dentur ea, quibus id commune est. Hanc rationem inanem censeo. Primò: quia commune ab uno non est natura una in omnibus eadem, quæ exactè considerari possit seorsum a contentis sub eo; explicatio enim eius, quod est ab vno, est explicatio contentorum sub eo: at transcendẽtia illa & indifferentia ab illis nuncupata, sunt cõmunia ab uno: quare ex notitia contentorum elucescunt, non autem ex sola indifferentis naturæ consideratione. Propterea de hac loquens Aristoteles in proœmio de anima cont. 8. dixit: Animal vniuersale vel nihil, vel posterius est. Insuper: dum Aristoteles inquit considerari in Metaphysica ens quatenus ens, & eius Principia, per ens non denotauit commune abiunctis, & iunctis cum materię; ei namque communi Principia non competunt: sed denotauit ens compositum, & concretum. Ita frequenter philosophus per id quod est, compositum significauit, vt in primo & in secundo Physicorum seruare li- D cet; ens enim cum sit vox concreta, propriè significat compositum: quod patefecit Aristoteles in quinto Metaphysicę cont. 13. vbi explicans ens dixit dici dupliciter, secundũ se, & ex euentu, & per vtrumque membrum denotauit compositum, vt constat ex eius verbis accuratè consideratis. Et apertè suam sententiam explicauit Aristoteles sub initio quarti Metaphysicæ, quo loci cum dixisset Principia & supremas causas alicuius naturę per se esse debere, & eam esse ens quatenus ens, addit: Ens multipliciter quidem dicitur, sed totum ad vnum Principium; quędam enim, quoniam substantię, entia dicuntur; quędam, quoniam affectiones substantię; quędam, quoniam via ad substantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, &c. Indicans semper eam substantiam, quæ primò dicitur ens, esse substantiam compositam.

Explicatur locus sexti metaphysicę. Reiicitur cõmunis sententia.

Dicamus itaque, dum Aristoteles dixit (Nisi darentur substantię abiunctę, Physica esset prima Philosophia) minimè denotasse eas esse subiectũ Metaphysicę: sed id eatenus esse verum; quatenus, nisi darentur substantię abiunctę, nullum daretur primum causæ genus, ad quod non posset eleuari Physicus; ac ita Physica esset

Opinio propria.

prima

A prima philosophia: Veluti etiam in primo de partibus animalium dicebatur (si phy
sicus consideraret Mentem, quæ est abiuncta, & a materie non pēdens; nulla rema
nerer alia Philosophia) hoc est, non amplius supra se haberet Metaphysicam, quæ
sola ad separata principia eleuatur: nam loquitur tunc Philosophus de consideratio
ne animę, quę consideratur a Physico, non vt species subiecti, sed tanquam princi
pium potioris speciei, gradus enim considerationis principiorum respondet gradui
scientiæ, & modo considerandi eius. Hinc Veteres Philosophi, qui nil supra corpus
excogitarunt, & Naturam indicarunt Primum Principium; etiam Scientiam de
Natura primam statuerunt. Quamuis enim, circumscriptis imaginatione separatis
mentibus, excogitari posset modus quidam alius eadem corpora physica confide-
randi (nempe vt entia) tamen quia ea prędicata, præter id quod solùm competerēt
Physicis, principia non haberent eminentioris gradus; propterea non distinctam cō
stituerent scientiam, sed in physica consideratione includerentur. Quartò ex hac — Quartum quod colligitur.
elucidatione colligo, iure Aristotelem xi. Metaphysicę cap. vi. asseruisse præstan-
B tiā metaphysicæ ortum ducere ex præstantia separatarum mentium, tanquam ex prę
stantiā rei consideratæ: nam quamuis separatę mentes rectius dicātur principia subie
cti, quàm subiectum metaphysicę; tamē; quia ea est sapientia, quę pro sui parte in-
cludit intelligentiam, quod cæteris scientiis non competit; ideo præsertim, ex eo
quod ad intelligentiam pertinet, eminentem dignitatis gradum sibi optat. Demum
ex eadem elucidatione constat, quomodo enti vt ens est principia & affectiones — Quintum.
competant; nam principium & affectio debet modo aliquo ab eo differre, cuius prin
cipium & affectio est. Principia itaque entis minimè debent esse entia, ne idem sit
principium sui: & propterea entis vniuersè sumpti principia esse non possunt; at en
tis pro dependente & composito sumpti dantur principia, quę non sunt entia per dę
nominationem & composita, sed principia eius; ea autem dicuntur solùm entia, vt
ens contradistinguitur a nihilo. Ita Plato Deum dicebat esse non ens, sed supra illud,
& principium eius: quod etiam fecit Aristoteles in 8. physicorum con. 52. quo loci
Deum nuncupauit Principium entis. Et huiusmodi ens de suis differentiis prædica- — Cur ens de suis differentiis prędicet.
C tur; quia cum non sit Genus, sed commune ab vno, caret propriis differentiis; &
quæ nuncupantur differentiæ, sunt gradus & modi eius, de quibus commune iure
prædicatur. Ita variæ diluuntur difficultates, vt consideranti redditur notum.

Diluuntur Aduersæ Rationes. Cap. XXII.

X præcedente elucidatione facile modò est colligere solutiones earum ra-
tionum, quibus ostendebatur Metaphysicum non considerare omne ge-
nus causę. Dicebatur primò, eum nec materiem, nec efficientem con-
siderare posse; quia considerata ab eo sunt vt rectum, non vt simum, vt
dicitur ab Aristotele, abstrahit a materie, a trāsmutatione, & motu. Respondeo Me — Solutio primę instantię.
taphysicum hac ratione ab eis abstrahere, quatenus in modo considerandi eius non
actu includuntur, vt in modo considerandi Naturalis Philosophi, at non ob id peni
nitus excluduntur: vt qui dicit animal, non includit actu hominem; at non ob id il-
D lum excludit. Insuper dicitur ab eis abstrahere, dum consideratur vt distinguitur
a Physico per habitum Intelligentiæ ei iunctum; vt enim monet philosophus in pri-
mo de cęlo cont. 116. vires mensurantur per maximum, ad quod extendi possunt:
non igitur ab eis ita abstahit, vt non valeat (distincta tamen ratione ac id faciat Phy
sicus) ea considerare: Nam qui considerat diuisionem entis in substantiam & acci-
dens, & considerat quòd accidentis esse est alteri inhærere, necessariò tenetur con-
siderare materiem vt causam accidentium. Addebatur insuper, Metaphysicum cō-
siderare ens, & entis vt ens quærere causas; ens autem vt ens non includit omne ge-
nus causæ. Hæc ratio leuis est, tres potissimum ob causas. Prima est; quia iam patuit
id ens, quod propriè est subiectum Metaphysicæ, esse illud quod est compositum, &
in decem prædicamenta distribuitur, cui competunt omnia genera causarum: De-
cem enim prædicamenta sunt rerum mortalium: & quamuis similitudine quadam
cælum redigatur ad prædicamentum substantię, hoc nihil refert, quia etiam cælo ra
tione motus competit materies & efficiens. Altera est; quoniam secus se habet de
redu-

reduplicatione vniuoci, & eius quod est ab vno: vniuocum est natura vna in omnibus eadem, ideo reduplicatio cadit super eam consimiliter in omnibus se habentem: at id, quod est ab vno, non est vna natura eadem in omnibus, sed varia uarietate graduum quibus competit; & huiusmodi nomen ab vno proximè significat gradus eos, quibus competit: propterea, dum fit reduplicatio, non reduplicatur natura aliqua penitus vna, sed distincta per uarios gradus, ideo considerans ens vt ens, tenetur considerare ea, quæ sunt principia & causæ distinctorum graduū eius: adeò quòd, vt consideret omne genus causę, sat est vt aliquis gradus entis omne genus causę includat, a maximo enim sumitur denominatio virium. Velut Physicus cum considerat Principia corporis Physici, vt Physicum est; quamuis Cælum & Mundus ex sententia Aristotelis efficiente careant, necnon forma, quæ Natura sit; dicitur tamen per se considerare genus omne causæ, vt patet ex secundo physicorum; nam corpus Physicum non vniuocum, sed ab vno est. His tertiò accedit, quòd ea dictio (quatenus) frequenter non veram reduplicationem, sed potius modi explicationem significat. Colligamus itaque & Metaphysicum & physicum considerare omne genus causę, vel consideratione distincta, vel considerando distinctos gradus causarum; vel saltem, quia absoluta essentia cum primę materiei, tum primi efficiē tis, a solo metaphisico consideratur. Hoc tamen Auerroi, & asseclis eius condonare valemus; quòd modi, quibus efficiens & materies sunt causę, consimiliores sint modo considerandi Physici, quàm Metaphysici; vt econtra modi, quibus causę sunt forma & finis, consimiliores sunt modo considerandi metaphysici: Ideo Aristoteles nonnunquam materiem & causam efficientem, vt principium est motus, videtur excludere a consideratione Diuini Philosophi, vt XI. Metaphysicę cap. primo & sexto. At de his satis. A B

De his, qui inter Græcos Sapientiæ cognomine fuerunt honestati. Cap. XXII. C

PRætermissis altioribus quæstionibus ad primum philosophum pertinentibus; de his, qui sapientię cognomine inter Græcos fuerunt honestati, aliquid dicamus. Ex vniuersa Græcia nonnulli fuere, qui potius bona quadam sorte, quàm fortè meritis, a Virtutibus Sapientum cognomine fuerunt celebrati: de quorum numero sententiæ sunt varię. Nam ab Hermippo in libro de Sapientibus decem & septem enumerantur. Solō scilicet, Thales, Pittacus, Bias, Cleobolus, Chilon, Periander, Anacharsis, Arcesilaus, Epimenides, Leophantus, Pherecydes, Aristodemus, Pythagoras, Lasus, Hermioneus, & Anaxagoras. Ex his alii septem eligunt, quos vocant Græciæ sapientes: in quibus eligendis non conueniunt. Nam Dicæarchus quatuor enumerat omnium consensione sapientes, Thaletem, Biantem, Pittacum, & Solonem: his sex superaddit, Aristodemum, Pamphilum, Chilonem Lacedæmonium, Cleobulum, Anacharsim, & Periandrum: Ex quibus tres eligit, vt septem seruet Græcię sapientes. Sed cum alii alios numerent, hi præsertim ab omnibus sunt approbati: Thales Milesius, Solon Salaminius siue Atheniensis, Chilon Lacedæmonius, Pittacus Mityleneus, Bias Pryeneus, Cleobolus Lydius, Periander Corinthius. Plato tamen in Protagora pro Periandro Mysonem Chenęum enumerat. Horum Sapientum varię referuntur sententiæ, quarum multę apud Diogenem Laertium leguntur, nonnullę apud Platonem Protagora; quo in loco inquit Plato eos omnes fuisse studiosos Lacedæmonię sapientię, quę talis erat, vt breuibus ea enunciarentur, quæ ęterna memoria essent digna: Veluti, Teipsum nosce, Nihil nimis, Stateram ne transgrediamini, Bonum manere difficile esse, & similia. Hi num verè fuerint sapientes, & qua ratione sapientes fuerint, nō constat; nam Anaximenes ait omnes poeticę magis fuisse studiosos, quàm re vera sapientes: Dicæarchus neq; Sapiētes, neq; Philosophos fuisse eos asserit, sed probos, & Cordatos viros, Legumque Latores. At poetica nō obest; quia Prisci simul erant Poetæ, Theologi, & Physici. Insuper, Si re vera fuere probi & Legumlatores, etiam fuere sapientes saltem ea sapientia, quę tunc florebat; non enim prudentia suis numeris D

Hermippus de numero sapientum.

Dicæarchus.

Plato.

An verè fuerint sapientes.

per-

A perfecta sine sapientia consistere ualet: & præsertim; quia inquit Plato in 4. de Rep. Sententia Propria.
solam ciuilem scientiam iure dici sapientiam, cum per eam veneremur diuina. Dicamus itaque, Verè sapientem debere sibi & aliis sapere: cum sibi sapiat, sapere debet omni ex parte: ille sapit omni ex parte, qui cum in attinentibus ad verum, tum in attinentibus ab bonum sapit, sapimus in attinentibus ad uerum per Philosophiam
Theoricam, in attinentibus ad bonum per Ciuilem: & cum primo sapiat sibi, dicitur deinde sapere aliis, siue pro aliis: sapit aliis in attinentibus ad verum, qui alios docere ualet; signum enim sapientis est posse docere: sapit pro aliis in attinentibus Qui verè dicantur sapere.
ad bonum, qui alios rectè instruit, leges condit, & magistratus instituit. Quicunq; ita se habent, absolutè ac omni ex parte sapere dicuntur, diuinasque mentes æmulantur: Vt enim separatę Mentes per veram sapientiam cognoscunt omnia, beantur, & ad insera conuersæ cuncta gubernant; ita qui hac forma sunt sapientes, consimilibus conditionibus sunt prædıti. Hæc sapientia non est vnus mentis habitus a cæteris contradistinctus, sed quatuor præstantiores includit, & a sapientia intelligentiam in
B cludente vt a præstantiore nomen recipit: Hanc sapientiam in Epinomide circunscripsit Plato inquiens, dubitandum non esse, quin bonus vir sapiens sit; sapientem autem illum iudicat, qui cum diuina speculatus fuerit, rectè de humanis sapit, eaq; moderatur. Dum igitur quæritur; an illi, qui Grӕcię sapientes dicti fuerunt, reuera sapientes fuerint: censeo dicendum, eos re uera (saltem facta inter homines eorum temporum comparatione) fuisse sapientes; & sapientes quidem eo sapientię genere, Solutio difficultatis.
quod nuper explicatum fuit. Hoc colligitur ex præclaris eorum sententiis, ex legibus, quarum multi eorum fuere conditores: quæ indicant eos fuisse viros prudentes, ac ea Prudentia ornatos, quæ ex veri cognitione deducitur. Hinc Thales Milesius rebus cęlestibus & diuinis accuratissimam dicitur nauasse operam. Ex his colligo non omni ex parte veram esse sententiam illam Ciceronis prolatam in quinta Tusculana, comprobatam in Bruto, necnon in primo Academicarum quæstionum; Sententia Ciceronis dubia.
Socratem primum deuocasse Philosophiam e cælo, & in Vrbibus eam collocasse: in
C dicans veteres sapientes fuisse versatos in sola diuinorum contemplatione, Socratē vero ad humana descendisse, & de hominum institutione fuisse solicitum: nam veteres etiam de humanis fuere soliciti; quod indicarunt per aurea eorum præcepta, salutares leges, probamque suæ vitę institutionem. Defendi tamen potest Cicero, asserendo eius sententiam esse verā facta comparatione; Veteres enim magis in diuinorum consideratione versabantur, Socrates econtra maximè in attinentibus ad vitæ institutionem: quam philosophiā in Vrbibus collocauit, nedum ob causam relatā, verū insuper; quia ex disputationibus, sententiisque eius, variæ in variis vrbibus prodiere philosophorum sectę. Sed oritur dubitatio, quia Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorum cap. VII. oppositum asserere videtur, inquit enim. Ex iis igitur, quæ diximus, perspicuum est Sapientiam esse earum rerum, quæ sunt honore Dubitatio
dignissimę natura, scientiam, & intelligentiam: Quocirca Anaxagoram, Thaletem, cæterosque tales Viros, sapientes quidem esse dicunt, prudentes verò nequaquam; cum videant ea, quæ sibi vtilia sunt, ignorare: atque eos fatentur recondita, atque
D eximia quædam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere; sed inutilia, quia humana bona non quærunt, &c. Hęc satis apertè his, quæ nuper dixi, aduersari videntur, dixi namque, eos sapientes etiam fuisse prudentes. Soluitur hæc dubitatio per Solutio.
duo fundamenta, quæ ex Aristotele colliguntur. Primum est, hos non fuisse prudentes; non quidem ob inscitiam & imperitiam, sed ob negligentiam: neglectis enim mortalibus diuina magnifaciebant. Hoc declarauit Aristoteles in primo de Rep. exemplo Thaletis; qui pręuidens sterilitatem olearum, indicauit sibi facile fuisse ditari, sed diuitias paruipendere: Similiter Plato huiusmodi negligentiam frequenter obiicit vetustioribus philosophis. Alterum fundamentum est; quia ea prudentia, quam viri populares inficiabantur Thaleti & Anaxagoræ competere, non vera prudentia erat, sed solùm prudentia popularis; qua homines diuitiatum ac propriatū vtilitatum sunt soliciti, neglectis publicis domesticisque curis: de qua ait Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorum cap. VIII. fuisse loquutum Euripidem, dum carmina huius sententię protulit.

Prudentem enim quis me putet mortalium,

Cui

A

Cui suppetebat absque vllo negotio
In totus turba numerato exercitus'
Sortem parem obtinere Sapientissimo?
Prudentiores namque, & eos, qui pluribus
Se rebus implicant, malè odit Iupiter.

Qua prudentia viri Sapientes pręstent.

Hac profectò prudentia illi viri Sapientes nequaquam fuere prudentes; sed veram prudentiam patefecere, dum condidere variis populis salutares leges, ac insuper dum aureas enunciarunt sententias institutioni vitæ accõmodatas. Hinc Arist. ea verba, quæ ego dubitans retuli, non ex sententia protulit, sed tamquam a multitudine hominum prolata: qui eos consueuere nuncupare sapientes, qui neglectis humanis diuina quærebant; prudentes verò econtra, qui de propria vtilitate erant soliciti: Hoc tamen verum est, quòd eorum nonnulli magis vacarunt contemplationi, alii rectæ hominum institutioni. Vetustioribus autem sapientibus successit deinde Pythagoras, Socrates, Plato, & Aristoteles; qui (vt suo nomine patefacit) perfectioni Sapientum optimum adhibuit finem, & postremum addidit colophonium. B

Greci nõ fuere patres Sapiẽtiæ.

Nec tamen nos fugere debet; quòd, quamuis apud varios scriptores soli Græciæ Sapientes celebrentur, non propterea ipsi fuere primi Sapientiæ Instauratores; sed longè prius floruit Sapientia apud Assyrios, Armenos, Chaldęos, a Chaldæis ad Hebręos mox trãslata fuit, ab Hebræis in Aegyptios effusa est; præsertim per Iosephũ & Iacobum, qui in Aegyptum cum vniuersa familia commigrarunt, vt in Genesi legitur: ab Aegyptiis in Gręcos est propagata, qui de Aegyptiorum Theologia fuere soliciti indagatores; & ob eam Sapientiores Gręci frequenter in Aegyptum nauigarunt, vt Anaxagoras, Pythagoras, Plato, & alii.

Apollonius Tyaneus.

D. Hyeronimus.

Et Apollonius Tyaneus (referente Diuo Hieronimo in Epist. ad Paulinum) intrauit Persas, pertransiuit Caucasum, Albanos, Massagetas, opulẽtissima Indię Regna penetrauit, & ad extremum (latissimo Physon amne transmisso) peruenit ad Brachmanas; vt Hiarcham in throno sedente aureo, & de Tantali fonte potantem, inter paucos discipulos de Natura, de motibus syderum, ac dierum cursu docentem, audiret: Inde per Elamitas, Babylonios, Chaldęos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phęnices, Arabes, Palęstinos C reuersus Alexandriam, perrexit Aethiopiam; vt Gymnosophistas, & famosissimam Solis Mensam videret in Sabulo &c. hęc D. Hieronimus. Constat itaque Gręcos ab alienis nationibus sapientiam hausisse; a quibus deinde ad Latinos vnà cum imperio translata est. Ideo Arist. in primo de cęlo 21. Barbaros Gręcis pręfert: & Plato in Timęo Gręcos comparatos cum Barbaris pueros appellat, tanquam ignaros antiquitatum: Similiter in Epinomide Aegyptios, & Syrios accuratè ait primò seruasse stellarum cursus.

Carpitur Diogenes Laertius.

Ex quo constat errasse Diogenem Laertium; qui sub initio libri de vitis Philosophorum inquit; non Barbaros, sed Gręcos fuisse scientiarum priores parentes: idque confirmat per Linum, & Musęum; qui cum fuerint Gręci vetustissimi, etiam inter Sapientes fama notos extitere. At firmius Aristoteli, Platoni, D. Hieronimo, & variis Historiis credendum est, quę oppositum affirmant: Et quod dicit de Lino, & Musęo, exigui ponderis est; tum, quia eos alii Barbarorum præcessere Sapientes; tum insuper, quia illi potius Poetę ob antiquitatem celebres, quàm re vera Sapientes fuerunt. D

Cur soli Gręcorũ Sapientes celebrantur.

At dicet aliquis: Si Barbari potius quàm Gręci sunt Sapientię patres, cur soli Gręcorum, non autem Barbarorum Sapientes celebrantur? Dicendum id ex duplici causa ortum ducere: vna est; quia Latini proximè a gręcis sapientiam receperunt, & ideo eam celebrant vnà cum gręcis: altera est; quoniam (vt inquit Plato in Epinomide) quicquid gręci a Barbaris receperunt, melius reddidere, ac eis postremam perfectionem adhibuerunt: at apud alias nationes putandum est alios Sapientes celebrari.

Comparatio Aristotelis cum Platone. *Cap. XXIII.*

Plato & Aristo. duo Sapiẽtię Lumina.

Oc in loco latissimus, & accõmodatissimus se offert digrediendi campus. Cum enim sermo pręcesserit de gręcorum Sapientibus, inter quos Plato & Aristoteles perinde ac duo Splendidissima Lumina refulserunt; iure animus Sapientię amator quęret, quinam eorum inter sapientes re vera

sibi

A sibi principatũ vendicauerit;& iure quæret nam animorũ acies in splendorẽ sapientię eorũ conuersa, ab exuperanti lumine circunfusa, potius obũbratur & obtunditur; quàm ualeat ex actè iudicare, quinã alteri præster, & in sapiẽtię Regia Regiũ sibi locũ opter. Nõ defuere nõnulli, animo ac iudicio adeò ꝑuersè affecti, vt vtrunq; tãquã nugacẽ, mendacẽ, & leuẽ neglexerint. Alii minus ĩsaniẽtes vnũ maximi fecerũt, spreto altero: q oppositę fuere cõditionis; nõnulli.n. Platonẽ tãtũ cõmẽdarũt, neglecto Aris. alii vice versa, neglecto Platone, solũ Aris. laudibus extulerunt. At Viri omnes acriore iudicio præditi, vtrũq, re uera humanę Sapiẽtię Lumẽ iudicarũt: Qui deinde ob eximiã in eos reuerẽtiã, vel eos cõciliare, vel eorũ decreta ꝓ veri indagatione accuratè inuicẽ cõferre conati sũt; & hi postremi ꝑfectò via Regia ad sapiẽtiã progrediũt, & cæteris lõgè sunt anteponẽdi. Nã qui Aris. cũ Pla. de rebus altissimis continẽter disputãtẽ interpretãtur, nec exactè quid re uera sẽserit Plato prænouerũt, nõ audita parte iudiciũ ꝓferũt, & tãquã cęci eorũ asseclas in foueas tenebrarũ detrudunt. Et iure vtrũq; maximi facere debemus; cũ ambo fuerint tales, vt distincta quadã via ad culmẽ sapiẽtię ꝓgressi, æquè ad illud se extulerint: nã in vtroq, pro-

Homines erga Aristotelẽ & Platonem uario modo affecti.

Damnantur qui ignari sententiæ Platonis Aristotelẽ interpretãt.

B priũ aliquid reperitur, in quo nemini est secundus, talisq, vtriusq; est absolutio, vt ab animo rectè affecto degustata, nihil vltra in eo genere desideretur. Quod vt clarius constet, animo accuratè perpẽdẽdũ est, duplicẽ esse viã assequẽdi postremã ꝑfectionẽ, duplexq, esse genus assequẽdi scientias & artes: Vnũ per doctrinã, disciplinã, & auscultationẽ, alterũ per inuẽtionẽ, excitationẽ, & reminiscẽtiã: Primũ præsuponit humanã Mentẽ penitus esse potestate, natã fieri oĩa, formariq; ab omnibus; q cẽsuit Arist. alterũ pręsupponit eã in se habere ideas, vel rõnes rerũ, obũbratas tñ & latẽtes ob cõnexionẽ cũ corpore, quod censuit Plato: Primũ infera ex materie & forma cõflata, sub sensũ cadentia, res serias & absolutas pręsupponit: Alterum eadẽ pręsupponit vt vmbras, imagines, & idola excitãtia ad internas animi rõnes, Mentisq; Ideas. Horũ duorum Generũ quod firmius & verius sit, Deus scit; nos aũt eatenus absolutè verũ cognoscimus, quatenus diuinitus illustramur. Arist. in primo gñe excelluit, Plato in altero: Arist. pro attinẽtibus ad primũ genus nemini est secundus, omnibus longè pręstat, Plato pro attinentibus ad alterũ: Arist. pro explicãdis sciẽtus vsus est genere docẽdi cõtinuato & auscultatorio, quia id genus pro doctri

Cum Plato, tũ Aristoteles, sũmi sunt genere distincto.

Duplex uia & genus assequẽdi sciẽtias.

C na & disciplina est accõmodatissimũ; Plato ecõtra vsus est Gñe Dialogico, per disputationẽ cũ interrogatione & respõsione, vt ingenia excitaret, ac inde ea excitata reminiscerentur, & quasi vtero gerẽtia fętũ ederent: pro docendis & ex integro formãdis sciẽtiis vti debemus pręsertim ordine cõpositiuo, Methodo deprõpto ex essentialiter cõnexis, vocibus propriis, nõ redũdãtibus, quod exactissimè seruauit Aris. pro excitandis ingenius vtiles sunt argutiæ, metaphorę, orões copiosiores, dissimulationes. Ideo ex ore Platonis flumẽ quoddã eloquẽtię incõparabili dulcedine circunfusum vberrimè manauit, quo latius ĩngenia expergefacit: manarunt argutię, quibus acutius, metaphorę, quibus popularius fæcundi animi excitãtur ad partũ: & pro detegẽda sophistarũ sui tẽporis deprauata inscitia vsus est Socratica illa Ironia & dissimulatione, qua nil vrbanius, nilq, aprius pro eo efficiẽdo excogitari potest. Pro ordinãdis docẽdisq; sciẽtiis necessaria sunt principia solida, firma, cõstãtia, ex sensilibus nobis familiaribus deprõpta; quod seruauit exactissimè Aris. Pro excitandis ingeniis, latenteq; scientia in lucẽ reuocãda, ẽt Dialecticę & Rhetoricę rõ

Socratica Ironia.

D nes satis sunt; quas venustissimè format Plato: Vt ab inferis excitemur & reuocemur ad supera, infera sunt vilipẽdẽda, asserẽdum ea non esse res serias, sed imagines & vmbras, suadendum est de eis non esse scientiã, sed leuem opinionem; quod sua via progrediens Plato constanter seruauit: cum ex aduerso Arist. hauriens omnẽ nostrã sciẽtiã ex sensilibus principiis, teneatur sensilia magnifacere, singularia res serias iudicare; & ideo in prædicamento substantię singularia substantias primas affirmauit. Hinc manauit, q, cum Aris. profiteatur se auctorem & formatorẽ scientiarum, quia signum scientis est posse docere; opinatus & confessus est se scire: cum ex aduerso Plato cum suo Socrate, vt per negationẽ ad supera nos reuocaret, inscitiã aliorũ detegeret, & modestius nos excitaret; professus sit doctã suã inscitiã, quę erat (Hoc vnum scio, q nihil scio) Ex quo constat, quàm insulsè nonnulli Platonem despiciant, quia scientias in ordinẽ non redegit, nec eas per sua principia docuit: & non aduertunt; q, si id fecisset, suã viã, suumq; philosophandi genus euertisset. Profitebatur ipse se nil scire; quare sciẽtias in ordinẽ redigens, secum pugnasset. Profitebatur scientiam esse animę inserram, desuperq; ex rõnibus & ideis per reminiscẽtiam esse petendam, ideo ei satis fuit patefacere modos excitandi ingenia: de rebus lõgè secus sentiebat, ac viri populares, qui sensilia magnificiunt, propterea nouit q, si suæ sẽtentię ad aures populorum deuenirent, ab eis sublimia non iudicantibus despicerentur.

Cur Aristoteles ꝓfitentur se scire, Plato, minimè.

Cur Plato sciẽtias in ordinem non redegerit.

Plato suo genere vtens, hauriens cuncta per vmbras, semina, rõnes, & ideas a superis: A
quia supera lõgissimè a nobis distant, & sine superis cognosci non possunt, propterea magnam fidem adhibuit veterum Legumlatorũ, quasi vocum Dei, testimoniis, quibus etiã sine ratione loquentibus credendum asseruit; ac insuper internos quosdam quasi diuinos contactus maximi fecit; furorumque varia genera ad supera nos reuocantia, ob ideas & rõnes quasi funiculos firmiora & magis salutaria existimauit, quã id fecerit Arist. qui sine serie rõnum & Idearũ scientias vt ex integro in nobis imprimẽdas docẽs, ea tantũ approbauit, quę sensibus, experiẽtię, ac ostẽsionibus ex eis deductis respõderẽt. Sic itaq; Arist. exactius vires humani ingenii periclitatus est, Plato magis in superno lumine est cõfisus: Arist. pro explicãdis his, quę apparẽt, magis valuit; Plato pro nouis indagãdis, formãdisq; sublimioribus abstractionibus: Aris. in tradenda Arte Rhetorica refulsit, Plato in usu: Arist. firmius hæret mortalibus, Plato liberiore spiritu nos eleuat ad supera: Aristo. nos exactissimè format pro degenda hac mortali vita, Plato sublimius nos dirigit ad futurã. Ambo suo progrediendi genere principatum sibi vendicarunt: Ambo se præstitere tales, vt Gloriã præcedentiũ suo splẽdore exobscurauerint & posteris se eis ęquãdi spem abstulerint: Ambo in nos spirant fęcundissimos Sapiẽtię spiritus. Debuit enim mẽ- B
ti prouidentia præcedere genus progrediendi Platonis, pro refellenda Sophistarũ deprauata inscitia, cõponẽdis animis, excitãdisq; ingeniis: Debuit sequi genus docendi Aristotelis; vt purgata, excitata, parataq; ingenia congruenter formarentur. Quæ non sine Dei cura ordinata fuisse putandũ est, vt hominũ generi cõstaret, q, quãuis ingenia pręextiterint Prouidentia, Natura, Fortuna, & Arte elaboratissima; non tñ eius fuere facultatis, vt veritatẽ exacte inspicere valuerint. Propterea tertio successit & accessit Diuinũ supernũ-

Epilogus. Qui uia Regia ad Sapientiã sint progressi. Vicentius Madius. Genua. Frãciscus Vicomercatus. Federicus Pẽdasius. Io Bernardinus Longus. Hieronimus de Põte. Flaminius nobilius. Frãciscus Verinus. Antonius motecatinus. Nicolaus Turcus. Frãciscus Bonamic⁹ Reuerendus Thomas Pellegrinus. Archiepiscopus Cypri. Episcop⁹ Veronæ. Episcop⁹ Parentii. Episcop⁹ Crassetì.

q; Lumẽ, per vnigenitum Dei filium, quod solum valet omnẽ inscitiæ nubẽ a mentis acie repellere, & lucidissimã veritatem detegere. Constat itaq; inter humana Sapiẽtia fulgentes Aris. & Platonẽ sibi principatũ optasse; cõstat vtrũq; suo genere esse summũ, nobis vtilissimum, a nobisq; accuratè legendũ: quod .n. illi suo progrediendi genere non pręstiterunt, alius præbere non valet; & qui ad alterũ eorũ sibi viã obstruit, vno se mentis oculo priuat; quiq; eos omni ex parte conciliare nituntur, cum eorũ viæ sint distinctę; omnia euertunt, cõfundunt, eis aduersantur, & genera duo progrediendi vtilissima & distincta C
inutiliter permiscẽdo euertunt. Propterea alii via Regia ad Sapientiam progressi sunt: vt non longè a nostra hac tempestate, VINCENTIVS MADIVS, vir acri quodã iudicio præditus; MARCVS ANTONIVS GENVA, cui ego pro explicanda Patauii Philosophia fui collega designatus, Vir singulari quadã gratia insignis, FRANCISCVS VICOMERCATVS, vario disciplinarũ genere perpolitè ornatus. Sed vita functos silẽtio obuoluens, ad viuentes conuersus, inspicio refulgere Bononię FEDERICVM PENDASIVM, qui integro septẽnio in explicanda philosophia Patauii fuit collega meus apprime honorãdus, hunc noui semper moribus & sapientia Illustrẽ: ibidẽq; refulget NICOLAVS TVRCVS, vir acri iudicio, solidaquè doctrina præclarus. Neapoli intueor IOANNEM BERNARDINVM LONGVM; Romę HIERONYMVM DE PONTE, & FLAMMINIVM NOBILIVM, Pisis FRANCISCVM cognomine ERINVM SECVNDVM, & FRANCISCVM BONAMICVM, Ferrarię ANTONIVM MONTECATINVM, virũ sublimi ingenio, summaq, eruditione ornatissimũ; quod lucidissimè patefecit doctissimis suis cõmentariis in tertiũ de anima. Hos ego omnes, vt de sapientia bene meritos, plurimi facio; vt interim varios silentio præteream, propria Virtute ex se splendidissi- D
mos. Inter eos autem, qui Humanam sapientiam explicant, maximè fulgere inspicio Reuerendum THOMAM PELLEGRINVM; qui sua Sapientia, iudicio acri, ingenioque sublimi, iam omnem superauit inuidiam. At ad sublimiores dignitatis gradus adhuc conuersus, varios intueor, qui humanam philosophiam humi sedentem sublimem erexerunt; eamque ab omni errore purgantes, cum diuina Sapientia fęlicissimè coniunxerunt: e quorum numero est Illustrissimus & Reuerendissimus Archiepiscopus Nicosiensis PHILIPPVS MOCENICVS, qui animo perfecta sapientia fæcundo libros edidit vniuersales institutiones pro hominum perfectione includentes; dignos profectò, vt a viro quolibet ingenuo legantur, seruenturque memoria. Quid dicam de Reuerendissimo AVGVSTINO VALERIO, Episcopo Veronensi dignissimo: qui siue sublimia interpretetur, siue scribat, siue curę sui populi incumbat; semper supra humanam conditionem se eleuat, & in cunctis sapientiam, prudentiam, probitatemque patefacit. Inter huiusmodi illustria Lumina etiam fulgere intueor Illustrem Tripoli Comitem, CAESAREM DE NORES Reuerendissimum Parentii Episcopum: qui ingenii acumine ad sublimia conuersus, animi candore sola purgata quærens, incomparabilique probitate humana cõponens, se talem

præ

A præstit; vt Deo gratum, Mundo vtilem, sibiq; salutarē se reddiderit. At quid dicam de Reuerēdissimo Episcopo Crasseri siue volsarum, Domino CLAVDIO BVRGHESIO? qui quamuis seroa ingenium suum sublime Sapientiæ dicauerit, tam cito tñ, cursuque adeò fęlici ad culmen es extulit; vt aptissimè ea sententia illi congruat, veni vidi Vici: propterea nunc suæ sapientiæ fructibus incomparabili tranquillitate fruitur. Mitto varios ęterna fama dignos, quos omnes honoro & magnifacio. Hi non Aristotelem spreuere, nec neglexere Platonem, sed vtrunque humanæ Sapientiæ parentem sibi familiarem reddidere: ab vtroque semina, spiritus, formamque Sapientiæ sumpsere; quibus elati, illustrati, & formati, se sibi, Vrbi, & Orbi Salutares, splendidissimos, & admirabiles reddidere.

De Scientia quotuplex sit. *Cap. XXIIII.*

Mnes interna quodam Animi commotione scientiam expetere, communi quadam voce dicuntur: Num tamen hæc scientia re verà aliquid sit, nū sit nata a nobis acquiri, quotuplex sit, quid sit, quomodoq; a nobis cōparetur; adeò obscurum est, vt vniuersa scientia in vniuersam quandam
B inscitiam conuersa videatur. De qua cum varia se mihi offerant accurata consideratione digna, eligam tamen potiora; & ea præsertim, quæ meo instituto magis accommodata iudicabo: nec descendam ad species, sed tantùm in communibus versabor. Latere primò nos minimè debet, Scientiæ nomen quadrupliciter vsurpari. *Scia quadrupliciter vsurpatur.* Sumitur primò pro quauis certa rei cognitione: ita dicimur scire niuem esse albam, ignem calidum, nos ambulare, Alcibiadem sedere: & hoc præsertim ex veterum philosophorum sententia verum est, qui mentem a sensu non secreuere. *Primò.* Vsurpatur secundò scientiæ nomen pro omni habitu mentis semper recto contradistincto a cognitione sensuum, & habitu non semper recto: *Secundò.* in qua secunda significatione Galenus Artem medicam dixit esse scientiam, sub initio libri Artis medicæ: in eadem Aristoteles in primo Post. dixit nos scire principia demonstrationis sine demonstratione, & scientia exactiore quàm sit illa conclusionis; quia propter quod vnumquodque est, & illud magis est: In eadem significatione
C prudentia a Stoicis definiebatur scientia bonorum, malorum, & neutrorum; & Aristoteles in proœmio Moralium Nicomachiorum, Ciuilem disciplinam, quæ est eadem cum prudentia, nuncupauit scientiam. Tertiò vsurpatur magis propriè, pro *Tertiò.* omni habitu acquisito per demonstrationem, contradistincto ab habitu ad actionem vel effectionem directo: in qua significatione Metaphysica nedum est scientia, verùm maximè est scientia, cum maximè constet ex primis: ideo in primo Posteriorum dicitur scientia domina cæterarum, quæ maximè scire facit, cum vtatur causis ab aliis causis non pendentibus. Quarto & vltimo loco usurpatur pressius adhuc scientiæ nomen, pro habitu demonstratione comparato, contradistincto a sapientia; *Quartò.* in qua postrema significatione Physica & Mathematica dicuntur scientię, Metaphysica verò sapientia, & humana Theologia: & in hac pręsertim significatione de scientia loquar. Definiri potest scientia Primò a logico cum relatione ad instrumenta sciendi, a quibus pendet, vt fit ab Aristotele in primo Posteriorum: *Definitio sciæ pertinet ad Logicum.* Secundo a Physico, uel tamquam affectio hominis, vel quatenus a princi-
D pali principio pendet, nempe a Mente Phantasiæ iuncta; ut consideratur ab Aristotele in calce secundi, & in tertio de anima: *Ad Physicum.* Tertiò a Metaphysico, cuius officium est considerare quodquid est rerum omniū, nedum vniuersè, verū ēt in specie vt ego censeo, ac insuper cum relatione ad ens & uerum, *Ad Metaphysicum.* quatenus scientia est veritas, & res ut se habent ad esse ita ad ueritatē, ut dicitur in secundo & quarto Metaphysicæ. A morali demum consideratur, ut est uirtus hominis ordinata ad summum bonum eius. *Ad Ciuilem.* Vtitur Moralis, dum scientiam definit, declaratis a Logico, necnon a physico; ideo definitio scientię morali philosopho satis accommodata, hæc esse potest: *Definitio scientiæ.* Scientia est Virtus mentis demonstratione comparata, cuius ueritas finis est. Dū scientia dicitur Virtus, sumitur genus morali congruēs, cuius uirtutis genus est habitus; Dum additur, Mentis, hoc recipit ciuilis a physico, Quòd comparetur demonstratione, sumit a Logico, Quòd eius finis sit ueritas, pręsertim sumit a metaphysico: Nam ad exactam rerum cognitionem omnes scientiæ conspirant. Verum hęc definitio ēt cōperit Meta. propterea, si eā secernere volumus ab aliis, ita dicamus. *Quotuplex sit particularis scientia.* scīa est uirtus Mentis demōstrōne acquisita, quę in partibus eius quod est, tāquā in adęqua

to subiecto, ueritatẽ ĩquiris. Vt appateat quotuplex sit hæc ꝓpriè sũpta scĩa, ita dicẽ- A
dũ cẽseo Scĩa omnis in eo quod est versari dẽt, nam in eo quod nõ est versari non po-
test, quia non ens caret natura, caret essentia, caret principiis, nec vlli cognoscenti
facultati vt obiectum respondet: Id autem quod est, vel consideratur vniuersè qua
tenus est, vel in parte; Si vniuersè, constituitur Metaphysica; quæ cum sit iuncta
cum primis principiis, & omnia inquirat & doceat, Sapientia dicitur. Si versatur in
Logica nõ est sciẽtia. parte; ea pars vel est ens rationis, vel naturę, vel artis, vel prudentię. Ens rationis nõ
verè est ens, ideo non propriè scientiam constituit: Sed si consideratur per relationẽ
Ens rationis a quo & quomodo consideretur. ad propriè ens, ad Metaphysicum pertinet, si consideratur vt a Mente producitur,
pertinet ad Physicum; si considerat vt instrumentum explicandi id quod propriè
est, pertinet ad Logicum. Ex quo constat, quam lõgè a vero recedunt illi, qui Lo-
gicam statuunt scientiam, quia versatur in ente rationis: Nam Logicus, quid sit
ens rationis, & quæ sint eius principia & affectiones, minimè cognoscit; id enim
est munus Physici, & Metaphysici; & cum logicus consideret ens rationis, vt in-
strumentum; & ex modo considerandi consurgat propria conditio, & natura consi
Ars. derationis; sequitur necessariò, vt Logica instrumentum sit, non Scientia. Ens ita-
Prudentia. que rationis Scientiam non constituit: Similiter Ens Arte elaboratum, non ad B
scientiam, sed ad Artem pertinet; vt humanæ actiones ex prudentia prodeuntes
pertinent ad Ciuilem. Si autem ea pars entis fuerit Ens Naturæ (intelligendo
Physica. per ens naturæ omnia, quæ ad Vniuersi orbis constitutionem conspirant) huiusmo
di ens, vel est secretum penitus a corpore, vel ne; Si fuerit secretum, huiusmodi
sunt separatæ mentes, quæ ad intelligentiam & sapientiam pertinent; Si verò fue-
rit cum corpore complicatum, vel est substantia, vel accidens: Si fuerit substantia,
aliud esse non poterit nisi corpus Physicum, quod totum a Physico consideratur: Si
verò fuerit accidens, id accidens; vel consideratur tanquam affectio corporis Phy-
sici, ac ita ad Physicum pertinebit; vel consideratur cum abstractione a corpore
Physico, huiusmodi aũt accidens nil aliud præter quantitatẽ esse potest. Et ratio est:
quia quantitas est accidens illud, quod primò in substantia recipitur, nec subie-
ctum sibi certum ac definitum exposcit; cætera verò recipiuntur interuentu quanti
tatis, & definitũ quoddam exposcunt subiectum: propterea quantitas seorsum a su-
biecto considerari potest, non autem cætera accidentia, quantitas enim est, vt cur- C
Mathematica. uum; cętera accidentia, vt symum. Sola igitur quantitas distinctam scientiam
parere valet, & ea est Mathematica, quæ considerat quantum vt quantum, hoc est,
vt ex se natum diuidi in partes, & mensurari: Quæ consideratio si versetur in commu
nibus nonnullis, constituit Mathematicam vniuersè sumptam; verùm quia ea
communia sunt pauca, ideo mathematica communis negligitur, & partes consti-
tuuntur. Nam quantitas vel est discreta, vel continua: Si fuerit discreta, est Nu-
Arithmetica. merus; qui purè sine complicatione cum alio consideratus, puram parit Arithme
ticam: At si fuerit complicatus cum aliquo subiecto, & seruauerit considerationem
Musica. Arithmeticam, sic complicari potest cum sono, & consurgit Musica; quæ subiicitur
Arithmeticæ, & considerat numerum sonorum vt quantum: Si verò fuerit quan
titas continua, ea; vel est incompleta, vt linea & superficies; vel completa, vt cor-
Geometria. pus: Si incompleta fuerit, ea; vel potest secreta considerari, & puram parit Geome
Perspectiua. triam; vel potest considerari cum aliqua materie complicata, ita tamen vt seruet D
modum considerandi Geometricum, & complicari potest cum radiis visui infer-
Stereometria. uientibus, & oritur Perspectiua: Si completa fuerit, pariter vel secreta conside-
ratur, & oritur Stereometria considerans corpus, quæ frequenter communi cum
Geometria nomine designatur, cum ab ea recipiat Principia; vel consideratur com-
Mathematicæ medię. plicata cum aliqua Materie, ac ita cum Mundo, cum cęlo, & cum Mundi partibus
complicari potest; & prodeunt Cosmographia, Astronomia, & Chorografia, con
Series Sciẽtiarũ. siderantes Mundum vel partes eius, vt quantæ sunt. Vniuersa itaque scientiarum
series hæc est. Prima est Metaphysica, quæ simul est scientia, sapientia, & intel-
ligentia: Sub ea est physica, quæ in substantia versatur: Tertia dignitate est Ma-
thematica, quę versatur in quantitate & ea est triplex, Arithmetica, Geometria,
Stereometria; Quibus subiiciuntur Musica, Perspectiua, Astronomia, & similes.
De quibus subalternatis dubium est, an debeant inter scientias numerari, ego tamen
eas vt iunctas cum suis superioribus scientias esse credo, alioquin per scientias non
sciretur omne sub scientiam cadens singulis modis, quibus sciri natum est; Ideo

seruant

A seruant communem modum considerandi suarum superiorum: Vt verò a superioribus seiunctę, nequaquam scientię dici merentur; Sunt enim sciuntię munere superiorum, a quibus Principia recipiunt. At de his obiter, cum instituto meo non inseruiant.

Quomodo in nobis Scientia producatur. Opinio Platonis. Cap. XXIIII.

TAm obscurè & imperfectè Scientia homini competit, vt, quomodo ei conueniat, obscurissimum sit iudicare: Propterea hac de re variæ fuerunt Veterum Philosophorum opiniones. Cum enim omnes de hac veritate conuenerint, id quod cadit sub scientiã; debere esse firmum, constans, necessitateque præditum; ac exaduerso perspexerint cuncta, quæ sensu vsurpantur, ac omnia Physica corpora sub cęlo posita, varietati, inconstantiæ, permutationiq; esse obnoxia; (*Negãres dari scientiã.*)
B qua ratione seruari posset scientia, summopere dubitarunt, & in varias iuere sententias. Nonnulli ob huiusmodi fluxum & inconstantiã Scientiam e medio penitus substulerunt: horum Princeps fuit Heraclitus, a quo Heraclitici fluxere. (*Heracliti sententia.*) Alii mẽtem a sensu non secernentes, vniuersam Scientiæ facultatẽ sensibus tribuerunt, & sensus decipi nõ posse existimarunt: e quorũ numero fuerũt Democritus, Leucippus, Epicurus, Lucretius, & cæteri huius classis. (*Democritici.*) Nonnulli cõprehensionẽ rerum negarunt, vel de quauis re pro omni parte disputari posse asseruerunt; ac inde ortum duxere Dialectici, Pironii, Zethici, Sceptici, Ephectici, Academici nouæ Academiæ, & similes: (*Dialectici.*) qui quamuis in parte cõsenserint, aliqua tamen ratione inter se distincti sunt Verum quia hę sententiæ iam diu multorum sapientum cõsensione explosæ sunt, negligi potius debẽt quàm rationibus reiici; Et præsertim, quia nil constans dari putarunt, sed omnia continenter fluere: Nam si cuncta fluunt continenter, debet dari causa constans & firma illius constãns & firmę fluxionis. Insuper hi propriis se necant armis: Vel enim sciunt non dari scientiam, vel ne; si sciunt, datur sciẽtia, si non
C sciunt, eis non est adhibenda fides: Et si comprehensio non datur, quomodo res nõ posse comprehendi comprehendunt? Si nil est decernendum, quomodo tam constanter nil esse decernendum decernunt? Si non datur ostensio, cur laborant, vt ostẽsionibus nos in suam trahant sententiam? Si demum cuncta ita se habent vt nobis videntur, cum eorum opinio fatua & inanis nobis videatur, vt fatua & inanis per eorummet Principia, negligatur. Propterea Plato; qui in Diuinis præsertim sequutus est Pythagoram, in Physicis Heraclitum, & in Ciuilibus Socratem; (*Opinio Platonis.*) iudicans dari Scientiam (alioquin inanis esset Scientię desiderium per Naturam nobis insitum, inanisque Naturę & Dei prouidentia & diligentia in formando Homine ad Scientias aptissimo) alia via progressus est. Nam cum Heraclito iudicauit Physica fluxilia & inconstantia, cum Pythagora nouit seiuncta a materie verè esse: Et quia cognitio sequitur naturam & conditionem rerum; ideo dixit de Physicis cum materie iunctis non esse Scientiam, sed opinionem: Et quia physica sunt vmbrę rerum in materie refulgentes, vmbrę autem prodeunt ex eo quod verè est; ideo inferebat, ne
D cessariò in abiunctis mentibus reperiri ideas, quæ verè essent rerum formę, quarum hę sunt vmbrę: & quia vmbrę cognoscuntur ex notitia eorum, quorum vmbrę sunt; ideo veram scientiam & intelligentiam, idearum esse exstimauit, quã censuit nobis per reminiscentiam competere. Vt autem eius opinio clarius refulgeat, considerandum est, ex Platonis sententia quinque in vniuerso rerum gradus repetiri. Res enim sunt in Deo, vt in fonte & causa prima, modo eminentissimo: (*Quinq; rerum Gradus.*) Sunt secundò in Mente per Ideas, & formam: Tertiò sunt in Anima per rationes in eius essentia insertas: Quartò sunt in Natura per Semina, Natura enim est vis ea seminaria per mundi animam effusa in vniuersam Materiem: Quintò sunt immaterie tanquàm vmbrę per imitationẽ, & participationẽ. Ex quo constat, diminutè viros nonnullos sapiẽtes & illustres enumerasse gradus rerum ex sñia Platonis, cum eos tantùm tres statuerint per causam, per formam, & per participationem; nam re vera quinq; dicendi sunt: (*Aduersus eos, q tres tantùm numerãt gradus.*) Qui gradus huius sunt cõditionis, vt superiores dignitate pręstẽt iferioribus, per quos

Paradoxa vera.

A gradus nobis datum est ab inferis ad supera eleuari. Ex quo cōstat veras esse has sententias: vbi nihil est (nempe modo materiato) ibi esse cuncta (modo scilicet Diuino) vbi nulla est scientia (scilicet humana) ibi fulget lucidissima veritas: & vbi nulla est Virtus (modo nempe humano) ibi cunctæ refulgent Virtutes.

Explicat sententia Heracliti.

Similiter constat, quomodo veræ sint sententiæ Heracliti; in Puteo latet veritas; in Fuga requies reperitur: exactissima enim Veritas posita est in puteo, hoc est in latebris & penetralibus mentis; & vera quies nobis competit, dum a materiatis recedimus, semper id impurum secernendo, quòd per descensum contraxerunt. His præassumptis, Plato duplici ratione & via Scientiā censuit esse reminiscentiā.

Sciā duobus modis est reminiscentia. Modus Primus.

Vnus est: quia existimauit ab æterno a Diuina Mente per Ideam animæ manasse animas omnes rationis compotes, quæ essent distinctæ illius ideæ participationes, certo numero definitæ; quarum prima paticipatio esset ea animæ mundi, mox aliæ: quarum pertinentes ad homines, essent effusæ per Stellas; quæ mox descenderent ad formanda mortalia corpora, ac purgationis loco mearent per varia corpora, variasque ducerent vitas: Ex quo refulget primus reminiscentiæ modus; ea enim, quæ nos denuo addiscere videmur, prænouit anima, antequam hoc corpus formasset, tum stellæ assistens, tum alteri mortali corpori iuncta. B Hunc reminiscentiæ modum patefecit Plato in Menone, auctoritateque Pindari comprobauit, inquiens. Cum igitur animus immortalis sit, ac sæpius in hanc vitam redierit; videritque persæpe, & quæ in hac & quæ in alia vita sunt, omniaque perceperit; nihil vtique superest, quod ipse non didicerit: Ideo mirum non est, si eorum, quæ ad veritatem & ad alia pertinent, reminisci valeat; quippe cum olim illa cognouerit, &c.

Modus secundus.

At hoc primum reminiscentię fundamentum satis est leue, & aliud principalius ac firmius exposcit. Propterea modus alter sumitur ex ideis, & rationibus Menti & animæ insertis, quem indicauit Plato in Timęo inquiens: Denique cum Deus vniuersum constituisset, Astris parem numerum distribuit animarum, singulis singulas adhibens, eisque tanquam vehiculo impositis, monstrauit vniuersi naturam, ac leges fatales edixit; ostendens quidem primam omnibus generationem ordine quodam vnam fore, ne quis ab eo minus aliquid sortiatur, &c. C Cum dicat opificem monstrasse animis vniuersi naturam, nil aliud significauit, nisi quòd in eis inseruit rerum omnium rationes: & hic secundus modus magis propriè reminiscentia dicitur, cum fiat per reliquias quasdam rationum in anima progressa conseruatas; & fit hunc in modum.

Qūo sciētia sit reminiscentia.

Cum animæ ab æterno a primo opifice manarint, a quo nil nisi perfectum prodire potest, necesse est vt sua postrema perfectione donatæ fuerint: postrema autem animæ perfectio est scientia: manarunt itaque omni scientia decoratę, per rationes in eis insertas, respondentes ideis Mentis. Cum autem deinde descendant ad formanda corpora, in ea connexione cum corporibus secundas edunt vitas: vita enim prima est actus proprius animæ: vita secunda est ea, quę ab anima in corpus effunditur; quales sunt facultates expertes rationis, quę sunt imago & idolum primę animę & vitę. Anima in corpore consideratur; & vt in se manens, seruans conditionem suam; & vt progressa, ac declinans ad corpus: vt in se manens, seruat rationes illęsas, vt progressa & declinans, easdem seruat progressas, tenues, obscuras, & obliuione ferè deletas: D Ideo dicitur tunc anima in humano corpore quasi in campo obliuionis recipi, & collocari propè

Cāpus & flumē obliuionis.

flumen negligentię, hoc est propè fluxum humorum & inconstantiam materiei, ob quę fumet quodam modo obliuiscitur, supernaque bona negligit: & dicitur dormiens, & ebria; quę vt dormiens eger excitante, vt ebria, cum excitata fuerit debet purgari.

Qūo anima quasi dormiens excitatur.

Excitatur autem hunc in modum. Primo sensilia externa cum se nobis offerunt, mouent instrumētum sentiendi; in qua motione instrumentum p corporeā partem patitur, per formantem verò Animę facultatem redditur ea affectio purior ac spiritalior: ita dicitur perpessio desinere in actionem, ac insuper dicitur anima promere dolum rationis: Ea tamen actio formantis facultatis iudicium non est, sed mox ea spiritalior affectio attingit rationem facultatis vtentis ipsius animæ, ac cum ea tanquam cum causa nectitur; & tunc facultas vtens per rationem illi sensili respondentem de eo iudiciū profert, adeò vt vnica rōne albedinis iudiciū promat de omni albedine; ac ita dicunt Academici, simile cognosci simili.

Quomodo simile cognoscatur simili.

Mox ea simulachra per iudicium actu reddita, ab externis sensibus transeunt ad internos, in eisq; puriora reddun-

tur,

A tur, & per rationes superioris ordinis illis simulachris respondentes exactius ac
eminentiori cognitionis gradu iudicantur: nam primò occurrunt communi sen-
sui, tanquam centro externorum, cui succedit vis imaginandi, quæ duplex est, vel
assimilatrix, vel phantastica: Assimilatrix dicitur, quatenus eam et apprehendit,
quæ ab externis & communi sensu ei offeruntur: Phantastica verò, vt supra simu-
lachrum erigitur, vlterioremque notionem de eo format; iudicans illud tanquam
conferens vel aduersum, bonum vel malum; ac ita ad libitum noua phantasmata,
siue potius simulachra format: Imaginationem mox sequitur fides, & ex fide & ima
ginatione consurgit opinio; ad sensum internum pertinentes, cui tamen imperfe-
ctissimè competunt: Tertiò ab internis sensibus ad rationem & cogitationem ascen
dunt; in quo tertio gradu uera cogitatio, exactior fides, firmiorque opinio consi-
deratur; quæ vulgo scientia dicitur: Demum anima per rationem eleuatur ad men
tem, & nectitur cum ideis; in quo quarto gradu vera scientia, & intelligentia reful
get. Potest namque anima rationibus sibi insertis vti tribus modis; Primo per eas
B promendo imagines similes obiecto excitanti; Secundo per suas rationes iudican-
do obiectum tanquam per simile, Tertiò per rationes ascendendo ad ideas mentis,
& ad principia & causas rerum: Primus vsus parit vmbras, secundus patefacit for-
mam participatam, tertius formam principem: Primus facit putare nos scire, cum
nil sciamus; Secundus facit nos percipere, quod non scimus; Tertius parit subli-
mem scientiam ac sapientiã. Adeò ut sic anima, primò ad externa conuersa, mox in
in se redeat, tertiò ad supera conuertatur: conuersa ad externa, sentire, imaginari,
vel assimilatione vti dicitur: rediens in se, dicitur cogitare, conuersa ad supera, di-
citur intelligentia & vera scientia vti. Ex his consurgit duplex adeptio, quam a lon-
ge inspexit Auerroes: Prima est, dum anima excitata in se redit; & tunc dici-
tur suimet reddi compos, & seipsam adipisci; Altera adeptio est, dum suis ra-
tionibus cum ideis mentis connectitur, qua connexione dicitur beari, nam tunc
mentem sui perfectionem dicitur adipisci, in quo gradu paucissimi reperiuntur.
C Ex his quoque redduntur notæ quatuor hominum dispositiones erga scien-
tiam. Primò enim pueri & rudes, nec sciunt, nec scire se putant; & hæc est in-
scitia crassa, & negationis. Secundo physici & Sophistæ; cum excitati per ratio-
nes versentur in rerum vmbris, idearumque participationibus, quæ in mate-
rie refulgent, ac censeant vmbras illas esse veras formas rerum; hi cum non sciant,
scire se putant: & hæc est inscitia deprauatę affectionis, quam sequitur tertia homi-
nis constitutio; & est dum anima progressa in se redit, conuersaque ad supera iudi-
cat ideas esse essentias rerum verasque formas, non autem has in materie refulgen-
tes, ac ita inscitiam suam animaduertit, quæ inscitia supra mendacem secundæ di-
positionis conditionem collocatur: & huius tertiæ conditionis profitebatur se esse
Socrates, dum dicebat (Hoc vnum scio, quòd nihil scio) De hac loquens Pla-
to in Charmide inquit: Quæ nullo modo quis noscit, non potest cognoscere se igno
rare. Quæ inscitia supra fatuam sophistarum ostentationem, quæ arguebatur a So-
crate, posita est. Ideo asseruit Socrates in Phædone se, dum primò in rebus Physi-
D cis, hoc est in rerum vmbris versaretur, putasse multa scire; at mox eò deuenit, vt
verè nouerit se nihil scire. Cum autem homo per salutarem hanc inscitiam fuerit pa
ratus, valet quartum ascendere gradum, & quartæ conditionis fieri compos; quam
assequi non valent illi, qui suę inscitię non sunt conscii: Quę quarta & postrema
conditio est, dum anima per suas rationes connectitur cum ideis mentis, & earum
capite; vt lumen cum radiis, & radii cum fonte lucis; in qua connexione perfici-
tur scientia rationum per intelligentiam idearum: & in eo contactu & connexione
animæ apprimè salutari, tanquam per reditum eius in suum principium suamque
naturalem constitutionem, anima incomparabili quodam gaudio perfunditur,
ac postrema perfectione donatur. Ex his demum redditur conspicuum, quod ex
sententia Platonis, non homo conflatus ex anima & corpore reminiscitur; non
enim eiusmodi homo primo rationibus & ideis formatus erat, neque hoc compo-
situm res prænouerat, sed sola anima: Constat insuper, quomodo ea sit remini-
scentia; nam reminiscentia apparet modo aliquo in omni cognitionis gradu,
quatenus semper cognitio sit munere rationum & idearum, quas prænoue-

Sensus cõmunis.
Vis imaginandi duplex.
Assimilatrix.
Phantastica.
Fides.
Opinio.
Eleuatio ad rationem.
Vera cogitatio, & Fides.
Eleuatio ad mentẽ.
Anima tribus modis vtitur rõnibus.
Triplex Animæ cõuersio.
Duplex adeptio.
Quatuor hominum dispositiones ergo scientiam.
Explicatur secundus reminiscentiæ modus.

rat anima: præsertim tũ reminiſcẽtia apparet in regreſſu animæ in ſe ipsã, per veſtigia, A
quę in ea progreſſa remãſerant, ac in connexione cũ ideis exactiſſimè perficitur. Hęc,
vt obſcura, & minus ab aliis explicata, latius explicanda & declaranda iudicaui.

Rationes aſſerentium Scientiam eſſe Reminiſcentiam. Cap. XVI.

VAria, nec leuia quidem, ſunt ea fundamenta; quibus illi nituntur, qui
ſcientiam ac intelligentiam nobis competere per reminiſcentiam exiſti-
Ratio prima pro reminiſcentia. marunt: quæ ego, qua potero breuitate, nitar referre. Prima ratio ſumi
tur ex eo, quòd animæ a diuina Mente prodierũt, a qua nil manat niſi per
fectum; quare ab ea manarunt omni ſcientia decoratæ. Præterea: Cum animæ ex
Ratio ſecunda. ſententia Academicorum, falſa tamen, anteiuerint generationem corporis, &
corpore ſint antiquiores; non eſt putandum, quòd ſolutæ a corpore in tenebris igno
rantiæ vitam duxerint: prænouerunt itaque omnia, quorum cum ſetuent rationes,
Tertia. eorundem mox reminiſcuntur. Præterea: quæcunque per naturam ad aliquid ten- B
dunt, per propriam formam ad id tendere dicuntur; vt grauia deorſum, leuia ſur-
ſum: cum autem omnis homo per naturam ad ſcientias ſit procliuis, eſt neceſſe vt
inſertas habeat rõnes, per quas intus excitetur, cõmoueatur, reddatur facilis, tendat
Quarta. que ad eas. Inſuper vtor ratione, qua vtitur Plato in Phædone, quæ negligenda non
eſt: Niſi homo inſertas haberet rationes rerum, nunquam earum eſſentiam vale-
ret apprehendere: at homo apprehendit eſſentias rerum, dum ſcientias adipiſcitur:
quare inſertas habet earum rationes, prius ſibi notas. Connexum oſtenditur: quia
extrinſecus nobis ſeſe offerunt ſolùm affectiones & accidentia, quæ cum ſint imper
fectiora ipſa eſſentia, & ab ea diſtincta, nunquam in nobis parerent eſſentiæ cogni
tionem, niſi rei eſſentia per rationes inſertas excitataſque ab accidentibus a nobis
cognoſceretur: oportet itaque eſſentiam rei, quæ eſt ipſum vniuerſale, in anima &
in mente eſſe inſertum; quod cum fuerit præcognitum, deinde eius reminiſci vale- C
Quinta. mus. Pręterea vtor ratione, qua vtitur Plato in Menone, & ita formatur: Qui-
cunque rectè interrogatus rectè reſpondet, & ſola interrogatione excitatus ex ſe ve
ram promit ſententiã, reminiſci dicitur: At omnis homo rectè per naturam affe-
ctus eſt huiuſmodi: Quare dicitur reminiſci. Maior conſpicua videtur. Oſtendit Pla
to minorem in famulo: qui rectè interrogatus, ex ſe deuenit in cognitionem huius
veritatis, ex diametro quadrati conſtitui quadratum duplum eo cuius erat diame
Confirmatio. ter. Quod confirmauit Plato, in perſona Menonis inquiens: At quo tramite id inue
ſtigabis o Socrates, quod quidem omnino quid ſit ignoras? Quale enim tibi pro-
ponens, id quod ignoras inquires? Aut etiam ſi in illud incidas, quonam ſigno id
quod ignoraueras eſſe illud agnoſces? Quam difficultatem tetigit Ariſt. in primo ca
pite primi Poſt. Ex qua colligebat nos vel nil addiſcere, vel ea quæ pręnouimus; ni
Ratio ſexta. ſi enim prænouiſſemus, inaniter rerum cognitionem inquireremus. Aliud princi-
pale fundamentum ſumitur ex natura & conditione animę humanæ. Cum enim ea
a materie non pendeat, permutationi non ſit obnoxia, ſit æterna & immortalis, nil D
noui poſſe recipere videtur, ea enim, quæ noui aliquid recipiunt, permutationi &
varietati ſunt obnoxia: anima itaque humana vel nil noui intelligit; vel ea tantùm,
quę ſibi ſunt coæua, per reminiſcentiã cognoſcit; vt declaratum fuit. Hoc viſus eſt
Confirmatio ex Ariſtotele. nonnunquam approbaſſe Ariſt. veluti dum in 1. de cęlo, & 1. Meteor. inquit, ſcien-
tias eſſe ęternas, nec dari primos inuentores earum, ſed tantùm redintegratores:
cum enim obliuioni tradantur ſcientię, mox hominũ cura & diligentia in priſtinum
ſtatum reſtituuntur, quod non fieret, niſi conſtanti quodam fundamento animę in
ſerto niterentur. Clarius etiam id ipſum in 7. Phy. cont. 20. confirmat, inquiens.
Acceptio ab initio ſcientię, ortus non eſt, nec alteratio; quieſcere.n. & ſtare intelle-
ctũ, ſcire, & prudẽter agere dicimus; at in requiete non eſt ortus, neque mutatio, vt
prius diximus: pręterea, vt quãdo ex ebrietate, vel ſomno, vel morbo aliquis in con
traria mutatur; non dicimus quod rurſus fiat ſciens, quamuis prius non valuerit vti
ſcientia, perinde ac neque a principio receperit habitum, nam quia anima morali vir
tute ornatur, aliquando prudens fit, & ſciens. Quocirca neq; pueri poſſunt diſce-
re, neque iudicare, vt ſenes, in eis enim ineſt magna perturbatio, & motus &c.

Aperte

A Apertè Aristoteles indicare videtur scientiam (vt censuit Plato) esse reminiscentiā' Scientia
cum dicat scire, græcè ἐπίστασθαι deductum esse ab ipso stare, græcè στῆναι; quemad- vnde di-
modum etiam in Timæo dixit Plato: nam ex fluxu corporis & humorum ei oritur cta.
obliuio, ex requiere scientia & reminiscentia. Insuper; cum asserat scientiam perin-
de acquiri, ac dum homo habitu præditus, ex ebrietate, somno, vel morbo in op-
positum mutatus, valet vti eo habitu. Ideo eo in loco inquit Simplicius. Semper
quidem animus habitum babet, & disciplinę re vera sunt reminiscentię, vt Platonis
ostendit ratio; Verùm (vt inquit Plotinus) est etiam habere habitum scientiæ, &
non in promptu habere; & eius quod est in promptu habere, vel non in promptu ha
bere, multæ sunt differentię: nam pueri ita habent habitum Scientiæ & Prudentię,
veluti in substantia existentem prorsus immobilem; ideo videntur egere disciplina
& receptione scientiæ. Id ipsum confirmasse visus est Aristoteles in calce secundi po
steriorum, quo loci explicans modum deueniendi in notitiam primorum principio-
rum, inquit, se habere de adeptione cognitionis eorum, vt in exercitu: dum euer-
B sione militum facta mox incipit miles vnus stare, faciem vertere, & dimicare, cum-
que eo alter, & alter, adeò vt ex integro vniuersa pugna redintegretur. Cum autem
Aristoteles asserat se habere vt in exercitu, in quo euersione facta &c. apertè indi-
cat, adeptioni scientiæ præcurrisse euersionem eius per obliuionem; mox ex inte-
gro refici per reminiscentiam. Hoc confirmatur ex cognitione primorum principio Cognitio
rum, quæ axiomata & dignitates nuncupantur: iudicamus nos ea semper nouisse, primorū
nec assignare ualemus tempus, quo ea didicerimus; adeò vt per naturam nobis vi- principio
deantur inserta, ac per reminiscentiam in lucem reuocata. Insuper experientia per rum.
cipimus, quòd, dum cogitatione sublime aliquid accuratè perquirimus, illudque Experien
optamus apprehendere; in nos ipsos reuocamur, secernimurque pro facultatè ab ex tia.
ternis omnibus; indicantes internam, ac in essentia animę insertam esse naturam ve
ri, quam inquirimus. Ita Porpbyrius, Ammonius, Plutarchus Lydus, Priscianus Porphyri⁹
Lydus, Simplicius, & alii multi uiri celebres, animę putarunt insertas rationes con- Ammoni⁹
uenire, & scientiam esse reminiscentiā. Themistius quoque (vt patet ex 3. de anima Plutarch⁹
C cap. 32.) necnon Auerroes (vt colligitur ex 3. de anima cont. v.) scientiam modo Priscianus
aliquo reminiscentiam esse putarunt; id tamen fecerunt alio nixi fundamento: nam Lydus.
vnam numero mentem falso putarunt vniuersæ speciei humanę competere, mune Themisti⁹.
re cuius vnus homo valet addiscere ab alio; nam scientia non est forma generans &
producens scientiam, vt calor calorem; non enim est forma aliqua efficiens, ac ita
valens similem producere: cum itaque scientia non ualeat efficere scientiā, & vnus
homo per scientiam doceat alium, cogimur fateri id fieri modo quodam per remini
scentiam; excitando communes Mentis ideas, ac latentem scientiam in lucem redi-
gendo. Propterea inquit Auerroes prope calcem quinti cont. tertii de anima. Fieri Auerroes
non posset, vt discipulus addisceret a magistro; nisi scientia, quæ est in magistro, sit
forma generans & creans scientiam in discipulo, vt ignis generat alium ignem; quod
esse non potest: & hoc, quòd scitum sit idem in magistro & discipulo hoc modo, fe-
cit Platonem credere disciplinam esse reminiscentiam &c. Sic Auerroes modo quo
dam putat scientiam esse reminiscentiam. Satis itaque firmis nixi fundamentis puta
D runt Academici scientiam esse reminiscentiam, & propterea Socrates se ineptum af Socrates.
ferebat ad solutas auscultatoriasque orationes; illæ enim docētibus & addiscentibus
sunt accōmodatę: sed vtebatur argumentationibus, dialogis, interrogationibus; vt
sic animos excitaret, eosque per reminiscentiam rectè institueret: ideo etiam se fun
gi dicebat obstetricio munere, quatenus scientiarum fętum intus latētem in lucē edu
ceret. Sed pulchra occurrit dubitatio: Si ex sententia Socratis scientia erat remini-
scentia, dabatur itaque ex eius opinione scientia; quę si dabatur, cur se nil scire pro Dubita-
fitebatur? Præterea: Si ex sententia Academicorum dabatur scientia, & erat per re- tio.
miniscentiam, cur viri Nouæ Academię nil certi nos de rebus posse enunciare asseue
rabant? cur dicebant nos de quauis re pro vtraque parte disserere posse? His dubi- Solutio.
tationibus respondens, de prima dico, Socratem nouisse dari scientiam. Nam quā
tuor ex eius opinione in relatione ad scientiam considerantur gradus in præcedenti-
bus relati: Verùm quia ascendere in quartum gradum est homini difficillimum; ideo
indicans se in tertio collocatum, nempe supra sophistas, qui cum nil sciant, se scire
putant

putant, dixit se nihil scire. De altera difficultate dico, plurimos hominum versati in A vmbris rerum in materie apparentibus, paucissimos eleuari ad ideas, quæ ex Platonis sententia sunt essentiæ rerum: Cum itaque homines versentur in umbris & imaginibus, in quibus nil puri & sinceri reperitur; sed cuncta sunt permixta, mutabilia, & magis non talia, quam talia, iure optimo dicebant de vnoquoque pro omni parte licere disputare, & cuncta in fluxu & motu esse posita; disputationes enim de his vmbris formātur, essentiarū verò est purus & simplex contactus. Scientia itaque est reminiscentia, tum ratione conditionis creatoris Dei, qui cuncta producit perfecta; tum ob æternitatem Animæ, quæ nil noui valet recipere, tum ob præcurrentes eius vitas; tum ob cognitionem essentiæ rerum; tum ob conditionem scientiæ, quæ non est nata similem producere; tum ob insertam dignitatum notitiam; tum ob propensionem ad scientias, tum demum ob conditiones indagationis & inuentionis, quibus ea tantùm, quæ prænouimus, videmur posse inuenire.

Epilogus dictorum

Reiicitur Opinio asserentium Scientiam esse Reminiscentiam. Cap. XXVII. B

OPinio asserentium scientiam esse reminiscentiam, nititur varijs fundamentis apprime falsis, aduersatur experientiæ, ac rationi. Primò nititur hoc fundamento, quòd animæ ab æterno definito quodam numero a Deo manarint, migrentq; per corpora varia: quod quàm sit absurdū, & nostri Theologi, & Aristoteles cumulatissimè patefecerunt. Secundò præsupponit ea opinio, nō hominem, sed animam esse illam, quæ sciat, addiscat, & intelligat: quod verum non est, vt in primo de anima 65. asseritur; nam homo ille est, qui addiscit, & scit; actiones enim compositorum, & totius perfecti sunt; & præsertim, quia homo non intelligit absque ope Phantasmatum; quæ non excitant solùm, sed Menti offerunt imaginem rerum, ex qua Mens elicit essentiam & uniuersale, apprehendens rei naturam, non apprehensis alijs cum ea complicatis. Insuper statuit in Mente Ideas, in C Anima Rationes reperiri, quarum ope competat nobis scientia; cum tamen eas in 3. de Anima, ac alibi cumulatissimè Aristoteles reiecerit. Earum autem euersio latissimam considerationem exposceret, huic loco parum accommodatam. Insuper aduersatur experientiæ: Quicunque enim reminiscitur, iudicat ac animaduertit se prius rem illam nouisse, at dum addiscimus, minimè percipimus hoc nobis conuenire, immo asserimus nos id prius non cognouisse. Præterea hoc ipsum confirmatur perpendendo modum productionis scientiæ, & cognitionis eorum, a quibus omnis nostra scientia ortum ducit. Dicimur scire per definitionem, & demonstrationem: definitionem, & Principia demonstrationis colligimus ex rebus singulis, nam ex indiuiduis colligimus definitionem speciei, ex speciebus eam generis, vt in secundo Posteriorum ostenditur: definitiones, & principia demonstrationis, non competunt rationi in anima insertæ, vel ideæ, sed naturæ communi existenti in indiuiduis, non distinctæ ab illis nisi ratione: Cum igitur in horum principiorum demonstrationis collectione nulla appareat reminiscentia, & ex his pendeat vniuersa nostra scientia, conspicuum est eā non esse reminiscentiam. Præterea ad eā animæ partem pertinet reminiscentia, ad quam pertinet memoria, vel saltem sine memoria fieri nequit; exposcit enim reminiscentia memoriam, & superaddit vsum D rationis: At memoria solum est Phantasmatum, quæ Phantasiæ, & parti sentienti competunt: ideo memoria ad partem sentientem pertinet: si autem memoria est vniuersalium, solum ex euentu eorum est; quatenus lucent in phantasmatibus, & seruantur seruatis illis, ex quibus ad libitum valemus Mente colligere vniuersalia, vt docet Aristoteles in lib. de memoria & reminiscentia. Cum itaque memoria & conseruatio pertineat ad facultatem sentientem, quæ facultas sentiens in hominis interitu perit, est necesse, vt etiam aboleantur scientiæ, & in Iuuene denuo producantur, & ex integro acquirantur. Ideo inquit in eo lib. Aristoteles, Motus factus a sensilibus, imprimit veluti figuram quandā rei sensilis, vt faciunt sigillantes annulis &c. Neque dicendum est cum Simplicio memoriam esse duplicem, vnam Phantasmatū,

Primum fundamētum inane reminiscētiæ.

Alterum inane fundamentū.

Tertium inane fundamētum

Aduersatur Experientiæ.

Aduersatur modo quo in nobis producitur sciētia.

Rō sumpta ex Memoria.

Sententia Simplicii reiicitur.

alte

A alteram ratinnum & idearum existentium in essentia animę & mentis: nam si seruantur principales formę, inaniter seruarentur Phantasmata per distinctum genus memorię. Præterea, tunc nos possemus sine conuersione ad Phantasmata per solas rationes & ideas ratiocinari & speculari; quod tamen experientia cognoscimus nobis minimè competere. Insuper: Simplicius; cum in explicatione 20.cont. 3. de anima ponat duplex illud memorię genus, & per id nitatur Aristotelem cum Platone reddere concordem; nedum aduersatur Aristoteli, qui in libro de memoria & reminiscentia solùm ponit memoriam Phantasmarum: verùm insuper aduersatur Platoni, qui censuit nos reminisci; nedum eorum, quæ anima soluta a corpore per rationes nouit; verùm insuper eorum, quæ nouit anima cum alio corpore iuncta. Apertè enim in Menone inquit; animan recordari eorum, quæ vidit, nouit, & didicit, dum alias vitas duceret: & id confirmat auctoritate Pindari. Non itaque rectè difficultatem vitat Simplicius. Præterea: Si scientia esset reminiscentia, non adeò laboraremus pro ea acquirenda, non tam sæpe falleremur, nec adeò nobis propria esset

Simplicius Aristoteli & Platoni aduersatur.

Alia ratio sumpta ex ignorãtia.

B ignorantia: ea enim, quæ prius rectè nouimus, citissimè, & sine errore readdiscimus, & in his quę nobis inserta & familiaria sunt, nõ fallimur. Pari ratione non adeò essemus indifferentes ad scientiam & inscitiam, ad varias de eadem re opiniones; sed definitè magis parti verę essemus addicti. Et confirmatur: quia; cum innumerę frequenter sint de eadem re opiniones, quarum vnica est uera, cæteræ falsę; vt in opinionem falsam ducimur sine reminiscentia, non enim falsi reminiscentia per ideas est; ita, vt in opinionem veram sine reminiscentia veniamus, necesse est: in vtramque enim per argumentationem deducimur, nec maior de vna quàm de altera ratio est. Ideo Bion, ex relatione Olympiodori in Phædonem, dicebat: Si scientia esset reminiscentia, non daretur opinio falsa. Propterea Plato in Theæteto laborauit pro seruando modo, quo detur opinin falsa. Strato Lampsacenns hac ratione euertebat reminiscentiam: Nam si scientia esset reminiscentia, minimè opus esset demonstratione; sed & signa, & cætera consimilia media, parem demonstrationi parerent scientiam. Consequentia patet: qnia consimiliter nos ducerent ad id, cuius sumus

Bion.

Strato Lampsacenus.

C obliti; veluti euenit, dum nos prioris scientię obliuioni tranditę per aliquod signum reminiscimur. Præterea manifestissimè in omnibus seruare licet, quod tunc aliquid sui natura dicitur capax alicuius, dum sui natura eius est expers: cum autem anima sui natura sit capax scientiarum, non debet eas sui natura includere; recipiens enim en debet esse denudatum, quod recipere natum est, vt etiam Plato in Timæo loquẽs de materie affirmauit. Dicere autem, quòd anima ob fluxum corporis obliuiscatur, ob connexionem cum corpore progrediatur ac recedat a se, inania penitus hęc sunt: nil enim recedit a sua essentia, nec per aliquod externum id amittit, quod sibi per naturam est insitum. Demum: Si scientia esset reminiscẽtia; cum Socrates se hoc solum profiteatur scire, quòd nihil sciat; & scire se nil scire, non potest esse per reminiscentiam; non itaque quod scimus per reminiscentiam, addiscimus, & nil eorum, quæ socrates sciebat per reminiscentiam, addiscere potuit: quare cum dicat scientiam esse reminiscentiam, & hoc vnum scio quod nihil scio, secum pugnat, & sibimet aduersatur. Quòd Aristoteles non putarit scientiam esse reminiscentiam, tam

Rõ ex natura & cõditione recipientis.

D apertè patet, vt superuacaneum sit prn eius elucidatione laborare; frequenter enim patefecit, cum opinionem, tum fundamenta eius opinionis esse falsa: & Simplicius, dum nititur Aristotelem cum Platone conciliare, opininnem vtriusque peruertit.

Socrates ꝑ suamet fundamẽta euertatur.

An Scientia modo aliquo posit dici Reminiscentia, & Solutio aduersarum rationum. Cap. XXVII.

DE attinentibus ad animan varię sunt opiniones, quarum ea tantùm vera est, quæ est nostrorum Theologorum; ex quorum sententia Scientia nullo pacto potest dici Reminiscentia. creantur enim animę omni habitu nudę, dum paratum fuerit corpus, & ideo denuo scientiam acquirunt. Ex opinione Alexandri & eorum; qui adeò delirarunt, vt hominis animan & mentem putarint mortalem, a materia pendentem, cum corpore ortam, & cum eo pereuntem;

Ex sententia Theologorũ scientia non est reminiscentia.

Neque ex opinione Alexandri

Ex opinione Platonis.

A tem; similiter scientia nulla ratione potest dici reminiscentia. Per fundamenta Platonis, & eius de anima opinionem, scientia est reminiscentia: at cum fundamenta, tum opinio eius, falsa & inania sunt.

Ex opinione Auerrois & Themistii.

Ex opinione demum Auerrois, Themistii, & eorum, qui falsò putarunt humanam mentem esse vnam totius humanę speciei, sciẽtia aliqua ratione potest dici reminiscentia; secus tamen, ac ex opinione Platonis id contingat: ex horum enim sententia scientia eatenus est reminiscentia, quatenus mens vniuersę humanę speciei vna est; & nil intelligit in vno & per phantasmata vnius, quod non infinities intellexerit in aliis per aliorum phantasmata; & in hac significatione Aristoteles in septimo physicorum dixit mentem nil denuo recipere, & scientiam nobis competere per solam rectam compositionem phantasmatum & phantasię: Mens enim semper valet ea rectè iudicare, quæ congruenter ei offeruntur, nil enim recipit mens ex sententia Aristotelis, sed solùm ea iudicat, quæ per Phantasiam ei offeruntur. Hæc tamen non propriè est reminiscentia; quia non mẽs, sed homo intelligit; & mens nil seruat, sed sola phantasia per memoriam, quæ generatur & interit: insuper, quia rationes & ideę ab Aristotele non conceduntur. B

Themistii.

Ex sententia tamen Themistii scientia similior est reminiscentię, quia vnà cum Platone Mẽti insertas rerum species tribuere videtur. Sic itaque statuentes Mentem hominis vnam, imaginem quandam reminiscentię seruant; secus tamen, ac id fiat a Platone: Verùm cum id fundamentum (quòd Mens vniuersę humanæ speciei sit vna) fatuum sit & inane, opinio ea tanquam fatua negligatur.

Diluūtur aduersę rationes. Diluitur prima.

Superest modò, vt rationes eas diluamus, quibus ostendebatur scientiam esse reminiscentiam. Prima ratio sumebatur ex conditione creatoris, qui cum sit absolutissimus, cuncta creat absoluta & perfecta. Respondeo: Cuncta creat perfecta intrinsecus, at non extrinsecus; in attinentibus ad essentiam, at non in attinentibus ad ea, quæ proprio labore sunt comparanda; in attinentibus ad facultates, at non ad ea, quæ prodeunt ex facultatibus; & demum in attinentibus ad actum primum, non ad secundum: largiens tamen facultates, dicitur largiri cuncta prodeuntia ex recto vsu earum. C

Diluitur secunda.

Dicebatur secundo, Animas ab ęterno manasse a diuina mente. Hoc vt conspicuè falsum negligi debet: & præsertim, quia si Mens ab ęterno manasset a Deo, non ob id scientia esset reminiscentia, quia homo addiscit, non Mens.

Diluitur tertia.

Tertia ratio ex eo sumebatur, quia homo per naturam expetit scientiam. Respondeo, ex propensione ad scientias non colligi scientiam esse reminiscentiam; cuncta enim per Naturam & per suam formam quærunt bonum, perfectionẽ sui; & sunt procliuia ad ea, quæ ex sua facultate prodeũt: immo reflectitur ratio; quia si nobis per naturam rerum rationes & formę competerent, non eas per naturam expeteremus, cum appetitus adnexam habeat priuationem.

Diluitur quarta.

Dicebatur quartò: Nisi hominis anima rerum formas haberet insertas, minimè posset essentiam earum apprehendere. Respondeo essentiam earum definitione explicandam, minimè esse rationes vel ideas in Mente collocatas (vt perperam censuit Plato) sed esse eam, quæ in indiuiduis & in materie reperitur: in cuius essentię notitiam ducimur per opera, perque accidentia propria necessariò cum ea complicata, virtute humanę rationis; qua nobis datum est ex vno aliud colligere: Et hoc ostẽditur, quia per opera ducimur in notitiam Dei; cum tamen (concedente Platone) ipsius Dei nec Idea in Mente, nec in anima ratio repetiatur. D

Diluitur quinta.

Quinta ratio ex responsionibus sumebatur: Puer enim interrogatus etiam de his, quæ non didicit, congruẽter respondet. At facilis est solutio: Nam per interrogationem non excitatur scientia in anima latens: sed cum nos per naturam simus præditi facultate ratiocinandi & iudicandi, statim; quòd per congruentem interrogationem ea nobis offeruntur, quæ vel ad veritatem sunt nata deducere, vel eam sunt apta nobis patefacere, nos facultate iudicandi verum rationi consentaneum approbamus, aç naturali ratiocinatione ex vno aliud colligimus: & hoc non semper, nec omnes facimus; nonnunquã enim perperam respondemus: & cum falsa responsio non prodeat ex reminiscentia, inferendum est veram quoque ex ea non prodire; oppositorum enim eadem est ratio.

Diluitur confirmatio.

Confirmatio ex eo sumpta (quia si id, quod quærimus, non prænouissemus; etiam si nobis occurreret, non possemus illud cognoscere) diluitur ab Aristotele sub initio lib. Posteriorum: nam id, quod quærimus, cognoscimus facultate, non actu; cognoscimus per communia quædam, at non per propria; cognoscimus vel per signa, vel

per

A per accidentia propria, vel per causas; & per id, quod prænoscimus, ducimur in notitiā eius, quod latet. Afferebatur ratio sexta sumpta ex conditione humanę Mentis; quæ cum interitui non sit obnoxia, nec a materie pendeat, nil noui valet recipere. Respondeo primò cum Aristotele: Mens nil noui recipit, sed denuo ei oblata iudicat: Addo insuper; quòd, cum ea receptio sit sola perfectio sine interitu, rei immortali non aduersatur. Demum dico, quòd, cum hominis anima recedat a purissimo actu, includat potestatem, referatur ad mortale corpus, cumque eo per naturam connectatur, redditur particeps conditionis eius, ac ita est apta noua recipere & iudicare.

Diluitur rō sexta.

Afferebantur septimo loco auctoritates ex Aristotele depromptæ: quæ nil nobis aduersum ostēdunt; solùm enim indicant illum putasse Mundum ęternum, & Mentem nil recipere vt subiectum, sed tantùm noua iudicare: Simplicius autem perperam opinionem Aristotelis explicauit.

Diluitur ratio ex auctoritatibus sumpta.

At afferebatur auctoritas ex calce secūdi Posteriorū quo loci dicebat Philosophus se habere de scietiarū adeptione vt de bel B lo, in quo euersione facta vnus stetit &c. adeò quòd confitebatur primò per obliuionē fuisse factam euersionem scientię, mox per reminiscentiam fuisse redintegratam.

Explicatur locus ex 2 Post.

Cui respondens, dico primò; morem fuisse Aristotelis in afferendis exemplis sequi opinionem aliorum, vt clarius rem patefaceret, ac ita id exemplum ex sententia Platonis tunc temporis celebri allatum fuit: Addo secundò, illud esse etiam verum ex opinione Aristotelis, quoniam præcurrentes dispositiones ad scientiam, se habent perinde ac pręludia belli; vt enim habitum assequamur, necesse est non semel, nec bis, sed frequenter res imaginatione concipere, easque Mente iudicare; alioquin quasi milites terga dantes obliuioni traduntur: Demū ea sententia est vera, dum humana Mens refertur ad humanā spetiem, nil enim in aliquo indiuiduo iudicat, quod non iudicauerit in alio.

Afferebatur alia ratio sumpta ex cognitione primarum enunciationum, quæ dignitates nuncupantur. Quæ diluitur; quoniam (vt docet Aristoteles in calce secundi posteriorum) in earum notitiam deducimur ope sensuum, me C morię, & experientię: Dicuntur autem nobis per naturam conspicuæ & notę; tum, quia ex sensu conspicuis eliciuntur; tum, quia statim quòd menti offeruntur refulget earum ueritas; tum demum, quia, cum sint de rebus primis ex se apprime conspicuis, absque ope alterius habitus exactissimè iudicantur: competunt itaque nobis per naturam facultate, quia sunt natæ, statim quòd menti exactè offeruntur, approbari; at non competunt actu.

Rō sumpta ex notitia dignitatum.

Quō cognitio dignitatū nobis per naturā competat.

At afferebatur experientia; quia indagantes veritatem vitamus externa, in nos reuocamur, quasi in nobis ipsis latentem scientiam perquirentes: & Democritus ob idipsum dicitur sponte se priuasse oculis. Respondeo, eam ab externis reuocationem tunc nobis esse vtilem, dum imaginandi facultas per sensus rerum imaginibus fuerit formata: & tunc nobis conducit, vt accuratius eas consideremus, & diligentius ex uno aliud colligere valeamus; non autem, vt rationes per naturam insitas consideremus.

Diluitur rō ex experientia deprompta.

Afferebatur demum ratio ex Auerroe deprompta; quia scientia docentis non potest parere scientiam in addiscente, cum scientia non sit qualitas D efficiens, valens producere similem, vt calor calorem. Respondeo: Ad formandam scientiam in animo addiscentis varia conspirant, nam considerantur agens principale, & instrumenta: Agens principale est mens addiscentis, eiusque ratio, quę considerans, iudicans, colligensque ex vno aliud, per iteratas actiones habitum producit; ita anima dicitur principium efficiens variarum actionum, sine cuius cura & diligentia cætera omnia sunt inania; Instrumenta varia sunt; nam Docens, Libri, Sensus, & similia, ei famulari dicuntur. Non igitur scientia docentis vt agens principale producit scientiam in addiscente, sed tanquam instrumentum ei offerens iudicanda & apprehendēda.

Diluitur ratio sumpta ex cōditione scientię.

At vrgent adhuc, & inquiunt: Nisi per naturā nobis insita esset scientia, Mens non potius vero quam falso adhæreret, sed ęquè vtrumque reciperet. Respondeo, iure Mentem præsertim parti verę assentiri, quia ea ab obiecto præsertim offertur, & rationi respondet. Immo reflecto rationem: Nam si per naturam insita nobis esset scientia, non tam diu ignorantiam seruaremus; nec tam pauca, tam obscurè, tanto labore, tamque perplexè cognosceremus: Et præsertim ex sententia Academicorum, qui de omnibus nos posse probabiliter pro omni parte differere asseruerunt.

Diluitur alia ratio.

An

An Scientia & Cognitio fiat per Simile, adeò vt Simile Simili cognoscatur. Cap. XXVIII. A

Aristoteles ab antiquis & a se dissentire videtur.

PVlchra se offert consideratio, an simile simili cognoscatur: qua de re Aristoteles & secum, & cum antiquis pugnare videtur. Primò cum antiquis quia in primo de anima eos damnat, quia simile simili cognosci asserebãt: quod esse falsum affirmat: nam ex veteribus solus Anaxagoras existimauit Mentem (vt iudicaret) debere esse a Chao seiunctam, expertemque mixtionis; cæteri omnes simile simili cognosci putarunt. Secũdò pugnat secum; quia in libris de anima falsum asserit simile simili cognosci, at mox in sexto Moralium Nicomachiorum cap. primo inquit: Ad ea enim, quorum non est idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad vtrumque apta sit natura, oportet genere differre; siquidem eis ex similitudine quadam atque affinitate cognitio comparatur, &c. Eadem sententia profertur, & confirmatur ab Alexandro in primo de anima cap. 22. B

Quòd simile cognoscat simili.

Rationes etiam extant pro omni parte. Nam, quòd simile simili cognoscatur, primò ostenditur inspiciendo cognitionem Dei, quæ omnium cognitionem debet censeri mensura; cognitio enim Dei, siue sit per ideas siue per eminentiam; semper vel per simile, vel per idem fieri, conspicuum est: ideo inquit Auerroes 12. Metaphysicę. 37. Deum res cognoscere, vt conueniunt cum eius essentia. Ex aduerso; si loquimur de cognitione sensuum, quæ infima est, ea quoque in similitudine est posita; nam sensus materiatus solùm materiata apprehendit: Visus lucidus iudicat lucida: Auditus aereus aerea percipit; sonum nempe; qui in aere gignitur, & per aerem defertur: Tactus in temperamento collocatus, iudicat attinentia ad temperamentum: ideo Plato in Timæo de sensu visus loquens, manifestat fieri per similitudinem. Similiter etiam noster intellectus, qui mediare quodam modo dicitur inter Mentes omnino abiunctas & sensum, per similitudinem intelligit; nam intellectus in tertio de anima dicitur verè intelligibilis, adeò vt intelligibili intelligatur intelligibile: & in cont. xi. ac. 16. manifestat Aristoteles, actum intelligendi fieri per conformationem intellectus cum intelligibili: & propterea inquit; Omnino vt separabiles sunt res a materie, ita quæ circa intellectum. Et confirmatur: quia per habitum iustitię iudicamus pertinentia ad Iustitiam, per habitum temperantię pertinentia ad temperantiã, per habitũ Geometricũ Geometrica, ac ita de cæteris. Et demũ, vt intellectus est abiũctus a materie, ita in vniuersali abiuncto versari dicitur. C

Quod simile non cognoscatur simili.

Altera ex parte, non cognosci simile simili ostenditur ab Aristot. in primo de anima disputante aduersus Empedoclem, & alios veteres Philosophos, qui simile simili cognosci affirmarunt: ideo in secundo & tertio de anima ostendit, Sensum & Mentem eorum debere esse expertia, quæ recipere debent; quoniam recipiens debet esse nudatum re recipienda, deber esse potestate, & dicitur modo aliquo pati: at nil est potestate idquod habet, nil patitur a se, nec a simili; Et confirmatur: quia si cognitio fieret per similitudinem, cum similitudo eminenter in eodem includatur, maximè idem cognosceret se; quod tamen de sensu & humana mente ab Aristotele non conceditur, nisi ex euentu. Hac ratione Aristoteles in primo de ortu & interitu ostendebat simile non pati a simili, D quia idem pateretur a seipso: & in primo Rhetoricorum dicebat, Si iucundum esset simile simili, idem sibi maximè esset iucundum. Res itaque est apprime dubia.

Opiniones quatuor. Prima.

Hac de re quatuor se mihi offerunt opiniones. Prima est veterum Philosophorum; qui nil supra corpus reperiri existimantes, putarunt animam esse corpus, & esse conflatam ex ea materie & principiis, ex quibus cætera Physica conflata existimabant; ac ita simili quo ad esse corporeum & materiatum simile cognosci affirmabat. Huius opinionis fuit Empedocles: quem dixit Aristoteles in primo de anima cont. 25. asseruisse, Aethere etherem, igne ignem, concordia concordiam, discordiaque discordiam cognosci.

Reiicitur prima opinio.

Quę opinio negligenda est: nedum, quia animã statuit corpus quoddam, & corpori iudicium tribuit: Verùm insuper; quia si vera esset, maximè elementum terrę deberet esse natum iudicare terram, elementum aquę aquam, & sic de singulis; quod esse falsum apertè constat.

Secunda opinio. Galenus.

Altera opinio est Galeni in lib. 7. de Placitis Hipp. & Plat. cap. v. & vi. qui nititur opinionem Empedoclis & Platonis tueri, &

aliqua

A aliqua ex parte veram patefacere: inquit enim. Similitudo vel consideratur in facul
tate, vel in instrumento: si in instrumento, simile cognoscitur simili: si in facultate &
virtute, nequaquam. Verba eius in cap. v. hæc sunt. Aptè igitur dicimus Visus instru
mentum lucidum esse, aereum auditus, vaporosum olfactus, gustatus humidum, ter
rum tactus; nullo enim alio modo esse potest, cum ex similium alteratione consistāt:
atque hoc est, quod Empedocles significauit inquens.

Conspicimus terram tellure, liquore liquorem,
Aere naturam aeream, igne cernimus ignem.

Sentimus enim re vera terrestri sensu, hoc est tactu, terrestrem insitam in rebus
naturam; lucidissimo, qui est visus, lucidam; non secus etiam aereo auditus sensu,
proprias aeris affectiones dignoscimus; quemadmodum gustatu, qui humidus natu
ra spongiosusque est, saporum qualitates nobis innotescunt: superest vnius, olfactus
nempe, instrumentum, quod non in narium meatibus sedem habet (vt plerique pu
tant) sed in extremitatibus anteriorum cerebri sinuum, quo nariū meatus pertinent,
B qua maximè in parte vaporosos esse cerebri ventriculos cōstat. Hęc Galenus. Verùm — Reiicitur sententia Galeni.
errat profectò, vt censeo. Primò, quia sibimet aduersatur; censet enim in libro quod
animi mores sequantur corporis temperamentum, potentiam animę non distingui — Rō prima
ab essentia; & in eodem libro ait temperamentum esse essentiam animę: quare si tem
peramentum est essentia animæ, & essentia est potentia, non potest seruari similitu-
do in temperamento, nisi etiam seruetur in essentiā & potentia animę. Præterea vi- — Secunda.
detur aduersari Empedocli, quem tueri tutitur: Nam dicebat Empedocles igne co-
gnosci ignem, terra terram, ac ita de cæteris: adeò quòd sensu tactus vt conflato ex
quatuor elementis quatuor elementa perciperemus: Galenus autem cognitionem
terrę tribuit tactui, ignis visui, aeris auditui, & sic de cæteris. Tertiò aduersatur Plato — Tertia.
ni, quatenus opinionem eius redigit ad opinionem Empedoclis: cum tamen Empe
docles retulerit similitudinem ad corporea elementa, Plato verò non ad hęc, sed ad
rationes, & ideas. Insuper eidem aduersatur; quia Plato similitudinem non tribuebat
instrumento animę, sed rationibus vel principiis eius. Quartò aduersatur veritati, nā — Quarta.
C si consideramus pertinentia ad instrumentum, inueniemus id debere esse denudatū
eo quod recipere debet: oculus debet esse sine colore, auditus sine sono, ac ita de cæ
teris. Demum eius sententia non est vera de mente, mens enim re nera caret instru- — Quinta.
mento corporeo; at perperam Galenus censuit etiam menti instrumentum compere
re: & si vera esset eius sententia de mente, oporteret eam similem esse omnibus, cum
sit apta omnia fieri, ac ita simul rebus contrariis esset similis. Propterea est Tertia opi — Opinio Platonis, & Pythagoræ.
nio Pythagorę & Platonis, qui inquiunt simile cognosci simili: Ideo Aristoteles in
primo de anima 26. inquit: Eodem modo Plato in Timæo Animam constituit ex Ele
mentis, putat enim simile simili cognosci &c. Plato in tribus censebat reperiri simili- — Triplex similitudo ex sententia Platonis.
tudinem: Non enim eam in re corporea collocatam existimabat (vt Empedocles)
sed censebat eam primò esse positam in ideis & rationibus, quæ sunt principia semi-
num Naturę, & vmbrarum in materie apparentium; quæ cum sint similia, supera in-
dicant infera, & īfera nos excitant ad supera: Secundò similitudinē cōsiderabat in nu — Prima.
merosis concētibus, communibusque proprietatibus Geometricis & Arithmeticis, — Secunda
D ex quibus animam in Timæo dixit esse conflatam; quas rationes & concentus modo
quodam corporeo in corporibus quoque reperiri existimabat: Tertiò eādem cōside — Tertia.
rabat in communibus generibus, & principiis; communia genera statuebat, essen-
tiam, motum, statum, identitatem, & alteritatem, Communia vero principia, infini
tum, terminum, & vnitionem, quæ & in corporibus, & in anima reperiri existima-
bat: Demum addebat Plato Animam constare ex principiis motus; vt tum physica,
tum mathematica, tum Diuina, munere similitudinis posset iudicare. Euersio huius
opinionis ex illis præsertim est conspicua, quæ aduersus reminiscentiam in præce-
dentibus dicta fuere: neque hic est locus, vt exactius de ea debeam verba facere. Pro
pterea est quarta opinio Aristotelis; ex cuius sententia dicendum est, duplex esse co — Opinio quarta Aristotelis.
gnitionis genus, vnum per essentiam, alterum per receptionem actionis ab obiecto.
Si cognitio fuerit per essentiam, nedum simile cognoscitur simili, verùm idem codē:
at hoc cognitionis genus nostro instituto non inseruit. Si verò fuerit per receptionē,
duo considerare debemus, facultatem Animę, & habitum: Si habitum inspicimus,

simile

simile noscitur simili; vt habitu Physico iudicamus Physica, ciuili ciuilia, mathema A
tico mathematica, & sic de singulis: Si consideramus facultatem Animæ; vel consi
deramus similitudinem potestate, vel actu: Si potestatem inspicimus, simile cogno
scitur simili; quia facultas cognoscens est potestate talis, quale eius obiectum est
actu: Si consideramus similitudinem actu; Primò dicendum, quòd non adest simi-
litudo modo corporeo (vt censuit Empedocles) neque per rationes & ideas, (vt
censuit Plato) Secundò addendum similitudinem in duobus considerari posse; Pri-
mo in communi quodam genere, communique conditione; Secundò in propria
forma, & natura: Si inspicimus commune genus, simile cognoscitur simili; sensu
corporeo & materiato sensilia materiata, mente abiuncta intelligibilia abiuncta con
sideramus; & hoc commune genus, non vniuocum est, sed ab vno: At si inspici-
mus propriam naturam & formam cognoscētis, & rei quæ cognoscitur, in principio
sunt dissimilia, in fine similia, vt de omni agente & patiente se habere asseruit Arist.
in primo de ortu & interitu, & in secundo de anima: hæc tamen similitudo cogno-
scentis est spiritalis, per imitationem & repręsentationem. Sic Arist. in 3. de ani- B
Approbatur authoritate. Ratio. ma cont. 3. dixit mentem esse potestate talem, sed non hoc. Ratio, quod similia esse
debeant, non propria forma, sed communi quodam genere, est: quia recipiens est
perinde ac materies & genus proximum, quę formas & differentias oppositas
sunt nata recipere; vniuscuiusque enim actus in proprio & definito subiecto est na
tus recipi, vt dicitur in secundo de anima. Hanc similitudinem in communi quodam
genere positam indicauit nobis Arist. in 3. de anima cont. 9. dum ex eo quod aliud
est caro & esse carnis, inferebat ea cognosci vel distincta facultate, vel eadem vario
modo se habente. Eandem quoque similitudinis necessitatem clarius expressit ī sex-
to moralium Nicom. cap. 1. per verba sub initio huius considerationis relata. Neque
Reiicitur annotatio Lambini. assentiendum est Lambino; qui in annotationibus eius libri inquit, Aristotelem
tunc loqui, non ex propria, sed ex aliorum sententia; id enim longè abest ab institu
to Aristotelis & a recta eius loci interpretatione: loquitur enim tunc philosophus ex
propria opinione, ac eam pro causa affert diuisionis mentis in agentem, & contem
Alexander. plantem; eandemque sententiam alibi quoq; protulit, vt patefeci: Ideo Alexander C
in primo de anima eam vt veram approbat. Patet itaque Simile cognosci simili, po-
Epilogus resolutionis. testate, non actu: cognosci simili, genere quodam communi, non forma propria:
cognosci simili, non in principio, sed in fine: cognosci simili, habitu animæ, at
non facultate animæ: & eam similitudinem spiritalem esse, & per imitationem,
non autem per propriam & principalem formā. Ex his quoque cōstat, quomodo ea
intelligi debeant, quæ pro omni parte fuere adducta.

De Prudentia, Quotuplex, Et Quid Sit. *Cap. XXIX.*

Inguli habitus, qui humanam mentem exornant, sui Natura & conditio-
Prudentia exquisitè cognoscenda. ne digni sunt, vt accuratè considerentur: Prudentia tamen maximè om
nium a ciuili debet exquisitè cognosci; cum eadem sit cum Ciuili metho
do, & sola ratione ab ea secernatur: Quæ cum multipliciter vsurpetur,
Prudentia multiplex. a variis eius significationibus ordiri tenemur. Prudentia duplex est; vna diuina, al- D
Diuina. tera mortalium propria. Prudentia diuina est prudentia eminens, seiuncta ab omni
indagatione & imperfectione; quę tribuitur Deo & separatis mentibus, quatenus
eminenti quadam prouidentia, rectisque legibus mundum gubernant: quæ cum
instituto nostro non conducat, prętereunda est. Prudentia mortalium adhuc est du
plex; vel enim est prudentia naturalis, vel humana. Ea, quæ est prudentia natura-
Naturalis. lis, non verè est prudentia, sed vmbra eius; quatenus per naturam & instinctum na
turę iumenta & ferę ea efficiunt, quę etiam faceret vir prudens: Ita Formicę colligen
tes grana; apes fauum conficientes, & Regem sequentes; aues pro temporum varie-
tate mutātes loca, prudentes hac prudentia nuncupātur: de qua legitur (Estote Pru
Humana duplex. dētes sicut serpētes) Prudētia humana adhuc est duplex; vel enim est prudentia spe
Spe. & semine, vel habitu & forma. Spe & semine prudentes dicuntur pueri, dum per na-
turam indicant se ad prudentiam faciles, spemque prębent futurę prudentię: de
qua prudentia mentionem fecit Arist. in sexto moralium Nicom. cap. 13. ac insuper
inprimo

A in primo de Repub. cap. 2. inquiens; Homo Arma tenet per innatam Prudentiam, atque virtutem, quibus plurimum valet in contrarium vti. Altera ex parte prudentia habitu, & forma adhuc est duplex: vel enim vsurpatur pro calliditate & versutia, ac ita diabolus & viri astuti nuncupantur Prudentes, & tales frequenter sunt illi, qui cũ additione Prudentes huius mundi nuncupantur: vel est humana Prudentia proprie sumpta, cum morali virtute coniuncta, media quęrens pro attingendo honesto; & hæc a variis vario modo definita fuit. Dixerunt Stoici, Prudentiam esse scientiam bonorum, malorum, & mediorum; Speusippus in libro de definitionibus Platonis latius eandem explicans dixit; Prudentiam esse scientiam bonorum & malorum, dispositionem homini fælicẽ præbens, qua quid agendum sit & quid non, iudicamus. Verùm his definitionibus nec proprium genus Prudentiæ traditur, non enim Prudentiæ genus est scientia; neque eius differentię rectè & proprię explicantur. Plotinus En. prima lib. 6. cap. 6. dixit; Prudentiam esse intelligentiam, declinantem inferiora, animumque ad superna erigentem. At non intelligentia est pro-
B prium genus Prudentiæ, sed habitus ab ea distinctus, neque erigere ad diuina est propria eius differentia: cum prudentiæ officium potius sit humana gubernare; erigere autem ad diuina, & negligere mortalia, est officium, non Prudentiæ vt Prudentia vniuersè est, sed vt Heroica. Alii dixerunt Prudentiam esse habitum mentis, qua vnusquisque id quod sibi est vtile quærit: in qua significatione Euripides (referente Aristotele in Sexto Moralium Nicomachiorum) Prudentem circumscripsit. Quæ etiam approbanda non est: quoniam Prudentiæ munus principale est quęrere id, quod est maius bonum; huiusmodi est bonum publicum & ciuile, non proprium: Præterea finis prudentię honestum potius, quàm vtile censeri debet. Potest profectò Prudentia variis modis circumscribi: Ea namq; est Regula humanæ vitę; Est lex, quam qui seruat, fęlicem vitam ducit; Est via Regia ad honestum ducens; Est auriga facultatum animę nostrę mortalem hanc vitam ducentium; Est magistra docens ex omnibus elicere bonum; Est acies mentis, quę finem inspiciens, rectè dirigit ordinata in illum. At (cęteris circumscriptionibus prętermissis) dicamus cum
C Aristotele in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 5. Prudentia est habitus cum ratione vera, ad agendum ea dirigens, quę homini bona sunt. Habitus est genus, & cõmunis forma eius. Additur, cum ratione vera: per quod indicatur Prudẽtiam pertinere ad mentem, & ad eam mentis facultatem, quę ratiocinatrix dicitur, gręcè autem λογιστική, ad quam pertinet opinio, vt affirmat Aristoteles in eodem cap. 5. Opinio tamen diuiditur in veram & falsam, Prudentia autem solam partem veram & rectam sibi asciscit. Insuper; dum dicitur; practicus habitus, siue ad agendum dirigens; finis proximus Prudentiæ ostenditur, distinctus a fine Artis, & contemplationis; qui finis est vltima differentia perficiens formam Prudentię: finis autem cuius gratia; est honestum, & summum hominis bonum, qui finis vt notus prętermittitur. Demum explicatur externa materies, in qua prudentia versatur; & sunt ea omnia, quę humanis actionibus subiiciuntur. Quæ circumscriptio breuior redditur afferendo, q̃ sit recta ratio agibilium: Nam Prudentia & Ars non sunt prima operandi principia
D (ea nanque sunt varię facultates animę) sed sunt exemplar, regula, & lex rectè operandi; quam operans nititur pro facultate seruare, ac extrinsecus exprimere, vt suo loco patefeci.

Forma.

Definitio Prudẽtiæ ex sẽtẽtia Stoicorũ. Speusipp⁹.

Plotinus. Euersio.

Aliorum opinio.

Euersio.

Propria opinio. Variæ circũscriptiones.

Definitio ab Aristotele tradita, & breuis Explicatio.

Definitio in pauca reducta.

Conspirantia ad Internam Prudentiæ Constitutionem.
Cap. XXX.

CVm Prudentia sit Forma interna Regia, humanę uitę Magistra, & Dux humanarum actionum; illustribus principiis, insignibus partibus, pręclarisque affectionibus debet esse prędita: Et quoniam in humanis actionibus vt in propria materie versatur, actio autem a fine dirigitur; ideo necesse est pro formanda Prudentia, vt primò finem nobis proponamus, ac erga illum rectè affecti ac conformati simus. Finem postremum & communem nobis voluntas proponit; erga quem, ut etiam erga fines proprios & proximos, nos fir-

Pro formãda Prudentia requirit primò, vt optimum finem nobis proponamus.

T mos

mos & constantes reddunt virtutes illę, quę in morę sunt positę: Quicunq; enim A
consultationis suę non sibi primò congruentem finem proponit, vt in vniuersa sua
actione & consultatione temere agitetur, imprudenterque ruat, necesse est. Pro-
pterea illi, qui seorsum a morali virtute Prudentes nuncupantur, non verè Pruden
tes, sed potius callidi, versuti, & astuti nuncupari merentur. Rectè autem constitu-
Pro formāda Prudentię cōsultatione necessaria est intelligētia Practica. to, & nobis proposito fine, tenemur de mediis rectè consultare: pro qua consultatio
ne rectè formanda; vt pro Scientiis requiritur ille habitus, qui intelligentia Princi-
piorum dicebatur; ita pro hac necessaria est νοῦς, hoc est intelligentia Practica, ad
actionem dirigens; quæ est cognitio exacta eorum singularium, in quibus versatur
actio, vel quæ ad actionem conspirant. Ex attinentibus ad prænotionem finis, præ
sertim elicimus maiorem Syllogismi practici enunciationem; ex attinentibus verò
ad notitiam singularium in quibus actio versatur, & conditionis eorum, elicitur mi
nor: quod non valemus constanter & sine errore efficere, nisi fuerimus experti, &
Historiæ vtiles. in variis cum propriis tum aliorum actionibus versati: ac ob id conferunt Histo-
riæ, confert Peritia morum & consuetudinum variarum nationum; sic sensim, & se- B
rò tandem Prudentia crescit. Pro cuius perfectione congruens constitutio variarum
Memoria vtilis. animæ facultatum est necessaria. Requiritur Memoria; vt distinctè visa seruentur,
& per Phantasiam quærenti media & ratiocinanti ad libitum offerantur. Vtilis est
Solertia. ἀγχίνοια, hoc est solertia & dexteritas ingenii, celerque inuentio medii: quæ quam-
uis propriè pertineat ad contemplationem; tamen, vt cognitio ueri; ita ἀγχίνοια prò
Perspicacitas. consultatione & actioue est vtilis: Insuper necessaria est σύνεσις, hoc est perspicacitas
& acumen ingenii: & est cōgruens ingenii dispositio, qua aliorum dicta rectè appre-
hendimus, congruēter de illis iudicamus, ac ex vno aliud promptè elicimus. Hæc,
non secus ac Prudentia, in rebus dubiis versatur, ac in his, quæ secus se habere pos
sunt: differt tamen a Prudentia; quia ad σύνεσιν pertinet acutè perspicere, recteque
iudicare; Prudentiæ autem officium est dirigere, & imperare. Insuper necessaria est
Sētentia. γνώμη: quæ est sententia recta, ex iudicio prodiens, & a præcedentibus facultatibus
tanquam a Principiis pendens. Demum conspirare debet facultas ea, quam δεινότητα
Vis adagēdum. Arist. nuncupat in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 12. & est vis ac facilitas C
ad ea agenda, quæ pro fine assequendo conducunt; in qua, perinde ac in animi ocu
lo, habitus Prudentię generatur, cum per eam proximè Prudentiæ officium & vis
elucescat: quę facultas, dum sine Prudentia ad malum properat, Versutia nuncupa
tur. Cum itaque tot ad Prudentię absolutionem conspirent: Voluntas, & Virtus, re
Colliguntur cōspirantia ad Prudētiā. ctè disponunt & firmant erga finem vltimum & proximum: Habitus ille, qui νοῦς &
intelligentia practica dicitur, nobis ea offert, ex quibus principia consultationis eli
ciuntur; vel in quibus versari debet actio: Experientia, & Memoria, per phanta-
siam Menti varia euenta offerunt, per quæ rectè paramur ad consultationem, & iu-
dicium: Solertia inuestigat media, & inuenit: σύνεσις apprehendit, & iudicat: ex his
consultatio recta constituitur: ex qua prodit γνώμη sententia nempe recta. Mune-
re autem horum omnium, Prudentia in ea Animi facultate generatur, quæ dicitur
ad agendum idonea: hęc enim proximè ad agendum dirigit, famolantibusque facul
tatibus pręcipit; eam sequitur pręlectio. Prudentiam autem iam formatam, tan-
Affectiones Prudentiæ. quam propriæ affectiones, comitantur Circunspectio, Vigilantia, Prouidentia, Cau D
tio, & similes. Cum autem ad Prudentię absolutionem tot conspirent, quorum inte-
Prudētia cur rara. ger numerus rarò in eodem reperitur; iure optimo Prudentia, vt est pręclara, ita
est rara.

A quo in nobis Pudentia Habitus producatur. *Cap. XXXI.*

DEclararis illis, quę intrinsecus ad Prudentię constitutionem conspirant,
facilius modò principium indagare valemus, per quod Prudentię habi
Producentia habitū Prudētię. tus in animo ingenuo generatur. Qua de re tres sunt principales opinio-
nes. Plato Prudentiā exactā & constantē, cū Sapiētia iunctā cēsuit, & quū
Opiniones trés. Sapiētia doctrina & disciplina in nobis gignit; ppea p eadē principia in nobis gigni
Prudētiā existimauit: qua de re latius verba feci, dū de mō disserui, quo ī nobis virtu

tes

A tes morum producerentur. Cũ enim Plato virtutes morales dixerit esse prudentias, id quod dixit de vna, de reliquis etiam existimauit. Arist. censuit prudentiam experientia, & longo rerum vsu produci. Alii dixere eam nobis per naturam competere: & quoniam munera naturæ sunt munera Dei, ideo Prudentiã Dei esse munus asseruerunt. Quæ opiniones ita se habent, vt omnes aliquid veri includant, præsertim tamen sententia Aristotelis est approbanda: nam dum singula perpendimus, quę ad Prudentiæ absolutionẽ conspirant, inueniemus cuncta ea tria esse necessaria. Pro cuius notitia considerandum primò est, quòd Prudentia, quamuis non sit virtus moralis, cum non pertineat ad appetitum sensuum, neque sit moderatio alicuius perturbationis; maximè tamen iuncta est cum virtute morali: est enim dux earum, & vltimum eius nectitur cum principio moralium virtutum; vltimum enim erat decretum, & sententia quæ præeligenda est; prælectio autem est proximum & principale principium actionum ex morali virtute prodeuntium: Cum itaque Prudentia sit virtus rationalis cum morali iuncta, includit modo aliquo conditiones B vtriusque generis virtutum: Considerandum secundo est, pro exacta Prudentiæ absolutione tria requiri: primò, tamquam principia, requiruntur facultates animæ per naturam congruenter affectæ: secundo, tamquam media, cognitio veri, disciplinæ a quibus principia recipiat; variæque præceptiones virorum prudentum, a quibus homo euasurus Prudens dirigatur: demum tamquam vltimum & finis, qui habitum firmet & absoluat, requiritur accuratus vsus eorum, quæ sub actionem cadunt. Quibus præassumptis dico: Prudentiam, per prima principia, esse munus Naturæ & Dei, per media, doctrinæ, & disciplinæ; per finem, nostro labore, longo rerum vsu, & experientia perfici: Et quoniam hoc maximè est proprium & proximum principium habitus Prudentiæ: ideo, quamuis tres illę sententię aliquid veri includant, pręsertim tamen hęc vera est, quòd experientia & vsu rerum producatur. Ex his elicio primò, iure seniores esse prudentiores: id enim eis competit ratione Principii, Medii, & finis; hoc est per temperamentum, per doctrinam, & per C vsum rerum. Nam si temperamentum inspicimus, contemperatus est in eis feruor ille sanguinis, qui turbabat consultationem, peruertebatque iudicium, & sententiam rectam: insuper lenitę sunt perturbationes, quę animum distrahunt, quarum requiete & compositione anima dicitur fieri Sapiens & Prudens: demum, quia Prudentia exposcit temperamentum quoddam ad frigidum & siccum inclinãs, prodiens ex bile atra congruenter temperata (quod Formicę, Apes, consimiliaque Animalia naturali quadam Prudentia prędita nobis patefaciunt) & huiusmodi temperamentũ senioribus competit; ideo colligere debemus, ob ea quę ad naturam pertinent, seniores esse prudentiores. Quòd prudentiores esse debeant ob doctrinam & vsum rerum, ex se est conspicuum. Ratione igitur principii, medii, & finis, Seniores sunt Prudentiores, nisi nimio senio repuerascant. Propterea rectè Aristoteles in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 9. dixit; Natura iunioribus vires, Senioribus Prudentiam, largitur: Et Plato in Timęo inquit; Non florescit virtus animi, nisi virtus corporis deflorescat. Insuper ex declaratis similiter elicere valemus, cur Mares sint D Prudentiores Fęminis; nam ex eisdem tribus fontibus ratio huius elicitur, vt considerantibus redditur conspicuum: quod intelligi debet semper pręsupposita cęterorum consimilitudine. Nam sententia fuit Heracliti, approbata a Galeno in eo libro quòd animi mores sequantur corporis temperamentum; Splendorem aridum, hoc est spiritus fulgentes, inclinantes ad siccum, reddere animã sapientem & prudentem: Spiritus autem fęminei sexus, redundante quadam humiditate, crassi & obtusi sunt. Tertiò colligere valemus, Astronomos minus rectè rationem reddere, cur senes sint Prudentiores: inquiunt enim eius rei causam esse, quia Senibus pręest Saturnus, qui contemplationis & constantię est dominus; & quia dum nimium sunt senes, redeunt sub imperium Lunę, quę pueritię pręest, ideo tunc repuerascunt. At hęc leuissima sunt. Stellę enim sunt causę remotę, communes, ęquè cuncta fouentes, nemini aduersę, nisi ex euentu; & cum Senes omnes ęquè, vt Senes, sub imperio Saturni sint positi, non propterea sunt æquè prudentes. At commenta Astronomorum, perperam disciplina ea nobili vtentium, missa faciamus: Nam si Stellarum aspectus, cęli constitutio, aerisque ambientis qualitas, vim aliquam habent; ea

Prima Platonis
Secunda Arist.
Tertiã aliorum.
Omnes ex parte verę.
Considerandũ primò.
Quomodo Prudẽtia, cũ nõ sit Virtus moralis, nectatur cum ea.
Considerãdum secundò.
Resolutio difficultatis.
Sententia uerior.
Cur seniores sint prudentiores.
Arist.
Plato.
Cur Mares Prudẽtiores.
Sententia Heracliti.
Damnantur perperam utentes Astronomia.

ad temperamentum redigitur, cum proximè per hominum temperamenta operen- A
tur. Quartò colligemus, quomodo inspiciendo ea tria principia & semina hominum
generi Prudentiam proximè largientia, fieri possint comparationes inter varias na-
tiones; quarum nonnullæ vel natura, vel disciplina, vel vsu, prudentiores, vel impru
dentiores esse videntur. Et qm̄ vsus & experientia maximè valent, ideo demum col-
ligere valemus; iure optimo in amplissimo Senatu Veneto plurimos reperiri senes,
insigni quadam prudentia adeò illustres, vt quilibet eorum nedum Vrbem vnam,
sed amplissimum Regnum aptus esset felicissimè gubernare: nam Ciues in Vrbe li-
bera educati; & præsertim in ea, in qua Imperium optimatum fulget; maximè per
disciplinam & vsum sunt nati reddi prudentes; cum ad Prudentiam educentur, in-
stituantur, & frequenti vsu ac exercitatione ducantur.

Vnde ducat̃ Quòd nationum quædã sint Prudentiores.

Cur in Senatu Veneto tot Prudentes fulgeant.

Diuisio Prudentiæ. *Cap.* XXXII.

CVm definita ac formata hactenus sit Prudentia, sequitur modò, vt de eius B
diuisione loquamur. Quod vt exactius valeamus efficere, operæpreciũ est
primò cum Arist. in 6. Moral. Nic. cap. 8. accipere; Prudentiam & Ciuilem
scientiam habitum esse, fundamento & re vnum, ratione autem & forma
distinctum; Prudentia dicitur, vt ad nos, nostramq; perfectionem refertur; Ciuilis ve-
rò Scĩa, vt refertur ad alios. Quemadmodum enim se habent inter se Virtus vniuersa
& vniuersa Iustitia, ita Prudentiã & ciuilem scientiam se habere censendum est adeò
quod prudentia respicit Virtutem vniuersam, ciuilis autem scientia vniuersam Iu-
stitiam. Prudentia igitur, quæ cum ciuili scientia vnus est habitus, diuiditur: Vel
enim est vnius particularis hominis erga seipsum, & communi voce ac absolutè pru
dentia dr̃; per quam homo ea rectè disponit, quæ ad sui vtilitatem, congruentemq;
institutionem pertinent; cui aduersatur imprudentia, quæ est suimet, & suorum
bonorum negligentia; Vel hæc latè sumpta prudentia respicit alios: Et quia respi-
cere potest cum familiam, tum patriam, & vniuersam ciuitatẽ; ideo diuiditur in C
Domesticam, & Ciuilem. Quæ prudentia Ciuilis adhuc est duplex; Vel enim est
Prudentia Nomothetica, hoc est ferendarum Legum, quæ est domina, Princeps, &
Regia; cuius munus est Leges condere, Magistratus constituere, dominari, impera-
re, pœnas & præmia decernere; Vel est Prudentia, quæ proximè in singulis homi-
num actionibus versatur, & quasi manibus negotia ad Remp. pertinentia tractat;
& hæc communi voce absolutè nuncupatur Ciuilis. Quamuis enim re vera ea me-
reatur ciuilis dici, quę est domina, & ratio ferendarum Legum; tamen; quia mul-
titudo inspicit non principia, sed exitus, & postrema opera; propterea eos nuncu-
pat absolutè ciuiles, qui in singulis magistratuum actionibus versantur, illi enim pro
ximè ciuilia tractant. Demum hæc in singulorum actionibus occupata Prudentia,
etiam est duplex; vel enim est consultrix, vel iudicans: Consultrix in consultatione
& deliberatione versatur, cui omne actionum ciuilium genus vt materies subiici-
tur: Iudicans in iudicio ferendo posita est; nam eius officium est iudicare, quomo-
do actiones sint vel non sint consentaneæ legibus, quibus pęnis vel præmiis dignę D
sint. De his omnibus Prudentiæ partibus, & præsertim de principalibus Arist. latissi-
mè verba fecit: Nam de Prudentia; quæ est suimet absolutè, & nõ per relationem ad
definitum genus administrationis suæ Patriæ; Arist. in libris Moralium Nicom. cu-
mulatissimè disseruit. Prudentia quoque legum ferendarum, quæ domina & Prin-
ceps est, in eisdem libris pręsertim explicata fuit; ad hanc enim Prudentiam duo per
tinent. Vnum, quod est principale, & est cognoscere finem, & principia legum; Finis
vltimus est summum bonum, finis proximus est Virtus, Principia sunt hęc eadem
vna cum Prudentia iuncta. Leges a Virtute prodeunt, & ad Virtutem vt ad finem
proximum dirigunt, vt in quinto Moralium Nicomachiorum asseritur. Hinc leges
ea pręcipiunt, quę ad omnes virtutes pertinent; & qui rectè institutis legibus ob-
temperant, seruant mandata singularum virtutum; Cum autem pertinentia ad sum
mum bonum & ad Virtutes, declarentur in libris de moribus; iure optimo in
eis explicantur illa, quę pręsertim constituunt Prudentiam ferendarum Le-
gum. Alterum minus principale pertinens ad Prudentiam ferendarum Le-
gum,

Prudentia & ciuilis scientia habitus vnus

Diuisio Prudẽtiæ.

Prudentia priuata suimet.

Prudentia domestica

Prudentia ciuilis, quę est duplex.

Prudentia Legum ferẽdarum.

Prudentia exequens.

Prudentia cõsultrix.

Prudentia iudicans.

Vbi explicentur Partes Prudẽtiæ.

A gũ est cognitio quorundã, q̃ sunt propria huius vel illius Vrbis & nationis; quæ in Libris de Repu. vt minus cõibus, accõmodatius considerant. Ex quo constat q́, quãuis in libris de Rep. & Legibus cõdantur leges, instituãturq́, magistratus, recta tñ illarũ, horũq́, instituendorũ ratio, ad libros de moribus pertinet: Propterea iure Ari. in procœmio eorum librorum partem illam absolutè appellat Ciuilem; & summum bonum in ea declaratũ ait pertinere ad disciplinam, quæ princeps & regia sit cæterarũ ad operationem dirigentium: Ex quo etiam constat libros de moribus dignitate pręstare libris de Repub. quamuis secus iudicent: Demum Arist. de cæteris prudentiæ partibus in libris de Repub. & cura familiari disseruit.

Recta ratio condẽdarum Legũ, & instituendorũ Magistratuum ex libris de moribus elicit.

In qua Prudentiæ parte versentur illi, qui Iurisperiti siue Legistæ nuncupantur. Cap. XXXIII.

PRouidentia, Prudẽtia, & Lex, arcto quodam necessitudinis nodo colligantur; ex prudentia. n. oritur prouidẽtia, & ex prouidẽtia lex: ideo, quot sunt
B gradus prudẽtiæ, tot prouidẽtię & legũ reperiri necesse est. Quatuor sunt horum omnium principes gradus: in quorum primo refulget Prudentia, Prouidẽtia, & Lex eminentissima Dei: ex qua in secundo gradu prodeunt & refulgẽt prudentia, prouidentia, & lex Fati: in tertio Naturæ: in quarto Hominum, & nuncupatur prudentia, prouidentia, & lex humana, quæ est tenuis quædam vmbra legum naturæ, fati, & Dei; & eatenus est firma & constãs, quatenus cum pręcedẽtibus principibus legibus conformatur. Et quamuis natura & fatũ reuera idem sint, tñ, quia ratione distinguũtur, ideo leges vtriusq; tamquam distinctę numerantur. In prudentia & legibus Dei Metaphysicus & Theologus versantur, & illi re vera scrutantur principes & eminentissimas leges, modo tamen vario; hi per diuinam reuelationem, illi per humanam indagationem: in legibus Fati & Naturę versatur Physicus: Ciuilis philosophus in his versatur, quę ad quartum gradum pertinent; quę comparatę cum aliis, potius vmbrę legum, quàm verę leges nuncupari merentur. Insuper versari possu-
C mus in hoc quarto legum & prudentię ordine duobus modis. Vel resoluendo illum in sua principia, & priores gradus, quod faciunt illi, qui ex mandato Platonis a sapientia ad prudentiam progrediuntur, nam partes philosophiæ sibi mutuò opem ferunt: & propterea illi; qui primò inspectrici philosophię incumbunt, mox ad ciuiles leges descendunt; legitimè in eis versantur, & per Regiam ianuam ad eas progrediuntur. Propterea prisci Legumlatores inuentionem legum in Deum retulerunt; veluti Moyses, qui Iudęis leges dedit, in Verum Deum; Mercurius Termaximus, qui Aegyptiis condidit leges, in Mercurium; Minos, qui Cretensibus, in Iouem; & sic de cęteris: Quod fecerunt, nedum ob maiorem auctoritatem; verùm insuper, quia re vera rectè conditarum legum origo Deus est; ideo qui legibus obtemperat, Deo dñ'o btemperare, vt ait Plato in quarto de legibus. Sic approbanda maximè est Ciceronis sententia in secundo de legibus dicentis: Non tum incipit lex esse, cum scripta est, sed tum cum orta est; orta est aũt simul cum mente diuina; quamobrem lex vera atq; princeps, apta ad iubendum & ad vetãdum, ratio est recta summi Iouis.
D Alii ex aduerso versantur in humanis legibus, & gradum earum non egrediuntur; qui adhuc id facere valent duobus modis. Primò percurrendo partes omnes ad hunc gradum pertinentes: & hi sunt illi, qui summum bonum, virtutes, & alia proxima legum principia considerant, quæ in libris Moralium Nic. ab Arist. explicantur, ex quibus proximè elicitur recta ratio ferẽdarum Legum: & hi, quamuis non absolutè, tamen in eo quarto prudentię genere perfectè versari dicuntur. Alii demũ reperiuntur; qui cũ in hoc quarto gradu versentur, non vniuersum illũ perquirunt, nec rõnem ferẽdarum legum addiscunt; sed leges perlegunt, eas memoria seruant, per eas iudicant: & hi proculdubio in infima parte huius quarti gradus legum sunt positi, quę est cęterarum partium famula & ministra; vt docet Arist. in 6. Moralium Nicomachiorum cap. 8. & Plato in lib. de Regno; & hi sunt illi, qui consultores & iudices nuncupantur. Ex his constat, nos in quarto legum gradu, quæ humanę & ciuiles dicuntur, tribus modis versari posse: vel cum resolutione vsque ad gradum supremum; quod paucissimi faciunt; vel cum resolutione in principia saltem proxima, ex quibus pro-

Prim° gradus Prudẽtię, Prouidẽtię, & Legum. Gradus secundus. Tertius. Quartus.

In quarto gradu Legum tribus modis uersari ualemus.

ximè elicitur recta ratio ferendarum legum; quod faciunt pauci: vel demum percurrendo leges latas, consultando, & iudicando per eas, neglecta recta ratione ferendarum Legum; quod profectò multi faciunt. Primi sunt absolutè philosophi: Secundi philosophi cum cõtractione, hoc est ciuiles tantùm: Postremi nec quidem digni sunt nomine philosophi; quia philosophari est rem in sua principia resoluere, quod illi nõ faciunt. Sententia est Arist. in 1. Moralium Nic. cap. 13. magis necessariam esse Ciuili philosopho cognitionem animę quam curare profitetur, quàm Medico cognitionem corporis: at Medicus ignarus pertinentium ad corpus, Empiricus, & non iure Medicus nuncupatur: quare longè minus ille iudicandus est ciuilis philosophus, qui ignarus est animæ, & principiorum iuris. Dum aũt quæritur, in qua parte versentur Legistæ siue iurisperiti, absolutè vnica rñsione rñdere non valemus; quia eorum nonnulli vna, alii alia rõne legibus incumbunt. Sat mihi est conditiones eius patefecisse, qui omni ex parte prudens, & verè ciuilis philosophus nuncupari meretur, ego autem cunctos literarum studiosos honoro.

Arist.

De nonnullis, quę Prudentiæ tribuuntur. Cap. XXXIIII.

Seruantia prudẽtiã.

VNusquisque habitus per ea seruatur, quibus gignitur: cũ aũt Prudentia vsu & exercitatione acquiratur, vsu ẽt & exercitatione seruatur ac perficitur. Inter habitus, qui a Prudentia sunt distincti, Temperantia præsertim dr̃ custos & conseruatrix prudentiæ, vt vnà cum Platone dixit Arist. in 6. Mora. Nic. cap. 5. propterea Gręci Temperantiam dixere σωφροσύνην, hoc est cõseruatricem prudentiæ, & iure optimo profectò: temperãtia enim corrigit, frænat, modumq; imponit voluptati: voluptas & dolor ea sunt, quæ præsertĩ nos incõstantes reddere, nostrasq; existimationes peruertere valent; nõ quidem oẽs (non. n. peruertunt existimationes pertinẽtes ad Mathematica, vel physica) sed eas, quæ ad actionem dirigũt: quibus deprauatis, inquinatur virtus, peruerti turq; iudiciũ de fine, sine quibus prudentia seruari non potest: iurè igitur tẽperantia, quę modum pręscribit voluptati & dolori, prudentiæ dr̃ custos. Et considerandum, q̃ omnis voluptas & dolor, dum nõ seruant modum (siue pertineant ad honores, siue ad diuitias, siue ad alia) nos malè disponunt erga finem, & peruertunt prudentiam: & propterea nedum temperantia cõtradistincta ab aliis virtutibus, verùm etiam omnis virtus in more posita, prudentiã seruat; id tñ tribuitur temperantię duplici de cã: Primò, quia significat temperantiam vniuersalem nos rectè disponentem in omni voluptate & dolore: Secundò, quia voluptas & dolor ad propriam Temperantiam pertinentes, vehementissimę omnium sunt, & maximè aptæ peruertere iudicium honesti, & mediorum ducẽtium ad illud. Ideo Homerus 14. Iliados de Cesto Baltheo Veneris lóquens, dixit: Illic est Amor, & cupido, & colloquium, & deceptio, quæ furatur mentem prudenter cogitãtium. De Prudentia inquit Arist. in 6. Moralium Nic. cap. 5. q̃ eius non est virtus; Nam artis Virtus est, prudentię minimè: & iurè profectò. Prudentia enim est prima & cõis regula omnium actionum, & propterea supra se regulam aliam non habet, alioquin nec prima, nec omnium cõsiliatrix esset: de cæteris non sic se hẽt, rectus enim cęterarum vsus prudentię subiicitur: & propterea artis, & cęterorũ habituũ mentis datur virtus recte dirigens usus earum, cum valeamus illis & rectè & perperam uti; prudentię non datur huiusmodi uirtus, sed ea est regula, mensura, & cõis Virtus cęterarũ. Ita censen sententiam illam exponi debere, quæ tñ cõiter longè secus explicatur: & errant interpretum illi, qui uerba Aris. latina reddentes dicunt (Artis porrò Virtus, & pręstantia est aliqua: prudentię autem nulla) Cum addant (pręstantia) quę non ponitur ab Aristotele, sensum eius peruerterunt, falsumq; reddunt, ut ex ea explicatione conspicuũ est: & pręsertim; quia etiam in prudentia cõsideratur pręstãtia & fulgor. Insuper de prudentia cõparata cum arte dr̃ q̃, qui sponte in arte errauerit, ei est pręferendus, qui nõ sponte: in prudentia contra deterior est is, qui sponte sua errauerit, quẽadmodũ & in uirtutibus. Rõ huius drĩę cõspicua est. Nam prudentia, quãuis sit virtus non moralis, sed rõnis; est tñ cum morali virtute necessariò iuncta, vt in præcedentibus patefeci, & propterea in attinentibus ad actionem consimilis eorum est ratio. Iam ego de morali virtute agens patefeci, quomodo qui sponte peccat magis aberret; ideo idipsum de prudentia iudicandũ est, præsertim cum ad agendum prudẽtia & moralis virtus

Cur custodia prudẽtiæ præsertim tribuatur tẽperantiæ.

Homerus

Exponitur locus in 6. moralium cap. 5. q̃d prudentiæ nõ sit uirtus.

Lambini error.

Cur in attinentibus ad prudentiam: qui sponte errat, magis delinquit.

A tus vnà cunspirent. Nam in attinentibus ad prudentiam dum aliquis sponte errat; primò delinquit, quia finem a virtute non recipit: secundò errat; quia peruertit consultationem, præelectionem, & vsum rectum, quæ sunt de ratione eius; & ideo probitatem actionis, & sníam euertit. De arte non sic habet; non enim de ratione eius est congruens præelectio, & rectus vsus: nam perfectio Artificis in habitu artis, & facultate rectè efficiendi proprium opus cum ei libuerit, posita est. Demum in eodem cap. 5. a philosopho dicitur prudentiæ non esse obliuionem, legitur enim eo loci: Sed nec prudentia habitus est cum ratione coniunctus tantùm, idq; ex eo perspici potest, q; huiusmodi habitum delere potest obliuio, prudentiam non potest, &c. Censuit Diuus Thomas (quem ferè omnes sequuntur) Aristotelem tunc secernere prudentiam ab arte: nam prudentia non est recta ratio tantum, quia sic non differret ab arte; sed est recta ratio agibilium: nam ars obliuione deleri potest, prudentia minimè. Verùm (vt censeo) hæc explicatio minimè est approbanda: Quoniam inquit philosophus prudentiam non esse rectam rationem tantū; quia habituū, qui solum sunt recta ratio, hoc est in sola recta ratione sunt positi (vt scientiæ) datur obliuio; prudentiæ non datur: At ars quoque non est tantùm recta ratio, sed effectibilium; ideo non sola disciplina, sed exercitatione comparatur. Præterea dubiū videtur, prudentiæ non esse obliuionem: multi enim reperti sunt, qui cum diu in actionibus non sint versati, imprudentiores euaserunt, multaq; pertinentia ad prudentiam dederunt obliuioni. Cōfirmatur, quia, vt patefeci, prudentia modo aliquo etiam a doctrina & disciplina pendet: insuper pendet ab experientia & vsu rerum, quæ non fiunt sine memoria, & obliuioni tradi possunt. Propterea dicendum censeo Aristotelem in eo cap. primò secernere prudentiam ab arte. Mox: cum asseruerit prudentiam pertinere ad eam animæ partem, quæ ad opinandum valet, & vnà cum opinione in his versari, quæ secus se habere possunt; quoniam posset quispiam putare prudentiam esse opinionem rectam tantùm, & solùm exposcere eam, vt multę veræ opiniones se habent; ac insuper vt se habet sciētia & sapientia: propterea philosophus ab his prudentiam secernens ait, eam nō esse habitum cum ratione iunctum tantùm, alioquin posset obliuioni tradi: obliuio.n. eorum est, quorū phantasmata in memoria seruantur, ex quibus eliciuntur principia rectæ rationis: At prudentia non est recta ratio tantùm, sed vltra rationem rectam exposcit habitum virtutum moralium, & habitum proprium; non sola ratione, sed pręsertim longo vsu & assuetudine cōparatum: eorum aūt, quæ more, assuetudine, & vsu producuntur, non est obliuio: adeo quòd prudentia, vt pendet a sapientia, & posita est in ratione, obliuioni subiicitur; ut autem est agibilium, & longo rerum vsu acquiritur, & cum virtute morali est iuncta, nequaquam. Rectè itaq; loquitur Arist. cum dicat non tradi obliuioni, quia non est recta ratio tantùm. Et pro exactiore notitia considerandum, q; triplici de causa prudentia ratione propria, hoc est quatenus est agibilium, obliuioni non traditur. Prima est, quia vsus eius est maximè continuatus, vt etiam vsus virtutum moralium; quæ continuatio est de ratione earum: Propterea Arist. in 1. Mora. Nicom. dixit virtutem moralem firmiorem esse scientiis. Altera ratio est; quia prudentia, cum dirigat ad actionem, maximè iuncta est cum præelectione & appetitu, quæ facultates non obliuione, sed perturbatione peruertuntur: ideo Arist. in 6. moralium cap. 5. dixit Temperantiā seruare prudentiam. Tertia rō est, quia prudentia propriè vsu rerum cōparatur; quę aūt ab eo prodeunt, nequaquā obliuione delentur. Ars in parte est prudentię similis: nam; quatenus a rōne pendet, & recta ratio est; potest obliuioni tradi: at, quia est effectibilium, & exposcit habitum in instrumentis motus contractum, exercitatione comparatum, non obliuione, sed longo ocio aboletur; vt illis accidit, qui per longū aliquod tēpus artem suā non exercuerunt. Ex his constat primò resolutio difficultatis: cōstat secundò, qūo explicanda sit sniã Arist. constat demū, qūo aduersę rōnes dilui debeāt.

(Margin notes: An prudētiæ sit obliuio. D.Th. — Euersio. — Opinio ꝓpria. Explicatur locus in 6 Moralium. — Quomodo prudētia obliuione deleatur. — Cur ratione ꝓpria nō deleatur obliuione. — Ratio prima. — Secunda. — Tertia. — Ars an obliuioni tradatur. — Epilogus.)

Quos vsus Prudentia præbeat. *Cap. XXXV.*

Rudentia, tanquam fęcundissima planta, saluti humani generis summopere accommodata, vberes ac salutares fructus parere nata est; quos omnes si referre vellem, nimium extenderetur oratio, & in re satis conspicua versarer: ꝑpea paucis ero contētus; ea tñ proferā, quę faculeate cūcta cōtinet.

Prudentia saluberrima. Prudentia sibi finem statuens summum bonum, cum ad salutem nos dirigat, iure op A timo saluberrima censeri debet. Insuper Prudentia: cum terminos præscribat actionibus nostris, mediumque decernat a morali virtute seruandum; quod medium via Tutissima. Regia, via hanc vitam viuentibus tutissima est: rectè Dux securus, & tutus esse dicitur. Præterea Prudentia semper cum virtute morali iuncta est: ac vt dantur Virtutes Naturales, Morales, Heroicę, & Diuinæ; ita putandum est dari Prudentiam Naturalem, Moralem, Heroicam, & Diuinam. Cum itaque prudentia iunctam semper habeat Virtutem, ac eam facultate modo quodam includat; per Virtutem autem ad mores attinentem homo absolutè probus reddatur; iurè censendum est prudentiam op Optima Virtutum. timam esse. Præterea Prudentia, non in vna, sed in omni humana actione versatur 5 omnem dirigit, omnem perficit, omnem formosam reddit, in omni fortuna nos comitatur, ex omni euentu vel prospero vel aduerso bonum elicit, cunctis docet rectè Fidelissima. vti: propterea congruenter fidelissima hominis comes iudicatur; & nullum numen abesse dicitur, dum adest prudentia. Insuper Homo in hunc Terrenum orbem tan- B quam in arenam dimicaturus descendit, in qua a multis inimicis inuaditur & turba Inimici humanæ conditionis. tur: ei occurrunt Inimici animi, Vitium, & ignorantia; Inimici corporis, vt aduersa valetudo, & deprauationes naturę, Inimici demum externi, vt aduersa fortuna: Destitutus Prudentia, a cunctis uincitur, cunctis succumbit: Prudentia sola sola ei arma ministrat, quibus validissimè sibi substernit omnes. Munere enim prudẽtię ingenuus homo aduersa fortunę tela in fortunam retorquet, ac eam victam tanquam illustre Trophæum secum defert: Eiusdem prudentiæ viribus Vitia, perniciosissima animi monstra, prosternit, animique tumultuosas perturbationes moderatur & regit: Et quotiescunque a Naturæ necessitate & Fato inuaditur, Prudentia adstat; dolores leniens, non timenda negligens, incerto malo certissima bona opponens; accedentem Mortem, vt ad se non pertinentem, & tanquam nunciam potioris vitæ, tranquillo animo excipiens: adeò vt animi, corporis, & externam trãquil Potentissima. litatem ac securitatem suis viribus pariat; & propterea potentissima, securissima, & tranquilla simul iudicari meretur: Et præsertim, quia hac homo se vincit, se sibimet C Securissima. reddit amicum; & cum se vicerit, hoc est vehementes aduersasque animi sui per- Trãquilla. turbationes domuerit, vnà & Naturam, & Fortunam, & Fatum vicisse dicitur; Victoriam enim illam sequitur victoria aduersus cætera. Si reliqua humana bona consideramus, inspiciemus ea in uitæ cursu variari; & frequenter, dum magis eorum ope egeremus, nos derelinquere: Hęc; dum magis irritamur, dũ aduersis magis premimur, dum a cæteris derelinquimur; intimius nobis hæret, magis fulget, robustior euadit, arma validiora ministrat. Præterea, si prudentiæ officium cõsideramus saluberrimos eius fructus lucidius intuebimur: officium enim eius est imperare, dirigere, & corrigere; quod profectò est officium regium, adeò vt ob id prudentia ve Regia. rè Regia nuncupetur. Quod vt clarius pateat, considerandum quòd: quemadmo- Prouida. dum Prudentia Diuina, cum Prouidentia & suis Legibus iuncta, vniuersum orbem fęlicissimè regit, per naturam effunditur, cuncta dirigens in congruentem finem: ita hęc prudentia humana, cum sibi consimili prouidentia & legibus iuncta; primò internum hominem, quasi paruum Mundum, Regia sua forma componit, mox per exter- D na effunditur, familiam, & vniuersam Remp. fælicissimè regens. Sic homo prudens est sensilis imago insensilis Rectoris Mundi; & sine Regno verius est Rex, quàm qui Mensura rerum. Regnum occupat sine prudentia: Hęc est mensura verum, quæ vnumquodque tanti facit, quanti fieri debet; Terrena vt Terrena paruipendit; Diuina magnifacit, quia diuina sunt: Et hoc est salutare fundamentum rectę institutionis hominum; ex eo Maximè necessaria. enim tanquam ex fonte omnis error erumpit, quia de rerum precio decipimur. Insuper prudentia in omni Terreni orbis parte, in omni hominis sexu, vitæ genere, statu, sorte, & conditione est necessaria: Hęc enim fęlices euentus auget, aduersos Vigilans. minuit, inchoatos perficit, præteritos recolit, præsentes iudicat, futuros præuidet, Sobria. dolores lenit, voluptates moderatur, appetitum rectę rationi subiicit, cunctis rectè Matura. consulit, præeligenda proponit, rebus adeptis rectè vtitur: semper Circunspecta, Vi Solers. gilans, Sobria, Perspicax, Matura, Opportuna, Solersque est: Hęc neminem deci- Perspicax. Opportuna. pit, nec permittit se ab alio decipi; & demum cuncta, vt ab ipso bono prodeuntia, per congruentia media in optimum finem dirigit: Et iure optimo tot munera ex pru

dentia

A dentia prodeunt, cum viro prudenti Lex Deus sit, imprudenti verò Libido. Ideo congruente metaphora Prudentia a Platone dicebatur auriga humanę vitæ; qua destituti, a perturbationibus, quasi effrænatis equis, præcipites trahimur: dicebatur peritus Nauta, in puppi sedens, a naufragio nos seruans incolumes; Ea enim memoria reuoluens præterita, sua perspicacitate inspiciens præsentia, futurorum ex sui principali conditione est prouida: Propterea omnium nostrarum actionum, consiliorum, & operum dux est; delectum habens rerum honestarum & turpium, bonarum & malarum, vtilium & inutilium; bona parans sibi, familię, & Vrbi. Demum; quia prudentia ordinem, & leges includit; ordo est forma Mundi, splendor rerum, absolutio compositorum, iure prudentia forma, splendor, ac perfectio censeri debet humanarum actionum. Ex his constat, quàm formosa, quàm hominis propria, singulis congruens, Vrbi vtilis, Mundo necessaria, & Deo grata sit Prudentia.

Auriga humanę uitę

Dux humanarum actionum. Splendor rerum.

B *An Prudentia dignitate præstet Virtuti Morali.* Cap. XXXVI.

Varia ad prudentię notitiam pertinentia hactenus sunt explicata: iam enim patuit, Quotuplex sit prudentia, quid sit, ex quibus principiis cum intrinsecus tum extrinsecus prodeat, qualis sit, quosque vsus præbeat. At ex dictis tres magni momenti prodeunt difficultates: Prima est, an prudentia dignitate virtutibus moralibus præstet: Altera; num illi, qui proprio bono neglecto publicum quærunt, vel neglectis humanis quærunt diuina, debeant iudicari prudẽtes: Demum; cum prudentia adeò præclara & vtilis apparuerit, num sapientiæ sit præferenda, vel potius ei primum cedat dignitatis locũ? A prima ordiens, suspicari non inuiria quispiam posset, Virtutẽ Moralem præstantiorem esse prudentia. Primò: Quia finis dignitate præfertur ordinatis ad illum, virtus Moralis (vt monet philosophus) nos rectè disponit erga finem, prudentia in ordinatis ad finẽ, pręstat C igitur Virtus moralis. Confirmatur idipsum: quia Virtus Moralis perficit præelectionem; per Virtutem enim Moralem constanter præeligimus id, quod recta ratione decernitur: in pręelectione autem præsertim collocata est perfectio nostrarũ actionum. Demum: per prudentiam homo non dicitur absolutè probus, sed prudens; at per Morales Virtutes absolutè probus denominatur. Ex aduerso: Cum prudentia consensione omnium dicatur Regula, Dux, & princeps Moralium Virtutum; iure optimo sibi primum dignitatis locum optare videtur. Pro resolutione huius difficultatis dicendum censeo, Aliquid posse alteri præferri; vel ratione proprię & vltimę formę, vel ratione eminentiæ & facultatis: Veluti si quæratur, quid præstantiori modo sit calidum, num Ignis vel Sol; profectò quoad postremam formam ignis dicetur calidior, Sol verò quoad facultatem & eminentiam: Similiter dico, Moralem Virtutem ratione postremi actus & vltimę formę præstare, Prudentiam verò ratione facultatis & eminentiæ: Et quoniam id, quod Virtute & facultate est tale, absolutè D præfertur; propterea Prudentia absolute & Dux, & Regina Virtutum nuncupatur. De prudentia enim non secus ac de Consultorę se habet; qui ex sententia Aristotelis in lib. de Rep. magis efficere opera dicitur, quàm ille, qui suis manibus ea absoluit. Et confirmatur: quia Aristoteles in sexto Moralium cap. VIII. inquit, Ciuilem scientiam esse eandem cum prudentia; & principem prudentiam esse illam, quæ est ratio legum ferendarum: Ciuilis autem scientia cum eo habitu eadem est, qui principatum obtinet: quare in ciuili scientia prudentia princeps & regina statui debet. Super sunt diluendę rationes, quæ Virtutem Moralem præferebant; quæ profectò leues non sunt: & præsertim prima, quæ ex eo sumebatur; quòd Virtus Moralis in fine, prudentia in mediis versetur: quæ sententia num sit vera, apprime est dubium. Aristoteles enim non semper idem videtur dicere, D. Thomas secum pugnare videtur, & Scotus cum Aristotele. Ac vt ab Aristotele ordiar, Aristoteles in secundo Moralium Nicomachiorum cap. VI. definiens Virtutem ait, eam esse collocatam in eo medio, quod a prudentia circunscribitur: & quia id medium est finis Virtutis; in eo.n. positum est honestum, quod a Virtute quæritur; iure apparet prudentiam Virtuti finem præscribere: ideo Virtus dicitur habitus prudentię consentaneus, cumque ratione recta coniunctus, in sexto Moralium cap. 13. Ex aduerso sæpe inquit Virtutem

Prima dubitatio.

Secunda.

Tertia.

An prudẽtia pręstet virtuti Morali.

Rõ prima pro parte Virtutis.

Confirmatio.

Alia ratio.

Quòd prudentia pręstet.

Solutio.

Num Virtus in fine, prudentia in mediis uersetur.

Aristoteles videt secum pugnare.

A nos rectè disponere erga finem, prudentiam in ordinatis ad illum; vt constat cum ex alijs locis, tum ex calce sexti Moralium Nicomachiorum & iure profectò. Nam Virtus moralis ad appetitum pertinet, appetitus finem quærit, ad finemque tendit, Prudentia verò includit consultationem rectam: Consultatio autem, semper præsupposito fine, eoque pro principio sumpto, per resolutionem inquirit media deducentia ad illum. Ideo inquit Aristoteles in calce 9. cap. sexti lib. Moralium Nicomachiorũ. Ac bona sanè consultatio absolutè ea est, quæ, proposito sibi absoluto & totius humanę uitæ fine, bene procedit; quædam autem bona consultatio est, quæ certũ aliquem & proprium finem spectat: Quod si bene consultare prudentium est, bona cõsultatio rectum quoddam consultationis erit, ad vtilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cuius vera existimatio est prudentia, &c. Ex his apertè constat prudentiam in ordinatis ad finem versari. Diuus Tho. in prima secundę quęstio.

D. Tho. videtur sibi aduersa dicere.

66. Art. 3. soluens tertiam rationem inquit, Prudentiam dirigere Virtutes Morales, etiam præscribendo eis finem, finis enim est medium attingere, quod prudentia pręscribitur. Ex aduerso secunda secundæ quęst. 47. Art. vi. ad tertium inquit, finem B præscribi Virtuti morali, non a Prudentia, sed a Synderesi; quæ ratio est per Naturam nobis competens. Scotus tertio Sent. dist. 36. Artic. 2. & Aristoteli & Diuo

Scotus videtur aduersari Aristoteli.

Thomæ aduersari videtur: inquit enim prudentiæ munus esse, decernete finem, & præcipere facultati appetenti vt illum quærat: Ratio eius præcipua est; quia Virtus Moralis semper Naturæ ordine sequitur prudentiam, & propterea in electione proprii finis eandem sequi debet. Res itaque est, cum ex se, tum ob varietatem opinionum, apprime dubia.

Resolutio difficultatis, an Prudentia Finem præscribat Virtuti Morali. Cap. XXXVIII.

Primum quod accipitur.

VT propositę difficultatis lucidior & exactior appareat resolutio, Accipiendum primò est, Finem Virtutum esse duplicem; vnum communem, alte- C rum proprium: Finis communis est summum bonum, confusè & vniuersè sumptum: Finis proprius est id definitum ac proprium honestum, in medio positum, quod proximè ac distinctè a distinctis virtutibus quæritur.

Alterum quod accipitur.

Accipiendum secundò, prudentiam, & rectam consultationem esse duplicem; vnam absolutè talem & cõmunẽ, positã ab Arist in calce 9. cap. sexti Mor. Nico. alterã particularem, contractam ad proprium finem singularium virtutum: per primam præsertim decernimus quid agendum; per alteram, quomodo agendum: prima est communior ac eminentior, altera popularior: prima est præstantior, altera magis propriè nomine prudentiæ designatur.

Resolutio Prima assertio.

His præassumptis, vniuersam difficultatem his tribus assertionibus ita resoluendam censeo. Assero primò, finem communem nequaquam a prudentia præscribi. Ratio est: quia prudentia est ratio recta consultationem includens, consultatio semper fit assumpto fine tanquam noto; finis vltimus & communis alium finem non pręsupponit, alioquin non esset vltimus; quare non potest prudentia, & consultatione decerni: Sed Mens Veri indagatrix illum iudicat D vt bonum, Voluntas vt finem optat, & appetitui sensuum per phantasiam perquirẽdum proponit. Appetitus sensuum quamuis per naturam sit procliuis ad bonum; tamen quia sensum sequitur; qui in iudicando vero bono frequenter decipitur; ideo eget aliquo corrigente, & dirigente: corrigitur autem proximè a Virtute, a qua dirigitur, constansque redditur pro finis indagatione: sic itaque communis & vltimus finis, non a prudentia decernitur; sed ab ea vt iudicatum, approbatum, & optatum accipitur.

Secunda assertio.

Altera assertio est: Proprius singularum Virtutum finis a communi prudentia, communique recta consultatione circunscribitur. Ratio est; quia finis proprius relatus ad communem obtinet rationem medii: ideo prudentia; assumpto tanquam principio communi bono, communique fine; de cæteris vt de mediis rectè consultat, rectèque eos circunscribit. Hoc lucidissimè expressit Aristoteles in calce noni cap. sexti lib. Moralium Nicomachiotum, cuius verba iam retuli. Cum itaque decernere media ordinata in finem vltimum, sit officium vniuersę prudentię;

&

A & finis proprius singularum virtutum relatus ad finem vltimum, obtineat locum medii, iure colligendum est, quòd decernere illum sit officium Vniuersę prudentię. Tertia Assertio est: Prudentia tantùm in mediis versatur. Ratio est, quia semper ratiocinatur asumpto fine aliquo, ad quem dum cætera referuntur, obtinent locum medii.

Tertia assertio.

Addo tamen, Versari circa finem proximum Virtutum contingere dupliciter: vel statuendo terminos eius, vt expedit pro fine postremo, & hoc est officium vniuersalis prudentię dirigentis ad commune bonum: vel constantem reddendo appetitum pro eius tanquam proprii finis indagatione, quod est munus virtutis. Ex his cōstat, quomodo Prudentia tantùm in mediis versetur, Virtus verò nos rectè disponat erga finem: & dum Aristoteles inquit, Virturem nos rectè disponere erga finem, prudētiam assumpto fine per consultationem inquirere media; id præsertim de prudentia propria singularum virtutum intelligi debet.

Versari in fine contingit dupliciter.

Ex his elicio primò, Aristotelem non secum pugnare. Elicio secundò, hac consideratione veram esse sententiam Scoti asserentis prudentiam præscribere singulis Virtutibus proprium finem: Præscribit.n.

Primum quod elicitur Secundū.

B illum non propria, sed vniuersa prudentia; nec sub ratione finis, sed medii; adeò vt finem præscribat, non formaliter vt finem, sed vt medium, cui accidit vt aliqua consideratione sit finis. Ex quo constat malè loqui Scotum, cum dicat prudentiam decernere finem, & præcipere facultati appetenti vt illum quærat, quia in electione proprii finis virtus sequitur prudentiam, &c. Malè inquam loquitur: Primò, quia appetitus non dicitur eligere finem; Electio enim est mediorum, non finis, vt docet Aristoteles: Secundò, quia (vt patuit) prudentia non illum inspicit vt finem, dum illum decernit: Tertiò; quia nedum Virtus sequitur Prudentiam, sed etiam econtra Prudentia Virtutem; sunt enim distincta ratione sibi inuicem causę, & quælibet vt causa est altera prior; Quartò malè inquit prudentiam præcipere facultati appetenti, vt finem quærat; Nam Prudentia solùm decernit & circunscribit finem propriū tanquam medium; At Virtus moralis ea est, quæ constantem reddit appetitum in quærendo proprio fine: ideo dixit Aristoteles Virtutem & Vitium rectè statuere, vel peruertere principia prudentię; & nos rectè, vel perperam erga finem disponere.

Scotus minus rectè loquitur.

C Elicio tertiò, Diuum Thomam non secum pugnare; quoniam Prudentia absoluta, eminensque consultatio, decernit finem proprium virtutum; non tamen sub ratione finis, vt patefeci: prudentia verò, & bona consultatio sequens & particularis, accipit illum finem vt optatum, eoque tanquam principio vtitur pro inuentione mediorum.

Tertium quod elicitur.

Dubia tamen est eius sententia, cum dicat finem proprium decerni a Synteresi: Primò; quia ea non numeratur ab Aristotele inter facultates humanę rationis, tanquam distincta a cæteris: Secundò; quia finis proprius non humana naturali ratione circunscribitur, sed vniuersali prudentia & consultatione, absolutè bonum principii loco accipiente.

Sententia D. Tho. in dubiū vertitur.

Colligo quartò resolutionem principalis difficultatis; ex dictis enim constat prudentiam dignitate antecellere Moralibus Virtutibus: quia vel eis præscribit finem proximum per primam & vniuersalem consultationem, vel per secundam eius consultationem modum eis tradit assequendi finem primò præscriptum; cum virtus solùm nos constantes erga illū reddat. Sic a Prudentia vniuersus ordo, vniuersaque recta institutio ortum ducit.

Quartum quod colligitur.

D Addebatur, quòd virtus perficit præelectionem. Respondeo cum Aristotele prope calcem sexti Moralium, perfectionem præelectionis ex duobus pendere; ex recta prudentię consultatione, & virtute: primum dirigit, & nobiliori modo concurrit.

Diluitur altera ratio.

Dicebatur vltimò, per virtutem dici hominem absolutè probum. Respondeo cum Aristotele in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. dicente, sine Prudentia neminem posse propriè dici virum probum: Insuper hoc est commune omni virtuti rationali; per nullam enim earum homo dicitur absolutè probus, cum tamen Sapientia præstet morali virtuti, cuius rei ratio in progressu patebit.

Diluitur ratio postrema.

An Viri Ciuiles & Religiosi mereantur dici Prudentes. Cap. XXXVIII.

IVre optimo dubitabatur; an illi, qui neglecto proprio bono Publicę curę incumbunt, vel neglectis humanis se totos dicāt diuino cultui, mereantur dici prudentes: Apparet enim eos non esse Prudentes; cum officium Prudentis sit, se pro facultate

cultate

cultate perficere, & proprium bonum quærere: Ideo Euripides (referente Aristotele: in sexto moralium Nicomachiorum cap. VIII.) inficiabatur eos esse prudentes. A Cui difficultati breuibus respondens dico, vt virtutum, ita prudentię varios dari gradus; & eminentiori gradui virtutis eminentiorem respondere Prudentię gradum: prudentia enim tradit media pro assequendo fine virtutis. Dantur virtutes Morales, Ciuiles, Heroicę, Diuinę; similiter dantur gradus Prudentię eis respondentes. Quicunque neglectis bonis propriis Ciuili curę dant operam, non sunt prudentes ea vulgari & populari prudẽtia, quæ solùm est sumer, de qua loquebatur Euripides; quę etiam propriè Prudentia censeri non meretur: Verè enim prudens est, qui maius sibi bonũ parat; maius bonũ est publicũ, & cõmune multis; ideo qui multis prodest, verè se perficit, & hoc est officiũ Charitatis, & proprię Prudentię: sunt igitur hi prudentes vera ciuili prudentia, quę Moralem eleuat, & ad gradum eminentiorem perducit: similiter illi, qui neglectis humanis quærunt Diuina, dicuntur prudentes prudentia Heroica vel diuina, ob varietatem gradus Virtutis. At quæres, num illi; qui, neglectis publicis curis, se totos contemplationi tradunt; debeant censeri Prudentes. B Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 7. id negat, inquiens: Quocirca Anaxagoram, Thaletem, cæterosque tales viros, Sapientes quidem esse dicũtur, Prudentes verò nequaquam; cum uideãtur ea, quæ sibi vtilia sunt, ignorare, &c. Similiter Plato in Theæteto asseruit, philosophum in rebus agendis se deridendum patefacere, & propterea carere recta ratione agibilium. Respondens huic difficultati dico, huiusmodi homines vt plurimum non esse Prudentes Prudentia Ciuili; quæ longo rerum vsu compararur, de qua præsertim verba facimus: esse tamen prudentes quodam eminentiori gradu, quatenus medium præeligunt, quod proximius eos ad finem vltimum perducit; dummodo, dum id faciunt, non adeò negligant suam patriam, vt ob eorum negligentiam in perniciem dilabatur: qui enim id facerent, in vitio essent, cum quo Prudentia seruari non valet. Et demum veri Sapientes sunt Prudentes pro primo Prudentię principio, at non semper pro forma postrema: nam (vt dicebat Plato) a Sapientia ad Prudentiam progressio est.

Quatuor prudentię gradus.

An contẽplationi incũbentes sint prudẽtes.

Solutio.

C

Tertia Dubitatio proponitur, quæ est; num Prudentia præstet Sapientiæ, vel econtra: & pro parte Prudentiæ referuntur rõnes. Cap. XL.

De præstãtia Ciuilis & Inspectricis Virtutis.

Tilis, pulchra, & frequenter inter viros celebres agitata est ea quæstio; num Sapientia principatum obtineat, vel potius Prudentię cedat. Hęc est lis illa, quę versatur inter actionem & contemplationem, Vitam in actione ac in contemplatione collocatam; inter eos, qui iuri Ciuili & contemplationi nauant operam; ac demum inter summum bonum, quod in actione est positum, & illud quod est positum in contemplatione: Quæ dubitatio nedum ex se ardua est, verùm præsertim ob auctoritatem & rationes vtriusque partis; Ciuiles enim philosophi vnam, alteram Viri, qui contemplationi incumbunt, pro facultate tuentur: de qua difficultate multa dicuntur ab Aristotele in sexto & decimo Moralium Nicomachiorum; multa ab Academicis, & aliis viris illustribus. Pro parte Prudentiæ & Ciuilis scientię Iuris prudentes insurgunt: qui copiosa oratione, auctoritate, & viribus, Imperatoriam suam Maiestatem exornant, ad ęthera tollunt; contemplationem verò, vt vilem, humilem, nudam, & pauperem, negligunt & parui pendunt: Nitar multa paucis perstringere. D Colligitur primò præstantia prudentię, & Ciuilis vitæ ex regula sumpta ab oppositis: id enim, cuius oppositum est deterius, debet censeri præstantius: oppositum huius vitæ & habitus esse deterius patet; nam prudentiæ iuncta est moralis virtus, imprudentię vitium; per imprudentiam & vitium homo absolutè dicitur infamis, pæna dignus, & prauus, per inscitiam oppositam sapientię non sic se habet: quare Prudentia, & moralis virtus præferri debet dignitate Sapientię: Ideo de uitioso dicitur, quòd melius est ei non esse quàm esse, nõ de ignaro. Propterea rectè Scotus 4. sent, dist. 49. quæst. 4. dixit; Odisse Deum est deterius, quàm malè de eo sentire. Confirmatur: Quia bonum absolutè, præferri debet bono cum additione & contractione; Virtus moralis, cuius dux est Prudentia,

Rationes pro dignitate Ciuilis scientię.

Ratio prima.

Confirmatio.

A tia, reddit nos absolutè probos; sapientia non sic se habet: quicunque enim morali
virtute est ornatus, absolutè dicitur vir bonus; Vir autem sapiens non absolutè bo-
nus dicitur sed cum additione, vt bonus physicus, bonus Metaphysicus. Propterea
Diuus Augustinus xi. de Ciuita. Dei cap. 28. asseruit: Neque Vir bonus absolutè di- D. Augustinus.
citur, qui scit quod bonum est, sed qui diligit. Præterea (vt nos, cum in Philebo, Ratio secunda.
tum sæpe alibi, monet Plato) dum perpendere volumus naturam & conditionem
alicuius, debemus eam puram, nudatam, seorsumque a ceteris considerare; & dum
inter duo fit comparatio, id considerare tenemur, quod est proprium vtriusque:
At si nos Sapientiam perpendimus destitutam Prudentia & morali virtute, ea erit vt
gladius acutus in manu furentis, perniciosa, & infamis; Ex aduerso autem prudentia,
quæ morales virtutes comitatur, seorsum a sapientia, semper vtilis & honoranda
iudicatur, reddens homines probos: exemplo nobis sunt innumeri Ciues pruden-
tes & probi, qui sine sapientia in sua Republica vt stellæ resulserunt. Tertiò id ipsum Ratio tertia.
B ostenditur ratione sumpta a fine: Finis contemplationis est verum, finis actionis est
honestum & bonum: Et quamuis ens bonum & verum inuicem conuertantur, di-
stinguuntur tamen ratione, & ratio boni pręfertur rationi veri; cum vnumquodque
eatenus sit finis & optetur, quatenus bonum est: Quoniam igitur optimo nil melius
est, propterea nil melius excogitari potest fine actionis. Quæ ratio a fine sumpta cō
firmatur: Nam Ciuilis scientia summum hominis bonum considerat, ad illudque Cōfirmatio.
nos ducit; Sapientia Mundum speculatur a summo bono pendentem, ad illudque or
dinatum: at summum bonum Mundo debet præferri, quia Mundus a bono pendet,
& ad bonum tendit; ideo summi boni dicitur finis. Quartò sumi potest ratio ex eo, Rō quarta.
quod ad nos pertinet, nobisque conducit: Vnusquisque enim in eo tenetur versari,
quod ad eum pertinet, eique vtile est; ea verò, quæ non pertinent ad illum, debet
missa facere, nec iudicare esse summum bonum eius: At Prudentia, virtutes
morales, earumque actiones ad hominem pertinent, eique sunt vtiles; Sapientia
C autem, cura Mundi, ordo rerum, pertinent ad Deum: Ea igitur summum hominis
bonum, non hęc statui debet. Hinc dicitur: Mitte arcana Dei, nec plus sapere quàm
oportet sapere; nam Sapientia inflat, & stultitia est apud Deum. Et rectè monebat
Simonides: Cum simus mortales, quæramus mortalia, diuina autem diuinis dere-
linquamus; nam vt legitur in Sacris literis: Cęlum cęli domino, Terram autem de-
dit filiis hominum: Non debent populi perquirere secreta Principium, quare nec
homines Dei: Mundus seruabitur a Deo, etiam si a nullo cognoscatur. Nullam igi-
tur præbet vtilitatem contemplatio ordinis & causarum mundi; & siquam præbet,
eam illi soli præbet, qui speculatur. At Vir Ciuilis & prudens, nedum sibi, sed &
Domui, & Vrbi, & Orbi prodest, bonum autem quò est communius, eò præclarius
& pręstantius censeri debet: Nos autem recordari debemus, quòd vt ait Plato; Non
tantùm nobis nati sumus, sed ortus nostri partem patria vendicat, partem parentes,
partem amici: Propterea de viro contemplationi addicto iure & patria & parentes
D & amici conquæri debent, tanquam ab eo derelicti. Et errauit Archimedes, dum
in obsidione suæ patriæ, neglecta custodia eius, contemplationi mathematicorum
nauabat operam. Præterea id quintò colligi potest ex re effecta, & per huiusmodi Rō quinta.
habitus formata: Nam ille habitus, eaque Virtus, Princeps & Regina censeri debet,
per quam homo naturę legibus Princeps & Rex constituitur: At Ciuilis Prudentia,
non autem sapientia, talis est. Quod ostenditur latissimè a Platone in lib. de Regno,
& conceditur ab Aristotele: per Prudentiam enim conduntur leges, formantur Res-
publicæ, deprauatæ emendantur; Et homo, qui Prudentię habitu fuerit honesta-
tus, forma Regia, habituque Principis dicitur præditus; Ac insuper quicunque in
Vrbe cæteris Prudentia præstat, ille per naturam in ea Vrbe Princeps iudicari mere
tur, vt in primo de Rep. monuit Aristoteles; quod patet exemplo eorum animalium,
quæ per naturam sunt prædita duce, vt Apum, & similium: immo homo propterea
iumentis & feris dominari dicitur, quia eis prudentia præstat. Sextò vti possumus Ratio sexta.
ratione sumpta ex debito & officio proprio hominis. Tenetur homo diligere Deum,
& prodesse proximo; quare ea virtus præferenda est, per quam Deo gratiores, & a
cæteris amabiliores reddimur: at bene agendo hæc duo consequimur, non autem
contemplando; præcipit enim Deus (Dilige Dominum tuum, & proximum tuum)

Non

Non præcipit, vt speculemur arcana: Insuper amabiliores sumus ac vtiliores aliis A
munere probitatis; quę animos allicit, & opem affert egenis; quàm munere con
Confirmatio. templationis. Confirmatur ratione sumpta ex Aristotele in 12. Metaphysicę asse-
rente, Intelligentias Cęli fore inutiles, nisi mouerent: cum autem intelligentiæ, quę
eminenter sapiunt, & sublimi contemplatione refulgent; nisi operentur, censeantur
inutiles: dicent, quid dicendũ erit de homine soli cõtemplationi addicto; cui non sa-
pientia nec contemplatio exacta, sed sola eius vmbra competit? Immo asserit Aristo
teles in lib. de Rep. ꝙ nec Deus optimè se haberet, si omni externa actione esset destī
tutus. Propterea conspicimus ipsasmet humanas scientias, ne penitus sint inanes,
ad aliquod opus dirigere: Physica per Physicã Magiam docet operari, Mathematica
plura nos efficere docet; Metaphysica; nisi proximè, saltem per intermedias sciẽtias,
ad opus aliquod dirigit: adeò vt pateat in actione fructum & summum bonum esse
Rô septima. positum. Septima ratio ex eo peti potest; quia Sapientia apta est cum miseria iungi;
Prudentia nequaquam: potest Vir Sapiens Prudentia & morali Virtute destitutus,
a Fortuna aduersa agitari, ei succumbere, in vitia labi, ac ita miserè viuere: Pru- B
dens econtra, quia in omni Fortunę euentu se constantem præbet; & est cubi instar,
quod agitari potest, prosterni nequaquam; miser nunquam euadere potest. Insuper,
Prudentia semper, & omnibus frugifera est: contemplatio autem, & humana sapiẽ
tia, sæpe nos deuiare facit a vero, & deprauatę hæresis est origo; vt patet de variis,
de quibus Aristoteles secus sentit, ac sentiant Theologi. Propterea Plato in Apolo-
gia inquit; Communi voce facilè philosophis hęc obiici solent, eos neque sublimia
super terram, neque profunda sub terra, neque Deos esse putare: Quod etiam in sex
to de Rep. affirmauit; & Auerroes in procemio suarum destructionem dixit, Theo-
Rô octaua. logos & Philosophos inter se pugnate. Demum id ostenditur: quia propter quod vnũ
quodque, & illud magis: At per prudentiam & morales virtutes cætera omnia red-
duntur nobis bona; quia hę solę nobis tradunt vsum rectum cunctorum, sine quo
nil nobis bonum esse potest: hę itaque inter humana bona principatum obtinent.
Multiplici igitur ratione Prudentia videtur præstare Sapientiæ, & inter habitus om-
nes principatum obtinere. C

Auctoritates nonnullæ pro dignitate Ciuilis Prudentiæ. Cap. XLI.

PRæstantia Ciuilis Prudentię, quæ firmissimis rationibus refulsit, illustri-
bus etiam auctoritatibus confirmatur. Et ordiens ab Aristotele, quærit ip
Aristoteles. se in secundo cap. primi lib. Moralium Nicomachiorum, ad quam scien-
tiam pertineat summi boni consideratio. Respondens ait, pertinere ad
eam, quæ cæterarum Princeps & domina est, qualem asserit esse Ciuilem scientiã;
quod ostendit inquiens: Nam, & quas in Rep. scientias esse oporteat, & quas quis-
que discere debeat, & quatenus, ea statuit ac præscribit; facultates autem eas quæ
summo in honore sunt, ut Artem Imperatoriã, & Oeconomicam, & Rhetoricam,
huic esse subiectas videmus. &c. Asserit itaque Aristoteles, & firma ratione ostendit,
Ciuilem Prudentiam esse dominam, principem, & imperare cæteris; & propterea
considerationem summi boni ad eam pertinere: at si Sapientia præstaret; ad Sapien D
tiam, non ad Ciuilem prudentiam pertineret consideratio summi boni: cum igitur
Prudentia imperet sapientiæ, & summum bonum consideret, iure optimo principa
tum obtinet. Præterea in primo de Rep. cap. 2. inquit, Hominem Natura esse Ciui
le Animal, & eum, qui non fortuna, sed natura alienus est a Ciuitate, aut impro-
bum esse, aut homine præstantiorem. Hinc Homerũ homini in contumeliam obii-
ciebat, quòd iure, tribu, domoque careret; & post pauca: Quicunque esse in socie
tate nequit, aut nihilo indiget propter copiam, vt pars Ciuitatis non habetur; prop
terea aut bestia erit, aut Deus; &c. Addamus autem nos: Cum homo ille Deus dici
non possit; reliquum est, vt ex sententia Aristoelis sit bestia, ac præter naturam con
stitutus; cum homo per naturam sit Ciuile animal. Plato quoque clarius id ipsum sæ
Plato. pe affirmasse visus est. Nam in libro de philosophia ostendit, Philosophari non esse
plurima scire, sed seipsum cognoscere, quod sapere est; seipsum autem cognoscere,
est prudentiam & Iustitiam colere; adeò vt philosophi munus sit dirigere & corrige
re

A re humanas actiones: & quicunque hoc non facit, tanquam inutilis Planta, ex hu-
mano viridario abscindi & reiici debet. Insuper Epist. x. inquit: Firmitatem, Fidē,
Sinceritatem, veram esse philosophiam existimo; alias vero scientias & facultates si
quis ornamenta nuncupauerit, rectè appellabit, &c. Manifestissimè Plato Ciuilem
prudentiam contemplationi præfert. Et in Euthydæmo Aeschylis sententiam appro
bat dicentis; Ciuilem scientiam Puppi Ciuitatis præsidere, Gubernacula totius te-
nentem, dominam omnium, cunctaque vtilia reddentem. Quod etiam confirmauit
sub initio Menexeni, dum in persona Socratis dixit: Quid tum ad Senatum? an for-
tè, quia disciplinæ philosophięque finem adeptum iam & satis profecisse te putas,
maiora posthac aggredi studes, nobisque senioribus ipse iuuenis imperare? &c.
His verbis Magistratus & curam Reip. Plato præfert Philosophiæ Theoricæ: & teti-
git rationem illam, qua vsus deinde est Aristoteles in primo Moralium Nicomachio
rum cap. 2. Præterea in Theæteto inquit philosophum speculari, quæ attinent ad
vniuersum; his neglectis, quæ nobis sunt proxima: Et quemadmodum Thaletem,
B dum cælum conspiceret, intentum Syderibus, in foueam cadentem, Thracensis
quædam eius ancilla facetè nimium carpsit; quòd quæ in Cęlo sunt peruidere contē
deret, proxima verò pedibus non videret: id ipsum similiter omnibus, qui in Philo
sophia versantur, obiici posse asseruit, latet enim Philosophum, non modò quid a-
gat eius proximus, sed ferè homo ne sit an brutum; &c. Et latissimè in eo dialogo
manifestat, philosophum contemplationi incumbentem, ad disputationes forenses
& ad actiones minimè aptum esse; sed deridendum, superbum, contemptoremque
se patefacere. Ac demum, vt cætera pręteream, inquit in Gorgia: Philosophia gra
tiosa res est & venusta, si quis illam moderatè in adolescentiaque attingat; si autem
vltra modum tempus in ea contriuerit, hominum est corruptela. Ideo in Phædone
in persona Socratis inquit: Cum philosophiæ incumberem Naturali, vsque adeo
sum occæcatus; vt ea etiam, quæ prius manifestè sciebam, vt mihi aliisque videba
tur, dediscerem. Socrates nedum verbis & ratione Ciuilem prudentiam prætulit,
verùm insuper opera id ipsum præstitit; cum neglecta contemplatione, actioni se di
C cauerit: propterea de eo dixit Cicero; quod philosophiam a cælo; hoc est a diuino-
rum contemplatione, deduxit in terram ad curam hominum, & rectam eorum in-
stitutionem. Iamblichus in lib. de Mysteriis Aegyptiorum sect. 2. cap. xi. inquit: Non
cognitio & intelligentia Diis copulat sacrificantes, sed obseruatio & perfectio operū
ineffabilium, omni intelligentia superior, atque ineffabilium vis Symbolorum so-
lis cognita Diis; &c. Insuper sententia fuit Porphyrii, quòd Inquisitio animum Puri — Stoici.
ficat, Amor Deificat. Stoici solam philosophiam moralem magnifecerunt. Propte-
rea Seneca Stoicis addictus Epist. 20. inquit: Facere docet philosophia, non dice-
re, & hoc exigit vt ad Legem suam quisque viuat; indicans, vt facta dictis, ita ciui-
lem prudentiam contemplationi præstare. Et Epistola 89. latissimè ostendit, quot de
trimenta afferat nimia subtilitas, & quàm infesta sit veritati; indicans nos temere in
eis laborare, quorum certi esse non valemus, & a bono certo nos deuiant. Inde or-
tum duxere tot ac tam præclarę Stoicorum sententię, ad rectam humanæ uitę insti-
D tutionem pertinentes, ad bonum, ad honestum, ad vitam cum virtute ducendam
nos inuitantes. Ex Theologorum quoque fontibus eandem veritatem haurire vale- — Theologi
mus; Mandata enim Dei ad actionem nos dirigunt, non ad contemplationem: Præ
cipit Deus vt proximum diligamus, hunc negligit contemplator: præcipit vt implea
mus opera Charitatis, quod contemplator non fertur. Et iure ad actionem eius man
data nos dirigunt: Nos enim modò sumus in statu peccati, ideo actione ac sudore
id bonum quærere tenemus, ad quod nati & ordinati sumus: Nam Adam in statu
innocētię totus in Deum conuersus contemplationi incumbebat; at ob peccatum
euasit actor, cæpitse cooperire, & ad inferiora conuerti: in quo statu cum nos mo-
dò simus positi, niti debemus vt per congruentes actiones fęlices euadamus. Multa
ex Theologis huc afferre possem, quæ vt minus instituto nostro inseruientia missa fa
cio. Nec obesse videtur quod in Euangelio dicitur, Martam indicantem actionem
nimium dici solicitam; Mariam verò denotantem contemplationem elegisse partem
optimam, quæ in ęternum non auferetur ab ea: Nam tunc non fit comparatio inter
Vitam actiuam & contemplatiuam, sed potius inter spiritalem & corpoream: Maria
cura-

curabat pertinentia ad Spiritum; Marta pertinentia ad Victum, ad curam corporis, A
& domesticam; propterea turbabatur erga plurima: immo Maria ea fuit, quæ vnxit
pedes Christi, & insersit capillis. Ratione igitur & auctoritate patet, Ciuilem Pru-
dentiam in actione positam sapientię & contemplationi esse præferendam. Propte-
Scotus. rea Scotus Vir acutissimus quarto sent. dist. 49. actionem prætulit contemplationi;
est enim actio præsenti vitę accommodatior, magis propria, maioris meriti, & fir-
Henricus. mior, quàm contemplatio. Henricus quoque de Gandauo Quolib. 12. eiusdē fuit sē
tentię. Non iniuria igitur Multi uiri illustres Ciuili Prudentię principatum tribue-
runt; idque ita fecerunt, vt nonnulli ausi sint asserere contemplationem tanquam
ex Matre ortum duxisse ex Otio eorum hominum, qui cum inepti essent ad actiones,
ac ad assequendos magistratus & honores, se ab hominum cætu abdicarunt; cuius
Patrem dicunt fuisse Superbiam, quia viri contemplationi incumbentes persimiles
sunt Gigantibus, tentantibus ascendere in Cęlum, & se ęquare Deo; immo tentan-
tibus potius de cęlo repellere Deos, cum de diuinis frequenter malè sentiant: Prop-
terea ratione Patris pœna egent, ratione Matris ueluti inutiles sunt negligendi; & B
permittendum, vt intra suum thalamum macie, squallore, & atra bile consumantur.

Rationes pro Præstantia Contemplationis. Cap. XLII.

HEus Inspetrix philosophia vbi vbi es? nō ne aduertis, dum tuę cōtemplatio
ni incumbis, quot crimina tibi obiiciuntur? non consideras, quam mise-
rè damnaris? est necesse, vt vel te purges a crimine, vel vt latens semper
in tenebris penitus euanescas: Et præsertim, quia nemo audet tuas defen
dere Partes; ne a Viris ciuilibus in magistratu constitutis, a principibus, a Regibus
opprimatur. Rhetores & Aduocati pro te non surgent; nedum quia Ciuili scientię
sunt coniuncti, verùm insuper, quia sine præmio id non faciunt; tu autem nuda &
mendica iaces; quare de rę tua malè agitur: & vereor ne tibi id accidat, quod con-
tigit Socrati, qui ob pecunię inopiam damnatus fuit. At bono animo esto; nam Ve
ritas ex se loquitur, conculata resurgit, diu tecta refulget, ac etiam inuitos ad sibi as- C
sentiendum compellit; Qui igitur veritatem inspicere cupiunt, non per alienas vias,
Ciuiles vili pēdētes cō templatio nē seipsos destruunt. sed per tuas progrediantur, & fulgentissimam eam inspicient. Et præsertim, quia Ci
uiles philosophi, dum aduersus te dimicant, semetipsos euertunt & interficiunt:
Ciuilis enim philosophia, cuius officium est componere mores, proles est contem-
plationis, & a contemplatione sua ducit principia; qui autē sua principia destruit, se
metipsum necat & destruit. Dum dimicant aduersus conremplationem, dimicant
aduersus parentem suum: qui dimicat aduersus suum parentem, peruertit bonos
mores: quare moralis non amplius est moralis, dum aduersus contemplationem in-
surgit: verè itaque seipsum necat Ciuilis, dum contemplationi Parenti suo, a quo
semina & principia recipit, pręferri tentat. Et iure optimo Philosophia inspectrix de
Ciuili dicere potest: Filios peperi, & enutriui; ipsi autem spreuerunt me. Cum ita-
Rō prima. que contemplatio pariat actionem, eam dirigat, eique principia tradat, vt patuit in
procemio; iure ei dignitate præstat. Hinc dixit Plato in Phædro, nomen sapientis ma D
gnum esse, & soli Deo competere: absolutè enim soli competit Deo, homini verò vt
Deum æmulatur, eique pro facultate redditur similis; nomen autem prudentis non
Ratio secū da. adeò magnum dicitur. Et confirmatur ratione sumpta ex origine, nam Vita Ciuilis
ortum duxit ex imbecillitate & impotentia: Quia enim homines non poterant seiun
cti viuere, sed laniabantur a feris; ideo Vrbes condidere, & cæpere vitam Ciuilem
viuere: Cum ex aduerso contemplatio ex hominis diuina parte duxerit ortum; & sit
Tertia. eius affectio, per quam homo cum separatis mentibus affinitate coniungitur. Tertiò
idipsum patet ratione sumpta ab instrumentis, & ex eo quod magis vel minus sibi sa
tis sit: Nam contemplatio magis sibi satis est, minusque eget instrumentis Naturę ac
Fortunę, quàm Vita ciuilis; vt cumulatè Aristoteles in x. Moralium Nicomachio-
rum patefecit: Immo nonnulli, vt cumulatius contemplationi incumberent, diui-
tias neglexerunt, viresque corporis data opera minuerunt; hęc enim vita vel aliis nō
eget, vel si eget, non gratia sui, sed gratia necessitatum corporis eget. His accedit,
quod contemplatio in his solùm est collocata; quæ in nostra sunt facultate, & quę
nos

A nos semper comitantur: & dum soli sumus, vel in vrbe intra domicilium, vel in heremo, tunc maximè valemus nostro munere fungi; & dum maximè soli videmur, tunc in illustriore congressu sumus positi: cum ex aduerso ciuilis Vita in sola hominum congressione versetur, & tot egeat, vt vix simul in vno aliquando coniuncta inueniantur. Insuper Vita ciuilis est negociosa, cum labore, cum sudore; est, belli instar, in pugna, in conflictuque posita: contemplatio autem tranquilla, serena, paceque fruens est. Quartò inspicientes finem, propriumque terminum vtriusque vitę, id ipsum conspicuè iudicabimus: Nam contemplatio per opera Physica & diuina ad supera eleuat, ad Deum nos extollit, & cum eo nos iungit; Ciuilis autem vita nos connectit ad infera, intra homines nos detinet, & solùm hominibus Illustribus & egregiis nos reddit similes. Exclamabat Plotinus homini propositum esse, non vt hominibus, sed vt Deo redderetur similis: & quamuis Deo etiam vnà cum contemplatione competat actio; contemplatio tamen antecedit, Princeps est, & dignitate præfertur: quod etiam innotescit ex premio, nam Vitę Ciuilis pręmium est honor, con- Rō quarta.
B templationis verò, vt visitetur à Deo tanquam amicus ab amico, quemadmodum in x. Moralium Nicomachiorum cap. VIII. docuit Philosophus. Quintò patere potest præstantia contemplationis, perpendendo ea, ex quibus consurgit præstantia habituum. Sententia est Arist. in procemio de anima; Disciplinam vnam præferri alteri, & rōne rei in qua versatur, & rōne exacti ac certi modi considerandi, ac etiam (vt addit in octauo Topicorum) ratione vtilitatis; per quę omnia manifestissimè cōtemplatio actioni prefertur: Contemplatio versatur in rebus Physicis & Diuinis, Actio in humanis: Contemplatio uersatur in his, quæ secus se habere nequeunt; Actio in obnoxiis varijs mutationibus. Hoc inspiciens Aris. in sexto Moralium Nicom. cap. 7. dixit: Absurdum est, si quis scientiam Ciuilem aut Prudentiam honestissimam esse censeat; nisi homo, in quo versatur, sit optimum omnium &c. Indicans q; vt diuina prestant humanis, ita contēplatio actioni, Vitaq; contemplationi addicta vitę ciuili. Quòd etiam ratione Acriuiæ, hoc est exacti & certi, Sapientia præstet ciuili scientiæ, nemini dubium est: præsertim, quia Sapientia tradit principia Prudentię; scium Rō quinta.
C git ea: quæ considerat, a materie; cognoscit causas, a quibus res necessariò pendent: cum Prudentia secus omnino se habeat. Ideo frequenter Aristoteles in procemio primi Moralium Nicomachiorum monet, in ciuilibus non esse expetendam acriuiam, neque id certum explicandi genus, quod contemplationi conuenit; Ciuilia enim adeò inconstantia sunt, vt quid rectū iustumque sit, potius lege, quàm natura constitutum esse videatur. Præstat etiam Sapientia ratione vtilitatis: nam sapientia eleuat ad summum bonum in contemplatione positum, quod est eminentius bono posito in actione: Sapientia parit Prudentiam & Artes, quare eminenter includit fructus prudentię: Sapientia Mentem vltima perfectione perficit, Ciuilis autem prudentia componit perturbationes: Contemplatio pro fine suo non habet Prudentiam, sed econtra Prudentia & compositio perturbationum in Sapientiam vt in finem ordinatur: est enim Prudentia non finis, sed fructus Sapientię; cum econtra Sapientia sit verè finis Prudentię. Ideo inquit Aristoteles in sexto Moralium
D Nicomachiorum, Prudentiam non imperare sapientię, sed imperare pro sapientia, vt minister pro Principe suo. Sextò colligitur præstantia contemplationis ex præstantia facultatis animę, cui competit: Nam contemplatio competit inspectrici Menti, quæ omnium facultatum animæ nostrę præstantissima est; Ciuilis autem prudentia per Virtutes Morales competit appetitui sensuum, per prudentiam, com- Rō sexta.
petit intellectui practico, qui intellectu contemplante longè est ignobilior. Septimò vti valemus rationibus sumptis ex essentia & conditionibus vtriusque vitę. Rō septima.
Essentia contemplationis est omne quod vides, & quod non vides; vir enim sapiens per imitationem est ipsum intelligibile: ideo in tertio de anima mens, cum intellexerit, dicitur omnia facta: Homo sapiens est vniuersum per imitationem & modum intelligendi a materie secretum; Vir autem Ciuilis & prudens est recta ratio Vrbis. vt igitur totum parti, & Orbis præfertur Vrbi: ita Sapientia Prudentię. Quod confirmatur per conditiones Vtriusque habitus. Visus contemplationis est iucundissimus; quia sola voluptas eius est sincera, non mixta cum dolore, vt patet ex decimo Moralium Nicomachiorum cap. 7.

V est

est purgatissimus, nam est actio animi purgati: est simplicissimus, & maximè a ma- A
teriæ seiunctus: est sui gratia tantum; cum ciuilis vsus sit gratia alterius, & præ-
sertim sapientię: est magis continuatus, minusque intercisus, quàm externus
vsus prudentiæ, vt patet ex decimo Moralium: iure igitur Sapientia dominatur,
& regnat. Octauò idipsum valemus ostendere perpendendo conditionem eius,
Ratio octaua. cuius vtraque vita est maximè propria. Homo vt ciuis mundi est contemplator,
vt ciuis suæ Vrbis est agens: at ciuis Mundi pro principe habens Deum, longè
præfertur ciui Vrbis pro principe hominem respicienti. Insuper Adam in statu in-
nocentiæ contemplabatur, post peccatum ad actionem conuersus est: vt igitur
status innocentiæ præfertur statui peccati, ita sapientia prudentię. Præterea hęc
vita est uia ad alteram vitam; alterius vitę est propria contemplatio, huius verò
potius actio: vt igitur futura vita præsenti præfertur, ita Sapientia Prudentię. In-
super conditio eius, cui competit Sapientia, est diuina. Nam (vt inquit Aristote-
les in decimo Moralium Nicomachiorum cap. VIII.) Dii non operantur per mo- B
ralem virtutem, sed per sapientiam; & in 12. Metaphysicę cont. 39. Optima dispo-
sitio, quæ Diis semper competit, est contemplatio: conditio autem eius, cui com-
petit Prudentia & actio, est humana: Vt igitur diuina conditio præfertur humanę,
ita Sapientia Prudentiæ. Demum conditio contemplantis est conuerti ad interna
& ad supera; agentis verò ad externa, & infera: prior autem conditio præstantior
est. Ideo Plato in decimo de Rep. volens indicare operationem tendentem ad ex-
terna esse viliorem, & faciliorem, dixit, Mundi animam genibus gubernare, & ex-
tremis manibus mouere cælum. Constat itaque firmissimis rationibus Sapientiam
Principatum obtinere, maximè fulgere, Mundum regere, Prudentiam parere, &
longe Ciuili scientię pręstare: adeò vt non iniuria Veteres sapientes (vt Pytha-
goras, Anaxagoras, Zenophanes, Parmenides, Plato, Aristoteles, & alii plurimi)
quamuis defuncti corpore, animo tamen illustrius viuant, splendidiusque fulgeant
quàm illi, qui Ciuili Prudentia pręstiterunt: Mundo enim eminentiorem vtilita-
tem, Humano generi diuiniorem splendorem, & Patriæ salutarius ornamentum C
attulerunt.

Auctoritates pro Dignitate Contemplationis. Cap. XXXXIII.

SI Iudicium est Munus Sapientis, proculdubio Sapientia Princeps & Re-
gina est omnium, cum sapientes omnes ei primas tribuant dignitatis par
tes. Acordiens ab Aristotele, ipse in calce sexti Moralium Nicomachio
Aristoteles. rum, necnon lib. x. cap. 7. ex instituto hac de re loquens, verbis affirmat,
rationeque confirmat, Sapientiam ac contemplationem esse præstantiorem: quod
etiam constanter affert in septimo de Repu. cap. secundo, necnon 14. In proœmio
quoque Primæ Philosophię id ipsum affirmat inquiens, solam Sapientiam esse sui
gratia; propterea non humanam, sed diuinam possessionem esse, cum humana con-
ditio in multis sit serua: & in 12. Metaphysicę 39. contemplationē esse dixit affectio- D
Plato. nem absolutè optimam. Plato quoque proculdubio eiusdem fuit sententię: nam in
Philebo dixit, vitam contemplationi dicatam cæterarum omnium diuinissimam es-
se, & ex sapientia primò & præsertim summum bonum consurgere. Præterea Plato
ille fuit, qui censuit Prudentiam a Sapientia manare, sine sapientia leuem & fugacem
esse, munere sapientię doceri posse, vt alibi cumulatius patefeci: propterea id omne
bonum, quod in Prudentia reperitur, ex Sapientiæ fonte manare existimauit. Hoc
manifestissimè patefecit in lib. de Regno: dum numerās duo Regna, vnum Iouis, al
terum Saturni, Regnum Saturni prętulit Regno Iouis, significans per Regnum Satur
ni contemplationis Vitam, per Regnum Iouis Vitam actionis & Ciuilem. Et propte
rea Plotinus omnes, quæ in vniuerso reperiuntur, pręstantes operationes, asseruit
esse contemplationes, quatenus ex contemplatione, tanquam fructus e sua Planta,
prodeunt: & addidit actionē tunc oriri, cū debilitatur cōtēplatio. Ideo Marsilius Fici
nus in primū de Rep. ex sniā Platonis rectè colligit: Quantò oculus pręstat manibus,
caput pedibus, rō sensibus, Anima corpori, finis omnibus quæ dirīgunt ad finē, status
motui,

A motui, æternitas tempori, tantò contemplatio actioni pręstare videtur: & Socrates
(referente Stobęo) dixit; Cum sapiens os suum aperuerit tanquam templum, ibi
animę pulcherrima simulachra perspiciuntur. Alcinous in lib. de doctrina Platonica
cap. 2. comparans hæc duo vitę genera, ex sententia Platonis contemplationem
pręfert; & colligens suam sententiam inquit. Propterea oportet Philosophum
nunquam veritatis indagationem dimittere, sed eam nutrire semper; humanas au-
tem actiones tanquam inferiora quædam nonnunquam attingere. Tyrius Maxi- Tyrius
mus Sermone sexto, cum multa præclara dixisset in laudem vtriusque vitę, demum Maximus.
Sapientiam Ciuili Prudentię præferens ait. Homero visus est Sapiens Vlysses prop- Homerus
ter longitudinem erroris,

Qui mores hominum multorum vidit, & Vrbes.

At ea, quæ vidit Vlysses, leuissima fuerunt: Philosophi autem spectaculum, insom
nio simile est hominis; cuius integro corpore manente, Animus tamen in vniuer-
sam Terram excurrit, ex terra effertur in Cęlum, vniuersum Mare pertransit, vniuer
B sum peruolitat Aerem, Terram ambit cum Sole, cum Luna circunfertur, cætero-
rum Astrorum iungitur Choro; minimumque abest, quin vnà cum Ioue cuncta
gubernet, atque ordinet: O peregrinationem beatam, o spectacula pulchra, o in-
somnia verissima, &c. Ac demum Proclus, Plotinus, Iamblichus, Syrianus, Ammo
nius, & alii in hanc venere sententiam; quorum verba longum esset referre. Stoici Stoici.
etiam, quamuis accuratissimam moribus nauauerint operam, veritate tamen coa-
cti id ipsum affirmarunt. Propterea Seneca inter Sroicos non obscurus in procemio Seneca.
Naturalium quæstionum præter cętera hęc profert. Quantum inter Philosophiam
interest, & cæteras Artes; tantum interesse existimo in ipsa Philosophia inter illam
partem, quæ ad homines, & hanc, quę ad Deos spectat: Altior est hæc & animo-
sior, multum permisit sibi, non fuit oculis contenta; maius esse quiddam suspicata
est ac pulchrius, quod extra aspectum Natura posuisset: Denique tantum inter
has duas interest, quantum inter Deum & hominem: Altera docet quid in Terris
agendum, Altera quid agatur in cęlo: Altera errores nostros discutit, & lumen ad-
C mouet, quo discernantur ambigua vitæ. Demum addit: Et hoc habet homo argu-
mentum diuinitatis suæ, quòd illum diuina delectant; nec vt alienis interest, sed
vt suis, &c. Hinc prodiere Stoicorum Paradoxa, solum sapientem diuitē, liberum,
Regem, Dictatorem; de quibus Cicero 3. de finibus. Et quamuis Cicero primo Offi Cicero.
ciorum elatus aura ambitionis, & flagrans desiderio regnandi, ciuilem vitam con-
templationi prætulerit; demum aduersis vndis Reip. iactatus & victus, sententiam
mutauit, & Philosophus potius quàm Orator iudicari exoptauit. Theologi quoque Theologi.
idipsum affirmarunt; propterea summum bonum in contemplatione collocarunt,
actiones autem morales vias esse assetuerunt ad summum bonum: Et Diuus Tho-
mas secunda secundæ quæst. 182. & sæpe alibi primas partes dedit contemplationi.
Solus Epicurus inter veteres Philosophos (referente Diogene Laertio in Vita eius)
Prudentiam contemplationi prætulit: ille enim cum nil supra corpus nouerit, iure
optimo erga diuina se cęcum penitus manifestans, sola humana magnifecit.

D

Resolutio difficultatis. Cap. XLIIII.

LIs, quæ versatur inter Viros Ciuiles & Philosophos contēplationi dicatos,
si suffragiis hominū decernenda esset, proculdubio contēplatio cederet;
paucos enim asseclas habet,: at si recta ratione esset decernenda, secus pro
culdubio se haberet. Hinc euenit, quòd: cum sub bono Geminum conti-
neatur Regnum, vnum Saturni, hoc est contemplationis; alterum Iouis, hoc est Ci-
uilis imperii: finxit antiquitas Iouem vsurpasse Regnum Saturni, hoc est sibi subiecis
se contemplationem. Verùm; quia frequenter accidit, vt, dum viri celebres inter se An pugnā
pugnant, nemo eorum penitus recedat a vero; propterea num veri aliquid senten- tes opinio
tiæ illę, quę inter se pugnare vidētur, includant, considerandum & explicandum nes conci
occurrit. Qua de re tribus censeo vtendum distinctionibus. Prima est: Dum Sa- liari pos-
pientiam cum Ciuili prudentia comparatur, vel inspicimus necessitatem, vel prę- sint.
stantiam: Si necessitatem, proculdubio Prudentia humanę conditioni magis est Prima distinctio.

Secũda distinctio.

necessaria: Si prestantiam, utendum est secunda distinctione, & dicendũ. Aliquid A esse mellius, contingit dupliciter; uel absolutè, uel alicui definite naturæ & conditioni: ut habere quatuor pedes, bonum est equo, at non absolutè: esse philosophũ, bonum est homini, at non equo. De Sapientia & Prudentia loquens dico, Sapientiam absolutè semper nobiliorem & præstantiorem esse: Dum verò refertur ad

Tertia distinctio. Quomodo intelligi debeat dicto pro omni parte.

hominem, vtendum est tertia distinctione, & dicendum. Vel hominis vita consideratur vt finis, vel vt via ad futuram vitam, futurumq; Dei intuitum. Dum consideratur vt via, ita homini melior & eligibilior est actio: est enim via tutior, homini accommodatior; dignioremque illum reddens summo bono, quo frui debet in futura vita: At dum hæc vita consideratur, non vt via, sed vt finis (quemadmodum eam considerauit Aristoteles) ita sapientia homini etiam hanc vitam viuenti melior & eligibilior est; quoniam hac consideratione actio non ad futurum Dei intuitum, sed ad solam præsentem contemplationem dirigi posset. B Ac demum de his perinde se habet, ac si Fructum cum Planta comparemus: Fructus est profectò nobis magis necestarius, & proximè saluberior: Planta tamen semper est eminentior, cum facultate fructum contineat, illumque edat, nisi perperam sit affecta. Dum itaque ostenditur Sapientiam obtinere principatum, id profectò verum est absolutè: dum verò Prudentia præfertur, solùm ostenditur maior necessitas eius; vel quòd homini ad futuram vitam properanti sit accommodatior, vtilior, & eligibilior: Et ita Philosophi inter se non pugnant, nec Theologi inter se, neque etiam Theologi cum Philosophis; sed rem eandem vario modo considerant, ac ad varia referunt: & constat etiam, quid veri concludant rationes vtriusque partis. Sed iurè

Quæ sit magis propria hominis.

quærendum est, quænam earum duarum Virtutum debeat iudicari magis propria hominis, num Prudentia & vita ciuilis, vel potius Sapiẽtia & contemplatio. Hac de re loquitur Arist. in 10. Moralium Nicomachiorum, & ex eius sententia hac utendum est distinctione. Esse proprium hominis, intelligi potest dupliciter: primò, considerando hominem, vt contradistinguitur a diuinis, & in hominum cętu collocatur; C ita diuinorum propria est Sapientia, hominum Prudentia: secundo absolutè, ac ita Sapientia est eius magis propria; quoniam competit facultati eminentiori eius, per quam in eminentissimo gradu collocatur; a nobiliori autem fit denominatio: & ideo inquit Aristote. Nam quod cuiusque proprium est Natura, idem & optimum cuiusque est, & iucundissimum: igitur & homini optima ea uita est, quæ menti conuenienter traducitur; siquidem hæc pars homo maximè est, &c. Ex sententia autem

Theologi

Theologorum potius dicendum esset hominem considerari dupliciter; vel vt in via, ac Lege peccati constitutum; vel absolutè, siue in fine postremo, siue in statu innocẽtiæ extra peccati legem: in prima consideratione eius magis propria est actio, in altera contemplatio: Visio enim Dei merces est, actio uerò labor existentium in uinea, quibus dicit Dominus; Venite qui laboratis, & ego reficiam uos. At cum hęc duo uitę genera inter se de dignitate contendant, nitendum pro facultate nobis est ambas connectere, & utriusque splendore pro facultate exornari: quoniam una seiuncta ab altera, D Plutonis instar sola infera quærentis, est clauda; & Polyphemi more uno solo est oculo prædita, ac ultima perfectione destituta. Ciuilis Prudentia seorsum a Sapientia, est seiuncta a suo fonte, a suis principiis, est fructus a sua planta secretus: propterea est inconstans, est tenuis, facilè euanescit; nec digna est, ut nomine Philosophię honestetur, cum munus Philosophi sit cuncta redigere in sua Principia; sed Prudentia tantùm iudiciaria, quę custos legum a Platone & Aristotele nuncupatur. Ex aduerso non ualet homo legitimè contemplari, nisi morali uirtute sit ornatus; non speculatur rectè animus, nisi perturbationes eius sint compositæ: Ideo scire apud græcos ab ipso stare & requiescere deductum fuit; ut primò Plato, mox Aristoteles in septimo Physicorum affirmauit: Et qui dãt operam literis, & sunt serui Vitiorum, non Philosophi euadunt, sed Philologi (ut dicebat Seneca) hoc est contentiosi, sophistę, & ambitiosi, de quibus dixit Plato, somniare multos, non philosophari. At dum ambæ hæ uirtutes connectuntur, tunc formant Ianum duplici fronte donatum; formant Platonis Androgynum omni ex parte quadratum, ex contemplatione ut mare, ciuili prudentia ut fęmina constitutum; oculatissimum formãt Argũ, Heroicum Herculẽ partim apud superos, partim apud inferos fulgẽtẽ: red

dunt

A dunt paruum hominis mundum, similem mundo magno & Cælesti; in Cęlo enim fulgent præsertim duo Lumina, Sol, & Luna; Sapientia Soli, Luna Ciuili Prudentię est similis: vt enim Luna a Sole, ita Prudentia a Sapientia splendorem recipit: ac vt Luna pręest nocti, & Sol diei; ita Prudentia pręest huic tenebricosę vitę, Sapientia Vitę diuinę & absolutè præstanti: Prudentia propinquior est nobis, vt etiam Luna. Ideo iure Prisci Poetę, & Theologi, & Sapientes fuerunt, Palladem cum sapientiæ, tum belli finxere Deam: vt indcarent vtrumque vitę genus ab eodem principio duci & connecti debere. Demus igitur vnicuique generi vitæ, quod suum est: & dicamus Sapientiam esse diuinam, Prudentiam humanam; Sapientiam honorandam, Prudentiam commendandam; Sapientiam propriam eminentioris gradus & conditionis hominis, Prudentiam humilioris; Sapientiam pręstantiorem absolutè, Prudentiam alicui conditioni, Sapientiam illustriorem eminentioremque, Prudentiam magis necessariam; Sapientiam magis conducere vt bene simus, Prudentiam vt simus & seruemur: Ac demum Sapientiam esse illustrem B parentem; Prudentiam Generosam prolem, quibus hominum genus verè redditur nobile, ac vltima perfectione donatur,

Sapientia Soli, Prudentia Lunę similis

Diluuntur nonnulla, quibus ostendebatur Sapientiam perniciosam & inutilem esse. Cap. XLV.

APparuit resolutio Vniuersę difficultatis, ex qua etiam facilè eliciuntur solutiones aduersarum rationum: Sed quoniam nonnullis rationibus contemplatio vilis, inutilis, & perniciosa indicabatur, & nonnullę infamię notę ei inurebantur; propterea, quomodo delendę sint, breuibus est explicandum. Ac primò accipiendum est; quòd, dum conditionem & naturam alicuius rei perpendimus, non prauum, sed congruentem ac rectum eius vsum con- C siderare tenemur; rectus enim vsus ei competit ex sui conditione, prauus verò ex deprauatione alterius: Si ex scientia & contemplatione detrimenta prodeunt, dicendum est cum Platone in sexto de Rep. ea ortum ducere ex hominum deprauatione, & prauo vsu; vt etiam cumulatè declarauit Alexander in procemio Physicorum, necnon Simplicius, & Auerroes: & ideo tunc non Sapientia, sed homo damnandus est. Insuper accipiendum est; vt monet Plato in Epinomide siue appendice Legum, & post Platonem Aristoteles in decimo Moralium Nicomachiorum cap. 7. & in proœmio Metaphysicę, non audiendum esse Simonidem præcipientem nos, cum simus mortales homines, solùm mortalia & humana debere considerare: Nam putandum est, non inaniter nobis a Deo tributam esse Mentem & facultatem inquirendi diuina, non frustra per naturam nos summopere optare ea cognoscere; Deus enim & natura nil faciunt frustra: & præsertim, quia vnaquæque Dei proles pro facultate tenetur parentem inquirere, ad eum con- D uerti, ad illum euehi, illum imitari; & propterea tenetur homo continenter meditari eminentiam Dei: at quomodo eum meditabitur, si non cognoscet? quomodo cognoscet, si de mortalibus tantùm sit solicitus? Explodatur igitur ea sententia; & per ea, quę facta sunt, eleuemur ad creatorem, nam cæli enarrant gloriam Dei; caueamus ab erroribus; mittamus ea, quæ curiosos nos potius reddunt quàm sapientes; caueamus ne nimium soliciti simus de illis Arcanis, quæ sibi propria seruauit Deus, & ad absolutam Dei facultatem pertinent; & accuratè indagemus ea, quæ per Naturę opera nobis patefacit: non confidamus nimium in nostris viribus, adeò vt ob id superbi euadamus, sed cognoscentes potius nostram imbecillitatem, humiles nos subiiciamus Deo; ac ita ex rectè composita sapientia saluberrimi manabunt fructus. Dicebatur Vitia & imprudentiam esse deteriora ignorantia, ideo Moralem virtutem & Prudentiam absolutè esse præstantiorem Sapientia. Soluitut hæc ratio per duo fundamenta. Primum est, Vitium respondere ignorantię, non quidem negationis, sed prauæ dispositionis; hęc autem deterior est vitio, quatenus (vt ostendit Plato in Alcibiade

In mensuranda pręstantia rerum inspiciend^s est vsus congruens.

Sententia Simonidis reiicitur.

Diluitur rō prima. Primũ fũdamentũ.

primo, in Lachete, in Protagora, & alibi) hæc est causa omnium uitiorum : ideo A
Aristoteles in tertio Moralium Nicomachiorum ca. primo inquit, uitiosum omnem
esse ignarum. Alterum fundamentum est; quòd ea ratio, si quam vim habet, solùm
ostēdit Virtutem Moralē magis homini esse necessariā, & proximius ei ꝓdesse, ac ita
vitium est deterius in parte, vt proximius destruit id, quod homini est magis necessa
rium inter homines viuenti, & ideo punitur. at simpliciter & tanquam causa, dete-
rior est ignorantia prauę dispositionis: ideo imitemur medicos, qui causam morbi re-
mouent, & morbum contrario curant. At inquit Scotus 4. sent. dist. 49. quęst. 4. Dete-
rius est odisse Deum; si voluntati competere posset odium Dei, quàm illum non co-
gnoscere, etiam ignorantia praua & infidelitatis : ita quoque deterius est non amare
Deum, quàm non cognoscere: quare virtus absolutè est præstantior. Respondens di-

Soluitur ratio Scota.

co, ea assumpta non omni ex parte esse vera; nam ignorantia est deterior, vt causa &
principium prius, vitium verò formalius & proximius: Quicunque enim odit Deum,
cum odium sit rei malæ, est necesse vt apprehendat Deum tanquam malum; quæ de-
ceptio est origo odii : Similiter qui Deum non cognoscit, non potest amare; quare si B
amat, cognoscit; & si non amat, non propriè cognoscit: cognitio enim boni, vt bonū
est, amorem parit, & omne vitium ex aliqua iudicii deprauatione oritur. At dicet q.s:
Nedum ex ignorantia, verùm etiam ex nostra deprauatione prodeunt vitia. Respon
deo: deprauatio nostra semper nititur aliquo ignorantiæ fundamento, quia malum
vt malum non expetitur : malum enim vt malum caret natura, efficiente, & fine, vt di
xit Magnus Dionysius in libro de diuinis nominibus. At de hoc alibi verba feci. Alte
ra ratio satis vrgens, summopereq; apparens erat: quia Virtus Moralis reddit nos ab-
solutè probos, Vitium absolutè improbos; non autem id facit Sapientia, & Ignorātia.
Respondeo, id euenire; quia probitas & improbitas in vsu nostrę libertatis est posita,
vsus eius & probus & improbus ad virtutem Moralem & vitium pertinet; ideo non
ob prę stantiam, sed ob proprietatem probitatis & improbitatis vsus id accidit. His ac
cedit, quòd Sapientia & Ignorantia sunt tanquam causæ nostræ dispositionis, Virtus
autem & Vitium sunt tanquam effecta & proximæ formæ; res autem absolutè nomē C
recipiunt a forma, non a facultate: non enim Sol, sed ignis dicitur calidus, quamuis ca
lor eminentiori modo competat Soli. Addo tertiò, ꝑer virtutem & vitium denomi-
nari probum & improbum absolutè, at non adeò absolutè, vt omnia per virtutem Mo
ralem & vitium dicantur talia (non enim Deus per Moralem virtutem est absolutè
bonus, nec separatæ Mentes) sed cum contractione ad homines, asserentes reddi ho
minem probum vel improbum: hoc autem īdicat, nō absolutam præstantiam Virtu
tis, sed maiorem necessitatem; & magis esse accommodatam homini, magisq; neces-
sariam: at Deus sua sapientia optimus est, & ideo melius est esse absolutè bonum sa-
pientē, quàm esse virum probum. Diuo Augustino dicenti, uirum bonum non illum
esse, qui scit, quod bonum est, sed qui diligit: Solutio patet ex dictis; iam. n. patefeci,
cur per actionem & moralem virtutem homo dicatur absolutè probus, nec ob id eam
esse præstantiorem contemplatione : Addo secundo, per cognitionem ueri sortiri
hominem eminentiorem denominationem, ut patefeci : Addo tertiò, id esse verum
per relationem ad hominem in statu peccati consideratum. Afferebatur alia rō, quia D
sapientia secreta a Morali virtute perniciosa homini uidebatur. Prudentia enim pa-

Diluitur ratio secūda.

tit usum rectum omnium humanorum bonorum, sine quo nil nobis bonum esse po-
test. Respondeo, unam pendere ab altera, & unā sine reliqua imperfectam esse: Prudē
tia pēdet a Sapientia, ut a potiore principio, per quod constituitur: Sapientia nō eget

Prudentia magis pēdet a Sapientia, quàm ecō tra.

Prudentia, ut intrinsecus constituatur; sed solum extrinsecus ob nostram imbecillita
tem, ut ea rectè utamur: ideo longè magis Prudentia pendet a Sapientia, quàm uice
uersa. Sapientia facultate propria parit uirtutes Morales : Si eueniat ut connectatur
cum uitio, id oritur ex nostra deprauatione, nec absoluta & uera sapien-
tia ea iudicari debet; nos autem cuncta mensurare tenemur per ea, quæ ex pro-
pria conditione & per se illis competunt. Insuper, dum inter se duo genera com-
parantur, tenemur suprema utriusque generis capita inspicere; præstantia enim
mensuratur per maximum, ad quod genus aliquod extenditur: at inquiunt Aca-
demici, & consentiunt Peripatetici, humanam primam rudiorem speculatio-
nem purgare animum a uitiis; qui cum purgatus fuerit, eminentius bonum
& ue-

A & verum intuetur; quæ postrema est, absolutissima, & vera contemplatio, quæ vitio
iuncta esse non potest. His demum addo, rationem & fundamentum illud solùm de-
notare maiorem necessitatem Prudentiæ, at non absolutam eius præstantiam.
Dicebatur insuper, finem Sapientię esse verum, Ciuilis sciētię bonū. Respondeo, Bo- Diluitur
num duplex, vnum in contēplatione, alterum in actione positum: Bonum attinēs ad tertia rō.
contēplationem (& est id, quod verum dicitur) præstat bono ad actionē pertinenti;
cum illud sit constans & firmum, hoc verò varietati obnoxium: Sic Arist. in 3. de Ani
ma. 34. verum & falsum attioens ad contēplationē ait esse eiusdem generis cum bo-
no & malo actionis, ambo. n. bona sunt: & per hęc diluuntur pertinentia ad tertiā rō
nē. Ratio quarto per prius dicta solnta est: Solùm addo, secreta humanorum Principū Diluitur
ad absolutā eorum facultatem attinentia, non esse curiosè perquirenda; accuratè tū quarta.
perquirenda sunt pertinentia ad eorum dignitatē & ad ordinem, vt eos honoremus,
eorum mundata seruemus. Vtilitas Sapientiæ est conspicua, & præsertim, quia om- Vtilitas sa
ne bonum cōpetens Prudentię vt a primo fonte a Sapientia ducitur, cum constans & pientię.
B firma Prudentia à Sapientia pendeat. Vir sapiens ad tria referri potest, ad Deum, ad
Vrbem suam, & ad Seipsum; si refertur ad Deum, dicitur ei sedere a secretis, si ad Pa
triam, ei origines Legum patefacit, quas imitari tenetur; si ad Se, sibi pacem & tran
quillitatem parit: ita cunctis est vtilis: de Prudentia solùm dicere possumus, quòd
magis sit necessaria. At instabatur quintò; quia prudentia est forma Regia, Reges Diluitur
intus formans, & cæteris inperans. Respondeo: Prudentia est quidem forma Re- quinta.
gia proxima; at Sapientia est forma prior & potior, a qua hæc proxima pendet; &
cum sit imitatio Dei, dici potest forma diuina. Sexta ratio sumebatur ex eo, quòd Diluitur
per Prudentiam & morales virtutes Deo reddimur gratiores, & ab aliis amabiliores. sexta.
Respondeo, hæc competere Sapientię vt potiori principio, Prudentiæ verò vt for-
mæ & principio proximiori: at quod est causa causæ, etiam est causa pendentium
ab ea, & modo eminentiore. At addebatur Deum, Intelligentias, & cuncta aliquid
agere. Respondeo, hæc indicare actionem esse non finem principalē, sed fructum
quendam ex contemplatione prodeuntem; vt Ars Medica est fructus Philosophię:
C Planta autem, dum fructum non parit, sterilis dicitur: Si fructus fuerit adęquatus &
principalis, absolutè dicitur sterilis; si autem talis non fuerit, dicitur Planta sterilis
in parte: ita intelligentiæ pro ea parte essent steriles, nec omni ex parte rectè se habe
rent, nisi mouerent. Septima ratio erat, quia contemplatio potest cum miseria iun- Diluitur
gi. Respondeo; Vt verè sapiens, etiam est eminenti Prudentia prudens, ita miser ratio septi
esse non potest: Verè enim sapiens negligit & despicit ea, quæ naturæ & fortunæ su ma.
biciuntur, sola magnificiens diuina; propterea per mortalia miser reddi non potest:
Insuper, id solùm ostendit vsum rectum esse officium Prudentiæ; Vera Sapientia nun
quam obesse potest, sed tantùm obest recessus a vero, & diminutio eius. Postrema
ratio illa erat; quia propter quod vnumquodque tale est, illud magis est tale: at per Diluitur
Prudentiam cuncta redduntur nobis bona. Primò reflecto argumentum: quoniam rō octua.
(vt patuit) id tanquam a priore causa pendet a Sapientia, cum Prudentia ab ea du-
catur: Demum addo, id solùm patefacere vsum rectum esse munus, Prudentiæ, at
non præstantiam & essentiam rerum. Quomodo intelligi debeant auctoritates ex Responde
D Aristotele depromptæ, ex iam dictis facilè constat. Nam: dum inquit in procemio tur ad au-
Moralium Nicomacbiorum, considerationem summi booi pertinere ad Ciuilem: ctoritates.
quia est domina, imperat, terminosque præscribit: Dico; Est domina non absolu- Explica-
tè, sed inter eas, quæ ad actionem dirigunt; imperat non pro omnibus (non enim tur rō ex
imperat Physico, vt iudicet cælum moueri) sed pro attioentibus ad actionem; & primo Mo
demum (vt Aristoteles in calce sexti Moralium Nicomachiorum affirmat) impetat ralium.
non Sapientię, sed pro Sapientia, vt minister pro Domino suo. Addebatur; quòd Ex primo
Heremita, & homo contemplationi addictus, fugiens cætus hominum, vel Deus de Rep.
vel bestia est; non Deus, igitur bestia. Respondeo: Homo in solitudine viuens, si vi
tam ducit sensuum, & corpori indulget, bestia est; Si congruenter speculatur, est
Deus per imitationem (ut homini licet) cuius ocium eminenter includit omne ne-
gocium. His accedit, quòd verè Sapiens non deserit patriam suam, nisi cogatur.
Plato quoque eiusdem fuit opinionis: Nam ex eius sententia; si homo versatur Plato.
in consideratione formarum, quæ in materie refulgent, nec veræ formæ

 sunt;

funt, non dicitur sapiens, immo cum non sciat, putat se scire: si autem eleuatur ad A
ideas, verè sapit; & ea sapientia optimam ei præbet constitutionem, & optimos pa-
rit mores, qui sunt fructus eius. Ideo in libro de Philosophia pręcepit, philosophum
non in sola contemplatione versari, sed etiam debere conuerti ad sui suorũque emen
dationem, ne Planta sit sterilis: ita Plantam cum fructu sæpe prætulit plantę sine fru
ctu. Contemplator superbus apparet; At ea est elatio animi diuina, qua negliguntur
mortalia; est magnanimitas Heroica, non autem Superbia vitiosa. Contemplatio
videbatur inutilis: At inutilis est apparens Sapientia, non vera: inutilis est pro rebus
minoris precii, vtilis pro illis quæ præstantiora sunt, inutilis est (vt inquit Plato in sex
to de Rep.) quia populi ei non obtemperant, vt inutilis est Medicus laboranti ei non

Splicius.

obtemperāti: Propterea rectè Simplicius in Epictetum dixit, philosophum esse for-
matorem hominum, proborum Ciuium opificem, communem omnium patrem,
& verè Patrem Patrię, Magistrum, emendatorem, & consultorem. His, quę in

Sapiens non respõdet conuitus.

eius ignominiam & dedecus a nonnullis dicuntur, non respondet Vir sapiens: tum B
quia iniustum dedecus, inferentis est, non eius in quem infertur: tum quia inanem
gloriam negligit, seriam quærit: tum quia qui id dicunt, verè se non Ciuiles patefa-
ciunt, alioquin suo parenti non essent infesti; Viri enim Ciuiles sapientiam vt paren
tem venerantur, & sapientia virum verè Ciuilem vt dulcissimam prolem dulcissimè
amplectitur ac diligit: Illi igitur iure egent helleboro; quo purgati, viri Ciuiles eua
dent, & sapientiam magnifacient. Et si Sapientes Gigantibus essent similes, quomo
do omne bonum in cęlo dicerent collocatum; & solum Deum quærerent, colerent,
ac magnifacerent? At de his satis.

De Arte, Quotupliciter accipitur, & Quid sit. Cap. XLVI.

Ars orta ante parẽtem suum

Vemadmodum Ars dignitate & pręstantia postrema est omnium habituũ
mentis, ita necessitate est prima, & primò inuenta ac formata fuit; vt in C
procœmio Metaphysicę docet philosophus. De ea, quamuis præter opi-
nionem, verè tamen id enunciare valemus, quòd filia ante matrem nata
fit; Artes enim cum sint filię scientiarum, ante scientias inuentę & formatæ fuerunt;
Et id contingere potuit; quoniam Artes re vera sunt filiæ scientiarum, dum conside
rantur vt perfectæ, ac omnibus numeris absolutę: illæ autem, quæ contemplationi
præcesserunt, rudes, inchoatæ, & obscurę fuerunt: quæ mox per contemplationem
vltima perfectione fuerunt donatæ: & hoc de Artibus magis necessariis præsertim in

Quatuor Artis significationes Prima.

telligi debet. Nominis Artis quatuor sunt significationes. Vsurpatur nonnunquam
Ars pro ea, quæ eminenter includit vniuersam Artis perfectionem; quam eminen-
tiam vt in duce consideramus in Deo, vt in famula consideramus in Natura: De ea

Ars Dei eminens.

Dei loquitur Plato in x. dę Legibus; dum differens contra Empedoclem, Democri
tum, & veteres philosophos, putantes cuncta cæco quodam casu fuisse constituta,
ait; Vniuersum, & quæ in eo sunt, diuina Arte fuisse constructum: De altera ad Na D

Ars Naturę. Secunda. Imago artis

turam pertinente loquimur, dum dicimus Naturam esse Artificiosam, & mira Arte
res gignere ac formare. Vsurpatur secundò nomen Artis pro imagine & vmbra
eius refulgente in iumentis & feris: de qua dicimus Araneum ostendisse homini Ar
tem conficiendi telas, Apem formandi domicilia, Piscem natandi, ac ita de cæteris.
Tertiò vsurpatur latè, & extenditur ad omnem habitum mentis; quatenus per illum,

Tertia. Ars latè pro omni habitu mẽtis

vt contradistinguitur a natura, aliquid agimus: Ita Prudentia est ars rectè compo-
nendi humanas actiones, Scientia est Ars inspiciendi veritatem: In hac significatio
ne Metaphysica dicitur ars artium, & scientia scientiarum; in eadem Geometria &
Arithmetica artes ingenuæ & liberales nuncupantur. Vsurpatur quartò & postremò

Quarta propriè sumpta ars.

Ars propriè pro vera forma Artis, contradistincta a cæteris habitibus mentis; qua
tenus cæteri habitus sunt rectæ rationes sciendi vel agendi, Ars autem est recta ra-
tio efficiendi: in qua postrema significatione institutum meum est de ea verba fa-

Definitio artis.

cere. A definitione autem ordiens, definitur Ars a nonnullis, quòd sit collectio
multorum Theorematum, communiumque præceptorum verorum, vtilium ac sibi
consentientium, ad unum eundemque finem tendentium: Ferè similem definitio-

Lucianus.

nem dedit Lucianus inquiens, Artem esse collectionem multarum apprehensionum,

quæ

A quę exercentur pro fine aliquo vtili nostrę vitæ. At per huiusmodi definitiones, nec proprium genus, quod habitus est, nec proprię differentię rectè explicantur: immo definitio primò relata modo aliquo etiam competit prudentię, vt consideranti redditur notum. Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 4. Artem definiens inquit, eam esse Habitum Mentis cum recta ratione, ad efficiendum idoneum, in eo occupatum quod aliter se habere potest; quę definitio rectius per propria & interna principia, quid Ars sit, patefacit: desunt tamen externę causę, quas si addere cupimus, dicere valemus; Ars est habitus Mentis rectę rationi iunctus, ad efficiendum idoneus, in eo occupatus quod secus se habere potest, experientia & ratione comparatus, vt humanę imbecillitati succurramus. Ex hac definitione omne genus causæ elucescit: Et quia causarum Artis nonnullę sunt conspicuę, alię obscurę, prętermissis conspicuis, de obscurioribus verba faciam.

Arist.

Integra definitio.

B *Quid sit Recta Ratio Artis, & an sit Primum Efficiendi Principium. Cap. XLVII.*

QVoniam Ars est recta Ratio, siue habitus cum recta ratione coniunctus: propterea, quid sit ea recta ratio, considerandum occurrit. Pro cuius explicatione considerandum, Rationem rectam considerari primo in mente, secundò in habitu, tertiò in opere artificioso ab habitu prodeunte: Competit Ratio recta Menti, vt Principio; Habitui Artis, vt formę a Principio pendenti; operi demum Artificioso, vt rei effectę & umbrę. Recta ratio, quę est essentia habitus Artis, non est ratiocinatio; non enim Artifex semper cum ratiocinatione operatur, vt asserit Arist. in 2. Physicorum, cum tamen semper operetur recta ratione: Sed ea recta ratio est originalis forma rei efficiendę mente concepta, cum notitia omnium conspirantium ad eius expressionem in externa materie. Quę forma nun-
C cupatur recta Ratio, nedum, quia recta mentis ratione effingitur; verùm insuper, quia prędita est congruente ratione partium omnium cum inter se, tum per relationẽ ad proprium finem Artis: & cum ita se habeat, per attinentia ad eam ualemus rationem & causam reddere omnium, quę Arte efficiuntur. Ideo Plato in libro de Regno dixit, omne Artificiosum esse mensurę particeps; & in Gorgia asseruit: Quod caret ratione, non est Ars, omnis enim Ars cum ratione est: Et Arist. in prœmio Metaphysicę affirmauit, Artificem & propter quid & causam cognoscere. Hęc recta Ratio Artis, quę est habitus Mentis, est Idea, exemplar, & forma rei efficiendę, mente concepta: propterea Arist. in 7. Metaphysicę cont. 30. & in 12. Metaphysicę 24. inquit, Artem esse formam, & Artem medendi esse modo aliquo sanitatem, nam est sanitas in esse cognito, & per modum causę: ac ob id 12. Metaphysice cont. 18. dixit etiam Artificiosa a simili fieri. Hęc forma & habitus artis, ut in anima rationis compote consideratur, etiam a Platone recta ratio diceretur, at non idea; nam Ideã indiuiduè in sola Mente considerauit, quam distinctionem non fecit Arist. Hęc re-
D cta Artis ratio; dum refertur ad partem animę, in qua est; dicitur forma, ad cuius imitationem extrinsecus alia producitur; at dum refertur ad rem efficiendam; modusque consideratur, quo ad rei artificiosę effectionem, concurrit; redigitur ad causam efficientem: est enim ea recta ratio & directio, per quam efficiens operatur. Et de hac se habet perinde ac de Idea: nam Idea in se & in Mente considerata, forma est; relata uerò ad ea, quę ab opifice per ideam efficiuntur, ad causam efficientem tamquam recta eius ratio pertinet. Propterea Idea ab Academicis, dum consideratur ut causa, redigitur, non ad concausas, quę sunt forma & materies; sed ad causas, quę sunt efficiens & finis: mediat enim inter efficientem & finem; cum sit recta ratio, per quam efficiens attingit finem. Rectè igitur Academici ideas numerant, non inter concausas, sed inter causas; & perperam multi Aristotelis expositores ad solam formam redigunt ideam, cum potius redigatur per modum producendi rem effectam ad causam efficientem. At, cùm ea recta ratio constituens Artem redigatur ad efficientem causam, quęritur; an sit efficiens primum operis, uel potius secundum, & modo aliquo instrumentum. Cui difficultati respondendum censeo, Ar-

Ratio recta tribus competit.

Cur dicitur recta ratio.

Plato.

Recta ratio & forma & efficiens est.

Idea ad quod genus causę redigatur

An Ars sit primũ efficiens.

Solutio.

tem

tem absolutè, minimè esse primum principium efficiendi; aliqua tamen considera- A
tione & limitatione esse primum. Ars non potest absolutè esse primum principium; tum quia est habitus, qualitas, & accidens, quod sequitur substantiam; tum insuper, quia necessariò pręsupponit naturã, & ab ea pendet: præsupponit inquam naturam, & in recipiente, & in efficiente: In efficiente exposcit Mentem Artificis, quæ latè dicitur Natura, & absolutè est principium efficiendi, cum Ars ei solùm tradat regulas & modum: In recipiente & externa materie eam exposcit; quia recipiens est corpus physicum, in quo sæpe producitur forma artificiosa munere formæ & Naturę recipiẽtis: Veluti Ars Medendi in Medico non est primum, sed secundum principium curandi; in laborante etiam primum principium non est Pharmacum, sed Natura laborantis, vt ait Galenus. Hinc sanitas existens in laborante, & virtus eius efficit sanitatem; non enim datur viuens adeò laborans, vt nil sanitatis includat; malum enim non reperitur in vniuerso, nisi munere boni, quod in eo fetuatur, in quo inest malum; ita agricultura non est prima causa messium & arborum. Aliqua tamen consi

Qũo Ars posit dici Principium primum.

ratione Ars dicitur principium primum, quatenus refertur ad opus consideratum B
cum hac reduplicatione (vt Artificiosum) sanitatis enim vt arte recuperatę primum principium est Ars medica: Hac consideratione Philosophus in secundo Physicorũ 38. dixit Artem ędificandi esse causam summam ędificii. Requiritur itaque Ars, quę est recta ratio, in artifice; non vt ei tradat principium primum operandi, id enim habet per naturam; sed ne temere, fortuito, & perperam operetur; quæ ratio cum sit recta, non potest esse principium erroris: ideo nullus Artifex errat vt Artifex, sed tantùm vt ignarus artis, vel arte malè vtens.

Qui sit Effectio, & Actio. *Cap. XLVIII.*

ARs & Prudentia per varia principia mirum in modum iuncta & complicata sunt: ambo enim hi habitus ad operam dirigunt; ambo pertinent ad eam mentis partem, quæ opinatrix & ratiocinatrix dicitur; ambo per materiem sunt inconstantes & varii; ambo ratione sui sunt ratio recta: C
differunt tamen, quia Prudentia dicitur recta ratio actionis, Ars verò effectionis: & ideo, quid sit effectio, & quid actio, accurratè considerandum occurrit. Qua de

Actio dupliciter vsurpatur.

re vt lucide loquar, dico actionem dupliciter vsurpari; cum latè, tum propriè. Si latè vsurpatur, frequenter cum effectione confunditur. Quòd si etiam accipitur, vt ab effectione distinguitur, id quoque duobus modis fieri potest. Vel communius, & tunc vnica differentia distinguitur ab effectione, & ea sumitur a fine: & est, quòd post effectionem remanet opus aliquod effectum, quod sit finis eius; vt post ædificationem domus, & ex effectione statuarii consurgit statua: post actionem verò non remanet opus aliquod actione elaboratum, quod sit finis actionis; & si remanet, id est ex euentu, nec est finis actionis: veluti si post actionem viri Magnanimi supersunt erecta mænia, constructa templa, & similia, id ex euentu est; non enim est necesse vt remaneant, nec finis sunt magnificæ actionis; sed finis est id honestum, quod in actione includitur. Hanc differentiam sæpe assignauit Aristoteles, vt in primo de D
Rep. cap. 3. in calce primi lib. Magnorum Moralium, sub initio primi Moralium Nicomachiorum: pręsertim tamen id fecit in sexto lib. cap. v. inquiens; Effectionis aliud quàm effectio finis est, actionis verò nequaquam: vel (vt in aliis cõdicibus legitur) actionis verò non semper: Et ait (non semper) quia, vt dixi, si remanet peractum

Alexãder.

aliquid, id est ex euentu, neque est finis. Eandem differentiam approbauit Alexander in sexto Metaphysicæ exponens cont. secundum, & vndecimo libro Metaphysicę commento 25. Hac sola differentia interpretes actionem secernunt ab effectione: Verùm, dum id faciunt, in plures labuntur difficultates. Ita enim si quis Lyram pul-

Aliæ differentiæ secernentes effectioné a propria actione. Secunda.

sat, si canit vel saltat, agere dicetur; cum tamen hæ non ad Prudentiam pertineant, sed potius ad Artem: Quæ si nonnunquam nuncupantur actiones, (vt ab Aristotele in calce primi Magnorum Moralium pulsatio Lyrę nuncupatur actio, similiter ab Alexandro in sexto Metaphysicę saltans dicitur agere) putandum est tunc actionem vsurpari latè: Nam si propriè vsurpatur, præter relatam, duæ aliæ sunt addendæ differentiæ. Quarum vna sumitur ex principio; nam principium actionis est præele-

A ctio ad appetitum mentis pertinens, effectionis autem principium absolutè dicitur esse intellectus & vis imaginandi: Differentiam hanc dedit Aristoteles in principio sexti Metaphy. inquiens; Effectionum in efficiente principium esse, aut intellectum aut Artem, aut facultatem quandam; actionum verò in agente præelectionem, idem enim agibile & præeligibile est: Eandem differentiam confirmauit in secundo Phy. cont. 58. & 59. inquiens, soli homini competere actionem, non iumentis & feris, quoniam eis non competit præelectio. Altera differentia sumitur ex modo operandi siue ex connexis cum eo: actio enim fit cum aliqua animi perturbatione, & intrinsecus præsertim absoluitur; effectio nec cum perturbatione nectitur, & extrinsecus perficitur: Hanc differentiam patefecit Aristoteles in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 1. inquiens; actiones hominis tum ab ira, tum a cupiditate ortum ducere. Cōstat itaque ad actionem propriè sumptam tria requiri, & tribus differentiis eam ab effectione distingui: & dum dicimus prudentiam esse rectam rationem actionis, vsurpatur tunc actio propriè. Distinctionem actionis ab effectione etiam nouit Plato, Tertia.

B eamque protulit in Charmide ex sentētia Hesiodi, sed secus ac id fecerit Aristoteles: at ego nunc Aristotelem sequor, pręsertim cum hęc sit lis de sola voce. Ex his elicio definitiones cum propriè sumptę actionis, tum effectionis: Actio est operatio humanę libertatis, quæ versatur in attinentibus ad hominum mores, ex ratione & pręelectione prodiens gratia eius boni, quod in operatione includitur. Hęc propriè sūpta actio; primò consideratur in ratione, vt dirigente; secundò in præelectione, vt exequente; tertiò in appetitu sensuum, vt obtemperante; demum in aliis, quæ nostrę facultati subiiciuntur. Scio actionem ab aliis secus definiri, mihi tamen data definitio satisfacit. Effectio etiam & latius, & pressius vsurpatur. Dum propriè accipitur, pro ea nempe, qrę ad proprias Artes pertinet ita (vt censeo) est definienda: Effectio est operatio ab intellectu arte directo per Phantasiam & vim mouendi, in externam prodiens materiem, gratia eius operis quod elaboratum remanet. At oritur dubitatio, quia dictum est artem esse rectam efficiendi rationem; & inquit Aristoteles in sexto Moralium Nicomachiorum cap. v. hanc definitionem conuerti cum arte, Definitio actionis. Actio in 4. consideratur. Definitio proprię effectionis. Dubitatio

C & nullam actonem esse effectionem, nec effectionem ullam esse actionem: at Si hoc verum est; tunc habitus canendi, saltandi, pulsandi Lyram, non poterit esse ars; nō enim ex eis prodeunt effectiones, cum opus non remaneat ab eis elaboratum, nec vidētur ad alium babitum posse redigi. Confirmatur dubitatio, quia Auerroes in secundo Physicorum cont. 3. duplex ponit genus artis; vnum, ex quo prodeunt res effectę, vt Statuaria; alterum, ex quo solùm prodeunt actiones, vt Ars saltandi, canendi, & similes: ac ita definitio artis non connertetur cum arte, non enim omnis ars erit recta ratio effectibilium. Nec approbanda viderur sententia Eustratii in sexto Moralium Nicomachiorum dicentis, artium quasdam esse efficientes, alias agentes: nam si sunt agentes, non sunt artes, cum eis non competat definitio artis. Propterea dicamus operationem pulsandi Lyram, canendi, saltandi, esse actionem latè sumptam, non propriè, cum non ei competant postremę differentiæ actionis: Insuper addendum est, habitum pulsandi Lyram, saltandi, & canendi, artem esse, ac ei competere definitionem artis. Et pro notitia considerandum, in arte duo inueniri; officium, & finem: Officium Medici est, ea omnia facere, quæ sanitati conducunt; Finis est sanitas: Officium Medici non est in fortunę manibus collocatum, sed finis Eustrarius. Propria solutio. Aliud ē finis, aliud officium Artis.

D adeptio: Opus peractum, quod post effectionem remanet, non consideratur in officio artis, sed in fine. Quod si consideramus, semper inueniemus post effectionē artis remanere opus effectum: Nam loquendo de actu pulsandi Lyram & canendi, procuklubio ad Musicam pertinet, cuius finis est congruens animi compositio & expurgatio eius a perturbationibus, siue earum moderatio (vt nos docer Philosophus in octauo de Rep. cap. 7.) ars autem saltandi, cum in parte iuncta sit cum Musica, præsertim tamen pertinet ad Gymnasticam; cuius finis est robur, sanitas, & congruens corporis constitutio. Ratione igitur finis hæ sunt effectiones, & earum principium est ars: de propriè sumpta actione secus se habet; nam finis eius est id bonum, qnod in actione includitur. Hanc distinctionē cum interpretes non considerent, difficultatem hanc implicant, nec resoluere valent. Ex his constat primò, perperam Latinos interpretes actionem diuidere in immanentem & transeuntem; omnis enim

actio,

Perperam actio in immanentem & trâseuntê diuiditur.

actio, vt actio est, immanens dicitur: & Arist. 9. Metaphysicæ cont. 16. non actionē, sed operationem, quæ genus est, ea diuisione diuisit. Effectio potest esse & transiens, immanens, propriè tamen est transiens, dum consideratur vt derelinquens opus effectum; quod si nonnunquam sit immanens, id contingit ex euentu, vt, dum Medicus se curat, vel arte Gymnastica suum corpus exercet. Constat insuper, quid sit dicendum de nonnullis, de quibus est dubium, an sint actiones, vel ne; vt de actu videndi, audiendi, contemplandi, & similibus: nam hę sunt actiones in prima significatione, & latè sumptę, non autem propriæ. Tertiò ex his colligitur, frequenter actionē cum effectione connecti; & ob vnum esse actionem, ob aliud effectionem: veluti, si Medicus lucri vel odii gratia, venenis accuratè permixtis, laborantem necat; vt pręeligit tale scelus patrare, actio est, & finis eius est potius in eo apparēte bono, quod in tali pręelectione reperitur; vt verò rectè miscet venena, effectio est: ideo ob vitiosam actionem dicitur vir prauus pænam dignus, ob Artificiosam verò & rectè elaboratā permixtionem dicitur Peritus Artifex, & commendatur: & dum ea duo connectūtur, ratio actionis prior est ratione effectionis; nam præelectio, ac rectus siue depra- B uatus vsus, necessariò præcurrit; vsus autem est munus actionis. Oritur dubitatio de Logicis, Philosophis, Medicis, & Metaphysicis, dum publicè docendo suā scientiam profitentur, num dicantur agere, vel potius efficere. Pro solutione accipio sententiam Aristotelis in 8. de Rep. cap. 2. dicentis: Scientiis quibusdam liberalibus operam quodam tenus nauare, non est illiberale; sed qui hoc facit aliorum causa, is sæpe mercenaria seruilique opera fungi videri potest, &c. Indicat his verbis Philosophus, vsum eiusdem disciplinæ ob varietatem finis sortiri nomina varia. Et pro exactiore explicatione cōsiderandū est, ꝙ dantur nōnullę, quæ absolutè & ꝓpriè sunt actiones, aliæ, quæ verè sunt effectiones; nonnullæ verò similitudine quadā modo actiones, modo effectiones dici possunt. Et loquens de eo, qui publicè legens profitetur scientiam aliquam, assero illum posse tripliciter considerari; primò, vt id officium liberè præeligens; secundò, vt alium docens; tertiò, vt contemplans attinentia ad disciplinā, quam profitetur. Per primam considerationem dicitur agere: nam id officium præ- C eligit, vt vtile, vel honestum, vel delectabile; & ea præelectio commendatur vel damnatur, & ratione varietatis finis dici potest honesta vel sordida. At si secundò consideratur, non præelectio eius generis vitę, sed absolutè officium docendi, vt pro fine habet alium instituere; ita est effectio quędam ingenua, & remanet opus effectum; auditor scilicet, qui eruditus ex non erudito factus est: nam officium illud docendi est vsus scientię; quem considerantes dicimus, nonnullos habere rectam docendi artem, alios ea carere, ideo dixit Aristoteles in procemio Metaphysicæ, Signum scientis est posse docere: rectè autem docemus per duo simul iuncta, per Logicam vel natura vel studio nobis competentem, & per habitum proprium scientię quam docemus. Ita Logica, quæ primò reddit nos discipulos rectè disciplinabiles, mox reddit nos magistros: & propterea rectius Logica ad artem, quàm ad Scientiam redigitur; nam finis eius est instrumentum, quod arte logica elaboratum remanet. Eos tamen summopere decipi censeo, qui, cum fateantur Logicam docentem regulas formandi instrumenta esse artem, inquiunt eam iunctam scientiis reddi scientiam, cum vtatur D Principiis propriis scientiarum. Hoc alienissimū a vero iudico: Logica enim quouis modo considerata semper seruat conditionem suam; alioquin perinde se haberet, ac si diceremus, instrumenta naturę iuncta operi esse naturam: Et præsertim, quia Logica iuncta scientię est Pædia quædam; at Pędia ab Aristotele ponitur distincta a sciētia, cui iungitur, & cuius est Pædia, vt patuit: Sed de hoc obiter. At si tertiò considerantur docentes, vt considerantes attinentia ad disciplinam suam; ita ratione varietatis disciplinę, & inspectores, & effectores, & practici nuncupantur. Verùm pulchra occurrit dubitatio, quomodo actio possit dici finis agentis; cum actio sit motus quidam, & omnis motus sit actus imperfectus tendens ad aliud. Confirmatur, quia Aristoteles in principio primi Moralium Nicomachiorum inquit omnem actionem esse gratia boni, & gratia alterius: id autem, quod est gratia alterius, non est finis. Cui difficultati respondens dico, actionem moralem dupliciter considerari posse: Primò intrinsicus & ratione eius honesti, quod in præelectione includitur; ac ita non via sed terminus, non imperfectus sed perfectus actus est: Secundò consideratur extrinse-

An visio sit actio.

Tertium quod colligitur.

Dubitatio de publice Legentibus.

Primum quod accipitur.

Alterum quod est considerādum.

Publicè Legens tripliciter considerátur.

Per duo rectè docemus.

Logica quouis modo cōsiderata lē est Ars.

Dubitatio quomodo actio dici possit finis.

Solutio.

A trinsecus, vt uia, & per multa conspirantia ad absolutionem actionis; ac ita hæc omnia sunt gratia eius boni, quod in actione includitur, & id particulare bonum est gratia summi boni,& vltimi finis hominis. Demum quæritur, quidnam absolutè debeat censeri præstantius, num Actio, vel Effectio? Breuibus dico, actionem esse præferendam: tum, quia actio in bonam & prauam secatur; non ita effectio, sed in vtilem & non vtilem: tum, quia actio ad libertatem nostram propriè pertinet, non ita effectio: tum demum, quia in actione collocatum est summum bonum, non in effectione. *Actio effectioni præfertur.*

Explicatio cæterarum Causarum Artis. Cap. XLVIIII.

Vm hactenus patuerit forma Artis, quæ erat Habitus efficiendi recta ratione: facile modò est cæteras causas explicare. Materies Artis duplex esse potest: Vna, in qua recipitur habitus Artis; & huiusmodi est homo, partim per Mentem, partim per Memoriam & Phantasiam; at quia præ- *Materies Artis duplex.*
B sertim pertinet ad Mentem, ideo in definitione de ea facta est mentio: Altera est materies, circa quam extrinsecus versatur; & hæc est res permutationi, ortui, & interitui obnoxia; quæ vel sola Arte, vel Arte simul & Natura effici potest; vt patet exemplo sanitatis, & declaratur ab Aristotele 7. Metaphysicę 29. & 30. Causa efficiens varia cõsideratiõne multiplex esse potest. Plato Dialogo xi. de Legibus a tribus Diis prodire Artes affirmat; Vulcano scilicet, Pallade, & Marte. Hęc est ea Deorum trinitas, quę Ioui semper assistit: nam Pallas Sapientiam denotat, cui subest recta ratio; a qua prodit ordo, qui in omni Arte summopere fulget: Vulcanus Igneum spiritum denotat, a quo manat efficax progressio, exactaque operis absolutio: Mars facultatem significat & vires, ex quibus munitissima prodit operis constructio: Pallas est Dux, Mars est Artifex, Vulcanus Minister. In libro autem de Regno inquit, a Prometheo tributum fuisse ignem, a Vulcano verò eiusque consorte Artes: indicans a Cęlo, cum extrinsecus per lumen & motum, tum intrinsecus per ideas & rationes, manare vim Principem pro Artium constitutione; a Terrenis verò manare materię, *Causa efficiens Artis Plato. Pallas. Vulcanus. Mars.*
C & proxima earum principia. At Academicorum Metaphoris derelictis, Principia propria & proxima quærentes, audiamus Auerroem: qui disputatione tertia contra Algazelem dubio 18. inquit, multas Artes ex multorum hominum sententia non acquiri humana comprehensione, sed tradi a Dæmonibus; vel (vt inquiunt alii) ab Angelis, hoc est Prophetis; ideo inquiunt eas Artes esse maximum testimonium Prophetię: Verùm Auerroes hanc sententiam non approbat. Quæ etiam si in parte esset approbanda, vt re vera approbandi sunt Dæmones, Angeli, Prophetę, & supernæ reuelationes; ad rem tamen non facit: quoniam ea est manifestatio externa, vel superna reuelatio; nos autem principia quærimus proxima, per se, & propria hominis. Propterea dico, Artes ab humana indigentia sumpsisse occasionem; sunt enim Artes omnes medelę humanę indigentię, vt in procemio Metaphysicę patefecit Aristoteles, & Plato in lib. de Regno affirmauit. Proxima & magis propria principia, per quæ inueniuntur & formantur, sunt Ratio & Experientia, vt nouit etiam Gale- *Auerroes. Artes unde manarunt.*
D nus in expositione primi Aphorismi; quæ experientia quomodo pariat Artem, patefecit Aristoteles in calce secundi Posteriorum, & in procemio Metaphysicę. Id, per quod in nobis firmatur habitus Artis, est exercitatio: ædificantes enim & exercentes palęstram, euadimus ædificatores & palæstrici: Iumenta & ferę nos etiam excitarunt ad inuentionem alicuius Artis, cum in eis refulgerent imagines quarundam artium. Artes sunt profectò humanum inuentum, attamen includunt aliquid naturale: ex conditione enim indigentię, reique efficiendę tanquam finis, depromitur recta ratio artis, non secus ac ex natura rei desumitur recta ratio nominis eius: Sic ex operis conficiendi conditione exposcit ferra, vt sit ferrea, & dentes habeat; Gladius, vt sit acutus; ac ita de cæteris: qua de re cum Plato & Aristoteles dissentire videantur, re uera tamen non dissentiunt. Sed de hoc alibi. Colligens itaque dico, a Deo & Natura pendere vires; ab Humana Necessitate offerri occasionem inueniendi artes; Rationem & Experientiam esse proxima principia, per quæ formatur: Exercitationem esse eam, per quam in nobis habitus firmantur: Demum ex conditione Finis & rei efficiendę elicitur id rectũ, quod arti congruit: pro quarum artium inuen tione

Finis Artis duplex.

tione excitare etiam nos valent Iumenta & Ferę, cum in eis refulgeat Ars Dei & Naturę. De fine autem Artium loquens, expeditè dico finem earum esse duplicem; vnum productionis operis, & est forma rei Arte elaboratę; alterum operis iam producti, & est vtilitas ea, quam tale opus præbet: Quæ vtilitas duplex esse potest; vel enim per naturam, & uerè sunt vtiles; vel tantùm apparent ob deprauatam hominis constitutionem, Inde prodeunt duo genera artium: quorum vnum est naturæ consentaneum, & est illud, quod veras præbet vtilitates; vt Ars medendi, ædificandi, & similes: alterum est redundans, & minus dignum nomine Artis; quemadmodum ars exornandi mulieres, artes Ludicræ, & similes; vt enim se habet de fine, ita censē dum est se habere de ordinatis ad eum. A

An Artifex vtatur Consultatione & Prælectione, & num cum Arte sit complicata Fortuna. Cap. L.

B

Quòd Ars nō vtatur consultationé.

Vlchra est dubitatio de Consultatione, Prælectione, & Fortuna, quomodo ad artem se habeāt; nam de his omnibus Aristoteles secum pugnare, & sibi minimè constare videtur. De Consultatione primò Aristoteles in secundo Physicorum cont. 86. negat artem vti consultatione, inquiens: Absurdum autem est non opinari agere propter finem, nisi videant mouentem vti consultatione; & tamen Ars consultatione non vtitur, &c. Hoc patet experientia: non enim scribens, vel Lyram pulsans, ratiocinatur & consultat, quæ litera & quomodo sit formanda, & quæ post quam pulsanda sit chorda; sed hab tu artis sine consultatione & meditatione operatur. Ex aduerso, ipsemet Aristoteles in tertio Moralium Nicomachiorum cap. 3. asserit artem consilio vti; inquit enim artem Medendi, Quęrendę pecunię, Naualem, & similes, consultatione egere, eaque vti: Idipsum affirmauit etiam Plato in Alcibiade primo de Gubernatore nauis. Similiter dubitatio est de prælectione: Dictum est in præcedentibus, prælectionem esse principium actionis, non autem effectionis; quod etiam asseritur ab Aristotele sub initio sexti Metaphysicæ. Ex aduerso: si consultatio locum habet in arte (vt asseritur in tertio Moraliū Nicomachiorum loco nuper relato) & consultationis terminus est prælectio, videtur necessarium etiam in artibus locum habere prælectionem. Demum de Fortuna Aristoteles sibi constare non videtur. Inquit in secundo physicorum cont. 57. & 58. Fortunam eis competere, quibus competit actio, & in rebus agendis versari: signū est, quoniam videtur vel idem esse cum fęlicitate prospera fortuna, vel propè; fælicitas autem actio quædam est, nam est bona actio, &c. Ex aduerso in sexto Moraliū Nicomachiorum cap. 4. ait: Quoniā autem effectio & actio inter se differunt, necesse est artem effectionis esse, nō actionis; in iisdemq́ue rebus quodam modo Ars & Fortuna versantur, quemadmodum & ait Agatho.

Quòd Ars vtatur cōsultatione.

An Ars vtatur prælectione.

C

An in Arte locum habeat fortuna.

Aristoteles videtur secum pugnare.

Fortuna vt Artem, sic & Ars Fortunam amat.

Conspicua est pugna inter sententias Aristotelis, cum in 2. Physicorum fortunam redigat ad actionem, in sexto Moralium ad effectionem contradistinctam ab actione. D

Galenus. Galenus quoque in libro quinto de Locis affectis, necnon in libro de Præcognitione cap. 12. Fortunam cum arte permiscet, & Medicum asserit debere esse fortunatū.

Solutio. His difficultatibus respondens, de prima & secunda, hoc est de prælectione & consultatione, quæ coniunctę sunt, dico; artes dupliciter considerari posse: vel quoad rectum & improbum eatum vsum; & id proculdubio ad actionem pertinet, & consultationi ac prælectioni subiicitur: vel quoad attinentia ad proprium officium artis; & de hoc est dubitatio. Pro cuius solutione accipio, prælectioni & consultationi duplicem subiici materiem, vnam primam & magis propriam, alteram secundam & minus propriā: Prima & magis propria materies, sunt attinentia ad humanas actiones: Secunda & minus propria, sunt etiam attinentia ad artes. Ratio huius varietatis duplex est: Prima; quia attinentia ad humanas actiones magis sunt dubia & varietati obnoxia, quàm attinentia ad artes, immo sunt maioris momenti; & sunt communia viris omnibus, vt etiam consultatio & prælectio cunctis communis est: Altera ratio est, quia prælectio maxime iuncta est cum appetitu sensuum, & in eo

Prima ratio uarietatis.

Secunda ratio.

perfici

A perficitur, dum propriè vſurpatur; cũ quo apperitu coniunctæ ſunt humanæ actiones, non autem artes. Sic itaque conſultatio & prælectio, locum habere poſſunt in artibus, non vt in propria & principali earum materie, qualẽ propriã materiẽ explicat Ariſt. dũ in libris de moribus de illis verba facit. Addo ſecundò (vt inquit Ariſt. in 3. Moralium Nico. cap. 3.) Artes eſſe duplicis generis; nonnullas ob varietatem eorum, quæ occurrere poſſunt, indefinitas & incertas; vt ars Medendi, naualis, & ſimiles: alias definitas & certas, quæ eodem modo ſemper operantur, nec variantur ob varietatem materiei; vt ars ſcribendi, pulſandi Lyram, & ſimiles; in his conſultatio & prælectio locum non habent: & de his vera eſt ſententia Ariſtotelis in 2. Phy. nam ei ſat erat tunc oſtendere dari nonnullas artes, quæ quamuis operentur propter finem, tamen conſultatione non egent; ita enim ſoluit difficultatem de Natura, quæ quãuis non vtatur conſultatione, tamen operatur propter finem, ſe habet enim perinde ac artes certæ & definitæ. Hinc in eodem 3. Moralium Nicomachiorum addit Ariſt. Magis autem in Artibus quàm in Scientiis conſultationi locus eſt, in eis

Ars duplex.

B enim ſæpius ambigere ſolemus; conſultandi autem ratio in iis locum habet, quæ plerunque vſu veniunt, cum eorum exitus incertus ſit, & in quibus nihil eſt definiti &c. Ex his conſtat erraſſe Trapezuntium, cum aſſeruerit Ariſtotelem putaſſe artem nullo pacto vti conſultatione: ac ita conſpicua eſt ſolutio primæ & ſecundę difficultatis. Tertia dubitatio erat de Fortuna, de qua apertè Philoſophus ſecum pugnare videtur: At ſoluitur per duo fundamenta. Primum eſt, quòd Fortunæ duplex eſt materies in qua verſatur; vna magis, altera minus propria. Materies magis propria ſunt humanæ actiones; & hanc ei aſſignauit in 2. phy. qui erat locus proprius eius declarationis: in ſexto autem dixit Fortunam & Artem iungi, & mutuò ſe diligere, explicans materiem minus propriam. Alterum fundamentum eſt, quia in ſexto Moralium Nicomachiorum magis loquitur populariter, & ex opinione Agathonis. Conſiderandum tamen; quòd Fortunæ, non officium artis ſiue Artificis ſubiicitur, ſed exitus, & finis eius, officium enim artificis ex recta artis ratione prodiens, certum & definitum eſt, at fælix exitus fortunam proſperam expoſcit: Tenetur medicus ea fa-

Diluitur tertia cõtrouerſia.

C cere, quæ ſanitati nata ſunt conferre, pro qua exequenda eget fortuna proſpera, vt cuncta ei ſuccedunt ad votum.

Quomodo Ars egeat & non egeat fortuna.

De variis Artium Diuiſionibus. Cap. LI.

VAriæ a variis traditæ circunferuntur Artium diuiſiones, de quarum nonnullis non inutile eſt uerba facere. Diuiduntur artes, & præſertim ars medendi, in theoricã & practicam: quod num rectè fiat, conſiderandum eſt. Proculdubio, ſi uocibus propriè uti uolemus, ars nec Theorica, nec Practica dici põt. Non Theorica; quia Theoricæ finis eſt ſcire & ueritas, Practicę & effectricis operari: & quãuis habitus, qui in operatione uerſantur, multa conſiderẽt & ſpeculẽtur quia tamẽ ea conſiderãt non gratia ſui, ſed gratia operis, nõ theorici, ſed practici uel effectrices dici debent (ut docet Ariſt. in 2. metaph. cont. 3. denominatio n. a fine petẽda eſt. Neq; etiã Ars dici debet Practica: quia praxis eſt actio, quę diſtiguitur

An rectè ars diuidatur in Theoricã & practicam.

Ars ppe-ram dicitur Theorica.

D ab effectione; ars autem non in actione, ſed in effectione uerſatur, ut patuit: & propterea Ars ſolum eſt effectrix, non autem Theorica, neque Practica. Poteſt tamen ea diuiſio defendi, aſſerendo Arti competere partem Theoticam & partem practicam latè ſumptam, & facta comparatione inter partes eius. Quamuis enim uniuerſa medendi ars ſit effectrix. tamen pars eius una; quę in cauſarum, temperamentorum, morborum, & ſimilium cognitione uerſatur; comparata cum altera, quæ ad curam deſcendit, poteſt dici theorica: altera uerò, cum propriè ſit effectrix; latè tamen ſumendo actionem, ut confunditur cum effectione; poteſt dici practica. Hoc denotauit Ariſt. in Sexto Moralium Nicom. cap. 4. inquiens: Verſatur autem ars omnis circa generationem, καὶ τὸ τεχνάζειν καὶ θεωρεῖν, quo modo fiat aliquid eorũ, quę eſſe & non eſſe poſſunt. Dixit (τεχνάζειν καὶ θεωρεῖν) indicans duas illas artis partes: quarum unam nuncupauit Theoricam; alteram non dixit Practicam, ſed magis propriè loquens dixit, τεχνάζειν, In ſecundo autem Metaphyſicę cont. 3. uſus eſt actionis nomine latius, ut extenditur etiam ad effectionem; cum dicat Theoricę finem eſſe ueritatem

Ars non eſt Practica

Quomodo Ars dici poſsit Theorica & Practica.

Sola Philosophia rectè diuiditur in Theoricā, & practicam.

Plato.

ritatem, Practicę verò opus. Ars itaque (dum vocibus vtimur propriis) nec theorica nec practica est; sola philisophia vniuersę sumpta rectè diuiditur in theoricam & practicam: Theorica namque est pars veri inspectrix, Practica verò pars Ciuilis; nulli alteri habitui hęc diuisio propriè competit. Plato in Sophista inuestigans Sophistę definitionem longa vtitur Artium diuisione: inquit enim artem omnem vel in acquirendo, vel in efficiendo versari; mox vnicuique capiti innumera subiicit membra, quæ superuacaneum esset referre: verùm, quia non artes numerat inter artes, & numeri artium nullam assignat rationem, diuisionem illam prętereundam existimo. Neque etiam omni ex parte commendandam censeo distinctionem, quam tradit in x. de Rep. dum artes omnes dixit, vel esse vtentes, vel facientes, vel imitantes; omnis enim ars aliquid facit, dum propriè loquimur: & quamuis defendi possit, tamen ad rem non facit, cum ex ea numerum, numerique rationem colligere non valeamus. Auerroes 9. Metaphysicę diuisionem accipit a modo apprehendendi eas; inquit enim, artium nonnullas acquiri consuetudine, alias ratione, quasdam ratione simul & assuetudine: Verum ex hoc quoque diuisionis modo, nec numerus, nec conditio, nec ordo artium colligi potest. Dico igitur artes, varia consideratione, vario modo diuidi posse: Verùm quia conditio, numerus, & ordo earum petendus est a fine, ideo rectè diuiduntur inspiciendo finem, & varietatem petinentem ad illum. B

Artium numerus, distinctio, & ordo ex fine petendus.

Finis artium est vtile, quod loco medelæ humanę indigentię tribuitur; ideo humana indigentia inspicienda est, ex qua occasiones inueniēdarum artium homines sumpsere. Indigentia competit homini; vel ratione corporis tantum; vel ratione animæ, vt iunctę cum corpore (dico, vt iunctæ, quia anima seiuncta non eget auxilio artis) vel demum ratione vtriusque simul. Insuper; hæc indigentia & medela eius, vel refertur ad esse, vel ad bene esse: si refertur ad esse; vel refertur ad esse pro generatione, vt ars obstetricis; vel pro conseruatione, vt agricultura, & artes quæ nutritioni hominis sunt destinatę; si altera ex parte ars est inuenta, vt homo bene sit; vel id bonum solùm apparet, non autem re vera est bonum; vel est re vera bonum: Si tantùm apparet, & pertinet vel ad corpus vel ad animam, prodeunt illæ, quæ potius delusiones quàm artes iudicari debent; vt ars uenefica, Magia superstitiosa, delusio quarundam artium diuinatricium; ars conficiendi fucum, cyncinnos, & similia; & demum artes nonnullę ludendi, quæ uariæ sunt ob varieratem apparentis indigentiæ, apparentis ue vtilitatis. Si autem ars refertur ad id quod verè bonum est, aut pertinet ad animam; & inde prodeunt artes vtiles, vt anima bene sit: & quia ad animam quatuor præsertim pertinent, facultates scilicet, perturbationes, ratio, & oratio, ideo dantur artes componentes hæc omnia. Ars conficiendi & perficiendi memoriam pertinet ad facultatem, Musica ad animi perturbationem, Grāmatica ad orationem, Logica ad rationem, Rhetorica & Poetica ad vtramque, orationem nempe & rationem. Aut altera ex parte indigentia & vtilitas respicit bonum corporis; huiusmodi est sanitas, & robur: inde prodeunt Ars medendi, ars Gymnastica, & similes. Si denique refertur ad bonum compositi: vel respicit diuturnam eius in hominum memoria conseruationem, vt ars Statuaria, & pingendi: vel eius in hac vita commodam conseruationem & custodiam, vt Mercatura, ars conficiendi indumenta & suppellectilia, ars edificandi: vel custodiam simul & tranquillitatem; vt artes pertinentes ad Militiam, quarum pax est finis. Hæc sunt capita potiora; ad quæ dum artes referimus, valemus numerū, earū ordinem, & rationem vtriusque colligere. Quę omnes artes deinde ualent alia ratione & uia diuidi: quatenus earum nonnullæ sunt dominę & principes operis, quę Architectonicæ nuncupantur, alię sunt famulę, & ministræ: quæ diuisio traditur primò a Platone in libro de Regno, mox ab Aristotele in secundo Physicorum cōt. 25. Artes principes sunt duplices: vel vtentes; vt ars Naualis, Musica, & Militaris: vel nō utentes, sed solùm aliis præcipientes; vt sunt illi, qui Protiartium nuncupantur, & Architecti. Ex aduerso ars famula est duplex: Vna, quæ materiem vel instrumenta efficit alterius artis; quales sunt artes conficientes instrumenta bellica, lateres, & similia; Altera, quæ domino præcipienti inseruit: Et huiusmodi ministri; si præditi fuerint recta efficiendi ratione, Artifices dici possunt; si ea carent, solùm sunt dicendi ministri artis, non autem Artifices, quales sunt multi ministri ædificiorum. Insuper; adhuc diuidi potest ars, quatenus vel naturam æmulatur C D

Quatuor ad Animā pertinentia perficienda Arte.

Alia Artium, diuisio.

vel

A vel naturæ opera perficit: qua diuisione vtitur Arist. in 2. Phy. 79. Præterea enumeratarum Artium quædam materiem exornant, opusq; ex integro conficiunt; aliæ inualentiam corrigunt, & resarciunt: qua diuisione vtitur Themistius, ĩ primo de anima. 16. At prætermissis, cæteris diuisionibus, eam demum afferamus, quæ a Possidonio Stoico (referente Seneca epistola 89.) tradebatur: dicebat enim, Artium quatuor esse genera; Primum vulgarium & sordidarum, Alterum ludicrarum, Tertium puerilium, Postremum liberalium & ingenuarum. Verùm hæc quatuor capita rectius in tria redigi posse censeo, asserendo, Artium nonnullas esse ingenuas, alias sordidas, quasdam medias, quales sunt Artes Ludicræ, & pueriles.

Alia Artis diuisio.

Diuisio a Possidonis tradita

Quæ sint Artes Ingenuæ, ac Libero Homine dignæ. Cap. LII.

B CVm varia sint genera Artium, tenetur Ciuilis Philosophus exactè cognoscere; quæ earum sint ingenuæ, liberoque homine dignæ, & quæ mercenariæ, ac sordidę: hęc erant potiora postremę diuisionis capita. Vt autem appareant ingenuæ artes, finis præsertim earũ, & definitio considerãda est: Finis rei ingenuę honestũ est; ideo Artes ingenuę honesto conferre, & ab honesto nulla ratione recedere debent. Quid autem sit Ars Ingenua & liberalis, videtur sentire Plato in dialogo de Philosophia; Artem ingenuo homine dignam esse illam, quæ Mentis ratione, non manuum ministerio conficitur. At angustè nimium ingenuę Artis nomen ita vsurpatur; ideo Aristoteles in 8. lib. de Repub. capite 2. inquit, operum quoddam esse necessarium, aliud non necessarium: Opus non necessarium, vel ingenuum, vel sordidum est: Opus Sordidum, & Ars doctrinaque sordida ea putari debet, quę liberorum hominum corpus, vel animum, vel intelligentiam, inutiles ad vsus actionesq; virtutis reddit; corpus in deteriorem habitum inducit, Mentem impedit, abiectamque facit. Ex quibus Philosophi verbis colligimus, quòd: vt Ars sordida est ea, quę animum inquinat, illumque a potiore homi-
C nis fine auertit: ita Ars & disciplina ingenua ea est, quę fini ingenui hominis est accommodata; hominemque ingenuum vel reddit aptum ad vsus actionesque Virtutis, vel redditum decet, siue in otio siue in negotio vitam traducat. Quot autem sint huiusmodi Artes, minimè constat. Vetus est opinio, eas numero esse septem; Grammaticam, Dialecticam, Rhetoricam, Geometriam Arithmeticam, Astronomiam, & Musicam; de quibus Martianus Capella, & alii viri docti multa dixerunt: quas etiam Encyclopędias. siue in Circolo positas, & populares disciplinas nuncuparunt. Quę sententia dubia est: Primò; quia non Artes inter Artes numerant, Geometria enim & Arithmerica nulla ratione sunt Artes: Secundò, nonnullas ingenuas Artes missas faciunt: Tertiò; quia si Artis nomen latè vsurpant, vt etiam extenditur ad scientias, missas faciunt scientias maximè Ingenuas. Propterea rem paucis perstringens, dicendum cẽseo: Vel quęrimus disciplinas omnes ingenuas; vel eas tantum, quę Artes dici possunt, de quibus modò est Sermo. Si disciplinas omnes ingenuas quęrimus, aptissimè omnes in tres gradus occurrunt distribuendę: Nonnullę enim
D animum vel corpus iuuenis ingenui parant, alię virum ingenuum formant, nonnullę demum virum iam ingenuitate formatum decent. Parant primò corpus viri ingenui Artes Gymnasticę: vt Palęstra, Ludus paruę pilę a Galeno summopere commendatus, nonnullaque venationum genera; & ea pręsertim, quę quadrupedum ferarum est, quę libera est, non fraude & dolo parata, quę cursu & vulneribus perficitur; & demum, quę corporis fortitudinem, animi verò ingenuitatem pręsefert: de qua Virgilius Platonem simul & Aristotelem sequutus eleganter dixit.

Venatu inuigilant Pueri, Syluasque fatigant,
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.

Secundũ locũ aucupio tribuere debemus. Piscatio (ex Platonis sñia) nil hẽt ingenui: contingere tamen potest, vt procul a nota sordidi negotii aliqñ in ea quoq, animum relaxemus; & præsertim in ea Vrbe, quę iuncta est mari, a qua absint commoditates exercendi potiora genera venationum. Huiuscemodi Artibus bonã corporis valetu

Artes ingenuę.

Plato.

Arist.

De numero ĩgenuorum Artium.

Propria sẽtentia.

Tres gradus ingenuarũ Artium.

Primus parantium.

dinem, robur, dexteritatem, agilemq; membrorum flexionem nobis paramus: quibus ingenuè vti tenemur, pro Virtutis, Patriæ, Parentum, Amicorumq; salute; acēt, vt corpore id extrinsecus congruenter polliceamur, quod intrinsecus Virtute seruare tenemur & exoptamus. Animum verò Ingenui iuuenis rectè parant disciplinę illę, quæ orationem, vel ratiocinationem eius rectè componunt, vt Grammatica, & artes illæ, quæ Logicę nuncupantur. Hæ sunt Artes, quæ Animum pro ingenuitate parant. A

Secundus Gradus formantium.

Quibus secūdo loco illæ succedūt, quæ formam ingenuitatis impartiuntur: & hæ illę sunt, quæ Philosophiæ nomine honestātur; Philosophia nempe Theorica & Practica; sine quibus nemo re vera ingenuus dici meretur: His congruenter componitur cum facultas animi inspectrix, tum appetens.

Tertius earum, quæ decent.

Tertio & postremo loco inueniuntur disciplinę & Artes, q̄ virum ingenuitate formatū decent: Hmōi sunt artes illę, quæ fructus sunt inspectricis Philosophię: qualis est Magia Physica, ad quā redigit Ars medendi, Ars distillandi, Agricultura: quæ dum consideratur vt Magia Physica, ingenua est, nō quidē vt in aranda terra laboremus, sed vt noscamus vires naturę, tectamq; eius rationem, & cognoscentes, aliis precipere valeamus: Insuper Ars Pingēdi, statuasq; efficiēdi, ingenuitatis aliquid includunt; non q in statuis ex Marmore cōficiendis laborare debeamus (nimium enim id est labotiosum, & corpus reddit minus aptum ad officia Virtutum) sed sat est tectam eius rationem, & mensuras cognoscere. Huiusmodi Artes ingenui aliquid includunt, dum illis vtimur, non gratia lucri: sed vt partium operis congruentes rationes, naturęq;, cuius sunt imitationes, industriam & vires intueamur, ac ita Artificiosi operis iudicium tradere valeamus. Similiter etiam vsus Musicę ingenuo ocio, & negocio est accommodata de qua Homerus cecinit. B

Homerus

Quàm iuuat ad lautam cenam accersire Thaliam.

Similiter Architectura, Ars naualis, Artes nonnullæ diuinatrices; vt Astrologia, Physionomia, & similes, dum eis non perperam vtimur, ingenuę sunt. Tres itaq; sunt gradus ingenuarum disciplinarum: quorum medius non Artis, sed Philosophię nomine honestari meretur: duo alii gradus Artis nomine designantur; & nuncupantur ingenui, dum eis congruenter utimur. Multę enim inueniuntur disciplinę, quæ ancipitis sunt conditionis: nam (vt monet Arist. in 8. lib. de Repub.) plurimum differt, quousq; q̄n, & cuius gratia eis nauemus operā, Ex his cōstat, īgenuas artes lōgè esse plures q̄ C

Quæ colligēda ex dictis.

septem, nec eodem gradu ingenuas esse: Nec etiam tm̄ esse eas quatuor, quas in 8. de Rep. refert Arist. inquiens; Quatuor esse cōes disciplinas, quibus olim pueros instituere cōsueuerunt, Literas, Palęstram, Musicam, & Artem pingendi; nam pręter has dantur & alię, vt patuit. Nimiū essē prolixus, & a scopo lōgè recederē, si Artes singulas ingenuas accuratè enumerare, easq; inuicē cōparare vellē. Sit itaq; satis, cunctas in capita redegisse, earum patefecisse gradus, regulamq; dedisse secernēdi īgenuas a nō ingenuis: Et præsertim; quia HIERONIMVS CAPELLVS, ILLVSTRIS

Clarissimus Hieronymus Capellus.

VINCENTII FILIVS, Vir familię splendore, morum integritate, sapientiaque splendidissimus, auditor olim meus, & Dominus colendissimus, in suis libris de disciplinis ingenuis rem hanc luculentissimè pręstitit.

Quæ valeat Ars propria facultate efficere, Quomodo recta ratione respondeat Naturæ; & Comparatio inter Artes ex Arithmetica, Geometria, & Physica, prodeuntes. Cap. LIII. D

Ars substantiā nō efficit.

VAria, & ea quidem satis pręclara, Humana Arte effici pñt: eorum tñ, quę arte effici dicuntur, nonnulla viribus Artis, alia pręsertim viribus Naturæ perfici putandum est. Ars est habitus Mentis, habitus omnis est accidens, nullum accidens propria facultate valer efficere substātiam; ptopterea putandum est Arte nullam substātiā effici posse: nil enim propria facultate valet aliquid efficere, quod superet gradū perfectionis eius. Quòd si Arte Chymica dicūtur nōnulla metalla confici, & per Artes quasdam dr̄ effici materies; vt Gipsum, Calx, Lateres & similia. R̄ndendum est; effici aliquid arte, contingere dupliciter: vel vta principe cā propriaq; virtute; ac ita substantia non potest Arte gigni: vel tāquam a ministra naturę,

A ræ,& hoc contingere potest, Ars enim, vt Maga (hoc est vt iungens agentia patientibus, vt hymenæus marem cum fęmina nectens) dr̃ per Agriculturam gignere Plantas, per Artem Chymicam nonnulla saltem composita metalla efficere, ac ita de cęteris: Ideo dum corpus artificiosum inspicimus, vt domum, statuã, & similia, iudicandũ est, non substantiam eius Arte fuisse cõfectam, sed figuram, ordinẽ partium, earumq́; congruentem rõnem. Propterea ambigitur sępe, an corpus artificiosum sit distinctũ a physico: Et dicendũ est, artificiosum corpus non propriè esse vnum, &, dum vt vnũ consideratur, non esse distinctum specie per essentiam a corpore physico ex quo cõstat, sed extrinsecus & ex euentu; non esse distinctum substantia, sed qualitate & accidentibus, ob quæ artificiosum denominatur; & tanquam artificiosum ab Arte pẽdet. Ars in gignendis rebus cõgruente quadam ratione Naturę rñdet, quod verum est in parte, non absolutè, verum inquam est in parte, quatenus, quemadmodum Natura est proprium principium producendi opus suum, vt ignis producendi ignẽ, ita Ars statuaria est proprium, & primum principiũ producendi statuam: differunt tñ; quia Natura

An corp' Artificiosum sit distictum a Physico.

B est principium internum, quod operatur intrinsecus, est enim natura rei quæ interna est; Ars verò est principium externũ: insuper, Natura est vera rei forma in materie existens, alterã similem generans; Ars autem non est forma materiei similem in materie producens, sed est habitus animę formam in externa materie gignens: adeò vt Artificiosa partim dicantur a simili fieri, partim minimè; fiunt quidem a simili, per facultatem, reprę sentationem, & apprehensionem; non fiunt a simili, quia varium est esse formæ in anima & in materie. Hinc in Physicis, cum forma generãs, tum forma genita Natura est: in artificiosis autem tãtùm forma, quæ effectionis est principium, & in mente artificis reperit̃, dicitur Ars; non aũt forma genita, nisi minus propriè. Dicuntur Artes fluere a scientiis, filiæ scientiarum, & fructus earum: ideo, quæ scientiæ quas Artes pariant, considerandũ est. Inquit Plato in Philebo, Artes omnes in duplici ordine esse positas; alias, quæ Musicam quidem in operibus sectantur, perspicacitatis minoris participes; Alias Architecturæ pedissequas, aliquanto maioris, &c.

Artificiosa partim a simili, parti non a simili fieri

A quibus scientiis q̃ artes fluant. Plato.

C Sic itaque Plato Artes omnes asserit prodire ex mathematicis. Ratio est, quia Artes omnes numerum, mensuram, pondus, & proportionẽ includunt, quæ ad Mathematicas pertinent: Ideo Artes non puras, sed cum materie maximè complicatas, ait resolui in artes puras, quæ sunt Arithmetica, & Geometria; quæ puræ artes vel modo populari, vel magis exacto in impurioribus continentur: & id oẽ asserit esse utile, quod præter has in artibus reperitur. Hæc est sententia Platonis, ex qua duæ prodeunt difficultates: Prima est; quia ẽt Physica vr̃ proximè procreare artes, & eas quidem præclaras; vt Artem medẽdi, Agriculturam, & similes: Altera est, quia Plato artes pedissequas Architecturę, & Geometrię pręfert artibus ad Musicam & Arithmeticam pertinentibus; artes enim, quę Musicam sectantur, minoris perspicacitatis ait esse participes: quod vr̃ dubium, cũ Arithmetica sit purior, exactior, & prior, quàm Geometria. De prima difficultate dico, Duo in artibus posse considerari. Primò id, quod eas pręsertim constituit, obtinet locum formæ, & cõe est cunctis potioribus artibus: hoc aũt est numerus, mensura, pondus, & congruens ratio partium, quę sunt interni spiritus artium; qua consideratione rectè inquit Plato, artes omnes ex Mathematicis fluere.

Duæ difficultates Prima. Secunda

Solutio primę.

D Secundò considerare valemus principia propria & proxima earum, quę sunt tanquã materies numeri, mensurę, ponderis, & proportionis artium; per quę rectè a Physica prodire dicuntur: Nam (vt ex 4. Physicorum patet) datur mensura mensurãs, & mensura mensurata. Prodeunt itaque artes cum a Mathematicis, tum a Physica scientia; A Physica Artes habent, vt Magicę sint; a Mathematica, vt numero, & mensura sint præditę: a Metaphysica proximè nulla ars manat, quia in abiunctis, in communibus, & primis principiis versatur; quia tamẽ ab ea cęterę scientię pendent, ideo eminenter & tamquam primus parens, dr̃ parete omnes: & propterea dicitur Sciẽtia Scientiarum, Ars Artium, & domina omnium. De Altera difficultate dico, Arithmeticam esse quidem puriorem, natura priorem, & exactiorem: at nobis econtra se habere; nobis enim mensuræ geometricæ, cum sint magis materiatæ, etiam sunt conspicuæ magis, & sensibus nostris notiores: Ideo (vt in eodem dialogo inquit Plato) in ipsa domorum & nauium constructione vtitur Artifex Amussi, regula, torno, circino, filo, perpendiculo, & similibus; quæ maxime subsensum cadunt,

Metaphysica nullã & omnes parit Artes.

Solutio secundæ difficultatis.

& conspicua nobis sunt. Absolutè igitur Artes illæ, quæ Physicę subiiciuntur, præstã A
tiam suam recipiunt, primò a Physica, secundò ab Arithmetica, tertiò a Geometria: at munere mensuræ, numeri, & formæ, ac ēt ex parte nostri, primò a Geometria, secundò ab Arithmetica, vltimò a Physica perspicacitatem & mensuram recipiunt. Sed mirum profectò est: Si scientiæ & artes primò obscuræ & exiguę sunt, mox tempore perficiuntur (vt inquit Arist. in primo Mora. Nic.) qũo de plurimis secus se habere inspicimus? commẽdamus priscos Artifices, eosq́, tãquam diuino seminenatos a Deo aliquo duxisse genus enunciamus, Aesculapium Medicinæ inuentorẽ vt Deum veneramur, Dædalum admiramur, priscos sculptores cæteris præferimus, Musicam dicimus sensim euanuisse; cum tamen ratio debere rem secus se habere ostendat. Cui admirationi per duo fundamenta satisfacere valemus. Primum est, quod re uera prisci Artifices non absolutè posterioribus sunt præferendi: verùm; quia Vetustas est Diis proxima; & ipsi cum obierint extra inuidiæ limites sunt collocati, nec ęmulantium inuidiæ sunt expositi; ac insuper, quia considerantur tanquam inuentores, quæ inuentio est difficilis, & facile est inuentis addere; ideo eos magis admiramur. Hanc solutionem ex Platone colligimus, qui in Hippia dixit: Dędalum (Sculptores aiunt) si reuiuiscens talia fabricaret, qualia quondam, ex quibus sibi gloriam comparauit, ridiculũ fore; veruntamen priscos homines præferre semper recentioribus consueui, vt & viuẽtium inuidiam, & defunctorum indignationem vitarem, &c. Hec prima est solutio per instantiam. Altera dari potest per fiduciariam reprobationem: Nam, concesso assumpto, asserere possumus id ex eo euenire; quia Veteres accuratius Mathematicis nanarunt operam, ex quibus interna forma, cõmunisq́, spiritus potiorum Artium consurgit. Insuper, id ipsum ortum ducere valet ex uarietate Principum; quorum nonnulli unam, alii alteram Artem extollẽtes, modò hos modo illos Artifices magis fouent. Habent profectò Artes principia exigua & obscura, mox perficiuntur, at progressu temporis neglectæ, facilè dilabuntur: ueluti homo; qui per definitum tempus ad statum deducitur, mox senio cõtabescit, tempore enim res potius consumuntur, quàm perficiantur, ut dicitur in 4. Physicorum.

Pulchra dubitatio.

Solutio.

Cur prisci Artifices posterioribus pferãtur.

Plato.

B

C

An Ars præstet Naturæ, vel Natura Arti. Cap. LIIII.

QVemadmodum Ars & Natura uetustissima sunt Principia rerum: ita uetustissima est ea lis, & adhuc sub iudice pẽdet, an Ars Naturæ, uel Natura Arti sit præferenda: Et iure optimo hac de re nobilissima & ingenua est altercatio, cum ambę nobilissimę sint, & pręstantiam suam firmissimis rationibus patefaciant. Insurgunt pro parte artis nonnulli, asserentes artem obtinere principatum, & præferri naturę; idque ostendunt. Primò rationibus sumptis ex modo operandi: Ars enim utitur consultatione, Natura minimè: ars cum cognitione operatur; natura est expers cognitionis, nõ enim lapis per naturam descendens, cognoscit quò tendat: de ratione artis, ut est principium operis, est rectum, dicitur enim recta ratio; quod non est de rõne naturę, quę solùm dicitur principium motus absolutè. Insuper quotiescũq; ars & natura conspirant ad aliquid efficiendum, semper ars obtinet locũ ducis, regulę, & mensuræ, natura uerò est ea, quę formatur, ducitur, & dirigitur: ut patet de eo, qui arte saltat, canit, orat, & similia facit. Ideo dixit Arist. sub initio primi Rhetoricorum: Dum aliquid fit arte, & natura, longè rectius fit arte, quàm natura tãtùm. Et Cicero quarto de finibus asseruit, artem esse ducem certiorem, quàm sit natura. Secundò id ipsum ostenditur rationibus sumptis ex eo, cui ars uel natura competit; id enim, quod pręstantioris est proprium, pręstantius est: Ars competit Menti Natura infra Mentem collocatur: Ars propria est hominis, Natura in rebus homine uilioribus maximè fulget: in homine opera naturæ, ut nutritio, accretio, & similia, iudicantur uilia; opera mentis, & artis pręstantiora. Deo, rerum omnium regulæ & mensuræ modus competit operandi consimilior modo operandi artis quàm naturæ: operatur enim Deus cognitione, eminentissima ratione, mente, voluntate, nam Deus est recta ratio omnium rerum efficiendarum ab eo; hoc autem longè similius est modo operandi artis quam naturæ: vel (vt rectius loquar) ars, dum operatur, exactius imitatur modum operandi Dei, quàm natura. Ideo Plato 10. de Legibus eos damnat, qui naturam præferebant arti, & cum Democrito, Leucippo, &

Pro dignitate Artis. Ratio prima.

D

Ratio secũda.

Empedo-

A Empedocle asserebant, Mundum corporibus fieri sua natura motis, cęco cōcursu res
producentibus, & quadam materiei necessitate conspirantibus: Et suam sententiam
proferens inquit. Opinio igiť, Cura, Intellectus, Ars, & Lex, duris ac mollibus, graui
bus ac leuibus priora sunt: Quare ingenita & prima opera, operationesq; ipsę, artis
in primis erunt: quæ verò natura constant, & natura ipsa; quam non rectè sic appel-
lant; posteriora sunt, & artem intellectumq; sequuntur, &c. Præfert itaq; Plato artem
naturæ; & mundum asserit, non natura, sed mente & arte factum. Tertiò vti valemus Ratio ter tia.
rationibus sumptis ex ordine, & origine rerum; ea enim, quæ origine sunt posterio-
ra, nobilitate & præstantia priora sunt; nam præcedentibus perfectionem adhibent,
vt asseritur in 8. Physicorum: At ars naturam sequitur, est origine posterior, ideo est
perfectione prior. Confirmatur per id, in quo versantur: Natura versatur circa pri
mam materiem, quæ infima est omnium; Ars verò suas vires exercet in corporibus
iam absolutis, in rebus natura constantibus: iure igitur ars naturę pręfertur. Quartò Rō quarta.
id ipsum efficacius ostenditur rationibus sumptis ex operibus & rebus effectis, res
B enim effectę patefaciunt naturam & conditionem efficientis. Quòd opera artis sint
potiora, patet: Primò; quia inquit Arist. in 2. Phy. 79. artem perficere opera naturæ, at
perficiens pręstantius censeri debet eo quod perficiť: Insuper sub initio Quæst. Me-
chanicarum ait Philosophus, Arte nos superare ea, quibus per naturam vincimur;
cum igitur arte superemus naturam, iure optimo cēseri debet eminentior ea: velu-
ti, cum simus debiles, arte tamen grauissima pondera eleuamus, domamus Equos &
Tauros, vires Leonum superamus; & alia plurima efficimus, quibus aperrè patefaci-
mus Artem supetare Naturam; & multa, quę per naturam facere non valemus, arte
efficimus. Hoc confirmatur: quia per naturam producitur homo rudis, impotens, ad
mala procliuis, omnium imperfectissimus, qui mox in gremio Artis receptus, forma-
tur, perficitur, redditur potens, & ad vtilia & bona dirigitur. Hoc nobis lucidissimè
patefaciunt homines illi, qui in nuper inuētis insulis reperti sunt; qui nutriti seorsum
ab arte, sequentes propensionem naturę, potius belluæ quàm homines visi sunt. Ideo
rectè Arist. in 1. de Repub. vnà cum Platone dixit, hominem perperam educatum de
C teriorem euadere feris. Cum igitur ars pugnans cum natura eā vincat, vires eius sibi
subiiciat, eam exornet ac perficiat, iure optimo ei pręferenda vr: Vt itaq; mens præ-
fertur animæ, & anima naturę; ita ars ad mentē pertinens, competentibus animę &
naturę pręferenda videtur: Et pręsertim; quia Naturę nomen vsq; ad infimam mate
riem descendit, eisque solis competit, quę a materie pendent, & circa eam versan-
tur; cum Ars econtra supra materiem, & eius formam erigatur.

Rationes pro Præstantia & Dignitate Naturæ. *Cap. LV.*

PReclara valde apparuit Ars, & multiplici ratione pstare Naturę visa est: At
si mentis aciem accuratè in naturā intendimus, longè splendidior arte no
bis refulgebit, & ex iisdem fontibus, ex quibus hauriebantur rationes pro Pro præstātia Naturæ.
præstantia artis, aduersę elicientur longè firmiores pro pręstantia naturę.
Et ordiens a primo pertinente ad modum operandi, proculdubio modus operandi Ratio prima.
D naturæ eminentior est: Ea nāq; rem permutat intrinsecus, & est principiū internum;
ars solū extrinsecus operať, & solùm externā permutat figurā: natura dr esse ars Dei,
& quę natura fiunt, diuina arte fieri dicunť, de qua dixit Arist. in 1. de cęlo 31. (Deus
& natura nil faciunt frustra) & in secūdo de cęlo (Natura nil facit temere, & vt cotin
git) ars aūt, de qua loquimur, est habitus humanæ mentis; qui, quāuis dicatur recta
ratio, tū ob hoīs imbecillitatem, materieiq; inconstantiā, multis erroribus est obno-
xius. Natura; quamuis proximè non consultat, non intelligat, non cognoscat; tamen
munere primi principii eam mirabiliter dirigentis, eminentissimè intelligit & co-
gnoscit: propterea a Themistio in primo Physi. 81. & ab Auer. in 12. Metaphy. 18. dr
dirigi ab intelligentia non errante: dirigiť aūt, quatenus ipsamet natura est forma, q
pēdens ab ipso bono, insertā hēt rōnem boni, & sui cōditione perfectionem & bonū
quærit, adeò vt nil nisi illud expetere valeat; & propterea magis rectum est de ratio
ne Naturę q̄ Artis. Insuper: dū Ars & Natura pro aliquo efficiendo cōspirant, Natu-
ra obtinet locum principem, est enim substantia; & Ars æmulatur Naturam, non
Natura Artem; Ars dicitur instrumentum Naturę, non Natura Artis: subductis vi

ribus naturę, Ars euanescit; at subductis viribus artis, adhuc natura viget & potens A seruatur: nil fit per artem, quod præsertim per naturam ut per principem causam nō fiat; si.n.homo arte saltat vel ædificat, primò per naturā mouet, & natura est fundamentum artis, eique facultatem impartitur; ars autem solum superaddit figuram, modum, & ordinē, qui dr̃ forma, sed externa: ars nonnunquam dicitur ducere & dirigere, at id facit vt instrumentū naturę; natura uerò ducit artem, perficiens opera eius, nt Princeps & domina.

Sententia Arist. explicatur.

Et uerissima est sententia Aristotelis in primo Rhetoricorum; quòd, dum aliquid fit arte & natura, rectius fit arte quàm natura tantùm: nam tunc non comparatut ars sola cum natura, sed ars iuncta naturæ cum sola natura; ac ita rectins fit aliquid per ambarum conspirationem, quàm per naturam solam.

Sententia Ciceronis.

Et si ars a Cicerone dicitur dux certior: Dicendum, quòd est certior in paucissimis hominis actionibus, at non in præstantissimis operibus ad mundi conseruationem pertinentibus: insuper est dnx certior, modo quodā instrumentario, & iuncta cum natura, ur dictum est. Propterea rectius Arist. in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 2. dixit Naturam & Virtutem esse duces certiores firmioresque B Arte. Sic itaque patuit rationibus sumptis ex modo operādi, naturam præstare arti; ideo Natura absolutè dicitur causa secunda, Ars autem solum famula Naturę.

Altera ratio ꝓ Naturæ præstãtia.

Id ipsum patet inspiciendo ea, de quibus ars uel natura dicitur. Natura non est accidens alteri inhærens, sed est essentia rei & substantia; Ars est habitus alterius, est qualitas, & accidens: substantia autem quouis modo prior est accidentibus, ut asseritur in 7. Metaphysicę cont. 4. Insuper: Si natura dicitur esse alterius, non est alterius nisi Dei, nam Deo subiicitur, eius implet mandata, eius seruat leges: Vt igitur Deus pręstat humanę menti, ita (ut pertinet ad hanc rationem) natura pręstabit arti. Quòd si Ars dicitur competere Mēti, Natura autem Menti subiicitur, hoc nihil refert: quoniam Ars pertinet quidem ad Mentem, at non est Mens, sed qualitas eius; Natura autem est ipsa met forma, quę infra mentem collocatur, quę forma pręstat accidentibus mentis. At dicebatut, modum operandi Dei respondere modo operandi artis, non naturę: Respondeo, modum illum longè pręstare modis operandi C utriusque; & opera naturę longè magis quàm opera artis debere dici Dei opera, cum natura sit famula & ministra Dei. His accedit; quod, si ordinem operationum Dei consideramus, inueniemus in Deo primò inueniri sui cognitionem, & communicationem suę essentię cęteris personis, quod ei competit per naturam & necessariò; de ratione enim boni est sui communicatio; secundò autem considerabimus in eo liberam prędestinationem, ac prędefinitionem efficiendorum ab eo: primns modus pręstat secundo; primus modus exemplar quoddam est modi operandi naturę, cum quadam necessitate; secundus, qui liber est, magis est exemplat modi operandi artis: modus itaque operandi naturę respondet principi modo operandi Dei, & ideo hac quoque ratione est præstantior. Nec Plato in decimo de legibus artem prętulit naturę (ut perperam nonnulli existimarunt) immo in eo dialogo artem postponit; quatenus asserit, eam solùm efficere imagines & umbras rerum, non res serias: Solum Plato (dum uerba profert in præcedente cap. relata.) comparat naturam, hoc est imperum corporum, & necessitatem materiei; ut atomorum Democriti, uel qua- D tuor elementorum Empedoclis; quam perperam asserit nominati naturam; cum Diuina prouidentia & Arte, qua censet mundum fuisse consttuctum: Hanc eminentissimam artem Dei præfert Plato infimę illi conditioni naturæ corporum; non antē comparat artem hominis, de qua est sermo, cum propriè sumpta natura, quæ est forma rerum natura constantium: Et eandem sententiam etiam protulit Arist. in 1. Metaph. c. 3. dum eos cōmendauit, qui mundum a mente pendere putarunt, non a cæco concursu corporum: Hinc Plotinus, quasi minor Plato, En. 4. lib. 1. naturam arte digniorem affirmat.

Tertium caput rationum.

Non semper posterius origine est prius perfectione.

At conuertamur ad Tertium fontem rationum pertinentem ad ordinem causarum, & id ipsum conspicuè inspiciemus. In Vniuersa causatum serie semper prior dignitate & origine posteriori præfertur, ut in 8. Phy. asseritur; & iure profecto, nā causæ secundæ & posteriores pendent a primis, & sine eis nō operantur: At Deus dicitur prima cā, Deo subiicitut natura, naturæ ats; quæ fiunt natura, fiunt a Deo & natura; quę fiunt arte, pendent a Deo, narura, & arte: quare ratione ordinis huius Natura præstat Arti. Et dum dicitur, Posterius origine est perfectione prius:

Respon-

A Respondendum est, id minimè esse verum in vniuerso ordine rerum, sed e contra se habere; a præstantioribus enim pendent viliora. Insuper; id non est verum in distincto genere rerum, vt dum substantia comparatur cum accidente (substantia enim & origine & dignitate prior est accidente) Solùm ea sententia est vera in ordine formarũ & graduũ perfectionis in eadẽ re gñabili recipiendorũ, dũ p̄cedens parat pro subsequente. Insuper rõne rei, in qua Natura & ars versant̃, ẽt Natura p̄fert̃ arti: Deus.n. nil pro subiecto exposcit: Natura solùm exposcit materiem, quæ penitus est potestate: Ars debilior, corporibus per Naturam completis eget; quæ corpora cum sint in attinentibus ad substantiam vltima perfectione prædita; solùm per artem accidentia nonnulla recipiunt. Demum ad quartum & postremum rationum fontem conuersi, sumptum ex conditione operum vtriusque, luce clarius eandem veritatem inspiciemus. Natura efficit substantiam, ars accidentia tñ: Natura generat res serias, Metalla, Plantas, Iumẽta, & hoiem; ars, solum imagines, & umbras rerum: Natura gñat mundi partes, seruat Mundũ, cunctaque dirigit in Deum, Ars vilia quędam efficit, eaque pro-

B ximè non in Deum, sed in hominem dirigit. Et dum asseritur, Artem perficere opera Naturę: Respondendum est cum Porphyrio (referente Simplicio in secundo Phy. 79.) Artem ea perficere non vt causam principem, sed vt instrumentum Naturæ, non secus ac seruus dicatur perficere opera domini: immo Arist. eo in loco (vt notauit Porphyrius) argumento a minori ad maius ostendit Naturam operari propter finem quasi dicat: Si ars vilior operatur propter finem; longè magis Natura, quę pręstantior est, & exemplar est artis, operabitur propter finem. Insuper; Si ars nonnunquam superat naturam, vires addit naturę, & vincit ea, a quibus per naturam vincimur; id præsertim facit fundamento naturę, vtens viribus naturę: & comparatur tunc ars & natura simul cum sola natura; & vincit in his, quæ exigui sunt momenti, in magnis vincitur & superatur; Vires autem mensurari debent per maximum, quod possunt. Demum, si Ars hominem exornat, & modo aliquo perficit, parum refert, iam enim dictum est, Naturã cum arte iunctam pręferri soli naturę: at ea, quæ ars tribuit homini, accidentia sunt. Insuper: id, quod efferatos homines reddit ciuiles, non ars est, sed

C Prudentia, & ciuilis institutio. Vt igitur substantia præfertur accidenti, causa prima secundæ, res seria eius vmbræ, Artifex suo instrumẽto; res, quę semper est eadẽ, rei mutabili: ita natura pręfertur arti. Propterea rectè Galenus sexto de morbis vulgaribus com. 5. asseruit, arte qualibet potentiorem esse vim Naturę.

Quartum caput rationum.

Quomodo Ars perficit opera Naturæ.

Epilogus rationum. Galenus.

An Ars, aliqua saltem consideratione, pręstet Natura. Cap. LVI.

Cum apparuerit Naturam absolutè pręstare Arti, & simul solutę sint omnes aduersę rationes, considerandum tamen est, an aliqua saltem ratione Ars possit dici pręstare Naturę. Et dicendum censeo, Artem dupliciter considerari posse: Primò quoad vires proprias, & tanquam contradistinctam a natura; ac ita obscura & imbecilla penitus est: Secundò, vt naturam includens, eique aliquid superaddens; & quoniam id, quod addit, perfectionem adhibet, iure hac consideratione ars pręferenda est Naturę: Hę namque duę causę se vicissim amplectunt̃, mutuoque perficiunt, ita tamen, vt Ars includat Naturã, at non econtra. Natura itaq;

D suis viribus suaq; p̄pria conditione pręstat; Ars verò non suis tantùm, sed cum alienis iuncta. Natura nonnunquam artificiosa denominatur: quod ei competit primo munere diuinę Artis, quę refulget in ea, & per eam sensibus nostris offertur: secundò per eminentiam & tanquam exemplar; in ea. n. refulgẽt mõ quodã eminẽti cunctę perfectiones, quæ mox explicãtur in arte. At iã hactenus decursi sunt singuli habitus, quibus Humana Mens formosissima redditur; Quorũ duo (Intelligentia nempe, & Sapiẽtia) sunt tamquam oculi duo, superna eius faciem perficientes: Alii verò duo (Ars scilicet & Prudentia) sunt aliud oculorum par, quod inferam Mẽtis faciem exornat: Horum media est Scientia, cum utrisque mirabiliter iuncta; ea enim a superis recipit perfectionem, quam mox inferis fęcundissimè impertitur: Ex quo constat, ea esse cumulatè explicata, quæ humanam conditionem perficere ualent. Nitẽdum itaque modò est, hominem supra hominis gradum eleuare, ad supera enim, non ad infera nobis parata est via; & cum natura humanum corpus ad cęlestia direxerit, uitio nobis est adscribendum, si ob inertiam ac socordiam animũ quoq; ad diuina nõ eleuamus.

Duo superni humanę Mentis oculi.
Duo alii ad iferam partem attinentes.
Habitus medius.

FRANCISCI A
PICCOLOMINEI
SENENSIS,
PHILOSOPHIAE DE MORIBVS
GRADVS SEXTVS
DE VIRTVTE HEROICA.

De Nomine Herois. Cap. I.

Omo, quasi Cælestis Auis, in Terris collocatus, in cælumque euolaturus; ob varios gradus, per quos ascendere tenetur, minus & magis sublimes, uarijs quasi pennis decurrendis gradibus congruenter respondentibus muniti debet; vt fælicissimè cursum absoluere, scopumque sibi propositum attingere valeat: Huiusmodi salutares pennę, nil aliud sunt, nisi Virtutes; quæ quò fuerint eminentiores, eò ad sublimiora nos eleuant. In uirtutum genere ea maximè fulget, eximiamque in animis ingenuis parit admirationem; quę Heroica dicitur, & hominem supra hominis conditionem eleuare nata est: de qua ego verba facturus, a nomine B
Plato. ordiar. Censuit Plato in Cratylo Heroes, ab ἔρωτος, hoc est ab Amore fuisse nuncupatos: ab Amore autem; vel quia finxere Veteres, eos oriri ex mutuo amore Deorum & hominum; vel (vt Hierocles existimauit) quia sint Dæmones amore flagrantes, qui homines in Deorum amorem rapiant ac dirigant. Potest etiam id nomen duci ab εἴρειν quod est dicere (vt in eodem dialogo suspicatus est Plato) nam facundi Rhetores, argutique sophistę, iudicati olim fuerunt Heroica proles, cæterorumque hominum Duces ac Principes: Nec defuere, qui a voce ἥρα, hoc est Iunone dictos putarint; C
Diuus Augustinus. vt Diuus Augustinus in lib. x. de Ciuitate Dei cap. 21. Ratio est, quia Aer Iunoni dicatus est, in quo fingitur, Heroas cum Dęmonibus habitare. Nonnulli ab ἔρας, hoc est Terra, dictos censent; quasi Terreni dæmones sint. Hac de re proculdubio certi reddi non valemus: rationi tamen apprime consentaneum censeo, inuentores huius nominis inspexisse amorem, flagransque desiderium honesti & diuinę cōditionis; vehemens enim ille amor est spiritus hominem eleuans, Heroemque formans: a quocunque tamen nomen deducatur, parum refert; de hoc consentiunt omnes, Herois nomen denotare gradum & conditionem supra hominem collocatā.

Iamblich⁹. Nouē gradus Numinum. Quod vt latius explicetur, clariusque pateat, considerandum est, quòd Iamblichus in libro de Mysterijs Aegyptiorum sectione secunda nouē ponit Numinum ordines: D
in primo statuit inuisibiles Deos, in secundo Deos Visibiles, in tertio Archangelos, in quarto Angelos, in quinto Dæmones siue Genios, in sexto Principatus, in septimo
Plato. Principes, in octauo Heroas, in nono animas vita functas, a crasso corpore solutas.
Quinque animaliū gradus. Heroas itaq; supra hominū animas collocauit, ad præclara & diuina nos inuitantes. Plato in Epinomide, hoc est appendice Legum, Quinque numerat Animaliū gradus: Animal igneum, hoc est cęleste, Aethereum, Aereum, Aqueum, & Terreum; quorum tres medios sæpe communi nomine Dæmones appellat: ibi tamen Aereum & Aethereum animal tantùm, Dæmonis nomine nuncupat; aqueum verò nuncupat Semideum, quod cum a nobis inspicitur, admirationem parit: & hoc (ex quorundam sententia) est genus Heroum.
Opinio quorundā euersio. Cui opinioni subscribendum non censeo, quoniā Plato aliam Dæmonum, aliam Heroum ponit Generationem & conditionem: Heroas oriri affirmat ex amore Deorum erga humanas mulieres, vel virorum erga Deas, vt patet ex Cratylo; Dæmonum autem in Timæo aliam ponit generationem.

Prop-

A Propterea censerem ego, ex sententia Platonis Heroas esse; non eos, qui sunt sui natura Dęmones, & distribuuntur in æthereos, aereos, & aqueos, sed esse Dæmones peregrinos, hoc est animas illustrium Virorum vita functas, solutas a crasso corpore, & ex aureo hominum genere prodeuntes: de quibus loquens in Cratylo inquit. Scisne, quos Hesiodus Heroas esse inquit? Her. Non. Socr. Neque etiam, quod aureũ genus hominum ait in principio extitisse? Her. Hoc quidem noui. Soc. Ait enim ex hoc genere post præsentis vitę fata fieri Dęmones sanctos, terrestres, optimos, malorum expulsores, & custodes hominum. Her. Quid tum? nempe arbitror vocare illud aureum genus, non ex auro constitutum, sed bonum atque præclarum: quod inde conicio, quia genus nostrum ferreum esse dicit, &c. Hos ego censeo Platonem nuncupasse Heroas, qui etiam dici possunt Dæmones aduenę & peregrini; non autem Dæmones aqueos, qui sui Natura sint Dęmones. Hi a Iamblicho supra humanas animas constituuntur; quatenus sunt animę eorum hominum, qui supra humanam conditionem se extulerunt. Hinc a Marsilio Ficino, viro doctissimo, recedendũ B censeo: qui explicans sextam orationem conuiuii Platonis, cap. v. inquit, Heroas nuncupati tres Dæmonum ordines, qui tres Veneres comitantur; & in tres Mundi regiones sunt distributi, in Ignem, Aerem puriorem, Aeremque crassiorem; & in homines, qui suo temperamento eis proportione respondent, amoris aculeos iaculantur: hoc inquam approbandum non censeo: tum, quia Plato Heroas vult esse dictos; non quia amoris aculeos iaculentur, sed quia ex amore partim humano partim Diuino sint orti: tum insuper, quia Heroas ab illis, qui sui natura sint Dæmones, manifestè distinguit. Colligamus itaque, ex Poetarum commentis Heroem esse Semideum, ex Deo & homine ortum: Ex opinione Platonis esse animam hominis illustri vita functam, solutam a crasso corpore; vel hominem flagranti Virtutis amore supra humanam conditionem eleuatum.

Opinio propria.

Reiicitur sententia Marsilii.

Epilogus.

Quid ex sententia Aristotelis sit Heros, Necnon oppositum eius. C *Cap. II.*

VAtii apud Poetas referuntur, qui effinguntur a Diis duxisse genus, & Heroes ac Semidei nuncupantur, vt Pan, Hercules, Romulus, Aeneas, & alii: ita quoque Insulę a Plutarcho (ex Demetrii sententia) referuntur, circa Britanniam multę, a Græcis dictę Sporades, quæ Geniorum & Heroum esse dicuntur: Sed quoniam hæc commenta sunt Poetarum; propterea, quid veri (ex sententia Aristotelis) sub his fabularum inuolucris claudatur, explicandum ac euoluendum occurrit. Heroes sunt illustres homines, qui per eximiam aliquam Virtutem cõditionem sunt adepti super humanam refulgentem, per quam vel præclaram ducunt Vitam, vel vita functi per ora hominum celeberrimè circunferuntur. Hi dicuntur supra hominis conditionem eleuari, quia (vt homini licet) se Diis similes præstiterũt. Dicti sunt ducere genus a Diis: primò, vt denoterur absque diuino afflatu non licere homini ad diuina eleuari: insuper, vt pateat ex sola eximia Diuinorum dile- D ctione, quasi exuperanti charitate, flagrantique desiderio Boni & Honesti, præclaras ac generosas hominum actiones prodire. Indicatur autem huiusmodi Amoris præstantia per diuinam aliquam Naturam in Herois procreatione cum humana conspirantem, illa enim præclara Heroum opera verè ortum ducunt ex diuina animę nostrę parte in humanis degente, quasi ex Deo in se humanas omnes Appetitiones & Amores conuertente. Nuncupati autem sunt Heroes filii vel Iouis, vel Apollinis, vel Veneris; quatenus eorum præclara facinora præ se tulerũt cõditiones & munera vnius, vel alterius ex fictis Diis: nam a Diis uariis munera prodire varia finxit Antiquitas. Hos censeo denotasse Aristotelem 7. de Rep. cap. x11. dum dixit: Fana quoque per agrum esse debent, tum Diis, tum etiam Heroibus distributa, &c. Generi heroum opponitur id genus efferatorum hominum, qui ob conspicuam eorum depressionem ac deprauationem ex homine & fera finguntur orti; quales sunt homines illi, qui perperam educati, deteriores euadunt feris; vt inquit Aristoteles in primo de Rep. Ac vt heroici viri parentes proximi nil aliud sunt, nisi Mens ad Diuina conuersa, & vis

Cur Heroes dicãtur ducere genus a Diis.

Oppositũ Herois.

sentiendi appetendique purgata, & cum mente conformata; Ita parentes viri effera- A ti sunt sensus & appetitio, quasi fera ad sola terrena propensa, quæ sibi rationem & Mentem penitus manciparunt: adeò vt accommodatè dicere valeamus, Heroas, efferatosque viros generare seipsos, cum per internas facultates, tanquam per parentes, formentur, ac producantur. Hinc ortum ducunt Minotauri, Licaones, virique cæteri immanes & efferati, qui ob varietatem deprauationis ex variis feris finguntur orti: de quibus loquens Plato, imitatus Pythagoram dicebat, animas hominum migrare & vagari per corpora ferarum ac iumentorum. Homo enim cum sit Paruus mundus, Magnique mundi Epilogus, Diuinorum & mortalium hymenæus; Prothei imagine omnem formam recipere, omnemque vitam viuere valet. Propterea Proclus in libro de Anima & Dæmone dixit. Quidnam admiraris multos quidem per vitam esse lupos, multos porcos, plurimos autem alia quadam bruti specie circunfusos: cum Terrenus locus Circes sit diuersorium, animęque multę ob immoderatam concupiscentiam venenosis inescatę sint poculis? Illud potius admirare, si qui inter mortales vsquam reperiantur huiusmodi potionibus non per mulcti, non etiam irretiti. Con- B stat itaque, quid herois, efferatique hominis nomine significetur; & qui sint veri parentes eorum, veraque fabulę Allegoria: Ex quo constat heroem consensione omnium solam denotare præstantiam, & eminentem quandam hominis conditionem. Propterea errasse censeo Plutarchum, Virum doctissimum, in libro de Placitis Philosophorum primo, cap. 8. dicentem. Thales, Pythagoras, Plato, Stoici, esse aiunt Genios substantias anima præditas, Heroes quoque esse animas a corporibus separatas; bonos, si bonę; malos, si malę: Epicurus nihil horum admittit, &c. Hanc in quam sententiam catenus veram non censeo, quatenus Heroas malos ex eorum opinione dari affirmat; cuncti enim putarunt heroas omnes bonos: ideo dixerunt oriri ex Deo, nuncuparũt eos semideos, ac illis opposuerunt efferatos deprauatosq; homines; & pręsertim Plato.

Proclus.

Carpitur Plutarch.

Quæ sit Heroicæ Virtutis Eminentia. Cap. III.

AT Clarior fulgeat Heroicę Virtutis forma; & quid ea sit, ac quo pacto in C nobis gignatur, exactius constet; altius repetito Principio ita dicamus. Quoniam homo, vt corpore, ita animo nudus in lucem venit; & solis a natura facultatibus, propensionibusque ad virtutes vel vitia donatus est propterea in eius manibus ac facultate positum est, se ad libitum formare. In se autẽ formando hic trinus consideratur graduum ordo: Primò enim tanquam principium occurrit continentia & tolerantia, quibus incontinentia & mollities opponuntur: His tanquam medium succedit Virtus Moralis, cui Vitium aduersatur: Sequitur demum vt finis Virtus heroica, cui feritas opponitur siue immanitas. Continentia & eius oppositum, hominem vel rectè vel perperam parant & afficiunt: Virtus Moralis & Vitium, hominem Ciuilem vel formant vel deformant: Virtus Heroica & Feritas, hominem vel eleuant supra communem ciuilemque conditionem hominis, vel deprimunt ac depellunt. Incontinentia rectam rationem non sequitur, Vitium rationem deprauat, Feritas penitus eam reiicit ac labefactat: Incontinentia opera- D tur contra præelectionem, Vitium cum deprauata præelectione, Feritas per impetũ perturbationis omnẽ consultationẽ vel pręelectionẽ excludens. At cum Heroica Virtus sit splendor quidam & eminentia, quænam ea eminentia sit, considerandum occurrit: propterea dicamus. Virtus est habitus animi nostri, actionũ sibi congruẽtium principium: & quoniam actio omnis finem quærit, & gratia alicuius boni producitur; iure Virtus quoque in finem ordinata est, hominemque perficit, vt tendẽtem ad illum finem. Relata ad finem, duplici ratione eminere ac refulgere dicuntur; primò, quia proximius ad finem ducunt, secundò, quia ad finem eminentiorem perducunt: Virtus itaque heroica, cum sit fulgor & eminentia, altero horum modorũ præstare debet. Si loqui volumus cum Theologis rectè sentientibus, cum quibus in parte consentiunt Platonici, facile est vtramque eminentiam explicare: cum enim ipsi duplicem nouerint vitam, ac finem postremum non in hac sed in futura vita collocauerint (finis enim postremus vnicus esse debet) propterea inspicientes finem præsentis vitę, qui vltimus non est; eas virtutes, quæ proximè ad illud per-

Principiũ, Mediũ & Finis pro perfectione hominis.

Theologi.

illum

A ducunt, Ciuiles & morales appllant: quo fine fruuntur Christiani Ciues, dum piè
& iustè suam Remp. moderantur & regunt: quæ virtutes, dum firmius, con-
stantius, & splendidius finem hunc attingunt; facta cum obscurioribus comparatio-
ne, Heroicę dici possunt. At dum homines, hoc proximo fine neglecto, solum inspi
ciunt futurum; & virtutibus formantur, vt altius ad illum solum finem perducunt:
tunc Vera Heroica forma, propriaque eius eminentia refulget. Quod etiam duplici
ratione contingere potest. Primò, facta comparatione inter distincta Virtutum ge-
nera: cum enim ex vna parte inueniantur virtutes Theologicę (Fides nempe, Spes,
& Charitas) quas sequuntur Pietas, Religio, & Sanctitas; ex altera virtutes more ac
quisitę; profectò Theologicę, quia sine medio nos iungunt cum Deo, comparatę
cum moralibus Heroicę nuncupari merentur. Secundo considerari potest eminentia
Heroica sine distinctione generum Virtutis, sed tantum considerando Virtutes in
more positas; nam illę quoque a Charitate spiritum & formam recipiunt, & sine
ea consistere nequeunt: propterea per eminentiorem Charitatem illę quoque red-
B duntur eminentiores, & neglecto fine humano & morali ad finem postremum nos
ducere ac eleuare valent; seruantes medium, quod postremo fini maximè sit accom-
modatum. Hac ratione Virginitas est Heroica Temperantia, Mortalium negligentia
est Heroica Magnanimitas. Sic igitur; tum Morales virtutes refulgentes in humano
rum administratione; tum eędem, dum, neglectis humanis, ad sola diuina conspi-
rant; tum demum Virtutes Theologicę cum cęteris comparatę, iudicari possunt he-
roicę. Ita viri Martyres, & qui cęteris neglectis sequuti sunt Christum, re vera fue-
runt heroes; re dico, non nomine: quia herois nomen inanem quandam Gentilium
gloriam præseferre videtur, quam spreuerunt viri Sancti. Propterea Diuus Augu-
stinus x. de Ciu. Dei inquit: Martyres nostri heroes nuncuparentur, si vsus Ecclesiasti Diuus Augustinus.
ci sermonis id permitteret. Hęc cum vera sint, distinctius tamen conditiones virtutũ
explicaremus; si supra Morales virtutes collocaremus heroicas, quę essent splendo-
res Moralium: & supra Heroicas Diuinas, Spem scilicet, Fidem, & Charitatem, cũ
his quę eas sequuntur; Pietate, Religione, & Sanctitate: tamen quia hoc minus no
C tum est Philosophis, & ego, præsuppositis decretis Theologorum, præsertim Aristo
telem sequor; ideo distinctum Diuinarum virtutum gradum prætermittens, in He-
roico terminum eleuationis constituo. Cum nostris Theologis eatenus consentiunt
Platonici; quatenus ipsi quoque futuram vitam eminentioremque gloriam (saltem
sub nube) inspexerunt, & vtramque virtutis eminentiam cognoscere valuerunt:
quæ duæ eminentię rationes in vnam veniunt; quatenus pertinentia ad summum
bonum huius vitę, eatenus sunt magnificienda, quatenus conducunt fini futurę vi-
tę. At ex sententia Aristotelis secus se habet: ipse enim solam præsentem Vitam co-
gnoscens, cęcus ad futuram, in hac sola homini summum bonum conuenire posse Opinio Aristotelis.
existimauit, & tantùm per relationem ad illud, censuit posse refulgere splendorem &
eminentiam heroicę Virtutis. Verùm quia summum hoc hominis bonum in duos
gradus est distributum, in gradum actionis, & gradum contemplationis; ideo, ratio
ne huius duplicis finis, etiam dupliciter ex sententia Aristotelis seruari & refulgere
potest heroica eminentia moralium virtutum. Primò enim inspiciendo summum Ci
D uile bonum: quicunque in Rep. rectè gubernanda summopere fulgent, & supra ho
minis conditionem morum integritate Iustitiaque sunt ornati, vel in Rep. illustre ali
quod beneficium contulerunt: Horum Virtus, quia splendidius, proximius, & exa-
ctius finem Ciuilem attingit; comparata cum Virtute cæterorum Ciuium minus
fulgentium, Heroica nuncupabitur: Altero modo rectius seruatur eminentia heroi
ca, dum considerantur Virtutes Morales; vt conferunt summo bono in contempla-
tione posito, quod præfertur bono Ciuili: Nam Temperantia, Mansuetudo, Magna
nimaque humanorum negligentia, in Viro contemplationi addicto eminentiorem
moderationem exposcunt, splendidiusque fulgent, quàm in Viro Ciuili; ac ita com
paratę cum aliis Vitę Ciuili congruentibus, Heroicę dici merentur. Adeò vt demũ
colligere valeamus, Virtutes Naturales ex temperamento, & corpore prodire; Hu
manas ex consensione sensuum, & Mentis rectè ducentis; Heroicas præsertim ex
mente sensum & humilia negligente, magnifacienteque diuina.

Qua-

Quarum Virtutum Heroica Virtus sit Splendor. Cap. IIII. A

Atis cumulatè ex dictis constare censeo, Heroem præseferre splendorem quēdam & eminentiam Virtutis; at, cuius virtutis sit splendor, adhuc nō constat: qua de re verba faciens, dico. Si propriè loqui volumus, Heroica Virtus est splendor Moralium Virtutum; & earum præsertim, in quibus refulgere est difficilius; magis supra hominis vires collocatum, magisque Diuinam quandam facultatem exposcit. Quod apertè constare potest ex eius contrario, nēpe ex Feritate, Feritas. n. proculdubio ad mores pertinet. Idipsum ratione confirmatur: Nam Heroes ex humana & Diuina natura siue conditione dicuntur orti; tales autem sunt illustres mores, qui ex recta ratione diuinitatem præseferente, humanaque appetitione ei obtemperante, ortum ducunt: Propterea quicunque dicti sunt Heroes, vel eminenti Fortitudine, vel Magnanimitate, vel Temperantia refulserunt. Ita apud Homerum strenui militum Duces, Agamemnon, Achilles, Hector, Aeneas, & similes, Herois nomine celebrantur: Pariter Hercules, qui Iouis & Alcmenę fingitur filius, & inter Heroas summopere fulget, Fortitudine præsertim cęteris pręstitit. Romulus fingitur filius Martis, quia forti bellicosoque Romanorum Generi principiū dedit. Hinc finxit antiquitas Heroas, cum viuentes, tum vita functos, semper versari inter homines; non alia ratione, nisi quia Moralibus & Ciuilibus Virtutibus refulserunt, ob quas per ora hominum splendidè circunferuntur. In re igitur dictum est Heroicam Eminentiam ad morales Virtutes pertinere. Euenit tamen; vt secundo loco & minus propriè illi quoque, qui in aliqua Arte refulserunt, & in genus humanum insigne aliquod beneficium contulerunt, Heroum nomine honestati fuerint: veluti Aesculapius, qui Apollinis fingitur filius, quia excelluit in Arte Medica, Orpheus eiusdem fingitur filius, ob Musicam: Nam illustres quoque Artes inter diuinum & mortale mediare dicuntur; oriuntur enim ex diuinitate ingenii, & in re mortali versantur; & hoc præsertim Arti Medicę competit, ob eius pręstantiam, vtilitatem, ac necessitatem. Et considerandum, quòd inuentores cum Artium tum Scientiarum, Dii potius quàm Heroes finguntur; quatenus inuentio ex sola diuina Animę parte prodit: Hinc Auctor Medicinę dicitur Apollo; & Minerua (quæ fertur Dea Sapientię) ex solo Iouis capite, sine matre orta fingitur. At excellere in disciplina & vsu artis, quia vsus in re mortali versatur, potius Heroicum est quam absolutè diuinum: propterea Aesculapio tribuitur. Viri autem Sapientes, qui scientia & contemplatione refulserunt, non Heroes, sed Diuini potius dicti sunt. Sapientis enim nomen est altissimum (dixit Plato) & soli Deo conuenit; nec versatur sapientia in re mortali, sed in permanente & diuina; & homo per sapientiam fit omnia, & redditur imago Dei; adeò vt conditio Sapientis præstet conditioni & gradui Heroum. Nec dicuntur in aere habitare Sapientes (vt de Heroum genere dixit Plato) neque in Britannię insulis (vt retulit Plutarchus) sed dicuntur eleuari supra Cęlum (vt in Phædro idem Plato affirmauit) Propterea minus rectè (vt censeo) acutissimus Buridanus & alii, etiam in contēplatione reperiri putarunt Heroicam virtutem, & dixerunt sapientiam esse Heroicam contemplationem. Id autem esse falsum ex dictis patet: Nam si nonnūquam hominis alicuius Sapientia, vt ea Platonis vel Aristotelis, Heroica dicitur; non propriè, sed similitudine tantùm ita nuncupatur: neque id fit per comparationem cum scientia, sed per comparationem cum sapientia alterius, quatenus sapientia eorum, communi hominum Sapientię præstat, & ad illam diuinorum accedere videtur. Cum itaque Heroica Virtus sit splendor Ciuilium & Moralium virtutum; non iniuria Carmina illa, quibus pręclara facinora illustrium virorum celebrari consueuerunt, Heroica nuncupabantur. Et quoniam in omni morali Virtute eminentia & fulgor locum habere potest, propterea in omni Virtute Morali Heroica dignitas valet refulgere; Præsertim tamen in virtute Vniuersa, quę eadem est cum vniuersa Iustitia: idque ei congruit potius, vt est vniuersa Iustitia, quàm vt est vniuersa virtus; cum ea consideratio huic præferatur, vt suo loco patuit. Ita Rhadamantus Rex Lycię, quia hac eminenti Iustitia resulsit, Heros, ac Iouis ex Europa filius fingitur: Minos quoque Rex Cretę, qui primus Cretensibus leges dedit, ob eādem illustrem Iustitiam inter Heroes celebratur: Similiter varii Ita-

Heroica Virtus est Splendor Moraliū.

Hercules.

Romulus.

Heroica virtus propriè ad morales ptinet.

Extenditur ad pręclaros artifices.

Cur inuētores disciplinarū dicantur Dii.

Errare eos qui sapientiā dicunt heroicam cōtemplationem.

In qua Virtute Heroicus splendor maximè fulgeat Fulgor Heroicus ex vniuersa Iustitia.

B C D

hę

A liæ Principes, qui ſibi creditos Populos eximia charitate & Iuſtitia Regunt, ſe meri-
tiſſimos Heroas patefaciunt. Inter quos, Splendidiſſimum FRANCISCVM MARIAM Dux Vrbini.
Ducem Vrbini, omni ex parte meritiſſimum, tanquam ſalutare ſuorum Populorum
Sydus, fulgere eminenter intueor; qui variis ſuorum Maiorum Heroicis radiis, ex
Religione, ex militari Gloria, ex ſublimique Iuſtitia micantibus, alios ſuperaddens,
in penetralibus Lycei & Academię accuratè verſatur: vt Iuſtitiam cum Sapientia cõ
iungens, eminentiorem, conſtantioremque illam reddat, ſimulque Heroico exem-
plo ſui Sententiam illam Platonis illuſtret, tunc Populos fore fęlices, dum Principes
Philoſophiam colent. Mox verò (facta comparatione inter cæteras virtutes) in Ma
gnanimitate, qua humilibus neglectis Honoribus, ſolùm ſublimes & ſerios quæri-
mus; nec non in Fortitudine, quæ in re apprime ardua verſatur, ſplendidiſſimè ful- Ex Magna nimitate.
get: Propterea viri ſupra humanam Gloriam elati, viri ſtrenui & fortes, viri, qui Ex Fortitudine.
nullis fortunę impulſibus ſuccubuerunt; inter Heroes ab Homero, aliiſque viris ſa
B pientibus ſunt celebrati. His tamen omnibus illi ſunt præferendi, qui, victo Mundo, Ex Sanctitate.
neglectiſque mortalibus, ſola Diuina quærunt & magnifaciunt.

Quomodo Virtus Heroica ſe habeat ad Morales, quarum eſt Eminentia. Cap. V.

VIrtutem Heroicam propriè ad Morales pertinere, earumque eſſe culmen,
apicem, ſplendorem, ac poſtremum colophonium, ex dictis ſatis apertè
conſtare cenſeo: Verùm, quomodo exuperantia hæc ad Morales Vir-
tutes ſe habeat, adhuc minimè patet. Dubium enim primò eſt, num for- Prima dubitatio.
tè Magnanimitas & Magnificentia cenſeri debeant Virtutes Heroicę, cum hæ quo-
que ſint eminentiæ Liberalitatis, & mediocris Honoris moderatę appetitionis: In-
ſuper dubium eſt, num Virtus Heroica ſit ſpecie diſtincta a morali, vel ſolùm per Altera dubitatio.
C maiorem & minorem perfectionem abſque diſtinctione formæ. De prima difficulta- Solutio primę.
te dicendum cenſeo, Magnificentiam & Magnanimitatem minimè eſſe Virtutes ab-
ſolutè Heroicas. Ratio eſt; quoniam hæ ſunt virtutes Morales, quæ & præditę & de- Magnanimitas non eſt Virtus Heroica.
ſtitutæ Heroico ſplendore inueniri poſſunt: non enim omnis Magnificentia, omniſ-
que Magnanimitas Heroica eſt, ſed ea tantùm, quæ, vel maximè fulget, vel ad fi-
nem eminentiorem perducit. Facta tamen comparatione inter Magnificentiam ac
Liberalitatem, ſimilitudine tantum & proportione dicere valemus; Magnificentiam
eſſe Heroicam Liberalitatem, & Magnanimitatem eſſe Heroicam in appetendo Ho-
nore moderationem. Altera difficultas (num ſcilicet virtus Heroica ſpecie diſtin- Solutio ſecundę difficultatis.
guatur a Morali) obſcurior eſt. Diuus Thomas in prima parte ſecundæ quæſt. 54. Art.
3. eam eſſe ſpecie diſtinctam affirmat. Ratio eius eſt, quoniam illæ virtutes dirigunt Opinio D. Thomæ.
ad actiones diſtinctarum naturarum, virtus enim Ciuilis & humana diſponit nos ad
actiones humanæ naturæ, Heroica verò ad actiones congruentes gradui & naturæ Ratio eius.
eminentiori: Cum itaque virtutes diſtinguantur fine, & fines ſint diſtincti, putan-
D dum eſt etiam virtutes eſſe diſtinctas. Confirmari poteſt eadem ſententia per Magni Confirmatio.
ficentiam, & Liberalitatem: quæ; quamuis in eadem materie uerſentur, & ſolum
differant magnitudine & paruitate; tamen ab Ariſtotele pro diſtinctis virtutibus nu
merantur; vt etiam Magnanimitas, & moderata Honoris appetio. Præterea id ip- Alia ratio.
ſum ſatis apertè colligi poſſe videtur ex oppoſitis eorum: Vitium enim, quod oppo-
nitur Morali Virtuti, eſt ſpecie diſtinctum a Feritate, quæ Heroicæ aduerſatur; &
id patet: nam vt Fera ſe habet ad Hominem, ita Feritas ad Vitium; Fera, & Homo
diſtinguũtur ſpecie: Et cõfirmatur; quia in Feritate exploditur ratio, in Vitio peruer
titur, vt in ſeptimo Moralium Nicomachiorum aſſeritur: & ſub initio eiuſdem lib.
inquit Philoſophus, tria eſſe genera eorum, quæ fugienda ſunt; ac feritatem eſſe di
ſtinctum genus a Vitio affirmat: Hinc in diſtinctis libris de Morali Virtute, & de He
roica verba facit. Ex aduerſo nonnulli cenſent, huiuſmodi virtutes ſolùm per mi- Opinio aduersa.
nus & magis perfectum diſtingui, non autem forma. quorum ſententia confirmari Confirmatio prima.
poteſt. Primò; quia frequenter euenit (vt dixi) quòd finis vtriuſque Virtutis idem
ſit, vt dum ambæ referuntur ad ſummum bonum Ciuile; & tunc ſolum differunt,

quia

Altera. quia Virtus Heroica exactius, firmius, & splendidius finem attingit. Præterea ea- A
dem definitio videtur vtrisque competere; vtra que enim est habitus cum prælectione iunctus, in ea moderatione subiectæ sibi perturbationis positus, quæ suo vitę generi, suoque fini est accõmodata. Et quamuis genus vitæ & finis nonnunquã distinguantur, non propterea est necesse vt distinguatur forma Virtutis, sed seruari potest eadem; vt patet de Temperantia Viri contemplationi dicati, & viri Ciuilis; quæ, quamuis ob distinctos fines distinctam exposcant moderationem, non propterea distinguuntur specie; ambę enim seruant medium Geometricum, suo generi vitæ accommodatum: Constat itaque in Virtute Heroica non variari essentiam virtutis Ciuilis, quæ est Geometricum medium; sed tantum variari terminos rationis, ex
Cõfirmatio. quibus congruens analogia desumitur. Quod confirmatur exemplo: Nam viri, qui dicti sunt Heroes; non alia Fortitudinis, Magnanimitatis, Iustitięue forma refulse
Resolutio runt, ab ea, quæ inter Ciuiles numeratur. Res itaque dubia, & perplexa est. Pro cu-
Primũ, qđ accipitur. ius resolutione accipio primò cum Aristotele x. Metaphysicæ 25. distingui specie du- B
plicitер contingere; vel per interna principia ad essentiam pertinentia; vt Leo ab
ęquo; vel per externa, ac per accidentia ad materiem spectantia, vt Aethiops a
Alterum. Scytha, Mas a Fæmina: Accipio secundò, Virtutem Heroicam dupliciter vsurpari; vel pro virtute diuina diuinitus infusa, vt nonnunquam apud Theologos vsurpatur; vel pro splendore humanarum Virtutum. His præassumptis tres profero assertiones.
Prima assertio. Prima est: Si nomine Heroicę Virtutis intelligimus Virtutes Diuinas & infusas, vtique ea est distincta specie ab humanis; nam definitio, modus acquirendi, & finis
Secunda. proximus, specie distinguũtur, & hoc est satis conspicuum. Altera est; Si virtus Heroica sumitur pro splendore humanarum vitutum, proculdubio semper distinguuntur specie per externa & accidentia; distinctę enim sunt conditiones, affectiones, & accidentia earum, dum considerantur cum reduplicatione (vt Heroicæ nempe, & vt
Tertia. ciuiles) Tertia assertio: Si virtus Moralis & Heroica diriguntur ad eundem finẽ, vel ad distinctos sed subordinatos, vt summum bonum ciuile notum Philosophis se habet ad summum bonum eorum in contemplatione collocatum; hac quoque conside- C
ratione non distinguuntur specie intrinsecus & per essentiam, sed tantum per illustrius & minus illustre; quatenus distantius vel proximius, clarius vel obscurius, vltimo fini sibi proposito conducunt: nam subordinati fines obtinent rationem vnius, cum ad vnum tantùm dirigantur. At si fines penitus fuerint distincti, & vnus non dirigatur ad alterum, vt summum bonum excogitatum in hac vita ab Aristotele se habet ad summum bonum futuræ vitæ notum Theologis, ita proculdubio iudicari debent virtutes specie distinctæ: Immo; vt virtus ciuilis formata a Peripatetico, est distincta specie (vt dixi) ab Heroica Theologorum; ita virtus Heroica vnius a virtute Heroica alterius, & ciuilis a ciuili. Quod patet: quia vnus munere supernę reuelationis rectè sentit de vltimo fine, alter preperã; & qui rectè sentit, rectè in se virtutẽ format, quod alter efficere non valet, propterea in se vmbram tantùm, & tenuem imaginem format, vera essentia destitutam; nam essentia virtutis in recta eius conformatione cum fine vltimo & optimo posita est: Nomen autẽ virtutis de vera forma eius & de imagine, non vniuocè, sed æquiuocè dicitur; cum vna tantùm re vera & abso- D
lutè sit propriè sumpta virtus. Propterea non est putandum veram virtutem ita esse
Vna est vera Virtus. variam, vt distincta sit species virtutum ad mores attinentium, Gentilium, ab ea Hebræorum, ac illa Hebræorum ab ea Christianorum, sed vna est Vera virtus, rectèque formata, cæterę censeri debent vmbræ & imagines. Ex his patet solutio difficultatis.
Diluunẽ rationes contra distictionẽ. Patet insuper, quomodo sit satisfaciendum rationibus vtriusque partis. Dum ostendebatur Virtutem Heroicam non distingui specie a Morali, id verum est, cum de ordinatis ad eundem finem, tum de ordinatis ad fines distinctos, at subordinatos; veluti apud Theologos nil debemus iudicare consentaneum Christiano ciui; christianęque Reipublicæ, quod non sit consentaneum vltimo fini futuræ Vitæ hominis: At minimè id verum est de relatis ad fines varios non subordinatos. Rationes etiam pro
Diluũtur rationes pro distictione. parte Diui Thomæ diluuntur; nam solùm cogunt nos fateri Virtutes relatas ad varium vitæ genus distingui specie, distinctione in accidentibus posita, non autem per essentiam. Dicebatur primò, debere distingui specie; quia congruunt gradui, naturæ, & conditioni distinctæ. Respondeo: Sunt distinctæ conditiones, & gradus, at subordi-

A bordinati; & propterea semper recta constitutio petenda est a postremo fine, sublimioreque gradu, ad quem cominus vel eminus omnes virtutes conspirant. His accedit, quòd ea finium & conditionum hominis distinctio, externa est virtuti; nec mutat essentiam eius, dum illi fines sibi consentiunt: nam semper seruatur verum mediū Geometricum, tempori & conditioni conueniens, ad vltimum finem perducens. De instantia sumpta ex Magnificentia & Liberalitate, dico, eas distingui specie, distinctione sumpta non ab essentia, sed ab accidentibus; vt dixi se habere de Heroica, & Morali peripateticorum: Quod patet, quia omnis Magnificus dicitur liberalis, vt affirmat Aristoteles. Verùm, quia Ciuilia sunt satis popularia, nec semper exactum & exquisitum in eis seruare licet (vt nos monuit Aristoteles in proœmio Moralium Nicomachiorum) propterea pro distinctis Virtutibus numerantur; vt etiam Virtus Heroica explicatur seorsum, & tanquam distincta, a Ciuili. Rationi tertiæ sumptę ex feritate & vitio, quæ eis opponuntur, & distinguuntur specie: Respondeo cum Aristotele in primo Moralium Nicomachiorum asserente maiorem distinctionem conuenire Vitio quàm Virtuti; nam Vitium infinitum, Virtus finita est: & in quarto Topicorum tradens locum septimum inquit, non omni speciei ęgritudinis competere contrarium distinctum in secundo etiam Topicorum tradens Locum 22. inquit, eidē plura posse esse contraria. Quamuis igitur feritas rationem excludat, Vitium non excludat, sed peruertat; tamen quia in hoc conueniunt, quòd destruunt rationem rectā, vtrique incommodo eadem specie rectæ rationis succurrimus. Et ea regula (quot modis dicitur vnum oppositorum, totidem dicitur & alterum) vera est, non semper de absoluta rei distinctione ex essentia sumpta, sed saltem de distinctione rationis: vt enim eadem sanitas distinctis rationibus opponitur distinctis ęgritudinibus, ita eadem Virtus variis vitiis; ac ita quoque vni vnum erit contrarium, vt dicitur in primo lib. de Cęlo.

Quomodo sit verum, tot modis dici vnū oppositorum, quot alterum.

In qua Animæ facultate collocata sit Virtus Heroica. Cap. VI.

C Virtutem Heroicam existimarunt nonnulli ad intelligendi facultatem, siue ad Mentem pertinere, cum enim eminētissima sit, debet eminenti facultati competere: & presertim, quia per fidem, spem, & charitatem constituitur, vel (vt alii dicunt) ad Sanctitatē redigitur; quę virtutes ad mentē, & eius facultates, pertinere dicuntur. Hanc opinionem minimè veram censeo; quia Virtus Heroica (vt patuit) non est verè distincta specie a virtute Morali, sed tantùm per magis & minus, illustrius & minus illustre; ad eandem autem facultatem pertinet humana perturbationum moderatio, & eius splendor: cum itaque morales virtutes pertineant ad appetitum sentientis facultatis, & Virtus Heroica sit earum splendor, est necesse vt ad eundem appetitum pertineat. Id ipsum confirmatur considerando Feritatem, quę Heroicę Virtuti opponitur: nam Feritas proculdubio ad appetitum sentiendi pertinet, cum rationem excludat, contraria autem in eodem fieri nata sunt. Assero tamen; cum ratio & voluntas, tanquam duces, omnibus moralibus Virtutibus conferant, quòd præsertim fulgent, viresque suas ostēdunt in formāda ac perficiēda Virtute Heroica, ob præstantiam & eminentiam eius. Insuper dico, hoc esse verum, dum Heroicas Virtutes consideramus vt consentaneas fundamentis & principiis Aristotelis: nam si nomine Heroicę Virtutis intelligeremus Virtutes Theologicas infusas, hæ proculdubio magis ad facultates Mentis pertinent, in eisque refulgent; quamuis appetitum quoque sensuum rectè componant. Loquens itaque de Heroica Peripateticorum virtute, dico eam ad appetitum sentiendi pertinere: nec obsunt aduersę rationes. Nam ratio sumpta ex præstantia, solum indicat eam maximè pendere a ratione & voluntate, & ab ea præsertim vires & spiritum recipere: & iam dictum est, absolutam Sapientiam ad Mentem pertinentem, supra Heroicam virtutē eleuari. Soluitur quoque altera ratio: quia; quamuis Virtus Heroica a fide, spe, & charitate vires & spiritum recipiat; tamen ab eis distinguitur, & ideo non est necesse vt in eadem facultate reperiantur. At cum interpretum Aristotelis multi consentiant virtutem Heroicam ad appetitum sensuum pertinere, asserunt tamen omnes eam solùm competere appetitui irascendi; quia ad eum solum pertinet ratio ardui, in quo fulget

Opinio prima.

Euersio.

D

Opinio propria.

Diluunē aduersę rationes.

Reiicitur communis opinio.

Hero-

Heroicus ſplendot : quam ſententiam minimè veram cenſeo . Primò; quia non faci- A
le & difficile ſunt formę conſtituentes diſtincta obiecta facultatum , vt latiſſimè ſuo
loco pateſeci ; facile enim & difficile in eadem facultate conſiderantur: Præterea, He
roica eminentia in omni uirtute reperiri & ſeruari poteſt, quare etiam in Virtutibus
Cupidita tis locum haber . Aſſero tamen præſertim in appetitu iraſcendi reſulgere :
qu ia eiusobiectum eſt Honor , Gloria , & Victoria : ac inſuper , ad eundem perti-
nent Forti tudo & Magnanimitas , in quibus Heroica eminentia maximè reſulget.

An Virtus Heroica ſit Euulſio Perturbationum. Cap. VII.

Voniam pateſecimus Heroicā Virtutem pertinere ad appetitum ſenſuum,
& non ad alterum tantùm , ſed ad vtrumque; propterea iure quærendum
eſt , quomodo ad appetitum pertineat : num ita, vt euellat penitus pertur
bationes eius, vel potius vt eas modo quodam Heroico moderetur. Cen-
Euſtratii ſententia. ſuit Euſtratius, quem alii nonnulli ſunt ſequuti, virtutem Heroicam eſſe abſolutam B
euulſionem Perturbationum . Ratio eſt: quia , vt homo ſupra hominis conditiones
eleuetur, neceſſe eſt vt cunctas humanas affectiones exuat, alioquin ſemper cum mor
talibus erit complicatus , & nunquam humanis neglectis ſola diuina magnifaciet.
Illius euerſio. Hanc opinionem nec Peripateticam , nec veram exiſtimo. Non Peripateticam; quia
Ariſtoteles integram perturbationum euulſionem nobis non Virtuti , ſed Vitio ad
ſcribit : cum autem morales virtutes ſint moderationes , non euulſiones perturba-
tionum ; & virtus Heroica ad eas pertineat , ea quoque non euulſio , ſed moderatio
erit, moderatio tamen eminentiſſima, vel ob eminentiorem conditionem Virtutis,
vel ob præſtantiam finis eius, vel ſaltem erit moderatio vehementioris perturbatio-
nis feritatem conſtituentis . Eadem quoque ſententia vera non eſt, quoniam Theolo
Diuus Auguſtinus. gi minimè commendant omnem perturbationum euulſionem. Nam Diuus Auguſti
nus 14. de Ciuitate Dei cap. 9. ſcriptum reliquit : Apud nos autem (iuxta ſcripturas
ſacras , ſanamq́ue doctrinam) Ciues ſanctę ciuitatis , in huius vitę peregrinatione
ſecundùm Deum viuentes , metuunt , cupiunt , dolent, gaudent; & quia rectus eſt C
amor eorum , has omnes affectiones rectas habent, &c. Non itaque euellendas cen-
ſent Theologi omnes humanas perturbationes , nam ſi putarent eas toto genere eſſę
prauas, non eas per metaphoram tribuerent Deo . Commendant tamen Theologi ,
& cum eis Platonici , euulſiones earum perturbationum, quę oriuntur ex dilectio
ne rerum mortalium : huiuſmodi eſt Virginitas , & omnium mundanorum Magna-
nima negligentia : de his intelligi debet ſententia illa Euangelii (Qui diligit me , ab-
neget ſemetipſum &c.) inſuper & illa (Niſi granum frumenti cadens in Terram mor
tuum fuerit , nullum fructum afferet, &c. Hęc itaque ſola euulſio commendatur, quę
oritur ex interitu dilectionis Mundi , pro ortu dilectionis Dei : quæ quamuis aliqua
ex parte ſit euulſio, per relationem tamen ad principales circunſtantias Heroica
Reuerendiſſimus Ioannes Iacobus Diedus. moderatio dici poteſt. Hac ego de re, vt etiam de aliis nonnullis , audiui in Illuſtri
Animoſorum Academia Heroicè loquentem , Plurimùm Reuerendum D. IOANNEM
IACOBVM DIEDVM PRIMICERIVM PATAVINVM; Iuuenem religione, D
ingenio , moribus, & doctrina inſignem : qui cum olim fuerit auditor meus, nunc eſt
Dominus colendiſſimus.

Vnde Ortum ducat Fulgor Heroicæ Virtutis. Cap. VIII.

Vm apparuerit virtutem Heroicā eſſe ſplendorem & eminentiā Moralium
virtutum ; iure optimo conſiderandum occurrit , quę ſint cauſę , princi-
pia , & ſemina eius ſplendoris . Cui difficultati reſpondens dico , ſplendo
rem Heroicum duplicis generis habere principia ; Vnum eſt eorum , quæ
Splendor Heroicus duplex. ad internam eius eſſentiam pertineat; illamque conſtituunt ; Alterum eſt externorū,
& fortuitorum : Si primum genus inſpicimus , tunc vel virtus dicitur Heroica per re
lationem ad eundem finem virtutis ciuilis , vel per relationem ad finem vltimum &
eminentiorem : Si per relationem ad eundem finem , tunc ortum ducit ex flagranti
Amore honeſti , & vehementi deſiderio illius finis : Si verò Heroica fuerit per eleua-
tionem

A tionem ad finem vltetiorem & sublimiorem, quæ magis propriè Heroica dicitur;
ea similiter oritur ex flagranti eius finis Amore, ex vehementique desiderio con-
nexionis cum vltimo fine: qua delectione si mundum, & proximum quoque dili-
gimus; solùm id facimus per relationem ad Deum, & finem postremum. Hęc fę-
cunda & pręclara dilectio nota Philosophis, congruenti ratione respondet Emi-
nenti charitati Theologorum: hic est Spiritus, Semen, Vita, & forma Heroicę di-
gnitatis; sine qua nec esse, nec seruari valet. Propterea in gradu Moralium
virtutum patefeci, Virtutem omnem esse rectè compositum Amorem. Si alterum
genus principiorum consideramus, quod minus pertinet ad essentiam Heroicę vir
tutis; inueniemus eam fulgere posse, vel ob vehementem perturbationem, vel
Munere Naturę, Fortunę, & Assuetudinis. Vt pertinet ad vehementissimas per-
turbationes, scimus fulgere Fortitudinem, & Victoriam ex bello cum hoste ro-
bustissimo: Propterea si quis a Deorum cultu abhorreat, ad infames voluptates — Fulgor ex vehemē tia perturbationis.
summopere sit procliuis (vt ad concubitum cum feris, cum Matre, cum Soro-
B re, siue ad comedendos natos suos) dum tam vehementes & infames perturbatio-
nes prosternit, Heroicè refulgebit. Insuper ex natura oriri potest fulgor; dum sci- — Ex Natura.
licet per naturam sumus faciles valdeque procliues ad honestum, ad actiones illu-
stres, ad dilectionem Dei & proximi: nam tunc habitus ad sublimem finem dirigen
tes, facilius, illustrius, & firmius in nobis gignuntur. Fortuna quoque non leue — Ex fortuna
momentum afferre potest, cum pro constituendo, tum pro patefaciendo Heroico
splendore: Dum enim Regia dignitate nos ornat, instrumenta illustrium Virtutum
nobis præbet, opportunitatesque varias offert splendidè operandi; ac tunc si eius
muneribus congruenter vtemur, Heroica Virtute facilè refulgebimus: In Viro
enim Principe, vt deteriora magisque perniciosa sunt vitia, ita Virtutes sunt illustrio
res magisque salutares, cum sint exempla & duces vitæ populorum. Insuper; For-
tunę bona sunt instrumenta Virtutum, & vitiorum; Virtus autem instrumento &
viribus munita, longè illustrius fulget, quàm eis destituta. Præterea; qui fortu-
nam apprime aduersam, nedum constanter ferunt, sed animi robore superant, He
C roicè fulgent: Hercules enim dictus est Heros, quia eximia quadam animi fortitu-
dine omnia aduersa quasi perniciosa Monstra superauit. Inquit Philosophus in
primo Moralium Nicomachiorum; Qui incideret in calamitates Priami, fęlix non
esset censendus: At nos rectius sentientes de fine postremo, dicere debemus; Si
quis incideret in calamitates Priami, easque constanter ferret, vt Virum decet He-
roicè fortem, Heroica fortitudine splendidissimè refulgeret. Homo enim; quanuis
aduersam fortunam optare non debeat, tamen si in eam incidat, tenetur gratias re-
ferre Deo, qui opportunitatem ei obtulit illustre fortitudinis specimen patefacere:
Herois enim est ea vincere, quibus passim humana conditio succumbit; propterea
solùm in magnis, siue secundis, siue aduersis fortunis refulget. Pari ratione; si
cum offertur occasio Patriam suam sibi subiiciendi, ac Remp. inuadendi; Heroica
Pietate & Iustitia fulgebit, si libertatem seruabit, ab eiusque Tyrannide se ab-
stinebit: ita enim, neglecto proprio bono, commune pręeliget; &, neglecto fi-
ne proximo, postremum magnifaciet. Insuper conferre potest Fortuna pro pa-
D tefacienda, illustranda, ęternitateque donanda Heroica Virtute; quatenus fęli-
ci sorte contingere potest, vt a Præclaro aliquo Poeta Heroum illustria facino-
ra decantentur. Hac ratione Hector, Aeneas, Vlysses, Achilles, qui ab Ho-
mero & a Virgilio ęternitate donati fuerunt, dici possunt fortunati: veluti Ale-
xander Macedonum Rex, inuidia fortè motus, fortunatum nuncupauit Achil-
lem; quia suarum laudum tubam adeò præclaram sortitus fuisset. Demum ful-
gere potest munere rectę disciplinę, congruentis institutionis, probęque assuetu- — Ex cōgruē te institutione.
dinis; ex his enim ortum ducunt Virtutes: propterea qui in his se accuratis-
simum præbuerit, in omni Virtutis genere facilè poterit refulgere. Neminem la-
tere censeo, quot, & quàm perniciosa vitia ex falsis opinionibus prodeant; & — Ex recta opinione.
præsertim ex his, quæ ad Deum, vel ad animam nostram pertinent: vt ex illis, quòd
Deus non sit; & si est, quòd humana non curet; quòd hominum animę sint mortales:
ex quibus vt perniciosissima vitia quasi ferę prodeunt; ita ex earum oppositis

formosissimę Virtutes, tanquam radii ex Sole, refulgere natæ sunt. A

Heroicam Virtutem ex sententia Aristotelis non esse eandem cum Sanctitate, nec Feritatem cum Prophanitate. Cap. IX.

Reiicitur Opinio Suessani.

Xhis, quæ hactenus declaraui, colligere valemus; minus rectè nonnullos, & cum eis Suessanum asseruisse, ex sententia Aristotelis Heroicam Virtutem eandem esse cum Sanctitate ex Charitate prodeũte. Inquiunt enim eminentiam virtutis Heroicę petendam esse ex fine: nam dum Virtus nos dirigit ad priuatum vel publicum bonum, Humana dicitur: at si per charitatem, qui est flagrans Dei Amor, nos ad Deum eleuat vt Deo fruamur; ea eleuatio & sublimitas Heroicam parit Virtutem. B At hi Theologorum decreta cum opinione Peripateticorum permiscentes, sententiam proferunt; quę nec Theologis; nec Peripateticis est consentanea. Non Theologis, quoniam ex eorum sententia nulla virtus sine Charitate seruatur; ea enim, quæ seiuncta est a charitate, non est virtus; & ideo non distinctio charitatis a non charitate, sed distinctio graduum Charitatis distinctionem virtutum constituit; neque tunc eminentia Heroicæ Virtutis debet dici charitas, sed solum per eminentiorem charitatem formari. Eadem opinio non est Peripatetica: quoniam Aristoteles non nouit aliam vitam, alium finem, aliumue modum, quo Deo frueremur, siue cum Deo coniungeremur; nisi per moralem, & inspectricem fęlicitatem: propterea ex eius sententia non potest Virtus ad alium finem nisi ad alterum horum referri. Nec semper distinguitur Heroica virtus a Morali per finium distinctionem; sed nonnunquam per modum splendidiorem, quo idem finis attingitur. Quod manifestè constat, C si in memoriam nobis reuocemus eorum Virtutes, qui omnium ore Heroes dicti fuerunt; vt Herculis, Hectoris, Achillis, Aeneę, Romuli, & similium: Hi namque non per illam charitatis a non charitate differentiam Heroes dicti fuerunt, cum solùm inspexerint Mundi gloriam, & eius desiderio incensi refulserint; Veluti etiam pari ratione Cato Vticensis Heroica fortitudine celebratur fortis. His accedit, quòd; cum Aristoteles per sua decreta solam Vmbram, eamque satis tenuem, Sanctitatis, Religionis, Charitatisque nouerit; vt vera Theologorum Charitas omnem propriè sumptam virtutem format, ita ea Peripateticorum Charitatis vmbra in omnem virtutem ab Aristotele positam effunditur: adeò vt non differentia charitatis a non charitate Heroicam virtutem former, sed exuperantia eius, omniumque ad formandam virtutem conspirantium. Ex quo etiam constat, minus rectè eosdem Feritatem eandem cum Prophanitate asserere; est enim Feritas communior, tum Immanitate, tum Prophanitate: Hoc tamen verum est; prophanitatem esse partem quandam, eamque deterrimam feritatis; vt etiam Sanctitas dicta est Diuina quędam portio Heroicę virtutis; vel rectius (vt dixi) est gradus Diuinus, supra Heroicum collocatus. D

Feritas nõ est eadem cum prophanitate.

In Quo Hominum Gradu et Conditione, & num in Fœmina Heroica Virtus sit nata reperiri. Cap. X.

Ignum consideratione est; cum Heroica virtus sit fulgor Moralium virtutum nos eleuans supra humanam conditionẽ, mediosque ferè constituẽs inter Deos & homines; num in omni hominum gradu & conditione locum habere valeat. Ex sentẽtia Theologorũ, pariter & Platonis, proculdu

Theologi Platonici.

bio

A bio in omni valet reperiri (dummodo sibimet homo non desit , & suimet non sit proditor) omnis enim homo valet Heroicè ad futuram vitam disponi, & omnis est capax infusarum Virtutum. Simili modo ex sententia Stoicorum vnusquisque valet formari vnaquaque Virtutis forma; in qua summum bonum collocarunt, nec ei necessaria esse externa instrumenta iudicarunt. At ex sententia Aristotelis id minus contingit: cum enim Heroica Virrus sit eminentia & splendor pro attingendo fine, non in futura, sed in præsenti vita; & egeat instrumentis, & conditionibus illustribus; solùm in splendidè natis & educatis, illustrium instrumenrorum facultate munitis, quorum actiones splendidiores sunt, locum habebit; vel saltem maximè: Propterea negat Magnificentiam posse omnibus competere. Hinc, qui Herois nomine celebrantur, ex illustri genere prodierunt. Præsertim itaque fulget in Viro Principe, qui est commune & conspicuum populorum exemplum, in quo tanquam in sublimi & illustri sede omnia splendidissimè fulgent; & præsertim in eo locum habet, quia videtur inter Deum & po-

Stoici.

Aristoteles.

B pulos medium sibi optare locum. Sic in Amplissima Vetustissimaque Atestinorum Familia, inter tot maiorum suorum Heroica Lumina, ALFONSVS .II. FERRARIAE DVX Serenissimè fulget; cuius omnis actio, consilium, & meditatio, supra Humanam conditionem Heroicè extollitur, & ad Diuina aspirat. Fulgere etiam saltem secundo loco valer Heroica virtus in Ciue, & præsertim in eo, qui in Vrbe libera degit; cum ei variç possint offerri opportunitates erga Patriam, pro communi bono, pro cæterorum salute, fungendi muneribus Heroicç virtutis: & hoc præsertim competit illis, qui in Rep. Optimatum partem habent, in qua Virtus dominatur, & ducit. Demum modo quodam minus illustri in humilioribus hominum gradibus inspici potest. Et ratio est: quia in omni hominum gradu feritas locum habet; quare & Heroica Virtus, quç ei opponitur: omnis enim homo, qui per Virtutem operatur, refulgere, & supra hominis conditionem extolli valet. Ideo Historiis proditum est, plurimos Viros ignobiles, humili loco & obscurè natos, munere suarum actionum euasisse illustres:

Virtus Heroica præsertim fulget in viro Principe.

Alfonsus Dux Ferrariæ.

Secundò in ciue.

Inalus obscurè & tertio loco.

C Hoc admirabilius profectò est, & propterea rarius. Addo demum, Virtutem Heroicam etiam in Fęmina conspici posse, & nonnunquam refulsisse. Theologi hoc ostendunt exemplo Virginum, & Martyrum, quæ iubilantes ad Martyrium properarunt: inter quas Diua Iustina, Patauinæ Vrbis splendor, summopere refulsit. Idipsum nititur in sua Rep. & in libris de Legibus manifestare Plato, dum affirmat fęminas ad eadem esse aptas & idoneas, ad quæ accōmodati sunt viri: propterea Plutarchus librum construxit de virtutibus Mulierum. Aristoteles obscurius id concedere videtur, cum fęminam statuat animal læsum, & per naturam impotentius viro: Tamen quia ipse in fęmina quoque considerauit feritatem, & opposita in eodem nata sunt fieri: insuper, quia etiam fęminę valent feritatem emendare, & in functione munerum suarum Virtutum viriliter fulgere; in eis quoque cum eodem philosopho virtutem Heroicā seruare valemus: quarum exempla varia legi possunt apud Plutarchum in libro de Virtutibus Mulierum, & apud alios. Ita Iuditta

In femina minusq[uam] in Viro locum habet.

Theologi.

Plato.

Aristoteles.

D Hebræa, Penthesilea Amazonum Regina, Camilla Regina Volscorum, Cleopatra Regina Aegypti, Artemisia Cariç, & aliç multç, illustri aliquo facinore Heroicam virtutem patefecerunt. His accedit, quòd Mulierum virtus censenda saltem erit Heroica, facta inrer virtutes mulierum comparatione: vt enim viri Herois officium est, inter viros excellere; ita Mulieris, inter mulieres: quæ etiam in patefacienda Heroica virtute virilitatem prçseferunt, & ob id viriles nuncupantur. Ideo Poetæ nedum viros, sed etiam fæminas nōnullas finxerunt a Deo duxisse Genus.

*

Y 2 Exem-

Exempla nonnulla Heroicæ Virtutis Ex Amplißima Venetorum Republica deprompta. *Cap. XI.* A

VT superuacaneum cēseo, lōgeq; a meo instituto remotum, Prisca Heroum exempla referre; cum ab Historicis, Illustribusque Poetis locupletissimè enarrata, & decantata fuerint: ita ingratitudini mihi adscribendum fore existimaui, si nonnulla silentio obuoluerem, quę ipsis ferè oculis, dum Patauii sub auspicio Venetorum publicè Philosophiam e prima sede docerem, splendidissimè refulgentia inspexi. Conuersus igitur in Amplissimam Venetorum Rempub. inspicio, quòd, vt ea inter Respubl. ita eius Ciues inter cæteros Heroicè ful-

Aloysius Mocenicus Dux.

gent. Veluti ALOYSIVS, MOCENICVS DVX REIPVB. Singularis, omni Virtutum genere se Heroicè ornatum manifestauit: dum & in bello cum fœdifrago Turcarum Principe; & in variis ingentibus partium suæ Vrbis incensio- B nibus, inundationibus, variisque infestissimis calamitatibus; & demum in omnium perniciosissima Lue, quæ deterrima contagione vniuersum Populum inuadens miserrimè innumeros prosternebat: ipse solo Virtutum suarum Clypeo munitus, rebus cæteris languentibus & penè iam fractis, intrepido animo semper mansit erectus; miraque erga Deum Pietate, Charitateque erga Populos, omnia congruenter in finem optimum direxit. In his Reipublicæ Procellis, aduersisque

Sebastianus Veneri[us] Dux.

Ventis, quis inficiabit Heroicè refulsisse SEBASTIANVM VENERIVM DVCEM VENETAE CLASSIS: qui mox iure optimo DVX Reipublicę incredibili Senatorum consensione, Populorum lætitia, orbisque applausu electus fuit? Dum in medio innumerarum inimicarum Triremium collocatus, in Bello in quo agebatur de summa rerum, Vir octuagenarius intrepidum semper se præstitit; & in debili per naturam corpore, animum per virtutem Heroicam patefecit inuictum. Quis non mirabitur, virum illum Senio imbellem, præstanti tamen animi fortitudine, vnum pro multis imbellem bellicosissimè, ac impotentem C potentissime dimicasse? Non tunc corpus eius pugnabat, sed Virtus animi; non tremula manus, sed constans eius spiritus, vires patefaciebat: qui vnà cum voce vagabatur per exercitum, cęterorum animos excitabat, excitatosque compellebat ad Pugnam; adeò vt iure Heroica victoria inde resulserit. Varii tunc re vera Heroes se patefecerunt. Nam quis non verè Heroem, dilectione christianæ reli-

Augustin[us] Barbadic[us].

gionis, Pietateq; erga patriam flagrātem, iudicabit AVGVSTINVM BARBADICVM? cuius consilio cum Naualis illa pugna in optimum finē fuisset deducta, ipse aduerso telo traiectus, iamq; moriens dixit, libenter se terrenam cum cælesti patria commutare, postquam sua morte illustrem victoriam fœlicemq; vitam suę Patriæ derelinquebat. Verè tunc Priscum Epaminundam est imitatus: qui cum Lacedæmonas vsq; ad id tempus inuictos apud Leuctram & Mantineam secundis præliis profligasset, traiectus hasta, spiritum efflans, an fusi hostes penitus forent, interrogauit, quod postquàm ex animi sententia audiuit: Non finis (inquit) commilitones meæ vitæ, sed melius & altius initium aduenit; nunc enim vester Epaminundas nascitur, D quia sic moritur. At hoc rationabilius recens hic Venetorum Epaminundas enunciare valuit, cum veræ Religionis Spiritu repletus, consimilem sententiam protulit. In eodem quoque Nauali conflictu Heroicam sui Animi pręstantiam pa-

Franciscus Duodus.

tefecit FRANCISCVS DVODVS MAIORVM TRIREMIVM DVX INVICTVS: Qui primus aduentantes obsistentesq; Hostes inuasit; magnoq; Bellicorum Tormētorū strepitu eos deterrens, perterrefactos cogens deserere ordinem, magnamque eorum copiam profligans; Heroicę Victorię latissimam

Dominicus Duodus.

Petrus & Andreas Duodi, fratres.

viam patefecit. A quo Illustres filii nedum non degenerant; sed tum Parentis Gloria incensi, tum Illustrissimi Senatoris DOMINICI DVODI eorum patrui consilio directi, tum insito in eorum animis honesti desiderio excitati, suorum maiorum splendoribus radios alios ex sapientia depromptos superaddunt: Nam PETRVS ET ANDREAS, præter id quòd

in iuuen-

A in iuuenili ætate senilem patefaciunt Prudentiam, libros etiam ediderunt, publicéq; defensarunt, ille Peripateticarum de Anima disputationũ, hic de Habitibus Mentis; acumen, elegantiam, & solidam eorum doctrinam cumulatissimè patefacientes. At cur singulatim Nobiles Venetos refero, qui in ea pugna dimicarunt? cum omnes se tales præstiterint, vt splendidissima exempla cæterorum censeri mereantur, qui erga christianam religionem, & Patriam rectè cupiunt esse affecti. Quid dicam de multis integerrimis senatoribus: qui, compositis cum Principe Turcarum rebus, sperantes se iam tranquillia Pace posse frui, Patriam inspexerunt terribili Peste mussam & circumuetam? Ac dum ea populum magis de populabatur, dum in Vrbe Veneta singulis penè diebus mille homines miserè animam spirabant, dum iuuenes perterrefacti fugiebant, dum vniuersa Vrbs miserrimè languebat: ipsi tamen corpore seniores, animo robustiores, pietate erga Deum accensi, charitateque erga Patriam; in medio cæterorum soli videbantur viuere, in medio languentium soli videbantur benevalere, cum cæteri essent perterriti, soli
B seruabantur intrepidi; & Heroica Charitate & Magnificentia, pro egentium salute, pro dilecti populi incolumitate, bona Publica munificentissimè erogabant: adeò vt, in dubium vertatur, num in bello contra Turcas, vel pro liberanda Patria ab infestissima peste, plus pecuniarum consumpserint. In quo Heroico negocio IACOBVS SVPERANTIVS, ET PAVLVS THEVPOLVS, ambo Splendidissimi equites, ambo meritissimi diui Marci Procuratores, ambo illustribus cum priuati tum publici muneris functionibus Heroica dignitate fulgentes, summopere refulserunt. Adeò vt mirum non sit, si PRAECLARVS STEPHANVS THEVPOLVS, HEROICI PATRVI excitatus & directus exemplo, ad sola sublimia aspirat, & ætate iuuenis, iudicio senex, libros Academicarum contemplationum ediderit: in quibus (præter cætera) id præstitit, quod a nemine tentatum fuit; cum Academicorum scitiuncta Placita coniunxerit, ordineque destituta in ordinem congruenter redegerit, cotamque vniuerso Senatu publicè disputans strenuissimè defensauerit: ob cuius merita a Serenissimo Senatu ei delegata est cura amplis-
C simæ Bibliothecæ Venetæ, vt fœlici coniugio cum animo Sapientiæ amico cura librorum Sapientiæ iungeretur. Sed vt innumera ex se fulgentia Heroum sydera prætercam, eo sermonem claudam, qui perinde ac Sol inter cæteros fulget. Hic est AMPLISSIMVS AC SERENISSIMVS NICOLAVS DE PONTE. Quo Ponte tutissimus nobis se offert transitus ex inscitia ad Sapientiam, ex vitio ad Virtutem, ex vita priuata ad Publicam, ac demum ex conditione ciuili ad Heroicam; ipse enim nedum tempore belli magnam in Senatu negociorum partem mira Prudentia absoluit, verùm insuper mox tempore ingentis pestis se vnà Prudentissimum & intrepidum patefecit: cuius Heroico exemplo vires Virtutis exactè metiri valemus; cum solo Virtutis munere, sibimet, suæ familiæ, ac vniuersæ Patriæ vtilitatem, gloriam, & splendorem comparauerit: Propterea, vt Heroicæ Virtuti Heroica tribueretur dignitas, ad Principatum suæ Reip. honorificentissimè est elatus.

Iacobus Superantius.

Paulus Theupolus.

Stephanus Theupolus.

Nicolaus de Ponte Dux Venetiarum.

D

Cauendum esse, ne Vitium nomine Virtutis Heroicæ Honestemus. Cap. XII.

Voniam (vt latissimè patuit) Virtus Heroica est fulgor Virtutum Moralium, appetitui sensuum competens, ortum ducens ex præstanti Amore honesti, nosque supra humanam conditionem eleuans: Propterea est habitus præclarus, summopere optandus, præclaraque laude dignissimus. At cauendum summopere est, ne vice virtutis Heroicæ vitium commendemus, ac pro fulgore Heroico vitium populari voce formosum amplectamur. Et quoniam ordinata in finem per solam finis rectam constitutionem rectè formantur; propterea, qui in decernendo

Definitio Virtutis Heroicæ.

Multi uitiosi inter Heroes celebrãtur. Cato Vticensis.

ac statuendo fine aberrant, vt etiam in ordinatis ad illum delinquant necesse est. Pri A
sci Romani in Populari Gloria & honore summum bonum constituentes, frequen
ter iudicati sunt Heroes, cum potius scelesti fuerint & vitiosi. Cato Vticensis minor,
Primi pronepos, superato Pompeio a Cæsare, Gladio se interfecit; cuius audita
Morte Cæsarem dixisse ferunt, & se Catonis inuidere Glorię, & suę Catonem in-
uidisse: Facinus hoc (vt Heroicum) per ora populorum circunfertur; & re vera He
roica in eo resulsisset Fortitudo & Magnanimitas, si recta eius, & Stoicorum de sum
mo hominis bono fuisset sententia. At quia ea falsa est, propterea id non virtus, sed
scelus censeri debet: nec ea fuit fortitudo, sed mollicies, cum non valuerit Fortunæ
inuasiones fortiter ferre; veluti etiam se molles patefaciunt, qui vel ob Amorem, vel
ob aliud simile sibi manus inferunt: Nemo enim recta ratione valet sib mortem con
sciscere: Splendidius Heroicam Virtutem vir ille patefecisset, si viuens, magno ac
inuicto animo Cęsaris inanem gloriam labilemque fortunam irrisisset, ac per fun-

Lucretia. Cleopatra.

ctiones munerum constantię ad veriorem Gloriam aspirasset. Lucretia etiam, Cleo
patra, & alię, ob sibi traditam mortem Heroice commendantur; & vtique commen- B
dandę essent, si uera fuisset popularis earum de postremo fine, summoque bono sen
tentia: verùm cum in eo errauerint, etiam errarunt in ordinatis ad illum. Hę vm-
bram quandam virtutis horribili actione præfetulerunt, cum interim veram eius
essentiam labefactarint. Errauit Lucretia primò; quia magis formidauit falsam in-
famiam ei a Sexto Tarquinio propositam, nisi eius desideria expleret, quàm occul-
tum scelus: errauit secundo; quia semetipsam interfecit: demum errauit; quia ma

Aeneas.

gis viuens actionibus probis, quàm mortua, valuisset scelus emendare. Aeneas ab
Homero & Virgilio inter Heroas celebratur: quem tamen Lactantius libro quinto
de Iustitia impietatis crimine damnat; quia Turnum, nedum non repugnantem, ue
rum etiam precantem interemit. Id tamen Aeneę contigit, ob eandem causam; exi
stimabat enim morte Turni se magis Pium erga Pallantem patefacere, quem Tur-
nus interfecerat; nam putabat se quasi holocaustum immolare pro eo: Ideo cum
primò motus precibus Turni decreuisset ei parcere, mox inspiciens Balteum & cin- C
gula Pallantis, iratus eum necauit inquiens.

Pallas te hoc uulnere, Pallas
Immolat, & pęnam scelerato ex sanguine sumit.

Ex eo igitur quòd Aeneas valde pius describitur erga suos, debuit per deprauatam
eius religionem crudelior esse erga eos, qui suis iniuriam intulerunt: Errauit ab-
solutè, perperam sentiens de summo bono, & fine vltimo; rectè fecit ex conditione,
si recta fuisset deprauata eius Religio. Propterea, vt a calumnia hac Virgilium ven-

Reiicitur sententia Mirandulani.

dicemus, non eò confugendum est; vt cum doctissimo Episcopo Casertę Antonio
Bernardo Mirandulano dicamus, eos errores in Virgilio reperiri; quia libros suos
non emendauerit, nec eis vltimam manum imposuerit, ac ob id præceperit eos
comburi. Verùm hoc ab eo mutandum non fuit, vt patuit. De Socrate etiam iure

Socrates.

quis ambigere posset, an Laude vel vituperio potius fuerit dignus; qui Athenis
morte damnatus, interrito animo poculum sumpsit, & libens venenum hausit:
cuius Socraticę vanitatis mox varii Romanorum fuerunt imitatores. Verùm So-
crates magis excusatione est dignus; quoniam ei iam destinata erat ea mors, & co- D
gebatur diem obire: propterea, vt coactus & constitutus in manibus alterius, id fe-
cit; non secus ac sancti Martyres, qui iubilantes ad Martyrium properarunt: solùm
caruit Socrates exacta cognitione finis, & ideo abfuit ab eo illa charitas & amor,
qui formam veram tribuit actionibus Heroicis. Immo Socrates frequenter mo-
nuit, nemini li[illegible]re sibi conscire mortem: addidit tamen, nisi necessitas compel-
lat; quæ additio recto iudicio rectaque interpretatione eget. Colligamus igitur:
cum nemo valeat esse re vera Heros, nisi rectè de postremo fine sentiat; & so-
lus Christicola rectè de eo sentiat, solum Christicolam re uera Heroem euadere
posse.

De

A

De Feritate. Cap. XIII.

VT Heroicę Virtutis Pręstantia refulgeat, vt fructus gloriaque eius reddatur illustrior, de Feritate ei opposita loquendum est, opposita enim se mutuò illustrant & patefaciunt. Quemadmodum Virtus Heroica est fulgor moralium virtutum, supra humanam conditionem nos eleuans; ita feritas est peruersio humanæ appetitionis, infra hominis conditionem nos deprimens: insuper quemadmodum Virtus Heroica ortum ducit ex flagranti dilectione vel eiusdem, vel distincti finis; ita Feritas ex auersione oritur ab eo fine, & propensione ad oppositũ: adeò vt Feritas sit humanæ appetitionis in ferinam commutatio, omnem rõnis vsum excludens, ex peruersione veri amoris orta, per quam infra hominis conditionem deprimimur. Cuius perniciosissimę ferę tria sunt, quasi Cerberi, infestissima capita, tresque fauces humanę conditionis voracissimę; Prophanitas nempe, Immanitas, & Tyrannica impietas: Prophanitas nos o Diis auertit, Immanitas siue dira conditio nos charitate exuit erga proximum, Tyrannis pietatem erga Patriam peruertit. Dãtur & aliæ feritatis formæ, ad singulas virtutes pertinentes; hę tamen sunt principales, ac cæteris efferatiores. Si itaque hominum conditiones, nationesque varias mẽte reuoluimus: inueniemus, sæpe ex naturæ deprauatione, aliquando ex morbo, nonnunquam ex praua educatione vel assuetudine, homines adeo exuere humanã naturam, tam longè recedere ab humana conditione; vt deteriores iumentis, ipsisque feris efferatiores euadant. Ita non defuerunt, nec desunt filii Terrę, hoc est Viri Terrenis cogitationibus quasi interno spiritu ducti; qui cum Diis pugnare voluerunt, qui in Deos omnia maledicta contulerunt, qui Templum Dianę Ephesię combusserunt, & hodie ea Christi diruunt & labefactant: Ita multi fuere Syllę, Mezentii, Caligulę, Domitiani, Atilę, aliique similes, insigni Crudelitate notissimi: Sic legitur in Sacris literis, Nabucodonosor in belluam fuisse commutatum, sub dio degisse, ex Terra alimentum recepisse. Insuper non desunt, qui nudi ferarum more vitam ducunt, qui hominum crudis vescuntur carnibus, qui cum Matre vel sorore sine discrimine commiscentur, qui patriam produnt, qui aliorum calamitatibus lætantur: Quę cum vel magnitudine vel modo ab humanis vitiis differant, & ad belluarum feritatẽ proximè accedant, iure feritatis nomine designantur. Humanum est peccare: at humanam Naturam, nedum exuere, sed omnino peruertere; omnẽ a se pietatem, charitatem, & religionem repellere; humanum non est, sed ferinum: dico ferinum, nõ quia huiusmodi scelus reperiatur in feris; sed quia tunc homo ferarum more omne humanum exuit, soloque sensuum affectu ducitur; Ferum enim id significat, quod diuinę hominis parti apprime est aduersum: Est tamen tunc homo deterior omni bellua, perniciosiorque omni fera; & diabolica potius affectio quàm ferina dici deberet, si Peripateticus loquendi modus id permitteret.

Definitio feritatis.

Tres fauces feritatis.

B

C

Num Feritas sit deterior Vitio. Cap. XIIII.

D

IN attinentibus ad Feritatem pulchra se offert dubitatio, dignaque consideratione; & est, num feritas sit deterior vitio, vel econtra: ac pro omni parte adsunt non spernendę rationes. Quòd Feritas sit deterior, primò patere potest ex suo contrario, nempe ex Heroica Virtute: regula namque topica est, id esse deterius, quod præstantiori opponitur: at feritas opponitur Habitui Heroico, qui est prętantior Virtute Ciuili, cui opponitur Vitium: quare feritas est deterior. Confirmatur idipsum auctoritate Aristotelis, in 7. Moraliũ Nicomachiorum cap. 1. dicentis: Atqui eos homines, qui Vitio cæteris antecellunt, turpi & infami nomine feros appellamus. Insuper cap. v. addit: Omnis enim modum superans Vitiositas, & Amentia, & timiditas, & intemperantia, & sæuitia, vel ferina est, vel morbosa &c. His verbis apertè indicat Philosophus, feritatem deteriorem esse vitio. Ex aduerso Arist. in eodem lib. cap. vi. inquit, Est aũt Feritas minus malum quidẽ Vitiositate, sed horribilius tamen; neque enim corruptum est in illis id quod est

Quòd feritas sit deterior morali uitio. Ratio prima.

Cõfirmatio ex auctoritate Aristotelis.

Pro parte aduersa.

optimum, quomodo in homine, sed eo carent: simile igitur est, vt si inanimum cū A
animato conferatur, vtrum sit peius: Innocentior enim, minusque perniciosa sēper
improbitas eius est, quod principium non habet, Mens autem principium est, &c.
Cum itaque deterior sit deprauatio principii, quàm negatio vsus illius, Vitiositas,
quæ est deprauatio, deterior esse videtur feritate, quæ vsum rationis excludit: ve-
luti etiam homo Vitiosus, quatenus vitiosus, deterior est omni fera; vt vnà cum
Platone enunciauit Aristoteles. Et ratio præsertim est, quia culpa præeligentis est:
dum autem excluditur ratio, excluditur præelectio, & origo culpę, ac improbita-
tis. Idipsum patere potest exemplo hominum, qui vel natura, vel morbo efferati fe
runtur; vt qui in syluis nudi uagantur, crudis vescunt carnibus, & ea efficiunt, quæ
similia sunt operibus ferarum: cuius generis esse dicebantur illi, qui in insulis nuper
repertis degebant, qui per inscitiam crassam errabant; quæ vulgo simplicitas nuncu
patur: quorum error proculdubio leuior est, quàm vitium illud, quod vel per impo-
tentiam, vel per deprauatam rationem, animique malignitatem patratur: ideo hoc
a Theologis nuncupatur vitium aduersus spiritum Sanctum. Res itaque est satis du- B
Resolutio difficultatis. bia. Vt autem resolutio eius appareat, considerandum est; feritatem non simplicem,
sed multiplicem esse. Nam primò datur feritas ex morbo, humorumue deprauatione
Multiplex feritas. consurgens; qualis est ea mulierum vtero gerentium, quæ calcem, cinerem, terram,
& similia comedunt: quæ tamen minus propriè feritas dicitur, rectius nuncuparetur
Ex morbo. morbosa affectio. Propterea Aristoteles nonnunquam eam a feritate seiungit, vt in
septimo Moralium Nicomachiorum cap. v. inquiens: Quemadmodum igitur & im
probitas, alia quidem absolutè dicitur improbitas, ea, quę in hominē cādit, alia cū
adiectione, quia improbitas ferina, aut morbosa, non absolutè &c. Insuper in codē
lib. cap. v i. inquit: Quemadmodum initio a nobis dicum est, aliæ sunt affectiones
humanę & naturales, tum genere, tum magnitudine; alię ferinę, alię ex corporis
debilitationibus & morbis natę &c Separat his verbis Aristoteles affectiones mor-
bosas a ferinis: & re vera secerni debent; nec propriè possunt dici ferinæ, nisi cum
adiectione hac, ex morbo; quales sunt etiam illi furores, qui ex temperamenti de-
Ex assuetudine. prauatione prodeunt. Secundo datur feritas ex more vel assuetudine: quæ assuetu- C
do; vel est communis vniuersę nationi, vt qui nudi in syluis errant; vel magis pro-
pria singulorum, vt qui pilos sibi euellere, ungues corrodere, & similia facere con-
sueuerunt; quæ etiam non absolutè feritas est, sed feritas ex assuetudine. Datur ter-
tio feritas ex deprauata quorundam populorum, vel saltem quorundam hominum
Natura: quales sunt illi homines, qui re vera barbari & feri sunt, qui rationis vsu
sunt destituti, & solo sensuū affectu, eoque deprauato ducuntur: hi magis propriè di
cuntur feri. De his Aristoteles in septimo Moralium Nicomachiorum cap. v. inquit:
Voco autem ferinos habitus, qualis erat eius mulieris, quam dicunt grauidis mulie
Ex deprauatione Naturę. ribus apertis ac persectis pueros deuorare solitam; aut qualibus rebus efferatos quos
dam circa Pontum populos delectari feruntur, alios scilicet crudis, alios humanis
carnibus, alios liberos suos inter se mutuò in epulis dare &c. Datur demum feritas,
Ex magnitudine uitii. quæ a vitio non distinguitur specie, sed tantùm per magis & minus, quatenus est exu
perantia vitii. Hę quatuor feritates præsertim in duo capita rediguntur: Quorum
Rediguntur feritates in duo capita. vnum rationis vsum excludit, nisi omnino (id enim fortè non contingit) saltem D
magna ex parte: Alterum non excludit, sed maximè peruertit. Feritas pertinens ad
primum caput, minus mala est vitio: & de hac loquitur Aristoteles in calce sexti ca
pitis inquiens, quòd est minus mala, sed horribilior; & hoc ostendunt rationes pro
hac parte relatæ: Feritas autem secundi generis vtique deterior est, & de hac non
loquitur tunc Aristoteles, sed eam comprehendit sub vitio. Et rationi ostendenti pro
priè sumptam feritatem esse deteriorem, quia habitui præstantiori aduersatur: Res-
Solutio ad uersę rationis. pondeo, Virtutem Heroicam esse præstantiorem, at minus necessariam virtute mo
rali; & cum virtus moralis sit magis necessaria, propterea vitium destruens id, quod
est fundamentum & magis necessarium, quo destructo destruitur aliud, dicitur dete-
rius. Insuper feritas eatenus maximè distat a virtute Heroica, quatenus hęc est supra,
illa infra humanā rationē; ideo vt hęc eminentiorē, ita illa humiliorē gradū naturę cō
stituit: at nō deteriorē, quia nō opponitur rōni rectę, vt recta est; quēadmodū oppont
tur vitiū: ita leo humilior per naturā est improbo homine, at non deterior moribus.

Ad

A Ad confirmationem; quia Feritas est quædam exuperantia antecellens, & modum superans: Dico: Est exuperantia; vel ratione conditionis naturæ, & ita non deterior est, sed natura humilior; vel ratione deprauationis rectæ rationis, ac ita est deterior. Ex his conspicua est resolutio difficultatis, & rationum vtriusque partis dilutio.

Quomodo per Virtutem, & præsertim per Heroicam, Homo reddatur similis Deo. *Cap. XV.*

SAepe dictum est Munus Virtutis esse hominem eleuare, illumque similem Deo reddere: quod cum omni virtuti tribuatur, præsertim competere dicitur Virtuti Heroicę, vt cæteris humanis eminentiori. Hoc tamen dubium est: quia in Deo nullus est habitus, sed est essentia purissima, in qua vt nec perturbatio, ita neque moralis, neque Heroica vlla virtus locum habet. Cui
B difficultati vt satisfaciam, Accipio primò, Deum tripliciter posse considerari; primò in se; secundò per relationem ad creaturas, vt earum creator, tertiò per relationem ad easdem, vt eas dirigens & perficiens. Virtutes valent reddere hominem non Deum, sed Deo similem (vt ei licet) quæ similitudo relata ad Deum, est obscurissima; relata autem ad conditionem mortalium, est præclarissima & splendidissima. Virtutis officium est eleuare, perficit enim id cuius est Virtus, & opus eius: & quemadmodum quinque sunt Virtutis gradus, Naturalis, Moralis, Rationalis, Heroicus, & Diuinus; ita considerantur quinque gradus eleuationis hominis: per primũ reddimur homines formosi, & sani, per secundum Viri probi, Ciues, & Principes; per tertium Sapientes; per quartum Heroes; per quintum Diuini: maiorem eleuationem nedum optare, uerùm nec animo concipere valemus. Præclaræ igitur sunt Virtutis vires. At cauendum nobis maximè est a Vitio, id enim per totidem gradus nos ducit præcipites, & deprimit infra nihilum: nam Vitium naturę aufert a nobis esse; Vitium morale aufert bene esse, reddens nos perniciosa monstra, & Tyrannos. Vi-
C tium rationis reddit nos Amentes; Feritas infra feras deprimit; Vitium aduersum diuinę Virtuti, nos reddit diabolicos, deteriores nihilo; quia non deterrimum est non esse, sed pessimè esse. Virtus itaque eleuans hominem, iurè illum reddere valet similem Deo, tamquam supremo termino eleuationis; idque valet efficere quo ad singulas tres enumeratas considerationes eius. Nam primo, vt Deus in se consideratus, est omnia; ita homo per Virtutem rationalem, & præsertim per Sapientiam, dicitur fieri omnia: homo enim intelligens, per repręsentationem & imitationem spiritaliter & vnitissimè, fit ea quæ intelligit; vt patet ex tertio de anima cont. 8. & 38. Insuper Deus in se consideratus est ipsa veritas, quæ veritas homini in parte competit per habitus inspectrices: Deus est ipsum bonum, homo autem per virtutes morales & Heroicas bonus redditur: Deus præstat mortalibus omnibus, & liber est, ita Sapientia in procemio Metaphysicę libera dicitur; & uirtus Moralis est congruens ac rectus usus humanę Libertatis: demum Deus ita consideratus, est purissimus & simplicissimus actus; Pariter Virtus hominem a terrena sorde depurat, illumque reddit simpli-
D cem; cum homo ea pręditus, neglecto corpore, solam uiuat vitam Mentis: Ideo rectè dixit Plotinus En. 1. lib. 6. capi. 6. Quemadmodum oraculum tradit antiquum; Temperantia, Fortitudo, Prudentia, & omnino Virtus omnis, est purificatio quędam; & quo eminentior fuerit uirtus, eo exactius purificat. Secundò: si Deus refertur ad uniuersum, ut opifex eius est; ita Homo, cum per rationalem, tum per moralem uirtutem, fit ei similis: per rationalem primò, hoc est per Artem; qua ad imitationem naturę omnia efficit, format imagines Mundi, Domos ædificat, Vrbes construit: mox per Virtutem moralem format seipsum, componit familiam, format Resp. iustitiam seruat. Ideo dixit Plato in Theęteto, Nil Deo similius, quàm Iustissimus homo: & Seneca affirmauit, uirum probum esse statuam Iouis; quod cum omni homini competere possit, pręsertim conuenit Iusto Principi. Demum, si Deus consideratur ut imperans, dirigens, ac perficiens, homo per moralem uirtutem illum ęmulatur: Primò, quatenus seruat mandata eius, eique obtemperat; obedientia autem est gradus similitudinis, quia obtemperans cum imperante conformatur:

Quomodo per virtutem homo reddatur similis Deo.

Deus tripliciter cõsideratur.

Quomodo Virtus reddat hominem similẽ Deo in se considerato.

Plotinus.

Quomodo virtus reddat hominẽ similem Deo relato ad vniuersũ vt opifex.

Plato.

Quomodo virtus reddat hominem Deo similem vt pficienti.

Secundò,

Secundò, quatenus ad eius imitationem leges condit, homines regit, cæteris crea- A
turis præest, ac proximo suo pro facultate prodest. Hac ratione Plato in sexto de Repub. dixit hominem reddi Deo similem, quia diuina imitatur. Non itaque iniuria dictum est, hominem per Virtutem reddi similem Deo, & per varios virtutis gradus varios recipere gradus similitudinis. Ideo Arist. in 10. Moralium Nicomachiorum dixit Deum esse amicum sapienti; simile enim simili per naturam amicum est: Et cum hoc adumbratè dicantur facere humanæ Virtutes Philosophis notæ, eminentissimè demum & verè id facere natæ sunt virtutes Theologicæ; quæ diuino spiritu hominem replentes, Diuinam faciunt eum spirare, viuamque viuere vitam; sine qua cæteræ vitæ, viuæ mortes iudicari merentur: per hanc euadimus filii Dei, cohæredes autem Christi.

An Homo pro vitanda Miseria, Vitio, vel Feritate, debeat aliquando præeligere Mortem: Et primò ostenditur, quod non. Cap. XVI. B

IN artinentibus ad Mortem, quoniam videtur maximè omnium debere nos perterrefacere, maximè quoque Virtus Heroica refulgere nata est: propterea considerationi Virtutis Heroicę summopere accommodata est ea quæstio, inter Philosophos frequenter agitata, vtrum liceat homini pro vitanda miseria, vitio, vel feritate, nonnunquam pręeligere Mortem: Ac pro omni parte extant Opiniones, afferuntur efficacissimæ Rationes, Auctoritatesque grauissimę referuntur. Pro parte inficiantium id homini licere, hæ formari possunt potiores rationes. & primò ita argumentor.

Ratio prima. Nemo per naturam rectè affectam expetit mortem, quare nemo recta ductus ratione eam expetere debet: Assumptum patet; quoniam omnia naturę propensione expetunt esse, & viuere; vt inductione patet in iumentis omnibus, & feris: Consequētia deducitur; quia natura rectè affecta non errat, cum dirigatur ab ipso bono; ideo recta ratio, ne erret, debet naturam sequi. Propterea Auer. 2. Phy. 31. inquit: Id, quod optatur ab agente per voluntatem, multoties videtur bonum, & re vera non est, quod verò expetitur ab agente per naturā, C
est verè bonum. Confirmatur; quia rectæ leges, quibus consentanea est recta ratio ex naturæ fontibus hauriuntur.

Ratio secunda. Præterea: Res effecta proportione respondet suæ causę, & ex eminentiore causa res oritur eminentior: Esse manat à Deo, a quo omnibus tributum est esse; nam solus sui essentia est quod est: cum autem Deus sit causa eminentissima, esse & essentia est aliquid eminentissimum. & cum Deus sit causa prima, ipsum esse est id primum quod efficitur; & propterea præferri debet omnibus quæ ipsi mox adueniunt: quare nunquam vt vitemus malum, debemus recta ratione expetere non esse.

Ratio tertia. Præterea: esse hominis est substantia, bonum & malum, quæ ei per virtutem & uitium adduntur, sunt accidentia: substantia præstat suis accidentibus: quare magis formidandum & uitandum id, quod destruit substantiam; quàm id, quod destruit accidentia. mors substantiā destruit, vitium destruit accidens: quare magis formidāda est mors, quàm uitium: & propterea nunquam pro uitando uitio, debemus recta ratione præeligere mortem.

Rō quarta. Pręterea: Si solùm bene uiuere esset bo- D
num, malè uiuere uerò malum; tunc uiuere absolutè nec bonum esset nec malum, sed indifferens: quod tamen esse falsum constat, cum omnia naturæ instinctu appetant uiuere & esse, natura autem cum pendeat a bono, solùm ad bonum nos dirigit, ad idque reddit per naturam procliues: immo ob uitæ præstantiam generatio ducens ad esse & uiuere, nuncupatur in secundo de anima opus maximè consentaneum Naturæ, non igitur deterrimum est malè uiuere, sed non esse penitus: quod patet exemplo inanimorum, deterius enim est aquæ corrumpi, quàm calefieri, uel congelari: & quauis affectione sit prædita, quamuis suæ naturæ aduersa; semper tamen nititur seruare essentiam suam. Propterea Arist. appellat mortem ultimum terribilium, & addit in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 6. Neque quicquam post obitum mortalibus bonum, uel malum uidetur contingere posse: Et præsertim id ex falsa Aristotelis sententia dicendum esse uī, qui cum, pręter hanc, aliam uitam non nouerit; nō censuit per mortem fieri transitum ex uita misera in meliorem, sed in non esse penitus.

A tus. Ex sententia quoque D. Augustini non apparet mortem debere præeligi, nam in libro de libero Arbitrio inquit: Considera quantum bonum est esse; nam melius est esse, & miserum esse, quam non esse penitus; propterea & beati, & miseri, appetunt esse &c. Ita lege cautum est, ne quispiam sibi manus inferat: & Plato in Phædone inquit; Cum anima sit nobis a Diis in custodia tributa, nemo per vim eam extrudere debet: Quod En. prima lib. 9. confirmauit Plotinus. Inde prodiit sententia Philolai Pythagoræi dicentis: Ne diuidas in via lignum; hoc est, Ne animam secernas a corpore in vitę cursu. D. Augusti nus. Plato. Plotinus. Philolaus.

Rationes pro Parte Aduersa, nempe quòd Præeligenda nonnunquam sit Mors, Cap. XVI.

B MAgni profectò roboris visę sunt rationes, quæ pro aduersa parte sunt relatæ: Philosophi tamen & Theologi, vnanimi consensione affirmant, teneri hominem rectâ ratione nonnunquam pręeligere mortem. Fundamētum principale ab Academicis prolatum & approbatum, est, quia bonū est eminentius ente, principium entis, & caput entis: Deus enim (vt noscunt Theologi, & affirmauit Plato in Timęo) omnia produxit, quia bonus est, & nulla denne tur inuidia: & cum ens fluat a bono, similiter ad bonum, vt ad finem properat: Cum igitur bonum sit principium & finis entis, præferaturque enti; & ens sine bono, sit destitutum initio & fine; conspicuum est nos præsertim de ipso bono teneri esse solicitos, & propterea maximè formidare debemus malum, idque nobis debet esse terribilius morte. Et confirmatur: quia, dum aliquid in proprium finem est ordinatum, assequi illum finem est ei bonum, non assequi reddit rem illam inanem, esse in opposito est ei malum & reiiciendum: Veluti dum Arma ferimus nostræ salutis gratia, si ea Arma parant nobis interitum, melius esset ea abiicere; si oculus nobis Scandala parat, tenemur eruere illum: quare etiam; si hæc vita nos in perniciem duceret, & Ratio Academicorū. Ratio altera.

C cum opposito sui finis deberet esse coniuncta; expediret nobis, vt eam negligeremus, & honestam mortem turpi vitæ præponeremus. Hoc affirmauit Arist. tertio Moralium Nicomachiorum cap. 9. inquiens, honestam mortem turpi saluti esse præferendam: & libro. 3. cap. 1. asseruit esse quædam, ad quæ non licet quemquam esse compulsum; sed potius oportere summa perpessum tormenta, mortem obire. Ideo Auer. in proœmio lib. Phy. ait Virum sapientem nonnunquam mortem pręeligere, vt Socratem fecisse affirmant: Et Simplicius, in Epictetum inquit Malumus nō esse, quàm malè esse: Philoponus in disputationibus contra Proclum ait; Melius est non esse, quàm semper esse contra naturam. Insuper Arist. 9. Moralium Nicomachiorum cap. 8. ait. Vir bonus (si opus fuerit) mortem appetit: breui enim tempore summam mauult, quàm longo leuem percipere voluptatem; & vnum annum bene & præclarè actum, multis quoquo modo decursis potiorem ducet; vnumque officium præclarum & magnum, multis & paruis anteponet: quod iis profectò accidit, qui pro amicis, & pro patria, mortem non dubitant oppetere. Consimilibus sententiis splendidè Arist. Auerroes. Simplicius Philoponus.

D ornati sunt libri Academicorū; qui firmius & rationabilius id dicete valuerunt, cum futuram ac meliorem vitam saltem sub nube inspexerint. Ideo Plato in Apologia Socratis dixit, Mortem turpi saluti esse præferendam; nec difficile esse cum in bello, tum in aliis euentis, vitare mortem, & victum te tradere; sed difficile esse vitare prauitatem, quæ velocius currit quàm mors: Et Nono de Legibus affirmauit, Mortem vltimum non esse, sed postrema magis esse inferorum supplicia: Et in eodem dialogo monuit, Legislatorem, quos insanabiles esse senserit, vltimo supplicio debere destinare; non ignorantem satius fore his, qui insanabiles sunt, mori, quàm viuere: Et idipsum affirmauit in dialogo quarto inquiens, non seruari ac esse debere magnifieri (vt vulgus putat) sed vt quandiu simus, optimi simus: Et in Apologia; Haud rectè (inquit) o vir loqueris, si putas magnam aut vitæ aut mortis habendam esse rationem homini, cuius vel parua quędam vtilitas sit; ac non illud potius duntaxat considerandum, quoties aliquid agit, vtrum iusta agat an iniusta, bona vel mala; alioquin ex hac ratione tua spernēdi fuissent Semidei omnes, quotcunq; apud Troiā Plato.

occubue-

occubuerunt: Et ibi plura ad hoc pertinentia profert: In Crito etiam ait; Cum de- A
prauato corpore nobis minimè viuendum est, & longè minus cum deprauato ani-
mo: In Lachete: Multis conducit mori, potius quàm viuere: In Clitipho, Ei, qui ne-
scit anima vti, prestat ut non viuat; & si uiuit, vt viuat seruus: In Gorgia quoque
& alibi, sępe id affirmat. Stoici frequenter id ipsum præcipiunt: & Seneca Catonem
commendat, quia seipsum uita priuauit. Zeno utebatur hac ratione, Nullum malum
est gloriosum, mors sępe est gloriosa, non igitur mala est. Mitto uaria, quę apud Se-
necam, & alios Stoicos leguntur. Sed quoniam opinionis vterum Philosophorum
mensura & regula censeri debet sententia Theologorum; propterea perpendamus,
an ipsi quoque id ipsum affirment: & proculdubio nedum ore, uerùm opera quoq;
confirmant. Multi Martyres potius mortis supplicio affici, quàm a recta uia declina
re elegerunt; ideo in martyrio cū Deo gloriabantur & exultabant. D. Paulus exclama
bat: Cupio dissolui, & esse cum Christo; & cupiebat liberari a seruitute carnis. Et
de his, qui in gratia non erant id ipsum legitur; ueluti de Iuda dicitur: Melius ei fuis-
ser, si natus non fuisset homo ille. Insuper Ecclesiastes cap. 4. Et laudaui magis mor B
tuos, quàm uiuentes; & fęliciorem utroque iudicaui, qui nedum natus est, nec uidit
mala, quę sub Sole fiunt. Et cap. 6. De hoc ego pronuncio, quòd melior illo fit abor
tiuus, frustra enim uenit & pergit ad tenebras. Et Apocalypsis cap. 6. de damnatis le
gitur: Cupient mori, & fugiet mors ab eis. Ex his itaque; ac ex innumeris alijs, quę
missa facio; conspicuum redditur, nonnunquam recta ratione pręeligendam esse
mortem.

Explicantur nonnulla conducentia Resolutioni Difficultatis. Cap. XVII.

Ro exacta & clariore propositæ difficultatis resolutione accipienda & cōsi
Primò ac cipiendū. deranda sunt varia. Præsertim tamen accipiendum primò est, ordinata
ad finem recipere formam & rectam rationem ex ipso fine; propterea, cū C
de hominis vltimo fine variæ sint Veterum Philosophorum sententiæ, co
gimur ex eorum opinione, de ordinatis ad illum varia enunciare: de quo postremo
fine rectè sentiunt Theologi, cognoscentes hāc vitam esse viam ad futuram, in qua
Quatuor grad⁹ opinionum de fine postremo. sola summo bono potiri valemus: Proximi illis sunt Academici, qui sub nube id ip
sum nouerunt: longè distat Aristoteles, qui mentem cum nouerit æternam, eam ta
men visus est putasse vnam totius speciei, & propterea aliam vitam non nouit: de-
terrimè senserunt Epicurei, & illi, qui hominis animam penitus mortalem existima
runt: propterea mirum non est, si de ordinatis ad postremum finem non omnino cō
Alterum, quod est pręaccipiendum. sentiunt. Insuper considerandum est, quod; dum quæritur, vtrū melius sit non esse, q̃
malè esse; p nō esse duo ītelligere valemus, vel nō esse penitus, vel nō esse p hac vita,
vt pereuntes dicuntur transire ad non esse. Tertiò accipiendum est, bonum esse mul
Tertium. Multiplex bonum. tiplex: datur enim bonum Metaphysicum nuncupatum transcendens, quod con-
uertitur cum ente & vero; bonum Physicum, & est congruens affectio Naturæ rei; D
bonum Morale & Heroicum, respiciens honestum pręsentis vitæ; & demum bonum
Diuinum futurę vitę: Bonum Metaphysicum est tenuissimum, cætera id exposcunt,
& aliquid ei addunt, adeò vt secundum præstantię gradum obtineat bonum Physi-
cum, tertium Morale, quartum Diuinum; posterior enim gradus est perfectio prio-
Quartum ris. Quartò considerandum est, minus malum comparatum cum deteriore, obtine-
re locum boni, & pro eo bono esse optabile; vt nos monuit Arist. in quinto Mora-
lium Nicomachiorum cap. 1. & 3. insuper bonum commune præferendum esse bo-
no proprio; & quò fuerit communius, eò esse eligibilius, nam maiorem charitatem
includit; & hoc affirmat sæpe Plato, & post Platonem approbat Arist. in procemio
Moralium Nicomach. pari quoque ratione, pręclarum bonum, quamuis momenta-
neū, pferendum est bono exiguo & diuturno; vt nos monuit Arist. in 9. Moralium
Nicomachiorum c. 8. cui simile est id, quod legitur in sacris literis, Dies vnus in atriis
Quintum tuis domine, plusquam mille aliorum anni. Quinto loco accipiendum est, quòd,
dum aliquid alterius gratia optamus, finem optare dicimur, non id quod perducit
ad

A ad finem; & si etiam dicimur id optare, putandum est nos id optare ex euentu & secundo loco, non primò & per se: vt laborans, ex euentu & in gratiam sanitatis, dicitur optare medicamentum, appetitus enim finem respicit: ita qui mortem expetunt, vt transitum ad vitam futuram; non mortem nisi ex euentu, sed futurã vitam
optare dicuntur. Demum considerare debemus, quòd; non Mors præueniens est ea, Sextum.
quę primò & absolutè vitam aufert, ea enim solùm aufert diuturnitatem vitæ; at natura ea est, quę nos genuit mortales: propterea, cum vita nostra ex sui natura terminata sit, præferenda est vita breuis & honesta diuturnę & vitiosę; nam inquit Philosophus in primo Moralium Nicom. cap. 6. diuturnitatem non addere perfectionem
naturæ rei, sed solam extensionẽ: Propterea Socrates ab Atheniensibus morti desti- Socrates.
natus respondit, & Iudices a Natura eidem destinatos fuisse; ac si breue tempus expectassent, ipsemet per natutam hanc vitam cum morte commutassem.

Solutio Difficultatis, an Mors recta ratione nonnunquam sit præligenda. Cap. XVIII.

B

CVm varia assumpserim resolutioni difficultatis inseruientia, nunc vniuersam difficultatem quatuor assertionibus ita resoluendam censeo. Dico pri- Prima assertio.
mò: Mors, vt malum & interitus, optabilis non est, quoniam optandum omne debet esse bonum, optari tamẽ potest gratia alterius: & est idem ac si dicamus, non optari per se, sed ex euentu; non optari vt finem, sed tamquam ordinatam in finem. At perpendamus, quæ nam ea sint, ob quæ Mors nonnunquam
est præeligenda; nam tria potissimum esse videntur: ne Virtus, vel vita ante honestè Ob quę
acta fœdetur: Secundum, vt in memoria superstitum celebres seruemur, & per ora tenemur
eorum circumferamur: Tertium, vt vitam alteram potiorem assequamur. Horum pręelige-
trium, postremum tantùm magni ponderis esse videtur; Vita enim vna solùm per al re mortẽ.
teram potiorem, recta ratione negligenda videtur. Ex quo infero; eos tantùm, qui
C ad futuram potioremque vitam aspirant, recta ratione teneri præsentem nõnunquã libenter derelinquere: Vita enim hęc comparata cum illa (vt ex sententia Euripidis enunciauit Plato) mors est, & corpus hoc (ex Plotini sententia) est animi sepultura. propterea per obitum corporis Anima in potiorem vitam dicitur emigrare. Qui
inquiunt id esse faciendum, vel ne fędetur Virtus (vt dicebant Stoici) vel ob inanem Stoici.
quandam Gloriam (vt Romani) vel ne vita ante honestè acta turpi exitu denigretur Romani.
actioque vna improba multas probas labefactet (vt Peripatetici) Hi sententias ex se Peripatetici.
illustres proferunt, fundamento tamen satis leui inhęrentes; & potius Naturæ quendam instinctum, Diuinumque contactum futuram uitam præsagientem patefaciunt quàm rectam veræ illius Sententiæ rationem afferant. Ex his secundam elicio asser- Secunda
tionem, & est: Mortem non esse pręeligendam ob ea, quæ attinent ad corporis uo- assertio.
luptates, uel ad bona naturę & fortunæ, non enim in his collocatum est summum hominis bonum. Ideo rectè Arist. in 3. Moralinm Nicomachiorum cap. 7. dixit; Molles eos esse, qui amoris gratia, uel paupertatis, sibi mortem consciscunt: Et cap. 6.
D asserit, nec paupertatem esse horribilem aut pertimescendam, nec morbum, nec omnino quicquam pręter culpam, quæ præstare nos possumus. Eandem sententiã etiam protulit Plato: Et Seneca Epist. 59. inquit; Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorem moritur. Quare qui his de causis mortem pręeligunt, id faciunt deprauata ratione. Assero tertiò; Mortem nunquam expeti appetitu naturali, contradi- Tertia as-
stincto ab appetitu sequente rationem, uel rectam, uel deprauatam: Ratio est, quia sertio.
natura est aliquid materiatum, ad corpus pertinens; est enim uel materies, uel forma a materie pendens; & propterea semper appetit bonum corporis, & eius conseruationem. Hinc euenit, quod iumenta & ferę, quæ naturam sequũtur, & per naturã operantur, nunquam mortem eligunt, sed pro uiribus eam semper uitant: propterea etiam Natura, ut redderet animalia solùm ad esse procliuia, principio generationis eorum summam iũxit uoluptatem, interitui uerò dolorem immensum; Mors
enim est maximum malorum corporis, Generatio optimum. Est tamen instantia de Instantia.
equo, cuius mentionem fecit Arist. lib. 9. de Historia animalium cap. 47. inquiens.

Ferunt.

Ferunt Regis Scytharum fuisse equam egregiam, ex qua mares generosi omnes gignerentur; quorum vnus, qui prçstantior iudicaretur, cupiente Rege vt pro futura prole cum matre iūgeretur, id omnino recusauit: cum autē deinde opertam matrem inscius superuenisset, vbi a concubitu detectam matrem agnouit, fugam properauit, ac seipsum præcipitem tradens interemit. Hæc Arist. Verùm id ex Naturæ appetitu minimè putandum est contigisse; quoniam quod fit per naturam, est commune omnibus, vel pluribus; sed tantùm putandum est contigisse per propriam quandam eius indiuidui conditionem, casu quodam ei competentem: Neque censendum est tunc equum illum optasse mortem, quam non cognoscebat; sed solùm ęgretulisse se id patrasse, quod suæ appetitioni aduersabatur, & in furiam irruentem casu periisse. Quarta & postrema assertio est: Quòd, si fiat comparatio inter esse miserum & nō esse penitus, ea duo possunt considerari dupliciter. Primo absolutè, ac ita deterius est non esse penitus: Ratio est, quia si absolutè melius esset non esse penitus, malè opifex illum procreasset; insuper, id non esse penitus nil diuini boni includit, quod includitur in altero. Secundo considerari possunt cum relatione ad eum, cui ex proprio vitio competit malè esse; qua consideratione melius ei fuisset non esse. D. Augustinus inquit; Melius est esse, & miserum esse, quàm non esse penitus. Respondeo, Melius est esse absolutè, at non ei cui competit miseria: nam omnes expetunt esse absolutè, quod est participatio diuini boni, at non vt complicatum cum miseria; non enim viro illi infęlici, qui bono incluso in ipso esse, & talento sibi credito malè est vsus, melius est esse. Et accuratè considerandum est, quòd de Iuda non dicitur, quòd melius fuisset, si natus non fuisset, nam qui hoc diceret, opificem damnaret: sed dicitur, quòd melius fuisset illi, quatenus eo diuino munere malè est vsus, nam esse est bonum illis, qui rectè eo vtuntur, malè vtentibus non est bonum. Hinc Plato & Aristoteles inquiunt, humana ingenia, quò fuerint meliora, eò per cultum aduersum reddi deteriora: similiter multa inueniuntur absolutè bona, quę tamen nobis bona non sunt. Ex his elicitur resolutio vniuersæ difficultatis: patet enim mortē ex se non esse optādam, sed gratia alterius: nec esse optandam pro vitandis Naturæ, vel Fortunę malis; sed pro vitādo malo animi, & assequendo potiore bono: nec expeti appetitu Naturę, contradistincto ab eo, qui rationem sequitur: Insuper non esse, non debere iudicari minus malum ipso esse cum miseria iuncto absolutè; sed ei, qui perperam eo vtitur. Ex qua resolutione etiam elicimus præsagium futuræ vitę, & fundamentum pro animæ immortalitate: cum enim sine his leues apparuerint rationes omnes, quæ nobis suadent nonnunquam Mortem esse præeligendam; & tamen diuino quodam contactu nonnunquam homo, & solus homo id faciat; iure optimo colligere valemus, homini, eique soli, animam competere immortalem, ac potiorem quandam vitam esse paratam.

Solutio. — Quarta assertio. — Explicatur sententia D. Augustini. — Non fuisset melius Iudā non esse. — Epilogus dictorum — Præsagiū futurę Vitæ. Fundamētū p animę immortalitate.

A — B — C

Diluuntur Rationes, quibus ostendebatur nunquam licere recta ratione præeligere Mortem. Cap. XIX.

Voniam aduersæ rationes despiciendæ non sunt, videntur enim magni roboris esse, propterea singulatim eas dissoluere tenemur. Dicebatur primò, per naturam nunquam eligi mortem, quare nec per rectam rationem. Hæc consequentia necessitate caret: Et ratio varietatis est, quia recta ratio supra naturam est collocata, inspiciens honestum, idque bonum corrigens, quod ad corpus pertinet; natura enim cum corpus constituat, solum expetit bonum corporis, mors autem est maximum malorum corporis: Insuper, iumenta nec appetunt, nec cognoscunt honestum, ideo pro seruando honesto non tenentur eligere mortem. Ad confirmationem, quia Leges sumuntur ex natura: Respondeo, fundamenta & nonnullas Leges ex natura depromi, at ius ciuile & canonicum contrahunt recteque formant ius naturæ; naturam sequimur, quatenus ab ea suscipimus semper id esse optandum, quod est melius. Altera ratio erat; quia esse manat a Deo, & est id, quod Deo vt primæ causę respondet: cum itaque causa sit præstantissima, res effecta ei respondens præstantissima censeri debet. Respondeo: Et esse & bene

esse

Solutio primæ instantiæ. — Solutio secundę.

D

A esse pendet à Deo, esse pendet ab eo sine nobis, bene esse autem non sine actionibus
nostris; qui enim creauit nos sine nobis, non saluat nos sine nobis: esse est quid cōmu
nissimū apprimeq; necessarium, quod a superuenientibus perfectionibus præsupponi
tur; & tenemur summopere ipsum optare, dum fuerit simplex, at non dum fuerit
permixtum cum non esse: nam malum & vitium est non ens, & recessus ab ente; vt
Magnus Dionysius in lib. de diuinis nominibus, & cum eo Academici & Peripateti-
ci affirmant: adeò vt satis accommodatè dicere valeamus, Vitium esse viuū interitū (Vitium est iteritus entis.)
ipsius esse, Virtutem verò esse vitā eius. Tertia ratio sumebatur ex varietate substātiæ
& accidentis; Mors enim destruit substantiam, Vitium accidens, &c. Soluitur hæc (Virtus uero uita.)
ratio per duo fundamenta: Primum est; quia per mortem non destruitur ea substan-
tia, de cuius salute tenemur esse soliciti, & est substantia animæ; insuper non absolu- (Solutio tertiæ.)
tè aufertur vita, sed diuturnitas eius, vt in præcedentibus patefeci: Alterum funda-
mentum solutionis est; quia, dum præeligimus mortem, id quod optamus non est
mors, & non esse, sed est hoc compositum bene esse; optamus enim vel animum vi-
B uere futuram vitam fęlicem (vt Theologi rectè sentiunt) vel conseruationem an-
teactæ honestę vitæ; quia ex sententia Aristotelis 9. Moralium Nicomachiorum vi-
ta breuis & honesta, præferenda est diuturnæ & vitiosæ: Si quis autem vitam duxis-
set per aliquod tempus honestam, mox facinus patraret, anteactam vitam fędaret
ac deprauaret; ideo vt ea seruetur honesta, potius mors est eligenda; vt Romanorum
multi pro populari gloria & diuturna fama id faciendum esse existimarunt. Quar- (Solutio quartæ.)
ta ratio erat; quia si solum bene viuere esset bonum, malè viuere malum, tunc viue
re nec bonum nec malum esset; pari quoque ratione, ipsum esse nec bonum nec ma
lum esset. Alexander in 4. Naturalium quęstionum cap. primo, soluens hanc rationē (Alexāder.)
ait, consequentiam esse inanem: quoniam facultas debet mensurari per verum fi-
nem, per rectum vsum, & per id ad quod præsertim ordinata est: viuere est ordina-
tum ad bene viuere, vt nauigare ad bene nauigare. At hęc solutio vniuersam difficul
tatem remouere nō videtur: quoniam id, quod est capax oppositorum, ex se neutrū
est, vt patet exemplo primæ materiei; & præsertim, quia esse est quid principale, non
C autem instrumentum solum. Propterea dicamus, esse & viuere, absolutè bona esse
bono transcendēte, quod cum ente conuertitur: neutra esse, dum referuntur ad bo-
num morale, & diuinum: pro quo censeri debent utilia & necessaria, cum in illud
sint ordinata; non autem formaliter eo bono bona. Exemplum sumptum ab aqua;
quia melius ei est, vt sit calida; quàm vt non sit penitus; dico nobis non obesse:
quia iam patefeci, de attinentibus ad corpus & naturam secus se habere. Auctorita
tes quomodo intelligi debeant, ex dictis patet.

An Homo nonnunquam recta ratione debeat sibimet Mortem tradere. *Cap. XX.*

CVre optimo quęret aliquis; cum mors nonnunquam vitę sit præferenda, ac
recta ratione præeligenda, num homini liceat, dū præeligenda est, eam si
D bi consciscere, & manus in se tanquam salutares inferre. Id enim esse faciē
dum apparet; cum nos semper teneamur id pręeligere, quod est melius: nā
si permittendum est, vt ab alio tanquam minus mala nobis tradatur; cur nos ipsi li-
berè & sponte eam nobis forti animo tradere non debemus? Platonici visi sunt non- (Platonici.)
nunquam id concessisse: quod indicauit Plato in Phædone inquiens; non decere
quempiam ex custodia seipsum soluere, nec debere prius seipsum interficere, quàm
Deus necessitatem aliquam ei imposuerit. Et Plotinus in libro de Beatitudine cap. (Plotinus.)
7. inquit: Si vir sapiens ducatur captiuus, aderit soluendi facultas, si non detur ibi es-
se fęlicem; & in eorum arbitrio est, qui vincti sunt, se soluere, &c. Indicans posse re-
ctè interficere semetipsum. Stoici longè clarius id affirmarunt, nam dicebat Seneca; (Stoici.)
quancunq; uenam nostri corporis esse uiam ad libertatem; & Catonem, Lucretiam
aliosque commendat, qui sibi manus intulerunt. Samonei (ex relatione Porphy- (Samonei.)
rii in libro de abstinentia ab esu carnium) optimum censebant se interficere, ac ani-
mam e corporis cōpedibus & carcere soluere. Olympiodorus suasus auctoritate So-

cratis

cratis in Phædone; necnon ratione, quia Melius est viro laboranti incurabili vitio mori, censuit nonnunquam licere sibi mortem tradere. Ex aduerso Macrobius oppositum affirmauit: qui enim id faceret; tum Principi, tum Naturę, tum Deo aduersaretur. Ideo Philolaus Pythagorçus præcipiebat: Ne diuidas in via Lignum hoc est, in uitæ cursu non secernas animam a corpore: Cui sententię subscripsit Plotinus En. prima in lib. de eductione animæ a corpore. Aristoteles nunquam asseruit id esse faciendum: solùm dixit nonnulla agenda non esse, sed potius oppetendam esse mortem: & quamuis vituperet eos, qui ob Amorem, vel paupertatem se interficiunt; non propterea eos commendat, qui aliis de causis id faciunt. Dicamus igitur, non posse hominem recta ratione seipsum interficere: Ratio est; quia nos sumus serui Dei; serui non sunt sui iuris; ac vt seruo non licet se interficere ratione humani domini; longè minus homini licebit ratione Domini Diuini. Præterea docet Arist. in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 5. actiones semper esse collocatas in nostra facultate; & propterea nos in omni gradu, statu, & conditione, valemus rectè agere, & scelus non patrare: quare de hoc solo esse solliciti debemus, ne scelus patremus; in hoc constantiam & fortitudinem tenemur patefacere, nō in danda nobis morte: immo si collocati sub Tyranno cogeremur, vel scelus patrare magnum, vel permittere nos interfici; permittendum esset vt interficeremur; tamen si congruente fuga possemus vires Tyranni subterfugere, id recta ratione faciendum esset. At dicebatur: Si ea Mors est minus malum, & permittendum est vt ab alio nobis tradatur, cur non constanter nostris manibus id efficere debemus? Respondeo: Dum ab alio infertur, tunc patimur; & ea perpessio non est in nostra potestate; at per nos ipsos id facere, in nostra potestate est: nos tenemur non patrare scelus, id positum est in nostra facultate; si id nolentes patrare interficimur, æquo animo tolerare debemus, quia violentia superamur.

Arist.

Solutio.

A

C

An Dimicans Singulari certamine, potius teneatur recta ratione permittere, vt interficiatur ab alio, quàm se victum tradere: & primò de Singulari Certamine. Cap. XXI.

B

APparuit nōnunquam Mortem esse præeligendam: at quæritur, num ab eo prçeligenda sit, qui dimicans singulari certamine, ad id deducitur; vt cogatur, vel permittere interfici ab inimico, vel ei se victum tradere. Versatur frequenter hçc disputatio inter Iuuenes ingenuos, equites generosos, & viros illustres: & varia pro omni parte dicuntur; quæ, cum ob rationes, tum ob auctoritates, difficultatē reddunt apprime dubiam; adeo vt lis adhuc sit sub iudice: Ego rem arduam, multaque pro exacta sui explicatione exposcentem, quam breuissime potero, elucidare conabor: Quod vt faciam; perpendam primò, an singulare certamen concedi debeat: Mox (eo concesso) quid sit agēdum considerabo. Ausi sunt nonnulli asserere, ex sententia Aristotelis Viro Ciuili conuenire posse singulare certamen; nixi prçsertim auctoritate eius in primo Rhet. cap. 12. concedentis de inimico vindictam esse assumendam; & nisi id fieret, varia sequi absurda: Et in quinto Nicomachiorum cap 5. dicentis: Ciues vel malum acceptum reponere conātur; quod si non liceat, Seruitus esse videtur iniuriam referre non posse, &c. Si igitur licet iniuriam referre, licebit etiam pro ea referenda dimicare singulari certamine. Ita Homerus (cuius Poema ex sententia Platonis est regula vitæ) varia instituit singularia certamina; vt inter Paridem & Agamemnonem, inter Hectorem & Aiacem: Similiter Virgilius, Ariostus, & alii. Nonnulli inquiunt, Singulare certamen aduersari quidem Iuri Ciuili & Diuino, at non iuri naturę, licet enim iure Naturæ vim vi repellere, & ob id singulari certamine dimicare. Qua de re quatuor ꝓfero assertiones: Prima est; Singulare certamē, vt communiter usurpatur, absolutè & per se est malum; est scelus; est barbarum aliquid & detestandum: Altera est; Singulare certamen per se aduersatur Legi Naturæ, Institutioni Morali, Legi ciuili & Diuinæ; Tertia est, Singulare certamen absolutè & per se consideratum, cum Principiis & fundamentis Aristotelis & Platonis summopere pugnat: Postrema assertio est, Singulare certamen cum absolutè & per se sit malum, cū conditione tamen & ex euentu potest concedi. Prima assertio

Quòd singulare certamē debeat ꝓcedi.

D

Homerus.

Alia opinio.

Opinio propria.

Quatuor assertiones.

A tio ostenditur. In singulari certamine ille, cui non licet alterum interficere, nititur
illum interficere; quare errat: nemini enim priuato alium interficere consultò licet.
Confirmatur: Quia dum homo per id, quod non est proprium hominis, dimicat de
eo, quod est proprium hominis; & per id, quod non est legitimũ testimoniũ alicuius
rei, vult de ea re iudicium tradere; aberrat,: At dimicans singulari certamine hoc fa
cit; nam de honore, de veritate, de actione proba, dimicat robore corporis; quod
est commune feris, quod non est legitimum testimonium probitatis & honoris:
Quare aberrat: Nam si in robur corporis inspicimus; Tauri erunt magis hono-
re digni, quàm homines: & Rustici ac Baiuli, quàm Viri nobiles. Secunda asser- Secunda
tio erat, Singulare certamen singulis Legum gradibus aduersari. Primò aduer- assertio.
satur legi Naturę: cum enim Natura quærat esse & generationem, & apud Græ-
cos a generatione sumpserit nomen, iure interitus ei maximè aduersatur; nil
enim per naturam appetit interitum alterius. Confirmatur: quia Homo per
naturam genitus est ad cętum, ad societatem, ad salutem alterius: Et quanuis
B Naturæ lege pro nostri conseruatione liceat vim nobis illatam propellere; non
tamen licet deinde nobis post eam occasionem dimicare cum eo, qui iniuriam
intulit, vt illum interficiamus. Aduersatur Morali Institutioni: primo; quia ho-
nor non est complicatus cum viribus corporis, nec ab eis pendet: secundò; quia
qui ab altero iniuria afficitur, non priuatur honore, vt agens de honore patefa-
ciam; & propterea non tenetur pro recuperando honore, niti illum lædere, vel
interficere. Quòd aduersetur Legi Ciuili & Diuinę, conspicuum est; per neu-
tram enim viro priuato licet niti alterum interficere: per vtramque viri priuati
considerantur, vt constituti sub alterius imperio, tanquam non sui iuris; & propte-
rea non in eorum est facultate, ad libitum de sua, vel alterius vita disponere. Erat
tertia assertio, Singulare certamen pugnare cum principiis & fundamẽtis Aristotelis Tertia assertio.
& Platonis. Quòd pugnet cum fundamentis Aristotelis, patebit ex eo quod de hono
re declarabo: nam singulare certamen præsertim gratia honoris exercebatur; at ho
nor virtutes morales respicit, quę non sequuntur vires corporis, nec viribus corpo
C ris mensurantur: ideo in 3. Moral. Nico. cap. 9. dicit, Non viros fortissimos esse ma
ximè bellicosos; sed eos, qui plurimum valent virtutibus, optimeque affecti sunt
corpore, &c. Similiter aduersatur Platoni; tum quia de honore idem sensit, quod Ari
stoteles; tum insuper, quia in eo dialogo, qui Crito inscribitur, dixit: Quamobrem
nullo modo iniuria alteri inferenda est; nec si iniuriam passus fueris, vlcisci debes (vt
Vulgus putat) siquidem nullo modo inferenda est iniuria; mala aũt inferre homini-
bus, non discrepat ab Iniuria, cum id Legibus aduersetur, &c. Præterea XI. de Legi
bus lege sancit, ciuem verbis iniuria affectum non debere verbis illum offendere; sed
modestè se excusare, & se a vitio expurgare: nam (vt dixit Alexander) Regium
est, cum bene feceris, mala audire. Insuper Plato sæpe patefecit, iniuria lacessitũ nõ
priuari honore: & in libro de Regno asseruit, Regẽ parũ manibus ac reliquis mẽbris
pro Regni salute teneri valere, Intelligentia verò & animi robore plurimũ. At erat in
stantia, quia Arist. concedit vindictam, quare & singulare certamen. Hic duo sunt
consideranda: Primum, quia Arist. cum Platone pugnare videtur; Arist. (vt dixi) vin Soluitur instantia.
D dictam concedit, Plato per verba ex Critone relata eam damnat: Alterum est, num
si vindicta conceditur, debeat concedi singulare certamen. De prima difficultate di-
co, inter Platonẽ & Aristotelẽ nullam esse controuersiam: Negat Plato vindictam es
se sumendam a semetipso, at non negat id debere fieri per Iudicem, Magistratus, Plato cum Aristotele de vindicta sumenda conciliatur.
& Principẽ; immo in Gorgia ostendit præsertim nos debere vti Rhetorica pro accusã
dis illis, qui errarunt, vt pænas dando purgentur: Arist. concessit petendam esse vindi
ctam, at modo legitimo, seruando ea quę ad Iustitiam pertinent: nam quemadmo-
dum si quis a suo debitore pecuniam recipere debet, non valet legitimè suis viribus
violentia eam ab illo surripere; ita longè minus id valet iustè efficere, dum alio modo
læsus fuerit: id enim est munus Dei, humani Iudicis, & Principis, ad quos pertinet
custodia alieni & cõmunis boni. Ex hoc constat, minimè (eo concesso) colligi pos-
se, concedendum esse singulare certamẽ. Postrema assertio erat; Singulare certamen,
cum per se & absolutè sit malum, ex euentu tamen & cum conditione posse concedi, Quarta assertio.
& considerari quid agendum; Quæ concessio potest esse duplex; vel rectę rationi con

Z senta-

Suppositio rectę rationi consentanea.

sentanea; vel falso nixa fundamento, rectęque rationi aduersa. Rectę rationi consen- A
tanea esset; dum versaretur inter duos Principes bellum, quod legitimum esset, vel ex parte vnius, vel ex parte vtriusque (quod an dari possit necne, nunc non considero) Præsupposito itaque legitimo bello inter duos Principes; quia vt totum ad totum, ita pars se habet ad partem, si inter Principes & duos exercitus bellum esset legitimum, etiam tale poterit esse inter singulos vtriusque exercitus; dum pugnarent ob communem belli causam, & cum auctoritate & ordine principis. Propterea si pro vitando maiori malo, vt Regionum incensione, Vrbium depopulatione, Populorum Strage, & similibus, conuenirent aduersi Principes; vt vel ipsimet, vel alii ab illis electi, singulari certamine litem vniuersam dirimerēt, ac ita publico bello finis imponeretur; vtique id fieri posset: quia sic non obtineret locum certaminis singularis, sed publici; & præsupponitur fieri ob bellum Legitimū, cum auctoritate Principum, & conspicua maioris mali euitatione; minus enim malum comparatum cum maiori obtinet locum boni.

Suppositio nixa falso fundamento.

Altera conditio falso nixa fundamento esset, si concederemus summum bonum esse collocatum io honore & glo- B
ria; & quod honor & gloria prodirent ex pſtātia in arte militari, & viribus & dexteritate corporis; adeò vt quilibet Vir ingenuus & liber, eius honoris teneretur esse acerrimus custos.

Homerus.

Et ex his duobus præsertim censeo ego duxisse ortū singulare certamē, ac vtriusq; apud veteres conspicua extant exēpla: & pteread Romanos, exēplum primi extat apud Homerum tertio Iliadis, vbi instituitur singulare certamen inter Paridem & Menelaum, vt finis perniciosissimo bello imponeretur; hac lege, vt qui eorum vicisset, cum Helenæ, tum dotis eius remaneret sine lite possessor, idque iure iurando firmarunt: Paris tamen ab Agamēnone victus, fędus non seruauit; & id bellum saltem ex parte Troianorum non erat Legitimum.

Ariostus.

Hac eadem conditione Pittacus Imperator exercitus Mitylenęorum, cum Phryoone Atheniensium Duce pro agri Achillitidis possessione singulari certamine dimicauit, vt legitur apud Diogenem Laertium de vita Pittaci. Homerū imitatus est Ariostus; dum pro imponendo fine bello inter Agramantem & Carolum, ex vna parte Renaldus, ex altera Rogerius electi fuere, vt hæ partes singulari certamine pro toto dimica- C
rent. Exemplum alterius conditionis rationi aduersæ extat apud Homerum lib. 7. Iliadis, vbi instituit singulare certamē pro gloria militaris disciplinę inter Hectorem & Aiacem sorte ex nouem gręcorum ducibos electum: Quem imitatus in parte est Ariostus, dum inter Rodomontem & Rogerium singulare certamen instituit, quo Rodomontes se iactabat ante occasum solis ostensurum Rogerium fuisse infidum & indignū honore, quasi viribus corporis & militari arte id posset ostendi. Consimilis generis fuere singularia illa certamina, quæ vsque ad nostra tempora præsertim apud varios Italię Principes frequentata fuerunt: dimicabatur enim; vel pro seruando ac recuperando proprio honore; vel vt occulta aliqua veritas elucesceret, dum vnus asseruisset alterum patrasse scelus aliquod, ille negasset; vel pro præstantia in Arte militari, & similibus: & propterea mos ille, vt humanus, falsis nixus fundamentis, ac perniciosus, iure reiectus ac damnatus fuit; vt lucidius patefaciam, dum loquar de honore: illi enim & de Honore, & de eo recuperando perperā sentiebant. D

Concesso Singulari Certamine, Num Dimicans teneatur permittere interfici, vel potius se victum tradere. Cap. XXII.

Vm appatuerit, quid censeam de singulari certamine esse dicendom: pręsupposito, quòd uel vno vel altero modo duo inter se dimicent eo certamine; si euenerit, quòd alter eorum, dum fecit omne quod valuit, ad id perducatur, vt cogatur vel permittere interfici, vel fateri se victū ac se victum tradere; quid horum ei pręeligendum erit?

Distinctio.

Docent nos Plato & Aristoteles, dum interrogario non est vna & simplex, non esse dandam vnam responsionem, sed diuisione esse vtendum: hoc nobis modò accidit; interrogatio enim non est simplex, ob varietatem singularis certaminis, & duplex genus consensioois eius. Nam si ea fuerit rectæ rationi consentanea, qualis erat prima, te-

nemur

A nemur absolutè rectam sequi rationem ; & id præeligere , quod ea præeligen-
dum ostendit. Dum itaque decreto Principum duobus imponitur , vt rem vniuer-
sam decernant : tunc dimicaturi tenentur exactè considerare, qua lege in arenam
prodeant, quid sit honestum, & non honestum, quid suo Principi expediat quid
non, & vtile Principis ac honestũ proprię vitę præferre: at cum id omne fecerint qđ
valuerunt, si in discrimen alter eorum inciderit, vt cogatur vel se victum tradere,
vel permittere vt interficiatur; si neutrum eorum fuerit vtile illis, pro quibus dimi-
cat, sed æquè vtrunque obsit ; tunc absolutè, recta ductus ratione, potius se victum
tradere debet: hoc contentus, quòd sibimet non defuit, id præstitit quod pręstare
valuit ; & nisi corporis, saltem animi fortitudinem, quæ vera est, patefecit. Permit-
tere interfici sine vlla vtilitate, vel honesti assecutione, temerarium est, naturæ &
humanæ conditioni aduersum : Non fateri se corpore victum, dum re vera victus
est, obstinatio falsa & perniciosa censeri dēt. Hoc faciendũ censeo, dũ absolutè rectę
rõni subiicimur, quasi tunc dicamus: Vicit robur tui corporis robur corporis mei, &
B fortunā tua fortunā meam, at non Virtus animi tui virtutem mei. Si quis tamen pro
fidei Veritate pugnaret, & potius permittere deberet interfici, quàm eam inficiari; ex
eo enim quòd verum inficiaretur, scelus magnum patraret. Verùm facta altera sup-
positione fera, barbara, & inhumana, quòd ex robore corporis Arteque militari
prodeat verus honor & gloria, & quòd in ea gloria summum bonum sit positum ;
tunc censeo oppositum esse faciendum, & potius permittendum vt interficiatur :
quoniam sine honore, qui sit summum bonum, vita renuenda est, & mors turpi sa-
luti est pręferenda. Ideo dixit Aristoteles in tertio Moralium Nicomachiorum cap. Arist.
9. Virum fortem dedecus magis quàm mortem formidare debere, & mortem turpi
saluti esse præferendam. Eo falso fundamento nixi Stoici, etiam sibimet nonnun- Stoici.
quam debere virum fortem consciscere mortem asserebant: Spartani, dum prodirēt Spartani.
in prælium, in Clypeo gestabant inscriptum ; Aut cum hoc, aut in hoc : Lacedęmo- Lacedęmo
nii præcipiebant, ne milites unquam se uictos traderent. Propterea Seneca in libro nij.
de Beneficiis inquit. Cum inuictos esse Lacedęmonii suos Ciues magni ęstimarent, Seneca.
C ab his certaminibus eos remouerunt ; in quibus victorem facit, non iudex, non per
se ipse exitus, sed uox cedentis, & tradere iubentis : Hoc, quod illi in Ciuibus suis
custodiunt, Virtus ac bona uoluntas omnibus pręstat, ne vnquam uincantur, quā-
doquidē etiam inter superantia animus inuictus est: Ideo nemo tercentos Fabios vi
ctos dicit, sed occisos, & Regulus captus est a Pęnis, non uictus, &c. Plato quoque Plato.
in tertio de Republica dixit Viros, qui futuri sint liberi, teneri magis formidare ser-
uitutem quàm mortem, & in bello honestam mortem turpi saluti esse præferendam.
Et pulcherrima est ea auctoritas, quæ sumitur ex quinto de Republica; quo loci in
quit Plato : Qui viuus ab hostibus captus fuerit, etiam gratis reddere uolentibus re-
linquendus est, ut præda quomodocunque libet utantur : Ac etiam in duodecimo
de Legibus legem condit aduersus eos, qui dimicantes turpem salutem honestę mor
ti prætulerunt. Ex his colligo, quòd : si permittitur singulare certamen ; si qui
superatur, conceditur seruus, & priuatus honore ; si uir fortis potius mor-
D tem, quàm uitam infamem eligere debet : proculdubio in eo discri-
mine collocatus, falsis illis fundamentis pro ueris assumptis ;
teneretur potius permittere interfici, quàm tradere se ui-
ctum. Hęc est de huiusmodi difficultate opinio mea:
Nec me latet, uiros uarios pręclara sapientia
insignes, secus sentire; at num rectè, alii
iudicent. Varia possē de singulari cer
tamine dicere ; sit tamen mihi
satis prima capita attigis-
se, ex quibus cætera
deduci possunt:
alia non-
nul-
la patebunt ex declaratio-
ne Honoris.

FRANCISCI A
PICCOLOMINEI SENENSIS
VNIVERSAE PHILOSOPHIAE DE MORIBVS
GRADVS SEPTIMVS B
DE FRVCTV QVODAM VIRTVTIS, EIVSQVE VSV, NEMPE DE AMICITIA.

Quotuplex sit Amicitia. Cap. I.

Ermo de Amicitia arctiſſimo neceſſitudinis nodo cum ſermone de Virtute iunctus eſt; Amicitia enim vel eſt Virtus, vel cum virtute eſt copulata, vt ſub initio octaui Moralium Nicom. affirmat Philoſophus: nam (vt ſuo loco patebit) ea eſt principalis quidam Fructus virtutis, eiuſq; inter viros conſimiles ſaluberrimus vſus. Amicitiæ nomen latiſſimè patet, plurima ei competunt con C ſideratione digna, multi viri celebres exactiſſimè de ea ſunt locuti: ego tamen, ne ſermo de Virture ſit conciſus, nonnulla maioris momenti (& pręſertim illa, quæ ei competunt, quatenus cum virtute connectitur, ad eamque refertur) explicare conabor. Et quoniam amor & amicitia eſt multiplex, propterea ab eius diſtinctione, partiumq; enumeratione ordiar, vt appareat, quænam ea ſit, de qua ſumus verba facturi. Amoris & Amicitię duplex eſt genus; vnum competit rebus per naturam, & ſine cognitione; alterum ex cognitione oritur, eamq; ſequitur. Amor primi generis ille eſt, de quo dicere conſueuimus; Pluuiā Amicam Plantis, Vlmum viti: talis eſt ea, quę Phyſica Sympathia nuncupatur, necnon illa, quę ab Empedocle vnà cum lite inter principia generationis rerum numerabatur. Hęc amicitia cum virtutę morali nullā habet cōnexionē, ſed ex Dei prouidentia oritur, per naturas rerū effunditur, in eisq; eſt inſerta, propterea prætereunda eſt: Ex ea ſolum hoc elicere valemus; nos per Dei prouidentiā vt per ducē omnium, ac per rerum Naturam vt per familiare exemplū, D ad mutuam amicitiam excitari, dirigi, & hortari. Alterum amicitiæ genus, quia cognitionē ſequitur, & cognitionis tres ſunt Principes gradus, Senſuum ſcilicet, Humanæ rōnis, & Diuinarum Mentiū; iure optimo in tres partes diſtribuitur: Primò. n. ex Diuinarum mentium cognitione inſurgit amicitia eminentiſſima, qua ſe mutuò fęliciſſimè amplectuntur, & per connexionē cum primo Principio beantur: Altera ex parte, ex infima cognitione, quæ ſenſuum eſt, oritur amicitia in ſenſuum appetente facultate collocata; qualis eſt ea ferarum, & iumentorum; in quibus, vt Virtutum, ita Amicitiæ vmbræ nonnullæ tenues & obſcurę apparent: Demum ex medio cognitionis gradu (nempe ex humana ratione) conſurgit genus amicitię medium, homini rerum omniū medio congruens, in quo medio, derelictis extremis, nos pręſertim verſari debemus. Amicitia hominis propria, duplex eſt; vel. n. verſatur inter ęquales, vel inter inęquales: quę duo genera diſtinctius in quatuor reſoluuntur, omnis enim humana amicitia, vel eſt inferioris erga ſuperiorem, vel ſuperioris erga inferiorem, vel inter ęquales, vel demum eſt amicitia & amor ſui ipſius. Quorum quatuor generum

Amicitiæ nomen latè patet.

Duplex genus amoris.

Amor Phyſicus.

Empedocles.

Amor ſequens cognitionē triplex. eſt

Amicitia eminens.

Amicitia humilis.

Media.

Amicitia humana duplex.

tria

A tria minus propriè amicitię nomine denotantur; nam ea solare uera est amici-
tia, quę inter æquales uersatur: cæteri sunt modi quidam & gradus amoris; qui
rectius obseruantiæ, reuerentiæ, pietatis, obsequii, concordiæ, ac consimilibus
vocibus, quàm amicitiæ merentur designari: Amicitia enim pro fine respicit vitæ
coniunctionem, animorum consensionem, actionumq; conformitatem, quæ solùm
ęqualibus sunt nata conuenire. Vera itaq; amicitia inter pares versatur, quæ etiam [Amicitia inter pares multiplex.]
multiplex est, & distinctio a fine petenda est: de ratione finis est, vt bonum sit: bonū
autem est triplex, honestum, vtile, iucundum: inde consurgit triplex amicitię genus,
relatum ad triplicem finem. D. Augustinus in lib. de amicitia hanc triplicem amici-
tiæ formam designauit, Carnalem ex voluptate ortam, Mundanam ex vtili, Spiritalē
ex honesto. In fine honesto verè vtile & iucundum includitur, Vtile autem & iucun
dum seorsum ab honesto re vera consistere nequeunt: dum enim ab honesto seiungū
tur, nedum non sunt verè bona, immo neq; absolutè vtilia, neq; sui natura iucunda,
sed nobis tātùm ob deprauationem videntur talia. Et ratio est; qm̄ (vt monet Arist. 9.
B Mora. Nic. cap. 4.) virtus, & vir probus sunt mensura rerum: at ea, a quibus abest ho- [Arist.]
nestum, nunquā a viro probo recta eius ratione iucūda siue vtilia iudicabuntur. Ideo
Plato in Hipparcho lucrum omne esse bonum demonstrauit: qm̄ id, quod non est ho- [Plato.]
nestum, non est verè bonū; si non verè bonum, non est verè vtile; si nō verè vtile, eius
adeptio re uera lucrum nuncupari non meretur. Propterea colligo, triplicis amicitię [Quę sit uera amicitia.]
formę, quę inter pares versatur, eā solam iure optimo nuncupandā esse amicitiā, quæ
ad verè bonū (quod honestum est) aspirat; & iure profectò: nos enim monet Arist. in
1. Phy. 74. sermonē absolutè prolatum, per se, & in sua potiore significatione esse intel
ligendum; & sub initio quarti Meta. monuit: dum id de quo loquimur est ab vno, ser-
monem præsertim & propriè instituēdū esse de primo: cum igitur ea sola verè amici
tia cēseri mereatur, quę ad honestū, quod verè bonum est, tendit; iure de hac nos præ
sertim verba faciemus. Pro cuius ēt exactiore notitia considerandum est, φ formarū
amicitię, quæ inter homines versatur; nonnullę sunt Publicę & ciuiles, quales sunt il-
læ, quæ fulgent in variis Reipublicę formis; aliæ sunt priuatæ, ad vitam priuatam per [Amicitia publica & priuata.]
C tinentes: & Hæ vel sunt Naturales, vel ex humana ratione ac pręelectione prodeunt:
ea, quæ versatur inter parentes & natos, naturalis est; ea verò, quæ versatur inter [Amicitia priuata est Physica, uel ex prælectione orta.]
pares, & ad honestum tendit, ex ratione & præelectione oritur.

Quid sint Amabile, Amor, Dilectio, Beneuolentia, Concordia, Amicus, Amicitia, & Desiderium. Cap. II.

VT distinctius appareat, quid sit Amicitia, explicandæ primò sunt voces
omnes, quæ cum ea, vel eius nomine affinitatem habent. Primò occur- [Amabile.]
rit Amabile, quod obiectum & scopus est, cuius adeptio est finis cuius gra-
tia amantis; amans enim ad id aspirat, vt eo fruatur: amabile obtinet conditio-
nem & formam boni, quod bonum dicitur esse ratio per quam aliquid amatur. Se-
cundò reperitur φίλησις gręcè, latinè dilectio siue amatio; cum qua maximè conuenit [Amatio.]
D amor, gręcè ἔρως; ambo.n. affectionē amātis erga rem amatam significant. Differunt [Amor.]
tamen primò; quia dilectio propriè sumpta consideratur, quatenus est principium
amicitiæ, amor uerò ille dicitur, cuius principium est ea voluptas, quæ ex rei aspectu
gignitur: Nam (ut inquit Arist. 9. Moralium Nicom. cap. 5.) nemo amore capitur,
qui non fuerit ante forma specieque delectatus; nec tamen is, qui specie delectatur,
statim amat; sed tum, cum & absentem desiderat, & præsentem concupiscit, &c. Dif-
ferunt secundò; quia amor magis significat formam affectionis, & quasi actum pri-
mum, dilectio verò actionem, & actum secundū: ideo Amor fingitur Deus, non aūt
dilectio: amor Dei verè est essentia & Deus, cum in Deo nil sit nisi Deus; amor autē
noster affectio & accidens est. Insuper cum dilectione maximè conuenit Beneuolen
tia, gręcè εὔνοια. Differt tamen primò; quia beneuolentia propriè illis solis conuenit [Beneuolētia.]
quibus cōpetit Voluntas, nā dr̄ bona quędā voluntas; dilectio verò & amor, cōes sunt
iumētis & feris: Insuper (ut inquit Arist. 9. Mora. Nic. cap. 5.) Beneuolētia nō est ama
tio; quia neque contentionem, neq; appetitionem iunctā habet, quæ duo amationē

 sequuntur:

A fequuntur: Insuper amatio cum vitę consuetudine iuncta est, beneuolentia autē vel subitò conciliari potest, & ideo homines, qui amant, ēt sunt beneuoli, at non econtra non enim beneuoli quicquam laboris aut molestiæ subire volunt pro illis, erga quos sunt beneuoli. Amicitia. Amicitia ab Amore & Amatione dicta est, tria tñ amationi superaddit. Primò constantiam & firmitatem: ideo inquit Arist. 8. Mora. Nic. cap. 5. Videtur autem amatio perturbationi similis esse, Amicitia vero habitui: amatio enim etiam in res inanimas confertur; redamare autem cum prę electione coniunctum est, quod ab habitu proficiscitur. Secundò addit vicissitudinem; amicitia enim exposcit, vt amici mutuo se ament: Propterea inquit Arist. 8. Mor. Nico. c. 2. Cum animæ experti bus non est amicitia, quia non potest adesse mutuus amor: Et Plato in Lyside inquit; Nisi vterq; amet, neuter est amicus. Tertiò superaddit conspicuitatem & notitiā, non enim amatio debet esse occulta, vt adsit amicitia. Ideo Arist. 8. Mora. Nico. cap. 2. inquit: Vt igitur sint amici, eos oportet se mutuò beneuolentia prosequi, velleq; alterum alteri bona euenire, ita vt hoc vtriq; perspectum sit, & cognitum &c. Ex notitia Amicus. amicitiæ constat, quisnam censeri debeat amicus. C Concordia. Concordia est consensio, & conspiratio plurium ad vnum aliquid; & est latior quàm amicitia, vbi enim amicitia, ibi concordia est, at non econtra: optima tñ concordia ex amicitia consurgit, & est tanquam affectio & fructus eius. Desiderīū quomodo se habet ad amorem. Demum adest desiderium siue appetitio, quę arcto nodo cū amore iuncta est, adeò ut nonnulli (e quorum numero est Leo Hebręus in 3. dialogo de amore) putarint, in idem venire cum amore, & esse naturam & essentiā amoris: Hi definientes amorem dicunt, esse desiderium rei amabilis; quos tamen longè a vero recedere existimo: nō enim amor est appetitio, siue desiderium; sed amorem appetitio sequitur, tanquam eius affectio: quod asseruit Arist. 9. Mora. Nic. cap. 5. inquiens, Beneuolentia non est amatio, quia neq; contētionem neq; appetitionem habet quæ duo amationem sequuntur. Verùm hac de re cumulate in gradu Perturbationum verba feci, propterea nunc illam prætereo.

Referuntur Variæ Amicitiæ Definitiones, & Propria traditur Cap. III. B

Plato. PLato in Lyside agens de amicitia; cum primò considerasset sententiam Hesiodi asserentis Amicitiam esse consensionem similium, necnon sententiam aduersam dicentium amicitiam esse consensionem dissimilium, demum suam proferens sententiam inquit, amorem ac amicitiam esse appetitionem eius, quod proprium & cognatum est, ex indigentia consurgentem: Quę definitio nimium lata est, & ferè de omni amore dicitur; ac nonnulla includit, quæ dubia sunt, & præsertim, quia pro genere appetitionem accipit. Cicero. Cicero in lib. de Amicitia dixit primò; amicitiam esse voluntatum, studiorum, sententiarumq; summā consensionem: Addidit secundò, eam esse omnium diuinarum humanarūq; rerùm cum beneuolentia & charitate summā consensionē. Explicauit Cicero potius amicitię fructus, quàm essentiā, & principia eam constituentia: Pręterea minus rectè cū amicitia humana permiscet diuinā, & eā, quę in toto vniuerso consideratur. D D. Augustinus. D. Augu. in libro de amicitia (si eius est liber ille) dixit. Ego amicitiam nil aliud esse credo, quàm inter duos tantā voluntatum societatem, vt nihil velit vnus quod alter nolit: & ea sit inter vtrosq; in bonis malisq; consensio, ut non spes, non sensus, non honor, non quicquā, quod alterius sit, alteri denegetur ad vouendum pro voluntate, & adutendum, vt vnusquisq;, sicut erga se, ita afficiatr erga proximū in omni officio & obsequio, quod rependant mui cē, &c. Hęc est potius lata quędam amicitię explicatio & descriptio, quàm eius arte tradita definitio. Nos autem definitionem quęrimus magis suis numeris absolutam, distinctiusque causas & principia eius explicantem. Aliorum sententia Propterea alii inquiunt, amicitiam esse summum quendam tempore & consuetudine confirmatum amorem mutuum duorum, aut ad summum trium, amorum Virtutisq; similitudine profectum: Quæ definitio, cum fine careat, imperfecta esse videtur, & præsertim, quia non cuncta patefacit pertinentia ad amicitiam. Pręter missis itaq; definitionibus ab aliis traditis, hanc ego censeo esse propriam & perfectam humanæ Amicitię

citię

A citiæ definitionem: Amicitia est probotum hominum mutuus, conspicuus, confirmatusque Amor, ex probitatis cognitione consurgens, ad vitæ honestæ coniunctionem perducens: Hæc definitio omnibus numeris absoluta videtur, & omne genus causæ includit, vt ex eius explicatione reddetur conspicuum.

Definitio ex propria soia tradita.

Explicatio Definitionis Amicitiæ. *Cap. IIII.*

VT amicitia, eiusque definitio magis elucescat, per omne genus causatum eius progrediendum est. Explicatur primò forma, dum dicitur, (mutuus, conspicuus, confirmatusque amor) nam amicitia hæc tria Amori superaddit, vt dictum est. Iure amicitia dicitur Amor mutuus: Amicus enim ad alterum refertur, nec ad aliud referri potest, nisi ad amicum: cum itaque amicus amico sit amicus, necesse est, vt adsit amor mutuus. Confirmatur, quia amicitia est summa coniunctio; non dicuntur animi maximè iungi, nisi adsit amor mutuus: B Insuper, cum Amicitia sit vehemens confirmatusque Amor, non seruatur, nec crescit Amor, nisi alter quoque in amore respondeat. Propterea rectè Themistius oratione sexta fabulam hanc refert, inquit enim Themim Deam dixisse Veneti. Amor, o Venus, verus inquam ille ac sincerus, solus fortassè nasci potest, at solus vt crescat fieri non potest: Quare si Amorem vis adolescere, Anterota, hoc est Amorem alterum ei respondentem te procreare ac parere oportet. Erit autem hæc vtriusq; fratris natura, vt alter alterius incrementi sit causa; intuentes enim seipsos, pariter atque ęqualiter crescent; & quicquid de vno diminutum fuerit, id de altero detraherut, &c. Hæc itaque amicitiæ forma est, amor mutuus, conspicuus, & confirmatus: qua forma nulla alia profectò apud mortales conspici potest, quæ dulcior, gratior, ac splendidior sit. Et quoniã illustri formæ pręstantissima quoque respondet materies & subiectum, propterea materiei loco addimus (probotum hominum) nil enim apud nos diuinius homine probo reperitur: & iure optimo profectò amicitia vitiis extinguit, probitate seruat; nã probitas purgat, purgata aũt maximè sibi mutuò C consentiunt. Probitas semper est sibi consimilis, sibi amica, suaq; natura amabilis; improbitas contrà est sibi dissimilis, sibimet aduersa, & odiosa aliis: Probitas nectit, improbitas soluit & dissipat: Probitas est fidelis, infida improbitas: Illa est grata Deo Hęc ingrata Deo & hominibus. Propterea rectè dixit Seneca; Solus sapiens scit amare, solus sapiens est amicus. Et Plaro in Lyside asseruit: Verum mihi videntur bonos dicere similes esse inuicem, & amicos, Improbos autem (vt sępe de illis dicitur) nunquam vel sibi ipsis, vel inuicem similes esse, sed stolidos penitus, & instabiles, &c. Eadem sententia hac quoq; ratione confirmatur: quia uera amicitia ueram dilectionẽ exposcit; uera dilectio ad uerè bonum tendit, rectumq; iudicium exposcit; iudicium rectum, & uerè bonum, seorsum a uirtute & probitate consistere nequeunt; quare uera amicitia non ualet sine uirtute & probitate seruari. Addebatur tertiò id, quod pertinet ad causam efficientem, & dicebatur (ex probitatis cognitione consurgens) nã Amicitia & Amor pertinẽt ad facultatem appetendi; nõ excitatur appetitio, nisi ex cognitione obiecti ut boni nobis, obiectum enim est bonum optabile: hoc bonum nõ D nũquam est utile, vt in amicitia eorum, qui lucrum quęrunt; nonnunquã iucundum, ut in amore cupidinco: At in uera amicitia est absolutè & uerè bonũ, quod solum honestum est: huiusmodi est sola Virtus, actioq; eius; per quã Viri absolutè probi reddũtur & nuncupantur. Oritur Amicitia in rectè constitutis animis hunc in modum: Cum fuerimus uirtutum moralium formis decorati, rectoque iudicio prædiri; inspicientes in alterius animo per uarias actiones eandem Virtutis formam, illam ut bonam nostroque habitui consimilem approbamus, commendamus, beneuolentiaque prosequimur; quæ beneuolentia crescens appetitionem parit obiecti, necnon desiderium conferendi beneficia in illud, ex quibus amatio siue dilectio constituitur. Et quoniam finem, qui est uitæ coniunctio, assequi non ualemus, nisi alter quoque uos amet; propterea per congruentes uirtutũ actiones nitimur efficere, ut idem ab altero de animo nostro iudicium fiat, ut eadẽ ratione ipse quoq; incipiat nos amare, qui mutuus Amor actionibus uariis, temporisque diuturnitate confirmatus, in amicitiam transit: adeò ut a cognitione honesti ad beneuolentiam, a benenolentia ad amorem

Forma Amicitię.

Themist.

Materies.

Cur amicicia probitatem expolcat.

Seneca.

Plato.

Causa efficiens.

Ortus amicitiæ.

ab Amore ad Amicitiam, fiat progressio; cuius cursus beneuolentia est principium, A
Amor medium, Amicitia finis: Sic Amicitia per honesta principia, honestaque media, honestissimam perfectionem consequitur. Addebatur demum in definitione (ad

Finis Amicitiæ.

vitæ honestę coniunctionem perducens) Nam Amicitia amor est, amoris affectio & comes est desiderium; expetimus autem obiectum assequi, eoq; frui: cumulatissimè autem amici probitate fruimur, in vitæ coniunctione per actiones ex virtute, tanquam radios ex Sole, prodeuntes. Verùm, vt finis Amicitiæ reddatur magis conspicuus, accuratè considerandum est, quòd Pulchra est quæstio; quis nam sit finis Amoris, quem præsertim expetat amans. Epicurus id tribuit voluptati: Alii inquiunt amantem optare, vt, cum amet, vice versa ametur: Plato in conuiuio vnà cum

Opiniones variæ de Fine.

Diotima ait, amantem optare ex pulchro aliquid procreare pro sui æternitate. Cum Aristophane autem inquit, amantem expetere vnitionem cum amato: Peripatetici dicerent, amantem optare id bonum, quod ex vnitione in nos redundat. Adeò quòd Plato inquiens vnum esse caput boni, & locari supra bonum, diceret finem vltimum esse ipsum vnum: Aristoteles verò inquiens bonum esse de ratione finis, as- B
sereret finē vltimū esse bonum, non autem vnum. Hæ relatę sniæ ita se habent; vt,

Conciliātur opiniones.

quamuis inter se pugnare videantur, omnes tamen (dum rectè considerantur) aliquid veri includant. Et pro notitia considerandum, in Amore varia reperiri. Datur primò obiectum excitans: Datur secundò Amans aspirans ad illud obiectum: Consideratur tertiò finis cuius gratia ad illud aspirat; qui finis est multiplex: vnus proximus, & est, vt redametur: alter posterior, & est vnitio: tertius vltimus, & est id bonum, quod in nos ex vnitione redundat. Ipsum vnum (quod supremum ponitur a Platone) est terminus vltimus ascensionis amantis; bonum verò approbatum, ex sententia Aristotelis est ea perfectio, quæ ex vnitione cum vno in nos redundat: adeò quòd vtraque sententia, distincta consideratione, vera est; & est perinde ac si diceremus, ex connexione cum essentia Solis luce perfundimur. Ex ea autem vnitione, per quam perficimur, quasi ex maris & fęminæ connexione, prodit proles, vel animi, vel corporis, ratione varietatis eorum quæ connectuntur; quæ proles
non finis, sed fructus Amoris censeri deber: Gaudium demum est affectio prodiens C
ex perfectione per vnitionem in nos redundāte. Terminus itaque vltimus est vnum & vnitio cum eo, quod nos per bonum perficit: Et hoc denotatur in definitione per uitę coniunctionem. cætera autem ab aliis pro fine sumpta, non veri fines sunt; sed uel

Arist.

uię, vel fructus, uel affectiones eius. Hanc uitę cōiunctionē explicauit Arist. in 9. Moralium Nicomachiorum cap. 4. inquiens, amicum se habere ad amicum, perinde ac erga seipsum; amicus enim est alter ipse: & quæ ualent efficere amici nostri, nos quoque dicimur posse efficere, ut asseritur in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 3. Propterea, qui numerum amicorum augent, suas augent facultates; & non secus, immo nonnunquam magis mortem amici ęgreferimus, quàm nostram; & mors nobis uidetur dulcis, dum pro amici salute eam obimus. Eandem cum re amata conne-

Plato.

xionem expressit Plato per Fabulam Androgyni, primò diuisi, mox ope Amoris connexionem quęrentis. In qua coniunctione Amor, & unum, & quatuor eos redde-
re dicitur, qui duo sunt: eos reddit unum, ob animorum & uitę coniunctionem, ad D
quam aspirant; animi enim incorporei uirtute purgati, arctissimè connectuntur: Eosdem reddit quatuor, quatenus in utrisque, per cogitationes & actiones, uiuit uterque: rectius tamē dicitur esse unus, omni ex parte quadratus. Ex definitionis & causarum in ea sumptarum explicatione, lucidè constat pręstantia, splendor, &

Ad quam Aię partē pertinet Amicitia.

dignitas Amicitię. Constat insuper, ad quam animi partem pertineat: nam attinet ad mentem, ut rectè iudicantem honestum; ad uoluntatem, tamquam optantem ultimum finem eius; ad rationem & pręelectionem, tamquam per congruentia media dirigentem, ad facultates appetentes sensuum, ut ad partem in qua reperiuntur perturbationes, quarum moderationem amicitia exposcit: & facta comparatione inter duas appetitiones eius, pręsertim & propriè ad appetitum irascendi pertinet, ut colligitur ex septimo de Repu. cap. 15. quia ad illum pertinet odium; ac insuper, quia ad eum pertinent attinentia ad honorem & desiderium honesti, quę cum amicitia sunt complicata.

A *An Amicitia ex Indigentia ortum ducat.* Cap. V.

Lato in Lyside agens de Amiciria, propè calcem dialogi manifestat, Amicitiam ex indigentia oriri; & esse appetitionem eius, quod proprium & cognatum est, ex priuatione consurgentem. Id ipsum latissimè patefecit in Conuiuio in oratione Socratis, vbi Peniam, hoc est indigentiam & paupertatem, asserit esse matrem Amoris. Cicero in libro de Amicitia, quanuis multa (vt sui moris est) ex Platone desumat, hanc tamen sententiam paruipendit, eamque ratione nititur euertere inquiens. Amicitiam si qui putant ab imbecillitate proficisci; vt sit, per quam quisque assequatur, quod desiderat; humilem sanè relinquunt & minimè generosum (vt ita dicam) ortum Amicitię, quam ex inopia atque indigentia nasci volunt: quod si ita esset, vt quisque valetudinis minimum in se esse arbitraretur, ita ad amicitiam esset aptissimus; quod longè secus est: vt enim quisque sibi plurimum confidit, & vt quisque maximè virtute & sapientia sic munitus est, vt
B nullo egeat, suaque omnia in se vno posita iudicet; ita in amicitiis expetendis colendisque maximè excellit. His verbis Cicero sententiam a Platone approbatam parui pendit, suamque referens inquit; a natura gigni sensum diligendi, & beneuolentiæ charitatem, facta significatione probitatis: Confirmansque hanc suam opinionem addit; quia si ob indigentiam amaremus amicum, tunc beneficia nostra fænceraremur, & lucri causa in amicum ea conferremus. His verbis & rationibus Ciceronis, viri grauissimi, dubia satis redditur sententia Platonis. At iniuria profectò Platonem carpit; & satis imperfectè patefacit, quomodo ex probitate Amicitia prodeat. Pro cuius notitia considerandum, quòd; cum Amicitia sit Amor; vt ad Amoris, ita ad Amicitiæ constitutionem duo concurrunt, copia & inopia, bonum & priuatio, siue optabile & appetitio. Copia & bonum dicitur Pater, inopia Mater; & iure profectò: Inopia enim, quæ priuatio est, ad Materiem pertinet, ad eamque redigitur, quæ tanquam mater esse dicitur; Copia vero est obiectum, quod tanquam pater appetitionem materiei explet: Priuatio dicitur occasio, & causa, sine qua Amor esse nō potest;
C Abundantia est Principale principium. Plato exactissimè in Lyside & Conuiuio vtrūque esse Amoris & Amicitiæ principium patefecit, vt etiam Aristoteles in I. Physicorum 81. Cicero negans Amicitiam oriri ex priuatione, id inficiatur quod verissimum est: asserens oriri ex probitatis sensu, diminutè principium eius patefecit; tradens ei Patrem sine matre, & patrem quoq; non pro omni parte exactè manifestans. Assero itaque Amicitię principia & parentes, cum indigentiam, tum copiam, & probitatem esse: & quia Amicitia conflatur (vt patuit) ex beneuolentia & appetitione, copia præsertim ad beneuolentiam pertinet, inopia ad appetitionem. Et considerādum, quòd in Amicitia duplex consideratur appetitio & indigentia, duplexque copia & abundantia. Potissima indigentia est ea, quæ respicit finem potissimum, nempe vitæ coniunctionem, qua primò caremus; ideo eam optamus, eaque fruentes, expetimus illius conseruationem. Hoc affirmauit Aristoteles in VIII. Moralium Nicomachiorum cap. V. inquiens: Nihil est enim tam amicorum proprium, quàm vitæ societas & communio; præsidia & adiumenta inopes desiderant, societatem vi-
D tę etiam beati, quando quidem eos solos esse minimè conuenit, &c. Prima itaque est priuatio & appetitio finis & obiecti, Quam sequitur appetitio effundendi in alterum, eique communicandi bona nostra; per quā optamus in Amicum, & pro Amico beneficia conferre. Hinc dicimus Amorem in nobis ipsis terminum recipere, quia quanuis bonum amemus vt bonum, illud tamē demum pro nobis optamus: Amicitiam magis terminari in alio, nempe in amico; cui similis est ille Amor, quo Deus diligit Mundum: & id accidit, quia amicus est alter ipse, & Mundus est vmbra & imago Dei: Propterea indigrntia amici, & imaginis nostrę, nostra dicitur; & ob id nos illam explere optamus. Vt duplex apparuit appetio & inopia, ita duplex copia in amicitiæ constitutione refulget: Vna est obiecti, quo frui optamus: Altera est eius boni, quo nos, quasi semine fęcundi, in alterum effundere, alterique communicare quærimus; & iure profectò: nam de ratione boni est fęcunditas, & communicatio; hac ratione mares perfectione, bono, & semine fæcundi, in altero parere, fęcūdumque semen in alterum effundere per naturam optant. Vtraque copia in Amicitia
refuI-

Plato.

Cicero cōtra Platonem.

Opinio Ciceronis

Reiicitur sententia Ciceronis

Cur priuatio dicitur Mater, copia Pater Amicitię.

Propria explicatio.

Duplex indigentia.

Indigentia amici nostra dicitur.

Duplex copia.

refulget; per primam amicus alterum optat; per alteram bona cuncta, & animi, & A
corporis, & externa, cupit ei impartiri: Et quia hęc fęcunditas in solo probo repe-
ritur, ideo ille solus valet esse Amicus. Hanc secundam fęcunditatem exactissimè ex
trinsecus patefecit Deus: dum, quia Bonus, Mundum produxit; ac ita craturas dili-
git, vt eas sua fæcunditate perficiat. Et hanc ego censeo potissimam fuisse rationem:
ob quam Veteres, simul & Sapientes & Poetę, quanuis plures finxerint Veneres,
quæ a nonnullis quatuor enumerantur; præsertim tamen duas statuerunt, Cælestem
vnam, alteram Humanam: Cælestem dixerunt ex patre Cælo sine mater ortam, vt
indicarent originem illius eminentissimi Amoris, qui ex sola fæcunditate sine inter-
na indigentia Amantis prodit; qualis est Amor Diuinorum erga humana, qui so-
lùm exposcit spumam Maris, hoc est indigentiam ex parte mortalium recipientiū.

Cur ueteres finxere plures Veneres.

Omnis itaque Amor & Amicitia iunctam habet priuationem aliquam; quæ vel in-
terna est appetenti, vel est externa & in imagine eius, vel est in aliquo ad amantem
pertinente: cum enim omnis amor iunctum habeat appetitum, & omnis appetitus
exposcat priuationem, necesse etiam est vt omnis amor priuationem & Peniam expo B
scat. Amor Dei exposcit priuarionem in Mundo, qui est eius externa imago; & in
Mundi partibus, quæ sunt cræaturę Dei ad creatorem pertinentes: Amicitia huma-
na (de qua loquimur) primò exposcit priuationem finis Amicitię in amante, secun-
dò priuationem in amico consideratam, in quem cupimus beneficia conferre. Re-
ctè itaque Plato asseruit, & minus rectè Cicero inficiatus est, Amicitiam ex indigen
tia aliqua ortum ducere; cum necessariò indigentiam aliquam exposcat.

Epilogus dictorum.

Num Amicitia nobis Fato competat, vel potius Praele-ctione. Cap. VI.

EX resolutione præcedentis difficultatis, altera emergit non minori conside
ratione digna, & est, num Fato, vel potius Prælectione amemus, nobis-
que comparemus amicos: Rationes se nobis offerunt pro omni parte. C
Quòd Prælectione id efficiamus, ostenditur: quoniam Amicitia vel est
moralis Virtus, vel ex morali Virtute oritur, pertinentia autem ad virtutes morales,
a prælectione prodeunt. Ex aduerso, quòd Fato amemus, patet: Nam inqit Plato,
quem sequitur Diuus Augustinus & Cicero, a natura gigni sensum diligendi, & be-
neuolentię Charitatem. Ideo dixit Plato in Lyside: Poetę (qui nobis tanquam Pa-
tres sunt ac duces) dicunt non malè, homines conciliatoris Dei ductu amicos fieri;
ita enim aiunt. Deus similem semper ducit ad similem, similes autem sunt viri probi;
nam improbi nec sibi ipsis, nec aliis sunt similes: Insuper addit, Amicitiam esse ap-
petitionem eius, quod proprium & cognatum est, ac id, quod natura proprium est,
necesse esse vt amemus. Hæc indicant nos fato amare: quæcunquæ enim Deo duce,
instinctuque Naturę efficimus, fato dicimur facere; cum natura a fato, ex sententia
Aristotelis, sola ratione distinguatur: Et præsertim, quia id, quod necessariò effici-
mus (vt nos amare similes dixit Plato) non prælectione, sed fato facere dicimur. D

Amicitiā oriri ex Pręlęctione. Oriri ex fato.

Diluens banc difficultarem dico: eorum, quæ nobis competunt, nonnulla compete
re fato, hoc est naturę lege & ordine, alia prælectione, quædam forte fortuna, non-
nulla demum mixta esse, & ob varia a variis ortum ducere: Huius postremi generis
amicitiam esse censeo. Dum enim primò consideramus, quòd Natura ducimur &
reddimur faciles ad amandum & appetendum id omne, quod nobis proprium,
cognatum, bonumque est; ac insuper consideramus, quòd bonum sui natura est
amabile, & quod homo est animal variis modis per naturam ad societatem natus:
sic Fato, & Natura amare dicimur. Quatenus autem nosmet ipsos quærimus or-
nare virtutibus, sine quibus amicitia consistere nequit, & reddere nos similes cæte-
ris Viris probis; prælectioni subiicitur; & præsertim, quia sequi naturam ducem,
in nostris manibus nostraque facultate est positum: ita Amor ex prælectione, nostra
que libera voluntate ortum ducit. Demum pro conciliando amore, firmandaque ami
citia cum vno potius, quàm cum alio, plurimum confert Fortuna; quatenus nobis
varias præbet opportunitates, varios cognoscendi, cum variis vitam degendi, ua-
riaque

Solutio.

Amicitiā ex uariis pendere.

A riaque Virtutis munera obeundi. Sic itaque Amor, & Amicitia; semina prima, com- Epilogus dictorum
muniaque principia, a Natura recipiunt; a Fortuna occasiones, & instrumenta va-
ria; a Præelectione demum, & Assuetudine, formam, constantiam, & postremam ab
solutionem. Propterea rectè Diuus Augustinus in libro de amicitia dixit: Primum Diuus Augustinus.
Natura humanis Mentibus affectum amicitiæ impressit, quem auxit Experientia, &
demum Legis auctoritas ordinauit.

An sit necesse, vt qui Amat, vice uersa ab Amato Ametur. Cap. VII.

Requiritur pro constituenda amicitia reciprocus Amor: quia de re Pulchra
oritur dubitatio; an sit necesse, vt qui amat, a re amata ametur. Iure op-
timo suspicabitur quispiam id esse necessarium: quoniam (vt dictum est
B ex sententia Platonis, Diui Augustini, & Ciceronis) a natura gignitur sen- Quod Amans ametur.
sus diligendi, & beneuolentiæ charitas, facta significatione probitatis; id autem,
quod ex Natura prodit, necessitatem modo quodam habet adnexam: Et hoc in Ly
side expressit Plato inquiens; Amicitiam esse appetitionem eius, quod proprium &
cognatum est; & quod natura proprium est, esse necesse vt amemus: Quare, cum
amans ob similitudinem amet alium, est necesse vt ob eandem similitudinem vice
versa ab altero ametur. Confirmatur ex Aristotele in 8. Moralium Nicomachiorum
cap. 8. asserente, amari, & honore affici, simillima esse; & cum honore affici nobis
sit gratissimum, pariter amari gratissimum erit: propterea amantem, vt rem gratam
nobis facientem, vt testem nostræ Probitatis, vt nobis natura consimilem, vt eum
in cuius animo sumus spiritaliter impressi, non valemus non redamare: Et præser-
tim; quia non amare amantem, est genus iniustitiæ, cum probitate summopere pu-
gnans. Insuper est genus homicidii animæ, aliqua ex parte deterius homicidio cor-
poris: qui enim amat, in se mortuus est, & cum non ametur ab altero, non viuens
C in eo, ab eo interfici dicitur. Demum; qui verè amat, seipsum tradit amato: a quo
(dum tanquam res sua iudicatur) non potest non amari; cum vnusquisque per natu
ram amet ea, quæ sua sunt. Ideo Dantes in Inferno Cantu v. dixit; Amorem nemi-
ni permittere, vt, cum ametur, non amet: & Franciscus Petrarca, nullum cor asse-
ruit adeò durum, quod dilectione & seruitute non molliatur. Ex aduerso, Experiē- Rationes aduersæ.
tia nos docet multos amare, & non amari; ac inde variæ prodeunt aduersus Amorē
amantium querimoniæ: Et poetæ finxerunt, Amorem vti sagittis duplicis generis;
aureis scilicet & plumbeis, amorem & odium excitantibus. Pro difficultatis resolu
tione accipiendum primò est, Amorem esse multiplicem, & genus vnum Amoris Primum quod accipitur.
longè distingui ab altero: Datur enim Amor Lasciuus quærens iucundum, Amor
quærens vtile, & demum Amor quærens honestum: Prima duo genera dissimilitudi
nem magna ex parte exposcunt, Tertium genus quærens honestum (de quo modò
sermo est) in similitudine probitatis vtriusque est collocatum. Si loquimur de Amo
re quærente vtile vel iucundum, non est necesse vt amans redametur; potest enim
D vnus alteri iucunditatem vel vtilitatem præbere, at non vice versa. Ideo sententia Dantis sententia.
illa a Dante prolata, approbanda non est; quoniam tunc ei sermo erat de amore
lasciuo & impudico, de quo nō est necesse vt amans ametur: Accidere enim potest, vt
sagittæ vnius partis sint aureæ, hoc est, quòd res amata sit preciosa, dignaque vt ame
tur; alterius verò sint plumbeæ, hoc est vt amans sit vilis, indiguus vt ametur; velu-
ti dum vnus præbet alteri vtilitatem vel iucunditatem, & non econtra: hoc accidit, Alterum quod accipitur.
dum senex puellam amat. Insuper accipiendum est; quòd amans nonnunquam verè
alterum amat, vt dum probitatem animi alterius diligit: nonnunquam non alterum, Tertium quod accipitur.
sed aliquid eius diligit, vt qui ob diuitias diligit Principem, & qui formosum corpus
castæ puellæ lasciuè amat. His demum addo, multa reperiri, quæ per se sunt vera,
ex euētu tamen redduntur falsa. His præassumptis, pro resolutione tres profero asser Resolutio per tres assertiones.
tiones. Prima est: Amans, & quærens vtile vel iucundum, non necessariò redama
tur; nec qui amatur, tenetur redamare, quia eorum sæpe non est par ratio; vnus Prima.
enim est alteri vtilis, vel iucundus, non econtra. Altera est: Amans non alium, Secunda.

sed

sed aliquid eius, non tenetur redamare; vt casta puella nō tenetur redamare lasciuū A
Tertia. iuuenem, Nec Princeps illum, qui diuitias, & non Principem amat. Tertia est. Dum vir probus honestè amatur, tenetur redamare, ac vt Probus necessariò & per se alterum amat; ex euentu tamen potest secus contingere. Ratio huius ex dictis colligitur: Nam qui ita amatur, honoratur & magni fit, propterea per iustitiam tenetur par pari retribuere; & cum sit vir probus, probitas exposcit, vt quando offertur occasio, id agamus quod honestū est: Ex euentu tamen potest secus se habere; quamuis enim
Conclusio qui honestè amat, vt honestè amat, redamari debeat; euenire tamen potest, vt ob alia ei iuncta non sit dignus amari. Sic itaque omnis verè alterum amans, quatenus verè illum & non ali quid eius honestè amat, non potest per se ab amato rectè affecto
Plato. non redamar. Ideo'i dixit Plato in Lyside: Vir probus (vt probus) non potest alterū sibi probitate similem, quem talem noscat, a quo ametur, non vice versa amare. Nec propterea semper ex eo consurgit amicitia; quia non semper, ob vitę, ętatis, consuetudinis que varietatem, locive distantiam, mutuus ille Amor in habitum conspicuum amicitię uerti potest. B

Quæritur, an Amicitia sit Virtus & eam esse Virtutem ostenditur. Cap. VIII.

Aristoteles. Aspasius. VT clarior fulgeat, exactiusque appareat Natura & conditio Amicitię; considerare oportet, quomodo ad Virtutem moralem se babeat: num scilicet sit Virtus, vel affectio Virtutis, vel potius fructus quidam & vsus eius. Aristoteles sub initio octaui Moralium Nicomachiorum rem hanc sub dubio dereliquit: dixit enim Amicitiam, vel Virtutem quandam esse, vel cum Virtute coniunctam. Aspasius etiam eo in loco, ne doctior Præceptore videretur, se dubium manifestauit: dixit enim amicitiam posse dici vnam ex virtutibus, quatenus ea quoque in perturbationibus & actionibus versatur, ab eaque prodeunt actiones Virtuti consentaneę: & addit, eam posse redigi ad Comitatem, quæ mediat inter C Morosum, & Adulatorem; vel esse medium quoddam inter modum superantem, & a modo deficientem Amorem; Insuper posse iudicari partem Iustitię: Ac demum iudicari posse non Virtutem, sed hominis probi affectionem propriam,: & his de causis asserit etiam Aristotelem cum dubitatione fuisse loquutum. Insuper sub initio secundi Rhetoricorum videtur Philosophus amicitiam ad perturbationes redigere; inquit enim: De beneuolentia verò ac amicitia nunc, cum de perturbationibus animi verba facere aggrediamur, pariter dicamus; &c. Res itaque dubia est. Propterea quidam aiunt, quidam negant eam esse Virtutem: & eorum, qui Virtutem eam esse affirmant; nonnulli ad comitatem, alii ad iustitiam eam redigi censent, quidam vt separatam quandam & principem virtutem eam enumerant. Quòd Amicitia sit Vir-

Quòd Amicitia sit Virtus. Rō prima tus, ita ostendi potest: Omnis animi nostri habitus, qui modum ponit inter nimium & parum, siue inter duas vitiosas animi perturbationes, debet censeri virtus: Amicitia est habitus, qui recta ratione modum ponit inter nimium & parum diligere, siue inter odium & exuperantem amorem: Amicitia itaque Virtus est. Confirmatur: D
Confirmatio. quia congruenter amicum amare, in eumque conferre beneficia, est actio proba; cuius oppositum est actio improba: proba autem & improba actio, a virtute & vitio prodeunt: quare; cum huiusmodi actiones ex amicitia, vel inimicitia prodeant;
Rō secūda vt amicitia sit Virtus, & inimicitia ei opposita sit vitium, necesse est. Præterea: Ille moralis habitus, qui inter cæteros principatum obtinet, necessariò debet censeri virtus; nil enim in nobis est Virtute præstantius: At Amicitia inter cæteros habitus principatum obtinet: Debet itaque censeri Virtus. Eam autem obtinere principatum, asseritur ab Aristotele in 8. Moralium Nicomachiorum cap. 1. dicente. Videtur autem Amicitia etiam Ciuitates continere, maiorique, quàm Iustitia, latoribus Legum curę esse: nam & concordiam, quæ amicitię simillima est, summopere experunt, & seditionem ei inimicam omni studio eiiciunt, atque exterminant: Et si Ciues inter se Amicitiam colant, nihil sit quamobrem Iustitiam desiderent; at si iusti sint, tamen amicitię accessionem requirant; & id, quod ex omnibus iuribus maximè iustum

A ſtum eſt(nempe Ciuile) ad amicitiam videtur pertinere,&c. Demum id oſtenditur: Ratio tertia.
quoniam ex ſententia Ariſtotelis in primo Moralium Nicomachiorum tria ſunt in
animo noſtro, facultates, perturbationes, habitus: Amicitia non eſt facultas, nec
perturbatio; quæ duo nobis per naturam competunt, per quæ nec commendamur
nec vituperamur: eſt itaque habitus: at omnis habitus vel virtus, vel vitium dici-
tur; Amicitia non eſt vitium: quare eſt virtus, per quam ſummopere commenda-
mur, & ſummo bono cumulatè fruimur.

Oſtenditur Amicitiam non eſſe Virtutem. Cap. IX.

Vòd Amicitia Virtus non ſit, ſatis firmis rationibus oſtendi poteſt: & pri
mò. Si Amicitia Virtus eſſet, ea proculdubio inter morales numerari de Ratio prima.
berer: At Ariſtoteles agens in primis libris Moralium Nicomachiorum
de Virtutibus ad mores pertinentibus, easque exactè enumerans, amici
B tiam miſſam fecit, nec de ea vllum fecit verbum; ſed de ea diſſeruit poſt Virtutũ om
nium, cum ad mores, tum ad rationem pertinentium, explicationem. Præterea: Ratio ſecunda.
Virtus moralis nos æquè diſponit erga omnes, non autem erga vnum quempiam aut
alterum; nam per Virtutem ęquè viros omnes probos diligimus, vt diligi debent:
At per amicitiam ſolùm conformamur cum amico, & eum conſtanter diligimus.
His accedit, quòd Virtutes morales adeò complicatę ſunt, vt vna ſine cæteris con- Tertia.
ſtere nequeat: at ſine amicitia ualent morales virtutes ſeruari; ſi enim omnes ali-
cuius viri probi perirent amici, vel ſi etiam in ſolitudine vitam duceret, non prop-
terea deſineret eſſe vir probus. Confirmatur: quia Amicitia probitatem, & virtu- Confirmatio.
tem moralem pręſupponit; quare ea non eſt virtus moralis, alioquin pręſuppone-
ret ſeipſam. Præterea: Si amicitia eſſet virtus moralis, aut eſſet virtus diſtincta a cæ Rõ quarta.
teris, aut redigeretur ad Iuſtitiam (vt inquiunt nonnulli) vel (vt alii) ad comitatem:
Non primum; iam enim patuit numerus Virtutum moralium, quibus omnis animi
perturbatio componebatur, nec numerara inter eas fuit amicitia: Neque poteſt re-
C digi ad Iuſtitiam, quoniam Ariſtoteles in 8. Moralium Nicomachiorum cap. primo
inquit, Amicitiam fuiſſe Legum latoribus maiori curæ quàm Iuſtitiam, quæ ſenten
tia manifeſtè indicat Amicitia non eſſe Iuſtitiam; & præſertim, quia Iuſtitia nos
ęquè afficit erga omnes, Amicitia ad vnum nos dirigit: Inſuper Ariſtoteles in 8.
Moralium Nicomachiorum cap.7. declarat, ęqualitates ſecus in amicitia ac in rebus
iuſtis ſeruari. Neque etiam redigi poteſt ad Comitatem, quoniam Ariſtoteles in 4.
Moralium Nicomachiorum cap. vi. ſeiungens Comitatem ab Amicitia, inquit: Eo
autem differt ab Amicitia, quòd animi motu, Amorisque affectu in eos, quibus cũ
verſatur, careat; non enim, eo quòd vel amet, vel oderit, ita iudicat, &c. At reſ-
pondet acutiſſimus Buridanus inquiens, Comitatem includere profectò perturbatio
nem aliquam (omnis enim Virtus moralis in perturbationibus verſatur) ſed carere Buridanꝰ.
perturbatione ſiue affectione vehementi, qua non caret Amicitia; & propterea eſſe
eminentiam quandam Comitatis, perinde ac Magnificentiam Liberalitatis: & ad-
dit, Ariſtotelem in 4. Moralium Nicomachiorum egiſſe de comitate vniuersè ſum-
D pta, mox in octauo de hac eminentia & exuperatione. Hęc euaſio manifeſtiſſimè Euerſio.
cum Ariſtoteli, tum Rationi aduerſatur. Ariſtoteli primò; qui abſolutè inquit, Co
mem operari ſine propria affectione erga aliquem, Amicum verò cum affectione:
Inſuper, Ariſtoteles eminentias virtutum moralium numerauit inter virtutes mora-
les, ac eas coniunctis capitibus explicauit: vt patet de Magnificentia, & Magnani
mitate; quod de Amicitia, & Comitate non fecit. Aduerſatur etiam Rationi: Quo
niam eſſentia virtutis eſt habitus rectè formans perturbationem aliquam; non autẽ
eſt affectio, qua nos congruenter erga aliquem ſimus affecti; alioquin Verecundia
& Miſericordia virtutes eſſent, quod tamen inficiatur Ariſtoteles: At Amicitia af-
fectio quędam eſt, nos congruenter erga aliquem diſponens: Quare non debet cen
ſeri Virtus. Præterea; ſi amicitia ad comitatem pertineret, vel clauderetur intra fines
& rationem comitatis, vel ne: Si primum, malè Ariſtoteles eam ſecerneret a comi-
tate: Si ſecundum, diminutè Ariſtoteles numeraſſet uirtutes morales; nam præter-
miſiſſet hanc eminentiam non incluſam intra terminos Comitatis. Recentiorum nõ
nulli

Aliorum opinio. nulli viri docti inquiunt, Amicitiam partim sequi Virtutem, partim virtutem esse: A
Sui natura & conditione sequi Virtutem, cum cæteras virtutes presupponat; & sequi
Virtutem vt vmbram corpus: quatenus verò inter extrema modum ponit, medium
quę seruat; esse virtutem, & esse partem Iustitię. Quæ sententia approbanda non vi-
Euersio. detur. Primo, ea duo dicta inuicem pugnant; nam si Virtutem sequitur, non potest
dici virtus. Insuper, vt medium seruat inter nimium amorem & paucum, non po-
test redigi ad Iustitiam: tum, quia per iustitiam non definito modo erga aliquem, sed
consimiliter erga omnes pro eorum meritis afficimur: tum insuper, quia Aristoteles
ait Legumlatores magis fuisse solicitos de Amicitia quàm de Iustitia; quare Amici-
tiam a Iustitia seiunctam censet. Res itaque apprime dubia est.

Resolutio Difficultatis. *Cap.* X.

CVm dubitatio satis sit perplexa, & Aristoteles nil resolutè de ea protulerit;
propterea mirũ non est, si viri docti se valde ancipites patefecerunt: Ego B
Opinio propria. tamen (vt dicam quod sentio) accipio primò, nomine amicitię me pro-
priè sumptam Amicitiam intelligere, quę in præcedentibus definita, &
Quatuor assertiones. explicata fuit. Quo præassumpto, de ea quatuor profero assertiones: Prima est; Ami-
citia nec Virtus moralis est, nec pars eius: Altera est; Amicitia est virtuti similis, nõ
secus ac Misericordia & Verecundia: Tertia est; Amicitia est vsus, ac fructus præstã-
tissimus Virtutis: Postrema est; Cum Amicitia cæteras Virtutes exposcat, ab eisque
modum recipiat; præsertim a Iustitia dirigitur, modumque recipit. Prima assertio
Explicatio primę assertionis. (nempe quòd Amicitia non sit virtus) ostensa est in præcedente cap. Et confirma-
tur: quoniam Virtus omnis absolutè dicitur posita in nostra facultate, ac prælectio-
ne: amicitia non est huiusmodi; pendet enim ex amore alterius erga nos, & perire
potest nulla virtute labefactata. Insuper: Virtutes nuncupantur, & sunt bona inter-
na, bonaque animi: Amicitia inter externa bona numeratur; inquit enim Aristote-
les 9. Moralium Nicomachiorum cap. 9. Sed absurdum est omnia bona Beato tribue-
re, amicos non dare, quod omnium bonorum eternorum videtur esse maximũ, &c. C
Explicatio secundę. Altera assertio; quòd Amicitia sit Virtuti similis, vt alię probę affectiones; satis ex
se constat: est enim rectè formatus confirmatusque Amor, nil nisi honestum quæ-
rens, summo hominis bono non obscurè conducens: Iam suo loco paruit, Amorẽ
esse communem perturbationem; Amicitia est eius portio rectè formata & emenda-
Explicatio tertię. ta, vt multę probę affectiones. Tertia assertio, quòd Amicitia sit vsus & fructus Vir-
tutis, etiam satis constat; nam virtutes presupponit, & nemini competit, cui primò
virtutes non insint: propterea iure Aristoteles, post omnium virtutum declaratio-
nem, de Amicitia, tanquam de eas exposcente, ac tanquam de earum vsu & fructu,
verba fecit. Hanc veritatem nobis patefecit Stobæus in Sermone de Virtute, dum
Stobæus. sententiam Aristotelis referens ait, Munus esse Virtutis, beneficiis dignos afficere,
bonos Amicitia sibi conciliare, odisse malos &c. Rectè etiam Cicero in calce libri de
Cicero. Amicitia manifestauit eam a Virtute seiungi, inquiens: Vos autem hortor, vt ita Vir-
tutem locetis, sine qua amicitia esse non potest; vt, ea excepta, nihil amicitia præ-
Explicatio quartę. stabilius putetis, &c. Addebatur postremò, Amicitiam præsertim a Iustitia formari D
& dirigi: quod cum ratione, tum auctoritate ostenditur. Ratione primò; quia Iu-
stitię munus est, tribuere vnicuique quod suum est: propterea cum per vniuersum
genus virtutum moralium dirigamur ad honestum, per comitatem omnibus nosmet
ipsos faciles præbeamus, per magnificentiam simus procliues solùm ad bene meren-
dum, quæ omnia amicitiæ conducunt, eique conferunt; per Iustitiam tamen tene-
mur præsertim diligere virum probum, cuius probitatem nouimus, a quo diligimur,
cui summopere sumus similes, per quem probę nostrę actiones perficiuntur; sum-
mumque illud bonum absoluitur, quo in hac uita frui nobis datum est. Præterea: vt
Iustitia respicit alium, & in mutua retributione, parilitate, iure, & communitate
versatur; ita quoque Amicitia. Propterea omnis Reipublicę forma, quæ cum Iusti-
tia iuncta est, etiam nuncupatur & esse dicitur Species Amicitię. Præterea inquit
Aristoteles in 8. Moralium Nicomachiorum cap. 9. Amari honoreque affici finitima
esse: Quemadmodum itaque honorem ei tribuere, cui debemus, est officium Iusti-
tię:

A tię: ita amare virum probum; quem tum ob probitatem, tum ob amorem mutuū, mutuaque officia, amare tenemur; est munus Iustitię: & præsertim; quia amari est præstantius, quàm affici honore, vt eodem in loco affirmat Philosophus. Id ipsum confirmatur auctoritate Aristotelis in 8. Moralium Nicomachiorum cap. 9. dicentis, Ius & Amicitiam in iisdem versari, & in omni societate reperiri: Et in eodem octauo libro cap. primo, necnon x I. affirmat, Ius præstantissimum Amicitia, & Charitate contineri.

Quomodo Amicitia dici possit Vniuersa Virtus, et diluuntur Aduersa Rationes. Cap. XI.

Quomodo Amicitia possit dici vniuersa Virtus.

Vm Amicitia, de qua sermo est, non sit Virtus (vt latissimè patefeci) aliqua consideratione tamen dicere valemus Amorem & Amicitiam esse
B vniuersam Virtutem: & id contingere potest dupliciter, primò per relationem ad obiectum, secundò per relationem ad facultates animę: Per relationem ad obiectum, quatenus vnaquęque Virtus est congruens & moderata dilectio sui obiecti siue materiei in qua versatur, & eximia quædam dilectio honesti; vt patefeci, dum loquerer de Virtute morali: Secundò per relationem ad facultates animę, quia (vt docet Plato sub initio secundi de Legibus) nil aliud est vniuersa Virtus, nisi interna quędam in in animo nostro appetitionis sensuum cum ratione consensio: sic virtus omnis, interna pax, consensio, & amicitia dici potest. Propriè tamen sumpta amicitia, non est Virtus; sed virtuti similis, & fructus eius: ideo Aristoteles sub initio octaui Moralium Nicomachiorum dixit, Amicitiam vel esse Virtutē, vel cum virtute coniunctam: Propriè virtus non est, sed similis ei, est cum Virtute coniuncta, quia eam præsupponit, eiusque est fructus & vsus: nam pro Viritate disiunctiuæ, sat est partem vnam esse veram. His explicatis, reliquum modò est vt rationes diluam, quibus ostendebatur Amicitiam esse Virtutem. Dicebatur primò,
C eam esse virtutem: quia est habitus medium quærens, modumque ponens inter nimium & parum. Respondeo, Amicitiam non esse habitum modum illum imponentem; sed affectionem animi congruenter formatam, munere antecedentium Virtutum, & præsertim Iustitię: Ea seruat medium, ratione circunstantiarum, at non ratione dilectionis obiecti. Vtigitur Misericordia & Verecundia sunt affectiones animi certo modo conformatæ, & confirmatæ, non autem sunt Virtutes; ita amicitia Virtus non est, sed animi affectio: & propterea pro eius genere Amor sumebatur. Confirmabatur Amicitiam esse virtutem, quia eius actio proba est: Dico, actionem illam probam prodire a proba commotione & affectione animi præsupponente Virtutes morales. Addebatur, Amicitiam inter morales habitus principatum obtinere. Respondeo (vt mox patefaciam) eam obtinere principatum, non tanquam causam & principium, sed tanquam vsum ac fructum Virtutum; Virtus enim est gratia actionis, & vsus: & Aristoteles non in Virtute, sed in actione & vsu eius, summum bonum collocauit. Postrema ratio ex dictis soluta est: Amicitia enim non est facultas,
D nec habitus, vt Virtus; sed affectio congruenter munere præcedentium Virtutum formata.

Diluuntur aduersæ rationes.

Quomodo Amicitia seruat & non seruat medium.

An Amicitia sit Virtute Præstantior. Cap. XII.

Quod Amicitia sit Virtute præstantior.

Vm Amicitia Virtus non sit, iure optimo quis dubitare poterit, num sit Virtute præstantior. Aristoteles in 8 Moralium Nicomachiorum cap. primo visus est eam prætulisse Virtuti, inquit enim; Videtur autem amicitia etiā Ciuitates continere, maiorique quàm Iustitia Latoribus Legum curę esse: Et post pauca: Et si Ciues inter se amicitiam colant, nihil sit, quamobrem Iustitiam desiderent; at si Iusti sint, tamen Amicitię accessionem requirant, &c. Confirmatur; quia Amicitia ad Charitatem pertinet, Charitas Virtutū omnium spiritus & perfectio esse dicitur. Ideo iure optimo Pythagorei amicitiam supra uirtutes omnes obseruabant, colebant, eamque omnium virtutum vinculum appellabant (vt refert

Simplicius in Epictetum) Et apud Scythas tantę venerationis amicitia semper fuit; A
vt Piladem & Orestem, ob mutuam eorum amicitiam, tanquam Deos sint venerati,
quanuis eorum fuerint inimici. Ex aduerso, Cicero in calce libri de Amicitia Virtu
tem Amicitię preposuit; dixit enim: Vos autem hortor, vt ita Virtutem locetis, si-
ne qua amicitia esse non potest; vt, ea excepta, nihil amicitia præstabilius putetis.
Confirmatur, quia virtus omnium humanorum bonorum est Regina, & munere
eius cætera sunt bona: at propter quod vnumquodque, illud magis tale est. Præte-
rea Aristoteles Amicitiam inter externa bona enumerat; bona autem externa ce-
dunt bonis animi, & internis. Respondens dico, perinde se habere de hac difficulta
te, ac de ea, per quam quæritur, num Fructus Plantę, vel Planta Fructui sit præfe-
renda: Et dicendum est, vnum alteri pręferri; vel ratione proprię facultatis, & emi
nentię; vel ratione actus, & formę: Insuper; vel absolute, & ratione propria; vel
virtute alterius. Virtus ratione facultatis, emitientię, & munere proprio præfertur
non enim pendet ab Amicitia, sed amicitia ab ea: Amicitia autem prestat ratione
vltimi actus, formę, & munere alterius. Dum Aristoteles dixit, Amicitiam maiori B
curę fuisse Legum latoribus, considerauit Amicitiam, vt finem includentem omnē
perfectionem Virtutum, non secus ac si quis deceret, negligendam esse Plantam, si
fructum sine ea possideremus; at si Plantam haberemus, adhuc quæreremus fructum:
Cicero vero Amicitiam considerauit, vt contradistinctam a Virtute; & quoad il-
la, quæ eius propria sunt. Ad Confirmationem, quia Amicitia redigitur ad Charita
tem; Respondeo, Amicitiam pertinere ad Charitatem: at non ad eam, quæ est vir-
tus infusa, & præfertur Virtutibus moralibus; sed ad eam, quæ Virtutes morales co
mitatur & sequitur. Insuper Amicitia; vt non est Virtus, sed virtutem pręsupponit;
ita non est charitas, sed eam pręsupponit, in uirtute tanquam spiritum inclusam.

Quòd Amicitia cedat Virtuti. Cicero. Confirmatio. Solutio difficultatis.

An Amicitia sit Bonum Externum; & num melius sit Diligi, quàm Honore affici. Cap. XIII.

C

Vre optimo quispiam dubitate posset; num Amicitia inter externa, vel
potius inter animi bona numeranda sit. Aristoteles vtrumque visus est in
dicasse. Nonnunquam eam dixit bonum externum, vt 9. Moralium Ni
comachiorum cap. 9. inquiens: Absurdum est omnia bona beato tribue
re, amicos non dare, quod omnium bonorum externorum videtur esse maximū, &c.
Insuper in 8. Moralium Nicomachiorum cap. 8. inquit, diligi non procul esse ab ho-
norari; & amari, ac honore affici finitima esse: Cum autem honor sit bonum exter-
num, etiam Amicitia videtur esse externum bonum. Ex aduerso, videtur bonum ani
mi: tum quia vel virtus est, vel similis virtuti, vel fructus eius; virtus autem est bo-
num animi: tum insuper, quia ex pręelectione pendet: tum demum, quia est affe-
ctio quædam animi. Respondens huic difficultati dico, Amicitiam partim inter ex-
terna, partim inter interna bona numerari posse; absolutè tamen debere dici bonum
externum. Numeranda est amicitia inter bona interna; dum consideratur, vt ex vir D
tute, ex nostraque pręelectione pendet, & est affectio nos lætitia, animiq; tranquillita
te perfundens: ex aduerso est bonum externum, ratione amici, in quem tendit, a
quo pendet, & ob quem a nobis demi potest: externus est amicus, a quo diligimur;
interna est nostra pręelectio, affectio, & gaudium inde consurgens. Ideo accuratè
Aristoteles de amico dixit, quòd maximum sit omnium externorum bonorum, &
quòd dilectio sit finitima honori. Est igitur Amicitia, ex parte externi quod diligi-
tur & a quo pendet, bonum externum cum interno complicatum; ex parte nostri
qui amamus, bonum & affectio interna, ad externa tendens. Honor autem magis
externum bonum censeri debet, est enim operatio honorantis magis externa quàm
dilectio: honor tamen, vt actio honorantis, est interna honorantis; pro meritis, est
interna honoratis pro signo, est bonum externum. At cum Amor sit finitimus hono
ri, iure dubitare quis poterit, Num Amicitia præferatur Honori, vel potius Honor
Amicitię. Aristoteles in 8. Moralium Nicomachiorum cap. 8. inquit, melius esse
diligi, quàm honore affici; & rationem afferens inquit: Nos honorem appetere non
prop-

Amicitiam esse bonū externum. Esse bonum animi. Solutio. Honor quoque est bonū partim externum, partim internum. An honor sit pręstātior Amicitia.

A propter se, at ex euentu; nempe quia signũ est virtutis, vel quia speramus ab honorante posse nos beneficia recipere: at amari & diligi expetimus propter se, & amicitia propter se expetenda est &c. Ex aduerso inquit Aristoteles in quarto Morali. Nico. cap. 3. Honor externorum bonorum maximum est, quare præferendus videtur Amicitiç. Confirmatur: quoniã qui honorat, etiam amare videtur; at non semper amans honorat: vt parens amat filium, non honorat, filius honorans patrem, etiam amat. Prætetea Amicitia propriè versatur inter æquales, onor verò præsertim est inferioris erga superiorem: quare, qui nos Amore amicitiç diligit, se parem facit, qui honorat, modo quodam se subiicit, ac ita magis patefacit præstantiam honorati: Hinc Deo eminentissimè conuenit honor, cui tamen amicitia çqualitatis repugnat. Respondens difficultati dico primò, Amicitiam & Amorem considerari dupliciter: Primò, vt finitima sunt honori, & modo aliquo ad honorem pertinent; in qua significatione Aristoteles in 4. Moralium Nicomachiorum cap. 3. dixit honorem externorum bonorum maximum esse, nam sub honore etiam dilectionem inclusit: Secun-
B dò considerantur, vt contradistincta ab honore; & tunc duas profero assertiones.

Aristoteles videtur secum pugnare.

Solutio.

Prima est: Amor absolutè sumptus præfertur Honori. Ratio est: quia Amor est, tanquam anima, spiritus, & Vita honoris; & Honor erga Deum præsertim a dilectione eius flagrantique charitate perfectionem recipit: similiter se habet de quouis Amore & honore, dum vnà connectuntur. Altera est: Amor æqualitatis, qualis est Amicitia, habet supra se honorẽ aliquẽ, veluti honorẽ erga Deum; at nõ propterea honor præfertur dilectioni eiusdẽ. Ex his elicitur cõspicua resolutio difficultatis, & dilutio rõnũ: & constat, qũo Amor magis rõne sui, Honor magis ob aliud optandus sit.

Prima assertio.

Secunda.

Quid sit Præstantius; num Amare, vel Amari. Cap. XIIII.

Voniam apparuit, pro amicitiç constitutione mutuum Amorem requiri; iure optimo dubitare quis poterit, quidnam præstantius sit, num Amare, vel potius Amari: Est profectò consideratio hæc digna animo nobili & ingenuo; & resolutio eius non est facilis, cum pro omni parte extent ratio-
C nes & opiniones. Plato in Conuiuio amantem præfert amato: nam in collaudatione Phædri inquit, Deos vehementius admirari, delectarique, ac maiora beneficia cõferre; dum amatus amatorem tuetur & diligit, quàm dum amator amatum; diuinior enim est amator amato, cum diuino furore sit raptus: quamobrem Achillem magis, quàm Alcestem honorarunt; illum quippe mortuum ob amantem Patroclũ in beatorum insulas transmiserunt, hanc autem solùm a mortuis suscitarunt, quç ob amatum coniugem perierat. Confirmatur eadem sententia; quoniam amare est modo quodam honore afficere (vt patuit in præcedentibus) honor autem & laus, magis sunt honorantis & laudantis, quàm honorati; cum sint actiones quædam, quarum præstantia in agente refulget: at amari nequaquam est agere. Præterea; qui verè amat (vt Socrates Phædrum diligebat) est Dux & regula eorum, quos amat, cũ eos ad honesta dirigat: Dux autem ei præfertur, quod ducitur. Ex aduerso idem Plato per sua principia frequenter patefacit oppositum: Nam in Lyside ostendit, quòd; cum amans sit appetens, & appetitio ex indigentia boni quod optatur pro-
D deat; amans vt amans egenus esse dicitur, & ob id deterioris videtur esse conditionis. Insuper in Conuiuio matrem Amoris ostendit esse Peniam, hoc est indigentiã, patrẽ verò Porũ denotantem copiã: Indigentia consideratur in amante; Porus & copia, in re quæ amatur: quare quod amatur amanti prçfertur. Id ipsum existimat Aristoteles, & iurè profectò: Nam id, quod amatur, obtinet rõnẽ obiecti, finis, & perfectionis; ideo bonum definitur, ꝗ sit id, quod omnia appetunt, vt patet ex procemio lib. Mo. Nico. Insuper in 1. lib. phy. cont. 8 r. optabile nuncupatur bonum, & diuinum; appetens verò dicitur bono carens, eoq; priuatũ. Præterea Deus, qui est summa perfectio, exactaq; regula omnium perfectionum, in 12. Metaphysicç cont. 36. dicitur mouere vt amabile & optabile, non vt amans & optans: immo; dum Deus consideratur vt amabile & se amãs, qui primus est omniũ amorũ; procul dubio, vt amabile, præfertur sibimet, vt amans est. Cum res sit dubia, Varii dicunt Varia. Leo Hebræus dialogo 3. de Amore absolutè asserit amatum dignitate præferri amanti; idq; ostendit nõnullis rationibus, quarum vis includitur in eis, quç a me relatç fuerunt. Auctoritati Plato-

Quòd Amans prçferatur.

Quòd prçferatur res amata.

Opinio Leonis Hebræi.

Aa nis

nis respondens ait: Amantẽ fuisse prælatũ amato; a Phædro putãte Amorẽ esse Deũ, A
& pulchrũ, & in corde amantis collocatũ, nõ a Socrate ex opinione Platonis, cum ex
orõne Socratis denotetur amatũ Poro designatũ, esse præstantiorẽ amante. Instantiæ
sumptę ex Achille & Alceste, respõdet inquiens, Achillẽ maiori pręmio a Diis fuisse
donatũ, nõ quia mortẽ obierit pro amãte nobiliore, sed quia vt amatus minus teneba
tur mori: & propterea magis ex sua magnanimitate & liberalitate, quam ex debito
mortẽ obiit; amans aũt magis mori tenetur pro amato, a quo perficitur. Insuper, quia
instantia est de Deo, qui cum sit præstantior creaturis, eas tñ diligit, ac etiã superiora
diligunt inferiora, vt Princeps populũ. Respõdet, de his quoq; esse verum, rẽ amatã se
habere perinde ac Deũ amantis, qa semper amans amore ꝑficitur: nã si cõpatat̃ crea
tura superior cũ inferiore, superior amãs inferiorẽ ꝑficitur; quatenus qui munera lar
gitur, actione liberalitatis perficitur: insuper, quia amans creaturã inferiorẽ, eãq; per-
ficiẽs, perficit vniuersũ; quę vniuersi perfectio est aliquid diuinũ, & est id, quod ab eo
amante amatur: adeò vt semper res amata diuinitatis imaginẽ præseferat. Loquẽdo
aũt de Deo diligẽte creaturas, inquit, Deum dupliciter cõsiderari: primò intrinsecus; B
ac ita nõ perficitur, nec perfici potest, cum sit absoluta perfectio: secundò extrinsecus
vt creator, qui lætatur (vt lętitia ei cõpetere potest) perfectione suæ creaturę, ac insu-
per in eius imagine ac externa vmbra perficitur; sic cæli enarrant gloriã eius; & hæc
externa perfectio imaginis Dei est ea, quæ optatur & amatur, & præstantior est amã

Reiicitur opinio Leonis.

te vt ad hæc externa relato. Hęc est sentẽtia Viri docti & elegantis, quæ tñ mihi mul-
tiplici rõne a vero alienissima videtur. Primò minus rectè sententiã Platonis, & rõnẽ
Phædri explicare vr̃. Inquit Phædrus amãtẽ præferri amato, quia diuino furore rap-
tus est: Hoc nõ est alienũ a sentẽtia Platonis, sed ei maximè consentaneũ. Nã in Phę-

Species furoris.

dro in persona Socratis duas ponit furoris species, vt ẽt in Cõuiuio; diuini scilicet &
humani: insuper diuini furoris quatuor numerat species, Vaticiniũ, Mysteriũ, Poesim
& Amorẽ; quẽ amãdi furorẽ omniũ optimũ appellat, cũ in vnũ nos erigat, quod est
supra essentiã: Quare ea rõ, qua amãs a Phædro præfertur amato, ex sentẽtia Platonis
prolata est. Et confirmatur; qm̃ sententia Platonis rectè a Plotino in libro de Amore C

Fundamẽtum sentẽtię Platonis.

explicata, hoc nititur fundamẽto: ꝙ per pulchrum & bonũ refulgens in re amabili ex
citetur in anima Amantis rõ veri pulchri & boni, qua excitatione eleuetur ad ideas
eorum in Mente residentium, & per ideas ad vnum, quod est caput earum. Propterea
Academici explicantes ascensum animę per Amorẽ, inquiunt; Amãtes primò dele-
ctari pulchro refulgẽte ĩ corpore amati: Mox excitatos ac in se reuocatos, nõ amplius
eam pulchri vmbrã in corpore inspicere & maximi facere, sed rõnẽ & ideam admira
ri; ac ita eminentiori modo bonum & pulchrũ possidere, quàm id faciat formosum
corpus; & Amoris spiritu longè sublimius eleuari, quàm res amata sua corporea pul-
chritudine eleuata sit. Hoc itaque Platonico fundamẽto dixit Phædrus, Amãtẽ ama-

Altera rõ.

to pręstare. Pręterea asserere; sẽper Amatũ præferri amãti, quia Amãs aliqua rõne per
Amorẽ perficitur, ad rẽ non facit, nec instituto eius inseruit. Cum. n. cõparatio fiat in
ter Deum diligẽtẽ & dilectas Creaturas, vel inter diligentem Principẽ & dilectos po
pulos: quamuis Deus per Amorẽ aliqua rõne extrinsecus perficiatur, quatenus splen-
didior apparet eius externa imago; ob id tñ Deus amans non dicitur vilior creatura D
amata, nec Princeps diligens suo dilecto populo, cum ex eis omnis perfectio in crea
turas & populos redundet: veluti, qui munera alteri largitur, quamqis eo liberalitatis
officio perficiatur; nõ propterea est imperfectior eo cui munera tribuit, sed econtra.

Rõ alia.

Præterea Plato in Cõuiuio ex sentẽtia Diotimę inquit, Amorẽ esse desideriũ immor
talitatis: & non esse desideriũ pulchri, sed generõnis partusq; in pulchro; quo partu
amans seruerut immortalis. Hæc amãtis fęcunditatẽ & pręstãtiã patefaciũt; cuius id,

Rõ alia.

quod amatur, solum præbet occasionẽ. Præterea amicus ob id alterum diligit, quia iu
dicat illũ probũ, & ex sibi interna virtute cupit ei beneficia conferre: at Virtutẽ dili-
gere, cupereq́, beneficia cõferre, est actio ex Iustitia & Virtute prodiens, & est cõditio

Leo Hebręus aduersatur Platoni. Alia opinio.

pręstantior, quàm ea recipientis: Et præsertim; quia amicitia in eo potius est posita,
vt diligamus, quàm vt diligamur. His accedit, quòd vir ille elegans; dum rõnem
tradit, cur Achilles maiori munere fuerit honestatus; apertè aduersatur Platoni,
qui ait; id propterea fuisse factum, quia amans est præstantior amato. Propterea
alii reperiuntur viri docti, qui aiunt Amicitiam honestam esse triplicem;

vel

A vel perficientis erga idquodperficitur, vt Dei erga creaturas; vel rei quæ perficitur erga perficientem, vt Creaturæ erga Deum, vel viri probi erga parem virum probum: Si de ptima loquimur, conditio Amantis est pręstantior: Si de secunda, præstantior est ea amati: Si de tertia, quia mutuò se perficiunt, æqualis sunt perfectionis; per conditionem tamen amantis præstantior est qui amat, dum amat, non vt inde perficiatur, sed vt perficiat impartiaturque munera; & pręsertim, quia amare Virtutem est actio proba: At si loquimur de amore vtilis & iucundi, econtra se habere inquiunt; Nam quod amatur, vt amatur, præstantius est. Hæc opinio priori præferenda est, attamē ea quoque est dubia. *Reiectio.* Primò: quia vera non est, dum amatum præbet amanti occasionem eleuationis ad superna; nam tunc amans non perficit amatum, & tamen est eo præstantius: & præsertim hoc considerari debet, quia (vt dixi) ob id pręsertim Plato amantem prętulit amato. Pręterea falsum est dicere (loquendo de amicitia vtilitatis) quòd semper amans sit ignobilior; cum sæpe dominus diligat seruum ob vtilitatem, nec propterea sit vilior seruo: ita diligitur nonnun

B quam famula gratia iucunditatis, quæ est vilior; immo mas amans fęminam gratia iucunditatis, vilior non est ea, sed pręstantior. Pręterea: Quod amatur, vt amatur, mouet immobiliter, & vt finis, quemadmodum in tertio de anima asseritur; finis semper principatum obtinet, quare apparet amabile semper debere principatum obtinere: hoc autem quomodo se habeat, per relatam opinionem non explicatur. *Resolutio difficultatis.* Propterea difficultatem ita resoluendam censeo. Amor dupliciter consideratur: Primò absolutè, vt actio amantis, eiusque affectio; ac ita, si probus fuerit, est perfectio; si improbus, imperfectio Amantis: *Prima asseruo.* Secundò consideratur, facta comparatione inter pręstantiam Amantis & rei amatæ; & tunc dicendum, quòd Amor (vt apparuit) ex duplici fonte oritur, ex copia nempe & inopia; ex quo hęc vniuersalis assertio elicitur: Id, cui copia competit, est præstantius; cui inopia, ignobilius: & iurè; nā ea copia, vel eius participatio, obtinet locum optabilis & finis. *Secunda assertio.* Ex qua communi assertione hę partes eliciuntur. Copia nonnunquam in solo Amante reperitur: vt Deus, quia bonus, cuncta creat; & quia bonus, amando perficit; ac ita Amans pręC fertur amato. *Tertia.* Nonnunquam ea copia rei dilectę competit, & hoc potest contingere dupliciter. Vel quòd ei competat, vt vmbrę excitanti, siue materiei necessariæ pro adeptione finis; & tunc similiter amans est pręstātior amato: *Quarta.* veluti Socrates amans formosos iuuenes, Spiritu interno Amoris eleuabatur ad verum pulchrum & bonum modo in pręcedentibus relato, ac ob illum spiritum & eleuationem pręstabat amato: similiter Vir fęcundus amans puellam, vt inde mateтiem recipiat, in qua (pro formanda prole) semen & fęcunditatem effundat, dicitur ei pręstare; quatenus in ea coniunctione, pro adeptione finis, eminentiori modo Vir quàm fęmina concurrit; vir enim ex interna copia suę fęcunditatis diligit, fęmina verò ob inopiam; ideo dicitur in 1. physic. 81. vt fęmina marem, ita materies formam expetit. Vel ea fęcunditas est in re dilecta principaliter & verè, vt dum creatura diligit creatorem; & tunc res dilecta præfertur. *Quinta.* Vel demum ea fęcunditas est in vtrisque; & tunc ambo ratione fęcunditatis pręstant, ratione indigentię cedunt: *Sexta.* & hoc euenit, dum Amici duo uirtute præditi mutuò se diligunt; in vtrisque enim consideratur fęcun-

D ditas ex propria Virtute prodiens, & indigentia quędam communionis vitę & aliorum humanam imbecillitatem comitantium. Hęc sunt vera de omni Amore, tum honesto tum vtili, tum delectabili. Ex quo constat resolutio difficultatis, ratio resolutionis, & explicatio aduersarum rationū & auctoritatum: constat etiam ratio, cur Plato magis præferat Amantem, quàm id fecerit Aristoteles. *Cur Plato magis quàm Aristo. pręferat Amantem.* Plato enim considerauit Amantem, ut excitatum ab umbra pulchri in materie fulgentis, & per furorem Amoris eleuatum ad essentiam Pulchri; cum ex aduerso Aristoteles veras censeat in Materie repetiri formas, & amoris furorē destitutum rationibus & ideis leuiorem iudicet. Demum constat, quomodo bonum & copia gradu eminentiore Amorem parit, quàm id faciat inopia; bonum enim ut bonum fęcundum est, suique natura communicabile: ideo expetens propagari, eminentissimum parit Amorem; qualis ille est, quo Deus diligit Mundum.

An Amicitia in eo præsertim sit posita vt Amemus, vel potius vt Amemur; et inter Quot versetur. Cap. XV. A

Dictum est in præcedentibus, & approbatum fuit ab Aristotele in 8. Moralium Nico. cap. 8. Amicitiam in eo potius esse positam, vt amemus, quam vt amemur, idque iure optimo: Amicitia .n. dilectio, actio, ac vsus quidam Virtutis est; & cum sit actio amantis, iure in actione præsertim est collocata.

Instantia.

Id tñ videtur esse dubium: quia in Amicitia & Amore principatum obtinet amabile; de cuius rõne est, vt ametur: quare in eo quod ametur presertim posita esse videtur amicitia.

Amicitiã in eo pręsertim esse positã vt amemus.

Cui difficultati respondens dico, sententiam Aristotelis veram esse, nempe in eo præsertim Amicitiam esse positam, vt amemus. Rõ est, quia Amicitia per amorem constituitur, Amor autem est actio amãtis. Insuper; Amicitia est vsus & officium Virtutis, vsus Virtutis cum prælectione est iunctus, pręlectio agẽtis & amantis est: ideo Amici commendantur, quia congruenter diligunt, non quia diliguntur. B Demum in Amicitia duo considerantur: vnum est dilectio, & approbatio probitatis amati: alterum est probitas & fæcunditas animi amãtis, qua cupit officia & beneficia cuncta in amicum cõferre; non secus ac Deus in rectè affectas creaturas, & Princeps in populum; in quo secundo collocatum est principale officium, & potior rõ amicitię: Hoc secundũ manat ex amore diligentis; ex eo enim ꝙ amicũ diligimus, cupimus in eum beneficia conferre.

Soluitur aduersa ratio.

Nec est difficile aduersæ rõni satisfacere. Dicebatur amabile obtinere principatum, de cuius rõne est vt ametur: Respondeo, & per instantiam, & per fiduciariam reprobationem. Per instantiã primò, quia (vt dixi) dum Amor ex copia diligentis, eiusq; fæcunditate manat, exposcit in diligẽte maiorem perfectionẽ. Secundo per fiduciariã reprobationẽ dico: Quanuis obiectum sit præstantius, Amicitia tamen non est officium obiecti, sed est muneris functio erga illud; quæ muneris functio amantis est: Insuper, in re amata consideratur præstantia obiecti; in amore amantis reperitur principatus constituentium formam amicitię, quę amor quidam est. C

De numero Amicorum.

At quæritur, inter quot versari possit Amicitia, & quis debeat esse numerus amicorum. Pro solutione accipio Amicitiam esse duplicẽ, publicam & priuatam: Amicitia publica; qualis est ea Principis erga populos, & populorũ inter se, inter multos versatur, & in plurimis seruari potest: At amicitia priuata, quæ pares & probos exposcit, non inter multos, sed inter duos, vel tres ad summũ, versari potest. Ideo dicitur (Qui multis cupit esse amicus, nemini est amicus) hæc .n. Amicitia exposcit officiorũ, actionũ, affectionumq; animi mirã consensionẽ, eximiamque vniuersę vitę (vt nobis licet) cõmunionẽ, quæ in multis seruari non possunt: & præsertim; quia viri probi, qui alterius potius quàm propriũ cõmodũ quærunt, adeò sunt pauci, vt Phęnici coruisq; albis æquari possint:

Cur amicitia uera sit inter paucos.

His accedit, ꝙ non citò, sed tardè, post accuratã considerõnẽ, post longum vsum & experientiã, Amicitia firmatur; hoc autem de multis facere non valemus. Propterea iure a Plutarcho in libro de multitudine amicorum sententia illa Pythagorę commendatur (Ne multis manum inijcias) hoc est ne multos tibi facias amicos. D

Plutarch.

Ideo sententia illius ex aduerso damnanda est, qui dicere consueuit; se diem perdidisse, in quo Amicum aliquem sibi non comparasset: Hoc de communi beneuolentia dici potest, non autem de vera Amicitia.

Aristote.

Rectè itaque Aristo. 9. Moralium Nicom. cap. x. dixit, Veram Amicitiam inter paucos, & frequenter inter duos tantùm, versari; vt Historiis comprobatum est; & iure profectò: Nam amicitia est quędã amoris exuperatio, quę in multis locum habere non potest: Insuper, cum expetat amicus indigentię amicorum succurrere, nec valeat vnus priuatis opibus multis prodesse, iure non valet esse multis amicus: Demum, cũ teneatur amicus cum fortuna amici conformari, si multos haberet amicos, cogeretur ob variam eorum fortunam lætari, tristari, multisque aduersis affectionibus simul affici. Multitudo itaque amicorum, nec vtilis, nec iucunda, nec priuatę vitę accommodata, censeri debet:

Amicitia Publica. Dubitatio

Sola itaque Amicitia communis & publica, inter multos esse potest, priuata nequaquam. Verùm occurrit dubitatio: Cum detur Amicitia Publica; & ea præsertim locum habeat in Rep. optimatum, cui Honestum & Virtus est curæ; num in ea Ciues omnes inter se valeant esse Amici? Respondeo: In

Rep.

A Rep. optimatum mutua amicitia saluberrima est, & est ligamentum Ciuium tutissimum & fęlicissimum; & si cuncti ciues essent probi, facillimè inter omnes seruari posset conformis gradui, ętati, & conditioni eorum: at frequenter accidit, quòd homines potius nomine quàm re & opera probi sint. Verùm pulchra occurrit dubitatio: cum detur Amicitia priuata, & publica, num priuata sit publicæ præferenda, vel vice versa? Prætermissis varijs, quæ pro omni parte dici possent, difficultati ita respondendũ censeo. Amicitiam Publicam præferri priuatę, dupliciter contingere potest; vel extensione, vel intensione: Extensione constat publicam præferri, cum inter plures versetur; dubium est, an præferatur intensione. Respondeo: Dum Amicitia priuata comparatur cum publica; vel comparatur cum amicitia singulorum seorsum; vel cum amicitia eorũ erga finẽ vnum Reipu. quod est salus, & bonum publicũ: in prima cõsiderõne Amicitia priuata pręferenda est; quia est singulis iucundior, intimior, firmior, coniunctior, magisq; a vitio seiuncta, quàm sit ea singulorum ciuiũ inter se: at consideratione secunda secus se habet; nam bonum publicũ est optabilius,
B ideo salus Patrię preferenda est saluti vnius priuati Amici; Insuper hęc cõsimilior est Amicitiæ Diuinorum, & vinculo vniuersæ Institię fęlicissimè est colligata: Iurè itaque, dum ad publicum finem refertur, Amicitię priuatæ est præferenda.

Solutio.

Num Amicitia publica pręferet priuatę.

An Amicitia Præferenda sit Affinitati, et Coniunctioni Sanguinis. Cap. XVI.

SEntentia fuit Hesiodi, considerata a Plutarcho in libro de fraterno amore

Aequalem fratri caueas fecisse sodalem.

Quæ sententia num vera sit, non facile est videre. Vera namque videtur: quoniam nos naturam rectè ducentem tenemur sequi; quicunque enim naturam sequitur, Deum sequitur, a quo natura dirigitur: nos aũt per Naturã cum fratre & consanguineis iuncti sumus, & instinctu naturę coniũctos sanguine maximè diligimus, legeque naturæ tenemur eos præferre cæteris, eis præsertim consulere ac opem ferre. Et confirmatur: quia officia & beneficia, quæ in consanguineos cõferi-
C mus, in nosmetipsos redundant; cum conferãtur in familiam, cuius nos partes sumus. Ex aduerso præferenda videtur Amicitia: qm̃ fratres natura ligat: amicos verò ligat Virtus, præelectio, liberaq; voluntas; quæ præferuntur naturæ, & arctius ligant quàm natura: fratres ligati sunt sanguine; amici virtute, animiq; affectu, quo in mortalibus potentius ligamentum non reperitur: corpora semper sunt loco seiuncta, animi verò, ẽt distantes, summopere iuncti esse possunt: iucundiorẽ cum vero amico ducimus vitã, quàm cum fratre: officia erga fratres ortum ducunt ex debito Naturæ, officia aũt erga amicv ducunt ortũ ex virtute, est proprijs meritis eius. De hac difficultate duo dicenda censeo. Primum est: Præsupposita meritorũ paritate, proculdubio præferendi sunt illi, qui sanguine iuncti sunt: Rõ est conspicua, nam ea includũt, quę cõpetũt amicis, & aliquid vltra. At si cætera non sint paria; & tantùm comparẽtur attinentia ad coniunctionẽ sanguinis seorsum a virtute, cum attinentibus ad amicitiam, hoc est ad coniunctionẽ animorũ per virtutẽ, seorsum a cõiunctione sanguinis; dico, absolutè præferendam esse amicitiam, vt absolute Virtus affinitati præfertur.
D Addo secundò, munera & officia esse duorum generum. Nonnulla pertinent ad naturam, & respiciunt corporis vitæq; conseruationẽ; & hæc potius fratri & consanguineis, quàm amicis præbere tenemur: sic magis tenemur alere egenũ fratrem, quàm amicum; & magis tenemur esse soliciti de vita fratris, quàm amici; hæc enim ad corpus, sanguinem, & naturam pertinent, quibus magis cum cõsanguineis iuncti sumus. Alia sunt officia & beneficia, quæ ad honorẽ, vitæq; moralis cõformationẽ pertinẽt; & in his tenemur Virtuti, & amicis virtute præditis principem locum tribuere: sua enim singulis tribuenda sunt. His demũ addere debemus, connexionẽ sanguinis esse amicitiam quandam naturalem; quæ profectò est magis necessaria, quàm moralis: At moralis dignitate naturali præfertur. Ex his cõspicuã esse cẽseo resolutionẽ difficultatis, necnõ dissolutionẽ rõnũ vtriusq; partis. At dignũ est considerõne, num frater fratri vel alteri sãguine iũcto valeat hac morali Amicitia, de qua loqmur, esse cõiũctus. Proculdubio dicẽdũ censeo id, & cõtigisse, & cõtingere posse: nã frater fratri amicus est per naturã, & domesticã assuetudinem; natura & assuetudo, non destruunt perti-

Affinitatẽ pręferẽdã Amicitię.

Pro parte Amicitiæ.

Solutio.

Prima assertio.

Secunda.

An inter fratres possit versari amicitia moralis.

nentia ad mores & virtutem, sed perficiunt: propterea contingere potest, vt duo, cũ A
sint fratres, etiam ambo sint virtute prædit, consimili vitę genere iuncti, & nedum se
mutuò diligentes tanquam fratres, verùm insuper munere virtutis & morum, ac ita
amici erunt per naturã, per leges domesticas, ac demum per propriam virtutem &
prælectionem. Quod confirmatur: quia fratrum odia deterrima ac perniciosissima
sunt, vt in 7. de Rep. docuit Aristoteles, propterea fraternus amor & amicitia optima
& saluberrima iudicari debent: nec vllam censeo reperiri in vniuerso posse dulcio-
rem, honestiorem, magisque salutarem amicitiam ea, quę inter duos virtute & vitæ
genere iunctos fratres reperitur; ad quam ligandam Natura, Fortuna, & Virtus fęli-
Plato. cissime conspirant. Hoc considerauit ac exoptauit Plato: dum in sua Rep. dixit, ita
in ea debere ciues esse constituros, vt qui consimilis sunt ętatis, iudicent se esse fra-
tres, seniores verò iudicentur communes parentes iuniorum: quæ communio, quid
boni, quidue mali includat, suo loco patebit.

An Sibi Unusquisque maximè debeat esse Amicus. Cap. XVII. B

Pparuit fratres Amicitia, & ea quidem optima, iungi posse. Verùm dubita
bit aliquis; num valeat homo sibimet esse amicus, & num semetipsum pri
mò & maximè diligere teneatur. De hac difficultate varia pro utraque
parte dicuntur, quę inter se pugnant. Quod enim vnusquisque se maximè
Teneri se quèque maxime diligere. teneatur amare, ostenditur primò: Quoniam homo pro facultate tenetur imitari
Deum; in Deo autem idem est amans & amatum, & maximè Deus seipsum amat;
Rõ prima quare homo quoque seipsum primò & maximè amare tenetur. Confirmatur: quoniã
Confirmatio. illum maximè tenemur amare, cui recta ratione summum bonum competere opta-
mus: at summum bonum, quod est fęlicitas, ob quam nati sumus, nobismet primò &
maximè comperere optamus: quare nosmetipsos maximè tenemur amare; veluti
etiam, non alios, sed nosmetipsos primò & maximè tenemur ornare virtutibus, qua
Alia ratio. rum munere summum bonum consequimur. Insuper: Si amor conformitatem & si
militudinem sequitur, vnusquisque est sibi apprime similis, cum in eodem similitudo
eminenter includatur; vt elicitur ex primo de ortu & interitu cap. de actione. Præte- C
Ratio tertia. rea: Nos cætera magna ex parte diligimus gratia nostri; quare amor nostri est finis
& causa, vt cętera diligamus: regula aũt est, q̃ propter quod vnumquodque, illud ma
Rõ quarta gis est. Insuper: Cum lege Naturę & Dei teneamur amare proximum, quia vnusquis
que est sibi maximè proximus, maximè ea lege tenetur amare seipsum: & cum eadẽ
lege teneatur amare proximum, tanquam seipsum, si tanquam seipsum, primò igitur
Rõ quinta se diligere tenetur. Insuper: quia Amicitiæ finis est consensio & uitæ vnitio, quibus
vnusquisque secum valet & debet cumulatissimè frui; iure sibi tenetur maximè esse
Confirmatio. amicus. Confirmatur; quia deprauatos homines frequenter damnamus & increpa
mus, quia sui viribus præposterè vtuntur, suorummet sunt proditores, sibi ipsis
sunt aduersi: quod minimè efficeremus, nisi tenerentur sibi maximè esse amici. In-
Alia confirmatio. de euenit quòd, dum maximam dilectionem indicare cupimus, asserimus; non se-
cus amare alium, ac nosmetipsos; & gratias perinde nobis esse gratas, dum confe-
runtur in alium, ac si in nosmetipsos collatę fuissent. Ex aduerso, minimè apparet de
Rationes pro parte aduersa. bere hominem primò & maximè semetipsum diligere; quoniam inspicimus ex ni- D
mia sui dilectione ortum ducere omnia vitia: Ob id Plato in 5. de Legibus affirma-
Rõ prima. uit, nimium sui ipsius Amorem omnium peccatorum omnibus semper esse causam;
occæcatur quippe erga amatũ qui amat: Ideo ex eo q̃ nosmetipsos diligimus, nobis
indulgemus, labores uitamus, voluptatẽ omnium malorũ escã sequimur, nobis om-
Confirmatio. nia parcimus; cũ tñ cõtra aliis multa parcere teneamur, nobis verò nihil: Hinc φιλαυτία
hoc est sui dilectio, vt vitiũ damnatur: Et in Euangelio monemur, q̃, nisi granũ fru-
menti cadens in terram mortuum fuerit, nullum fructum afferet; & qui diligit ani-
Rõ secũda mam suam in hoc mundo, in uita ęterna perdet eam. Præterea: Qui primò & ma-
ximè seipsos diligunt, cætera minus amant & optant; ac propterea vt superbi cætera
Rõ tertia. negligunt, se præferunt aliis, & se solos laudant & commendãt. Insuper: Omne,
quod amatur & optatur, eatenus amari debet, quatenus bonũ est; quare vnumquod
que, vt melius est, ita censeri debet optabilius & dignius amore: At Deus &
Intelligentię sunt meliores nobis, & bonum commune præferendum est bono pro-
prio:

A prio: Quare Deum, Intelligendas, & bonum Reipublicę flagrãtius, quàm nosmetip
sos diligere & optare debemus. Ideo iure optimo cõmendantur illi; qui pro Patria
pro sua Republica, pro Deo, diuitias ac propriũ sanguinẽ effuderũt. Res itaq; satis per
plexa & dubia est, de qua a variis varia dicuntur. Sentẽtia fuit Pythagorę, vnumquẽ Pythagoras.
que teneri post Deum maximè reuereri seipsum. Aristoteles in 2. de Rep. cap. 3. cõ-
mendauit amorem suimet, at nimiam sui dilectionem vituperauit, dixit enim. Nec Aristoteles.
quidem sine causa erga se quisque habet amicitiam, quin potius hoc est naturale: nã
licet amantem esse sui, iure vituperetur; id tñ non est seipsum amare, sed plusquam
oportet amare, &c. Insuper de hac difficultate multa dicit 9. Mora. Nico. cap. 8. &
demum colligit virum Probum debere amantem sui esse; ita enim honesta ager, &
per honestas actiones se amatum perficiet: Improbum verò non oportere sui aman-
tem esse; nam sibi & proximo cuique nocebit, vitiosis animi sui perturbationibus
obtemperans. Ex qua Aristotelis resolutione non conspicuè constat, an dilectio sui
reddat hominem probum vel improbum, neque an Vir probus primò & maximè se
B diligere debeat: Ideo hoc exactius est explicandum.

Resolutio Difficultatis, An Homo debeat se primò & maximè diligere. Cap. XVIII.

VT propositæ difficultatis clarior refulgeat resolutio, Accipio primò, Ami- Primum quod accipitur.
citię nomen dupliciter vsurpari: sumitur namque pro Amicitia vera in
pręcedentibus definita, quæ in vno seruari non potest: sumitur insuper la
tius pro quauis dilectione & consensione, in qua significatione potest ho
mo sibi dici amicus; rectius tamen seipsum amans diceretur. De qua latè sumpta Alterum quod accipitur.
Amicitia loquens dico, in homine duplicem esse cognoscentem, appetentemq́ue fa-
cultatem: sensum scilicet, & rationem: in quibus triplex potest considerari cõsen-
sio & amor; Vnus sensus, & appetitionis eius, suimet; Alter rationis, eiusq́ue appe Triplex interna cõsensio & lis.
C titionis, suimet; Tertius sensus, & rationis: & hic Tertius magis propriè Amor &
Amicitia dici potest, cum versetur inter duo distincta. His tertiò addo, ex facultati
bus enumeratis duplicem consurgere hominem; vnum externum, corpore & sensu
constitutum; alterum internum, ratione & Mente formatum: ille est vmbra & ima- Tertium quod accipitur.
go quædam, hic verus est homo: ille est tanquam Materies conflati ex vtrisque, hic
tanquam forma: ille instrumentum & famulus, hic faber & dominus: Ille obnoxius
est morti, Hic ex parte Mentis diuinus & immortalis. Hęc distinctio cum a Philoso
phis tum a Theologis approbatur: Platonici tamen a Theologis non dissentientes, tri Platonici.
plicem ponunt hominem; sensitiuum, rõnalem, & idealem. His præassumptis dico,
sensuum cum ratione duplicem esse Amicitiam, duplicemque Inimicitiam. Vna Ami Sẽsus & rõnis duplex amicitia.
citia est, dum appetitiones sensuum cum recta rõne cõsentiunt, vt in viro probo:
& hęc in nobis, ex sententia Pythagoræ, est fęlix Harmonia, ex sententia Stoicorũ,
est Pax omni pace salubrior; ex sententia Platonis in secundo dialogo de Legibus, est
vniuersa hominis Virtus; ex sententia Aristotelis est fructus optimę disciplinę; ex
D sententia Theologorum, est interitus grani frumenti pro futura segete. Altera Ami
citia est, dum sensus sibi rationem mancipat, & ratio sensum sequitur, idq́ue solum
iudicat bonum, quod sensui satisfacit; quod competit Viro vitioso: & hęc est deter-
rima consensio, perniciosa conspiratio, adulatio interna, ac assentatio quauis inimi Duę internę dissensiones.
citia deterior. Prima conspiratio est salubre Regnum, Hęc verò est Tyrannis infestis
sima. Vt duę sunt internæ consensiones, ita duæ sunt dissensiones, pugnę, & inimi-
citię; Incontinentia scilicet, & Continentia: Illa perniciosa, hæc salutaris. His ex- Resolutio difficultatis.
plicatis, facile modò est difficultati satisfacere. Quæritur, an sui dilectio sit proba; &
si est proba, num teneatur homo semetipsum maximè diligere. Respondens dico.
Dilectio sui est duplex: Vna, qua indulgemus externo homini: & hæc vulgo φιλαυτία
siue sui dilectio nuncupatur, qua incontinentes se amant; quæ perniciosa, & dam-
nanda est: Altera, qua externus homo interno obtẽperat, inferior subiicitur superio
ri; & est constitutio partiuo animæ consentanea naturæ: prima est dilectio cæca,
hæc oculatissima: prima Tyrannica, hæc Regia. Et quia hæc sola est re vera sui di

Cõclusio. An deceat homo se maximè diligere. Se diligere dupliciter.

lectio, cum sui bonum quærat; iurè hanc assertionem elicio, Dilectionem sui bonã esse. A Cum aũt homo debeat se verè diligere, quærebatur secundò, an debeat se primò & maximè diligere. Pro solutione accipio, se diligere dupliciter contingere posse; vel vt obiectum dilectionis; vel vt subiectum, cui obiectum & bonũ quod optatur iungi debet. Homo vt obiectũ primò & maximè debet diligere Deum, & eminentiora se, a quibus pendet & perficitur, non aũt se ipsum; nam obiectum vnumquodq; tanti facere debemus, quantum sui natura preciosum est: Sic itaq; vt obiectũ tenemur Deũ toto corde diligere. At si quæritur, an debeat homo se maximè diligere vt subiectũ, adhuc vtendum distinctione, & dicendum: Id, quod optatur, vel est bonum vtile vel iucundum, vel honestũ.

Pro vtili & iucundo nõ semper homo debet se maximè diligere.

Si vtile vel iucundũ, non debet homo semper se maximè diligere, non.n. semper sibi maximè debet quærere iucundum & vtile, nam homo rectè affectus præfert frequenter vtile vel iucundum Amici vtilitati propriæ. Hoc asserit Arist. 9. Mora. Nico. cap. 8. inquiens: Magnã igitur sibi honestatem sumunt atque eligunt viri probi, pecuniasque libẽter proiecerint ac profuderint, vt amici amplio- B res consequantur; Amico enim pecunia, ipsi honestum quæritur, &c.

Neque ẽt pro attinentibus ad honestum.

Si aũt loquimur de bono honesto, & complicatis cum eo: Vel loquimur de Laude, Gloria, & Honore pro signo sumptis, & hęc maximè Deo tribuẽda sunt; & nonnunquam potius amico sunt derelinquenda, & viris sublimioribus, quàm pro se eligenda.

De quo sit verum, quod homo teneatur se maximè diligere.

At si loquimur de bono honesto pro metitis, quales sunt Virtutes & actiones probæ, ita vnusquisque pro se primò & maximè hæc expetere debet; & hoc Amore, vt ad subiectum perficiendum relato, tenetur vnusquisque se maximè diligere, non Deum: quia Deus non est diligendus vt natus perfici, sed vt obiectum cuncta perficiens: & quicunque Deum maximè venerantur & colunt, ex eo ꝙ Deum colunt, maximè sibi ipsis hac amicitia sunt amici; cum se maximè perficiant, & in colentem summa bona redundent.

Di. Augustinus Aristoteles.

Ita seruatur vera sententia Diui Augustini in libro de Amicitia dicentis, Fundamentum verę Amicitię esse Amorem Dei: Similiter seruatur vera sententia Aristotelis in 9. Moralium Nicom. asserentis, Nos teneri pro Amico pecuniã, pro nobis met honestum quærere. Ex his lucidissimè elicitur resolutio vniuersę difficultatis. C

Duæ proponuntur ac diluuntur Difficultates ad Sui Dilectionem pertinentes. Cap. XIX.

Pulchra dubitatio

VAria possunt homini se diligenti occurrere, vel saltem ratione excogitari; quæ illum adeò reddant ancipitem, vt, quam partem præeligere debeat, penitus ignoret: Veluti si nobis offeratur optio eligẽdi summum bonum, vel pro nobis, vel pro vniuersa patria; dubium est, pro quo id præeligere teneamur.

Altera dubitatio.

Insuper: Si homo primò & maximè vt subiectum natum perfici debet se diligere; dubium est, an ob id debeat pro sui perfectione expetere quemuis perfectionis gradum; veluti perfectionem competentem Intelligentiis cęli, vel etiam ipsimet Deo?

Solutio primę difficultatis.

De prima difficultate loquens, res pro omni parte videtur dubia: Quòd non debeamus præeligere summum bonum patriæ, ostenditur; quoniam bonum cõ D mune est maius, & præferendum est proprio; ita pro salute patriæ vitam effundimus: Quòd teneamur præeligsre summum bonum proprium, colligitur ex dictis in præcedente capite; vnusquisque enim se primò & maximè, vt natum perfici summo bono, tenetur diligere. Respondens itaque dico, Vnumquenque teneri primò & maximè optare ac prǽeligere summum bonum proprium: de hoc liberalis esse nemo potest, hoc pro facultate quærere & præeligere tenetur; & hoc, nedum summo bono vrbis, sed totius quoque orbis præferri debet; vnusquisque enim tenetur maximè de sua vltima & absoluta perfectione esse solicitus: quid enim prodest bomini, si totum Mundum lucretur, Anima verò eius detrimentum patiatur? Et dum instatur, quia bonum commune præfetendum est bono proprio. Respondeo præferendum esse absolutè, at non semper ab eo, cui propriũ cõpetere debet; vnusquisq;.n. natus est, vt de suo sũmo bono maximè sit solicitus, nec vt aliis cõcedamus vitã ęternã, pro nobis præeligenda est dãnatio: sed tãtũ vera est ea sententia, dum præeligentes bonũ cõmune, actionẽ agimus præclarã & bonã; ꝑ quã nosmetipsos perficimus, & sũmo bono red-

A no reddimur digni: & propterea minimè ex nostra sñia inferendũ est, non debere ho minem pro patria diuitias effundere, mortemque obire: immo maximè id facere te netur: quoniam, cum id agat, pro se eligit id, quod est optimum: nempe probitatẽ actionis, ex qua eius summum bonum consurgit: vitam verò & diuitias, minora bona, pro patria effundit. Hinc inspicimus, hæc duo inter se pugnare; vt aliquis salutem præeligat aliorum, & damnationem sui: nam præeligere salutem aliorum, est actio proba, ex qua non prodit nostra damnatio. Si autem id accidat ex euentu, vt dum exemplo viri improbi corriguntur alij; tunc locum habet ea sententia (Non est efficiendum malum, vt inde prodeant bona) Sed hæc derelinquenda sunt Theologis, quorum decretis me toto corde subijcio. Altera dubitatio erat, num homo recta ratione quamlibet perfectionem pro se optare debeat; vt eam separatarum Mentium, & Dei. Res est dubia: nam si homo maxime se diligere debet modo iam explicato, videtur etiam debere optare quemlibet perfectionis gradum; adeò quod, si ei daretur facultas, vt euadere posset Deus, videtur quod debeat id bonum sibi preli- Solutio secundæ difficultatis.
B gere. Respondeo: Recta ratio solùm quærit id, quod suæ conditioni est accommodatum: quærere id quod suæ conditioni non competit, non est diligere se, nam se diligere est quærere sui conseruationem & perfectionem, non autem in alienam suæ naturę permutationem; & si homo id optaret, officio suo erga creatorem Deum non fungeretur: huiusmodi autem cogitationes; quæ naturæ rerum aduersantur, secum pugnant, pietatemque erga Deum euertunt; reijciendæ, negligendæ, & despiciendæ sunt penitus: ac simul gratię referendæ sunt Deo, qui nos ex nihilo in gradum hominis eleuauit.

Quibus conueniat Amicitia, Cap. XX.

Forma omnis, quę in subiecto aliquo recipitur, quò fuerit præstantior, eò plures ac eminentiores conditiones exposcit: cum igitur Amicitia in mor- In Amico primò requirit Virtus.
C talibus apprime fulgeat, & pręclarissima forma sit; iure optimo varias ac præclaras exposcit conditiones. Nam primò, cum sequatur virtutem, in illis solis locum habet, in quibus virtus reperitur & fulget: Pręter quam Virtutem alię quoque multæ requiruntur conditiones ad Naturam, Fortunam, Studiaq; pertinentes; sine quibus Amicitia, vel omnino consistere nequit, vel obscura est penitus & tenebricosa. Exposcit pclara Amicitia Virum nobilem, nisi sanguine & splendore maiorũ, saltem aio proprio: Versatur inter eos, qui Vrbes colunt, ciuilẽ & ingenuã vitã ducunt; consimiles sunt ætate, studio, & moribus; non valde sunt egeni, nec nimium opulenti, non ambitiosi, non morosi, non inuidi, non leues, non suspiciosi, non senio consumpti, nec nimium iuuenes; non summopere suę vtilitati, suęque commoditati addicti; sunt ad bene merendum procliues, potiusquàm ad repoścendum: adeò ut eam sententiam probent. Nobilitas. Ciuilitas. Paritas ætatis, studiorum, & fortunę.

Extra Fortunam est quicquid donatur amicis.

Ac alteram.

Hoc habeo quodcunque dedi

D Beneficentia.n. maximè oium ingenuos aios deuincit. Eis quoq; congruẽter competit, qui nõ nimium prospera eueħuntur fortuna, nec nimium aduersa premuntur, extrema enim amicitias sæpe dissoluunt, vt media seruant & confirmant: qui sunt memores beneficiorum receptorum, sunt tranquillo animo præditi, non ad iram nimium propensi: In cotum temperamento Principatum obtineat dulcis sanguis, qui tamen constantiam & moderationem recipiat a congruente portione bilis atræ, & contemperetur a dulci pituita. Quòd si eueniat, vt amicorum vnus sit per naturam impatiens & pronus ad iram, alter saltem debet esse mitis & lenis; vt eius lenitate alterius furor & celeritas contemperetur. Hoc docuit Homerus, qui Patroclum arrogantem Achilli leni, & Diomedem Stenelo amicitia iunxit; quorum alter iniurias vlcisci, alter vlcisci dicideret; vt accurate oratione tertia considerauit Themistius adeò vt minimè sit necesse, omnes in omnibus semper esse similes. Insuper; qui verè & diu futuri sint Amici, non soliciti nimium & faciles esse debent ad sibi parandos amicos, nec multos quęrant; qui enim citò sibi conciliat amicos, citò amicitiam Homerus
dissoluit;

tarch.

dissoluit; & qui multos quærunt, nemiuem verè habent amicum. Ideo rectè dixit A
Plutarchus in libro de multitudine amicorum, copiam amicorum parere inopiam eorundem: ac idipsum affirmauit Aristoteles in 9. Moralium cap. 10. difficile enim est multos conciliare, ac in vnum redigere, cum vix idem homo semper sibimet consentiat. Inter Principes amicitia rara est; nedum, quia inter paucos difficile est sibi consimilem moribus, studio, & propensione inuenire; verùm insuper, quia interna quadam de suo regno suspicione turbantur, summo flagrant desiderio regnandi, vehementique primarum dignitatum appetitione efferuntur: quibus de causis, nedum amicitiæ, verùm etiam conspirationes & fœdera Principum, frequenter sunt inconstantia & solubilia. Insuper eis quoque minimè datum est domesticè & liberè vnà versari, communêque vitam ducere, vt aliis. Propterea Principes nonnunquam cum sint procliues ad amicitiam, nec valeant propensionem suam cum alio Principe explere; priuatum aliquem ob sui Virtutem diligunt: & deposita per congruens tempus maiestate Regia, libenter eo priuarè familiariterque fruuntur; quasi amico pari, nisi dignitate fortunæ, saltem affectionibus & ornamentis animi. Insuper B
Mares inter se veriore Amicitia ligantur, quàm fœminæ; cum viri magis in actionibus versentur, liberiores sint, & ornamentis animi accurariorem dent operam: fieri tamen potest, vt saltem secundo loco amicitia inter fœminas versetur; ac etiam tertio (obscurior tamen) inter marem & fœminam: Vbi enim Virtus seruari potest; ibi amicitia hæc, de qua loquimur, locum habere valet. Demum: Si ad communes Rerumpub. formas conuertimur, & communes earum amicitias consideramus, inspiciemus in Republica optimatum præsertim amicitiam fulgere; in ea enim Virtus Regnat. Ideo rectè Maximus Tyrius Sermone quarto asseruit, Rempub. optimatum plenam esse Amicitiæ, Remp. autem popularem esse adulationem meram. At plenior (vt censeo) esset sententia, si diceremus: Popularem esse diuersorium ambitionis, Tyrannidem adulationis; Regnum verò esse statum reuerentiæ, obseruantiæ, & pietatis; Remp. optimatum, sedem esse Amicitię.

Inter Principes Amicitia rara & breuis magna ex parte est.

Inter mares potius quam inter fœminas Amicitia. Amicitia etiam inter fœminas.

Per qua Amicitia dissoluatur. Cap. XXI. C

EA, quæ intereunt ac dissoluuntur, vel per suum contrarium, vel per suarum conditionum euersionem pereunt: quare idipsum de amicitia euenire putandum est. Amicitiæ cum inimicitia tum adulatio aduersatur: inimicitia apertè, latênter adulatio: inimicitia intus & extra; at adulatio cũ extra æmuletur amicitiam, intus ei insidias parat, doloque eam necat & eneruat: Ex inimicitia plurimę prodire possunt vtilitates, vt Plutarchus cumulatissimè patefecit, ex adulatione nulla, detrimenta verò plurima. Quomodo adulator ad amicum se habeat, quàm magna inter adulationem & amicitiam sit differẽtia, tam latè & eleganter a Tyrio Maximo in quarto suo sermone explicatum fuit; vt superuacaneum censeam de eo loqui, & cumulatè dicta repetere: & præsertim, quia apud Plutarchum id ipsum latissimè legi potest. His itaque contrariis amicitia eneruatur & dissipatur; similiter quoque per euersionem conditionum, quæ pro ea requiruntur, euertitur & euanescit: & præsertim, dum in altero amicorum vitium aliquod manifestatur, quod prius latuerat; ac mutuę virtutum & reciproci amoris actiones deflorescunt. Maximè etiam amicitias dissoluunt varię ac necessarię occasiones, quibus mutuus congressus, vitęque vnitio seiungitur; veluti locorum distantia, studiorum, vitęq; generis permutatio, & similia: hæc enim sensim amicitiæ ligamenta relaxant, & demum diluunt penitus. Ideo dixit Arist. 8. Moralium Nicomachiorum cap. 5. Loca non dissoluere amicitiam absolutè, sed muneris functionem; at si diuturna fuerit absentia, amicitię quoque obliuionem efficere: Propterea dictum est, taciturnitatem amicitias quamplurimas dissoluere. Nos tamen, vt in parandis, ita in dimittendis amicis, nec faciles nec celeres esse debemus: & nisi cogat necessitas, probatã amicitiã tanquam rem sacram minimè violare debemus. Absentem, cuius probitatem nouimus, quem literis salutare valemus, ac uirtutis quibusdam actionibus ei respondere, amare profectò possumus: at minimè unà cum eo frui exactè ualemus principali fructu amicitię, in communis uitæ & consuetudinis coniunctione collocato;

Inimicitia & adulatio.

Tyrius Maximus. Plutarchus.

D

A cato; & propterea vel cum eo amicitia non diu seruatur, vel non est singulis suis numeris absoluta. Cum amicitia sit maxima quædam vnitio, per quam dulcissimè fruimur bonis animi alterius amici; ac eis fruamur ratione præsertim, visu, & auditu: hinc oritur, quod dementes, cęci, & surdi, non sunt nati exactissimè frui fructibus amicitiæ. Cæci, cum sint in perpetuis tenebris collocati, maximè socium quęrunt & expetunt; vt euenit nobis videntibus, dum in tenebris sumus collocati: at non propterea veræ amicitiæ suauissimo fructu frui valent, ex mutuo aspectu consurgente. Id ipsum accidit surdis, qui per vocem animum patefacientem non valent bona animi alterius amici degustare. De viro demente res est conspicua. Propterea amici, vt ratione, ita sensibus bene valere debent. Fertur de Amore, quòd amantium iræ amoris sunt redintegratio. Quę sententia est vera de ira ex leui causa orta: Insuper est vera pręsertim de Amore lasciuo solam quęrēte voluptatē in quo amore quærelarum & iræ variç locum habent occasiones; a quibus indignationibus cum nos ea voluptate priuemur, quam summopere optamus, euenit vt mox ob indigentiā
B vehementius in eam feramur; dulciusque illa fruamur; non secus ac, dum aliquandiu detinemur ne acrem inspiremus, mox vehementius illū ducimus ac anhelamus. At in amore ad amicitiam pertinente non tot querelę locum habent: solum hoc experimur; quòd, dum amici cōsuetudine per dies aliquot priuamur, mox dulcius ea fruimur priuatio enim ea est, per quam possessio rerū nobis redditur dulcior & iucundior. Insuper; Vera quoque est sententia illa relata & approbata ab Aristotele in 7. de Repub. cap. 7. Fratrum & amicorum dissensiones esse grauissimas, nec iniuria profectò; nam a quibus iuuari se beneficio oportere existimant, quosque iudicant teneri id efficere, ab eis tum lędi tum beneficio priuari summopere ęgreferunt: & præsertim indignantur; dum ipsi vehementer amant, & vice versa se amari non percipiunt. Inde quoq; ortum ducere putandum est; quòd, qui valde amant, valde odio prosequuntur; nam vehementer indignantur, & opposita in eodem nata sunt fieri.

Amentes, Cæci, & Surdi non pfectē frui possunt munere amicitię.

An Iræ amantium sint amoris redintegratio.

Amicorū dissensiones difficiles.

C
An Fœlix egeat Amicis. *Cap. XXII.*

HVmana conditio adeò impotens & imbecilla est, vt in omni gradu, statu, & conditione multis egeat; & pręsertim Amicis, qui nobis ipso quoque igne & aqua magis sunt necessarii, vt Plutarchus in libro de discrimine amici & adulatoris elegantissimè docuit: Est tamen dubitatio de viro fęlici omni ex parte perfecto, an amicis egeat necne. Sententia est Stoicorum; ei, in quo Virtus insit, nihil deesse: Inquit Plato, & cum eo Aristoteles; summum bonū ex se esse satis, & nullo egere, Virumque fęlicem seipso esse contentum: Addit Plato in Lyside disputans & dubitans, Bonus vt bonus est sibi satis; qui sibi est satis, aliud nō expetit, alioque non eget; quare non eget Amicis: Inquit Boetius Aristotelem sequens in tertio de cōsolatione Philosophica, Summum bonum esse statum omnium bonorum aggregatione perfectum. Ex his colligimus, virum fęlicem externis bonis non egere: & cum amici inter externa bona numerentur, non videtur fęlix egere amicis. Ex aduerso, Virum fęlicem egere amicis, cum ratio, tum experiētia docet:
D Fęlicitas.n. in vsu virtutis est posita, & cū amicitia sit fructus ac vsus quidam Virtutis satis īsignis, summopere viro fęlici vr̄ esse necessaria; alioquin careret perfecto Virtutis vsu. Propterea inter maximas Tyrāni calamitates hęc numerat vt amicis careat; calamitas aūt a viro fęlici longè abesse dēr: Et Alexandrū Macedonē interrogāti cuidā, vbi Thesauros haberet, Amicos ostendisse ferunt. Pręterea; Vir fęlix omni bono cumulatissimè fruitur: Qui autem caret amicis, duplici ratione priuatus est bonis; primò, quia caret amicis, qui sunt maximum externorum bonorū; secundò, quia caret perfecto vsu cęterorum bonorum, principalis enim eorum vsus est amicis opē ferre ac benefacere. Pręterea: quia esse est bonum, ideo vnusquisque per naturam expetit esse, tum improbus, tum probus; & magis probus, quàm improbus, vt docet Aristoteles nono Moralium Nicomachiorum cap. 9. Cum igitur esse sit bonum, a viro probo præsertim optabile; magis esse erit magis optabile: at amicus est alter ipse: quare vnà cum amico magis est, cum sit geminatio ipsius esse; & propterea magis optabitur. Vt igitur homo sit omni ex parte perfectus, amicis eget, alioquin

Virum fęlicē non egere Amicis.

Stoici.

Plato.

Arist.

Boetius.

Virum fęlicem egere Amicis.

Alexandri Magni Responsio.

esset nō integer Androgynus, sed scissus, & impotēs homo: non animo, non manibus, A nō viribus maximè valeret; quia careret geminatione horum, quæ viro prædito amicis fęlicissimè competit. Præterea; Homo est animal Ciuile, natum viuere in cętu & congressibus hominū, & pręsertim amicorum: propterea, dum caret amicis, destitutus est postrema perfectione; ad quam per naturam rectè se habentē, non deprauatam, facilis est & procliuis. Colligamus itaque Virum destitutū amicis, non cumulatè, nec omni ex parte esse fęlicem. At pro clariore veritatis explicatione duo sunt accipienda, ex quibus tres elicientur assertiones

Accipiēda ꝑ solutione.

Accipiendum primò, fęlicitatem humanam esse duplicē; ciuilē vnam, alteram in contemplatione collocatam, ex quibus tertia integra ac omni ex parte perfecta consurgit. Accipiendum secundò, amicitiam dupliciter vsurpari; cum pro amicitia, quæ solum vtile vel delectabile quærit; tum pro ea, quæ exacta est, & nil quęrit nisi honestum.

Prima assertio.

His assumptis, Prima assertio hæc sit: Vir fęlix non eget amicis primi generis; nō.n.iucundū & vtile ab honesto seiunctū q̄rit, sed solū honestū magnifacit: Hæc assertio approbatur ēt ab Arist. 9. Mora. Nicom. c. 9.

Secūda.

Altera assertio sit: Si loquimur de fęlicitate Ciuili, ea eget amicis; B non tāquā externo aliquo ab ea seiuncto, sed tanquam parte sui; non quidem principe, sed cum principe iuncta & colligata: Nam quamuis amicus sit bonum externum & fęlicitas sit bonum internum, sitque actio immanens, vt dicitur 9. Metaphysicæ cont. 16. tamen dilectio amici, & actio honesta respiciens amicum, est quid internum & portio quædam fęlicitatis: Non tamen dicitur pars principalis; quia non externus amicus, sed virtus probaque actio in constitutione summi boni principatum obtinent.

Tertia.

Tertia assertio sit: Loquendo de fœlicitate in contemplatione posita, ea eget amicis, non tanquam sui parte (non enim in morali actione est posita) sed tanquam connexo & consequente; non secus ac virtutes morales contemplationem sequi dicuntur.

Diluuntur aduersæ rationes.

Ex his facilè colliguntur solutiones aduersarū rationum. Stoicis enim asserentibus Virum sapientem & probum nullo egere, respondendum est; virum probum non egere amicis pro formanda sua probitate, sed pro vsu eius. Præterea secus se habet de viro probo, & fęlici ex sententia Aristotelis; qui non in Virtute, sed in C eius vsu summum bonum collocauit: ac se habeat ex sententia Stoicorū, qui in sola virtute id positum existimarunt. Sic itaque ex Peripateticorum sententia fęlix nō absolutè dicetur egere fructu amicitię; quoniam includitur in eius fęlicitate, vt dixi.

Seneca.

Seneca vnà cum Stoicis discrimen posuit inter egere, & ei opus esse; dixit enim, virum probum & sapientem alio non egere, multa tamen ei opus esse: At ipse Stoicorum more, vt noui aliquid videatur dicere, verba mutat, non sententiam. Addebatur, summum bonum ex se esse satis, & fęlicem seipso esse contentum. Respondeo, Fęlicitatem ciuilem seipsa esse contentam, quia vsum amicitiæ vt sui partem includit: Alteram esse satis intus, at non extra; esse satis quoad attinentia ad essentiam, at non quoad connexa & sequentia.

An in Aduersa, vel in Secunda Fortuna, magis egeamus Amicis. Cap. XXIII.

D

Quòd in aduersa fortuna magis egeamus amicis. Quòd in secunda.

EX resolutione præcedentis difficultatis altera non leuior emergit, & est: cum & fęlices, & non fęlices, egeant amicis, num eis in secunda, vel potius in aduersa fortuna magis egeant? Quòd in aduersa eis magis egeant, ostenditur: Nam indigentia malum est ac priuatio; mala aūt ex aduersitatibus, non ex prosperitatibus prodeunt. Ex aduerso, quòd magis eis egeamus in secunda fortuna, ostenditur: Nam in prosperitate minuitur Prudentia, quæ in aduersitate perficitur; & propterea in prosperitate, vt duce & consultore egemus amico. Præterea; Tunc magis amico egemus, dum per amicum magis perficitur amicitiæ munus: At cū amicitia in eo magis sit posita vt colamus quàm vt colamur, in fortuna prospera magis perficitur amicitiæ munus; quia absoluitur munus colētis in aduersa verò eius qui colitur: iure igitur in prospera magis amicis egemus; tunc enim valemus in maiora conferre amicum beneficia, eiq; magis prodesse, quod maximè optamus. Et confirmatur: quia (vt inquit Arist. 9. Moralium Nicoma-

chiorum

A chinrum cap.9)amici potius est beneficia dare quàm accipere, quod cum facere valeamus in prospera fortuna, in ea eminentiori modo egemus amicis. Aristoteles (Arist.) nono Moralium Nicomachiorum capite vndecimo mouit hanc difficultatem, eamque diluens dixit; amicos in aduersa fortuna magis esse necessarios; in prospera vero maius afferre ornamentum, illustriusque conferre ad nbeundum Virtutis & amicitiæ munus: Et iure profectò. Nam aduersa fortuna nos priuat necessariis pro seruanda vita, necnon instrumentis pro assequendo fine; ideo tunc amici magis dicuntur necessarii: In secunda autem fortuna conducit ad potiora; nam in pluribus seruare licet, potiora minus absolutè esse necessaria: Tactus magis est necessarius, at visus est præstantior, vt patet ex calce tertii de anima: Artes magis sunt necessarię scientiis, cum tamen scientię dignitate pręstent. Sic itaque in prospera fortuna modo illustriore conducit amicus, conducit enim pro prudentia, quia (vt inquit Seneca) Fortuna, quem fouet, stultum reddit; ideo tunc maximè egemus fideli & prudenti consultore: Insuper conducit, pro vsu secundæ fortunę, pro
B obeũdo virtutis munere, ac pro absoluendo principali officio amici; cuius maximè proprium est diligere, & opem ferre: Et demum conducit, vt fęlicitate cumulatè fruamur; nam inquit Arist. 9. Moral. Nicom. cap. 9. Nemn vellet in summa solitudine omnibus opibus abundare, & copiis. Colligamus itaque ex tradita distinctione, in aduersa fortuna nobis magis necessarios esse amicos, ac eis nos absolutè magis egere: at in prospera magis egere cum additione, boc est ad præstantiora obeunda munera. Hinc oritur, quòd in prospera fortuna promptè hilarique animo debemus vocare amicos, in aduersa vero tardè & lentè; Econtra tamen tenemur nos promptè & cirò ad amicum infortunatum properare, lentè ad fortunatum: vt nono Moralium Nicomachiorum cap. 11. nos monuit Aristo. Traditę Distinctioni alteram nos superaddere valemus: dum enim quęritur, an in aduersa, vel in secunda Fortuna magis egeamus amicis; respondendum censeo, egentem posse considerari dupliciter: (Altera distinctio.) vel vt bominem, vel vt amicum: Si consideratur vt homo, magis amico eget in aduersa fortuna; homo enim ob sui imbecillitatem, & fortunæ aduersitatem multis
C eget; at dum consideratur vt amicus, qui in eo præsertim est positus, vt amet, opemque ferat; ita in secunda fortuna magis dicetur egere. At instabatur; quia egere est malum, mala ex prosperitate non prodeunt. Respondeo: Egere amicis in fortunæ prosperitate, est indigentia pro distribntione bonorum, quæ ex copia prodit; (Soluit aduersa ratio.) bona enim Fortunæ inseruiunt viro fęlici, tamquam instrumenta congruenter eroganda.

Difficultates aliæ ad rem eandem pertinentes Proponuntur, ac Diluuntur. Cap. XXIIII.

IN Rebus varietati & inconstantiæ nbnnxiis difficultates variæ pro omni patte probabiles facilè emergunt, vt de re proposita se habet. Nam quęrere quispiam posset: cum fęlix egeat amicis; num magis illis egeat, dum
D est fęlix, vel ante summi boni adeptionem? Insuper; num homo secundã (Prima dubitatio.) fortunam, dignitatisue gradum magis pro se, vel potius pro amico optare debeat? (Secunda.) Demum; num amicus certam mortem sibi præeligere debeat, ut ab ea liberet alterũ (Tertia.) sibi amicum: ueluti legitut de Pylade & Oreste, quorum unus pro salute alterius mortem adire curabat. Solutio ptimæ difficultatis colligi debet ex dictis in præcedente (Solutio primę difficultatis.) capite, nã homo non fęlix eget amicis pro constitutione fęlicitatis, fęlix verò pro vsu & cõseruatione; Vir enim fęlix, ut sit humana hac fęlicitate fęlix, iam amicos habet: Primo amici sunt magis necessatii absolute, Secũdo ꝓ obeũdis illustriotibus munerũ functionibus. De secunda difficultate; num magis pro amico vel pro nobis optare (Solutio secundę.) teneamur fortunam prosperam, & gradus dignitatis; Dico pro eius solutione; Semper, dum inter duo fit comparatio, cętera pręsupponenda sunt paria: Nam si nos essemus diuites, & amicus egenus, proculdubio magis prn amico, quàm pro nobis optare teneremur prosperã fortunam: econtra, si nos paupertate premeremur. Statutis itaque cęteris paribus, quid est dicendum? Responden: Id bonum quod op

tamus

tamus, si fuerit honestũ, id pro nobis primò & maximè est uptãdum & præeligendũ; A
cęterorum liberales esse possumus, at honesti nequaquam, ut monuit Arist. in Rhet. Si fuerit vtile, siue iucundum; vel ex eo quòd amico id derelinquimus, prodit ex nobis actio præclara, vel ne: Si ea prodit, vtiq; vtile derelinquẽdum amico, & præeligẽdum est honestũ ex eo prodiens, vt si Princeps nobis optionem tribueret, vel præeligẽdi munus aliquod pro nobis, vel derelinquẽdi illud amico; id amico derelinquere debemus: Si autem ea actio non prodit, sed solum absolutè consideramus adeptionẽ boni fortunę, vtique proprietatem pro nobis optare debemus; ita enim præclara liberalitate vsum illius fortunæ amico valebimus concedere. Ideo Arist. in 8. Moralium Nicomachio. cap. 7. dixit: Amico vt homini maxima bona volet euenire, at fortasse non omnia; sibi enim maximè vult quisque bona euenire, &c. Tertia dubitatio obscurior est, non enim constat, num vitã amici nostræ pręferre, & certam mortem pro eius salute pręeligere debeamus. Dicendum tamen censeo, ex varietate cõstitutionis vltimi finis, vario modo sentiendum esse. Nam si pro fine nobis leuiter statuimus solam quandam Mundi inanem gloriam, & vulgarem famam, vt Roma- B
norum plurimi; vel cum Aristotele in hac sola vita summum bonum consideramus ex virtute prodiens ad illud bonum relata; vtique præclarum iudicabitur sua morte amicum seruare: ita apud Scythas Pylades, & Orestes venerabantur, & tanquã Dii colebantur. At si nobis verum finem constituimus, qui est ęterna salus, quo fine cuncta metiri ac dirigere debemus; dicendum censeo, mortem esse duplicem; vnam corporis, alterã animi, quæ est ęterna damnatio. Si occurrat, vt propria corporis morte seruemus amicum a morte animi; vtique id maximè faciendum esset: Hoc nos docuit Dominus noster, qui pro salute non corporum, sed nostrarum animarum mori voluit. At loquendo de morte corporis, id minimè faciendum censeo: sed si Tyrannus decernat, vt duorum amicorum vnus moriatur; non debet vnus eorum sibimet sponte mortem pręeligere, nec etiam solicitus esse debet, pro sui salute ut interficiatur alter; sed sine sui præelectione debet permittere, ut a Tyranno uel a ministris decernatur, quis mori debeat: ita tenetur amicus pro viribus & facultate honestè seruare uitam alterius amici. At certam & conspicuam sibi præeligere mortem, censeo nõ esse faciendum: id enim aduersatur naturæ, & rationi; nemo C
enim sine urgente necessitate debet animam a corporis compedibus soluere. Si tamen eueniat, vt a Tyranno decernatur; quòd duorum carcere detentorum amicorũ, alter eorum pro sui ipsius salute necet alterum; tunc minimè præeligere debemus, vt pro salute nostri alterum interficiamus: quia tunc pro salute corporis scelus patraremus, quod aduersaretur saluti animæ, de qua sola maximè tenemur esse soliciti.

An Amicis aliquid donare valeamus. Cap. XXV.

PVlchra occurrit dubitatio, num amicis aliquid donare ualeamus: nam opinari quis posset, id minimè posse contingere. Ratio est; quia inquit Plato in Lyside, amicos ęquè esse diuites, quia amicorum omnia fortunę bona communia sunt: at ea, quæ sunt communia, donare non ualemus, sed tantùm propria. Confirmatur: quia Stoicorum & Epicureorum sententia fuit, sapientem seipso esse contentum, ac eius omnia esse, ut inquit Seneca Epist. 9. & Pla- D
to in Lyside dixit, sapientem nullo egere, nil optare, sibiq; satis esse: at ei, cuius omnia sunt, qui sibi est satis, qui nihilo eget, nilq; optat; dono aliquid dare minimè ualemus. Veri amici sunt uirtute pręditi & sapientes; quare eorum omnia sunt, nulloq; egent. Nil itaq; amicus amico donare potest, tanquam amico: nec alii ei aliquid donare ualent, tanquã Virtute prædito & sapienti. Cõfirmatur; quia Sapiens despicit Fortunæ bona, despicienti aũt non sunt munera tribuenda. Insuper multi sapientes renuerũt oblata munera, ut Heraclitus, Diogenes, Plato, & alii; & iurè profectò: Nã qui munera accipit, alteri se subiicit, & uinculo ea repẽdendi ligatur: at sapiens libertatẽ q̃rit, & uerè dr̃ liber. Ex aduerso, cũ Amicũ Amico, tum cęteros uiris amicis & sapiẽtibus, multa dare inspicimus; ac eos a uariis uaria recepisse munera cõpertum est. Vt appareat resolutio difficultatis, sententię nonnullæ breuibus primò sunt explicandę. Dr̃ sapientem sibi esse satis, & nullo egere; hoc referri debet, non ad uiuendũ, sed ad beatè uiuendum; nam ad uiuendum multis eget: sed ad beatè uiuendum, (si loqui-

mur

Plato.

Stoici. Epicurei. Seneca.

Posse dona amicis & sapientibus dari. Solutio. Quomodo amicorũ omnia cõmunia.

Amor com Stoicis) contentus est animo suo, & virtus ac sapientia est ei satis (Si verò loquimur cum Peripateticis) dicendum est; quòd nullo eget, vt parte principali; sed multis eget, vt instrumentis. Ideo dixit Aristoteles in primo Moralium Nicomachiorum, absque bonis, quorum domina est Fortuna, non posse hominem esse fælicem. Insuper altera sententia; dum dicitur, Amicorum omnia esse communia; intelligi debet de bonis fortunæ: Et ideo dixit Aristoteles in primo Moralium Nicomachiorum, quòd ea, quæ facere possunt amici, nos quoque posse facere dicimur: Insuper hæc sententia est vera de vsu, at non de proprietate; Amicorum omnia fortunæ bona sunt comunia quo ad vsum, at quo ad proprietatem sunt distincta. Tertia sententia est, sapientis omnia esse: quæ vera est primò munere vsus, nam (vt rectè dixit Plato, & approbauit Cicero in lib. de finibus) solus sapiens scit rebus omnibus vti: secundò est vera ex parte appetitionis; ipse enim cõtentus suis bonis nil appetit: tertiò est vera ratione rectæ constitutionis animi; nam eius sunt omnia, quia sapientię auro eminenter fortunæ bona continente verè diues est; cum enim sapientiæ auro sit diues, supra fortunam elatus omnia superat, omnia vincit, omnia sibi subiicit, nec timet priuari auro in Thesauro mentis collocato: Ille verè dominus est bonorum fortunæ; quia eis imperat, non se illis subiicit: Ideo rectè de Auaro dicitur, quòd sit seruus diuitiarum, non autem eius sint diuitiæ. His demum addere debemus, non temere quælibet munera, nec a quocunque esse recipienda; nam nec superuacanea, nec a Tyrannis, nec a viris prauis ea recipere debemus. Iure itaque nonnunquam Sapientes ea renuetunt; at non semper, non necessaria, non a viris probis. Et ex his constat resolutio difficultatis, & dilutio aduersarum rationum.

Quomodo amicorũ omnia cõmunia.

Quomodo sapientis omnia sint.

B

An Amicus debeat Amico optare, ac pro eo quærere ea bona; quæ si consequatur, Aequalitas eorum euertitur. *Cap. XXVI.*

C VEra Amicitia æqualitatem, ac amicorum vnitionem, eiusdemque vitæ generis communionem exposcit: propterea dubitat Aristoteles octauo Moralium Nicomachiorum cap. 7. velint ne amicos amici bonis quàm maximis affici; verbi gratia, Deos esse. Rationes pro omni parte afferri possunt. Quòd enim ea bona pro amicis optare debeamus, vt eos euadere Principes & Reges, ostenditur: quia amicus amicum diligit tanquam seipsum, at hoc pro se valet optare, quare etiam pro amico: Confirmatur, quia amicus verè amans, nulla detinetur inuidia; & cum verè amet, verè ei bona optare debet. Ex aduerso, non videtur id recta ratione optandum esse; quoniam nil expetit interitum sui: at expetens supernam amico dignitatem, expeteret inæqualitatem & interitum sui, vt amicus est. Præterea; Nil expetit iacturam sui boni, amicus est bonum alterius amici, quare amicus nũquam expetet amittere amicum: at si inæqualitatem expeteret, etiam expeteret amicitię interitum. Quid itaque dicendum est? Pro difficultatis exacta resolutione tria videnda sunt: Primò; an Amicus alteri amico ea maiora bona expetere teneatur: Secundò, si amicus ea consequitur, an seruetur amicitia: Tertiò; an Rex ciui, & Deus homini possit dici amicus: Hęc enim tria in proposita difficultate includuntur. De primo loquens; Experientia nos docet amicum optare alterum sibi amicum eminentissimos dignitatis gradus consequi, ac ob eorum adeptionem summopere lætari: & ratio pro hac parte relata idipsum confirmat. Quod etiam ostenditur: quia dignitatis gradus pro illis iure optantur optandique sunt, quos amamus, & dignos eis iudicamus; alioquin nos simul inuidos, & iniustos iudicaremus: at tales maximè sunt amici. Verùm; cum pro amicis ea bona optemus, & (dum se offert occasio) opem feramus, vt ea consequantur; quæritur secundò, an post adeptionem seruetur amicitia. Proculdubio, si per ea bona non multum variatur genus vitę, amicitia seruatur: at si summopere variatur, vt dum ex viro priuato euadit Princeps, res est dubia; & Aristoteles videtur de re hac esse anceps, & modò vnum modo alterum asserere: Inquit enim in octauo Moralium Nicomachiorum cap. 7. Si magna sit Virtutis, aut vitii, aut copię, aut aliùs alicuius rei distantia, non iam sunt amici: idque in Diis maximè apparet, omnibus enim bonis

D

Pro amicis maxima bona esse optanda.

Pro parte aduersa.

Pro solutione tria explicanda

An mutata fortuna pereat Amicitia. Aristoteles

longè

longè antecellunt: perſpicuum idem eſt etiam in Regibus; nam ad eorum amicitiam ne aſpirare quidem conantur ii, qui multò ſunt inferiores, &c. Cum igitur non ſeruetur æqualitas, non videtur ſeruari poſſe amicitia. Ex aduerſo videtur debere ſeruari; quia vnum bonum non deſtruit aliud, ſed perficit: at bonum fortunę non deſtruit bona rectè compoſiti animi; qualis eſt vſus virtutis, & dilectio amici probi. Inſuper inquit Ariſtoteles in eodem nuper relato capite: Quòd ſi pulchrè hoc dictū eſt, ſuo quemque amico bona optare illius cauſa; profectò maneat oporter, qualiſcunque tandem ille ſit, &c. His verbis aſſerit Ariſtoteles manere ac ſeruari amicitiā.

Solutio. Reſpondens itaque dico, ſeruari amicitiam duplici modo poſſe contingere; vel in eadem forma & conſtitutione, vel in gradu eminentiore: veluti dicimus in ſuperioribus ſeruari inferiora, vt triangulum in quadrato, nutriendi facultatem in ea ſentiēdi, mortalium in cęlo, ac ita de multis. Aſſero igitur ſeruari amicitiam, quia adhuc alter amicus amabit illum, vt virtute præditum; at ſeruari non in eadem forma, & conſtitutione: quia ſi variatur genus vitæ, non ſimiliter ſeruatur communio conſuetudinis, & actionum parilitas. Eleuatur itaque tunc amicitia ad gradum ſublimiorem, ac perficitur, non autem deſtruitur: vertitur in Charitatem, obſeruantiam, reuerentiam; & in amicitiam illam, quæ in excellentia conſiſtit, qualis eſt ea ciuis erga Principem. Hnic conſtat, quòd nos Principem Legitimum & Probum tenemur amico æquali pręferre, cum in eminentia amicitiam includat. Sic Ariſtoteles cum modò inficietur, modò aſſerat ſeruari amicitiam, minimè ſibi met aduerſatur; nam ſeruatur, at non ſine aliqua permutatione. Quòd autem ſeruetur, ex eo colligere valemus; quoniam permutatio fortunæ experimentum eſt verę amicitiæ: dum enim ſeruatur, iudicamus illum verè dilexiſſe, dum non ſeruatur, conijcimus eam potius fuiſſe adulationem, quàm amorem. Propterea rectè dicitur ab Ouidio.

Donec erit fęlix, multos numerabis Amicos;
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Et Horatius.

Horrea formicæ nunquam ad inania tendunt,
Nullus ad amiſſas ibit amicus opes.

Manet itaque Vera amicitia, quæ honeſto nititur: mutantur amicitię, quæ vtile vel iucundum quærunt; & quæ adulationes potius ſunt ſequentes fortunam, quàm amicitię.

An Rex Ciui Amicus. Tertiò conſiderandum proponebatur; an Rex ciui, & Deus creaturę poſſit dici amicus. Ariſtoteles id negat octauo Moralium cap. 7. verbis ſupra relatis: at x. Moralium cap. 9. affirmat Sapientem a Deo diligi, maximè curari, & munera recipere. Solutin huius difficultatis colligitur ex dictis; nam inter eos eſt amicitia excellentię, non ęqualitatis, quæ (vt dixi) amicitiæ æqualitatis pręferenda eſt. Et longè rectius nos Dei lumine illuſtrati, hanc amicitiam inter hominem & Deum cognoſcere valemus, quàm Philoſophi; cum optimè cognoſcamus hominem maximè teneri Deo, & ratione creationis, & ratione redemptionis, & ratione adoptionis in filios ſuos: ratinne quorum, vt Deus nos eminentiſſimè diligit, ita nos flagrantiſſimè tenemur colere illum. Reſolutis his difficultatibus, conſpicua eluceſcit reſolutio vniuerſę dubitationis. Et quia oſtendebatur, non poſſe amicum illuſtria bona pro amico optare; quia expeteret ſui, vt amicus eſt, interitum. Soluitur hęc ratio. Primò; quia apparuit re vera amicitaim non deſtrui, ſed perfici. Secundò: quia ab inferiori, cum aliqua ſui deſtructione, poteſt per vniuerſi naturam expeti id quod eſt præſtantius; vt ab elementis per naturam vniuerſi expetitur productio mixti, quę eſt cum aliquo interitu proprię naturę elementi: ita quoque a particulari aliquo amico; non per conditionem propriam eius, vt amicus eſt, ſed vt homo probus abſolutam perfectionem quærens; poteſt expeti eminentior dignitas amici.

Explicatur locus in 8. moralium. Hoc ſignificare voluit Ariſtoteles in 8. Moralium cap. 7. inquiens; Verùm ei certe vt hominis maxima bona cupiet euenire, &c. Indicans poſſe conſiderari, & vt amicum talem, & vt hominem probum meritis inſignitum.

De

A *De Vtilitate Amicitiæ.* *Cap. XXVII.*

Vam Vberes, quàm Nobis dulces, quàm Mundo salutares sint Amicitię
Fructus, tunc manifestissimè indicabimus, dum perpendemus, eminen-
tissimum Amorem nil aliud esse, nisi quandam boni fecunditatem; ac ex
solo Dei omnipotentis Amore manasse vniuersum, sua fuisse perfectione
donatum, cunctaque latenti quodam & admirabili amoris nodo fuisse ligata: adeò
vt non iniuria Empedocles Amicitiam primum rerum Principium statuerit, & He-
siodus in Chao primò spirasse amorem affirmauerit. Et quoniam ea, quæ oriun-
tur, sui Parentis imaginem & conditionem seruant; cum omnia ex Amore prodeãt:
iure optimo omnia, naturę quodam instinctu, ad amorem, ad amicitiam, ad mutuã
connexionem, sunt procliuia: qua connexione Mundum constituunt; cum pfun-
dus nil aliud sit, nisi rerum ordinata, Amoreque colligata compages. Insuper: quia
Primum principium, ex cuius dilectione cuncta prodeunt, est primò simplex, est
B eminenter Virtus omnis, est ipsum vnum; ideo cuncta per mutuum amorem conne-
xionem quærunt, Virtute incenduntur, vnum expetunt: & cum vnum expetant,
Deum vt parentem dicuntur expetere, in quo solo est pax & unitio seorsum ab om-
ni lite & multitudine. Præterea: quoniam Naturę rerum, quò sunt præstantiores, eò
magis eleuantur, proximius accedunt ad suum principium, intimiusque cum eo cõ-
nectuntur; cum Vir probus in hoc mortalium orbe cæteris præster, iure optimo ille
solus verę connexionis, legitimęque amicitię est particeps. Demum: quia connexio
illa; quæ recta consultatione præeligitur, per virtutem optatur, ac per instinctũ na
turę quæritur; maximè libera est, minimeque solubilis: ideo amicitia cum bis condi
tionibus sit prædita; vt nos maximè ligat, maximeque insolubilis est; ita maximè
liberos nos derelinquit: nil enim in ea violentum est, cum a virtute prodeat, quæ no
stræ libertatis rectus est vsus. Sic igitur amicorum animi, ligamento diuini boni in
Virtute refulgentis, & in Deum nos conuertentis, iunctissimè & liberè colligantur.
Hoc fęlici amoris nodo ligantur rectè institutę familię; conciliantur Vrbes, compli-
C cantur Cęli, iunguntur Diuinę mentes, componitur Mundus, & cuncta in Deũ vt
in ipsum vnum diriguntur. Ex qua connexione, vt cætera perficiuntur, ita Viri pro
bi tam salubri gaudio perfunduntur; vt labores eorum reddantur grati, curæ suaues,
dolores dulces, cæteraque omnia (quanuis multitudini hominum aduersa, & in-
grata) reddantur gratissima, & saluberrima. Propterea rectè D. Augustinus dixit, Diuus Augustinus.
vtilora esse vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici: & Dion Chrysostomus
affirmauit, eligibiliorem esse vitam hominis infortunati, cui tamen conueniant ami D. Chrysostomus.
ci; quàm fortunati, & destituti amicis. Nam munere amicitiæ Aduersa fortuna le-
nitur, prospera perficitur, Virtus floret, imbecillitas minuitur, Naturę detrimenta
corriguntur, hominisque facultates in congruentem vsum diriguntur. Nec iniuria
Cicero affirmauit, quòd qui amicitiam de mundo tollit, Solem auferre videtur: vt Cicero.
enim Sol suis radiis calefacit, purgat, & eleuat; ita Amicitia Virtutes animorum il
lustrans, diuino quodam calore animos incendit, incensos purgat, purgatos eleuat
ac perficit. Plato inter cæteras amicitię affectiones hanc enumerat; vt amicum erga Plato.
D ea, quæ amici sunt, cęcum reddat: inquit enim (τυφλοῦται περὶ τὸ φιλούμενον τὸ φιλοῦν) Amor
Ita Amor fingitur cęcus. At considerandum, quòd Amor distincta ratione & cæ- quomodo cæcus
cus, & oculatissimus dici potest: est cæcus erga propria commoda, oculatissimus & oculatissimus.
erga commoda amici: Amor lasciuus est cęcus, cum sit cęca cupiditas ad perniciem
ducens; Amor amicitiam pariens, Virtutem quærens, oculatissimus est: Insuper,
Amor honestus est cæcus erga bona Naturæ & Externa, quæ vir sapiens negligit;
oculatissimus erga bona animi: Demum est cæcus oculis corporis, vt indicetur ne-
gligendam esse corporis pulchritudinem, oculatissimus Mente, qua verè pulchrum
intuetur. Et longè differt Amor hic Amicitiam ligans, a lasciuo, leui, & volupta-
rio Amore: hic purgat, ille inficit animum: hic perficit, ille peruertit: hic eleuat,
ille deprimit: hic tranquillitatem, ille curas parit: hic ingenii aciem acuit, ille obtun
dit: hic vitam nostram rectè format, ille deformat: hic nos rectè dirigit, ille in pniciẽ
ducit: hic constans est, ille leuis & volubilis. Propterea rectè Themistius orõne tertia Themisti
dixit. Amor, qui Amicitię est minister, Puerulus est, qui maiorẽ, quàm ętati suæ cõ

 ueniat,

ueniat, grauitatē præsefert; aurea vincula manibus gestans; nō alis, neq; sagittis instru- A
ctus, neque enim volare desiderar; & quorum ipse est auctor operum, eorum nullum est cruentum, &c. Puerulus dicitur hic Amor, at rectius fortè vir diceretur grauis: Puer est ratione puritatis, grauis ratione prudentię: Puer, quia dulcis & gratus; Vir, quia robore est prędirus: Puer, quia maximè feruet, & spe semper est refertus; Vir, quia possidet, & perfectione est præditus: Caret quidem alis leuitatis, at maximè præditus est alis eleuationis. De quo Amore vera censeri debet sententia Boetii in secundo de Consolatione metro 8.

O fęlix hominum Genus,
Si vestros animos Amor,
Quo cęlum regitur, regat.

Iure igitur carum & gratum nobis esse debet Amicitiæ nomen, ab hoc Amore deductum: ac iure precioso numismate (vt dixit Plutarchus) comparatur; beneuolentia scilicet, & gratia cum Virtute coniuncta. In qua amicitia, non secus ac in B
summo bono, honestum, vtile, & iucundum arcto nodo sunt colligata: nam in fine refulget honestum, in vsu vtile, in consuetudine iucundum; nec felicior apud nos connexio excogitari potest.

FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS

VNIVERSAE PHILOSOPHIAE DE MORIBVS

GRADVS OCTAVVS

de Instrumentis Virtutum, & summi boni, quæ Naturę & Fortunę munera dicuntur.

De Bono Vniuersè sumpto. Cap. I.

Omo ob suę Naturę conditionē, ob pręstatiā actionū eius, earūq; varietatē, ob præstantiā summi boni, difficultatēq; assequendi, & cōseruandi illud: ne dum Principibus facultatibus formatus, congruētibuq; habitibus honestatus esse debet; verùm insuper cogitur instrumentis nonnullis esse munitus, quę vitā seruant, actiones perficiunt, conditionēq; eius reddunt illustriorē: Hęc ea sunt, quę omniū ore munera Naturę, & Fortunę nuncupātur. De quibus egn verba facturus, vt ordine aliquo progrediar, agā primo de boni definitione; loquar secūdò de eius diuisione; mox descendam ad earū partium declarōnē, quę nostro instituto inseruire videntur. In bonorum Vniuerso genere Academici hunc ordinē considerarunt: Primò statuerunt bonū Vniuersè sumptū; Mox bonum primū siue caput boni; Tertiò ideā boni, cui succedit rō & semen boni in Anima & Natura; Quartò genus vmbrę boni in Materie refulgentis: Demum partes eius, quę bona propria distinctarum specierum esse dicunt. Peripatetici reiicientes ideas, gradum tertiū a secundo non seiunxerunt; & illud esse voluerunt bonum primū & eminentissimum, cui bonū per formam propriā & participatū succederet. Ordiens a bono vniuersè sumpto, Varii vario modo illud definiendū censent. Aristoteles frequenter cōmendat eam a veteribus traditam definitionem, q sit id quod omnia appetunt: Propterea sub initio primi Mora. Nico. inquit; Iccirco pulchrè bonū id esse dixerunt, quod omnia appetunt: Quę definitio nō debet iudicari definitio primi & supremi boni (vt Eustratius, & nōnulli existimarūt) sed boni vniuersè sumpti: nam Aristoteles profert eā definitionē; vt ostendat q omnis Ars, omnis habitus, omnis actio, & pręelectio sunt gratia boni: at non omnia hęc sunt gratia primi & supremi boni, sed proprii. Et confirmatur apertè per Aristotelē in 1. Moraliū Eudemiorū dicentē: Omnia vnum quoddā bonū appetere, non est verum; sed vnaquęq; res suū, propriūq; bonū appetit. Confirmatur; quia vnaquęque res per naturam expetit id bonū, quod valet assequi; hoc aūt est bonum proprium. Ideo in primo Mora. Nic. Aristoteles disputās contra Platonē ait: Si daretur Idea boni, inanis esset; quoniā quæritur id bonū, quod per actionē acquiritur. Ea itaq; censeri debet definitio boni vniuersè sumpti: quę ita debet intelligi; Bonum est, quod omnia appetunt; hoc est, Bonum est ea rerum ratio & conditio, per quā omne quod expetitur expeti dicitur. Hęc definitio approbanda videtur, quoniā bonū obtinet rōnē finis: inquit enim Philosophus 3. Metaphy. cōt 3. Omne, quod est bonū, sui natura finis est: & Auer. 2. Metaphy. cont. 8. Qui destruit finem, destruit omne bonū: At finis est id, quod expetitur; quare bonū est id, quod expetitur. Seneca Epist. 119. definitionē hanc ab Arist. approbatam dānat, quia & mala nōnūq, expetūt: Plotinus

Academici de ordine bonorum.

Peripatetici.

Bonū vniuersè sumptum.

Aristoteles.

Contra Eustratiū.

Prima definitio cōmunis boni.

Seneca.

Plotinus.

quoque En. 6. lib. 7. cap. 19. eandem paruipendit, & longè secus bonum esse definiendum nititur ostendere. Et cum multa dicat, nil aliud patefaciunt, nisi hanc nõ A esse definitionem absolutè exactam & perfectam; & iure profectò: cum enim bonũ vniuersè sumptum non sit natura propriè vna, sed multis varietatibus obnoxia, & ab vno; propterea exactè definiri non potest: per id tamen, quòd sit ratio per quam res expetantur, vt per aliquid commune notius nobis, satis rectè circunscribitur: & quanuis nonnunquam etiam mala expetantur; id euenit, quia iudicantur a nobis bona. At perpendamus, num rectius definiri possit. Diogenes Stoicus dixit, bonũ esse id, quod est natura absolutum: quam definitionem approbauit Cicero 3. de Finibus, necnon Seneca Epist. 119. Simplicius quoque in Epictetum cap. 51. eiusdẽ fuit sententię; dixit enim: Bonum est, quod secundùm Naturam cuiuslibet est, quatenus suam habet perfectionem. At hęc definitio approbanda non videtur, quia nõ est communis omni bono, non enim competit bono vtili, & bono delectabili: & Stoici id consultò fecerunt, quia non putarunt hęc debere dici bona; quę tamen a Peripateticis bona dicuntur, vt infra patebit. Plotinus En. v 1. lib. 7. cap. 19. ait, bonum esse participationem primi boni, quod ex se bonum est. Verum per hoc non patet, quę sit propria ratio boni, omnia enim sub Deo collocata, sunt participatio quędam eius, quæ distincta consideratione distincto nomine designantur: propterea explicanda est propria ratio, per quam dicuntur bona. Insuper ea definitio primo bono nõn cõpetit, vt conspicuũ est. Plato in Lyside dixit, bonum esse id, quod sibi ipsi est satis: Quæ definitio nõ est vera de vniuerso genere bonorũ, nã vtilia sibi satis minime sunt. Alii dicunt, bonum esse id, quod non nisi bona producit & conseruat; insuper id, quod bona sequuntur, & res interimit bono contrarias: Quæ descriptiones, non quid sit, sed quid faciat bonũ, patefaciunt. Dicendũ censeo, bonũ vniuersè sumptũ; quia latissimũ est, prioribus principiis caret, & re vera vnum non est; exacta definitione carere, & propterea solum posse leuiter describi: ex variis autẽ descriptionibus hanc prę eligendã censeo; Bonũ est perfectio nata expeti, vel gratia sui tantum, vel gratia alterius, vel vtriusque. Hęc descriptio cõmunissima est; competit.n. C omni generi, & gradui bonorũ; & patefacit, quid sit de rõne boni, tum ex parte sui, tum ex parte eorũ quę referuntur ad illud: Nec est absurdum, vt in ea appareat quędam enumeratio; id enim fieri debet, dum definiuntur ea quæ sunt ab vno, cum re vera vna natura non finita contentis distincta. At dubitatio est de prima materie: quę, cum per se sit ens, per se est bona; & cum sui natura & essentia sit potestas, non potest dici perfectio. Respondeo: Materies rectius dicitur necessaria, quàm bona; quòd si quatenus ens dicitur bona, etiam quatenus entis gradus dicitur esse gradus perfectionis: & quanuis propriè non sit perfectio, conducit tamen perfectioni; quatenus recipit formam, & est pars compositi; ac ita pro alio optatur. Plotinus tamen materiem ex se malam existimabat, sed minus rectè.

Diogenis definitio. Plotini definitio. Definitio a Plat. tradita. Propria sententia.

De Primo Bono, necnon de Bono Proprio rerum pendentium a Primo. Cap. II. D.

CVm patuerit, quid sit bonum Vniuersè sumptum; quia bonum non vniuocum genus est, sed commune ab vno; & primò de eo dicitur, quod Vniuersi parens & principium est; ideo, quid sit hoc Primum, & absolutè bonum, considerãdũ est. Plotinus Eo. 6. lib. 7. cap. 19. inquit; Primũ bonum esse illud, cuius participatione cætera bona sunt, & de quo non est quærendum propter qoid bonum sit, cum in eo quid & propter quid io idem ueniant. Insuper En. prima lib. de Primo bono cap. primo illud describens ait; Primum bonum esse id, quod nõ per aliud superadditum, sed seipso bonum est, ac insuper esse id, ad quod omnia referuntur, ipsum verò ad aliud noo refertur; & propterea esse id, quod omnia appetunt. Ex Philebo Platonis hęc alia colligitur circunscriptio: Summum in vniuersa Natura, & absolutum bonum est id, quod est mensura cunctorum; cum enim ab eo cuncta pendeant, & sit caput omnium; iure optimo etiam cunctorum mensura dici debet. Alię quoque ex Academicis colligi possunt descriptiones analogicę: sumpta

Plotinus. Plato.

analo-

Aanalogia; vel a centro circuli, principio & fine cunctarum linearum ab eò ductarũ, quod etiam est mensura circuli; vel a Sole, qui dicitur Visibilis filius inuisibilis boni. Quæ omnes descriptiones profectò verę sunt, & primo bono congruunt; sed non exactè eius naturam, & conditionem patefaciunt. Propterea dicendum censeo, tres præsertim esse conditiones primi boni, Vt cuncta Virtute & eminentia contineat, Vt cunctorum sit principium, Vt cuncta perficiat: Ex his formandam censeo hunc in modum descriptionem; Primum bonum est suprema essentia, cuncta eminenter includens, ea mirabiliter producens, ac cumulatissimè pro vniuscuiusque conditione perficiens: Hæc est adumbratio quædam eminentissimę trinitatis, Theologis nostris tantùm exactè nota; ac insuper ea tria perinde se habent, ac Principium, medium, & finis vniuersę perfectionis. At subtilis occurrit dubitatio: quia si dempto fine demitur omne bonum (vt dixi in capite præcedente) res itaque solùm vt finis bona erit: quare, nec vt eminenter includens cætera, nec vt producens; sed tantùm, vt optabile, & perficiens, poterit aliquid dici bonum. Respondeo, ea omnia vt optabilia includere conditionem finis.

Propria sententia.
Tres primi boni conditiones.
Dubitatio.
Solutio.

B Insuper, aliud est requiri pro bono, & esse postremam rationem qua aliquid sit bonum; principium & medium requiruntur pro bono, verè autem forma boni finis est, ideo Mathematicus cum finẽ non consideret, nõ dicitur rõnem boni includere. His de primo bono declaratis (prætermissa considerõne Ideę boni, de qua alibi loquar) de bono proprio distinctarum specierũ vniuersi verba faciã. Plotinus En. prima lib. 7. cap. primo (& est liber de primo bono) circunscribens bonum proprim inquit, esse actionem propriam, Naturęq; consentaneam, nulla ex parte deficientem; siue esse conuersionem per appetitum & actionẽ ad vniuersi bonum. Verùm hęc descriptio solùm conuenit bono sumpto pro actu secundo, hoc est pro actione; non aũt pro actu primo, qui forma est: at actio est bona, quia a bona forma, bonoq́ue principio pendet; & propterea forma & principium actionis, potius quàm actio, sumenda est pro genere proprii boni: & præsertim, quia Virtutum habitus etiam re uera boni sunt. Ob eandẽ causam approbandã non censeo sententiam

De bono proprio.
Plotinus.

C Linconiensis in primo Post. cap. 17. com. primo dicentis, Bonum vniuscuiusq; esse complementum secundæ perfectionis eius; nempe operationis, ad quam vnaquęque res per se apta nata est, & propter quam nata est, &c. Quæ circunscriptio (vt patet) minimè comperit vnicuique bono. Propterea dicamus, bonum vniuscuisque esse triplex: vel enim pertinet ad esse; ac ita vnumquodque, in quo gradu est ens, in eo est bonum: vel pertinet ad bene esse, & hoc vel est habitus, vt virtus, vel est actio ex virtute prodiens. Plotinus & Linconiensis, hoc solum tertium bonum circunscripserunt cæteris neglectis, quod non est faciendum: quorum trium bonorum difficile est dare definitionem vnam; cum non sint verè vnum, & natura vna, nisi vnitate ab vno: possumus tamen dicere; Proprium bonum est perfectio naturę rei congruens, per quam primo bono participat, eleuatur ad illud, eique redditur pro sua conditione similis.

Linconiensis.
Opinio propria.
Definitio proprii boni.

Diuisio Boni. Cap. III,

Duplex bonorum genus.

D BOnorum (vt sententia est Platonis in Philebo) quędam sunt diuina, alia humana: quæ duo bonorum genera exactius deinde in quatuor gradus distribuuntur; datur enim bonum Morale, Physicum, Metaphysicum, Diuinum. Bonum Morale in Virtute morali, honestaque actione est collocatum: Bonum Physicum est perfectio rerum natura constantium, quæ tunc maximè elucescit, dum simile valent generare: Bonum Metaphysicum est id, quod conuertitur cum eo quod est; & quo gradu res est, eo dicitur bona: Bonum Diuinum est id, quo diuinę fruũtur mentes, & Dei munere in animas nostras infunditur. Sed (prętermissis cæteris bonis) loquens de eo solo bono, quod ad hominẽ pertinet, hoc duplex est; vel .n. re vera est bonũ; vel solùm apparet, cum re vera non sit. Quod verè bonũ diuidi potest, primò inspiciendo finẽ; vel.n. est bonũ vtile, vel delectabile, vel honestũ: quorũ triũ bonorũ id solùm absolutè bonũ censeri debet, quod est honestũ; cætera ab honesto seiuncta, nec quidẽ re vera bona nũcupari merẽtur. Insuꝑ diuidũtur humana bona, sũpta diuisione ab eo, cui cõperũt: nã quædã dicũtur bona animi, quędã corporis, alia externa. Diuidũtur tertiò, sũpta distinctione ab eo, a quo pẽdẽt:

Bonũ hominis duplex: Verè, & apparens.
Verè bonum triplex rõne finis.
Secunda diuisio sũpta ex eo cui competunt.
Tertia diuisio sumpta ab eo a quo pẽdent.

Quarta diuisio sumpta ex conditione bonorum. nonnulla enim dicuntur bona Fortunę, alia Naturę, quædam Animi; quę absolu A
tè nostra dicuntur, cum ex nostra pręelectione, nostroue studio prodeant. Demum
diuidi possunt, diuisione sumpta ex conditione bonorum, & ex modo vario quo ho
mini cōpetunt: Ita Bonorum nonnulla extrinsecus adueniunt, alia in nobis sunt, &
Bona extrinsecus aduenientia. inhærere dicuntur. Si extrinsecus adueniunt: vel pertinent ad corpus, & tria sunt;
nobilitas, bona proles, diuitię, ad quas redigitur bona forruna: vel ad animum,
& pariter sunt tria, Amici, bona existimatio, & bonor. Eorum verò, quæ in nobis
Bona inhęrentia. sunt, & inhærere dicuntur: quædam inbærent corpori, vt bona valetudo, pulchri
tudo; ad quam redigitur magnitudo, vires, decertandi robur, & bona senectus:
alia inhęrent animo, vt Virtutes. Hanc distinctionem in primo Rhetoricorum bis
Aristoteles. verbis expressit Aristoteles inquiens. Hac enim ratione nullius rei ad bene beateque
viuendum indigebit is, cui bona omnia, & quę in eo sunt, & quę extrinsecus adue
niunt, affatim adfuerint; nam præter hæc nulla bona sunt. in ipso verò sunt ea, quę
vel in animo sunt, vel in corpore; Extrinsecus adueniunt, vt nobilitas, amici, pe-
cunię, honor: Opes etiam atque Fortunam adesse oportere censemus, sic enim fiet B
Diuisio ad rem faciēs. vita securissima, &c. Verùm cum varię dentur bonorum diuisiones, præsertim in-
stituto nostro ea inseruit, quæ sumpta est ab illis, a quibus pendent, per quam bono
rum nonnulla dicuntur Naturę, alia Fortunę, quædm Nostra & Animi nostri: cui
similis est distinctio tradita ab Aristotele in primo Moralium Nicomachiorum cap.
8. in bona animi, corporis, & externa. Pro cuius distinctionis notitia duo sunt cō
Primò considerandū. sideranda. Primum est, quòd bonum ita diuisum minimè includit diuinum bonum,
sine medio, Dei munere nobis infusum: hoc enim Philosophis, & præsertim Peripa
teticis minimè notum est; nec instituto nostro inseruit, cum de humanis bonis ver-
Secundò considerandum. ba faciamus. Considerandum secundò, quòd munera Naturę etiam modo aliquo
dicuntur esse munera Fortunę; Nam Fortunę bona tripliciter vsurpantur: Primò val
Fortunę bona tripliciter vsurpantur. de latè pro cunctis bonis, quę in nostris manibus non sunt posita, & varietati sunt
obnoxia: in qua significatione dixit Aristoteles in secūdo Rhet. Et præterea bonam
quamque liberorum copiam, & quæ corporis bona sunt, fortunę prosperitas affert: C
Secundò vsurpantur bona fortunę valde angustè, pro diuitiis, & pertinentibus ad-
eas: Tertiò vsurpantur medio quodam modo, pro bonis externis varietati obno-
xiis, contradistinctis ab illis, quę vel animo, vel corpori inhærent; in qua signifi-
catione modò de illis verba facimus.

Enumerantur Munera Animi, Naturæ, & Fortunæ, Cap. IIII.

MVnera animi, quæ ferè omnium consensione bona sunt, censeri debent
Munera siue bona Animi. congruentes animi habitus, quibus animus tanquam formis ornatur;
necnon munerum functiones, quæ ex huiusmodi habitibus prodeunt:
Qui habitus duorum sunt generum, vel enim sunt morales pertinentes
ad appetitum sensuum, vel rationales pertinentes ad mentem; de quibus suo loco
Munera Naturę. cumulatè disserui. Munera Naturę, quæ etiam bona corporis nuncupantur, ea
Quatuor. sunt, quæ per principia generationis nobis competunt; & in quatuor præcipua redi D
guntur: in Sanitatem, ad quam bona senectus redigi potest; in Robur, ad quod re-
diguntur vires decertandi; in Sensum incolumitatem, viriumque animi congruen-
tem dispositionem, Et demum in Pulchritudinem, ad quam & gratia, & congruens
Quatuor bona naturę quatuor Virtutibus respondēt. magnitudo redigitur: Quæ quatuor Naturæ bona nobis inhęrentia recta quadam
ratione quatuor Principibus Virtutibus ad mores pertinentibus respondere viden-
tur; Sensuum enim incolumitas Prudentię, Sanitas Iustitię, Robur Fortitudini, Pul
chritudo Temperantiæ respondet. Munera Fortunæ ea dicuntur, quæ ab externis
Munera fortunę. prodeunt caussis, & multis varietatibus sunt obnoxia: quæ duplicis sunt generis;
vel enim pertinent ad corpus, vel ad animum: Si pertinent ad corpus, tria sunt;
Nobilitas generis, bona proles, & diuitiæ: Si pertinent ad animum, pariter sunt
tria; bona existimatin, honor siue gloria, & Amici. Munera tamen, quæ magis
Diuitiæ naturales. propriè tribuuntur Fortunę, sunt diuitię; quę vel sunt Naturales, vel Artificiosæ. Na
turales a natura nobis pro vsu tribuuntur: quales sunt Plantæ, fructus Terrę, Iu-
menta, Prædia, & cætera huius generis; quæ Natura fecit communia cunctis,

vsus

A vsus aũt diuisit. Diuitiæ Artificiosæ sunt duplices: vel enim efficiuntur arte, & vsui conferunt; quæ munere effectionis sunt ipsius Artificis: vel lege constant, vt serui, & numus. At hę profectò re vera diuitię non sunt, cum sui natura non sint tales; sed de ipsa Lege & conuentione, a qua vires sumpserunt, inanes remaneant; vt in primo de Rep. cap. VI. docuit Arist. Lege autem inuentus est numus (vt dicitur ab Aristo. in 7. Mora. Nico. cap. I.) pro facili adæquatione & commutatione rerum, est enim numus tanquam bonorũ fortunæ communis mensura. An aũt dentur serui per naturam, suo loco patebit. Hæc fortunæ munera nuncupantur & diuitiæ, & opes. Diuitiæ, vt ad nostrum vsum; Opes, vt ad auxilium opemque aliis ferendam referõtur; magnificentięque inseruiunt, vt Cicero monuit in lib. de Amicitia. Inter Bona fortunę numerantur etiam Regna, Principatus, similesque Ditiones: Ideo Arist. in primo Rhet. dixit. Diuitiarũ partes sunt Pecuniæ, Prædiorũ multitudo, Regionũ possessiones, & præterea Supellectilis copia, & Pecudũ, & Seruorum: quę res multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellãt, & omnia secura, liberalia, & vtilia sint &c. Diuitię Artificiosę. Numus. Diuitię. Opes.

B Dubitatio est de Nobilitate, & bona Prole, quæ numerata sunt inter munera fortunę; cũ potius munera naturę esse videantur: pariter est dubitatio de Honore, & Gloria; quæ videntur ad Virtutes, & ad animũ pertinere. His breuibus respondens dico, bonorũ non nulla penitus esse, vel Fortunæ, vel Naturę, vel Animi; alia verò modo quodã communia, partim vnius, partim alterius. Et ordiens a Nobilitate dico, nobilitatę esse duplicẽ. Vnam, quæ ab Arist. definitur φ sit virtus generis, quę; cũ ab externo pendet, extrinsecus in nos redundat, ac generis esse dicitur; eatenus ab Aristotele inter externa bona, ad corpus tñ pertinentia, numeratur, vt patet ex primo Rhetoricorũ: est quidẽ maximè cum muneribus naturę cõplicata; præsertim dum cõsideratur, vt est vis quædam nobis per generõnẽ inserta, per quã sumus procliues ad Virtutes, & apti sumus generare alios qui tales sint. Altera est nobilitas, cuius nos propria Virtute, Virtutisq; illustribus actionibus sumus auctores; quæ pendet ex nostra præelectione, & ad bona animi redigitur, ac a probitate sola rõne distinguitur. Dubitatio de Nobilitate & bona prole. De honore & Gloria.

C Proles bona pariter inter externa bona numeratur, cũ nõ sit nostri corporis bonum, nec per generõnẽ nobis inhęreat, & multis externis egeat; est tñ cum Natura cõiũcta, quia nos per naturã sumus apti vel inepti ad generãdũ. Sunt igitur nobilitas generis, & bona proles, bona externa cum bonis naturę maximè complicata; & propterea modo quodam communia. Gloria, fama, & honores, cum ab externo pendeat, & in manibus alterius sint collocata; adeò vt honor magis dicatur honorantis, quam honorati iure inter fortunę munera numerantur, relata tamen ad bona animi: Ideo Aristoteles honorem nuncupauit maximum externorũ bonorũ; & Achilles ab Alexandro Macedonum Rege dictus fuit fortunatus, ob Gloriã, sibi ab Homero tributã. De bona prole. De Gloria.

An Munera Naturæ, & Fortunæ censeri debeant Bona; Opinio Stoicorum. Cap. V.

D Humanorum bonorum tria relata sunt genera, bonũ Animi, Naturę, & Fortunę; quorum generum solum primum re vera nostrum censeri meretur, cum id solum ex nostro labore pendeat, in nostrisque manibus sit positum: Et præsertim Virtutes morales huius generis sunt, quia per eas absolutè nominamur boni, & cum prçelectione sunt complicatę; de virtutibus autem rationis secus se habet: propterea Aristoteles in primo Rheto. numerans bona animi, Virtutem moralem, & eius partes numerauit. Hę ferè omnium consensione bonę dicuntur: Dico ferè; quia Plotinus En. prima lib. 8. cap. 13. has quoque non bonas, sed vtiles esse dixit; bonum enim censuit solam connexionem cum Deo, cui morales Virtutes inseruiunt. At absurdum profectò, & a recta ratione alienum esse videtur, non iudicare bonum illud; quo formati absolutè dicimur boni, cuius ope omnia diriguntur in bonum, & in cuius vsu summum hominis bonum est collocatũ: Et quanuis non sint ipsum bonum, cuius participatione & imitatione cętera reddũtur bona, tamen sunt imitatio eius, vt homini licet, & sunt bonũ ad aliud bonũ ordinatum; solum enim id, quod est bonum, gradũ cõstituit eleuationis in bonũ, vt solum Sententia Plotini. Reiicitur sententia Plotini.

verum est per se gradus eleuationis in verum: Sunt itaque bona animi re vera bona, A
sui natura bona, bona nostra, nostraque perfectio. Nec tamen me latet, sententię
Plotini talem posse tradi interpretationem; vt solùm de voce sit lis: inspexit enim
tunc Plotinus bonum vltimum; & ordinata in illud, vt ad id perducunt, nuncupauit
Dubitatio de Muneribus fortunę. vtilia De muneribus tamen Naturę, & Fortunę res magis est dubia. Nam Stoici, &
cum eis Seneca, ac plurimi viri sapientes; ea, non bona, sed necessaria, indifferen
tia, communia, vtilia, & commoda, nuncuparunt: quod satis firmis ostenderunt
Opinio Stoicorũ. rationibus; & primò. Id, quod viris bonis est bonum, malis est malum, ex se nec bo
num nec malum est; quod enim est ex se tale, vnicuique iunctum tale est: Munera
Naturæ & Fortunę Viro improbo mala sunt, & instrumenta Vitiorum, Viro probo
sunt bona: Ex se itaque neutra sunt, & indifferentia; similiter eorum opposita, non
mala, sed indifferentia censeri debent. Propterea Plato viro probo nil mali, impro-
bo nil boni contingere posse affirmauit; quęcunque enim conueniunt improbo, in
Boetius, malum & perniciem diriguntur. Præterea inquit Boetius in secundo de Consolatio
ne Philosophica, Prosa v. & vi. De ratione boni est, vt eum cui competit bonum red B
dat, apud bonos cumulatius reperiatur, & possidenti non noceat: At homo per di
uitias non redditur bonus, & apud homines improbos & iniustos diuitię cumulatio
res reperiuntur, quæ etiam frequenter obsunt possidentibus: Non itaque bonę cen
Seneca. seri debent. Ideo Seneca in libro de paupertate dixit. Nemo dignus Deo est, nisi
qui opes contẽnit: hoc efficiunt diuitię, inflant animos, superbiam & arrogantiam
pariunt, inuidiam contrahunt; eo vsque mentem alienant, vt fama pecunię nos
etiam nocitura delectet. Et Epist. 88. aduersus Peripateticos loquens, diuitias ne-
dum non esse bonas, verùm potius esse malas ostendit. Propterea Epist. 20. inquit,
Magnus est ille, qui in diuitiis pauper est; sed securior, qui caret diuitiis: nam di-
uitię nedum non faciunt hominem bonum, verùm neque diuitem, quia Auaritiam
non extinguunt, Verę autem diuitię sunt composita paupertas in lege Naturę, quæ
sola Auaritiam extinguit; non enim qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est;
tantum enim vnicuique deest, quantum cupit; propterea breuissima ad diuitias per C
Epicurus. contemptum diuitiarum via est. Et Epicurus dicere consueuit: Si ad Naturã viues,
nunquam eris pauper; si ad opinionem, nunquam eris diues; exiguum enim natu-
Boetius. ra desiderat, opinio immensum. Insuper diuitias non esse bonas ostendebat Boetius
secundo de Consolatione ex eo; quia tunc solum nitent, dum eas effundimus, non
Qui diuitias accumulant, p̃ter naturã operãtur, autem dum accumulamus. Pręterea; quicunque diuitias coaceruant ac magnifa-
ciunt, multiplici ratione contra naturam operantur: Primò; quia Natura ea, quæ
terrena sunt, & ex terra prodeunt, nostris pedibus subiecit; nos autem ea tanquam
idola veneramur, & supra caput collocamus: Insuper; quia veræ diuitiæ per natu-
ram factę sunt communes, nos autem eas nitimur reddere nobis præprias, & com-
mune omnibus egentibus præter naturam ab eis auferimus: Pręterea; quicunque in
diuitiis accumulandis versantur, frequenter desiderio ducti possessoribus earũ vim
inferunt. Demum violentia vtuntur: quia tunc dicimur uim alicui inferre, dum il-
lud detinemus, ne suum finem attingat; veluti tunc grauibus uim inferimus, dum
eis impedimento sumus ne tendant ad centrum: finis diuitiarum & pecuniæ est vsus D
& effusio; propterea, dum eas coaceruamus, detinemus ne suum assequantur finem,
& propterea vim eis inferimus. Hac præsertim de causa censeo ego Aristotelem in
Explicatur locus in primo Moralium Nicomachiorum. primo Moralium Nicomachiorum cap. v. dixisse, summum bonum non esse colloca
tum in diuitiis; quia Vita pecuniis incunbens, βίαιος τίς ἐστι, idest modo quodam vim in
fert, siue violenta est: dicitur autem violenta varia ratione, vt patefeci, & præser-
tim postrema. Ex quo constat errare interpretes: dum verbum, quod varias habet
significationes, in vnam, quam probant, contrahunt, quæ frequenter minus vera
est; & viam claudunt legentibus inquirendi veritatem: quod in interpretandis illis
verbis fecere nonnulli, qui dixere; Vita, quæ in pecunię quęrendæ studio versatur,
laboriosa est, minimeque (ut ita dicam) vitalis, &c. Hi profectò non interpretis,
sed expositoris vtuntur munere; & (vt censeo) non veri expositoris, quia vox ea
Beatus Bernardus. Aristotelis aliud potius significat. Non igitur Vita auari est consentanea naturæ, sed
ei aduersa. Ideo Beatus Bernardus dixit: Solus error hominum facit, vt Aurum &
Argentum iudicentur preciosa; cum re vera nil sint, præter terram rubeam vel albã.

Sic

A Sic eleganter Plutus diuitiarum Deus cæcus fingitur, cum ad tenebras & ad inferos Pluto cur
sibi deuotos perducat, in quod regnum clausis labimur oculis, cum corporis, tum cęcus.
præsertim animi. Propterea rectè Ouidius primo Metamorphoseos,

Itum est in viscera Terræ;
Quasque recondiderat, Stygiisque admouerat vmbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum:
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierat; prodit bellum, quod pugnat vtroque;

Hæc confirmantur per regulam topicam ab Aristotele traditam; Vt simpliciter ad simpliciter, magis ad magis, maximè ad maximè: Quare si diuitię bonæ essent, cumulatiores essent meliores, copiosissimę optimę: quod esse falsum nedum experientia, verùm Aristoteles quoque x. Moralium Nicomachiorum affirmat, asserens; nimiam externorum munerum copiam fælicitati obesse, & hominē a contemplatione auertere. Propterea apud Deum & separatas Mentes, in quibus
B cuncta bona eminentissimè fulgent, Munera Naturę & Fortunę locum non babent: Nam Fortuna, vt cęca & fallax, e cęlo cum suis muneribus extrusa est; & per materiem, tanquam per ianuam, in mortalem hunc orbem expulsa fuit. Hinc euenit q̄, dum Vitam hominum fęliciorem ætatemque Auream circumscribimus, qualis est ea puerorum & puriorum hominum, eam immunem ac liberam asse timus ab omni desiderio diuitiarum. Quam veritatem Plato quoque patefecit, & præsertim Epi Plato.
sto. 3. inquiens: Conspexeram iam pridem, & nunc etiam perspicio; opes tam priuatorum quàm Principum, quò maiores sunt, eò magis insidiatores, & turpium noxiarumque voluptatum machinatores nutrire. Et in Euthydemo eandem, quam Stoici, videtur approbasse sententiam; dixit enim: Quoniam cætera munera bono vsu prosunt, præpostero obsunt, & vsus rectus pendet a Sapientia & Prudentia; iure nil cæterorum bonum vel malum esse videtur, sed ea duo tantùm; eorum verò opposita, praua, &c. Quod in Menone etiam affirmauit inquiens: Omnia, quæ sunt circa animum, ipsa quidem ex se nec commoda nec incommoda sunt; iuncta
C autem prudentia aut imprudentia, statim aut vtilia, aut noxia fiunt. Non itaque iniuria Philosophi magis morigerati, diuitias, vel proiecerunt, vel neglexerunt.
Ex muneribus etiam Naturę quot mala, quot vitiorum cateruæ prodeant, facilè in Detrimenta prodeuntia ex muneribus Naturæ.
spicere licet. Propterea sacræ virgines formam corporis spreuerunt, oculos sibi effoderunt. Et quid dico de Virginibus diuino lumine circunfusis? nonne Zenocrates inussit sibi virilia? Plato, vt virium naturæ fręnaret impetum, in Academia docuit aeri parum salubri exposita? Sic nostri Theologi, quorum sententia statui debet regula cæterarum omnium opinionum, frequenter pauperes prædicant beatos, diuitias negligi præcipiunt, munera naturæ castigari & domari iubent. Iure itaque Stoici rem inconstantem, turbantem hominum desideria, rem ex falsa opinione ortam, Epilogus dictorū.
fomentum vitiorum, cuius possessio plenior fit apud viros prauos, nec probum reddat possidentem, e bonorum serie excluserunt.

D *Fundamenta asserentium, Munera Naturæ et Fortunæ Bona esse.* *Cap. VI.*

Omo, dum in his rerum vmbris versatur, quia ex contrariis constat, nulla re repletur, desideria nunquam explet, nescit sæpe quid quærat, ac modò vnum modo aliud optat: quod propterea ei competere putandum est; quia in rebus seriis, non in his vmbris, summum eius bonum est collocatum: Propterea nonnulli ad sublimia conuersi, Naturæ ac Fortunæ munera negligenda penitus censent: Alii in corpore mersi, in eis summum bonum collocarunt: Quidam demum inter hos medii, ea quidem censent bona, non autem summum bonum. Quicunque censent, vel in diuitiis, vel in Naturæ muneribus, summum bonum esse collocatum, non rectè hominis conditionem naturamque iudicant, nō percipiunt puritatem ac eminentiam suæ Mentis, cæci sunt erga seipsos, ac vt cæci sua orbitate se tradunt præcipites: Quomodo enim rei diuinæ & immortalis summū

Error putātium in Naturę & Fortunę muneribus summum bonum esse collocatū

bonum

bonum censeri debet id, quod terrenum, inconstans, & mortale est? At borum sen A
tentiam, vt a viris sapientibus cumulatè explosam, negligere potius, quàm ratio
nibus reiicere debemus. Perpendenda est opinio Aristotelis, qui Naturę & Fortu
Sententia Aristotelis nę munera negat esse summum bonum, asserit tamen ea inter bona esse numeran-
da; sunt enim bona vtilia, conducentia adeptioni ac possessioni vltimi finis. Ea au
tem debere censeri ac nuncupari bona, his pręsertim rationibus ostenditur: & pri
Rō prima. mò. Bonum non est vniuocum, nec natura verè vna; sed est ab vno, & ad vnum,
non secus ac sanum: Ea autem, quę sunt ab vno, huius sunt conditionis; vt cum
primum eorum absolutè & sui conditione sit tale, cætera quoque sint talia per rela
tionem ad illud & connexionem cum eo: Veluti cum sanitas (gratia exempli) sit
geometrica humorum ęquatio; tum pulsus, tum cibus, tum vrina, tum medicamē
ta dicuntur sana: quia vel sunt signa, vel causę, vel instrumenta eius ęqualitatis:
Quare pari ratione connexa cum summo bono, instrumenta eius, eique conducen
Rō secūda tia, aliqua ratione bona censeri debent. Præterea: quicunque ea, quæ pendent a B
summo bono, adeptionique ac vsui summi boni conducunt, non iudicant esse bo-
na; tum bonorum Opifici, tum Mundi plenitudini, tum ordinis absolutioni, tum
demum benignitati Naturę manifestissimè aduersantur: non enim tunc omnia cum
bono connexa, ab eoque pendentia, essent boniformia; nimiumque angusta esset
conditio boni, si vni soli naturę competeret; cum tamen sciamus, primum bonum
esse fęcundissimum, latissimeque per munera in vniuersum effundi: Cum itaque
Naturę & Fortunæ munera, tanquam a primo fonte, manent a summo bono; est
necesse, vt ea quoque seruent conditionem boni, & inter bona numerentur. Præ
Rō tertia. terea: Si sola Virtus in humanis, & ea tantum, quæ a recta hominis ratione & pręe
lectione prodeunt, censenda essent bona; solus homo esset opifex boni, non Natu
ra, non Deus: quod maximè videtur absurdum. Præterea Stoici, cum negent hęc
Stoici. Rō quarta. esse bona, sibi non constant, sed simul fatentur eadem bona esse; inquiunt enim es
se necessaria, commoda, vtilia, præeligenda; verba mutant, non sententiam: Si
sunt pręeligenda, omnis præelectio rei bonę est: Si sunt vtilia, nil vtile est nisi bo- C
num; catenus enim vnumquodque nobis vtile est, quatenus est boni particeps.
Propterea Plato in Hipparcho omne lucrum demonstrauit esse bonum: lucrum
Seneca. enim ęst rei vtilis; vtile id solum est, quod est bonum. At pro Stoicorum parte res-
pondet Seneca Epist. 88. inquiens. Alia est commodorum conditio, alia bonorum:
Commodum est, quod plus vsus habet, quàm molestię; Bonum verò sincerum es
se debet, & ab omni parte innoxium; Non est id bonum, quod plus prodest, sed
quod solùm prodest: Propterea commodum, & ad animalia pertinet, & ad imper
fectos homines, ac etiam ad stultos; bonum verò ad vnum sapientem, inuiolatum
esse oportet, &c. Hęc cum dicat Seneca, ipse sibimet (Stoicorum more) fingit si-
gnificationes vocum; non eas accipit ex communi vsu, nec sententias profert na-
turæ rerum consentaneas: Non quærimus modò bonum purum, bonumque sum-
mum, sed latè sumptum: & præsertim; quia apud nos nil sincerum reperitur, om
nia sunt permixta; & denominatio recipitur ab eo quod dominatur, ac a fine ad
Plato. quem dirigitur. Propterea Plato minimè recusauit ea nonnunquam bona appella- D
re: nam in Gorgia inquit; Optimum est bene valere, Secundò formosum esse, Ter
tiò diuitias possidere nulla fraude quæsitas. Et Marsilius in dialogum primum de Le
gibus inquit: Bonorum alia humana, alia diuina sunt, & a diuinis humana pendēt;
humanorum autem primum est sanitas, secundum forma, tertium vires, quartum
Epilogus. diuitiæ; horum dux est Prudentia, &c. Colligamus itaque: Cum munera Naturę &
Fortunę sint primò munera Dei, sint vtilia, commoda, præeligenda, ordinata sui
conditione in bonum, sint instrumenta animi & virtutum eius. iure optimo debere
nuncupari, nedum vtilia & commoda, verùm insuper bona: & præsertim, quia bo
num & malum sunt tanquam genera communia & prima, sub quibus cuncta mo-
do aliquo continentur.

Quomo-

A *Quomodo Munera Naturæ, et Fortunæ sint Bona Simpliciter.* Cap. VII.

Pparuit recta ratione a peripateticis munera Naturę & Fortunę subbono
rum genere fuisseposita: at, quomodo sint bona, adhuc conspicuè non
constat. Aristoteles in quinto Moralium Nicomachiorum cap. primo lo
quẽs de muneribus Fortunę, ait, ea esse simpliciter & semper bona, huic *Munera fortunę simpliciter bona.*
verò vel illi non semper: Similiter in secundo Elenchorum eadem appellat simpli-
citer bona: Adeò vt indicet; bonorum quædam simpliciter, absolutè, suique na-
tura esse bona; alia verò non absolutè, sed huic vel illi: vt etiam in secundo physico
rum cont. 74. asseruit, inquiens; Et quia melius est sic, non simpliciter, sed naturę
huius vel illius. Vt igitur ad institutum nostrũ pertinet; Munera Naturæ & Fortunę,
sunt simpliciter, absolutè, sui natura, & per se bona; viris tamen vitio inquinatis
B bona non sunt, ob eorum deprauationem: veluti etiam ęgris nequaquam ea sunt
sana, quæ sui natura sana sunt. Ex his elicitur explicatio sententiæ Aristotelis in 7.
Metaphysicę cont. x. dicentis: Vt in actionibus efficere debemus, vt per singulis bo *Explicatur locus septimi Metaphysicæ.*
na ea reddantur illis bona, quæ simpliciter sunt bona; ita in cognitionibus, per nota
nobis, ea, quæ sunt simpliciter nota, reddenda sunt nota nobis. Hunc locum obscu
rauit Auerroes, non illustrauit; ei tamen ob sui contextus deprauationem aliquid
condonandum est. Sed mirum est de Francisco Vicomercato viro docto, qui in ex- *Error Vicomercati*
plicatione secundi contextus primi phy. inquit Aristotelem per bonum proprium
denotasse pænas, quas damus ob delicta, purgationes, & similia; cum tamen Ari-
stoteles alibi longè secus semetipsum declaret, vt patebit. His accedit, quòd pænę
& purgationes non reddunt simpliciter bona bonis bona, nisi ex euentu (vt conspi-
cuũ est) quatenus nos purgãt, quam purgationem sequitur congruens animi vel cor
poris constitutio, quæ bonum nostrum est. Sententia itaque illa per nuper dicta ex-
plicanda est; nam simpliciter bona, sunt munera naturę & fortunę, quæ tamen vito *Quæ sint bona simpliciter & nobis.*
C vitioso perperam illis vtenti bona non sunt: ideo enitendum, vt per ea, quæ sunt
bona nobis; nempe per rectam consultationem, per Prudentiam, moralesque vir-
tutes, quæ bona nostra sunt; ea quæ sunt simpliciter bona, reddantur nobis bona:
quod fit munere congruentis vsus. Ita Aristoteles semetipsum exposuit in 7. de Rep.
cap. 13. inquiens: Nam & illud est in libris de Moribus declaratum, virum probum
eum esse, cui per virtutem bona sunt, quæ simpliciter sunt bona. At iure dubitare *Pulchra dubitatio.*
aliquis posset, quomodo munera Naturę & Fortunę mereantur dici simpliciter bo-
na: Id enim, quod simpliciter, absolutè, sui conditione, & per se est tale, vnicui-
que iunctum semper est tale; non itaque huiusmodi munera iudicari possunt per se
bona, multis vero mala: Et præsertim, quia, dum aliquid per se vni competit, op-
positum eius nec per se, nec ex euentu ei potest competere: Si itaque muneribus il-
lis per se competeret bonum, nullo pacto possent reddi mala; at ea malè vtentibus
mala sunt. Respondens dico, simpliciter bonum dupliciter vsurpari. Vel pro primo, *Solutio.*
summo, & maximè bono; sic Deus est simpliciter bonus: in qua significatione bo- *Boni simpliciter duplex.*
D num simpliciter contradistinguitur a bono in parte, & non est præsentis considera-
tionis. Vsurpatur secundò pro eo, quod est bonum ex sui natura, contradistinctum
ab eo, quod vni vel alteri bonum est: in qua significatione ab Aristotele munera na
turę, & fortunę dicuntur bona simpliciter. De quibus loquens dico: hęc, cum sint
bona simpliciter, semper hoc includere, vt sui natura bona sint, nec vnquam eis op-
positum competere; opposita enim sunt bonum simpliciter, & malum simpliciter;
ea, cum sint bona simpliciter, nunquam redduntur simpliciter mala: Bonum autem
simpliciter, & malum alicui, non opponuntur; ideo possunt eidem competere; vnũ *Pro clariori explicatione duo prænoscenda.*
ex propria conditione, alterum ratione alterius, nempe vtentis. Vt autem difficul-
tatis resolutio, & dilutio aduersarum rationum clarior refulgeat, duo prænoscenda
occurrunt. Vnum est; Virtutem & congruentem constitutionem, esse mensuram
rerum, & cum natura rerum conformari: ideo dicebat Arist. in sexto Topicorum
cap. 3. ea, quæ sunt simpliciter nota, etiã viro sapienti esse primò nota: similiter hæc, *Primum. Virtus mẽsura rerũ.*
quæ sunt simpliciter bona, viro quoque probo bona sunt; non secus ac simpliciter

salubria

salubria viro sano salubria sunt. Cum itaque Virtus congruensque bominis consti- A tutio sit rerum mensura; qualia viro probo ea munera sunt, talia absolutè iudicari merentur.

Secundū instrumēta opera diiudicāda.

Accipiendum secundò, instrumenta, cum sint ordinata ad opus vt ad finem, suo fine desiiniri, vt monet Aristoteles in secundo da anima 38. Qualis autem sit finis & opus, ex recto vsu elucescit: Talia itaque iudicari debent instrumenta, qualia sunt tectè vtentibus; sic bonam & malam dicimus Lyram, quatenus rectè vel perperam viro musico in ea arte versato inseruit. His Demum addendum est,

Munera naturę & fortunę instrumenta sunt. Plato.

munera Naturę & Fortunę nobis instrumenti loco inseruire: ideo talia absolutè cēseri debere, qualia sunt viro probo. Sententia fuit Platonis in Appendice Legum, Diuitias seorsum ab vsu nullas esse, etiam si cuncta in aurum conuertantur: Id ipsum affirmauit Aristoteles in primo Rhet. inquiens; Omnino diues magis in vsu, quàm in possessione positus est. Ex his eliciuntur solutiones aduersarum rationum.

Diluūtur aduersę rationes.

Dicebatur primò; quod bonis bonum, malis malum, ex se neutrum esse. Solutio ex dictis pater: Nam vnunquodque est tale, quale respondet suę rectę mensurę, & quale est rectè vtentibus: nam munera Naturę & Fortunę nil sunt eorum, quæ vtentes B eis superaddunt; sunt tamen natura quædam iudicanda per vsum rectum, rectamque mensuram.

Pulchra dubitatio.

At pulchra occurrit dubitatio; quia si rectum vsum inspicimus, cuncta erunt bona; nil enim est adcò malum, quod per congruentem vsum non dirigatur in bonum: Ideo cum Boetius, tum Plato enunciabant; viro probo nil mali, viro improbo nil boni contingere posse.

Solutio.

Cui difficultati respoodens, dico ptimò; Boetium & Platonem minus rectè fuisse loquutos, nam & ptobis & improbis bona & mala simpliciter accidere possunt: ideo rectius legitur in Sacris literis, a viro iusto cuncta siue bona siue mala dirigi in bonum; aliud enim est aliquid dirigi in bonum, & esse bonum. Addo secundò, etiam sententiam Boetii & Platonis seruari posse: Nam viro probo cuncta esse bona, dupliciter contingere ac intelligi potest: Vel per se & absolutè, ac ita id falsum est, non enim inforrunia & deprauationes munerū naturę, ei per se bona sunt; absolutè enim ea sunt mala, & impediunt varias munerum functiones eius: Vel id intelligitur ex euentu, munere vtentis, & quatenus ex eis sumitur occasio operandi per eminentiorem virtutem; veluti se habet de rectè insti- C tuto homine, cui cum Natura & Fortuna sit aduersa, occasionē accipit operandi per Virtutem Heroicam eminentiorem, qua supra bumana erectus solis diuinis delectatur: Sic igitur cum viro probo tum improbo ea accidere possunt, quæ simpliciter & sui natura vel bona vel mala sunt, at ex euentu munere vtentis & mala in salutem, & bona in perniciem dirigi possunt. Addebatur insuper, improbos frequenter abundare huiusmodi muneribus, ac ea muneta minimè hominem teddere Probum. Respondens dico, ea esse instrumenta, & ad vsum pertinere; & propterea reddere virum probum extrinsecus pro actu secundo, non intrinsecus pro habitu. Quòd si improbi eis abundant, id accidit; quia per fas & nefas huiusmodi muneribus abundare nituntur, & eorum adeptioni nauant operam: de probis secus se habet; probi enim nolunt vtile sine bonesto, & nonnunquam pro maiori bono negligunt minus bonum, ac ea magnificè erogant. Demum; dum ostenditur Munera Naturę & Fortunę parere multa mala, compositam paupertatem esse saluberrimam; Respondeo, D non ea munera, sed deprauatum vsum mala parere, & ea summopere esse vtilia Vitę Ciuili, negligenda tamen nonnunquam esse: non quia non sint absolutè bona; sed vt vitam eminentiorem viuamus, Heroicam conditionem sortiamur, & supra humana erecti intimius cum Deo connectamur.

Homo ciuilis rectè paratas opes negligere non debet.

Hnmo itaque Ciuilis diuitias rectè paratas negligere non debet: quicunque enim eas negligit, filios, consanguineos, amicos, & egenos negligere dicitur; ac demum instrumenta Magnificentię, & Liberalitatis paruipendit: quod Vir Ciuilis minimè facere debet.

Duo Dubia diluuntur, & consideratur, an Peripatetici cum Stoicis conciliari possint. Cap. VIII.

Prima dubitatio.

Xhis, quæ de Naturę & Fortunę Muneribus dicta sunt, tria emergunt dubia. Primum est: quia ea munera, cum sint instrumenta & utilia, solum in gratiam alterius optanda sunt; & propterea non sunt fines, sed ordinata in finem: bonum autem in fine collocatum est, & dempto fine demitur omne

A omne bonum: cum igitur non obtineant rationem, finis non videntur posse obtinere conditionem boni. Alterum est; vnde euenit, quòd solus homo, & non iumenta & feræ, dicitur diues, & pauper. Demum cōsiderandum est, an lis inter Peripateticos & Stoicos in sola voce sit posita, vel etiam de sententia dissentiant. Vt pertinet ad primum, quomodo inquam ea possint dici bona, cum non sint finis; sententia.n. Aristotelis est in 3. Metaphysicæ cont. 3. omne quod ex se & sui natura est bonum, finem esse. Respondeo: Omne, quod optatur, obtinet modo quodam rationem finis & boni: id autem, quod optatur, triplex est; vel enim optatur solum gratia sui, vt finis vltimus; vel gratia sui & alterius, ut finis non vltimus; vel solùm gratia alterius, vt id, quod vtile dicitur: Ex quo constat, & finem, & bonum triplex esse posse. Insuper addo: Omne, quod est bonum, vel est finis vltimus, vel aliquid ordinatum in illum; cum enim bonum sit ab vno (vt dicitur in primo Moralium Nicomachiorum cap. VI.) primò dicitur de fine vltimo, mox de cæteris ordinatis in illum; & propterea hac quoque ratione dempto fine demitur omne bonum, quatenus quæ verè sunt bona, munere vltimi finis bona sunt.

Secunda.
Tertia.
Solutio primæ.

B Et hæc de prima difficultate. Quærebatur secundò, cur solus homo sit pauper & diues. Respondeo, id primò oriri ex vsu: diuitiæ enim in vsu sunt positæ, vsus soli homini competit; vsus enim ex ratione & prælectione pendet, quæ soli homini conueniunt: veluti etiam actio solius est hominis. Secundò id oritur ex indigētia & appetitione: homo.n. multa noscēs, multa appetit, ac maximè est per naturā egenus; ideo diuitiis eget pro vsu & explendis appetitionibus. Tertio id euenit rōne vltimi finis: solus enim homo est natus in hac vita modo aliquo summum bonum assequi; pro quo assequendo, ac pro virtutum actionibus, inseruiunt diuitiæ tanquam instrumēta. Solus igitur homo iure diues & fortunatus, pauper ac infortunatus, nuncupatur. Ex his constat, quòd, cum diuitiæ in vsu sint positæ, quicunque eis abundat, minimeque vtitur, in medio diuitiarum egenus & pauper dici meretur: bonum est diuitiis bene vti, malum eis non vti, deterius eis perperam vti. Demum consideratione dignum est, num lis, quæ inter Stoicos & Peripateticos versatur, componi possit; adeò vt in solis verbis sit posita, vel etiam de sen-

Solutio secundæ difficultatis. Cur solus homo pauper & diues.
Pauperes in medio diuitiarū.
Solutio tertiæ.

C tentia dissentiant. Pro cuius difficultatis conspicua resolutione tres profero assertiones. Prima sit: Inter Peripateticos, & Stoicos lis in solis verbis est posita. Altera sit: Dum perpendimus institutum & scopum, vna ex parte Peripateticorum, ex altera Stoicorum; ea munera magis ex instituto Peripateticorum censeri debent bona, quàm ex instituto & scopo Stoicorum. Tertia sit: Rectius, communique vsui loquendi congruentius loquuntur Peripatetici, quàm Stoici. Vt pertinet ad primam: Cum nomen boni (vt dixi) sit ab uno; & nomen ab vno dupliciter vsurpetur, nonnunquam pro primo quod significatur, nonnunquam verò pro vniuersa eius latitudine (vt colligitur ex quarto Metaphysicæ, necnon ex octauo) Peripatetici nomen boni sumpserunt pro vniuersa eius latitudine, Stoici verò pro solo primo & verè bono; & propterea illi affirmarunt, hi negarunt, Fortunæ & Naturæ munera esse bona. Ita Plato, & secum, & cum Stoicis conciliatur: Plato enim (vt patet ex relatis in præcedentibus) nonnunquam ea munera nuncupauit bona, nonnunquam verò solam Sapientiam & Prudentiam bonam dixit; vtrumque profectò verum est ob va-

Prima assertio.
Secunda assertio.
Tertia.
Explicatio primæ assertionis.
Plato & secum & cū Stoicis cōciliatur

D riam boni significationem. Asserebam secundò, ob distinctionem instituti & scopi Peripateticorum & Stoicorum, magis a Petipateticis quàm a Stoicis ea munera debere nuncupari bona. Aristoteles enim instituit homines pro uita Ciuili, pro vsu Moralium Virtutum in Rep. in cætuque hominum: inquo Vitæ genere magis fulgēt, magisque necessaria sunt huiusmodi munera; quàm in uita Monastica, seorsum a cætu hominum, ac in eo vitæ genere, quod maximè commendarunt Stoici. Ideo etiā Aristoteles in x. Moralium Nicomachiorum Viro addicto contemplationi ea munera minus necessaria asseruit: Similiter nostri Theologi hominem supra mortalia erigentes, & ad diuina dirigentes, ea munera minus bona iudicarunt, ac nonnunquā esse negligenda monuerunt; ex fine enim sumenda est conditio, mensura, & forma ordinatorum in eum. Asserebatur Postremò, Peripateticos rectius loqui; nam uocibus debemus vti vt plures, & præsertim, dum conditioni rerum congruenter respōdent: nec, vt nou: aliquid, admirationeque digni dicere uideamur, nouæ formandæ sunt voces; siue communibus in distincta significatione vtendum. Cum itaque

Explicatio secundæ assertionis.
Theologi
Explicatio tertiæ assertionis.

bonum

bonum sit ab vno, recta ratione omnibus ad summum bonum, postremumque finem ex sui natura & conditione conspirantibus, tribui debet. A

An Bona Naturæ & Fortunæ sint Necessaria pro Felicitate. Cap. IX.

Voniam Homo non est Mens sola secreta a corpore, sed Mens cum corpore iuncta, nec modò nobis sermo est de summo bono separatarũ Mentiũ, sed de eo, quod homini mortalem hac vitam viuenti natum est competere; & quia ratione corporis egemus multis, subiicimur uariis necessitatibus, collocatique sumus sub Regno Naturę & Fortunę: Propterea existimarunt nonnulli, in bonis Naturę & Fortunę, quasi in muneribus sui Principis, summum bonum esse collocatum; ac eundem esse virum fęlicem, virumque fortunatum; indeque oriri affirmarunt, vt omnes homines instinctu quodam Naturę ea munera magnifaciant & optent: Nec iniuria profectò; nam diuitię sunt substantię, & ad salutẽ nostrę substantiæ ordinatæ sunt, cum Virtutes & actiones earum accidentia sint, substantiæ autem, omnium consensione, præstant & dominantur accidentibus. Verùm hi mersi in materiei sordibus, viraque animæ & mentis destituti, in re conspicua manifestè hallucinantur: non enim in instrumento, in re fluxili & inconstanti, in eo quod solum ob imbecillitatem corporis est necessarium, summum bonum, firmum, constans, ad Mentemque pertinens, locum habere potest. Nec alicuius momenti iudicanda est ratio, qua nituntur: Nos enim per corpus collocati sumus sub Regno Naturę, & Fortunæ; at munere Animi his dominari, eisque vt instrumentis vti nati sumus. Quòd si diuitiæ sunt substantiæ, Virtutes verò earumque actiones accidentia, parum refert: solum ex hoc colligimus, quòd, vt entia, & consideratione metaphysica, diuitię vt substantiæ pręferuntur Virtutibus vt accidentia sunt: at consideratione Morali; per quam quærimus, non esse nouum, sed perfectionem compositi iam existentis; secus se habet. Nos enim cum per Mentem constituamur, ea præferre & magnifacere tenemur, quæ animam & Mentem perficiunt: Diuitiæ non mentem perficiunt, sed tantùm sunt externa instrumenta eius, virtus vero & actio proba mentem perficit, ideo hac consideratione Virtus est præferenda, & homo probus homini diuiti & improbo longè est anteponendus. Diuitias optare debent homines rectè instituti, tanquam necessarias, & tanquam instrumenta Virtutum: Propterea nonnulli ad sola superna conuersi, diuitias, & Naturę Munera pro summo bono minimè esse necessaria putarunt. Verùm peripatetici medios se inter eos constituerunt, & ea munera iudicant quidem bona, at non summum bonum, eaque censent necessaria pro summo bono hominis vitam hanc uiuentis; nec iniuria profectò: conferunt enim ea munera, primò pro assequenda, secundo pro illustranda, demum pro conseruanda humana fęcilitate. Quis enim sibi consentiens, fęlicem inter mortales iudicabit illum, qui necessariis egeat? Naturam in ortu non matrem, sed nouercam habuerit? Fortunam semper inspexerit aduersam? adcò vt nulla ei dies serena refulserit, nulla ex eo illustris actio prodire valuerit, nunquam secũ & cum aliis ad uotum vixerit? Cum enim homo in Theatro Naturę & Fortunę sit collocatus, in concursuque vtriusque sit positus, & vitam viuat animo & corpori communem, ac ratione corporis actionumque animi multis egeat: vt optimè se habeat, summoque huius Vitę bono cumulatè fruatur; est necesse, vt fęlici conspiratione in eo omnia connectantur, quę splendori & perfectioni suę vitę conducere valent. Propterea rectè Alexander in secundo suo libro de Anima cap. 43. dixit, Virtutem esse perinde ac opificem fęlicitatis: & quia omnis artifex necessariò eget instrumentis suis, nec sibi soli est satis, ideo ea quoque suis instrumentis ęgebit. huiusmodi sunt Naturæ & Fortunæ munera, quæ pro summo ciuili bono magis, pro contemplatione minus sunt necessaria: adeò vt quemadmodum oculus lumine destitutus marcescit otio, torpet faber sine instrumentis; ita virtus a Fortuna & Natura derelicta, redditur impotens. Propterea eleganter Euryphamus Pythagoræus (referente Stobæo) asseruit, hominis Vitam Lyræ perfectæ, numerisque omnibus absolutæ,

Statuentes summum bonum in diuitiis.

Euertitur eorum sententia.

Diluitur ratio.

Sententia peripateticorum.

Vtilitas munerum fortunę.

Alexãder.

Euryphamus.

B

C

D

A lutæ, esse similem: Lyra his tribus eget, constructione, concinnitate, contrectatione; quibus respondent in viro fęlici facultas, habitus, & actio; quorum absolutio sine internis, externisque instrumentis seruari non potest. Quam optimam constitutionem circunscribens Boetius dixit, eam esse cumulum omnium bonorum; & iure profectò: non enim summum mortalium bonum dici potest, nisi bonum omne natum mortalibus competere includat. Propterea eleganter cecinit Pindarus.

Vita hominis Lyrę similis.

Beatus, qui simul opes & mentem possidet.

Et Horatius.

Quid voueat dulci nutricula maius alumno,
Quàm sapere, & fari vt possit, quę sentiat? & cui
Gratia, fama, valetudo, contingat abundè,
Et mundus victus, non deficiente crumena?

Et quòniam horum bonorum conspiratio vt est pręclara, ita rara & ardua; iure paucissimi in Terris reperti sunt, qui valuerint dici fęlices.

B

Sententia Peripateticorum in dubium vertitur. Cap. X.

Consentanea apprime sunt ea, quę dixi, communi & populari hominũ sententię, fundamentisque Peripateticorum; at cum ratione, & veriore sententia satis apertè pugnare videntur: Propterea Stoici Fęlicitatem Peripateticam mollem & eneruatam nuncuparunt, ac nodum illum, necessariamque connexionem munerum Naturæ & Fortunæ cum summo hominis bono penitus renuerunt; nec iniuria profectò. Nam ea, quæ firma, constantia, stabiliaque sunt, cum rebus mutationi obnoxiis necessitudinis nodo ligata esse non possũt; alioquin ea quoque inconstantia redderētur: firma & constans est fęlicitas; leuia & inconstantia sunt munera Naturę, & Fortunę. Præterea: Cum homo pręelectionis & virtutis munere sit faber suæ sortis, suique postremi boni, & per naturam sit animal natum beari; etiam putandum est, ea sola esse necessaria pro summo eius bono,
C quæ in eius manibus, eiusque facultate sunt posita: huiusmodi minimè sunt Naturę, & Fortunæ Munera. Et confirmatur: quia si fælicitas (vt censet Aristoteles) est actio proba, actioque præclara, quænam quæso a virtute hominis actio splendidior prodire potest, quàm Mentis supra corpus eleuatio, negligentia fortunæ, conculcatio munerum eius & Naturę, ac vacuitas appetitionis eorum? Animo reuoluamus obsecro (si verum exactius inspicere cupimus) ea quæ gratia exempli ab Aristotele in primo Moralium Nicomachiorum de Priamo referuntur, dum inquit; Si quis labatur in Priami calamitates, non erit fælix. At quomodo non erit fęlix? Nam si rationi credimus, tunc maximè fælix, Vrbisque Triumphator & Orbis extitisset: si in sola Virtute tanquam firma Anchora confisus, euentorum inconstantiam considerans; in infortuniis exultasset, filiorũ interitum patientissimè tulisset, diuitiarum iacturam paruipẽdisset, Terreni Regni euersionem irrisisset, & cum Biante exclamasset (Omnia bona mea mecũ porto) ac insuper addidisset, Etiam si animum a corpore dissoluetis, nil mei amittam; Cum Stoicis exclamasset, Nil perdidi, sed reddidi,
D deposita restitui, bona mea seruaui: Nonne inquam si talem se præstitisset, Heroicum Viri fælicis exemplum mundo dereliquisset? non ne præclarissimæ Virtutis splendidissima tunc actio refulsisset? Immo Aristoteles Veritate coactus, sibique parum constans, idipsum nonnumquam affirmasse visus est: Nam in secundo libro de cura familiari inquit. Mulier precari debet, nequid aduersi accidat viro; & siquid mali ei accidat, putare debet hinc præclaram sibi laudem (si rectè se gesserit) prouẽturam, secum ipsa reperens; quia nec Alceste tantam sibi gloriam comparasset, nec Penelopes tot tantasque laudes meruisset, si cum viris vixissent fortunatis: Verùm Admeti, Vlyssisque aduersitates, eis memoriam ęternam parauerunt. Insuper in primo Moralium Nicomachiorum cap. x. inquit: Tunc fulget fęlix, apparetque magis, cum sedatè ac moderatè quis multas & magnas perfert calamitates; non indolentia quadam, sed quòd generoso, forti, magnoque sit animo præditus. Propterea Boetius in 2. de Consolatione prosa 8. inquit: Plus reor hominibus aduersam, quam prosperam prodesse fortunam. Et Seneca in libro de Vita Beata pręclarè enũciauit:

Stoici.
Ratio prima aduersus sententiam Aristotelis.
Ratio secũda.
Ratio tertia.
Sententia Aristotelis de fortuna Priami in dubiũ vertitur.
Aristoteles non videtur sibi cõstare.
Boetius.
Seneca.

ciauit: Summum bonum est animus fortuita despiciens, virtute lætus. Immo Horatius secum pugnasse visus est, dum dixit. A

Horatius secum pugnare videtur.

Et Mundus victus non deficit nec crumena.

Nam quomodo dicitur vicisse mundum, qui a pecunia, vili quadam mundi portione, pendet, ? quomodo sibi vniuersum subiecit, qui crumenæ alligatus timet, ne deseratur ab ea? Nisi fortasse quis dicat, Poetam per Victum mundum vnà cum Epicuro, de cuius grege in calce eiusdem Epistolæ se Porcum affirmat, denotasse cibum lautum & delicatum: at tunc in deteriora laberur absurda. Superioribus illud prætерea accedit, quòd; cum fælicitas sit vsus & splendor Virtutis, Virtusque in rebus arduis supraque vires vulgi collocatis refulgeat, arduumque sit Mundum, Naturã, Fortunamque superare; in ea profectò victoria splendidissimè virtus refulgebit, & longè illustrius, quàm in facili vsu munerum Fortunæ. Propterea Tragici Poetę, vt specimen huius solidioris fęlicitatis nobis patefacerent, Herculem induxerunt: qui vehementissimis cruciatibus pressus, maximis infortuniis vexatus, cunctisque naturæ & externis bonis nudatus; Mundi tamen victor, Fortuneque triumphator, ita exultans terram desereret, scanderetque cęlum. B

Hercules.

Ite nunc fortes, vbi celsa magni
Ducit exempli via: cur inertes
Terga nudatis? superata tellus
Sydera donat.

Alexãder Magnus.

Hoc si seruasset Priamus, nedum præcedentem fælicitatẽ non obumbrasset, verùm potius eam reddidisset splendidiorem. Propterea Alexander ille Magnus, mundi debellator, a solo Diogene, eoque ferè nudo, se tunc superatum affirmauit; dum ille vnus Alexandrum non formidauit, eiusque diuitias sublimi animo neglexit: & quanuis Alexandri fortuna fortunæ Diogenis præstaret, Animus tamen Diogenis Animo Alexandri, quanuis magni, longe antecelluit. Hæc omnia confirmantur: quia si viro Probo nil mali potest accidere (vt in libris de Legibus a Platone ostenditur) ac in eo cuncta vertuntur in bonum; quomodo Vir probus & fęlix, per fortunam aduersam sua fęlicitate priuabitur? quomodo ei mala esse poterit iactura diuitiarum? C præsertim cum fælicitas sit bonum ex se satis, alioque non egens? Verè itaque muliebris ac effæminata est hæc Peripateticorum fęlicitas, cum Fortunę succũbat, Naturęque subiiciatur; Virilis autem magis est ea Stoicorum. Propterea Socrates Atheniensium iudicio morti destinatus, ludens venenum sumpsit, eoque sumpto meditabatur fabulas, & amicos id ægreferentes amicè irridebat. Plotinus quoque En. prima lib. 4. cap. 7. aduersus Peripateticam fęlicitatem hęc profert. Inquiunt aduersitates non quaslibet, sed magnas mutare fęlicitatem: at quidnam erit humanorum adeò magnum, quin ab eo despici queat; qui ad altiora his omnibus sese extulit, neque ab inferioribus vllis vltra dependet? Plato quoque in Menexeno inquit. Enim vero vetus illud prouerbium (Nihil nimis) scitè dictum videtur: nam qui ita se cõparauit, vt ex eo pendeant omnia, quę ad fælicitatem eius conferant, aut quamproximè ad hoc accedat; nec ex aliis pendeat hominibus, qui si vel bene vel malè agant, hic sua quoque mutare cogatur: is optimè vitam instituit; Temperans, Fortis, Prudens is est: hic, siue pecunias nanciscatur ac filios, siue amittat, prouerbio semper parebit; D nunquam enim nimis aut lętitia exultabit, aut dolore deiicietur, &c. Quæ postrema verba a Cicerone quinta Tusculana ita latinitate donata sunt: Obediet pręceptò illi veteri; neque enim lætabitur vnquam neque mærebit nimis, quòd semper in seipso omnem spem reponet sui &c. Constat itaque, Virum fælicem non pendere vllo pacto a Fortuna, & caput suum, nedum supra regnum Fortunę, verùm quoque supra Cęlum extulisse: adeò vt a nubibus, & oppositis ventis amplius turbari non possit; sed tranquilla & secura pace fruatur, in sua virtute confidat, intrepidus viuat: & si quæ ei occurrant nata humanos vultus deterrere, tunc magis exultet, Deumq; cõmẽdet, non secus ac Martyres Christi fecerunt, qui ad eis oblata martyria spõte properabãt, properantesq; exultabant. Adeò vt iure optimo Lucianus, vir facetus & elegans, Aristotelem irrisisse visus sit: dum Alexãdrum Magnum apud inferos induxit asserentem, Aristotelem versutum & callidum nixum fuisse ei persuadere, munera fortunę necessaria esse pro summo hominis bono; vt auderet ea ab

Socrates. Plotinus. Plato. Lucianus.

ipso

A ipso petere, ac bona fronte recipere. Iden rectior videtur sententia Metrodori, qui quamuis Epicureus fuerit & voluptarius, tamen veritate coactus dixit: Occupaui te Fortuna, ac cepi; omnesque aditus tuos interclusi, vt ad me aspirare non posses. Neque fortè hæc sententia cum Epicuri Placitis pugnat, vt suspicatus est Cicero quinto Tusculanarum; cum Epicurus in ea voluptate summum bonum collocauerit, quæ ex proba actione consurgit. His accedit, quòd Peripatetici Virtutem & summum bonum vocibus magnificantes, reuera tamen conditionem vtriusque apertissimè euertunt: Est virtus hominis potens & inuicta; hi vinci, eneruari, ac superari aduersis Fortunæ incursionibus affirmant: Est summum hominis bonum constans, & firma tranquillitas; at qui in sola sua Virtute non confidit, sed semper sperat vel timet ob fortunæ vel naturæ inconstantiam, ea tranquillitate frui non valet. Propterea satis dubia videtur sententia illa Horatii dicentis.

Metrodorus.

Sentētia Ciceronis nō approbatur.

Sperat infestis, metuit secundis
Alteram Sortem, bene temperatum
Pectus, &c.

Sētētia Horatij in dubium reuocatur.

B Rectius fortè fuisset loquutus, si asseruisset: Pectus Sapientis, Virique probi rectè temperati, nec timere, nec sperare: sed continenter frui tranquillo animo muneribus suatum virtutum, quæ mutationibus non subiciuntur: quicunque enim sperat & metuit, molestissimis perturbationibus agitatur; testes sunt illi, qui aulas Principum frequentant. Immo Arist. sibi constare non videtur; cum ex vna parte dicat, Virum fęlicem & probum, cubi instar, nunquam prosterni; ex altera asserat, ei esse necessaria munera Naturæ & Fortunæ, quæ leuia & inconstantia facilè prosternuntur. Colligendum itaque cum Stoicis esse videtur; Id, quod ad rectè, honestè, laudabiliter, & bene viuendum est satis, etiam esse satis ad fęlicitatem: Virtus huiusmodi est: Ea itaque sola ad fęlicitatem est satis. Cui sententiæ Aristotelem quoq; & Platonem subscripsisse, quinto Tusculanarum existimauit Cicero.

Aristot. sibi cōstare nō videtur.

C

Resolutio Difficultatis. Cap. XI.

PRæclarę profectò sunt Stoicorum sententiæ, splendidissimisque verborum apparatibus illustratæ; a rei tamen natura abhorrent, sensibus aduersantur, cumque eorum Principiis manifestissimè pugnant: Stoici enim nil supra corpus excogitarunt, hanc solam mortalem vitam nouerunt, in eaque sola vltimum hominis finem cōsiderarunt; cui fini minimè sunt consentanea illa, quæ ei tribuunt: Approbandæ essent illæ sententiæ in ore Sanctorum Martyrum, ad supernam vitam properantium; deridendæ in eorum ore, qui sublimiorem vitam non sperant. Damnant Stoicorum assectę Epicurum, quia assertiones eius cum suis principiis non consentiunt: at longè magis damnandi sunt ipsi, cum quærant conditionem summi boni firmam & stabilem in mortalibus, vbi nil stabile inueniri potest; & cum se corporeos omni ex parte iudicent, perfectionē quęrunt tantùm rei supra corpus existenti congruentem, nec opera quidem ab ipsismet mox

Stoici reijciuntur.

D approbatam. Propterea pro resolutione tres profero assertiones: quæ ex eo fonte manant; quòd ordinata in finem, e suo fine mensuram & conditionem recipiant. Erga finem autem tribus modis valemus esse affecti; vel enim solum inspicimus finem & summum bonum præsentis Vitę, vel solum futuræ, vel vtriusque. Si tantum inspicimus finem præsentis Vitę (quod faciunt Peripatetici, & Stoici, vario tamen modo) inde prodit assertio prima, quæ est: Rectè loquuntur, & statuto fini consentanea proferunt Peripatetici, asserentes pro summo hominis bono necessaria esse munera naturæ ac fortunæ; Stoici autem id negantes, aberrant. Si solùm inspicimus bonum futuræ uitæ, piè, sanctè, & rectè loquuntur viri Sancti; qui ad illud solum properantes, Fortunam negligunt & paruipendunt, & vnà cum ea etiam naturæ bona: Stoici verbis cum eis consentientes, suo fini, suisque Principiis aduersantur. Si demum inspicimus vtrumque finem, & bonum vtrique vitæ natum competere (quod faciunt Platonici, & Theologi nostri) postrema prodit assertio, quę est: Viri ciuiles Christianam uitam viuentes, munera Naturę & Fortunæ bo-

Tres pro resolutione assertiones.

Prima assertio.

Secúda assertio.

Tertia assertio.

oa censere debent, suoque generi vitæ necessaria; eatenus tamen, quatenus cum A
bono futurę vitæ consentiunt, & recto vsu iustaque possessione ad illud nobis viam parant: Ita dantur, & quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Ex his satis apertè constare censeo resolutiooem difficultatis, Assertionum veritatem: & demum, quòd Peripatetici suo fini consentanea enunciant; nec secum pugnant, vt Stoici. Nam, dum quærimus summum huius vitæ bonum, id inspicere tenemur, quod pręclarissimum ac sibi omni ex parte est satis; in quo nil appareat, quod noo sit ad votum, non sit absolutè liberum, natum ex se pro hac vita optari ac pręeligi: At in tormentis, in infortuoiis, io vehementissimis cruciatibus, ac demum in Rota (vt aiunt Stoici) hęc non inueniuntur: ea oamque tormenta non esse ad votum, ex eo constat; quia, si Stoici possent (a suis institutis non recedentes) ea vitarent; & si libera eis concederetur eligendi optio, potius munere Virtutis fungi eligerent cum secunda, quàm cum aduersa fortuna: Quare si aduersam fortunam moderatè ferunt, id non absolutè, sed pro eo tempore, eaque occasiooe sponte efficiunt; non secus ac, immi- B
nente Naufragio, sponte dicuntur Nautę exonerare nauem; & in lethali vulnere, sponte conceditur chirurgo, vt pedem secet: non igitur ea est conditio, quam absolutè optamus, & tanquam summum huius vitę bonum quærimus; nam cum summo bono nil iungi debet, quod omni ex parte non satisfaciat, absoluteque liberum non siit. Et quanuis in aduersa fortuna vir probus ea agat, quæ Virtuti sunt consentaoea, in eiusque actione robur Virtutis splendidissimè fulgeat, non propterea tunc perfecta fælicitate fruitur; nec eam viuit vitam, quam absolutè, & circunscripta omni conditione, viuere exoptaret. Sancti Martyres, dum in martyrio iubilabant, non id faciebant; quia in eo martyrio, eaque actione, iudicarent summum bonum esse collocatum; sed quia erat eis via ad summum bonum, non secus ac medicamenta amara deducunt in sanitatem: Pari ratione ludebat Soctates moriturus: At Stoici alterius vitæ ignari, recta ratione id facere non valent. Propterea approbanda videtur sententia Aristotelis septimo de
Aristoteles. Republica cap. 13. diceotis. Cæterùm; licet vir probus paupertatem, morbum- C
que, & cæteras calamitates rectè, magnoque animo ferat; fæliciras tamen in rebus oppositis sita est: nam & illud est in libris de moribus declaratum, Virum probum esse, cui per Virtutem bona sunt, quæ simpliciter sunt bona, &c.
Dubitatio At dicet fortasse aliquis: Esto, quòd homo in aduersa fortuna non sit summè fęlix; fortasse (si summum bonum latitudine est præditum) in parte saltem erit
Solutio. fælix. Cui respondendum primò est; sermonem illum aduersari Stoicis, qui in omni fortuna hominem asserunt æquè esse fælicem, dummodo æquè sit Virtute præditus; vt etiam post Stoicos dixit Plotinus. Præterea: dum loquimur de summo booo, id inspicimus, & explicare nitimur, quod omni ex parte summum est; vt etiam fecit Aristoteles. His accedit; quòd, si infortunia fælicitatem minuunt, inter mala erunt numeranda; non enim valet minuere bonum, nisi id quod malum est: at inquiunt Stoici solam Virtutem bonam, sola vitia mala. Demum Si infortunia minuunt summum
bonum, maxima infortunia adeò minuent, vt id omnioo D
in nihilum redigant. Noo itaque rectè aiunt Stoici, effęminatam & mollem esse Peripateticorum fęlicitatem; nõ enim molles sunt viri magnanimi, magnifici, & fortes: rectius loquerentur, si dicerent; hanc cum sensu, cum ratione, cum oatura consentire; suam verò conditioni mortali minimè esse accõmodata.

Dilu-

A *Diluuntur Aduersæ Rationes; et ostenditur, Quid veri includat Sententia Stoicorum. Cap. XII.*

Vannis satis apertè ex dictis colligi possit resolutio difficultatis, aduersarumque rationum dilutio: tamen, cumulatioris explicationis gratia; ac simul vt pateat, num veri aliquid protulerint Stoici, qui summa cura disciplinę morali nauarunt operam; nonnulla quoque superaddenda censui. Lis vniuersa in hoc solo est posita: num, quatenus ad hominem pertinet, sola Virtus sit satis pro constitutione summi boni eius; vel pręter virtutem aliud quoque sit necessarium, nempe munera naturę & fortunę: Qua de re his vtendum censeo distinctionibus. [Quomodo virtus pro constituẽdo summo bono sit & non sit satis.] Virtutem pro constituendo summo hominis bono esse satis, dupliciter intelligi potest; primò ex parte eius, quod firmum & constans est; secundò, ex conditione cæterorum, quæ mutationi sunt obnoxia: Virtus est satis pro attinen-B tibus ad primam conditionem, non ad alteram. [Prima distinctio.] Insuper, Virtus potest censeri satis; vel quoad ea, quæ ad nos pertinent, ac in nostra sunt facultate, vel quoad omnia conspirantia quouis modo ad cumulatam constitutionem summi boni; Virtus est satis pro attinentibus ad prima, at non ad reliqua. [Secunda distinctio.] Tertiò; Aliquid potest iudicari satis, vel pro fundamento summi boni, vel pro adnexis ac instrumentis eius; Virtus est satis ptima, at non secunda consideratione. [Tertia distinctio.] Demum, virtus referri potest; vel ad summum bonum animi, vt ęternus & immortalis est; vel ad summum bonum Viri Ciuilis, vt Ciuile est animal, vitamque ducit Ciuilem in cætu & congressibus hominum: Virtus est satis prima, at non secunda consideratione. [Quarta.] Et quia Aristoteles summum hominis bonũ in hac vita, & hoc secundo modo considerauit: propterea; quanuis absolutè soli nostri Theologi rectè senserint de summo hominis bono; tamen ipse quoque ea consideratione & suppositione, tum sibi, tum naturę rei consentaneas sententias enunciauit. Instantię sumptæ a Socrate, ab Hercu-C le, & ab aliis ad futuram vitam aspirantibus (vt conspicuum est) ad rem non faciunt: ideo Socrates moriturus, de immortalitate animę, & vita futura disserebat.

[Instantia.] At vrgent adhuc, qui partem Stoicorum tuentur, & inquiunt: Bene viuere, & fęlicem esse, idem sunt: Virtus est satis, vt bene viuamus: quare etiam, vt fęlices simus. [Bene viuere an idẽ cum summo bono.] Respondeo: Bene viuere dupliciter vsurpatur: Vel ex voto, & cum prosperitate; & hoc est illud bene viuere absolutè, quod idem est cum summo ciuili bono; pro quo sola virtus non est satis: Vel vsurpatur latè, pro eo quod est agere illa, quæ sunt consentanea virtuti, vel sponte penitus, vel pro oblata opportunitate; at hoc minimè est idem cum summo bono, omni ex parte perfecto. Stoici itaque hominem sensu priuant; &, cum in eo nil supra corpus considerent, illa ei pro summo bono tribuunt, quæ a corporis conditione prorsus sunt aliena: Similiter Cicero minus rectè in quinto Tusculanarum asseruit, Aristotelem & Platonem cum Stoicis consentire, quòd sola Virtus pro fęlicitate sit satis: [Aduersus Ciceronẽ.] Nam de Aristotele lucidissimè constat, quod ab eis dissentit: cum in primo Moralium Nicomachiorum ex in-D stituto asseruerit, sine bonis, quorum domina est Natura & Fortuna, non posse hominem esse fęlicem. Et ea sententia, quòd in Rotam fęlicitas non ascendat; cui similem asserit Cicero protulisse Theophrastum, & propterea errasse; fuit etiam prolata ab Aristotele: nam in 7. Moralium Nicomachiorum cap. 13. inquit. Nulla actio est perfecta, si impediatur; at fælicitas actio est perfecta; quapropter fęlix eget bonis & corporis, & externis, ipsaque fortuna, ne impediatur: Qui autem aiunt eum, qui Rota torquetur, & magnis in calamitatibus est constitutus, fælicem esse, dummodo sit bonus; nihil profectò dicunt, siue sua sponte, siue inuiti dicant &c. At Cicero, dum ea verba protulit, vel hæc non legerat, vel non considerauerat; veluti etiam falsò tribuis Platoni, quòd idem sentiat cum Stoicis: pugnant enim hæc inter se, dare plura bonorum genera, & solam Virtutem pro summo bono esse satis; quod etiam Cicero consitetur. At ex Platonis sententia plura sunt bonorum genera, vt in Gorgia, in Philebo, & sæpe alibi legitur: Negat in Philebo solam sapientiam esse satis, & alia bona enumerat: Asserit in Gorgia, optimum esse bene valere, secundo loco

formosum esse, tertio diuitias possidere nulla fraude comparatas. Hoc tamen ve- A
rum est, quòd frequenter Plato de futura vita solicitus, mortalia penitus visus est ne
glexisse. Et quia de Priamo dicebatur, quòd, si patienter infortunia tulisset, præcla
rum suę virtutis specimen edidisset; idque confirmabatur exemplo Penelopis, &
Alcestis. Respondeo, posse hominem in aduersa fortuna patefacere vires suę virtu-
tis, idq; vt est apprime arduum, ita præclarum est ęternaq; fama dignum: at non ob id
dicimus, tunc Viros & mulieres illas fuisse fęlices; immo infortunatas, variisque ma
lis cruciatas: Vicerunt quidem fortunam, at non ob id vitam duxerunt ad vorum;
neque eorum actio procul ab impedimentis omni ex parte & absolutè libera fuit, sed
tantum pro occasione, & tempore.

Ordo Bonorum Naturæ, & Fortunæ. Cap. XIII.

B

APparuit hactenus, Munera Naturę & Fortunę recta ratione ab Academi-
cis & Peripateticis, nedum necessaria, verùm etiam bona nuncupari:
Verùm quia ea sunt multa, dissimilia, nec ęquè boni cognomine digna;
propterea, quis inter ea statui debeat ordo, considerandum occurrit.

Plato de ordine Bonorum.

Dixit Plato in Gorgia, optimum esse bene valere, secundò formosum esse, tertiò
diuitias possidere nulla fraude comparatas. Verùm per hęc non apparet ordo in-
ter omnia Naturę & Fortunę munera, quæ in pręcedentibus numerata fuerunt: In-
super non considerauit tunc Plato Honorem, Gloriam, & Amicitiam; quæ cum
sint bona externa, modo aliquo inter fortunę munera numerantur, cum vir-
tute tamen iuncta & complicata. Ideo ex primo de Legibus hęc latior colligitur
distributio: Bona vel humana, vel diuina sunt: Humanorum primum est sanitas,
secundum forma, tertium vires, quartum Diuitiæ: Harum Dux pariter & diuinorum
est Prudentia, quæ animi est oculus; sequitur Temperantia, Iustitia, & Fortitudo.
Sed adhuc cunctorum Naturæ & Fortunę munerum non constat ordo, nec ordinis C
ratio. Propterea dicendum censeo, ea munera cum in duos, tum in sex gradus di
stribui posse. Primò rediguntur in duos, in bona corporis, & externa; siue in
munera Naturę, & Fortunę: Et facta inter eos duos gradus comparatione, bona
Naturę; cum sint interna, magis necessaria, a potiore causa pendentia, proximio-
raque nobis, præferenda censeo bonis fortunę, vt etiam Natura Fortunę prefertur:
& præsertim; quia potiora fortunę bona modo aliquo ab his pendent, & horum
gratia expetuntur, vt patebit. At quia hæc munera multa sunt, propterea exa-
ctius deinde in sex gradus distribui possunt. In quorum primo collocandam cen-
seo Sanitatem; ad quam redigitur robur corporis, sensuum vigor, & congruens
facultatum animæ per naturam constitutio: hæc enim omnia a natura recipimus,
& cum sanitate (hoc est optima corporis constitutione) connexionem habent. Sa
nitatem præferendam esse diuitiis, hac pulchra ratione in secundo Priorum demon
strauit Aristoteles: cum enim sanitas paupertati iuncta, optabilior sit diuitiis iun-
ctis cum ęgritudine; absolutè sanitas diuitiis optabilior censeri debet. Secundum D
locum tribuendum censeo Nobilitati: Tertium externo honori, gloriæ; famæ, &
amicis: Quartum bonæ proli: Quintum formæ, gratiæ, & pulchritudini: Po-
stremum diuitiis. Cuius ordinis rationem tradens dico, Sanitatem obtinere prin-
cipatum; quia corpus est proximum & intimum instrumentum animæ, & est pars
animalis operantis: propterea oportet ita congruenter esse affectum, vt rectè ua-
leat inferuire animæ. Præterea maximè Sanitas principatum obtinet: quia ad eam
redegi sensuum incolumitatem, & congruentem facultatum animæ per naturam
constitutionē; ex qua consurgit facilitas ad recipiendos virtutum habitus, & edē-
das actiones probas; quæ nobis pariunt honores, amicos, gloriam, & famam. Ideo
Aristoteles in tertio Moralium Nicomachiorum cap. v. approbabat eam senten-
tiam: oportere hominē honesta facturum, ita a natura esse formatum; vt quasi aciē
habeat, qua & rectè iudicare, & id quod verè bonum est sumere atque optare possit:
& hanc rectam constitutionem, naturæ beneficium appellabat, non secus ac etiam
Plato.

Bonorum duo gradus.

Bona Naturæ pręferuntur bonis fortunæ.

Duorum graduum in sex distributio. Prima sanitas.

Secunda Nobilitas. Tertius Honor. Quarta bona proles. Quintus forma. Sexta diuitiæ.

A Plato. Iure itaque Sanitas sibi principem inter ea munera vendicat locum, cui succedere dixit Nobilitatem, & iure profectò: nobilitas enim cum optima corporis constitutione summopere est cõiuncta, & nuncupatur Virtus generis, includens virtutum semina, per eam enim ad virtutes præclarasque actiones sumus procliues, & per eandem apti natura sumus prolem generare ad consimilia facilem: adeò vt nobilitatem rectè cultam, & non degenerãtem, sequantur interuentu virtutum bonor, fama, gloria, & similia; nobilitas enim potius censeri debet principium borum, quàm vice versa. Sequebantur tertiò Honor, Gloria, Fama, & Amici; facta enim comparatione inter bona externa, boc maximum censeri deber: ideo inquit Arist. in quarto Moraliũ Nicom. cap. 3. Iam dignitatis nomen ad externa bona refertur: Hoc autem maximum locare debemus, quod & Diis immortalibus tribuimus; & ii omnes, qui dignitatem in Rep. consecuti sunt, expetunt, quod est denique rerum pulcherrimè gestarum pręmium: At honos tale quiddam est, Hoc enim est externorum bonorum maximum, &c. Quartum locum tribuebam Bonę Proli, hęc enim

B inter externa bona numeratur; at non maximum est enrum; cedit enim honori, glorię, & similibus; vt enim melius est nomen bonum, quam diuitię multę; ita melius est nomen bonum sequens virtutes animi, quàm bona proles sequens conditionem corporis. Quintum locum tribuebam Pulchritudini, & Gratię; Hoc quanuis sit bonum magis internum; tamen non adeò necessarium, nec adeò præclarum est, vt cætera enumerata; & siquid includit magis necessarium, ad sanitatem redigitur; ad sanitatem enim pertinet definitus numerus, congruens magnitudo, & conformatio partium. Debent tamen pulchritudo & gratia præferri diuitiis, cum sint intimiores, proximusque cum actionibus probis complicatę; adeò vt diuitię, quas tam perditè multi sequuntur, obscurè nomen boni sortiantur, & inter bona vltimum dignitatis locum obtineant. At oritur dubitatio de Facundia nobis per naturam competente, & Eloquentia; quam inter bona numerauit Horatius, & statim post Sapientiam illam posuit, inquiens.

Diuitiæ vltimę inter bona.

Quid voueat dulci nutricula maius alumno

C *Quàm sapere, & fari vt possit, quæ sentiat? &c.*

Respondens dico, Facundiã nobis per naturam competentem redigi ad sanitatem late sumptam, & congruentem corporis & facultatum eius constitutionem; non secus ac ingenii perspicacitatem, & similia. Enumeratorum bonorum nonnulla reperiuntur, quæ quò fuerint maiora, eò magis sunt optanda, & summum bonum magis illustrant; veluti Nobilitas, Honor, Gloria, Fama, Amicitia, Gratia: Nonnulla mensuram recipiunt a fine, & a proprio nostro vitæ gradu, statu, & conditione; vt Diuitię, Robur, & Valetudo; non enim putandum est, diuitiarum nullum ex natura rei esse terminum, vt perperam nõnulli existimarunt; propria indigentia, naturę & conditioni nostræ respondens, censeri debet congruens mensura diuitiarum, in homine præter naturam Auaria oppresso, nullus earum terminus reperitur. Robur etiam Viri probi & fęlicis, non tale esse debet, quale est id Athletarum; sed quale vsui virtutum est congruens: Nimium enim corporis robur, exuperantesque vires, frequenter aduersantur rationi, cum eaque pugnant; propterea

Enumeratorũ bonorũ quædam mensuram exposcunt.

D nonnunquam corrigi, in seruitutemque redigi debent, ne rationem suo impetu euertant; quod nedum Viri sancti, verùm etiam Philosophi præceperunt; Academici enim, vt corporis lasciuiem corrigerent, impetumque frænarent, Academiam in loco minus salubri erexerunt. At cum varia sint Naturæ & Fortunæ munera, de quibus hactenus vniuersè sumus locuti, & nunc singulatim de illis teneamur verba facere: ego; variis prætermissis, quæ minus instituto nostro inseruiunt, & quorum explicatio minus ad Moralem pertinet; de Nobilitate, Gloria, Fama, Honore, Pulchritudine, Gratia, & demum de ipsa Fortuna verba faciam.

De Nobilitate, An sit. Cap. XIIII.

Ermo de nobilitate vtilis est adolescentibus, vt ad eam amplificandam propagandãq; reddãtur alacriores; gratus est senibus, qui nobilitatis semina ac formam in semetipsis fulgere inspicientes, eiusdem fructus lęto animo intuentur in natis; accõmodatus est viris omnibus ingenuis, cum nobili-

Sermo de Nobilitate Vtilis.

tas & conditio Viri liberi & ingenui, fęlici nodo iuncta sint; ac demum maximè est A
necessarius pro notitia attinentium ad hunc gradum octauum. De Nobilitate itaq;
loquuturus, qua potero breuitate, hęc explicare conabor: Considerabo Primò,
Euertētes Nobilita-tem. an sit; Secundo, quid sit; Tertiò, quotuplex sit; Quartò, a quibus principiis ortum
ducat; & Demum, quos in hominum genere pariat fructus. A primo ordiens, non
defuere uiles nonnulli, Sophistę potius quàm Philosophi: qui Stoicorum, & præ-
sertim Chrysippi Auctoritate fulti, nobilitatem spreuerunt, eamq; ramēta, rē fictam,
commentumque præporētum ciuium asseruerunt: Natura.n.(inquiunt) ęqua parēs
est omnibus, nulli est nouerca, nemini viam ad virtutem claudit, omnes ad fęlicita-
tem gignit idoneos; non Scythia, aliaue ulla regio animum lędit, non genus vnum
altero antiquius censeri debet: Si enim Mundus est ęternus, omnes in eodem ęter-
nitatis cursu ęque locati sumus; si habuit Principium (vt verè habuit) omnes ex fę-
mine vnius primi parentis ortum ducimus: inaniter itaque Ambitionis aura inflati
nonnulli, de nobilitate gloriantur, seque tanquam nobiliores præferunt alus. Re-
Seneca. ctè Seneca in libro de Beneficiis dixit; Nemo altero nobilior est, nisi cuius ingeniū B
est præstantius, & bonis artibus aptius: Et qui imagines in Atrio exponunt, ac no-
mina familiæ suæ, longo ordine, multisque stemmatum alligata flexuris in parte
Euripides prima ædium collocant; noti magis, quam nobiles sunt, vus omnium Parens
Mundus est. Et Euripides cecinit: Bonus vir mihi nobilis videtur; qui verò iustus
non est, licet a patre meliore, quam Iupiter sit; genus ducat, ignobilis mihi vide-
tur: Et alibi; Nulla nobilitas inter malos est, sed inter bonos tantùm viros: Ideo
Socrates. Socrates (referente Stobæo) interrogatus, quid esset nobilitas; Animę & corpo-
ris bona temperies, respondit. Nullam itaque hi nobilitatis formam hominum ge
neri conuenire censent, præter eam, quam vnusquisque propriis vigiliis ac meritis
Pro nobi-litate. sibi parat; adeò vt vnusquisque sit nobilitatis, suæque ignobilitatis sit faber. At
mirum profectò non est, si viles Sophistę nobilitatem spernunt, si Stoici suo more
Paradoxa proferunt, si in porticu educati nobilitatem non inspiciunt; si Socrates
genere vilis, & ad Vitia per naturam propensus, eam solam commendaunt nobilita C
tem, quam suo studio & assuetudine sibi parauit. Verùm si figent in eam parumper
oculos, credentque rationi & experientię, lucidissimè inspicient: vt in metallorum
genere (quibus simillimos esse hominum animos, vnà cum antiquitate dicebat Pla
to) puriora nonnulla, alia impuriora inueniuntur, vt in plantis magna Surculorum,
& feminum differentia reperitur, vt in iumentorum grege magna lucet genitur vis:
ita in genere hominum, quod in attinentibus ad sobolem cæteris animantibus est si
mile, latissimum esse discrimen facultatis Parentum & Seminis in procreanda po-
tiore vel deteriore prole; & eò maiorem in eo differentiam intuebuntur, quò a Du
ce Naturæ eminentiori modo curatur, & propensiones eius ad maiora aspirant. Præ
terea, Si rationi credimus, quis non inspicit, hęc omnia rationi summopere esse con
sentanea? cum propensiones, affectionesque animi magna ex parte temperamenta
sequantur; Temperamenta, corporumque conformationes, ex Virtute qualitateue
feminum prodeant; femina demum ex variis parentibus, vario affectionum animi
genere prædita, varia distinctaque proficiscantur? Inde oritur; vt iure optimo D
nonnulli genere nobiles, alii ignobiles nuncupentur; nonnulli ingenui sint, alii
sordidi; nonnulli mente valeant, alii mancipes sint penitus, quibus melius est
seruire quàm regnare. Approbanda itaque est sententia Aristotelis tertio de Rep.
cap. octauo dicentis, Nobilitatem apud omnes in honore haberi, quia consen-
taneum est ex melioribus ortos esse meliores. Ideo rectè cecinit Horatius,

Fortes creantur fortibus; & bonis
Est in Iuuencis, est in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant Aquilę columbam.

Neque hoc (vt illi censent) Naturę Legibus aduersatur; Natura enim, quæ necessa
ria sunt, fecit communia: at ex varietate recipientis, propriorum principiorum,
materieique proximę; variæ prodeant singulorum conditiones, & multiplicia ho-
minum ingenia proficiscuntur. Nam si in natis Parentum, Auorum, Atauorum-
que

A quę, corporis signa sæpe seruantur; cur non est putandum, in animis quoque cum
corpore complicatis, similes illis suorum maiorum propensiones, facilitates, &
quasi igniculos esse reconditos? Quod si nonnunquam secus accidit, si Vir probus
improbos vel ad improbitatem propensos parit filios, si in Scythia Anacharsis philo
sophus floruit, id nihil refert; quoniam nos id, quod frequenter euenit, considera
re debemus, non quod rarò; Natura enim vt plurimum suas leges seruare consue-
uit. Et præsertim: quia nos non inficiamur educationem, disciplinam, assuetudi-
nem, plurimum ad mores rectè instituendos, conformandosque habitus valere, nec
censemus mores necessariò sequi corporis temperaturam: asserimus tamen Virtutū,
vitiorumque semina, nōnullis magis quàm alijs per naturam inserta (dum cætera
fuerint paria) magnum afferre momentum pro habituum animi, quasi frugum, pro
creatione. Et hæc profectò vera censeri debent, siue ęternus sit mundus, siue ab om
nipotente Deo (vt constanter assero) fuit creatus: In hoc enim viuentium mortaliū
cursu, ob regionum, assuetudinum, generum vitæ, alimentorum, affectionum ani
B mi, & similium varietatem, variæ redditæ sunt causę proximę: & propterea varia
ex eis prodeunt effecta. Sileant itaque Sophistæ, cedat Chrysippus, qui veritate
coactus in sententia persistere con valuit; sed nonnunquam nobilitatem (referente — Chrysippus sibi nō
Plutarcho) inter humana bona, vel saltem munera numerauit. — constat.

Quid, et Quotuplex sit Nobilitas. Cap. XV.

VT variæ de nobilitate veterum philosophorum extitere sententiæ, ita va-
riæ ab eis traditæ fuerunt definitiones: Nam interrogatus Simonides;
quid sit nobilitas, quiue sint viri nobiles; respondit esse eos, qui ex maio — Definitio nobilitatis
ribus longo tempore locupletibus nati fuerint. Epicharmus asserit: — ex Simonide.
Quisquis Natura procliuis ad bona fuerit, nobilis est, quamuis matre genitus Aethio
C pe. Cecinit Euripides, nullam nobilitatem inter malos esse, sed inter bonos tantum — Ex Epicharmo.
viros; adeò vt, non secus ac Socrates, nobilitatem a probitate non seiunxerit. Exa
ctius Aristoteles in libris de Rep. in Rhetoricis, nec nō in libro de Nobilitate (cuius — Ex Euripide.
variæ sententiæ a Stobæo referuntur, cum liber ille perierit) Nobilitatis naturam &
conditiones patefecit: Dixit enim, eam esse Virtutem Generis, esse alicuius familię — Ex Aristotele.
congruentem quandam facultatem procreandi Viros ingenuos, ad Virtutem faci-
les; multorum, & ad minus trium, successione confirmatam: Ea enim virorum pro
borum series, quò fuerit numerosior, eò constantiorem ac illustriorem reddit nobi
litatem; in minimis tamen tribus inspici debet, tanquam in principio, medio & fi-
ne, & tanquam in numero perfectionem quandā præseferente. Constat itaque, va-
rias a Varijs fuisse traditas nobilitatis definitiones. Pro quarum cumulatiore notitia
considerandum est, quatuor excogitari posse nobilitatis gradus: Datur enim Nobi — Quatuor gradus no
litas Diuina, Moralis, Naturę, & Fortunæ. Nobilitas Diuina est eleuatio gradus & — bilitatis.
naturæ rei ad Deum, & accessio ad illum, vt creaturis licet; cuius nobilitatis caput — Nobilitas
D & princeps Deus est. De hac Nobilitate vera est sententia Auerrois 2. cęli 63. dicen — diuina.
tis; In corporibus cęlestibus id est nobilius, quod paucioribus actionibus consequi
tur suam perfectionem: Ac de eadem nobilitate loquens, dixit com. 64. Nobile per
fectè est tantùm vnum, nempe Deus, cætera non appetunt sua actione, nisi reddi si-
milia ei, quod perfectè nobile est: Et iure hæc vera nobilitas censeri debet, cum sit
optimum genus eorum quæ sunt. Nobilitas Moralis ea censeri debet, quæ est con- — Moralis.
gruens morum compositio, Virtutum habitibus confirmata; quę etiam nobilitas ani
mi dici potest: Hæc ex nostro studio & assuetudine pendet, est nobis propria, eius
nos sumus auctores, & seorsum a nobilitate naturæ reperiri potest: De hac veræ
sunt sententiæ Senecę, Euripidis, & Socratis in præcedentibus relatæ; considerarūt
hi postremam nobilitatis formam, fructumque eius, non semina & principia prima.
Nobilitas Naturæ ea est, quam considerauit Aristoteles, quæ non in vno indiuiduo, — Nobilitas
sed in continuata serie plurium consideratur: Et quemadmodum Nobilitas moralis — Naturę.
seruari potest sine hac, vt in Socrate, Aristippo, & similibus; ita vice versa hæc ser

uari potest fine morali. Nonnulli enim sunt natura nobiles, ad honestaque faciles & proclives; qui vel ob prauam educationem, vel ob aliud labuntur in vitia, nobilitatisque morum expertes inspiciuntur: quibus, tanquam sterilibus plantis, tantum abest, vt nobilitas naturæ sit ornamento; quòd potius sit dedecori & infamiæ, vel rectius illi sunt dedecori Nobilitati suæ familiæ: nec propterea perit nobilitas sui generis, quia adhuc seruat facultatem generandi alios, qui sint ad honesta procliues. Si aut eueniret, vt ex nobili genere filius oriretur ad vitia procliuis, in eo prosectò non seruaretur nobilitas generis, sed desineret; desineret dico in eo, non tamen in vniuersa familia: vt enim vnus non parit nobilitatem Naturalem sui generis, ita nec vnus solus iam partam euertit & extinguit, in his enim, quæ ad Naturam pertinent, id seruare debemus, quod vt plurimum accidit. Hæc Naturæ nobilitas duplex est; vna, quæ competit vni familiæ comparatæ cum altera, & dicitur Nobilitas priuata; altera est Regionum & Vrbium, quæ Publica nuncupatur. Hinc Plato, & cum eo Aristoteles, Atticæ Regionis nobilitatem miris laudibus extulerunt; & frequenter cótigit, vt Regiones & Vrbes inter se de nobilitate litigarunt. Et quemadmodum in nobili familia, quicunque ingeniis suis maioribus se reddunt similes, Generosi nuncupantur; qui Gloriam suorum maiorum propria virtute amplificant, nobilitatem familię augere & illustrare dicuntur: ita de Nobilitate Regionum, & Vrbium se habere putandum est. Virtus in viro per naturam Nobili pluris fieri debet, quàm in eo, qui per naturam est ignobilis; firmior enim in eo & constantior est, cum firmioribus radicibus hæreat, & cum Virtutibus suorum maiorum sit complicata: In viro tamen obscuro & humili est admirabilior, magis propria eius, maiorque cum difficultate formata. Nobilitas demum Fortunæ est externa quædam nobilitatis imago, in bonis fortunæ refulgens: De hac vera est sententia Simonidis; qui dixit, Nobiles esse illos, qui ex maioribus longo tempore locupletibus orti sunt: Hęc est nobilitatis vmbra in nube diuitiarum apparens, quæ oculos vulgarium hominum obumbrat & illudit; diuitię enim cum Vitiis non pugnant, vera nobilitas maximè pugnat: Propterea rectè dicitur, Mide diuitias non fuisse nobiliores, paupertate Socratis, vel Aristidis. Aristoteles tamen in Rhetoricis diuitias dixit partem nobilitatis: quod est verum, quatenus constituunt nobilitatem popularem: ac in super; quatenus sunt instrumenta, per quæ Virtutes parantur; & partæ, per actiones refulgent.

Naturę nobilitas duplex.

Virtus viri nobil. s prę stantior, ignobilis admirabilior.

Nobilitas fortunę.

Exactior Declaratio Quatuor Graduum Nobilitatis. Cap. XVI.

Vicunque de Nobilitate verba faciunt, & enumeratos quatuor eius gradus distinctè non considerant; attinentia ad nobilitatem potius confundunt, quàm explicent: propterea: cum ab aliis explicati non fuerint, vt clariores reddantur, quid vnusquisq; eorú sit, a quibus Principiis prodeat, & quò ex cunctis absolutissima hominis nobilitas consurgat, accuratè & distinctè considerare tenemur. Nobilitas Diuina proculdubio non accidens, sed substantia est; in separatis enim mentibus ex sententia Aristotelis nullum accidens reperitur: Huius generis nobilium homo postremus est, qui munere Mentis cum diuinis affinitatis nodo est coniunctus, nobilitatisque eorum est particeps; quam tunc maximè patefacit, dum (neglectis mortalibus) ad diuina aspirat, eaque sola magnifacit: Propterea niti tenemur, maiores nostros, hoc est separatas Mentes, pro viribus æmulari; earum viuere vitam, ac ab eis non degenerare: Huius nobilitatis primus parens est Deus; quæ eatenus extenditur, quatenus essentia a materie non pendens propagatur. Nobilitas Moralis est habitus more & assuetudine comparatus: Cuius nobilitatis Principia sunt studium, cura, diligentia, recta consultatio, congruens prælectio, assuetudoque proba: Forma est ipsemet virtutis habitus, proximaque facultas rectè agendi. Splendores sunt eius actiones; Testimonium autem est Honor externus. Ad hoc nobilitatis genus redigitur omnis habitus, omnisque perfectio; qua vir ingenuus, vel rectè paratur, vel congruenter formatur, vel ingenuam aliquam artem exercet: Et hac ratione habituum animi nostri quidam appellantur nobiles, quia virum nobilem parant, formant, vel formatum decent; alii viles, sordidi, & ignobiles. Nobilitas Naturæ in temperamento, rectaque corporis constitutione, tanquam

Nobilitas Diuina.

Homo vltimus inter nobiles, quo diuinam nobilitatē ostēdit.

Nobilitas moralis.

Nobilitas Naturę.

A tanquam in fundamẽto, posita est: dico (vt in fundamento) quia nobilitas potius est vis ac facultas ex temperamento prodiens, tanquam affectio quædam alicuius generis hominum, per quam ad honesta ac ad similium procreationem sunt faciles, quàm re vera temperamentum: iden rectius definitur, quòd sit vis quędam & facultas, quàm temperamentum; nobilitas enim facultatem quandam ad ingenuas actiones relatam pręsefert: propterea ab Aristotele definiebatur, quod esset virtus generis. Hoc tamen verum est, quòd affectio propria, (vt censeo) sola ratione ab eo distinguitur, a quo manat, cuiusque est affectio: Temperamentum itaque huius nobilitatis est fundamentum: Quod temperamentum; quanuis sequatur congruentem rationem, ac proportionem substantię elementorum; ex se tamen qualitas est, pertinens ad tertiam speciem qualitatis, per Principia generationis nobis cõpẽtes (quicquid hac de re sentiat Galenus) Hanc Naturę nobilitatem ita definiendam censeo: Nobilitas est virtus generis, ex temperamento multorum successione confirmato prodiens; per quam ad ingenua sumus faciles, aptique sumus alios ad similia accom-
B modatos procreare. Hęc nobilitas, munere seminum virtutis, etiam in infante servatur; vt indicat Arist. in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 13. & a Gręcis aptissimè εὐγένεια, hoc est bonum genus, bona Stirps, bonaque generationis propago nuncupatur: Nam (vt docet Porphyrius) Genus dicitur de continuata hominum generationis serie ab vno principio prodeuntium, quæ & proba & improba, nobilis & ignbilis esse potest; per quam vires suas natura cumulatissimè patefacit. Demũ Nobilitas fortunę in fortunæ manibus est collocata: & cum pateat, quę sint eius munera; etiam, quid sit Hęc nobilitas, conspicuum est. Ex hac quatuor graduum nobilitatis explicatione elici potest solutio cuiusdam pulchræ difficultatis, & est, num Principes debeant dici nobiles: dixere enim nonnulli viri grauissimi eos esse illustres, non nobiles. Cui difficultati respondens dicn, Principes dupliciter posse considerari; primò, vt Principes Regno, & imperio aliquo prẹditos; secundò, vt tales Principes, his vel illis conditionibus affectos. Dum primò princeps consideratur vt Princeps, ita nobilis est nobilitate quarti generis, nobilitate nempe Fortunę; Oppi-
C da enim, Vrbes, & Regna inter bona fortunę numerantur; & inter nobiles hoc genere principatum obtinet, maximèque fulget: ideo ea nobilitas Illustris Splendor, Sublimitas, Serenitas, & externa Maiestas dicitur. Si secundò Princeps consideratur vt talis Princeps, percurrendi sunt singuli quatuor gradus; & considerandum, quomodo sint, vel non sint nobiles. Si loquimur de Nobilitate Naturę: princeps potest vel ex ignobili obscuroque genere eligi, & ille non erit hac nobilitate nobilis: vel potest eligi ex familia nobili inter cæteros fulgens, & hic erit natura nobilis: vel talis est successione, ex Regia stirpe ortus, cuius maiores fuerint principes; & tunc vtendum est distinctione. Nobilitas enim dupliciter vsurpatur; vel latè, pro quauis bona propagine contradistincta a vili; vel pro gradu quodam medio inter vilem, & splendidum: in prima significatione principes sunt bene nati, bonę stirpis, & nobiles: in secunda significatione non sunt nobiles, & medii; sed fulgent, eminent, & ad sola sublimia per naturam sunt faciles & procliues; ita dicimus eos, non nobiles, sed natura Illustres & sublimes esse. Si Tertiò consideramus nobilitatem morum; dũ
D principes re vera intus principis forma sunt honestati, re vera etiam hac nobilitate sunt nobiles: Et quoniam eorum Virtutes maximè fulgent, Heroicęque sunt; ideo hac consideratione Principes potius Heroes, quàm nobiles dicendi sunt: velnti ecõtra, si vitiosi fuerint; non nobiles, sed uiles, ferę, & perniciosa monstra censeri deberent. Demum, si de quarto Nobilitatis genere loquimur, quod ad Fortunam pertinet: quanuis principes, vt principes Regnoque præditi, sint fortunati, & hac nobilitate nobiles (vt dixi) tamen deinde vt tales Principes, & in vsu attinentium ad Imperium & Regnum, fortunati valde, & valde infortunati esse possunt, ob imperii magnitudinem (vt conspicuum est) Et in his præsertim locum habet ea, quę a Gręcis εὐτυχία καὶ δυστυχία dicitur, quæ magnitudinẽ exposcit (vt asseritur in secundo physicorum) Ex his constat; quõ principes, & nobiles, & nõ nobiles esse possint: lis enim omnis ortum ducit ex confuso vsu, & varia significatione vocum. At cum multi sint nobilitatis gradus; ille, qui magis propriè bonum genus dicitur, & ab Aristotele virtus generis nuncupatur, est nobilitas Naturæ. Putandum est tamen, ex con-

spiratione

Definitio nobilitatis Naturę.

Porphyrius.

Nobilitas fortunæ.

Dubitatio, an Principes sint nobiles, Solutio.

Princeps vt Princeps, est nobilis fortuna.

Princeps natura nobilis, & nõ nobilis.

Principes more Heroes.

Principes & optimè & deterrimè fortunati.

Ex conspiratione quatuor graduum exacta consurgit nobilitas.

ſpiratione ſingulorum exactiſſimam in homine nobilitatis formam cõſurgere; cuius A ſemen & ſpiritus ſit nobilitas Diuina, Matries nobilitas naturę, Forma proxima nobilitas morum, Inſtrumenta & externus fulgor nobilitas fortunę. Hęc; vt eſt formoſiſſima, omnique ex parte perfecta; ita rara in Mundo inſpicitur, & in ſolis non nullis Chriſtianorum Principibus refulget: quorum genera adeò ſunt Illuſtria, totque multorum Heroum præclariſſimis actionibus honeſtata; vt, quaſi proximi & ſalutares Soles, Chriſtianam Remp. ſeruent, perficiant, ac illuſtrent. Cum enim Nobilitatis principia, conſpirantiaque ad eam, recipiant magis & minus; Nobilitatem quoque magis, & minus recipere putandum eſt. Ac (vt cæteras ampliſſimas ſereniſſimasque Propagines ſilentio prætercam) quis non videt in hac quadrata nobilium ſerie MEDICEAM FAMILIAM ſublimem ac ſplendidiſſimum ſibi optare locum? Ea namque cum vetuſtiſſima, eaque fęcundiſſima, a Deo, a Natura, a More, a Fortunaque ſuę Nobilitatis receperit ſemina; ex quibus innumerę ac Generoſiſſimę Plantę prodierunt, quæ temporũ curſu floruere, ac præclariſſimas actiones, quaſi ſaluberrimos fructus, edidere; demũ in MAGNIS DVCIBVS, COSMO, ET FRANCISCO, ad perfectam frugem, ſummamque perfectionem B redacta eſt; quæ adeò firmis radicibus hæret, vt ſperare debeant Viri probi, Dei beneficio diu ſeruandam incolumem. In hac Medicea Nobilitatis forma cuncta fulgent Magna, ſupraque humanam conditionem micantia: Siue enim beneficia inſpicias, quæ ea in Chriſtianam Remp. contulit; ſiue connexionẽ eius cum Apoſtolica Sede; ſiue curam & illuſtres ſumptus pro Literarum, Ingenuarum Artium, Studioſorumque hominum propagatione; ſiue Splendorem Militaris diſciplinæ; ſiue ornamenta Heroicę Prudentię, Magnificentię, ac Magnanimitatis; ſiue demum vſum perfectę Iuſtitię: nil inuenies mediocre; nil inſpicies, quod humanam conditionẽ non ſuperet; nil quod diuinitatem (vt homini licet) non redoleat. Hoc itaque exactiſſimum Nobilitatis Exemplar, Sublimibus ingeniis inſpiciendum, Animis illuſtribus meditandum, Viris Probis Magnifaciendum, patrię meę fideliſſimè colendũ, mihique demum ſummopere admirandum ac venerandum propono.

Nobilitas recipit magis & minus.

Nobilitas Medicęę familiæ.

C

Quæ deceant virum Nobilem, et num viuentibus infra hominem collocatis Nobilitas competat. Cap. XVII.

NObilitatem generi hominum competere, quidque ea ſit, ſatis ex dictis conſtare cenſeo: at iure dubitare quis poſſet, num Iumentis, Feris, & Plantis nobilitatis nomen conuenire poſſit. Cui difficultati reſpondens dico, varias fieri poſſe comparationes. Primò enim fieri poteſt comparatio inter varias hominum familias, uariasque nationes; de qua in præcedentibus ſum locutus. Secundò inter genus hominum, & genus ferarum ſiue iumentorum: de qua comparatione dicendum eſt, genus hominum eſſe nobile, genus vero ferarum vile & ignobile, cum Mentis ſit expers. Tertiò comparari poteſt ſpecies vna viuentis cum altera, vt iumenta cum feris, plantę cum iumentis, plantę cum plantis, iumẽ D ta cum iumentis, & ferę cum feris: de quibus ſi propriè loqui volumus, abſolutè dicendum eſt, cuncta expertia rationis expertia quoque eſſe nobilitatis: & Ratio eſt; quoniam nobilitas eſt quid illuſtre & præclarum, quod ſeorſum a fundamento diuinitatis participe ſeruari nequit, nam eſt perfectio quædam, præclara autem perfectio eximio cuidam perfectibili debet reſpondere. Et confirmatur: quia nobilitas Virtuti eſt familiaris, Vitę liberæ congruit, & ad ingenuas ac honeſtas actiones dirigit: Virtus, libertas, & honeſtum, hominĩ, non iumentis & feris competunt: ſolus itaque homo inter mortalia viuentia eſt nobilitatis particeps. At ſi latè & minus propriè vti volumus nomine nobilitatis, etiam ad alia extendi poteſt: & analogia, ſiue rationis quadam ſimilitudine, id viuens; quod eſt præſtantius, quod magis imitatur ingenuas quaſdam actiones hominis, quod homini eſt familiarius, quod homini magis inſeruit, pro actionibus magis ingenuis, nobilius dici poteſt: & ea nobilitas, quæ expertibus rationis tribuitur, pręſertim redigitur ad gradum nobilitatis Naturę. Verùm; cum nobilitas ſoli homini propriè competat, eaque ſit Virtus

Variæ comparationes pro inſpiciendam nobilitate.

Solus homo nobilis

& facul-

A & facultas congruenter hominem afficiens; quæret iure aliquis, quænam ea sint, quæ virum nobilem decent? Cui breuibus respondens dico, nobilitatem esse facultatem quandam assequendi propriam perfectionem: hominis perfectio est summū bonum; quod ab actione honesta, morali que virtute seiungi non potest: propterea ea decent virum nobilem, quæ ad summum hominis bonum perducunt, ab eoque minime auertunt: huiusmodi sunt habitus illi omnes, siue functiones munerum eorum habituum; qui, vel vt instrumenta viro ingenuo inseruiunt, vel illum formāt, vel formarum decent: de quibus cumulatè differui, dum de Virtutibus rationis verba facerem. At ex dictis non leuis oritur dubitatio, & est: Si viro nobili non licet viles artes exercere, nec sine dedecore valer vilia & sordida efficere; quid faciendū erit illi, qui cum sit genere nobilis, paupertate tamen adeò premitur, vt etiam pro parandis sibi necessariis laborare cogatur? Respondeo, non deesse varia, quibus Vir pauper & nobilis sine sui dedecore valeat operam nauare; & ea præsertim tria sunt: Vnum est, se deuouere Deo; & mundi fortunam negligere, cum ab ea ipse quoque

Que virū nobilē decent.

Dubitatio.

Solutio.

B neglectus sit: Alterum est, se illustrium Principum ingenuę seruituti dicare: Postremum, Militiam, nobilem & ingenuā Artem, profiteri: In quibus Vitę generibus poterit Vir ingenuus & nobilis, nedum se nobilem seruare, verùm insuper nobilitatē suam amplificare & illustrare. Et te veta teneren tur Principes & Respublicæ iuuenes ingenuos & nobiles, per fortunam paupertate pressos, publico ęre nutrire, & ad præclara dirigere: quod cum raro fiat, inde oriri inspicimus, nobilitatem cum paupertate iunctam non diu seruari, & facilè inquinari.

Fructus Nobilitatis. Cap. XVIII.

Vtilitas ex Nobilitate prodiens, Vberrima, latissima, ac splendidissima ex eo fulget; quia secum defert, ob isque præbet earum Virtutum semina, in quarum vsu summum hominis bonum est collocatum; adeo vt, nedū præclara, honesta, & iucunda sit hominum generi: verùm insuper appri

C me vtilis. Vir.n.re & opera, non solo nomine nobilis, dum ad frugem femina suę nobilitatis deduxerit: Primò est vtilis sibi ad virā fęlicem, trāquillam, illustrēq; degedā: Mox est vtilis, nedum suæ familię, verùm insuper Patrię; hi.n.sunt, qui Pietare, Prudētia, Iustitia, animiq; Integritate, munera obeunt summorum magistratuum. Est demum vtilis Mundo: quoniam qui absolutè nobilis est; non in sola sua Vrbe, sed in vniuerso quoque orbe, tanquam proximum Sydus, sua nobilitate efulget; exēplo prodest; cunctisque Populis prudentia, consilio, verbis, & opera opitulatur. Ideo inspicimus, Viro Illustri, Viro nobili & generoso, cæteros instinctu quodā naturę libenter parere: Adeò vt inter Pastores educatus Romulus, quia Mattiam nobilitatem præseferebat, cæteros pastores obsequentes habuerit: Idipsum de Cyro, aliisque legitur. Vt enim Deo per naturam omnia obtemperant, vt Cęlo inferiūt Elementa, vt homini iumenta obediunt, vt suum Regem sequuntur Apes; ita viro nobili, vique ingenuo, minus nobiles subiici tenentur: Hi.n. sunt, qui (ex sententia Aristotelis in primo de Rep.) tanquam natura principes, in vrbe ac in Mundo cæ

D teris antecellunt. Seruatur conspicua & illæsa nobilitas in ordine vniuersi, A Deo per separatas Mentes vsque ad Cælum: at inter homines obscurior, rarior, & inconstantior apparet. Fulget profectò nobilitas per functiones munerum singularum virturum: præsertim tamen per eas, quæ publicę sunt; quę ad salutem sunt patrię, ad conseruationem Reipublicę, ad communem populorum vtilitatem conferunt. Hęc præclara nobilitas arcto necessitudinis nodo cum libertate est iuncta: Nam si ad vniuersum conuertimur; inspicimus Deum, vt eminentissimè liberum, ita eminentissimè nobilem: Ei succedunt Angeli; qui participatione quadam, vt nobiles, ita liberi refulgent: Homo similiter, nisi liberi Arbitrii esset particeps, non esset compos nobilitatis, & inter homines illi, qui in vrbibus, quasi paruis orbibus, sunt Legitimi Principes, præclari que Ciues, etiam vnà cum imperio maximè libertatem tuentur & seruant: & iure profectò. Cum enim virtus sit proles, & parens nobilitatis; virtus autem libera, & domina sit, viri quoque nobiles & ingenui, liberiores debent censeri cæteris, ingenuę que libertatis magis amatores: adeò vt nobilitas vnà cum liber-

Vbi seruetur illæsa nobilitas.

Nobilitas cum libertate iūcta.

libertate oriatur, crescat, & perficiatur; Viriqúe nobiles, etiam sub Tyranno, etiã A
in carceribus detenti, liberi sint. Et cum adeò salutaris humano generi sit nobilitas,
iurè Aristoteles in 3. de Rep. cap. VIII. dixit, nobilitatem apud omnes in honore
haberi, eruditeque Plato affirmauit, Gloriam parentum magnum Thesaurum poste
ris esse: Nam (vt in Alcibiade legitur) consentaneum rationi est, in genere nobili,
quàm in ignobili ingenia esse meliora; Rectè etiam Homerus, cæterique illustres
poetę; inter ea, quæ hominibus laudi tribuerunt, hoc tanquam eximium & insigne
numerarunt; vt e nobili stirpe, præclarisque parentibus orti essent. Ac vt paucis cũ
cta perstringam, quæ nobilitatis merita patefaciunt: Nonne vnigenitus Dei filius,
Dux nostrorum bonorum, & regula vitæ nostræ; qui pro illustranda veritate, ape-
riendaque nobis via ad superos, in Mundum venit; quanuis pauper, quanuis humi-
lis esse voluerit, ignobilis tamen genere esse noluit: sed ex genere illustri Abrahę or
tum sibi parauit: vt indicaret, nobilitatem a rectè institutis hominibus amplectendã
magnifaciendamque esse, & a cunctis pro facultate augendam ac illustrandam, qua
si in terris diuinitatis imaginem & splendorem præseferentem. B

Dubia nonnulla ad Nobilitatem Pertinentia. Cap. XIX.

Prima dubitatio.

Nimo ingenuo nobilitatem consideranti & perquirenti, varia occurrere
possunt, quæ conditiones & naturam nobilitatis dubiam reddere valent.
Quæret primò aliquis: Cum viri nobiles sint ad honesta & præclara ex
se faciles, cur dicitur eos accuratiore egere educatione cæteris? & in Re-
buspublicis præsertim cura adhibetur pro eorum recta institutione? cum cæteri mi
nus ad honesta procliues, magis ea egere videantur? Respondeo, id ex variis causis
ortum ducere. Quarum vna est: quia viri nobiles illi sunt, de quibus præsertim spera
re debemus; vt, quasi fęcundissimę plantę, vberrimos & præclarissimos pariant fru
ctus, propterea de illis maximè soliciti esse debemus: de quibus id rectè seruatur (Ni
hil inuita facies dicesue minerua) laborandum enim est pro cultu fertilis, non au-
tem sterilis agri. Altera ratio est; quoniam in Vrbe de illis præsertim soliciti esse de- C
bemus, qui sunt partes potiores Reipublicę & ciuilitatis: huiusmodi sunt viri nobi
les, qui & leges seruare, & magistratibus præesse, & sui exemplo alios dirigere tenē
tur. His tertio additur, quòd (vt monuit Plato, & confirmauit Aristoteles in primo
de Rep.) iuuenes, quò magis ingenio valent, eò, si perperam educantur, deterio-
res euadunt cæteris. Et quemadmodum separatę Mentes, si degenerant, euadunt
Luciferi, Principes tenebrarum, inimici peruersoresque salutis humani generis: ita
Iuuenes nobilitate illustres, in Vrbibus (dum perperam educantur, & dum degene
rant) nedum nobilitatem peruertunt; verùm insuper machinantur perniciem suæ
Reip., euadunt inimici ingenuę libertatis, fiunt Tyranni populorum; quibus nil per
niciosius excogitari potest; qui ab Vrbibus, quasi Luciferi a Cęlo, arcendi sunt. Iu
re itaque Plato in Alcibiade dixit, eos esse nobiles, qui bene nati, beneque educa-
ti fuerint: Et Persarum Lacedęmoniorumque Reges, filios suos accuratissimè a Vi-
ris Sapientia, Iustitia, Fortitudine, Temperantiaque præstantibus educari curabãt. D
At altera oritur dubitatio; vnde eueniat, quod familię nobiles dicantur antiquę, &
nobilitas cum antiquitate dicatur coniuncta: cum tamen etiam ignobiles, & viles
ęquè sint antiquę; nec maior de vna, quàm de altera appareat ratio? Respondeo,
familias nobiliores etiam dici antiquiores; non munere generationis absolutè, sed
ratione originis & conseruationis nobilitatis, quę antiquitas iure nobilitatem illu-
strat, quoniam patefacit solidiorem firmioremque constantiam probitatis: & tribui-
tur antiquitas nobilitati, potius quàm ignobilitati, quatuor præsertim ob causas.
Prima est; quia nobilitas cum virtute iuncta est, ignobilitas potius cum vitio; Vir-
tus antiquissima dicitur, firma, & constans, quę seruat se & alia; vt, vice versa, Vi-
tia se & alia consumunt & euertunt: iure igitur primò, ob uarietatem conditionis vir
tutis & vitii, antiquitas nobilitati tribuitur. Secundò id oritur ex constitutione vi
tę: Viri enim nobiles, quia viuunt vitam virtutis, quæ propriè & verè vita nuncu-
patur; diu viuere, & antiquitate frui dicuntur; cum ex aduerso, vitiis coinquinati,
& nunquam illustria agentes, nec quidem viuere dicantur: non enim viuere homi-

ni est

Marginal notes: Solutio. — Cur nobiles accuratiore egeant educatione. — Prima rō. — Secunda. — Tertia. — Reges Persarum. — Altera dubitatio. — Solutio. — Cur Nobilitati tribuatur antiquitas. — Rō prima. — Rō secũda.

A ni est nutriri, sed honesta agere; quæ uita in viro ignobili & vili non elucescit, sed extincta languet, & per vitia in viuam mortem est commutata. Tertia ratio ex eo sumitur; quia Viri nobiles Deo (vt homini licet) sunt similes, nec sine peculiari Deorum munere sunt tales; propterea finxit antiquitas, eos ab aliquo ex fictis Diis duxisse genus: Cum igitur Dii sint antiquissimi, & nobiles affinitatis quadam necessitudine sint cum eis iuncti, iure antiquitatem sibi uendicant. Postrema ratio ex eo sumitur: quia familię nobiles, ratione suę nobilitatis, in vnum primum principium rediguntur, id autem sumitur pro facultate præclarum, venerandum, & ab inuidia remotum: & quoniam semper honoranda vetustas; & antiquiora iudicantur diuiniora, illustriora, minusque inuidię exposita; iure seruatur Principium familię pro facultate antiquum, munere cuius familia nobilis etiam antiqua nuncupatur: huiusmodi autem principia in obscuris & ignobilibus minimè seruantur, non enim inspici possunt, cum non splendeant.

Rõ tertia.

Rõ quarta.

B *Dubia alia ad Nobilitatem Pertinentia.* *Cap. XX.*

An a matre ducatur nobilitas.

Aristoteles.

Ratio pro parte patris.

PVlchra est dubitatio, dignaque consideratione; num filii, vt a Patre, ita a Matre nobilitatem recipiant? ac; si concedatur ab vtroque principio, tanquam a gemino fonte manare; dubium adhuc est, a quo abundãtius fluat? Sententia est Aristotelis in 5. Metaphysicę cont. 33. Genus tum de Patre, tum de Matre dici, & filios ab vtrisque recipere & ducere genus. Et dicendum videtur, præsertim eos a patre nobilitatem recipere; quoniam ipse præstantiori modo ad eorum generationem concurrit, ab eo sumitur nomen familię, & munere patrum filii deide iudicantur ac denominantur nobiles vel ignobiles: ideo frequenter in Rebuspublicis, si parens fuerit nobilis, mater ignobilis, nati inter nobiles numerantur, & nobilium muneribus honestantur, non autem vice versa, si ex matre nobili & & patre ignobili nati fuerint. Ex aduerso: Cum nedum mas, verùm etiam fęmina, possit dici nobilis & ignobilis; ea quoque, si nobilis fuerit, impartiri videtur nobili-

Ratio pro parte matris.

C tatem natis, & longè magis quam Pater. Ratio est, quia nobilitas est Virtus generis ex congruente temperamento prodiens, & propterea ad corpus præsertim pertinet: corpus autem hominis, eiusque temperamentum, ex matre ducitur; cum sola mater ex opinione Aristotelis materiem præbeat proli, & nedum materiem, verùm insuper alimentum. Præterea in eius vtero concoquuntur & contemperantur omnia, quæ fętum constituunt, adeò vt etiam imaginationem matris sequantur sępe vestigia & signa conspicua eorum, quæ mater exoptauit in corpore nati. Respondeo nobilitatem ex vtrisque duci, præsertim tamen ex patre. Ratio est: quoniam Parens sua genitura, tanquam instrumento, prolem format; fęmina verò ei pro materie tribuit sanguinem menstruum: cum autem Genitura sit ea, quæ congregat, alterat, terminat, & format; dum materiei dominatur, sibi similem & generosam constituit prolem, eique per coctionem congruens tribuit temperamentum; dum verò ei non dominatur, sed ob materiei aduersam conditionem nonnunquam vincitur, sequitur quasi monstrum non primò optatum, degeneratio quędam: ac prima degeneratio

Solutio.

D num est, dum non valens marem formare, fęminam format (vt docet Aristoteles in 4. de generatione animalium cap. 3.) adeò vt mater tunc per pugnantem & aduersam materiem causa & occasio sit degenerationis. Rectè igitur dictum est nobilitatẽ præsertim a patre duci: Fęminę autem nobiles secundo loco nobilitati conducunt, & sunt causa sine qua non; sunt causa in genere materiei, quatenus materiẽ aptam vel ineptam præbent. Ex his conspicuum est, magnam esse adhibendam curam (vt monuit Plato) in eligenda Vxore; quærendamque esse nobilitatem, morumque integritatem, non pecuniam; ne prodeant degenerationes, quæ sunt monstra, præter desiderium agentis, omni paupertate deteriora. At dubitatur insuper; quomodo nobilitas, quę proculdubio diuitiis sibi congruentibus eget, cum diuitiis iuncta seruari possit: cum viri nobiles actionibus probis incumbant, artes sordidas non exerceant, sint liberales & magnifici; quorum officium est effundere, non congregare opes. Respondeo: Viri nobiles debent esse liberales, non prodigi; sumptus eorum non debet censum superare, ac ita seruãtur diuites, & liberales: Sæpe tamen accidit,

Altera dubitatio.

Solutio.

vt

vt viri minus nobiles ditiores sint; & inde frequenter oritur degeneratio Regni optimatum, cum ditiores etiam nobiliores iudicentur. Insuper; dantur genera quędã Lucrorum, quę non sunt sordida, & decent Viros nobiles. His accedit, quòd Viri re vera nobiles sunt tanquam Principes per naturam cæterorum hominum; & frequenter pręsunt Regnis, Vrbibus, Oppidis, Magistratibus: ac ob eorum probas actiones a Principibus, Rebusque Publicis muneribus donantur; vt congruenter fungi valeant munere suo. A

An Pro Vita rectè instituenda magis conferat Noblitas, vel potius Congruens Educatio; Insuper an in Vrbe Tyrannide pressa Locum habeant Viri Nobiles. Cap. XXI.

Prima dubitatio.
Plutarch.

DVbitare iure optimo posset aliquis; num pro vita rectè instituenda, congruenterq́ue formando animo, magis Nobilitas conferat, vel potius cõgruens educatio & consuetudo; Vtrumque enim horum conferre, ex se conspicuum est. Refert Plutarchus in Libro Apophthegmatum, Lycurgum celebrem Legumlatorem, vt Ciues ex vsitata victus ratione ad magis sobriam traduceret, duos produxisse catulos; alterum e domi desidentibus ortum, alterum de Venaticis sustulisse; ac domesticum ab eo fuisse venationi, Venaticum catulum voracitati assuefactum: cumq́ue; vtroque ad id se proripiente, quod ei erat factum vsu familiare; ciuibus ostendisset, quantum ad meliora aut deteriora studia conferret educatio, dixisse: Proinde vos quoque Spartani videtis, nihil nobis illam vulgo celebratam nobilitatem, ductumque ab Hercule genus prodesse; nisi ea agamus, quibus ille omni alia humana gloria & celebritate maiorem sibi parauit, honesta per omnem vitam discentes, exercentesque. Hæc Plutarchus, quo exemplo indicauit magis necessariam esse bonam consuetudinẽ nobilitate: Veluti etiam Socrates exemplo suimet amicis suis suadere nitebatur. Quod confirmatur; quia Virtutes ob id dicuntur Morales, quia more & assuetudine comparantur. Ex aduerso Nobilitas potentior esse videtur, cum secum deferat principia & semina futurorum morum; propensio autem naturę vehementissima apparet: propterea legitur (Naturam expellas furca, tamen vltro recurrit) Respondens huic difficultati dico, congruentem cõsuetudinem proportione respondere cultui, nobilitatem seminibus: Semina sunt Principia priora, ex se potentiora, & præstantiora; Cultus est posterior, humilior, & tanquam instrumentum, necessarium tamen: Ideo nobilitas priori, potiori, eminentiorique modo concurrit, assuetudo tamen est magis necessaria, magis in nostra facultate posita, ac proximius animum vitamq́ue nostram format. Exemplũ ex Lycurgo sumptum nil aliud patefacit, nisi maiorem ac proximiorem necessitatẽ, a qua etiam sumpta est Virtutum denominatio: Nitendum tamen pro facultate est vtrumque cõnectere, quod seruabant Lacedęmones: qui accurate considerabant, ad quod Vitę genus pueri essent faciliores, ac per naturam magis procliues, & dabant operã, vt ei facultati incumberent, ad quam magis erant accommodati: his enim duobus conspirantibus, absolutissimi in quauis facultate prodeunt fructus. At dubitatur insuper, num in Vrbe Tyrannide pressa viri nobiles locum habere valeant; Id enim non videtur posse contingere: tum; quia dictum est Nobilitatem cum libertate esse iunctam, cum seruitute pugnare: tum insuper; quia conditio Tyranni est nobilitatem, ac viros eminenti animo pręditos deprimere, vel eos longè a se repellere. Respondeo: Dum quærimus locum viri nobilis; vel quærimus sedem propriam, magisque ei accommodatam; vel quamcunque, in qua modo aliquo seruari possit. Si sedem quęrimus primam, eique accõmodatissimam; vtique dicendum est, Remp. optimatum eam esse, in qua viri nobiles tanquam in propria sede requiescant: Ratio est cõspicua; quia in ea Virtus, Viaq́ue ad eam ac propensio, præsertim quęritur, & maxi mi fit; ideo cuncta diriguntur ad colendam, amplificandam, perficiendamq́ue nobilitatem. Secundo tamen loco Vir nobilis vbique est nobilis, & vbique nobilitatẽ suam seruare ac patefacere valet; nã sępe accidit, quòd magis est Princeps qui seruit, quàm qui imperat: potest enim qui seruit, esse princeps Natura; qui vero imperat,

Socrates.
Solutio.
Quid seruabant Lucedęmones.
Altera dubitatio.
Solutio.
Propria sedes nobilium.

B C D

esse

A esse natura seruus, fortuna Princeps. Euenit tamen; quòd, cum in Vrbe Tyranni-
depressa seruiliter educentur omnes, per id seruile vitę genus familię nobiles in vi-
les & sordidas facilè permutentur: Exemplo nobis sunt Athenæ, & alię Persarum
Lacedæmoniorumque Vrbes; quæ olim nobilitate florebant, illustribus fulgebant
ingeniis; nunc autem infestissimis Tyrannis pressæ, omni nobilitatis splendore de-
stitutę, tenebricosæ languent. Propterea expedit nonnunquam viro nobili patriam
suam, in qua nobilitatis forman non valeat (vt decet) conseruare, derelinquere,
& locum sibi suisque posteris fęliciorem parare; quod multis fortunatè contigisse cō
pertum est: ac ita ea sententia seruabitur, Mundani ciues sumus, Et vbi bonum, ibi
Patria est. Lætari tamen debet vniuersa Italia, immensasque Deo referre gratias; Laus Principum Italię.
cum ab eo, præter tot ac tam præclara munera, hoc quoque demum fælicissimè ob
tinuerit: vt ab immanibus his Tyrannorum feris libera, a Principibus regatur Le-
gitimis, Iustissimis, honestique Amatoribos, adeò vt Viri nobiles in quauis Italiæ
Vrbe sedem sibi accommodatam inuenire ac seruare fortunatissimè valeant.

B

Quæ Illustriorem Familiis præbeant Nobilitatem; Literæ, vel Arma; Actio, vel Contemplatio. Cap. XXII.

Requenter inter Viros ingenuos & nobiles agitantur illę duæ difficultates,
num Arma vel Literæ, num actio vel Contemplatio illustriorem familiis
præbeant nobilitatem; & pro omni parte rationes, auctoritates, exem-
plaque varia afferuntur: quæ ego hoc in loco missa facere decreui; præser
tim, cum attinentia ad comparationem actionis & contemplationis alibi a me sint
cumulatissimè explicata. Breuibus igitur difficultati respondens, dico primò; nec
Arma, nec Literas, nec Actionem, neque Contemplationem nobilitatem parere: Nec Arma nec literæ nobilitatē pariunt.
Nobilitas enim est virtus generis, per naturam ac ortum nobis competens, non au
tem per actiones & munera Virtutum: propterea minus rectè frequenter proponun
C tur, & confusę discutiuntur huiusmodi quæstiones; ea enim non pariunt nobilitatē,
sed eam patefaciunt, illustrant, vltimamque perfectionem ei adhibent: Hoc igitur
quærendum est, quid eorum magis patefaciat, illustremque reddat Nobilitatem.
Insuper fieri debet comparatio, non inter Arma, & Literas: Sed vna inter Arma, &
Togam; hoc est inter duo actionum genera, quorum vnum militię, alterum admi-
nistrationi Reip. dicatum est: Altera mox comparatio inter actionem vniuersè sum Pro solutione difficultatum.
ptam, & contemplationem versatur. Vtrisque tamen simul satisfaciens statuo primò
hunc ordinem: Contemplatio absolutè pręest actioni, administratio Reipublicę præ
est ducibus Militię; adeo vt vera sit hęc sententia, Cedant Arma Togę, Cedat To-
ga Contemplationi. Ratio ordinis est conspicua: nam munus contemplatiotis est
inspicere verum, cognitio veri dirigit & componit actiones: Ars militaris, cum pro
fine habeat pacem & incolumitatem Reipublicę, ab illis dirigitur, illisque inseruit,
qui Reipublicæ præsunt; ac si idem fungatur vtroque munere, tamen vt Princeps
Reipub. imperat sibi, seque dirigit in attinentibus ad militiam: Ideo Plato, & cum
D eo Aristoteles, Artem militarem Ciuili subiecerunt, vt etiam Rhetoricam. Verum
cum hic sit ordo; vt tamen clarior elucescat, & varus instantiis satisfacere valeamus,
his distinctionibus vtendum est. Et primò; Dum fit comparatio inter conspirantia Prima distinctio.
ad constitutionem alicuius, aliud est eorum vnum esse pręclarius, aliud esse magis
necessarium: actio magis est necessaria, contemplatio est præstantior & præclarior.
Insuper, Aliud est aliquid esse absolutè præstantius, & esse magis proprium alicuius: Secunda.
Cōtēplatio absolutè præstātior est, actio verò magis est propria nobilitatis; quia viri
nobilis est, præesse magistratibus, & fungi muneribus suę Reip. ac suæ patrię cōmuni
bus publicisq; actionibus prodesse: Insuper viri populariter magis dicuntur nobiles,
quia ad virtutes morū faciles sint; quàm quia ingenio valeant, & apti sint cōtēplatio-
ni. Tertiò; Aliud est conducere alicui primò absolutè, aliud proximius: prius ab- Tertia.
solutè id facit contemplatio quàm actio, & toga quàm arma; non autem proximius.
Præterea: Aliud est id facere manifestius, & magis populariter; & id facere prius, Quarta.
firmius, & eminentiori modo: Arma id possunt efficere manifestius & magis popula
riter

Quinta. riter quàm Toga, & hæc quàm contemplatio; at non firmius & eminentius. Demũ: A
Aliud est aliquid efficere vt Principem, Ducem, propriaque facultate; & id efficere vt instrumentum, causam secundam, & Virtute alterius: Primum competit contemplationi comparatæ cum administratione Reipub. & huic comparatę cum Armis; Alterum competit Armis, & curę Reipub. Ex his eliciuntur solutiones omniũ instantiarum, quæ datæ resolutioni aduersari videntur: Assero tamen; nobilitatis formam, per conspirationem actionis & contemplationis, splendidissimam, omnique ex parte sibi respondentem, & firmam patefieri.

De Honore Differendum proponitur. *Cap.* *XXIII.*

Vtilitas considerationis Honoris.

HOnor & Laus præclara & sublimi voce ad sui considerationem ac explicationem nos inuitant, & iure profectò; sunt enim cum hominis vita adeò complicata, vt nulla sit eius conditio, cui honoris cognitio non sit apprime vtilis: præsertim tamen uiro nobili & ciuili est necessaria, vt congruẽ B
ter erga illum afficiatur; ne inscitię caligine obumbratus, pro honore dedecus, pro

Sententia Platonis.

que fama infamiam amplectatur. Sententia fuit Platonis in primo de Legibus; quòd Honor & Dedecus sunt Potio, quæ ciues reddit contra hostes audaces, contra vitia timidos. Vt constet, quàm vtilis sit huiusmodi consideratio, & quam vim in omni hominum conditione habeat desiderium honoris; Animo accuratè reuoluendũ

Septẽ conditiones humanę vitę.

est, septem humanæ Animę, humanęque vitę pręsertim, considerari conditiones: Primo enim consideratur hominis anima, quatenus cum hoc crasso corpore connectitur: Secundò, vt pugnantibus facultatibus est prædita: Tertiò, vt hominem, Animal absolutissimum, constituit: Quartò, vt periodum Mortalis vitæ homo decurrit: Quintò, vt per ciuiles Virtutes purgatur, & eleuatur: Sextò, vt inter contraria collocatus congruenter suis muneribus fungi tenetur: Septimò, vt contem-

Septẽ Metaphoræ.

platione Mentis euolat ad Deum. Ex his conditionibus viri docti, & præsertim Academici, occasionem sumpserunt septem præsertim Metaphoris vitam hominis circunscribendi & patefaciendi. Vt pertinet ad connexionem animę cum corpore, Me C

Prima Metaphora.

taphora formatur a Carcere sumpta: est enim anima in hoc corpore, quasi in tetro carcere, compedibus & variis nodis deuincta, in eoque quasi ebria dormit; propterea eget stimulis, vt expergiscatur, se soluat, vertaturque ad Lucem: Stimuli sunt de-

Secunda Metaphora.

sideria Veri honoris, & Gloriæ. Vt verò pertinet ad pugnantes animę facultates, quæ quasi membra varia hominem constituunt, sumpta est Metaphora a Monstris: fingitur enim homo a Platone, quasi Monstrum ex partibus distinctorum animalium constitutum, in qua Metaphora desiderium honoris vires suas conspicuas patefacit; niti enim debemus, ne in homine pars fera voret humanam, sed vt humana mansuetam reddat feram, ex quo verus prodit hominis honor. Tertiò: Dum consideramus,

Tertia Metaphora.

quomodo ex attinẽtibus ad hominem homo consurgit vniuersi conditionem seruãs; Metaphora formatur a Mundo sumpta, & Homo dicitur Mundus paruus, Epilogusque Mundi: in qua etiam Honor refulget; in eo enim versus hominis honor & laus est posita, vt pro facultate cum Magno Mundo conformetur. Quartò: Dum con D

Quarta Metaphora.

sideramus huic conflato ex anima & corpore destinatum esse vitæ periodum, & teneri eam quasi stadium sibi a natura præscriptum congruenter decurrere; formatur Metaphora a Naui sumpta, in Medio Maris collocata, portumque optante: Nam huius nauis Gubernator est humana ratio; Venti, Scopuli, & Vndæ, sunt varia fortunæ euenta, Remi sunt appetitiones affectionesque Animi, quibus pro cursu fælici & fortunato desiderium honoris & gloriæ magnam adhibeat vim; inspectio autem sum-

Quinta Metaphora.

mi boni perinde se habet, ac inspectio Stellę Polum patefacientis. Quintò: Dum cõsideratur Anima, vt per morales virtutes purgari eleuarique debet; tunc congruenter ea Metaphora illi respondet, qua Plato in Phædro vsus est, sumpta a curru, auriga, & equis: Currus est vniuersa constitutio facultatum Animę nostrę cum corpore iunctę; Auriga est ratio; Equi sunt appetitiones & affectiones animi partim ad concupiscendi partim ad irascendi facultatem pertinentes, quibus cum Voluntate ac Prælectione iunctis, cibi & restaurationis locò, Nectar & Ambrosia in cælo parata sunt; Stimuli autem & calcaria vrgentissima equorum, sunt desiderium veri bonoris

noris

A noris & timor infamiæ. Sextò: Dum homo consideratur, vt in Mundo litis inter contraria collocatus suo munere rectè fungi tenetur; dicimus hominem in hac Mundi Arena quasi Athletam fuisse collocatum, & teneri strennè dimicare: Insuper vtitur Metaphora a Theatro deprompta, in quo Comici partes suas (vt eos decet) explere tenentur: Vtitur etiam Socrates Metaphora a Lyra sumpta, quæ vt exactam edat harmoniam, Chordis congruente proportione iunctis prædita esse debet: Pro quibus omnibus rectè obeundis, desiderium honoris summopere est necessarium. Demum: Si consideratur Anima, vt per Mentis contemplationem eleuari debet in Deum; septima consurgit Metaphora sumpta ab Alis, Pennis, Alarumque alimento: Mens enim sua contemplatione euolatura ad Deum, non amplius consideratur in curtu cum perturbationibus iuncta, sed ab eo libera, Alis dicitur altissima petere. Alæ sunt Voluntas, & contemplandi facultas. Pennæ sunt vires earum, & præsertim Ideæ Mentis, Rationesque Animæ ex sententia Platonis: Quæ B pennæ in descensu Animæ dicuntur cadere & frangi, quatenus Anima fuimet suarumque rationū oblita, impotens recumbit in terris: Quæ deinde per viuas Aquas, hoc est per scientias viuo fonte, hoc est Mente, manantes, dicuntur refici, ac in interum restitui, quarum ope Anima euolat ad Deum, in eoque requiescit: In quo reditu desiderium sublimis honoris & Amor diuinæ Gloriæ sunt, tanquam interni spiritus Alas & pennas concitantes & dirigentes. In omni itaque humanæ vitæ statu & conditione Honor & Gloria vires suas patefaciunt, iure igitur tenemur de cognitione eius esse soliciti: & præsertim, quia ob varietatem considerationis humanę vitę, & metaphorarum, varia consurgit honoris forma; Naturalis nempe, Humana, Mundana, Popularis, Ciuilis, Militaris, & Diuina. Vsurpatur autem Honor præsertim in duplici significatione; Primò pro meritis, per quæ homo absolutè Vir Honoratus dicitur; Secundò pro externo signo, & testimonio eorum: Honor in prima significatione elucescit ex declaratione Virtutum, probarumque actionum; ideo præsertim de honore in secunda significatione verba faciam: De quo loquu-C turus, ordiar ab eius definitione; vt mox de attinentibus ad partes & causas eius in definitione sumptas, necnon de eius affectionibus valeam distinctius verba facere.

Sexta Metaphora. *Septima Metaphora.* *Sepcè honoris formæ sepcè metaphoris respondentes.* *Honor duplicter sumitur.*

Definitio Externi Honoris, et Dubia nonnulla ex ea prodeuntia. Cap. XXIIII.

HOnorem Academici, & Peripatetici vario modo definierunt. Speusippus enim in Libro Platonicarum definitionum dixit: Honor est bonorum largitio propter Virtutis officium, æstimatio ac dignitas Virtute acquisita, figura Venerationis, conseruatio dignitatis: Ex his Variç (vt conspicuum est) elici possunt Honoris circunscriptiones, in quibus immorari superuacaneum esset. Aristoteles duas præsertim honoris visus est dedisse definitiones; D Nam in libris de Moribus dixit, esse præmium Virtutis: in Libro enim quarto Moralium Nicomachiorum cap. 3. inquit; Honor dari pro præmio solet ob res pulcherrimas, ipse namque est bonorum maximum, sed externorum: Et in libro 8 eorundem Moralium asserit. Virtutis & beneficentię præmium, honos est; indigentię verò, auxilium & lucrum: Hoc ita se habere in Rebusbup. constat, non enim is honoratur, qui nihil boni in Remp. contulit; id enim, quod est publicum, ei tribuitur, qui Beneficia in Remp. contulit; at honor publicum est, &c. Cicero etiam in Bruto Aristotelem sequutus dixit, Honor est præmium Virtutis, iudicio studioque ciuium delatum ad aliquem. In primo autem Rhetoricorum definitur Honor ab Aristotele, quòd sit signum opinionis εὐεργετικῆς hoc est benefaciendi, siue conferendi in alios beneficia: ideo addit Philosophus. Iustè verò, maximeque honore afficiuntur ii, qui beneficia contulerunt: Veruntamen etiam ille solet Honorari, qui aliis benefaciendi facultatem habet; id autem beneficium honore dignum putatur, vel quod ad salutem vitamque tuendam pertinet, vel ad opes, vel ad huius-

Definitio honoris. *Ex Speusippo.* *Aristotel.* *Cicero.*

Dd modi

modi bonum aliquod, cuius non sit facilis adeptio &c. Ita ab Aristotele definitus A
est Honor. At perpendamus, quæ honoris causę per huiusmodi definitiones ex-
Forma. plicatę fuerint. Proculdubio per eas patet primò forma, quæ est, quòd sit signum,
honoris. & præmium: Et cum dicatur (signum) includitur, simulque denotatur mate-
ries; quæ est res ea, quæ in signum virtutis alteri tribuitur, quæ non est aliquid
Materies. definitum; nam multiplex esse potest, vt conspicuum est; ideo non potest in de-
finitione honoris exactius explicari. Et quia signum est forma quædam commu-
nis, multis conueniens, ad aliud relata; propterea, vt magis propria reddatur, con
trahitur per illud ad quod refertur, nempe per Virtutem: Virtus enim & homo
virtute præditus, est finis cui honoris; honor namque paratus est in gratiam Virtu-
Finis. tis, & tribuitur homini Virtute prædito munere Virtutis; finis autem honoris,
qui dicitur finis cuius gratia, est honestum, & vtile, quod inde consurgit: Hone-
stum est tribuere vnicuique, quod suum est; & honestum est Virtutem significa-
re, illustrare, præmioque afficere: Ex quo etiam insignes prodeunt vtilitates;
quatenus qui honore afficitur, flagrantius Virtutem diligit; ac cæteri eius exem- B
Efficiens. plo ad virtutes inuitantur, & excitantur. Causa efficiens ille esse dicitur, qui ta-
le signum præbet. Non tamen vnusquisque huiusmodi signum congruenter præ-
bere valet, sed ille solus, qui est rectus iudex actionum Virtutis, & in cuius ma-
nu sunt positæ res illę, quæ signum congruens esse valent probitatis & Virtutis:
Huiusmodi sunt viri probi, quorum Virtus est mensura rerum; & præsertim Prin-
cipes, ac illi illustriores Ciues, qui Magistratibus præsunt. Cum enim munus
horum sit præesse legibus, seruareque eas; maximè sunt apti iudicare, qui eas
seruant, & qui in patriam beneficia conferunt: ae propterea ad eos præsertim per-
tinet, viros bene meritos honore afficere; & in eorum manibus res illę sunt col-
locatę, quæ illustrius Virtutem significare valent. Hinc honor ab Aristotele in
octauo Moralium Nicomachiorum dicitur bonum publicum; ille enim præsertim
Exacta honoris definitio. honor est, qui est publicum virtutis signum. Ex his colligi potest exacta Hono
ris definitio, ex omni genere causæ conflata, quæ talis erit: Honor est præmium
Virtutis; tributum a congruente eius iudice, viro probo; vt eius virtus reful- C
geat, cæterique eius exemplo ad Virtutem inuitentur. Aristoteles ea missa fe-
cit, quæ vel communia sunt, vel conspicua; & id protulit, quod magis est pro-
prium, & honoris formam patefacit. Ex his colligere valemus, virum impro-
bum nec honorari, nec honorare posse; non honorari, quia caret Virtute; non
honorare, quia deprauatum habet iudicium: adeò vt bonor pro signo, exposcat
honorem pro re significata, tum in honorante, tum in honoratn, vario tamen
modo.

Varia proponuntur Difficultates, ex Definitione Honoris emergentes. Cap. XXV.

D

VT Natura honoris reddatur illustrior, & data definitio magis eluce-
scat; nonnullæ difficultates, nec quidem leues, diluendę sunt, quæ ex
Prima dubitatio. tradita honoris definitione emergunt. Primò enim dubitare quis po-
terit, quoniam Aristoteles non videtur sibi constare: tum quia, vt pa-
tuit, non semper eandem dedit Honoris definitionem: tum insuper, quia non-
nunquam dicit honorem esse præmium virtutis, nonnunquam verò (vt in pri-
mo Moralium Nico. cap. 12.) secernens laudem ab honore inquit; Virtuti quidem
laudem propriè tribuimus, ab hac enim ad res honestas agendas idonei efficimur
&c. At si laus differt ab honore, & laus est Virtutis; honor, non Virtutis, sed alterius
esse debet: alioquin a laude non secerneretur. Confirmat: quia Virtus ad aliud, nem
pe ad actiones dirigitur, Laus est eorum, quæ diriguntur ad aliud; Honor verò ipsius
finis, & eorum quæ gratia sui optanda sunt: Ideo honor conuenit propriè Deo, non
autem

A aũt Laus, nisi similitudine tãtùm. Dubitatur secundò: Cum honor dicatur præmiũ vel signum Virtutis, cuiusnam Virtutis est signum? tum Moralis, vel rationis? & cuius formę virtutis magis propriè, & pręsertim signum est? Aristoteles in Rhetoric. expressit voluntatem benefaciendi, at etiam ob alias virtutes homo redditur dignus honore. Demum dubitatur: quia Aristoteles in 8. lib. Moralium Nicomachiorum dixit honorem esse bonum publicum, & ei esse tribuendum, qui beneficium in Remp. contulit; non autem ei, qui in Remp. nullum contulit beneficium: At si hoc esset verum, Viri probi ducentes vitam priuatam, nullo honore essent digni; quod falsum esse videtur. Insuper sequeretur, quòd soli viri publicam personam gerentes possent alios honore afficere, non autem viri priuati; cuius oppositum experientia nobis patefacit: immo populi rectè affecti & instituti, Principem suum summo honore afficiunt, & se mutuò congruenter honorant. Soluens primò hanc postremam difficultatem, vt cæteris leuiorem, dico, Aristotelem sub initio quarti Metaphysicę nos monere; quòd, dum loquimur de communi ab vno, præsertim & propriè de primo te-

Secunda dubitatio.

Tertia dubitatio.

Solutio tertię difficultatis.

B nemur verba facere, quod est tanquam mensura cæterorum: ideo de honore agens; quod est commune, non vniuocum, sed ab vno; inspicit id, quod in honorum serie primum, & maximè proprium est. Datur honor tum publicus, tum priuatus; ille tamen qui publicus est, præsertim & primò censendus est honor; quia Princeps & Magistratus considerantur, vt recti iudices probarum actionum: Insuper, in eorum manibus præsertim ea sunt posita, quæ sunt accommodatissima signa Virtutum: Tertiò signa illa, cum sint publica, manifestiorem & illustriorem reddunt Virtutem: Demum Aristoteles considerauit illum illustriorem honorem, qui est signum beneficii collati in Remp. at honorem retribuere ob huiusmodi beneficia, munus est Viri publicam personam gerentis. Dubitatio autem cum hac complicata; quę erat, quòd Vir priuatus beneficium non conferens in Remp. non esset dignus honore, soluitur per duo fundamenta. Primum est id, quod iam est explicatum; nempe quòd Aristoteles inspicit id, quod principale est: actio enim proba, publicum afferens beneficium; vt communior, & magis publica est; ita magis iudicatur bona, & digna ho-

C nore. Alterum fundamentum est, quia Viri omnes probi dicuntur Reipublicę prodesse, improbi obesse: primò, quia exemplo sui & præceptis dirigunt & hortantur cęteros ad probitatem: secundò, quia quamuis non semper sua opera & officio prosint; semper tamen, quia probi sunt, vt tales, necessariò pro facultate sunt parati in quauis opportunitate (vt eos decet) suæ Patriæ prodesse.

Omnes viri probi Reipublicę conferunt.

Vt cætera Diluantur Difficultates; Discrimen ponitur inter Honorem, Laudem, Gloriam, Famam, Encomium, Reuerentiam, & similia. Cap. XXVI.

VT exactius valeamus cæteris difficultatibus satisfacere, Præaccipiẽdum est honoris nomen dupliciter vsurpari. Nonnunquam enim latè, ac ita sub se

D multa vt partes continet; veluti Laudem, Gloriam, Famam, Encomia, Dilectionem, Reuerentiam, ac similia: hęc enim omnia sunt bona externa, in aliorum facultate collocata, cum Virtute cõiuncta; quatenus eam, vel fructus eius, nata sunt indicare. In hac significatione Plato in 5. de Legibus inquit: Primus honor conuenit Deo, secundus Animo, tertius Corpori; at Corpori sola laus, non aũt propriè sumptus honor competere potest. Ita etiam in 3. de Legibus dixit, primò honoranda esse animi bona, secundò corporis, tertiò externa. In eadem significatione decantantur Laudes in honorem Dei. Vsurpatur Secundò honoris nomen propriè, vt contradistinguitur a laude, & consimilibus: Nos aũt, dum de distinctione loquimur, proprias vocum significationes cõsiderare tenemur. Vt igitur cõspicua reddatur multarũ vocum distinctio, quæ denotant externa signa bonorũ animi, & coniunctorum cum illis, distincta bonorum genera, quorum sunt signa, considerare tenemur. Bonorum igitur; quæ cum Virtute sunt iuncta, ad eamque pertinent; quædam solùm optantur gratia sui, alia solùm gratia alterius, nonnulla & sui &

Honor dupliciter vsurpatur.

Plato.

alterius. Solùm gratia sui operatur honestũ actionis probę, & summũ bonũ, qui postremus est finis, ad quem refertur Honor. A

Honor diuinus. Quod summum bonum duplex est; vel diuinum, ac diuinarum Mentium; vel humanum. Si fuerit diuinum, ad illud pertinet genus honoris, qui dicitur cultus diuinus, Veneratio, & μακαρισμός; quatenus diuinas mentes Beatas prædicamus, vt in primo Moralium Nicomachiorum cap. XII. docet Philosophus.

Honor humanus. Si fuerit bonum humanum, ad illud refertur honor ille, qui homini probo, congruens est; per quẽ homines fęlices honoris loco εὐδαιμονίζομεν, hoc est fęlices dicimus, & celebramus: quos, si fuerint maiores, Pietate Reuerentiaque obseruamus & colimus; si æquales, Amicitia, variisque amicitię signis nobis deuincire conamur; si minores, flagranti dilectione, & congruentibus probarum actionum signis nitimur eleuare: Hę namque omnes sunt species quędam honoris. Propterea inquit Aristoteles libro. VIII. moralium Nicomachiorum cap. VIII.; Amari autem, & honore affici (cuius rei plerique sunt cupidissimi) finitima esse videntur &c. Dulce enim valde est Amoris nomen, & summopete optabile.

Laus. Altera ex parte si bona solum referuntur ad aliud: vel solam consideramus eorum possessionẽ, & Laus eis conuenit; veluti per corporis dexteritatem, vtilesque animi habitus laudamur: B

Encomiũ. vel consideramus actiones, & vsum; cui Encomium conuenit, quod cum Laude summopete est iunctum. Si demum bonum partim sui, partim alterius gratia fuerit optabile; vt Moralium Virtutum habitus, qui nos intrinsecus honestè formant, & honestas edunt actiones: ei distincta ratione cum Honor, tum Laus conuenit. Hinc per habitus Artium solùm laudamur; per habitus verò Moralium Virtutum partim laudamur, partim honoramur.

Gloria. Gloria præsertim ad Laudem redigitur; differt tamen, quia magnitudinem exposcit, ac in opinione communique hominum voce posita est: de qua Aristoteles in primo Rhetoricorum inquit. Gloria, hoc est bona existimatio (græcè εὐδοξία) est Virtute præditum ab omnibus existimari: vel tale aliquid in se habere, quod omnes appetant, aut multi, aut boni viri, aut Prudentes &c. Ita Gloria dicitur consentiens approbatio, communisque opinio insignis Probitatis, & meritorum alicuius: quæ seruari potest etiam sine externo signo; sine quo nec Laus, nec Honor, re vera seruatur.

Plato. Ideo Plato in Protagora dixit: Probamus iudicio sine deceptione; laudamus verbis, plerunque falsò præter sententiam. C

Cicero. De eadem Gloria inquit Cicero in libro de officiis: Vix inuenitur; qui, laboribus susceptis, periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret Gloriam.

Fama. Fama cum Gloria summopere iuncta est, & frequenter pro eodem vsurpatur: differt tamen; quia Fama magis est eorum, qui vita functi sunt: quanuis nonnunquã ad uiuentes, absentes tñ, extendatur; vt dum celebres scientiarum professores, Strenuiq; Militię duces, dicuntur fama super Aethera noti: Gloria aũt etiã viuentibus, & pręsentibus conuenit. Insuper Gloria solùm vsurpatur in partẽ bonã, cum Fama nonnunquã ẽt extendatur in malam: re uera tñ ea, quæ mala est, vt publica Vox scelerum, Infamia potius quam Fama dici meretur. Hę omnes uoces in duo capita rediguntur, iu Honorem, & Laudem; quatenus vel sunt finis, vel ordinatorum in finẽ: & hęc duo capita rediguntur in vnum, Laus enim est species quædam latè sumpti honoris. Ideo Arist. in primo Rhetoricorũ inter species Honoris numerauit Monumẽta, vel carmine, vel soluta orõne conscripta: Populariter aũt cõmendationes omnes ore factę, dicunt Laudes; Cætera uerò Virtutis testimonia, Honores. D

Dubitatio. Verùm oritur dubitatio; quia Encomium & Gloria, quæ ad Genus Laudis redacta sunt, ad Honorem potius pertinere videntur: Vt enim honor est ipsius finis, qui actio est; ita Encomium, & Gloria actionum esse videntur.

Solutio. Respondeo; Gloriam esse cum actionum, tum habituum; Encomium autem actionum tantùm: & quanuis ambo in nõnullis cum Honore conueniant, differunt tamen triplici differẽntia.

Triplex differentia Glorię & Honoris. Prima est: quia Encomium & Gloria extenduntur etiam ad opera Artium, & roboris corporis: cum Honor sit tantùm actionum a virtute animi prodeuntium. Altera est: quia Encomiũ & Gloria respiciunt actiones, vt actiones & vsus prælari sunt; Honor verò, vt sunt finis. Demum: Si Encomium & Gloria nonnunquam ad honores aliquos extenduntur, non tamen sunt vniuersum genus Honoris; sed modus quidam, ac pars eius in voce posita, quæ populariter dicitur Laus.

Dilui-

A *Diluitur Difficultas, quæ primò afferebatur contra Definitionem Honoris. Cap. XXVII.*

EXplicatis vocibus, facile modò est dubia diluere, quæ ex definitione honoris oriebantur. Dicebatur primò, Aristotelem in danda honoris definitione, nec sibi constare, & falsa proferre: non sibi constare, quia varias tradit honoris definitiones. De hoc dico, eiusdem varias esse posse circunscriptiones, cum tamen absolutissima definitio vnica sit. Addo insuper, relatas definitiones summopere iunctas esse, parumque differre: dum enim dicimus honorem esse præmium virtutis, assignamus commune obiectum honoris; omnis enim animi Virtus digna est honore: dum verò dicimus honorem esse pręmium opinionis benefaciendi, explicamus obiectum principale, siue principalem rationem, per quam homo redditur honore dignus. Rem autem ita se habere, constat ex 8. lib. Moralium Nico. cap. 13. quo loci Aristoteles inquit: Virtutis, & Beneficentię pręmium
B honos est; Indigentiæ verò auxilium, est lucrum &c. Cum Aristo. dicat, honorem esse præmium Virtutis & beneficentię, indicat pręsertim beneficentię esse; & iure profectò: Honor enim præsertim inspicit beneficia collata in Rempublicam, vt in præcedentibus patuit: Insuper post recepta beneficia qui ea receperunt, etiam ex debito tenentur, signo aliquo honoris voluntatem probã tribuentis recognoscere: His accedit, quòd populi præsertim ad honorandum aliquem excitantur ab opinione beneficentię, quam maximi faciunt. Iure igitur Aristoteles in libris de Moribus retulit honorem ad genus Virtutis, tanquam ad obiectum adæquatum: in primo autem Rhetoricorum, ad opinionẽ benefaciendi, tanquã ad principale & maximè congruens libris illis popularibus. At addebatur, Aristotelẽ falsa enunciare, quia honor non est pręmium Virtutis: Virtus enim est habitus ordinatus ad actionem, vt ad finem; ipsius autem habitus laus est, non honor, vt docet Arist. primo Mora. Ni. cap. 12. Respondens dico. Dum definitur honor ꝙ sit pręmiũ Virtutis, nomine honoris denotatur honor latè sumptus, cuius etiam Laus est pars; nomine autem Virtutis
C denotatur & virtus, & eius actiones: Fit aũt mentio de Virtute triplici de causa: Prima est, vt explicetur honor latè sumptus: Secunda, quia Virtus facultate continet etiam actiones: Tertia; quia actio proba adeò est cum Virtute morali complicata, vt vir ea præditus non valeat (dum ei offertur occasio) non rectè agere: De ratione enim moralis virtutis est, vt per eam agamus, quãdo, quomodo, & quantum decet. Sic itaque honor insolubili nodo cum Virtute coniungitur: & propterea Romani tẽpla Honoris & Virtutis ita iunxerunt; vt nemo ingredi posset in templum Honoris, nisi transiret per templum Virtutis.

Honoris variæ definitiones

Cur honor pręsertim sit pręmium beneficentię.

Diluitur altera dubitatio.

Diluitur Altera Dubitatio: quæ erat, An honor sit Præmium Virtutis Rationalis. Cap. XXVIII.

D DVplex est genus Virtutũ animæ, morale vnũ, alterũ rõnis: Honorẽ esse præmium Virtutis moralis, ex se cõstat: Dubium est, an ẽt sit præmium Virtutis rõnalis; & pręsertim scientię, sapientię, & intelligentię. Arist. aliquãdo vniuersè dicit, esse præmium Virtutis; aliquando aũt id contrahit ad morales, & præsertim ad beneficentiã. Quòd aũt moralium tantùm, & nõ rõnaliũ sit præmium, ex eo constat: Quia eius est præmium, quo posito homini cõpetit honor, & quo remoto non cõpetit: At huiusmodi est virtus moralis; omnis.n. homo per Virtutẽ moralẽ est absolutè probus, & ob probitatẽ dignus est honore: dẽpta virtute morali, quamuis adsit scientia, sapientia, & intelligentia; non amplius homo est dignus honore: tantum.n. abest, ꝙ sapiẽs, vitiosus dignus sit honore, vt potius maximè omniũ dignus sit dedecore & vituperio. Insuper Arist. in 1. Magnorũ Morali. cap. vi. hoc apertissimè affirmauit inquiens; Nos laudari, dignosq; laude reddi per virtutes morales; at non per eas, quæ ad rõnẽ pertinent. Et cõfirmatur: quia honor est animi gratitudo, & præmium recepti beneficii: at benefacere est munus virtutum moraliũ, non aũt rõnalium. Soluens difficultatem dico; honorem magis propriè, & proximius

Quòd honor sit pręmium solùm virtutum moralium.

Solutio difficultatis.

competere Virtuti morali, & actionibus eius; potiori verò modo, & tanquam priori A principio, eminentioriq; bono, competere contemplationi. Hoc ostendo cum auctoritate, tum rõne. Primò auctotitate Aristotelis in procemio primi de anima cont. 1. dicentis, scientiam esse rem preclaram, & honore dignam; & vnam alteri præferri, cum ob præstantiam rei considerate, tum ob exactũ ac certum modum cõsiderandi. Ex qua sententia duo colligimus: primò Virtutem inspectricem esse honore dignam: secundò, eam eminentiori modo esse dignam bonore, quàm sit Virtus moralis; cum ob præstantiam rei, in qua versatur; tum ob acriuiam, hoc est exactum & certum considerandi genus. Confirmatur id ipsum clarius ex procemio Metaphysicę cap. 2. vbi hæc verba leguntur: Nec aliã, quàm huiuscemodi, decet honorabiliorẽ putare; quæ enim diuinissima est, eadem etiam est honorabilissima, &c. Loquitur ibi Philosophus de humana sapientia, quæ Metaphysica dicitur, ac eam maximè omniũ honore dignam affirmat. Confirmatur etiam rõne ex eodem loco deprompta: Ea virtus maximè est honore digna, quam maximè Deus haber, & quæ maximè in Diuinorum considerõne versatur: Huiusmodi est sapientia, vt conspicuum est. Insuper B Honor finem ex se optandum respicit; & propterea, quò finis fuerit eminentior, eò prestantior ei competet honor: contemplatio autem est finis eminentior actione, vt alibi patefeci. Ita Plato in 5. de Legibus, & Aristoteles in primo Moralium Nico. cap 12. Deo aiunt primo competere honorem. Sic itaque potiori modo, & tanquã priori ac eminentiori bono, honor competit Sapientię, & Scientię; Magis tamen propriè & proximius competit Virtuti morali: cuius rei duplex est ratio. Prima: quia

Cur honor magis ꝓpriè referatur ad uirtutem morum.

Virtus moralis; quanuis non sit id primum, quod est honore dignum; est tamen id, sine quo vir sapiens non est honore dignus: causa enim principalis, & causa sine qua non, inter se distinguũtur; vt patet ex calce secundi phy. Altera ratio est, quia honor est ciuile premium; & propterea proximè, & proprietate quadam, ad Ciuiles Virtutes refertur; quæ etiam proximius, & populariter magis, beneficia in Remp. conferunt: dico magis populariter, & proximius: quia contemplatio, tãquam dux, iudicando & dirigendo, vniuersę Reip. confert: Veritas enim (vt monet Plato in 5. C de Legibus) tum Diis, tum hominibus Dux est omnium Bonorum; & eminentia quadam in se continet Virtutes Morales. Constat itaque, distincta rõne hęc omnia uera esse, Honorẽ cõpetere, & non cõpetere; insuper primò, & nõ primò cõpetere virtutibus rõnis: competit primò, quia eminenter; non primò, quia nõ ita propriè.

Quatuor pulchræ Difficultates, quæ ex dictis prodeunt, Proponuntur, & Diluuntur. Cap. XXVIII.

Quatuor difficultates proponuntur.

Prima.

Secunda.

Xhis, quæ de Vittutum honore in præcedente capite dicta sunt, quatuor præsertim emergunt difficultates accurata considerõne dignę. Prima est, quia Arist. in primo Mora. Nico aegat habitui conuenire honorem; cum enim habitus dirigatur ad sui muneris functionẽ, dicitur dignus laude, nõ honore: in Procemio aũt de anima Scientiam, & in procemio Metaphy. Sapientiam, D qui habitus sunt, dicit esse honore dignos. Altera dubitatio est, quia Arist. in 3. Rhet. inquit, Isocratem increpasse græcos, quia Sapientibus nullũ victorię pręmiũ proposuerũt: Et in libro Problematũ particula 30. prob. x. inquit id fuisse factũ, primò, quia dimicantes Sapientia præstant, quorum cæteri nequeunt esse iudices, secundò, quia ex iudicio lites, & indignationes orirẽtur; tertiò, quia non inuenitur præmium, quod dignitati sapientię respondeat: Si itaq; non datur sapientię pręmium; qũo dictũ est, honorem esse præmium eius? Tertiò, diluendę supersunt rõnes, quibus ostendebatur honorem tantùm virtutis moralis esse præmium. Demum dubitatio est de Artibus, num debeant censeri honore dignę. De prima difficultate; nonnulli explicãtes procemium de anima ioquiunt, differre scientiam a virtute morali: nam scientia non dirigitur ad opus; & propterea in se finem habet, & ex se est honore digna: virtus aũt in more posita ordinatur ad actionẽ; ideo ea est digna laude, actio verò eius honore. Hęc sententia, & solutio, vera non est: quia; quanuis habitus scientię, & sapientię, solùm pro fine habeant iudicium veri; tñ de eis quoq; hoc verum est, ꝙ habitus di-

Tertia.

Quarta.

An Sapiẽs sit dignus honore.

Opinio quorũdã.

Euersio.

rigitur

A gitur ad actionem, & actus primus ad secundum: nã scientia habitus est; cõtemplatio verò & vsus eius, est actus secundus distinctus a primo, & finis primi, vt constat ex 2. de anima. Et hoc lucidissimè confirmatur per Aristotelem in 1. & in x. lib. Moralium Nicom. quibus in locis loquens de summo bono manifestat, non in habitu, sed in actione esse positum; illudque definiens inquit, esse actionẽ ex virtute prodeũtem; quam definitionem vtrique gradui fęlicitatis ait competere, vt patet præsertim ex quarto capite decimi de moribus: quare paret ratio de virtute morali, & rationali, quòd habitus ad actionem dirigatur: hæc sola est differentia; quòd actio virtutis rationalis est sola veri contemplatio, virtutis verò moralis est quid aliud ex prælectione prodiens.

Propria Solutio.

Propterea soluentes dicamus id ipsum, quod de virtute morali in præcedentibus dictum est; nempe quòd Aristoteles denotauit Virtutem cum sua postrema perfectione, quæ est actio & vsus eius, qui secunda perfectio nuncupatur: Insuper honor habitui competit, vt principio & origini, vsui verò, vt formę, cui propriè respondet: Demum habitui seiuncto ab actione competit honor la-B tè sumptus, iuncto verò cum actione competit propriè sumptus honor, quia postrema perfectione est præditus.

An honor possit dici præmium sapientię.

Erat secunda dubitatio, quia Græci sapientibus nullum victorię præmiũ proposuerunt, non itaque honor est præmium eius. Respondeo, non dari præmium, quod æquetur Sapientię; dari tamen testimonium eius, quod vir Prudens & sapiens magnifacit. Addo insuper, honorem non esse præmium pugnę & victorię, quæ ex disputatione prodit; non enim ei pugnę præmium proponitur; sed esse præmium Sapientis, & Sapientię absolutè: omnes enim sapientes, munere Sapientię, sunt honore digni.

Diluuntur tertiò aduersę rationes.

Tertio loco diluendę erant rationes, quibus ostẽdebatur honorem non congruere Sapientię. Pro quarum solutione accipiendũ primò est, Sapientiam in viro improbo destitutam esse sua postrema perfectione; probi enim mores sunt fructus Sapientię: qui, dum ex sapientia non prodeunt, indicant constitutionem hominis illius cum natura pugnare, sapientięque esse aduersam, & propterea in eo absolutam Sapientiam non reperiri. Addendum secundò; definitiones, regulas, & sententias, debere accipi in potiore significatione: potior signi-C ficatio est ea, quæ per se dicitur, vt monet Arist. in 1. phy. 74. Sic itaque contemplatio, sui natura & ex se, digna semper est honore: si nõnunquã cum improbitate iungitur, id est ex euentu, neque tunc sapientia est sua perfectione prædita: & siquid in eo viro Sapientię inest, ea sapientia ex se digna est honore; vir tamen ille perperam ea vtens, infamis iudicari debet.

Plato. Alexander Siplicius.

Propterea rectè Plato in sexto de Rep. Alexander, Simplicius, Auerroes in prooemio lib. Physicorum, manifestant Sapientiam ex euẽtu tantùm cum vitiis necti. Sic itaque moralis virtus est id, sine quo homo non est dignus honore, cum sit apprime necessaria ob rectum vsum cæterorum. Insuper addo, Sapientię non eum respondere Ciuilem & popularem honorem, qui Ciuibus ob præclaras actiones congruit; illum enim sapientes negligunt: sed congruere reuerentiam quandam, quæ est gradus honoris eminentior.

Explicatur locus ex primò magnorũ moralium

Per hæc satisfacere valemus auctoritati Aristotelis sumptę ex primo Magnorum Moralium cap. VI. Inficiatus est eo loci Aristoteles, Virtuti rationali honorem congruere; tum, quia considerabat minus propriè ei cõgruere, vt patefeci; tũ insuper, quia loquebatur de honore D magis vulgari & Populari.

An Arti cõpetat honor.

Erat posttema dubitatio de Artibus & Artificibus, an sint honore digni. Quod non, ostenditur; quoniã Artes vtile quærunt, ad aliudque diriguntur, nempe ad efficiendum opus: Ex aduerso dicitur, Honora Medicum propter necessitatem: Italis vertitur inter Medicos, & Iuris peritos, qui sint magis honore digni. Respondeo, Artes esse duplicis generis; nonnullas Sordidas, alias Ingenuas. Artes ingenuę, vt Artes & ratione propria, nõ sunt dignę honore: vt tamen iunctę cum probitate morum; quatenus proximè opem ferunt *Prudentię* & Sapientię, earum vsum perficiunt, virumque ingenuum decent; aliqua ex parte dicuntur bonore dignę, vt Rhetorica, Logica, & Poetica: non tamen primò & propriè, sed tantùm ex se censeri debent dignę laudę: De cęteris Artibus loquens assero, eis nequaquam competere honorem, sed tantùm laudem.

Artifices non ualẽt de honore contẽdere

Propterea Artifices vt artifices non valent de honore contendere, sed tantùm de laude: Et hęc est ea Laus, quæ maximè ab honore secernitur; quæ congruit Artibus, Artificibus, Viribus corporis, copię bonorum fortunæ, & similibus; quibus honor minimè

competit. Et dum dicitur, Medicum esse honorandum: Respondeó, esse ho- A
norandum honore latè sumpto, includente etiam laudem: Insuper Ars medendi aliqua ex parte ingenua est: Præterea; cum addatur, esse honorandum ob necessitatem; apertè iodicatur, non propriè & ex se esse honorandum, sed ob eius necessitatem. At dices: Si Artes & Artifices, non honore, sed laude digni sunt; num Artifices boni; qui tamen vitiis sint inquinati, debent censeri digni laude? Respondeo, eos esse dignos Laude, cum reduplicatione artis, at non vt tales homines: nã periti medici, præclari pictores, & statuarii; vt tales sunt, laude profectò extolli merentur; vt autem vitiosi, digni sunt infamia & dedecore: & hæc infamia ex vitio prodiens, obscurat omnem laudem ex præstantia Artis prodeuntem.

De Gradibus Honoris. Cap. XXIX.

Gradus honoris ex quibus sumuntur.

HOnor in indiuiduo nõ est positus; sed latitudine præditus est, quæ in gradus distribuitur. Assignari possunt gradus; primò, ex parte meritorum; secundò, ex parte conditionis eorum, quibus tribuitur; tertiò, ex parte eorum, quæ tribuuntur, & materies honoris dicta sunt: Quæ tria congruente quadam ratione sibi mutuò respondere debent. B

Gradus ex meritis deprompti.

Si inspicimus merita; tunc varii Virtutum actionumque gradus, tanquam fines & scopi, nobis varios patefacient gradus Honoris: Ita Sapientię inter hunana bona Aristoteles in procemio Metaphysicę primum assignabat honoris gradum; Absolutè tamen gradus primus respondet Virtuti Diuinę, secundus Heroicę vt cum Diuina iunctę, tertius Humanę sapientię, quartus Virtuti Morali: Si autem Heroica cõsideratur seiuncta a virtute diuinitus infusa, vt eam considerauit Aristoteles, ita sub humana sapientia collocatur.

Ex conditionibus eius, cui tribuūtur

Si inspicimus conditionem eorum, quibus tribuuntur; ita Deo respondet primus gradus honoris, secundus separatis Mentibus, tertius homini: Et facta comparatione inter homines, primus competit Sapienti, & Heroi, mox Viro Ciuili: Insuper, eminentior gradus competit viro publico, quàm priuato: Et facta comparatione inter viros publicos, datur ordo inter Principes mundi, qui sępe inter se de gradu dignitatis contendunt: C Similiter datur ordo inter Magistratus, necnon inter viros priuatos vel magis vel minus nobiles; Qui ordo nititur quodam modo fundamento Naturę, & Virtutis. Vt enim in vniuersa Natura ita inter homines, qui omnes naturæ gradus valent imitari, seruatur ordo: Quidam enim in Vrbe proportione respondent Deo in orbe, Alii separatis Mentibus, ac ita de cæteris. Nititur etiam fundamento Virtutis: quia; vt in Vniuersa Natura gradus superiores eminentiori quadam Virtute refulgent ornati, quàm inferiores, ita putamus supremos Principes suprema inter homines esse virtute præditos, humiliores humiliore: id tamen in gradibus Vniuersi constanter seruatur, in hominum autem genere secus se habet: Ideo rectè dicitur, quòd nonnunquam magis Princeps est Vir priuatus ornatus virtute Principis, quam Princeps habitu virtutis destitutus.

Gradus in materia honoris.

Sumebantur tertiò gradus ordinis ex materie honoris: quatenus signum virtutis & præmium collocatum erat, vel in Verbis; vel in gradu aliquo dignitatis, vt qui equites constituuntur, vel insignibus doctoris siue alterius dignitatis honestantur; vel demum collocatur in rebus, quæ in signum honoris a Principe, vel quouis alio tribuuntur. D

Aristoteles.

Hos gradus indicauit Aristoteles in primo Rhetoricorum inquiens: Honoris species sunt Immolationes, Monumenta vel carmine vel soluta oratione conscripta, Pręmia certa, Luci, superiores in sedendo Loci, Sepulchra, Imagines, & publica Cibaria: Et quibus barbari vtuntur, Gradus Adorantium, & Conspectus Euitationes, Munera, quæ apud singulas gentes in precio sunt, &c. Hi sunt gradus in materie honoris considerati. Honor in verbis positus, est magis viuus, in gradibus dignitatis & metoorię, est constantior; in rebus dono tributis, vtilior.

Plato.

Plato in quinto de Legibus iodicat, gradus honoris præsertim debere elici ex gradibus meritorum; ideo inquit. Honorandus certè est, qui nemini iniuriam facit: Qui verò nec alios id facere permittit, duplici honore, immo etiam magis est honorandus; ille enim vni, bic multis bominibus comparatur, cum Principibus cæterorum iniuriam nunciet: Qui autem vnà etiam cum Magistratibus iniuriam quo ad potest vlciscitur, is magnus perfectusque in ciuitate Vir pręconio prędicetur;

A tur; nam virtute cunctis excellet: Eadem quoque Temperantię, & Prudentię Laus est: Et qui aliis bonis abundat, quæ in alios quoque effundi possunt, si cæteros participes efficit, tanquam vir summus est honorandus; qui autem id facere vellet quidem, sed non potest, secundo loco habendus est &c. Sic igitur gradus honoris considerari possunt in meritis, in gradibus eorum quibus tribuuntur, & demum in materie honorum: quæ etiam reddi possunt maiora & illustriora ex dignitate tribuentis, ex conditione loci, temporis, modi, consuetudinis, & similium, nam præclarum est laudari & honorari a viro laudato & honorato; præclarum est honorari publicè, spôte, cum applausu multorum & consensione.

Diluuntur Problemata varia ad Honorem Pertinentia. Cap. XXX.

B QVæritur, Num Pueris conueniat Honor. Dico; eis conuenire, non primò & propriè, sed secundo loco; non ob actiones iam editas, sed ob spẽ: inquit enim Aristoteles in primo Rhet. Iustè maximeque honore afficiuntur ii, qui iam beneficia contulerunt; & etiam ille solet honorari, qui aliis benefaciendi facultatem habet: Insuper in primo Moralium Nicomachiorum inquit, puerum posse dici beatum spe. Puero itaque illustri, bona indole prædito, ob spem conuenit honor; qui est potius honor quidam popularis, quàm verus. At quęritur secundò, num Honor conueniat defunctis; Apparet enim eis conuenire non posse: nam inquit Aristoteles in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 6. Mortẽ esse extremum omnium rerum; nihilque reliquum esse mortuo videri, neq; bonum, neque malum &c. Si igitur mortuo nil boni conuenit, non poterit conuenire honor, qui inter bona numeratur. Præterea; In obitu ex sententia Aristotelis 3. de anima cont. 20. habitus animi euanescunt: euanescente autem virtute, videntur etiam euanescere merita honoris, qui eius est signum. Ex aduerso Aristoteles in eodem 3. Moralium

An pueris cõueniat honor.

An honor defunctis competat

C Nicomachiorum cap. 6. inquit: Testantur, & comprobant hęc, quæ dicimus, honores ii, qui & in liberis Ciuitatibus & apud Reges eis, qui in bello ceciderunt, decernuntur &c. Insuper in primo Rhetor. inter species honoris enumerat sepulchra, & alia, quæ mortuis tribuuntur. Inquiunt nonnulli, defunctis conuenire famam & gloriam, non honorem; superstites enim sunt in memoria, & ore hominum. At censeo hos minus rectè sentire: Fama enim in voce & ore hominum solùm est posita: Defunctis autem; pręter famam, quæ est modus quidam latè sumpti honoris; etiam alia honoris loco tribuuntur, vt sepulchra, Statuæ, & eorum posteri magistratibus honestantur, publicoque nutriuntur ęre. Insuper: Si honor illis conuenit, qui beneficia contulerunt; cum defuncti id fecerint, iure merentur honore affici, & illi præsertim, qui pro salute Patrię diem vltimum obierunt: cum enim viuentes ob egregia opera, & illustrem mortem non valuerint honore affici; æquum est, vt post obitum eo afficiantur: & præsertim, quia tunc quoque aliqua ratione sunt superstites; vel in memoria hominum; vel in posteris & amicis (vt censet Aristoteles) vel (vt veri

Opinio quorũdã.

D tas est) viuunt potiorem vitam: ideo iure optimo beatis & sanctis honores varii tribuuntur. Et dum instatur, quia mortuis nil boni vel mali conuenire potest: Dicendum est ex sententia Aristotelis, nil conuenire quod ipsi sentiant; conuenit tamẽ vt in memoria, in posteris, & amicis sunt superstites. Hinc Aristoteles in primo Moralium Nicomachiorum cap. x 1. ait, posterorum euenta aliqua ratione pertinere ad defunctos: Conuenit igitur eis honor, non ob pręsentes; sed ob præteritas eorũ virtutes, munerumque functiones: & longè magis eis conuenit, dum vnà cum Theologis rectè sentientibus iudicamus, eos præstantiorem & fęliciorem viuere vitam. Hoc tamen verum est, quòd fama magis est propria defunctorum, honor uiuentium; at non ob id inficiari debemus, & honorem defunctis, & famam viuentibus conuenire. Quæritur tertiò; cum honor sit bonum quoddam cum virtute complicatum, num sit bonum dignum laude, vel potius dignum honore? Prætermissis rationibus, quæ hinc inde possent afferri; dico breuibus, Honotem quatuor modis posse considerari: Primò, pro meritis honorati; secundò, pro actione honorantis; tertiò, pro materie externa,

Diluũtur rationes aduersę.

An honor sit dignus Laude.

Honor quadrupliciter consideratur

externa, quæ tribuitur; quartò, pro signo virtutis vt signum est. Si vsurpetur pro A meritis honorati, hæ sunt virtutes, & earum actiones; quæ sunt bonum dignum externo honore, quod signum est. Si vsurpetur in secunda significatione, nempe pro actione honorantis ex recta eius consultatione & prælectione prodiens; ita quoque est proba honorantis actio ex eius virtute prodiens, per quam redditur bonore dignus. Si tertiò vsurpetur pro materie, quę multiplex esse potest, vel quartò consideretur, vt signum est: sic ab honorato non est ex se oprabilis, sed grana alterius, quatenus inquam est testimonium suæ Virtutis: qua consideratione ab Aristotele quarto Moralium Nicomachiorum cap. 3. inter externa bona numeratur, quę referuntur ad aliud, & in primo moralium Nicomachiorum inquit. Præterea honorem ob id persequi videntur, vt credant se ipsos bonos esse: Quærunt itaque a Prudentibus, & ab illis a quibus cognoscuntur, & ob Virtutem, bonore affici. Ita etiam in octauo Moralium Nicomachiorum amorem prætulit honori; quia Honor ob aliud, Amor etiam gratia sui optatur. Cum itaque hac consideratione dirigatur ad aliud, dicitur bonum laudabile. B

An Viri praui ualeant honorare.

Quæritur quartò, num Viri praui valeant probos honore afficere. Dixit Plato in Theæteto: Nescienti, quid laudet aut vituperet, non est adhibenda fides; Huiusmodi est vir improbus. Soluens difficultatem dico, homines in quinque gradus esse distributos: vel enim sunt probi, vel continentes, vel incontinentes vel improbi; vel neutri, quales sunt pueri, qui proculdubio non verè valent honorare. Viri probi primò & propriè honorare valent, Probitas enim est iudex rectus sui, & aliorum: Ideo Plato in Lachete dixit; Optima hęc laus est, quæ tibi nunc a viris fide dignis tribuitur, qui in iisdē laudādi & ipsi sunt &c. Viri cōtinētes secundo loco: Tertio incontinentes; hi enim honorare valent, quatenus iudicium, & recta ratio in eis seruatur. Viri autem improbi nullo pacto honorare valent: primò; quia honorare est actio proba, improbus vt improbus non edit actionem probam: secundò; quia in improbo iudicium honesti & veri boni deprauatum est. Quærere etiam iure optimo quis posset; cur, detecto capite, honoremus maiores nostros? Plutarchus Chæroneus problemate x 1. dixit id seruari: quia honor & gloria sunt splendidum quiddā, C illustre, apertum, ac latè patens; propterea detegimus caput. Addere valemus, id fieri; quia honor est iudicium & signum virtutis, iudicamus proximè capite vt instrumento, & ideo caput detegimus. Insuper nuditas est signum humilitatis; iden superam nostram partem detegentes, maximè nos humiles patefacimus: ac ob id etiā caput inclinamus. Non id facimus corde; quia non est membrum externum, quod pateat oculis: caput autem conspicuum est, & vel est membrum absolutè primum & præstantius, (vt censent Plato, & Galenus) vel maximè saltem pertinentia ad cor patefacit, cum cordeque est connexum, eminenti quodam modo ei inseruiens (vt censuit Aristoteles & Chrysippus)

Quinque conditiones hominum.

An teneamur honorem expetere.

Demum quæritur, an teneamur honorem maximè expetere, de eo valde esse soliciti; & nonnunquam etiam, ne honore priuemur, mortem præeligere? Et iure de hoc ambigere tenemur: Nam vna ex parte ad honorem omnes bortamur, inuitamur, animamur; desiderium honoris, & timor infamiæ, dicuntur calcaria ad sublimia nos excitantia: Ex aduerso, a Viris sanctis & prudentibus monemur honores negligere, nos vt fumos & caligines mentem obumbrantes repellere, tanquam Syrenas Mentem seducentes vitare. D Res itaque est perplexa & dubia.

Solutio.

Cui respondens dico: Si loquimur de honore pro meritis, nos teneri summopere, & magis quàm vlla alia de re de eo esse solicitos; honor enim pro meritis, sunt probę munerum Virtutis functiones: Si loquimur de honore pro signis, dico genus humanę vitæ esse multiplex, & propterea vario modo erga illum nos debere esse affectos. Hinc dantur Virtutes duę morales, per quas in appetendo vel magno vel mediocri honore nos rectè componimur: Nam si homo Vitam viuit Ciuilē, debet moderatè esse solicitus in eo appetendo & quærendo; vt elucescat sua probitas, per quam exemplo sit aliis, maiori auctoritate valeat leges suę Reipub. seruare, magistratibus præesse, cæteraque munera probi viri obire. Dico tamen, quòd moderatè, & non maximè tenetur illum expetere; quoniam qui maximè honorem appetunt, dicuntur negligere honorem. Et ratio est; quoniam si honorem maximè appetunt, primo loco & gratia sui, non vt signum & gratia alterius, illum appetunt: quod cum faciant, aberrant, conditionem eius peruertunt, & reddunt se indignos honore.

Qui nimiū honorem appetunt, negligunt honorem.

A honore. Iure igitur dictum est; quòd, qui nimium honorem appetunt, honorem ne
gligunt: veluti, vice versa, viri magnanimi cum populares negligant honores, se
eminentioribus dignos reddunt. Quicunque autem solùm futuram inspiciunt vitã,
diuinoque cultui se dicant; mundanam Gloriam, mortalesque honores, monentur
vt fumos negligere; ne sint occasio, vt a feliciore in Deum cursu auertantur. Verùm
bi, cum honorem videãtur negligere, Heroicè tamen de honore sunt soliciti; quia
eminentiori bonoris gradu, ęternaque Gloria se dignos reddunt.

Honorem negligẽtes maximè honorem quęrunt.

An Honor sit magis Honorantis, quàm Honorati. Cap. XXXI.

St pulchra dubitatio, a viroque ingenuo accuratè consideranda, an Ho-
nor sit magis Honorantis quàm Honorati; & iurè profectò: Nam Aristo
teles in primo Moralium Nicomachiorum cap. v. ostendit summum bo
num non esse collocatum in honore; quia honor magis est honorantis,

Quòd honor magis sit honorati.

B quàm honorati. Quæ sententia ideo dubia est: Quia pręmium eius est, cui competit
res, cuius est præmium: honor est præmium Virtutis; quæ non honoranti, sed ho-
norato competit. Insuper: Eius est vnumquodque, cui tribuitur; bonor bonorato tri
buitur. Confirmatur; quia eius est honor, qui honore honoratus denominatur:
honoratus dicitur, non qui honorat; sed ille, in quem honor confertur. Præterea:
Honor est operatio transiens; est enim operatio honorantis transiens in honoratum:
operatio autem transiens, in recipiente, non in producente suscipitur; vt in tertio
Physicorum loquens de motu patefacit Philosophus. Idipsum patet ex opposito. Nã
Vituperium, dedecus, infamia, non largientis, sed recipientis sunt, cuius etiã sunt
vitia: oppositorum autem eadem est ratio. Ita honoris solicitos inspicimus esse Vi-
ros honoratos, non honorantes. Propterea Seneca Epistola 103. inquit: Si Laudẽ
laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculam rem profertis; quàm si affirmaretis meũ
esse, quòd alius bene valeat. Et aduerso tamen, nedum Aristoteles eam sententiã pro
tulit, verùm etiam Seneca: inquit enim in ea 103. Epistola. Si laudare dignos hone
C sta actio est: ita laudantis bonum est, cuius est actio; non nostrum, qui laudamur:
vt iustitia etiam, per quam redditur vnicuique quod suum est, præsertim viri iusti
esse dicitur: & laus laudantium est bonum, virtute enim geritur, &c. Hinc honor &
laus, in facultate sunt laudantis & honorantis. De hac difficultate inquiunt nonnul
li, honorem re uera magis esse honorati: quoniam qui honoratur, præstantiori mo
do concurrit ad constitutionem honoris, quàm qui honorat, nam concurrit sua vir-
tute, tanquam finis mouens honorantem ad honorandum illum: Aristoteles autem
dixit honorem esse magis honorantis; quia eius est, vt subiecti, non vt principalis
causę. Hęc sententia approbanda non videtur: quoniam qui honoratur, concurrit
ad constitutionem honoris tanquam finis, ac ita mouet bonorantem vt finis: actio
autem non dicitur esse ipsius finis, sed solùm gratia ipsius finis; vt exercitium est se
exercentis, gratia sanitatis. Præterea honor, vt subiecti in quod confertur, non bo
norantis, sed honorati est: honorantis autem est, vt actio pręeligentis; quæ actio
absolutè, & pręstantiori modo est agentis. Ideo inquiunt alii; formam & essentiam
D honoris, partim honorantis, partim honorati esse. Rationem afferunt; quia volup
tas ex honore prodiens, in vtrisque reperitur: qui enim honoratur, lętatur; quia ho
nor est signum suæ virtutis: honorans verò lætatur; quia agit quod debet, eiusque
actio honesta est: magis autem dicitur esse honorantis; quia nobilius est agere quàm
pati. Hæc opinio viri profectò docti est, mihi tamen non satisfacit: Primo enim ve
rum non censeo, naturam & essentiam honotis in voluptate esse positam; si enim id
esset, honor non esset bonum externum: Insuper, non rectè ab Aristotele fuisset de-
finitus; quia eius naturam & essentiam non explicasset: Præterea; Ea voluptas, non
honor, sed affectio est ex honore prodiens: Et confirmatur; quia nonnulli honoran
tur, qui tamẽ ob id non lætantur: Insuper: Si voluptatem inspicimus, ea frequenter
maior est in honorato, cum sit signum Virtutis eius; & iucundius est cognoscere se di
gnum honore, quàm alterum iudicare talem. His accedit, quòd inani ratione ostẽ
dunt honorem magis esse honorantis, quia melius est agere quàm pati: nam si ob id
diceretur magis honorantis, etiam motus magis esset motoris, quàm mobilis; cum
tamen

Seneca.

Quòd honor sit honorantis.

Opinio quorũdã.

Euersio.

Altera opinio.

Euersio eius.

Propria opinio.

tamen Arist. asserat in tertio Physic. motum esse actum mobilis, & in mobili. Vtigitur secus difficultatem diluamus, vti debemus distinctione in præcedentibus tradita: Dicebatur enim honorem pro quatuor posse vsurpari, pro meritis, pro materie, pro signo vt signum est, & pro actione proba. Honor sumptus pro meritis, est Viri honorati, qui ab eo demi non potest. de quo dicimus, magis esse honoratum Virum dignum bonore sedentem in loco postremo, quàm indignū occupātem locū primū: ac de eodem rectè dicitur, vnumquenq; teneri sui honoris esse acerrimum defensorem; nec licere alicui suum honorem concedere alteri, nec eius esse liberalem: insuper de eodem honore verum est, teneri vnumquemq, honorare seipsum, & nullam actionem probam esse sine buiusmodi præmio; quem honorem nemo a nobis auferre valet, nisi nos ipsi; & nemo valet illum nobis restituere, nisi nos ipsi qui abstulimus: & de hoc falsa est communis sententia asserentium, neminem esse honoratum sine externo signo. Honor sumptus pro actione proba honorantis, est eius q honorat; ob quam actionem ipse quoque redditur dignus honore. Honor verò sumptus pro materie & signo, mediat inter bonorantem & honoratum: pendet ab honorante, & transit in honoratum: vnius est, vt tribuentis; alterius, vt recipientis; veluti de muneribus se habet: propriè tamen dicitur esse honorati; qualia sunt omnia, quæ transeunt a tribuente in recipiens. Cum quatripliciter consideretur honor, dum Arist. dixit honorem esse honorantis, consideranit illum vt honorantis actionem; & iure profectò: nam essentia honoris, non in externa materie est posita; sed præsertim in iudicio, affectu, ac prælectione honorantis: externa autem materies ex euentu necessaria est, pro signo & ostentione internæ affectionis, indicii, ac prælectionis.

Cur Deū sine externa materie honorare magis valemus quā homines.

Hinc oritur; quòd Deum, qui corda respicit, solo corde, etiam sine externa materie, honorare valemus. Est igitur honor, qui definitus fuit, re vera & propriè honorantis; cum sit eius actio, ex eius consilio ac prælectione prodiens, sit eius perfectio, sit iudicium eius, ac in eius potestate collocatus: dicitur autem bonum externum, non ex parte honorantis, sed honorati. Quæ dicta sunt de Honore, etiam vera sunt de Laude; ac de opposito Vituperio, & Dedecore: in omnibus enim ea quatuor consideratur.

Diluuntur aduersa rationes.

Ex his eliciuntur solutiones omnes aduersarum rationum, vt conspicuum est: nam bonor est præmium, non dum consideratur vt actio proba honorantis, ita enim est officium virtutis honorantis; sed præmium est, dum consideratur vt testimonium relatum ad virtutem honorati: quod testimonium, ratione rei cuius est testimonium, honorati est, ac ita, vt honorato tribuitur, in eumq, transit per materiē honoris, honorati esse dicitur. Et quāuis Honor, vt proba actio honorantis, dicitur esse honorantis; non tamen ille, sed alius in quem confertur, dicitur honoratus: quia homo non denominatur honoratus, iustificatus, iudicatus, laudatus, præmio donatus; ab actione & essentia Iustitiæ, Iudicii, Laudis, Honoris, & liberalitatis: sed quia est obiectum, scopus, & finis, in quem ea tendunt; cui tribuuntur, vel cuius iudicia sunt. Vt igitur Vir Iustus non dicitur Iustificatus, quamuis in eo insit essentia Iustitiæ: ita Honorans non dicitur Honoratus, quamuis in eo præsertim insit essentia Honoris.

Ex his, quæ de Honore hactenus dicta sunt, Nonnulla Colliguntur; ac Varij Populares Exploduntur Errores. Cap. XXXII.

Magis tenemur esse soliciti de tribuendo quā de recipiendo honore.

EX his, quæ cumulatè satis de honore hactenus declarauimus, dubia varia diluuntur, multæque deprauatæ consuetudines exploduntur. Constat enim primò, nos magis debere esse solicitos de tribuendo, quàm de recipiendo honore; honor enim magis est honorantis, quàm honorati: si ab aliis non honoramur, non propterea meritis honoris priuamur: at dum eos, quos bonorare tenemur, non honoramus; erramus, & reddimus nosmetipsos, vt minus iustos, ita indignos honore. Insuper etiam constat, quòd magis tenemur esse soliciti de non inferenda aliis iniuria, quàm de non recipienda; deterius enim est iniuriam inferre, quàm ea affici: per primum reddimur praui, iniusti, indigni bonore; per alterum solum lædimur, non autem praui reddimur, & indigni honore. Sen-

Magis tenemur esse solicici de non inferēda, quā de nō recipiēda iniuria.

tentia

A tentia fuit Platonis in Gorgia, maximum omnium malorum esse inferre iniuriam, conditionique hominis maximè aduersum: homo enim iuuans reddit se similem Deo, iniuriam faciens se a Deo longè seiungit. Tertiò ex declaratis colligimus: virum probum honore dignum, non posse ab aliis eo honore priuari; qui eius est internus & proprius, cuius tenetur esse solicitus, cuius non valet esse liberalis, per quem absolutè Vir honoratus iudicatur: priuari profectò ab aliis potest externo signo, meritis autem nequaquam; ea namque in eius facultate sunt collocata. Ex quo quartò colligimus: quòd si eueniat, vt Vir probus iniuria aliqua afficiatur, cædat, vulneretur, verbis vilipendatur; non propterea minus est honore dignus, quàm prius fuerit, immo, si cuncta patienter, ac vt decet ferat, maiori honore est dignus: solùm priuari potest externis signis, non internis meritis, per quæ absolutè Vir honoratus iudicari debet: cum enim honor ad solam actionem probam, vituperium ad improbam & iniustam referatur: solùm lædi potest proprius honor per vitiosas actiones, non per iniuriæ receptionem. Ex quo constat, fatuam esse vulgarem sententiam;
B per quam illi, qui cæduntur, dicuntur amisisse honorem; & illum recuperasse, dum parem vel maiorem læsionem in alterum intulerint; immo oppositum dicere debemus, quòd semetipsos honore priuant, qui iniuriam inferunt: si enim inferunt iniuriam, in iniustitiam & scelus labuntur; per quod homines vitiosi, & verè infames redduntur. Solùm contingere posset; quòd qui ląeditur, fortè ab aliis iudicaretur iure lædi, & vera esse maledicta in eum prolata: ideo ei solùm laborandum est pro patefacienda veritate, eique satis esse debet aliis notum reddere, se iniuria fuisse lęsum & lacessitum. Insuper, ex recto iudicio, rectaque honoris cognitione constat; per vitiosos cõsanguineos, perque impudicas vxores, viri probi honorem non minui, nisi ipse erroris, & vitii præbuerit occasionem: Vir enim probus non tenetur rationē reddere, nisi eorum, quæ in illius facultate sunt posita: dominus est vnusquisque suarum actionum; ad quas cum solùm pertineat honor, iure optimo non per alterius, sed solùm per proprias actiones homo honore & vituperio dignus iudicari debet. Hoc tamen verum est, quòd per vitia & infortunia coniunctorum minui in parte
C & obumbrari potest summum bonum hominis hanc vitam viuentis; priuari autem ob id meritis Honoris nequaquã potest: Vnusquisque enim est Faber suorum meritorum honoris, vel infamiæ. Ex quo etiam apertè elicimus, non posse Principes, nec alios cuiusuis ordinis & conditionis homines, honorem de quo loquimur pro meritis sumptum auferre, tradere, vel restituere aliis; nec in componenda pace honor potest derelinqui in pectore Principis: non enim ex Principe pendent merita honoris subditorum, per quæ honorati vel infames iure dici debent. Solùm valent Principes mutare opiniones populorum, malè sentientium de honore alicuius, & iudicium tradere meritorum honoris: at non re vera hominem honore eo proprio afficere, vel priuare.

Platonis sententia.

Nemo potest alterũ propriè priuare honore.

Qui ab altero iniuria afficitur, nõ priuatur honore, sed qui afficit.

Exploditur popularis opinio.

Ex vitio vnius nõ minuitur honor alterius.

Principes non valent restituere vel auferre honorē.

Quæ præsertim in componendis Litibus ad Honorem pertinentibus Inspicienda & Consideranda sint. Cap. XXXIII.

D

PAx & Concordia, sunt munera diuina & saluberrima; propterea vnusquisque rectè affectus summopere tenetur de illis esse solicitus: & quoniam magna ex parte lites prodeunt ex discrimine honoris, & vituperii, propterea pro illis componendis, præter ea quę de honore dicta sunt, alia quoque accuratè sunt consideranda. Primò sciendum est, quòd aliud est Lęsio, aliud Honoris Amissio: Lęsio est latior, & potest nobis inferri, cum a nobis, tum ab aliis; honoris verò meritum soli nos a nobis valemus auferre: omnis amissio honoris est lęsio, non econtra. Lęsio, quæ nobis ab alio infertur, per Iustitiam corrigi debet. Ea lęsio vel pertinet ad bonum vtile, vel delectabile, vel honestum: Si ad bonum vtile, vel delectabile, valemus illam sine virtutis læsione ac dedecore negligere; quã si negligere nolumus, debet ea per regulas Iustitię corrigi; qua de re dubitatio non est: At si pertinet ad bonum honestum, id a viro probo accuratè est considerandum, ne vlla ex parte in eo dedecoris vlla nota inuratur. Quod vt rectè fiat; animaduertendum

Aliud lęsio & honoris amissio.

Lęsio triplex.

Sex hominum conditiones Vt sex põditiones, ita sex officia.

tendũ est, ꝙ homo sex modis considerari põt: primò, vt opus Naturæ: secundò, vt ani A
mi sui formator, suorumque morum institutor: tertiò, vt Ciuis Reipub. sub Principe
collocatus: quartò, vt Princeps, vel in magistratu constitutus: quintò, vt Dei pro-
les sub Deo Principe collocatus, ad eumq́ue solum aspirans: Sextò, vt miles, Arti-
q́ue militari incumbens. Vt variæ sunt hominis considerationes, ita varia sunt eius
officia. Si primò consideratur, vt opus Natura elaboratum: quia per Naturam reci-
pit esse, & facultates se conseruandi, ideo per naturam tenetur se pro viribus tueri,
vim ui repellere, læsionesq́ue propulsare; & qui id non faciunt, aduersantur legi na
turæ, ac vt naturæ proles aberrant: Hæc Lex communis est homini & feris, hanc se-
quitur hominum multitudo, ex hac regulas suæ vitæ recipiunt viri vulgares, per
hanc populari quadam consuetudine lites componuntur; & dantur regulæ pacis, quę
longè distant a propria hominis conditione. At si secundo consideratur homo, vt li-
ber, suorumq́ue morum institutor, ita tenetur se ornare Virtute morali, actionesq;
edere consentaneas virtuti, ad quas pertinet honor, pręmium virtutum moralium;
ac vt talis contrahit, exactiusque format leges Naturæ; vtque talis, nequaquam ho B
nore priuatur, si vim vi aliquando non repellit. Dum tertiò consideratur, vt Ciuis
Reipublicæ, tenetur Leges eius seruare; ac vt talis, tunc honore priuatur, dum Le-
ges illas non seruat. Quartò dum consideratur, vt Princeps; tunc honore priuatur,
dum Leges rectè non condit, vel eis vt decet non præest. Quintò si consideratur, vt
sub Dei Regno constitutus, ad illumq́ue solum aspirans, tunc neglectis aliis, solùm
tenetur Deo piè subesse, eiq́ue soli obtemperare. Demum si consideratur, vt Arti-
fex, & præsertim vt miles, tenetur suę Artis instituta exactè seruare. Hinc prodeunt

Sex honoris ordines.

sex honoris ordines: primus naturæ, secundus morum, tertius Ciuilis, quartus Re
gius, quintus Diuinus, sextus Militaris. Homines varii de vario honore sunt solici-
ti, ob varietatem vitæ quam viuunt; & lęsiones ad varium honoris gradum pertine-
re possunt: hoc tamen commune est quinque primis, vt solus vnusquisque valeat se

Quatuor gradus pſertim considerandi.

ipsum honore priuare. In componendis Litibus quatuor gradus tenemur considera-
re, ad quos rediguntur alii; Dei nempe, Morum ciuilium, Artis militaris & Naturę.

Homo vt ad solum Deum aspirans.

Si in solum Deum neglectis aliis aspiramus, vt faciũt sinceri Christicolæ, & rectè in C
stituti Sacerdotes; tunc omnis lęsio mortalis sublimi animo est despicienda, nil tene-
mur odio prosequi nisi vitium, omnes homines etiam nobis aduersos tenemur dili-
gere, sola conscientia recti, infallibiliq́ue iudicio Dei, tenemur esse contenti: ac ita
semper cũ Deo nobiscũ, & cum hominibus pace fruemur: quia nil externorum valet

Homo vt natura cõstans.

Diuinum hunc honorem nobis interturbare. At si homo consideretur, vt est compo
situm, natura constans, quod est cõmune omnibus hominibus; ita tenetur se ac suos
pro facultate seruare: & quicunque id non facit, dicitur non seruasse ea quæ illum de
cent, & aduersari honori naturæ: & inde oritur cura, quam habemus de Lęsionibus
ad corpus pertinentibus, necnon de earum compositione. Et dum aliquis ita lędi-
tur, & vult se ab ea dedecoris nota liberare, non valet id propriè efficere per alterius
solam summissionem & humilitatem; vel quia alter ab eo petat, vt illi parcat; vel quia
se liberè in eius potestatem tradat: nam læsio sui honoris in hoc erat posita, quia læ
sus se vilem, impotentem, nec viribus ei ęqualem patefecerat, a qua suspicionis no D
ta, per alterius summissionem & humilitatem, non liberatur: suspicio erat de hono-
re pertinente ad gradum naturę; humilitas autem non ad naturę, sed ad gradum mo
ralem pertinet. Solùm propriè id facere potest: Vel ita vt appareat, se cum maiori in
æqualitate siue armorum, siue sociorum, siue ætatis, ac similium fuisse læsum; ęqua-
lis enim ęquali, & vnus vni tenetur respondere; quoniam (vt inquit Plato) nec Her
cules contra duos: Vel ita vt constet, id fuisse factum in loco, vbi ei non licebat suis
viribus vti; vel ob præsentiam Principis, uel quia locus erat sacer, uel ob alia huius
generis: & nisi adsit aliquid horum, tunc non ualet se ita natura Potentem ut alterum
patefacere, nisi ad aliquod naturæ certamen confugiat, nam de honore naturę est lis.

Certamen Naturę.

Certamina naturæ sunt sine Armis, per sola naturę instrumenta, qualis est Lucta, Pa
lęstra, pugilis pugna, & similia, his patefacimus vires & præstantiam naturæ; At
dum id facimus, infra Ciuilem conditionem deprimimur, & in eo uersamur, quod
est commune iumentis & feris. Tertiò, si homo consideratur ut uir probus & Ciui-
lis, supra iumenta collocatus, tunc considerandus est honor in pręcedentibus de-
claratus,

A claratus, quo tantùm per improbas nostras actiones priuari valemus, & ex eo desu-
mendæ sunt regulæ pertinentium ad illum. Nam si lędimur, hoc solum viro probo Homini ꝓ
debet esse satis, vt constet se iniuria læsum fuisse; ex eo enim statim ab infamia libe bo lęso qd
ri iudicari debemus: & solus ille, qui lęsit, re vera remanet ignominia dignus, cum a agendum.
iustitia recesserit. Vir probus, dum lęsionem negligit, operatur per magnanimita-
tem; nam (vt inquit Arist.) viri magnanimi est, iniurias magno animo ferre: Si ve
rò non iudicat eam esse negligendam, confugere debet ad iudicem pro emendatio-
ne delinquentis & salute legum: grata ei debet esse humilitas & summissio eius, qui
lęsit, quia sic lædens se a vitio purgat. Si demum homo consideratur, vt miles, & refer
tur ad rectè institutam Militiam; profectò bonus miles, & bonus vir, inter se oppo
ni non dicuntur: At dum solùm consideratur vt miles, vel potius quasi Athleta; tunc
priuatur honore militis, dum in Arte sua alteri succumbit, officiumque militis non
præstat: & hic est ille vulgaris honor, qui singulari certamine decerni potest. Ita con
stat, quid agendum sit, dum consideramus distinctè gradus honoris. At quia homo
B non est quid simplex, sed mixtum, in quo omnes enumerati gradus inueniuntur:
propterea niti debet, vt per attinentia ad gradum superiorē contrahat & formet infe-
riorem, per attinentia ad gradum moralem & Ciuilem formare debet attinentia ad
gradum Naturę; & per attinentia ad gradum diuini honoris, diuinęque Legis, de-
bet formare attinentia ad mores, & naturam: & pręsertim; quia inferiores sine supe-
rioribus sunt honores ęquiuocè, non re vera honores; cum non respiciant propriè
sumptam Virtutem, cuius honor dicitur præmium. Verùm; quia homines magna Vnde oria
ex parte sequuntur naturam, & viuunt vitam sensuum communem feris, potiusquàm tur confu-
vitam propriam; inde confusio, abusus, & peruersio prodit attinentium ad hono- sio attinen
rem. Hęc, quæ dixi, tenentur facere Viri Ciuiles de vero honore soliciti, dum lę- tiū ad ho-
sione aliqua afficiuntur. At quia non lęduntur homines singuli sine lęsione Legum, norem.
Principis, & Dei: propterea Principes de vniuerso bono soliciti, ita lęsi; vt suo fungan
tur munere, tenentur singulorū lęsiones per iustitiam ęquare: & nisi id fiat a Principe Nulla lęsio
Vrbis, saltem fiet a Iustissimo Principe Orbis, cuius infallibile iudiciū nil subterfugere sine adę-
C valet. Ex his; quę partim hoc in loco, partim in consideratione singularis certaminis quatione.
dixi, varia colligere valemus, satis humano generi vtilia. Collígo primò, singulare cer Primum
tamen, quod elapso tempore frequens erat pro recuperando vel seruando Morali & quod colli
ciuili honore, esse ab hominis conditione summopere alienum, maximeque pugnans gitur.
cū principiis & fundamentis Honoris. Collígo secundò, quòd, cum quatuor in Vrbe Secundum
pręsertim repetiantur hominum conditiones, Sacerdotes nempe, Ciues, Custodes,
& Serui, eis recta ratione respondent ea quatuor, quæ dixi de quatuor principalibus
honoris considerationibus, per quas omnia componi, recteque dirigi possunt. Ter- Tertium.
tiò elicere ualemus, unde ortum duxerit ea deprauata singularis certaminis consue-
tudo; putandum enim est ex eo manasse, quia hominum multitudo magna ex par-
te destituta est uirtute animi, ad quam pertinet uerus honor: ideo vitam sensuum
viuentes, solamque corporis uirtutem cognoscentes, per eam falsò putarunt mensu
rari absolutam virtutem hominis; ac ita per inferiores gradus deformarunt superio-
res, cum contra teneantur per superiores formare & corrigere inferiores. Hi non
D secreuerunt uirtutem militis, ut miles est, ab ea uiri moralis & Ciuilis; & ex
eo, quòd quis melior esset miles, inferebant esse meliorem uirum: & idipsum eis
contigit, quod contingeret duobus pictoribus, qui inter se de præstantia in ar-
te Pingendi Armis contenderent; adeò ut qui alterum superaret, melior Pictor iu-
dicandus esset; quod maximè a ratione est alienum. At dicet quis: num absolutè
singulare certamen censeri debeat aliquid utile, aliquid commendatione dignum,
uel inutile penitus? Soluens, paradoxum profero apprime uerum, & est: Verum Paradoxū.
singulare certamen est aliquid utile, approbandum, & summopere salutare. At Vrum sin
quid est hoc uerum singulare certamen? Proculdubio certamen attinet ad ea, gulare cer
quæ sunt eiusdem ordinis & gradus; & debet fieri per actionem propriam, & tamen opti
arma propria ad eum gradum pertinentia: ac ita, quò gradus fuerit eminentior, eò mum est.
singulare certamen præclarius erit & vtilius. Sic corpora, quæ natura constant, inter
se per naturam vtiliter pugnant, calido, frigido, & viribus corporis: Artifices inter
se pugnant de attinentibus ad propriam Artem; dum vterque eorum, recte efficien
do

do opus suum, nititur alterum superare: Pugnat miles rectè vtens Arte sua pręclara A
& ingenua, dum non repugnans Legibus dimicat pro salute Patrię & Principis sui,
ita vt nemini se patefaciat secundum: Pugnant discipuli, Scholares dicti, dum cura,
studio, attentione, & requiete cęteris præstare nituntur; ac ita verè se dignos red-
dunt honore, quo se priuant tumultuosi & negligentes: Pugnat vir Probus & Ciui-
lis armis suis, dum sua virtute ciuili nititur eminere aliis: Dimicāt Principes vt Prin
cipes, ac Armis & virtute Principis, inter se; dum seruando Ius & æquum nituntur
præstare cæteris: Demum dimicant viri religiosi proprio certamine, propriisque ar-
mis, dum Obedientia, Pietate, & Charitate se nemini secundos reddere nitun-
tur. Hoc est Verum singulare certamen, Naturę consentaneum, cętui homium vti
le, & Deo gratum; quo, nedum vnus cum vno, sed vnus cum multis dimicare va-
let; & in victoria summum bonum illius gradus, & conditionis est collocatum.

De Pulchro Opinio Platonis. Cap. XXXIIII. B

Nnter Munera Naturę & Bona corporis conspirantia ad constitutionē sum
mi boni hominis hanc vitam viuentis, etiam Pulchritudo enumeratur,
quam comitatur Gratia; ideo Viri Ciuilis officium est, Pertinentia quo-
que ad pulchritudinem & gratiam aliqua saltem in parte non ignorare:
quæ consideratio saltem munere rei, de qua est, non nisi pulchra & gratiora esse po-
test. Et quoniam pulchritudo antecedit, ideo ab ea ordiar, mox de Gratia eius comi-
Opinio Platonis. Deus ipsū, vnum, bonū, & pulchrum.
te verba faciam. Plato vnum, bonum, & pulchrum, ita iuncta esse censuit, vt vnū sine
altero reperiri non posse existimauerit. Deum dixit esse ipsum vnum, ipsum bonū, ip
sum pulchrum; hęc enim in Deo sunt ipsemet Deus: vnum est tanquam caput; bo
num essentia, & finis, pulchrum est splendor inde fulgens: Deus, Vt Vnus, omnia
dulcissimè nectit; vt Bonus, cuncta procreat ac perficit, vt Pulcher, excitat, inui-
tat, & allicit: Pulchritudo, cum sit splendor, admirationem excitat; ideo Deus, vt
pulcher, admirationem, amorem, & desiderium parit: Vt bonus, desideria explet,
Amoremque perficit: Vt vnus, cuncta eminentissimè, quamuis apud nos pugnātia, C
fęlicissimè ligat. Deus est ea eminentissima trinitas vnius, boni, & pulchri, tan-
quā origo & principium: Mens verò, & singulę eius Ideæ, sunt tales per propriā for
mam: Anima per rationes: Natura per Semina: Demum vmbræ in Materie, per imita
tionem & participationem Primum pulchrum absolutè est ipse Deus, Primūquoad
nos est conflatum ex Materie & vmbris, ideo nos per vmbras excitamur ad verè pul
chrum, ad quod per gradus intermedios eleuamur. Euenit tamen frequenter, vt
Deceptio ex vmbris prodiens. Cur bonū, pulchrum & vnū iuncta sint.
vmbrę nos decipiant: quod præsertim illis accidit; qui uiuentes vitam sensuum, in
vmbris tanquam in veris formis persistunt, easq. iudicant summū bonum, ac illas
quasi finem vltimum amplectuntur & colunt. Iurè eminenti ratione factum est, vt
ea tria insolubili nodo sint iuncta: cum enim pulchrum illud sit, quod allicit & inui-
tat, vnumquodque inuitari debet ad suum bonum: id autem, quod est bonum, est
simplicisimum, ab omni oppositione liberum, & summè vnum: quæ cum soli com
petant Deo; iure & vnum, & bonum, & pulchrum, sunt essentia & natura eius. In
super: quoniam ea eminentissima trinitas est Principium omnium, & cætera sunt D
proles eius, proles seruare debet Characterem sui parentis, & præseferre specimen
aliquod eius: Propterea vnū quodque, quò pulchrius est, eò debet censeri melius,
Res pulchræ sunt filij Generosiores Dei.
eoque existimari debet Generosior proles primi parentis; & quicunque pulchrum
appetit, latenter nil appetit, nisi Deum, qui fons est pulchrorum omnium: vt ex ad
uerso Materies deformitatis est origo, & quodam modo ipsamet deformitas. Pręte-
rea: Cum ipsum bonum & pulchrum, sit species & forma suprema, siue formę & spe
ciei origo; inde oritur, quod vnumquodque, vt magis est pulchrum, ita formosius
& speciosus dicitur, quasi pulchritudo & species idem sint: ac propterea; dum for-
Dum forma dominatur, pulchritudo consurgit.
ma absolutè dominatur, compositum consurgit formosum, deforme verò, dum do
minatur Materies; deformitas enim est tetra quædam imago mali, & recessus a for-
ma. Percipitur pulchritudo corporis externi sensibus, vera autem pulchritudo so-
la acie mentis iudicatur: propterea oportet, vt in nos reuocemur, ac auocemur ab ex
ternis, si verè pulchrum inspicere optamus. Pulchritudinem ex sententia Platonis
ita

A ita definiendam censeo: Pulchritudo est vitalis fulgor ex ipso bono manans, per Ideas, Rationes, semina, & vmbras effusus, animos excitans vt per bonum in vnũ redigantur: Per hanc definitionem omne genus causæ elucescit. Summopere igitur Plato pulchrum cum bono iunctum censuit: vt constat ex Menone, vbi omne bonum esse pulchrum affirmauit: ex Alcib. primo; vbi asseruit, quò aliquid bonum est, eo est pulchrum: ex Protagora, quo loci dixit; Quod est sapientius, id est pulchrius: Propterea Lacedæmones hoc solum à Deo deprecabantur, vt pulchra cum bonis eis tribueret. Sed pulchra oritur dubitatio; Cum Pulchrum ita cum bono sit iunctum, num Pulchri & Boni ex sententia Platonis vna sit Idea, vel potius duæ distinctæ: De qua difficultate multa dicuntur ab Academicis, & variæ sunt eorum sententiæ. Plato in Hippia fere similem mouit difficultatem; dubitauit enim, an pulchrum & bonum sint idem: & præsertim huic parti hærere videtur, vt idem sint. Cui difficultati breuibus respondens, dico primo: Boni, Pulchri, & Vnius non ita dari ideas, vt cæterorum, quæ sunt propriæ Naturæ rerum: Vnum enim, Bonum,
B & Pulchrum, sunt conditiones communes principij & capitis idearum, & sunt tanquam spiritus & nerui, qui per omnes ideas effunduntur: quælibet enim Idea est vniformis, boniformis, & pulchriformis; vt, dum agam de Idea boni, manifestabo: Addo secundo: Si latè vsurpetur Idea pro quauis distincta ratione rei, vt frequenter apud Platonem vsurpatur, sic eorum quoque trium dantur Ideæ, quæ & vna, & tres esse dicuntur: vna quidem, quia eadem illorum est essentia, nec vna seorsum ab alia vnquam reperitur: tres verò, quia earum distincta est ratio: ac ita consurgit trinus, & vnus Deus. Quod ratio sit distincta, patet: quia eorum distincta traditur definitio; & multa non appetunt pulchrum, cum tamen omnia dicantur appetere bonum: Inanima corpora bonum appetunt, non pulchrum. Ex his constat resolutio difficultatis: Constat insuper, quomodo bonum & pulchrum cunctarum rerum, in eo positum sit, vt Deo sint similes. Ex quo etiam conspicua ratio refulget, cur pulchrum tam vehementem Amorem, affectionem, ac desiderium boni pariat; Cum enim sit fulgor summi boni, quod potentissimum est omnium,
C iure optimo id efficere valet: propterea quò creatura est sublimior, exactiusque cognoscit, eò vehementius amat & appetit; & vehemens hic amor signum est Animi rectè affecti. Nuncupatur pulchrum à Græcis καλόν. Ait Proclus in libro de Anima & Dæmone, ita fuisse dictum vel ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quia prouocet & inuitet: vel ἀπὸ τοῦ κηλεῖν, hoc est, quia permulcet intuentes: qua voce significatur officium pulchri, quod est inuitare & excitare: animus enim per vmbras excitatus, ascendit per semina, rationes, & ideas vsque ad fontem pulchri; in quo solo desiderium explet, & fœlicissimè requiescit.

Definitio pulchritudinis.

Plato Pulchrum cũ bono iunxit

Lacedæmones.

An pulchri & boni vna sit Idea.

Solutio.

Cur pulchrum vehementer excitet appetitum boni.

Pulchrum vnde dictum.

De Pulchro Opinio Aristotelis. *Cap.* XXXV.

D ARistoteles de Pulchro loquens, longè secus ac Plato visus est sensisse: statuit enim bonum, & vnum, latius & communius, quam Pulchrum: propterea multa dicuntur bona, quæ tamen pulchra non iudicantur. Censuit de ratione Pulchri præsertim tria esse; ordinem scilicet, commensurationem, & ὡρισμένον, hoc est definitam molem, nam in 13. Metaphysicæ capite tertio, has ait esse præsertim species pulchri: verùm ita sunt species, vt simul iunctæ verè pulchrum constituant. Pulchrum ad hæc se habet, tanquam affectio quædam, & splendor ex eis consurgens; ex ordine enim, commensuratione, siue recta ratione, & congruentibus terminis, pulchritudo consurgit. Propterea inquit Arist. in decimo Nicomachiorum capite quarto, pulchritudinem voluptati proportione respondere: vt enim ex actione consurgit voluptas, tanquam perfectio eius; ita ex ordine terminis, & commensuratione, pulchritudo. Insuper in septimo Physicorum contex. decimoseptimo, Pulchritudo dicitur in relatione posita, non secus ac Sanitas, Robur, & quæuis alia Virtus, & iure profectò: ea enim ex partium recta ratione consurgit; congruenteque ratione ei respondet, cui satisfacit, & à quo iudicatur. Cum de ratione pulchri ea tria sint, quæ retuli; ac ea vel corporibus, vel rebus ad

Quę Pulchrum cõstituunt.

Cur pulchritudo dicat posita in relatione.

Pulchritudo incorporibus i-

Ee tudo:

corpus attinentibus congruant; iure his solis propriè & primò competit Pulchri- A
tudo: quæ si transfertur ad alia, eis tantum competit per metaphoram, & similitu-
dine quadam: Percipitur corporea Pulchritudo primò sensibus, & præsertim visu,
ac auditu: Vt pertinet ad Visum, ea congruens ratio, ex qua pulchritudo consurgit,
versari potest; vel inter varios colores; vel inter magnitudines partium varias, &
figuras; vel demum inter omnia hæc, vt sibi mutuò recta ratione respondent: Qua-
tenus verò pertinet ad auditum, consideratur congruens ratio inter acutum & gra-
ue: Quæ congruentes rationes, primò confusè per externos sensus percipiuntur,
mox exactius per Phantasiam, exactissimè demum per rationem & mentem. Repe-
ritur ea congruens ratio & pulchritudo; primò conspicue (vt dixi) in corporibus
Quomodo pulchritudo ad cōmensuratione se habeat. & vocibus, mox latenter in animo scientiis & virtute ornato: præsertim tamen Vir-
tus sanitati, scientia pulchritudini corporis proportione respondet. Pulchritudo a
congruente commensuratione, ordine, & terminis, sola ratione distinguitur; non
secus ac propria affectio, ab eo cuius est affectio: propterea Pulchritudo aliqñ dr con-
gruens ratio partium, aliqñ verò aliquid ex ea consurgens; vtrumque enim rectè di- B
Cōsideratur locus 13. Metaphysicę. ci potest. Inquit Aristot. 13. Metaph. capite tertio, bonum & pulchrum differre; bo-
num enim semper in operatione, pulchrum autem etiam in immobilibus locum ha-
ber. Quæ sententia vera est; non de bono, quod cum ente conuertitur: sed de bo-
no pro actu secundo, vel ad actum secundum relato; quod vel est finis actionis & mo-
tus, vel fini conducit, quale est bonū Morale & Physicum. Ex his varia ex sententia
Colligitur primò. Aristotelis elicere valemus. Colligo primò: nullum simplex, vt simplex est, esse pul-
chrum; sed tantùm posse esse principium pulchri: non.n.in simplici ordo, & cōmen-
Secundò. suratio reperitur. Colligo secundo, Pulchrum partim esse cōmunius, partim minus
commune bono: Communius dicitur 13. Metaphysicæ cap. tertio, nam est commu-
nius bono ad actionem pertinente, & pro fine motus sumpto: Est tamen minus com-
mune bono latè sumpto; nam simplicia bona sunt, non pulchra; & bonum cum en-
te conuertitur, non pulchrum: Ideo Aristoteles in primo Nicomachiorum disputans
contra Ideam Boni ait, bonum in omni prædicamento reperiri; cum tamen pul- C
chrum non in omni reperiatur: Insuper, Bonum principale est substantia; Pulchri-
Definitio pulchritudinis. tudo autem partim qualitas, partim relatio dici potest. Definitur Pulchritudo a
Peripateticis vario modo. Auerroes in septimo Physic. contex. 17. inquit; Pulchri-
tudo est proportio inter membra media & extrema: Alii inquiunt, quòd est com-
mensuratio partium inter se, & ad totum. At si est partium inter se, etiam est ad to-
tum: insuper hæc etiam in corpore paruo locum habet, in quo ex sententia Aristote-
lis non reperitur pulchritudo. Censerem ego ex sententia Aristote. 13. Metaphysicę
ita esse definiendam, Pulchritudo est perfectio compositi, ex congruente ordine, men-
sura, & ratione partium cōsurgens: Cuius definitionis explicatio ex dictis satis est
Plotini instantię. conspicua. Hanc censeo fuisse sententiam Aristotelis de pulchritudine. Plotinus pro
Platone pugnans, Peripateticorum de Pulchro sententiam paruipendens, tribus
Prima. pręsertim rationibus eam euertere nititur: Primò; quia tunc nil simplex, sed tantùm
Secunda. composita essent pulchra: Secundò; quia partes non essent formosę, sed solum to-
Tertia. tum, ac ita ex non formoso formosum fieret: Tertiò; quia frequenter, eadem ser- D
uata partium ratione, facies modò pulchra, modò non pulchra apparet. At hæc
Solutio primę. leuissima sunt. De primo dico, id non esse absurdum: nam fatentur Peripatetici
simplicia non dici pulchra; nisi per metaphoram & eminentiam, quatenus pura &
Solutio secundę. pręclara sunt. Similiter partes vt partes non sunt pulchrę, nisi obtineant rationem to-
tius; vt oculus est pulcher, quia ex variis constat: vt enim ex materie & forma non
grauibus consurgit compositum graue, ita ex simplicibus carentibus commensura-
Solutio tertię. tione & pulchritudine totum pulchrum & commensuratum consurgit. Eadem facies
nunquam ex non pulchra apparebit pulchra, nisi facta aliqua permutatione in par-
tibus eius. Arist. itaq; sequens popularem & communem loquendi modum, pulchri-
Communes quædam sententiæ de qua pulchritudine uerę. tudinem in compositis & corporibus considerauit: de qua Pulchritudine varię sniē
verę sunt; Veluti q̃ sit breuis tyrānis, blanda deceptio, eburneum detrimentum, Re-
gnum solicitum, Flos facilè cadens, Amica inimicitia, concors discordia, splendor fu-
gax, dulcis sensuum laqueus, & similes. Insuper; Cum Pulchritudo in commensura-
tione & quodā Geometrico medio sit posita, ea commensuratio ob varietatē officii &
conditionis

A conditionis rei varia est: Propterea varia est pulchritudo Pueri, Viri, & Senis;
Maris, & Fœminæ; Oculi, & Oris. Dum dicimus Pulchritudinem cum cęteris
bonis conspirare ad constitutionem vitæ fęlicis, non denotatur Pulchritudo mollis
& effęminata; sed ea, quæ Viro congruit, quæ indicium est animi præclari; per
quam homo aliis redditur gratus, & ad actiones Virtutis accommodatus: de qua di
cimus, primam & præclaram formam dignam esse imperio, & in corpore obliquo
animam rectam non reperiri. Et hæc de opinione Aristotelis: An autem cum Plato
ne conciliari possit, tunc patebit, cum de Gratia verba fecero.

De Gratia, Quotuplex sit. *Cap. XXXVI.*

Am sublime & gratum est Gratiæ nomen; vt non iniuria, quicquid in vni-
uerso dulce & preciosum reperitur, id Gratiæ nomine honestari summo- Gratia tri-
B pere cupiat. Vsurpatur autē Nomen Gratiæ præsertim tripliciter. Primò pliciter v-
pro dilectione; at non quauis, sed ea, qua superior inferiorem diligit: Ita surpatur.
dicimus Viros probos esse in Gratia Dei, Populum in Gratia Principis, similiter de Prima ac-
cæteris, non autem Dominum dilectum a seruo, diceremus esse in gratia serui: Ra ceptio.
tio est; quia superioris officium est gratias impartiri, non autem inferioris; & Gra-
tia semper principatum seruat, & indicat. Vsurpatur secundò Gratiæ nomen, pro Secunda.
officiorum vel beneficiorum retributione vel collatione: de qua Ausonius.

Gratia, quæ tarda est, ingrata est;
Quæ fieri properat, Gratia grata magis.

Possumus aūt cōferre beneficia ac officia, vel in eos quibus debemus, a quibus primò
beneficia recepimus, cui opponitur ingratitudo; & hæc non propriè gratia est, sed
potius recompensatio, & debiti solutio. Vel secundò ea cōferre possumus in eos, qui-
bus minimè debemus; quod facere valemus ob duplicem finem, nempe: vel quia
maius beneficium nos inde recepturos speramus, vt frequenter accidit; at hæc mer-
C catura potius, quàm gratia iudicari debet: vel id facimus ex animi probitate, & fę-
cunditate, quia honestum est alteri opem ferre, & se gratum aliis dum opus fuerit
patefacere; quod Liberalitatis & Magnificentiæ est officium; & hæc propriè & præ-
sertim digna est nomine Gratiæ: Ideo Paulus ad Romanos quarto, inquit; Ei, qui D. Paulus.
operatur, Merces imputatur secundùm debitum, non secundùm Gratiam. Huius- Cui Gra-
modi Gratiarum effusio, Primò & verè soli competit Deo; quia ille solus alio non tia primò
eget, ab alio non pendet, pro se ab alio nil sperat: propterea verè Gratiarum est Vi- competit.
uus fons; a quo primò manat Gratia gratis data, mox Gratia gratum faciens; siue
Gratia operans, & cooperans; præueniens, & sequens; nam, dum homo compara-
tur cum Deo, Homini absolutè debitum conuenit, Deo autem Gratia. Competit
Secundò Gratiarum distributio Cęlo, & Naturę: Tertiò Iustis, & Magnanimis Princi
D pibus: Demū aliis, semper seruans eminentiam ac præstantiam quandam largientis
erga eum cui largitur. Sed conspicua satis in Arist. apparet cōtradictio: nam in 2. Rhe Arist. vide
toricorum inquit, retributionem beneficiorum re vera non esse Gratiam: Mox in 5. tur sibi ad
Moralium Nicom. cap. 5. inquit, Consueuisse Veteres Gratiarum Templum in pro- uersari.
patulo Vrbis constituere, vt fiat remuneratio; hoc enim Gratiæ proprium est, &c In
quit itaque proprium gratiarum esse retributionem, quam tamen in Rhetoricis infi-
ciatus est esse Gratiam. Propterea rectius fortè dixisset; si asseruisset, id fuisse fa-
ctum, vt homines per veram Gratiam redderentur faciles ac prompti ad bene me-
rendum: Valemus tamen pro Aristotele dicere, ab eo id fuisse pro causa assignatum, Defendi-
quod magis est necessarium pro Iustitia & salute Reipublicæ; nisi enim fiat recom- tur Arist.
pensatio, consurgit ingratitudo & iniustitia perniciosissima Vrbi. Tertiò vsurpatur Tertia gra
Gratiæ nomen pro ea Venustate & lepore, qui cum Pulchritudine arcto necessitudi- tię accep-
nis nodo est colligatus: in qua significatione Gratiæ celebrantur Ancillę Veneris. tio.
At cum Gratię nomen tria pręsertim significet, pulchra est dubitatio; an sit Vox pu- An Gratia
rè æquiuoca, vel potius ab vno, & ad vnum? Insuper, si est Vox ab vno, de quo prius, sit Nomen
de quo posterius dicatur? Breuibus difficultati satisfaciens dicendum censeo, Gratię ęquiuocū.
nomen (vt ea tria significat) minimè esse purè æquiuocum: sed primò vni compe-

De quo Gratia primò dicatur.

tere, mox inde transferri ad alia: Nam primò quidem Gratia de Munerum distributione dicitur, cui succedit Gratia de Lepore & Venustate dicta, tertio loco transfertui ad eam sumptam pro dilectione. Quod ex eo facilè constat: quia si in Deum Gratiarum fontem conuertimur, primò consideramus ab eo munera manare, per quæ tenemur ei Gratias referre: secundò in rebus ab eo productis, consideramus venustatem prodeuntē, vel ex Gratia gratis data, vel gratum faciente; quæ est, tanquam spiritus & vita, per quam res Deo & animis rectè affectis gratæ sunt: Inde postremò consurgit gratia sumpta pro dilectione; quæ gratia dicitur, quatenus conditiones rei dilectæ sunt gratiæ diligenti. Primò itaque gratia dicitur de ea, qua officiorum & munerum est parens: Secundò, per munera rebus pulchris competentia, res pulchræ Gratiosæ dicuntur: ex qua Secunda Gratia oritur Tertia: ex eo, quòd res gratiosæ sunt, dicuntur esse in gratia diligentium. Ex his colligo, Gratia-

Varii Gratiarū chori.

Quæ Gratia consideranda.

rum Choros tres esse, quemlibet esse trinum; ac ex eis tribus vnum absolutissimum & gratiosissimum consurgere: Ego tamen de ea Gratia teneor verba facere, quæ Pulchritudinem comitatur; hæc enim instituto nostro inseruit. B

Quid Sit Gratia. *Cap.* XXXVII.

Ratia & Pulchritudo adeò mirabiliter connectuntur, tam suauiter animos demulcent, ac ita vehementer alliciunt; vt iudicium confundant, nec exactè iudicare permittant; an sint idem, vel potius inter se distinguantur. Academicorum plurimi Gratiam a Pulchritudine non secre-

An gratia a pulchritudine secernatur.

Academici.

uere: Propterea eamet, quæ in præcedentibus ex eorum sententia de Pulchritudine dicta fuere, de Gratia quoque intelligi debent. Conpetit itaque Gratia, Deo per causam, Menti per formam, Animæ per rationem, Naturæ per semina, Materici per vmbras & participationē, adeò vt Pulchritudo & Gratia sint, tanq̃ radii & splendores Diuini Solis, in rebus variis vario modo fulgentes: propterea dicebat Plato; Quicunque gratiosū & pulchrum aliquid admiratur & diligit, nō id, sed Deum in eo fulgentem colit: Et cum sint idem, eadem quoque definitione definiri debent, quæ in præcedentibus relata est. Hæc sententia, vt pulchra, ita probabilis est; C

Cōtra Academicos.

mihi tamen variis de causis non satisfacit: sed magis mihi arridet opinio Aristotelis, qui gratiam a pulchritudine secreuit: dixit enim in quarto Moralium Nicomachiorum capite tertio, homines breuis staturæ venustos ac lepidos quidem esse, aptaque membrorum commensuratione præditos, sed minimè pulchros. At instabit

Arist. videtur sibi aduersari.

Solutio.

iure aliquis: Si in paruo seruatur cōgruens ratio, & ratio congruens est pulchritudo, quomodo itaque in paruo non seruatur pulchritudo? Respondeo: In paruo seruatur quidem ratio, & ordo partium inter se, at deest tertium ab Aristotele positum, & erat definitum siue terminatum, quod præter figuram, etiam congruentem magnitudinem significat. Insuper eadem distinctio confirmatur: quia communi voce Iuue-

Confirmatio distinctionis gratię a pulchritudine.

Alia ratio.

nes ac Puellas quasdam minimè formosas, dicimus cuncta agere cum lepore & gratia: nonnullas contra, quamuis formosas & pulchras, cuncta dicimus ineptè, & sine gratia agere; solùm pulchras esse aspectu, destitutas tamen gratia, dum aliquid agunt. Præterea: Gratiæ nomen rebus inanimis, vel non competit, vel solùm per metaphoram; quibus tamen frequenter tribuitur nomen pulchri: nam Domum, D

Alia ratio.

vestes, suppellectilia, dicimus quidem pulchra, at non gratiosa. Præterea; Omnis forma prædita est aliqua affectione, Pulchritudo est speciosissima forma, Quare ei quoque affectio aliqua competere debet: Huiusmodi præsertim esse videtur Gratia, quæ tamquam affectio & comes sequitur; non quidem omnem, sed exactam & per-

Confirmatio per Veteres Poetas.

fectam pulchritudinem, adeò vt pulchritudo antecedat, eam (dum perfecta fuerit) sequatur gratia. Hanc veritatem lucidè patefecerunt Veteres illi, qui simul & Poetæ, & Philosophi fuerunt; dum Gratias dixere, non Venerem, sed ancillas & pedis-

Quid sit Gratia.

Opinio prima.

Euersio.

sequas Veneris; affectiones enim congruenter nuncupantur ancillę. Cum itaque distinguantur, perpendamus intimius, quidnam gratia sit, & quō ad Pulchritudinē se habeat. Inquiunt Nonnulli, Gratiam esse nescio quid diuini; quod occulta cęli virtute in vno magis fulget, q̃ in alio. At dū inquiunt, q̄ est nescio quid, & ab occulto pēdes;

statim

A statim fatentur se ignorare, quid proferant: & iure; nam per ea verba, quid Gratia sit, nō manifestant: Insuper cęlo non tribuitur a Peripatetico Virtus occulta, pręter lumen & motum. Propterea alii viri docti dixere, quod; cum Pulchritudo ex opinione Aristotelis sit posita in congruente partium corporis proportione, conuenienteque dispositione qualitatum; Gratia est qualitas consurgens ex ea figura, & dispositione.

Secunda opinio.

Quæ opinio etiam non est approbanda: Primò, quia sic Gratia etiam rebus inaminis conueniret: Præterea, tunc Gratia a Pulchritudine non secerneretur; ego autem iam patefeci, pulchritudinem ex ea commensuratione consurgere; inquit enim Aristoteles in decimo Nicomachiorum cap. 4. Sed actionem absoluit voluptas, non vt ingenitus quidam habitus, sed tanquam finis accedens; veluti hominibus corroboratis iam, confirmatisque ætatibus, pulchritudo solet accedere &c.

Euersio.

Propterea inquiunt alii, Gratiam esse id; quod consurgit ex pulchritudine, cum animi, tum corporis, simul iunctis.

Tertia opinio.

At hæc quoque sententia dubia est: primò; quia, quid sit res illa effecta, consurgens ex pulchritudine animi & corporis, non patefa-B cit: secundò; quia nec anima seorsum, nec corpus seorsum pulchra sunt, sed compositum.

Euersio.

Dicendum itaque censeo, Gratiam solis viuentibus competere; nec illis quidem omnibus, nisi adumbratè, sed homini tantùm: Propterea Gratia cum anima rationis compote affinitatem habet.

Propria opinio.

Ex quo colligo; Gratiam esse externum quendam rationis fulgorem, congruentemque dexteritatem in obeundis munerum functionibus, ex recta animi & corporis constitutione consurgentem, perfectamque pulchritudinem insequentem.

Quid Gratia.

Ex qua definitione constat primò ratio; cur Gratia præsertim in gestibus, motibus, & actionibus refulgeat; & sæpe specimen præseferat alicuius moralis virtutis: Propterea dicimus, ancillas cum Gratia mouere oculos, virgines cum gratia ambulare, loqui, ridere, & similia agere; sunt enim gratiæ, tanquam sales actionum.

Colligitur primò.

Colligo secundò (dum Pulchritudo & Gratia inter se comparantur) Pulchritudinem magis obtinere conditionem materiei, magisque ad corpus pertinere; Gratiam verò esse vitale aliquid, magis spiritale, magisque formam & principium actionis patefaciens.

Secundò.

Colligo tertiò rationem, ob quam Gra-C tia intimius vehementiusque animos allicit & rapit, quàm pulchritudo; id enim, quod pertinet ad formam, latentius, intimius, & potentius operatur.

Tertiò.

Colligo quartò rationem, ob quam Gratia soli homini verè & propriè competat; ea enim est, quia solus homo actionis & rationis est particeps, cum qua gratia connectitur: & hinc oritur quòd suppellectilia, & alia multa dicimus pulchra; quæ cum ratione careant, propriè gratiosa non nuncupamus: econtra verò anulas quasdam actionibus accommodatas, quamuis deformes, dicimus graria præditas.

Quartò.

Colligo quintò, Gratiam partim esse, partim non esse affectionem propriam Pulchritudinis: Gratia enim non est communis affectio vniuersæ pulchritudinis; sed solum perfecta Gratia affectio quædam dicitur perfectæ pulchritudinis, & inter se connectuntur: pulchritudo non omni ex parte perfecta seruari potest sine gratia, similiter gratia non omni ex parte perfecta sine pulchritudine; at cum postrema perfectione vnum non reperitur seorsum ab alio. Ego definiens inspexi Gratiam absolutissimam: ideo dixi; D quòd sequatur Pulchritudinem: Definientes enim, præsertim id, quod perfectissimum est, inspicere tenemur; quia id est mensura cæterorum.

Quintò.

An Aristoteles cum Platone conciliari poßit, & dubia nonnulla ad Gratiam pertinentia diluuntur.
Cap. XXXVIII.

MAgna inter Aristotelem & Platonem de Pulchritudine & Gratia apparuit controuersia: Aristoteles Gratiam a Pulchritudiue seiungit, Plato coniungit: Aristoteles in simplici negat seruari pulchritudinem, Plato in re incorporea & simplici primò & maximè eam reperiri affirmat.

Plato & Aristoteles pugnant.

At num modo aliquo possunt reddi concordes? Proculdubio, qui asserunt eos de omnibus consentire, a veritate dissentiunt, ordo enim ille idearum, rationum, & semi-

Côcilium.

 num,

num, non ita statuitur ab Aristotele, vt ab Academicis explicatur; & ideò, ratione A
huiusmodi Principiorum & modi productionis, re vera discrepant: absolutè tamen de Pulchritudine & Gratia loquentes, potius vocibus & distincto consideratio
nis genere, quàm de rei natura dissentiunt. Et pro notitia duo sunt consideranda.

Mos Philosophandi Platonis.

Primum est, quòd Plato suo philosophandi genere semper nixus est cuncta redigere in principia prima; & quia in principiis res effectæ eminenter insunt, ideo eis nomina re vera competere existimauit; sic in Mente Diuina verum hominē, verum Leonem, ac ita de cæteris, reperiri affirmauit: Aristo. præsertim causas proprias & proximas indagauit; & nomina, non causæ, sed formę existenti in materie conuenire censuit, vt eis populariter tribuuntur: Ex hoc colligo; iure a Platone simplicia dici pulchra, non ab Aristotele, cum tamen etiam Aristoteles pulchritudinem a simplici prodire existimauerit.

Pulchritudo dupliciter usurpatur.

Accipiendum Secundò, pulchritudinis Vocem dupliciter vsurpari; vel pro ea iuncta cum sua affectione, vel pro ea a sua affectione seiuncta: in prima significatione pulchritudo Gratiam includit, in altera ab ea secernitur: Vt B
enim quæuis propria affectio est modo aliquo eadem cum suo fundamēto, modo aliquo distincta, ita & gratia cum pulchritudine se habet. Platonici, qui res in sua idea cōsiderarunt, in quibus minor est distinctio, & affectio redigitur ad ideam rei cuius est affectio, vt risibilitas ad ideam hominis; iure optimo Gratiam a Pulchritudine non secreuerunt: Arist. verò, quia vtranq; cōsiderat vt formam in materie in qua clarior est distinctio; rectè vnam secreuit ab altero. Sic itaq; consentiunt, cum maximè dissentire videantur. At iure dubitabit aliquis: Cum Gratia adeò sit iuncta cum pulchritudine, vt vix secerni videatur; cur Pulchritudo & Venus dicitur vna, Gratiæ verò plures?

Quo pulchritudo una, Gratiæ tres. Venus nō una est. Gratiæ, & duę, & tres, & quatuor dicuntur.

Pro solutione & solutionis notitia considerādum primò est; Venerem non vnam, sed modò duas, modò tres a Platonicis dici; quęlibet tamen Venus plures habet Gratias asseclas & ancillas. Considerandum secundò, Gratias a nonnullis statui duas, & Lacedæmonii duas coluere; sic Gratia Gratiam parit, vna tradit, altera recipit: Communiter tamen Gratiæ dicuntur tres, ac tres formantur inter se iunctæ; ita tamen, vt vna semper aspicīēti sit auersa: Nonnulli horas cum Gratiis confundentes, C
quatuor esse dicunt. Approbatior tamen sententia est, q; sint tres: de quarum nominibus cum multa dicantur ab aliis, nil a me dicendum censui.

Seneca.

De earum conditionibus hęc a Seneca in libro de Beneficiis enunciantur. Quid ille consertus manibus in se redeuntium chorus? ob hoc, quia ordo Beneficii per manum transeuntis nihilominus ad dantem reuertitur; & totius speciem perdit, si vsquam intercisus est; pulcherrimus, si cohæsit, & vices seruauit: Hilares & ridentes sunt, quia promerētium vultus hilares sunt; quales solent esse, & qui dant, & qui accipiunt beneficium: Iuuenes, quia non debet beneficiorum memoria senescere: Virgines, quia incorrupta sunt & sincera beneficia: Solutis tunicis dicuntur, quia nil alligati esse decet, nec astricti; Per lucidis autem, quia beneficia conspici volunt. Hæc Seneca, quem sequuti sunt multi, varia superaddentes.

Communis error

At in eo præsertim errare videntur: quia cum Gratia vsurpetur tribus modis (vt patuit) conditiones etiam, quæ gratiis tribuuntur, non vno, sed tribus modis explicari debent. varia enim significant Gratiæ tres; dum considerantur vt ancillę Veneris, & comites pulchritudinis; & dum considerantur pro munerum distributione, & retributione. A cæteris conditiones gratiarum ad beneficiorum D
retributionem referuntur; cum tamen, dum referuntur ad Gratias ancillas Veneris, secus explicari debeant: Et iure dicimus vnam semper nobis esse auersam, quia apud nos nemo est omni ex parte beatus.

Cur Gratiarū una semper nobis auersa.

At sit satis notasse, quid sit faciendum, nec diutius morabor in earum conditionum distincta explicatione.

Parentes Gratiarū.

Insuper considerandum est, de Gratiarum Parentibus item esse. Chrysippus dicit eas filias Iouis, & Eurinomes latè patentis patrimonii; Alii inquiunt esse filias Liberi, & Veneris; Nonnulli alios eis assignarunt parentes: Et putandum est id contigisse ex varia Gratiarum significatione. Dum enim considerantur, vt referuntur ad Munera & Beneficia; rectè dicuntur filiæ Iouis, & diuitis Eurinomes: dum vsurpantur pro iunctis cum Pulchritudine; accommodatè statuuntur filiæ Liberi & Veneris, vt consideranti redditur notum: & forte ob id quoque apud varios variis denotantur Nominibus. Similiter cum Gratiæ a nonnullis dicantur nudæ, ab aliis indutæ candidis solutisque vestibus, id censeo oriri ex

varia

A varia Gratiarum assumptione. Gratię sumptæ pro beneficiis, solutæ & indutæ albis vestibus esse debent, vt explicauit Seneca; nã ex interno animo prodeũt: at sumptæ pro Ancillis Veneris, siue natis, nudæ tectius dicuntur, Gratia enim pulchritudinis comes, nuda, conspicua, & aperta est; inspicitur enim in externis corporis partibus. Propterea Horatius de hac loquens, fortè minus rectè dixit.

Gratię q̃ nudę, quę indutę.

Feruidus tecum puer & solutis Gratię Zonis.

Soluens modò propositam difficultatem: quærebatur, cum Venus sit vna, cur Gratiæ dicuntur tres? Respondeo Gratias denorare affectiones quasdam: At res potest esse vna, & affectiones plures. Quæres: Dum Gratia consideratur, vt distincta a Pulchritudine; quid censeri debet præstantius, num Pulchritudo, vel potius Gratia? Respondeo, Gratiam esse præferẽdam pulchritudini: primò, quia illam includit: secundo, quia magis præsefert formam & rationem (vt dixi) est enim tamquam spiritus & vita, apprime iuncta cum ratione. At est instantia, quia affectio & ancilla non præfertur suo subiecto, suæque dominæ. Respondeo, Gratiam non omnino esse af-
B fectionem pulchritudinis; quia non solam sequitur pulchritudinem, sed conditione propria magis est iuncta cum ratione: ideo solum dicitur ancilla, quia perfecta Gratia perfectam pulchritudinem sequitur; re vera tamen ancilla non est, sed vita potius & spiritus præstantioris Pulchritudinis. At insuper quæres: cum Gratiæ sint tres insertæ & iunctę, num vna consistere valeat sine cæteris? Respondeo, consistere quidem posse, at non perfectè: se habet enim perinde ac de virtutibus, quæ si fuerint imperfectę, seiungi possunt; at vltima perfectione prędıtæ, nequeunt secerni: & quia apud nos sua postrema perfectione præditę non inueniuntur, ideo (vt dixi) semper vna earum auersa pingitur. At cum Gratia præferatur pulchritudini, & magis inspicientium animos alliciat; cur veteres Cupidinem finxere filium Veneris, & non Gratiarum? Dico hoc duplici de causa factum fuisse: primò; quia Venerem vnà cum Gratiis considerarunt: secundò; quia Gratiæ rectius dicuntur laquei, sagittę, & faces, quibus ligantur, vulnerantur, incenduntutque corda & animi, quàm parentes Amoris, intimius enim operantur: Ideo ab Homero inter vincula numerantur, quibus
C pulchritudo pro ligandis animis vtitur. O dulcissimi laquei, qui tam suauiter deuinciunt, vt etiam a victis diligantur & expetantur: propterea iure insolubiliter ligant; cum ligata, nedum solui non quætant, verùm summopere cupiant arctius ligari, in vnumque redigi. Iure Gratiæ dicuntur ridere; in quouis enim reperiantur, semper hilares se ostendunt; adeò vt in gratiosa puella concinnè cuncta faciente, cuncta ridere dicantut, etiam fletus ipse: & hoc est mirabile; quòd, dũ cum gratia in ea ridet fletus, ille fletus ita ridens nos flere vehementius cogit; cum econtra fletus inconcinnus in nobis frequenter risum excitet; & in Iuuene rudi, inepto, & inconcinno, nedum cætera, sed risus quoque flere dicitur; cum ad omnia perinde se habeat, ac Asinus ad Lyram: de quo dicitur, quòd tenetur Gratiis sacrificare. At dignum consideratione est, In qua humani corporis parte magis tefulgeat Gratia. Communis vox est, quòd magis refulgeat in oculis; & oculi nuncupantur fenestrę animi, nosque ad amandum vehementissimè alliciunt: Quam sententiam dubiam censeo.
D Et breuibus dico; Gratiam præsertim, vt in subiecto adęquato, in toto considerari; facta autem comparatione inter partes, ex lingua & ore Gratia magis viua, magis hominis propria, & potentiot prodit: nam sermo & cantus sunt proxima instrumenta rationis, quę internum animum lucidius patefaciunt: ideo cantus & sermo gratiosus admirationem in nobis parit, ad libitum nos deuincit, quò vult ducit, perturbationes componit. Propterea non iniutia Veteres Mercurium, eloquentiæ Deum, Gratiatum ducem asseruerunt: & Socrates apud Apuleium formoso adolescenti, & silenti, dixit; Si vis, vt te videam, loquere. Gratia ex ore prodiens, est potentior, virilior, & diuinior; prodiẽs ex oculis, lasciuior, & effęminatior; prodiens ex ore, est spiritalior, ex oculis, materiata magis. Percipitur Gratia auditu & visu, qui sunt Principes ministri rationis; per alios sensus solùm adumbratè, & ex euentu; intrinsecus autem per rationem exactissimè dignoscitur. In Fęmina refulget magis Gratia materiata, lasciua, & externa; in uiro Virilis, spiritalior, & interna. & hęc, non illa requiritur, pro constitutione summi boni hominis hanc vitam viuentis. At de Gratia, & Pulchritudine satis.

Colligitur solutio.
Quę pręstatior: nũ Gratia, vel Pulchritudo.
Dubitatio Solutio.
An Gratia vna valeat sine altera consistere.
Cur Veteres Amorem dixere filiũ Pulchritudinis, & non Gratię
Homerus.
Laquei insolubiles qui sint.
Gratię cur rideet.
Fletus ridet, & risus flet.
In qua parte Gratia maximè fulgeat.
Mercuri⁹ Gratiarũ dux.
Quo sensu percipitur Gratia.
Num Gratia in mare, vel à fęmina magis fulgeat.

De Fortuna, Casu, & Sorte disputandum proponitur. Cap. XXXIX. A

Fortuna cũ rebus Ciuilibus iuncta. Arist.

FOrtunã cum humanis actionibus arcto necessitudinis nodo esse colligatã, Ratio, Experientia, & Auctoritas latissimè patefaciunt: Propterea purarunt nonnulli, perperam tamen, summum hominis bonum a bona fortuna non distingui. Aristoteles in secundo Phy. agens de fortuna cont. 58. dixit fortunam in his versari, quæ ad actionem pertinent: signum autem est, quoniam Prospera fortuna aut est fęlicitas, aut propè. Quæ sententia vera est; quatenus fortunæ bona, vt patuit, sunt instrumenta humanæ fęlicitatis.

Plato.

Plato in quarto de legibus eam sententiam approbauit: Deum quidem omnia, & Fortunam, Opportunitatemq; vnà cum Deo cuncta humana gubernare; Artem verò vt tertium sequi: Deus enim est cõmune & primum principium; Fortuna & Opportunitas, sunt medium; proximum principium est Ars, qua varia euenta pro facultate congruenter componuntur: proxima tamen & media Principia, non conspirante primo, nil perficere valent:

Tenetur ciuilis & fortuna notitiam habere.

Non igitur iniuria tenetur Ciuilis Philosophus de Fortuna notitiam habere. Et quã B uis subtiliter de ea differere, sit munus Physici, & Metaphysici; ego tamen medio quodammodo de ea loquar: si enim nonnunquam terminos ciuilis disciplinæ pertanseo; id non quidem inscius, sed gratia plenioris explicationis efficio: quod pręsertim mihi condonandum est: quia non principalis auctoris, sed explicatoris potius sententiarum Aristotelis vices gero.

De Fortuna, Casu, & Sorte, quę declarãda.

De Fortuna igitur, casu, & sorte loquuturus; quoniam non constat, quid nomine eorũ significetur, apud varios ea nomina in varia significatione vsurpantur, propterea perpendam primò, quid sint; inde colligam, an sint; tertiò, quomodo distinguantur; quartò, ad quod genus causæ redigantur; quintò, qualia, & propter quid talia sint; sextò, problemata & dubia varia diluam; Demum, de remediis aduersam Fortunam lenientibus verba faciam.

Quid sint Casus & Fortuna, ex Aliorum Opinione. Cap. XL. C

Veteres Philosophi.

EMpedocles, Democritus, Leucippus, & Epicurus, nil supra corpus excogitantes, ignari Diuinæ Prouidentiæ, existimantes materiem, & corpus esse vniuersam naturam & essentiam rerum; Fortunã & Casum nil aliud esse putarunt, nisi cęcam fortuitamque eorum corporum concursionem, quæ rerum materiem esse existimarunt; vt Democritus concursionem atomorum, Empedocles quatuor Elementorum; adeò vt fieri Natura, fieri fato, & fieri casu & fortuna, in prima rerum generatione apud eos non distinguerentur: Naturam enim non propter finem, sed temere & sorte fortuna operari censebant; Ita fortuito atomorum concursu dicebat Democritus fieri mundos; Solùm secernebant fieri Natura a fortuna & casu in singulorum generatione, quæ mox a simili fierent, vt homo ab homine: hęc enim nõ casu & fortuna, sed per principia & modos definitos gigni dicebant.

Reiicitur Vetus opinio.

Quorum sententia reiicienda est: nedum; quia Primum principium, eiusque Prouidentiam euertunt, perperamque existimant materiem & corpus esse vniuersam Naturam & essentiam rerum: Verùm præsertim, quia pugnantia proferunt; nam dicere naturam nil agere propter finem, & asserere cũcta ab ea cęco casu fieri, se D mutuò destruunt:

Veteres secũ pugnãt. Prima controuersia.

Si enim natura non operatur propter finẽ, non põt a fine recedere, & errare; ille enim dicitur a scopo recedere, qui sibi præfigit scopũ: Quare si natura nõ sibi præfigit scopũ, nõ põt errare, & propterea non põt sorte fortuna aliquid efficere, cũ fortuna sit recessus a scopo.

Secunda.

Ita quoq, dicere naturam nil per se efficere, & eam operari sorte fortuna & ex euentu, inter se pugnant; cum facere aliquid ex euentu, sit recedere ab eo quod est per se.

Tertia.

Insuper; dicere Mundum sorte fortuna esse factum, est dicere mundum non esse mundum: quia forma mundi est ordo; quæ autem subiiciuntur Fortunæ, destituta sunt ordine.

Quarta.

Præterea; Asserere opera Naturæ fieri sorte fortuna, est dicere opera Naturæ non esse opera Naturæ: quia opera naturæ, vel semper vel frequenter, eodem modo fiunt; opera fortunæ econtra, nec semper nec frequenter fiunt consimiliter.

Quinta.

Demum dicere, cęlum a casu, & a fortuna fieri, collocata sub cęlo habere causas definitas & proprias; est idem ac dicere, subiecta cęlo non subiici cęlo: in his etiim, quæ subordinata sui natura sunt; si primum est casu, vt cętera quo

que

A que fiant casu necesse est. Ea itaque opinio non eget, vt ab alio euertatur, cum semetipsam destruat: Non igitur casus & fortuna sunt ęcum euentum, sequens materię necessitatem: nam si id esset; senium, diminutio, ægritudines, mortes, & similia, quæ ex necessitate materię prodeunt, dicerentur fortuna fieri: quod nemo sanæ mentis existimat, necessitas enim & fortuna apertissimè inter se pugnant. Propterea est altera opinio quorundam, qui censent; Fortunam esse Deam quandam, Diuinamque potestatem, ordinantem, regentem, ac distribuentem ea munera, quæ vulgo Fortunæ bona dicuntur. Hinc Fortunę, vt Deæ, apud Romanos erecta fuere altaria & templa: de quibus varia apud Plinium legi possunt, & apud Plutarchum, quæ missa facio. Hanc opinionem sequutus Boetius in secundo de consolatione prosa secunda dixit: Si conceditur Intelligentiis, vt suos vertant orbes; cur etiam Fortunę concedendum non est, vt suam rotam circumuoluat? Si non conquerimur de intelligentiis, cur conquerimur de Fortuna; si suo fungens munere rotam sibi destinatam conuertit; nosque in ea collocatos modò deprimit, modò eleuat? Verum cum

Secunda opinio.

B Fortuna iudicetur Diuina quædam Potentia latens, & occulta; quænam sit hęc Potestas, non constat; & varii varia dicunt. Quidam inquiunt esse Dęmones humano generi præsidentes; qui latenter faciunt, vt ea nobis eueniant, quæ forte fortuna euenire dicuntur: Cuius opinionis sunt Academici. Propterea dixit Plato in quarto de Legibus; Deum quidem omnia, & vnà cum Deo fortunam & occasionem cuncta gubernare: per Fortunam significans Dęmones medios, inter Deum & Prudentiam hominis. Et Proclus, eximius inter Academicos, in suis commentariis in Timæum Fortunam definiens dixit; esse Dęmonicam potestatem congregantem inuicem causas inter se distinctas: Quod etiam denotare voluit Speusippus in libro de Definitionibus Platonis inquiens, Fortunam esse motum ab occulto in occultum, casu quodam fęlicis actionis causam. Platonici enim Deum statuunt supra mentem, supraque intelligibile: Menti tribuunt intelligibilia, quæ sunt ideę, & rerum species; & propterea ei competere aiunt cognitionem & prouidentiam specierum: Dęmoni tribuunt cognitionem & curam singularium, in quibus locum habet casus & fortuna.

Quæ sit latens diuina potestas quę Fortuna dicitur.

Plato.

Proclus.

C Alii inquiunt esse intelligentiam quandam, non secus mortali Orbi Præsidentem, ac Motores cęli pręsint orbibus cęli: & ideo non Dæmonem, sed Deam esse existimant; quam nonnulli propitiam, alii experiuntur aduersam. Quidam demum altius eleuati, Fortunam inquiunt esse Deum Verum, Deum Optimum Maximum, qui auctor est omnium bonorum, & cuius Prouidentiæ subiiciuntur omnia. Hunc aiunt, ob varietatem munerum, variis denotari nominibus: nam (vt dixit Seneca libro de beneficiis) tot Dei sunt nomina, quot eius munera. Vt enim fruges largitur hominibus, dicitur Ceres; vt vinum, Bacchus; vt Eloquentiam, Mercurius, vt Sapientiam, Minerua; similiter de cęteris: Pari ratione, vt modo nobis occulto per media latentia distribuit Fortunę munera, & causa est vt præter intentionem proximi agentis multa eueniant, Fortunę & casus nomine designatur. Hanc sententiam indicauit Arist. in secundo Physicorum cont. 47. inquiens: Sunt autem quidam, quibus videtur fortuna quidem esse causa; immanifesta autem humanæ menti; tanquam Diuinum quiddam, & δαιμονιώτερον, hoc est supra Dęmonicam facultatem collocatum &c. Hęc

Arist.

An fortuna sit Dęmonica facultas.

D opinio, cum tres habeat partes, pro omni est consideranda. Vt pertinet ad primam partem, quòd sit dęmonica facultas; proculdubio nec vera, nec Peripatetica est: Non Peripatetica, quoniam Arist. Dęmones non nouit; Et fortunam declarans, nunquam de Dęmonibus mentionem fecit: Non vera; quia, cum dentur Dæmones, non ita dantur, vt aliquid faciant non distinctè pręcognitum a Deo; nec cuncta fortuita instrumento Dęmonum fiunt: & propterea; cum ipsi non sint prima causa fortuitorum euentuũ, sed instrumenta tantùm; & causa non omnium, sed quorundam; non ipsi fortunę nomine sunt designandi, sed prima causa, cuius ordine cuncta perducuntur in finem. Et cum D. Augustinus in quinto de ciuitate Dei inquit (Nos enim causas, quæ dicuntur fortuitę; vnde & fortuna nomen sumpsit; non dicimus esse nullas, sed latentes: easque tribuimus, vel veri Dei, vel quorumlibet spirituum voluntati) Proculdubio spiritus denotauit vt instrumenta, Deum vt Principē causam: de vtrisque tamen fecit mentionem, quatenus fortuita sunt varia; & euenire possunt, cum interuentu spirituum, tum sine eo. Vt pertinet ad alteram partem, nempe quòd

D. Augustinus.

Fortuna

An fortuna sit vna intelligentiarum.

Fortuna sit vna intelligentiarum assistens mortali orbi, proculdubio ea longins à vero distat; nil enim inconstans & inordinatum proximè pendet a mēte aliqua abiuncta, quæ semper cōsimiliter se habet: Si enim daretur huiusmodi Mens; proculdubio ea esset Mens amens, Dea diuinitatis expers: & cum Natura, quæ infra eam collocatur, ordinem exactissimè seruet, absurdum est putare illam operari sine ordine, contingenter, euertendo ac permutando principes ac constitutos primarum causarum ordines. Præterea: Cum euenta fortuita sint varia, inter se pugnantia; etiam putandum est, a causis varijs & pugnantibus ortum ducere, non autem ab eadem intelligentia, cui tale munus demandatum sit.

An fortuna sit Verus Deus.

Quatenus verò pertinet ad tertiam partem: quæ erat, fortunam esse ipsummet Deum; vt modis obscuris, & per latentia media, causa est eorum euentorum, quæ a nobis fortuita nuncupātur; ei enim verè cornu illud copiæ competit, quod fortunæ tribuitur, copiæ inquā variorū munerū: Hæc opinio eatenus est vera, quatenus a Theologis nostris rectè profertur & explicatur. B Nam euenta illa, quæ dicunt fortuita, ad duo referri possunt, ad Deum, & ad causas proximas; relata ad Deum, non sunt fortuita; cuncta enim definita & certa sunt Deo: relata autem ad causas proximas, quia eueniunt præter intentionem earum, fortuita sunt. Deus itàque eatenus potest dici Fortuna; quatenus ab eo omnia euenta, quæ relata ad nos sunt fortuita, tanquā a causa prima proficiscuntur:

Deus non propriè dicitur fortuna.

nō propriè tamen dicitur fortuna; primò, quia fortunæ nomen aliquid inconstans significat; secundò, quia per relationem ad eum illa euenta sunt prædefinita, non autem fortuita. Si eadem opinio consideretur per principia Platonica, concedi non potest: quia Plato Deum constituit supra mentem, hoc est supra intelligibile, & intellectum: Menti, quæ vel essentia, vel ratione ab eo distinguitur, tribuit ideas;

Nec ex sententia Platonis.

quæ cum ex sententia Platonis tantùm sint specierum, non autem etiam singulorum (vt rectè cēsent Theologi) solùm poterit mens soluta a corpore per eas ideas species intelligere, easqne curare; cognitio autem & cura singularium, in quibus fortuna locum habet, ad Dæmones pertinet, & propterea apertè in quinto de C legibus Deum a fortuna seiunxit, dum dixit; Deum, & post Deum fortunam & occasionem, omnia gubernare. Quòd si Plato in decimo de Legibus ostendit Deos scire, videre, audire, curareque omnia, quæ vel sensu, vel mēte apprehendi possunt: Dicendum est, Deorum nomine vniuersum ordinem Dei, Mentis, & Animæ denotasse; in quo ternario Diuinitatem in suis epistolis reperiri asseruit. Demum si ea sententia consideretur consideratione Peripatetica, in parte vera, in parte falsa iudicari deberet.

Nec ex sententia Aristotelis.

Primò vera; quatenus ex sentētia Aristotelis Deus se solum cognoscit, cætera autem tantùm eminenter, non per proprias species; cum Deo nec indiuiduorum (vt Theologi) nec specierum (vt diuinæ menti Platonici) censeat Ideas conuenire; propterea quæcunque sunt indefinita, & fortuita ex parte nostri, etiam censet esse talia ex parte Dei, vt etiam Auer. 12. Metaphy. 47. opinatus est: adeo vt Deus hac ratione Fortuna dici possit, quatenus præter intentionem est causa prima fortuitorum euentorum. Altera ex parte ea sententia a Peripatetico concedenda non est: quia; quamuis fortuita euenta a Deo pendeant; non tamen ille est causa D contingentiæ, inconstantiæ, & varietatis eorum; hoc enim potius ortum ducit a causis sub Lunæ orbe positis, quæ ob impotentiam non seruant mensuras primarum causarum, vt dicitur in calce quarti de Generatione Animalium: adeò vt casus & fortuna potius a recessu a Deo, quàm propriè a Deo ortum ducere dicantur:

Sors & fortuna, spuriæ sorores Parcarum. Stoici.

& propterea non insulsè sors & fortuna dicuntur sorores spuriæ Parcarum, e cœlo detrusæ in hunc inconstantiæ orbem. Stoici tamen illi fuerunt, qui (referente Simplicio in secundò phy. con. 39.) fortunam dixere Deum, & ante Stoicos Græcorum nonnulli. Ex his, quæ dixi, varia colligere valemus, & præsertim, q̧ Nostri Theologi (quorum sententiæ censeri debent regulæ cæterarum) ac insuper Platonici, & Peripatetici, hac de re non idem sentiunt; sed variis nixi fundamentis, varia dicunt.

Error Ciceronis.

Ex quo constat, minus rectè sensisse Ciceronem; dum primo Tusculanarum asseruit, Aristotelem a Platone solis verbis, non sententia dissentire: & ex opinione vtriusq; dixit dari animam mundi præditā vi sentiendi & perfecta ratione, quam Mentem, Sapientiam perfectam, Deumque appellent; procurantem cęlestia maximè, deinde in tertiis ea, quæ ad hominem pertinent: quam interdum nuncupent necessitatem

& fatum,

A & fatum, quasi immutabilem continuationem ordinis sempiterni; nonnunquam eandem nuncupent fortunam, quòd efficiat multa improuisa, nec opinata nobis, propter obscuritatem ignorationemque causarum. In his profectò plura sunt errata quàm verba. Primò falsum est (vt patuit) Aristotelem hac de re idem sentire cum Platone. Secundò minus rectè inquit, apud Platonem idem esse Animam Mundi, Mentem, & Deum; hæc enim tria ex sententia eius distincta sunt. Tertiò errat inquiens fortunam apud Platonem esse ipsummet Deum: constat enim Platonem in quinto de Legibus fortunam a Deo secreuisse, dum dixit; Deum, & post Deum fortunam & occasionem, omnia gubernare. Quartò perperam tribuit Aristoteli, quod putauerit Deum esse animam mundi sensu & ratione præditam, ac eundem esse fortunam & fatum: hæc tam longè absunt a principiis Aristotelis, vt nil magis abesse valeat. Sed (prætermisso Cicerone, qui frequēter in referenda sentēria Platonis & Aristotelis errat) De Ioanne Pico Mirandulano, viro genere, & ingenio illustri, magis Ioann Pic. Mirandolanus.
B in horū Scholis versato, mirari debemus: qui in quarto libro aduersus Astronomos cap. 3. Sententias Theologorum, Platonis, & Aristotelis de fortuna in vnam redigit; cum maximè inter se distinguantur. Propterea est alia opinio quorundam, qui dicūt casum & fortunam non esse causas, sed esse subitum quendam inopinatumq; euentum; adeò vt euentus ille, non autem aliqua causa, censeri debeat casus, siue fortuna: Propterea dixit Lactantius, Fortuna est subitus ac inopinatus euentus. Hæc opinio id veri includit, quòd frequenter casus & fortuna pro fortuito euentu vsurpantur; veluti inuentio Thesauri dicitur bona fortuna fodientis. At quia res effecta ad suam causam refertur, ab eaque denominationem recipit; quæ si Diuina fuerit, a Deo manat; si Physica, a Natura; si Artificiosa, ab Arte: similiter est necesse, vt res Fortuita a Fortuna prodeat, adeò vt causa eius fortuna nuncupetur. Præterea: Cum fortuita ex euentu fiant; & quod est ex euētu, necessariò redigantur ad aliqnid per se; est necesse, vt cuncta quoque fortuita ad aliquam per se causam redigātur, a qua contingenter prodeant: ita communi omnium consensione dicimus, multa fie-
C ri a casu, & a fortuna. Propterea opinantur Astronomorum plurimi, fortunam esse cœlestium corporum constitutionem, stellarum aspectum, ac stellæ in ortu hominis principatum; a quibus latenter homini ea tribuantur, quæ forte fortuna ei euenire dicantur: Hinc aspectuum quidam fœlices & fortunati, alii aduersi & infortunati ab eis dicuntur. Quorum sententia cum a Theologis, tum a Philosophis iure optimo explosa & reiecta est; adeò vt superuacaneum censeam in ea diutius immorari, ne rem a multis exactissimè actam ego iterum obiter agere videar: num tamen aliquid uersi ea includat, dum loquar de bona hominis fortuna, patefaciam.

Alia opinio.

Lactātius

Astronomi.

Quid sit Fortuna & Casus, Opinio Aristotelis. Cap. XLI.

D VT conspicua reddatur opinio Aristotelis, accipiēdum primò est, Fortunę nomen multipliciter vsurpari. Sumitur frequenter fortuna pro quauis adeptione bonorum fortunæ: in qua significatione omnes, qui ditātur, fortunati dicuntur. Insuper vsurpatur pro omni hominis statu & conditione, quę permutationi & inconstantiæ est obnoxia: ita dicimus, quosdam esse humilis, alios mediocris, nonnullos sublimis fortunæ. Vsurpatur tertiò pro ipsismet fortunæ bonis: veluti dum dicimus, fortunas Socratis fuisse angustas, fortunas Darii fuisse amplissimas & latissimas. Vsurpatur quartò pro his, quæ nobis impedimento sunt ad assequendum finem: veluti dicimus, Nauigantes a fortuna turbatos fuisse, & multa nobis fortunam facere. Quintò vsurpatur pro re effecta, ac etiam, non pro causa aliqua, sed pro variarum causarum concursu; qui contingenter fiat, nec expectatur a proxima causa: veluti dum simul occurrit, vt in eodem loco homo vnus Thesaurū absconderit, alter verò voluerit terram fodere pro plantanda arbore; ille concursus, ex quo prodit inuentio Thesauri, fortuna nuncupatur. Sexto, (quoniam re vera nil fit sine prouidentia primæ causæ) vsurpatur fortuna pro causa prima, præordinante concursum proximarum causarum modo obscuro, & præter intētionem earum

Fortunæ nomē multipliciter usurpaf, & octo eius significationes referūtur.

rum : in qua significatione multi causam occultam, & Deum dixere Fortunam. Se- A
primò ex sententia Academicorum & Simplicii in secundo phy. con. 52. dicitur for
tunæ nomen de quauis adeptione propriæ conditionis rerum, a sua causa penden-
tium : ita dicimus Solis fortunam hanc esse, vt maximam lucem sortitus sit; Lunæ,
vt sit opaca, nata illustrari; ac ita de cæteris. Demum vsurpatur fortuna pro cau-
sa, vel proxima, vel remota, pręsertim tamen proxima; a qua præter intentionem,
ac extra semper & frequenter, aliquid producatur : in qua significatione de ea lo-

Explicatio sententiæ Aristotelis.

quitur Aristoteles in secundo libro Physicorum, & nos verba facturi sumus: pro cu-
ius exacta notitia; quoniam, quid res sit, præsertim ex distinctione colligitur; qua-

Quatuor distinctio.

tuor distinctiones pręaccipiendæ sunt. Prima est. Eorum, quæ fiunt, quædam sem

Prima distinctio.

per & necessariò fiunt; vt quotidie Sol oritur nobis, & occidit: Alia frequenter, vt
opera inferioris naturæ; frequenter enim gignitur homo præditus cōgruente mem
brorum proportione & numero, nonnunquam tamen secus accidit: Nonnulla de-
mum eueniunt nec semper, nec frequenter, vt fossionem terræ nec semper nec fre-
quenter sequitur inuentio Thesauri : Omnium consensione fortuna & casus, non in B
primo, nec in secundo distinctionis membro, sed in solo tertio locum habent. Al-

Secunda distinctio.

tera distinctio est. Eorum, quæ fiunt, nonnulla temere & nullius finis gratia fiunt;
vt frequenter paleas pilosque oscitanter nulliusque finis gratia euellimus scindimus-
que : Alia fiunt gratia finis; vt opera, quæ per se fiunt a Natura & ab Arte: In pri-
mo membro locum non habēt casus & fortuna, sed in secundo tantùm. Et ratio est;
quia casus & fortuna sunt aliquid ex euentu; id, quod est ex euentu, opponitur ei,
quod est per se; opposita autem in eodem nata sunt fieri. Et cōfirmatur, quia quod
est ex euentu, est recessus ab eo, quod est per se : recessus ab aliquo est posterius eo,
nec seruari potest sine illo : quare casus & fortuna versantur in rebus natis fieri pro-

Tertia distinctio.

pter finem, & redigūtur ad causam operantem propter finem. Tertia distinctio est.
Eorum, quæ fiunt propter finem; nonnulla sine prælectione fiunt, vt quæ fiunt per
naturam; alia fiunt cum prælectione, vt quæ fiunt ab homine, præcurrente consul
tatione. Hæc distinctio nobis inseruiet pro assignanda differentia inter casum & for

Quarta distinctio.

tunam. Demum: Eorum, quæ eueniunt, quędam, quamuis sint nata ab agente ex- C
peti, tamen ex euentu sequuntur actionem agentis propter finem operantis; alia se-
quuntur per se, & exoptata ab eo : Casus, & Fortuna ad primum membrum perti-
nent. Hæ sunt quatuor distinctiones eorum quæ fiunt : Et quoniam effecta referun
tur ad causas, & per effecta nobis notiora inuenimus causas, ideo putandum est eas-
dem quatuor distinctiones causæ efficienti competere. Ex quibus colligimus com-

Quæ sint cōia casui & fortunæ.

munia casui & fortunæ : nam dicūtur esse causæ, quæ cum operentur propter finem,
ex euentu, & per concursum externæ & latentis causæ aliquid efficiunt; quod nec
semper, nec frequenter natum est ab eis fieri : Veluti, si Alcibiades ambulandi gra
tia ingrediatur Viridarium aliquod, ac esuriens; cum viderit pomum, in quo eo in-
scio serpens venenum dereliquerit; comedat illud : si venenum recipit, & moritur;
casu quadam & forte fortuna venenum recepisse, ac obiisse dicetur.

An Casus et Fortuna sint, afferuntur Rationes pro vtraq; parte. Cap. XLII. D

VM apparuerit, quid casus & fortunæ nomine significetur; facile modò
est considerare & declarare, num dentur, & in vniuerso locum habeant,
necne : Vt tamen exactius id fiat, a dubitatione exordiar, dubitatio
enim occasionem prębet accuratioris considerationis. Apparet casum &

Quòd casus & fortuna non dentur. Ratio prima.

fortunam inania nomina esse, & in vniuerso locū non habere. Ratio prima ex Deo,
eius cognitione, ac prouidentia sumitur: Nam Deo omnia sunt explorata & certa, ab
eo cuncta in ordinem sunt redacta, nil subterfugit prouidentiam Dei : at pręcogni-
tio, præordinatio, & prouidentia, pugnant cum fortuna, & cum ea minimè seruā-
tur : si igitur omnia sunt prædefinita, præcognita, & præordinata; nil erit in vniuer
so a casu, vel a fortuna. Secunda ratio sumitur ex natura. Legitur in primo libro de
Cœlo cont. 31. naturam nil facere frustra : & in secundo de cœlo 34. ac alibi, natu-
ram

A tam de his, quæ fieri possunt, efficere id quod optimum est & nil efficere vt contingit, secundo cœli 45. quare nil facit a casu; nam casus significat id, quod est frustra, & ex euentu, vt dicitur in secundo libro physicorum. Tertio id ostenditur ratione sumpta ex hominum præsagio. Nam Astronomi prædicunt, & Aruspices per Artes diuinatrices præcognoscunt ea effecta, quæ vulgo casu & forte fortuna facta dicuntur: non autem ea prædicere possent, nisi essent prædefinita, ac a definitis causis proficiscerentur: prædefinita autem, & a certis causis prodeuntia, nec casu, nec forte fortuna facta dicuntur. Ex aduerso Experientia, Ratio, & communis Vsus loquendi omnium, patefaciunt casum & fortunam aliquid esse, & in vniuerso locum habere: omnes enim, cum ignari, tum sapientes, frequenter de casu & fortuna mentionem faciunt, de ea conqueruntur, multaque dicunt a casu vel a fortuna fieri; & iure optimo profectò: Cum enim multa fiant præter intentionem agentis, per latentem concursum externæ alicuius causæ, & fiant extra semper & frequenter; eis competit definitio casus & fortunæ, & propterea a casu & fortuna fieri dicuntur.
B Confirmatur ratione: Nam vniuersum, eo quia vniuersum est, includere debet omnes rerum & euentuum gradus: cum igitur dentur necessaria; & ea, quæ fiunt vt plurimum; debent etiam dari ea, quæ fiunt præter hæc. Insuper: Cum dentur definita & certa, etiam inueniri debent indefinita & incerta: cum adsint, quæ fiunt cũ intentione; debent adesse etiam ea, quæ fiunt præter intentionem agentis: ac demum; cum detur materies, quæ est origo inconstantiæ, inordinationis, & contingentiæ; inueniri etiam debent indefinita, inconstantia, & contingentia nonnulla, quæ casu fiant & forte fortuna. Quod confirmatur exemplo Artis: quę cum sit æmula naturæ, nonnulla facit contingenter, & per fortunam.

Ratio secunda. Tertia ratio. Dari casũ & fortunam. Ratio prima. Ratio secunda. Ratio tertia.

An Casus & Fortuna sint, Opiniones variæ.
Cap. XLIII.

C QVONIAM de modo, quo res a primis causis pendent, Variæ fuere veterum Philosophorum sententiæ; ideo etiam de casu & fortuna opiniones sunt Variæ: quarum duæ sunt extremę, cæteræ mediant. Consentiũt primò omnes, multa fieri præter intentionem proximę causæ; differunt tamen. Quia Stoici censent cuncta fieri fato, per necessariam quandam seriem, insolubilemque catenam causarum: adeò vt illud, quod per relationem ad proximam causam, quatenus modo occulto & præter opinionem eius euenit, dicitur fieri casu vel fortuna; id ipsum ob insolubilem causarum præcurrentium catenam, dicatur fieri necessariò: Quorum sententiarum ab Alexandro, tum a Plotino, tum a nostris Theologis recta ratione reiicitur. Ex aduerso Democritus, Leucippus, Epicurus, Empedocles, fere omnia fieri cęco quodam casu arbitrati fuerunt, fortuitoque concursu eorum principiorum; quæ materiem, naturam, & essentiam rerum esse putarunt: hi enim mundo nullum præesse ducem putantes, cuncta fieri cęco casu dixere:
D quorum opinionem his carminibus Claudianus tetigit, inquiens.

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem;
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.

Quorum opinio iam in pręcedentibus reiecta est. Inter hos mediant Theologi, Academici, & Peripatetici: qui cum conueniant, per relationem ad proximas causas multa fieri casu & fortuna, & asserant ea fieri per variarum causarum concursionem; differunt tamen: quia nonnulli aiunt concursionem illam habere causam aliquam definitam eas connectentem; ad quam si res fortuita referatur, minimè dicitur esse fortuita, sed præcognita & prædefinita: quam causam Theologi rectè de omnibus sentientes, dicunt esse Deum; Academici esse Dæmones: nonnulli verò inquiunt, concursum illum causarum omnino esse contingentem, a nullaque antecedente causa prædefinitum, prænotum, ac præordinatum; adeò vt res inde prodiẽs, absolutè, & per quamlibet relationem dicatur casu & fortuna facta. Huius opinionis ego censeo fuisse Aristotelem, quod apertè constat: Primò quia Dæmones mortalia

Stoici. Democritus. Opin. Aristotel. media inter eam Theologorũ & Democriti.

talia curantes (vt faciunt Platonici) non ponit: Secundò; quia Deo negat compe- A
tere ideas, vel indiuiduorum, vel specierum, sine quibus (vt rectè nouit Diuus Au
gustinus) nec singulorum prænotio, nec distincta cura Dei, seruari valet. Ideo in
secundo Phy. explicans pertinentia ad casum & fortunam; patefaciensque, quomo-
do vera sint multa, quæ a variis tribuuntur fortunæ; nunquam de prima causa con
nectente & ordinante varias illas coincidentes causas mētionem fecit: quod tamen
facere debuisset, cum multa ob eam præordinantem causam de fortuna dicantur;
vt, quòd sit Dea, superet humanum captum, & similia. Præterea Aristoteles in se-
cundo Magnorum Moralium cap. 9. ait distributionem bonorum fortunæ non esse
tribuendam Deo; quia frequenter iniustè fit, ac ita indicaremus Deum esse malū
iudicem: Insuper addit, fas non esse, vt Deus curam habeat malorum: His apertè
manifestat, Deum non esse causam præordinantem concursum casum causarum,
quem sequitur euentus fortuitus: Ideo Auerroes etiam in duodecimo Metaphysicæ
37. & alibi, negat Deo competere distinctam cognitionem & curam singularium.
Constat igitur ex sententia Aristotelis res fortuitas & casu factas, absolutè & qua- B
Opin. Aristotelis perperā à nō-nullis explicata.
uis consideratione & relatione esse tales. Propterea colligo Diuum Thomam, Sim
plicium, & Philoponum; qui in secundo Phy. inquiunt per relationem ad Deum ni-
hil fieri a casu, sed solùm per relationem ad causas proximas; proferre quidem sen
tentiam veram, at non Peripateticam: vt etiam fecit Boetius in libro de Consola-
Epilogus dictorum
tione Philosophica, necnon Auicenna in primo suæ Sufficientiæ cap. 3. Colligamus
itaque, ex sententia Aristotelis casum & fortunam absolutè dari: Ex sententia au
tem Platonis & Theologorum dari in parte, non absolutè; hoc est per relationem
ad causas proximas, non ad primas: Si autem Aristoteles hoc putasset, absolutè ne
gasset dari casum; quia sæpe nos monet inspiciendam esse causam primam, & asse-
rit in octauo Phy. eam magis operari cæteris, & propterea ab ea sumendam esse de-
Diluūtur ratiōes euertentes casum & fortunā.
nominationē. Ex his constat, quomodo ea debeant intelligi, quæ casum & fortu-
nam destruere videbantur. Ratio sumpta ex præscientia, prouidentia, & cura Dei,
opinioni Aristotelis non aduersatur; cum non censeat fortuita curari a Deo: nec ad C
uersatur Theologis; cum fateātur per relationem ad Deum, vel ad Dęmones mini
Diluit rō primam.
stros (vt aiunt Platonici) nil esse a casu, vel a fortuna. Ratio sumpta ex natura, fa-
cilè diluitur: Natura nil facit frustra (inquiunt Theologi) quia cuncta in aliquem fi
Diluitur secunda.
nem sunt ordinata: Natura nil facit frustra (inquiunt Peripatetici) loquendo de at
tinentibus ad species, nam in attinentibus ad indiuidua potest frustra aliquid effice-
re: Insuper nil facit frustra per se, at ex euentu potest aliquid facere frustra: Nil fa-
cit vt contingit, loquendo de attinentibus ad speciem, & per se. Ita Aristoteles in ter
Diluit tertia.
tio de Anima 60. inquit: Quæ Natura fiunt, propter aliquid sunt, at casus sunt eo-
rum, quæ sunt propter aliquid. Tertia ratio sumpta ex Artibus diuinatricibus dilui
tur; quia diuinatrices Artes magna ex parte sunt inanes, & si quid veri prædicunt:
vel id faciūt per notitiam principiorum naturæ, a quibus opera non fortuita, sed de-
finita, nisi semper, saltem vt plurimum manant: vel id faciunt cōtingenter, ex euen
tu, & valde rarò, vt dum fortuita prædicunt. Hinc magna ex parte diuinatores &
Aruspices loquaces, leues, & fallaces inueniuntur: & qui multa dicunt, necesse est D
vt forte fortuna aliquid veri enuncient; vt inquit Aristoteles in libro de Diuinatio-
ne per somnium.

Proponuntur & Diluuntur Duæ Difficultates, quæ ex dictis ortum ducunt. Cap. XLIIII.

DICTVM est ex sententia Aristotelis ea, quæ sunt casu & fortuna, absolu
tè esse talia; & ad quamuis causam referantur, semper fieri casu: Hoc du
Prima dubitatio.
bium videtur. Primò; quia Aristoteles in secundo Phy. disputans contra
Democritum putantem cęlos factos a casu, inquit in cont. 67. Quare; si
quammaximè cœli causa est casus; necesse est prius intellectum & naturam esse, &
aliorum multorum, & huius vniuersi causam, quia id, quod est ex euentu, est po-
sterius eo, quod est per se, & accidit ei: At ego pari ratione dicam, omnes euentus
fortuitos

A fortuitos exposcere causam per se, a qua & illi & alii fluant. Confirmatur per contextum 44. & 45. eiusdem libri, ex quibus colligit Auer. omne pendens a re facta a casu fieri a casu: ita dicam ego; omne pendens ab eo, quod est per se, per relationem ad illud esse per se: at omnia ex primis causis pendent, quæ essentialiter sunt ordinatæ, & per se operantur: cuncta igitur per relationem ad primas causas erunt per se. Altera dubitatio est: quia; si fortuita euenta, ad quancunque causam referantur, semper censenda sunt talia, tunc & in cœlo, & in Deo locum habebit casus & fortuna, quod Aristoteles in secundo Phy. 45. maximè inficiatur. Consequentia deducitur: quia casus & fortuna sunt causæ, quę ex euentu rem producunt: at per dicta ex sententia Aristotelis fortuita etiam a cœlo, & a Deo ex euentu prodeunt: quare & in cœlo, & in Deo locū habebunt; immo in eis præsertim habebunt sedem, cum sint causæ primæ. De prima difficultate dico, ex ea ratione formata contra Democritum solum colligi, omne effectum fortuitum esse natum fieri per se, & omnem causam, quæ fortunæ nomine denotatur, esse causam per se operātem, & expetentem aliquem finem: Propterea Democritus negans cęlos posse fieri per se, & non præesse causam per se operantem, non potuit dicere cœlos factos a casu; & Aristoteles ei

Secūda dubitatio.

Diluit primā dubitatio.

B obiiciens rectè argumentatur, inquiens: Si mundi sunt facti a casu, igitur sunt nati fieri per se, & eorum causa est nata operari per se: vt enim patuit in præcedentibus; id, quod est ex euentu, accidit ei, quod est per se, nec seruatur sine eo. Et propterea Aristoteles in cont. 51. & 61. secundi Phy. dixit fortunam esse præeligibilium, hoc est rerum, quæ natæ sunt præeligi; & addebat, in habētibus intellectum ac præelectionem, significans eam attinere ad causam propter finem aliquem operantem. Propterea minus rectè sensisse censeo clarissimum Ludouicum Boccaferreum; qui dixit, non semper fortuitum euentum debere esse natum præeligi, veluti dum prauus est. At errauit, quia ille quoque ab aliquo agente est natus expeti; vt patefecit Philosophus de percussione casu facta a cadente lapide, quæ malum aliquod est: ideo cont. 63. dixit; Decidit lapis non percutiendi gratia, a casu igitur decidit, quoniam cecidisse potuit proiectus ab aliquo percutiendi gratia. Ex his colligimus primò: quòd

Ludouic⁹ Boccaferreus.

C qui inquiunt cuncta fieri cęco casu, nil fieri casu affirmant; & qui ad omnia fortunam extendunt, in omnibus fortunam euertunt, ac demum, qui fortunam cunctis præferunt, fortunam e suo Regno repellunt, & in nihilum redigunt. Constat insuper solutio instantiæ primæ sumptę ex cont. 67. At addebatur pro confirmatione sententia Auerrois in com. 44. dicentis: Quod pendet ab aliquo facto a casu, est a casu; pariter dicam, quod pendet ab aliqua per se & difinita causa, est per se. Respondeo primò; negando consequentiam; quia a pręstantiore potest manare ignobilius, sed non vice versa, facile enim est in deterius labi: sic itaque potest dari lapsus ab eo, quod est per se, ad id, quod est ex euentu; at non vice versa. Addo secundo, id solùm esse verum in causis adęquatis, hunc in modum: Quod pendet, tanquam a causa adæquata, a re facta a casu, non concurrente alia causa potiore & per se; est a casu: Ita quod pendet, tanquam a causa adæquata, non concurrente extrinsecus aliqua causa ex euentu, ab ea prima dicitur fieri per se: a causa itaque per se, cum reduplicatione, nempe vt est causa per se; id quod pendet, per se, & non ex euentu pen-

Solutio alterius difficultatis.

D det. Altera erat dubitatio; quia sic casus & fortuna locum habebunt in cœlo, & in Deo. Respondeo; Fortunam locum habere in primis causis, intelligi posse dupliciter: primò, vt in re effecta: secundo, vt in causa. Vt in re effecta, nequaquam in eis locum habet: nil enim in cœlo reperitur, quod sit factum a casu vel a fortuna: & Eclipses, quæ maximè videntur fieri a casu vel a fortuna, minimè sunt a casu; quia habent causas proximas definitas & certas, a quibus definitò & certo tempore necessariò pendent, ideo de illis est scientia, & definitè ab Astronomo prænoscuntur. Casus tamē & Fortuna locum habent in cęlo & in Deo, vt in causa, quatenus sunt causæ remotæ rerum fortuitarum: secus tamen ex sententia Theologorum, & ex sententia Peripateticorum, vt patuit. Nam ex sententia Peripateticorum etiam a primis causis fortuitæ res ex euentu prodeunt; & ideo ex sententia eorum magis propriè dicemus, fortunam & casum in primis causis locum habere: & hoc censeo denotasse Aristotelem in secundo phy. dum in cont. 55. dixit; Sunt enim aliæ aliis proximiores earum, quæ ex euentu sunt, causarum. Casus itaque & Fortuna; vt in re

Quomodo in cęlo & in primis causis locū habeāt casus & fortuna.

effecta,

effecta, ac etiam vt in causa proxima, cum qua fiat concursio externæ causæ; solùm habent locum in mundo mortali; vt tamen in causis remotis modo iam explicato, etiam in cœlo locum habere dicuntur. Considera tamen, quòd fortuita & contingentia vniuersè sumpta, non sunt præter intentionem primarum causarum, ac ita fortuita & contingentia, nec fortuita nec contingentia sunt: sumpta tamen in parte, sunt fortuita. A

Quò fortuita non sint fortuita.

An de Casu & Fortuna sit Scientia, & ad quam partem Philosophiæ pertineant. Cap. XLV.

CVM apparuerit, quid nomine casus & fortunæ significetur, & quomodo sint; iudicabit aliquis nos inaniter laborare pro illis explicandis: quia scientia est eorum, quæ sunt per se, & eorum, quæ secus se habere nequeunt; cum quibus ea, quæ sunt ex euentu, apertissimè pugnãt. Propterea dico casum & fortunam dupliciter considerari posse. Primò pro distinctis fortuitis effectis, distinctisque causis, a quibus ea proficiscuntur; & quia hæc sunt incerta ac indefinita, de eis scientia esse non potest; veluti non datur scientia de modo, quo ex euentu valeamus inuenire Thesaurum, vel aliud aliquid forte fortuna facere. Secundò considerari possunt quoad communia quædam, quæ omnibus causis ex euentu aliquid producentibus competunt, eisque per se & semper cõueniunt, veluti quod sint causæ ex euentu, per latentem & fortuitum cõcursum externæ causæ aliquid extra semper & frequenter producentes: & hac consideratione de illis potest esse scientia; nam ei quoque, quod est ex euentu, nonnulla per se competere possunt: Ideo ex hoc, & ex dictis in præcedente capite colligere valemus, verissima esse hæc Paradoxa, Fortuna non est a fortuna, nec Casus a casu: nam vniuersè sumpta, causas habent certas & definitas. At dubiũ aliud occurrit: Si de casu & fortuna potest esse scientia, ea consideratio ad quam Philosophiæ partem pertinebit? Respondeo, eam varia ratione ad Diuinum, ad Physicum, & ad Ciuilem Philosophum pertinere. Attinet ad Diuinum per relationem ad primas causas, vt pateat, quomodo cum diuina præscientia, prouidentia, & præordinatione seruari possit: Et quoniam diuina exactè cognoscunt Theologi, Aristoteles autem sub nube tantum; ideo consideratione diuina exactè a Theologo, obscurè a Metaphysico explicantur: Insuper attinet ad diuinum ratione entis in quo versatur, quod in per se & ex euentu diuidi potest; similiter ratione causæ vniuersè sumptæ, quæ similiter in per se, & ex euentu distribuitur. Pertinet secundo ad Physicum per relationem ad causas proximiores, nam eiusdem est considerare opposita: cum autem per se, & ex euentu sint opposita; & pertineant partim ad naturam, partim ad mentem hominis, vt est principium humanarum actionum; & illæ causæ considerentur a Physico; iure casus & fortuna ad Physicum pertinebunt: propterea rectè Aristoteles in secundo Phy. de illis cumulatissimè disseruit. Præsertim autem pertinent ad librum Physicorum: primò; quia de his solùm considerantur communia quædam (vt dixi) in communibus autem versatur Aristoteles in lib. Physicorum: secundò, vt pateat per casum & fortunam non augeri numerum quatuor generum causarum, de quo ibi loquitur; sed redigi ad vnum eorum: tertiò; quia distinctio causæ in causam per se, & ex euentu, est prima & communis, libro communi congruens: quartò; quia nonnulli putarunt esse causas primas cum natura iunctas, a quibus cuncta manarent: quintò; quia non sunt causæ alicuius definitæ speciei corporis naturalis, ob quam in libro aliquo sub communi contento debeant considerari, ideo in communi explicari debent. Demum pertinet modo aliquo ad Moralem: primò, vt fortuna connectitur cum humanis actionibus: secundo, vt prospera fortuna connexionem aliquam habet cum fœlicitate, vt dicitur in primo Moralium Nicom. nec non in secundo Phy. ideo etiam Aristoteles in secundo Magnorum Moralium de prospera fortuna verba fecit: demum; vt emendanda, dirigenda, & corrigenda per Prudentiam & morales virtutes.

Quõ de casu & fortuna non sit scientia.

Quõ de casu & fortuna sit scientia.

Consideratio fortunæ ad quẽ pertineat.

Quõ pertinet ad Diuinum.

Quomodo ad Physicum.

Quomodo ad ciuilem.

B C D

A

Quomodo Casus, Fortuna, & Sors, inter se distinguantur. Cap. XLVI.

CAsus, Fortuna, & Sors, quia summopere iuncta sunt, sibique mutuò ap prime familiaria; propterea frequenter confunduntur, & vnum pro altero vsurpatur: propriè tamen sumpta inter se distinguũtur. Quorum distinctio vt appareat, considerandum primò est casum dupliciter vsurpari, & latè, & propriè. Si latè vsurpatur; est tanquam genus fortunæ, & propriè sumpti casus: At si accipitur propriè, nempe vt contra distinguitur a fortuna, tunc dicimus, fortunam attinere ad solum hominem agentem cum prælectione, dum præter institutũ & ex euentu aliud aliquid attingit; casum vero attinere ad causam agentem per naturam, intelligendo per naturam, etiam animam omnem infra humanam mentem collocatam: adeò quod casus locum habeat in agente per naturam; siue expertę cognitionis, vt in elementis, mixtis inanimis, ac plantis; siue eius compote,

Casus dupliciter vsurpatur.

Casus in quibus locũ habeat.

B vt in iumentis, feris, pueris ante vsum rationis, & amentibus. Distinctio hæc præsertim ex communi vsu loquendi desumitur; potest tamen eius etiam aliqua ratio assignari, & est: quia ei competit genus, cui competunt species: esse bene & malè fortunatum, soli competit homini; quia bona & mala fortuna cum fœlicitate & miseria connexionem habent, fœlicitas & miseria ei opposita soli competunt homini ratione vtenti: quare aduersa & prospera fortuna, & genus earum, soli homini ratione vtenti propriè tribuuntur. Confirmatur: quia munera fortunę instrumenta sunt humanæ prælectionis, & inseruiunt homini per habitus animi operanti, non autem inseruiunt inanimis & feris: Confunduntur tamen frequenter (vt dixi) hæ voces; & quæ eueniunt casu, dicuntur fieri fortuna, ac vice versa. Hoc fecit Aristoteles in primo Rhetoricorum inquiens. Est autem Fortuna nonnullorum causa, quæ etiam ab artibus efficiuntur; sed plerunque eorum causa est, quæ nulla Arte fieri possunt, vt eorum, quæ natura quidem fiunt, sed etiam contra naturam fieri possunt: nam bonæ valetudinis Ars causa est, pulchritudinis autem & magnitudinis natura. Et

Ro distinctionis.

C post pauca: Fortuna causa est; vt si cæteri fratres deformes sint, hic autem sit formosus &c. Apertè Aristoteles fortunam cum casu confundit: propriè igitur fortuna ad solum hominem pertinet agentem per rationem, & in agendis locum habet. In rebus inanimis & feris locum habere potest fortuna dupliciter: Vel per metaphoram; vt Lapides, ex quibus Altaria conficiuntur, fortunati dicuntur; & equi Principum dicuntur fortunati; Aselli autem pauperum & miserorum hominum infortunati: Secundò in eis potest habere locum, non vt in causis efficientibus; sed vt in re, circa quam homo aliquid forte fortuna faciat: ita fortuna locum habet in auro, dum homo forte fortuna inuenit Thesaurum. Et vtrisque his modis locum habere potest in puero & demente: Datur tamen etiam tertius modus, quo fortuna ad pueros & dementes pertinet; quatenus hi ex euentu valēt assequi Minus aliquod fortunæ præter eorum intentionem, vel ab infortunio liberari. Cum casu & fortuna affinitatem habet id, quod frustra dicitur; casus. n. græcè αὐτόματον, hoc est ipsum frustra nuncupatur. Ratio est; quia frustra id esse dicitur, quod cũ in finem aliquem sit ordina-

In inanimis quomodo fortuna locũ habeat.

Frustra.

D tum, finem illum non consequitur, sed eo frustratur; vt frustra dicimus medicamentũ nos recepisse, si nullum attulit iuuamentũ: Huiusmodi quoq; sunt illæ causæ, quæ ex euentu aliquid attingunt; attingentes enim aliquid ex euentu, ratione eius dicuntur recedere a principali scopo, ac modo aliquo dicuntur suo fine frustrari, vel ab eo recedere. Considerandũ tamen, quòd; quamuis frustra, & latè sumptus casus, in parte conueniant; differunt tamen multiplici dr̄ia. Primò: quia frustra est aliquid cōmunius; potest. n. causa frustrari suo principali fine, & nil ex euentu attingere: dum verò aliquid ex euentu attingit, nisi absolutè, saltem per relationem ad aliud dr̄ recedere a fine, & eo frustrari. Secundò differunt; quia distincta ratione & frustra, & casus nuncupantur: dr̄ frustra, vt recedit a principali fine; dr̄ casus, vt aliquid præter intentionem attingit, & extrinsecus aliquid occurrit. Tertio differunt; quia casus dr̄ causa ipsa, quæ ex euentu aliquid producit, vel saltem concursus ille principalis causæ cum externa; veluti dicebat Arist. in 2. Phy. t. 61. cuius causa est extra: frustra verò non est ea causa, sed modus se habendi eius ad suum finem, vt scilicet suo fine frustratur.

Frustra & casus distĩguuntur.

Differẽtia prima.

Secunda.

Tertia.

Ff Nam

Causa ad finem quatuor modis se habere potest.

Nam causa ad finem se habere potest quatuor modis: vel nec illum, nec aliud attin- A
git; ac ita est frustra sine vsu: vel illum, & non aliud attingit, & tunc nec frustra,
nec casus adest: vel finem non attingit, sed tantùm aliquid aliud, & tunc adest casus,
& frustra, distincta ratione: vel demum attingit vtrunque; & tunc per relationem
ad proprium finem, nec est frustra, nec casus; per relationem verò ad illud aliud,
quod vltra proprium finem attingit, est vtrunque. Demum cum casu & fortuna, &
præsertim cum fortuna, summopere nectitur sors: vt doctè & eleganter in sexto li-
bro de rerum causis declarauit nobilissimus Iuuenis FRANCISCVS MAVROCE-
NVS, CLARISSIMI PETRI FILIVS; Ingenii præstantia, scientiarum splendo-
re, Morumque integritate Illustris, auditor olim meus accuratissimus, & vigilan-
tissimus. Nectitur itaque valde sors cum fortuna, adeò vt frequenter pro eodem
vsurpentur, & ambo simul in bonam & malam diuidantur: Dum tamen propriè ac-
cipiuntur, sors est latior quàm fortuna; omnis enim fortuna dicitur sors, at non vi-
ce versa. Nam dum aliquis operatur propter finem, quem difficile est assequi, si illũ
assequatur, ea dicetur; non Fortuna, quia non est præter institutum agẽtis: sed sors; B
vt in his, qui vulgo dicuntur Lotti o Venture; qui præmia consequitur, dicitur sor
tem habuisse. Ideo rectè Cicero in Verrem dixit: Ei venit in Mentẽ e lege Rupilia,
Sortiri dicas oportere; educit ex vrna tres, &c. Pariter sortem habent qui ludunt,
dum lucrantur; qui venantur, dum multas capiunt feras; qui quærunt preciosos la-
pillos, dum multos inueniunt: hæc non bona fortuna, nec opposita propriè dicitur
mala fortuna, sed potius bona & mala sors; per quam bona, quæ expetit, faciliter,
vel cum difficultate homo sortitur.

Ad Quod genus Causæ Fortuna & Casus redigantur. Cap. XLVII.

VM patuerit fortunam & casum esse causas eorum, quæ ex euentu fiunt;
& cum sint causæ ex euentu, accidere causis per se, ad easque redigi: iu-
re optimo quærendum est, ad quod genus causæ redigantur. Pro cuius
explicatione primò considerandum est, quòd re vera, nec fortuna, nec ca- C
sus, sunt causa vna aliqua determinata; de qua dicere valeamus, hæc est illa causa,
a qua euentus fortuiti eueniunt; nam si daretur huiusmodi causa, fortuna non am-
plius esset fortuna, sed definitum aliquid: at propriè casus & fortuna, sunt ille for-
tuitus principalis & externæ causæ concursus. Sed quoniam in eo concursu confide
ramus vnum principale, alterum ei occurrens, ad illud principale dicitur redigi ca-
sus & fortuna; id enim, quod est ex euentu, alicui per se & primò accidere debet.
Illud primum non est forma; quia munus formæ est formare, & dare esse: in qua mu
neris functione minimè consideratur casus. Neque etiam est finis; quia casus & for-
tuna; cum sint frustratio, & recessio a fine; non possunt accidere fini, & ab eo pen-
dere. Neque etiam est materies, vt Democritus, Leucippus, Epicurus, & Empe-
docles existimarunt; qui fieri impetu & necessitate materiei, fieri fato, fieri natura,
& fieri forte fortuna, perperam confundebant, & in idem redigebant: materiei n.
munus est subiici, substerni, recipere; non autem aliquid producere. Reliquum D

Fortuna redigitur ad causam efficientem

itaque est, vt ad causam efficientem redigantur: Quæ causa efficiens Principalis du
plex est. Vel enim operatur cum ratione, & hæc est hominis mens: ad quam redigi
tur fortuna, quatenus ei accidit, dum agit propter finem, per latentẽ alicuius exter-
ni concursionem vt sit causa alicuius præter institutũ. Vel huiusmodi causa efficiens
est rationis expers, & tunc ad eam consimili ratione redigitur casus. Fortuna & Ca

Quõ fortuna & casus ad Mẽtem & rationẽ se habeãt.

sus ita rediguntur ad Mentem & Naturam, vt sint idem cum eis, & distinguantur ra
tione: accidit enim menti, vt per externæ causæ concursum euadat fortuna; ita ac-
cidit naturæ, vt per externum aliquod casus fiat. Et quia id quod est per se, etiam
est prius; propterea mens vt mens, & natura vt est natura, sunt priores & dignio-
res seipsis, quatenus casus & fortuna euadunt. At suspicabitur aliquis fortunam &

An redigãtur ad Materiem. Solutio.

casum potius debere redigi ad materiem: Ratio est; quia materies est origo contin
gentiæ, inconstantiæ, & conditionis indefinitæ, e quorum genere sunt casus & for
tuna. Cui obiectioni respondens dico; Materiem esse tanquam ianuam, per quam
fortuna & casus in hunc orbem ingrediuntur, & esse causam, sine qua euentus for-
tuiti

A tuiti non producerentur: at minimè esse causam eos parientem & producentem, cum munus eius solum sit recipere & pati. At pulchra occurrit dubitatio, quoniam re vera apparet præsertim debere redigi ad materiẽ; quia ea dempta demitur, posita ponitur, tum casus tum fortuna: in cęlo enim locum non habent, quia in eis materies mortalium non reperitur. Confirmatur: quia inquit Aristoteles in quarto de Generatione animalium, Monstra ortum ducere a materie; hinc fęminæ, quia materiem proli præbent, sunt Monstri causæ, non mares: at Monstra a natura casu, & præter intentionem fieri dicuntur: iure igitur fortuna & casus rediguntur ad materiem; cui etiam similes sunt: vt enim fortuna, ita materies; cęca, inconstans, indefinita, ignotaque esse dicitur. Huius difficultatis per iam dicta patet solutio: ex ea enim hoc solùm necessariò colligitur, vt materies sit origo, ianua, & causa, sine qua non seruatur casus nec fortuna, non autem quod ea sit illa princeps causa, cui accidit, vt aliquid ex euentu producat. Et de monstris loquens: cum dubitatio sit, an dicantur fieri casu vel ne, & opiniones sint pro omni parte: vtique asserendum censeo,

Dubitatio.

Confirmatio.

Solutio.

An mõstra casu fiant.

B ea simillima esse factis casu; non autem absolutè casu fieri, cum non includant omnes eius conditiones. Simillima sunt his, quæ fiunt casu. Primò; quia nec semper, nec frequẽter fiunt. Secundò; quia (vt monstra) mala sunt, & præter intentionem ac legem naturæ: quamuis enim, vt substantiæ & composita Physica, quibus potiora per naturam ex ea materie fieri non poterant, sint bona; cum hac tamen reduplicatione (vt monstra) profectò mala sunt, & præter leges ac intentionem naturæ. Tertiò; quia talia sunt per concursum impedimenti, ob quod natura frustratur suo fine. Quartò; quia multa verè possunt casu & forte fortuna concurrere ad constitutionem proximi principii Monstri: Iure igitur dicuntur simillima factis a casu. Non autem absolutè casu fiunt; quia dantur definitæ & certæ causę Monstri, per quas de illis valemus assequi scientiam; & huiusmodi causas in quarto de Generatione Animalium patefecit Aristoteles: & hæ causæ, non verè extrinsecus occurrunt, sed internæ sunt; nam in materie ea impedimenta reperiuntur. Hanc censeo fuisse sententiã Aristotelis in secundo Phy. 64. dicentis; Monstra non fieri fortuna, sed magis ca

Monstra sunt simillima his, q̃ fiunt casu, nõ tamen casu fiunt.

Explicatur locus in 2. Phy.

C su: non ait absolutè fieri casu, sed addit (magis) indicans simillima esse factis casu; & ideo addit (Est autem & hoc alterum) hoc est monstra distinguuntur ab illis, quæ re vera casu fiunt: & differentiam addens inquit. Huius enim (nempe rei casu factæ) causa est extra, hoc est indefinita & extrinsecus occurrens: illius verò (nempe monstri) causa est intra; nempe materies, quæ est eius interna & definita causa. Ita censeo locum illum explicandum: ex quo constat; quomodo Monstra expetantur, & non expetãtur, sint, & non sint casu. Ac vt sunt simillima casui, occasionem profectò sumunt a materie, sine qua non fierent, producuntur tamen ab efficiente & Genitrice facultate, coacta per materiem id facere: ea enim, perinde ac optimus sutor, ex datis pellibus calciamentum conficit (vt ei licet) optimum. At de hoc satis, nolo enim cuncta exactè ad viuum resecare.

Qualis sit Fortuna, & cur sit talis. *Cap. XLVIII.*

D CVM Fortuna, ob modum operandi, & conditionem suorum euentuum, dissimilis, varia, & multiformis appareat; iure optimo communi hominum voce varia ei tribuuntur. Diuiditur præsertim fortuna in bonam & malam, ob uarietatem eorum quæ eueniunt; ea enim vel sunt bona, vel mala. Insuper, Euenta bona vel mala, possunt esse talia dupliciter; vel enim parum, vel valde bona, siue mala sunt: Si parum, tunc absolutè eorum adeptio dicitur bona vel mala fortuna: Si valde, & cum magnitudine sint talia; tunc ab Aristotele in secundo Physicorum cont 56. nuncupatur εὐτυχία & δυστυχία, hoc est prospera & aduersa fortuna, in primo tamen Moralium Nicom. cap. 11. εὐτυχίαν latius vsurpans, etiam parua fortunæ bona εὐτυχήματα appellat: verùm id facit per relationem ad fœlicitatem; per parua fortunæ bona significans ea, quæ in fœlicitate conspicuã varietatem efficere non valent. Est igitur ex sententia Peripateticorum fortuna vel bona, vel mala: quæ ex sententia Stoicorum neutra est; sed talis euadit, qualis est vsus eius: ex sententia autem Theologorũ fortuna omnis (quamuis per relationem ad nos possit dici & bona, & mala, absolutè bona est; quia omnia præordinata sunt

Fortuna bona et mala.

Stoici.

Theologi.

Omnis fortuna bona, omnis Mala, omnis Neutra, & quædam bona quædam mala

a Deo,& in bonum finem directa: demũ fortuna omnis, vt inconstans & solam ima- A
ginem boni præseferens, cum veris & constantibus bonis cõparata, mala dici potest:
adeò vt (varia ratione) omnis fortuna bona, omnis mala, omnis neutra, & quædam
bona quædam mala dici possit. Diuisio in bonam ac malam, prosperam & aduer-
sam, magis congruit fortunæ quàm casui: ideo Aristoteles in 2. Phy. de fortuna,
non de casu, eam dedit. Ratio est: quia fortuna pertinet ad agens cum ratione; cui so-
lum est natum competere summum bonum, & summũ malum, miseria nempe & fœ-
licitas; non autẽ cæteris, in quibus versatur casus. Insuper, Fortuna nullius dicitur es-

Fortuna nullius & multorum causa.

se causa, cum ex aduerso sit causa multorũ: nullius est causa ex sententia Aristotelis,
quia nil per se efficit; cum tamen multorũ sit causa ex euentu. Per fundamẽta autem
Theologorũ & Platonis dicere possumus; nil fieri absolutè casu & forte fortuna, sed
solùm per relationem ad proximas causas. Demũ, Nil fit a fortuna, si consideremus
vulgarem imaginationem, quòd fortuna sit Dea quædam, quæ fortuitis euentis præ-

Fortuna cęca & oculatissima.

sit: ea enim est quid inane, & cõmentum quoddam. Tertiò: Fortuna dicitur cęca;
imprudens, temeraria; cum ex aduerso etiam oculatissima, prudentissima, & sapien- B
tissima dici possit. Est cęca primò, quia suis muneribus nos cęcos reddit; nã appetitu

Cicero.

auri excæcati, etiam viranda prosequimur: Ideo rectè Cicero in lib. de Amicitia di-
xit: Fortuna, vt medicus ignarus, multos excæcauit; non quòd ipsa cæca sit, sed

Seneca.

eos cæcos plerunq; efficit, quos complectitur. Et Seneca dixit; Fortuna, quem fo-
uet, stultũ reddit. Secundò talis dicitur ratione distributionis bonorum fortunę: Cũ
enim populari imaginatione Fortuna dicatur Dea distribuens inter homines mune-
ra sua; & ea distributio non videatur iusta, cum sit inæqualis, & vt plurimum impro-
bi sint opulentiores, iure dicitur cæca, iniusta, & temeraria. Tertiò, est talis ex opi-
nione Aristotelis ob modum operandi; ea enim solum ex euentu operatur, & ideo
cæca & rationis expers denominatur: At si ad primã causam omnia dirigentem refe-

Fortuna incõstãs & constans.

ratur, vtiq; est oculatissima, prudentissima, & sapientissima. Quartò: Fortuna dicitur
Vaga, inconstans, instabilis, volubilis, incerta, lubrica, varia, & anceps; cũ ex aduerso
certa, constans, & immutabilis dici possit: & hæc varia consideratione sunt vera. Pri-
mò ea est mutabilis & inconstans, ratione conditionis suorũ munerum, in quibus nil C
firmi & permanentis reperitur; vt conspicuũ est: Secundò, ratione modi distribu-
tionis eorum, & modi operandi Fortunæ; ad quem modum præsertim cuncta retu-
lit Aristoteles in secundo Physic. cum enim ex euentu res producat, vario modo, &
inconstanter eas efficit. Ex aduerso autem, est firma & constans triplici considera-
tione. Primò, ratione infortunii, calamitatis, & malorum eius: nam facta compa-
ratione inter bona & mala eius, quia mala longè sunt plura, pluribusque commu-
nia; ideo mala fortuna constãtior, bona inconstantior iudicatur: Propterea rectè ab
Alciato dictũ fuit: Rebus in aduersis mala sors nõ fallitur, ast in faustis, nec precibus,
nec locus est manui. Secundò est firma & constans, ratione conseruationis suę condi-

Ouidius

tionis, suęq; mutabilitatis; est.n. immutabiliter mutabilis: ideo rectè cecinit Ouidius

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat;
Et manet in nullo certa tenaxque loco;
Sed modo læta venit, vultus modò sumit acerbos; D
Et tantùm constans in leuitate sua est.

Boetius.

Hoc etiã latius expressit Boetius in secundo de cõsolatione prosa prima inquiens;
Si putas erga te esse mutatam fortunam, erras; hi semper mores eius sunt, ea natu-
rã seruauit erga te propriam, potius in sui mobilitate constantiam manifestauit. In-

Apelles

terrogatus Apelles, cur sedentem pinxerit Fortunam; quoniam (inquit) stare non
potest: at rectius cum Boetio respondere potuisset; quia in sua volubilitate sedet, &
requiescit: nam ei, quod est non posse stare, non respondet sedere; sed potius con-
stanter fluere. Tertiò, dicitur certa & cõstans per relationem ad primam causam ex

Fortuna latens & manifesta.

sententia Theologorum, vt conspicuum est. Quintò: Fortuna dicitur occulta, latẽs,
immanifesta humanæ menti: ex aduerso dicitur vulgaris, popularis, & manifestis-
sima. Occulta est, ratione modi operandi; quia latenter operatur, per media occul-
ta & ex euentu, de quibus non est scientia: Ac ita est latens ob sui imperfectio-
nem. Secundò est latens, ob sui præstantiam; dum refertur ad principium pri-
mum, a quo cuncta manant. quod primum principium superat humanum captum.

Ex

A Ex aduerso est vulgaris, & notissima: quia in rebus versatur nobis familiaribus, &
popularibus; & eius conditio, & inconstantia est manifestissima, & ore hominum
continenter expressa: hinc Fortuna Dea quædam Vulgi, & populorum dicitur. Ex
his quoque constat: quomodo Fortuna possit dici Inuida, Insidiatrix, Locuples,
Fallax, Fragilis, Velox, Omnipotens, Insolens, Impudens, Iocax, Audax, Sæ-
uiens, Arrogans, & sic de cæteris.

De Idolo, & Figura Fortunæ. *Cap. XLIX.*

FOrtuna ex Pindari sententia est vna Parcarum, ac ea quidem sororum ma Pindarus.
ximè potens, & iure quidem; nam humanas sortes mira quadam poten-
tia distribuere videtur: ab Homero tamen (ex relatione Pausaniæ) in- Homer.
ter Oceani filias numeratur, fortè hac de causa; quia Oceanũ Materiem
significat, ex qua ortum ducit contingentia. Nec desunt, qui hanc Nemesin dicant, Nemesis.
B quasi Deam Iustitiæ filiam & nunciam; cuius mentionem fecit Plato in quarto de Le-
gibus: idque propterea factum censeo; quoniam ea, quæ forte fortuna euenire di-
cuntur, sunt abditæ exæquationes Diuini iudicii. Hæc fortuna; cum Variam sese
nobis offerat, variisque vultibus nos inspiciat; a varijs per varia Epitheta designa-
tur, & modo vario effingitur ac formatur. Nonnulli ex Terra idolum eius cõficiunt, Fortuna
cuius triplicem valemus assignare rationem: Prima est, vt pateat vilem esse condi- cur Ter-
tionem eius; nam Terra omnium corporũ infima est: Altera ratio, vt pateat eam rea.
facilè quasi in puluerẽ redigi: Tertia, quia munera fortunę præsertim ex Terra pro-
deunt; vt Metalla, & preciosi lapilli. Seneca Vitream dixit, vt eam facilè frangi & Cur ui-
perdi posse ostenderet, vel vt patefaceret: quòd; quemadmodum Vitrum non ex se trea.
fulget, sed munere radiorum Solis meantium per illud; ita Fortunæ bona, non ex se,
sed munere Virtutis, dum eis rectè vtimur, splendent: Et addebat; quòd fortuna
dum splendet, frangitur: & iure; fortuna enim, dum per vsum refulget, consumi-
tur. Eam multi pingunt bifrontem; ac (vt dixit Magnus Albertus) partim nigram, Cur bi-
C partim albam; vel potius præditam facie posteriore nigra, anteriore alba: vt deno- frons.
tent diuisionem eius in bonam & malam. Apud Scythas simulachrum eius sine pe Cur caret
dibus formabatur: quod propterea factum censeo, quia munera fortunæ, cum ex se pedibus.
iaceant, alienis egent quasi pedibus; vt recta meent, & suo fungantur munere. Fin
gitur fœmina, eique adduntur alæ, pro denotanda inconstantia & leuitate eius: pro- Cur fœmi-
pterea rectè dicitur. na.

Quid leuius Vento? fulmen: Quid fulmine? fama:
Quid fama? mulier: Quid muliere? Nihil.

Ac ob eandem rationem Fortunæ imaginem, vel in Rota, vel in Rotundo lapi-
de, siue stantem, siue sedentem, pingunt: Alii autem inter vndas Maris supra an-
guillam eam collocarunt, Vela variis ventis dantem, vel in scopuli vertice Mon-
tisue cacumine: Nec defuere, qui eam serpenti imposuere; vt indicarent fortunam
frequenter sibi hominum prudentiam subiicere: Nonnulli quoque in dorso curren-
tis equi eam formarunt, quam fatum sequeretur, eique immineret; Fato enim de-
D mum Fortuna succumbit. Cupido dicitur Fortunæ comes, quod fictum censeo: Pri Cupido
mò, quia Amoris desideria præsertim instrumento Auri explentur; ac ob id nonnul comes.
li aiunt, Sagittas Amoris aureas amorem parere. Secundò, quia fortunam vehe-
mens sequitur hominum cupido: propterea dicitur.

Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames?

Apud Smyrnæos idolum fortunæ pingebatur, ita vt Polum capite fulciret, ma-
nuum altera substineret Amaltheum Cornu: ideo Lactantius pictam apud Veteres
testatur cum Gubernaculo siue Temone, & cornu copiæ, nam eam considerabant,
vt distributricem eorum munerum, quæ fortunæ dicuntur. Nonnulli eam pingunt
rectè ornatam, alii incompositam confusamque, ob varietatem conditionum eius:
Nec desunt, qui ei tribuant Clypeum; vt patefaciant vires eius in bello. Alii Fortu
nam eandem cum occasione finxere: ideo eam formarunt fronte crinita, occipitio
caluam, pedibus alatam, manu nouaculam gerentem, Pilæq; insistentem, ac ob id dr.

Audaces fortuna iuuat, timidosque repellit.

Nonnulli eam finxere velatam, alii cęcam & surdam, ac triumphare dixere du- A ctam a cęcis equis: ideo Ouidius.

Fortuna Arbitrus cœlum dispensat vbique;
Illa rapit Iuuenes, sustulit illa senes:
Quaque ruit, furibunda ruit; totumque per orbem
Fulminat, & cęcis cęca triumphat equis.

Non defuere, qui Fortunæ assignarunt rotam manu reuoluendam; per quam in orbem conuerterentur homines hac conditione, vt in infima Rotæ parte essent homines, eleuati ad culmen essent Asini, in locis mediis medio modo se haberent: indicantes hanc esse conditionem munerum fortunę, vt homines rationis vsu priuent; nisi propria virtute se incolumes præseruent. Cēserem ego non imperitè effingi posse idolum eius; ita vt in nube vmbra appareret variis vultibus prædita, extrinsecus leuiter fulgēs, in medio duarum vrnarū collocata, ex quibus dextra & sinistra manu sortes educeret: quorum omnium ratio ex dictis elici potest. Nullum reperitur fictorum Deorum idolum tam vario modo formatum, vt illud Fortunæ, & iure pro- B fectò; nullum enim est munus Deorum ita inconstans & varium, vt illud Fortunæ. Plinius libro 36. Naturalis Historiæ cap. 22. inquit. Nerone Principe, in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus, atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento Phengites appellatus: Hoc construxerat dem Fortunæ, quam Seiam appellant, a Seruio Rege sacratam, aurea domo complexus: Quare, etiam foribus apertis, interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo; tanquam inclusa luce, non transmissa, &c. At de his satis; nimium enim essem prolixus; si cuncta, quæ fortunæ tribuuntur, vellem referre.

Propria pictura.

Plinius.

An Fortuna & Casus locum habeant in his, quæ æquè fieri, & non fieri possunt. Cap. L.

C

CVM apparuerit, quid, & qualis sit Fortuna; in hac parte variæ & pulchrę difficultates occurrunt diluendæ, quæ satis dubiæ & obscuræ esse videntur: quarum vna hæc est. Asseruimus vnà cum Aristotele, casum & fortunam habere locum in his, quæ nata sunt fieri extra semper & frequenter: Verùm quia hæc sunt duplicia; vel.n. rarò eueniunt; vel ita se habent, vt æquè euenire & non euenire possint: de his, quæ rarò eueniunt, nulla est dubitatio; omnes fatentur, in eis casum & fortunam locum habere: dubitatio est de his, quæ ęquè euenire & non euenire possunt, num in eis fortuna & casus locum babeant. Quę dubitatio ortum ducit ex verbis Aristotelis: qui, ad quod membrum redigātur, non expressit; sed indefinite dixit, in his versari, quæ fiunt extra semper & frequenter. De hac difficultate duæ sunt opiniones. Vna est Auerrois in secundo Phy. cont. 48. dicentis, casum & fortunam solùm versari in his, quæ rarò fiunt. Fundamentum eius est; Quia casus & fortuna rediguntur ad causam efficientem; causa efficiens, quę æquè se habeat ad opposita, non datur; quare casus & fortuna ad eam redigi non po- D test: Quod non detur, ostenditur; quoniam si daretur, esset inanis; ab agente enim æquè opposita respiciente nulla prouenit actio, quia nulla est ratio, ob quam vnū potius quàm aliud producatur. Et confirmatur; quia potentia indifferens est potentia patiens, quæ solum habet ortum a materie; potentia autem sequens formam, qualis est potentia agens, definita & determinata est ad vnum: Solùm igitur in his, quæ rarò eueniunt, locum habent casus & fortuna. Et addit Auerroes, hanc quoq; fuisse sententiam Themistii: Insuper contra Auicennam ait, non esse dicendum; vt aliquid relatum ad vnū dicatur posse fieri vt plurimum, relatum ad aliud principiū dicatur euenire rarò, vel relatum ad vnū sit necessariū, relatū ad aliud sit a casu distinctū; quia si hoc esset, nō daretur necessarium, & contingens rarò, vel frequenter, ex natura rei sed solùm per relationem ad varia. Hanc sententiā Auerr. minimè censeo veram. Primò.n. apertè aduersatur modo loquendi Aristotelis: qui in 2. Phy. semper ait casum & fortunā versari in his, quæ eueniunt extra semper & frequenter, non au

Prima dubitatio.

Opinio asserentium fortunā in his solùm versari quę eueniūt rarò.

Ratio.

Confirmatio.

Reiicit sententia Auerrois.

tem

A tem hoc contrahit ad ea, quæ fiunt rarò: & in calce primi de interpretatione, necnõ
in primo Priorũ, ponit id quod est ad vtrumlibet, hoc est æquè se habet ad opposita:
quare, cũ solùm excludat a casu & fortuna facta semper & frequenter, constat q; con-
cedit in his, quæ æquè ad opposita se habent, reperiri posse. Quòd si etiam facit men
tionem Aristoteles de his, quæ rarò fiunt: Dicendum de eis fecisse mentionem, tan
quam de illis, in quibus manifestius reperiuntur: vel (vt ait Simplicius) quoniam
ea, quæ æquè fieri & non fieri possunt, comparata cum factis semper vel frequen-
ter, dicuntur fieri rarò. Confirmatur hæc sententia conspicuis exemplis: veluti si Confirmatio p exẽpla.
eueniat, vt aliquis Romam petens incidat in biuium consimile penitus, nec maior ei
se offerat ratio, quòd viam vnam eligat potius quàm alteram; si bonam eligat, dici-
tur, non ratione, sed forte fortuna elegisse bonam: ac (vt exemplum sit magis ac-
commodatum) imaginemur, quòd eo inscio in vna earum viarum reperiantur fu-
res, non in altera; si eam eligit, in qua fures non reperiuntur, dicetur forte fortuna
vitasse sicarios & latrones: Ita quoque; Si aliquis sitiens videat duos consimiles fon
B tes quorum vnus eo inscio uim habeat reddendi hominem Poetam, alter verò ine-
briandi; si de priore bibat, dicetur forte fortuna euasisse Poeta. Ita etiam communi
hominum voce, in his, quæ æqualia sunt, dicimus vim habere fortunam: vt, dum
singulari certamine duo æquè fortes dimicant, vel duo æquè potentes exercitus inui
cem pugnant, & dubiis pennis inter vtrunque Victoria volat; dicimus hunc vel il-
lum fortuna euasisse superiorẽ: & Aristoteles communi loquendi modo plurimũ tri-
buit. Innumera possem consimilia exempla referre. Insuper falsa est ea sententia An ab agẽte æquali pdeat actio.
Auerrois, quòd ab agente æquè respiciente varia non valeat prodire actio: nã con-
tingere potest, vt simul duo obiecta ęquè in homine excitent appetitionem sui; qui
deinde si vnum eligat dimisso altero, ex euentu id eligere dicitur: vt se habet de æ-
què sitiente & esuriente, cui æquè sit data facultas vtrumlibet primò recipere: simi-
liter si famelico offerantur duo consimiles panes, eique tribuatur optio alterius eo-
rum; si vnum vel alterum accipiat, contingenter, & non certa ratione, id sumpsisse
dicetur: asserere autem quòd neutrum acciperet, sed potius fame periret (vt au-
C dent dicere nonnulli) deterius est quam insanire, id enim nemo quamuis insanus
efficeret. Ea igitur sententia (ab agente æquè respiciente opposita non producitur
actio) vera quidem est per se, at ex euentu alterum oppositorum ab eo prodire po-
test; vt rectè asseruit Simplicius in secundo Phy. Et confirmatur: quia; si ab agente
id producitur, quod rarò fit, longè magis id produci poterit, quod ęquè fieri & non
fieri potest. Præterea: Quamuis causæ efficientes; ad quas redigitur casus, & fortu
na; dum referuntur ad finem proprium, quem expetunt, sint definitę & certæ: dum
tamen referuntur ad ea, quæ præter institutum agentis eueniunt, ob varia, quę vel
æquè, vel rarò, vel frequenter ei occurrere valent, possunt multipliciter se habere.
Præterea; Fortuna pertinet ad causam operantem cum præelectione, quæ causa (vt
fatetur Auer. in 8. Phy. cont. 8.) valet opposita per se agere: quare inficiari non debe
mus, ab huiusmodi agente alterum oppositorum posse fieri. At respondet Auerr. in Solutio Auerrois.
2. Phy. 48. inquiens, vim appetentem esse uim motam & patientem. Verum hęc eua Euersio.
D sio non satisfacit: quia, quamuis ea facultas primò a fine & ab obiecto moueatur,
ea tamen deinde dicitur proximum principium efficiens; vt patet ex tertio de ani-
ma 49. & in 8. Phy. cont. 8. inter causas efficientes ab Aristotele numeratur, cui con-
tingere potest vt æquè a variis appetibilibus inuitetur. Insuper, minus rectè Auer-
roes tribuit Themistio, quòd censuerit fortunam in his solis versari, quæ rarò fiunt; Alius error Auerrois.
non enim hoc dicit Themistius; immo Græci omnes affirmant in vtrisq; locum ha-
bere, vt etiam Auicenna primo suæ sufficientiæ c. 13. Præterea, dubia etiam est eius Aliꝰ error.
sententia, dum inquit; idem non posse censeri contingens ac indefinitum vna consi
deratione, definitum verò altera: nam ipsemet in 12. Metaphy. con. 41. motum cęli
ait esse ex se contingẽtem, necessarium verò ab alio. Similiter idem potest esse neces-
sarium ex conditione, absolutè verò contingens: nam necessarium & contingens,
quamuis absolutè sumpta distincta sint; dum tamen considerantur cum relatione,
ob relationem ad varia, in idem venire possunt. Fundamenta Auerrois per ea, quæ
dixi, euersa & reiecta sunt. Colligens itaque dico, casum & fortunam locum habe- Colligit primo.
re, nedum in his, quæ rarò fiunt; verùm insuper in his etiam, quę æquè fieri & non

fieri possunt. Addo secundò; casum & fortunam præsertim fulgere, dum id fit, quod valde rarò natum est fieri: Euenta enim fortuita recipiunt magis & minus, quatenus etiam magis vel minus possunt contingenter euenire. Dico tertiò; fortunam magis, quàm casum, versari in his, quæ æquè fieri & non fieri possunt: Ratio est; quia fortuna ad mentem redigitur, quæ libera est; & magis ad opposita est parata; quàm natura, ad quam casus pertinet. A

Tertiò.

An Casus & Fortuna recipiant magis & minus.
Cap. LI.

VRE optimo dubitare poterit aliquis, num verum sit id, quod dixi; casum scilicet & fortunam recipere magis & minus: cum enim casus & fortuna sint causæ indefinitæ ac ex euentu; in infinito & eo, quod est ex euentu, nec ordo, nec magis & minus, seruari posse videantur. Cui difficultati respondens dico, in casu & fortuna posse inueniri magis & minus quinq; modis. Primò, ratione ordinis causarum per se, a quibus ex euentu aliquid pendet; quatenus earum causarum quædam sunt proximæ, aliæ remotæ. Veluti si Alcibiades desiderio belli ductus ad militiam se confert: electus autem Centurio, & missus ad expugnandum oppidum aliquod, cupiēs castra ponere, terrā fodit, cam fodiens, Clypeum Achillis ibi absconditum forte fortuna inuenit: quæ inuentio ex euentu, pendet primò a desiderio militiæ, mox a desiderio expugnandi oppidum, proximè demum a desiderio castrorum: & hæ omnes causæ fortunæ nomine designari possunt; quia in his, quæ sunt ex euentu, inuenitur prius & posterius, vt affirmauit Philosophus in 2. Phy. cont. 55. Sed dubium est, quænam earum causarum magis propriè nomine fortunæ dissignetur. Simplicius eo in loco inquit; quòd proxima: nonnulli, quòd remota: quoniam causa prior magis est causa. Respondendum censeo, causam priorem, absolutè magis esse causam, & modo eminentiore: propriè verò & rectius eam causam dici casum, cui aliquid extrinsecus occurrit; quæ, dum refertur ad euentū propriè fortuitum, proxima est: & propterea, qui aiunt causam proximam magis esse fortunam vel casum, rectius sentiunt; nam externi cōcursio casum constituit. Secundò competit casui & fortunæ magis & minus, ob varietatem modi operandi propter finem: Illud enim agens, quod lucidius propter finem operatur; dum aliquid ex euentu attingit, lucidius etiam casu vel fortuna id attingere dicitur. Ratio est, quia fortuitus euentus est recessio a scopo & a fine, propterea ibi magis fulget, vbi magis constat agens agere propter finem; sicut enim est ea, quæ peccatum decernit & patefacit, quatenus peccatum est recessio a lege; fortuita autem euenta sunt peccata quædam, hoc est recessiones a fine: Hinc casus magis fulget in homine, & in eo distincto nomine, nempe fortunæ designatur; secundo loco fulget in iumentis & feris; tertiò in plantis; demum in inanimis. Tertiò, casus & fortuna recipiunt magis & minus ex eo, quòd rarius & difficilius aliquid euenit: quò enim inopinatus euentus rarius est natus occurrere, eò magis, dum euenit, fortuna & casu euenire dicitur. Quartò ex magnitudine rei, quæ euenit; verùm hæc consideratione nō rectè magis fortuna, sed maior vel melior fortuna dicitur; vt maior fortuna est, si fodiens inueniat magnam auri copiam, quàm si exiguam. Demum possunt recipere magis & minus ex conditione agentium: & inde oritur dubitatio, an Fortuna magis in Viro quàm in fœmina, magis in imprudente quàm in prudente, magis in Principe, quàm in viro priuato, locū habeat: & varia argutè & elegantèr pro omni parte dici possent. Ego autem paucissimis me expediens de Principe & priuato; dico in Principe eminentiori modo fortunam refulgere, & in eo clarius suas vires patefacere: vires enim mensurantur per maximum quod possunt, vt in primo de cœlo ostendit Philosophus. Ita vires fortunæ manifestantur, dum dicitur. B C D

Solutio. Quiq; modis fortuna recipit magis & minus.
Prim' modus.
Modus secundus.
Tertius.
Quartus.
Quintus.
An fortuna magis ī viro Principe, vel priuato locū habeat.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul:
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.

Ita maxima dī fuisse fortuna Alexandri, Tamburlani, Darii, & similium; hoc tñ redigi pōt ad id, q dixi de magnitudine fortuiti euentus. Si fiat comparatio inter Virum

A rũ prudentem & imprudentem, dixit Arist. in secundo libro Magnorum Moralium cap. 9. Vbi mens plurima ac ratio, ibi fortuna minima; vbi plurima fortuna, ibi mens perexigua: quibus verbis patefacit, in imprudente magis vigere fortunam, & iure profectò: viri enim prudentis est præuidere & præcauere omnia, quæ ei euenire possunt; nec viri prudentis est dicere, hoc non putaueram. Considerandum tamen, quòd fortuna in vtrisq; locum habet, non enim valet prudens cũcta exactè præuidere: At in viro imprudente fortuna est frequentior, eique familiarior, in prudente tamen magis suas vires patefacit; quia difficilius est, vt aliquid ei ex euentu accidat: & dum aliquid ei euenit casu vel fortuna, lucidior patet recessus a fine; cum magis constet finis, ob quem operatur: adeo vt in vtrisque, distincta ratione, magis & minus reperiri dicantur. Idipsum dicendum est, dum fit cõparatio inter marem & fęminã, positis enim cæteris paribus, Vir est Prudentior quàm Fęmina, & proptèrea fortuna cum actionibus fęminæ magis permiscetur: adeoque est ei familiaris, vt fortuna fœmina, & fęmina fortuna dici mereatur; fœmina enim, non secus ac fortuna,
B est volubilis, inconstans, temeraria, virtutique aduersa. In viro tamen fortuna magis suas vires ostendit; tum, quia magis agit; tum, quia verlatur in illustrioribus, demum, quia distinctius operatur propter finem, & lucidior apparet recessus ab eo.

An fortuna in prudente vel in imprudente magis versetur.

An fortuna magis in mar., q̃ in fęmina locum habeat.

Cur Fortuna dicitur aduersa Virtuti, inimica Sapienti, Dementi verò amica. Cap. LII.

Ommunis fere omnium vox est, Fortunam cum Virtute pugnare, aduersam esse sapientiæ, viros probos deprimere, improbos extollere, insipientes fouere, curam habere de dementibus: cuius sententiæ ratio conspicua non est, & propterea varia a variis de ea dicuntur. Inquiunt nonnulli iure id euenire: quia simile per naturam simili est amicum; fortuna est demens, insana, improba; iure igitur viros sibi consimiles amplectitur & fouet. At hoc mini
C mè satisfacit: non enim, quia fortuna sit insana & improba, dementes & improbos fouet; sed potius vice versa, quia inspicimus ab ea euehi improbos, deprimi probos, nuncupamus illam insanam & improbam: & præsertim, quia non datur vlla definita causa, quæ fortunæ nomine designetur cui re vera improbitas conuenire valeat; cum Fortuna sit concursio quædam variarum causarum. Astronomi, qui Sydereis Fatis omnia tribuũt, suo more confugiunt ad vires proprias Planetarum, aspectuum eorum & coniunctionum; & præsertim Saturni & Iouis. Sed inania dicunt; stellæ enim causæ communes sunt, quæ communiter cuncta fouent: quòd autem hic sit probus ille improbus, hic pauper ille diues, hic sapiens ille insipiens, non stellis, quæ per naturam consimiliter in omnia operantur, corporaque, non animos suo lumine & motu formant; tribuendum est: sed causis magis propriis, ac propinquioribus. Propterea pro resolutione tria videnda sunt; primò, an ea sententia sit vera; secundò, si in parte est vera, quæ sit ratio eius; tertiò, cur fortuna dicatur curare & custodire dementes. De primo dico, fortunam non esse aduersam Virtuti, sed ei ma-
D xime amicam. Ratio est: quia cunctis id absolutè tribuere debemus, quod eis per se conuenit; non autem id, quod eis conuenit ex euentu: fortunæ munera parata sunt, vt sint instrumenta Virtutis, vt virtuti inseruiant. Finis autem, & ordinata in finem, apprime sibi sunt familiaria, summopereque inter se deuincta ac complicata. Insuper, solus sapiens & probus, re vera est diues & fortunatus, quia munera fortunæ, soli probo sunt bona, improbo mala sunt: ita vera est ea sententia a Stoicis & Academicis prolata, Solus sapiens est diues, solus probus est fortunatus, vt etiam solus probus a Platone dicitur potens. Ea igitur sententia, dum per se consideratur, falsa est. Dico secundò, eam sententiam esse veram ex euentu, & in parte: quatenus magna ex parte accidit, vt Viri probi sint pauperes & humiles, improbi verò abundent fortunæ bonis, & ad gradus in Vrbe subliniores eleuentur: cuius rei ratio multiplex est. Prima & præcipua sumitur ex genere vitæ: Cum enim viri probi & sapientes, sola animi bona magnificiant, negligant autem bona corporis & fortunæ; iure optimo ex eorum negligentia oritur, vt

Opinio prima. Euersio.

Opinio Astronomorum Euersio.

Cõsideranda pro resolutione.

Fortunæ ne aduersa, sed amica Virtuti. Solus probus re uera fortunatus.

Quinq; assignant rationes, ob quas fortuna dicitur aduersa Virtuti. Ratio prima.

illis

illis careant: at si vir sapiens & prudens vellet diuitiis nauare operam, facilè & citò A
ditari posset; vt exemplo Thaletis in primo de Rep. patefecit Arist. Thales enim per
astronomiam præuidens futuram sterilitatem olei, patefecit se munere sapientiæ fa
cilè posse ditari: Viri igitur Sapientes ob negligentiã id habent; insipientes verò per
tinentia ad corpus magnifacientes, ob curam & diligentiam euadunt opulentissimi.
Secunda. Altera ratio est; quia ipsamet fortunæ munera frequenter reddunt homines laborum
inimicos, voluptatum amicos: & propterea, non improbitas auget fortunæ muneras
Tertia. sed econtra, ea improbitatem & inscitiam. Tertia ratio est; quia improbi per fas &
Quarta. nefas nituntur accumulare fortunæ munera, quod vitant probi. Quarta: quia Viri
probi cognoscentes diuitias in vsu debere esse positas, & tunc fulgere dum erogan-
tur, eas iustè, ac (vt decet) distribuũt; ideo liberales non sunt diuites, non alia ra
tione, nisi quia liberales sunt: Econtra auari & improbi potius accumulationi na-
uant operam; quia in copia, non in probo munerum fortunæ vsu bonum eorum cen
Quinta. sent esse collocatum. Quinta ratio sumitur ex conditione quorundam Principum, ac
eorum, qui numero & viribus dominantur: Magna enim ex parte viri ignari, qui B
plurimi sunt, Principatum obtinent, & propterea deprimunt & conculcant probos &
sapientes; quos si eleuarent, semetipsos deprimerent: dũ enim magnifacerent con-
ditionem sapientis, conditionem propriam eis aduersam deprimerent, & vilipende
rent. Insuper, id faciunt, quia simile suo simili delectatur & seruatur, ac etiam per na
turam sibi simile formare nititur. Ex quo constat, quantum teneantur & debeant li-
Laus Principum Europæ. terarũ studiosi variis Europę Principibus, sapiẽtibus simul & probis, qui pertinentia
ad studia fouerunt & auxerunt; Et præsertim AMPLISSIMAE VENETO-
RVM REIPVBL. necnon SPLENDIDISSIMAE MEDICEAE
FAMILIAE: a quibus (vt cætera silentio prætercam) capta Constantinopoli mi
sereque depopulata, Viri sapientes, rarioresque libri, qui incolumes ruinam Publi
cam euaserunt, in Italiam delati, eximia pietate, tamquam in sinu recepti, accuratè
seruati, magnificeque aucti fuerunt. Hoc apertè testantur Cardinalis Bessario, Argy
ropolus, Trapezuntius, Theodorus Gaza, & alii, necnõ libri multi ita seruati, qui mox
tanquã fęcunda scientiarũ semina per Italiã effusa, puriores literas parere valuerunt: C
in quo obeũdo munere splendidissimè refulsit LEO DECIMVS, nec non LAV
RENTIVS MEDICES; qui in ditanda, amplificandaque Bibliotheca accura
tius quàm in accumulandis opibus insudauit. Ex his constat, quomodo vera sit ea
Cur audaces fortunati. sententia (Audaces mundo, fortunæque bonis fruuntur) nam fortuna occasioni est
consimilis & familiaris; crinita est in fronte, calua in occipitio: dum ea se nobis of-
fert, audacter est arripienda; quod faciunt audaces, modesti autem frequenter sua
modestia occasionum munere non vtuntur: cui similis etiam est sententia illa (Qui
timidè petit, negare docet) Demum de tertio loquens, dicuntur dementes a fortu-
An fortunę curę sit dementes. na curari ac seruari: id tamen non videtur contingere posse; quia dictum est fortunã
versari in agente cum ratione & prælectione, quod amentibus non conuenit. Pro-
pterea dicendum est, per amentes; vel denotari eos, qui penitus sunt mentis inopes;
vel viros diminutæ siue deprauatæ mentis. Si intelligimus primos, proculdubio in eis
non habet locum fortuna, vt in causa efficiente; sed tantùm, vt in patiente, & per
metaphorã; quatenus eis accidit, vt a periculis liberentur, & fortunæ bona assequan D
tur: & dum hoc eis competit, putandum est ortum ducere; partim ex eorum teme
ritate, per quam redduntur audaces, cum non iudicent pericula; partim, quia ca-
uent homines, ne viros amentes quasi innocentes lædant: partim demũ, quia; dum
ex periculis euadunt incolumes, & bona aliqua consequuntur, cum id non possit eo-
rum prudentiæ tribui, cuius sunt expertes, communi voce fortunæ tribuitur; & mi
rum iudicatur, si accidit, vt bonum aliquod assequantur: propterea id populari vo
ce celebratur; at magna ex parte secus se habet, frequenter enim Amentes etiam
sunt miseri, infęlices, & calamitosi. Si verò per amentes eos intelligimus, quo-
rum mens siue vsus mentis, sit diminutus vel deprauatus, ex dictis in pręcedenti-
bus constat, quid sit dicendum.

Quid

A *Quid sit Difficilius, num in Prospera, vel in Aduersa Fortuna Modum seruare.* Cap. LIII.

DE Fortuna iure optimo ea opposita verè dicuntur, nempe quod sit Ebria &
Sobria, Superba & Humilis, Prudens & Imprudens: idque oritur ex opposi
tis eius conditionibus; nonnunquam enim ad nimium, nonnunquam ad
parum labitur: Si ad nimium; superba, ebria, & imprudens videtur: Si
ad parum, humilis, sobria, & prudens: quatenus tales frequenter reddit homines
quos amplectitur. Inde ortum ducunt duæ quæstiones satis iunctæ & complica-
tæ; Vna est, an prospera fortuna magis obsit, quàm prosit; Altera verò, num diffi-
cilius sit in prospera, vel in aduersa fortuna modum seruare: de quibus varia dicun-
tur. Ac distinctè de vtrisque verba faciens, primò; quòd prospera fortuna magis
obsit quàm prosit, aduersa verò econtra, eleganter satis dicitur a Boetio in secundo
B de Consolatione prosa octaua his verbis. Etenim plus reor hominibus aduersam,
quàm prosperam prodesse fortunam: Illa enim semper specie fœlicitatis, cum vide-
tur blanda, mentitur: hæc semper vera, cum se instabilem mutatione demōstrat: Il-
la fallit, hæc instruit: Illa mendacium specie bonorum mentes fruentium ligat, hæc
cognitione fragilis fęlicitatis absoluit. Itaque illam videas ventosam, fluentem, sui
semper ignaram; hanc sobriam, succinctamque, & ipsius aduersitatis exercitatione
prudentem: Postremò fęlix a vero bono deuios blanditiis trahit; aduersa plerumq;
ad vera bona reducens, velut vnco retrahit &c. Cum igitur prospera fortuna inflet
animos, ad voluptates alliciat, a supernis reuocet, cum mūdo hoc mortali nos liget,
Prudentiam obtundat, & magis vitia & inscitiam quam virtutes & sapientiam nu-
triat; iure optimo magis obesse, quàm prodesse videtur: Aduersa autem fortuna
cum opposita pariat, videtur præferenda; ac magis videtur prodesse, quàm obesse.
Hinc Seneca in Prouerbiis dixit; Fortuna, quem fouet, stultum reddit: & in lib. de
Cōsolatione filii Heliæ asseruit; Vnum habet bonum assidua infęlicitas, quòd illos in
C durat, quos vexat: Dicebat Pythagoras; tum maximè in mentibus hominum reli-
gionem versari, cum in miseriis sunt constituti. Cum igitur aduersa fortuna sit ex-
purgatio animi a vitiis, & ad diuina conuersio; longè magis prodest quàm obsit, pro
spereque fortunæ præferenda videtur. Quam sententiam comprobauit etiam Ar-
chytas Pythagoręus in lib. de Viro bono & beato (referente Stobęo sermone primo
de virtute) inquiens. Vt corpus quidem lædit tā defectus quàm excessus; maiores
tamen morbos afferre solent excessus, & superfluitates quę vocantur; sic & animam
lædit tam prosperitatis, quàm calamitatis species, si intempestiuè ingruat: atqui
languores grauiores afferre solet, quæ dicitur apud omnes bona fortuna; quæ, instar
vini, inebriat bonorum virorum mentem, &c. Verùm ex aduerso putabit aliquis
hæc potius dici in consolationem miserorum, & pro lenienda aduersa fortuna, quàm
quia re vera ita se habeat: Iam enim apparuit, Munera fortunæ absolutè esse bona;
& propterea absolutè, & per se prodesse quidem, non autem obesse putandum est.
Soluens autem breuibus difficultatem dico, fortunam prosperam per se esse bonam,
D ex euentu malam; aduersam verò econtra, per se malam, ex euentu bonam: verum
contingit; quòd id, quod est ex euentu, frequentius & in pluribus reperiatur, quàm
id, quod est per se. Hæc resolutio ex eo est conspicua; quia (vt suo loco patuit) mu-
nera fortunæ simpliciter sunt bona, & eorum opposita mala; & propterea per se pro
sunt, opposita obsunt: verùm quia non prosunt sine recto vsu, qui paucis competit,
ideo fortuna prospera magis obest quàm prosit: fortuna autem aduersa non ita ob-
est, tum quia non offert instrumenta vitiorum, sed aufert, tum insuper, quia facilius
est eam modestè ferre, quàm prosperam. At de hoc modò loquendum est; an sit dif-
ficilius in prospera, quàm in aduersa fortuna, modum virtuti consentaneum serua-
re. Dixit Archytas Pythagoręus (referente Stobęo loco nuper relato) Non aduer-
sam fortunam commodè ferre, ardua res est, sed prosperam fortunam: omnes enim,
quandiu in miseria permanent, vt plurimum moderati modestique moribus esse
videntur; potens enim est calamitas ad contrahendam & componēdam animam &c.
Et iure hoc dicitur: nam infortunia spiritus contrahunt, cogitationes componunt,
in

Prosperā fortunam potius obesse. Boetius.

Seneca.

Pythagoras.

Archytas.

Magis obesse fortunam aduersam.

Solutio.

In qua fortuna sit difficilius modum seruare.

Archytas.

in nosmetipsos nos reuocant; ac necessitate quadam, quasi flagello, nos ad virtu- A
Arcesilaus. rem compellunt. Ideo dixit Arcesilaus, Paupertatem asperam esse, sed bonos pare
Diogenes. re filios: & Diogenes eã appellabat Sapientiam, quæ ex se addisceretur. Cum igitur nimium prospera fortuna opposita pariat, & nos incautos reddat, iure dicitur, difficilius esse in nimium prospera, quàm in nimium aduersa fortuna modum seruare. Ita quatuor numerantur Matres, quæ cum bonæ sint, prauos pariunt filios: Prosperitas nempe, quæ parit superbiam; Veritas odium, Securitas periculum, Familiaritas contemptum. Hoc tamen cum verum sit de Fortunæ bonis, non propterea est verum de Fiducia, & periculis vitæ. Inquit enim Aristoteles in 3. Moralium Nicomachiorum cap. 9. Cum in fiducia metuque versetur fortitudo, non tamen peræquè in vtroque, sed in rebus formidolosis magis cernitur: nam qui in his omni animi motu ac perturbatione vacat, quique in eis ita affectus est animo, vt debet; is fortior eo est, qui in iis rebus, quæ fiduciam afferunt, constantiam retinet; &c. Est igitur ea sententia vera de attinentibus ad fortunæ bona, & ad varias hominum calamitates: de periculis vitæ vera non est; quoniam ea se nobis offerunt sub forma maximi mali, valdeque aduersi naturæ, quod maximè natum est viuentium animos perterrefacere: & ideo extrema, inter quæ fit comparatio, paria nõ sunt. Ex quo constat, pertinentia ad ciuilem scientiam non semper id exactum, constans, & inuariabile includere, quod mathematicis congruit; vt monuit frequenter Aristoteles. B

Quatuor bona, quæ malum pariunt.

Cur de periculis vitæ secus se habeat.

Vnde oriatur, quòd Virorum nonnulli dicantur Fortunati, alij Infortunati; ac idem, vno tempore Fortunatus, altero Infortunatus. Cap. LIIII.

Communi Populorum voce, & ferè omnium consensione, homines nonnulli dicuntur bene fortunati, alii infortunati; ac nonnulli per tempus aliquod Fortunati, per aliud Infortunati dicuntur; ac in vno actionis genere Fortunati, in altero Infortunati: Res hæc experiẽtia cognoscitur, latet autẽ eius causa; propterea, quid sit, in quibus versetur, ex quibus principiis prodeat, quibusque hominum conditionibus hæc Fortunæ prosperitas competat, accuratè est indagandum: Qua de re verba fecit Aristoteles cum in secundo Magnorum Moralium cap. 9. tum in libro de bona Fortuna; Pariter Diuus Thomas 3. contra Gentiles cap. 92. & alii viri docti. Explicans igitur primò, quid ea sit, dico: neminem reputari, cui, dum agit, forte fortuna aliquid non accidat; ac multis etiam bona eueniunt, qui ob ea non denominantur absolutè bene fortunati. Sed vt homo bene Fortunatus denominetur, requiritur primò; vt adsit internus quidam ad opus illud impulsus, ac insuper confirmatio & continuatio per multa bona euenta: Requiritur in super, vt huiusmodi bona euenta sequantur actiones suas sine vlla conspicua causa; nam si ex conspicua causa prodirent, non tribuerentur fortunæ. Versatur huiusmodi bona fortuna, cũ in vitando malo, tum in assequendo bono; præsertim tamen in bono assequẽdo: q a euitatio mali liberat nos a calamitate, & ex euẽtu felicitati cõducit; adeptio autem boni ex se reddit nos fœlices & Fortunatos. Insuper, versatur bona fortuna in assequendis bonis illis, quæ fortunæ dicuntur; & præsertim eis, quæ cum summo bono vel sunt, vel videntur esse complicata; vt in diuitiis, honore, gloria, victoria, & similibus: extenditur tamen nonnunquam ad omnem fortunatam finis adeptionem; veluti, dum Venatores, Piscatores, Nautæ, & similes, bene Fortunati dicuntur. Insuper, propriè dicuntur bene Fortunati; dum euentus boni non optantur, nec quæruntur ab eis, sed præter institutum eueniunt: extenditur tamen bonæ fortunæ nomẽ ad fœlicem bonorum fortunę adeptionem, etiam dum ab agente quæruntur & expetuntur: vt militum duces Fortunati dicuntur, dum frequenter victoriam optatã consequuntur; Mercatores, dum ditantur; ludentes talorum vel cartarum ludo, dum lucrantur; & similes: Hi tamen Fortunati tunc dicuntur, dum sinem modo quodam occulto, in eorũ prudentia & arte non collocato, adipiscuntur; & hęc C D

Quæ de prospera fortuna sit declaranda.

Quid sit bona fortuna.

A & hæc potius est sors quędam bona, quàm bona fortuna: Sors tamen frequenter
cum Fortuna confunditur, vt iam dixi. Cum patuerit, quid bonæ fortunæ nomine
denotetur; considerandum est, a quibus Principiis ortum ducat: in hoc enim præ- A quibus principiis pendeat.
sertim dubitatio posita est. Astronomi suo more id tribuunt aspectibus, ascensioni-
bus, dispositionibusque Stellarum: illæ tamen non propriæ, sed communes sunt cau- Astronomi.
sæ; nec cognoscunt distinctè singulos homines, adeò vt hos & non alios fortunatos
reddant; & per latentia media, quæ in eorum facultate non sunt, ad finem perdu-
cunt. Academici id tribuunt Dæmonibus, qui hominum curæ sunt destinati: & qui Academici
inuito Dæmone aliquid agere tentant, infortunati apparent; Fortunati autem, qui
Dæmonem sequuntur ducem, quique vitam viuunt suo Dæmoni consentaneam; in
fortunati, qui cum eo pugnantem: vt Fortunati sunt milites, quibus præsunt Martia
les Dæmones. Quæ sententia etiam non est approbanda; vt iam in præcedentibus,
dum de Fortuna vniuersè loquerer, patefeci. Theologi inquiunt Bonam fortunam Theologi
esse peculiarem quandam Dei beneuolentiam, & gratiam gratis huic potius quàm
B alteri traditam: nam (vt inquit Diuus Thomas 3. contra Gentiles cap. 92.) Deus so
lus directè in hominis præelectionem operari valet, Angeli id facere valent per mo-
dum suadentis, Cælum per modum disponentis: & per relationem ad omnes secun
das causas potest aliquid forte fortuna euenire; non autem per relationem ad Deum,
cui omnia sunt conspicua, & a quo cuncta sunt præordinata. Sententiam hanc, vt
sacram, omnique ex parte veram amplecti debemus: at nunc quærimus, quænam
hac de re fuerit sententia Aristotelis. Ioannes Picus in 3. contra Astronomos cap. 3. Ioan. Picus.
similem fere opinionem tribuunt Aristoteli, vt etiam latius fecit Iauellus in Epito-
me de bona fortuna: inquit enim Bonam fortunam non esse a Deo in nobis existen-
te, vt nauta in naui, ac nos ita ducente; sed esse a Deo obeunte vices causæ secundę,
ac animã nostram intrinsecus commouente & excitante ad hoc vel ad illud agẽdum,
non secus ac formica intrinsecus per natutam commouetur ad colligenda grana: quę
motio dicitur naturalis; quia non rationem vel aliam cognitionem sequitur, sed ani
mam vt pendentem & commotam a Deo. Et quoniam bonum non mouet nisi ad bo
C num, ideo inde consurgit bona fortuna: & quoniam hanc commotionem sequun-
tur illi, qui maximè viuunt secundùm naturam; vt tudes, insipientes, impruden-
tes; ideo hi sunt bene fortunati, non autem sapientes & ptudentes: hi nãque sua sa-
pientia & prudentia, quæ errare valet, semetipsos gubernant. Eam igitur definiens Definitio?
inquit, Bona fortuna est naturalis impetus factus in anima, sine ratione, ad finem
aliquem consequendum. In hac explicatione multa inueniuntur, quæ cum opinio-
ne Aristotelis conspicuè pugnant: Primò statuit Deum particularia cognoscere: In- Euersio
super operari actionibus propriis in hunc potius quàm in aliũ, & operari in animam prima.
nostram sine secundis causis: Quæ omnia longè abesse censeo ab opinione Aristote-
lis. Præterea Aristoteles in primo Moralium Nicomachiorum negat fœlicitatem no- Secunda.
bis sine nobis competere, munere Dei: & in secundo Magnorũ Moralium cap. 9.
agens de bona fortuna absolutè negat eam esse a Deo, quia indicaret se iudicem in-
iustum: non reiicit solùm, quòd sit a Deo tanquam a nauta existente in naui; sed ab
solutè vt a dirigente, ac ita mouente, quia esset iudex iniustus. Insuper: Si ea senten Tertia.
D tia vera esset, tunc ex opinione Aristotelis Sapientia & Prudentia homini obessent,
cumque priuarent bona fortuna. Præterea: sequi internam commotionem est se- Quarta.
qui temperamentum corporis, id autem magna ex parte ad malum & vitia inuitat;
ideo, vt datur bona fortuna, ita datur mala, quę est interna commotio: at ipse in-
quit, a bono solùm manare commotionem ad bonum. Demum: si id esset, tunc im Quinta.
prudentes omnes & dementes, quia sequuntur internos impetus, essent bene fortu-
nati; nos autem oppositum experientia cognoscimus, vt etiam in pręcedentibus
asserui.

De Bona Fortuna, Opinio Aristotelis. Cap. LV. A

Ex sententia Aristo. bona fortuna non pximè manat a Deo.

Non a Cęlo.

BOna Fortuna ex sententia Aristotelis non potest sine medio, & proximè manare a Deo vel a Cęlo; quia hę solùm sunt causę communes, nec distinctè hæc indiuidua cognoscũt: Et quamuis in primo Meteororum dicatur (Necesse hunc mortalem orbem supernis lationibus esse continuum, vt omnis virtus inde gubernetur) id tamen debet intelligi de his, quæ per naturam fiunt: ac insuper de gubernatione communi per instrumenta communia, pendente ex primis & communibus causis, quæ præstantiori modo quàm secundæ operari dicuntur, vt asseritur in octauo lib. Phy. Bona etiam Fortuna non manat a Dæmone, quia Dæmones non nouit Aristoteles: Necesse itaque est vt proximè prodeat, vel ex fortuito concursu alicuius externæ causæ, vel ex aliquo interno principio. Ex fortuito concursu externæ causæ non pendet, vt homo absolutè & propriè sit fortunatus; sed tantum accidit vt aliquando bonum aliquod contingenter assequatur, vel in malũ aliquod dilabatur: quia tamen multitudo per exitum præcedentia iudicat; frequẽter illos fortunatos vel infortunatos appellat; qui re vera tales nõ sunt, nisi ex euẽtu Bona itaq; fortuna propriè sumpta sequi debet internũ aliquod: Ea aũt, quę nobis sunt interna; vel pertinent ad animam, vel ad corpus. Si ad animam, ea sunt potentiæ, perturbationes, & habitus, quorum nullum posse esse Bonam fortunam conspicuum est. Si ad corpus, in eo consideratur materies & temperamentum; Bona fortuna nõ sequitur materiem, quia munus eius est pati; Remanet itaq; vt proximè sequatur temperamẽtum intrinsecus excitans, & cõmouens animam ad vnum potius agendum quam aliud: quæ interna excitatio potest esse, & ad bonum, & ad malum, ratione varietatis temperamenti. Dum igitur intrinsecus sine ratione, & per naturam, anima excitatur ad id, ex quo prodeunt bona fortunæ; ea dicetur fortuna bona: si autem ad id, ex quo prodeunt opposita; erit fortuna mala.

Nona Dęmone.

B

Propria definitio.

Erit itaque bona fortuna interna excitatio a proprio alicuius temperamento ad id agendum, ex quo prodeunt bona fortunæ: & est pars eius, quæ Andipathia & Sympathia Physica dicitur, sumens latenter originem ex communibus quibusdam qualitatibus, vel consimilibus, vel contrariis, & propterea admirationem excitantibus: quæ affectio dicitur nobis competere per naturã, quia pendet, non ex nostra ratione, sed ex principiis generationis; a Cęlo autem & a Deo manat, vt a causis communibus: & dicitur natura quædam, non quidem communis totius speciei, sed propria alicuius indiuidui: natura inquam, hoc est conditio, affectio, & constitutio quædam per naturam propriam, huic vel illi conueniens; per quam dicimus nos id velle, ad id trahi, ad id duci, ignari causæ: Et quoniam ea, quæ naturam sequuntur, dicuntur sequi Deum, ex quo natura pendet; ideo hac ratione fortuna bona humanam sapientiam & prudentiam superat, & bene fortunatis non expedit consilium, & Ratio dicitur impedimentũ bonę fortunę, vtilis tamẽ fortunę aduersę, ac ita etiam consilia mulierum non pręmeditata, preferuntur nonnunquã consilus diuturna ratione pręmeditatis. Melius tamen est absolutè rationem sequi, & prudenter viuere, quàm sequi internam commotionem temperamenti, quia ea frequenter ad malum dirigit: Hinc magna ex parte imprudentes sunt miseri, & infęlices.

C

D

Varii modi operandi Animæ

Per rationem.

Per naturã vniuersę speciei.

Per Naturã propriã ex ꝑprio temperamento pẽdentem.

Per diuinã cõditionẽ.

Hac itaque consideratione cum Aristotele aliqua in parte seruare valemus bonam fortunam, Cuius sententia vt clarior reddatur, considerandum est; Animam nostram variis modis operari, & ad aliquid tendere posse: Vel enim operatur per rationem, & appetitum sequentem proprium iudicium; & tunc consilio & ratione agere dicimur: Vel operatur per propriam suę naturę commotionem, & internam excitationem, non sine cognitione factam; ita tamen, vt commotio per suam naturam dicatur ducens, cognitio autem instrumentum: Er hoc potest ei comperere; vel per Naturam communem vniuersę speciei, sic omnis homo Natura scire desiderat; vel per conditionẽ sibi propriam & peculiarem. Et hoc habet vel tanquam Natura, & materiata forma, ex proprio remperamento propriaque materie pendens, ita bruta, vel magis, vel minus, ad somnia, variasque animi perturbationes prona sunt: Vel hoc habet tanquam essentia quędam affinitatis connexione iuncta cum substantiis abiunctis, pendens tamen in sui muneris functione a facultate corporis vt ab obiecto. Huiusmodi

A modi est Mens: quę cum ex se sit diuina & immortalis, iuncta cum Phantasia, & præsertim cum ea viri Atrabiliosi; quæ per conditionem Atræ bilis, per varia temperamenta, per uaria vitæ genera, variasque animi affectiones, multiplicia & multiformia ei offert Phantasmata; valet, partim ex sui natura, quæ diuina est, partim ex conditione excitantium Phantasmatum, varia admirabiliaque vel proferre vel agere: Inde, si ad agendũ excitatur, consurgit bona vel mala fortuna; si ad prædicẽdũ aliquid, Diuinatio & Prophetia; si ad sniam aliquam proferendam, prodit vera enũciatio sine vlla euidẽti ratione prolata. Ex his constat, quomodo sentẽtiæ variæ Aristotelis explicari debeant. Nam in capite de Diuinatione per Somnium inquit: Sõnia non mittuntur a Deo, quia etiam Iumenta & Feræ somniant, Dæmonica tamen sunt, quia Natura Dæmonica est: hoc est Dei ministra, latenter & admirabiliter operans, non Diuina. Et in septimo Moralium Nicomachiorum cap. 3. ait Vexatos atra bile proferre carmina Empedoclis, & alia quę non intelligunt: Quod etiam affirmauit in trigesima Particula Problemate primo: & Auer. 12. Metaphysicæ con
B tex. 18. dixit, homines multa prædicere, quæ non intelligunt: & in capite de Bona Fortuna Arist. inquit; de bona fortuna perinde se habere, ac de Lymphaticis: & & in primo phy. 48. dixit, veteres Philosophos multa enunciasse, non ratione, sed rei veritate coactos: & in primo de cœlo cont. 100. inquit, ętheris nomẽn diuinè enunciatum fuisse: & in secundo de cęlo cont. 7. asserit, nobis competere de Diis diuinationem quandam; quam Iamblichus diuinum contactum nuncupabat, ratione eminentiorem: & in septimo Moralium Nicomachiorum cap. 13. affirmauit, omnes homines sequi modo aliquo eandem voluptatem, quia in omnibus Diuinum aliquid inest natura. Sic itaque Mens; cum sit Diuinitatis particeps, & a phantasmatum formis variis excitetur; partim ob varietatem excitantium, partim ex sui conditione quę diuina est, ad uaria & mirabilia vel proferẽda vel agenda intrinsecus nos excitat, quæ varia ratione & ad naturam corporis, & ad naturam Mentis, & Diuinã referri possunt; adeò vt ea opera, & Physica, & Dęmonica, & Diuina, dici possint: a quorum distinctiore explicatione supersedendũ cẽseo. Ex his Fundamenta bonæ
C fortunæ elicere valemus, quę nobis per naturam ex sententia Aristotelis competũt; quæ, cum leuia & inconstantia sint, valde obscurè hominem bene fortunatum reddere valent. Quare asseramus; bonam fortunam relatam ad Deum, esse peculiare Dei beneficium: vt autem ad nos pertinet; non in primis animi motibus, sed in accurata medicatione; non in negligentia, sed in diligentia; non in imprudentia, sed in sapientia & prudentia esse collocatam. Hęc sunt firma bonæ fortunę fundamenta. *Potiora bonæ Fortunæ Fundamenta.*

Num Prudentia Fortunæ præstet; & Homo dici debeat Suæ Fortunæ Faber. Cap. LVI.

D DVm Fortuna consideratur, vt aliquid pręordinatum a Deo; Prudentia verò, vt ordo humanę rationis; proculdubio Fortuna dominatur Prudentię, eique pręstat: Verùm ex aduerso; dum Fortuna refertur ad proximas causas, & consideratur vt aliquid ex euentu, inconstans, natum nisi vitari, saltem corrigi, & in congruentem finem humana Prudentia dirigi; Fortuna Prudentię cedit, eique principatum derelinquit. *Qũo Fortuna.* Fortuna dominatur ex euentu, quatenus per Prudentiam non valemus vitare omnes fortunę aduersos euentus, nec omnes præuidere; nemo enim est adeò prudens, qui aliquando ab aduersa fortuna non lędatur: Ex aduerso Prudentia pręstat per se; valemus enim per eam cunctos fortunę euentus componere, dirigere, & corrigere. *Quomo Prudentia principatum obtineat.* Sic rectè dicitur; Virtutem esse sui natura dominam, eique parere cuncta; & Virtute duce, comite Fortuna, cuncta perfici, in congruentemque finem perduci: Firmat itaque vir Prudens virtute sua Rotam fortunę, quatenus per eius reuolutionem non commonetur. Sed pulchra se offert consideratio, num dicere valeamus, hominem esse fabrum suę fortunę, & auctorem suę sortis: Cuius resolutio ex dictis in pręcedentibus satis conspicua elicitur; aliqua enim ratione dicimus hominem non esse fabrum suæ fortunæ, *An homo sit suę Fortunæ Faber.*

alia

alia verò esse fabrum & auctorem. Nam si nominæ Fortunæ ea intelligimus, quæ nobis eueniunt, & extrinsecus nobis agentibus occurrunt; hæc non sunt collocata in nostra facultate, nec huius fortunæ homo est faber: Insuper; si nomine Fortunæ intelligimus eam internam commotionem sequentem temperamentum, in capite de bona fortuna explicatam, eius quoque nos minimè sumus auctores, sed natura. At si nomine Fortunæ intelligimus conditionem & constitutionem animi nostri, nostræque vitæ in omni euentu compositionem, sic homo est suæ fortunæ faber: est enim in nostris manibus, nostraque facultate collocatum, affectiones animi nostri componere, & fortunæ euentis rectè vel perperam vti. Et propterea tripliciter consideratur homo: Vel enim supra fortunam erigitur, vt sapiens ac prudens, qui fortunam eneruat, prosternit, conculcat, cunctisque bonis priuat. Vel in fortunæ Rota, vt viri ambitiosi, Viri, qui non euenta fortunæ sua prudentia componunt, sed eã sequuntur, ac ob fortunæ varietatem modò euehuntur, modò deprimuntur: Vel demum sunt infra fortunã collocati, vt homines mentis inopes. Hinc dicere valemus virum prudentem optimam semper sibi fabricare fortunam, &, cubi instar, impelli quidem a fortuna posse, nunquam tamen prosterni: insipientem verò esse ludum fortunæ, & propterea modò erigi, modo deprimi: omnes tamen aliqua ratione dicuntur semper suæ fortunæ, hoc est suæ internæ constitutionis, fabri; quatenus ex eorum præelectione præcedentibusque actionibus pendet, vt tales sint, ac talia sibi fortunę munera reddant. Et quamuis sit necessarium pro formanda fœlici fortuna, quę sit omni ex parte quadrata, vt multa conspirent, præsertim tamen a Prudentia perficitur. Veluti in Alexandro Macedonum Rege vnà conspirarunt, Celebre nomen Parentis; institutio eius ab Aristotele Philosophorum Principe, optima sui constitutio per naturam ad bella, suorum militum peritia, imbellis natura eorum populorum cum quibus dimicauit; præsertim tamen suam fortunam perfecit tolerantia laborum, iusta distributio pęnarum & pręmii, Virtus demum & Prudentia propria, per quam omnia congruenter in finem dirigebat, sine qua euanescit cæterorum omnium quamuis optima conditio: Et hac ratione rectè dicitur.

Homo tripliciter consideratur.

Insipiens est Ludus fortunę.

Prudentia perficit Bonam fortunam.

Nullum numen abest, si sit Prudentia; sed te
Nos facimus Fortuna Deam, cęloque locamus:

Num omnis Fœlix sit fortunatus: & num minus sit Malum, nunquam Hominem Expertum fuisse Fortunam Prosperam; vel Expertum fuisse per aliquod tempus, mox ea Priuatum. Cap. LVII.

INter cętera, quę a Iuuene ciuili Philosophiæ incumbente de Fortuna quęri possunt, hoc quoque negligendum non est; Num Fœlix omnis debeat censeri Fortunatus; Et cum varia pro omni parte dici possint, ego difficultatem tribus assertionibus explicandam censeo. Quarum prima sit: Si nomine bonę fortunę intelligimus bonam cõstitutionem cunctorum bonorum, quę nobis cõueniunt, per Prudentiam formatam, vtique necesse est omnem fœlicem esse bene fortunatum. Secunda sit: Si nomine fortunę intelligimus possessionem aliquam bonorum fortunę, necesse est virum Ciuili fœlicitate præditum etiam esse fortunatum; sine bonis enim, quorum domina est fortuna, fieri nequit vt homo sit fœlix, quemadmodum alibi patefeci. Postrema sit: Si nomine fortunæ intelligimus fortuitos euentus, vel commotionem illam internam nobis per naturam competentem, de qua agens de bona fortuna verba feci; in hac significatione vtilis quidem est bona fortuna, non tamen est necesse virum fęlicem esse bene fortunatum; non enim huiusmodi bona fortuna necessariam aliquam connexionem habet cum fęlicitate. His tamen addo, solum virum probum re vera esse bene fortunatum; quia munera fortunę ei soli bona sunt, non autem improbo. Altera dubitatio est, de qua frequenter fit sermo: num minus malum sit, nunquam hominem expertum fuisse bonam fortunam; vel per aliquod tempus fortunę bonis abundasse, mox eis fuisse priuatum. Communi consensione asseritur, primum esse minus malum: ideo inquit Seneca in libro de Animi Tranquillitate, Lętiores reliquit, quos Fortuna nunquam respexit,

Prima assertio.

Secunda.

Tertia.

Solus probus verè fortunatus.

An melius sit nunquã hominem fuisse expertum bonã fortunam.

Seneca.

A respexit, quàm quos deseruit: & Boetius de consolatione libro secundo, inquit; In Boetius.
omni aduersitate fortunę infęlicissimum genus infortunii est, fuisse fęlicem. Cuius
sententię afferri potest ratio: quoniam possessio bonorum parit habitum, quo priua Ratio.
ri maximè ęgreferimus: Insuper possessio parit exactiorem cognitionem boni, co-
gnitio aūt exactior exactiorem parit appetitū. Ex aduerso, assuetudo sensum & appe
titū, vel remouet, vel lenit, assueti enim viuere vitam humilē & simplicē, minus appe
tunt vitam opulentiorem: veluti agricolæ, etsi sunt pauperes, tamen lęti viuunt sua
sorte cōtenti: nō enim est miseria, carere, & non expetere; sed in appetitione mise-
ria est collocata. Hæc tamen sententia dubia est: cum enim munera naturæ bona sint;
si priuari bono est malum; priuari eo diutius, est deterius; quare priuari per totā vitā
censeri debet deterrimū. Præterea: Si ea sententia esset vera, pariter melius esset nun
quam fuisse, quàm esse cum hac conditione & lege, vt debeamus mori: quod non
est dicendum. Præterea: Si comparentur inter se duo orbi, quorum vnus sit captus
oculis a natiuitate, alter in progressu temporis: & quærimus a secundo, an gratum
B ei sit vidisse, proculdubio nulla ratione vellet non vidisse; quia saltem scit quid sit
videre, valet per phantasmata seruata babere scientiam de coloribus, & per aliquod
tempus functus est eo gratissimo munere: si autem quærimus ab altero, an cupiat sal-
tem per harum videre, proculdubio maximè omnium id se optare affirmaret, vt sci-
ret quid sit videre, & pertinentia ad visum cognosceret, quorum mentionem faciunt
omnes: adeò vt ea communis sententia, nisi falsa, saltem apprime dubia iudicari de-
beat. Soluens igitur difficultatem, dum quæritur: an minus malum sit, nunquam Solutio.
hominem fuisse expertum fortunam prosperam; vel potius fuisse expertum per ali-
quod tempus, mox ea fuisse priuatum: vtendum censeo distinctione. Nam esse minus Prima di-
malum contingit dupliciter; vel absolutè, vel pro eo tempore, quo homo priuatus stictio, pri-
est fortunæ bonis. Absolutè minus malam censeo priuationem in parte, quàm in to- maq; asser
to tempore; quia priuatio mala est, possessio boni est bona: quare (absolutè loquen tio.
do) priuatio, quò est diuturnior & maior, eò est deterior. At si id consideretur, non
absolutè, sed pro eo tempore quo homo priuatus est, & consideramus, quæ priuatio
C tunc temporis sit molestior: dicendum censeo, per se eam esse molestiorem, quæ
magis percipitur; nam maior cognitio & assuetudo maiorem parit appetitionem, & Altera di-
talis est priuatio in parte temporis: & præsertim hoc accidit, dum prior possessio stinctio &
reddit hominem minus aptum ad tolerandam priuationem; vt se habet de priuatio assertio.
ne diuitiarum. Addebam hanc priuationem in parte temporis esse molestiorem per
se, quia ex euentu secus contingere potest: nam potest contingere, vt prior posses-
sio longè maiores in eo, qui possedit, relinquat vtilitates, quàm ei afferat detrimen-
ta; vt censeo se babere de priuatione alicuius sensus. Demum addo: Si homo rectè Tertia di-
vsus est habitu, & secunda fortuna, melius ei est illam aliquandiu possedisse; At si stinctio, &
perperam ea est vsus, deterius censeri debet ac perniciosius. Ex his eliciuntur solu- assertio.
tiones rationum vtriusque partis.

D *Remedia pro Negligenda, Componenda & Lenienda Aduersa Fortuna. Cap. LIII.*

Mnis homo; & præsertim ille, qui Ciuilem ducit Vitam; quoniam in hoc
mortalium orbe quasi in Thearro Fortunę est collocatus, tenetur summo
pere illis armis esse munitus, quibus tela & ictus aduersæ fortunæ pro fa- Fortuna
cultate repelluntur: Hęc arma a nullo alio Habitu, prętęrquā a Prudentia, & Pruden
elaborata recipere valemus: Hęc sunt ea duo, quę inter se pro facultate pugnant, for tia inter se
tuna scilicet & prudentia; quorum vnum nititur obtundere, eneruare, ac prosterne pugnant.
re aliud: hęc lis est perēnis, quia solū in parte apparet victoria modo vnius modò alte Prudentiæ
rius, absolutè autē nequaquā: ambo hęc in solo hoīe locū habēt, in eoq; solo inter se Arma prę-
pugnāt. Prudentia, quæ Dux est salutaris nostrę pugnę, vt hostē prosternat, arma sua sertim ex
ex quatuor pręsertim quasi officinis depromit: Primò, ex conditione bonorum quatuor
desumun-
tur.

fortunæ: Secundò, ex conditione humanæ Naturæ: Tertiò, ex conditione pręsentis A
vitę: Demum, ex conditione exoptatæ victorię, ac eius oppositi.

Primũ caput Armorum Prudentiæ.

Dum ad primum armorum siue militiæ caput conuertimur, ad conditionem scilicet bonorum fortunæ; ex eo elicimus, ab animo pręclaro vilipendendam esse fortunam. Primo, quia preciosiora eius munera, vel terra sunt, vel ex terræ venis prodeunt; vt preciosi lapilli, & metalla: in vniuerso autem nil terra vilius est: & propterea pręferre nobis metalla & terrena, quæ natura pedibus nostris subiecit, conculcandaque dedit, est aduersari Deo, nobis, & Naturę. Insuper sunt inconstantia & fluxilia, in quibus nil firmi inuenire valemus; nec ea ex se sunt bona, sed sola eorum consumptio siue vsus, qui vsus exiguo tempore nobis competit: dum enim sumus pueri, paucis egemus, ac etiam dum senio premimur; maximè autem inseruiunt ętati medię, dum magis perturbationibus animi ducimur: quo tempore magis obsunt, quàm prosint: potius sunt instrumenta perturbationum sensus, quàm Virturum; frequentius nos deuiant a virtute, quàm ad eam nos dirigant, potius nos reddunt erga diuina negligentes, quàm diligentes; & inimicos Deo, quàm amicos. Perpendendum vnà B
cum Epicteto Stoico: in omni fortunæ euento, siue prospero siue aduerso, duas nobis offerri ansas, vnam boni, alteram mali: si euentum apprehendimus per ansam boni, omne erit nobis bonum; si per ansam mali, omne erit malum. Ideo monebat

Plutarchus.

Plutarchus; etiam ex inimicis, qui maximè omnium quęrunt nobis obesse, varias vtilitates elici posse; adeò vt nõ in rebus re vera malum præsertim sit positũ, sed in nobis: Si amittimus diuitias, minimè id malum censeri debet, dummodo simul exuamus auaritiam: Si amittimus dilectam puellam, cognoscemus non esse malum, dum modo simul repellamus intemperantiam: Nihil enim in attinentibus ad fortunæ bona interest, vel non habeamus, uel non optemus; nitendum potius est, vt ea perdamus, quàm vt nos ea perdant. Ea munera iure optimo nuncupantur Bona fortunę, vt indicetur non esse nostra, & propterea nos eorum non esse dominos, sed depositarios; nec valemus ea amittere, sed restiruere. Niti debemus pro facultate aurum illud nobis parare, quod non ex terra effoditur, sed ex cęlo deducitur, quo ditari expetebat Socrates; aurum nempe ignitum Sapientię, & Charitatis. Si dolor nos an C
git, non res dura censeri debet dolor, sed nos molles. Si timor mortis nos turbat, perpende; quòd ea lege in mundum venimus, vt moriamur: & si non ęgreferimus nos ante centum annos non fuisse; cur ęgreferre debemus, si post centum non erimus? Mors si censeri debet malum, id est commune & necessarium, & ex eo malo fortirudinis splẽdorem elicere valemus: Paucorum annorum numerus adęquat omnes: Non valet Fortuna obesse, vel prodesse homini; nisi homo sibimet obsit, vel prosit: Non itaque magnificienda, sed vilipendenda potius sunt fortunæ euenta. Propterea rectè cecinit Horatius.

Nil admirari propè res est vna Numici,
Solaque, quæ possit facere & seruare beatum.

Cum igitur vilia sint fortunæ munera; iure optimo nõ a viris sapientibus quęruntur, sed a vulgaribus & imperitis, nec Deus separatęq; mentes sibi ea seruarunt, sed exclu serunt a cęlo: Puri itaque animi ad cęlum properantes, ea negligere tenentur. D

Remedia nonnulla, ex Propria Hominis Conditione deprompta. Cap. LIX.

FIrma satis apparuerunt arma ex conditione munerũ fortunę deprompta: at solidiora fortè ea erunt, quę ex conditione hominis elicientur. Id, quod propriè hominem constituit; non corpus, sed Animus est; nec facultas eius mortalis, sed ęterna; per quam a iumentis & feris secernitur, & affinitatis nodo cũ separatis mentibus nectitur: ad quã conuersi inspiciemus, conditionẽ mẽtis eã esse, vt pręsit & dominetur mortalibus, nulli subiiciatur nisi soli Deo: eiusq; sedem non esse hanc mortalem, sed ęthereã, & propterea non de his, sed de illis teneri esse solicitam: nec ea esse magnifacienda, quæ cum terrenis nos ligant, sed quę soluunt nos ab eis, in cęlumque euehunt. Putandum est ducem optimum vitæ nostræ esse Sapientiam,

A pientiam, Prudentiam, & Probitatem; quibus si muniti fuerimus, nil mali poterit
nobis contingere. omnia enim mala ex oppositis prodeunt. Insuper, omnia tunc pen
debunt ex nobis; quicunque enim cupit omnia sibi subiicere, subiiciat se rationi: ita
patebit, quòd sibi quisque est proximus Deus. Mens cum sit diuina & immortalis,
sui natura supra fortunam collocata; non debet fortunam suspicere, sed despicere;
non debet per fortunę reuolutionem commutari, sed immota eam irridere, non de-
bet perturbatos eius vultus expauescere, sed intrepida vilipendere: non debet per
nubes, quas adducit, obscurari; sed eis supereminens nitidissima refulgere: non
enim mortales hæ affectiones turbant diuina, nisi diuina suam conditionem exuant.
Dum igitur homo ad interna, hoc est ad semetipsum confugiet, dum in Arce Sapien
tiæ & Prudentię se receperit, Fortunę incursiones paruipendere valebit; cum in For
tunę manibus sola externa sint collocata, non interna. Si finem hominis inspicimus;
ille non humilis est, sed sublimis; quem attingere non valent fortunę incursiones, nisi
a longe valde: nõ enim nati sumus, vt quasi pecudes his terræ fructibus vescamur, sed
B vt ingenio & arte a poculis Circes, Sirenarũq; cãtu incolumes pręseruemur, & per di
uinam facultatem mortali parti legem imponamus. Recordari & accuratè meditari Homo est
tenemur, nos esse Chaum ab Anaxagora excogitatum; cui Mens præest, a qua cun- chaus Ana
cta in ordinem redigi debent: quod nisi fiat, perniciosa confusione marcescimus. Me xagorę
ditari tenemur, nos esse Mundum Litis ab Empedocle decantatum: cui nisi Mens, Est Mũdus
amicitiæ caput, internam pacem largiatur; perennis controuersia competit. Insuper litis Empe
alta mente reuoluendum, nos dici, & esse paruos Mundos: quod ob hanc præser- doclis.
tim causam a Deo ordinatum esse censeo; vt moneamur perfectionem nostram in Cur facti
eo esse positam, vt cum magno mundo conformemur: in Magno Mundo præest sa- sumus par
pientia Dei, ita in nobis dominari debet sapientia nostræ mentis: in mundo terrena ui mundi.
subiiciuntur cęlo, & ab eo diriguntur; ita in nobis terreni sensus a recta ratione du-
ci, ac perfici debent: in mundo nil torpet ocio, & cuncta, cum pendeant a bono, ad
bonum aspirant; ita in nobis nitendum est, vt cuncta suo fungantur munere, & in
vnum finem, in quem sunt ordinata, conspirent: in qua constitutione, vt mundus
C semper, ita nos aliquandiu fęlicitate fruemur, nostrique opificis gloriam enarrabi-
mus. Quòd si etiam corpoream ac materiatam hominis partem consideramus, ei-
que tribuere volumus quod suũ est; inueniemus nudos in Regnum Fortunæ nos de-
scendisse, & propterea nunquam minus eo nos possidere, quod nobiscum attulimus:
si fortuna nos suis muneribus souet, gratias ei referre tenemur: sin autem, minimè
valemus iure eam damnare; nec, tanquam erga nos iniustam, ream ducere. His ac-
cedit, quod; si munerum fortunæ per singulos homines in æquas partes diuisionem
considerabimus; inueniemus nobis fortè maiorem competere portionem, ac ratio
Arithmetica exposcat, & plures inspiciemus nobis minus fortunatos, quàm fortuna-
tiores. Insuper, si naturam sequimur, si desideria nostra cum indigentia naturę con-
formamus, paucis egemus; si videmur egere multis, id oritur ex nostrarum cupidi-
tatũ exuperantia, nimiaque accretione: nemo moritur; cui bonum aliquod fortunę,
vt redundans, non supersit. Caueamus itaque, ne ob deprauatam opinionem dolea
D mus; in attinentibus enim ad fortunam tam miser est quisque, quam credit: nec ea
censeri debet miseria, in qua viri sapientes exultant, vera miseria vitium est, quod
in omni fortunæ euentu vitare valemus: Muniamus nosmetipsos Sapientia ac Pru-
dentia; & conspicuè tunc iudicabimus, fortunam ludo esse viro sapienti; e contra
verò insipientem esse ludum fortunæ.

Remedia ex Conditione Præsentis Vitæ, necnon ex Conditione Victoriæ. Cap. LX.

DVbitauit Pindarus, an hæc vita re vera sit vita, vel potius mors; Acade- Pindarus.
mici verò constanter asseruerunt, eam esse mortem, non vitam; & Plo- Plotinus.
tinus dixit, hoc quo claudimur corpus, dici σῶμα, quasi σῆμα & sepul-
chrum animæ: Si igitur ea est mors; non de morte, sed de vita te-
nemur esse soliciti. Quòd si etiam modo aliquo est vita; ea proculdubio

comparata cum futura, est vmbra, imago, & non sincera vita; nos autem non A
vmbram, sed solidam & veram vitam magnifacere tenemur; fortunæ munera, vt
re uera non sunt bona, sed boni vmbram præseferunt; ita non veræ, sed imagini &
vmbræ vitæ conducunt. Iure itaque Plato in Axioco, Aristoteles in dialogo ad Eude
Plato. Seneca. mum, Seneca, & alii multi viri sapientes (vt interim Theologos omnes silentio pre
tereã) incommoda huius apparentis vitæ latissimè numerarunt, attinentiaque ad
eam esse vilipendenda patefecerunt: descendimus nos in hanc vitæ vmbram, tan-
quam Athletæ in arenã, dimicaturi cum fortuna; vt ex victoria coronã gloriæ in vi
ta tranquillitatis consequamur: descendimus in tenebras, vt luce in mundo lucis fę
licius fruamur: descendimus tanquam Fortunæ scopi, & ille est cæteris præferen-
dus, qui prudentius valet; nedum tela vitare, sed ea contundere, ac sibi salutaria
reddere. Non itaque nos turbent pertinentia ad imaginem hanc vitæ, ad vitam li-
tis, & tenebrarum, nec de breui hoc cursu simus soliciti, sed vitam veram, sin-
ceram, lucem, tranquillitatem mentis, & seculum æternum magnifaciamus: Quę-
ramus portum, non dubiam nauigationem; quæramus patriam, non peregrinatio- B
nem, & recessum ab ea, quæramus sanitatem & sobrietatem, non inebriantia po-
cula Circes; quæramus Medicum, non occasiones ægritudinis; Reuertamur ce-
leres ad principium nostrum, non longè vagemur ab eo, & fortunam ad oppo-
sita deducentem negligamus. Quod esse faciendum cumulatè iudicabimus, si ad
Quartum genus prę sidiorum. quartum præsidiorum caput conuertemur: dum enim considerabimus, quàm sa-
lutaris sit de fortuna victoria, quàm perniciosum sit ei succumbere; alacriores pro-
culdubio, ac robustiores accingemur ad pugnam. Bella & pugnæ, quò sunt maiores,
eò præclariorem pariunt victoriam; magna est pugna inter Fortunam, & Prudentiã
iure optimo præclarissima censeri debet victoria: pugna est non de eo, quod parui
refert, sed de summa rerũ; agitur enim de summo hominis bono. Ex victoria Pruden
tiæ summum consurgit Prudentis hominis bonum; ex victoria Fortunæ prodit ca-
lamitas, & summum malum: In victoria Prudentiæ consideratur honestum, vtile, &
verè delectabile; in opposito opposita inueniuntur. Superare fortunam re vera hone
stum est; quoniam id fieri non potest, nisi virtutum ope, quarum actiones omnes C
sunt honestæ: & præsertim; quia dum superatur fortuna, dominatur Mens; dum for
tuna succũbit, corpus subiicitur, animus & recta ratio dominatur & præest; in qua
dispositione id totum, quod honestum dicitur, est collocatum. Insuper ex ea victo
ria eximia vtilitas consurgit; victor enim corona gloriæ honestatur, tranquillitatem
consequitur, summoque bono fruitur: ex opposito prodeunt innumera damna. Nam
qui fortunæ succumbit. si per secundos euentus nimium lętatur, per lætitiam impru
dentior redditur, & minus cautus: si per aduersos nimium tristatur; querimoniæ
non prosunt, lachrimæ turbant consilia, & nos prędam reddunt doloris. Recorda-
ri debemus; quòd fortunæ succumbere, non viri, sed effæminati animi est, non in
genui & nobilis, sed vilis, non sapientis, sed insipientis, non adulti, sed pueri. Dum
enim animi magnitudine, tolerantia, & fortitudine, fortunam vicerimus; splendi-
dissimè fulgebimus: veluti splendidissimè refulsit Socrates, sibi paratam mortem hi
lari animo ferens: refulsit Epictetus, qui destitutus fortunæ muneribus tranquillam
ducebat vitam: refulsit Anaxarchus, qui in mortario contusus exclamabat, Con- D
Tria, quæ maximè optantur. tunde quantum velis, Anaxarchum nunquam contundes. Tria sunt, quę maximè
optari solent, a nauta portus, a peregrino patria, a seruo libertas: Homo per mortẽ
quæ maximum est malorum corporis, ex mari & fluctibus mundi in portum tendit,
ex dubia peregrinatione in patriam, ex carcere in libertatem prodit, demum nil repe
ritur, quod nos magis honore, gloria, & fama dignos reddat hac salutari Victoria.
Quæ quàm sit iucunda, animoque ingenuo dulcis & grata; tantum abest vt possit
exprimi verbis, vt vix possit concipi mente: nil enim animo rectè formato iu-
cundius contingere potest; quàm sua prudentia vicisse fortunam: cæteræ vi-
dentur tantum, non autem re vera sunt voluptates; hæc verè & propriè volu-
luptas est: cæteræ sunt iucũdæ ob deprauationem hominis, hæc ex sui natura: cæte-
ræ sunt permixtæ cum molestiis & doloribus, hæc pura & sincera est. Et quid iucun-
dius ingenuo animo gloria, honore, & fama esse potest? Quid gloriosius, quàm
in Regno fortunæ vicisse fortunam? in Sylua insidiarum fortunæ cepisse fortunam?

in

A in Theatro fortunã duxisse fortunæ captiuam? in Tyrannide fortunæ insanum Tyrannum iugulasse? Si enim iucundum nobis est, nosmet a Tyrannide sensuum, patriam a Tyrannide iniusti viri, liberasse: longè gratius esse debet. Mundum, communem patriam, a Tyrannide fortunæ (vt ad eum pertinet) reddidisse incolumem, O quàm præclara & gloriosa est eius hominis lętitia: in quo, cum prostrata sint omnia ad naturam & fortunam pertinentia, Animus tamen superest erectus, refulget inuictus; & inuitis cæteris, propria virtute sibi coronam & gloriam comparat. Colligamus itaque cum Platone, non esse optandũ vt cuncta nobis succedant ad votum, sed vt desideria nostra rectæ subiiciantur rationi: Colligamus cum Aristotele, non esse præsertim optanda munera fortunæ, sed summopere laborandum; vt per ea, quæ sunt nobis bona, ea, quæ sunt simpliciter bona, reddantur bona nobis. Addamus nos quoque, summopere enitendum esse, vt euadamus fures bonorum fortunæ: fures tunc dicimur, dum bona alicuius ex eius manibus surripimus: enitendum est expoliare fortunam, & eius bona ex eius manibus auferre; quod fęlicissimè B consequemur, dum ea in congruentem Virtutum vsum conuertemus: rectè enim dicitur. Euadere debem⁹ legitimi fures.

Extra fortunam est, quicquid donatur amicis.

Pariter non amplius est in fortunæ manibus positum, quod in virtutum vsus effunditur: & frequenter memoria repetendum est in omni cum fortuna certamine, quòd fortuna fortes metuit, ignauos perterrefacit, opes auferre potest, at non animum; homo a fortuna non vincitur, nisi ipse semetipsum ignauiter victum tradat. In hoc singulari Prudentiæ cum Fortuna certamine, nunquam debet prudens se victum Fortunæ tradere: sed potius acriter pugnando, Heroico animo vitam hanc mortalem, in qua ius aliquod fortuna habet, ei derelinquere; & immortalem cum sui gloria tranquillo animo amplecti, supraque fortunam exultando eleuari. Singulare certamen fortunæ & Prudentiæ

✻

FRANCISCI

PICCOLOMINEI

SENENSIS

VNIVERSAE PHILOSOPHIAE

DE MORIBVS

GRADVS NONVS.

DE SVMMO BONO. B

De fine Virtutum, nempe de Summo Bono. Cap. I.

Foelicitatem interna quadam Naturæ commotione expetere profectò noui omnes, fœlicem verò in hoc mortalium orbe hactenus neminem noui: nam qui Vulgo fœlices fortunatiue dicuntur, tam longè a vera fœlicitate absunt, vt a Sapientibus infœlicissimi omnium iudicentur. Propterea non iniuria mirari, & ad Fœlicitatis indagationem excitari summopere debemus: vt cognoscentes, an vniuersum hoc hominis bonum sit, natumq; sit a nobis acquiri; iudicemus, an ea animi nostri ad id propensio sit inanis: cognoscentes quid sit, ordinata ad illud congruenter inueniamus, & disponamus: ac demum percipientes quale sit, magis indies ac magis ad C eius indagationem dirigamur & animemur. Huius enim cognitio adeò homini est accommodata, & tam magnum ad vitam rectè instituendam affert momentum: vt ea destituti, nedum ignoremus, quò tendamus; verùm insuper nec rite homines, nec mentis compotes iudicari mereamur. Verùm quia, cum præstantia, tum vtilitas eius, adeò sunt conspicuæ, adeoq; in hominum animis ac appetitionibus insertę, vt nil clarius pro illis illustrandis dici possit; propterea (prætermissa earum explicatione) ope immensi boni, sine quo nil boni de eo dicere valemus, ad disputandum de summo bono accedam: Vos autem fœlices mentes, quę seorsum a corporis vmbra essentiam boni continenter inspicitis; dignemini animi oculum, summi boni filium, & propterea uobis affinitatis necessitudine coniunctum, ad sibi parati boni indagationē excitare, excitatum eleuare, eleuatumque ad communem parentem conuertere.

De Nominibus Summi Boni. Cap. II. D

Summum bonum, ob varias eius conditiones distinctasq; relationes, variis (Pręsertim a Gręcis) designatum fuit nominibus: quæ quamuis frequenter confundantur, habent tamen significationes distinctas & proprias. Commune eius nomen est τὸ ἀγαθόν, ideo & bonum, & ipsum bonum, & summum bonum nuncupatur: cuius nominis ratio ex se conspicua est. Insuper nomine magis proprio εὐδαιμονία dicitur, propterea inquit Arist. in 1. Mora. Nic. cap. 4. De nomine quidem igitur inter plurimos ferè conuenit, εὐδαιμονίαν enim & multitudo, & eruditi homines appellant, &c. Ratio huius nominis ex opinione Arist. est; nedum, quia prudentia ducens ad summum bonum est vnicuique bonus Dęmon: verùm insuper, quū ex eius sñia optimi Dęmones sunt separatę mētes; vel conditio quædam eminens humanę mentis, per quā ad diuina eleuatur, cuius perfectio εὐδαιμονία dicitur. Hoc dixit Arist. in 2. Topicorum loco 19. inquiēs, ex sñia Zenocratis animā studiosam vnicuique esse Dæmonē. Propterea Porphyrius ex relatione Iamblichi in libro

Summum bonum.

Eudęmonia.

A bro de Mysteriis sectione 9. cap. 8. existimauit Larem siue Dæmonem esse supremam animi partē, nempe mentem; eumque beatum esse dixit, qui eam obtineret sapientem: ex opinione verò Platonis dici potest εὐδαιμονία, quatenus Viros fęlices optimo regi & duci Dæmone existimauit; sępe enim apud Platonem de Dæmonibus hominum ducibus fit mentio. Tertium nomen summi boni est μακαρισμός, siue beatitudo, ita nuncupatum a lætitia eius comite. Prisci enim τὸν μακάριον, idest beatum ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, hoc est à maximè gaudendo deduxerunt; vt 7. Mora. Nico. cap. 11. asseruit Arist. Hæc duo nomina nuper relata Deo præsertim, secundo loco hominibus Deum ęmulantibus, conueniunt: ideo inquit Arist. in primo Moralium Nico. c. 12. Deos μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν, & homines maximè diuinos μακαρίζομεν. Magis propriè tamen Deo tribui videtur μακαρισμός, hominibus εὐδαιμονία, dum supra communem naturam hominis eleuantur; Deus autem supra Dæmones collocatus est. Archytas Pythagoręus in libro de viro bono & beato (referente Stobæo sermone primo) hunc statuebat ordinem: primò dicebat virum probum constitui per Virtutem, cui competit laus; μακαρισμὸν dixit consurgere ex copia bonorum fortunæ, quam εὐτυχίαν dixit; ex macharismo & probitate dixit constitui εὐδαιμονίαν: & propterea, demptis fortunæ & naturæ bonis, dixit seruari probitatem, at nō macharismum, neq; εὐδαιμονίαν. Sed eum mittamus. Quartum nomē est εὐτυχία, hoc est secunda & valde prospera fortuna, cui aduersatur δυστυχία, hoc est fortuna aduersa: ideo Arist. in 2. physicorū cont. 58. inquit, εὐτυχίαν vel eandem esse cum fęlicitate, vel ei proximam. Ratio huius nominis est: vel quia nonnulli in copia bonorum fortunę summum bonum collocarūt: vel saltem ex sententia Arist. quia ea sunt instrumenta, sine quibus homo non valet esse Fęlix: Vel demum quia (vt notauit Simplic. in 2. Phy. cont. 67.) vbi locum habet distinctio, participatio, & adeptio, ibi consideratur etiam fortuna, quare adeptio summę perfectionis, ea ratione εὐτυχία dici poterit. Quintò fęlicitas dicitur εὐπραξία, hoc est proba actio; vt in 2. phy. 58. testatur Arist. Ratio est; quia in actionis probitate collocatum est summum bonum, vt in primo Moralium Nic. sentit Arist. Sextò nuncupatur in primo Moralium Nicom. cap. 8. εὐζωΐα, quasi vitæ rectitudo, & vita bene acta, Actio enim proba est vita hominis optima: Propterea Plotinus En. prima lib. 4. cap. 3. ex eo, quia soli homini inter mortalia integra completaque vita conuenit, colligit ei soli competere fęlicitatem. Hęc sunt nomina fęlicitatis potiora. Marsilius Ficinus, Vir apprime doctus, in Euthydæmi Argumēto dixit εὐδαιμονίαν significare cognitionem boni, εὐτυχίαν adeptionem, εὐπραξίαν verò vsum: at ipse nomina quædam principalia prætermittit; nec constat ratio, cur εὐδαιμονία cognitionem potius quàm possessionem significet.

Macharismus.

Prospera Fortuna.

Proba actio.

Optima uita.

Ficinus.

Diuisio Fœlicitatis. Cap. III.

FOelicitas, quia moralem omnem conditionem despicit, perāgustè & obscurè admodum in mortalibus inspicitur, in sua tamen sede splendidissima fulget: propterea nobis eam perquirentibus multiformem se offert. Primò enim naturę ordine nobis occurrit fęlicitas Dei; qui solus sui essentia est talis, & potius est ipsa beatitudo, quàm beatus: Vt enim inquit D. Augustinus 3. de Trinitate cap. 10. Deus sine qualitate bonus, sine quantitate magnus est: non alio bono bonus, sed omnis boni bonus. Hanc sequitur fęlicitas separatarum Mentium. At hæ non sunt pręsentis considerationis, nam sermo futurus est de summo hominis Bono: Quod adhuc dupliciter considerari potest; vel post mortem in alia Veriore vita; vel in hac, via potius, quàm vita. Insuper, si in alia vita consideratur: id considerari potest vel ex sententia Academicorum, qui de summo bono, & miseria defunctorum, varia leuiter finxerunt potius, quàm firmiter explicarint, vt ex Phędro, Phędone, Gorgia, 10. de Rep. aliisq; dialogis conspicuum est, in quibus si quid firmi reperitur, ex sacris litteris depromptum est: vel constanter & certè id facere cupimus, & hoc cumulatè soli nostri Theologi, munere diuinarū reuelationū, sunt assecuti, quare ab eis id petendū est: Vel demū q̄rit̄ summū hominis bonū, natū ei cōpetere; vt mortalē uitā ducit, huiusq; inferioris orbis est incola: quod eminētiorē gratiam nō exposcit, sed uiribus ꝑ naturā nobis cōpetētibus natū est acquiri; vt de eo loquuti sūt Peripatetici: de quo

D

Fęlicitas Dei.

Separatarum Mentium.

Hominis fœlicitas duplex.

Fœlicitas huius uitæ.

solo institutum meum est verba facere. Quod summum bonum adhuc duplex est; A
vnum Ciuile in primo Moralium Nicomachiorum præsertim declaratum, alterum in
Contemplatione positum, de quo in decimo Moralium agitur: ego de vtroque ex Pe
ripateticorum sententia verba faciam.

An Homo in Hac Vita valeat esse Fœlix. Cap. IIII.

Quatuor opiniones.

Agna & satis ardua est altercatio; an homo mortalem hanc viuens vitam,
valeat esse fœlix: qua de re quatuor præsertim mihi occurrunt opiniones.
Nonnulli in hac sola vita nobis competere summum bonũ existimarunt;
vt Epicurei, Stoici, & Peripatetici. Alii in alia tantum, vt Theologi; in
hac enim vita, quasi via, solam dispositionem & spem summi boni posse viro probo
competere affirmarunt: vt D. Paulus ad Romanos 8. Spe salui facti sumus: Quæ
congruens dispositio nonnunquam fęlicitatis nomine denotatur, sumpta denomina
tione a fine, & propterea dicitur fęlicitas, non absolutè, sed Viatoris; quasi via ad B
eam, quæ pręmium erit. Quidam in vtraque vita putarunt reperiri fęlicitatem, vt Pla
to in Epinomide, hoc est appendice legum, visus est existimasse: qui tamen parum a
nostris Theologis dissentit, solam enim fęlicitatis vmbram huic vitæ competere pos

Plato cum Theologis in parte cõsentit.

se existimauit; dissentit tamen, quia etiam in hac vita censet posse homini compete
te per rationum ac idearum essentiam connexionem cum ipso Deo. Alii demum nul
li humanæ vitæ posse summum bonum competere affirmarunt: non futuræ, quia
eam non nouerunt: non præsenti, quoniam turbatur variis miseriis & calamitati-
bus. Nonnulli itaq; renuerunt, alii affirmarunt in hac vita posse homini summum bo

Homini vitã hanc uiuenti non competere summũ bonum.

Ratio prima.

num competere. Pro parte renuentium hæc se offerunt potiora fundamenta. Et pri
mò: Vnumquodque eo in loco versari inueniriq; debet, qui eius naturæ & condi-
tioni est accommodatus, Mortalis hic orbis non est loco summo bono accommoda-
tus; Non itaque in eo inueniri potest: Assumptum ex multis patere potest: Fęlicitas
enim est Diuinorum ęternorumque affectio, hęc sunt terrena & mortalia: ea est exi
mia tranquillitas, Lux sincera, lætitia pura, Vita ex se satis, affectio solida & constãs; C
hęc sunt materies litis, vmbræ tenebricosæ, voluptates cum dolore permixtæ, ima-
go mortis, orbis demum ex fluxu ac inconstantia quatuor Elementorum cõflatus; in
quo (vt monuit Plato) quasi in Antro solæ volitant vmbræ rerum, quas nos non as-
sueti res serias inspicere, veras esse existimamus: Summum bonum exemptum est
ac liberum a reuolutione fortunæ; hic mortalis Orbis in fortunæ manibus adeò est
collocatus, vt inconstantissimè ab ea turbetur & agitetur: Non enim fortuna & fœ-

Ratio secũda.

licitas in eadem sede morantur. His accedit: quòd, dum humanam vitam confide-
ramus; tot miseriis obnoxiam, tot calamitatibus implicitam, tot perturbationibus
agitatam inuenimus; vt facilius iudicemus, in tenebricosa nocte Solem, quàm in ea
summum bonum inspici posse: Præterea Flentes hanc vitam auspicamur; mox fal-

Ratio tertia.

laci quadam vitę Vmbra delusi, certa morte nos delirasse monemur. Quod si accu-
ratius iudicare exoptamus, memoria repetamus eorum vitas, qui in fęlicium serie
fęliciores celebrantur; ita enim inspiciemus, nil in eis pręter inanem Auram, præ-
ter vmbram & fumum extitisse: firmas iudicabimus eorum miserias; inconstantia D

Rõ quarta.

verò & lubrica, quæ vmbram fęlicitatis præsetulerunt. Similiter inueniemus; quò
opulentiores sunt homines, quò in eminentiores dignitatum gradus sunt eleuati; eò
grauioribus curis premi, magis timere, vitæ esse cupidiores, magis mortem ægre-

Ratio quĩta.

ferre: adeò vt longissimè a tranquillitate, summi boni propria, vitam traducant. In-
super; Si animantium conditiones perpendimus, nullius vitam infęliciorem inue-
niemus vita hominis: Iumenta & ferę solùm a pręsentibus corporis incommodis in
festantur: Homo; nedum corporis, sed animi; nedum sensuum, sed mentis; nedũ
pręsentibus, verùm insuper & pręteritis & futuris calamitatibus perturbatur: Adeò
vt non insipienter quidam conquereretur, quòd a mentis alienatione curatus fuis-
set, tunc enim solùm ab humana miseria se fuisse solutum asseuerabat; dum Mentis
non erat compos: Quod lucidissimè constat, dum primam nostrę Vitę ętatem men
tis impotem cum aliis comparamus, ita enim fœlicem illam nobis cum Iumentis cõ
munem, alias hominis proprias miseras nuncupare consueuimus. Propterea refert

Stobæus

A Stobæus Sermone 96. dixisse Aristotelẽ: Quid enim est homo? Imbecillitatis exemplum, temporis spolium, fortunæ ludicrum, iacturæ imago, inuidiæ & calamitatis trutina; reliquum verò pituita & bilis. Et Boetius in secundo de Consolatione inquit: Quis est ille tam fœlix, qui cum dederit impotẽtiæ manus, statum suum mutare non optet? inest enim in singulis, quod inexpertus ignores, expertus exhorreas. Ideo inquit Beatus Bernardus: Nunquam in honore sine labore, nunquam in prælatione sine tribulatione, nunquam in sublimitate sine vanitate, quis esse potest. Nam (vt rectè considerauit Plato in Phædone) in hoc mortalium orbe contraria ita sunt iuncta, vt nequeat homo recipere vnum sine altero. Præterea, id ipsum hac alia via, & ratione ostendi potest: Fœlicitas dicitur soli menti competere, & homini, vt particeps est eius; Humana Mens vel æterna est, vel mortalis: Si mortalis, profectò non est capax summi boni, quod æternorum & diuinorum est affectio: Si æterna; quis adeò delirabit, vt summum bonum rei æternæ, in breui vitæ cursu, in actione mortali, in complicatione cum corpore egeno & fluxili, reperiri posse existimet?

Sententia Aristotelis. Boetius. B Bernardus. Plato. Ratio sexta.

B Hanc sententiam ea latissimè confirmant, quæ de humana miseria exactissimè a variis fuere relata; & præsertim a Platone in Axioco; necnon a Plutarcho in eo libro, in quo vitam hominis brutorum vitis miseriorem ostendit. Prẹterea, perpendamus eius conditionem, in quo præsertim Peripatetici censent summum bonum esse collocatum: inquiunt, id esse contemplationem. At quis est, quem lateat, quàm tenuis sit humana scientia? quàm exiguum id, quod scimus; dum confertur cum his, quæ ignoramus? quàm leuibus opinionibus irretiamur? quàm parum in nostris vel alienis inuentis cõquiescamus? quàm semper noua quẹramus, & nunquã addiscendi desiderium expleamus? quam sẹpe cupiamus potius videri sapientes (Sophistarum more) quàm esse? Adeò vt potius præclara quædam ac illustris miseria, quàm seria fœlicitas; potius inanis ambitiosaque occupatio, quàm vera tranquillitas, ea nuncupari mereatur. Firmius insuper hæc omnia confirmantur; dum consideramus, quàm leui ratione Aristoteles in primo Moralium Nicom. homini competere fœlicitatem conatus sit patefacere: id enim ex eo colligebat; quia in humanis

Ratio septima. Rõ octaua. Ratio nona.

C actionibus debet vltimum dari, quod sui gratia optetur, cætera vero in gratiã eius; ne in infinitum in finibus detur progressio, ac ita inanis sit appetitio nostra. Hẹc est ostensio Aristotelis, cuius leuitas ex eo patet; quia similiter possemus ostendere, iumentis, feris, & lapidibus, fœlicitatem conuenire: nam eorum quoque appetitio non debet esse inanis; & finis vltimus eis debet esse destinatus, in quo requiescãt: quod seruari conspicimus; cuncta enim per naturam in finem sibi destinatum tendunt, vt grauia ad centrum, leuia ad locum supernũ: quem finem frequentius consequuntur, firmiusque in eo hærent, quàm faciant in suo homines; minus enim a variis incursionibus appetitionibusque turbantur ac dimouentur: Et ratio est, quia solus homo internam habet rationis & sensuũ litem; per quam, dum ab externo non turbatur, ipse intrinsecus semetipsum infestat & turbat. Præterea, fẹlicitatẽ manifestissimè euertunt variæ de summo bono Philosophorum sententiæ, quæ ex dinumeratione Marci Varronis in ducentas octuaginta & octo multiplicatæ sunt. Cũ enim nil firmi in hoc mundo inueniant, in quo summum bonum collocent, & tamen in-

Ratio decima.

D terna quadam Mentis diuinatione ad illud aspirent, varii varia satis inania accipiũt: & frequenter iidem, sui erroris conscii, vario modo affecti, sententiam mutãt; nec sibi constãt: sed (vt fatetur Aristoteles) egestate pressi in diuitiis, morbo grauati in sanitate collocatum existimant; adeò vt sua opinionum inconstantia inconstantiam summi boni in hoc mortaliũ orbe constantissimè manifestent. Demum, nulla circumfertur alicuius sectæ Philosophorum de summo bono sententia, quæ in aliarum sectarum scholis non damnetur ac reiiciatur. Quare: si nemo opinionis suæ est congruens iudex; ac id est probabile, quod a pluribus sapientibus approbatur; cum singulæ Philosophorum de summo bono sentẽtiæ a cæteris sectis, quæ sunt iudices plures & congruentiores, damnentur: iure colligere valemus, opiniones omnes Philosophorum de summo bono esse inanes & falsas; nec alia de causa, nisi quia apud nos id quærunt, quod a nobis longissimè distat.

Ratio undecima.

Osten-

Ostenditur Homini, & ei soli inter mortalia, esse natum competere Summum Bonum. Cap. V. A

SAtis firmæ, experientiæque cõsentaneæ, apparuerũt rationes illæ, quæ a mortali hac vita summum bonum auferebant: firmissimis tamen rationibus hominem esse summi boni capacem ostendere valemus. Quarum prima ex quodam diuinitatis interno contactu, ex quadam mentis diuinatione, ex quadam communi per naturam hominum appetitione colligitur: Omnes enim homines recte per naturam affecti, diuinantur, vaticinantur, communique consensione affirmant; hominem esse animal natum beari, finem hominis esse summum bonum: propterea in omni actione, omnique vitæ nostræ gradu & conditione; id optamus, id quærimus, nullo alio replemur, in nullo requiescimus: Quæ diuinatio, appetitio, instinctusque naturæ nobiscum ortus & educatus, inanis & redundans iudicari non debet; Deus enim & Natura nil faciunt frustra, primo cœli, B textu 32.

[Margin: Hominem esse capacẽ summi boni. Ratio prima.]

[Margin: Ratio secũda.] Secundo idipsum colligere valemus ex natura & condirione humanæ mentis, ex qua hęc construitur ratio: Homo, & solus homo, est mentis particeps: homo igitur, & homo solus, est natus beari. Conspicuum est assumptum. Cõsequentia deducitur accipiendo id, quod ab Aristotele decimo Moralium Nicom. cap. 8. asseritur: nempe vniuersam Deorum vitam esse Beatam, & summum bonum esse affectionem Diuinarum mentium; cæteris autem eatenus competere, quatenus in eis refulget imago quædam actionis separatarũ mentium: cum aũt homo Mente conueniat cum separatis mentibus, & munere eiusdem valeat ratione aliqua Deo reddi similis, æmulari actiones eius, & cum eo cognitione & voluntate iungi, iure etiam munere Mentis valet assequi summum bonum.

[Margin: Confirmatio.] Quod etiam confirmatur: quia summum bonum est vita optima; & propterea ei natum est competere, cui conuenit principium optimæ vitæ: at homo est Mentis particeps, quæ principium est vitæ optimæ: quare necesse est, vt etiam sit particeps summi boni, Vita enim optima ab optimo & supremo animæ gradu pendet, huiusmodi autem est ratio & mens. C

[Margin: Plotinus.] Propterea rectè Plotinus in libro de Fœlicitate affirmauit, perfectam veramque vitam in mente vigere; cæteras vero imperfectas esse, vitæque imagines, & non vitas potius quàm vitas.

[Margin: Rõ tertia.] Insuper eadem sententia confirmari potest rationibus sumptis ex conditione summi boni: Summum enim bonum, quod rebus per participationem competit, nil est aliud, nisi eleuatio supra mortalem conditionem, & ascensus ad summum vniuersi bonum, quod sui essentia bonum est: at homo munere mentis hoc assequi valet; natus enim est inordinatas affectiones componere, mortalia negligere, æterna magni facere, & ad primum principium eleuari, ex quo sine medio pendet. Insuper, Summum bonum est iucundissimum: iucundissima pariter est honesta actio, quæ a ratione & mente proficiscitur; nec varii fortunæ euentus, rectè compositi animi valent turbare iucunditatem.

[Margin: Rõ quarta.] Insuper vti valemus rationibus desumptis ex conditionibus hominis: Homo per mẽtem est proximus Dei filius, quare debet esse hæres bonorum eius; huiusmodi est summum bonum: Homo per rationem & mentem liber est, & solus naturæ lege in hoc mortalium orbe est natus D imperare, cum sit particeps cognitionis honesti & rerum Diuinarum, vt in decimo Moralium Nicom. cap. 7. testatur Philosophus; libertas autem, imperium, & summum bonum, se consequuntur, & in eodem nata sunt fieri. Hinc patet ratio; cur solus homo, non iumenta, non feræ, Mundi ciuis cuncupari mereatur: solus enim homo est rationis & Mentis particeps, quam sequitur libertas, & libertatem sequitur imperandi facultas.

[Margin: Solus homo est mũdi ciuis.]

[Margin: Rõ quinta.] Pręterea: Cum homo sit paruus mundus; est necesse, vt in eo cuncta refulgeant, quę in magno inueniuntur: quorum principale est summum bonum: & pręsertim, quia paruus mundus est; nedum ob communem rationem, quia partem habet omnium, quę continentur in mundo; verùm pręsertim, quia vitam omnem cum iumentorum, tum diuinam viuere valet: est autem necesse, vt in mundis omnibus cuncta inueniantur, modo tamen singulis accommodato, omnia enim sunt in Deo, sed modo Diuino; cuncta in cęlo, at modo cęlesti; cuncta pariter in homine, sed modo quodam humano: debet itaque in homine, paruo mundo, Munere

A nere mentis Deo proportione respondentis, natum esse summum bonum inueniri.
Præterea communis & approbata est regula, in his mortalibus opposita esse nata fie- Rō sexta.
ri in eodem: at homo solus (omnium consensione) in hoc mortalium orbe extre-
mæ miseriæ est particeps, nam uitiosus omnium miserrimus iudicatur: quare simi-
liter homo, & solus homo, est summi boni compos; non enim ad solam miseriam
& calamitatem natus & educatus censeri debet. Iure igitur cum Aristotele in primo
Moralium Nicom. & cum Platone in appendice legum, colligere valemus: homi-
nem hanc vitam viuentem; rarò tamen, & summa cum difficultate; posse esse fœ-
licem.

Resolutio Difficultatis. Cap. VI.

EX hactenus dictis duo satis conspicua colligere valemus: Vnum est, quod Duo, q̄ ex dictis colliguntur.
homo est natus assequi summum bonum: Alterum est; in hoc mortaliū
orbe summum bonum exactum, sincerum, omnique ex parte perfectum
B (vt conuenit separatis Mentibus) inueniri nō posse. Propterea nunc com
ponens pugnantes partes, vniuersæque difficultati satisfaciens, duo accipio: Vnum Primum quod accipitur.
est, vitam hanc mortalem dupliciter considerari posse; primò, vt viam ad futuram
vitam; secundò in se, vt definitum quendam vitæ gradum: Insuper accipiendum Alterum.
est, summum bonum esse duplex; vel absolutè sumptum omniq; ex parte perfectū;
vel consideratum cum contractione, quatenus Menti cum re mortali complicatæ
competere potest. Ex his quatuor elicio assertiones. Prima est: In hac vita conside- Prima assertio.
rata vt via ad futuram, solum spe, non absolutè est natum inueniri summum bonū.
Ratio est: quia summum bonum; non in peregrinatione, sed in patria; non in cur- Ratio eius.
su, sed in termino cursus; non in pugna, sed in victoria reperitur: est enim corona,
& præmium. Altera est: In hac mortali vita in se considerata, summum bonum ab- Secūda assertio.
solutè perfectum (vt separatis mentibus competit) non est natum inueniri: Hoc
ostendebant rationes in præcedentibus formatæ. Tertia assertio est: Homo hanc vi- Tertia assertio.
tam viuens, est natus assequi summum bonum; non omni ex parte perfectum, sed
C quatenus menti cum re mortali complicatæ competere potest: quod non est sum-
mum bonum, dum comparatur cum summo bono futuræ vitæ; sed est summum
bonum, quia est imitatio eius, & quatenus comparatur vita mentis & rectæ ratio-
nis cum ea cæterarum partium animæ. Postrema assertio est: Iumenta & feræ non Quarta assertio.
sunt natæ assequi summum bonum, nec in prima, nec in secunda significatione sum-
ptum: Ratio est, quia mente, ratione, perfectaque vita carent, cuius summum
bonum est affectio. De hoc igitur summo bono in hac vita considerato, quid &
quale sit, verba facere debemus. Et rationes, quibus id euerti videbatur, so- Quō sint diluēdę aduersæ rationes.
lùm ostendunt; id vix, cum difficultate, obscurum, nec omni ex parte perfectum
inueniri posse; hic enim mortalis orbis non est sedes accommodata pro sincera &
pura fœlicitate. Calamitates, incommoda, miseriæque omnes, quibus huma-
na natura est obnoxia; patefaciunt Hominem esse participem summi boni, cum
opposita in eodem nata sint fieri: non enim cēsendum est hominem, qui natura cun
ctis animantibus præstat, solùm sui diuinitate & præstantia miserias, non summum
D bonum esse natum assequi. Si leuem iudicamus eorum celebrem vitam, qui inter fę-
lices numerantur; id accidit: vel quia illi potius ex vulgi quàm sapientum opinione
fuere fœlices, nam (ex relatione Aristotelis) interrogatus Anaxagoras, quinam ho- Anaxagorę sentētia.
minum fuere fęlices, eos minimè omnium fuisse fęlices respondit, qui dignitatibus
elati, ab hominum multitudine fęlices iudicati fuere: vel fuit leuis, si cum summo
alterius vitæ bono comparatur. Insuper; Si humana vita cum ea iumentorum com
parata, videtur miserior: id oritur ex hominum deprauatione, ex præpostero vsu
suarum facultatum; ac demum ex eo, quia solus homo est natus esse fęlix, & finē po-
stremum assequi: ob id enim nunquam est sua sorte contentus, nunquam explet sua
desideria, nunquam requiescit, quousque illum non fuerit assequutus; quem tamen
in hac vita paucissimi, obscurè, & cum difficultate attingunt. Propterea vnà cum
Platone in sexto de Legibus Aristoteles in primo de Republica cap. 2. necnon in se-
ptimo Moralium Nicom. cap. 6. affirmat hominem perperam educatum deteriorem
esse omni fera. Ostensioni sumptæ ex Mentis æternitate respondeo, humanam Men-
rem

tem proculdubio immortalem esse: si enim morti esset obnoxia (vt Alexander, Epi A
curus, Galenus, & multi Stoicorum putarunt) non secus homo, ac iumenta, esset
capax summi boni: cum verò immortalis diuinaque sit, vbicunque reperiatur, ful-
gere; & conditionem suam diuinam, vel clarius, vel obscurius, valet patefacere.
Immo hæc humanæ Mentis ad summum bonum facilitas, insertumque summi bo-
ni in ea desiderium, conspicuum est argumentum diuinitatis immortalitatisq; eius.
Quæ sit vis rónis Aristotelis. Neque etiam paruipendenda est ostensio, qua Aristoteles in proœmio Moralium Ni
comachiorum nititur ostendere, homini natum esse competere summum bonum,
qui est finis vltimus solùm sui gratia optandus, ne in infinitum detur progressio, &
inanis reddatur appetitio eius. Et dum instabatur: quia pari ratione licebit ostende
re, iumenta & feras summi boni esse capaces: Respondeo, longè variam esse ratio-
nem de feris, & de homine. Feræ solùm instinctu naturæ in finem quendam proxi-
mum ad corpus pertinentem diriguntur ac trahuntur: quem finem nec ipsæ sibi pr̄e
scribunt, nec frequenter cognoscunt; sed solum media quædam percipiunt, quæ
sensibus corū se offerunt: hinc iumenta & feræ dicuntur operari per naturā, & ad B
vnum solum tendere. At homo propria voluntate in finem postremum tendit, pro-
pria ratione illum quærit; ac cuncta exactè cognoscit, in quæ dirigitur: propterea
nunquam requiescit, quousque postremū finem non inuenerit; in quem inspiciens,
media cuncta in eum congruenter dirigere valet. Iumenta & feræ corpore, & ap-
petitu sensuum in proximo quodam fine requiescunt; cum enim non sint natæ vlti-
mum finem assequi, ideo neque illum cognoscunt, nec expetunt: hinc iumenta in
hominem; homo in solum Deum, vt in finem absolutè vltimum, dirigitur. Incon-
stantia autem & varietas opinionum de summo bono, non ex eo pendet, quia non
detur; sed quia vix, & obscurè, in hoc orbe refulgeat: ac insuper, id pendet ex va-
rio vitæ generæ, variisque hominum affectionibus; vt in primo Moralium Nicom.
monuit Aristoteles: at nos, non quid multi, sed quid sapientiores dicant, conside-
rare debemus: Sapientes autem de hoc conuenere, quòd in bonis animi sit colloca-
tum; & cuncti summum bonum considerarūt in quadam relatione ad primū, quod
est ipsum bonum. Colligamus itaque, nil in mortalium orbe homine fœlicius, nilq; C
Asclep°. eo infęlicius inueniri: propterea Asclepius Atheniensis humanam naturam versipel
lem imagine Prothei in Mysteriis congruenter significari affirmauit.

Quomodo intelligi debeat Platonis Sententia, quòd Homo sit Ludus Deorum. Cap. VII.

EX eo quod dictum est: hominem esse natum viuere vitam omnem; esse
fęlicissimum omnium mortalium, infęlicissimum, ac medium, & in hoc
mortalium orbe solam in eo vmbram & imaginem summi boni reperiri:
se mihi offert occasio considerandi sententiam illam a Platone prolatam
in primo & septimo dialogis de legibus, Hominem scilicet esse Ludum Deorum.
Triplex homo. Pro cuius explicatione accipiendum primò est, apud Platonem triplicem conside-
rari hominem: primum in idea positum, secundum per mentem & rationem consti D
tutum, tertium per sensus: primus dicitur Idealis, secundus rationalis, postremus
sensitiuus. In ea sententia nomine hominis non idea significatur; idea enim non ho
mo, sed ipse homo, ab eo dicitur; sed intelligi debet homo, qui in hoc Mortalium
orbe reperitur, ex anima præsertim & Mente constitutus: qui definitus ab eo fuit
in Alcibiade primo; quòd sit Anima rationalis, Mentis particeps, corpore vtens.
Insuper nomine Deorum in ea sententia, non intelligi debet solus is, qui verè & ab-
Deus. solute Deus est: ille enim ex sententia, nedum Theologorum, verum insuper Ari-
stotelis & Platonis vnus est; immo est ipsum vnum, adeò vt ei maximè omnium ad-
uersetur multitudo: sed nomine Deorum denotantur Mentes omnes, quæ vitam vi
Ludus. uūt supra corpus collocatam. At videamus, quid sit Ludus. Aristoteles in libris Rhe
toricorum pollicitus est in Poeticis se de ridiculis loquuturum: at in poetica tam pau
ca dicit, vt ferè nil dicere videatur. Sed multis prætermissis, dico breuissimè, nomi
ne ludi Platonem significasse iocum & rem ridiculam. Iocus est quędam deformitas,

cum

A cum nouitate & obscænitate, sine dolore & interitu eius in quo est, quæ in aspiciẽte
vel audiente admirationem quandam cum iucunditate parit, & frequenter in imita-
tione est positus: propterea propriè iocus ad homines pertinet, vt etiam imitatio,
admiratio & risus, extenditur tamen cum quadam similitudine etiam ad iumenta
& feras. Paratus est iocus, vt ad seria reddamur promptiores. Lycurgus (referente
Plutarcho in eius vita) loco tanquam Deo statuam erexit. Hæc, quæ dixi, confir-
mantur per sententiam Platonis in decimo de R.P. dicentis: Imitatio est potius io-
cus quidam, quàm res seria. His præassumptis quæritur, cur Homo a Platone dica-
tur ludus Deorum? Dixit Marsilius in primum dialogum de Legibus. Hominem Marsilius.
fuisse a Diis uel ludo, vel studio quodam effectum, sic intellige: Ludo quidem fa-
ctum esse, si anima semper a cœlestibus ad terrena, atque vicissim quasi ludendo
transmigrans, nunquam immutabili apud Deum sede quiescat: factum verò studio;
si modò. penes effectores Deos, effectoremque Deum animus quandoque sit immo
biliter permansurus: vtram verò disiunctionis huius partẽ eligere debeamus, affir-
B mare hic Plato non audet; probabile tamen iudicat (vt hic, alibique significat) ho-
minem studio potius, quàm ludo fuisse diuinitus constitutum. Proculdubio hęc ex Euersio.
plicatio approbanda non est: quoniam Plato in septimo de Legibus hanc partem ap
probat, vt homo sit ludo constitutus; non alteram: Insuper addit, Hominem verò
Dei ludo, vt supra diximus, esse fictum, est optimum ipsius bominis. Sic itaque Pla
to approbat hominem esse ludum: insuper ait, id non imperfectioni, sed perfectio-
ni & præstantiæ hominis esse tribuendum. Dixerunt alii, hominem dici Ludum Aliorum
Deorum: quia continenter, quasi pila, variis agitatur impulsionibus; modò ad su- sententia.
blimia, modò ad infima depulsus. At ob hoc non deberet dici Ludus Deorum, sed Euersio.
fortunæ potius; neque perfectioni eius esset tribuendum. Propterea dicamus, ho- Opinio ꝓ
minem dici Ludum Deorum; quia æmulatur Deos, & imitatur actiones eorũ, cum pria.
quadam degeneratione & deformitate; & eius bonum in hoc est positum, vt Deos
æmuletur. Aemulatur Primò munere participationis mentis: Secundò participa- Quo Ho-
tione summi boni, quod ei in hac vita (vt dixi) obscurè competit. Tertiò per cu- mo ęmule
C ram & prouidentiam in regendis populis, & administranda Republica: Quartò per tur Deũ.
ea, quæ Arte ab homine efficiuntur; Ars enim imitatur opera Naturæ, quæ naturæ
opera primò & præsertim sunt opera Dei: Quintò, quatenus homo per scientiam
& intelligentiam fit omnia per imitationem, vt Deus est omnia in eminentia; & hęc
omnia cum magna quadam degeneratione, declinatione, ac deformitate competũt
homini. Ex quo tria elicimus: Primò, quomodo homo sit Ludus & iocus Deorum: Tria ex di
Secundò, quomodo hoc censeri debeat optimum ipsius hominis; bomo enim cate- ctis eliciũ
nus est bonus, quatenus Deum imitatur: Constat demum, cur iumenta & ferę non tur.
mereantur dici ludi Deorum. Et ea Platonis sententia est similis illi, quæ legitur in
Genesi: Fecit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam. Simili quadam
ratione possemus nos dicere Pygmæos esse Ludum hominis. Dici etiam potest ho-
mo Ludus, quatenus vitam omnem viuere valet, omnisque personæ imaginem va-
let suscipere; vt dixit Euanies Persarum sapientissimus. Insuper, quatenus est mon
strum quoddam hominis forma circuntectum, vt dixit Plato. 9. de R.P. Verùm quod
D Plato significare voluit, illud censeri debet, quod a me prius dictum fuit. Quod con
firmatur per ea, quæ in Hippia ab eo proferuntur; quo loci sententiam illam com-
mendat, quę Heracliti fuit: quòd homo sapiẽtissimus, in attinentibus ad sapientiam,
ad formam, & similia, comparatus cum Deo Simia apparet.

Ad quam Scientiam pertineat Consideratio Summi Boni. Cap. VIII.

CVM bomo ratione aliqua sit natus esse fœlix, declarandum occurrit, ad
quam Philosophiæ partem fœlicitatis consideratio pertineat. Cui difficul
tati satisfaciens dico, Vniuersam Philosophiam nil aliud esse, nisi methodũ
assequendi summũ bonũ: Quod summũ bonũ varia & distincta ratione in
variis eius partibus consideratur. Dum.n. consideratur primò, vt finis hoĩs in nostris

actio-

Summi bo ni consideratio pertinet ad ciuilem. actionibus collocatus, ad quem vniuersa humanæ vitæ institutio dirigenda est; hac A ratione ad ciuilem Philosophum pertinet, qui est Architectus humanæ vitæ: cuius officium est omnes hominum gradus & conditiones perpendere, pertinentia ad humanas actiones componere, cunctaque in summum hominis bonum pro facultate dirigere. Sic Aristoteles in proœmio Moralium Nicom. declarauit, hoc summum Ratio Aristotelis. bonum ad ciuilem scientiam pertinere; & vsus est hac ratione: Id, quod est optimum, & finis postremus; ad eam scientiam pertinet, quæ est princeps & domina: Summum bonum est optimum, & ciuilis scientia est domina cæterarum: Quare ad ciuilem pertinet. Ciuilem esse dominam per id ostendit: quia Artibus vtitur; Legibusq; latis, quid agendum, & a quibus abstinendum sit, præscribit; & quas Repub. quisque discere debeat, & quatenus, ea statuit &c. Pertinet itaq; summum bonum hac consideratione ad ciuilem scientiam: & accommodatissimè id fit in prima parte, quæ de moribus inscribitur; quia primò tenemur nobis finem proponere, ac eir cunscribere. Sic igitur summum bonum, vt est finis humanæ vitæ, vt est proba hominis actio, vt humana industria, studio, & assuetudine est acquirendum; vt ad il- B lud cuncta certis legibus sunt dirigenda: ad Ciuilem Philosophum pertinet. Quate- Pertinet ad Physicum. nus verò est affectio hominis, qui est species corporis Physici a Naturali Philosopho consideranda, ad Physicum pertinet: & præsertim a Physico id fieri debet; quoniam ad illum pertinet considerare interna principia motus, transmutationis, & actionis: corpus enim Physicum per internum principium motus perficitur, & circumscribitur: & anima hominis; vt iuncta corpori, & principium operationum hominis; est Physicæ considerationis. Ideo Aristoteles in tertio de Anima declarat, quomodo & intelligendi, & mouendi, & operandi sit principium. Ita vera est sententia Auerrois in primo de anima com. secundo dicentis, Moralem recipere a scientia de anima vltimum finem hominis, quatenus est homo; Et nomine finis non significauit Auerroes cogitandi facultatem (vt nonnulli perperam censent) sed hoc summum bonum, de quo loquimur; cuius proxima principia in tertio de Anima explicantur. Demum pertinet consideratio summi boni ad primam Philosophiam, quæ Metaphy Quo pertinet ad Metaphysicã. sica dicitur, duplici ratione. Primo: quia, quamuis vniuersa Philosophia sit me- C thodus assequendi summum bonum, tamen ex humanis scientiis sola Metaphysica nos eleuat ad Deum, connectit cum eo; & nos compotes reddit eius summi boni, quod per naturam assequi valemus. Secundò ad Metaphysicum pertinet summum hominis bonum in contemplatione positum, quatenus comparatur cum summo bono diuinarum mentium; & ostenditur nobis exiguo tempore competere, intelligentiis verò semper, vt considerauit Aristoteles in duodecimo Metaphysicæ cont. 39. Summi itaque boni consideratio, nedum pertinet ad Ciuilem, verum etiam ad Physicum & Diuinum. Propterea Aristoteles decimo Moralium Nicoma. cap. 8. inquit. Mentis autem summum bonum seiunctum est, de eo enim hactenus dictum sit: nam exactius & pressius de eo differere, maioris negocii est; quàm id, quod nobis propositum est, expostulet. Insuper in primo Moralium Nico. cap. 13 quærens; num summum bonum disciplina, vel assuetudine, vel quouis alio modo acquiratur; inquit. Sed hoc forsan alterius considerationis magis proprium est.

D

Difficultates nonnullæ, quæ ex dictis emergunt, Proponuntur, ac Diluuntur. Cap. IX.

Prima dubitatio. EX dictis in præcedente capite quatuor emergunt difficultates. Prima; quia dictum est ciuilem scientiam esse Principem & dominam, ac cæteris omnibus leges tradere, terminosque præscribere, & propterea ad eam pertinere summi boni considerationem: at hoc verum non videtur; quia do mina omnium est prima Philosophia, quæ dicitur Metaphysica: quare ob eam ra- Secunda. tionem ad Metaphysicam pertinebit. Altera dubitatio est: Si summum bonum ad Ciuilem pertinet; num ad eum pertineat vniuersum summum bonum, cum in actio ne, tum in contemplatione collocatum; vel tantùm illud, quod in actione est posi- Tertia. tum? Tertiò videtur dubiũ, quòd summum bonum modo aliquo pertineat ad Physicum;

A ficum ; in nulla enim parte Naturalis Philosophiæ de illo agitur : immo in tertio de
Anima cont.36.sub dubio Aristoteles derelinquit ; an Mens corpori iuncta separa-
tas Mentes apprehendere valeat, in quarum apprehensione summum bonum collo
catur. Demum inquit Aristoteles in primo de partibus animalium, humanam men Quarta.
tem non attinere ad Physicum : quare summum bonum, quod eius est affectio, mi-
nimè erit affectio corporis Physici, nec ad Physicum pertinebit. His difficultatibus Solutio primæ difficultatis.
respondens, de prima dico disciplinam esse principem & dominam, dupliciter con
tingere posse : vel absolutè, ac ita, non Ciuilis sed Metaphysica domina est : vel in Disciplina potest esse priceps dupliciter.
attinentibus ad rectum vsum, ad facultatem imperandi, componendi, & dirigendi
pertinentia ad humanas actiones ; & hac consideratione Ciuilis est domina. Insuper
imperare cõtingit dupliciter (vt docet Aristoteles in calce sexti Moralium Nicom.)
vel alicui, vel pro aliquo : alicui; vt dominus imperat seruo, & Princeps populis: pro Imperare cõtigit dupliciter.
aliquo ; vt seruus imperat pro domino ; medicus imperat, non sanitati, sed pro sa-
nitate : ita inquit Aristoteles in calce sexti Moralium. Ciuilis Prudentia non impe-
B rat Sapientiæ, sed pro Sapientia ; cuncta enim in Sapientiam, vt in finem dirigit ; &
considerat, quæ pro ea sint necessaria, a quo sit præeligenda, & quis dignitatis gra-
dus ei conueniat : & quemadmodum in attinentibus ad actionem imperat & regnat
Ciuilis prudentia ; ita in attinentibus ad cognitionem tanquam dux imperat & diri-
git contemplatio, ac sibi Ciuilem substernit, vel eam vt prolem parit. De secunda Solutio secundæ difficultatis.
difficultate dico ; ad Ciuilem pertinere, cum solam Moralem, tum vtranque fœlici-
tatem: Sola Moralis ad eum pertinet ratione adeptionis : Vtraque verò ratione co-
gnitionis, ordinis, proprietatũ, & directionis: Quod distinctius declaro. Nam, dum
cõsideramus Scientiam Ciuilem, vt suo fine contradistinctã a philosophia Inspectri
ce, & quatenus per eã finis proprius eius acquiri debet, ita proculdubio in sola fœli-
citate Ciuili versatur, & dicitur methodus acquirendi summũ bonum Ciuile, vt Phi
losophia Theorica dicitur methodus acquirendi summum bonum in contemplatio-
ne positum. At si secundò consideratur Ciuilis Scientia, vt tenetur communem ho-
C minis finem cognoscere ; ex cuius prænotione elicitur ordo humanarum actionum,
elicitur recta ratio condendi leges, & congruens dispositio omnium ad Rempublic.
pertinẽtium: proculdubio tenetur vniuersè cognoscere summum hominis bonum,
& distinctè iudicare partes eius, ordinem partium, conditiones, & dignitatem. In-
super etiam id facere tenetur : quoniam summum bonum in actione, & illud in con
templatione positum, adeò iuncta sunt ; vt gradus vnus sine altero, neque exactè ser
uari, neque perfectè cognosci possit. Hinc inspicimus Aristotelem in Ciuili scien-
tia de vtroque summo bono verba fecisse : nam in primo libro communem vtrique
dedit definitionem, mox declaratis attinentibus ad primum gradũ, nempe ad sum-
mum bonum morale, in sexto libro de habitibus Mentis verba fecit; & in decimo
libro ex communi definitione summi boni in primo libro tradita elicit definitionem
boni in contemplatione positi, cui etiam præsertim definitio illa communis compe-
tit, vt suo loco patebit: vtraque enim est actio perfectæ virtutis, præsertim tamen
hæc, quæ in contemplatione consistit. Et quoniam ciuilis (vt dixi) vtrumque gra-
D dum summi boni tenetur cognoscere : ideo Aristoteles in primo Moralium Nicom.
cap.5. enumerans varias de summo bono sententias, eam quoque retulit illorum,
qui in contemplatione summum bonum collocarunt, & eam sententiam dixit poste
rius esse considerandam ; idque seruauit in decimo libro, & in septimo libro cap. vn
decimo Ciuilem nuncupat Architectum finis humanæ vitæ : non autem talis esset,
nisi vniuersè finem vltimum hominis teneretur cognoscere ; hoc tamen verum est,
quòd exactius summum bonum morale considerat, alterum verò crassius & leuius.
Hinc etiam in libris de R.P. Aristoteles instituit iuuenes, nedum ad mores, verùm
etiam ad scientias ; manifestans quibus scientiis, quo ordine, & vsque ad quem ter-
minum debeamus incumbere. Ex his constat, non ex euentu penitus (vt est quo-
rundam sententia) Aristotelem de habitibus mentis, & de summo bono in contem
platione posito, verba fecisse : Et hæc de secunda difficultate. De tertia, quæ erat, Solutio tertiæ difficultatis.
quia Naturalis Philosophus nullibi de summo bono videtur verba fecisse : Respon-
deo, consueuisse Aristotelem in Naturali Philosophia quæ ad species pertinent fre-
quenter missa facere ; & in principiis, ac communibus præsertim versari, ex quorum
expli-

explicatione pendet notitia contentorum sub eis; quibus principiis mox vtuntur disciplinæ, quæ magis ad singula descendant. Insuper in tertio de anima declaratur, quomodo Mens hominis valeat cuncta apprehendere, & quomodo sit principium agendi: ex his pendet notitia summi boni, vt ad Physicum pertinet. Quòd si in cōt. 36. sub dubio dereliquit, an Mens hominis iuncta corpori valeat abiunctas Mētes intelligere; id parum refert: non enim tunc dubitauit, an homo sit natus beari, sed de modo; quem modum, nisi apertè, latenter saltem patefecit, vt suo loco declarabo. Ad id, quod postremo addebatur, quia Mens non pertinet ad Physicum, quare nec summum bonum, quod est eius affectio; Respondeo: Mens, vt iuncta corpori, & principium actionum hominis, ad Physicum pertinet; summum autem bonum, quod in hac vita reperitur, ad hominem pertinet, est affectio hominis, & in actionibus propriis hominis est collocatum. A

Manuducentia ad cognoscendum, quid sit Summum Bonum. Cap. IX. B

ABsolutis attinentibus ad quæstionem; an summum bonum sit, natumq; sit ab homine in hac vita acquiri; ad explicādam quæstionem, quid sit, progredi tenemur: ad quam vt paratiores accedamus, altius parumper exordiendum est. Cum inter vetustiores, qui Sapientiæ fuerunt studiosi, varii floruerint; Pythagoras tamen & Socrates, omnium ore summopere fuerunt celebrati: propterea, defuncto Socrate, cœperunt erigi illæ Philosophorum Academiæ, quæ sectæ vulgo dicuntur; quarum plurimæ magna ex parte Socratem imitari conatæ sunt: Quæ quidem sectæ quamuis numero sint multæ, tamen, si comprehensionem vt genus inspicimus, rectè a Sexto Empirico in tres ordines rediguntur; vel enim censent res a nobis posse comprehendi, vel negant, vel dubitant. Galenus in libro de Historia Philosophica, in quatuor gradus distribuendas censebat: in Dogmaticos asserentes, & affirmantes; in Scepticos dubitantes; in Litigiosos contendentes; ac demum in Mixtos, qui de nonnullis affirmabant, de aliis negabant posse nos assequi veritatem. Quæ sectæ cum genere Philosophandi distinctæ sint, præsertim tamen secernuntur fine, quatenus summum hominis bonum in re varia collocarūt: qua de re, nedum Sapientes a Sapientibus, verùm insuper sapientes a vulgaribus, vulgaresque inter se, fuere discordes; ac insuper iidem vario modo affecti, varias protulere sententias. Hinc nonnulli in honore & gloria, vt viri ciuiles; alii in diuitiis & fortunæ bonis, vt viri vulgares & auari; nonnulli in sanitate, vt laborantes; vel in forma & naturæ bonis, vt fœminæ & viri effęminati; alii in voluptate, vt Epicurus & viri voluptarii; nonnulli in animi tranquillitate, vt viri solitarii; quidam in vita naturæ legibus consentanea, vt Diogenes Cinicus; nonnulli in habitu virtutis, ut Stoici; quidam in actione ex virtute prodeunte, vel in conspiratione omniū, vel multorum ex numeratis bonis: summum bonum collocarunt. Sed quoniam superuacaneum est leues quasdam opiniones perpendere, præsertim cum plurimæ ex dinumeratis iam sapientum consensione explosæ sint; propterea ego (cæteris neglectis) quatuor potiores, firmioribusque nixas fundamentis perpendam: Quarum vna fuit Stoicorum, & plurimorum Academicorum; qui in virtutibus animi summum bonum collocarunt: Altera Peripateticorum; quòd non in Virtute, sed in actione ex virtute prodeunte: Tertia Epicuri, Eudoxi, & ex quorundam sententia et Aristotelis; quòd in voluptate animi ex proba actione prodeunte: Quarta adscribitur Platoni, quòd in idea boni positum sit. Et iure hæ quatuor opiniones perpendendæ sunt, cum cæterarum sint capita. Summū enim bonum vel in externis, vel in internis bonis necessariò collocatur: Si in externis, soli ideæ boni id competere posse videtur; cætera enim continenter variantur: Si in internis, Ea, quæ ad internam animi nostri compositionem conspirant, tria sunt; habitus Virtutum, actiones inde prodeuntes, & gaudium quod ex actione consurgit; ideo in vno horum est necesse, vt hominis hanc vitam viuentis summum bonum sit collocatum: Nam si requiritur conspiratio vel omnium trium, vel duorum; saltem considerandum est, quid sit illud

Sectæ i tria capita.

Galenus.

Variæ de sūmo bono sententię. C

Quatuor opiniones perpēdendę. D

Quatuor capita opinionū de sumo bono.

A illud principale, in quo essentia summi boni posita sit. Hæ sunt de summo bono Illustriores sententiæ, dignæ vt accuratissimè cõsiderentur. Et quoniam omnis nostra cognitio a quibusdam confusis, nobisque notioribus ortum ducit; ordiar ego a communibus conditionibus & adumbrationibus, quæ omnium ferè consensione summo bono conueniunt: vt ex illis, quasi signis, & præcurrente cognitione, in notitiam summi boni perducamur. Nuncupatur summum bonum finis postremus, sui solùm gratia optabilis, bonum seipso contentum, ex se satis, vt in primo Mora. Ni com. cap. 7. asseruit Aristoteles: Insuper dicitur esse optimum, pulcherrimum, iucundissimum, vitaq; optima; vt idem Philosophus octauo capite eiusdem libri affirmauit: Dicitur insuper Vitæ commoditas, quæ ex se sit satis; status bonorum omnium, quæ nata sint bonis competere, conspiratione perfectus, salutaris animi tranquillitas, fœlix consensio partium animi, expurgatio, depuratio, ac exacta perfectio hominis: Affectio firma, constans, eximio honore digna; quæ summo labore acquiratur, nata tamen sit ab homine secundùm naturam affecto acquiri & possideri: Dicitur optima animi valetudo; similitudoq; hominis cũ Deo, & separatis Mentibus: Ac demum (vt in primo Rhetoricorum docuit Aristoteles) summũ bonum est vitæ prosperitas cum virtute iuncta; est possessio rerum, quibus vita cõtenta sit; est Vita secura, & iucundissima. Sic itaque Vir fœlix probitate animi, sanitate corporis, commoditateque cæterorum bonorum cunctis præstat; sibi est iucundus, cæteris vtilis; Mundo mortali decus, splendor, & ornamentum: adeò vt statua quędam Dei per metaphoram congruenter dici queat; nil enim sibi similius ad hęc mortalia conuersus Deus, viro fœlici inspicere valet. Cõmunes circumscriptiones summi boni.

B

Rationes pro parte Stoicorum, quòd Summum Bonum in Habitu Moralis Virtutis sit collocatum.

Cap. X.

C

DVM ex vna parte mente reuoluimus conditiones & priuilegia summi boni, ex altera ea Virtutum; facilè cum Stoicis in hãc sententiam venimus, quòd summum bonum in Virtute sit collocatum: Nec equidem iniuria. Summum enim bonum, consensione Sapientum, ad animum debet pertinere: in animo nil salutarius, nilque præclarius Virtute inueniri potest. Summum bonum id iudicari debet, ex quo pendet vniuersa nostra perfectio: Virtus est huiusmodi; Virtus enim perficit id cuius est Virtus, & opus eius. Summum bonum id statui debet, quod cum ex se sit bonum, cætera omnia bona reddit: huiusmodi est Virtus; Nam eius beneficio Munera Fortunæ & Naturæ redduntur bona nobis, quæ seorsum a Virtute potius nobis obsunt quàm prosint. Summum bonum id iudicari debet, quod (circunscriptis cæteris omnibus) bonum reddit id cui conuenit; & eo seiũcto ab aliis, derelinquit illud boni expers. huiusmodi est Virtus; ex eo enim quòd homo est virtute præditus, etiam si ei cætera omnia desint, statim dicitur Vir probus; si autem ea absit, adsint cætera omnia, nequaquam bonus & probus nuncupabitur. Summum bonum est maximè potens, omnia vincens, omnia superans, omnia cum eo pugnantia repellens: huiusmodi est Virtus, ea enim sola muniti, Fortunam vincimus, Naturæ incommoda reiicimus; Munere Continentiæ Incontinentiã coercemus, Heroica Virtute Feritatem prosternimus, Virtute Morali necamus Vitium, habitu Scientiæ Ignorantiam profligamus: iure itaque dicitur, quòd Virtus dominatur & imperat, quòd Virtus nos reddit potentes: & Plato in Gorgia manifestauit, Viros iniustos & vitiosos impotentissimos esse omnium; nilq; eorum agere, quæ volunt: Nam volunt bonum, tanquam communem finem appetitionis; at malum iudicantes esse bonum, malumq; agentes, suo fine frustrãtur. Insuper, Summum bonum debet esse firmum & constans, apud nos autem nil Virtute firmius & constantius reperitur: dum enim extrinsecus Fortunæ Venti nos agitant, dum in corpore dimicant Naturæ contrarietates ex quibus constamus, dum Amici nos deserunt, dum Principes huius Mundi nobis sunt aduersi; sola Virtus intus reuocata ani

Summũ boni in Virtute esse positum. Ratio prima. Ratio secũda. Rõ tertia. Ratio quarta. Ratio quinta. Ratio sexta.

D

mum reddit tranquillum, sola nos intrepida comitatur. de qua id, quod de Musis ce- A
Boetius. cinit Boetius, congruenter enunciare valemus.

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Seneca. Et Seneca Epistola 93. dicebat: Hoc aduersus Virtutes valent calamitates, damna,
& iniuriæ, quod aduersus Solem valent nebulæ; immo minus, quia Virtus in cala-
Ratio septima. mitate refulget, & aduersitate perficitur. Præterea: Summum bonum huius est na-
turæ & conditionis; vt, quatenus summũ bonũ est, non possit non prodesse: at hoc
Virtuti competit; præclarum enim Virtutis priuilegium est (vt in primo Rhetorico-
rum monuit Philosophus) quod ea sola malè vti non valeamus: ac insuper, quod ad-
mirabilius est, ea sola (dum nobis se offert occasio) non valeamus non vti; de ra-
tione enim virtutis moralis est, nedum vt agamus id quod oportet, verùm insuper
Rõ octaua. quando oportet. Præterea: Summum bonum id iudicari debet, quod mensura &
regula est cæterorum bonorum, ac Deo pro facultate nos reddit similes: Huiusmo-
di est sola Virtus; ea enim (vt dixit Philosophus in x. Moralium Nicom. capite v.) est B
mensura omnium, rectum enim iudex est sui & obliqui; ea sola nos maximè purgat,
& purgatos euehit ad supera: Hinc Deus, tanquam amicum ac sibi similem, dicitur
Rõ nona. visitare virum probum & sapientem. Insuper: Summum bonum debet esse natum
acquiri (cum difficultate tamen) ab homine, vt homo est; nec debet necessariò pen-
dere ex aliquo externo: Virtus est huiusmodi: cum enim humanæ actiones multis
egeant, & a pluribus inopia instrumentorum perfici nequeant; sola virtus, quæ tan-
quam finis proposita est homini, nullo eget, & ab omni potest acquiri & possideri;
& nisi homo sibi met desit, ac in Mundi bello succumbat inermis, valet virtute or-
Ratio decima. nari. Demum: Summum hominis bonum dicitur esse iucundissimũ, honestissimum,
vtilissimum, semper consimile, Naturæ hominis consentaneum, ordinem statuens
inter partes animæ, ac hominem reddens consimilem magno Mundo: Huiusmodi
est sola Virtus. Non itaque iniuria Stoici in sola Virtute summum bonum colloca- C
runt. Et Plotinus En prima lib. 4. cap. 15 Quærens; si duo fuerint sapiẽtes, quorum
vnus abundet fortunæ & naturæ commoditatibus, alter eis careat, num pariter sint
Beati: Respondit, pariter fore Beatos, dummodo æquè fuerint Sapientes.

Sententia Peripateticorum, & Rationes pro eius Confirmatione. Cap. XI.

ARistoteles: qui iudicio acri, ingenioque perspicacissimo præditus; in om-
ni rerum consideratione, vel noua meditatur, vel aliena inuenta saltem
dirigit & perficit: agens in primo lib. Moralium Nicom. de summo homi-
Summũ bonũ esse positũ in actione. nis bono, non censuit in sola Virtute esse collocatum; sed potius in actio-
ne, quę ex Virtute prodit. pro qua firmanda opinione varię possunt afferri rationes, D
vel ex eo depromptæ, vel a nobis excogitatæ. Et primò: In eo collocatur summum
Pro opinione Aristotelis. bonum, quo præsente homo dicitur fœlix, quo absente desinit esse fœlix: At vir-
tus non est huiusmodi. Quod ostenditur primò: Quia fieri potest, vt homo Virtute
Ratio prima. præditus dormiat, vel nihil agat, in qua dispositione minimè erit fœlix; rectè.n.di-
citur, probum ab improbo, fęlicem a non fęlici in somnis non internosci, neque
etiam dum nihil agunt: Et dum dicitur ab Aristotele non internosci; id intelligi de-
bet, non internosci actu secundo; internosci tamen habitu, hoc est actu primo. Præ-
terea eadem minor propositio ostenditur: quia homo Virtute præditus potest om-
ni calamitatum genere premi, maximisq; fortunę & naturæ aduersitatibus cruciari;
qui ita cõstitutus, proculdubio non se habet, vt absolutè optaret se habere, & prope-
Ratio secunda. rea a nemine rectè ratione põt iudicari fęlix. Secundò id ipsum ostenditur. Quia sum-
mũ bonum est finis postremus, solùm sui gratia optabilis; non laude, sed honore di-
gnus. At Virtus non est huiusmodi, Virtus.n. optatur in gratiam probarũ actionum;
nam id, cuius est actio, est gratia actionis, vt dicitur in secundo de cęlo cont. 17. insu-

per

A per cum sit habitus, numeratur inter digna laude, non honore, vt patuit in sermone
de honore, & laude. Tertiò: Summum bonum ex sui conditione dicitur esse perfectũ,
& ex se satis; perfectum est id, cui non potest aliquid addi, vt asseritur primo cœli Tertia.
cont. 12. & 5. Metaphysicæ 21. At Virtus non est huiusmodi, ei enim, cum sit actus pri
mus, potest addi secundus; hoc est cum sit habitus, perficitur per actionem; & cum
includat potestatem, includit aliquid imperfecti, quod per actum, hoc est per actio-
nem remouetur: Ideo æterna, cum sint perfecta, nunquam sunt potestate, sed semper
operantur; potestas enim, cùm priuationem iũctam habeat, vltima perfectione caret.
Quartò: Summum bonum (omnium consensione) vel in iucunditate est positum, vel
iucunditatem quasi affectionem sibi iunctam habet; vt cum Plato in Philebo, tum Rõ quarta.
Arist. 10. Mora. Nic. affirmarunt: at Iucunditas non ex habitu, sed ex actione con-
surgit; definitur enim iucunditas in 10. Moralium Nicom. quòd sit perfectio opera-
tionis: cum itaque iucunditas sit essentia, vel affectio summi boni; & ea ex actione
prodeat, actionisque sit perfectio; conspicuum est summum bonum in actione collo
B cari. Quintò: Inquirentes summum bonum, quo valet homo in hac vita frui; profe-
ctò id optimum absolutissimumque inquirimus, quod homo valet assequi, quodq; Quinta.
omni ex parte sit perfectum: at non Virtus, sed sola actio ex ea prodiens est huiusmo
di, Actio namq; proba Virtutem vt principium exposcit, Naturæ & Fortunæ instru-
menta vt media includit, ac demum actionis formã tamquam vsum & postremam bo
norum perfectionem superaddit; adeò vt in ea sola nil vlterius expeti possit, & qui
ea perfectè fruitur, cum nullo alio suam conditionem permutaret: ea itaq; summum
bonum censeri debet. Quis enim Regem non iudicabit sua perfectione postremaq;
dignitate destitutum, si regnandi Artem optimè percalleat; Naturæ tamen vel Fortu
næ iniuria, Regno priuetur, vel Regis munere fungi non valeat? Nos inquirimus
summum hominis bonum; non extra naturæ fines collocati, sed in manibus Natu-
ræ & Fortunæ positi; non in solitudine, sed in Vrbe hominumq; cętu viuentis, non
solius animæ eius, sed totius compositi: ad quam vitam sine impedimento fęlicissi-
mè degendam profectò sola Virtus non est satis. Ideo rectè dixit Theages; summum Theages.
C bonum debere vniuerso homini, non solis partibus conuenire: homo constat ex ani
ma, & corpore: quare summum bonum consurgere debet ex conspiratione cuncto
rum conducentium perfectioni compositi. Sexto id ipsum ostenditur ratione sum-
pta ex scopo humani boni: In eo enim summum bonũ collocatur, per quod intimius Ratio sexta.
cum Deo, nostri boni scopo & origine, nectimur: at hoc nobis competit per actionẽ,
non per habitum, quod ex cõtemplatione patet, sapientiæ enim habitus nos cũ Deo
interuentu contemplationis iungit: Hinc dicimus summum bonum intelligentiarum
non in habitu & virtute aliqua, sed in contemplatione positum esse. Quod etiam au
ctoritate Platonis confirmatur; qui in Euthydemo siue litigioso affirmat, possessio- Plato.
nem sine vsu inanem esse: propterea colligit oportere eum, qui beatus futurus est,
non solum bona possidere, sed vti; nihil enim sola possessio iuuat: veluti etiam Septima.
in operum constructionibus; si cuncta recto vsui inseruientia sint parata, eis tamen
Artifex non vtatur, inania ea fore affirmat. Demum: Si summum bonum in Vir-
tute est positum; vel id ita se habet, quia Virtus producit vitam fęlicem; vel quia
D ipsamet Virtus sit fęlicitatis essentia: Si primum, igitur Virtus a fęlicitate, vt cau-
sa a re effecta seiungitur; nil enim seipsum efficere valet: Si alterum eligis, vtar
egoratione Alexandri in 2. de anima cap. 43. Si ipsamet Virtus esset summum bo-
num; non liceret homini virtute prędito, recta ratione præeligere mortem, & vi-
tam deserere; quia per eam præclaram actionem destrueretur habitus Virtutis: qua
re si habitus est præstantior actione, pro pręclara actione non esset negligendus & de
struendus habitus: & tamen (inquiunt Stoici) debere hominem nonnunquam mortẽ
præeligere, & eam sibi consciscere; quare, vt sibi constent, coguntur fateri, summũ bo
num in actione potius quàm in habitu esse collocatum. Et cum hoc sentiat Arist. ali
qua ex parte cum nostris Theologis conformatur, qui inquiunt, in hoc vitæ cursu ho
mini comperere summum bonum pro meritis, non pro præmio: merita autem (vt
ad nos pertinet) ex nostris probis actionibus prodeunt; sola enim fides non est satis,
nisi sit formata & viua; est autem talis, dum eam comitantur opera; non enim sat
est credere Deo, sed in Deum credere tenemur seruando mandata eius; Similiter

ſummum bonũ alterius vitæ, non in habitu virtutis; ſed in contemplatione ſummi A
boni, quæ actio eſt; collocatur. Colligamus itaque cum Ariſtotele, quòd: quemad
modum in Ludis Olympicis non formoſiſſimi coronantur, ſed qui ſtrenuè dimicant;
illi enim ſunt, qui vincunt: ita in Terræ arena, non ſolo habitu præditi ſummi bo-
ni corona honeſtantur, ſed qui præclara virtutum munera obeunt.

Dubia aduerſus Sententiam Ariſtotelis. Cap. XI.

NON leuiora aduerſus ſententiam Ariſtotelis emergunt dubiæ, quàm illa
fuerint, quæ ſententię Stoicorum aduerſari videbantur; immo fortè va-
Prima instantia. lidiora, ac maioris momenti. Primò enim adhuc extant rationes illę, quę
pro parte Stoicorum fuerũt relatæ. Præterea inſtare quis poſſet: quoniam
Secunda. communi vſu nomine ſummi boni id intelligimus, quod cum fuerimus adepti, ſem
per nos comitetur; ſit permanens, & auferri non poſſit: Actio non eſt huiuſmodi,
ſed habitus: actio enim maximè ex alio pendet; & ſi deſunt inſtrumenta naturæ & B
Tertia. fortunæ, euertitur actio; nec id agimus, quod abſolutè optamus. Præterea: Si in a-
ctione ſummum bonum eſſet collocatum; facultas aſſequendi ſummum bonum, quę
hominis eſt propria affectio, non ſequeretur naturam hominis, & flueret a princi-
piis internis eius; vt fluere debent affectiones proprię: actio enim non adæquatè
pendet ab internis principiis, ſed varia externa expoſcit: ex principiis autem huma-
Quarta. næ ſpeciei pendet facultas aſſequendi habitum Virtutis. Præterea: Si in actione col
locaretur; iure viri egeni, viriq; per naturam inſalubres, ſi non aſſequerentur ſum-
mum bonum, poſſent ſuæ miſeriæ culpam in naturam vel in parentes reiicere; qua-
tenus eorum culpa carent inſtrumentis actionum, in quibus ſummum bonum collo
cant Peripatetici: quod eſt falſum; quia vnuſquiſq; eſt ſuæ miſeriæ, ſuæq; fęlicitatis
faber, & Natura ſolam virtutem omnino in noſtris manibus collocaſſe videtur. Præ
Quinta. terea: Si in actione ſummum bonum collocaretur, verè tunc fœlix, Chamęleontis
inſtar, variis mutationibus ſubiiceretur: homo enim frequenter ex ocio in negociũ,
ex ſomno in vigiliam, & vice verſa permutatur; propterea modò erit, modò nõ erit C
fœlix. Immo ludo & commento erit ſimilis, modò fulgebit, modò latebit; & dum
fulgebit, modò illuſtrior, modo obſcurior apparebit: actionum enim aliæ magis, aliæ
minus ſunt illuſtres; ſoli Virtutum habitus ſemper ſimiles conſeruantur. Præterea:
Sexta. Si ſummum bonum eſt Virtutis actio; vel eſt ſimul actio virtutum omnium, vel mo
dò vnius modò alterius: Non omnium ſimul, quia non valet homo ſimul fungi mu-
nere omnium Virtutum: Si modò vnius modò alterius, nunquam fruetur ſimul vni
uerſo & conſimili bono, ſed modò vna modò altera eius parte; nec huiuſmodi bo-
num in eo ſeruabitur, ſed continenter tranſibit & euaneſcet. Pręterea: Si ſummum
Septima. bonum in actione eſt collocatum, cur dubitat Ariſtoteles in primo Moralium Nico.
an poſterorum ſecundi vel aduerſi euentus mutent ſummum bonum defuncti? non
Octaua. enim tunc ſuperſunt eius actiones. Pręterea; Virtus eſt cauſa efficiens, facultate in-
cludens actiones: id autem eſſe, quod res habet in ſua cauſa; dicitur eminentius &
pręſtantius illo, quod habet in re effecta, & minus pendens: quare perfectio actio-
nis, in Virtute modo quodam eminentiore continetur: immo actio eſt quid neceſ-
ſario ſequens Virtutem moralem; præditus enim morali Virtute, dum ei offertur oc
caſio, non poteſt (niſi ſecum pugnet) non agere: quare pro ſummi boni conſtitu-
Nona. tione Virtus eſt ſatis. Et pręſertim; quia Virtus eſt, tanquam Pax; actio, vt bellum: D
& quemadmodum cęterorum bonorum aliquis eſt vſus, ita ſummi boni vſus opti-
mus eſſe debet, quare actio rectius ſummi boni vſus, quàm ſummum bonum dici
meretur. Hęc dubiam reddunt ſententiam Ariſtotelis, & maximi ſunt momenti.

Reſolutio Difficultatis. Cap. XII.

FRequenter Viri celebres; vel ob varium Philoſophandi genus, vel ob di-
ſtinctam eiuſdem rei conſiderationem, modumve loquendi; ſententias
proferunt, quæ extrinſecus inter ſe pugnare videntur; intimius tamen in-
ſpectæ, niſi penitus, magna ſaltem ex parte conſimiles inueniuntur. Hoc
de pro-

A de proposita difficultate euenire existimo; de multis enim auctores earũ opinionum conuenire videntur: Nam consentiunt primò, fundamentum summi boni esse Virtutem Consentiunt secundò, Virtutem moralem, modo alibi declatato (dum se offert occasio) necessario sequi actionem. Cum de his conueniant: quia summum bonum considerari potest dupliciter; vel pro habitu, vel pro actu; vel pro fundamento, vel pro consurgente ex fundamento; vel pro eo quod est consimile penitus, & nos fine varietate comitatur, vel pro eo quod alicni varietati est obnoxium, ac demũ, vel pro re, vel pro vsu rei: Stoici, & cum eis Academicorum plurimi, habitum, fundamentũ, & rem semper consimilem inspexere; Peripatetici verò actum, fructum, & vsum, tanquam postremam perfectionem, considerarunt: Insuper Stoici summum bonum considerarunt in vita priuata, potius solitaria quàm ciuili; Aristoteles vero in Vita Ciuili, in congressu, cætuq; hominum: Peripatetici sibi proposuerunt exactissimã summi boni perfectionem, consurgentem ex conspiratione bonorum animi, munerumq; naturæ & fortunæ; adeò vt nil in eo desiderari possit, quod in hac vita ei valeat conue-

Stoici cum Peripateticis in parte cōciliant.

B nire; Stoici tantùm id, quod principale est, cõsiderarunt: Ac demũ Peripatetici summum bonum considerarunt, quatenus caret omni impedimento, pręditumq; est propria affectione, quę est lętitia & gaudium, hęc aũt actionem ex habitu prodeuntem, non solum habitum consequitur. Sic itaq; varia consideratione, & in sola Virtute, & in actione, summum bonum considerati potest. Colligamus itaq, summum bonum, vt in fundamento, collocatum esse in Virtute; vt in forma ac postrema perfectione, in actione proba & perfecta; vt in affectione, in iucunditate ex actione perfecta prodeunte; vt in instrumentis, vel commodis (vt aiunt Stoici) vel necessariis (vt aiunt Peripatetici) in muneribus Naturę & Fortunę; vt in signo, in honore, & gloria; vt in fructu, in animi tranquillitate, vitaq; naturę consentanea; vt in obiecto & fine vltimo nos beante, in Deo optimo maximo: Ac demum, vt in cumulo omniũ ad summum huius vitę bonum confluentium, in cõspiratione cunctorum bonorum. Ex his

Quo fœlicitas modo vario in uariis sit collocata.

C constat resolutio difficultatis: constat, quid veri includant rationes pro omni parte relatę: constat demum, sentẽtiam Peripareticorum magis esse consimilem cõmuni vsui loquendi, sensibusq;, ac experientię magis respondere. Sed pulchra occurrit dubitatio: Cum ex sententia Aristotelis Fęlicitas dicatur actio, ad quod prędicamentum pertinebit? Inquit Scotus 4. sent. dist. 49. quęst. 2. fœlicitatem non consistere in actione de genere actionis, quoniam ea non est simpliciter perfectio agentis, sed esse in actione ęquiuocè sumpta; qũ ex primo sent. dist. 4. q. 3. intellectio nõ est propriè actio de genere actionis, sed forma absoluta, pendens tamen: non secus ac lumen, quod est qualitas, pendet ex Sole. At errat profectò, & apertè aduersatur Aristoteli; qui in x. Moralium Nic. c. 3. inquit, neq; actiones, neq; fœlicitatem esse qualitatem: est itaq; actio de prędicamento actionis; est tamen actio perfecta, non imperfecta: est actio, cuius perfectio est tota simul, quoniam eius pręcipua perfectio in pręelectione est posita, vt dicitur in x. Moral. non in externo opere: & est operatio immanens de perfectione agentis, vt dicitur in 9. Metaphysicę. cont. 17. non transiens: & falsò dicitur,
D quod actio, vt est de genere actionis, non sit perfectio agentis; cum sit actus secundus eius. At de his satis.

Nonnulla ad Voluptatis Notitiam Pertinentia. Cap. XIII.

Voniam interna quadam naturæ commotione, nil bonum optamus, nil amplectimur, nil magnificamus; quod nos Lætitia, Gaudio, & quadam iucunditate non afficiat: propterea ex Naturæ fontibus hæc dubitatio emergit; Num essentia & natura summi boni in proba actione consistat, vel in gaudio, quod ex actione consurgit, vel in conflato ex vtrisq;: Quæ consideratio cum sit de Voluptate, est iucunda; cum attineat ad summum bonum, est præclara; & cum viri celebres inter se dissentiant, est obscura, dignaq; consideratione. Qua de re verba facturus Accipio: Gaudii, Voluptatis, Lætitiæ, ac Iucunditatis,

Gaudiũ. Voluptas.

Lætitia. Iucunditas. propria s quaſdam nonnullas eſſe ſignificationes; vt in Protagora & Philebo denota A
uit Plato, & latius Platonici explicarunt: nonnunquã verò confundi, ac in eadem
ſignificatione vſurpari: ſed quia de rebus, non de vocibus nobis proponitur ſermo,
vtar ego ſine diſtinctione vocibus illis; præſertim cum conſtet, de qua voluptate ver
ba faciamus: dubitatio enim eſt de illa, quæ ex proba actione conſurgit. Accipio
Genus uoluptatum multiforme. ſecundò, multiforme eſſe voluptatum genus; vt cum Plato in Philebo, tum Ariſto
teles in 7. & x. lib. Moralium Nicom. cumulatè manifeſtarunt: & poteſt ita in partes
diſtribui. Quemadmodum Iucundum, ita Iucunditas ac Voluptas, vel eſt talis ex
ſui natura, vel ex euentu, vt in 7. Moral. capite quinto & poſtremo aſſerit Ariſtote-
Diuiſio Voluptatum. les. Voluptas ſui natura talis, ea eſt, quæ rectè conſtitutis animis & corporibus cõ-
petit; congruens enim conſtitutio eſt iudex & menſura rerum omnium pertinentiũ
ad illam. Et hæc, quæ ſui natura voluptas dicitur, vel conuenit naturæ ſimplici, vel
mixtæ: Simplici, vt Deo, ſeparatisque Mentibus; quæ cum ſint ſimplices, gradu ta
men diſtincto, ſemper conſimili et eademque ſimplici voluptate fruuntur: Vel com
petit Naturæ Mixtæ, vt Iumentis, feris, & homini; quæ ex variis ſunt conflata, & B
Voluptas pura, & ſui natura. rebus variis delectantur. Et hæc, quæ ſui natura eſt voluptas, etiam dici poteſt vo-
luptas pura; quia non ex deprauatione oritur, nec mixtum habet dolorem, cuius ſit
medela: & quamuis habeat iunctam priuationem obiecti afferentis delectationem;
ea tamen priuatio ſenſum non turbat, nec dolore nos afficit. In huiuſmodi puris, &
Gradus uariu voluptatum ſui natura talium. ſui natura voluptatibus, competentibus homini, ordo cõſideratur. Primum enim
gradum ſibi optat voluptas ex contemplatione conſurgens: ideo Ariſtoteles in 7.
Moralium Nicom. cap. 12. de hac ſola mentionem facit inquiens; Sunt aliquæ dolo-
ris & cupiditatis expertes voluptates, quales ſunt functiones muneris in cõtemplan
do occupatæ. Secundum ſibi optant locum pertinentes ad actiones ſenſuum, & me-
moriam; & præſertim ſenſus viſus, & auditus: Ideo Ariſtoteles x. Motalium Nico.
cap. 3. inquit: Sunt enim voluptates doloris expertes, tum Mathematicæ; tum ea-
rum, quæ in ſenſibus poſitæ ſunt, eæ, quæ ex odoratu percipiuntur, & quæ audiun
tur, & ſpectacula; multæ etiam res memoria repetitæ, multæ denique ſperatæ, vo-
Plato. luptatem afferunt &c. Similiter Plato in Philebo voluptates puras eas eſſe dicit, quæ C
& diſciplinarum, & ſenſuum ſunt, dum in iudicio verſantur: & præſertim, dum ſim
plicia apprehendunt; & ea, quæ ex ſe præclara, & pulchra ſunt. His tertiò ſucce-
dunt voluptates ex actione moralium virtutum prodeuntes; quæ ob Alexandro in
4. Naturalium Quęſtionum cap. 23. inter puras numerantur, necnon a Platone in Phi
lebo. At dubium eſt, quomodo hę dicantur purę; cum virtutes morales verſentur
Dubitatio Alexãder. in perturbationibus, quę ex dolore & voluptate ſunt permixtę. Inquit Alexander
dici puras, quia cum pœnitentia non ſunt permixtę. At hęc ratio leuis eſt: quia ſi-
Euerſio. militer actiones viri per habitum vitii operantis, pœnitentiam non habent iũctam;
cum cẽſeat ſe bonum ſequi. Propterea dicamus; eas dici voluptates ſui natura, quia
Solutio ꝓpria. homini competunt rectè per naturam conformato; dici puras, quia non ſunt mede-
lę alicuius doloris, nec prodeunt ex remotione contrarii moleſtiam afferentis: Simi
liter voluptates ex recta corporis conſtitutione prodeuntes, inter veras & puras nu-
merari poſſunt; quia ex deprauatione non prodeunt, nec cum dolore ſunt permix-
Plato. tæ. Ideo Plato in Philebo dixit: Alias verò voluptates veras ac puras, quas ipſe nar D
raſti, fermè nobis domeſticas arbitrare; ac (pręter iſtas) illas inſuper, quę cum ſa-
nitate, & temperantia, cęterisque Virtutibus capiuntur &c. Hæ, quę ſunt purę, &
ſui natura voluptates, hoc habent; vt nec nimium, nec immoderatum includant;
vt monet Ariſtoteles in 7. Moralium Nicom. cap. vltimo. Inſuper; cum hę ſint purę,
& ſui natura voluptates; iure optimo ſolę cenſeri debent voluptates: illę.n. quę ex
deprauatione prodeunt; cum non ſint ſui natura voluptates, nec abſolutè volupta-
tes dici poſſunt. Ex quo quaſi Paradoxum aliquod, verum tamen, enunciare vale-
Paradoxum. mus; & eſt: Voluptatem omnem eſſe bonam, voluptatem omnem eſſe amplecten-
Voluptas non pura. dam, maioremque voluptatem maiori ſtudio eſſe quęrendam. Ex aduerſo; vo-
luptas non pura, non vera, nec ex ſui natura ſed ex euentu, ea eſt, quæ ex de-
prauatione aliqua nobis competit; quæ deprauatio cum habeat iunctum dolo-
rem, iure dicitur medela doloris: Ac ſi etiam ea deprauatio dolorem non affe-
rat; voluptas tamen impura dicitur, nec ſui natura talis, cum ex impuritate &
depra-

A deprauatione prodeat. Huiusmodi voluptas in variis est varia, ob varietates deprauationum. Deprauatio & indigentia, ex qua huiusmodi voluptates prodeunt, vel est animi, vel corporis: Animi, vt in viro vitioso: Deprauatio corporis, vel est per Naturam, vel ne. Si per Naturam, Vel competit vniuersę speciei: sic Iumentis multa sunt Iucunda, quæ homini per naturam rectè constituto ingrata sunt; vt Genista capræ est dulcis, homini amara. Vel non competit vniuersæ speciei, sed nonnullis indiuiduis ob deprauationem proprii temperamenti eorum: vt accidit nonnullis hominibus per Naturam Atra bile vexatis, vel alia deprauatione per naturam affectis; qui ob id efferati dicuntur, & rebus delectantur, a quibus abhorrent rectè per naturam constituti homines. Vel ea deprauatio & indigentia, non ex ortu pendet, sed in progressu temporis vel ætatis producitur. Et hæc Vel oritur ex Principiis internis per Naturam operantibus; quales sunt voluptates ad cibum, potum, & venerem pertinentes: quæ sunt medelæ quædam, nec semper homini competunt, sed solùm dum eget; dum autem non eget, non amplius cibo & venere delectatur: propterea
B ab Aristotele in 7. Moralium Nicom. cap. 12. inter eas voluptates numerantur, quæ ex euentu, & non verè sunt voluptates. Vel deprauatio pendet ex morbo, siue assuetudine: ita multa placent febricitanti, hominique perperam assueto; quæ sano, rectaque assuetudine educato sunt ingrata. Harum voluptatum; ratione varietatis modi, personarum, & finis; quædam bonæ, aliæ malæ, nonnullę neutræ dicuntur: insuper earum quædam sunt necessariæ, vt pertinentes ad Nutrimentum; aliæ non necessarię, vt satis conspicuum est.

De Quatuor Voluptatis Gradibus, & de quo sit Dubitatio. Cap. XIIII.

C

CVM Variæ le nobis obtulerint Voluptatum formę, modo vario animis nostris blandientes; vt appareat, de qua sit dubitatio, singulas in quatuor capita redigendas censeo. Cum enim voluptas sequatur cognitionem, & ad facultatem appetendi propriè pertineat, quatuor excogitari possunt voluptatum gradus: Quorum vnus pertineat ad appetitum cupiendi, Alter ad appetitum irascendi; Tertius ad intellectum, qui per voluntatem ac præelectionem agit; Quartus ad mentem, dum speculatur, contemplationique incumbit: Qui gradus ex sententia Aristotelis satis conspicui sunt. Plato tamen in nono de R. P. tres solos numerat; quorum duo pertineant ad appetitum cupiendi, & irascendi; tertius ad rationem, per quam discimus: & hanc nuncupat voluptatem Philosophicam, verissimam, suauissimam omnium, hominisque maximè propriam. Rectius tamen, & distinctius (vt dixi) in quatuor gradus distribuuntur. Dignum tamen consideratione est; quòd Plato, cum ab Aristotele, tum a seipso dissentire videtur. Ab Aristotele tripliciter: Primò; quia ex Aristotelis sententia gradus, non tres, sed quatuor statui debent: Secundò; quia Aristoteles septimo Moralium Nicom. cap. postremo
D ait, Deo voluptatem competere, ac vna & simplici semper voluptate potiri; Plato in Philebo id negat: Tertiò, Aristoteles Menti voluptatem tribuit, Plato id inficiatur; inquit enim in Philebo Socrates: Dictum est in cuiusque Vitæ comparatione Virum contemplationi deditum nihil vlla ex parte vel gaudere vel angi. Et paucis interiectis: Absurdum omnino est dicere, Deum Gaudere, vel contra tristari. Insuper Plato secum hac de re pugnare videtur: Nã in Philebo primò negat in Mente & contemplatione locum habere gaudium; mox in eodem dialogo ait, dari voluptates disciplinarum, quas præfert cæteris: & in nono de R. P. pro gradu voluptatum tertio & præstantissimo numerat voluptatem Philosophicam pertinentem ad partem, per quam discimus. Et quia ex solutione huius postremæ apparentis contradictionis patebit, quid de cæteris sit dicendum; ab hac exordiar. Marsilius Ficinus Vir doctissimus in libro de voluptate capite primo inquit, Platonem Menti tribuere lętitiam & gaudium, sensibus verò voluptatem: ac prima duo inter se differre putat, quòd omne gaudium laude sit dignum, lætitia verò partim laudanda partim vituperanda sit; Lætitia enim est Mentis elatio quædam in pos-

Quatuor gradus voluptatum.

Plato.

Lis Platonis, & cum Aristotele, & secum.

Solutio.

fessione boni, quæ potest terminos decori transire; Gaudium verò est ea iucunditas, A quæ ex contemplatione, aut alio quopiam virtutum vsu suscipitur. Ex his elicitur solutio apparentis contradictionis; nam Menti competit Gaudium, non voluptas:

Euersio. Quæ confirmari potest per Platonem in Protagora dicentem; Gaudio afficitur ille, qui discendo & contemplando ipsa intelligentia delectatur, Voluptate autem sensu corporis perfunditur. Hæc solutio apertè pugnat cum verbis, & principiis Platonis. Cum Verbis primò: quia Plato tum in Philebo, tum nono De Rep. latè vtitur voluptatis nomine; & siue parti animæ rationis experti, siue cōpoti eam tribuat, communi voluptatis nomine eam appellat. Pugnat cum Principiis: quia ex sententia Platonis in Philebo voluptas omnis, & Gaudium, dicitur generatio quædam & motio, vel magna vel protinus facta; motio autem, ex sentētia Platonis, non menti, sed animæ primò competit. Insuper a Platone recessit; quia Plato Mentem ab Anima rationis compote distinctam censet, cum ipse in vnum redigat: volens enim Platonem reddere cum nostris Theologis pro facultate concordem, a semetipso reddidit discordem.

Propria solutio. Propterea dicamus, re vera Platonem ab Aristotele dissentire. Primò; B quia Plato mentem ab anima rationis compote distinctam censuit, & supra animam collocauit. Secundò: quia Plato voluptatem dixit esse generationem & motum, ac animæ motum tribuit; cum dicat, eam per rationem primò moueri: Aristoteles autem; nec Mentis essentiam iudicat ab ea animæ rationalis distingui; nec voluptatem dicit esse motum, vel ex motu necessariò oriri; nec Animæ primum motum tribuit, sed corpori. Hinc Deo & Menti tribuit Aristoteles voluptatem; cum eis competat actio, & voluptas sit perfectio actionis: Plato autem per sua Principia, nec Deo, nec Menti, sed animæ sub mente positæ, primò voluptatem condonauit. Et propterea in tertia Epistola Diuinitatem dixit procul abesse a voluptate & dolore: ideo in mutuis salutationibus dicendum censuit, non gaudere, sed bene agere. Non me tamen latet de nonnullis horum litem potius in verbis, quàm in sententia esse positam: Absolutè tamen non omnino cōsentiunt. Nec propterea Plato secum pugnat: Voluptatem enim siue gaudium nunquam Menti tribuit, sed animæ rationis compoti, vel experti; in qua cum prima generatio, tum primus motus, ex eius senten- C tia locum habent: Disciplinæ ex eius sententia non ad mentem pertinent, sed ad animam rationis compotem; ad quam etiam pertinere censuit obliuionem, & reminiscentiam. Similiter in Phædro Animæ supra cœlum eleuatæ gaudium tribuit. Aristoteles tamen magis communem sequens loquendi vsum, & Deo, & Menti vitam tribuit iucundissimam & suauissimam; vt patet ex 12. Metaphysicę cont. 39. & ex decimo Moralium Nicom. cap. 8. Colligamus itaque, rectè quatuor statui voluptatis Gradus; & catenus voluptatem extendi, quatenus extenditur cognitio. Et cum gradus quatuor sint, in Viro Beato magna ex parte conspiratio omnium graduum reperitur: dico, magna ex parte; quia nonnunquam in actione proba cupiditas ratione proprii obiecti voluptate non afficitur, sed potius dolore: vt accidit viro Forti; qui ob recepta vulnera (vt pertinet ad cupiditatē) dolore afficitur, quamuis absolute ob honestam actionem lætetur & gaudeat. Dum quærimus, an summum bonum in voluptate sit positum; de ea voluptate sermo est, quæ & ad Practicum, & ad Theoricum intellectum pertinet; hoc est, de duobus supremis voluptatis gradi- D bus ex virtutis actione prodeuntibus: de voluptate autem Animæ sentientis catenus id intelligi debet, quatenus per Virtutis habitum appetitus sensuum rationem sequitur, & cum eius rectitudine libentissimè conformatur; quamuis attinentia ad proprium obiectum aliquando ei molestiam præbeant.

In viro beato cōspirāt omnes gradus voluptatis. De quo sit dubitatio.

Rationes, quòd Essentia Summi Boni in Voluptate sit posita. Cap. XV.

HIS de voluptate & dolore vniuersè declaratis, quæritur modò: an essentia summi boni sit posita in ea Voluptate, quæ ex actione proba & honesta consurgit; vel potius in actione. Qua de re tres fuere Veterum principales opiniones: Nonnulli in voluptate id esse positū affirmant, et ex opinione

Opiniones tres.

A nione Aristotelis; Alii in sola proba actione; Quidam demũ cũ Platone in Philebo,
in conflato, ex vtrisq;. Has tres opiniones tetigit Arist. in 7. libro de Repub. cap. 1. in- Arist.
quiens: Ipsa beata vita, siue in Gaudio posita est, siue in Virtute, siue in ambobus, &c.
Proparte Voluptatis hæc maioris momenti esse videntur, & Primò. Quod per in- Summum
ternam naturæ commotionem ab animalibus omnibus maximè expetitur, censeri bonum esse
debet finis, & summum bonum: Voluptas, omnium consensione & experientia, est se positum
huiusmodi: Quare ea summum bonum censeri debet. Confirmatur hæc ratio: quia in volupta
bonum definitur, quòd sit id, quod omnia appetunt: quare summum bonum id cen te.
seri debet, quod maximè ab omnibus optatur; definitio enim conuertitur cum eo, Prima ra-
cuius est definitio. Plato in calce Philebi derisit hanc rationem, inquiens. Primum tio.
tamen Voluptati locum darent boues, equi, & bruta denique vniuersa; quia eius il- Plato.
lecebris mancipata sunt: quibus plurimi fidem haud secus, quàm auibus augures ha
bentes, voluptates ad bene viuendum potissimas omnium arbitrantur; ferarumque
Amores locupletiores testes asserunt, quàm tot responsa rudiũ Philosophorum, &c.

B Aristoteles contra, fundamentum id maximi fecit, de quo in septimo Moralium Ni- Arist. con-
comachiorum cap. 13. dixit: Quòd omnes bestiæ atque homines persequantur vo- tra Plato-
luptatem, argumentum est eam quodam modo esse summum bonum; nam (vt in- nem.
quit Hesiodus)

Fama autem haud dubiè, non funditus interit illa,
Quam multi celebrant populi, &c.

Insuper decimo Moralium Nicomachiorum cap. secundo, eandem Platonis senten-
tiam carpens inquit. Iam verò, qui pertinaciter negant id esse bonum, quod omnia
appetunt; vereor, ne nihil dicant: nam quod omnibus videtur, id esse dicimus; nec
qui hanc persuasionem labefactant, multò probabiliora certiorave dicturus est. Ma
ximi itaque Arist. fecit rationem illam. Et quoniam instabat Plato per iumenta, fe-
ras, pueros, Virosque improbos; qui quamuis voluptatem appetant, ea tamen ma
la est: Propterea in 7. Moral. Nicom. cap. 13. eam instantiam repellens inquit. Sed qm̃

C neq; eadem natura optima, neq; idem habitus optimus est, aut videtur; ne eandem
quidem sequuntur omnes voluptatem, sed omnes tamen voluptatem: fortasse verò
etiam sequuntur, non eam quam putãt, neque eam quam dixerint, sed eandem; in
omnibus enim diuinum quiddam inest natura, &c. Insuper libro decimo cap. secun
do eandem instantiam euertens, inquit. Nam si sola Mentis expertia voluptatem ex
peterent, esset id aliquid, quod ab eis dicitur: sed si etiam ea, quæ sapiunt, & pru-
denter sentiunt; quid causæ est, cur audiendi sint? fortasse etiam in vitiosis naturale
quiddam bonum inest, melius quàm ipsorum sit captus, quod bonum sibi accom-
modatum appetit; &c. Approbauit itaque Aristoteles rationem hanc ex rerum na-
tura depromptam. Secunda ostensio ex dolore sumitur, ac ita formatur: Dolor, mi- Secũda ra
seria, & pena, est summum malum animalium omnium, a cunctis ex se fugiendum: tio.
quare Voluptas est summum bonum, a cunctis sui natura optandum. Consequen-
tia deducitur, quia contrariorum contrariæ sunt conditiones. At respondebant Non
nulli, e quorum numero etiam fuit Speusippus, dicentes consequentiã esse inanem; Speusippi
quoniam nonnunquam contrarium mali malum est; vt patet de Auaritia & Prodiga responsio.

D litate: Propterea Aristoteles libro septimo Moralium Nicomachio. cap. 13. & lib. 10. Arist. con-
cap. 2. eam solutionem damnans inquit. Dolor voluptati opponitur; non vt exupe- tra Speu-
rantia defectioni, sed vt malum & fugibile bono & appetibili: Nam si ambo mala es- sippum.
sent, necessariò ambo essent fugienda: Sin neutrum esset malum; vel neutrum esset
fugiendum, vel ęquè vtrunque: Nũc autem videmus dolorem fugi, vt malum; vo
luptatem expeti, vt bonum; quare vt bonum malo opponuntur inter se. Tertia ra- Ratio ter-
tio ex conditionibus summi boni desumitur: Nam summum bonum propter se tan tia.
tùm optatur (vt in primo Moralium Nicomachiorum cap. 7. asseritur) est bonum
non laude sed honore dignum: huiusmodi autem est voluptas. Inquit enim Aristo-
teles 10. Moralium Nicomachiorum cap. 2. Nemo ex altero quęrit, cuius rei gratia
voluptate afficiatur. Et in primo libro capite 12. inquit. Rectè videtur Eudoxus pri-
mas partes voluptati tribuisse: nam eò, quòd, cum sit ipsa in numero bonorum, non
laudetur; declarari putabat, eam rebus laudabilibus esse potiorem: talem autem es- Rõ quar-
se Deum, & summum bonum; quæ honorabilia, non laudabilia esse dicuntur. Quar ta.

tò:

tò: Quod omnia bona auget, eaque perficit tanquam finis postremò adueniens; est A
bonum communissimum, optimum, ex se optabile: Voluptas est huiusmodi: qua-
Plato. re &c. Plato in Philebo dicebat, ex hac ostensione oppositum colligi, voluptatem sci
licet non esse summum bonum; nam dicebat: De ratione summi boni est, vt nullius
rei adiunctione fiat optabilius: Voluptas ex adiunctione sapientiæ redditur optabi-
Arist. contra Platonem. lior: Non itaque est summum bonum. Reiicit hanc Platonis sententiam Aristote-
les decimo Moralium cap. secundo, inquiens: Si ad id inspicimus, minimè inuenie
mus summum bonum; nam bonum omne alterius adiunctione redditur optabilius.
Eudoxus. His rationibus Eudoxus, Archytæ auditor, summum bonum in voluptate esse posi-
Quarta ratio. tum colligebat. Insuper aliis quoque rationibus idipsum ostendere valemus; & pri-
mò, perpendendo principale nomen summi boni, quod diuinis Mentibus tributum
dicitur enim μακαριότης a maximè gaudendo, vt in septimo Moralium cap. vndeci-
mo interpretatur Aristoteles. Cum itaque nomen communi quadam consensione su
matur a gaudio, & nomen rectè institutum sumatur a natura rei, putandum est in
Confirmatio. gaudio positam esse naturam & essentiam summi boni. Præterea quid aliud (commu B
ni hominum consensione) Fœlicitatis nomine denotamus, nisi eximiam voluptatem,
lętitiam immensam, gaudiumque incomparabile? Secernamus cogitatione ab homi
ne cęteris bonis cumulatissimè ornato solam Iucunditatem, proculdubio desinet es-
se fęlix; nil enim nobis reliqua prosunt bona, nisi iucunda sint: At si (vice versa) in
homine, cæteris imaginatione secretis, eximiam iucunditatem ac animi gaudium
consideramus; nonne etiam in cumulo infortuniorum imaginabimur fęlicissimam
ducere vitam? Nil expetit ille, qui eximia iucunditate perfusus est: Quare iucun-
Alia cōfirmatio. ditas ex se satis est pro optima vitæ constitutione. Præterea perpendamus ea, quę
ab Aristotele de natura & essentia Voluptatis dicuntur, per quæ eadem sententia sa
Ex auctoritate Arist. tis conspicuè confirmatur. Inquit Aristoteles decimo Moralium Nicomachiorum
cap. 4. Voluptatem perficere actionem, non vt habitus penitus insitus; sed vt finis
quidam subsequens, & consurgens. Insuper addit, Voluptatem perficere actionem
non ita vt sensile & sensus, cum bona sint, perficiunt actum sentiendi: Quemadmo-
dum bona valetudo aliter causa est cur aliquis valeat, aliter medicus, &c. His verbis C
patefacit Philosophus, voluptatem esse perfectionem actionis, esse finem consurgen
tem; & actionem perficere, non secus ac sanitas perficiat hominem sanum: quæ om
Ex consimilitudine cum fœlicitate. nia indicant voluptatem esse formam, & essentiam summi boni. His accedit, quòd
voluptas in omnibus se fęlicitati similem patefacit: Fęlicitas est tota simul, ita Volu-
ptas ex sententia Aristotelis decimo Moralium Nicomachiorum cap. 4. Voluptas,
non secus ac fęlicitas, nec velox nec tarda dicitur, vt cap. 3. eiusdem libri patefecit
Philosophus. Cum itaque Arist. commēdauerit rationes Eudoxi pro parte Volupta
tis; reiecerit solutiones, ac etiam rationes Platonis, & aliorum pugnantium aduer-
sus voluptatem: apertè indicauit se huius fuisse sententiæ, essentiam summi boni
Reiicitur obiectio. in voluptate esse positam. Nec obstat, quòd in primo Moralium Nicomachiorum
definiens summum bonum dixerit, esse actionem ex virtute prodeuntem: quoniam
id potest intelligi per modum causæ; non secus ac dum dicimus, Eclypsim esse Ter-
ræ interpositionem. Insuper, cum voluptas sit actionis perfectio, potest etiam actio
nuncupari; vt septimo Moralium Nicomachiorum cap. 12. nuncupatur ab Ari- D
stotele, dum aduersus Platonem hæc verba profert. Quapropter non rectè in-
quiunt voluptatem ortum esse, qui sensu percipitur; sed dicendum fuit potius, esse
actionem habitus cum natura consentientis: Et in locum eorum verborum (quæ
sensu percipi possit) substituendum est, Non impeditam. Similiter decimo libro
cap. quinto inquit: Neque verò si voluptas non est qualitas, iccirco non est in
bonis numeranda; nā, neq; actiones probæ sunt qualitates, neque fœlicitas, &c.
Hoc idem quoque apertè constat de summo bono contemplationis: ut enim Ficinus
inquit; Videre & speculari quærimus, vt gaudeamus, non econtra; & gaudium plu
ra includit quam cognitio, nam cognitionem exposcit. Præterea, per gaudiū Amo
ri iunctum intimius cum obiecto nectimur, quàm per cognitionem; perfectio enim
Amoris in vnitione posita est: Et non qui videt; sed qui vult, & amat, eoque gau-
det, dicitur bonus. Ac insuper; possessio boni, non in eo consistit, quòd bonum mo
ueat facultatem cognoscentem; sed in eo quòd ea facultas in illud bonum reflectatur,

in

A in eoque effundatur: quæ spiritalis conuersio & effusio, gaudium est. Demum: quia summum bonum est requies, requescit autem anima non in visione, sed in Deo viso, quod Gaudium est, iure summum bonum in gaudio ex proba actione prodeun te positum dicitur. Et propterea non temere viri celebres essentiam summi boni in Gaudio esse positã putarunt, & primas summi boni partes gaudio tribuerunt; vt Ter maximus Mercurius, Theodorus, Democritus, Epicurus, Eudoxus, Origenes, Auicenna, Algazel, Marsilius Ficinus, aliique plurimi: nec defuere, qui eam putarint fuisse sententiam Aristotelis. Hos multi sequuti sunt: quorum nonnulli nomine voluptatis, suaque praua propensione decepti, ex gaudio honesto in corporis voluptates lapsi sunt: & inde contigit; vt opinio ex se honesta & naturæ consentanea, vilis, sordida, rationique aduersa a plurimis sit iudicata.

Multi summum bonũ in gaudio collocarunt.

Rationes, quæ aduersus Voluptatem a Platone præsertim adductæ sunt,
B *earumq; Solutiones ab Aristotele traditæ.* Cap. XVI.

CYnici adeò voluptatem spreuerunt, vt satius duxerint insanire, quàm voluptate perfundi: Stoici etiam in eo, qui in Rota cruciatur, & in cumulo calamitatum fuerit constitutus, summum bonum seruari incolume existimarunt: Plato e primis bonorum sedibus, in Gorgia aduersus Callictem disputans, & in Philebo, voluptatem expulit. Præcipuæ rationes, quæ ex eo colliguntur, hæ sunt. Summum bonum ex se est satis, voluptas non est huiusmodi: nam, vt cumulatè fruamur voluptate, egemus memoria præteritorum bonorum, egemus Mente, Scientia, opinioneque recta, vt percipiamus nos gaudere; egemus ratione, vt prænoscamus nos in posterum debere lætari: non itaque voluptas est summum bonum. At hæc ratio leuis est: nam dicerem Voluptatem egere aliis, non vt perficientibus, sed tamquam præordinatis ad eam, eique famulantibus; vt Princeps, & Virtus, aliis egent. Altera Platonis ostensio est, quia in rerum constitutione hic
C ordo seruatur: Præcurrit infinitum & incommensuratum, Materies scilicet; accedit secundo mensura, terminus, ac formæ participatio; ex quibus tertiò conflatur compositum, interuentu quarti, quod est efficiens & contemperans: Perfectio compositi, non ex infinito, sed ex termino prodit. Redigamus hæc ad institutum nostrum. In constitutione summi boni, Sapientia est mensura & terminus; Voluptas est infinitum & interminatum, Plus enim & minus æquo lætari valemus: nectamus modò rationẽ. Quod in rei constitutione seruat conditionem incommensurati ac interminati, præcipuum iudicari non debet; Voluptas est huiusmodi; Non itaque est summum bonum. Hæc ratio efficacior est præcedente, diluitur tamen ab Aristotele decimo Moralium Nicomachiorum cap. 3. hac distinctione. Voluptatem esse interminatam, duplici modo intelligere valemus; primò, ex parte nostræ participationis; secundò, ratione suæ naturæ: Si primum inspicimus; etiam Sapientia, Prudentia, Iustitia, cæteræque Virtutes, quas prætulit Plato, interminatæ sunt; Iustiores enim, Sapientiores, ac Prudentiores, alii aliis dicuntur: Si aliud consideramus, profectò
D voluptas (vt cæteræ naturæ rerum) interminata non est, sed terminata; vel loquamur de pura, vel de impura voluptate: dantur enim certæ causæ definitique termini voluptatis, nõ secus ac caloris & sanitatis, quos egredi per naturam voluptatis non licet; & præsertim, quia rerũ essentiæ sunt vt numeri. Sic ab Aristotele diluitur ratio Platonis. Verùm, si accuratè vim ostensionis consideramus, fortè non exactè soluta iudicabitur. Conferebat Plato Voluptatem cum Sapientia, & perpendebat in eorum permixtione; a quo congruens terminus, per quem id mixtum redderetur bonum, ortum duceret; & proculdubio mensura & rectum ad Virtutem pertinet, vt etiam Arist decimo Moralium cap. 5. nos docet inquiens, Virtutem ac Virum Probum Mensuram esse rerum. Propterea censerem rectius posse dilui rationem illam Platonis per aliud fundamentum ex ipsomet Aristotele depromptum, & est; quòd voluptas sincera suique natura bona, toto etiam genere bona est: & in ea nimium non habet locum, nam consurgit ex actione Virtutis: nec per sapientiam terminari debet, quia in ea nimium non reperitur; sed quo fuerit maior, eò est melior: quare

Cynici. Stoici.

Rationes quòd summum bonum nõ sit positum in Voluptate. Ratio prima. Euersio. Secũda ratio.

Euersio.

In dubiũ reuocat solutio Arist.

Alia solutio.

A re aliena mensura non eget: Hoc lucidissimè colligitur ex Aristotele in septimo Moralium Nicomachiorum cap. 14. *Tertia ratio.* Tertia ratio, qua vtebatur Plato, desumitur ex Natura & conditione voluptatis: Voluptas enim est quędam generatio, motus, & restitutio rei in suam naturam, Summum bonum non est generatio & motus, sed est finis vltimus; non itaque summum bonum est voluptas: Nam generatio & motus sunt viæ, summum bonum est finis; generatio & motus sunt conditionis imperfectę & inconstantis, summum bonum perfectum & constans est. *Dilutio.* Diluitur hæc ratio ab Aristotele decimo Moralium cap. 3. & ostenditur variis rationibus, verum non esse, quod voluptas sit generatio & motus: Et 7. libro cap. 12. legitur. Nec verò necesse est aliud quicquam voluptate melius esse (vt aiunt nonnulli finem generationis meliorem esse generatione) non enim voluptates sunt ortus, nec omnes cum ortu sunt coniūctæ; sed actiones potius, & finis: nec cum oriantur res aliquæ, sed cum aliquibus rebus vtimur, eueniunt: Neque omnium voluptatum finis quiddam ab illis diuersum est; sed earum, quæ ad naturæ perfectionem perducunt, &c. Nimium a Scopo vagarer, si de attinentibus ad essentiam & ortum voluptatum nunc agerem; B id enim integrum volumen exposcit: Sat est (vt instituto inseruit) patefacere nullā a Platone contra voluptatem fuisse formatam rationem, quæ ab Arist. non fuerit cōsiderata & soluta. *Quarta ratio.* Vtebatur insuper Plato hac ratione: Voluptas cum Sapientia iuncta, est longè optabilior, quàm ipsamet seorsum a sapientia considerata: non itaque ea sola est summum bonum; summo enim bono nil optabilius excogitari potest. *Dilutio.* Reiicitur ab Aristotele hæc ratio decimo Moralium Nicomachiorum cap. secundo; quoniam hoc est commune vnicuique bono, vt ex coniunctione cum alio per se bono reddatur optabilius. *Quinta ratio.* Insuper argumentabatur Plato aduersus Voluptates hunc in modum: Quotiescunque conditionem alicuius considerare volumus, non exiguum, sed maximum eius considerare debemus: at voluptates vehementissimæ vitiosis conueniunt; de Temperante autem dicitur, Nil nimis: illæ vehementissimæ voluptates prauæ sunt: quare summum bonum in voluptate locari non debet. *Dilutio.* Diluitur hæc ratio primo per Platonem, qui mox in Philebo magis ex sententia loquens inquit: C Dum naturam voluptatis iudicare volumus; non vehementissimas, sed sinceras & puras considerare debemus: insuper diluitur per Aristotelem, qui monet consideran das esse eas, quæ non ex euentu, sed sui natura sint voluptates; Propterea addit 7. Moral. Nicoma. cap. 13. Iam verò nil prohibet, si nonnullæ voluptates malæ sunt, quo minus aliqua voluptas sit summum bonum; quemadmodum scientia aliqua est optima, etiam si aliquæ sint malę: immo verò fortasse etiam necesse est; Siquidem vniuscuiusque habitus actiones liberæ sunt, & non impeditæ, siue omnium habituum actio beatitudo est, siue alicuius eorum; modò non sit impedita, eam maximè esse expetendam: at hoc est voluptas: itaque erit aliqua voluptas summum bonum, cum sint multæ (si fors ita ferat) absolutè malæ: atque ob hanc causam vitam beatam iucundam esse omnes existimant, & beatitudinem cum voluptate cōnectunt non iniuria: Nulla enim actio, si impeditur, perfecta esse potest: at beatitudo in perfectis rebus numeratur: Quocirca & corporis, & externa bona, & fortunam quoq; ne hæc impediantur, desiderat beatus, &c. Constat itaque, Aristotelem pro partibus Voluptatis satis acriter pugnasse, & accuratè soluisse rationes; quæ eam senten- D tiam videbantur euertere, quòd voluptas sit summum bonum: adeo vt non iniuria nonnulli viri docti existimarint, ex sententia Aristotelis essentiam summi boni in voluptate esse positam. *Plato.* Plato ex serie bonorū voluptatem non reiecit, sed concessit dari voluptates probas, viroque fęlici congruentes: dixit tamen in Philebo, summum hominis bonum non in sola sapientia, nec in sola voluptate esse positum, sed in mixto ex vtrisque: in qua mixtione Sapientia principē obtineat locum, cum sit mensura, & terminus, humiliorē verò voluptas, cum seruet conditionem infiniti. *Plato ab apparente contradictione liberatur.* Quòd si nonnunquam, vt in Gorgia, summum bonum in sola virtute ait esse collocatum: id euenit, quia tunc considerat partem principem, quæ se habet vt forma constituens vniuersum summum bonum.

Resolutio

A *Resolutio Principalis Difficultatis, an Essentia Summi Boni in Voluptate sit posita.* *Cap. XVII.*

T demum de proposita, ac pro omni parte agitata difficultate dicam, quod
sentio; Quinque profero assertiones: Quarum prima est; Summum homi Prima assertio.
nis bonum sine iucunditate & gaudio non reperitur: Altera est; Ea Iucun
ditas non est essentia summi boni, nec pars eius: Tertia est; Ea Iucundi- Secunda. Tertia.
tas est comes, & affectio summi boni: Quarta; Quia affectio summopere est iuncta Quarta.
cum eo cuius est affectio, propterea Aristoteles Iucunditatem cum summo bono
summopere coniunxisse visus est: Quinta & postrema; Minus rectè loquutus est Quinta.
Plato, dum in Philebo dixit summum bonum in mixtione sapientiæ & voluptatis es-
se positum; non enim rectè affectio dicitur misceri cum eo, cuius est affectio. Pri- Explicatur
ma assertio satis est conspicua, & profertur a Platone in Philebo, & confirmatur prima.
B ab Aristotele in septimo & decimo libris Moralium Nicomachiorum: propte-
rea a maximè lætando Beatitudo apud Græcos dicta fuit, vt alibi patuit: & er-
rarunt Stoicorum illi, qui in indolentia summum bonum collocarunt. Secun- Explicatur
da assertio, quæ erat Iucunditatem non esse essentiam summi boni, variis rationibus secunda.
ostenditur; nam hæc ea est, in qua est posita vis vniuersæ difficultatis. Pro cuius
ostensione accipiendum est, vt inductione colligitur, Voluptatem non ob aliud pa- Cur para-
ratam ordinatamque fuisse: nisi, vt eius dulcedine inuitati, ad vsum nostrarum fa- ta volu-
cultatum redderemur alacriores; & labores, qui ex vsu prodeunt, lenirentur: ideo ptas.
inspicimus, Naturam cum illis munerum functionibus vehementissimam complicas-
se voluptatem, quæ maximè ei sunt consentaneæ; vt cum vsu Veneris, & nutritio-
nis. Nec putandum est, nutritionem & prolis generationem dirigi ad voluptatem,
sed vice versa voluptatem ad eas. Par quoque ratio est de actione morali, & contem
platione: non enim honestè operamur, vt lætemur; sed contra lætamur, vt hone-
stè operemur; ac vt attentius, efficacius, diutius, constantiusq; rectè agamus. Ideo
C rectè Alexander quarto Naturalium Quæstionum cap. 26. ostendit; non honestum
in gratiam voluptatis, sed voluptatem in gratiam honesti esse optandam; & ab hone
sto voluptatem recipere perfectionem & conditionem boni, non vice versa: Et qui
cunque voluptatem sibi statuunt finem, naturam & conditionem rerum peruertunt.
Sic rectè Plato in Philebo patefecit, Voluptatem non finem esse, sed ordinatam in fi-
nem; nec secus existimauit Aristoteles, vt mox patebit: & ideo, cum Vita & volu-
ptas sint coniuncta, rectè Plato in Philebo dixit voluptatem esse paratam in gratiam
vitæ, & non econtra. Aristoteles tamen in decimo Moralium Nicom. in calce quar
ti cap. hac de re dubitauit, inquiens: Vtrum autem propter voluptatem optemus
viuere, an viuendi causa voluptatem sequamur, omittamus in præsenti disputare;
videntur.n. hæc inter se esse copulata, neque alterum ab altero posse seiungi, &c. Ve-
rùm cum dubitauerit, prius tamen veritatem protulit inquiens; iure optari volupta-
tem, cũ perficiat Vitam, quæ cuiq; optabilis est. Ex bis hæc formatur ratio: Id; quod Ratio prima.
D dirigitur ad aliud, & non est finis postremus; non debet censeri essentia summi bo-
ni: Voluptas est huiusmodi: Quare &c. Secundo id ipsum ostenditur, quia perfectio Ratio secunda.
rei perficiendæ respondere debet, summum bonum est animi perfectio, quare ani-
mo respondere debet: consentanea animo sunt Verum & honestum: quare in Veri in
spectione, honestique adeptione, non in voluptate summum bonum locari debet.
Præterea; ea debet censeri essentia summi boni, per quam bomo redditur & deno- Tertia.
minatur bonus: at homo, non quia voluptate afficitur, sed quia honestè & rectè agit,
bonus dicitur. Præterea; dicere voluptatem esse essentiam summi boni, est euerte- Quarta.
re naturam & conditionẽ voluptatis: nam voluptate afficimur per aliquid bonum;
& quò magis videbitur bonum, magis voluptate afficiemur: quare, si homo fœlix
summa lætitia est affectus, profectò ob summum bonum lætitia affectus est: quare ne
cesse est, vt aliud sit summum bonum, aliud lætitia ex possessione summi boni nobis
competens. Insuper: In eo est posita essentia summi boni; quo posito, & seiunctis Quinta.
cęteris, seruatur summum bonum, & quo remoto, summũ bonum euanescit: At
posita iucunditate, & demptis cęteris, non ita se habet; nam si in ea esset positum
summum

summum bonum, fęlicissimi essent intemperantes & viri vitiosi, qui vehemen- A
tissimis voluptatibus afficiuntur: Et nil obest, si dicatur eas non esse verè voluptates;
quoniam qualescunque sint, non minus sunt gratæ & suaues vitiosis, quàm probæ
Cōfirmatio. probis. His accedit, quòd; si voluptates ab honesta actione habēt, vt probæ & bo
nestæ sint; non ex se, at munere alterius bonæ erunt: essentia autem summi boni ex
se debet esse talis, & ob eam cætera debent censeri bona: Quotiescunque enim duo
ita se habent, vt munere vnius alterum sit bonum, & non vice versa; idquod est cau
sa, vt alterum sit bonum, maximè bonum censeri debet: at non per voluptatē actio
redditur proba, sed per actionem voluptas: non itaque in voluptate consistit essen-
Alia ratio. tia summi boni. Insuper, summum bonum dicitur esse honore dignum, vt in primo
Moralium Nicomachiorum cap. 12. declaratur: at non iucunditas, sed honesta actio
reddit hominem dignum honore, vt ex se conspicuum est; immo nec Deum propte
rea honoramus, quia iucunditate immensa fruitur. Ex his itaque satis constare cen
seo, essentiam summi boni, non in voluptate; sed in actione ex virtute prodeunte
esse collocatam, per quam reddimur similes Deo: quæ similitudo frequenter nomi- B
ne summi boni designatur.

Aristotelem non putasse Essentiam Summi Boni in voluptate esse positam. Cap. XVIII.

NOn defuere Viri docti, vt Episcopus Caserta, & alii; qui Aristoteli tribue-
runt, quòd putauerit iucunditatem esse essentiam summi boni: quorum
sententiam non esse veram, cum ex dictis in præcedente capite, tum ex
Aristotelē non collocasse summum bonum in uoluptate. nunc dicendis satis conspicuum reddi potest. Et primò; Si Arist. putasset
iucunditatem esse essentiam summi boni, perperam in primo libro Moralium Nicom.
indagasset ac assignasset definitionem eius: inquirens enim quid sit summum bonum
hominis, patefacit singularum rerum perfectionem, & bonum in earum actione esse
collocatum; ex quo colligit, summum hominis bonum in eius proba actione posi- C
Ratio prima. tum esse: idque definiens ait, esse actionem perfectæ virtuti consentaneam; non aūt
Solutio. inquit esse voluptatem. At respondent, & inquiunt, definitionem illam non explicare
formam, sed causam efficientē; & dicere, non quid, sed potius propter quid: non se-
cus ac dum dicimus, Iram esse appetitionem vindictæ, & Eclypsim esse interposi-
Euersio. tionem Terrę. Quæ solutio approbanda non est: quoniam, dum inquiritur quid sit
res aliqua, præsertim ea definitio tradi debet, quæ formam & essentiam patefacit, &
si altera traditur, quæ explicat causam externam, nunquam tamen ea pręter mittitur,
quæ essentiam & formam patefacit: at Aristoteles solùm dixit summum bonum esse
actionem probam, nunquam dixit esse voluptatem. Præterea Arist. eo in loco perqui
rens & referens varias de summo bono sententias, nunquam considerauit & protu-
lit opiniones de causa efficiente; sed semper de natura, forma, & essentia summi bo
ni. Insuper; eo in loco non considerat, sed negligit ac paruipendit eorum opinionem,
qui in voluptate summum bonum collocarunt: quam tamen accuratè considerare,
eamque emendare debuisset, si in voluptate ipse quoque summum bonum colloca- D
tum existimasset. Insuper: Si Philosophus causam efficientē summi boni consideras-
set, non debuisset negare summū bonum in Virtute esse positum; cum Virtus sit prin-
ceps causa summi boni, & iucunditatis: iucunda enim est actio, quia per habitum
operamur, vt ipsemet in primo eo libro patefecit. Præterea; Philosophus ostendens
summum bonū in actione collocatum, semper principia accipit, quę vera sunt de na-
tura & essentia, non de causa efficiente rei: nam in cap. 7. primi lib inquit. Quorun-
cunque actio aliqua vel opus est, eorum finis & perfectio in eorum actione siue opere
posita est, hominis datur propria actio, quare in ea summum hominis bonum est col
locatum: Maiorem ostendit inductione in Tibicine, Fabro, aliisque Artificibus. At
dum de Artificibus dicimus, in opere esse collocatum finem & bonum eorum; non
causam efficientem perfectionis, sed formam & naturam eius explicamus: quare; ne
Philosophus per fallaciam æquiuocationis nos fallat; dicēdum est in eadem significa
tione debere intelligi conclusionem, quam colligit inquiens, summum hominis bo-
num

A num in actione esse positum. Quod confirmatur: quia in secundo libro de Cęlo cont. 17. inquit Philosophus; id, cuius est opus, est gratia operis: at id, cuius gratia aliquid est, finis & bonum eius censeri debet, non causa efficiens. Praeterea lucidissimè Philosophus suam sententiam patefecit in primo Magnorum Moralium cap. 3. inquiens. Quae porrò in anima definita sunt bona, trifariam distribuuntur; in Prudentiam, Virtutem, & Voluptatem: post hæc igitur, quod profitemur omnes, etiam finis videtur bonorum, idemque absolutissimum esse, fœlicitas, quod sanè fatemur esse in bene agendo, beneque viuendo &c. Lucidissimè his verbis testatur Philosophus, summum bonum, non in voluptate; sed in actione, vt distincta a voluptate, esse positum. Præterea in decimo de Moribus cap. 3. colligens explicata & dicta, luce clarius suã sententiam patefacit inquiens. Multas denique ad res studium atque operã nostram contulerimus, etiam si nullam voluptatem sint allaturæ; Verbi gratia ad videndum, memoria tenendum, sciendum, ad Virtutes denique comparandas: nec refert, quòd his necessariò succedunt voluptates; hæc enim sequeremur & expetere
B mus, etiam si nulla ex iis proficisceretur voluptas: Non esse igitur bonum voluptatem, neque omnem esse expetendam; esseque nonnullas per se optandas, vel specie, vel iis rebus ex quibus oriuntur, differentes, perspicuum videtur &c. His verbis tam conspicuè suam sententiam Philosophus patefecit, vt nil clarius pro ea dici possit: apertè enim asseruit Virtutes esse optandas ex se, non ob voluptatem; & voluptatem non esse summum bonum. Ideo in primo Moralium Nicomachiorum cap. septimo dixit, fœlicitatem solum sui gratia, nunquam gratia alterius optari; voluptatem verò, Mentem sanam, & virtutem, cum propter se, tum gratia fęlicitatis optari. Ex his lucidissima constat secunda assertio in præcedentibus prolata: quod scilicet iucunditas non sit essentia, nec pars essentiæ summi boni, nec absolutè, nec ex sententia Aristotelis. Et propterea sententiam Scoti quarto Sentent. dist. 49. quęst. 7. præferendam censeo opinioni Diui Thomæ: nam D. Thomas 4. Sentent. distin. 48. Artic. 1. quæst. 3. censuit gaudium esse de essentia summi boni, quod inficiatur Scotus.

C *Quomodo Voluptas sit comes Summi Boni, & Explicatio Postremarum Assertionum. Cap. XIX.*

Vemadmodum cæterarum rerum; quæ ab alio prodeunt, & sui integritatem ac perfectionem sunt adeptę; dantur Principia, essentia, & affectiones: ita summo hominis bono hæc tria iure optimo cõpetere debent. Proxima eius principia sunt Virtutes; essentia & forma est actio ex virtute prodiens; affectiones eius sunt Iucunditas, interna animi tranquillitas, constans quædam securitas, & similia: Hæc cum fluant ex essentia summi boni, & forma eius; recta ratione propriæ affectiones nuncupari merentur. Hoc sæpe indicauit Philosophus: nam libro decimo cap. quarto inquit, Voluptatem similem esse pulchritudini, quæ ex congruente partium corporis mensura & dispositione consurgit: Vt igitur pulchritudo non est optima corporis dispositio; sed eam sequitur, tanquam co
D mes, & affectio: ita voluptas non erit summum animi bonum, sed affectio eius. Insuper cap. septimo eiusdem libri ait, Voluptatem putamus copulari & connecti debere cum summo bono: Si connectitur cum summo bono, non potest censeri summũ bonum; & quia summum bonum necessariò comitatur, censeri debet affectio eius. Eandem sententiam protulit lib. 8. de Repub. capite 3. inquiens: Fęlicitas est cum voluptate, quæ ex honestis actionibus oritur. Insuper in primo libro Moralium Nicomachiorum cap. 8. confirmans Aristoteles suam de summo bono sententiam per nonnulla communia, quæ a Veteribus Philosophis summo bono tribuebantur, inquit. Alii enim Virtutem, alii Prudentiam, alii Sapientiam quandam, beatitudinẽ esse existimant; nonnulli hæc ipsa, aut horum aliquid, vnà cum voluptate, aut non sine voluptate. Cum dicat (vnà cum voluptate) indicat sententiam Platonis, qui in Philebo ex mixtione sapiẽtię & voluptatis dixit cõsurgere summũ bonum: cum addat (aut nõ sine uoluptate) indicat opinionem propriam, quòd voluptas sit affectio summi boni, sine qua summum bonum non reperitur. Et hoc confirmat inquiens

Explicatur Tertia assertio, qđ uoluptas sit propria affectio sũmi boni.

Explicatur loc⁹ ex primo Moralium Nicomachiorũ cap 8.

in

in Fęlicitate hæc tria connecti; vt sit optima, iucundissima, & formosissima: non A
autem secerni, vt Deliaco Epigrammate secernebantur. Cum itaque fœlicitas dicatur iucundissima, iucunditas non est eius essentia; vt enim albedo non dicitur alba, ita nec iucunditas denominari potest iucunda, at affectio eius esse potest, ac ita per eam denominari & dici iucūdissima. Et cum in eodem cap. dicat Philosophus Vitam viri probi & fœlicis honesta agentis, non egere voluptate, tanquam appendice quadam; græcè (ὥσπερ περιάπτου τινός) sed habere in se voluptatem: non dicit vitam optimam esse voluptatem, sed eam in se habere; vt homo in se habet facultatem ridendi, non autem est ea facultas.

Alexander Eandem Veritatem optimè nouit Alexander, fidus interpres Aristotelis: propterea 4. Naturalium quæstionum cap. 23. dixit, Voluptatem ab Aristotele dici actum & actionē, non quia ipsa propria ratione sit actus; sed quia in actione esse habet, nec possit absque ea fieri: Quocirca quemadmodum, quod actus sit non impeditus, habet, ita habebit, quòd sit fœlicitas: Actus autem est non impeditus, eò quod talem sequatur actionem: Quare & fęlicitas est, eò quòd fœlicitatem sequatur, & sit signum præsentiæ eius &c. Rectè itaque dictum est, volu- B
ptatem esse comitem & affectionem quandam principem summi boni: est enim, tanquam flos & splendor ex eo consurgens: per quem arctius, dulcius, ac intimius cum obiecto summi boni Vir fęlix connectitur.

Explicatio quartæ assertionis. Ex his patet ratio quartæ assertionis, quæ erat; Cum Voluptas sit affectio summi boni, iure ab Arist. summopere indicatur iuncta cum eo. Pro cuius explicatione considerandum est, in propria affectione duo considerari; primò facultatem, quasi actum primum; secundò actionem facultatis, quasi actum secundum: vt risibilitas, & ridere. Similiter de voluptate loquendo, in ea consideramus facultatem; hæc sequitur habitum Virtutis, per quem sumus nati cum voluptate agere: insuper consideratur actio, & actus, quo voluptate perfundimur, qui sequitur actionem virtutis. Vt facultas cum habitu, ita actus voluptatis cum actione est summopere complicata; eodem enim habitu nati sumus operari honestè, & cum iucunditate, solùm distincta ratione: Similiter eadem actione reddimur fœlices, & iucundi.

Affectio cum sit facultas, non distinguitur ab eo cuius est affectio. Dum propria affectio comparatur cum eo cuius est affectio, dubium est; an ab eo distinguatur, necne: Rationes, & Opiniones sunt pro omni parte. Mihi ta- C
men semper ea opinio magis arrisit, quæ etiam fuit Alexandri & Scoti, quòd non distinguantur nisi ratione: At quouis modo res se habeat, hoc nobis satis est, propriam affectionem omnium consensione summopere esse iunctam cum eo, cuius est affectio. Inde oritur, quòd Arist. Voluptatē nonnunquam nuncupauit actionem, vt in pręcedentibus retuli, nōnunquā ab ea secreuit, Veluti in 10. Nico. cap 5. inquiens: Quamuis actio & voluptas maxime sint complicata, non tamen idem sunt (absurdum enim fuerit) sunt itaque distincta &c. Iure Arist. ita loquitur; sunt enim fundamento idem, ratione distincta: & maior distinctio apparet, dū considerantur in actu secundo, quam in primo.

Explicatur postrema assertio. Addebatur postremo, non rectè Platonem in Philebo dicere summum bonum consurgere ex mixtione sapientiæ & voluptatis: Ratio est, quia, dum ita loquimur, indicamus essentiam summi boni etiam in voluptate esse positam; veluti si diceremus, hominem consurgere ex ratione & risibilitate, quod quidem dicendum non est: homo enim per rationem constituitur; affectio deinde ex rei natura prodit, eamque sequitur. Assero tamen, litem de verbis potius quàm de D
sententia esse: Plato profectò minus rectè loquitur, quàm Aristoteles, idem tamen

Plato cum Arist. conciliatur. sentit; ambo enim re vera putant voluptatem esse affectionē summi boni. Idque colligo Primò, quia in Philebo primas partes summi boni tribuit sapientiæ, postremas voluptati veræ, indicans esse affectionem eius: Secundò; quia in Gorgia & alibi, in sola sapientia dixit esse collocatum summum bonum, indicans solam essentiam eius. Propterea in Gorgia in persona Socratis inquit, se ignorare an Rex Macedonum & Persarum fœlices essent, quoniam cum illis non erat conuersatus: ideo ignorabat, quomodo iusti & eruditi essent, nā in his tota beatitudo est collocata, vt in Iniustitia & turpitudine vniuersa miseria. Ideo rectè Plotinus En. 6. lib. 7. cap. 27. asseruit, voluptatem comitari adeptionem boni, bonum verò etiam absque voluptate esse eligendum.

Cur

A *Cur Aristoteles Voluptatem veram commendauerit, & quomodo Diluantur Rationes pro parte Voluptatis.* *Cap. XX.*

Irari profectò quispiam poterit: Si Arist. in voluptate summum bonum nõ Dubitatio
collocauit, Si in attinentibus ad connexionem voluptatis cum summo bo
no solis verbis a Platone dissentit; cur tam strenuè pro voluptate dimica-
uit? tam acriter dicta Platonis reiecir? tam accuratè rationes eius diluir?
Cui admirationi satisfaciens dico: Quamuis Plato voluptatem cum summo bono Solutio.
coniunxerit; tamen nimium videbatur partibus eius detrahere, nimium vilem dimi
nutumq; actum illam statuebat, dum in generatione esse positam affirmabat. His ac
cedit q, qui Platoni successerunt, Xenocrates nempe & Speusippus, voluptatem pe-
nitus neglexisse visi sunt: ostensionesq; paruipendebant; quibus Eudoxus Gnidius,
auditor cum Archytæ Tarẽtini, tũ Platonis, vtebatur pro parte voluptatis. Propterea
Arist. Xenocratis condiscipuli æmulus, quia Platoni in Academia successit, nimiã
B illam seueritatem eius & Speusippi moderari volens, regulam seruauit, quam in
primo Mora. Nic. seruandam præcepit; nempe, dum contortum dirigere volumus,
in oppositum esse flectendum: hac itaq; de causa Eudoxi ostensiones magnifecit, le
uesque manifestauit solutiones, quibus æmuli vtebantur: veluti etiam Plato coactus
fuit ob eandem causam voluptatem ostendere vilem; quia cum Philebo disputabat,
qui voluptatem omnem censebat bonam. Ex dictis etiam colligere valemus, quid ve Quid veri
ri includant rationes, quibus ostendebatur in voluptate summum bonum esse collo- includãt.
catum: ex eis enim id solum colligitur; q vera voluptas sit, tanquam esca nos inui- rõnes pro
tans ad summum bonum, dulcissimaq; affectio eius. Nam, dum dicitur Voluptatem Voluptate
naturę propensione maximè expeti, id patefacit; voluptatem esse bonum quoddam formatæ.
communissimum, ad sensum & corpus maximè pertinens; non autem esse summũ Diluitur ratio pri-
bonum hominis: natura enim; cum sit vel materies, vel forma a materie pendens; ma.
ad ea nos reddit procliues, quæ ad corpus pertinent, & voluptatem cuncta appetunt,
at non omnia eam maximè appetunt; immo per naturę legem magis optamus illud,
C cum quo complicata est voluptas; veluti prolem, cõseruationem speciei, & indiuidui,
actionẽq; honestam. Et hoc in loco naturæ solertiam admirari licet, quæ ad vnum mi Naturę Solertia.
nus principale (nempe ad voluptatem) nos apertè reddit procliues, vt simul latenter
ad præstantius nos dirigeret, idq; facit, quoniam finis eius minus cadit sub sensum: ita
apertè ad cibi & veneris Voluptates nos inuitat; vt latenter ad indiuidui humaniq; ge
neris conseruationem, quę voluptati pręfertur, nos dirigat. Propterea homo rectè af-
fectus, quod est principale, pręsertim expetere debet: quicunq; autem in sola volupta
te persistit, verumq; finem negligit, iumentorum vitam viuere dicitur. Ratio Secun- Diluitur
da sumebatur ex dolore, qui pęna & malum esse dicitur. Cui respondens assero; dolo ratio secũ
rem esse vitandum, non tanquam summum malum, sed tanquam summi mali affe- da.
ctionem, longè enim deterior est actio vitiosa, quàm dolor: immo dolor & pęna patra
ti sceleris commẽdatur; & actio viri fortis, quamuis sit cum dolore aliquo permixta,
optima dicitur. Tertia ratio sumpta ex conditionibus summi boni erat, q voluptas so Diluitur tertia.
lum sui gratia optaretur, & esset honore, nõ laude digna. Cui rñdens dico, Voluptatẽ
D esse profecto ex se optandã, & aperte sui gratia expeti, latẽter tñ, & ex principali insti-
tuto naturę, paratã esse ob aliud, vt patefeci: insuper, sępe dr̃ nõ expeti ob aliud; quia
consideratur vt iuncta cũ actione proba, eã includens, cumq; ea modo aliquo eadem;
fęlix.n. coniugiũ probę actionis & iucunditatis, est Vita beata. Et dũ additur, q nõ lau
datur: Respondeo, laudẽ, & honorẽ, non voluptati, sed ei cõpetere, ex quo voluptas
prodit; vniuersa.n. voluptatis probitas & improbitas, in actione posita est, & ex ea cõ
surgit, ideo ad eã honor, & dedecus pertinet: immo nõnunquã iuuenes cõmẽdamus,
quia lętantur actionibus honestis; inde.n. spẽ recipimus, vt viri probi sint euasuri. Rõ Diluitur
quarta erat, quia Voluptas cętera bona auget & perficit, tãquã finis. Rñdeo, verã vo- quarta.
luptatẽ esse quidẽ bonã, at non summũ bonũ; & bonũ eius ex virtute, honestaq; actio
ne manare: & perficere actionem, non vt finem, cuius gratia fit honesta actio; sed vt
affectionem vltimi finis, vt aliquid vltimò superueniens, eique inseruiens; tanquam
flos quidam, & pulchritudo ex optima corporis dispositione consurgens, vt dixit
Arist. at non pulchritudo, sed sanitas est summum bonum corporis: Voluptas per-

ficit summū bonū, nō pro gradu essentiæ & intensionis, sed pro extēsione & vsu eius. A

Diluuntur rō ex nomine sum pta. Et quamuis apud Græcos nomen summi boni a gaudio deducatur, id p̄rum refert: nam vel fuit desumptum ex conspicua affectione eius, vel qui id nomen formarunt, eius fuere sententiæ. At ea auctoritas magni ponderis esse videtur, quæ sumebatur ex decimo Moralium Nicomachiorum cap. 4. quo loci dicebat Philosophus; voluptatem perficere summum bonum, vt sanitatem hominem sanum. Respōsio tamen suscipitur ex eodem loco, & verbis Philosophi; cum dicat, voluptatem perficere actionem, non vt habitus penitus infitus, sed vt finis subsequens & consurgens: indicat enim non esse essentiam summi boni, sed eam sequi: & non respondere facultati sentiendi & sensibili, hoc est efficienti & obiecto; sed formæ quia est quædam forma, non quidem dans esse summo bono, sed ei superueniens; vt affectio, cum distinguatur ratione, superuenit ei, cuius est affectio. Similiter etiam diluuntur rationes, quæ ex Ficino colliguntur: falsum enim est, nos optare viuendi & speculandi actionem, vt gaudeamus, & non vice versa: immo oppositum est dicendum, vt con spicuum est ex dictis in præcedentibus. Et dum additur, Gaudium plura includere: Respondeo; includere plura, non inseruientia sibi, eique vt fini subordinata, sed ex quibus pendeat: ita autem homo plura præsupponit quàm Deus, & accidens quàm substantia. Dicebatur, virum bonum per gaudium magis & intimius connecti cum obiecto, quàm per cognitionem, & non qui videt, sed qui vult, amat, eoque gaudet, dicitur bonus; & ob id summum bonum dicitur pertinere ad vim appetendi, eamq; explere, ad quam pertinet voluptas. Respondeo, gaudium nō esse id, per quod hæ timur cum obiecto; sed id, quod ex connexione consurgit; & ideo non summum bonum, & affectio dicitur: bonus autem dicitur, qui intelligit summum bonum, & agit ei consentanea, ita enim per imitationem cognitionis, & actionis sit illud: pertinet autem modo aliquo (vt suo loco patebit) summum bonum etiam ad facultatem appetendi; quatenus ad eam quoque pertinet, cum actio, tum affectio eam sequens. Dicebatur insuper, nos frui bono, non per cognitionem, sed per conuersionem facultatis cognoscentis in obiectum, effusionemque in illud. Respondeo summum bonum in ea connexione esse positum, connectimur per actionem: ea effusio, & gaudium est id, quod sequitur adeptionem summi boni. Ita etiam requies in re visa, ac tranquillitas, qua perfunditur Vir beatus, censeri debet affectio fælicitatis: vt enim fælicitas est summum bonum, ita eius affectio est incomparabile gaudium, summaque lętitia, qua iubilant viri beati, iubilant Angeli, & Archangeli; Magnificantes Deum, cui Honor & Gloria.

Explicatur locus decimi Moralium.

Diluuntur rōnes aliæ.

B

C

Opinio Platonis de Summo Bono. *Cap.* *XXI.*

QVoniam opinio Platonis de summo bono a variis vario modo refertur; eique nonnulla tribuuntur, quæ summopere ab illius sententia discrepant: ac insuper; quoniam de Idea boni ab eo excogitata, vel approbata, ab Aristotele verò reiecta, sumus verba facturi: Propterea vtile duxi, quid de summo bono senserit Plato, primò pate facere. Censuit Plato in Timæo, quem in parte sequutus est etiam Origenes; ab æterno per Diuinam Mentem, Animæque ideam manasse a Deo Animas rationis compotes: quæ ratione varietatis stellarum eas primò recipientium, primorumque corporum, certo numero essent definitæ; absolutè tamen, & ratione suæ essentiæ a materie non pendentis, quæ ideæ respondet, vna, & non plures, nec fœcundæ essent (quæuis de hoc sint variæ Academicorum sententiæ) easque censuit cunctarum rerum rationibus esse decoratas; per quas, dum solutæ sunt a crasso corpore, cuncta cognoscerent: ac ita per varias stellas fuisse effusas: in quibus quidem stellis propriam haberent sedem, stellam in orbem verterent, & fœlicem vitam ducerent. Verum quia mediæ cuiusdam sunt conditionis, generationisque in se includunt semina, & procliues sunt ad formanda perficiendaque mortalia corpora, interioresque vitas edendas; propterea (dum opus fuerit) descendum ad ea formanda corpora, quæ præsertim sinore sue stellę constructa & elaborata fuerant: vt, cum rectè hoc suo munere fuerint functæ, fœlicius in suam sedem reuertantur; & summo bono, tanquam sibi magis proprio, suoque labore & peregrinatione comparato, fęlicius fruantur. In hac Peregrina-

D

Opinio Platonis.

D

A regrinatione, ratione descensus, ratione cursus mortalis vitæ, & demum ratione reditus in Patriam, varia ei conueniunt. Nam primò ob descensum consideramus in anima casum alarum, hoc est instinctuum, viriumque eius remissionem, quibus ad superna aspirat: & sunt interna commotio ad verum, & bonum. Consideramus in connexione eius cum corpore, soporem, & obliuionem eorum, quæ nouerat. Ob cursum autem mortalis vitæ conuenit animæ, vel deuiare & labi, vel rectè progredi per viam sublimem & Regiam: in quo cursu; vt primò a somno expergiscatur, reminiscatur, per congruentesque gradus reuertatur in Patriam; eget recta quadam excitatione a sensilibus facta, & ab illis præsertim, quæ sunt tanquam radii veri boni, veriq́ue pulchri: vt expergefacta per gradus Prudentiæ, Scientiæ, & Sapientiæ; necnon munere rationum, & idearum; cum ipso vno connectatur. Pro quo ascensu & reditu necessariæ sunt duæ alæ, pennarumq́ue recuperatio, quæ in descensu ceciderant: Ala dextra & Princeps, est facultas intelligendi & iudicandi; cuius pennæ sunt interna commotio instinctusq́ue ad verum, quæ per Sapientiæ salutares aquas

Quç competunt animç per descēsum in Terram

Quç ei cōpetunt per cursū mortalis uitæ.

Quæ ei cōpetunt per ascentum.

B reficiuntur: Ala sinistra est facultas, quæ est principium agendi, & voluntas; Pennæ sunt desiderium honesti, instinctusq́ue ad bonum, quæ per aquas Prudentiæ a fonte Sapientiæ manantes reficiuntur. Ita alæ in Phædro, bono, pulchro, & sapientia nutriri dicuntur: quæ hac salutari aqua inspersæ, nutritæ, formatæ, & auctæ, ad veri & boni originem animam eleuant. In quo fortunato eleuationis cursu, per accommodatam Metaphoram nedum considerantur Alç; verùm insuper Currus Animæ, Auriga, Equi, Habenæ, & Calcaria. Hæc quamuis longè secus a multis explicentur, ego ita interpretanda censeo. Currus est æthereum Animæ vehiculum, vt ex Phçdro colligitur: Auriga est recta ratio per sapientiam formata, quam comitatur Prudentia: Caput aurigç, Mens est: Equi sint appetitiones, quorum vnus bonus & albus est, alter malus & niger: Equus bonus; qui stimulis non eget, sed sola adhortatione, rationeq́ue regitur; est vis irascendi cum ratione iuncta, ab opinioneq́ue boni ducta, quç vis rationis dicitur custos: Equus malus, nigroq́ue colore perfusus; est cupiditas ad lasciuiem, libidinem, corporisq́ue voluptates propensa.

C Hos equos expressit Plato in Phçdro inquiens; in singulis hominibus duas esse dominantes ac ducentes Ideas, quas sequimur quocunque ducont; Vna est, insita nobis voluptatum cupido, Altera, acquisita opinio optimum expetens: quç frequenter inter se pugnant, & hi quoq; nonnunquā duo nobis inserti destinatiq; Dçmones nuncupantur. Stimuli interni & calcaria, sunt veri & honesti desideria, externi autem, prçmium & honor; Frçna verò & interna, & externa, sunt odium vitii, timorq; infamiç & pçnarum. Et quoniam sine Deorum afflatu ad sublimia eleuari non valemus; propterea huic fœlici eleuationi tria Numina prçesse dicuntur, Mercurius, Venus, & Phçbus. Nam conuertitur anima ad superna: vel visu pulchritudinis radios inspiciens; cui prçest Venus: vel auditu consonantiam vocum percipiens, per quam rationes animç excitantur, ad ideasq́ue reuocantur; cui consonantiç prçest Phçbus: vel ratione recta per Sapientiam formata; cui præest Mercurius. Hoc cursu descendere dicuntur animç per Cancrum, quod est domicilium Lunç generationis Antistitis; quatenus descendunt per internam propensionem ad generationem: Ascendere

Dii qui pſunt Eleuationi.

Per quæ signa descēdat & ascēdat Anima

D verò dicuntur per Capricornum; quod, prçter id quod signum eleuationis est, etiā est Domicilium Saturni contemplationem & Sapientiam præseferentis. Demum, ob finem eleuationis & cursus parata fingitur in dorso Cçli Mensa, paratçque sunt ei dapes. Dapes pro Animarū cōuiuio paratç, sunt intuitus ipsius veri, ipsum vnū, ipsum bonum, ipsumque pulchrum: cum quibus anima iuncta, verè in vnū redigitur, vereq́ue bona & pulchra redditur; nec in alio summum nostrum bonum potest esse positum, quàm in reditu ad ipsum bonum, a quo manauimus; ab eo enim solo valemus recipere bene esse, a quo recepimus esse. Necti potest Anima cum ipso bono & vno, etiam dum iuncta corpori mortalem viuit vitam, at non liberè & conspicuè, sed obscurè & cum impedimentis; nec tempore longo, sed exiguo: Ideo valde pauci, illiq; imperfectè, in hac vita summo bono fruuntur; vt in Epinomide asseritur: In alia verò vita exactius, liberius, intimius, & diuturnius cū summo bono anima connectitur. Dicitur Anima in curru eleuari ad cœlum; currus enim est æthereum vehiculum, quod ad consimile corpus redit: at per alas dicitur euolare su-

Anima uiuens mortalem uitā potest necti cū Deo

pra cœlum, & ad ipsum vnum extolli. Anima enim ex conditione propria, stellæ A
sibi destinatæ iuncta, vel supra dorsum cœli posita, vnà cum cęlo in orbem vertitur,
stellamque sibi creditam in orbem reuoluit; insertam enim habet motionis originē,
propensionemq́; ad corpus: At munera Mentis, supra tempus, motū, cęlūq́, extollit;
& in solo vno indiuiduè & sine medio requiescit, quod continenter intuetur: cum
animæ id faciant per tempus, & modo aliquo cum tempore, cum distinctione qua-
dam; & interuentu Mentis, cuius sunt participes. Et cum Anima per Mentem ea
quæ verè sunt inspexerit, ideas nempe, & idearum caput, subiens rursus intra cę-
lum, domum reuertitur, hoc est ad stellam sibi comparem redit: ad quam reuersa,
Auriga ad præsepe sistens equos, tribuit eis Ambrosiam, mox Nectar potandum:
hoc est, ex huiusmodi contemplatione & adeptione summi boni consurgit, tan-
quam cibus Ambrosiæ nomine designatus, expletio appetitionum eius; mox ne-
ctar, quasi potus, superinfunditur; quatenus anima per reditum in suam naturam,
congruentemque dispositionem, incomparabili gaudio perfunditur: Quæ duo re-
cta ratione respondent Lacti & Melli, quibus ex relatione Moysis satutauit Deus di B
lectum populum suum. Et ex his elicere debemus explicationem sententiæ Orphei,
a Platone in secundo de Republica relatæ, a Musæoque approbatæ, Ebrietatem es-
se præmium iustitiæ; denotauit enim ebrietatem in animi gaudio collocatam: Cui
simile Propheticum illud, Inebriabor ab vbertate domus tuæ. Hæc propriè & præ-
sertim Diis, hoc est cœlorum animis competunt; quæ supra cœlum ad Diuinum
conuiuium eleuantur: Secundo loco fęlicioribus animis: Reliquæ verò Animæ vel
id non assequuntur, vel vix & obscurè; & propterea potius inanibus replētur opinio
nibus, q̄ alantur vera scientia. Ex his, quæ a Platone partim in Philebo, partim in Phę
dro dicta fuere, varia colligere valemus. Colligo primò: humanā fęlicitatē non dupli
Primum quod colligitur. cem esse (vt asserere videtur Aristoteles) sed vnam, eamque in connexione cum
summo bono esse positam; cætera autem esse dispositiones pro ea, vel vtiles, vel
Secundū. necessarias. Colligo secundò; eam potius in altera, quam in hac vita animæ com-
Tertium. petere. Tertiò colligo: fœlicitatem; vt in obiecto beante; in summo bono, ipsoque
vno esse collocatam: vt in medio, per quod cum eo nectimur; in ideis Mentis, quas C
anima per rationes intuetur: vt in dispositione ad nos pertinente; in Sapientia, quā
comitatur Prudentia: vt in affectione ex ea consurgente; in Lætitia, & Gaudio.
Quartum. Colligo quartò; Fœlicitatem pertinere, cum ad facultatem contemplandi, tum
ad eam appetendi: primò tamen & pręsertim ad eam contemplandi, ad quam Sa-
pientia pertinet; cui Plato in Philebo primas tribuit summi boni partes: secundo au
tem loco ad facultatem appetendi, ad quam pertinet gaudium; cui Plato in eodem
Philebo posteriores partes tribuit: & in Phędro in reditu animæ intra cęlum ad do-
mum suam, dixit, animam tribuere equis, hoc est appetitionibus, ambrosiam &
nectar: & dicitur tribui ab anima; quia ex contemplatione animę, & nutritione ala-
rum eius, redundat deinde gaudium in facultates appetentes. Propterea miror de
Marsilio Ficino in Platone satis versato, quòd in Epistolis suis oppositum asseruerit
ac confirmauerit. Insuper colligimus; Mentem supra animam collocatam, conti-
nenter, lucidius, & sine tempore intelligere ea quæ verè intelligibilia sunt (ideas nem
pe) summoque bono frui; Animam verò nec semper, nec sine tempore, nec tam D
conspicuè. Ex his censeo, magna ex parte notam reddi sententiam Platonis de sum-
mo hominis bono: de qua etiam in progressu distinctius alia nōnulla patefaciam, ab
animo ingenuo summopere exoptanda.

De Idea Boni. *Cap. XXII.*

Onsiderationi de summo hominis bono iunctam esse censuit Aristoteles
Idea boni. disputationem de Idea boni, ac propterea in primo Moralium Nico-
Eminentissima trinitas a Platone posita. machiorum de ea cumulatissimè aduersus Platonem verba fecit: vt igi-
tur pateat, quæ fuerit sententia Platonis, & an iure ab Arist. fuerit reiecta,
& num Plato a calumnia vēdicari possit; nonnulla de Idea Boni mihi explicanda pro
posui. Reperitur apud Platonem hæc eminentissima trinitas, ipsum vnum, ipsum
bonum,

A bonum, ipsum pulchrum; quæ tria quoad essentiam idem sunt, sola ratione distinguũtur: nam Vnum est supra bonum, & tanquam caput boni; bonum est ratio, per quam cuncta manant ab vno, & ad vnum tendunt; ex bono refulget pulchrum: Vnum est, tanquam principium & fons emanationis; bonum, vt medium; pulchrum, vt finis: in reditu & conuersione econtra, per pulchrum eleuantur res ad bonum, ac inde ipso vno perficiuntur. De ipso bono, bonique idea, frequenter mentionem fecit Plato; latius tamen in sexto, & septimo de Republica suam sententiam patefecit: inquit enim in septimo de Republica. Arbitror in ordine ipso intelligibili boni ipsius Ideam supremam existere, vixque videri: si autem visa fuerit, asserendum eam omnibus omnium rectorum atque bonorum causam esse; cum ipsa in loco visibili lumen creauerit, luminisque auctorem; in ipso verò intelligibili regnet ipsa, veritatemque, & Mentem protulerit: quam nosse necesse sit omnem, qui cunque sana mente quicquam vel priuatè, vel publicè est acturus; &c. Insuper addit in eodem dialogo: Qui boni ideam ratione definire non potest, a cæteris eam

Sententia Platonis i 7. de Rep.

B distinguens secundum substantiam, non secundùm opinionem arguens & refellens; hic bonum non dicetur cognoscere. Consimilem in sexto dialogo his penè verbis proferens sententiam, inquit. Boni idea est maxima disciplina, qua quidem & iusta & alia si vtantur, vtilia & conducibilia fiunt: atque hoc me dicere fermè velle scito; & id præterea, quòd ipsam non vt satis est cognoscimus: Si verò eam nescimus, & sine ea cætera quammaximè nouerimus, scito nullam ex eis in nos vtilitatem redundare; veluti neque prodesset nobis quicquam, quod sine bono possideremus. Insuper in Alcibiade secundo inquit: Videtur sane cæterarum omnium scientiarum possessio, nisi quis scientiam optimi nactus fuerit, raro quidem prodesse, obesse plerunque &c. Hæc a Platone de boni idea, cognitionisque eius vtilitate, dicta fuerunt; aduersus quæ vehementer inuehitur, acriterque disputat Aristoteles in primo Moralium Nicomachiorum: qua de re vt pro facultate iudicium aliquod afferre valeamus, tenemur primò explicare sententiam Platonis; secundò tenemur perpendere, quæ ab Aristotele ei obiiciuntur, tertio, an valeamus Platonem a calumnia ven-

Quæ de sẽtentia Platonis perpendenda sint.

C dicare; demum, an valeamus litem & controuersiam componere. Vt pertinet ad primum, non apertè constat, quid Plato per ideam boni significauerit: nam (vt instituto nostro inseruit) ideæ nomen apud Platonem tripliciter vsurpatur; pro eminentia, pro forma, & pro similitudine. Pro eminentia vsurpatur, dum Deus dicitur idea omnium: vt enim vnitas virtute includit omnes numeros; ita Deus, qui est ipsum vnum, eminentia & virtute includit omnes ideas, quasi rerum numeros: & præsertim vnius, boni, & pulchri; quæ eius sunt propria, & sunt origines cæterarum. Idea pro forma sumitur, dum consideratur in mente, vt vna contradistinguitur ab altera. Idea pro similitudine vsurpatur, dum omne, quod vniuersè concipitur animo, idea nuncupatur: in qua significatione ait Plato in Phædro, duas in vnoquoque nostrum ideas esse dominantes atque ducentes, quas sequimur, quocunque ducunt; innata scilicet voluptatum cupido; & acquisita opinio, per quam optimum expetimus, &c. Hæ nanque sunt veluti duæ quædam communes formæ nos ducentes. In eadem significatione ideam boni sumpsisse censeo Platonem in Phile-

Idea apud Platonẽ tripliciter vsurpatur.

D bo, dũ dixit; in concordi mixtione sapientię & voluptatis licere nobis perdiscere, quid & in homine & in vniuerso suapte natura bonum sit, quæue ipsius idea existat &c. Cum igitur tres sint ideæ significationes; dum est disputatio de idea boni; non vsurpatur idea in tertia significatione, pro quauis communi notione animo concepta; sed dubium est, an in prima vel in secunda significatione vsurpetur. Inquiunt nonnulli Platonis interpretes, vsurpari apud Platonem locis supra relatis ideæ nomen in secunda significatione; pro forma boni ad Mentem pertinente, contradistincta ab idea pulchri, cæterisque ideis; in Mente enim continentur ideæ omnium: ac ideo dicitur a Platone in loco intelligibili regnare, intelligibilia autem sunt ideæ mentis. Hanc sententiam nulla ratione approbandam censeo; apertè enim pugnat cum verbis Platonis, cum principiis eius, ac cum conditione idearum: nam, si rem accuratè perpendimus, inueniemus, non ita in Mente inueniri posse horum trium, vnius scilicet, boni, & pulchri, ideas forma distinctas, vt inueniuntur cęterorum. Ratio est: quia id, quod includitur in vniuscuiusq; idea, non dr̃ idea a cęte-

Non competunt Mẽti Ideæ boni, pulchri, & vnius, vt cęterorũ, distinctæ. Ratio prima.

Ii 3 ris

ris distincta : bonnm, vnum, & pulchrum in singulis ideis, tanquam semina & per- A fectio earum, includuntur; omnis enim Idea dicitur vniformis, boniformis, & pulchri formis : non igitur boni, pulchri, & vnius inueniuntnr in Mente distinctæ ideę, sed solum censeri debent communes quædam singularum idearum proprietates, ab ipso vno, bono, & pulchro distincta mensura cum Ideis manantes.

Confirmatio. Confirmatur : quoniā qni sunt illius opinionis, primò statuunt bonum simpliciter, nempe Deum auctorem communem omnium bonorum & pulchrorum : mox bonum ideale, quod solum asserunt esse principium quarundam nō primarum, sed consequentium perfectionum; munere quarum res eis participantes redduntur bonæ. At bæc boni multiplicatio redundans esse videtur : nam, si primum commune est causa omnium bonorum; similiter erit causa eorum, per quæ res perficiuntur, & bonæ dicuntur : primum enim bonum, non tantùm partis, sed vniuersi boni deber censeri parens, nec vnius potius, quàm alterius.

Altera ratio. Pręterea: vna idea non est principium alterius ideæ, cum ideæ sint originales formæ æquè primæ : at bonum & vnum, cunctarum idearum principia sunt;

Tertia ratio. omnis enim idea, cum boni, tum vnius rationem includit. B Insuper: Plato loquens de idea boni in septimo de Repub. dixit, eam omnibus omnium rectorum atque bonorum causam esse; cum ipsa in loco visibili lumen creauerit, & luminis auctorem; in ipso vero intelligibili regnet ipsa, veritatemq, & mentem protulerit &c. Hęc de solo Deo, non de vlla idearum ad mentem pertinētium vera sunt: Mundus enim intelligibilis est Mens, cui præest Deus, vt caput & princeps: & nō idea vlla parit Mentem & veritatem, sed potius econtra Mens in Deum cōuersa cōcipit ideas, quæ veritas, sciētia, & sapientia nuncupantur: Veritas in se, Sciētia per relationem ad animam, Sapiētia verò mentis.

Mens in Deum cōuersa concipit Ideas.

Plotinus. Ideo rectè Plotinus En. 6. lib. 7. dixit Mētem sibi comparasse spectacula boniformia (nempe ideas) cum primùm ipsam boni Naturam contemplaretur: Insuper inquit, Mentem conuersam per actum vitalem in bonum, fieri boniformem; & ob formam suam multiplicabilem., vnum boni donum in formas plurimas deriuasse &c.

Ratio quarta. Præterea : Ideæ ad Mentem pertinentes sunt definitarum specierum, quæ in alias species non distribuuntur; sunt enim vltimæ & completæ formæ rerum : At idea boni non sic se habet, extenditur enim per omne genus, & omnium bonorum C est causa.

Non dari ideam Boni contradistinctā ab aliis Ideis. Colligamus itaque in Mente (ex sententia Platonis) non dari ideam boni contradistinctam ab aliis Ideis; sed per ideam boni denotasse bonum supremum, ac immensam diuinitatis fęcunditatē, initium, & finem omnium : Quod, ex Plotini Numeniique sententia, non est proximus Mundi opifex; sed Artificis Mundi, Mentis scilicet, Pater, cunctorumque finis : Hæc cum sit eminentissima forma ac formarum forma, non iniuria eminens idea nuncupari potest; & dicitur Sol diuinus, cuius filius est Mens, Sol intelligibilis; ac eorum externa imago, quę sensibus offertur, est Sol Visibilis : cognitio eius superni boni, est regula omnium rectarum actionum; eatenus enim actiones nostræ bonę sunt, quatenus cum legibus summi boni conformantur: Nec dicitur a Platone ea cognitio vtilis ad efficienda opera Artium, sed ad rectè obeūda ea munera, per quę homines deinde probi vel improbi denominantur; ideo dicimus (Qui Deum non cognoscit, in tenebris oppositis diuino Soli ambulat) Cognoscunt id summum bonum satis conspicuè illi, qui inter homines diiudicantur foelices; cæteri verò vel non cognoscunt, vel sub nube & obscurè. D Et siquis quęrar, num vnius, pulchri, & boni modo aliquo concedi possint distinctæ ideæ; breuibus (prætermissa opinionum & rationum relatione) dico : eorum dari in anima nostra distinctas notiones, in Mente verò non reperiri eorum proprias ideas, sed distinctas singularum idearum proprietates ac perfectiones; quæ in Deo ipso vno exactissimè in vnum veniunt, & solum distincto nostro cognoscendi modo vt distinctæ considerantur. Sic eorum sunt & non sunt ideæ, sunt distinctæ & non sunt distinctæ; vt etiam patefeci, dum de pulchro differui.

A *Rationes Aristotelis aduersus sententiam Platonis de Idea Boni. Cap. XXIII.*

ARistoteles in 2. Moralium Nicomachiorum variis rationibus nititur hanc
de Idea boni sententiam euertere; eamque inutilem, rationi aduersam, Arist.con-
eum Natura Ideæ pugnantem, nititur ostendere. Nam idea, (consensio tra Plato-
ne eorum, qui ideas statuunt) cum sit forma & essentia vna, minimè est nem.
eorum, quibus comperit ordo, & per prius & posterius distribuuntur; insuper ea- Ratio pri-
dem ratione non est eorum, quę sunt distincti generis: at Bonum, cum ordine præ- ma.
ditum est, tum ad distincta pertinet prædicamenta: non igitur eius datur vna idea, bo
num enim per omne quod est effunditur, & in omni prædicamento locū habet. Præ-
terea: cum idea sit forma, essentia, & veritas vna, ad vnam scientiam pertinet: at bo Ratio se-
ni plurimæ sunt Artes & scientiæ; singulæ enim Artes, singulęque scientiæ, bonum cunda.
sibi proprium perquirunt & explicant. Insuper: Cum Plato genus idearum Ratio ter-
B nuncupet αὐτοέκαστον, hoc est ipsum quicque; singulatim verò ideam hominis ip- tia.
sum hominem, ideam boni ipsum bonum; quid significat per ipsum vniuscuius-
que naturæ rerum? Vel enim (gratia exempli) idea hominis est eadem cum homi-
ne, vel distincta: Si eadem, cur distincta voce denotantur ipse homo, & homo? Di
stincta non videntur posse iudicari; quia vtriusque eadem est ratio & definitio, qua-
re eadem est essentia & natura. Nec dicere quispiam potest quòd differant; eo quia
idea hominis sit æterna, homo verò mortalis: quoniam varietas temporis non est cau
sa varietatis naturæ, sed potius econtra; quia enim natura est varia, ideo res vna
æterna, altera mortalis est: at ea, quorum vna est definitio, non possunt esse distin-
ctæ naturæ: inanis itaque est ipse homo, ipsumque bonum, seorsum positum a singu
lis. Propterea rectius visi sunt sensisse Pythagoræi, quos secutus est Speusippus; qui
vnum & numeros proportione respondētes ideis, in bonorum ordinem, non autem
vt aliquid a sensilibus separatum posuerunt: vt in tertio Physicorum cont. 25. eandē
sententiam repetit & explicat Aristoteles. At dicet fortasse aliquis, non vniuersè bo Euasio.
C norum omnium dari ideam vnam; sed eorum tantùm, quæ per se bona sunt: Quæ
euasio inanis est, quoniam quæram ego. Quid est hoc, quod per se bonum est? vel Reiectio
enim est sola idea boni: vel sunt ea omnia, quæ a nobis quæruntur & optantur; vt
sapere, videre, honores, Prudentia, voluptates honestæ, & cætera huius generis.
Si primum eligis, inanis tunc erit idea boni; dabitur enim idea boni per se, cui nul
lum in rebus respondebit per se bonum, & a nullo participabitur: quod aduersatur
conditioni ideæ; idea enim dicitur exemplar rerum, quo cætera participant. Si af-
feris etiam alia dari per se bona, vt illa quæ nuper relata fuerunt; contra: Eorum non
est natura, forma, & definitio vna; quare nec vna potest esse idea. Pręterea: esto Rō quar-
(per fiduciariam reprobationem) quod detur ea idea boni, ac bonum id seiun- ta.
ctum a singulis, quod vniuersale ante multa appellant; id profecto redundans ac su-
peruacaneum erit: quoniam, dum agemus de summo hominis bono, id bonum quæ
rimus; quod natum sit a nobis acquiri, in nobis fieri, a nobisque possideri: at id bo
num seiunctum & separatum non est huiusmodi; cum enim sit sui natura seiūctum,
D nunquam cum aliquo iunctum inueniri poterit. At dicet fortè aliquis, id bonum hāc
præbere vtilitatem; vt, cum a nobis cognoscatur, nos rectè dirigat pro adeptione &
vsu eorū bonorū, quæ a nobis acquiruntur & possidentur, non secus ac cognitio sco
pi nos rectè per media ducit, & dirigit ad illud. At hæc quoq; solutio ab Arist. euertit
ratione, & experientia: Ratione; quia nos rectè dirigit & ducit cognitio proprii finis
propriiq; boni, non vniuersi & communis: Experientia verò, quia compertum est Ar
tifices omnes, cum bonum aliquod quærant, nequaquam sibi proponere vel vti co-
gnitione eius cōis & separati boni: qua cum careant, eamq; non quærant, exactissimè
tamen Artes possident, finemq; suū assequuntur. Et tantum abest, vt medicus id sepa
ratū bonū quærat: vt nec de separata quoq; valetudine, quę est finis sibi propinquior
& familiarior, sit solicitus: sed de sanitate tantùm in homine existente; non quidem
in homine communi, sed in singulis, nam singulos curat. His itaque rationibus Aristo
teles Ideam summi boni a Platone excogitatam, tum naturæ aduersam, tum inuti-
lem, tum inanibus nixam fundamentis, nititur patefacere.

Num Plato a relatis calumnius vendicari poßit; & quomodo Aristoteles ab eo dissentiat vel cum eo consentiat. A

Cap. XXIIII.

Agnæ apparuere Virtutis rationes illæ, quæ ab Aristotele aduersus Ideam excogitatę ac formatę fuere. adeò vt ob eas Latini interpretes Platonem, vt delirantem; & Ideam boni, vt commentum aliquod, negligant & despiciant. Verùm si liberi esse volumus, & ingenuè id, quod sentimus, cupimus enunciare: proculdubio satis leues (vt censeo) rationes illæ apparebunt; eaque de idea boni disputatio, minimè ad institutum Aristotelis pertinere, illique loco accõmodata esse iudicabitur.

Consideratio Ideę boni, de qua loquatur Plato, nõ est ciuilis.

Cum enim summum bonum vsurpari possit & pro obiecto, & pro affectione ac perfectione, quæ in nobis recipitur, eo loci Aristoteles non obiectum externum quærebat, sed internam affectionem & perfectionem. Idea boni ponitur a Platone tanquam externum obiectum, & propterea ea disputatio de Idea boni nequaquam instituto Aristotelis inseruiebat: B nam de summo bono pro interna nostra perfectione sumpto, verba fecit Plato in Phædro præsertim, & in Philebo; & asseruit positum esse in Sapientia, quin comitatur Prudentia, & sequitur Actio, ex quibus consurgit gaudium: hoc erat id summum bonum, quod respondebat summo bono considerato ab Aristotele in primo Moralium Nicom. ideo hanc sententiam discutere tunc tenebatur, non illam de Idea boni.

Rationes Aristotelis perpendũtur.

Præterea; Rationes ab eo formatæ, nec ad rem facere, nec ideę boni officere, vlla ex parte videntur: Nam rationes illæ præsupponunt, Platonem ita Ideam boni statuisse; vt hominis, leonis, & similium specierum in mente dari affirmat: at iam latissimè patuit in precedente cap. Ideam boni, pulchri, & vnius, esse eminentioris generis sublimiorisque ordinis, ac pertinere ad principium: nam per ideas omnes tanquam spiritus, nerui, & communes perfectiones effunduntur. Quare si bona participata sunt distinctę rationis, distinctę definitionis proprię, distincti ordinis, distinctique generis; parum refert: C prima enim & communia principia meant per omnia, ac per omnia (cum quadam tamen varietate) effunduntur; seruando solùm similitudinem quandam communem, non propriam: veluti etiam ipsemet Aristoteles veritate coactus in eodem capite communem dedit per se boni definitionem inquiens; per se bona ea esse, quęcunque vel sola, & a cęteris seiuncta sequimur; quale est sapere, videre, & nonnullę voluptates &c. Sic itaque ratione eius communis, vna est ipsius boni definitio, vnaque scientia, quamuis distinctarum specierum distinctę sint. Pręterea, adhuc ostensiones illę aliud pręsupponunt a veritate alienum: pręsupponunt asseruisse Platonem, cognitionem ideę boni cõducere singulis Artibus pro assequendo proprio fine, quod minimè a Platone dictum fuit: solùm asseruit Plato conducere actionibus humanis; significans propriè sumptas actiones, per quas probi vel improbi denominamur: Artibus autem conducit, vt rectè Artifex eis vtatur; veluti dum dicimus, debere medicum esse pium; non autem vt proprium finem assequatur. Quòd autem per cognitionem diuini & summi boni dirigantur, rectèque conformentur humanę actiones, nemo est qui dubitet: cum enim nobis sit pro fine propositum, vt conformemur cum voluntate Dei, illique reddamur similes; proculdubio destituti eius cognitione, nescimus quò tendimus, ambulamus in tenebris; & D quasi destituti cognitione borealis Poli, hanc nostram vitę nauigationem fortunatè absoluere non valemus: vt mira consensione Theologi nostri patefaciunt. Ex his constat, satis leuia esse, quę ab Aristotele Socrati & Platoni obiiciuntur. Sed condonemus aliquid exactę eruditioni, eminentique ingenio Aristotelis: & dicamus id ab eo fuisse factum, ob affinitatem summi boni pro obiecto, ac pro interna nostra perfectione sumpti: insuper, id fuisse factum, ne quispiã malè accipiens sententiam Platonis erraret: demum, vt se excusaret, quia ideam & separatum quoddam bonum non primò proposuerat & declarauerat.

An Aristoteles dissẽtiat a Platone.

Perpendamus demum, an re vera dissentiat a Platone; vel potius in solis verbis, distinctoque considerationis modo vniuersa controuersia sit posita.

Quõ dissẽtiunt.

Quàm longè a vero recedant illi; qui censent Aristotelem cum Platone de omnibus consentire, conciliarique posse, alibi abundè patefeci.

A ci. Vt autem instituto inseruit, dico Aristotelem; nec ideas concedere ad Mentem pertinentes, nec Mentem primam a Deo secreuisse, vt faciunt principales Platonici; nec nouisse bonum alterius vitæ ad hominem, vel ad eius animam pertinens; nec putasse animam interuẽtu mentis, ac ope rationum & idearum, eleuari ad summum bonum, & connecti cum eo: sed connexionem longe secus fieri censuisse, vt suo loco patebit: de his proculdubio adeò dissentiunt, vt nulli concilio derelinquatur locus. Consentiunt tamen: quia ambo primum principium vnum statuunt, illudque summum bonum affirmant; ac esse censent externum scopum, & obiectum summi nostri boni, cui nitendum nobis est pro facultate reddi similes: eius tamen incomparabilem fœcunditatem per omnia natam effundi & propagari, Plato appellat nomine ideæ boni; quo nomine Aristoteles vtendum non censuit. Quòd Plato censuerit, summum illud bonum esse obiectum & scopum humanæ fœlicitatis, immo formam vltimam postremamque perfectionem; ex dictis in præcedentibus conspicuum est. Quòd autem etiam Aristoteles id fateri cogatur, patet primò ex 7. lib.

Quo consentiunt.

B Moralium Nicomac. cap. 13. vbi hæc protulit verba: Fortasse verò etiam omnia sequuntur, non eam quam putant voluptatem, neque eam quam dixerint, sed eandem; in omnibus enim diuinum quiddam inest natura, &c. Indicauit Aristoteles omnia per naturam conspirare & tendere ad idem commune bonum. Insuper clarius id colligitur ex lib. x. cap. 8; quo loci inquit Philosophus. Qui muneribus fungitur menti consentaneis, & hanc colit, estque optimè animo affectus: eum probabile est Deo carissimum esse: Nam si Dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum verisimile est, illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optima, sibique maximè cognata delectari (hæc autem Mens fuerit) iisque, qui hanc maximè diligunt, & plurimi faciunt, præmia persoluere &c. Cum vir sapiens & fœlix dicatur amicus Deo, ac ab eo præmia recipere; hoc alia ratione non euenit, nisi quia est obiectum, quod in omni nostra actione quærimus. Quod lucidius confirmatur per dicta in 12. Metaph. cont. 39. vbi affectio optima, quæ separatis mentibus semper competit, dicitur nobis per aliquod tempus conuenire; ea autem est connexio cum summo bono. Ita in cont. 52. indicauit bonum in vniuerso

C reperiri, & separatum, & in ordine rerum: bonum autem, quod est in ordine rerum, ad bonum primum & separatum dirigitur; ex quo etiam pendet. Constat itaque (vt ad sententiam Ideæ summi boni pertinet) Platonem cum Theologis apertissimè conuenire: Aristotelem autem ab eo verbis potius, quàm sententia dissentire.

Desinitio Humanæ Fœlicitatis ex sententia Aristotelis. Cap. XXV.

VM in præcedentibus varia sint replicata ad communem notitiam essentiæ summi boni pertinentia; vt ad propria quędam descendere valeamus, definitionem eius tenemur referre ac perpendere: ita enim nobis offeretur occasio; primò considerandi partes eius; mox per diuisionem descen

D dendi ad distinctam, cum practicæ, tum theoricæ Beatitudinis cõsiderationem. Aristoteles in primo Moralium Nicom. cap. 7. definiẽs summum hominis bonum dixit, esse Actionem animi secundùm Virtutem optimam ac perfectissimam in Vita perfecta: Quæ definitio ex dictis in præcedentibus facile colligitur. Iam enim ostensum est, summum hominis bonum in actione recta hominisque propria esse positum, esse Vitam optimam; esse perfectum aliquid, quod ex se sit satis; solùm sui gratia optari, ei cætera inseruire: quæ omnia, vnà cum aliis consensione omnium summo bono competentibus, proculdubio actioni ex virtute optima prodeunti cõueniunt. In hac definitione primo forma & essentia summi boni explicatur; mox declaratur efficiens, materies, & finis cui; alia causa nec explicari debet, nec potest: finis. n. cuius gratia, assignari non debet; quia summum bonum solùm sui gratia optatur, non autem gratia alterius. Dum itaque inquit Aristoteles, quòd summum hominis bonum est actio; ea actio censeri debet tanquam proxima forma summi boni, quæ nos intrinsecus perficit, contradistincta ab habitu & ab ocio: quæ tamen relata ad summum

Definitio summi boni.

Quæ causæ explicentur.

summum bonum futuræ vitæ, solùm esset præparatio. Propterea dixit Plotinus, vir A
tutes non esse bonas, sed vtiles; hoc est, non esse summum bonum, sed nos parare
& eleuare ad illud. Quòd autem actio non debeat intelligi per modum causæ, adeò
vt ea dicatur summum bonum, quatenus est causa gaudii, in quo sit posita essentia
summi boni; iam cumulatè in præcedentibus patefeci. Addebatur in definitione,
quod esset actio animi: vt distingueretur ab actionibus corporis; & indicaretur sum-
mum bonum inter bona animi, quæ præclarissima sunt, esse enumerandum; per ani
mum denotans vel ex se, vel per aliud rationis compotem: & hæc est causa efficiens.
Nam causa efficiens actionis (vt ad rem pertinet) triplex est; Animus, Homo, Vir-
tus: Animus est principale principiũ agendi: Virtus est ratio rectitudinis, per quam
actio dicitur recta, quod indicatur ab Aristotele, cum dicat (secundum Virtutem)
quæ particula additur, vt contradistinguatur ab actionibus, vel vitio, vel sine habi-
tu virtutis elaboratis: Homo demum Virtute præditus est principium integrũ, com-
pletum, & adæquatũ. Negat nonnunquam Aristoteles, vt in primo de anima cont.
65. animam agere, nam asserit, non animam, sed hominem per animam sentire & B
intelligere, & actiones asserit esse compositorum, & indiuiduorum: at tunc conside
rat agens totum & adæquatum, non principale principium; hoc autem in loco con
siderat principale principium, primò actionis, mox rectitudinis: vt etiam, dum in
tertio de anima cont. primo inquit. De particula animæ, qua anima intelligit: & in
cont. quarto ait intellectum intelligere cuncta, &c. Insuper: Cum summum bo-
num dicatur actio ex Virtute prodiens, eaque sit non transiens, sed immanens;
denotatur materies, quæ est & Anima, & Homo cuius est perfectio: & cum hæc non
sit propriè materies, vt ea generationis; etiam est finis cui, vt conspicuum est. De-
mum, vt constet perfectio eius formæ, addit: Secundum virtutem optimam in æta-
te perfecta.

Quid significet Aristoteles per Virtutem Optimam, & Perfectissimam. Cap. XXVI. C

CVM Aristoteles dicat summum hominis Bonum esse actionem animi se-
cundum virtutem perfectam, quid Voce perfectæ Virtutis significet, nõ
leuis est dubitatio: & viri Docti varia dicunt. Nonnulli inquiunt per Vir
tutem perfectam denotari Prudentiam; sine qua nulla Virtus consistere
valet, quæ virtutibus omnibus in more positis medium circumscribit, ac in earum
definitione ponitur: Quæ sententia vera non est. Primò: quia summum bonum fi-
nis est; Prudentia, non finem, sed ordinata in finem respicit, in illisque versatur.
Præterea: Actiones Probæ non dicuntur esse actiones Prudentiæ, nisi a longe; pro-
ximè autem prodeunt ex proprio aliquo virtutis habitu, vt a Temperantia, Iustitia,
& similibus. Et confirmatur; quia præelectionem sequuntur, ab eaque præsertim
conditionem recipiunt: at Prudentia non constituit præelectionem; nec munere
eius propriè præeligimus id, quod præeligendum est; sed munere virtutum, quæ D
in more collocantur: Neque etiam per Prudentiam viri probi denominamur; pro-
bitas enim ex habitu & virtute in more posita consurgit. Propterea alii probabilius
inquiunt, nomine perfectissimæ Virtutis significari Iustitiam: quæ virtutum in mo
re positarum est Princeps, ac intra suos fines Virtutes cæteras circumplectitur: &
propterea Virtus vniuersa, Virtusq; perfecta ab Aristotele in quinto Moralium Ni-
com. dicitur; ceteræ enim cũ ad eam se habeant tanquam partes, conditionem quan
dam imperfecti seruant. Proculdubio hæc opinio verior est priore, absolutè ta-
men vera censeri non debet; quoniam Aristoteles in primo Moralium tradens eam
summi boni definitionem, illam tradit vt communem omni fœlicitati, siue in actio-
ne, siue in contemplatione positæ: Quod patet ratione; quia primò communis fi-
nis proponendus, & explicandus fuit: Patet auctoritate; quia Aristoteles in deci-
mo Moralium Nicom. cap. 6. & 7. loquuturus de summo bono in contemplatione po-
sito, accipit definitionem supra relatam, & ab eo in primo libro traditam, ac ex ea
definitione elicit summum bonum in cõtemplatione positum; inquit enim in cap. 7.

Per virtutẽ perfectam non denotari Prudẽtiam.

Non denotari Iustitiã vniuersã.

Quòd

A Quòd si fœlicitas est actio secundùm Virtutem, probabile est eam esse secundùm pręstantissimam Virtutem; atque hæc eius fuerit, quod in homine est optimum, &c. ac ita deinde manifestat hanc Virtutem optimam pertinere ad mentem, & definitionem illam præsertim & propriè competere fœlicitati in contemplatione positæ: quod facere nec debuisset, nec valuisset; si definiens summum bonum, per virtutem absolutissimam ac perfectissimam significasset Iustitiam. Hæc ratio (vt censeo) nedum suadet; verùm cogit, & dilui non potest. Simili ratione euertitur opinio quorundam, qui censent nomine virtutis perfectæ denotari omnem Virtutem habitu confirmatam; siue sit principium agendi, siue efficiendi, siue contemplandi, de ratione enim cum habitus, tum virtutis, perfectio est. Et cum Aristoteles dicat (si plures sint virtutes perfectæ, vt re vera sunt plures, fœlicitas est actio secundùm perfectissimam) hanc aiunt esse Virtutem ciuilem siue moralem, & propterea aiunt Aristotelem in procemio Moralium Nicom. ciuilem scientiam omnibus prætulisse. Confirmant hanc suam sententiam per verba quædam Metopi Pythagoræi: quæ profe-

Tertia opinio euertitur.

B cto nullius sunt roboris, propterea missa facio. Hæc inquam sententia simili, qua prior, euertitur ratione; quia sic ea definitio soli fœlicitati ciuili competeret, non ei, quæ in contemplatione est posita: quod apertè (vt patuit) Aristoteli aduersatur. Præterea: Si ea sententia esset vera, falsum esset, quòd Virtus absolutè perfecta, omniumque perfectissima, esset Virtus Mentis, per quam contemplamur: cum tamen Aristoteles decimo libro cap. 7. huic principatum tribuat, variisque rationibus confirmet. Quare (prætermissis aliorum opinionibus) pro explicatione eius partis definitionis tria dico. Vnum est: quòd ea est definitio, non summi boni ciuilis, sed summi boni vniuersè sumpti; & contrahi potest ad vtranque partem summi boni. Alterum est: quòd ea definitio primò, præsertim, & absolutè, competit summo bono in contemplatione posito; secundo loco summo bono ciuili. His addo, in communi definitione virtutem perfectissimam non esse cōtrahendam ad solam virtutem ciuilem, vel ad solam sapientiā Mentis; sed indefinitè esse sumendam, vt prolata fuit ab Aristotele: & qui secus faciunt; quod facere videntur omnes; a vero, & ab Ari-

Opinio ꝓpria.
Prima assertio.
Secunda.
Tertia.

C stotele recedunt. Prima assertio ex eo est conspicua: quia Aristoteles (vt patuit) in decimo Moralium Nicom. cap. 7. patefecit, eam definitionem competere; nedum summo bono ciuili, verùm præsertim summo bono contemplationis: ideo, data ea communi definitione in primo libro, declarauit Aristoteles deinde; nedum Virtutes morales vsque ad sextum librum, verùm etiam Virtutes ad Rationem & Mentem pertinentes in sexto libro. Ita quoque conspicua est secunda assertio, quòd ea definitio primò & præsertim competat summo bono in contemplatione posito, & iure profectò: Dum enim definitur id quod est ab vno, definitio ei debet præsertim competere, quod primum est; secundo loco aliis: Summum bonum est ab vno, & primum est illud, quod in contemplatione est positum, vt constat ex decimo Moralium: Ei igitur primo competere debet definitio, secundo autem loco summo bono Morali. Nam fœlicitas est actio prodiens ex Virtute perfecta: Virtus dici potest perfecta; vel absolutè, & huiusmodi est Sapientia; vel in genere Moralium, & huiusmodi est Iustitia Vniuersa. Ambæ sunt Virtutes perfectæ: nedū, quia sint habitus com-

Prima assertio declaratur.

Declaratio secūdæ Assertionis.

D pleti; quod Artibus competere potest: verùm insuper, quia sunt totum quoddam, non obtinens rationem partis; sunt habitus postremi, ad vlteriorem Virtutem non ordinati; & demum, quia nos cū postremo fine, nempe cum honesto & vero, proximè nectunt. Ideo Aristoteles nomen perfectæ Virtutis, nedum Sapientiæ conuenire asserit in decimo Moralium Nicom. verùm etiam Vniuersæ Iustitiæ; vt constat ex quinto libro cap. primo, quo loci inquit: Vniuersa igitur Iustitia Virtus est illa quidem perfecta; non tamen simpliciter, neque absolutè, sed si ad alterum referatur. Et post pauca. Ac perfectissima Virtus est, quia perfectę Virtutis est vsus: Ideo autem est perfecta; quia qui ea prępditus est, etiam cum aliis & erga alios, non secum solùm, Virtute vti potest &c. Insuper in eodem cap. addit Philosophus: Quocirca vno modo Iura appellamus ea; quę vitam beatam, eiusque partes, ciuili societate conciliare & cōseruare possunt, &c. Sic asserit Philosophus, Iustitiam Vniuersalem parere summum bonum. Ex quo constat, cum Iustitiam Vniuersalem, tum Sapientiam (vario tamen modo) esse Virtutem perfectam; absolute tamen perfectam esse

Sapiētia & Vniuersa Iustitia verè sunt virtutes perfectæ.

sapien-

Explicatio tertiæ assertionis.

sapientiam: & definitionem summi boni, primò & præsertim competere Bono in A Contemplatione posito, secundo verò, Bono Morali. Ex his elicitur demum postrema assertio, quòd scilicet in communi definitione summi boni Virtus perfecta non sit contrahenda ad aliquod definitum Genus Virtutis; alioquin ea definitio non competeret vtriq; gradui summi boni. Dum igitur Aristoteles in primo Moralium Nicom. cap. 7. inquit (Summum bonum est actio animi secundùm Virtutem) nomine Virtutis intelligere debemus eam, quæ hominis propria est; cui natum est competere, vt sit verè perfecta, vereque valeat perficere hominem; qualis est Ciuilis, & Inspectrix: ea est perfectio appetitus sensuum, hæc verò Mentis. Ex harum numero non sunt Artes; cum solùm sint vtiles, directæ ad aliud; & in earum vsu non sit posita perfectio, & finis. Et cum addit (ac si plures Virtutes sint, secundùm optimam & perfectissimam) per hæc verba patefacit Philosophus, quòd; cum Virtus, quæ hominem perficit, sit duplex, Ciuilis, & Inspectrix: quamuis actio vtriusque sit actio Virtutis perfectæ, & modo aliquo sit summum bonum; dum tamen inter vtrasque fit comparatio: absolutè optima est Sapientia, & in eius vsu summum bo- B num absolutè statui debet: ea enim absolutè est finis postremus, vt constat ex decimo lib. Moralium capite 7. ac ita summum bonum est vnum, gradus verò eius sunt duo, & vtrisque ordine quodam competit definitio.

Quid intelligere debeamus per Vitam Perfectam. Cap. XXVII.

Dicebat Philosophus, summum bonum esse actionem animi secundùm virtutem absolutissimam ac perfectissimam; præterea, in vita perfecta: Quę autem sit hæc vitæ perfectio, non facilè constat. In decimo Moralium capite 8. inquit: Si igitur ita est, perfecta sanè fuerit hæc animæ beatitudo, si perfectam vitæ longitudinem adepta sit; nihil enim eorum, quæ sunt beatitudinis, inchoatum & imperfectum est, &c. In primo autem libro cap. 7. inquit: Vt enim C vna hirundo ver non efficit, nec dies vnus; sic neque dies vnus, neque exiguum tempus, efficit fœlicem & beatum. Ex his elici potest explicatio Vitę perfectę. Proculdubio per vitam perfectam non valemus intelligere totum vitę periodum, vniuersumque vitæ cursum, quia pueri & adolescentes, nedum non valent esse fœlices, verùm etiam non sunt idonei auditores ciuilis scientiæ: Ideo inquit Aristoteles 12. Metaphysicę cont. 39. vitam optimam Diis competere quidem semper, nobis autem exiguo tempore. Episcopus Caserta lib. 40. Euersionis singularis certaminis (relatis, & reiectis aliorum expositionibus) inquit, per vitam perfectam duo denotari: per Vitam denotari tempus longũ, quatenus vita longo tempore mensuratur: per id quod additur, perfectam, significari abundantem omnibus bonis, cum naturæ, tum fortunæ; sine his enim non valet homo esse fœlix: & propterea per definitionem hæc munera patefieri debent, alioquin definitio imperfecta esset: & quia per nullã aliam particulam denotantur; ideo cogimur asserere, denotari per hanc postremam, sine D quibus vita non potest iudicari sua perfectione prædita. Affert pro confirmatione nonnulla verba Philosophi, quæ re vera parum ei conducunt; & potius oppositum, quàm propositum eius patefaciunt: Nam proculdubio eius explicatio cum a vero, tum a recto loquendi modo longè abest. Quod facilè patere potest: nedum perpendendo exempla sumpta ab hirundine, & a die vno sereno, ver non constituente; quæ ab eo potius peruertũtur, quàm explicentur: verùm insuper considerando verba, quæ retuli ex decimo Moralium cap. 7. apertè enim ibi Philosophus suam sententiam patefacit, cum dicat (perfecta sanè erit hæc animæ beatitudo, si longæ vitæ perfectionem adepta fuerit) id enim, quod in libro primo dixerat vitam perfectam, in eo decimo nuncupat longæ vitæ perfectionem, adeo vt semetipsum lucidissimè explicet; non autem id refert ad copiam bonorum Naturæ, & Fortunę. Pręterea; nec Vita propriè significat tempus longum; nec perfectio, quę est vox communis multorum, propriè significat copiam munerum naturę & fortunę, nisi per aliquid contrahatur: Nec per vitam ad id potest contrahi, quoniam ea non est propria vitę affectio;

Opinio Episcopi Casertæ.

Reiicitur eius opinio.

A affectio; propriè enim vita diuiditur in longam & breuem, perfectam & imperfectam. Demum (cæteris prætermissis) ex primo Magnorum Moralium cap.4. lucidissimè elicimus euersionem eius sententiæ, & veram illius particulę expositionem: Inquit ibi Philosophus. Cum igitur fœlicitas sit bonum perfectum ac finis, nos latere non debet, id in ætate perfecta esse; non enim in puero (quia nec puer dici fęlix potest) sed viro, is namque perfectus; & ne quidem in tempore imperfecto, sed per fecto: perfectum fuerit vtique tempus, quandiu homo viuere potuerit, rectè namque a multis dicitur, fœlicem in longissimo vitæ tempore esse iudicandum; vt opus sit perfectum esse, & in tempore perfecto, & in homine &c. Ex his luce clarius elicitur, quid significauerit Aristoteles per vitam perfectam; denotauit enim perfectionem, cum ex parte ætatis, tum maximè ex parte temporis: vltima enim perfectio nil diminuti includere valet. Exposcit perfectionem ętatis, quæ puero nō competit: tunc ætas est perfecta ex parte generationis corporis, dum valet simile procreare: ex parte verò generationis filiorū animi, dum ratio efficax est, iudiciū con-

Perfectio vitæ ratione ætatis.

B stans & acre, habitus firmi & permanentes; adeò vt actiones, quasi natos, splendidissimas edere valeat. Exposcit perfectionem temporis, quia vnicuique per naturam destinatus est periodus & terminus vitæ suæ: debet homo fœlix finem sibi per naturam præfixum sine impedimento attingere, & deberante finem per aliquot annos cum Virtutis habitu vitam duxisse, multasque ac præclaras actiones edidisse. Hæc denotantur ab Aristotele per Vitam perfectam: Vita enim est permansio animæ in corpore, & actio ex ea prodiens; cuius perfectio in duobus nuper enumeratis collocata est, quæ duo ab Aristotele in primo Magnorum Moralium lucidissimè explicantur. Et pro notitia considerandum, varias ab Aristotele dari perfecti definitiones; nam in quarto Meteorotum inquit, perfectum esse, quod simile generat, insuper decimo Metaphysicæ cont.13. perfectum est, cui nil potest addi; prætrea secundo cęli 23. perfectum est illud, extra quod nil eorum accipi potest, quæ ipsius sunt: Quæ descriptiones satis apertè competunt perfectioni vitæ nuper a me explicatæ. Nam ætati perfectæ nil perfectionis addi potest: vitę attingenti finem per

Ratione tēporis.

Variæ perfecti definitiones.

C naturam ei pręfixum, nil per naturam addi potest: & demum, quia ex fine pręsertim pendet perfectio, in vita a me explicata absolutio finis optimè elucescit. Requiritur ea temporis & ętatis perfectio, primò pro viro fœlici; vt diu summo bono, ac eius comite gaudio fruatur: dico diu, vt homini licet: nam; si referatur ad vitam, summamque bonum diuinatum Mentium; illæ semper, nos exiguo tempore viuimus fœlices, vt dicitur in 12. Meta.39. Insuper requiritur, vt Mundo refulgeat: & pręsertim requiritur finis vitę optimus, quoniam ille maxime seruatur in memoria hominum, & ab eo pręsertim denominatur vita perfecta vel imperfecta, misera vel fœlix: non tamen ita requiritur pro summo bono extensio temporis, vt ratione extensionis ea sit intensior, nam, quo ad intensionem, summum bonum in indiuiduo temporis est positum: tempore crescit quoad extensionem, non quoad intēsionem, considerando summum bonum post adeptionem eius. Verùm obiciet aliquis: Si hęc vera sunt, primò definitio summi boni erit diminuta; quia non includet copiam munerum Naturę, & Fortunę. Secundo, homo fœlix non poterit reddi non fęlix,

Cur requiratur ea perfectio.

Dubitatio prima.

Secunda.

D etiam si labatur in calamitates Priami; quia non est fœlix, nisi finem vltimum vitę attingat: quare viuens non poterit priuari summo bono, quia adhuc non est illud assecutus. Tertiò; tunc vera erit sententia Solonis, neminem ante finem vitę posse dici fœlicem: quam tamen in primo Moralium Nicom. reiicit Aristoteles. De prima difficultate duo dico. Primò, quòd instrumenta non necessario ponuntur in definitione operis producti ab illis; sed sat est, vt ponantur Principia principalia. Dico secundò, ea includi & denotari; dum dicitur, summum bonum esse actionem perfectissimę virtutis: nam, dum absolutè loquimur de his, quę sunt ab vno; pręsertim primum denotatur: actio ex perfecta virtute prodiens est ab vno: principalis ea est, quę caret omni impedimento; & nedum pro oblata opportunitate, sed absolutè ex libera pręelectione pender; hęc non fit sine instrumentis Naturę, & Fortunę: inquit enim Aristoteles cap.8. primi libri. Nefas est nanque, aut certè difficile; eum, cui nullę suppetunt facultates, res agere pręclaras. Propterea cum hęc actio significetur, iure dictum est ea instrumenta includi & denotari; summum enim bonum est actio

Tertia.

Solutio primæ.

omni

omni ex parte perfecta. Exactius autem explicari debent in definitione viri fęlicis; A quia est, non sola forma, sed cócretum aliquod instrumentis vtens: propterea Aristoteles lib. 1. cap. 10. cuncta latius explicans inquit. Quid igitur obstat eum fœlicem dicere, qui secundum Virtutem perfectam operatur, bonisque externis vt satis est abundat, non ad quodlibet tempus, sed per totam vitam? An eodem etiam addere debemus; & sit ita victurus, & mortem ei vitæ conuenienter obiturus? &c. De secunda & tertia difficultate; quia tunc homo non posset priuari summo bono, nec esset fœlix ante exitum vitæ; dico, esse fœlicem contingere dupliciter; vel absolutè; vel pro tunc, ac pro tempore determinato: Homo, dum viuit, est fęlix pro tunc, at non absolutè; & vt est fœlix, ita potest fęlicitate priuari: At Aristoteles cósiderans & definiens summum bonum, seruat id, quod in cæteris seruare consueuit; inspicit enim optimum & absolutissimum; vt loquens de demonstratione, de oratore, & similibus, fecit.

An Homo ante obitum posit ex sententia Aristotelis dici Fœlix. Cap. XXVIII. B

DVM loquimur de summo bono, non futuræ, sed præsentis Vitæ, de quo verba fecit Aristoteles; pulchra occurrit dubitatio, quam tetigi in præcedente capite: an homo ante vltimum suæ vitæ finem valeat denominari fœlix; qua de re verba facit Atistoteles in primo Moralium Nicom. cap. 10. Et iure dubitare debemus; quoniam ex vna parte Viri docti affirmant, neminem ante finem posse dici beatum: de Theologis nostris non est dubitatio; quia rectè no- *(Theologi.)* uerunt, solùm post obitum, & in futura vita posse hominem summo bono frui. Ex sapientibus autem Mundi dixit Solon Atheniensium legislator, vnusque e septem *(Solon.)* Græciæ sapientibus, neminem ante diem vltimum debere dici beatum; quod opera Cræsus patefecit: qui cum primò fortunæ aura elatus Solonis sententiam illam irrisisset; demum captus, Pyræque vt combureretur miserè impositus, ter exclamans C Solonem commendauit: quam sententiam varii deinde approbarunt. Inquit Euripides in Andromache: Nunquam beatum appellaueris quenquam hominum, priusquam videris vitæ extremum, quomodo e vita migrauerit. Et Sophocles in Tyndaro inquit. Nnnquam oportet fœlicem existimare sortem fortunati viri, priusquàm e vita migrauerit. Et Dionysius Tyrannus in Læda ait: Nullus vnquam hominem mortalem beatum iudicet, antequam bene defunctum viderit; mortuum enim laudare tutum est. Similiter Simonides inquit: Homo existens, nunquam dixetit id quod futurum fit; fit enim citius, quàm Muscæ, mutatio conditionis vitæ hominis. Dixit Sophocles: Nondum appellato magnum, antequàm defunctum videris. Herodotus libro primo affirmauit. Nondum beatum te appello, priusquàm bene vita defunctum te audiero. Consimilium sententiarum fundamentum est in constantia & varietas Fortunæ, necnon munerum Naturæ; sine quibus homo vitam hanc fœlicem ducere non valet. Et confirmatur: quia si fęlicitas præsertim exposcit finem vitæ fortunatum, natureque consentaneum; de boc nemo valet, dum viuit, esse certus: si quis enim diu fęlix fortunatusque vixisset, & mortem miseram, calamitosam, ęrumnisque variis circunfusam obiisset; fęlicitatem suam non mediocriter obscurasset. Ex aduerso Stoici, qui Fortunę & Naturę nulla ratione subiici existimarunt summum hominis bonum, iure asseruerunt etiam in vitę cursu posse hominem iudicari fęlicem. Pręterea rationi consentaneum minimè videtur; vt, dum adest affectio, Subiectum per eam non denominetur; dū verò abest, denominetur: nam econtra de omnibus se habere, inductione est conspicuum: dum calor est in aqua, denominatur calida; dum marcescit calor, non amplius calida dicitur: quare simili ratione homo tunc debet denominari fęlix, dum summo bono fruitur, non autem, dū eo priuatur. Pręterea: inter conditiones summi boni hęc vna est, vt sit firmum & constans, & nullum aliud bonum eo constantius nobis competere possit: at per cętera bona, dum adsunt, homo denominatur: quare longè magis, dum fruitur summo bono, meretur dici fęlix. Et confirmatur: quia tunc homo vel miser, vel neuter,

(Euripides. Sophocles. Dionysius. Simonides. Herodot. Ratio. Pro parte aduersa Stoici. — marginal notes) D

ter,

A ter, vel fœlix est; non miser, non neuter, vt patet; quare est fœlix. Præterea: Summum bonum minimè debet esse in Naturæ vel Fortunæ manibus collocatum, sed in recta animi cõstitutione ac præelectione; numeratur enim inter bona animi. Si enim Fortunæ subiiceretur, eâque sequetur; continenter homo ex misero in beatum, & ex beato in miserum commutaretur. Quid itaque dicendum est? Soluens difficultatem dico primò, pro summo bono requiri tempus quoddam satis diuturnum; primò pro adeptione, secundò pro extensione, tertio pro vsu, quartò pro confirmatione; demum, vt illustrius mundo refulgeat; non autem requiri pro intensione. Addo secundò, hominem denominari fœlicem duplici modo: primò absolutè, ac ita ante finem nemo absolutè potest dici fœlix, nisi cum hac additione; quod ita viuat, & mortem ei vitæ congruentem obeat: secundò pro tunc, proque aliquo definito tempore; ac ita profectò contingit. Demum addo, quòd aliud est, hominem esse fœlicem, & tutò denominari posse fuisse fœlicem: in exitu vitæ desinit homo (vt ad illum pertinet) esse felix; valet tamen tunc qui supersunt, certò iudicare, & Solutio.
B tutò asserere, eum fuisse fœlicem: in qua significatione vulgo dicitur, Vitam fine, Diem Vesperę laudari. Ita patet, sententiam Solonis duplici consideratione esse veram: Primò, cum Platone & Theologis considerando summum bonum futuræ vitæ; quo nemo fruitur, dum hanc vitam viuit: Secundò, cum Aristotele considerando summum bonum præsentis vitæ; quatenus nemo absolutè & tutò iudicari & denominari potest fęlix dum viuit, quamuis pro eo tempore fęlix sit. Ex his eliciuntur solutiones rationũ vtriusq; partis. Nã summum huius vitæ bonũ, est complicatum cum Natura & Fortuna per instrumenta eius: nec propterea ita variatur summum bonũ, vt variatur fortuna; quia essentia eius posita est in actione proba, non in prosperita te fortunæ: exigua fortunæ permutatio non labefactat fęlicitatem: at si maxima esset; posset hominem non quidem reddere infęlicem (solus enim homo potest seipsum miserum & infęlicem reddere) sed priuare fęlicitate; quia non ad votum, ac, vt absolutè optaret, valeret actiones præclaras edere. Dum summum bonum dicitur firmũ, Constans, & immutabile; id est verum: primò, quia denotat difficultatem:
C secundò, facta comparatione cum cæteris humanis bonis, quæ sunt inconstantiora: tertiò, quia in miseriam sibi contrariam non conuertitur.

An in Hominis Obitu aboleatur etiam Summum Bonum eius. Cap. XXIX.

Voniã sermo nobis est de summo hominis bono hanc vitã viuẽtis, proptè rea oritur hæc dubitatio; an per obitum viri fęlicis aboleatur summum eius bonum. Ex sententia cum Platonis tum Theologorum dicimus, id nedum non aboleri, sed perfici; summum enim bonum huius vitæ eate nus est bonum, quatenus nos ducit ad summum bonum futuræ vitæ: Verùm, ex sententia Aristotelis quid sit dicendum, magis est dubium. Ex vna parte apparet, quòd seruari debeat. Primò: quia nisi seruaretur, tũc Vir fęlix per nullam oblatam Per obitũ non aboleri summum bonum.
D occasionem deberet rectâ ductus ratione mortem præeligere; alioquin præeligeret interitum summi boni. Præterea sententia est Aristotelis in primo Moralium Nicomach. cap. 11. quòd; cum Vir fęlix diem vltimum obierit; ea, quæ posteris & amicis eius accidunt, si magna fuerint, valent vel illustrare vel obscuram reddere fęlicitatem defuncti: at hoc facere non possent, nisi ea seruaretur; non enim id, quod non est, lædi potest. Ex aduerso, quòd summum bonum euanescat, patet primò: Quia 12. Metaphysicæ cõt. 39. ait, summum bonum nobis exiguo tempore competere; ac in tertio de anima cont. 20. ait, in obitu scientiam aboleri, quia anima sine phantasia nihil intelligit. Confirmatur: quia ex primo de anima cont. 65. non anima intelligit, sed homo; non anima agit, sed homo: quare, pereunte homine, habitus eiusque actio, in qua summum bonum est positum, necessariò euanescunt: dicitur tamen seruari duplici modo: primò, munere memorię, & cõmunis vocis hominum: secundò, ratione instrumentorum & externarum quarundam partium summi boni, vel saltem comitantium summum bonum; quales sunt filii, cognati, amici, opes Per obitũ aboleri.

Magni-

Magnifici sumptus, ceteraq; preclara opera. Hecadeò sunt connexa cum summo A
bono, vt videantur esse modo aliquo partes eius: ideo posteris semper offerunt mo
do aliquo illud, ad que conuersi, ratione varietatis fortune, modo fulgere, modo
obscurari inquiunt fœlicitatem defuncti. Et propterea inspicimus; viros Pruden-
tes testamentis & codicillis disponere, ordinare, & mandare, quid post obitum de
bonis suis sit faciendum, tanquam de attinentibus ad eos: & qui more Diogenis &
Socratis negligunt penitus illa, que ad corpus, ad funera, ad sepulchra, ceteraque
huiusmodi pertinent; ciuilem fœlicitatem negligunt, & communibus populorum
opinionibus aduersantur; quas tamen ciuilis homo negligere non debet. Colliga-
Colligitur solutio. mus itaque, in obitu viri felicis (ex sententia Aristotelis) aboleri essentiam summi
boni; seruari solùm memoriam, comitantia nonnulla, instrumenta, & opera que-
dam externa. At instabatur, quia sic nunquam licebit virum felicem recta ductum
Diluit aduersa[?]rò. ratione preeligere mortem. Respondeo, hoc minimè sequi, quoniam potius ei mors
est preeligenda, quàm scelus aliquod magnum patrandum: quia si scelus patraret,
maximè euerteret summum bonum, quatenus illud in miseriam converteret; si au- B
tem preclara morte preclarum ei finem imponeret, ea preclara actione summum
bonum (vt ei licet) illustraret. Altera instantia erat: quia, si summum bonum pe-
riret; ea, que posteris accidunt, non pertinerent ad defunctum; nec eius summum
bonum illustrarent, uel obscurarent, Respondeo: Dum queritur, an posterorum
fortune pertineant ad defunctum; dicendum cum Aristotele est, partim pertinere,
partim minimè: Non pertinent, ut sentiantur ab eo, neq; ut varietur essentia sum-
mi boni eius; adeò ut, cum fuerit felix, dicere ualeamus eum esse redditum infeli-
cem: Sed pertinent quoad ea, quæ supersunt, qui sunt tanquam radii & splendo-
res eius; ratione quorum dicimus, uel illustrari, uel obscurari felicitatem defuncti.
Et loquendo de Euentis, que uel illustrare uel obumbrare ualeant felicitatem, sta-
Ordo aduersorũ euentuum. tui debet in eis hic ordo: ut primò & maximè id facere ualeant, quæ ei uiuenti ac-
cidunt: secundo, que eo superstite eueniunt filiis & amicis eius: tertiò, quæ eo de-
functo eueniunt posteris & amicis; dico Amicis, non quia tunc sint, sed quia fue-
runt amici; Amicorum enim uno pereunte alter non amplius est amicus, non enim C
seruatur reciprocus amor: ac ita cum defunctis non seruatur ciuilis amicitia; sed
amor, memoria, & cura attinentium ad eos.

De Diuisione & Gradibus Summi Boni. Cap. XXX.

Voniam summum illud bonum; quod in manibus nostris est positum, no
bisque competit, dum hanc vitam viuimus; in vsu humanæ Virtutis est
collocatum: Propterea ex diuisione, cum Virtutis, tum vsus, ortum du
cit diuisio summi boni, distributioq; eius in gradus. Virtus hominis pro-
Duplex pfectæ virtutis genus. pria & perfecta duplex est: vna est vniuersa ciuilis Virtus, cuius finis est actio: al-
tera est sapientia, includens intelligentiam & scientiam. Hoc duplex perfectæ virtu
tis genus, respondet duplici facultati Animæ & Mentis, & constituit duplex Philo-
Duplex virtus pfectæ respondet duplici facultati Mẽtis, agenti & contemplanti. sophiæ genus, duplicemque gradum summi boni. Primò respondet duplici faculta-
ti animæ & mentis, contemplanti nempe & agenti; quarum prima speculatur diui- D
na, altera ad eorum imitationem moderatur humana: Insuper sapientia respondet
facultati iudicanti, vniuersa verò moralis virtus facultati appetenti; Vna explet de-
siderium veri, altera boni. Insuper constituit duplex genus Philosophiæ: humana-
rum enim disciplinarum illæ solæ sunt dignæ nomine Philosophiæ, quarum finis ex
se optabilis est, & in quarum vsu summum bonum collocatur; Philosophia enim ad
Iudicãti & appetenti. summum bonum tanquam ad scopum directa est. Propterea etiam ex duplici perse
Duplici parti Philosophiæ. ctæ virtutis genere respondente duplici generi Philosophiæ consurgit duplex gra-
dus summi boni, vnus in præclara actione Virtutis ciuilis, alter in contemplatione
collocatus: Vterque gradus eleuat ad optimum sui generis, & nos in suo genere po
Duplici gradui sũmi boni. strema perfectione perficit: dum enim ad actionem conuertimur, nil præclarius a-
ctione ex vniuersa virtute prodeunte; dum ad contemplationem, nil sublimius vsu
sapientiæ excogitare valemus. Hi duo gradus adeò sunt connexi & complicati, vt
vnus sine altero perfectè consistere nequeat; mutuò enim se perficiunt, & ex vno in
alterum

A alterum præclari quidam & salutares spiritus effunduntur: Sapientia enim Prudentiam parit, actionesque dirigit: Vice versa Moralis Virtus, nedum impler mandata Sapientiæ; verùm insuper cum moderetur perturbationes, parat pro sapientia, eique famulatur: adeò vt ex vtrisque hominis beatitudo omni ex parte perfecta cunctisque numeris absoluta consurgat, & principes omnes humanæ animæ facultates sua postrema perfectione donentur. Formæ autem summi boni, & tres, & duæ, & vna, dici possunt: tres, considerando & partes & totum seorsum: duæ, considerando solas partes ex quibus consurgit: vna demum, vt ex eis conflata. Propterea definitio summi boni, & vna, & duplex, & triplex, esse potest. Vna, si dicimus; Summum hominis bonum est actio animi ex perfecta virtute prodiens in vita perfecta: Duæ, si dicimus; Summum Ciuilis Vitæ bonum est actio ex perfecta ciuili virtute prodiens in vita perfecta; Summum Vitę Inspectricis bonum est contemplatio ex sapientia prodiens in vita perfecta: His addere valemus tertiam asserēdo; Summum vniuersę humanæ vitæ bonum est actio animi ex perfecta ciuili Virtute, perfecta- Formę summi boni tres, duæ, & vna.

B que sapientia prodiens in vita perfecta, vt homo omni ex parte optimam viuat vitam. Ex his conspicuè constat, quomodo explicari debeat summi boni definitio vniuersè & confusè in primo Nicomachiorum prolata, in decimo aūt distinctius explicata. Insuper elicitur solutio cuiusdam communis obiectionis; quam multi afferunt, & pręsertim Plotinus, aduersus Aristotelem: inquiunt enim malè ab Aristotele assignari duplex summum hominis bonum; cum summum in omni genere debeat esse vnum, optima non possint esse plura, & finis postremus pariter vnicus esse debeat: Cum enim statuantur duo, ea non possunt esse æqualia; alioquin non differrent inter se; quare vnum erit altero melius: Si vnum melius, id solum erit summum bonum. Solutio ex dictis est conspicua: nam distincti generis vitæ distinctus debet esse proprius vltimus finis: Insuper, facta comparatione inter illos, finis absolutè vltimus est contemplatio, se habens ad alterum, vt pax ad bellum: Demū ex vtrisq; vnum absolutum summum bonum consurgit, per quod singulis modis, quibus homini licet, Deo reddimur similes, & cum eo pro facultate connectimur. At ex Soluitur instantia Plotini. Dubitatio

C dictis pulchra oritur dubitatio: Si ex Virtute oritur summū bonum; cum detur quadruplex Virtutum Gradus, Ciuilis, Heroicus, Rationalis, & Diuinus; etiam deberent dari, non duo soli, sed quatuor summi boni gradus. Cui difficultati respondens, de virtute diuina dico, ex sententia Arist. eam non dari vt distinctam ab aliis: cum autē detur ex sententia Theologorum, etiam datur summum bonum alterius vitæ re vera diuinum, ad quod per huiusmodi virtutes perducimur. De Virtute Heroica dico, redigi ad moralem: similiter & summum bonum ex ea prodiens. Solutio.

Quomodo per Definitam Felicitatem Nectatur Homo cum Deo: Opinio Platonis. Cap. XXXI.

REgula est Sapientum consensione approbata, in omni genere dari vnum primum, quod est mensura ceterorum illius generis; & in his, quę propriè sunt ab vno, id, quod primum est, esse causam cęterorum: Cum autem bonum sit commune ab vno, & primum omnium consensione sit Deus, co-

D gimur fateri cętera bona, per participationem & munere eius esse bona, & ab eo regulam & mensuram recipere: quod cum verum sit de omnibus, præsertim de summo hominis bono verum censeri debet; cum inter mortalia homo solus re vera summi boni dicatur capax. At quomodo id cōtingat, quomodo definita fęlicitas se habeat ad Deum, mensuretur ab eo, nos iungat cum eo; non facile est cognoscere. Plato censuit hominē per duo cum Deo fęlicissimè necti, per affectum, & per cognitionē. Nectitur per affectū; quatenus paratur per virtutes Ciuiles, ac Purgatrices: quibus formatus perficitur per Virtutes animi purgati, & pręsertim per pietatem, religionem, & sanctitatem; quarum ope cum Deo per affectum fęlicissimè nectitur: Ideo in Epinomide dixit, Maiorem Virtutem Religione pietateque in Deum nullam in humano genere inueniri. Hęc connexio per affectum, siue per exuperantem dilectionem maxima est quatenus omnia ita iuncta, connexionem illam maximè expetunt, ad eāq; conspirant: nil tūc vult animus, nisi Deum; nil amat, nil quęrit, nisi Deū; & propterea in eo solo cumulatissimè requiescit: quo cum fruitur, cunctis eminentissimè frui- Platonis opinio. Connexio per affectum siue per charitatem.

 tur.

Connexio per cognitionem. tur. Alia cõnexio est per cognitionem, quæ in parte antecedit: non enim maximè diligitur nisi id quod præcognoscitur. Vt exactè appareat connexio per cognitionem, gradus descensus rerum sunt explicandi: Nam, vt summum bonum est connexio A

Gradus descensus & ascensus. cum Deo, ita miseria est recessus ab eo. Regula est ex se nota; tot esse gradus ascensus, quot sunt gradus descensus. In Descensu consideratur hic ordo: Deus cunctis supereminet: sub quo reperitur Mens non participata, quæ est tanquam fons Mentis, tanquam Sol ex se lucens, non portio superioris Mentis, nec in alio tanquã portio recepta; propterea vna est: Sub qua continentur Mentes participatæ, quia sunt participatio eius, & in distinctis animis tanquam partes recipiuntur; Sub hac Mente est anima rationalis, de qua dicitur; quòd homo est anima rationalis, Mentis particeps, corpore vtens. Mentes participatæ, vt iunctæ cum prima mente, non distinguuntur inter se; in ea enim in vnum veniunt, vt radii in Sole. vt coniũctæ cum anima rationali, distinguuntur, non secus ac radii Solis effusi per aerem: ideo visibilis Sol dicitur eius imago; & tot sunt eius participationes, quot animæ rationales: quæ animę rationales quamuis essentia sint iunctę sunt, tamẽ distinctę per corpora, nõ secus ac lumen per media perspicua, adeò vt animæ a corporibus, Mentes participatæ B ab animis distinctionem recipiant, ex potiorũ Academicorũ sententia. Sub anima rationali reperiũtur animæ expertes rationis, quæ a Iamblicho animationes potius ab anima rationali fluẽtes, quàm veræ animę nuncupantur: Sub Anima est Natura, Sub Natura Materies. Deus supra Ideas eminet, Idearumque est caput: In mente cum non participata, tum participata, ideæ refulgent; vel non participatæ, vel participatæ: In anima rationali insunt proprię rationes: In irrationali vmbrę quædam, & imagines earum.

Ratio differt ab Idea. Ratio differt ab Idea: quia Idea est vera rei forma, indiuiduè includẽs & repræsentans id quod res est: ratio est quoddam idolum formæ, repræsentãs rem cum comparatione quadam, discursu, & tempore. In Natura inueniuntur semina, per quæ Natura fœcunda redditur, & cuncta valet generare: In Materie demum apparent vmbræ, & participationes, siue imitationes formarum, per naturæ semina ei competentes. Sic intelligi debet sententia Platonis in 7. de R. P. dicentis; nos in hoc mortalium orbe non secus ac in specu esse collocatos, & solas inspicere rerũ vmbras, quas ob assuetudinẽ existimamus verè esse. Per enumeratos gradus res a Deo C descendunt, ac in eum reuertuntur: descendentes labuntur, ac inclinant ad non esse; ascendentes perficiuntur, & tendunt ad id quod verè est. Hoc septeno graduum numero Vniuersi Theatrum constituitur; qui gradus per vmbras, semina, rationes, & ideas, quasi per internos spiritus & neruos, insolubili modo colligantur: ac inde refulget ordo partium Mundi, connexio earum; fundamentum distinctorum generum furoris, & diuinationum: ac demum ratio mutuæ consensionis, & dissensionis rerum; quæ ratio cum nos lateat, maximã in nobis excitat admiratione.

Omnia in omnibus reperiuntur. Euenit insuper & hoc, vt omnia in omnibus modo eis consentaneo insint: cuncta sunt in Materie per vmbras, cuncta in Natura per semina, cuncta in Anima per rationes, cuncta in Mente per ideas, ac demum cuncta in Deo eminentissime; adeò vt vnusquisque gradus vniuersum dici mereatur, cum vniuersa includat: In quo Graduum ordine Anima (vt ex dictis constat) medium sibi locum vendicat; propterea iure & in D biuio, & in orizonte, & in confinio æternitatis & temporis, immobilitatis & motus, dicitur collocata. Deus est tanquam immobile centrum; Mens ciculus immobilis, proximè centrum ambiens; Anima circulus ex se mobilis; cæteri sunt circuli, qui mouẽtur ab alio. Deus est supra ens, entisque principium: Mens est id quod verè est; ideæ enim sunt formæ, & essentiæ rerum: In anima, tanquam media, id quod est cum non ente complicatur; vt vergit ad supera, participat conditionem entis; vt ad infera, non entis; magis tamen ei competit esse, quam non esse: Natura & participationes idearum non verè entia sunt, & potius sunt non entia quam entia, potius vmbræ quàm formæ: Materies infra ens, & verè non ens nuncupatur; essentia enim & esse ad formas pertinet, infra quas materies collocatur. Insuper, ea quę sunt supra animam, cum verè sint, semper sunt, & nunquam fiunt: Anima media, est, & fit semper: Corporata nunquam sunt, fiunt tamen semper: Materies demum nec esse, nec fieri dr; neq; propterea nihil est penitus, nã est exemplar diuinitatis expers.

Quõ anima eleuet. Cũ aũt Gradus rerum ita sint constituti, Anima delapsã ad inferã, vt ad supera eleuetur

A tur per hoc gradus ascendere debet: quod facere non valet; nisi primò, quasi dormiens, per sensus a sensilibus excitetur: sensilia sunt vmbræ; ideo primò ob imbecillitatẽ aciei animi vmbras cogimur inspicere, vt mox in lucẽ conuerti valeamus. Qui censent vmbras has esse veras rerũ formas, vmbris delusi, falsis quoq; opinionibus irretiũtur: e quorũ numero sunt Sophistæ, qui omnia se scire putant, cũ nihil sciãt; ideo in non ente versari dicuntur; quos Socrates redarguebat. Propterea nitendum est eleuari per animæ rationes supra vmbras & semina, & iudicare ea non verè esse: in quo gradu Socrates se cõstitutum asserebat, dum dicebat (Hoc vnum scio, quòd nihil scio) Quasi diceret; hoc conspicuè cognosco, quòd hæ sunt vmbræ, non veræ formæ rerum: ex qua animaduersione prodeunt in nobis opiniones veræ. Quòd si exactius anima in suis rationibus versetur, consurgit latè sumpta scientia: At demum, si per rationes eleuatur ad ideas, cum eisque nectitur, redditur verè scientię, sapientiæ, & intelligentiæ particeps: Et quoniam idearum caput est ipsum vnum, quod est ipsum bonum, & ipsum pulchrum; iure tunc anima cum vno, bono, & pul

Sophistarum conditio.

Conditio Socratis.

Scientia.

Sapientia & intelligẽtia.

B chro connectitur. Et quia anima per hanc eleuationem proximè per rationes connectitur cum ideis, & mente; quæ rationes sunt de essentia animæ, non accidens eius: ideo per essentiam, non per accidens aliquod fit ea connexio. De qua loquens Plato in 6. de R.P. inquit, hominem sapientiæ studiosum nunquam quiescere, quousq; propriam cuiusque Naturam sua animi vi non attigerit: qua cum adhæserit, seque ei quod verè est miscuerit, atq; inde re vera intelligentiam, veritatemque genuerit; cognoscet vtique verum, vereque viuet, atque aletur.

Quæ competant Animæ per connexionem cum Superis ex sententia Platonis. Cap. XXXII.

C EA munera, quæ ex connexione cum superis in nos redundant, a Viro quidem beato cognosci possunt; exprimi verò pro eorũ meritis, nec ab alio, nec a viro quidem beato, vlla ratione possunt: nitendum est tamen (vt nobis licet) ea leuiter & extrinsecus adumbrare. Dum anima super se extollitur, iam accidentia deserit, in sola versatur essentia: & propterea; quamuis dispositio ad summum bonum, & gaudium redundans, possint esse accidentia: summum tamen bonum solùm est essentia, & substantia: Nectitur tunc anima cum mente: Et quia mens est essentia prima, Vita prima, Vita Beata, & beatitudo, Vita ęterna, & æternitas: propterea, dum Anima Mente formatur, quatenus Mens est essentia, anima recipit verè esse, negligens non esse & vmbras; quatenus Mens est vita prima, Anima redditur Veræ vitæ compos; de qua rectè dicitur, Da Mihi mentem & viuam; Quatenus est Vita beata & Beatitudo, redditur anima fœlix: Et quoniam illius vitæ actus simul totus essentiæ affigitur, & ea essentia cum ipso vno connectitur; ideo Anima tunc vnà cum vita æternitate fruitur: Insuper quia Mens est lux vera & veritas, ideo tunc anima in pura Luce veritatis supra caligines omnes versatur; vnoque simplici actu, Mentis instar, cuncta intuetur: Et demum; quia Mens

Munera & affectiones viri beati nequeũt exprimi.

D est vniformis, boniformis, pulchriformis; Anima cum ipso pulchro, bono, & vno nectitur; ac ita formosissima, optima, indiuiduaque redditur. Sic itaque Animæ fęlicitas est essentialis eius actus, per rationes cum ideis iunctas directus in bonum: ex quo consurgit in facultate cognoscente Veritas, in voluntate Gaudium. Ex aduerso, Miseria animæ est labi ad non esse, misceri cum generatione, ligari cum compedibus corporis, versarique in vmbris: Ac vt ex reditu in suum principium, qui est reditus in suam naturam, consurgit immensa requies & gaudium, ita ex recessu ab eo prodit labor & dolor. Et quoniam, vt dictum est, in singulis gradibus cuncta in sunt modo eis consentaneo; propterea hoc quoque summum bonum in singulis modo aliquo refulget: In Deo reperitur vt in prima causa, in Mente per formam, in Anima per participationem Mentis, in cæteris per imaginem & vmbram. Nam quia in prima mente essentia, vita, intelligentia, beatitudo, & æternitas inueniuntur: ideo in Elementis (gratia exempli) cõsideratur vmbra essentiæ, quę est substãtia & forma eorum: consideratur vmbra vitæ, & est actus suæ formæ, dum mouentur vel alteran

Summum bonum in singulis uniuersi gradibus refulget.

tur: consideratur vmbra intelligentię, quatenus per suam formam ordinem in vniuerso nācíscuntur & seruant; ordo enim est intelligentiæ munus consideratur beatitudinis vmbra, quæ est sui loci possessio: demum loco æternitatis, eis conuenit tempus: Sic omnia Gloriam Dei patefaciunt; quia cuncta eatenus summo bono participāt, quatenus capere valent. Et hæc de opinione Platonis: redeamus ad Aristotelem. A

Quomodo Vir Fœlix ex opinione Aristotelis ad Deum se habeat. Cap. XXXIII.

ARistoteles agens de summo hominis bono, id solum considerauit; quod hominis est proprium, ex viribus eius pendet, in eoque recipitur. & quia huiusmodi erat actio ex Virtute prodiens, ideo in ea summum bonum collocabat, & duplicem eius statuebat gradum. Verum quia hoc nostrum bonum ad mensuram omnium bonorum debet referri: propterea, dum ad Deum refertur, nil aliud iudicare valemus; nisi quod sit connexio cum Deo, affectio nos parās ad recipienda munera Dei, nosque reddens similes Deo. Et quemadmodum ex sententia Platonis homo nectebatur cum Deo per affectum & cognitionem, similiter ex sententia Aristotelis summū bonū morale nos iungit Deo per affectū, summū vero Bonum in cōtemplatione positū nos iungit per cognitionem; adeo vt quoad hoc consentire dicantur. Per hoc summum bonum homo redditur similis Deo: nedum, quia purificatur, extollitur supra corpora, Deū vera fruitur libertate, affectu & cognitione amplectitur, coq; hac ratione formatur: verùm insuper; quia per Gradū Ciuilis boni redditur bonus, seruat leges Naturę & Dei, & id solùm vult & pręeligit, quod bonum est; per gradum verò contemplationis & sapientiæ fit omnia: esse autem omnia, & velle id solū quod bonū est, maximè propriū est Dei. Missum facio id, quod dicitur a multis, & rectè dicitur; quod homo fęlix ad imitationem Dei intuetur Diuina, & moderatur humana: ideo tunc homo, quamuis corpore sit in terris, animo tñ in cęlo viuit; quia ibi est cor, vbi Thesaurus; ibi amans, vbi id quod amatur; nam amans in amatum affectione conuertitur: Sic dicitur homo visitari a Deo: quia tunc in homine similitudine & participatione quadam ea inueniuntur, quæ eminentissimè conueniunt Deo: & cum Sapiens erga Deum rectè sit affectus, fęliciter etiam munera Dei recipit. Satis itaque est conspicuum, quomodo per affectum homo connectatur cum Deo: at quomodo id ei conueniat per contēplationē, apprime est obscurum. Missam facio eorum sententiam; qui censent, ex opinione Aristotelis in quauis contemplatione causarum, & quolibet gradu scientiæ inueniri gradum summi boni: adeò vt Physicus, dum Physica consideratione versatur in contemplatione rerum Physicarum, summo bono fruatur: similiter Mathematicus: quod vt a vero, ita ab opinione Aristotelis longè alienum censeo: inquit enim Arist. in primo, & in decimo Moralium (vt in præcedentibus apparuit) summum bonum esse actionem ex virtute perfecta prodeuntem, & si plures sint, ex præstantiore & perfectiore: at in genere habituum contemplationi inseruientium, non Physica, nec Mathematica sunt huiusmodi; sed sola Sapientia, vt etiam asseritur in proęmio Metaphysicæ: Sapientia autem præstantiam & perfectionem includit per cognitionem primarum causarum, & pręsertim Dei: Quare illa contemplatio, quæ nos ad Deum non eleuat, neque cum eo nos iungit, minimè summum bonum censeri meretur: Ideo Philosophia contemplationi incumbēs dicta est Theorica, hoc est diuinorum inspectrix, nomen sumens ab eo, in quo eius finis, & summum hominis bonum est collocatum. At; cum in separatorū, & Dei pręsertim cognitione sit positum summū bonum, ardua est quæstio: quomodo liceat nobis hanc vitam viuentibus, & cum corpore iunctis, substantias primas a corpore solutas intelligere. Hanc difficultatem Arist. in tertio de anima cont. 36. sub dubio reliquit: dixit enim: Vtrum autem contingat aliquid separatorum intelligere, ipsum existentem non separatum a magnitudine, an non, considerandum est posterius &c. Et quoniam hac de re variæ sunt opiniones; non inutile erit potiores earum referre, ac perpendere. Ordiar autem ab Opinione Auerrois.

Homo p summum bonū redditur similis Deo.

Sapiens q̄uo ex sententia Aristotelis uisitetur a Deo.

Opinio quorundā negligit.

B C D

Quid

A *Quid senserit Auerroes & Auicenna de modo, quo noster intellectus, dum fuerit perfectus, intelligat Substantias Abiunctas.*

Cap. XXXIIII.

Verroes Cordubensis; Vir acri iudicio præditus, & Aristoteli adeò addictus, vt frequenter illum suæ religioni prætulerit, loquens de modo, quo noster intellectus sua postrema perfectione donatus intelligat abiuncta, quamuis satis sit obscurus, tamen hoc sensisse visus est. Supra Vim imaginandi, quam ipse Cogitatiuam nuncupauit, competunt homini ex Peripateticorum sententia duæ differentiæ animæ; quarum vnam Intellectum potestate, alteram Intellectum agentem appellant: quas nonnulli statuunt re & substantia inter se distinctas, alii sola ratione. Intellectus potestate, perinde se habet ad intelligibilia, ac materies corporum ad materiatas formas; adeò vt ex se expers sit omnium, & valeat

Intellect⁹ Potestate, & Agens.

B intelligendo fieri omnia: Intellectus agens se habet perinde ac lumen, & tanquam habitus, ac perfectio intellectus potestate; & ad cũ ex sententia Auerrois ferè consimiliter se haber, ac ex sententia Academicorum Mens participata ad animam rationalem. Intellectus potestate, auxilio phantasmatũ vt obiecti, & Intellectus agentis vt illustrantis, recipit communes rerum notiones; ac ita per inspectrices scientias dicitur fieri omnia, potestatemque suam in habitum conuertere: cum autem potestatem abiecerit, quod facit munere intellectus agentis, paratus per scientias inspectrices, adipiscitur intellectum agentem, eoque formatur & perficitur, non secus ac perspicuum perficiatur lumine: & inde consurgit intellectus, qui ab Auerroe nuncupatur adeptus; qui nil aliud est, nisi adeptio intellectus agentis: in qua adeptione non amplius intellectus noster intelligit intellectione per phantasmata, distincta ab essentia eius; sed intelligit per essentiam agentis: & quemadmodũ, quando erat in habitu, per habitum a phantasmatis pendentem erat omnia; ita, dum noster intellectus potestate adeptus est agentem, est omnia per essentiam agentis; &

C ideo dicitur Deo similis, quia Dei proprium est esse omnia, vt inquit Auer. in tertio de anima 36. in qua adeptione dicitur intelligere omnia per essentiam agentis: nam intelligit inferiora; quia in forma superiori eminenter includuntur inferiores, vt declaratur in tertia disputatione contra Algazelem, in solutione 18. dubii: intelligit superiora; vel per essentiam superiorum; vel per essentiam propriam, vt est participatio superiorum. Quòd si dicitur in tertio de anima: Intellectus agens nil intelligit eorum, quæ sunt hic: id debet intelligi de cognitione in propria forma, quę nobis solùm competit auxilio phantasmatum. Et considerandum, quòd intellectus agens iungitur nobis primò per naturam in principio nostræ vitæ, secundò per actionem eius: quæ secunda copulatio est duplex; vel enim fit per operationem imperfectam pendentem ex phantasmatis, vel per operationem perfectam: & in hac postrema copulatione collocatum est summũ hominis bonum; tunc enim pendebimus ab eo, a quo pendet cœlum, & vniuersa natura (vt inquit Auer. 12. Metaphysicæ cont. 38.) Nam in rebus abiunctis connexio & vnitio est longè intimior, quàm

Instantia diluitur.

Copulatio intellectus agentis.

D in materiatis; non enim vel duricies corporum, vel distantia dimensionum, vel pugna formarum, vel varietas propensionis, perfectæ vnitioni aduersantur. Consideratur itaque ex sententia Auerrois hic ordo: primo intellectus potestate in puero imperfectus est: secundò perficitur per habitum scientiarum: tertiò consurgit adeptio, qua possibilis nudatus potestate agentem adipiscitur, eoque perficitur: quarto consideratur actus intelligendi eius per essentiam intellectus agentis; per quem intelligendi actum inferiora in eminentia, & tanquam per causam intelligit, superiora verò, quia per actum intelligendi, qui essentia est eius, vel superiorum intelligentiarum (de hoc n. opiniones sunt variæ) semper est iunctus cum illis; adeò vt tũc ab eis, & pręsertim a prima intelligentia pendere, formari, & perfici dicatur: quę perfectio est summum hominis bonum, fęlicitas, & optima vita. Et quoniam ea intellectio est essentia, vel superioris ac primæ intelligentię formantis inferiorem; vel intellectus agentis, vt est participatio primę: hinc oritur, quod summum hominis bonum non est accidens, sed substantia; & substantia quidem prima, vel eius partici

Abiuncta intimè cõnectuntur.

Ordo ex sententia Auerrois.

patio, quæ sola est finis vltimus, explens desideria nostra, ac nos summo bono perficiens: Sic nomen hominis dictũ de fœlici & non fœlici, æquiuocũ est, vt asseritur in procemio primi Physicorũ, homo.n. fœlix per formã supremã recepit esse. Hęc est opinio Auerrois, vt colligitur ex 12. Metaphysicę cont. 17. nono Metap. 22. tertio de anima cont. 19. 20. & præsertim 36. insuper ex Epistola de cõnexione intellectus nobiscũ. De hac conclusione, q͵ noster intellectus humano corpori iũctus valeat apprehendere per essentiã separatas Mẽtes, varii cõuenere. & pręsertim Iãblichus, Simplicius, & Themistius; qui inquiũt id fieri per ideas, more Academicorũ: Insuper Auicenna, Algazel, Auẽpaces, qui inquiũt id fieri per cõnexionẽ ordinis intelligentiarũ. Differt Auerroes a Simplicio, Themistio, & Iãblicho, q͵a nõ censet id fieri per medias rationes, & ideas (id.n. Platonicũ est) Differt ab Auicenna & Algazele: quĩ hi sub Deo ac prima intelligẽtia decẽ subordinatas cõstituebãt intelligẽtias, quarũ vltimã sub intelligentia Lunę positã, mũdo mortali p̃sidentẽ, nuncupabãt Colcodeã, ac datricẽ formarũ, & intellectũ agentẽ. Dicebant.n. (referente Auerroe disputatione tertia dubio 13.) a Deo proximè & sine medio manare intelligẽtiã primã, penitus abiunctã, nulli corpori addictã, nulliq; assistentẽ, nec orbẽ mouentẽ: ab hac dicebant prodire intelligentiã primi Mobilis, ei assistentẽ, idq; mouentẽ vt finẽ, insup animã eiusdẽ primi mobilis, efficientẽ motũ: & tertiò corpus primi mobilis: vt.n. prima intelligentia intelligit Deũ, producit intelligentiã sibi succedentẽ, vt intelligit se, producit animã, & per animã corpus: ac ita de cæteris se hře existimabant; adeo q͵ vnaquęq; produceret intelligentiã sibi succedentẽ, animã, & corpus sequentis orbis, vsq; ad Lunam: Intelligentia aũt Lunæ producit intelligentiã infimã, quę est Intellectus agens, & Colcodea; assistens Plenitudini Lunæ, hoc est, mortali orbi, quo repletur orbis lunę, & terminus infimus mundi est. Hęc opinio aliquid simile includit opinioni Academicorũ. Vt.n. Academici primò ponunt Deũ, mox Mentẽ non participatã, tertiò Mentẽ participatã, quartò Animã: ita & Algazel & Auicenna, his constitutis, dicebant nostrũ intellectũ potestate connecti cũ agente, ab eo perfici, & in eo cõsistere summũ bonũ eius, intellectũ agentẽ connecti cũ intelligẽtia Lunæ, & summũ bonũ eius esse intelligentiã Lunę: nã in eo est positũ summũ bonũ rei, a quo res ipsa habet esse; & quia intelligentia inferior a sup̃iori sibi proxima habet vt sit, tãquã a causa p̃pria & adæquata, nõ tanquã a cõcausa primę causę, ideo in ea est positũ summũ bonũ eius. Auerroes aũt censet, non superiorẽ & proximã intelligentiã, sed Deũ esse summũ bonũ omniũ intelligentiarũ, quia a Deo oẽs prodeunt. Differt demũ Auerroes ab Auẽpace (vt patet ex tertio de anima cont. 36.) quia Auerroes statuebat hũc ordinẽ: primò cõsiderabat intellectũ potestate, imperfectũ, secundo cũ perfectũ per sciẽtiarũ habitus, tertiò connexionẽ cũ intellectu agente, quartò cognitionẽ eius, & cæterarũ per essentiã, in quo postremo collocabat summũ bonũ: Auẽpaces verò quartũ gradũ præferebat tertio; apprehensionem.n. agentis, & aliorũ per illũ, dicebat esse causam cõnexionis, in qua summũ bonũ censebat esse positũ. Cõuenerũt itaq; hi oẽs; quatenus asseruerũt, intellectũ corpori iũctũ posse p̃ essẽtiã app̃hẽdere substãtias separatas, ac ita beati.

Qũo Auerroes cõueniat & dissentiat ab aliis.

Opinio Auicennæ & Algazelis.

Comparatur opinio Auicennæ cũ ea Academicorũ.

Qũo Auerroes differt ab Auempace.

A B C

Rationes & Fundamenta asserentium, Intellectum Corpori Iunctum posse per essentias apprehendere Substantias Separatas. D

Cap. XXXV.

Vicunq; ex sententia Aristotelis existimarunt licere homini per essentiam apprehẽdere seiũctas mentes, iungiq; cũ eis; variis sunt vsi rõnibus. Auerroes secundo Metaph. com. primo vtit̃ hac rõne inquiens: Si impossibile esset intelligere abstracta, frustra natura egisset, fecisset.n. id, quod sui natura est intelligibile, nõ intellectũ ab alio &c. Vis huius rõnis in hoc posita esse vr̃, quia vel refert̃ genus separatarũ Mentiũ ad collocata in mundo mortali; vel consideratur absolutè, vt includit humanã mentẽ, tanquã infimã intelligentiarũ. Si considerat̃ prima consideratione, id genus est natũ perficere, & participari ab hoc mũdo mortali; & ideo, nisi ab humana mẽte participaretur, quoad hoc esset frustra. Si cõsiderat̃ altero modo, si humana mẽs nõ copulatur cũ intelligẽtia Lunæ, & eã nõ intelligit, neq; intelligẽtia Lunæ intelliget eã Mercurii, ac ita de cæteris, nã eorũ, quæ sunt eiusdẽ ordinis,

Prima rõ Auerrois.

Explicatio

A nis, par ratio est; quare sic dabitur aliquid intelligibile, non intellectum ab alio. Altera ratio sumitur ex 12. Metaphysicæ 38. quam ita formandam censeo. Quod sui natura mouet aliquid sub ratione amati & optabilis, est natum ab eo assequi, & cum eo iungi: Intellectus agens sui natura mouet nos ad eius adeptionem, tãquam amatum & optabile: Ideo est natus a nobis assequi, & nobiscum iungi; in qua connexione modo iam explicato est positum summum bonum: Vis huius rationis in eo est posita, ne frustretur desiderium nobis natura insitum, quo optamus cum diuinis necti. Tertia ratio est: Nulla forma priuatur sua principali operatione per id, quod ei natura competit: At connexio intellectus potestate cum homine, ei natura competit; & apprehensio separatarum mentium est principalis eius operatio, vt Mens quædam est: Quare per connexionem cum homine non debet ea priuari. Themistius in tertio de anima in paraphrasi 36. contextus id ipsum ostendit argumento a minori ad maius hunc in modum: Ea mens, quæ formas materiatas intelligit secernendo eas a materie, longè magis erit apta apprehendere formas ex se a materie so

Secunda ratio.

Vis rõnis.

Tertia ratio.

Themist[us].

Quarta ratio.

B lutas: huiusmodi est humana mens: ea itaque est nata apprehendere formas ex se a materie solutas. Hanc rationem Themistii perpendens Auerroes in tertiò de anima 36. ait, vim includere non absolutè, sed præsupposita nostræ mentis æternitate. Simplicius in tertio de anima com. 17. 19. 20. 36. eiusdem est opinionis, eamque confirmat ratione, & auctoritate. Ratione sumpta ex conditione animæ, ea enim est naturæ & conditionis mediæ: & propterea, cum Mens ea superior continenter apprehendat seiunctas essentias, formæ materiatæ nunquam; Anima media medio quodammodo se habens, eas non quidem semper, sed aliquando apprehendit, cum eisque nectitur. Insuper vtitur Auctoritate Aristotelis in 12. Metaphysicæ. 39. dicentis; dispositionem & vitam optimam, Deo competere semper, nobis autem exiguo tempore: concedit itaque nobis Aristoteles id genus summi boni, quod Deo competit semper; intelligens nomine Dei omnes substantias abiunctas: at eis competit per actum intelligendi, qui essentia est: quare consimiliter competet animæ nostræ.

C Auempaces in libris, & de connexione intellectus nobiscum, & de Anima, (referente Auerroe in tertio de anima 36.) duabus præsertim vtebatur rationibus. Prima erat: Quod est natum apprehendere naturam & essentiam non aptam multiplicari, est natu apprehendere & recipere separatas substantias: Noster intellectus est huiusmodi: Quare &c. Insuper; Intellectus, qui est natus apprehendere & recipere essentiam rei simplicem, valer apprehendere substantias separatas, & connecti cum eis. Noster intellectus est natus apprehendere essentiam rei simplicem: Quare &c. Maiores propositiones ex se conspicuæ sunt: Minores ostenduntur. Considerabat Auempaces naturam & conditionem intelligibilium, ex quibus in nobis consurgit intellectus ille, qui dicitur speculatiuus: hæc intelligibilia, vt intelligibilia, profectò sunt aliquid factum & genitum in nobis per eductionem ex phantasmatis: omne factum, ne sit pura priuatio, habet essentiam: Noster autem intellectus sui natura aptus est seiungere essentiam ab eo, quod illam habet: quare natus est ex intelligibilibus in nobis genitis abiungere essentiam eorum, & id quod sunt: hæc essentia

Auempaces.

Ratio prima.

Ratio secunda.

D quæ ex eis abiungitur, profectò simplex est, & non apta multiplicari: Non multiplicabilis, quia multitudo intelligibilis, veluti lapidis in Socrate & Platone, oritur ex distinctione phantasmatum, intelligibile autem vt intelligibile, cum sit vniuersale, non habet phantasma. Insuper ea essentia est simplex: quia dum ex illis intelligibilibus, quatenus intelligibilia sunt, fit abstractio; vel quod abstrahitur, est simplex essentia, & hoc volo; vel nec est essentia, nec eam habet, at tunc esset pura priuatio; vel est aliquid habens essentiam, quod dici non potest: quia noster intellectus ex omni habente essentiam est natus eam abiungere, quare, vel dabitur progressio in infinitum, quod in ordinatis per se non conceditur; vel est deueniendum ad simplicem essentiam: & quia, dum infinitum est rescindendum, id faciendũ est in principio; ideo colligendum est quòd ea essentia, quæ ex intellectu speculatiuo abiungitur, sit vna, simplex, & non apta multiplicari. Insuper id ipsum potest ostendi aliis rationibus, & primò. Si non daretur ea connexio per essentiam cum separatis Mentibus & Deo, tunc summum bonum hominis collocatum esset in habitu, & actione scientiarum pendente ex phantasmatis: quod si esset, hæc sequerentur absurda.

Afferũtur aliæ rõnes qbus ostẽdit necessitas cõnexionis cũ Deo per essentiam.

Primò, Summum bonum esset non substantia, sed accidens: Præterea, Summum A
bonum non esset finis vltimus, non enim accidens est finis vltimus, sed solum Deus:
Insuper, non esset solùm sui gratia optabilis; nam actio est gratia alterius, vt dicitur
in principio primi Moralium Nicomac. omnis enim actio est gratia boni: Præterea,
non expleret omnia nostra desideria, in solo enim Deo requiescimus; quem si ap-
prehendimus solùm ope Phantasmatum, exoptamus apprehendere per essentiam,
& cum eo per essentiam necti: Præterea summum bonum posset obliuioni tradi,
scientiarum enim obliuio esse potest. Præterea nemo vnquam explet desiderium ad-
discendi, & in humanis scientiis pauca reperiuntur certa, plurima sunt dubia: certi
sunt labores, curæ sunt necessariæ, adeò vt potius in eis refulgeat hominis imbecilli
tas & miseria, quàm summum bonum. Præterea, Summum hominis bonum debet
esse actus vnus: at contemplatio per scientias non vnus, sed multiplex est: debet
esse optimus, summo honore dignus, summam afferens delectationem; at actus ex
habitu scientiarum prodiens, non est huiusmodi: talis solùm est actus, quo Deum ap
prehendimus; & cum eo, vel sine medio, vel medio aliquo per essentiam connecti- B
mur; & hoc est id, quod maxime expetimus. Huiusmodi rationes sumuntur ex con

Cõfirmatio per attinẽtia ad Mentem.

ditionibus summi boni: Quæ confirmãtur per attinentia ad Mentem nostram, nec-
non ad naturam separatarum formarum. Noster enim intellectus (vt dicitur in ter-
tio de anima cont. 7.) a vehementi intelligibili non læditur, vt sensus a vehementi
sensili; sed potius perficitur, & aptior ad intelligendum redditur: ex quo hæc dedu-
citur ratio. Ea facultas, quę per obiectum non debilitatur, sed a vehementi perfici-
tur; valet quoduis obiectum apprehendere, & quouis modo natum sit apprehen-
di cognoscere: at noster intellectus non debilitatur: quare valet obiectum quouis
modo apprehendere: sed substantiæ abiunctæ sunt natæ apprehendi per essentiam:
igitur etiã hoc modo valet noster intellectus apprehendere eas. Præterea: Id, quod
est commune omnibus formis abiunctis, non debet remoueri a nostro intellectu;
cum sit forma ex materie non prodiens, vt neque etiam cæteræ cœli intelligentiæ:
At commune est cæteris formis abiunctis, vt dicitur in 12. Metaphysicæ, per essen-
tiam intelligere: Quare id minimè a nostro intellectu remouendum est: Quod si re- C
moueretur; simul ostenderetur, quòd non esset capax summi boni. Hæ sunt ratio-
nes, auctoritates, ac firmiora fundamenta, quibus nititur eorum opinio: qui ex sen
tentia Aristotelis inquiunt, intellectum corpori iunctum posse per essentiam appre-
hendere separatas formas; & summum bonum esse collocatum, vel in connexione
cum proxima intelligentia, vel cum prima.

Quid senserit Aristoteles de Connexione cum substantiis Abiunctis, & Essentia Summi Boni. Cap. XXXVI.

PHilosophorum multi, cæci erga futurã vitam; quærentes in hoc breui vi-
tæ curriculo summum bonum, quod re vera inueniri non potest: ducti
ex vna parte per internũ naturæ instinctum, ac quasi diuinationem quan
dam, quod nobis paratum sit, idq; sit Diuinum aliquod; ex altera viam D
pro fine, & cursum pro termino considerantes, verumque modum non inuenientes;
varia coacti sunt dicere: quæ commenta, deliria, ac ineptiæ potius, quàm senten
tiæ absolutè veræ censeri merentur. Aristoteles, vir acri iudicio præditus; quam
uis futuræ vitæ fuerit ignarus, nil tamen præsenti vitæ tribuit, quod ei competere
non valeat: connexionemque illam per essentiam cum separatis Mentibus, experien
tiæ, rationique aduersam; nedum non posuit, verùm nec exeogitauit quidem: &
propterea essentiam summi boni; quod in nobis reciperetur, ac ad nos pertineret;

Nõ cõpetere homini connexionẽ cũ separatis mentibus p essentiam.

in actione collocauit ex habitu Virtutis ac scientiarum prodeunte, non in substan-
tia abiuncta, quæ nobiscum per essentiam tanquam forma necteretur: Quod, cum
ex aliis, tum ex his præsertim patere potest; Et primò Aristoteles in primo Mora-
lium Nicomachiorum, capite sexto cum reiecisset ideam boni, in cuius adeptione
Plato summum bonum collocauit, addit: Nam etsi aliquod est vnum bonum, quod
communiter de multis dicatur, aut quod sit ab aliis seiunctum, & ipsum per se; id

A nimirum nec in actionem humanam cadere, nec ab homine comparari potest &c. Pulchra
His verbis apertè fatetur Philosophus id bonum, quod a nobis est seiunctum, nec auctoritas.
comparari nec possideri a nobis posse: & par est ratio de idea boni, ac de alia
quauis abiuncta intelligentia. Insuper; Aristoteles in eodem primo Moralium Nico Confirmatio.
machiorum vniuersè summum hominis bonum definiens, ostendit & asserit, esse
actionem ab eius virtute prodeuntem; & propterea Virtutem declarat, cum ad
mores, tum ad rationem pertinentes: de illa per essentiam connexione, ne vnum
quidem facit verbum. Nec quispiam subtersugiens dicere potest etiam connexionem Euasio.
illam per essentiam esse actionem; hoc inquam dici non potest: Quoniam ea defini- Euersio.
tio summi boni (vt patuit) est communis bono morali, & bono in contemplatione
posito; actio moralis accidens est, quare & ea, quæ ad contemplationem pertinet:
alioquin vsus fuisset pro genere nomine æquiuoco. Præterea Arist. declarans, quæ
sit ea virtus contemplationi addicta, inquit, esse sapientiam, quam statuit habitum Alia confirmatio.
intellectus, non autẽ connexionem per essentiam. At inquiunt, definitionem illam Euasio.
B debere intelligi per modum causæ, & præparationis: habitus enim Theorici (ex sen
tentia Auerrois) non sunt summum bonum; sed proxima præparatio ad illud, & mo
do aliquo causa eius. At hoc penitus est absurdum, & penitus euertit rationes & sen- Reiectio.
tentiam Aristotelis: ipse enim in primo Nicomachiorum digrediens per cætera ani-
malia, manifestat de omnibus hoc esse verum, vt propria vniuscuiusque actio sit eius
perfectio; & hoc est verum, non quia sit præparatio, sed quia sit essentia & forma per
fectionis: cum autem ex eo colligat, in hominis actione esse collocatum summum
bonum eius; ne peccet per fallaciam æquiuocationis, in eadem significatione debet
accipi perfectio in conclusione, in qua accipiebatur in principiis. Præterea, tunc
Aristoteles solam præparationem ad summum bonum, minimè autem eius essentiã
patefecisset. Insuper, Arist. in sexto Moralium Nicomachiorum cap. 12. lucidissimè Alia confirmatio efficax.
euasionem illam euertit, suamque sententiam patefacit inquiens. Deinde efficiunt il
læ quidem, veruntamen non vt valetudinem Medicina; sed vt valetudo, sic sapien-
tia vitam beatam: nam cum sit pars vniuersæ virtutis; eo quod inest vt habitus, &
C quod suo munere fungitur, Beatum facit &c. Apertè his verbis asserit Aristoteles,
in Sapientia eiusque actione ita collocatum esse summum bonum, vt in sanitate bo-
na corporis valetudo. Præterea; ea in Physicis statuere debemus, quæ sensibus Alia ratio.
experientiæque sunt consentanea: at nemo vnquam nec in se est expertus, nec in
alio reperiri cognouit, nedum exactam, verum nec adumbratam quidem connexio
nem illam per essentiam; multi reperti sunt viri docti, nemo tamen apparuit modo
aliquo particeps eius cõnexionis per essentiam: & Aristoteles, qui ex sententia Auer
rois postrema perfectione fuit ornatus, semper asseruit hominem per Phantasmata
intelligere: & phantasmata perinde se habere ad intellectũ ac sensilia ad sensum. At Euasio.
inquiunt Phantasiam, vel præcurrere ad excitandum, vel sequi actum illum intelli-
gendi per essentiam; non autem quòd tunc Phantasmata se habeant vt obiectum. Ve Euersio.
rùm hoc aduersatur Aristoteli, qui ait, Phantasmata perinde se habere ad intelle-
ctum, ac sensilia ad sensum; vt patet ex tertio de anima 30.39. & locis aliis. Præterea Alia ratio.
Ea operatio, quæ est per essentiã; non hominis, sed animæ solùm est; non compo-
D siti, sed mentis: At Arist. in primo de anima 65. negat Mentem intelligere, sed ho-
minem per eam. Insuper: cum non sit per Phantasmata, non erit talis; vt homo ea
fruatur, illam aduertat, ac ob eam afficiatur gaudio. Præterea in primo de partibus
animalium cap. 5. inquit, nos leuiter attingere diuina, quia parum sub sensum ca-
dunt; indicans eatenus a nobis cognosci, quatenus refulgent in sensilibus, & per eo
rum Phantasmata nobis offeruntur. Præterea via & terminus dicuntur esse eiusdem Alia ratio.
generis, vt ipsemet Auerroes affirmat 5. Physicorum cont 9. quare non debet statui
pro via ea cognitio, quæ est per habitus scientiarum, pro termino uero illa, quæ est
per essentiam. His accedit, quòd Auerroes tertio de anima 18. loquens de ideis in Auerroes, secum pugnat.
quit, Si darentur vniuersalia separata a materie, frustra daretur intellectus agens:
mox verò de fœlicitate hac loquens ait, separata intelligi per intellectum agentem;
quare pro cognitione separatorum, siue per Phantasmata, siue per essentiam, semper
est necessarius intellectus agens: & ideo sibimet non constat. Præterea inquit Auer-
roes 12. Metaphysi. 17. quod, si intellectus denudetur in hominis perfectione a po-

tentia

tentia, necesse est ut destruatur ab eo hæc actio, quæ est alia ab illo: & tunc, aut A non intelligemus omnino per hunc intellectum, aut intelligemus secundùm quod actio eius est substantia eius; & impossibile est vt in aliqua bora non intelligamus per ipsum &c. At quis est, qui viuat, & continenter intelligat? quis est, qui expers sit actus intelligendi per Phantasmata, & per habitũ scientiatum, dum eo est præditus? Colligamus itaque, hominı hanc vitã viuenti minimè competere actum illum intelligendi per essentiam: insuper, summum bonum non esse collocatum in habitu virtutis & actione, tanquam in præparatione; sed tanquam in forma, & essentia: demum actum intelligendi viri fœlicis, & non fœlicis, non distingui genere, nec continenter viro fœlici competere; vt perperam censuit Auerroes, & qui eum sequuti sunt.

Conclusio dictorum.

Diluuntur Rationes, quibus ostendebatur Summum Bonum Hominis in hac vita esse Deum, vel Intelligentiam aliquam nobiscum per essentiam, & tanquam formam iunctam. Cap. XXXVII. B

VT diluantur aduersæ rationes, statuendum primò est: id summum bonum, quod homini hanc vitam viuenti ex sententia Aristotelis natum est competere; non esse summum bonum absolutè, sed quatenus rei mortali per imitationem quandam natum est conuenire: adeò vt, quemadmodum ex sententia Platonis homo est ludus Deorum, ita hoc summum bonum eius sit ludus summi boni Deorum; cum sit solùm imitatio, adumbratioque eius, cum magna degeneratione. Et propterea, dum argumentabatur Auerroes, quòd tunc natura fecisset aliquod per se natum intelligi, quod non intelligeretur ab aliquo; Respondeo, Rationem illam esse inanem triplici de causa. Primò: quia si alicuius ponderis esset, hoc solum ostenderet; quòd noster intellectus ex se, vt vna intelligentiarum C est, valet ex Philosophorum sententia connecti cum aliis, & intelligere per essentiã: at modò nos loquimur de summo bono hominis, & de actu intelligendi compositi; modus autem operandi respondet modo essendi: cum mens in nobis sit complicata cum Phantasia, non valet nisi cum ea, vel per eam intelligere; & vnius naturæ, vno modo se habentis, vnus est operandi modus. Addo secundò: genus intelligentiarum esse natum perficere, & participari ab aliquo existente in corpore; at non per essentiam, sed per Phantasmata, vt lucet in Phantasmate operum: per essentiam autem solum a mente viuente vitam separatam est natum participari. Tertiò, leuem absolutè existimo rationem illam; quia eam connexionem intelligentiarum per essentiã; adeò vt superior sit forma inferioris, per cuius essentiam inferior eam apprehendat; commentum quoddam esse iudico: intelligunt enim se per simplicem mentis intuitum, vt rectè censent Theologi; non autem modo illo, quem excogitarunt nonnulli Philosophorum. Altera ratio sumebatur ex desiderio nobis per naturã insito, quo D optamus cum diuinis iungi. Cui respondens dico, separatas formas, vt sunt fines, ita esse natas a nobis attingi: at non ita sunt fines mentis nostræ complicatæ cum corpore, vt sint natæ apprehendi per essentiam, sed solùm eo intelligendi genere, quo cętera a nobis intelliguntur; nempe per Phantasmata, ac vt lucent in eis. Insuper: Mens, & homo per naturam affectus; id solum expetit, quod suæ naturæ est consentaneum: actus intelligendi, & connexio cum obiecto per essentiam; non est modus consentaneus Menti, vt iunctæ corpori: quare, dum id expetit, perinde se habet ac dum expetit sibi ea competere, quæ competunt Deo; quæ desideria inania sunt, & præter naturam. Tertia ratio erat; quia nulla forma priuatur sua principali actione per id, quod illi per naturam competit. Cui respondens dico: Si ea ratio vim habet, ex ea colligerur, intellectum corpori iunctum semper & continenter intelligere diuinas Mentes; nam seiunctus a corpore, eas continenter intelligit, quare & coniunctus: quod tamen nec illi quidem esse verum affirmant. Propterea dico: Vel intellectui in se, vt vna intelligentiarum est, competit intelligere separata per essentiam;

Diluitur prima ratio Auerrois.

Diluitur secũda ratio.

Diluitur tertia.

A tiam; vel ne · Si non competit, ratio nulla est, quia per coniunctionem non priuabi
tur ea: Si competit, & per coniunctionem ea non priuatur; tunc ei solum compe-
tet, vt vna intelligentiarum est, non autem vt corpori iunctæ, adeò vt a composito
participetur: veluti non priuatur nauta facultate intelligendi, dum est in naui, at
quia non pendet a naui, non redditur communis ei: Similiter, cum Intelligentia Sa-
turni intelligat Deum per essentiam, tamen, quia ad actum illum intelligendi non
confert orbis, ideo conflatum ex orbe & intelligentia non dicetur intelligere, quam
uis ea cōnexio ei per naturā competat. Quarta ratio sumebatur ex Themistio, & erat: Diluitur
Si Mens hominis apprehendit res materiatas secernendo eas a materie, longè magis quarta.
poterit res sui natura seiunctas a materie intelligere. Respondeo, id non sequi tri-
bus de causis. Primò: quia Mens hominis, dum cętera intelligit secernendo a mate-
rie; minimè id facit, vel per sui, vel per eorum essentiam; sed per Phantasmata, &
& notiones. Secundo: quia proprium est humanæ Mentis, vt complicatæ cum cor
pore, ac vt particulæ animæ, intelligere per pendentia a facultate aliqua corporis,
B & a suo toto, hoc est, per Phantasmata, & vim imaginandi · & præsertim, quia The-
mistius censebat id fieri per ideas humanæ mentis, quas frequenter reiecit Aristo-
teles; & in tertio de anima contex. 6. non actu, sed potestate tantùm, dixit huma-
nam Mentem esse locum formarum. Tertiò; quia dum progredimur a formis mate-
riatis, seiunctis per intellectum, ad formas sui natura seiunctas, progredimur ex vno
genere seiunctionis ad aliud: in primo considerantur notiones ab intellectu ex Phan
tasmatis collectæ, in altero considerantur formæ seorsum a materie subsistentes: &
esset ac si diceremus; Sensus (ex sententia Aristotelis in secundo de anima) est facul
tas susceptrix formarum sine materie, ideo maxime est receptrix formarū sui natura
abiunctarum. Fundamenta Simplicii etiam satis facile euertuntur: Inquit, Anima Diluuntur
est conditionis medię; Concedo, id enim aliqua consideratione verum est: Infert, rōnes Sim
igitur aliquando per essentiam nectitur cum supertis; Nego hoc sequi. Media enim plicii.
eius conditio in hoc est posita, quòd, cum formę materiatæ nullo modo intelligant;
C formæ penitus abiunctę superiora intelligant conspicuè, indiuiduè, & per essentiā;
Anima rationalis eas apprehendit modo medio, nempe obscutè, cum discursu, cum
diuisione, ac vt lucent in Phantasmate operum. Addebatur confirmatio ex Aristo-
tele sumpta 13. Metaphysicæ 39. qua vtebatur etiam Themistius. Inquit eo loci Phi
losophus, constitutionem optimam Deo competere semper, homini vero exiguo
tempore; adeò quòd non in genere intelligendi, & summi boni, sed in tempore vi-
debatur ponere distinctionem. Et confirmatur; quia Aristoteles decimo Mora-
lium Nicomachiorum asserit, per id genus summi boni, quod in contemplatione est
positum, eleuari hominem supra terminos hominis: at minimè supra eos eleua-
retur, si solum per Phantasmata & communes notiones intelligeret. Solutionem re-
cipio ex ipsomet Aristotele decimo Moralium Nicomachiorum cap. 8. dicente: Diis Explica-
enim immortalibus omnis vita Beata est; hominibus autem, quatenus simulachrum tur aucto-
aliquod huiusmodi actionis inest, &c. Non itaque in solo tempore distinctionem sta ritas Arist.
tuit, sed præsertim; quia homini tantum cōpetit ὁμοίωμα, hoc est imago & simula-
chrū quoddā diuinę contemplationis, per quam dicimur eleuari supra terminos ho-
D minis: quia (vt in eodem capite asseritur) qui Mente viuunt, non versantur in vita
ciuili, in congressu hominum, in humanis perturbationibus, quæ res humanæ di-
cuntur; sed ad diuina eleuantur. De duabus ostensionibus ex Auempace desumptis, Diluuntur
dico primò: per eas non ostendi connexionem, & actionem intelligendi per essen- rōnes Auē
tiam; sed tantum, quòd valeamus separatas formas intelligere, quod ego non infi- paces.
cior. Mens nanque hominis, cum essentiam rei non aptam multiplicari, tum essen-
tiam rei simplicem est nata apprehendere, at non per essentiam, adeò vt actus intelli-
gendi sit essentia, vel intelligentis, vel eius quod intelligitur: actus enim intelligen-
di humanæ animæ, est actus secundus, qui distinguitur a primo; vt patet ex secun-
do de Anima: solùm itaque intelligit per notiones ex Phantasmatis collectas: nec
fortè aliud Auempaces significare voluit; alioquin peccasset per fallaciam ęquiuoca
tionis: transisset enim a communibus notionibus collectis ex Phantasmatis, ad es-
sentiam separatarum formarum; quibus competit distinctum genus abstractionis,
distinctumque genus naturæ simplicis non aptæ multiplicari. Insuper: Dum Auem
paces

paces considerat intelligibile, quod constituit intellectum inspectricem, sub ea con A
ditione qua est intelligibile; quæro, vel considerat secundam notionem, vel primam:
Si secundam, peccat per fallaciam æquiuocationis, progrediens ex conditione se-
cundæ notionis ad aliam primæ: Si denotat rem primæ notionis, vel denotat intel-
ligibile sub ratione propria, vel sub ratione quadam communi omnibus intelligibi-
libus. Si sub ratione propria, vt dum ab homine abstrahitur animal, ab animali cor-
pus animatum, vsque ad supremum prædicatum: id profectò fit ope Phantasmatum,
ex quibus vel sine medio, vel medijs alijs notionibus supremę notiones eliciuntur;
& sunt vniuersalia distincti generis a separatis Mentibus: Si verò denotat intelligibi
le solùm sub ratione communi, vt intelligibile, profectò sub ea communi ratione nō
est natura vna in omnibus eadem, sed est aliquid ab vno, quod in contentis sub eo
varium est; & propterea ei vna simplex essentia non respondet, sed solùm distinctè
cognoscitur ex notitia contentorum sub eo: dum verò apprehenditur seorsum ab eis,
solum confusè cognoscitur.

B

Diluuntur Aliæ Rationes, Explicanturq́; varia Loca; ex quibus videtur posse Colligi necessariò ponendam esse eam connexionem per Essentiam. Cap. XXXVIII.

SOlutis communioribus rationibus, quibus ostendebatur summum homi-
nis bonum hanc vitam viuentis (ex opinione Aristotelis) in connexio-
ne per essentiam cum abiunctis Mentibus esse positum; aliæ magis pro-
priæ, magisque ex sensibus, experientia, reique natura depromptæ, di-
luendæ supersunt: Nam si oppositum affirmaremus, varia videbantur sequi absur-
da. Quorum primum erat, quòd summum bonum hominis, quod substantia est, es-
set accidens: & propterea iure magis laborandum nobis esset pro pecunia paranda,
quæ substantia est; quàm pro assequendo hoc summo bono, quod est accidens; sub-
stantia enim est præstantior accidente, & finis eius: ita vera esset ea sententia, O ci-
ues ciues, quærenda pecunia primùm est, Virtus post numos. Respondeo: Conspi C
rantia ad rei perfectionem; vel pertinent ad id vt sit, vel vt bene sit: Vt res sit, ha-
Diluitur prima ratio ducēs ad absurdum.
bet a sua forma; ac ita perfectio substantiæ est substantia: vt autem bene sit, non ha-
bet a substantia, non enim vna substantia completa est perfectio alterius; sed id ha-
bet ab accidentibus. & hoc est commune cunctis mortalibus: quare, si summum bo
num est virtus & actio proba, id non est absurdum: nam id est bonum nostrum, na-
tum nos perficere, non alienum; aurum est bonum fortunæ, & alienum. Et pro
exacta solutione vti debemus duabus his distinctionibus. Prima est. Summum bo-
Prima distinctio.
num tripliciter vsurpatur: pro obiecto; & hoc est Deus, qui est essentia prima:
pro eo, quod nos nectit cum obiecto, eique pro facultate reddit similes; & hoc
est accidens, actio nempe, & virtus: tertiò, pro coniuncto ex perfectione pro-
xima, & eo quod perficitur; & hic est homo virtute præditus, virtuteque
vtens; hoc enim in terris est absolutissimum, finisque cęterorum. homo scilicet
Secūda distinctio.
virtute vtens. Altera distinctio est. Summum bonum duplex est: vel absolutè vt
ens, ac ita substantia est pręstantior accidente: vel vt substantiam humanam perfi- D
ciens, cum Deoque nectens; & hoc non est munus auri, sed Virtutis. Ita vera appa
Auerroes.
ret sententia Auerrois in quinto Metaphysicæ com. 19. dicentis; Bonum & malum
non dicuntur absolutè pro maiori parte, nisi de accidentibus prodeuntibus ex for-
Lincōniēsis.
mis animalium: & Linconiensis vir acri iudicio præditus, in primo Post. cap. 17.
inquit. Bonum vniuscuiusque est absolutio secundę perfectionis eius. Colligamus ita
Epilogus.
que: Summum bonum pro vltimo scopo, est Deus; qui est essentia prima: Summū
bonum pro bono nostro nos perficiente, nectenteque cum scopo est accidens: Sum
mū bonum pro cōiuncto ex perfectione, & eo quod perficitur, est coniunctum ex sub
stantia & accidente prodeunte ex virtute eius. At instabatur adhuc; quia omnis actio
Alia instātia diluitur.
est gratia alterius, & dirigitur ad bonum. Respondeo: Id bonum, cuius gratia opra
tur actio, in ipsamet actione includitur; & est id rectum & honestum, quod reperitur
in ea: Ideo Aristoteles in eodem capite dixit; finem operantis nonnunquam esse
actionem, nonnunquam opus, quod remanet elaboratum. Addebatur; solum
Deum,

A Deum, non autem huiusmodi actionem, explere omnia nostra desideria. Respondeo: Deus explet, vt obiectum, actiones autem probæ explent vt id, quod nos nectit cum obiecto, eique reddit similes. Insuper dicebatur, quòd sic summum bonũ posset obliuione deleri. Respondeo; confirmatos habitus tam difficilè remoueri, vt immobiles & firmissimi dicantur: quia tamen egemus multis, propterea absurdum non est, si ob grauissimam ægritudinem priuatur homo summo bono in contemplatione posito. Addebatur insuper: valde leuem, tenebricosam, inconstantemque esse humanam scientiam, studiumque eius esse cum labore, cum molestia, nunquam expleri desiderium sciendi; adeò vt potius miseria, quàm verè bonum censeri mereatur. Respondeo: Cum nos simus lumine fidei illustrati; comparantes sapientiam humanam cum diuina, inuentionesque hominum cum Diuinis reuelationibus, verè valeamus illam paruipendere, & diuinis reuelationibus constantissimè adhærere: At, dum inter se comparamus ea, quæ in nostra sunt facultate, nostroq; labore sunt parta; nil eminentius, nil sublimius, nil diuinius assequi valemus ipsa sapientia, & con-
B templatione ex ea prodeunte: inquirimus modò id præstãtissimum, quod nostra cura, studio, labore, & assuetudine attingere valemus. Et propterea rectè Lucretius, quamuis voluptatem sibi fecerit Deam, in principio libri secundi ita cecinit. Lucretius.

Suaue, Mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem:
Non quia vexari quenquam est iucunda voluptas;
Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suaue est.
Per campos instructa, tui sine parte pericli,
Suaue etiam belli certamina magna tueri.
Sed nil dulcius est, bene quàm munita tenere
Edita doctrina Sapientum templa serena;
Despicere vnde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palantis quærere vitæ.
Certare ingenio, contendere nobilitate: &c.

C Dicebatur insuper, summum hominis bonum debere esse actum vnum. Respondeo: Loquendo de essentia summi boni, non est necesse vt sit actus vnus numero, sed genere: vnus est ratione essentiæ animæ, & ratione obiecti, at non ratione eorũ, per quæ nectimur & conformamur cum obiecto: ea sunt plura, vt partes, ex quibus vna integra & absolutissima perfectio consurgit. Afferebatur ratio sumpta ex conditione nostræ Mentis; quæ a vehementi intelligibili non læditur, sed perficitur. Respondeo, id propterea accidere, quia non vtitur instrumẽto corporeo, nec ex materie pendet: at non ex eo debemus inferre, quòd per essentiam apprehendat separatas mentes; sed solùm, quòd eas apprehendere valeat eo intelligendi genere, quod sibi vt iũcto corpori congruens est. Postrema ratio sumebatur ex conditione separatarum formarum, singulis enim commune est, vt per essentiam intelligant: quare id de humana mente negare non debemus, & præsertim, quia Arist. in tertio de anima cont. 15. inquit: In his enim, quæ sunt sine materie, idem est quod intelligit & quod intelligitur; scientia nanque inspectrix & scibile idem est: Et in cont. 19. inquit; quòd intellectus
D agens est sui essentia actio, & q. idẽ est scientia actu & scibile: Quibus verbis videtur indicare, intellectum posse intelligere per essentiam; & præsertim, quia intellectus intelligens seipsum id facit per essentiam; quare similiter, dum intelligit superiores intelligentias. Hæc exactè discutere, pertinet ad tertium de anima; nunc lucide, & breuibus dico: rationem hanc, si alicuius est momenti, solùm ostendere; intellectũ absolutè, vt vna intelligentiarũ est, apprehendere superiores Mentes per essentiam; non autem vt corpori iungitur, & nos per illum operamur. His accedit, quòd magna est varietas naturæ & conditionis humanæ mentis, & abiunctarum penitus: non enim illæ sunt particulæ animæ, actus instrumentarii corporis, intelligentes ope Phantasmatum. Ad confirmationem sumptam ex tertio de anima dico: Considerat Aristoteles, quomodo intellectus se intelligat, & simul sit intelligens & intelligibile, ideo inquit: Et ipse intellectus est intelligibilis, vt ipsa intelligibilia, quæ sunt obiecta eius. Ratio est: quia in his, quæ sunt sine materie, hoc est, dũ sit secretio a materie, idem est quod intelligit & quod intelligitur, hoc est, intelligens, cum primò sit pote- Explicantur varia verba 3 de anima.

state,

ſtate, mox per actum intelligendi fit ipſum intelligibile: Nam ſcientia ſpeculatiua, A hoc eſt actus intelligendi,& ipſum ſcibile, idem eſt, ſcientia enim ſpeculatiua eſt ſcibile per repręſentationem: & per hoc indicat, non dari ſpecies intelligibiles diſtinctas ab actu intelligendi. Hic itaque eſt modus, quo intellectus ſe intelligit, nam intelligendo alia, fit alia: & ea intelligens,actu quodam reflexo intelligit ſe,quatenus cognoſcit ſe eſſe naturam natam fieri omnia. Hoc dixit Ariſt. in 12. Metaphyſicæ cont. 39. inquiens: Seipſum intelligit intellectus, aſſumendo intelligibilia; intelligibilis autem fit, attingens & intelligens,quare idem eſt intellectus & intelligibile,&c. Et ideo in tertio de anima cont.8.dixit, intellectum ſe intelligere, cum fuerit ſingula factus. Dum autem in cont. 19. inquit, quod intellectus agens eſt ſui eſſentia actio. Dico, per hoc non denotari, quòd actus intelligendi fit eius eſſentia; ſed ſolùm manifeſtari id, quod illi competit, vt contradiſtinguitur ab intellectu poteſtate; cuius Natura in cont. quinto hæc ſola dicebatur, vt ſit poteſtate: Similiter econtra de agente hoc verum eſt, quòd hæc ſit natura & conditio eius, vt agat, & quatenus eſt ex parte eius, ſemper agit: Ideo vel ratione ſui, vel relatus ad humanam ſpeciẽ, non B aliquando quidem intelligit, aliquando nõ intelligit ſed hoc nobis competit ob phãtaſiam, ſine qua nil intelligimus.

An Mens Humana nobis iuncta valeat intelligere, Quid ſint Separatæ Mentes. Cap. XXXIX.

Opinio prima.

Secunda.

DVm ſermo eſt de modo, quo Mens humana valet apprehendere ſeparatas Mentes, quatuor occurrunt principales opiniones; Vna eſt Academicorum; Altera eſt Auerrois, ad quam in parte redigitur opinio Auicennæ: Hi conſentiunt, humanam Mentem ita per eſſentiam abiuncta poſſe intelligere, vt actus intelligendi ſit eſſentia intelligentis: Quæ duæ opiniones ſunt reiectæ, quas eſſe falſas vnanimiter affirmant Scotus, & D. Thomas. At cum non ita per eſſentiam intelligantur, ſed per Phãtaſmata, quæritur nunc, an hoc modo intelligẽdi, valeamus apprehendere eſſentiam ſeparatorum, vt valemus apprehendere eſſentiã C rerum materiatarum. In hac ſignificatione cenſeo debere intelligi difficultatem motam, ac ſub dubio derelictam in tertio de anima 36. quo loci inquit Philoſophus:

Explicatur locus tertij de anima 36.

Omnino autem Mens, quæ actu eſt, res ipſæ eſt, Num autem contingat aliquid ſeparatorum intelligere, ipſam exiſtentem non ſeparatam a magnitudine, necne, conſiderandum eſt poſterius,&c. Dubitat Ariſt. de eo intelligendi modo, quo Mens per Phantaſmata intelligit materiata, & fit ea: intelligit autem eliciens notiones ex Phantaſmatis, repræſentantes eſſentiam rei. De hac difficultate duæ ſunt principes opiniones, vna Diui Thomæ, altera Scoti. Cenſet D. Thomas, hominem hanc vitam viuentẽ non poſſe intelligere eſſentiam ſeparatarum Mentium, vt patet ex tertio contra Gentiles cap 45. concedit enim eas cognoſci, non per ſe, ſed per aliud cognitum; non perfectè, ſed imperfectè; ac ita non quid ſint, ſed quòd ſint: quod etiã cap. 49. & 52. confirmat, oſtendens nullam creatam ſubſtantiam poſſe ſua virtute eleuari ad videndam Dei eſſentiam: Cum enim cognitio reſpondeat naturæ & conditioni cognoſcentis; ſi modus, quo res cognoſcenda exiſtit, excedat modum & D conditionem cognoſcentis: oportet etiam, quòd cognitio eius ſit ſupra naturam cognoſcentis: Ideo infert cap. 49. nos per opera cognoſcere Deum, quòd ſit, quod cauſa ſit cæterorum, quodque cæteris præſtet; & hoc ait eſſe maximum, quod nos in hac vita aſſequi valemus.

Opinio tertia D. Thomę.

Opinio quarta, & eſt Scoti.

Ex aduerſo Scotus primo Sent. diſt. 3. quæſt. 3. in Quolibetis q. 14. Attic. 2. & 4. Sent. diſt. 43. quæſt. 11. ait, fundamentum illud Diui Thomę eſſe inane; & aſſerit, nos etiam in hac vita poſſe apprehẽdere eſſentiam ſeparatorum, & quid ſint.

Prima Ratio pro opinione D. Thomę.

Pro opinione prima varia poſſunt afferri; nam ſæpiſſimè affirmat Ariſtoteles, nos ſeparatas formas leuiſſimè & obſcuriſſimè poſſe attingere: vt patet ex principio ſecundi Metaphyſicæ, vbi mentem noſtram ad eas ſe habere affirmat, perinde ac oculum noctuæ ad lumẽ Solis. Inſuper nono Metaphyſicæ cont. 22. inquit: In eo quod actu eſt, & quid eſt, non eſt decipi; ſed aut intelligere, aut non: Ex quo elicitur; quæ omnino ſunt ſimplicia, aut penitus cognoſci, aut penitus ignorari: cum autem a nobis abiunctæ formæ non penitus & exactè cognoſcantur

A gnoscātur, omnino erunt ignotæ, loquendo de attinentibus ad quid sint. Prætereа: Noster intellectus corpori iunctus, solùm intelligit per Phantasmata, separatorum non sunt Phantasmata, sed tantùm rerum materiatarum, & propterea solum ad essentiam rei materiatę nos possunt perducere: Hinc obiectum intellectus dicitur essentia, & id quod est, rei materiatę. *Ratio secūda.* Prętereа: Intelligens & recipiens debet esse denudatum a natura rei quæ recipitur, ex tertio de anima cont. 4. cum igitur humana mēs sit forma abiuncta, non valet essentiam abiunctæ formæ recipere. *Ratio tertia.* Demum, abiunctas formas cognoscimus per cęli motum: motus patefacit eas esse, non quid sint; ex eo enim, quòd est res effecta, colligimus esse causam, at non quid sit, non enim posterius explicat, quid sit aliquid prius. *Rō quarta.* Ex aduerso, Si ea sententia esset vera, minimè valuisset Arist. summum bonum ponere in contemplatione: non enim beamur cognoscētes substātias abstractas esse, sed qd sint, nā cognoscentes quod sint, maximè excitatur appetitio cognoscēdi quid sint. *Pro parte aduersa. Ratio prima.* Prętereа, dum dicimus aliquid ad vnam vel ad alteram scientiam pertinere consideramus; non id quod pertinet ad externa, & q sit; *Ratio secunda.*
B sed quod attinet ad quid sit, & essentiam: nam quòd separaræ substantiæ sint, & cœlum moueant, etiam Physicus cognoscere valet, vt patet ex 8. Physic. cum tamen Arist. secundo Phy. 71. & 73. contextibus dicat motores illos immobiles, non ad Physicum, sed ad diuinum pertinere. Præterea noster intellectus cognoscit se, cognoscendo quid sit; & boc ait Arist. in primo de partibus animalium pertinere ad diuinum: quare etiam valet cognoscere quid sint substantiæ separatæ, cum ipse sit ex genere earum. *Ratio tertia.* Confirmatur, quia si ea sententia esset vera, periret Metaphysica. Inquit Arist. sexto Metaphysicæ cont. tertio: Si non darentur substantiæ abiunctæ, Physica esset Prima Philosophia, substantię itaque abiunctæ constituunt Metaphysicam: at scire, non est cognoscere rem esse, sed quid sit. si igitur non possemus cognoscere quid sint substantiæ abiunctę, Metaphysica non esset scientia, nec pars Philosophię: cum tamē ab Aristotele dicatur nedum scientia, sed sapientia, & ne dum prima Philosophia, verùm etiam absolutè Philosophia. *Rō quarta.* Prætereа Arist. frequenter affirmauit, à Metaphysico cognosci, quid sint substantiæ abiunctæ: Nā in secundo phy. cont. 26.
C inquit, Quomodo autem se habeat separata forma, & quid sit, Philosophiæ primę munus est determinate; Et sub initio decimi tertii Metaphysicę inquit: Cum hęc cōsideratio sit, num pręter sensiles substantias aliqua sit immobilis & ęterna, nec ne; & si sit, quæ nam sit, &c. *Ratio quinta.* Insuper, in proœmio de anima definitiones separatorum ad diuinum pertinere affirmauit; definitiones autē explicant non rem esse, sed quid sit. Insuper, de separatis formis cognoscimus; quòd sint substantię complete, ex se subsistentes, simplices, puri actus, sui essentia actio, sint fines; hęc, nō quòd sint tantùm, sed quid sint, patefaciunt. His accedit: quòd ex sententia Arist. (falsa tamen) Intelligentię mouent pro viribus, & quadam naturę necessitate, ac pro facultate impartiuntur munera sua; adeò vt ęternus motus, eiusq; velocitas, æquetur virtuti earum: ex quo hęc deducitur ratio. Ea forma, cuius affectio sub sensum cadēs æquatur viribus eius, a nobis cognosci potest, nedum quòd sit, verum insuper quid sit: at separatę formę relatę ad ęternum motum, ex sententia Arist. ita se habent quare &c. *Ratio sexta.* Hinc inspicimus, quod Aristot. in 12. Metaphysicę, ostenso per ęternitatem motus quòd dentur formę
D abiunctę, non in eo requieuit, sed vlterius progreditur, & patefacit pertinentia ad cognitionem, ad ordinem, ad prouidentiam: quę nobis patefaciunt, non quòd sint, sed quid sint, huiusmodi formę; nec plura profectò de materiatis formis Arist. explicauit: ita patefecit, esse actus simplices, sui essentia actiones, materiei expertes, & similia. Pro resolutione huius difficultatis tres profero assertiones. *Resolutio difficultatis.* Prima est: Mens vt particula animi, & iuncta corpori, non valet ita per essentiam apprehendere separatas formas, vt actus intelligendi sit idem cum essentia eius: & hęc in pręcedentibus aduersus Academicos, Auerroem, Auicennam, & Algazelem ostensa est. *Assertio prima.* Altera est. Intellectus corpori iunctus, ob modum intelligendi eius per phantasmata, non valet exactè & exquisitè apprehendere essentiam separatarum formarum, vt apprehendit eam formarum materiatarum: *Secunda assertio.* Ratio affertur ab Aristotele in primo de partibus animalium cap. 5. quia parum sub sensum cadunt, & nos solum intelligimus per Phantasmata ex sensilibus collecta; & hoc ostendunt rationes pro parte D. Thomę relatę. Tertia assertio est: Intellectus corpori iunctus, valet confusè, obscurè, *Tertia assertio.*

ſcurè, & imperfectè attingere pertinentia ad eſſentiam ſeparatarum mentium: Ratio eſt, quia niſi Menti hoc competeret, non daretur Metaphyſica, vt iam deduxi: Et confirmatur; quia eſſentia formarum ſolùm per opera poteſt attingi, cum autem adſint opera indicantia per Phantaſmata eſſentiam ſeparatarum formarum, neceſſe eſt fateri, vt etiam eam attingere valeamus.

Primum quod elicitur.

Ex his elicio primò reſolutionem propoſitæ difficultatis. Elicio ſecundò reſolutionem alterius difficultatis, quæ agitatur inter Theologos Scolaſticos, num pro noſcendis attinentibus ad Deum egeamus ſuperno lumine; nã eo egemus, & non egemus: egemus, vt noſcamus diſtinctè, exactè, & certè; non egemus, vt noſcamus confusè, more Philoſophorum: inſuper egemus; non ratione naturæ intellectus, quæ eſt nata omnia apprehendere; ſed ratione mediorum & modi offerendi, non enim per phantaſmata ea valet exactè apprehendere.

Secũdum. Reſolutio an, pro noſcẽdo Deo egeam⁹ ſuperno lumine.

Colligo tertiò, litem inter Scotum & D. Thomam in verbis potius quam in ſententia eſſe poſitam; dum enim de rebus loquimur, quæ ſunt ancipitis conditionis, vtrumque oppoſitorum affirmare valemus: Veluti Ariſtoteles Affixa lapidibus, & aĩalia & nõ animalia, & ſtirpes ac nõ ſtirpes appellauit, & animalia imperfecta modo aſſeruit, modo inficiatus eſt eſſe prædita phantaſia & guſtatu.

Tertium, quod elicitur.

B

His ac ſimilibus congruenter aptatur Aenigma illud a Platone prolatum; quod, quia eſt pulchrum, refertur: Vir non vir, Videns non videns, luce non luce, percuſſit non percuſſit, lapide non lapide, Auem non Auem, in Arbore non in arbore; Hoc eſt: Hermaphroditus Luſcus diluculò leuiter percuſſit pumice noctuã in Arbuſto exiſtentem.

Aenigma Academicorum.

Sic itaque de re propoſita ſe habet: cum enim eſſentia abiunctorum leuiter tantùm & obſcurè apprehendatur, dicitur apprehendi, & non apprehendi, ſine contradictione.

Diluitur aduerſa ratio.

Rationes, quæ noſtræ reſolutioni aduerſari videntur, facilè diluuntur. Nam ea præſertim nobis videtur obeſſe, quæ elicitur ex nono Metaphyſicæ 22. dicebatur enim, ſimpliciter ſimplex vel attingi, vel ne; ac ita vel penitus cognoſci, vel penitus ignorari.

Primum quod accipitur.

Cui reſpondens accipio primò, dum Ariſt. eo loci illam ſententiam profert; pariter dum ſub initio ſecundi Metaphyſicæ ait ſe habere humanam Mentem ad ea, quæ ſui natura ſunt manifeſtiſſima, perinde ac oculum noctuæ ad lumen Solis: minimè loqui de ſola cognitione ſeparatarum Mentium, (vt eſt multorum opinio) nam vniuersè loquitur de apprehenſione veri, & eſſentiæ rerum, quæ ſunt ſui natura primæ & ſimplices, a nobis autem vel attinguntur vel ne; vt etiam dicitur tertio de Anima 26.

C

Alterum.

Addo ſecundò pro ſolutione: quòd, quamuis verum, & eſſentiæ rerum, cum difficultate noſcantur; in ea tamen difficultate reperiuntur gradus ob varietatem Phantaſmatum repræſentantium. Et dum dicitur, quòd ſunt indiuiſibiles, & vel attinguntur vel ne: Reſpondeo, eſſentiam rerum dupliciter conſiderari poſſe.

Eſſentia & verum dupliciter cõſideratur.

Primò ex parte ſui, ex parte humanę Mentis; ac demum ex parte vltimę differentię, quæ ab Ariſt. ſeptimo Metaphyſicę 43. dicitur tota rei eſſentia: ratione horum indiuidua eſt, & indiuiſibiliter attingitur. Secũdò conſideratur ex parte repręſentãtium vel obſcurius, vel clarius; ac inſuper ex parte noſtri modi explicandi per differẽtias varias, quę clarius vel obſcurius eſſentiam rei circunſcribunt; ac demum ex parte præuię diſpoſitionis, quę in nobis requiritur pro eſſentię apprehenſione: ratione quorum competunt nobis ſucceſſio, gradus, & diſtinctio: adeò quòd eſſentię vel attinguntur, vel ne; at non ob id, vel non attinguntur omnino, vel exactè attingantur; hoc enim neq; dicitur ab Ariſtot. nec verum eſt: ſolùm Ariſt. inquit; In eo quod actu eſt, & quid eſt (hoc eſt in apprehenſione eſſentię rerum) non eſt decipi, ſed aut intelligere aut non, &c.

D

Per hæc aſſerit Philoſophus, & confirmat in tertio de anima 26. eſſentias rerum vel attingi, vel ne, cum ſint indiuiduę; at cum attingantur, poſſunt & leuiter & exactè attingi: vt viſibile in ſpeculo, quamuis indiuiduè agat, poteſt & conſpicuè & obſcurè recipi: ſimiliter viſilia in oculis noſtris.

Colligitur dicta.

Non igitur Ariſt. in eis locis loquitur de ſola abſtractorum cognitione, ſed vniuersè de cognitione eſſentię rerum, vt conſpicuum eſt perpendendo verba eius: inſuper, non elicitur ex eius ſententia (vt patuit) ſimplicia, & eſſentias rerum, vel exactè noſci, vel ignorari penitus.

Explicatur loc⁹ tertii de anima.

Et quamuis Ariſt. in tertio de Anima 36. viſus ſit propoſuiſſe, & non ſoluiſſe difficultatem, an Mens humana corpori iuncta valeat apprehendere ſeparatas formas; eam tamen latenter diluit, dum in cont. 39. vniuersè affirmat, nil a nobis intelligi niſi per Phantaſmata: ita ſeparatæ formę intelliguntur, vt luceat in Phantaſ-

A matis motus, & manantium ab eis; sed noscuntur adumbratè, leuiter, & obscurè.

Ad Quam Animæ Partem pertineat Summum Bonum. Cap. XL.

CVm hactenus cumulatè satis explicata sint attinētia ad duplex quæstionis
genus; An scilicet sit, & quid sit summum bonum: reliquū modò est, vt per
pendamus; ad quā animę partē pertineat, & quale sit, ac dubia nōnulla ad
id pertinentia diluamus. Plato summum bonum animo potius quàm cō-
posito tribuebat, quia considerabat illud in connexione animi per mentē & ideas cū
ipso vno bonorum fonte: Arist. verò inquiens summum bonum esse actionem; cum
actionem tribuat, nō animę, vt adęquato agēti, sed composito, ideo hominem beari,
hominemq; esse natum beati affirmauit. At cum summum bonum conueniat homi-
ni, vt adæquato subiecto, homoq; ex variis constet. ideo considerandū est, quę sit pars
illa, cui primò competit, & per quā præsertim cōpetit composito. Cum homo constet
ex anima & corpore, partē illam non esse corpus conspicuū est, partes autē animæ va
B riç sunt: de nutriente dubiū non est, constat enim summū bonū ad eam non pertine-
re: dubitatio est de appetitu sensuum, ad quē pertinent virtutes morales, de Volunta-
te, & de Mente. At loquendo de appetitu sensuum: quamuis in eo sint habitus virtu-
tum moralium, & sit proximum principium actionis: tamen non est principium pri-
mum, non est princeps & dominus, sed inseruit rationi, dirigitur a ratione & volunta
te, non est ex se rationis particeps, sed solùm natus est obtemperare rationi: propte-
rea non est putandum summum bonum præsertim ad illum pertinere; dico præser-
tim, quia modo aliquo summum bonum etiam ad appetitum sensuum extenditur,
tanquam ad ministrum conspirantem & libentissimè inseruientem rectæ rationi. Re
manet itaque dubitatio de Mente, & Voluntate: quæ profectò leuis non est, & Viri
docti inter se dissentiunt. Scotus, & cum eo alii multi, principatum tribuunt Volunta
ti, ad eamque præsertim summum bonum attinere affirmant: Diuus Thomas dist.
49. quarti quęst. prima, aliiq; cum eo, id tribuunt Menti: Ricardus censet, sine medio
summum bonum competere vtrisq;; sine medio enim frui valemus Deo Mēte, & Vo
C luntate. Pro opinione prima est nedum Scotus, verum etiam illi, qui essentiam sum
mi boni in voluptate collocauerunt; voluptas enim siue gaudium pertinet ad volun-
tatem: est insuper doctissimus Ficinus in secundo Epistolarum scribens ad Lauren-
tium Medicē. Potiora horum fundamenta hęc sunt: Cum beatitudo sit summus actus
summæ potentię circa obiectum summum; & obiectum summum vltra quod nihil
est, sit Deus, proculdubio beatitudo erit actus summus summæ potentiæ animæ erga
Deum: Actus animæ erga Deum duo sunt, videre illum per intellectum, eoque co-
gnito gaudere per voluntatem: Gaudium in huiusmodi fœlicitate præstantius est
visione: Nam præmium respondere debet meritis; nos autem longè magis meremur
amando, quàm indagando Deum. Quod ostenditur: Primò; quia Nemo in hac vita
verè cognoscit Deum; multi illum verè amant, vt qui cętera propter Deum sper-
nunt: Secundò, vt deterius est odisse Deum quàm ignorare, ita melius est amare
quàm intelligere: Tertiò; cognitione Dei valemus malè vti, amore eius nequaquam:
D Quartò: qui Deum inspicit, nil ob hoc Deo tribuit, qui illum amat, & se, & cuncta
quę possidet, ei tribuit: Quintò, indagando Deum longo vix tandem tempore pro-
ficimus, amando breuissimo plurimum: Sextò, quia amor intimius nectit, ac in vnum
redigit; cognitio secretionem seruat cognoscentis, & cogniti: Insuper; Amando Deū
nedum maiore afficimur voluptate, verum insuper meliores reddimur; non autem
videndo: Pręterea; videre quærimus, vt gaudeamus, non vice versa; Et voluntas
determinata est ad bonū, intellectus est indifferens: Pręterea, Anima non in se habet
summum bonū, sed extra se illud q̄rit; volūtas ad illud sui natura tēdit, & q̄rit illud vt
verè est; intellectus in seipso illud modo quodam per imaginationem ei oblatum,
non vt verè est, scrutatur: Intellectus, si esset sine voluntate, nullo frueretur bono;
voluntatis conditio est frui, & quò aliquis ardentius amat, eò beatior redditur. Insu-
per: vt sensus nō fruitur suo bono, quia ab eo moueatur; sed quia in illud se reflectat,
conuertat, ac effundat, quę spiritalis cōuersio & effusio voluptas est: ita Deo fruimur,
non quia Deus se monstrat Menti, sed quia mens amando per voluntatem se conuer
tit in Deum. Ita in die communis iudicii etiam dānandi videbunt Deum, nec ob id

Plato potius animo, Arist. potius homini summū bonum tribuebat.

Summum bonū non cōpetit facultati nutrienti.

Quomodo pertineat ad appetitū sensuum.

Opiniones tres, Scoti, D. Thomę, Ricardi.

Summum bonum pręsertim pertinere ad voluntatē.

Nos magis mereri amando, quā intelligendo.

beati erunt. Colligunt itaque: quia bonum Deus est, & esse beatũ est Deo frui; cum A eo fruamur per volunrarem, summum bonum ad voluntatem pertinebit. Hæc sunt poriora fundamenta huius opinionis, & re vera, vt sunt sapientissimorum virorum, ita sunt maximi ponderis: Eam tamen esse veram minimè censeo; quod breuibus ratione, & auctoritate patefaciam. Auctoritate primò: Nam Plato in Philebo primas summi boni partes sapientiæ tribuit, & negat eas competere voluptati, vt suo loco latissimè patefeci; quare primas partes non voluntati, sed intellectui tribuit: Præterea in Phędro inquit; Anima contenta veritatis contemplatione nutritur, & gaudet: Et post pauca: Subiens rursus intra cęlum domum reuertitur; cum autem redierit, auriga ad præsepe sistens equos, obiicit illis ambrosiã, & post ipsam nectar potandũ &c. His verbis apertissimè Plato principatũ tribuit intellectui & cogn[itioni] veri, voluntati verò & gaudio secundũ locum, & in reditu intra cęlũ, non in elatione eius supra cęlũ: anima.n.elata supra cęlũ inspicit id, quod verè est. Præterea Plato per ideas censet animã beari, & necti cũ Deo; ideę non ad voluntatẽ, sed ad Mentẽ pertinent. Eiusdem opinionis fuit Arist. ipse enim in 10. Mora. Nic. summum bonum in contemplatione esse positum affirmat, & asserit esse actionem ex virtute omnium perfectissima prodeuntem, quam dicit esse Sapientiam; vt patet ex sexto Moralium in calce: & ego iam patefeci, ex opinione Arist. primas summi boni partes non esse tribuendas Gaudio. Demum id patet ratione: Nam (vt alibi patefeci) dum comparatur Mens cum Voluntate, Menti principatus conuenit; in ea primò & pręsertim consideratur libertas, vel origo eius: Insuper id omne bonum, quod voluntati conuenit, ortum ducit a mẽte, a cognitione, & recta ratione; adeo vt eminenter ea omnia munera, quæ tribuuntur voluntati, competant menti, ab ea ducantur & fluant: Ideo in homine secundùm naturam affecto, dum mẽs bene valet, etiam voluntas rectè se habet; & si eueniat secus, putandum est hominem illum præter naturam esse affectum, in quo summũ bonum non habet locum. Hinc oritur, quòd, cui competit summum bonum contemplationis, etiam competit summum bonum morale, vt rectè existimauit Porphyrius in libro primo de Abstinentia ab esu carnium: at nõ vice versa. Vt de hac difficultate dicam quod sentio, vtendum cẽseo distinctionibus, & primò: Vel loquimur de summo C bono futurę vitæ, vel præsentis: Si de summo bono præsentis Vitæ; vel illud consideramus, vt præparationem ad futurum; vel tanquã finem postremum, vt illud considerauit Aristoteles: Demum, si illud cõsideramus vt finem postremum, vel consideramus gradum summi boni in actione collocatum; vel gradum positum in contemplatione. His præassumptis quinque profero conclusiones. Prima est: Summum bonum quouis modo consideratum, ad vtranque pertinet facultatem; cognoscentem nempe, & appetentem: Ratio est; quia per vtranque aspiramus ad obiectum, nectimur cum eo, illoque fruimur; modo tamen vario: & de hoc consentiunt omnes, lis tantùm est de Principatu. De quo loquẽs, secundã profero conclusionẽ, & est: Si loquimur de summo bono futurę vitę, illud primò & præsertim ad Mentẽ pertinet: id enim est positũ in Dei intuitu, & Visio Dei erit Merces; & cũ Mẽs (vt suo loco patuit) sit facultas præstantior, iure optimo exactissimũ summũ bonũ primò & pręsertim ad eã debet pertinere. At si loquimur de summo bono pſentis vitę, illudq́; consideramus D vt viã & pręparationẽ ad futurum, ita summũ bonũ magis pertinebit ad appetitũ & & voluntatẽ: & hęc sit tertia conclusio, quæ ostẽditur: qm̃ in hoc vitę cursu nobis maximè necessaria est actio proba; per eã.n. paramur, & digni reddimur: actio aũt ad appetitũ proximè pertinet; & eius perfectio in pręelectione, quę ad volũtatẽ redigit, est collocata; vt sępe monet Arist. & vbi Charitas & Amor, ibi Deus est. Similiter et si cõsideramus summũ bonũ præsentis Vitę vnà cum Arist. nõ pro uia, sed pro fine, & cõsideramus gradum moralẽ, quarta consurgit conclusio, & est: Summũ bonũ morale pręsertim in volũtate & appetitu est positũ. Quę conclusio patet ex ostensione pręcedentis: mores.n. ad appetitum propriè pertinẽt, appetitionũ principes sunt Præelectio, & Voluntas: Ideo Arist. in 5. Mora. Nic. definiens vniuersam Iustitiã, quæ intra suos terminos omnẽ Virtutẽ includit, dixit esse habitum, quo volumus, possumus, & agimus iusta: & ĩ 3. de anima appetitũ dixit propriè principiũ esse actionũ. At si loquimur de summo bono pſentis Vitæ in cõtẽplatione posito, cõsiderato cũ Arist. tanquã fine; cõsurgit conclusio quinta, & est: Summũ bonũ primò, & pſertim ad Intellectũ pertinet:

Rationes aduersæ. Ratio. — Arist. — Ratio. — Distinctiones. — Conclusio prima. Ratio eī. — Secunda cõclusio. Ratio. — Tertia conclusio. Ratio. — Conclusio quarta. Ratio.

Rano

A Ratio est conspicua; nam contemplatio ad intellectum, non ad Voluntatem perti- Ratio.
net. At quoniam absolutissimum bonum præsentis vitę, ex sententia Aristotelis, ex
vtroque gradu consurgit; ideo his addere valemus conclusionem sextam, & erit:
Summum bonum præsentis vitæ ob duos eius gradus ad duplicem facultatem pro- Conclusio sexta.
priè pertinet, ad intellectum per inspectionem, ad appetitum per actionem. De-
mum, quia præsertim summum bonum est, vel cum Theologis illud futuræ Vitæ, Verius est absolutè
vel cum Aristotele contemplatio præsentis vitæ; ideo colligo eos rectius loqui, qui dicere, sū-
summum bonum potius ad Intellectum, quàm ad Voluntatem pertinere affirmant. mum bo-
Ex his elicitur resolutio difficultatis: & constat, de his minimè sine distinctione esse num præ-
agendum: constat demum, quomodo pro adeptione summi boni facultates omnes tertim ad
conspirant, cunctæ (vt eis conuenit) fruuntur Scopo: Mens est dux, Voluntas co- itellectum
mes, Appetitus sensuum famulus. At duæ supersunt diluendæ difficultates. Prima pertinere.
est: quia, si voluntas sequitur cognitionem Mentis, & id volumus, quod Mens iu- Prima dubitatio.
dicat bonum; apparet etiam summum bonum morale primo ad Mentem siue intelle
B ctum pertinere. Respondeo; ad illum attinere primò, ratione originis, at non pro- Solutio.
prietatis: nam dum consideratur in intellectu, non transit gradum cognitionis; tran
sit autem ad actionem per Voluntatem & prælectionem: ideo Arist. 10. Moralium Secunda
capite octauo, perfectionem actionis in prælectione esse positam affirmauit. Al- dubitatio.
tera dubitatio attinens ad bonum futuræ Vitæ est, quia in Die postremi iudicii, Solutio.
etiam damnandi videbunt Deum, nec ob eam visionem erunt fœlices. Respondeo
cum Magistro Sententiarum libro 4. distinctione 48. Deum in forma serui tunc no-
bis se oblaturū, vt impii expauescant, illi enim humanitatem videbunt cum terrore,
& sine gaudio: Diuinitatē aūt soli iusti videbunt, quam visionem comitatur gaudiū.

An Summum Hominis Bonum recipiat Magis & Minus. Cap. XLI.

C INter cætera, quæ de summo bono quæruntur, hoc dignum consideratio-
ne occurrit; an sit præditum gradibus, & recipiat magis & minus. Qua
de re dum ambigimus, non querimus, an recipiat magis & minus quoad
tempus, adeò vt magis & minus diuturnum esse valeat, neque etiam quo
ad extensionem per homines, adeò vt modo plures modò pauciores reperiantur vi Summum
ri beati; cōstat enim his modis summum bonum posse recipere magis & minus: dubi bonum nō
tatio est de gradibus perfectionis formę, adeo vt vnus altero possit dici fęlicior, & idē recipi per
homo modò magis modò minus sit fęlix: qua de re varii varia dicunt. Plotinus En- gradus.
neade prima lib. 5. per totum librum ostendit fęlicitatem tempore non recipere ac- Ratio prima.
cretionem: idipsum existimarunt Stoici: quod confirmari potest. Quia id, quod sui
conditione est Summum, non potest recipere accretionem nec diminutionem; Sum-
mū enim in indiuiduo est positum, vt etiam perfectū: at fęlicitas est huiusmodi, est.n.
summum & maximum bonum: quare non valet crescere, vel minui. Præterea: Si sum Ratio secū
mum bonū minuitur, & crescit, vel id ei cōpetit ratione virtutis, ex qua prodit, vel ra da.
D tione tēporis, vel ratione instrumentorū: nō ratione virtutis, quia Virtus, ex qua pro
dit, debet esse perfectissima; in gradu supremo non seruatur latitudo: non ratione
temporis, quia inquit Arist. in 1. Mora. disputans contra ideam boni, nec quia diutur-
nius, id esse magis bonum: non ratione instrumentorum, quia virtus & forma non va
riatur per instrumenta, quæ sunt extra essentiam rei. Ex aduerso Arist. in 1. Mora. Ni Summum
co. cap. x. inquit: Magna fortunæ beneficia, & multa, vitam beatiorem reddunt; nam bonum su
& ornamento suapte natura solent esse, & vsus eorum pulcher & bonus efficitur: con scipere ma
traria verò vitam beatam in angustias redigunt & labefactant. Idq; confirmatur; quia gis & minus.
summū bonū est actio ex virtute prodiens: at Virtus (vt suo loco patuit) recipit magis Ratio tertia.
& minus; actio quoq; ob varias opportunitates & instrumēta pōt magis & minus ful
gere, & esse ad uotū. De hac difficultate multa a Plot. in libro de sūmo bono dicunt.
Quibus ꝑtermissis, difficultati breuibus satisfaciēs dico: Sūmū bonū cōsiderari posse;
vel ex parte externi obiecti, ac ita nec magis nec minus recipit; vel ex parte nostri, vt
id obiectū est natū a nobis imitari, participari, & nobiscū iūgi. Et tunc vel cōsideratē

pro summo, quod nobis competere potest, & hoc quoq; cũ sit summũ, est indiuiduũ: A vel consideratur, vt latitudine est præditũ, & in variis vario modo, ac in eodẽ, modò exactius modo diminutius recipitur; & hac ratione recipit magis & minus: Id ipsum Aristoteles in prædicamento qualitatis dixit de Virtutibus, & in octauo Metaphysicæ cont. 10. de essentia rerum; quæ ex se nec magis nec minus recipiunt, sed solùm vt recipiuntur in alio. Considerandum etiam; summum bonum magis ex sententia Arist. recipere magis & minus, quàm ex sententia Platonis & eorum, qui illud considerant in connexione per essentiam, vt ex se satis est conspicuũ: Ideo illi magis negant id recipere magis & minus, veluti etiam summũ bonum separatarum mentiũ nec magis nec minus recipit, dum in eadem intelligentia consideratur: At summũ bonũ cõsideratũ ab Arist. quia solum est vmbra & imago summi boni, & cum rebus variabilibus est cõplicatũ; proculdubio & illustrius & obscurius esse potest. Resolutio

Summa Dictorum.

itaque difficultatis hæc est: summum bonum ita sumptum, vt illud considerauit Aristoteles, potest recipere magis & minus, tum facta comparatione inter uarios homi-

Tres hominum gradus.

nes fœlices; tum in eodem homine, distincto tempore: Nam vniuersa hominum la- B titudo in tres principes gradus est distributa; in infima sunt viri infęlices, in suprema fęlices, in media neutri; & singuli gradus latitudine sunt præditi, medius tamen latissimus est. Et dum instabatur: quia de ratione fęlicitatis est, vt sit summum bo-

Duo fundamẽta ꝓ solutione difficultatum.

num, finis vltimus, a perfectissima virtute prodiens; in qua locum non habet latitudo aliqua. Respondeo per duo fundamenta. Primum est, quòd, dum definimus sum-

Primum.

mum bonum, inspicimus id summum & optimum, quod inueniri excogitatiue possit; id enim est mensura vniuersæ latitudinis: & hac consideratione non recipit ma-

Secundũ.

gis & minus. Alterum fundamentum est; quòd vniuersa latitudo, intra quam seruatur fœlicitas, comparata cum aliis gradibus, obtinet locum optimi & summi: facta tamen comparatione inter partes eius, secus se habet, vna enim obscurior, altera illustrior esse potest. Hoc tamen verum est, quòd in latitudine fęlicitatis omnes viuunt sua sorte contenti: singuli enim, quod intelligunt de ipso bono, id amant; quod amant, id appetunt, quod appetunt, cunctis animi facultatibus possident: qua possessione plenissimè explentur, eximioque gaudio perfundũtur, quo perfusi iu- C bilant magnificantes Deum.

An Homo valeat esse Fœlix, & percipere se esse Fœlicem. Cap. XLII.

Quòd dentur homines suę fęlicitatis inscii.

SAepe Populari quadam voce, ac communi vsu loquendi, dum varias hominum conditiones consideramus, consueuimus dicere, nonnullos esse fęliçes, non tamen id cognoscere, neque sua fęlicitate frui: adeò vt iure optimo suspicari valeamus, dari posse homines fęlices, qui suę fęlicitatis non

Confirmatio.

sint conscii. Quod etiam potest confirmari ratione; quoniam natura rei non sequitur nostram cognitionem, sed vice versa cognitio nostra sequitur naturã rei: & cũ res nata cognosci sit prior, ac prius seruari possit sine posteriori, colligere valemus seruari posse fęlicitatem sine eius animaduersione: veluti in prædicamento relationis asseruit Philosophus, cum sensilia tum scibilia priora esse sensu & scientia, ac si-

Plotinus.

ne his seruari posse. Huius sententiæ fuit Plotinus in libro de Beatitudine cap. 9. vbi D aduersus Peripateticos loquens inquit. At si Virtute præditus (aiunt) neque tamen id sentiens, neque per Virtutem agens, quomodo igitur erit fęlix? At si non sentiat se esse sanum, nihilominus sanus erit. Rursum si non aduertat se esse pulchrum, non minus erit pulcher: si autem sapientem se esse non sentiat, minus ne erit sapiens? His addit cap. 10. Sapientiam, eiusque actionem in essentia consistere, nec per somnum deperdi, nec dum non animaduertit: nam animaduersio fit per reflexionem, reflexio reddit actiones debiliores. Hęc sententia profectò approbanda non videtur.

Pars aduersa approbatur.

Primo; quia (vt patuit) fœlicitas in actione est collocata, actio non latet agentem: & præsertim, quia actionis præstantia in prælectione posita est, prælectio autem præeligenti est conspicua. Insuper, fœlicitatem comitatur gaudium: at non perfunditur gaudio, nec animo requiescit, qui non animaduertit se esse fœlicem. Præterea, in fœlicitate nil diminutum inueniri debet: at maximè diminuta esset eius viri conditio, qui esset fœlix, & non perciperet se esse fœlicem, ita enim

etiam

A ét lapis posset esse fœlix. Propterea rectius Seneca Epistola 9. dixit: Miser est, qui se beatū nō iudicat, licet Mundo imperet: nō est beatus, qui se beatū nō esse putat: Veluti ēt nō est diues, qui se esse diuitē non agnoscit. Propterea soluens difficultatē dico, hominem posse esse fœlicem tribus modis, primo prædestinatione, vt homo viuens hanc vitam prædestinatus ad fœlicitatem futuræ; secundò habitu, vt fœlix dormiens; tertiò actu. Si consideretur primo & secundo modo, assero hominem posse esse fœlicem, & non animaduertere se esse talē: Si vero consideretur actu, tunc dico: Si consideramus summum bonum, vt id considerarunt Platonici, & Auerroes; potest homo esse fœlix actu, & non percipere se esse talem, quia seruatur ea connexio per essentiam cum intellectu agente, vel cum Deo, & actus eius, etiam sine nostra animaduersione: Propterea Plotinus consentanea protulit fundamentis suis. At si id consideramus, vt patefeci vsurpari debere apud Arist. secus se habet: ideo Arist. in 1. lib. Mora. cap. 3. necnon in 10. cap. 6. dixit in somnis probum ab improbo, fœlicem a non fœlici non internosci; & ob id inficiabatur, summum bonum in habitu Virtutis esse collocatum.

Seneca.

Solutio difficultatis.

B His accedit: quòd ignorare, quid sit vel non sit summum bonum, & quæ ad seipsum pertinent, quidqueagat vel non agat, potius est viri insipientis, quàm sapientis & fœlicis. At cum pro summo bono requiratur animaduersio, iure optimo dubitabit aliquis: num sit collocatum in eo quod intelligimus, & recte agimus; vel in eo potius, quod animaduertimus nos intelligere, & recte agere. Resolutio huius difficultatis ex altera pēdet; ex ea nempe, num summum bonum sit collocatum in actione, vel in gaudio: si enim in gaudio esset collocatum, id gaudium ex animaduersione consurgit, propterea summum bonum in eo actu reflexo erit positum, quo cognoscimus nos possidere, & assecutos esse. At quia patefeci, ꝙ gaudium est comes, & non essentia; ideo asserendum est, summum bonum absolutè in actione perfecta esse positū: actionem tamen perfectam comitatur animaduersio, & ita comitatur, vt sit pars perfectionis eius: non enim sine animaduersione esset omni ex parte perfecta, ex qua animaduersione præsertim consurgit gaudium: Aristoteles autem per actionem, quam dixit summum bonum, significauit actionem perfectam, quę non est sine animaduer-

Dubitatio.

C sione. Considerandum tamen; quòd animaduertere possumus nostram actionem, vel eadem facultate, vel distincta: si id fiat distincta facultate, vt dum sensū communi percipimus nos sentire; proculdubio actio prima, eiusq; animaduersio, distinctæ sunt actiones: si verò id fiat eadem facultate, vt dum intellectu percipimus nos intelligere; tunc est dubitatio, num id fiat eadē, vel distincta actione: Si distincta, in eis daretur progressio in infinitum, quia pariter distincta actione perciperemus nos intelligere ꝙ intelligimus, & sic in infinitum. Si eadem, tunc non daretur vnum sine altero, at nos percipimus ꝙ separātur, sępe apertis oculis videmus, & non animaduertimus nos videre. Auicenna putabat id fieri actione distincta, & concedebat in eis progressum in infinitū, q̄a potestate est. Auerroes disputatione sexta in solutione quinti dubii cē-set id fieri, non distincta, sed eadē actione: quę sententia cōsimilior est opinioni Arist. & experientię: dum enim cognoscimus nos videre; eadem prima videndi actione videmus, & cognoscimus nos videre: nec vlterior datur progressio; quia vnicus est actus videndi, quo etiam nos videre percipimus: solùm superadditur distincta quæ-

Qūo cognitio, & eī animaduersio distinguant, & quomodo non.

Auicenna.

Auerroes.

D dam relatio, & perfectio prioris: non actio distincta. Ideo Arist. in 2. de anima contex. 136. inquit: Dum rescindendum est infinitum, id faciendum est in principio: Et addit, actum sentiendi esse sensile actu, actumq; intelligendi esse intelligibile actu: ideo; dū exactè percipimus sensile actu, vel intelligibile actu, etiam percipimus nos sentire, & intelligere, & id est de perfectione actionis: perfectio enim actionis non est sine lætitia, nec lætitia sine animaduersione: & dum videmus, & non animaduertimus nos videre, imperfectè videmus. At dicet aliquis: Si actio esset vna, non possemus dicere, ego video me videre: quia hoc dicentes, indicamus nouam actionem relatam ad primum videndi actum. Respondeo: Si quis dicit, ego video me videre, quæram ego, quo vides te videre? proculdubio non poterit dicere, se id animaduertere, nisi per primum videndi actum; primus enim actus est visile actu, & visus actu: ideo videntes visile actu, indicamus actum visus; solum superaddimus relationē distinctam, ob cuius distinctionē dicimur videre ꝙ videmus: ideo Arist. in 2. de anima dixit, externos sensus sentire ꝙ sentiāt, cū tī in eis duo distincti actus nū inueniātur.

Dubitatio.

Sed de his exactius in libris de anima. Ex dictis conspicua est resolutio difficultatis, & A
solutio aduersarum rationum. Dum vulgo dicitur, aliquem esse fęlicem, & non percipere se esse fęlicem; non propriè vsurpatur nomen fęlicitatis, sed populariter, pro copia bonorum fortunæ vel naturæ. Addebatur, rem cognoscendam esse priorem cognitione, & seruari posse sine cognitione. Respondeo, id esse verum, quotiescumque ea cognitio non est de ratione rei: at de actione, in qua est posita fœlicitas, secus se habet, ea enim animaduersio est de ratione pfectionis actionis, & summi boni.

Qui Gradus Summi Boni Constantior ac Firmior sit, num pertinens ad Actionem, vel potius pertinens ad Contemplationem. *Cap. XLIII.*

Vmmum hominis bonum firmissimum est & constantissimum omnium bo- B
norum, quæ homini competere possunt: propterea comparatur homo fęlix cum corpore cubo, quod impelli potest, non autem prosterni, semper enim manet erectum: At non adeò firmum & constans est, vt alicui permutationi non sit obnoxium; propterea duo emergunt dubia: vnum est, qui gradus summi boni firmior & constantior sit: alterum verò, num Vir fęlix in miserum, & vice versa, miser in fęlicem verti possit.

Prima dubitatio. Secunda. Quòd bonum morale firmi⁹. De prima difficultate Arist. modò vnam, modò alteram partem approbare videtur: Nam in primo Mora. Nic. cap. 10. fęlicitatem moralem firmiorem videtur asserere, inquit enim. Nulla in re humana tanta inest firmitudo, quanta in iis actionibus, quę ex Virtute prodeunt; nam hæ scientiis ipsis stabiliores, ac diuturniores esse videntur: atq; harum ipsarum vt quæq; plurimi est, ita diutissimè permanet, propterea quòd in eis maximè & assiduè ętatem agunt beati; quę videtur esse causa, cur nulla vnquam obliuione deleātur, &c.

Arist. non videatur sibi constare. Apertissime Arist. actiones morales firmiores esse scientiis affirmat. In decimo autem libro cap. 7. oppositum vr̄ asserere; comparans enim sapientiam & contemplationem cum morali bo- C
no, inquit. Præterea enim contemplatio maximè assidua est; nam res assiduè contemplari, magis quàm quiduis agere possumus: Et post pauca id confirmans inquit: Sapiens dum speculatur, non eget alio; vt verò fungatur munere Virtutum moraliū, alio eget.

Rationes pro vtraque parte. Rationes ēt sunt pro omni parte. Sūmū bonū morale videtur firmius: quia Virtutes morales sunt magis in nostra potestate, assuetudine & more comparantur; & dum nobis se offert occasio, nisi virtutis conditioni aduersemur, non possumus nō agere: Insuper, continenter Vir probus sua probitate vtitur; & nisi extrinsecus operetur, in his saltem perturbationes cōponit, ac ex omni sibi oblata opportunitate honestum elicit. Ex aduerso contemplatio videtur constantior: quoniam magis est eleuata supra fluxum rerum, minus est collocata in manibus fortunę, minus eget muneribus eius, in rebus firmioribus versatur, & ad firmiorem animæ partem pertinet, nēpe ad mentem, supra sensus eleuatam, & ad supera conuersam.

Solutio. De hac difficultate dicendum censeo, hos duos summi boni gradus dupliciter considerari posse: Primò, D
ex parte rei, in qua versantur; ac ita nemini dubium est contemplationem in re firmiore versari, cum versetur in cognitione eorum, quæ semper eodem modo se habent: Secundò considerari possent per relationē ad nos, quibus competunt: & tunc dicendum censeo, vel loquimur de habitu, vel de actione: Si de actione, actio moralis est duplex; interna vna, altera externa: Si loquimur de interna, ea est constantior; quia per moralem virtutem continenter intus parati sumus ad agendum vt decet, dum offertur occasio; at non sic se habet de contemplatione: Si loquimur de externa, de hac verum est quod egemus alio; ac ita minus assiduè valemus agere, quàm contemplari. Per hoc diluitur contradictio in Aristotele. Loquendo etiam de habitu dico; moralem esse firmiorem: primò, ob internas actiones magis assiduas; secundò; quia assuetudine, non disciplina acquiritur; & ob id minus obliuioni subijcitur: tertio, quia est habitus magis necessarius; & homo non potest assequi summum bonum contemplationis, nisi ornatus sit summo bono morali. Ex his patet solutio rationum vtriusque partis.

An

A *An Vir Fœlix valeat euadere Miser; & , vice versa, Miser Fœlix.* *Cap. XLIIII.*

Værebatur, vtrum fœlix possit reddi miser, & vice versa. Qua de re si po-
pulorum voci præbemus fidem, vtique dicendum est, id contingere
posse; cum frequenter Fortuna eos euehat, quos primò depresserat, eosq;
deprimat, quos primò sublimes extulerat: cuius permutationis innume-
ra nobis Roma præbere valet exempla. Idque ratione confirmatur; quia contraria
sunt nata inuicem permutari, & idem contrariorum est capax. Insuper: Si conuerti-
mur ad gradum contemplationis, inspiciemus ignarum ignorantia prauæ affectio-
nes, posse euadere sapientem, & econtra sapientem labi in phrænesim, delirare, om-
niumque obliuisci; quemadmodum ob pestem contigisse Thucydides & Lucretius
cecinerunt. Id ipsum de fęlicitate morali ostendi potest; nam deterius est bono pri-
B uari, quam nunquam id possidere: & propterea miserior esse videtur, qui ex gradu
fęlici in Priami labitur calamitates, quàm qui in easdem labitur ex gradu non fœlici.
Insuper: Cum homo per aduersos fortunæ flatus possit reddi non fœlix, vt in primo
de Moribus conceditur; & qui non est fœlix & mediat, valeat in vtrunque extre-
mum permutari; conspicuum est, quòd etiam miser reddi poterit. Hinc Aristote-
les in postprædicamentis concedit habitus, quanuis cum difficultate & tardè, pos-
se tamen inter se permutari: Plato etiam in Protagora affirmat, Virum bonum pos- Plato.
se reddi prauum, & econtra. Ex aduerso Arist. in primo Moralium Nicomachiorum Arist.
cap. 10. inquit: Quod si ita est, qui beatus sit, miser esse nullo modo potest; non ta
men beatus fit quidem, si in Priami calamitates incidat &c. Insuper addit: Sic neque
talibus fortunæ casibus persunctus, rursus breui tempore fieri poterit Beatus; sed si
fiet, longo & iusto temporis interuallo fier, magnarum & honestarum rerum interea
compos effectus, &c. Censet igitur Arist. beatum posse quidem reddi non beatum,
miserum verò nequaquam, ac econtra, Virum fœlicitate priuatum posse illam recupe
C rare. Soluens dicendũ censeo, hominẽ medium ad vtranq; partem paratũ, posse vtrã- Solutio.
que recipere, at contractum habitum permutare difficillimum esse: Permutatio au
tem vel debet fieri virtute diuina, vel humana: De diuina; per quam Paulus ex per
secutore redditus est miles domini & vas electionis, aliique multi peccatores viri san
cti euaserunt; ego non loquor, nec de ea est dubitatio. Ambigimus de mutatione hu
manis viribus facta, & de fęlicitate præsentis vitæ a Peripateticis explicata. De qua Solutio dif
loquens dico, fęlicitatem esse duplicem; popularem vnam; alteram magis propriè ficultatis.
sumptam. & in præcedentibus declaratam: Si de Vulgari loquimur, quæ in fortu-
næ gradibus est collocata; non est dubium, hominẽ modo per fortunam euehi, mo-
dò deprimi; cuius rei innumera extant tragica exempla, & de ea non ambigimus:
At si loquimur de fœlicitate Peripateticorum; dicendum censeo, eam ex extremo
in extremum commutationem fieri non posse, & nullo exemplo id contigisse cogno-
scimus. Et primo de fœlicitate in contemplatione posita id satis constat: Non enim
D homo sapiens, cui omnia (vt homini licet) sint aperta, adeò mutari potest, vt con
trario habitu deformetur: ægritudines obliuionem pariunt, at non inducunt habi-
tum deprauatæ ignorantiæ: Similiter dum contractus est habitus deprauatæ igno-
rantiæ, non potest deleri, & sapientiæ habitus induci; qui etiam in animo rectè affe
cto cum difficultate formatur: Et præsertim; quia adultorum, & senum ignorantia
firmissima est. Ideo dixit D. Hieronymus, difficile esse senum mutare sententiam: nã D. Hiero-
opinionem, quam susceperunt, aut nunquam, aut omnium ęgerrimè deserunt; il- nymus.
lamque eò pertinacius defendunt, ne vulgo indoctiores & leues videantur. Idipsum
de fęlicitate morali dicendum est: & præsertim, quia ostensum est eam esse firmio-
rem. Contingere profectò potest, vt fęlix priuetur fortunæ muneribus: sed vt eua-
dat vitiosus, & adeò insipiat, vt habitum vitiorum induat; nec excogitare quidem
valemus: non enim Prudentia & Virtutes, tam leues tamque imbecillæ sunt, vt in
contrarium habitum verti possint; adeò vt, quod primo vir ille fęlix iudicauit bonum
& honestum, mox malum & turpe censeat. Ex his patet resolutio difficultatis. Vnũ tñ
explicandum superest, quid nempe sit difficilius, num virum fęlicem ex verę fælici-

Altera dubitatio.

Quid difficilius, nũ exuere habitũ summi boni, vel illum summi mali.

tatis ornamentum, vel virum miserum reddi non miserum: nam pro omni parte extant rationes. Quod sit difficilius virum fœlicem euadere non fœlicem, ostenditur; nam fœlicitas est bonum omnium humanorum bonorum maxime firmũ: Præterea, possessor eius summopere nititur id seruare, miser econtra nititur pro facultate a miseria liberari. Ex aduerso, quòd difficilius sit miserum reddi non miserum, ostenditur: Quia difficilius est ascendere, quàm labi: Insuper Aristoteles in 2. phy. cont. 56. de prospera fortuna dixit, quòd incerta, & inconstans sit; quia incõstantior est, quàm aduersa: Preterea Plato in Protagora explicans sententiam Simonidis dixit; Res autem ita se habet, vt fieri bonum possibile sit, difficile tamen; perdurare autem bonũ, penitus impossibile. Soluens dubitationem dico: Vel difficultas consideratur ex parte conditionis rei permutandæ; vel ex parte nostri, in quibus, & per quos debet fieri permutatio: Si consideratur ex parte conditionis rei permutandæ, quia malum est latius, nobis per sensus familiarius, viaque ad illud multiplicior & facilior, ideo hac consideratione facilius est labi, difficilius eleuari: ex parte autem nostri secus se habet; facilius enim esse videtur, vt miser a miseria liberetur. Ratio est: quia nemo est adeò deprauatus, qui in parte non sit conscius sui erroris; nemo est adeò vitiis inquinatus, qui non persentiat detrimenta, quibus per vitia afficitur, & propterea aliqua ex parte non appetat liberari a vitio: homo enim vitiosus nec sibi, nec aliis est amicus, nil enim in se habet, quod amari debeat; & propterea suæ conditionis non contentus, semper conqueritur, semper mutationem expetit: Econtra autem se habet de viro probo & fęlici: qui cum sit sua sorte contentus, nil aliud quærit, nisi suæ sortis conseruationem; & ideo minor ratione eius est nata fieri permutatio. His accedit; quòd vitæ progressus, & senium, conducunt mutationi in melius: tunc enim homines minus ad voluptatem, malorum escam, redduntur procliues; adeò vt senes, nisi vitium deserant, deserantur ab eo. Ex his constat resolutio difficultatis, & dilutio rationum vtriusque partis.

Solutio.

A

B

An gradus vnus Summi Boni valeat sine reliquo Seruari. *Cap. XLV.*

C

DVO constituti sunt gradus summi boni, vnus ad actionem, alter ad contemplationem pertinens: de quibus hoc consideratione dignum occurrit, an vnus seorsum ab altero seruari possit: Quòd ciuile bonum seruari valeat sine bono contemplationis, ostenditur Primo: quia est gradus Prior, ordinatus ad alterum; gradus origine prior valet sine posteriore seruari. Quod Patet inductione: nam in Reipub. administratione innumeri reperti sunt viri Magnifici, viri Prudentes, Senatores Integerrimi; in quibus nil desiderari posse videtur, quod ad virum ciuilem pertineat: qui tamen contemplationi nunquam nauarunt operam, sed solo rerum vsu, congruenteque assuetudine tales euaserunt. Confirmatur; quia contemplatio, & actio distrahunt animum ad opposita: contemplatio eleuat ad diuina, actio ad humana conuertit; & propterea potius se mutuò impediunt, quàm perficiant. Vice versa gradum contemplationis posse a ciuili seiungi ostenditur: Nam in primo libro de Repub. vir in solitudine collocatus, contemplationi incumbens, Deus dicitur, at in solitudine non fruitur ciuili bono: Insuper in sexto Moralium Nicom. cap. 7. Anaxagoras, Thales, & similes Philosophi, Sapientes quidem, at non Prudentes dicti sunt. Similiter Plato frequenter asserit, virum contemplationi incumbentem minimè esse aptum ad actiones ciuiles, & in eis se irrisione dignum patefacere: & iure; nam ciuilia negligit, eisque non est assuetus. Auerroes etiam in proęmio lib. Physicorum patefecit posse contingere, vt aliquis sit sapiens, & malus; & iure: nam (vt in primo Rhetoricorum ostenditur) sola uirtute morali non valemus malè uti, sapientia autem male uti ualemus: & propterea idem potest esse sapiẽs, & vitiosus. Diluens difficultatem dico: Si loquimur de summo bono hominis hãc uitam uiuentis, cõsideratione Theologorum, ut ordinatur ad proximum & futurum bonum, asserendum est; summum bonum morale posse seruari sine contemplatione ex habitu scientiarum prodeunte, at non econtra: Si autem loquimur de summo bono

Ciuile bonum seruari sine contemplatione.

Contẽplationem seruari sine bono ciuili.

D

Aristoteles.

Plato.

Auerroes.

Solutio difficultatis.

no

A no Peripateticorum, unus gradus fine altero exactè feruari & cõfiftere nequit. Bonũ morale fine contemplatione non poteft effe perfectũ : quia Prudentia & Moralis virtus a Sapientia recipit principia, & fine ea firma & conftans effe non valet : Infuper non valet ciuilis cuncta rectè difponere, leges condere, & de illis rectè iudicare ; nifi conditiones rerum, dignitatem earum, merita, hominifque perfectionem exactè cognofcat ; quod fine fapientia affequi non valet. Altera ex parte, Gradus fummi boni in contemplatione pofiti neceffariò expofcit gradum moralem, vt Porphyrius in libro primo de Abftinentia ab efu earnium patefecit : idque neceffarium eft Primo, vt rectè habitu contemplationis vtamur. Secundò, ratione purgationis; nam (vt in 7. Phyfic. contex. 20. afferit Ariftoteles.) Qui fcientias vult affequi, perturbationes animi componere tenetur : quod etiam in fexto dialogo de Repub. cumulatiffimè Plato patefecit. Tertiò, ratione perfectionis actionis : vir enim intemperatus, vel ambitiofus, vel auarus, nunquam perfectè in contemplatione verfabitur ; fed continenter a varijs perturbationibus diftrahetur. Quartò, ratione gaudij fummum bonum comi-

Fęlicita, ciuilis nõ eft perfecta fine cõtemplatione, nec vice verfa.

Porphyrius.

Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

B tantis : Vir enim vitiofus minimè (dum fungitur munere contemplationis) gaudebit quantum, quando, & quomodo oportet. Quintò, ob fructus, & figna : congruens enim animi compofitio eft fructus contemplationis, & fignum habitus rectè formati. accedit, quòd (vt inquit Ariftoteles in 3. Moralium Nicom. cap. 1.) omnis vitiofus eft ignarus : quare fapiens, vt fapiens, non valet effe vitiofus. Iure itaque Ariftoteles in 7. de Repub. cap. 3. inquit : Vix Deus ipfe rectè fe haberet, & Mundus totus ; fi, præter proprias actiones fuas, nullis externis actionibus fungerentur. Colligamus itaq; gradum vnum fummi boni fine altero confiftere non poffe : & ratio eft ; quia fummũ bonum expofcit virtutem perfectam ; at nec Prudentia fine Sapientia, nec Sapientia fine Prudentia omni ex parte perfecta eft. Contingere tamen poteft, vt homo vnus magis vni gradui, alter alteri fit addictus : idque oritur, vel ex facilitate fuæ naturæ, vel ex uarijs opportunitatibus, inftrumentis, & affuetudinibus. Et facta comparatione inter duos fummi boni gradus, magis gradus moralis feruari poteft (imperfectè tamen) fine contemplatione, quàm econtra; compofitio enim morum eft magis neceffaria. Ideo Ariftoteles in 7. de Repub. cap. 15. inquit, primò componendum effe appetitum, mox rationem. Rationes aduerfæ per ea, quæ dicta funt, facilè diluuntur. Often-

Quinta.

Sexta.

Diluuntur aduerfę rationes.

C debatur gradum moralem poffe confiftere fine altero, quia eft origine prior. Refpõdeo, illum effe priorem origine quoad effe imperfectum, at quoad eius poftremam perfectionem effe pofteriorem ; quoniam principia & conftantiam recipit a contemplatione, vt dixi. Confirmabatur exemplo multorum ciuium. Refpondeo, eos effe morales fine poftrema perfectione ; effe morales modo quodam Practico, non Theorico ; & propterea non perfectè in primo fummi boni gradu effe collocatos. Addebatur tertiò, eos gradus animum ad oppofita diftrahere. Refpondeo, ea non effe verè oppofita, fed fubordinata : Ciuilis purgat, & parat pro contemplatione ; Contemplatio dat principia, & perfectionem ciuili : adeò vt diftincta ratione mutuò fe perficiant, & vnum fit prius altero ; & poteft homo diftincto tempore vtrique nauare operam, & vni magis quàm alteri effe addictus, ac infuper fimul fungi munere vtriufq; : dum enim vir probus fpeculatur, fimul paratus eft (quando oportuerit) fungi mune-

D ribus aliarum virtutum; ac fimul fungitur munere Temperantiæ, Fortitudinis, Manfuetudinis, & Contemplationis : immo, dum contemplatur, fe parat ad actionem, cõtemplatur enim diuina, vt ad eorum imitationem componat humana. Pro parte aduerfa oftendebatur, contemplationis gradum feruari fine reliquo ; quia in folitudine incumbens contemplationi non agit. Refpondeo, falfum effe quòd non agat : primò, non morabitur in folitudine ; nifi iudicet melius fibi effe folitariam ducere vitam, quàm ciuilem : & eam viuens vitam, operatur per temperantiam, per magnanimitatem, & per fimiles virtutes ; vt confpicuum eft. At erat inftantia de Thalete, Anaxagora, & fimilibus ; qui fuere fapientes, non prudentes. Hanc difficultatem in præcedẽtibus diffolui : Nunc breuibus repeto, eos fuiffe fapientes, & prudentes vera Prudentia, per quam, neglectis vilioribus, fola diuina & preciofa magnifaciebant, & hæc prudentia eft illa, quæ fummum bonum perficit : non autem erant Prudentes Prudentia populari, quæ verfatur in cura bonorum vtilium. Infuper, non erant prudentes pro vfu ciuilium adminiftrationum, vt neque etiam Diogenes, & Stoici, qui de folo mo-

rali

rali bono fuere soliciti, & propterea inepti erant ad propria quędam officia Reipublicæ: at (vt dixi) non est hæc ea Prudentia, quæ gradum primum summi boni constituit, & necessaria est pro secundo & supremo gradu. Addebatur postremò, ex sententia Auerrois Sapientiam cum prauitate posse iungi. Respondeo: Sapientia perfecta & absoluta (vt docuit Plato in sexto de Repub.) seruari non potest, nisi in animo purgato & rectè affecto, in quo parit summum bonum: at in animo perperam affecto solum obscurè & imperfectè reperiri potest; & ideo in eo non parier fructum summi boni, quod nil nisi perfectum exposcit. Potest homo esse solers, acutus, argutus disputator, philologus, multa intelligere; at non verè esse Sapiens, nisi animo bene valeat: Ideo illi, de quibus loquebatur Auerroes; potius erant Philologi, quam Philosophi; potius Sophistæ, quàm Sapientes: non enim vt decet speculatur, qui cuncta non redigit in Deum, & cum Deo non conformatur; quod viro improbo competere non potest. A

Comparatio Summi Boni Theologorum cum eo, quod explicatum fuit ab Aristotele. *Cap. XLVI.* B

REctum (communi hominum consensione) est Medium, Regula, & Mensura omnium obliquitatum: Propterea, cum summum bonum solis Theologis munere diuinæ reuelationis exactè sit notum, cum eo comparari debent cæterorum sententiæ; & eatenus approbandæ sunt, quatenus cum eo consentiunt. Summum bonum a Peripateticis explicatum, considerari potest consideratione quadam communi, & propria. Consideratum quo ad communia, nempe vt est actio ex perfecta virtute prodiens, profectò magnifieri & approbari debet: nam proculdubio, dum hanc vitam viuimus, nil in nostra facultate reperitur, quod sit præclarius, nobisque salutarius actione proba: in hac omnem nostram curam & diligentiam collocare, huc omnes virium nostrarum neruos dirigere ac intendere tenemur. At si deinde quoad nonnulla propria consideretur, magna eget ea opinio emendatione & directione. Dum enim primò ea actio proba consideratur, vt finis vltimus ad alium finem non ordinatus; emendari profectò debet: eatenus enim ea actio approbanda, magnique facienda est, quatenus alteri fini conducit vltimo & præstãtissimo. Insuper: cum huiusmodi summum bonum ex Virtute prodeat; Virtus autem in medio sit collocata, quod decernitur & constituitur per Prudentiã, cum relatione ad finem vltimum: propterea; quia finis a Peripatetico non in futura, sed in hac vita constituitur; cogitur de medio frequenter minus rectè sentire, & id iudicare medium, quod re vera non est: Quare per rectam vltimi finis cognitionẽ emendari debet omnis obliquitas, quæ in medio a Peripatetico constituto repetitur. C

Quid recti dicant Peripatetici.

Quæ sint corrigenda.

Primo emẽdari debet ratione finis

Secunda. rõne mediorum.

Ex his oritur, quòd: quamuis summum bonum a Peripatetico excogitatum, exposcat ætatem & vitam perfectam, nec valeat pueris, seruis, fœminæ, & pauperibus competere: summum bonum rectè sumptum, nec eas exposcit conditiones, & omni ætati & gradui hominum aliqua ratione valet conuenire. Demum; id summum bonum, quod a Peripatetico explicatur, non extenditur ad corpus, nec munus aliquod corpori impartitur: Summum autem bonum solidum & sincerum, quãuis in hac vita potius aduersetur corpori quàm prosit, in futura tamen corpori quoque salutare est: per illud enim redditur corpus immune a perpessione; redditur tenue & purum, adeò vt possit per alia corpora meare; redditur aptissimum ad motum, adeò vt sine auxilio pedum ad sublimia valeat eleuari; demum redditur perspicuũ, & lucidum. His accedit: quòd summum bonum a Peripaterico explicatum, non est proprium Dei munus, sed fructus censeri debet Philosophię; ac homini per naturam competere natum est munere studii, curæ, diligentiæ, & laborum suorum: Cum ex aduerso vera Fęlicitas exposcat Gratiam gratum facientem; sit munus Dei, nobis tributum, non tamen sine nobis. Dum hoc summum Peripatericorum bonum ita directum reformatumque fuerit, verè poterimus dicere: quòd non amplius vmbra, sed vera essentia, non inane aliquid, sed solidum, non tenebræ, sed lumen erit: & vere iudicabimus eas tres affectiones in eo connecti, quæ (vt inquit Arist. in primo D

Tertio ratione connexorum.

Summum bonũ Peripateticum conducit corpori.

magno-

A magnorum Moralium, necnon in primo Nicomachiorum) perperam Deliaco carmine fecernebantur. Nam in Infula Delo, Templo Apollinis infcriptum legebatur: Pulcherrimum eft id, quod maximè eft iuftum; Optimum eft bene valere, Iucũdiffimum vero affequi, quod quifque expetit &c. Quibus Carminibus Pulcherrimum, Optimum, & Iucundiffimum fubiecto fecernebantur; cum tamen fecreta non fint, fed eidem conueniant, nempe fęlicitati: in ea namque fola ea tria in gradu fupremo confpirant. Pro quorum explicatione tria declaranda occurtunt: primò, quomodo inuicem fe habeant ea tria: fecundò, vtrum fubiecto fecernantur: tertiò, quomodo fœlicitati competant. De quibus expeditè loquens dico; confiderari primo bonum, tanquam Solem, Fontem, & Principium; ex quo fecundò manat pulchrum, tanquam fplendor, riuus, & medium; confurgit tertio fuaue, quafi fructus: Dum confideratur vt bonum, parit admirationem; vt pulchrum, parit Amorem; vt fuaue, defideria explet: vt Pulchrum, refpondet Menti; vt fuaue, Voluntati; vt bonum, vtrique. Cum pateat, quomodo inuicem fe habeant; quæritur, num fubiecto fecernantur: qua de re Ariftoteles fibi non videtur conftare. Nam in primo Ma-
B gnorum Moralium, & lucidius in primo Eudemiorum inquit, fubiecto non fecerni; & propterea Epigramma Templo Apollinis infcriptum damnat, quo ea fubiecto fecerni afferebatur. Plato etiam in Alcibiade primo, omne turpe, qua turpe, effe malum; & omne pulchrum, qua pulchrum, effe bonum affirmat: & iure profectò; nam pulchri principium bonum eft: ita etiam ex vtriufque Philofophi fententia nil re vera, fuique natura eft fuaue, quod non fit bonum. Ex aduerfo Ariftoteles 13. Metaphyficæ cap. 3. pulchrum & bonum etiam fubiecto differre affirmat, inquit enim: Pulchrum & Bonum differunt, bonum enim in actione eft, pulchrum verò etiam in immobilibus reperitur, Pulchri nanque principales fpecies funt, ordo, commenfuratio, & definitum, &c. Sic itaque Philofophus pulchrum feruari fine bono affirmat; & in mathematicis reperiri ait pulchrum, non bonum: Ratio eft; quia bonum feruat rationem finis, finis expofcit actionem & motum, a quibus abftrahit Mathematicus. Pro folutione apparentis contradictionis dico: Ea tria, vel fumuntur cum excellentia & fuprema perfectione, vel fumuntur latius pro quauis forma eorum: Si latè &
C cum diminutione vfurpantur, poffunt re & fubiecto feiungi: At fi fumuntur pro eorum exacta perfectione, profectò fola ratione, non fubiecto fecernuntur; & hac confideratione in his mortalibus foli fęlicitati conueniunt, ea nanque fola apud nos optima, pulcherrima, & iucundiffima eft: Ideo rectè Ariftoteles illud Epigramma damnauit; nam in eo cum fuperlatiuo profetuntur, optimum, pulcherrimum, & iucundiffimum; quæ cum fuperlatiuo fumpta, minimè fecerni dicuntur. Propterea errant nonnulli interpretes, vt Lambinus, & alij; qui Latinum reddentes illud Epigrãma, fuperlatiuis non vtuntur: nam confonantiæ nominum incumbentes, fentẽtiam euertunt, ac falfam reddunt. At perpendamus, quomodo ea tria fęlicitati congruãt. Primò ea optima eft, cum fit fummum bonum, & finis poftremus eorum, quæ in noftra facultate pofita funt, infuper eft optima, munere obiecti, qui Deus eft. Secundò eft pulcherrima, pulchritudine quidem non ad corpus, fed ad animum pertinente, fola enim virtus, & proba actio, formofum reddunt animum: Nam fi pulchritudo ex
D partium ratione, proportioneque confurgit, hæc fęlicitati conueniunt; cum includat miram quandam confenfionem, ordinem, obedientiam, moderationem, proportionemque partium, perturbationum, & actionum animi: Si etiam Pulchritudo eft fplẽdor ex fimplici & præftanti forma confurgens; nulla in humanis eft forma virtute, probaque actione illuftrior: Infuper fi Pulchritudo ex bono pendet, bonique fplendor eft, huiufmodi funt functiones muneris virtutis; quæ, tanquam ex Sole radij, ex virtute prodeuntes, vitam hominis, familias, Rempub. & vniuerfum hunc orbẽ fplendidiffime illuftrant. Sententia fuit Ciceronis; quòd fi virtus oculis corporis infpiceretur, admirabiles in nobis procrearet affectus. Similem fententiam protulit Seneca Epiftola 116. inquiens: Non eft ornamentum virile concinnitas; Si nobis boni viri liceret animum infpicere, o quàm pulchram faciem, quàm fanctam, quàm magnificè, lucidèque fulgentem eam intueremur. At cur opus eft, vt corporeis oculis infpiciatur? cum infpici valeat oculo mentis, præftantiore mille oculis corporis: & propterea in eo, qui mentis acie non eft captus, affectus parit; nedum admirabiles, ve-

rùm

Quomodo optimum, pulcherrimum, & iucũdiffimũ, fe habeant ad fummũ bonum.

An fubiecto fecernantur.

Ariftoteles non videtur fibi cõftare.

Plato.

Ex aduerfo.

Solutio difficultatis.

Error quorundam interpretum.

Summum bonũ quomodo optimum.

Quomodo pulcherrimum.

Quantopere iucunditatem. rum qui nec explicari nec mente quidem concipi queant. Tertiò iucundissima est fœ A licitas: cum enim sit bonum ex se satis, in eaque reperiatur, quicquid a nobis expeti possit, iure animus ob eam incomparabili gaudio perfunditur, & in ea cumulatissimè requiescit. Demum: quia bonum triplex est, honestum, vtile, & delectabile; fœlicitas vt optima, honesta est; vt pulcherrima, animos ad se alliciens, vtilis est, vt iucundissima, veram & sinceram delectationem præbet, omneque desiderium viri pro bi explet.

De Miseria, siue Summo Hominis Malo. Cap. XLVII.

Quid sit agendū de miseria. Reprehendebat Aristot. in secundo de Anima Veteres Philosophos, quia de scientia disseruerunt, de ignorantia verò nullum fecere verbum; quæ tamen nobis familiarissima est, & plurimum temporis nobiscum moratur: At longè magis nos damnandi essemus, fide summo bono loquentes, miseriam & calamitatem silentio præteriremus, cum nobis sit familiarior, ac in B eam frequenter labamur præcipites: Immo (vt Homerus 19. Iliadis asserit, & confir Homerus. mat Plato in Conuiuio) Ate, idest calamitatis Dea, mollis est, mollesque pedes habet; & nunquam pauimenta calcat, sed per capita hominum incedit: Verba Homeri hæc sunt.

Antiqua Iouis filia, Ate, quæ omnes lædit;
Perniciosa, cuius molles sunt pedes: non enim per pauimenta
Ambulat, sed per virorum capita incedit, Lædens eos; &c.

Quid miseriæ nomine denotatur. Iure igitur de humana miseria tenemur differere. Miseriæ, & calamitatis nomine eā intelligi volo, quæ fœlicitati opponitur: & cum simus loquuti de summo bono, non futuræ, sed præsentis vitæ; similiter de sola miseria præsentis vitæ tenemur verba facere. Miseriam dari, humanoque generi familiarissimam esse, multi experiuntur, Miseria dari constat. apertoque ore fatentur: quid autem ea sit, facile constare potest ex summi boni de- Quid sit miseria. claratione, contrariorum enim eadem est disciplina. Iam declaratum est fœlicitatem C non esse positam in bonis fortunæ, vel naturæ; propterea miseria & calamitas ei opposita, non in aduersa fortuna, neque in aduersa valetudine locum habet. Si quis enim strenuè cum Fortuna dimicet, & aduersam valetudinem patienter ferat; fœlicis potius, quàm infœlicis conditiones seruabit. Cum itaque fœlicitas sit bonum animi, sit actio proba ex perfecta virtute prodiens in vita perfecta, Miseria ei contraria, cen seri debet actio improba ex perfecto vitio prodiens in ætate perfecta. Hoc affirma- Aristoteles uit Aristoteles primo Moralium Nicomachiorum cap. x. inquiens, actiones virtutis esse Beatitudinis dominas, contrarii verò dominas esse contrarias actiones: Et lib. 9. cap. 4. asseruit, improbum vehementer esse miserum, & nec alijs nec sibi esse amicū; Plato. nil enim in se habet amabile. Plato etiam 9. de Repub. hanc veritatem confirmans rectè dixit, hominem illum debere censeri miserrimum, qui maximè est iniquus. In- Duplex miseria. super: vt duplex est fœlicitas, ciuilis vna, altera in contemplatione posita; ita duplex est infœlicitas, vna ex vitio, altera ex perfecta ignoratione prodiens: quæ perfecta ignorantia, non negationis est, qualis est ea puerorum, sed deprauatæ affectionis: D & quemadmodum contemplationis fœlicitas per sapientiam nos eleuat ad Deum, ac Dei gloriam nobis patefacit, ita hæc ignorantia prauæ affectionis, quæ miseros nos reddit, ea præsertim est, per quam de Deo perperam sentimus, quod vniuersæ nostræ deprauationis est Principium. Insuper, vt ex duplici gradu fœlicitatis absolutissima consurgebat fœlicitas, ita ex duplici gradu miseriæ miseria consurgit deterrima & Thebanorum Sapientes. infestissima. Thebanorum Sapientes satis accommodata metaphora ignorantiæ con ditionem patefecerunt; Finxerunt Sphingem præferentem ignorantiam, cum qua hac lege dimicaturi erant homines, vt, nisi eam diluerent, ab ea perderentur, præcipitesque darentur. Vitij vero imaginem viri eruditi formarunt, manu vna ensem, altera coronam gestantem: vt qui vitium superarent, corona honestarentur; qui ei Quatuor peruertent hominem. succumberent, ense vsque ad intima cordis transfigerentur. Hæc indicant, ex ignorantia & vitio humanam Miseriam prodire. Cum igitur quatuor ea sint, quæ homini summopere sint aduersa; Incontinentia, Vitium, Feritas, & Ignorantia nitendum

pro

A pro facultate est; non vt euadamus diuites, non vt incommoda naturæ vitemus, sed
vt Herculem imitati, armati Continentia, Virtute ciuili, Heroica, & Sapientia, ea
quasi monstra prosternamus; & eas animi pestes, deformitates, & impotentias, lon-
gè a nobis repellamus: animo meditantes sententiam illam a Platone in Minoe pro-
latam, Sacratissimum omnium esse virum probum, prophanissimum verò improbū:
Vir enim prauus, ratione vitii & deprauationis, magis a Deo distat, quàm Iumentū
& fera: hæc enim per solam negationem a Deo recedunt; non per contrarium habi
tum, & aduersam animi constitutionem, per quam ab eo recedit deprauatus homo.

Vir prauus ratione morum magis distat a Deo, quā fera.

Quodnam sit Vitium Perfectum, ex quo prodit Miseria Hominis. Cap. XLVIII.

Vemadmodum Virtutis Gradus, & Genera, varia sunt; ita quoque multa
B esse vitiorum genera necesse est: Quatuor statuebantur Virtutum princi-
pes gradus, vnus Naturæ, secundus Morum, tertius Rationis, postremus
Diuinæ Virtutis: Quatuor similiter statui debent gradus Vitiorum: Mon
stra & Aegritudines, sunt Vitia Naturæ, Auaritia & Intemperātia, Vitia Morū, Insci
tia & Imprudentia, Vitia rōnis demū recessus a Religione, Pietate, & Charitate, sunt
vitia cū diuina cōditione pugnātia. Omne vitiū vt vitiū, est recessus a lege, ab ordi-
ne, a recto, a perfectione, & ab eo quod absolutè & verè est: At nos de vitio Naturæ,
& de eo, qđ cū diuina virtute pugnat, nō tenemur verba facere, non.n. aduersantur
ei summo bono, de quo sumus locuti: Ignorantia ēt, cū ex se satis sit conspicua, præ
tercunda est: & de solo vitio morali, quod multiplex est, vt nostro instituto inseruit,
est agēdū. Virtus est habitus perficiēs id cuius est Virtus, & operā eius; similiter vitiū
est habitus deprauans id cuius est vitium, & eius operam: Virtus in medio est posi-
ta; Vitium a medio declinat. Medium a virtute seruandum, dupliciter potest statui
& definiri: vel exquisitissimè, & hoc fit per decem præcepta & leges Domini, quas
qui deserit, in vitium labitur, & reus mortis euadit: uel id fit per hominis Pruden-
tiam, & rectam eius rationem, naturæ & conditioni rerum consentaneam: Philoso-
C phi primam medii circunscriptionem non inspicientes, alteram sunt secuti, quæ in
hominis facultate & viribus est posita: Erit itaque morale vitium habitus appetitio-
nis sensuum, cum prælectione iunctus, in nimium vel parum declinans. Et quoniam
in Rebuspub. tale medium lege definitur; & in sola Repub. rectè instituta rectè decer
nitur, in aliis perperam: ideo euenire potest vt id, quod per relationem ad perperam
formatas leges est vitium, absolutè sit Virtus; & econtra, vt Virtus sit Vitium. Insu-
per: quemadmodum moralis Virtus duplex est, vna vniuersa, altera in parte sum-
pta; & vniuersa dicebatur Virtus perfecta: ita etiam vitium est duplex, vniuersum,
& in parte; Vitium in parte est, vt Auaritia, Intemperantia, & similia; Vitium vniuer
sum vniuersæ virtuti est contrarium, & nuncupatur Vitium perfectum, ex quo mise-
ria manat. At dubium est, num dari possit Vitium vniuersum; apparet enim id mini
mè posse contingere; Nam Virtus vniuersa dari potest, quia partes eius inter se non
D pugnant; sed mira harmonia, miraque consensione iunctæ sunt, & mutuò se perfi-
ciunt: Vitia secus se habent, ea nanque nedum explodunt Virtutem, sed inter se etiā
acerrimè pugnant, seque mutuò destruunt & euertunt: Timiditas cum Audacia,
Auaritia cum Prodigalitate, seruari non potest; & propterea non videtur posse dari
Vitium vniuersum, Vitiumq; perfectum. Ideo Aristoteles 4 Moralium Nicomachio-
rum dixit, non posse in eodem reperiri vitium quoad omnes conditiones virtutis;
nam malum etiam seipsum perdit. Confirmatur: quia vitium vt vitium est malum,
malum vt malum est non ens, & propterea sine fundamento boni consistere nequit.
Ideo dixit Auerroes in 2. Posteriorum. 28. Aegritudo non potest corpori competere
sine aliqua sanitate, qua tanquam fundamento nitatur: Plotinus En. 3. lib. 2. cap. 5.
asserit, Omnino verò malum existimare debemus boni defectum: Et magnus Dio-
nysius in libro de diuinis nominibus enunciauit; Malum esse priuationem, defectū,
infirmitatem, inconcinnitatem, errorem, incommensurationem; Destitutum scopo,
pulchritudine, vita, intellectu, ratione, perfectione, fundamento, causa, interminatū,
sterile,

Quatuor gradus virtutum.

Quatuor gradus vitiorum.

Omne vitium est recessus a lege.

De quo vitio sit agendum.

Definitio vitij.

An dari possit vitium vniuersum.

Dionysius.

sterile, iners, imbecillum, confusum, dissimile, infinitum, tenebricosum, essentia carens; nullo modo, nusquam, & nihil existens: Quare in vniuerso non potest dari summũ malum nil boni includens, vt datur summum bonum ab omni malo secretum. A

Malum duplex.

Quomodo itaque dictum est miseriam a perfecto vitio manare? Vt difficultati satisfaciam, accipio primò Malum esse duplex; vnum Metaphysicum; alterum Morale, vel Physicum. Primum absolutè non est; vt inane, infinitum actu, & similia. Alterũ verò adhuc dupliciter considerari potest: Primò absolutè, vt est qualitas vel operatio aliqua; & hac consideratione est aliquid; & quatenus est, dicitur bonum. Secun-

Quomodo malum non sit.

do consideratur, vt est recessus a lege, a medio, a recto, a commensuratione, & demũ ab eo quod bonum est, & hac consideratione dicitur simul non ens, & malum, recessus enim est destructio, & non ens. Hoc patet exemplo febris: nam calor eius, vt qualitas, est ens & bona, vt recessus a temperamento, est destructio, non ens, & malum: quod, vt non ens & malum, a nullo optatur, si autem optatur, solùm ei competit, vt

Epictetus.

ens & bonum est. Propterea rectè in Enchiridio dixit Epictetus Stoicus: Quemadmodum sagittariis non ideo signum figitur, vt non attingatur; ita neque mali natura in mundo producitur. B Malum itaque vt malum, non est: at cum non sit, est huius conditionis; vt semper dicatur assistere, nitique bono; vt dixit Auerroes in 2. Post. & affirmauit Simplicius in Epictetum capite 51. Et huiusmodi est vitium, & miseria. Ex his patet, quomodo vitium reperiatur, ac simul non sit; superest videndum, quo-

Quomodo vitium sit perfectum.

Modus primus.

modo dici possit perfectum: quod ei competit duplici consideratione. Primò, quatenus est habitus: vt enim virtus omnis, dum habitu firmata est, in suo genere dicitur perfecta, ac per eam Vir probus denominatur; ita singula vitia habitu confirmata, dicuntur perfecta, ac per ea homo dicitur improbus: in qua significatione Aristoteles in calce quinti Nicomachiorum ait, dari vitia perfecta, & imperfecta; at hoc minus

Modus alter.

ad rem facit. Ideo secũdò vitium dicitur vniuersum & perfectum, oppositum vniuersæ & perfectæ virtuti, quatenus vitia omnia iũcta quodam modo & complicata sunt: quod quomodo contingat, considerandum vitia esse huius conditionis; vt simul &

Vitia maximè iuncta & maxime seiũcta.

maxime inter se pugnare dicantur. Inter se pugnant, quatenus sunt duo extrema maximè distantia; vt Prodigalitas, & Auaritia: Iuncta autem sunt tripliciter; primò per C principium, secundò per medium, tertiò per finem. Per principium: quia; vt Prudentia est principium virtutum omnium, cunctarumq́ue semina includit; ita Imprudentia vitiorum: omnis enim vitiosus est Imprudens. Secundò per medium sunt iuncta;

Vitia tripliciter iũcta.

quia omne vitium est recessus a medio, euersio medii, obliquitas, & inobedientia. Demum nectuntur fine: Vt enim virtus omnis ducit ad honestum, & summum bonum; ita vitium omne peruertit Naturam, aduersatur honesto, & parit summum malum. Hac consideratione dum vitium comparatur cum virtute: vt virtus omnis est forma; & quatenus forma, est continens, & modo quodam exuperatio (vt constat ex primo Physic. cont. 49. & 55.) ita vitium omne est defectio, diminutio, & priuatio. Sic itaque vitia connexa sunt, & qui in vno delinquit, omniũ præsumitur reus per quod uis enim vitium euertitur virtus; & charitas, commune ligamentum ac spiritus, extinguitur. Ex his constat, quomodo detur vitium vniuersum, quod vniuersę virtuti opponitur; ac id ipsum dici potest vitium perfectum, & absolutissimum: cum tamen nomen perfecti congruentius virtuti tribuatur; vitium vero absolute sit deformitas, D deprauatio, & imperfectio.

Quomodo Vitio competat Dextrum & Sinistrum, quomodo competat Causa, & cui Animæ parti competat. Cap. XLIX.

PHilon Hebræus, de quo ob ingenii fęlicitatem dictum est (aut Plato Philonizat, aut Philon Platonizat) considerabat in vitiis dextrum, & sinistrum; exuperantiam enim nuncupabat dextrum, defectionem sinistrum, Virtutem autem asserebat esse viam Regiam & mediam: At rectius fortasse alia

Vitiũ omne sinistrũ.

consideratione vitium omne sinistrum, virtus verò dextrum dici meretur, non enim nomen dextri pręstantiam significantis, rectè congruit vitio. Vt itaque virtus est extremum præstantius, Dextra dicitur: dum verò consideramus vniuersam latitudinẽ,

cuius

A cuius extrema sunt recessus, & vitia, ita virtus est media; & adeò media, vt de ea paradoxum illud enunciare valeamus, Medium est plus quàm totum, quàtenus mediū solum vniuersæ latitudini præstat. At cum ostensum sit Vitium, quatenus vitium, esse priuationem & defectionem: iure quæritur, an ei competat causa efficiens. Breuibus dico; ei comperere causam non per se, sed ex euentu; non verè efficientem, sed potius deficientem: Non ei competit efficiens per se, quia non optatur, vt malum, sed sub forma apparentis boni: Eius causa non verè efficiens, sed deficiens; quia malum patrat per impotentiam, & deprauationem eius. Ideo rectè Magnus ille Dionysius Areopagita in libro de Diuinis nominibus dicebat; Vitium carere efficiente, essentia, & fine. Et quemadmodum agens de Virtute patefeci Virtutem Vniuersam esse sui & aliorum rectè compositum Amorem: ita de Vitio dicendum censeo, Vitium omne esse amorem sui & aliorum mensura carentem; qui rectius odium, quàm Amor dici meretur. Vt pateat Natura, & causa Vitii; perpendendi sunt gradus omnes, qui considerantur in actione, partim interna, partim externa, quos alibi explicaui: vt verò instituto nostro inseruit, considerantur hi sex
B gradus. Primò nobis se offert Thesaurus alienus, qui absolutè cognoscitur: Secundò iudicatur, vt bonus nobis, nostræq; vitæ accommodatus: Tertiò consultamus, an illum surripere debeamus: Quarto sententiam enunciamus, esse surripiendum; cui consensum præbemus: Quinto sequitur præelectio: & Demum concurrentia ad externam actionem. Natura vitii præsertim in eo quarto gradu posita est, quatenus sententię assentimus; quæ est euersio recti, auersioque a lege, & nisi impediremur, id præeligeremus, facinusque patraremus: externa autem actio est vltima absolutio Vitij, eiusque confirmatio. At cum declarata sit natura & conditio Vitii; considerandum occurrit, in qua Animæ parte præsertim locum habeat. Qua de re breuibus & lucidè agens, Putandum censeo perinde se habere de Vitio, ac suo loco de Virtute se habere patefeci: Vt itaque Virtus varia consideratione ad varias pertinet facultates, ita Vitium se habet. Potest Vitium quatuor modis considerari: Primò, vt habitus assuetudine comparatus, perturbationem aliquam præposterè formans, habitui Virtutis oppositus; & ita ad appetitum sensuum pertinet: Secundò
C potest considerari ex parte principalis dirigentis ad actionem improbā; & hoc cum sit deprauata voluntas, peruersaq; ratio, hac consideratione ad Voluntatem & Rationem pertinebit: Tertiò potest considerari ex parte instigantium, & nos inuitantium ad vitia; ac ita ad sensus præsertim pertinere putandum est: Demum considerari potest quoad consensum & præelectionem, in quibus præsertim est posita essentia Vitii, & quia hic est consensus practicus, & fit conspirante ratione per sententiam, & appetitu sensuum per amplexionem; ideo hac quarta consideratione pertinet ad conspirationem rationis, & appetitus sensuum: adeo vt modo vario facultates omnes delinquant, & reddantur dignæ pœna.

Medium plus quàm totum.

An Vitio competat causa efficiens.

Vitiū omne est deprauatus Amor.

Sex Grad. in actione cōsiderati.

In qua Animæ parte sit Vitium.

Vitium quadrupliciter cōsideratur.

De Distinctione & Numero Vitiorum. *Cap. L.*

D QVamuis Vitiorum & scelerum infinitus sit numerus, eorum tamen certa quædam & definita sunt capita. Pro quorum inuentione accipiēdum est primò; actiones improbas ab homine fieri posse, vel non spōte, vel sponte: Si non sponte fiant; non indicant hominem improbum, nec prodeūt ex vitio: Si fiunt sponte, hęc sunt duplicia; nonnulla fiunt ira & perturbatione, sine præcurrente consultatione & pręelectione; alia fiunt cum consultatione, & pręelectione. Ex his tribus capitibus tria prodeunt genera improbarum actionum relata ab Aristotele in primo Rhetoricorum, necnon in quinto Moralium Nicomachiorū cap. 8. Improbę enim actiones vel non fiunt sponte, vel fiunt perturbatione aliqua, vel consultatione & pręelectione. Ad primum caput rediguntur errata per ignorationem circunstantiarum; quę ignorantia duplex esse potest; Vel enim est pręter rationem, vt res quę ignoratur ita se habeat, & tunc siquid mali eueniat, dicitur infortunium; veluti siquis lapidem proiiciat in fluuium, & sub aqua Piscator lateat, quem interficiat, dicitur mala fortuna illum interfecisse; id enim fit per concursum externi latentis, quem ibi reperiri pręter rationem est: Vel ea ignorātia non est pręter

Tria Genera improbarū actionum.

Primū genus.

ter rationem, sed fit aliquid inconsideratè, & sine malitia; vt si quis inconsideratè A aquam in viam proiiciat, per quam multi transire consueuerunt, & pertranseũtem, *Secũdum.* quem non viderat, madefaciat. Hoc itaque est primum genus improbæ actionis. Alterum est, dum aliquid fit sine consultatione; vt Ira, vel cupiditate aliqua. *Tertium.* Tertium, dum fit cogitatione, prælectione; & (vt addit Aristoteles quinto Nicomachiorum cap.) contra voluntatem recipientis. Primus error maximè dignus est excusatione, & nonnunquam misericordia; Secundus minus, Tertius minimè: per prima duo genera homo non denominatur Vitiosus & improbus, sed per tertium; patrat enim vitium vitiosè. Vt autem pateat, hoc tertium Genus quotuplex sit, opere pretium est considerare omne Vitii Genus semper aliquid euertere, alicui aduersari, & contra aliquid esse. *Omne Vitium aliqd euertit.* Et quamuis omne Vitii Genus contra se, & contra Deũ, esse dicatur; quia per illud homo se bono priuat, a Deoque recedit: proprietate tamen quadam potest Vitium esse, vel contra se, vel contra priuatum proximum, vel contra Patriam, vel contra Naturam, vel contra Deum: Ex quo prodeunt quinque *Quinque gradus Vitiorum.* gradus Vitiorum, vel minus, vel magis perniciosi; Qui omnes gradus deinde in varia capita distribuuntur. B De quibus capitibus loquens dico: tot esse Vitiorum Genera, *Tot Vitiorum genera, quot Virtutes.* quot sunt genera Mediorum, Mandatorum, Legum, & Virtutum; Vitium enim omne est recessus a medio, quod Lege, Virtute, Mandato, rectaque Ratione decernitur: Ideo, dum cum Theologis Decem Dei præcepta consideramus, inde Peccatorum decem genera manare inspicimus, & ea septem, quæ mortalia peccata nuncupantur, sunt præsertim occasiones recedendi a Lege & mandatis Dei: Dum verò cum Aristotele consideramus numerum Virtutum Moralium, quæ sunt tanquam prima præcepta Moralia; tot Vitiorum genera manare inspicimus, quot sunt morales Virtutes: nam quamuis Virtus in medio duorum Vitiorum sit posita; ea tamen extrema per hoc nectuntur, quòd sunt recessus ab vno medio. Insuper: vt Morales Virtutes in capita quædam redigebantur, & in eis considerabantur Virtutes Ciuiles, & Heroicæ; ita de Vitio ad feritatem quoque extenso se habere putandum est: At cum capita Vitiorum sint definita & certa; modi tamen eorum sunt innumeri, cum modis innumeris valeamus deserere medium: Ideo iure dixit Pythagoras, C

Dubitio. Virtutem definitam esse, Vitium esse infinitum. Verùm dubitare quis posset: Cum regula sit, quot modis dicitur vnum oppositorum, tot dici & alterum, quomodo de *Soluti* Virtute & Vitio secus se habere dictum est? Pro solutione dico duo. Primum est, Regulam esse verã quo ad Genera, & prima capita, non quo ad modos singulos; Ideo Aristoteles in quarto Topicorum loco septimo inquit: Instantia est de sanitate & ægritudine; absolutè enim sanitas ægritudini est contraria; aliqua autem ægritudo, cum sit species ægritudinis, nulli est cõtraria; vt Febris, Lippitudo, & similes. Addo secundò, id esse verum, non quoad rei formã absolutè sumptam, sed saltem quoad distinctam rationem & considerationem; eadem nanque sanitas, distinctis rationibus, distinctis ægritudinibus opponitur: Similiter de Virtute & Vitio se habe-*Vitium cerbero desi-gnum.* re putandum est. Vitium accommodata Metaphora Trifauci Cerbero dicitur simile: præditum enim est tribus quasi faucibus, quibus Vorat se, virtutem, & medium vtriusque: Vorat principium, medium, & finem nostræ perfectionis: Euertit præterita, præsentia, & futura Bona: Labefactat Honestum, Vtile, & verè Iucundum: D Turbat bona Naturæ, Fortunæ, & Animi: peruertit Voluntatem, Cupiditatem, & Rationem: Labefactat Actionem, Prælectionem, & Consultationem: Extenuat Fidem, Spem, & Charitatem: Explodit Religionem, Pietatem, & Sanctitatem. Propterea putandum est Viro vitioso optimum esse dare pœnas delictorũ suorum; adeò vt Malum pœnæ bonum sit, a bonoque prodeat: & vnusquisq; vitio inquinatus eximias ei gratias referre tenetur, a quo corrigitur; &, dum opus fuerit, etiam apud Iudicem accusatur: nam si sanati corpore gratias referunt Medico, longè magis id facere tenentur illi, qui curantur animo; cum de hac sanitate solicitiores esse teneamur. *...ato.* Ideo rectè Plato in Gorgia asserebat, optimum esse viro improbo puniri; Munere enim pœnę purgatur a labe præteriti sceleris, emendatur pro futuro bono: Ideo monebat, nos debere præsertim vti Rhetorica pro accusandis amicis, & cõsanguineis. *Dubitatio.* At quæritur: Si Viro Vitioso bonum est dare pœnas, cur id pro *Solutio.* facilitate vitatur? Respondeo id ex duplici causa ortum ducere: Prima est; quia sunt

praui,

A prati, sequuntur sensum, diligunt voluptates sensuum, quibus pœnæ aduersantur: Altera est; quia, vt Honor est signum Virtutis, ita Pœna Vitii; & quamuis homines sint Vitiosi, semper tamen & pro facultate Infamiæ notam, & præsertim publicam, vitant: improbitatis enim nomen displicet cunctis.

Difficultates aliæ ad Vitia, & Miseriam pertinentes.
Cap. LI.

QVoniam Miseria, & Vitium arctissimo nodo iūcta sunt; propterea mirum non est, si pertinentia ad vtrunque summopere permiscentur. Quęritur: Cum Ignorantia & Vitium sint homini maximè familiaria, & ab vtrisq; magna cum difficultate liberetur; quid eorum ei est familiarius; & a quo facilius valet liberari? Varia pro omni parte dici possent; quibus prętermissis, & breuibus difficultati respondens, dico primò. Dum Vitium cum Ignorantia comparatur, & quæritur quid sit deterius; resolutio elici debet ex dictis in cōparatione Prudentiæ & Sapientiæ. Dum secundò quæritur, quid sit familiarius homini, & a quo B facilius liberetur; dicendum censeo, ignorantiam duplici consideratione posse cum Vitio comparari; primò quoad originem, secundo quoad propensionem: Quoad originem, nobis est familiarior ignorantia; quia cum ea orimur, & non exposcit vitium; sed præsupponitur ab eo: Quò verò ad propensionem, Vitium est familiarius; nam ad illud maxime sumus procliues. Ex quo constat solutio alterius difficultatis, a quo scilicet facilius liberemur; nam ratione propensionis difficilius liberamur a Vitio, absolutè tamen ab eo liberamur facilius: tum quia magis est positum in nostra facultate, quàm ignorantia: tum insuper, quia ab vniuerso Vitiorum genere valet homo liberari, non autem ab vniuerso genere ignorātiæ; cum nemo detur qui sciat omnia, & reperiantur homines nullo vitii habitu fœdati: dico, vitii habitu; quia absolutè sine peccato nemo apud nos reperitur. At alia adhuc occurrit pulchra dubitatio, & est: Cum Vitio opponatur & Virtus, & Vitium, vt Auaritiæ Prodigalitas, C & Liberalitas: quidnam ei magis aduersatur? Respondens dico, oppositionem corū dupliciter posse considerari; Primò, quoad extēsionem latitudinis, in qua reperiuntur; Secundò, quoad genera Virtutis & Vitii: Prima consideratione, quia extrema maxime distant, duo vitia maximè opponuntur: Altera verò; quia ambo extrema vitia in vnum veniunt, & ambo vitii nomine denotantur, quod est Genus oppositum Virtuti; cum Virtute maximè pugnant. Harum duarum oppositionum hæc secunda est maior: quia prima erat distinctio per differentias sub eodem genere positas, hæc vero est seiunctio toto genere, Virtus enim & vitium, quasi bonum & malum, proximo genere secernuntur: Et præsertim Vitium cum Virtute magis pugnat; quia secernuntur proprio fine, rectitudine, & obliquitate rationis, & prælectionis, quod duobus oppositis Vitiis non competit. Hinc censeo, facilius Auarum transire in prodigum, quàm in liberalem; quia difficilius est mutare genus, & propensionem in finem, quàm solam differentiam proximam. De Vitiis rectè dicitur, quòd firmissima sunt, & in eis nil firmi reperitur. Sunt firmissima, nedum quia sunt habitus, D verum insuper ob commune Genus, facilius enim Vitium vnum vertitur in aliud, quam in Virtutem: Demum sunt firmissima, quia eorum radix est appetitus sensuū, nobis apprimè familiaris. Ex aduerso; ratione materiei, varietatis appetitionum, & modorum errandi; nil firmi in eis reperitur. At hoc insuper dignum consideratione occurrit: num omne Vitium puniatur; vel dentur Vitia, quorum delinquentes non luant pœnas. Hac de re quid sentiant Theologi, non dubitamus; constat enim diuina reuelatione, nos vel in hac, vel in alia vita pœnas daturos, & recepturos præmia: Dubium est, quid de hoc senserint Philosophi. Cui difficultati respondens dico: Veritatem in humana Mente per naturam insitam coegisse etiam Philosophos (quamuis futuræ vitæ ignaros) vt confiterentur hanc Veritatem; nullum Vitium sine pœna, nullamq́ue bonam actionem sine præmio reperiri: Quę pœnæ, & præmia in quatuor gradus distribuuntur; in primo est ipsamet proba, & improba actio; in secundo propria conscientia, in tertio timor, & spes; in quarto honor, & dedecus. Vt pertinet ad primū, scelus ipsum profecto est maximū animi suppliciū: ideo Seneca

Quid homini familiari⁹, ignorantia, vel Vitium.

An Vitiū magis sit cōtrarium Vitio, vel Virtuti.

Magis Vitium opponitur Virtuti, quam Vitio.

Facilior est trāsitus vnius Vitii in aliud, quā in Virtutē.

Vitia firmissima, et nil firmi habent.

An vitium omne puniatur.

Quatuor gradus pœnarum. Primus.

Epist.93.dixit. Prima illa, & maxima peccantium est pęna, peccasse: nec vllum scelus A
(licet illud Fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur, ac vindicet) impunitũ est;
quoniam sceleris in scelere supplicium est: nullum enim detrimentum maius exco-
gitari potest, quàm quod animo infertur a Vitio. Ideo Plato in Gorgia dicebat: Mi-
Secundus. nus miserabilis est, qui iniuste occiditur, quàm qui iniustè interficit. Vt secundò
pertinet ad propriam conscientiam: conspicuum est, nil animo molestius conscien
tia scelerum; nilque dulcius conscientia probarum actionum, & innocentię scele-
rum, nam innocentia vnicum dicitur vitæ solamen, ideo rectè cecinit Horatius.

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa:
Roscia (dic sodes) melior Lex, an puerorum
Nenia, quæ rectè Regnum facientibus offert?

Nam hoc inductione cognoscere licet, quòd; quamuis homo facilè labatur in vi-
tia, quamuis magnus sit improborum numerus; paucissimi tamen adeò sunt vitio-
si, vt vitium suum non animaduertant: qui autem proprii Vitii sunt conscii, incon-
tinentes impotentesq; dici merentur; hi autem, proprii Vitii conscientia, continen B
ter intus semetipsos cruciant, damnant, ac vexant. Ideo approbandam censeo sen-
Plato. tentiam Platonis in Phædone; homines apprime probos vel improbos, paucissimos
Aristoteles. esse, medios verò plurimos. Et rectè Aristoteles 9. Moral. Nicom. cap. 4. dixit: Im-
probi pœnitentia sunt referti, & ne erga se quidem amicè affecti sunt; cum nil in se
Terti⁹ gradus. habeant, quod sit amabile. At veniamus ad tertium suppliciorum, & remuneratio-
nis gradum; in eo numerabantur spes Gloriæ, & timor pœnæ: de quibus dicebat
Seneca. Seneca Epistola 98. Multos fortuna liberat pęna, metu neminem: & Euripides (re-
ferente, ac approbante Platone) asserebat, dulcem spem sequi & continenter foue-
re animum viri probi, timorem verò cõtinenter angere animum viri improbi. Hos
Quartus. gradus sequitur quartus: in quo varia se offerunt externa supplicia, publicæque in-
famię, quibus affecti viuam dicuntur viuere Mortem; vt ex aduerso præmia, honor,
Præclara sententia. & gloria tribuuntur probis. Præclara itaque est ea sententia; nos teneri quidem mul
ta aliis parcere, nobis verò nihil. Huiusmodi igitur est Vitium, ex quo Miseria ori-
tur: ex parente autem adeò infami, naturæque aduerso, nil oriri potest; nisi infa- C
me, detestandum, & arcendum. At pulchra oritur dubitatio, quia Miseria non vi
Prima dubitatio. detur mala: Inquit Aristoteles in tertio Topicorum loco 25. nil prohibere, vt non
bona sint eligibiliora bonis; vt Fœlicitatem, & aliud quid, quod non est bonum, Iu
stitia, & Fortitudine &c. Ait itaque Aristoteles Fœlicitatem non esse bonam: si ea
Secunda. non est bona, nec miseria ei opposita mala erit. Pręterea, fœlicitas iunctam haberiu
cunditatem & gaudium, quare miseria ei contraria comitem habere deberet dolo-
rem: quod non videtur verum; improbi enim ob suam improbitatem improbis a-
Tertia. ctionibus delectantur. Tertiò, adhuc ambigere poterit aliquis, quinam infœlicior
& miserior iudicari debeat; num Vir improbus & diues, vel potius improbus & pau
Quarta. per? Demum consideratione dignum est, in quo hominum gradu, ætate, sexu, &
conditione, primò & maximè miseria locũ habeat. His difficultatibus satisfaciens,
Solutio primæ difficultatis. de prima dico: Aristotelem asserere fœlicitatem non esse bonam, quia non est bo-
na per denominationem, sed est ipsum bonum; vt albedo minimè dicitur alba: si-
Solutio secundæ. militer miseria non est mala, sed ipsum malum, dum propriè loquimur. Altera du- D
bitatio erat: Cum oppositorum oppositæ sint conditiones, & fœlicitati sit iuncta iu
cunditas, cur miseriæ non iungitur dolor? deprauatorum enim hominum vehemen
tissimæ sunt voluptates; vt cum Plato in Philebo, tum Aristoteles decimo Moraliũ
Nicomachiorum affirmat. Respondeo; Miseriæ per se iũctum esse dolorem, ex euen
Miseriæ quo voluptas & dolor iuncta sint. tu autem voluptatem: Ei autem pręsertim iunctus est dolor, his de causis. Primò:
quia Voluptates viri improbi non verę sunt voluptates, sed ei tantùm videntur ob
deprauationem; & hę sunt oppositę veris proborum voluptatibus. Pręterea: Illę
semper iunctum habent dolorem, nedum quia sunt medelę dolorum; verùm in-
super, quia miseri nunquam sua desideria explent. Tertiò, actiones improborum
comitatur dolor vitii, & conscientię; Quartò dolor pœnę, dum a Principe pu-
niuntur. Sic, ex sententia Peripateticorum & Stoicorum, miserię proprius est do-
lor; & nullum est Vitium sine pœna. At quia huiusmodi pęnę, & pręmia, non sunt
satis: ideo recta ratione cogimur, nedum cum Theologis, verum etiam cũ Platone,
fateri;

A fateri; miseriæ & improbitati paratas esse pœnas, doloremque vehementissimum apud inferos; vt apud superos Probis paratum est præmium, & gaudiũ immensum. Quærebatur tertio, quinam censeri debeat miserior; num improbus abundans Fortunæ & Naturæ muneribus, vel potius improbus his destitutus. Vulgares homines hunc secundum infœliciorem iudicant, & primum frequenter nuncupant fœlicem: at si rationi credimus, oppositum confiteri tenemur. Miseria hominis in improba actione est collocata, actio improba Vitio, & instrumentis absoluitur. in Viro improbo, destituto Muneribus Naturæ & Fortunæ, improbitas & Vitium instrumento carent; quibus prædita sunt in improbo fortunato. Quemadmodum igitur Probitatis, & Potestatis fœlicissima est coniunctio; ita improbitatis, & virium est deterrima. Hæc a Platone nuncupatur iniustitia habens Arma; quæ, vt Gladius in manu furentis, non obesse non potest: & in Philebo ignorantia potentũ robustorumq; hominũ, hostilis & deterrima dicitur; ignorantia verò impotentum leuia affert detrimenta. Colligamus igitur; Monstrum humani generis deterrimum, perniciosissimum, & infœlicissimum esse, hominem Vitiis inquinatum, instrumentisq; præditum: Et quia Lex quærit bonum, tum singulorum, tum commune; cum melius sit viro improbo carere Viribus & instrumẽtis, frequenter legum decreto eis priuatur, non secus ac febriens decreto Medici priuatur Vino. Propterea Aristoteles in quinto Moralium cap.9. dicebat, in improbis ius distributionis bonorum non habere locum: quia hominibus insanabilibus, & omni vitiorum genere contaminatis, nulla bonorum distribuendorum vel commutandorum particula vtilis est; sed omnia nocent.

[Margin: Solutio tertiæ difficultatis. — Miserior est Diues improb⁹, quàm impous Pauper. — Iniustitia habẽs Arma. — Mõstrum deterrimum.]

B

In quo Hominum Gradu & Conditione Miseria præsertim locum habet. Cap. LII.

C CVM solutæ fuerint reliquæ difficultates, Postrema superest diluenda: quę erat; in quo sexu, ætate, gradu, & conditione Miseria præsertim locum habeat. Dico primò (facta comparatione inter marem & fœminam) Perfectum Vitium, summumq; malũ magis in Viro, quam in fœmina locum habere. Ratio est; quoniam contraria in eodem nata sunt fieri: propterea, vt Vir ad fœlicitatem est aptior; ita perperam educatus, deterrimus & infœlicissimus euadit: nam qui magis valent ingenio, vt meliores, ita deteriores euadere possunt; quemadmodum a Platone primo, mox ab Aristotele in primo de Rep. cap 2. dictum fuit. Fœminæ facilius succumbunt perturbationibus, a voluptate & dolore facilè superantur, & in quasdam feritates ex temperamento humorumque deprauatione prodeuntes facilè labunturr; ideo frequentiores in eis inspiciuntur miseriæ: At cum homines sint natura calidiores, acutioribus & vehementioribus ducuntur affectibus; & ratione acuminis ingenii, virium, & maioris licentiæ, actiones patrant deteriores magisque perniciosas. Verùm huic sententiæ aduersari ea videntur, quæ dicuntur ab Aristotele nono de Historia animalium capite primo: quo loci asseritur. Mulier misericors magis, & ad lachrymas propensior, quàm Vir est: inuida item magis est & querula, & maledicentior, & mordacior; præterea anxia, & desperans magis, quàm mas; atq; impudentior, & mendacior: quin etiam facilior decipi, meminisseq; aptior. Et Plato in sexto de Legibus inquit. Occultius atq; versutius est natura, propter imbecillitatem, fœminarum Genus quàm marium, atque ita minus ordinari Legibus potest: & si inordinatum derelinquitur, non est solum (vt videri posset) dimidium humanarum rerum; sed quanto natura sua ineptius est ad virtutem quàm viri, tantò excedit vt plus quàm duplum esse videatur. Aristoteles in secundo de R.P. capite 7. dixit medietatem ciuitatis esse neglectam, si Genus fœminarum neglectum fuerit. Respondens dico primò, hæc accidere; quia fœminæ occasionem viris præbent, vt magis delinquant. Addo secundò, sententias illas id confirmare, quod dixi; fœminas scilicet per extensionem & numerum, viros per intensionem & gradum esse improbiores & miseriores. Ratio autem, quod fœminæ difficilius subuciuntur Legibus, præsertim triplex est: Prima, quia sunt obstinatiores:

D

[Margin: In quo præsertim Miseria Locũ habet. — Dubitatio. — Sententia Aristotelis de fœmina. — Sententia Platonis. — Solutio.]

Cur fœminæ difficilius subiiciantur Legibus. Secunda, quia aptissimæ sunt ad decipiendos Viros: Tertia, quia perinde ac pueri sunt leuiores. Altera potest fieri comparatio inter uarios gradus & conditiones Virorum: quæ cum fiat, dicendum censeo; Virum Publicum ac deprauatum, Miseriorem esse priuato, Probum verò esse fœliciorem. Ratio est: quia Principes sunt exempla cæterorum, sunt capita & Principia, quæ facultate cætera continent; in magna licentia sunt constituti, prædìti sunt instrumentis, a nemine corrigi possunt; ac demum, cum sint præpositi populis, maxime tenentur esse probi: quod cum non seruent, deterrimi & Miserrimi censeri debent. A

Vir Publicus Miserior priuato.

Plato. Ex quo constat, Tyrannum & deterrimum & miserrimum esse omnium: quod eleganter patefecit Plato propè calcem Gorgiæ inquiens. Qui autem extrema iniustitia detinentur, ac propter eiusmodi delicta sunt insanabiles; ex his exempla sumuntur, ipsique nullam amplius vtilitatem inde reportant, vtpote qui sanari nequeant: sed prosunt duntaxat aliis exemplo, qui eos intuentur propter flagitia maximis grauissimisq; pœnis omni tempore cruciatos, tanquam exemplum spectaculumque apud inferos in carcere præbentes Iniustis omnibus, qui ad ea loca descendant: quorum vnum dico fore Archelaum, si vera narrat Polus; & alium, quicunque Tyrannus talis extiterit: Arbitror autem in eorum numero, qui solùm exempla tradunt, plurimos esse Tyrannos, Reges, Principes Vrbium, qui ob peccandi licentiam grauissima profanissimaque scelera patrant: Testis est nobis Homerus, qui Reges & Potentes inducit apud inferos omni tempore cruciatos, vt Tantalum, Sisyphum, & Tirium: Thersitem verò, & si quis alius priuatè fuit malus, nullus vnquam velut insanabilē magnis fecit pœnis torqueri; quippe cum licentiam, vt arbitror, non habuerit. B

Aristoteles. Eandem sententiam frequenter confirmauit Plato, a quo minimè recessit Aristoteles: sed in secundo de R.P. cap. 5. dixit; Honor maximè debetur, non ei qui furem occiderit, sed qui Tyrannum: Et in primo Nicom. cap. 5. asseruit. Multitudo, seruorum persimilis, pecudum vitam sequi videtur; & causa est; quia plures eorum, qui potestate & imperio valent, iisdem libidinibus, quibus Sardanapalus, constricti tenentur.

Seneca. Ideo Seneca in libro de Clementia dixit: Multa contra Principes Lux est.

Cicero. Et Cicero 3. de Legibus inquit: Nec enim tantum mali est peccare Principes (quanquam est magnum hoc per seipsum malum) quantum illud, quòd permulti etiam imitatores Principum existunt; nam licet videre, si licet replicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis viri fuerint, talem fuisse ciuitatem; &c. C

Dubitatio. At dubitatio occurrit de peccatis Sacerdotum; qui cum versentur in re præstātiore, deteriores videntur cæteris.

Solutio. Respondeo; dum comparantur Vitia viri publici & priuati, seruandam semper esse æqualitatem cæterorum: Proculdubio peccata contra Deum deteriora sunt, feritatemq; constituunt Heroicæ Virtuti aduersam: At quemadmodum in Vita ciuili reperitur Vir Publicus, & priuatus; ita in Religiosa. Episcopi enim & Pontifices, sunt communes custodes salutis animarum: qui vt, dum probi sunt, præstant cæteris; ita improbi cæteris subiiciuntur: immo apud Aegyptios idem erat Princeps, & Sacerdos.

Tertia cōparatio. Tertiò: si seruus comparetur cum domino, Vitium in seruo magis locum habet quoad extensionem; at quoad intensionem econtra se habet, vt ex dictis constat. D

Demum: si consideramus ętates, in ętate iuuentutis, & consistentiæ, maximè vigent Vitia. Hęc sub nube, & adumbratè inspiciunt Philosophi:

At exultemus nos,
Gloriamque
Deo
tribuamus; qui Lumine Dei Viui ab inscitiæ tenebris liberati, nitidissimam Veritatem intueri
valemus.

FRAN-

A FRANCISCI PICCOLOMINEI SENENSIS VNIVERSAE PHILOSOPHIAE DE MORIBVS

GRADVS DECIMVS.

DE VIRTVTE PER VRBES ET RESPVBLICAS EFFVNDENDA, SVMMOQVE BONO PROPAGANDO.

Institutum Manifestatur, & quæ sunt declaranda Proponuntur.

B *Cap. I.*

DEVS; cuius exemplo nos ipsos, Familias, & Respublicas dirigere, formare, ac perficere tenemur; cum sit summũ Bonum, ipsum Bonum, semperq; Bonum; non vnius tantùm Mundi partis bonum est, sed singularum; nec vna sola temporis portione, sed tempore vniuerso: & iure profectò. Cum.n. bonum omne sui natura & conditione sit fœcundum, aptumq; communicari: quò eminentius est bonum, eo est fœcundius; & propterea eò latius, vberius, ac diutius effundi natum est. Quod ẽt in proprio hominis bono seruari facile est inspicere: Cum.n. peculiare hominis bonum sit Virtus, eiusq; actio; iure optimo hæc, tanquam sublimis scopus, vitæ singulorum hominũ est proposita; vt neruis enixè omnibus, non ab vno, sed a cunctis ex-

Conuersi in Deũ cũcta rectè componimus.

Bonũ sui natura fœcundum.

C petereur, ac pro facultate attingeretur. Hunc cõem scopũ quicunq; celeri suę vitæ cursu fortunatè attingunt, gloriari possunt; se non frustra genitos, auctos, educatosq; fuisse: quicunq; verò ab eo declinant, in oppositumq; dilabuntur; de seipsis, deq; sua socordia, & ignauia conquerantur: nam de eis verè dici potest, q frustra viderunt Lucem, cum lapsi sint in tenebras, frustra muniti sunt facultatibus, cum eis perperã sint vsi; frustra laborarunt, cum pro sola euersione & pernicie insudauerint; pro quo non mercede, sed pœna se reddidere dignos. Nitendum igitur pro facultate est; vt summum hoc hominũ bonum, hic Sol virtutis, vniuersum humanum Orbem pro facultate illustret, Diemq; in eo splẽdidissimum pariat: Non.n. bonum sui effusione minuitur; sed crescit potius, suarumq; partium mutua conspiratione perficitur. Vt aũt modus elucescat, quo summum bonum in Vrbes & Familias effunditur, effusumq; seruatur; Animo repetẽdum est, Virtutem hominis in more positam, recta institutione, congruenteq; assuetudine in hominum animis imprimi: quæ recta institutio ordine congruente, definitisq; regulis debet esse prædita; ne inconstanter, & temere nos de-

Quid ab hoĩe maxime optandum.

D ducat. Regulæ huius rectæ institutionis, sunt Leges humanæ Vitæ: Lex, cum ex se sit mortua & muta, Magistratus exposcit, a quibus spiritus, vires, vitamq; recipiat: Magistratus formam Reipublicæ vel includit, vel sequitur: Reipub. aũt forma in ciuibus recipi debet, qui præditi sint virtute; per quam Reipublicæ formam seruent, congruenterq; Magistratibus præsint. Propterea, vt hæc omnia ordine aliquo percurramus, tenemur primò considerare Materiem Reipublicæ (ciues nempe) & perpendere; an viri probi, ciuisq; probi eadem sit virtus; & an homines omnes censeri debeant liberi, uel dentur per naturam serui: Perpendenda erunt deinde pertinentia ad varias Rerumpublicarum formas: Tertiò descendendum erit ad Magistratus: Quarto occurret agendum de Legibus: Demum, quia pro his omnibus necessaria est congruens iuuenum institutio; de ea uerba faciam, capitaque prima eius tradam; nã de his omnibus disputans, in cõibus tantum uersabor, communia.n. facultate & uirtute cætera continent; ea aũt, quæ potius ad Iuris Prudentes pertinent, eis explicanda derelinquam.

Quæ & quot sint explicãda.

 A

An Boni Viri, Boni Ciuis, Boniq́; Principis, eadem sit Virtus; & Ostenditur, quòd non. Cap. II.

QVoniam (consensione omniū) Virtus ea est, quæ Homines, Ciues, & Principes intus format, extraq; illustrat, propterea primo iure optimo quęritꝰ, an horū eadem sit Virtus, vel potius varia & distincta: qua de re variç pro omni parte afferuntur rōnes, quç Mentem reddunt ancipitem & dubiam. Quòd.n. eorū distincta sit Virtus, primò ostenditur: quia varii reperti sunt viri probi,

Viri & ciuis Probi virtutē esse distictā. Ratio prima. Plato.

vt Anaxagoras, Empedocles, Thales Milesius, & similes viri Sapiētes, qui tamen Populorū ore non fuere boni ciues: de quibus Aristoteles in sexto Mora. Nicom. cap. 7. loquens ait, eos minimè fuisse Prudētes; sine Prudentia autem nec Princeps probus, nec probus Ciuis esse pōt. Idipsum confirmans Plato in Theæteto dixit, Philosophos ad res agendas non esse aptos, ac in ciuilibus actionibus se deridēdos patefacere. Philosophi igitur contemplationi incumbentes, non sunt boni Ciues, cū tamen viri probi esse valeant. B

Ratio secūda.

Insuper homines in solitudine educati (veluti etiam viri religiosi) vitam solitariam ducentes, euadere profectò possunt viri probi; at probi ciues nequaquam, cū non sint assueti publicis munerum functionibus: Propterea Aristotel. in 5. Moral. Nicom. cap. 2. inquit; Aliud.n. fortassis est virū bonum esse, aliud ciuem bonū.

Rō tertia.

Insuper; illæ Virtutes, quarum vnam facilius assequi valemus quàm alteram, manifestissimè secernūtur: at viri probi, Ciuisq; probi virtutes ita se habent; quod ostenditꝰ: Nam vir probus Virtute formatur, qua rectè suas animi affectiones cōponit, & intus ac erga se congruenter afficitur; Ciuis verò probus rectè formatur per Iustitiam vniuersam, qua rectè se habet erga alios: At inquit Aristoteles in quinto Moral. Nic. cap. 2. longè difficilius esse congruenter se hr̄e erga alios, quàm erga seipsum: Propterea cōmendatur sententia Biantis, qui dixit; Magistratus virū ostendit.

Rō quarta.

Præterea Aristoteles sub initio primi de R. P. sententiā illā damnat, quam visus fuerat approbasse Plato. Gubernatoris Ciuitatis scilicet, Regis, Patrisfamilias, & Dn̄i, eandem esse virtutem; & tantum maiori minoriq; multitudine & numero, non autem forma & interna conditione distingui: at profectò si eorū eadem esset virtus; similiter ciuis probi, viriq; probi, nō distincta, sed eadem virtus esset. C

Rō quinta.

Insuper Aristoteles in eodem primo de R. P. cap. 7. Socratem arguit, existimantem viri & mulieris eandem esse virtutem; nititurq; patefacere, Iustitiam, Fortudinem, Temperantiamq́, eorū esse distinctam: cum.n. Virtus sit perfectio eius, cuius est Virtus; propterea rerum dr̄ium, distinctæq; vitæ, distinctam esse virtutem necesse est.

Rō sexta.

His accedit, ꝙ in terris Respublica omni ex parte rectè formata minimè reperitur: Cum aūt Probus Ciuis præsentem suç Reipublicæ statum teneatur diligere, eū pro facultate seruare, Legibusq; eius obedire; frequenter cogiť ea agere, quæ cū absoluta probitate pugnant: Exigunt frequenter ciues per decreta Reip. pecuniā a Pupillis, & Egenis: necant homines: iudicant per ea, quæ testibus probata sunt; quāuis nonnunquā sciant rem secus se hr̄e: quæ vir probus minime ageret: & inde oritur; ꝙ homo per virtutem viri probi, absolutè dr̄ probus; per virtutem aūt probi ciuis, non absolutè vir probus, sed cū additione (ciuis) nuncupatur.

Ratio septima.

Præterea: Virtutes proborū virorū inter se minimè distinguuntur; sed quales sunt virtutes vnius, tales esse debent alterius: quare si virtutes ciuiū essent eædem cū Virtutibus viri probi; quia quæcunq; sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se; necesse esset virtutes ciuium inter se nō distingui, quod esse falsum patet: tū quia ciues distinctarū Vrbium, variarumq; Reipublicç formarū, ob varias leges variis virtutibus sunt præditi: tū insuper, quia in eadē Vrbe inueniunť Ciues distinctæ conditionis & virtutis; nonnulli.n. sunt apti ad imperandū, alii ad parendū, nonnulli ad consulendū, alii ad exequendum, hi feliciter funguntur munere Legationum, illi iustissimè Magistratibus pręsunt, nonnulli pro militari expeditione maximè valent, alii ad hanc inepti in sola suç Reipublicç pace & ocio refulgent. D

Rō octaua.

Constat itaq; probos Ciues inter se esse distinctos, & propterea a probo viro differre. Quod demum confirmatur; quia bonus Ciuis propterea dicitur talis, quia paret Legibus suç Reipublicç: obedientia autem etiam sine uirtute seruari potest, cum ea non sit uirtus, sed uia potius ad Virtutem, & habitum eius: quare potest Ciuis esse Probus sine habitu uirtutis moralis, sine qua uir absolutè probus minimè esse ualet.

Quòd

Quòd eadem Viri Probi, Ciuisq; Probi sit Virtus. Cap. III.

A Virtutes Principum, Ciuium, Proborumque virorum extrinsecus considératæ, satis dissimiles, & sæpe inter se pugnantes esse videntur: at intus inspectæ, nedum coniunctæ, sed eædem inueniuntur, & iure profectò: omnes.n. enumeratę hominum perfectiones ex eadem virtutis forma, quasi ex eodem fonte, prodeũt, sola ratione distincta. Formatur.n.& constituirur Vir probus per Virtutem moralem vniuersam, quæ virtus perfecta dicitur: cõstituitur Princeps, & Ciuis probus, per vniuersam Iustitiam; quæ (vt suo loco patuit) sola ratione ab vniuersa virtute secernitur: cum itaq; eadem formentur virtute, eadem eorũ est Princeps forma, essentia, & conditio; sola ratione distincta, & per ea quę extra essentiam sunt posita. Quod confirmatur: quia Vir probus moralium Virtutum habitu est ornatus, Ciuis probus constanter Legibus obtemperare tenetur, Princeps probus Legum est acerrimus custos: & quia Leges ex virtute prodeunt, ad eamq; dirigunt; ideo nemo constanrer eas seruare valet, ac vt decet erga eas esse affectus, nisi virtutis

Viri & ciuis probi eandẽ esse Virtutem. Ratio prima.

Ratio secunda.

B vniuersę habitu sit ornatus. Eadem itaque Virtus est radix, fundamentum, & forma, tum Ciuis, tum Viri, tumque Principis probi. Pręterea id ipsum ostenditur perpendendo conditionem Prudentię: quę, vt probi Viri, ita probi Principis, & Ciuis Dux (omnium consensione) statuitur. Non valet homo esse vel probus Princeps, vel probus Ciuis, nisi sit prudens, nec valer esse prudens, nisi morali virtute sit ornatus, vt in sexto Moralium Nicom. ostenditur: Cum itaq, Prudentia sit regula & dux Probi Viri, Ciuis, & Principis; iure horum eandem esse virtutem censendum est. Pręterea, si ad finem & scopum conuertimur, eandem veritatem inspiciemus: Omnes.n. eũdem petunt scopum, ad eundem postremum finem conspirant; idq; constanter quærunt, quod verè vtile, vereq; honestum est: Cum itaq; Prudentia, uniuersa Virtus, vniuersa Iustitia, Lex, & Honestum, sibi mutuò respondeant, iuncta sint, vnumque sine altero consistere nequeat; iure uirtutem eorum esse eandem putandum est, sola ratione, externisq; nonnullis conditionibus distinctam. Propterea rectè in Ciuili scientia primò Virtus, summumq; hominis bonum, tanquam communis forma, communisq; fi-

Rõ tertia.

Rõ quarta.

Confirmatio.

C nis, proponuntur ac declarantur; mox ad constitutionem Legum, Ciuium, & Principum descenditur: Virtus.n. moralis ea forma est, quę primò intus Virum probum format, mox ad externa conuersa, eum reddit probum Ciuem, probumque Principem. Ideo negauit Plato illis tribuendam esse Reip. curam, in quorum animis Respublica inueniretur malè composita: Interna autem animi nostri Respublica, solùm morali uirtute formatur. Ob id ipsum etiam Plato in quarto de R.P. tribus Ciuitatis muneribus, quęstuario scilicer, auxiliario, & consulatui; tres animi facultates respondere asseruit, irascendi, cupiendi, & ratiocinandi: ex quo constat, externam ciuilitatem internę probitati debere esse conformem.

Interna Animi Respublica.

Resolutio Difficultatis. Cap. IIII.

D Vt propositę difficultatis conspicua resulgeat resolutio, & dubia omnia facilè diluantur, accipiendum primò est: nomine Ciuis, non omnes debere intelligi, qui in Vrbe degunt; sed eos tantùm, quibus ad Publicam administrationem datur aditus, ut in sua Rep. docet Aristoteles: Qui nuncupãtur Ciues; non quia Medici, uel Musici sint; sed quia Publicis Muneribus funguntur, Leges seruant, Magistratibus pręsunt, Rempublicamq; administranr: De Medico.n. Musico, & similibus, nemini dubium est; ex eo, quod bonus est Medicus bonusue Musicus, nemini licere inferre quòd absolute sint uiri probi. Accipiendum secundò, accurateque considerandum, hominem posse duobus modis iudicari Ciuem; primò totius orbis; secundò suę proprię Vrbis, & Reipublicę. Ideo Socrates interrogatus, cuius esset, non Atheniensem, sed Mundi Ciuem se esse respondit: Cuius princeps est unus Deus: cui adstant Angeli: sequuntur mox uiri sapientes & probi, qui sinceras incorruptasque Leges in Dei operibus intuentur: succedunt cęteri hominum gradus & conditiones; qui eatenus sunt Mundi Ciues, quatenus sunt rationis compotes, uoluntate liberi, nati obtemperare Principi Deo, & ad eius imitationem cę-

Pro resolutione accipitur primò.

Alterum quod accipitur.

teris preesse ac imperare. Si conditiones perpendimus Ciuium totius orbis; proculdubio singuli homines cuiuslibet gradus, dici possunt Mundi uel probi uel improbi Ciues, dummodo ratione utantur: Præsertim tamen Viri Sapientes & Prudentes, probi Mundi ciues dici merentur: A

Ciues ciuitatis Dei.

Hi sunt Ciues Ciuitatis Dei, in qua vir probus & Ciuis probus inter se non secernuntur, eademque virtute formantur; quæ est animi a vitiis expurgatio, conformatio cum voluntate Principis Dei, Legumque eius conseruatio. At si consideramus non vniuersi, sed singularum Vrbium Ciues; hi adhuc duplices esse possunt: vel enim considerantur, vt ciues Reipubl. mente conceptæ, quæ omni ex parte recta sit: vel considerãtur, vt ciues suæ Patriæ suæque Reipublicæ in terris ac inter homines formatæ. Prima consideratione Virtus Viri probi, Ciuisq; probi eadem est; optima.n. Respublica cũ Republica Dei conformatur, perfectaq; virtute perficitur: cuius Princeps est Prudentia, Forma est Virtus Vniuersa, quæ est eadem cum vniuersa Iustitia: Regulæ sunt Leges ex virtute prodeuntes, ad virtutemq; ducentes: Scopus est honestum, & summum bonum; B

Plato.

Finis ac institutum probi viri, probiq; ciuis, est Scopũ attingere: At huiusmodi Respubl. nusquam a recto declinans, solum sub Principe Deo, non autem sub humano Principe est apta reperiri. Propterea Plato 9. de R. P. cum optimam (vt sibi videbatur) Remp. formasset, dixit: eam in Terris nusquam reperiri, sed forte in cęlo eius constare conspicuum exemplar, ei qui intueri voluerit; & seipsum ad illud, cũ intuitus fuerit, instituere &c. Altera ex parte si consideramus Ciues in ea Republica, quę inter homines formata est; Vir absolute bonus, & Ciuis bonus, minimè omni ex parte sunt idem, nec eadem penitus est eorum Virtus: Quoniam in Terris Respublica exactissimè recta, qualis est ea Dei, minimè reperitur, non enim humana imbecillitas illius exquisitissimæ formæ est capax; nonnullæ tamen proximius ad eam accedunt; aliæ distant longius:

Respu. Veneta.

In qua serie Amplissima Venetorum Resp. (vt humanæ conditioni licet) maximè fulget, maximeq; ad exactè rectum accedit, adeo vt mirum non sit, si tandiu (Dei beneficio, probatissimorumq; Senatorum Prudentia) a seruitutis iugo incolumis sit præseruata, vetustissimaq; libertate splẽdidissimè fulgeat. Addo tamen: quod; quemadmodum imperium omni ex parte perfectum, quale est illud Dei, inter homines non reperitur; ita homo adeò bonus, vt nunquam erret, in terris non inspicitur: & in re dubia, tutius est, vt homo se corrigat per approbata in ciuili congressu virorum Prudentium consensione; quàm vt ipse Leges & Instituta suæ Reipu. audeat leuiter damnare: Adeò vt dicere valeamus; in Rep. vt hominibus licet rectè formata, virum vt homini licet probum, Ciuemq; probum eundem esse, eademq; Virtute formari, In imperio autem, ac ciuili administratione apertè deprauata, perperãq; formata, virum bonum a Ciue bono differre, distinctamq; esse vtriusq; virtutem. Ex his elicere valemus; quæ vniuersa virtus cum vniuersa Iustitia re eadem sit, & sola distinguatur ratione, & quæ minimè: C

Virtus & Iustitia sẽp sibi mutuò respõdent.

nam omnis iustitia respondet alicui virtuti, omnisq; virtus Iustitiam habet sibi respõdentem: Virtuti viri absolutè probi respondet extra Iustitia vniuersa absolutè perfecta, ac vice versa: Virtuti autem, non viri probi absolute, sed probi ciuis; respõdet extra iustitia, non absolutè perfecta, sed eius ciuis in sua vrbe perfecti.

Dari Iustitiã, quæ sit iniustitia, & Iniustitiã, quæ sit iustitia.

Ex quo constat; dari frequenter iustitiam, quæ sit iniustitia; ac etiam dari iniustitiam, quæ iustitia sit: nam ea Iustitia, qua præditus est bonus Ciuis, in deprauata Republica absolutè est iniustitia, & frequenter Iustitia viri absolutè probi, in huiusmodi Republica iniustitia est. D

Tertium q̃ accipitur.

Accipiendum tertio est: quod aliud est loqui de principali virtute viri probi, Ciuisque probi; & loqui de officiis eius, congruenteq; ad varia obeunda munera constitutione: quamuis.n. virtus sit eadem, non tamen omnes æquè ad omnia officia sunt apti: officia enim (præter virtutem communem) facultates quasdam ac constitutiones proprias exposcunt, vel a natura, vel a fortuna, vel ab vsu & consuetudine prodeuntes; quæ non æquè competunt omnibus. His addendum est, quòd; dum dicimus, in rectè formata Repu. Virtutem viri probi & ciuis probi esse eandem; id debet intelligi de Principali fundamento, ex quo ducuntur regulæ accommodatę variis officiis & conditionibus ciuium; ex quorum varietate regulæ quoque propriæ redduntur variæ, cum tamen virtus, ex qua prodeunt, eadem sit. Nam vsus Ciuilis aliquid probitati superaddit: exposcit enim, nedum vt homo intus per virtutem rectè formetur, absoluteque probus sit; verum

A rùm insuper, vt ordines Reipublicæ cognoscat, in eisque sit versatus. Ex quo oritur, quod multi sunt viri probi, qui ad ciuilia negocia non sunt accommodati. Hi sunt ciues probi; qui viuentes & operantes per virtutem, etiam seruant Leges suæ Republicæ, & ea ornati sunt virtute, ex qua Leges suæ Reipub. prodierunt; inepti tamen sunt ad varia ciuium officia: quales illi sunt, qui contemplationi se totos tradunt, & externa Reipub. officia negligunt. Ex quo etiam constat ratio; cur difficilius sit esse probum ciuem, quàm probum virum: ciuis enim probus (vt per habitum, & constanter seruet Leges) exposcit virtutem viri probi, & aliquid vltra. His demum accedit, quòd: quamuis vtriusque eadem possit esse virtus: nonnulla tamen efficere tenetur homo, vt probus ciuis in magistratu constitutus, publicamque personam gerens; quæ, vt vir probus & priuatus, facere non debet. In magistratu enim constitutus, inspiciens commune bonum, auctoritate Regia iure plectit reos, tormentis eos cruciat; quod vir priuatus, proprium quærens bonum, facere non debet: quamuis enim ambo quærant honestum, quod decet, & B verè est vtile; non tamen omne vnicuique hominum gradui & conditioni ęquè est honestum: Sic varia varios decent, nec eadem omnium sunt officia. At redigamus in pauca ea; quæ latius pro explicatione protulimus: Constat primò, in deprauata Ciuili administratione virum probum a Ciue probo differre, distinctamq; esse vtriusque virtutem: Constat secundò, in rectè instituto imperio virtutem vtriusque esse eandem. Et quoniam absolutè, omnique ex parte, solum Dei imperium est exquisitissimè rectum; ideo absolutè in sola Ciuitate Dei idem est vir probus, & ciuis probus: Vt autem homini licet, in ea Republica, quę pro hominum facultate recta est, Vir probus & Ciuis probus idem sunt. Additur quartò, eos non distingui pro fundamento, distingui pro relatione: esse idem pro principali Virtute, cõmuni forma, primisq; vitæ regulis; Distingui per officia propria, ac nonnulla, quæ proprias conditiones consequuntur. Ex his constat, quid veri includant rationes vtriusq; partis.

Cur sit difficilius, esse ꝓbũ ciuem, quã virum probum.

Epilogus. Conclusio prima.

Conclusio secunda.

Conclusio tertia.

Cuuclusio quarta.

Dubia Quatuor ex dictis emergentia Proponuntur, & Diluuntur. Cap. V.

C EX tradita difficultatis resolutione, dubia quatuor digna accurata cõsideratione emergunt. Primum est: quia; si vera est ea resolutio; vera etiam erit sententia Platonis in Politico prolata; & in libro de philosophia approbata, ab Aristotele verò sub initio libri de Repub. reiecta; quòd Regis, Gubernatoris, Patrisfamilias, & Domini eadem sit ratio, eademque virtus. Altera est: Cum formæ Ciuilis imperii variæ sint, de qua earum præsertim contingere potest, vt idem sit vir probus & Ciuis probus? Tertia dubitatio est; an Iuuenum & Senum, Viri & Vxoris, eadem sit virtus. Demum dubitatur. Si viro alicui probo contigerit, vt in Rep. perperam formata natus educatusque sit, quid ei faciendum est? debet ne Rempub. & Patriam suam deprauatam, quam emendare non valeat, deserere, magistratusque renuere; vel potius in ea esse bonus ciuis, absolutè autẽ vitiosam traducere uitam? De prima difficultate dico, inter Platonem & Aristotelem (vt ad rem hanc pertinet) de voce potius, quàm de sententia esse litem. D Plato in libro de Philosophia; inspiciens fundamentum, Principemque Virtutem; a qua manat congruens conformatio Viri, Principis, Ciuis, Gubernatoris, & Patrisfamilias; rectè dixit, eandem eorum esse rationem, tantùm differre numero eorum quibus præsunt: omnes enim, munere eiusdem principalis virtutis, cętera congruenter disponunt. Aristoteles vero considerans officia varia, propriasque institutiones & regulas distinctis gradibus accõmodatas, rectè dixit eos inter se differre: nam conueniũt intus, differunt extra: iuncti sunt communi, & prima virtute; distincti sunt per ea, quæ ex principali Virtute prodeunt, distinctisque hominum gradibus & conditionibus aptantur. Et hoc lucidè ab Aristotele in tertio de Repub. confirmatur dicente: Cum sit necessarium, vt eadẽ sit virtus boni viri, & Ciuis optimæ Ciuitatis; patet, quòd eodem modo, & per eadem sit uir bonus; & eadem ferè disciplina, iidemque mores reddunt studiosum uirum, qui constituunt Ciuilem & Regium. His accedit, quòd; dum Plato in libro de Philosophia dixit, Artem Regiam, Tyrannicam, Ciuilem, Domini erga seruos, Domesticam, Iustitiam, atque Prudentiam,

Prima dubitatio.

Secunda.

Tertia

Quarta.

Solutio primę difficultatis.

Plato & Arist conciliantur.

dentiam, esse eandem; id fecit disputans, & dubitans, non quòd omnino id approbauerit: hoc vnum indicare volens; quod communi quadam latè sumpta Prudentia & Iustitia, cuncti formantur & constituuntur: Re vera tamen ea Tyranni, nec Prudentia nec Iustitia est, vt alibi Plato latissimè patefecit. Et hęc de prima difficultate. A

Solutio secundæ difficultatis. Pro resolutione secundę accipiendum primò illud est, quod in tertio de Repub. cap. 6. ab Aristotele asseritur: nempe quòd, quamuis in omni recta Reipublicæ institutione de Virtute & Vitio potissima ratio sit habenda, in sola tamen optimatum Republica Virtus Ciuium Principatum obtinet: ideo non iniuria in quarto de Rep. cap. 7. affirmat, in sola optimatum Republica, in qua a viris absolutè probis Respublica administratur, eundem omnino esse virum probum & Ciuem probum; in cæteris autem bonos esse ad suam gubernandi formam. Verùm, vt solutio huius difficultatis clarior appareat, considerandum est; in optimatum Republica, vt etiam in omni alia, inueniri Ciues, qui imperent, & qui pareant: Et quamuis ad bonum Ciuem vtrumque pertineat, & in vtraque muneris functione bonus vir, bonusque Ciuis re sint idem; præsertim tamen illa eadem virtus in imperando elucescit: Prudentiæ enim munus est dirigere & imperare, cum sit recta agendorum ratio; per Prudētiā autem Virtus vtriusq; constituitur. B At si loquimur de Regno & Principatu vnius, in eo minus propriè locum habent Ciues: propterea propriè de Principe & Rege ambigere possumus; an idem sit Princeps bonus, & Vir bonus: qua de re iam sumus locuti. Modo tamen aliquo de his quoque, qui Principi obediunt, dicere possumus; viri probi, viriique iusto Principi obtemperantis, eandem esse virtutem: De his enim vera est ea sententia, quòd seruire est regnare; cum id agant, quod recta ratione præeligunt & volunt: in Regno enim, non secus ac in Republica optimatum, Virtus dominatur; vt in tertio de Repub. cap. 2. docet Aristoteles. Demum si de tertio rectæ administrationis genere loquimur, de Populari nempe subiecta Legibus; in huiusmodi imperio non idem iudicatur ab Aristotele vir bonus, & Ciuis bonus; & iure. Nam Ciuis in ea Republica; non per absolutam Virtutem constituitur, vt in ea optimatum, sed per fortunam, vel popularem electionem: ac intus formatur non per Leges ex absoluta virtute prodeuntes, sed illi administrationi congruentes; quæ C non Virtuti principatum tribuunt, vt illæ optimatum. Assero tamen in huiusmodi quoque Republica; non quidem per se & absolutè, sed in parte & ex euentu, quatenus absolutè recti est particeps; Ciuem probum, & Virum probum connecti: Absolutè verò hoc soli imperio optimatum competere, cum quo Regnum conuenit, vt optimè docuit Aristoteles.

Diluitur tertia dubitatio. Erat tertia dubitatio, an Maris & Fœminæ, Iuuenis & Senis, eadem sit Virtus: de qua Aristoteles a Platone dissentire videtur. *Arist. cum Platone in parte conciliatur.* Plato enim in Menone Gorgiam damnat diuidentem virtutem distinctione sexus & ætatis: & in quinto de Republica nullum ait inter eos, qui Ciuitatem custodiunt, officium viri proprium, & non mulieris. Aristoteles verò in primo de Republica inquit: Palàm est, neque eandem esse viri & mulieris Temperantiam, neque Fortitudinem, neque Iustitiam, vt Socrates putabat; alia enim est fortitudo ad imperandum, alia ad obtemperandum: similis est in aliis differentia. Hæc dubitatio per ea dissoluitur, & controuersia per ea componitur, quæ dicta sunt pro solutione primæ D difficultatis: Nam aliud est considerare virtutem in se, absolutè, & vniuersè; quod præsertim faciebat Plato, qui semper ad ideam pro facultate eleuabatur: & considerare conditiones proprias, & officia distinctorum. Fortitudo, Iustitia, & similes, dum primo modo considerantur, eædem sunt; altera verò consideratione distinguuntur, varia enim sunt officia maris & fœminæ. Ratio autem huius varietatis est, quia Virtus est medium Geometricum: quod genere idem est, iunctum autem variis, ob circunstantiarum varietatem redditur varium, adeò vt simul idem sit, & varium. Aristoteles Platonem damnat, quia etiam officia censebat esse eadem: qua de re, an Plato defendi possit, in progressu patebit.

Diluitur quarta dubitatio. Quærebatur postremò, quid teneatur facere vir probus in deprauata Republica constitutus. Respondens dico, non vnicuique licere leuiter de recta Legum suæ Reipublicæ institutione iudicium tradere, sed valde maturè & prudenter id esse faciendum: & præsertim, quia declinatio a Virtute potest esse exigua, & nulla Reip. mutatio caret periculo; ideo frequenter tenetur potius eam patienter ferre, quàm in discrimen deterioris conditionis Rempub. deducere:

A cere: nam (vt inquit Aristoteles in secundo Moralium Nicomachiorum) qui paululum aliquid decorum egreditur, non est in vitio. Si tamen declinatio magna & conspicua fuerit, Virtutisque euersio animo perniciosa; tunc, si patriæ opem ferre non valet, abstinẽdum ei est a ciuili administratione; ac, si opus fuerit, exulandum est potius, quàm vitium & scelus aliquod conspicuum patrandum: & in huiusmodi occasionibus maximè refulget virtus viri Prudentis in iudicando & secernendo, quid pro quo sit agendum, a quo abstinendum, quid præeligendum, vel renuendum. In valde nanque deprauata Republica boni Ciues sunt viri improbi: & propterea in ea melius est, vt simus Ciues improbi, quàm probi; vt simus digni pęnis eius legibus præscriptis, quàm præmio; vt afficiamur dedecore, quàm externo eius honore; & demum, vt simus exules, quàm in magistratu constituti.

Melius aliquãdo est vt simus Ciues improbi.

De Materie Reipublicæ; & Quæritur, an dentur Homines Natura Serui. Cap. VI.

B

QVemadmodum cæterorum omnium, vel Natura, vel Arte, ex materie & forma constantium; ita Rerumpublicarum quatuor causarum genera considerare valemus: ex quarum notitia quęcunque ex eis prodeunt, exactissimè elucescunt. Materies Rerumpublicarum sunt singuli homines in vrbibus degentes; propriè tamen & proximè sunt Ciues, in quibus Reipublicæ forma recipi nata est: Hi catenus sunt materies, quatenus Rationis, Consultationis, Libertatis, & Prudentiæ sunt compotes; horum enim beneficio valent imitari Deum pręesse, dirigere, & gubernare. Hinc oritur, quòd solus homo Mundi ciuis nuncupati meretur, cum solus earum conditionum sit particeps; non Iumenta, non Ferę. Pro constitutione autem Reipublicę: primo ex singulis hominibus, & pręsertim ex conspiratione Maris & Fœminæ, Patris & filiorum, Domini & serui, prodeunt familię: mox ex familiis Pagi, Oppida, Vrbes, & Respublicæ constituuntur. Homi-
C nes autem, ex quorum cętu Familiæ & Respublicæ prodeunt, diuidi pręsertim solent in dominos & seruos: ideo iure quęrendum primò occurrit, an dentur homines natura Serui, naturaque Domini. Nam quòd dentur natura Serui, absurdum summopere videtur; cum Natura sit ęqua cunctorum Parens, nulli nouerca; insuper, cum omnis homo per naturam consultandi facultate, libertateque arbitrii sit pręditus: Propterea iure optimo asserere videntur nonnulli; Seruitutem ex hominum deprauatione, ex violentia, affectioneq; præter naturam ortum ducere. Ex aduerso; distributionem in seruos & dominos ex naturę seminibus ortum ducere, naturæq; rerũ congruere, ex eo patet: Quia Iumẽta per Naturam seruiunt homini, Corpus Animę, Appetitus Rationi, Homo demum omnipotenti Deo: Insuper; Cum ex Naturæ Principiis corpora varia, distinctęq; propensiones liberorum & seruorum prodeant; etiam putandum est distinctionem eorum, Naturæ esse consentaneam. Quod experientia patet: quædam.n. hominũ conditiones, nationesque nonnullę inueniuntur; quibus longè melius est duci, quam ducere; inseruire, quàm regnare; & propre-
D rea natura serui iudicari merentur. Vt autem huius difficultatis conspicua refulgeat resolutio, assero primò hominem cum tribus posse comparari, & ad tria referri: Primò enim comparari potest cum Deo; in qua relatione omnis homo est Natura seruus, & adeò seruus, vt in eo positum sit summum bonum eius; quicunque enim seruat mandata Dei, Deoque (vt tenetur) inseruit, optimè est affectus: Secundò potest referri ad iumenta & feras, in qua relatione est natura dominus; est enim finis cęterorum, cęterisque pręesse natus est: Tertiò potest humana natura in se considerari, & comparatio fieri inter nationes distinctas, conditionesque singulorum varias; quę consideratio instituto nostro magis inseruit, maiorem que difficultatem includit. Pro cuius lucida resolutione tres profero enunciationes. Prima est: Hominem omnem (vt pertinet ad communem conditionem vniuersę humanæ speciei) liberum esse, quatenus omni arbitrii libertate præditus est. Altera est: Hominem omnem (vt pertinet ad principia speciei, & communis naturæ) ęquè esse aptum imperare, obtemperare, pręesse, ac subiici: Ratio est, quia Principia

Materies Rerump.

Solus homo Mundi Ciuis.

An dẽtur hoies Natura Seruũ.

Rationes vtriusque partis.

Pro resolutione.

Triplex comparatio.

Tres assertiones. Prima. Secunda.

speciei

Tertia. speciei æquè communia sunt cunctis, & æquè singulis competunt. Postrema est: Ob A varias indiuiduorum conditiones & temperamenta, nonnullos hominum esse aptos ad imperandum, alios ad seruiendum; nonnulli enim ingenio & prudentia valent, alii corpore, quidam a vehementibus perturbationibus ducuntur, alii eis magis sunt apti congruente ratione modum imponere: Quæ varietas ex natura ortum ducit, non quidem ex natura propriè sumpta, communi vniuersæ speciei; sed ex natura, hoc est ex conditione, temperamento, & principiis singulorum propriis, per generationem eis competentibus. Illi igitur, qui ex proprii temperamenti deprauatione non sunt apti nec se nec alios regere, per naturam indiuiduorum dici possunt serui; cum eis melius sit duci, quàm ducere; inseruire, quàm regnare: veluti etiam de pueris & dementibus dicere valemus, quòd ætate vel morbo serui modo aliquo sint. *Conclusio dictorum.* Sic itaque vnà cum Platone, Aristotele, rectaque ratione dicere valemus; hominum quosdam esse natura seruos, alios dominos: & facta etiam inter eos comparatione, quosdam magis, alios minus esse liberos vel seruos. Ac vt exactius refulgeat veritas, accuratè considerandum est; homines quatuor modis seruos, vel dominos B & liberos dici posse, Natura scilicet, Moribus, Fortuna, & Conuento siue Pacto. *Hõ quatuor modis seruus.* *Serui Natura.* Serui Natura illi sunt, quos declaraui: ad quos redigi modo aliquo possunt serui ætate, & serui morbo. *Serui Moribus.* Domini moribus sunt viri probi, Virtutibus honestati, Virtus enim libera, domina, & Princeps est; propterea Viri Virtute ornati, primò sibi ipsis imperant, seipsos vincunt, perturbationibusque dominantus, ac ita deinde aliis præesse apti sunt: Vitiosi econtra, cum sint serui suarum perturbationum, ab eisque capti ducantur, non sunt apti præesse aliis; ideo serui moribus censeri debent. *Diogenes.* Hoc indicauit Diogenes, dum Alexandro dixit; se dominari illis perturbationibus, quibus Alexander inseruiebat: *Plato.* Congruenter etiam Plato nono de Repub. affirmauit, hominem illum iudicandum esse seruum; in quo pars animi diuinior, cæteris non dominaretur, sed seruiret. Hinc dicimus, duplicem dari seruitutem; internam vnã, alteram externam; vnam animi, alteram corporis. *Serui fortuna.* Domini fortuna, sunt diuites, comparati cum egenis; & Principes illi, qui vel sorte aliqua, vel successione potius, C quàm meritis tales euaserunt. Inde accidit nonnunquam; vt virtute domini, sint fortuna serui; & vice versa: Ad genus hoc tertium ea quoque seruitus redigitur, quæ vel ex bello, vel ex violentia aliqua ortum ducit. *Serui ex pacto.* Demum datur seruitus ex pacto, conuento, & mercede: cuius varii sunt modi, quorum nonnulli sunt iusti & approbandi, alii iniusti & reiiciendi a Ciuili imperio; in quibus distinctius explicandis immorandum non censeo, cum satis sint conspicui. *Epilogus.* Ex his cõstat primò, quomodo dentur, vel non dentur natura serui. *Sententia Philonis reiicitur.* Constat secundò, non omni ex parte veram esse sententiam Philonis Iudęi: dum in libro de uita contemplatiua dixit, Seruitutem cum natura summopere pugnare; ea enim liberos omnes genuit, sed Auaritia Legum Naturæ contemptrix seruitutem induxit. *Plato.* Rectius autem sensit Plato, qui in tertio de Legibus septem hos imperii obedientięque ordines ex naturæ fontibus manasse patefecit: *Septẽ obediẽtiæ gradus.* primò enim per naturam genitores imperant natis; secundò viri nobiles & generosi præsunt ignobilibus; tertiò seniores iunioribus; quartò domini seruis; quintò potentiores imbecillioribus; sextò Prudentes, ac Sapientes imprudentibus, & D ignaris; septimò ille, quem Sors extollit, præferendus cæteris videtur: Putandum est enim quod, quem Sors extulerit, Deus extulerit; Constans tamen horum omnium graduum fundamentum illud est, quod sexto loco est enumeratum. Similiter etiam in secundo de Repub. rectè dixit: Ciuitatem fecit indigentia nostra, in qua non similes, sed differentes inuicem, singulosque ad singula opera promptos, natura produci necesse est. Et in tertio de Legibus asseruit: Cũ Deus formaret homines; quicunque ad imperandum idonei sunt, aurum in eorum generatione ipsis admiscuit, propterea honoratissimi sunt; illis autem, qui ad auxiliandum, argentum indidit; ferrum denique, & ęs agricolis, cęterisque opificibus, &c. Indicans Naturam harum varietatum inseruisse semina. Huiusmodi itaque homines, variis distinctisque conditionibus prędit; & illi pręsertim, qui ad imperandum sunt apti; sunt *Tres gradus hominum.* materies Familiarum, Pagorum, Publicarumque administrationum: Quæ materies in tres principes gradus distribuitur. Vt enim in homine reperitur Cupiditas, Irascendi facultas, & Ratio: ita in Vrbe, quasi magno homine, inueniuntur Agricolæ & Arti-

A & Artifices, cupiditati & lucro respondentes; Milites & Custodes, respondentes facultati irascendi; & demum qui ducunt, ac regunt, rationem præferentes: Quibus gradum quartum addere valemus; & sunt Sacerdotes, Menti & voluntati optimum quærenti respondentes. Gradus quartus.

Varia Publicarum Administrationum Formæ. Cap. VII.

Vemadmodum Forma Mundi est ordo Partium conspirantium ad eius constitutionem; Natura rerum est ordo; & præter ordinem id ipsum est, quod Præter Naturam; Prouidentia Mundum regens, est ordo eminentissimus per omnia effusus: Ita Ciuile imperium censeri debet ordo; ex Principe magistratu, tanquam ex corde prodiens; & in Vrbem vniuersam, tanquam in sequentia membra diffusus. Ordo formarum. Et quoniam ex varietate conditionis eorum qui ordinant, & B eorum qui ordini subiiciuntur, necnon ex varietate proximorum finium, & cohærentium, ordines prodeunt varii: inde oritur, quòd Ciuilium quoque gubernationum variæ & distinctæ inspiciuntur formæ; quarum nonnullæ sunt simpliciores, aliæ mixtæ magis, & ex simplicibus complicatæ. Et quia rerum cunctarum apud nos existentium inueniuntur primo semina quædam, & quasi primæ radices, ex quibus cætera prodeunt: Ideo Ciuilis quoque administrationis principia prima, & tanquam semina considerantur; quæ ex sententia Platonis in tertio de Legibus sunt Principatus vnius, & Principatus populi. Semina Rerump. Verba Platonis hæc sunt. Audite modo: Duæ gubernationum Ciuilium quasi matres quædam sunt; ex quibus si quis alias dixerit oriri, Opinio Platonis. ginem ducere, rectè vtique dicet: quarum alteram Principatum vnius, alteram Populi appellare decet; Alterius quoque summum tenere Persarum genus, alterius nos putandum est: cæteræ verò formæ omnes hinc (vt dixi) variæ componuntur. Hęc Plato. Aristoteles autem in quarto de Repub. capite 3. similem opinionem referens inquit. Opinio Arist. Maximè vero duæ videntur esse: quemadmodum de Ventis dici solet, C alios esse Boreales, alios Australes, cęteros autem Ventos horum esse exuperantias; ita etiam Respublicas duas esse, Popularem scilicet, & paucorum potentiam. Et post pauca: Sed certè verius ac melius est, vt nos diuisimus; duarum, vel vnius rectè cõstitutæ, cęteras esse transgressiones, &c. Adeò quòd Arist. vnicum statuit caput, vnicumque Principium; optime scilicet constitutum imperium, in quo Virtus dominatur; cæteras censet nuncupandas esse transgressiones. Videtur itaque Aristoteles cum Platone (suo more) pugnare: at vtriusque profectò sententia, distincta tamen consideratione, vera est. Concilis. Vel enim inspicimus vniuersè compositionem omnem Ciuilium administrationum, ac ita rectè loquitur Plato: in omni enim rerum compositione, primò inueniuntur duo extrema, mox cætera ex eis consurgunt; variaque sunt, quatenus ad vnum vel ad alterum magis inclinant: vt constat de colorum, saporum, odorum, harmoniarumque constitutione, necnon cæterorum consimilium. Vel consideramus primum perfectione; quod sit Caput, Regula, & Mensura perfectionis vniuersę latitudinis; a quo cętera magis, vel minus recedant: ac ita rectè locutus est Aristoteles; D qui optimum considerauit, cętera dixit esse declinationes ab eo. Distincta itaque consideratione Ciuilium administrationum varia statui possunt Principia, ac ea sunt partim vnum, partim duo: Ex quibus principiis prodeunt tres simpliciores formę, quarū queuis in duas distribuitur, in probam, & improbam. Im perium enim vel est apud vnum, vel apud paucos, vel apud multos. Sex simplices Imperii formæ. Si apud vnum: dum fuerit legitimum, a virtute directum, ad populorumque salutem ordinatum, Regiū est: oppositum Tyrannicum. Si apud paucos: dum fuerint Virtute prediti, & cum Virtute, ac pro virtute imperent; dicitur Aristocratia, siue optimorum Imperium: dum vero qui præsunt, virtute caruerint, eamque neglexerint, propriis cupiditatibus indulgentes, paucorum potestatem constituunt. Si demum imperium fuerit apud multos: vel est cum legibus rectè formatis; & dicitur Imperium, ac respublica popularis, cum Legibus. Vel rectis legibus non subiicitur, & dicitur Popularis sine Legibus. Hę sunt sex simpliciores formę, quę inter se vel facilius, vel difficilius commutari possunt, quę distinctius in progressu declarabuntur: Harum tres sunt pro bę,

bæ, non quidem æquè, sed ordine aliquo; & de hoc conueniunt, quòd communem A
vtilitatem quærunt & magnifaciunt: Aduersæ verò omnes, suis affectionibus indulgent, deque propria vtilitate sunt solicitæ; & propterea improbæ sunt.

Ex quo petenda sit Rerumpublicarum Distinctio. Cap. VIII.

Opinio Platonis.

Onspicua satis est distinctio trium generum Publicæ Administrationis: at vnde ea petenda sit, & ex quibus principijs primò & per se prodeat; non ita est conspicuum. Plato in libro de Regno visus est a numero distinctionem sumpsisse; dixit enim Publicam administrationem, vel esse vnius, vel paucorum, vel multorum: Si vnius, est Regnum, & Tyrannis: Si paucorum, vel est optimorum, vel deprauatorum: Si multitudinis, ea a veteribus non diuidebatur sed nomine cōi dicebatur Popularis: a Platone autem diuiditur, quia vel est cū Legibus, vel sine illis. Sic itaque Plato a numero imperantium visus est distinctionē sumpsisse: B

Opinio Arist.

quē ego in præcedente Capite, ob conspicuitatem distinctionis, sequutus sum. Arist. tamen in tertio de Repub. cap. 5. hanc sententiam damnat; & non a numero, sed a regentium conditione, & fine, petendam esse distinctionem affirmat: & iure profecto. Numerus enim in Reipub. forma est aliquid ex euentu, & præter essentiam ordinis; id autem, ex quo præsertim oritur ordinis varietas, est finis, & conditio gubernantium aspirantium ad finem. Et hoc redditur conspicuum: quia si illi, qui Rem pub. administrant, fuerint Pauperes, ignobiles, & pauci; ab hac ratione finis, & conditionis imperantium, status ille popularis nuncupabitur: Accidit tamen magna ex parte, vt pauperes, & ignobiles multi sint; ideo eorum administratio popularis, & multorum nuncupatur. Similiter si illi, qui præsunt, fuerint nobiliores vel ditiores: quamuis fuerint plures, quam qui obtemperant, tamen eorum imperium nuncupatur Respublica optimatum, vel paucorum potestas: non enim, quia pauci sunt qui imperant, dicitur optimatum, vel paucorum; sed quia, vt plurimum, nobiles & diuites pauciores sunt: Non itaque distinctio primò & præsertim a numero petenda est; C
sed a fine, & conditione hominum conspirantium ad finem. Nam vel quæritur vtile & bonum proprium, & ea est deprauatio; vel quæritur bonum commune: Et hoc vel quæritur ab vno viro probo, & Principe; & est Regnum: vel a varijs nobilibus virtute præditis, qui magna ex parte pauci sunt; & dicitur imperium optimatum: vel quæritur a pauperibus & vilibus Lege directis, qui (vt plurimum) sunt multi, & dicitur status Popularis. Finis optimatum & Regis, est honestum, honor, gloria, & quæ cum virtute sunt iuncta: Finis imperii popularis, est ea, quæ libertas ab eis dicitur; quæ, dum est sine Legibus, est potius perniciosa Licentia, quàm re vera libertas: Finis potestatis paucorum, sunt diuitiæ & vtile proprium: Finis Tyranni est expletio propriarum cupiditatum. Sic itaque Aristoteles a Platone dissentit, & recta ratione sententiam eius euertere videtur: at si rem accuratè perpendimus, inueniemus; quòd vt Aristoteles rectè sentit, ita Plato non longè a vero recedit. Petenda quidem primo distinctio est a fine, & a conditione conspirantium in finem, neque hoc latuit Platonem; optimè enim ipse quoque singulos fontes nouit, D
ex quibus differentiæ hauriri possunt: dixit enim in eodem libro de Regno, Respublicas inter se distingui, vno, paucis, multis, paupertate, diuitiis, violentia, voluntate, legibus, & arbitrio. Adeò vt dicere valeamus diuisionem ex variis peti posse, quos omnes modos nouit Plato: eorum autem modorum nonnullos esse primos, & principales; alios externos, notiores, & magis populares: Aristoteles principalē, internum, & per se considerauit; Plato popularem, & externum: adeo vt re vera nulla de sententia sit Lis. Possunt autem hę simplices Imperii formę ita circumscribi: Regnum est imperium legitimum vnius, honestum communeque bonum Populorum ei liberè obtemperantium quærentis: Tyrānis est imperium illegitimum vnius, violentia populis imperantis, de proprio bono soliciti: Optimorum Respublica est Imperium nobilium virtute insignium, qui vt plurimum sunt pauci, commune honestum sui virtute quærentium: Paucorum potestas est imperium ditiorum, qui magna ex parte sunt pauci, proprium commodum & vtile quærentium: Status popu-

Fines variorum imperiorum

Dissensio Platonis et Arist. & cōsensio.

Descriptiones imperiorum.

Regnum quid.

Quid Tyrannis.

Quid imperium optimorum.

laris

A laris subiectas legibus, est imperium Populi & egenorum, libertatem, communemque vtilitatem legitimè quærentium; hi autem, vt plurimum, multi sunt: Status popularis sine legibus est imperium egenorum, licentiam propriumque vtile quærentium. Hæc sunt simplicia & prima Ciuilis administrationis capita, multis varietatibus obnoxia; quæ vel ex auctoritate, vel ex modo electionis, vel ex numèro, vel ex maiori & minori nobilitate, diuitiarumque copia, & inopia, ortum ducunt: a quibus distinctius explicandis supersedendum censui, cum solùm prima capita mihi explicanda proposuerim.

Quid potestas paucorum

Quid status popularis.

De Formis Ciuilis Imperij, quæ ex Mixtione Sex enumeratarum prodeunt. Cap. IX.

B QVoniam Ciuilia Imperia ex congressu, publicaque hominum conspiratione consurgunt; quorum affectiones sunt variæ, sententiæ distinctæ, propensiones frequenter pugnãtes: inde oritur, vt Ciuilium gubernationum formæ, vel raro, vel nunquam, sinceræ & puræ inspiciantur; nomen tamen ab eo recipiunt, quod in eis præsertim fulget & dominatur: Accidit tamen, vt nonnunquam permixtio adeò sit conspicua; vt proprio quodam, distinctoque nomine designari mereatur. Permixtionum nonnullæ modo aliquo sunt naturę consentaneæ, quæ seruari possunt: aliæ penitus naturę aduersæ; quæ, nisi ab alienis, a semetipsis intrinsecus confunduntur, & disperduntur. Naturæ consentaneæ illæ sunt, quarum fines non inuicem pugnant, sed sibi mutuò consentiunt: at illæ, quarum fines & propensiones inter se pugnant, sunt potius confusiones & internæ dissensiones, quam re vera imperia Ciuilia; & se habent perinde, ac Monstrum pręter naturam affectum, cuius pars vna voret alteram. Cum etiam ciuilia Imperia inuicem misceri possint; ea permixtio & complicatio potest esse, vel ex duobus tantum, vel ex pluribus: Si fuerit ex duobus; cum simpliciaq; imperia sint sex, ex eis prodire possunt

Mixtiones potiores.

C quindecim connexiones, vt vnicuique accuratè rem consideranti potest esse notũ: Si autẽ cõnexio fuerit ex tribus, vel etiam ex pluribus, plura prodeunt mixta, vt conspicuum est: ego potiora enumerabo; nam ex notitia simplicium cętera redduntur nota, quę ex eorum complicatione prodire valent. Principalis & saluberrima est ea mixtio, quę ex Regno & Optimatum potestate consurgit: in qua plures viri probi, insigni Virtute decorati, vno communi Principe, quasi capite, iuncti, fęlicissimè Rem pub. gubernant: In qua Reipublicę forma fulget Regia dignitas, cum qua optimorum Ciuium Virtus ita conspirat, vt sint tanquam multi Reges vno duce iuncti: ob quorum conspirationem in finem honestum, Regia dignitas in Tyrannidem labi, ac degenerare non valet: Ciues enim optimi, Regia Virtute honestati, Reges sunt, etiam si priuatam viuant vitam; cum probi Regis, probique Ciuis eadem sit principalis Virtus. Hanc septimam Reipub. formam eam esse censeo, quam Plato in tertio de Legibus inter bonas quartam numerauit; minus rectè (vt censeo) a Ficino explicatam: in libro verò de Regno, numeratis omnibus, dixit esse septimam. Et in vtrif-

Mixtio ex duob⁹, vel ex pluribus.

Quindecim connexiones.

Prima mixtio.

Plato.

D que locis eam cęteris longe pręstare affirmat: cum enim ex duabus potioribus sit conflata; includit vtriusque facultatem & præstantiam; nec nisi honesta, & salutaris esse potest. Hanc in Amplissima Venetorum Vrbe cunctis numeris absolutam, splendidissimeque fulgentem inspicere nobis datum est. Nec suspicari quispiam debet (vt viros quosdam eruditissimos putasse noui) Venetorum Remp. mixtam esse ex omnibus tribus rectis administrationibus, portionemque obtinere omnium: inquiunt enim eam, Munere Principis, obtinere partem Regię; Munere maiorum Senatorum, Principaliumque magistratuum, quibus Seniores tantum pręsunt, obtinere partem Optimatum; Munere demum numerosę conspirationis pro publico consilio, obtinere portionem popularis: adeò vt ob hos tres gradus, & vnus, & pauci, & multi pręsint; & propterea ex tribus rectis administrationibus sit mixta. Hęc sententia per ea, quę in pręcedente capite dicta sunt, satis apertè reiicitur: cumulatè enim, cũ auctoritate Aristotelis, tum ratione, ostensum est; veram & principalem distinctionem, non ex numero petendam esse, sed ex fine communi, & conditione con-

Respu. Veneta.

Quorundã opinio reiicitur.

spirantium

ſpirantium in finem: nam viri nobiles (etiam ſi multi ſint) minimè conſtituunt Po- A
pularem adminiſtrationem: in Republica autem Venetorum non minus nobiles il-
li ſunt, qui numeroſo congreſſu ad comitia ſiue commune cõſilium conſpirant, quàm
ſint ſeniores, qui grauioribus Magiſtratibus præſunt: nec finis eorum eſt diſtinctus,
cum omnes quærant commune bonum honeſtum. Eſt itaque Reſpublica illa, præ-
ſertim optimatum, in qua tamen refulget congruenter ſplendor Regiæ dignitatis. Et
quanuis in multorum proborum Ciuium conſpiratione nonnulli inueniantur, qui
minus probi ſint; non propterea euertitur imperium optimatum: quandoquidem in
ſpicere debemus maiorem partem, per quam cuncta ſuffragiis in Magiſtratibus de-
cernuntur, & diriguntur. Hinc etiam oritur, quòd; cum Imperium, quod eſt penes
vnum, ex vnius tantùm mutatione varietur; Imperium tamen, quod eſt penes mul-
tos, non mutat formam, niſi pars maior permutetur: Congruenter igitur Imperium
Regium cum eo optimatum complicatur; ambo enim Virtutem magnifaciunt, ho-
neſtum quærunt, communem populorum vtilitatem inſpiciunt. Et quoniam, dum
Secunda mixtio. datur vnum oppoſitorum, datur & alterum; propterea, vt datur connexio Imperii B
Regii & optimatum, ita inueniri poteſt tanquam octaua forma connexio Tyranni-
dis & poteſtatis paucorum; hę nanque non penitus, ſed in parte ſolum inter ſe pu-
gnant, propterea modo aliquo ſimul ſeruari poſſunt: vt accidit, dum inter paucos po
tentes, ad libitum, ac pro ſuo commodo imperantes, vnus tanquam caput cæte-
ris pręſtat, cęteroſque ducit: & ſunt tanquam multi Tyranni, vno capite prædíti
ſoliciti de proprio commodo, ſuiſque cupiditatibus indulgentes, quaſi Hydra variis
faucibus pręditа, Vrbi & orbi pernicioſiſſima, quæ nonnunquam in Vrbibus inſpecta
Tertia Mixtio. fuit: Exempla tamen libenter ſilentio obuoluo. Tertiò necti poteſt Imperium Opti-
matum cum Populari ſubiecto Legibus: veluti, dum Viri nobiles & probi, cum Po-
pulo iuncti, Remp. gubernant; regnantes pro virtute, libertate, & commodo vni-
uerſi Populi: vt enim nectuntur Reipublicæ formæ, ita nectuntur earum fines; & qui
imperant, partem tradunt vtrique fini, modò in vnum modo in alterum inclinantes,
ob varietatem conditionis imperantium. Hanc mixtionem expreſſit Ariſt. in quar- C
Quarta mixtio. to de repub. cap. 7. Cui ea tanquam quarta conexio opponitur, in qua paucorum po
teſtas cum imperio populari ſine legibus nectitur: & id contingere poteſt, dum vnà
cum Populo conſpirant opulentiores nonnulli, quęrentes commoda partim propria,
partim Populi: quæ connexio varias babet internas pugnas; & propterea huiuſmo-
di Reſpublica eſt tanquam nauis aduerſis ventis continenter agitata, quę diu inco-
Quĩta mixtio. lumis ſeruari nequit. Quinta mixtio ea ſtatui poteſt, quę ex Regia & populari ſubie-
cta legibus conſtat: quod accideret, ſi imperio Populi caput præeſſet; ac vnà conſpi
rantes imperarent, partim pro Virtute, ſi caput ſeruaturum eſt conditionem Regis
partim pro libertate Populi: At huiuſmodi Regia forma circunfuſa a Populi tenebri
coſis affectibus, parum refulget, citoque obumbrata delitеſcit, parum enim populi
in cura Virtutis perſeuerant, eſt enim tanquam Monſtrum humano capite prædi-
Sexta mixtio. tum. Eius oppoſita eſt ea mixtio, quę conſtat ex Tyrannide & populari ſine Legi-
bus: quod accideret, ſi cum populo imperaret Tyrannus aliquis, tanquam diſſolu-
ti populi caput; & partim quęrerent vtile propriũ populi, partim Tyranni, pręſertim D
tamen Tyranni: quę potius eſt confuſio & pugna, quàm Ciuilis conſpiratio: non
enim egeni diu ſubſtinent, vt maior commodi pars in Tyrannum redundet; nec Ty-
rannus, quòd eam recipiat Populus. Hę ſunt ſex connexiones ex duplici genere Im-
Nouẽ aliæ mixtiones. perii: quæ cum ſint, vel ex ambabus partibus probis, vel ex ambabus improbis; mo
do aliquo in vnum finem conſpirant, & inueniri facilè poſſunt: ſequuntur alię no-
uem; quę cum ſint ex proba & improba parte, inconſtantes ſunt penitus & pugnan-
tes, & propterea negligendę: hę autem ſunt Regni cum Tyrannide, Optimatum cũ
Mixtiones ex plurib' quã ex duabus. Poteſtate Paucorum, Popularis Reipublicæ ſubiectę Legibus cum ea ſine Legibus,
Regni cum Paucorum Poteſtate, Regni cum Populari ſine Legibus, Tyrannidis cum
imperio Optimatũ, Tyrannidis cum populari imperio ſubiecto Legibus, Imperii Op
Duæ mixtiones minus pugnãtes. timatũ cũ Populari ſine Legibus, & demũ poteſtatis paucorum cum imperio popu
lari ſubiecto Legibus. Excogitari deinde poſſunt mixtiones ex pluribus, quàm ex
duabus formis: quarum duę inueniuntur minus pugnantes; & ſunt, vel conſpiratio
Prima. trium probarum adminiſtrationum, vel conſpiratio trium improbarum. Prima effec-

A si populus, Viriq; nobiliores virtute præditi, Ducẽ haberent; cum quo Rempub. gu-
bernarent, quærentes Virtutem, Diuitias, & commoda populi, vnicuique partem
dantes. Inquit Arist. in quarto de Rep Carthaginenses in sua Rep. hæc tria inspexisse;
Lacedęmones verò solam Virtutem, & populũ: Nomen autem recipitur ab eo, quod
dominatur. Talis mixtio reperiretur in Vrbe Venetorum, si Populo daretur facultas,
vt partem haberet in publicis comitiis. Ei opposita est mixtio trium improbarum.
Cęteræ autem mixtiones, quas excogitare valemus, vel trium, vel quatuor, vel quin- Secunda.
que, vel sex omnium formarum, sunt Probarum administrationum cũ improbis, pu-
gnantes penitus, & inconstantes. Colligens itaque dico: maximè conspirare posse for- Epilogus.
mas probas cum probis: minus improbas cum improbis, malũ enim nedum destruit
bonum, verùm etiam seipsum, cum sibi ipsi quoq; sit aduersum, minimè demum pro-
bas cum improbis. Accidere tamen potest, vt etiam hæ nonnunquam inter se misceã
tur: Veluti Regium imperium cum Tyrannide diceretur mixtum, dum Rex non om Quõ op-
ni ex parte seruaret conditiones Regis, sed nonnũquam in Tyrannidem inclinaret: positæ mi-
B Hinc dicere de nõnullis cõsueuimus, actiones quasdã eorũ esse Regias, alias Tyrãni- sceantur.
cas. Similiter Imperiũ optimatum mixtũ esset cum eo paucorum; dum qui præsunt,
partim probi, partim improbi essent, & modò pro virtute, modò pro suis cõmodis iu-
dicarent & imperarent. Gubernationes quoq; populares, quorũ vna Leges seruat, al-
tera ad libitum iudicat, mixtæ modo aliquo essent; si in parte legibus subiicerentur,
in parte verò suæ cupiditati indulgerẽt: Et idipsum de aliis excogitare valemus. Pro-
pterea Plato 9. de Repub. dixit, tot esse Respublicas, quot mores hominum: ac de cõ Plato.
similibus pugnantibus mixtionibus duo Paradoxa verissima quidem proferre vale- Duo Para
mus: quorũ vnũ est, Nil ęqualitate esse inęqualius: alterũ verò, Nil vnitione esse seiun doxa.
ctius. Et iure profectò: niti. n. ęquare viros inęquales, maxima inęqualitas est: similiter
dum aduersi animi ad opposita aspirãtes, iuncti sunt, maximè inter se pugnãt, & pro-
pterea maximè sunt seiuncti. Insuper seruare in omni transgressione licet; quòd no- Nomen
men boni adeò est gratum omnibus, vt etiam imperia improba nomen proborum boni pla-
sibi pro facultate vsurpent: Tyrãnus nititur se honestare nomine Regis: Populáris om cet cũctis,
C nis administratio se esse legitimam affirmat: Imperium paucorum ait se esse optima- at non offi
tum: quæritur nomen probi, at negliguntur officia. Et hęc de mixtione satis. cium.

Quomodo in Distinctis Reipublicæ Formis vario modo seruetur Iustitia; & quæ earum præsertim Respublica, præsertimq́; libera censeri debeat. Cap. X.

NVllam Reip. formam sine Iustitia consistere posse, consentiunt profectò oẽs;
ideo in omni Reipublicæ administratione, quicunque magistratibus præ-
sunt, fatentur suum officiũ esse seruare Iustitiã: Accidit tamen, vt in aliquo Nonnun-
imperio ea, quæ Iustitia dr̃, Iniustitia potius quàm Iustitia cẽseri mereatur. quam Iu-
Cum. n. Iustitia in cõmutatione, & distributione sit posita: de cõmutatione nemini du stitia est in
biũ est, in omni Ciuili administratione seruãdũ esse mediũ Arithmeticũ, quod est me iustitia.
D diũ absolutũ ęquè distans ab extremis; semper enim tãtum alteri retribuendũ est, quã
tum ab eo recepimus: in distributione verò præmiorum, dignitatum, & similium, ser-
uandum est medium Geometricum, collocatum in ęqualitate & similitudine rationũ,
adeò vt præmia multis danda, pari ratione meritis eorum respondeant. Verùm in iu
dicandis, æstimãdisq́; meritis variæ Imperii formæ inter se dissentiunt: In Republica
enim Optimatum maximi fit virtus, & merita ex Virtute prodeunt: In Paucorum po
testate diuitiæ: In Populari quæritur ea, quæ ab illis Libertas dicitur; cuius omnes
ęquè se esse benemeritos profitentur. Cum itaque Ius in distributione positum (con- In quo sit
sensione omnium) pro cuiusque dignitate & meritis esse debeat; quæ merita in variis posita præ
Imperiis, varia magnifacientibus, vario modo æstimantur, iure optimo in variis Im- stantia Re
periis Iusta distributio varia apparet: & in hoc posita est perfectio & præstantia Rei- rumpubli-
publicæ; vt vnumquodque in ea tanti fiat, quanti re vera, & ex natura rei fieri debet. carum.
At hoc dignum consideratione est: Cum Ciuilis administrationis formæ sint variæ, Quæ pser-
quæ earum pręsertim digna est nomine Reipublicę? Insuper, quę earum pręsertim tim sit Res
publica et
Libera.

Nn Libera

Arist. Libera censenda est? Aristoteles in quarto de Repub. cap. 8. inquit præsertim nomine Generis, nomineque Reipublicæ esse honestandam illam, quæ mixta est ex paucorũ potestate & populari; hoc est, in qua & diuites, & egeni imperant, hæc enim ea est, quę vulgo libertas nuncupatur: cum quę in ea suo tempore imperent illi omnes, qui Ciues nuncupatur, siue sint diuites, siue egeni; siue nobiles, siue ignobiles; & hanc æqualitatẽ Rempublicam & Libertatem appellant, quam Populi tanti faciũt, vt pro ea mori gloriosum existiment. At si rectæ rationi credimus, eam solam tenemur iudicare Libertatem, quæ iusta & honesta sit; per quam Deo, rectęque rationi subijcimur, perturbationibusque dominamur: quicunque enim perturbationes sequitur; quot perturbationibus, tot Tyrannis subijcitur. Propterea rectè Philon Iudęus librum construxit, in quo latissimè patefecit, illum solum, qui virtuti studet, re vera esse liberum. Senecę quoque præclara sententia fuit, Veram libertatem eam esse, qua homo nulli rei præterquam Deo seruit: & iure profectò; tunc enim homo verè est liber, dum vitioribus dominatur, & cum superis necttitur, quę sui essentia libera sunt. Plato quoque & in Gorgia, & frequenter alibi, ostendit, improbos omnes, cum seruos, tum impotentissimos esse. Ex quo colligere valemus, eam ab Aristotele prolatam præsertim esse libertatem, & Rempublicam quandam maxime popularem: re vera autem libertatẽ illustriorem in eo Imperio maxime fulgere, quod maximè est honestum, maximeque a Virtute & pro Virtute dirigitur, Virtus enim est verus vsus nostrę libertatis, naturęque rerum summopere est accommodata. Et cum ea sit vera Libertas, ea quoque verè Respublica censeri meretur: id enim re vera & maximè est bonum, quod est commune & publicum, quod a virtute quęritur; bonum autem proprium cum publico pugnans, nec quidem absolutè bonum iudicari debet. Ex quo colligere valemus; Regnum, Imperium Optimatum, Mixtumque ex eis, primò & præsertim esse Rempublicam, & ingenua libertate frui. Ideo rectè Plato, & cum eo Aristoteles in quarto de Repub. cap. 8. nec non Stoicus Seneca, affirmarunt; Tyrannum maximè esse seruum, maximeque impotentem, & eius administrationem minimè omnium Reipublicę nomine dignam.

Ratio recta. Philon Iudęus. Seneca. Plato.

A B C

Quæ Publicarum Administrationum Præstantissima censeri mereatur. Cap. XI.

Respublica optima vnica est.

Optima Respublica, Naturęque omni ex parte consentanea, proculdubio vnica censeri debet, eademque apud omnes, cęterę autem iudicandę sunt recessus, & declinationes ab ea, vt in quinto Moralium Nicomachiorum cap. septimo testatur Philosophus: At qualis inter varias ea sit, quę cęteris pręstet, non facile est videre, tres enim de pręstantia & dignitate contendunt, Regia, Optimatum, & Mixta ex eis; quarum quęlibet rationibus, & experientia sibi principem locum optare nititur. Primò enim Regiam esse optimam, ex eo colligere valemus: quia consensione omnium gubernatio Mundi sub Principe Deo optima est, ea autẽ est Regia, est Monarchia sub Monarcha Deo optimo maximo: Ideo Philosophus in calce duodecimi Metaphysicę inquit: Ea, quę sunt, nolunt malè gubernari, nec bona est multitudo Principum; vnus igitur Princeps. Plato quoque in libro de Regno inquit: Vnius imperium, bonis iunctum constitutionibus (quas Leges vocamus) sex illarum omnium optima est; Tyrannis autem detertima. Et ita Regia dignitas pręfertur cęteris: cum sit maximè consentanea Naturę, quę singulis vnicũ tradit Principium; vt membris cor, corpori animam, animę mentem: cum sit ordini congruens, Imperium enim ordo est, de cuius ratione est relatio ad vnum primum: cum dignitatem & facultatem in vno iunctam habeat, non effusam in multis: cum sit Potentior; vis enim iuncta vehementior est, quam seiuncta: cum sit liberior, expeditior, resolutior, secretior, maiorem pariat admirationem: & populi libentius vni maximè fulgenti, quàm multis obediant; populi enim Regem, quasi Mortalem Deum, admirantur, & colunt. Inde factum est, vt in Ciuilium administrationum congressibus Reges (approbata consuetudine) pręferantur cęteris. De qua Regia pręstãtia libri extãt copiosissimi, & ornatissimi. At nõ ob id imperiũ Optimatum

Pro dignitate Regię Formæ. Arist. Plato.

D

A matum ei cedere videtur: huiusmodi enim Imperium est conspirantium multorum, *Pro dignitate Imperii optimatum.*
quasi Regũ, quod non videt vnus, videt alter, quod vnus præstare non valet, alter præ
stat, Virtutem, quam solam magnificat, latiorẽ includit: Ciues suos ad Virtutem ve-
hementius inuitat, exactiusq; dirigit; cũ iuuenes iudicent, solam Virtutem eis parare
viã ad magistratus & gradus dignitatis. His accedit, q̃ Naturæ & conditioni Ciuium
aduersari vr̃, vt qui meritis non cedunt, nec virtute minus fulgent, dignitatis gradu &
Imperio subiiciantur: Natura nos gignit liberos, non hominem vnum constituit no
bis Principem, sed eos vult Regnare, qui facultatem Regnandi sibi virtute parant. In
super (vt monet Arist. in 3. de Repub. cap. 11.) Plures viri Probi ad imperium conspi- *Arist.*
rantes, exquisitius cuncta cognoscunt, rectius deliberant, minus a recto per præmia
distrahuntur, minus ducuntur a perturbationibus; deq; eorum congressu perinde se
habet, ac dũ ex multis modicis constituitur solenne conuiuiũ: Non itaq; iniuria Arist.
eo loci imperio optimatũ primũ dignitatis locum condonare vr̃. Quod confirmatur:
qm̃ ex obitu Regis cõspicua Populis offertur occasio perniciosi tumultus, eminẽt pe
B ricula permutationis Imperii, nonnunquam etiam desunt hæredes, qui si adsunt, fre-
quenter sunt pueri, inexperti, secretorumq; non conscii: quibus discriminibus impe-
rium Optimatum non succumbit. Demum vtrique præferendum videtur Imperium *Pro dignitate Imperii mixti.*
mixtum ex Regio, & Optimatum: hoc.n. ornatum est dignitate vtriusque, munitum
est vtriusque virtute, immuneq; est a periculis variis, quibus ea Imperia seiuncta sunt
obnoxia: propterea iure optimo vtilius, honestius, diuturniusq; esse vr̃. Princeps.n.
vnus, qui in ea mixtione refulget, ciues probos nectit, & ornat: altera ex parte ciues
probi, prudentia, consilio, & opera, complent attinentia ad imperium, detinentq;, ne
Princeps in Tyrannum labatur. Propterea Plato (vt dixi) quamuis, facta comparatio *Plato.*
ne inter simplices, Regiam administrationẽ prætulerit, absolutè tamẽ mixtionẽ hãc
apprime salutarẽ affirmauit. Et cum hęc tria Imperia magno apparatu, rationumque
copiis inter se de pręstantia pugnent; Imperium quoque Populare cum suis Legibus *Pro Imperio populari.*
insurgit, & cum libertatẽ quærat, nulli permittit subiici: sed pręstantiam suam ex eo
ostendit, quia Natura libertatem voluit esse hominis propriam, singulos enim genuit
C liberos: quare Imperium populare cum Legibus, libertatem quærens, maxime vide-
tur naturæ hominis consentaneum. Et confirmatur: qm̃ dum populus vniuersus im
perat, non pars, sed cuncti de salute Imperii sunt maxime soliciti, cum omnes sint par
tes eius, quæ per naturam quærunt salutem totius. Vt lucidè & expeditè difficultatem *Pro resolutione.*
diluamus, nonnullæ distinctiones proponendę & perpendendę sunt. Prima est: Aliud *Prima distinctio.*
est, Imperium esse absolutè dignius ac pręstantius, & esse humano generi accõmoda-
tius: multa inueniuntur absolutè pręstantiora, quę nonnullis minimè congruunt: mo
tus in orbem absolutè est præstantior cæteris lationibus, at non propterea homini ac
commodatior. Insuper; Imperium esse humano generi accommodatius, dupliciter
contingere potest: vel ratione eorum, quæ pertinent ad naturam & essentiam vni- *Secũda distinctio.*
uersi humani generis: vel ratione propriarum conditionum, distinctorum homi-
num, distinctarumque nationum. His assumptis, quatuor profero assertiones. Prima *Quatuor assertiones.*
est: Imperium Regium est absolutè dignius, & nobilius. Altera est: Humano gene-
ri, ex parte conditionum communium cunctis, Imperium Populare cum Legibus
D est maximè accommodatum. Tertia est: Consideratis hominibus cum conditioni-
bus propriis Imperio conferentibus, quę ex distinctione Virtutis a non virtute pro-
deunt; Imperium Optimatum maximè eis congruit, apprimeque est salutare; &
præsertim, dum dignitate aliqua Regia iunctum & honestatum est. Postrema est: Va-
riis conditionibus hominum, & nationibus, varia imperia sunt accommodata. Veri- *Primę assertionis explicatio.*
tas primę assertionis est conspicua: quoniam Imperium Regium est imitatio Impe-
rii Dei, & dignitatem omnem in vno iũctam habet; per quam vnitionem caput Im-
perii redditur præstantius, & admirabilius. Neque existimandum est imperium Mun *Imperium Mundi nõ est mixtũ.*
di sub Principe Deo, mixtum esse ex Regio & optimatum, vt nonnulli asseruerunt;
idq; cõprobarũt: quia secretę Mentes & Angeli, Cælestes Ciues, vnà cũ Deo Mundũ
gubernant. At errant, quia Angeli facultatẽ omnẽ a Deo recipiũt, nec suo cõsilio vnà *Mundo solum Imperium Regium congruit.*
cum Deo Mundũ regunt, sed absolutè & penitus pro Mundi administratione dirigun
tur a Deo. De Imperio aũt optimatũ iuncto cũ Regio secus se habet: nec debuit Mun
dus alio quàm Imperio absolutè Regio gubernari, ob eminẽtissimã Principis Dei pͥ-

stantiam; qua non ita vnus homo valet præstare cæteris. De hoc vniuersi Regno peri A
culum non est, vt Monarca in Tyrannum transeat, cum sit ipsum bonum; neque vt
ob æqualitatem Virtutis negligatur a cæteris, vel vt per impotentiam, laborem, & in
scitiam minus rectè cuncta disponat, vel vt per Regis interitum Imperium dilaba-
Explicatio secundę assertionis.
tur: quibus omnibus hominum genus est obnoxium. Erat secunda assertio, Huma-
no generi, per conditiones cunctis communes, Imperium Populare cum legibus ma
ximè congruere. Ratio est: quoniam, dum consideramus communia cunctis, nulla
adest varietas; ob quam pars vna, potius quàm altera, præesse, vel subiici debeat;
& præsertim, quia per communia vniuerso humano generi quilibet homo est aptus
imperare & regere: At quia homo solis communibus conditionibus prædìtus, nu-
datus a conditionibus propriis, per quas varii inter se distinguũtur; non in Vrbibus
reperitur, sed sola concipitur Mente, propterea ea Præstantia leuis, & inanis censeri
Explicatio tertię assertionis.
debet. Ideo erat Tertia assertio: quòd, dum homines consideramus distinctis condi-
tionibus præditos; & illis præsertim, quæ ex Virtute & non virtute prodeunt; Impe-
rium optimatum maximè eis cõgruit: Virtus enim ea est, quæ hominem reddit ap- B
tum ad imperandum; & propterea saluberrimum est imperium illud, in quo viri vir-
tute præditi imperant aliis. Hoc est iustum munere Virtutis Imperantium, vtile sub
ditis; qui cum virtute careant, melius est vt regantur ab illis: honestum, cum vir-
tus maximi fiat, & pertinentia ad illam: splendidissimum, cum Virtus fulgeat; & pręʹ
Explicatio quartæ assertionis.
sertim tale est, dum Regia aliqua forma in eo refulget. At quoniam variarum Gen-
tium & Populorum conditiones sunt variæ, nec omnes ęquè sunt capaces huius prę
stantis formæ; ac insuper nonnullę nationes magis sunt aptæ ad parendum, aliæ ad
imperandum, nonnullę mixtæ: Propterea addebatur quartò, Variis hominum na-
tionibus & cõditionibus Imperia varia esse accommodata; ac ita ex varietate condi
tionis hominum, varietateque officiorum & temporum, varia prodierunt Imperia:
Sic inspicimus tempore belli Regium Imperium maximè fulgere; cum vires sint vni-
tiores, resolutio in occasionibus celerior, obedientia maior: tempore autem pacis
fulgere maximè Imperium Optimatum. Et quotiescunq; Imperii forma conditioni
Quę Imperia citò dilabantur.
Populorum quasi materiei congruenter respondet, diu Imperium seruatur incolu- C
me; vt vice versa facilè mutatur, dum forma materiei non congruit: Veluti etiam il-
læ Respublicæ citò dilabuntur, quarum Ciues ob propriæ vtilitatis desiderium, ob
Animi inconstantiam, ob cupiditatem Imperandi, ob insitum quoddam ciuile diffi
dium, rectam Reipublicæ formam recipere non valent; quarum mutatio in melius
generatio potius quàm interitus censeri debet.

De Origine Formarum Reipublicæ. Cap. XII.

DEcursis attinẽtibus ad Materiem, & Formã Publicę administrationis; cum
de Efficiẽte sit agendum, ab eius origine principum petam. Si historias Ec
clesię sequimur, quibus constantem fidem debemus adhibere, cunq; eis
historias nectimus variorum hominum successione & diligentia seruatas;
satis distinctè & certè de variorum Regnorum, distinctarumq; Rerumpublicarum
origine prima, veritatem enunciare valemus; Lucidè enim cognoscemus principiũ
creationis Mundi, successionem temporum, originem, cursum, & Periodum variorũ D
Regnorũ. At si cũ Philosophis loquimur superno lumine destitutis, solis proprii inge-
nii viribus per signa & coniecturas veritatẽ indagantibus, res erit obscurior: ita.n. cũ
Opinio Arist.
Arist. a vero declinãte iudicabimus, Mundũ fuisse semper, vt in primo libro de cęlo se
demonstrasse existimauit: Cũ Platone dicemus Mundũ, vel fuisse semper, vel incom-
Opinio Platonis.
prehẽsibili ante nos tẽpore principiũ recepisse Plato.n. in attinentibus ad hominum
pietatẽ, Deiq; cultũ, semper se certũ patefecit; ideo, q Mundus a Deo sit productus, a
Deo curetur & gubernetur, vbiq; cõstanter asserit: De illis aũt, quę pro pietate, & cul
tu Dei indrĩa sunt, semper se dubiũ patefecit; nec q̃dẽ iniuria: Nã Plato vnà cũ suo So
crate hoc se profitebatur scire, q nihil sciret, & propterea de tempore originis Mundi
frequenter se ancipitem indicauit; veluti in sexto de Legibus inquiẽs. Scire oẽs opor
tet hominum generationẽ, vel nullũ vnquã prorsus initiũ habuisse, neq; terminũ habi
turam, sed fuisse omnino semper, & fore: aut si cepit, inextimabili ante nos tpis magni
tudine incepisse. Insuper in decimo de Legibus similiter se ancipitem indicãs dixit: Si
quouis

A quouis modo cuncta simul steterint (vt plurimi audent dicere) quem motũ potissi
mũ primũ in ipsis fieri asseremus? inquit (vt plurimi audent dicere) quasi asserat hac
de re se nil decernere audere. Ex quo constat, Platonis asseclas leuiter inter se disse-
rere, inaniterq; hac de re dissentire, an Plato Mundum, vt Arist. censuerit ęternũ, nec
ne: Perperam etiam Simplicius nititur Arist. cum Platone conciliare; nam Plato id
esse problema dialecticum, pro omni parte probabile, asseruit, Arist. verò constãter
censuit Mundum fuisse semper. Quòd si in primo Topicorum asseruit, id esse Proble-
ma dialecticum; profectò id dixit, more suo asserendo exempla ex opinione aliorum,
nempe Platonis: Insuper est Problema dialecticum ob difficultatem, Arist. enim consi
derans ea, quæ de Mundi ęternitate a veteribus dicta fuerunt, qui ob difficultatem va
ria senserunt, nec verum valuerunt ostendere, dixit esse Problema dialecticum: Ipse
tamen censuit se difficultatem superasse, ostendisseq; ęternitatem, vt constat ex octa-
uo Physicorum, & primo de Cęlo; quamuis re vera id non præstiterit. De hoc tamen
Plato & Arist. consenserunt, q principiũ Mundi, vel non datur, vel nobis est ignotum,
B cum longissimè a nobis distet. Propterea loquẽtes de origine formarum Reipublicæ,
tria eorum consensione enunciare valemus: Primum est, Respublicas a Deo duxisse
ortum, & a Deo modo vario nobis fuisse patefactas: Alterũ est; Homines per naturã,
internamq; cõmotionẽ, instituisse ac formasse Respublicas. Tertiũ est; Primas Respu
blicas, primosq; eorũ institutores, vel non dari, vel nobis non esse notos: sed redinte-
gratores, restauratoresq; earũ, solum cõspicuos, literisq; seruatos fuisse. Quę tria quõ
debeant intelligi, modò nitar explicare. Asseritur primo, Deum nobis imperiorũ for
mas patefecisse, ac ita eorum fuisse auctorem. quod non vno, sed tribus modis conti-
gisse, putandum est. Primò enim in Deum conuersi, qui eminenti Prouidentia, incõ-
parabiliq; Iustitia, cum sit vnus, Mundum totũ regit, veri & primi Regni formam in-
spicimus: in quo creaturę cunctę, & illę pręsertim, quę Mentis sunt compotes; pro ea-
rũ perfectione reguntur. Secundò conuersi ad mẽtes corpore solutas, Geometrica
ęqualitate cęlestẽ Rempublicam gubernantes, cęliq; orbes reuoluentes, primã opti-
matũ formã intuemur: Quamuis.n.(vt dixi) mundi gubernatio absolutè sit Regia, &
C non mixta; eaq; Intelligentiarũ, quia ex Deo omnino pẽdent, non sit absolute Respu-
blica optimatũ: seiuncta tñ ea consideratione, q ex Deo omnino pendent, eminenter
nobis Imperium optimatũ patefaciũt. Si conuertimur ad Mundũ Mortalẽ, & vnà cũ
Platone consideramus, quõ a Dęmonico populo proximè regatur, vel (vt rectè aiunt
Theologi) a postremo Choro Angelorum, secreta per imaginandi facultatẽ ea consi-
deratione, q a supernis causis dirigãtur: exemplar Popularis Reipublicę inspiciemus.
Demum, si connexionẽ ordinemq; cunctorũ magnã Mundi Vrbẽ constituentiũ intue
mur, singularũ tectarũ administrationũ admirabilem conspirationẽ inspiciemus. Hic
itaq; est modus primus, quo Mũdi Monarca Imperiorũ formas homini patefecit. Se
cundò; Si humanũ genus cũ eo Iumentorũ & Ferarum cõparamus, inueniemus homi
nẽ p naturã Regẽ & Principẽ cęterorũ: ita.n. homo formatus est, ut dñari cęteris pos-
set; & cũ Deus creaturas cęteras formasset, creandũ dixit esse eum, qui dñari illis pos-
set: Habet.n. homo diuim aliqd, per quod cęteris natura pręstat, ab eisq; formidatur
adeò, vt paruus Aethiops magnũ ducat Camelũ funiculo alligatũ, & Agricola debi-
D lis feroces Tauros iugo subiiciat. Tertiò: Si varia brutorum animalium genera consi-
deramus, inueniemus, in eorum nonnullis per naturam Regni formam esse im-
pressam; & pręsertim in Formicis, Gruibus, & Apibus, suum Regem sequentibus.
Vario igitur modo Princeps Mundi humano generi formas Publici Imperii patefe-
cit, & propterea Rerum publicarum formator & auctor, iure optimo pręicari & cele
brari meretur. Dicebatur secundò, homines per internã Naturę excitationẽ formasse
Respublicas. Homo.n. sui natura & conditione est Ciuile animal ad societates aptũ,
per rectã rationẽ ad Ciuilẽ vitã congruenter est paratus, ac ob varias eius indigẽtias,
nedum monetur excitaturq;, verum modo aliquo cõpellitur ad Ciuilẽ vitã degẽdã:
Ideo Sẽtẽtia fuit Platonis in Gorgia; Ius naturę exposcere, vt qui melior prudẽtiorq;
sit, imperet ac dominẽt: Quã sñiam Arist. quoq; in primo de Rep. approbauit. Et hoc
præter cætera mirabile est, quòd Deus (vt hominem ad publicas administrationes ap
tiorem, magisque procliuem redderet) semina & formas Imperii, in eius animo
indidit & impressit: Mens enim per Naturam est Rex cæterarum animæ faculta-

Inaniter de mundi æternitate nituntũ nõnulli Aristotelẽ cũ Platone cõciliare.

Explicatur Locus primi Topicorum.

De quo Plato & Arist consentiunt Tres assertiones.

Explicatur prima assertio.

A Deo manarũt imperia.

Modus primus.

Modus secundus.

Modus tertius.

Explicatio secundę assertionis.

Plato.

Arist.

Respublica in animo hominis impressa.

tum: Ea vnà cum Ratione & Voluntate, optimatum seruat imperium. Appetitiones A sensuum variæ, Popularem administrationem indicant: Ex quarum facultatum congruente, vel aduersa conspiratione, mixtorum imperiorum formæ elucescunt. Præterea (vt Plato nono de Repub. considerauit) in hominis anima, per Dei Prouidentiam, conspicuæ elucescunt partes illæ, quæ Publicam administrationem constituunt:

Tres partes Ciuilis Imperii.

Tres sunt partes, ex quibus Ciuile imperium consurgit; quarum Vna cognoscit, iudicat, & dirigit; Altera suo robore ciuitatem custodit, propulsatque iniurias; Tertia quæstui dans operam, necessaria parat, vt nil Cætui hominum desit; Tria hæc in hominis anima exactissimè inueniuntur, Mens enim & recta ratio ducit; Vis irascendi propulsat Iniurias, ac pro ratione pugnat; Cupiditas auara, incumbens quæstui, necessaria quærit. Insuper; non cum minori admiratione in enumeratis tribus animæ partibus vires, & fines trium Principalium administrationum inueniuntur: Rex enim quærit honestum, & commune bonum; quod competit Menti: Respublica Optimatum de honore & gloria est solicita, & pro honore ac Virtute pugnat, quod facultati irascendi congruit: Populus magna ex parte quærit vtile, B & iucundum; quod proprium est facultatis cupiendi. Præterea: vt varii homines voluptatibus ducuntur variis; quidam cognitionem veri, vsumque Virtutis magnifaciunt, alii honores, multi diuitias: inde ad varias Reipublicæ formas, finibus illis respondentes sunt accommodati, ad easque intrinsecus excitantur & commouentur. Demum, Natura hominum, nonnullos format aptos ad imperandum, alios ad parendum: quod seruari inspicimus, comparando, tum varios populos & nationes inter se, tum gradus varios eiusdem nationis: Ex imperantium autem & parentium conspiratione publicæ prodeunt Gubernationes.

Plato.

Sic Prudenter Plato in tertio de Republica dixit: Cum Deus formaret homines; quicunque ad imperandum idonei aptique sunt, aurum in eorum generatione ipsis permiscuit, ideo honoratissimi sunt, illis autem, qui ad auxiliandum, argentum indidit; ferrum denique & æs Agricolis, aliisque opificibus.

Arist.

Similiter Aristoteles in primo de Repub. cap. 9. & 12. dixit, Hominem Virtute in Vrbe præfulgentem esse Natura Regem. Rectè igitur dictum est, Hominem, Deo Naturaque duce, & per internam excitatio- C nem, Publicas administrationes formasse. Tertia superest explicanda assertio, de qua proximo capite verba faciam.

De Ordine Redintegrationis Publicarum Administrationum. Cap. XIII.

CVm Philosophi proprii ingenii viribus primam ac veram Mundi originem inuenire non valuerint, nec ad primos Artium Scientiarumue inuentores valuerint eleuari; instauratores earum considerarunt, quos tanquam inuentores magnifecerunt & celebrarunt: vt vna cum Platone in tertio de Legibus, Arist. in primo de cœlo, & in primo Meteororum affirmauit. Si igitur humana coniectura instauratores Rerumpublicarum indagare cupimus;

Instauratores Imperiorum ex snia Plat.

Platonem in tertio de Legibus imitati, ita dicemus. Quoniam per populares morbos, & præsertim D per inundationes, deleta aliquando fuit hominum multitudo, dirutæque Vrbes, adeò vt valde pauci, illique in Montibus seruati sint: putandum est, eos extitisse tanquam semina futurarum gentium; & nisi eos, saltem eorum natos & nepotes, Disciplinarum & Artium penitus fuisse ignaros: in quo humani generis nouo Principio & redintegratione iudicare cogimur, Parentes vnà cũ natis & nepotibus necessitate coactos in antris deguisse, & natu maiores, (ita ducente natura) obtinuisse Principatum; quorum voluntas, & mores, vicem legum obtinerent:

Origo Regni.

Indeque existimandum est ortam fuisse Primam Ciuilitatis formam, eamque Regiam, cum Imperium fuerit penes vnum. Mox aucto Nepotum Pronepotumque numero, simulq; audaciores multitudine & assuetudine redditos, minusq, formidantes impetus & incursiones ferarũ; putandum est ad radices montiũ ausos fuisse descendere, familiasq; varias simul congregasse, Securitatis verò ac salutis gratia, sepibus nonnullis ac vallis montorum loco fuisse vsos: ac ita in vnã quasi magnã domũ vel pagũ cõgregatos, inuicemq. distin-

ctarum

A ctarum familiarum instituta varia conferentes, censendũ est ex eis potiora elegisse,
illisque vice Legum fuisse vsos. In quo secundo gradu, secundoque administrationis
genere, imaginem Imperii optimatum refulgere inspicimus; Seniores enim variarũ Imperium optimatũ.
familiarum cõgregati, quasi multi Reges coniuncti, optimorum Ciuium Imperium
constituunt: Qui deinde aucti numero, vsuque rerum redditi audaciores, iam per cã-
pos (vt ratio moner) cæperunt vagari, terramq; colere, vt ex ea alimenta reciperent.
In huius secundi gradus explicatione longè a vero (ni fallor) recessit doctissimus Fici- Error Ficini.
nus, cum putauerit esse tertium, & non Imperium pro Imperio numerauit; vt etiam
apertè errauit in explicãda quarta Ciuilitatis forma a Platone eo loci relata, vt qui-
uis accutatè locum considerans poterit iudicare: censuit enim formam quartam esse
conspirationem plurium Regnorum, vel Rerumpublicarum. At plurium imperiorũ
conspiratio minimè vna Ciuilis administratio censeri debet, sed multarum conne-
xio: nec debet iudicari optima, cum conspirationes variorum Imperiorum citò dis-
soluantur; Plato autem eam dicit optimam. Hinc in tertio de Legibus referens conspi
B rationem trium Regum Argorum, Messenum, & Lacedæmonum; eam minimè cen-
set formam vnam publicæ administrationis, nec diuturnam, cum dicat eorum Ciui-
tates fuisse dissolutas. At de his obiter: sit satis hoc notasse; vt qui eum legunt, cau-
tiores reddantur: redeamus ad id, vnde recessimus. Tertiò; adhuc magis aucto Ci-
uium numero, securiores peritioresque redditi, Artibus nonnullis magis necessariis
muniti, per campos effusi, in eis ausi sunt Vrbes condere: in quibus ob numerum
maiorem, communeque desiderium regnandi, populare Imperium fuisse ortum cen- Imperium Populare.
sendum est. Quę tres formę docte & eleganter ab Homero exemplis fuerunt illustra- Homerus.
tę: Prima, exemplo Cyclopum in Montium antris degentium: Secunda, exemplo
eorum, qui incolebant radices Montis Idæ: Tertia, exmplo Sacrorum Meniorum
Ilii. Strabo libro 13. hos a Platone enumeratos redintegrationis gradus rectè retulit: Strabo.
Errauit tamen addens, vltra tertium dari posse & quartum, & quintum: Nam si pri
mus fuit in Montibus, secundus in radicibus Montium, tertius in Campis; quartus
esse potuit in locis Mari propinquiotibus, postremus mari finitimus, & in Insulis. At
C vir hic doctissimus ordinem locorum tantùm considerauit, cum Plato præsertim in-
spexerit originem varietatum imperii simplicis rectè formati, quod triplex tantùm
esse potest: & præsertim; quia, dum considerantur homines vt effusi per campos,
iam considerantur vt postrema securitate præditi; ex quibus popularis administratio
consurgit. His Plato in eodem dialogo quartam addit formam; quę non simplex, sed
mixta est; inquiens· Nunc vero quarta hæc nobis Ciuitas venit; aut si vultis, quar-
tum hoc hominum genus, quod & quandoque alicubi habitabit, & nunc habitat &c.
Indicans formam illam Reipublicę, cuius condebat Leges; quæ mixta erat, non sim
plex; vt lucidè constat ex tertio Dialogo de Legibus, quo loci inquit: Necesse est au-
tem & Principatus vnius, & Principatus populi, participem fore Ciuitatem; si Liber-
tas in ea atque Amicitia cum Prudentia futura sit, &c. Similiter in sexto de Legibus
dixit, Rempublicam debere esse mediam inter Vnius & Populi potestatem. Ex his
constat: quomodo Plato, partim Naturam conditionemque hominum conside-
rans, partim occasiones quæ ei oblatæ sunt, orginis Imperiorum ordinem patefe- Opinio
D cit. Aristoteles verò in tertio de Repub. cap. 11. rationem aliam huius Originis ac Arist.
redintegrationis tradidit: dixit enim, ab initio constitutum fuisse Regem, quia dif-
ficile erat viros plures præstanti Virtute fulgentes reperiri; præsertim, quia tunc Ci
uitates paruæ forent: Præterea, ob beneficia accepta Regem creauere, quod opus
est bonorum virorum: Sed cum postea contingeret, vt plures pari Virtute ornati re
perirentur; non amplius tolerarunt Regem, sed commune quoddam quærentes, Res-
publicas constituere: Cum verò deteriores facti lucrum sibi quærerent, ex guberna-
tione Reipublicæ paucorum potentiam ortam fuisse censendũ est, honorabant.n.di-
uitias, ex his verò in Tyrãnides trãsierũt, ex Tyrãnidibus rursus ad Plebẽ: cũ.n.in pau
ciores redacti ob cupiditatem quæstus multitudinẽ corroborauerint, tãdẽ insurgens
multitudo in popularẽ statũ Ciuitatem redegit: factis insuper maioribus Ciuitatibus
nõ facile est aliã, q̃ Popularem Regnandi formã remanere. Hæc Arist. qui varias ab il Terti⁹ modus redintegrationis.
lis Platonis considerauit occasiones: & putandum est, vel temporibus variis, vel in di
stinctis Vrbibus, vtrunque contingere potuisse. Valemus & tertiò nos originis ordi-

nem hunc in modum excogitare: Cum enim per Naturam nonnulli gignantur homines maximè apti ad imperandum, ducendum, & regnandum (vt experientia nos docet) putandum est homines primò dispersos ac dissipatos, per aliquem similem, instinctu quodam propriæ naturæ fuisse coniunctos & congregatos; cui cum cęteri ad parendum faciliores sponte & liberè pareant, Regnum constituunt. Et quoniam homines primo dispersi magna ex parte erant Pastores, nomenque Pastoris apud eos erat celebre, ideo & per originem & per metaphoram Rex quoq; Pastor dicebatur; veluti apud Homerum Agamemnon dictus est Pastor, vt etiam retulit Aristoteles lib. 8. Moralium Nicomachiorum cap. 10. Hoc nos docent Historiæ contigisse Cyro, qui inter Pastores nutritus euasit Rex Medorum; necnon Tamburlano, qui eadem via ad Imperium Scytharum ascendit. Mox primo Rege defuncto, perspecta vtilitate, quæ ex eo in cæteros redundauit; putandum est successorem, vel vno, vel alio modo fuisse electum. Et quoniam conditiones Regis, tanquam viri omni ex parte perfecti, variæ sunt, quæ raro omnes in eodem inueniuntur: propterea facilè contingere potuit, vt, cum Rex nouerit se non posse cuncta præstare, quæ ad Regem pertinent; sibi socios asciuerit, ex quibus vnum quasi corpus consurgit, cuncta perficere valens, quæ non valet vnus: & inde prodit forma Optimatum, conspirante ad eam virtute multorum, desiderioque honoris, & imperii. Ex Republica Optimatũ in Popularem facilis est lapsus: tum, quia pauci per filios & nepotes in multos transeunt egenos; tum, ob hominum regnandi desiderium, multitudinisque vires. Ex quibus omnibus redintegrationis modis apertè constat, veram esse sententiam illam Aristotelis; Publica omnia Imperia ex regno manasse, ac esse quasdam ab eo degenerationes. Hos omnes redintegrationis modos putandum est in variis Terræ partibus locum habuisse: non enim ordines illi necessarii sunt; sed ob varias occasiones, conditionesque hominum putandum est in variis Vrbibus fuisse varios. At Pulchra oritur dubitatio: nam est sententia Sapientum, a Cicerone approbata; Philosophiã eam fuisse, quæ dissipatos homines congregauit, Imperiaque formauit: quomodo itaque nunc, Philosophia silentio obuoluta, modos alios originis patefecimus? Cui difficultati respondens dico: Sententiam illam Ciceronis, minimè veram esse de prima illa rudi hominum congregatione, Naturę potius instinctu quàm Arte & Philosophia elaborata, sed de absoluta, perfecta, recteq; ordinata Republica: Vt enim inquit Arist. sub initio primi Rhetoricorum; dum aliquid potest fieri Natura & Arte, longè rectius fit Arte quàm Natura tantùm. Philosophia igitur rudioribus hominum congregationibus, inchoatisque Imperiis postremam manum adhibuit, errores remouens, rectè formata firmans, exactissimisque Legibus perficiens: Perinde enim de imperiis se habuisse putandum est, ac alibi asserui contigisse de Artibus; quę, quãuis dicantur filię Philosophię, ante Philosophiam tamen prodierunt in lucem.

Cur Reges dicantur Pastores.

Publica Imperia ex Regno manarunt.

Dubitatio

Solutio.

De Fine Cuius Gratia formata sunt Respublicæ. Cap. XIIII.

DEcursis cęteris Imperiorum causis; vt eorum considerationi congruentem finem imponamus, superest vt conuertamur in finem, & de eo verba faciamus. Finis Publici Imperii, vt est pręclarus & illustris, ita satis est conspicuus. De ratione & essentia Finis est bonum: Quod bonum diuiditur in honestum, vtile, & iucundum; In bonum animi, corporis, & externum; In bonum proprium, & commune, In bonum sui, & aliorum; In bonum Naturę, Humanum, & Diuinum. Hęc omnia bonorum genera mirabiliter iuncta, in fine Publici Imperii splendidissimè fulgẽt: Finis enim Reipublicę duplex est, vnus proximus, & est, vt congruenter gignamur, nutriamur, seruemurq; incolumes, alter postremus, & est vt bene simus. Quatenus pertinet ad primum: munere Ciuilis Imperii, degentes in Vrbibus; nedum ab inimicorum insidiosis inuasionibus, ferarumque incursionibus liberamur; verùm insuper bonis cunctis, pro mortali hac vita opportunis, vel necessariis, cumulatissimè abundamus: Nam homo animalium omnium, maximè est egenus, & propterea Ciuile est animal; vt per multorum cõmunem cõspirationem, indigentiis mederi, & ex impotentissimo potentissimus reddi valeat; ita naturę instinctus, ratio, & necessitas, coegere homines, vt congregarẽtur in Vrbibus,

Finis Imperii.

Diuisio boni.

Finis Reip. duplex.

Vt

A Vt verò pertinet ad finem postremum, neminem latet, finem vltimum hominis esse summum bonum in vsu Virtutis collocatum; hoc in cœtu, & congressibus hominũ cumulatissimè fruimur: Rectè.n.formatę Respublicę a Virtute prodeũt, in vsumq; virtutum diriguntur; vsus autem virtutis, quò est communior & magis publicus, cò potior censeri debet: Ita cœlum est tanquam commune Imperium Angelorum, in cuius administratione summo bono fœlicissimè fruuntur: Orbis Mortalium est communis Vrbs simplicium corporum, in quorum congruente ordine bonũ eorum est collocatum. Duplicem hunc finem Aristoteles in primo de R.P. cap.2 parescit inquiens: Ciuitas cuncta includit quæ sunt satis, constituta vt viuamus, existens autem bene viuendi gratia. Et in primo de cura familiari dixit; Ciuitas est multitudo domorum, agris & pecunia vt satis est abundans, vt bene viuamus &c. Vrbis profectò his, qui congregantur, est vna Domus, & Antrum; vtilior Pagus, adhuc vtilior Vrbs, vt demum vtilissimus est vniuersus Orbis: qui est quasi communis Ciuitas Deorum & hominum, cuius magnæ ciuitatis Vrbes particulares sunt imagines Aristoteles.

B quædam & adumbrationes. De ratione summi boni præsertim est, vt sit vnũ; ideo cuncta catenus summo bono fruuntur, quatenus in verè vnum conspirant, in quo nectuntur & colligantur: in vnum conspirant homines in propria Domo, mox magis in Pago, adhuc magis in Vrbe: & demum maximè; dum supra Terrenas Vrbes eleuati, in Dei Ciuitatem ascensi, cum Deo verè & eminentissimè vno fœlicissimè connectuntur, eoque vnitissimè fruuntur. Ideo in Vrbibus Præclara erigitur Templa, vt moneantur ciues eorum vnitionem ad id verè vnum debere dirigi: Et Vrbes illæ, in quibus vera Religio negligitur, vero fine sunt destitutę, & non nisi æquiuocè merentur censeri Vrbes; nam Vrbes sunt, tanquam parui orbes ad Principem magni orbis nos eleuantes, ad imaginem Cęlestis Ciuitatis conformandæ; adeò vt de Vrbibus secus conformatis id congruenter dicere valemus, quòd frustra earum ciues pro salute sui Imperii vigilant, cum id non custodiatur a Deo. Mira itaque & incomparabilis est vtilitas, quæ ex vnitione Ciuium in rectè instituto Imperio consurgit: munere enim eius, Corpus rectè seruatur, & bene valet Animus: insuper

C eiusdem vnitionis beneficio, fruimur honesto in probis actionibus insito, fruimur iucundo ex congressu & familiari vsu consanguineorum & amicorum prodeunte, fruimur vtili ex varietate officiorum & Artium consurgente, fruimur munere facultatum omnium & virium: Beneficio enim Reipublicæ homines singuli, qui seiuncti impotentes sunt & debiles, in vnum veniunt, vnumque quasi magnum & potentem hominem constituunt; qui ex sese sibi est satis, cuncta vincit, mortalibus dominatur, Terræ & Mari imperat, pars parti, singulę toti, totumque singulis partibus mirabiliter prodest; in quo naturalis antipathiæ, & sympathiæ, siue consensionis & dissensionis vis splendidissimè fulget. Hic est verè potens Colossus, verè robustus Gigans, oculatissimus Argo, & demum vera forma perfecti Androgyni a Platone in Conuiuio celebrati.

D *De Magistratibus, & primò de eorum Necessitate, ex Fine sumpta. Cap. XV.*

Ciuitas, quasi corpus quoddam omni ex parte perfectum congruente ratione humano corpori respondet: vt enim in hominum corpore membra inueniuntur varia, officia distincta, munera inter se ordinata, nonnulla magis, alia minus principalia; ita tamen, vt omnia ad vnum primum, sine quo ordo non seruaretur, referantur, ad vnumque postremum finem dirigantur: simili modo in Vrbe & vniuersa Publica administratione, magistratus varii inueniri debent, ex vno Principali magistratu pendentes, in vnumque communem finem directi; qui finis est salus, vita, perfectio, & conseruatio Reipublicæ, communisque boni. Nam forma Reipublicæ, non secus ac forma totius Mundi, in ordine est collocata: ordo Publici imperii in Primo Magistratu vt in origine viget, a quo tanquam a corde in cæteros effunditur, ab eo vires auctoritatemque recipiẽs: Dempto ex Vrbe magistratuum ordine, non amplius in ea viget Ciuilis administratio; Forma Rei publicæ.

tio, sed ordinata feries in Chaum vertitur, & ciuilis congregatio in tumultuosam A confusionem: Ablatis magistratibus, Leges, quæ sunt vita & salus Reipublicæ, vt mutæ silent, vt inanimes languent, vt extinctæ delitescunt, Magistratus enim est Lex loquens, est mandatum auctoritate & robore munitum, est Imperium iudicio & interpretatione suę sententię preditum; quod nedum imperat, verùm insuper curat, vt mandata seruentur. Et cum Leges apprime sint communes, nec singula valeant prævidere, deque cunctis decernere, quæ hominibus euentura sunt: Magistratus earum defectui subueniunt, singulis euentis a Legislatore non prouisis consulunt; & iudicio a principio fineque Legum directo, cuncta congruenter disponunt. Hinc oritur Aequitas, speciosissima Magistratuum proles; quæ est splendor Prudentiæ, absolutioque Iustitiæ; sine qua Leges rigidæ nimium, nimiumque seueræ iudicandæ essent. Formandi itaque magna cura sunt Magistratus; nedum vt Respublica sit, verùm insuper vt bene sit, diuque seruetur.

Magistratus quid.

Aequitas.

Quid sit Magistratus, & quæ eius Forma. *Cap. XVI.* B

Magistratus (distincta consideratione) & facultas, & Imperium, & officium dici potest, rectius tamen officium dicitur, cum facultas sit nomen nimium commune, & Imperium de vniuersæ Reipublicæ forma cognoscentius dicatur: propterea Magistratum definiendum censeo; vt sit officium vni Ciui vel pluribus competens, formæ Reipublicæ accõmodatum, pro constitutione & conseruatione Publici imperii, eiusque fine assequendo. Hoc officium esse potest, vel principale ex alio non pendens, & huiusmodi est Magistratus primus; in quo primo viget forma Reipublicæ, qui in Varia Imperii forma est varius: Nam in Regno est ipsummet officium Regis; in Imperio optimatum est prima proborum ciuium conspiratio, ex qua auctoritas manat in alios, in populari est communis Populi congregatio, publicumque eorum consilium. Et considerandum, quòd Magistratus dupliciter vsurpatur: nonnunquam latè, vt includit etiam Principatum Imperii; in qua significatione tradita est eius definitio: nonnunquam verò vsurpatur, vt a principatu distinguitur, & ex alio pendet; veluti dum dicimus, congregari comitia pro creandis magistratibus: Nunc itaque Magistratus & officium latius vsurpatur; ideo diuiditur in Principale iam explicatum, & non principale, sed ex alio pendens, ab alioque auctoritatẽ recipiens. Officium principale sibi primò finem statuit vniuersum Imperii bonum, ad idque cuncta pro facultate dirigit: cætera officia distinctis partibus & medus sunt destinata; actionibusque variis præsunt, vel magis, vel minus dignis, ac necessariis. Magistratus primus Leges condit, vel conditis auctoritatem præbet, vniuersamque Legum conseruationem curat; cęteri verò pertinentia ad partes perficiunt: ex quorum omnium conspiratione vniuersa consurgit Reipublicæ forma, vel recta, vel deprauata; quatenus conspirantia, vel rectè, vel perperam sunt constituta. Et quoniam Imperiorum verum caput, optimusque custos est Deus; ideo prima Imperii cura esse debet de cultu Dei, rectaque religione; ex hac enim cætera curæ formam, spiritum, facultatemque recipiunt. Propterea D iure optimo apud Aegyptios idem erat magnus Rex, magnus Sapiens, magnusque Sacerdos; nec licebat cuipiam sine sacerdotio, hoc est sine recta religione, imperare. Forma Magistratuum est duplex, vna externa, altera interna: Forma externa est numerus ciuium, tempus perdurationis, gradus dignitatis, & similia: Forma autem interna est auctoritas, facultas, officium proprium cum Lege & Iustitia coniunctum. Forma externa ad internam dirigitur, de qua præsertim tenemur esse soliciti. Distinctio primorum Magistratuum, primò & præsertim sumitur ex distinctione vltimi finis uariorum Imperiorum: distinctio verò cæterorum Magistratuum, sumitur ex fine proximo proprii officii, relato ad finem postremum.

Definitio Magistratus.

Magistratus dupliciter vsurpatur. C

Magistratus primus.

Forma Magistratuũ duplex.

De

A De Materie Magistratuum: hoc est de Ciuium Conditione, quibus Magistratus congruunt; & de Materie, in qua versari debent, Cap. XVII.

OMnis forma materiem exposcit sibi recta ratione respondentem: quare ea magistratuum, cum sit forma præclarissima, materiem expostulat insignem, congruenterque paratam; vt in ea primò exactissimè recipiatur, mox recepta splendidissimè fulgeat. Huiusmodi materies sunt rectè educati, aptéq; instituti Iuuenes; nemini enim (vt monebat Plato) confidenda est Reipublicæ administratio, in cuius animo informis perturbataque Respublica inueniatur. Vt autem Ciues ad obeunda magistratuum munera parati sint, tria requirũtur: primò, vt sciant administrare: secundò, vt velint: tertio, vt possint. Pro scientia
B necessaria est exacta cognitio finis Reipublicæ, in quem cuncta dirigi debent: insuper exacta cognitio mediorum pro assequendo fine; quæ media rectè formare Leges nobis distinctè patefaciunt, propriaque Prudentia comprobat. Ideo iure optimo Philon Iudæus in libro de Creatione Principis asseruit, teneri Principem manu propria compendium Legum scribere, vt eas sibi familiarissimas reddat: Idipsum vnusquisque seruare deberet, qui magistratus formam congruenter cuperet suscipere. Vnà autem cũ notitia Legum requiritur Prudentia propria; quia ea est mediorum indagatrix, duxque tutissimus humanarum actionum: quæ cum homini sine rerum vsu competere non valeat, ideo Aristoteles in septimo de R. P. cap. 14. sententiam illam approbauit; oportere rectè imperaturum, primò obtemperasse, ac sub imperio fuisse constitutum. Summopere etiam vtilis, ne dicam necessaria, censeri debet cognitio vniuersæ Philosophiæ Ciuilis: si enim pro cura corporis solùm in medico perito confidimus; cur pro conseruatione Reipublicæ confidemus in eo, qui ciuili habitu sit destitutus? Propterea rectè Plato in sexto de R. P. ciues monuit, non prius in
C Vrbibus vllam fore populorum requietem, quàm in ipsis Philosophi dominentur: hi nanque sunt qui sciunt; sine scientia autem nil boni, nisi forte fortuna, efficere valemus. Dicebam, pro suscepturo Magistratum requiri secundo, vt velit conseruationem & salutem suæ Reipublicæ; & iure quidem: vt enim sine flagranti desiderio finis deordinatis ad illum minimè soliciti sumus; ita sine dilectione suæ Reipublicæ, & desiderio conseruationis eius, non constanter fungitur ciuis munere sibi crediti Magistratus: Et quoniam finem rectum optamus, constantesq; erga illum reddimur per virtutes in more positas; ideo tenetur ciuis, vt pro meritis magistratui præsit, moralibus virtutibus, & præsertim Iustitia, esse ornatus. Ita commendandam censeo sententiam illam a Persarum sapientibus enunciatam: Neminem esse dignum magistratu, qui non sit melior cunctis, qui magistratui subiiciũtur. Sciat itaque primò, velitque secundo ciuis rectè administrare Rempublicam, vt iure optimo ei tertiò regnandi & imperandi facultas tribuatur: Quæ tertia conditio & facultas in duobus est posita, primò in auctoritate, secundò in idoneitate. Auctoritas
D vel est propria, ex alio non pendens; huiusmodi est ea primi magistratus: vel pendet ex alio, qualis est illa cæterorum magistratuum. Pertinentia autem ad uires, adhuc sunt duplicia: uel enim sunt Publica, ut ministri & custodes; vel propria: Ob propriarum uirium inopiam, ciues uel non assueti, uel multis impliciti curis, uel nimia paupertate, corporisve impotentia pressi, non ualent congruenter fungi munere magistratuum. Ex his conspicua redduntur eorum capita, quæ præsertim requiruntur pro ea materie & subiecto parando, in quo Magistratuum forma est recipienda. Reperitur deinde, præter hanc, alia magistratuum materies, & sunt res illæ, in quibus magistratus uersantur: quæ sunt materies externa, & materies circa quam uersari dicuntur. Magistratuum enim nonnulli curant diuina, alii humana: Curantes humana, uel curant attinentia ad bellum, uel ad pacem: Et horum nonnulli iura dant aliis, præmiaque & pœnas decernunt; alii utilia, uel necessaria pro uictu, proque aliis indigentiis curant. Et frequenter accommodatus uni magistratui, non est accommodatus alteri. Ideo tenentur illi, quorum officium est magistratus eligere,

Materies Magistratuum.

Tria requiruntur, vt ciues apti sint ad magistratus.

Primò requirit scientia.

Philon Iudæus.

Secũdò requirit voluntas.

Persarum sapientes.

Tertiò requiritur facultas.

Alia magistratuũ materies.

re, cum officia rerum, tum merita eligendorum ciuium exactè cognoscere; ne Aedificatori officium pingendi, Pictori uero officium ædificandi imponant. A

De Modis creandi Magistratus. Cap. XVIII.

Septē modi creandi magistratus.

VArii profectò sunt modi, quibus excogitare valemus creari posse magistratus; Principales tamen sunt septem, quorum tres sunt simplices, quatuor verò ex eis mixti: Simplices sunt, vt eligantur vel sorte, vel voluntate Principis siue votis eligentium, vel successione: Mixti sunt; vt eligantur, vel sorte & votis, vel sorte & successione, vel demum successione, sorte, & votis; vt dum ex aliqua familia eligendus esset magistratus, & id fieret sorte votis approbanda. His septem modis tres addere valemus; quorum vnus est, vt sibi quispiam magistratum propria pecunia paret, alter, vt violentia illum vsurpet, tertius; vt propriis actionibus & virtute illum consequatur; veluti si Lege sancitum esset, vt qui insigne aliquod facinus patrat, magistratu aliquo sit honestandus; ac ita decem consurgunt modi, prætermissa mixtione ad hos tres postremos modos tanquam minus principales pertinente. B

Tres alii modi.

Fortunæ aliquid cō donandū.

Quòd in Magistratuum electione Fortunæ quoque aliquid condonetur, non est a ratione omnino alienum: nam si Deus vniuersi Princeps & casui & fortunæ in Regno suo aliquid concedit, homines quoq; imitati Deū, in cura suæ Reipublicæ id ipsum efficere valent: dum tamen id faciunt, tenentur (vt fieri inspicimus in vniuerso) non potiora, sed leuiora ei tribuere, ac ea, de quibus parum refert, vt vno vel altero modo eueniant: ac ea quoque ita sunt Fortunæ credenda, vt si aliquid detrimenti afferant; id vel præcedente Prouidentia dirigi, vel sequente Prudentia emendari & corrigi possit. Vtile autem est Fortunæ aliquid condonare, quatuor ob causas: Prima est, vt ab eligendis magistratus minus ambiantur: Secunda; quia inter eos, qui eligi possunt, nonnunquam varietas non est conspicua: Tertia, vt electores minus se odio subiiciant: Quarta, quia fortuita euenta iudicia Dei esse videntur. Fortuna in Regno angustum habet locū, ob prouidentiam Regiam, cui cuncta subiiciuntur: in Imperio optimatum, latiorem: latissimum autem in Populari, ob communem, quam maximi faciunt & profitentur, æqualitatem. C Cum autem varii sint modi, quibus eligi possunt magistratus; ille tamen cæteris est præferendus, qui consultatione & præelectione fit a viris prudentibus auctoritate præditis: quibus cum pertinentia ad officia magistratuum, tum conditiones & partes præeligendorum Ciuium, sint conspicuæ & exploratæ. Quæ præelectio rite absoluitur; dum electores a perturbationibus, & ab odio præsertim ac amore, immunes, officia tradunt meritis: conspicueque iudicant; non ei magistratum esse tribuendum, qui cum sit intemperans, gubernare se nesciat, nec ei confidendum esse Reipublicæ ordinem & tranquillitatem, in cuius animo Respublica inueniatur tumultuosa, secumque pugnans; nec ei demandanda esse Iustitiæ officia, ex quo conspicua prodeunt Iniustitiæ maleficia. Hæc cum in omnium magistratuum electione seruanda sint, præsertim tamen in electione Principis, primique magistratus constitutione seruari debent: id enim est cæterorum caput, quo perperam affecto, vt cætera malè se habeant necesse est. D Propterea hoc splendidissimis literis animo electorum inscribendum, altaque mente reuoluendum est; quòd qui Principi magistratui aliquem præponit indignum, Ciuilem format idolatriam, cum Populis non verum Principem pro vero proponat colendum. quicunque enim præsunt, non robore præsertim, sed virtute cæteris præstare debent; ne Populus sit Ingens Cyclops, oculo captus. Magni momenti est virtus Principis, adeò vt iure optimo dicatur, terribiliorem esse Ceruorum exercitum Leone Duce, quàm Leonum agmen ducente Ceruo.

A ## *An expediat, vt Magistratus dentur per definitum tempus, vel vsque in finem vitæ: Insuper, an Lex Magistratus, vel Magistratus debeat præesse Legi.*

Cap. XIX.

DVM finem proximum, propriumq; officium singulorum magistratuum inspicimus; proculdubio melius iudicamus, vt ciues vsq; in finem vitæ ci magistratui præsint, quàm per breue & definitum tempus: ita enim magistratuum officia, non frequenter a ciuibus inexpertis, sed a versatis ac peritioribus absoluerentur: propterea Aristoteles sub initio secundi de R. P. dixit, melius fore, si iidem semper magistratum gererent, modò id fieri posset. Verum; si vniuersum Reipublicæ ordinem, merita Ciuium, finemq; postremum Imperii con- B sideramus; secus iudicabimus: alia enim ætas alium gradum magistratus exposcit, minor vel maior Prudentia magistratui præesse debet maioris vel minoris momenti, & ciuibus æqualium meritorum non est claudenda via ad gradus dignitatis ęquales. Expedit tamen, vt magistratus primus; qui est fundamentum & firmamentum vniuersi Imperii, a quo vt a corde virtus effunditur in alios, minus cæteris varietur, firmusque vel totus vel pars pro facultate seruetur: ex eius enim conspicua permutatione, magna in vniuersam Rempublicam permutatio redũdat; mutato enim principio, facilè mutantur ea quæ a principio pendent. Hinc in vniuerso orbe, ad cuius imitationem vrbes gubernare tenemur, Principium primum est immobile penitus; de quo Aristoteles in 8. Phy. 52. enunciauit, manente principio necesse est manere omne, quod continuatur cum eo: ideo motus eius dicitur motus vniuersi, mensura, regula, & spiritus cæterorum motuum, quasi sequentium magistratuum. Similiter etiam non est inutile, vt magistratus nonnulli aliquando per vniuersam vitam tribuantur: quod Prudentiæ formantium, seruantiumque Rempublicam est dere- C linquendum.

Magistratus primus cæteris varietur.

Confirmatio.

At id accurata consideratione est dignum, de quo Aristoteles in tertio de Rep. verba fecit: num expediat in rectè formata Republica, vt magistratus subiiciantur Legibus, eisque inseruiant; vel vice versa, vt Legibus præsint & dominentur. Rationes occurrunt pro omni parte. Quod enim dominari debeant Magistratus, ex eo ostenditur; quia Magistratus obtinet locum Prudentiæ: Prudentia est Principium, Parens, & Domina Legum; non Lex Prudentiæ. Confirmatur: quia, si vir Prudens rebus omnibus semper esset pręsens, uel si uiri omnes Probi & Prudentes essent, inanes essent Leges: similiter, nisi Leges conditę a prudentibus ciuibus seruarentur, inutiliter conditę essent: semper itaque Vir Prudens Legibus præstare ac præesse uidetur. Præterea: Si Lex dominaretur, periret æquitas, quæ est absolutio Iustitiæ, per quam non ad amussim scriptæ Leges seruantur. Quod confirmatur: quia in vniuerso; quod est exemplar optimorum Imperiorum; Deus Princeps optimus Legibus Prouidentiæ, Fati, & Naturæ præest & dominatur, non autem subiici- D tur. Propterea populari uoce dicitur, Regem esse supra Leges: & Aristoteles in tertio de R.P. cap. 12. enunciauit; uerum Regem absoluta potestate præditum, cuncta ad libitum, & ex sua uoluntate gerere: & iure optimo profectò, conditor enim Legum Legibus præest, condere autem Leges officium est Regium. His accedit; quòd (ut testatur Aristoteles in quinto Moralium Nicomachiorum cap. 4.) Iudex est ius loquens, potens, & viuum; Lex ius mutum, mortuum, & impotens: at loquens, potens, & uiuum, defuncto, impotenti, & muto præesse debet.

An Magistratus pręsit Legi, uel vice versa.

Rationes pro parte magistratus.

Ex aduerso tamen Legi uidetur Principatus competere: quoniam Lex est ordo Iustitię a perturbationibus seiunctus, qui ordo in homine cum uariis perturbationibus est complicatus, a quibus facilè obumbrati turbarique potest. Ideo Aristoteles in quinto Moralium Nicomachiorum, cap. 6. dixit: Itaque hominem non sinimus imperare, sed rationem. Et in tertio de R.P. cap. 12. ait: Regia illa potestas absolutissima, qua Rex cuncta sua uoluntate gubernat, uidetur quibusdam non esse consentanea Naturæ, cum Ciuitas ex similibus constet: Quæ similitudo seruatur, dum omnes communibus Legibus subiiciũtur. Insuper addit: Qui legem præesse iubent, uidentur iubere Deũ

Rationes pro parte Legis.

præesse

præesse, & Leges · qui autem hominem iubet præesse, adiungit & bestiam ; libido A quippe talis est, quæ obliquos reddit etiam viros optimos in potestate constitutos. Insuper; Lex accurata experientia, longo rerum vsu, multorumque virorum prudentium consensione formatur & firmatur: propterea in eã minus videtur irrepere posse errorem, quàm in virum vnum huiusmodi conditionibus destitutum.

Plato.

Plato modò Legem, modò virum Prudentem præponere videtur. Legem quidem in quarto de Legibus inquiens: Interitum paratum illi Ciuitati video, in qua non Lex magistratibus, sed Legibus magistratus præsunt; salutem vero illi, in qua Lex seruientibus magistratibus dominatur: Id ipsum fecit in Gorgia Pindari sententiam approbans; asserentis Legem omnium esse Reginam mortalium, & immortalium: & in Epistola septima dixit; Ciuitatem non hominibus, sed Legibus debere subiici. Ex aduerso virum Prudentem in libro de Regno præferre videtur inquiens. Vir sapiens & bonus, gubernabit semper ita populorum salutem inspiciens, vt Nautarum nauisque salutem inspicit Nauta, nam ille, non scriptis, sed Arte, quasi Lege quadam, nautas seruat: similiter vir ille verè Ciuilis, & apud eos qui ita dominari valent, re- B ctã est rerum ciuilium administratio, vim Artis Legibus potiorem adhibens, &c. Sic itaque Plato sibi constare non videtur.

Aristoteles Platoni aduersatur.

Et Aristoteles sententiam hanc Platonis nuper relatam in tertio de R.P. cap. 12. arguit, inquiens, non perinde se habere de publica administratione, ac se habeat de Artibus, quarum exemplo vtitur Plato. Res itaque videtur apprime perplexa, & dubia.

Resolutio difficultatis.

Pro cuius resolutione primò dicendum censeo; aliud esse loqui de Rege, & Magistratu Principe, & loqui de cæteris ex primo pendentibus. Nam si de his loquimur; asserendum proculdubio est, eos debere subiici Legibus, tenerique seruare Leges: cum enim subiiciantur capiti auctoriq; Legum, etiam Legibus subiici debent, & ea conditione a primo conditi constitutique sunt, vt constitutis sibique præfixis Legibus obtemperent. Quòd si eis liceret Leges mutare: dum id efficerent, cuncta confunderent, a principeq; magistratu recederent, in cuius potestate est, vel leges condere, vel conditis authoritatem tribuere: Ideo Arist. in Ciuili Imperio formandum censuit magistratum Conseruatorum; cui iunctum esset officium seruandi, & custodiendi Leges. C At si loquimur de Rege, Principalique magistratu; dicendum est Legem esse duplicem, diuinam vnam, alteram humanam.

Quo Rex subiiciat, & non subiiciat Legi.

Si de Diuina loquimur; proculdubio Rex, vt subiicitur Deo, ita subiicitur Legi eius: cui nisi subiiceretur, non esset Rex. Si loquimur de humana, dico Regem dupliciter considerari posse: primò, vt hominem appetitu sensuum præditum, cum perturbationibus iunctum, aptum ab eis duci, ac ita teneri obtemperare, & subiici Legibus: secundò considerari posse per se, cum reduplicatione (vt Regem) hoc est, vt præditum suprema auctoritate; vt formatum forma Regia, quæ est Iustitia, & Prudentia Nomothetica, hoc est condendatum Legum: qua consideratione est habitus Legis, est Lex viua, Lex Loquens; Lex cum ratione, interpretatione, & æquitate iuncta; quæ proculdubio præest Legi scriptæ. Sic itaque Rex per se præest Legi, ex euentu subiicitur: Et si quis esset Rex solutus penitus ab humanis perturbationibus, ille absolutè diceretur præesse Legibus; at huiusmodi est solus Deus: Rex verò iunctus cum humanis perturbationibus, consideratus vt complicatus cum eis, tenetur subiici Legibus a sua forma Regia prodeunti- D bus; quibus præest, dum consideratur vt Rex Regia forma honestatus. Si quis autem reperiretur, qui nomine tantùm esset Rex, destitutus autem esset interna Regia forma, ille absolutè teneretur subiici Legibus.

Primum q elicitur.

Ex his elicitur primò resolutio difficultatis, & est; quòd Rex per se præest, ex euentu subiicitur humanis Legibus: Quod significare voluit Aristoteles in quinto Moralium Nicomachiorum inquiens; non hominem, sed rationem debere dominari: per hominem denotans obnoxium perturbationibus; per rationem verò Prudentiam ferendarum Legum, & formam Regiam.

Alterum q elicitur.

Elicitur secundò, Platonem non secum pugnare, nam vtrunq; est verum: & Magistratus subesse Legibus, & Prudentiam Nomotheticam, quæ est Regia ratio & forma, eis præesse.

Tertium q colligitur.

Colligo tertiò, Aristotelem re vera cum Platone non pugnare: nam hominem perturbationibus obnoxium debere subiici; & Prudentiam, facultatemque regiam, quæ est Lex eminens, debere præesse; vterque nouit, & affirmauit.

Quartum.

Collige quartò: quamuis Regia dignitas ex se scriptæ Legi præsit; absolutè

tamen

A tamen tutius esse dicere, debere subesse Legibus, quàm præesse. Cuius rei triplex
causa assignari potest. Prima est; quia magistratus non primi, vt non primi sunt, om
nino debent subesse: Altera est, quia in Terris Regia forma seiuncta a perturbatio-
nibus, vel omni ex parte dominans eis, minimè reperitur: Tertia, quia dum homo
iustus præest, adhuc dicitur Lex præesse: cum homo eatenus sit absolutè iustus, qua-
tenus Legi diuinę subiicitur, eamque seruat. Ideo rectè Cicero in libro de Officiis Cicero.
dixit: Est igitur proprium munus Magistratus intelligere, se gerere personam Ci-
uitatis, debereque eius dignitatem & decus sustinere, seruare Leges, iura descri-
bere, eaque fidei suæ commissa meminisse, &c. Colligo quintò; Cum magistratus Quintum
subiiciantur Legibus, non propterea æquitatem euerti. Ratio est: quia æquitas re quod colli-
fulget; dum Lex vniuersè loquens, de nonnullis particularibus, quæ indefinita & gitur.
incerta sunt, nec distinctè sub Lege comprehendi possunt, nihil decernit: nam tunc
iudex sua ęquitate defectui Legis occurrit, non euertens Legem, sed perficiens: idq;
facit habitu Prudentiæ & Iustitiæ, hoc est, recta Legis ratione inspiciens finem Le-
B gislatoris, in eumque recta suæ Prudentiæ ratione cuncta dirigens. Et in nonnullis
Publicis administrationibus Magistratus constituitur, cuius officium sit iudicare ea,
de quibus Lex prouidere non potest; vt in tertio de R.P. cap. 12. testatur Aristoteles:
id tamen præsertim censeri debet officium primi magistratus; quia eius quoque offi-
cium est, per formam Regiam, & Nomotheticam Prudentiam Leges condere; vel
conditas approbare, præeligere, & perficere. Ita constat, quàm rectè Aristoteles in Aristoteles
tertio de R.P. cap. 7. dixit; nihil adeo, vt Leges rectè positas debere dominari: Illum
autem, qui Reipublicæ præest (siue vnus sit, siue plures) debere in his potestatem
habere, in quibus Leges expresè cauere non possunt, eò quia facile non sit, commu
ni sermone singulos casus comprehendere: Quod etiam cap. 12. approbauit. Et id ip
sum latius expressit Plato in libro de Regno inquiens, multa in Ciuili scientia dere- Plato.
linqui sub iudicio Prudentis Iudicis; non enim Lex singula distinctè valet decerne-
re: & præsertim, quia ea similis est viro pertinaci, & imperito; propterea æquitas
necessaria est.

C

An ex Magistratu Lucrum elici debeat; & melius sit, vt qui Præsunt sint Diuites, vel vt sint Pauperes. Cap. XX.

Vàm sit arduum magistratui rectè præesse, sententia illa Biantis ab Aristo Sententia
tele in quinto Moralium Nicomachiorum approbata satis conspicuè pa- Biantis.
tefacit, Magistratus virum ostendit: apprime.n. difficile est se erga alios
præbere vt decet, cum varia sint, quæ hominem a iusto auocare & distor
quere valeant; & præserrim auri sacra fames. Ex quo duæ prodeunt difficultates:
quarum Vna est; an expediat ex magistratu vtile, & emolumentum aliquod elice-
re: Altera verò; num melius sit, vt qui præsunt, diuitiis abundent, vel potius vt An liceat
eis careant. A prima ordiens, Dixit Aristoteles in quinto de R.P. cap. 8. Maximè il- ex magi-
lud in omni Republica cum Legibus tum omni alia cura & diligentia, constituendũ stratu lu-
D est, ne ex magistratibus lucra proueniant: quod maximè in Paucorum gubernatio- crum elice
oe seruandum est; ita enim leuius ferunt Populi, vt a Republica excludantur, quin- re.
immo gaudẽt, quod sua agere nõ impediuntur. Insuper in secundo de R.P. cap. 9. Rõ, quòd
dixit; Carthaginenses, nedum optimos, sed & ditissimos putasse magistratibus es- non liceat.
se præficiendos: quasi fieri nequeat, vt qui egenus sit, bene magistratum gerat, aut
requietem optet: Et in eodem capite addit; Prauum est, maximos magistratns esse
venales. Plato ex aduerso in primo de R.P. nedum asserit, sed ostendere nititur, ma Plato vide
gistratui præmium esse constituendum: idque triplex esse affirmat, Pecuniam, Ho- tur cũ Ari-
norem, & Pœnam. Ratio, qua vtitur, hæc est: Omnis cura dirigitur ad aliud, cuius stotele pu-
est cura: omnis magistratus est cura & custodia quædam, vt conspicuum est: qua- gnare.
re dirigitur ad illud aliud, cuius est cura & custodia: at nemo volens, neglecto suo
bono, solùm laborat in gratiam boni alterius: nemo igitur volens magistratui præ-
est: ideo, vt libeoter id faciat, præmium aliquod est ei constituendum, in quo bo-
num proprium ex custodia prodiens sit positum. Quod confirmat, quia Artes & cu-
ræ om-

ræ omnes, dupliei modo considerantur: primò, vt sunt definitæ quædam faculta- A
tes, relatæ ad finem proprium: secundò, vt communi aliquo genere iunctæ sunt;
quatenus nempe sunt mercenariæ, & mercedem ex suo labore suscipiunt. Prima
consideratione nulla Ars, nullusque Magistratus sibi vtilitatem parat, sed Medicus
Laboranti, Pastor Armento, Princeps Populo, & sic de cæteris: Vtiles sunt Artes,
& Magistratus Artifici, Viroque in Magistratu constituto, quatenus inde merces in
eos redundat: Merces itaque statuenda est, vt illis muneribus sua voluntate fungan
tur. Sic itaque nulla Ars ex se ac ob finem proprium est vtilis Artifici, nullus Princi
patus Principi; & nemo volens ob proprium Imperii finem recipit Imperium, sed
solùm ob finem communem, qui Merces est: quare merces paranda est Magistrati-
bus. Hæc est sententia Platonis, satis similis Paradoxis Stoicorum: Quę satis dubia
est; tum, quia curam omnem, Imperium, & Magistratum statuit mercenarium;
tum insuper, quia non videtur exactè rationes & fines explicare, ob quos tenentur
ciues magistratibus præesse: nam præter enumeratos addere valemus, ciues debere
magistratibus præesse ex debito; nam patriæ, vt communi parenti, summopere de- B
bent; ideo tenentur, ob beneficia quæ recipiunt, munera rependere, & ei pro fa-
cultate prodesse. Insuper; cum id faciant per proprium magistratuū finem, non sunt
vtiles solùm aliis, sed sibi quoque: cum.n. rectè funguntur munere magistratuum, ser
uantes Rempublicam seruant amicos, consanguineos propriam familiam, & semetip
sos, qui sunt partes & membra Reipublicę. Pro difficultatis itaq; resolutione dicendū
censeo, actionem omnem & effectionem esse gratia boni, nedum alterius, sed etiam
sui: immo Deus cum Mundum creauerit, quia bonus, creans Mundum, seruat condi-
tionem boni, & propterea suimet, qui est ipsum bonum, & finis omniū. Insuper, ope
rari in gratiam sui boni contingit tripliciter: vel primò; vt qui dant operam literis,
primò quærunt suimet perfectionem: vel secundo, vt ædificator qui ædificans lucra-
tur: vel primò & secundò simul; quod competere censeo ciuibus, qui magistratibus
præsunt. Cum.n. id faciant, primò per finem proprium sui officii & magistratus, red-
duntur sui boni participes; tum, quia debita soluunt; tum, quia ea est actio honesta,
quæ est perfectio agentis; tum demum, quia amici, consanguinei, & ipsimet sunt pars C
eius, quod curatur & conseruatur: de Artibus autem, deq; earum operibus secus se
habet. Insuper, qui præsunt magistratibus, secundo loco sibi sunt vtiles ob præmium
& lucrum, quod inde hauriūt quod præmium in rectè instituta Republica est duplex:
vnum principale; & est honor, qui dicitur præmium probarum actionum: alterū se-
cundo loco, & ex euentu optandum, ob humanas indigentias & imbecillitates, quod
in pecunia positum est. Præmium primum maxime est proprium Regni, & Imperii
optimatum; alterum magis congruit populari administrationi. Plato addit tertium
præmium, idque asserit esse poenam; magna.n. poena est subiici deterioribus: Propte
rea ciues probi ad magistratus accedunt, illisque præsunt, vt ab hac poena liberen-
tur. At si accuratè rem perpendimus, hoc redigitur ad vtilitatem ex proprio fine in
nos redundātem; quatenus nempe nos sumus pars eius, quod custoditur & curatur.
Constat itaque, Magistratus & primò & secundo loco vtiles esse illis, qui præsunt;
& addo ciues, dum Magistratibus præsunt, maximè teneri id facere ob bonum,
quod primò in fine proprio magistratuum includitur. Loquendo autem de bono, D
quod secundo loco in eos redundat, In magistratu Principali solùm pro præmio ho-
nor, & honestum refulgere debet: In humilioribus autem magistratibus, ex quibus
vel non consurgit honor vel satis obscurus, labor verò, impensæ, & detrimenta suę
vtilitatis sunt conspicua; vice honoris, & recompensationis proprii damni, non est
absurdum vt vtile aliquid pro præmio designetur: Lucrum tamen non debet esse
magnum, vt ob id ditescant; sed labori, & detrimento propriæ vtilitatis congruen
ter respondens. Idque præmium non ita debet in eos redundare, qui magistratibus
præsunt; quia in officio, vel ex officio mercaturam faciant, sed quia per Principem
magistratum eis designatum, ac definitum sit. Ex his colligo primò resolutionem
principalis difficultatis: colligo secundò, sententiam Platonis modo aliquo defendi
posse. Nam cum statuat magistratus omnes mercenarios: dicendum id esse verum
sumpta mercede latè, pro mercede ingenua, vel non ingenua; ingenui enim magi-
stratus de ingenua mercede sunt soliciti. Et cum dicat, magistratus non esse vtiles

Sententia Platonis in dubiū vertatur.

Resolutio difficultatis.

Tertiū pręmiū a Platone additum.

Quę colligantur ex dictis.

per

per finem proprium eorum; dico id esse verum per se, falsum verò ex euentu: est
A verum per se, quia magistratus dicitur alterius cura: est falsum ex euentu; quia acci-
dit, vt ipse illius alterius sit pars, ac simul debitum suum soluat, beneficiumque ei
rependat cui tenetur & debet: demum id honestum, quod in actione proba inclu-
ditur; non est proprium actionis fungentium munere magistratuum, sed est com-
mune omnibus actionibus probis. Quòd autem Plato censuerit eos, qui magistra-
tibus præsunt, teneri despicere pecuniam, in duodecimo libro de Legibus patefe-
cit, præcipiens illis, qui patriæ ministrant, vt munera non reciperent. Colligo de-
mum, Aristotelem cum Platone re vera minimè pugnare; non enim inficiatus est Ari-
stoteles, Magistratui, mercedis loco, probitatem actionis honoremque congruere:
solum inficiatus est, ei congruere lucrum bonorum fortunæ, ne in mercaturam con
uerteretur; idque fecit loquens de Republica optimatum, non de Populari. Ideo in
secundo de R. P. cap. nono enunciauit: Magistratum esse sine mercede, & sine ele-
ctione, quę sorte fit, Reipublicæ optimatum est tribuendum, & simili illi: Indicans
in Populari magis concedi posse: Et demum inspexit Aristoteles magistratum pri-
B mum, non eos, qui primo subiiciuntur. Et hæc pro resolutione primæ difficultatis.

Aristoteles & Plato conciliantur.

Erat altera dubitatio, qua quærebatur; an opulentiores, vel egeni, sint magis apti
ad rectè obeunda munera magistratuum. Quam expeditè & lucidè soluens dico, &
nimium diuites, & nimium egenos parum esse aptos; opum enim copia negligen-
tiam, contemptionem, arrogantiamque parit; inopia uerò est calcar & stimulus
conuertendi bona communia in propria: fortuna moderata aptissima est: hoc ta-
men verum est, quod variis magistratibus varii fortunæ gradus sunt accommodati.
Et id præsertim est seruandum, proborumque Ciuium mente accuratè reuoluen-
dum, quod Plato in septimo de R.P. præcepit: teneri Ciues, qui congruenter Ma-
gistratibus præesse cupiunt, diuites esse bonorum animi; & abundare Iustitiæ, Sa-
pientiæ, Charitatis, & Pietatis ignito auro; quo sibi, & aliis veram salutem parent:
tenerique ex aduerso esse pauperes spiritu, hoc est, fortunę bona non magnifacere,
nec ea nimium expetere; nam (vt Aristoteles in quarto de Rep. cap. 12. enunciauit)
C Diuitum cupiditates plus habendi, magis Rempublicam destruunt, quam quę mul
titudinis; sunt enim cupiditates uiribus præditę. Et de his hactenus.

An Diuites vel Aegeni sint apti ad magistratus.

Vnum maximè vtile.

An Vir Probus debeat Magistratus Quærere, vel Renuere; & num Expediat, vt idem distinctis Magistratibus Præsit. Cap. XXI.

MAgna inter celebres Philosophos extitit controuersia, an viri Probi de
Magistratuum adeptione teneantur esse soliciti, vel eos negligere potius
& renuere debeant. Sententia fuit Platonis in primo de R.P. Si bonorum
D Virorum extaret Ciuitas, in ea (vt arbitror) haud aliter non imperan-
di gratia pugnaretur, quàm nunc certetur imperandi cupiditate. Præcipiebat Py-
thagoras a fabis abstinendum; hoc est, a Republicę administratione, quę animos
inanibus replet flatibus: mos enim ueterum fuit, per suffragia fabis lata magistra-
tus creare. Dixit Epicurus (referente Seneca in libro de uita beata) Non accedat
ad Rempublicam sapiens, nisi aliquid interuenerit. Zenon asseruit: Accedet sapiēs
ad Rempublicam, nisi aliquid impedierit. Quicunque magistratus ambiunt; se uel
ambitiosos, uel auaros, uel regnandi cupidos patefaciunt: qui eos negligunt; uel
inepti, uel superbi iudicantur: adeò ut, quid sit faciendum, minimè constet. Qua
de re paucis agens dico, homines erga magistratus aliquo trium modorum posse
esse affectos: uel enim supra humanos magistratus eleuantur, ut qui neglecto Ter-
reno Regno quærunt Regnum cœli; & de his non est sermo: uel sunt infra ma-
gistratus, & merita magistratuum constituti; & hi tenentur magistratibus liben-

Sententia Platonis.

Sententia Pythagoræ.

Epicurus.

Zenon.

Homo ad magistratus tribus modis se habet.

ter subiici, & obedire: uel sunt uiri Ciuiles & probi, medio quodam modo se ha- A
bentes. De quibus loquens dico; modos quęrendi, sibique magistratus paran-
Modus Legitimus quęrendi Magistratū.
di, uarios esse; quorum nonnulli commendatione, alii uituperio sunt digni. Mo-
dus omni ex parte legitimus, naturęque consentaneus, ille censeri debet, quo quis-
piam uirtute propria se dignum magistratu reddit & patefacit: Qui enim se officio
dignum uiris iustis ostendit, honestissimè magistratum quęrit; & illi (si iusti fue-
rint) non ualent ei magistratum non tribuere. Hac uia & ratione unusquisque
in sua Vrbe magistratum ambire, & accuratè quærere tenetur: quem si non obti-
nebit, non propterea sua dignitate priuabitur; qua contentus esse debet; merita
enim Regia longè præferenda sunt Regno. Hi tenentur (quotiescunque eis of-
fertur occasio) prodesse Patrię, eique pro facultate opem ferre: Hoc enim mora-
lis uirtutis officium est, ut agat; nedum id quod decet, uerum insuper quoties-
cunque opus fuerit· nec precibus, ambitiosisque petitionibus de magistratu soli-
citi esse debent; sed, dum legitimè fuerint pręelecti, tunc alacri animo ad magi-
stratum accedere, legesque rectè institutas iusto & ęquo animo pro facultate ser- B
An idē debeat præesse variis magistratibus.
uare tenentur. At quęritur, num expediat, ut distinctis magistratibus distincti Ci-
ues pręsint; uel potius utile sit, ut iidem uariis intersint, distinctorumque magistra-
tuum muneribus fungantur. Sententia est Aristotelis in secundo de Repub. cap. 9.
Sententia Aristotelis.
Prauum uideri posse plures magistratus ab vno homine geri, quod honori tribueba
tur apud Carthaginenses, vnicum enim ab vno optimè perficitur opus: hoc autem
vt fieret, prouidendum fuit a Legumlatore; neque cogendum eundem tibicinem
esse, atque sutorem. Quod confirmatur, quia sic Naturam imitabimur, quæ distin-
ctis operibus distincta principia & instrumenta destinauit. Natura enim (vt inquit
Aristoteles sub initio primi de Repub.) non ob inopiam vnum facit gratia duorum,
sed vnum dirigit ad vnum. His accedit, quod multitudo magistratuum; in aptis
ad eos magistratus, odium parit, in eo verò, qui variis præest, parit negligentiam:
homo enim variis implicitus curis, nec sibi, nec aliis omni ex parte satisfacere va-
let. Ex aduerso: cum magistratus sint quasi chordæ variæ, ex quarum conspira- C
tione harmonia vna consurgere debet; videtur summopere vtile pro vnitione &
conspiratione seruanda, vt vnus pluribus intersit: ita enim; quod fit in vno magi-
stratu, non ignoratur in altero; nec magistratus vnus aduersatur alteri; & media
cuncta fœlicius in vnum finem diriguntur. His accedit, quod frequenter magistra-
Resolutio difficultatis.
tus sunt multi, Ciues autem apti ad eos gerendos valde pauci. Huic difficultati per
communia Magistratuum ciuiumque capita respondens dico, formarum Reipubli-
cæ & magistratuum varios cum gradus tum conditiones reperiri; ob quam varieta-
tem nil proferri potest, quod in cunctis æquè seruari debeat: Dantur enim Impe-
ria, in quibus multi reperiuntur ciues; dantur alia, in quibus pauci inueniuntur,
qui ad magistratus sint apti: Insuper dantur Magistratus valde distincti, qui distin-
ctas exposcunt hominum conditiones; dantur alii satis similes: Præterea inueniun
tur nonnulli Magistratus leues, qui exiguam præsidentibus curam præbent; dantur
alii grauiores maioris curæ, qui totum exposcunt hominem. Per hæc & similia de-
cernere valemus; cum expediat, vel non expediat, vt idem pluribus præsit; hæc D
Quatuor in Republica seruanda.
enim in Republica pro facultate seruanda sunt: primò, vt Imperium sit iunctum:
secundo, vt officia varia congruentibus membris tribuantur: tertiò, vt munerum
functiones non superent facultates ciuium: quartò cauendum, ne membrum vllum
sit ociosum, & enitendum, vt membra cuncta pro tempore & occasione vnà con-
spirent, & solicita sint de salute totius. Inspiciendo hos scopos, facilè cuncta diri-
guntur & componuntur ad solutionem præsentis difficultatis pertinentia.

SEN-

A *Sententiæ, & Communia nonnulla Præcepta, inseruientia illis, qui rite Magistratibus præesse cupiunt.*
Cap. XXII.

Agistratus est Templum Iustitiæ; & dum dico Iustitiæ, omnipotentis Dei Templum intelligo: omne enim eatenus est Iustum, quatenus cum eius voluntate conformatur. Quicunque hoc templum ingreditur, sacra facturus Deo, non in suis viribus confidere debet, sed a Deo tenetur auxilium petere: ita tamen, vt interim non vt iners recumbat; sed tanquam strenuus miles, sibi creditis a Deo viribus, vel sua cura sibi paratis, vtatur. Cum Magistratus sit Ara Dei, Vir quilibet in eo collocatus putare debet; nedum populorum oculos omnes in eum esse conuersos, verùm præsertim Dei: qui, vt communis omnibus, personas publicas maximè inspicit, quem nil latere potest; & in eius manibus vera magistratuum præmia, extremæque pœnæ sunt constitutæ. Proba facinora, delictaque Magistratuum, eo sunt maiora, quò sunt communia multis, & exempla multorum. Vir in Magistratu constitutus, gerit personam publicam: quare censeri debet in terris præclarissima statua, insignisque imago Dei, & propterea pro facultate tenetur in munerũ functionibus se similem præstare Deo: Est tanquã pater cõmunis; ideo tenetur cæteros vt filios diligere, & dirigere. Est dispensator pro iure Publicorum bonorum, ideo cauere debet, ne aliquid ex eis vsurpet, in propriumque vsum conuertat. Est curæ, & bono alterius destinatus; ideo propriæ vtilitati bonum alterius tenetur præferre: Est regula, & exemplar cæterorum; ideo iudicare debet rectum, & decorum (quod græcè πρέπον dicitur, sibi maximè congruere: Est instrumentum, & membrum Reipublicæ; ideo salutem eius propriæ saluti tenetur præferre; non secus ac manus saluti propriæ vniuersi corporis salutem anteponit. Est Lex, Ius, & Aequitas viua; ideo vitam eorum tenetur ducere, eorumque actiones edere. Et demum compertum debet esse illis, qui Magistratui præsunt; neminem rectè alios regere posse, qui non primò rectè se regat; Inexpugnabileque munimentum Publici Imperii, esse amorem Ciuium; & longè melius benignitate & præmiis, quàm nimia seueritate & pœnis, viros ingenuos gubernari. Insuper; Ciues in Magistratibus constituti cauere debent, ne in se nimium confidere, & plusquam decet sibi arrogare videantur; adeò vt dicere audeant Si vado, quis stat? Si sto, quis vadit? id enim in animis cæterorum odium parit. Expedit etiam, vt magistratibus iuuenum semper vir aliquis Senex & Prudens assistat, ac censeant omnia eorum decreta conspicua esse magistratui primo: id enim (vt Aristoteles in septimo de R. P. capite duodecimo monuit) reuerentiam in Iuuenibus parit, ingenuoque pudore eos afficit, detinens ne ob perturbationes in iniustitiã dilabantur: Quod si Senex non assistat, sciant tamen semper præesse Deum; nam (vt Seneca Epistola vndecima monuit) magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Hoc in gubernantium corde conspicue inscriptum esse debet: nullam esse hominum tam sublimem potestatem, vt in eam cadere non possit iniuria, & neminem adeò esse potentem, vt aliquando non egeat alio. Dum Magistratus iudicant, scire debent, eos quoque ab alio iudicari: neque enim uel ascensu in cœlum, vel descensu in infernum, diuinum iudicium vitare ualemus. Præcipua conditio eorum est, qui in Magistratu sunt constituti; non secus Prudentia & Iustitia præstare subditis, ac Senes præstent Pueris: nec fugere eos debet, malorum maximum esse Iniustitiam, bonorum uerò Iustitiam; quam colere, & uenerari tenentur omnes: præsertim tamen illi, qui magistratibus præsunt; quorum ornamentum maximum est salus Patriæ.

[Margin notes: B (beside "bus, personas publicas…"); C (beside "edere. Et demum…"); D (beside "blimem potestatem…")]

Nõ in suis viribus cõfidendum.

Magistratus est Ara Dei.

Delicta magistratuũ sunt perniciosissima.

Iuuenibus Senex assistat.

De Legibus, Quid, & Quotuplex sit Lex. Cap. XXIIII. A

OEnia Vrbis, non Rempublicam, sed sedem quandam externam Reipublicæ constituunt: Ciues sunt proxima Reipublicæ materies: Magistratuum ordo & conditio, & præsertim constitutio primi magistratus, est forma Reipublicæ: Leges sunt anima & spiritus, ex quarum vsu vita Reipublicæ consurgit: Si Leges rectè institutæ, recteque formatæ fuerint, ex eis vita optima Reipublicæ procedit; deterrima verò, si secus se habuerint: Vt igitur Respublica bene valeat, optimamque vitam viuat; maximè tenentur Ciues de Legibus esse soliciti, De Lege itaque verba facturus: perpendam primò, quid, & quotuplex sit: considerabo secundò, qualis sit: demum, a quo producatur, & cuius gratia parata sit.

Quatuor de Legib⁹ declarāda.

Lex; quæ a legendo dicta est, eò quòd ex multis quæ fieri possunt consultatione & consensione aliqua lecta sit, a Græcis nuncupata est νόμος; vel ἀπὸ τοῦ νέμειν, hoc est a tribuendo; per eam enim tribuitur vnicuique, quod suum est: vel a mente, quæ græcè νοῦς & νοῦς dicitur; quatenus a Diuina mente prodiens, per humanam mentem in Vrbes manat, & congruenter Mens Vrbium nuncupatur: Ideò Plato 12. de Legibus inquit, Legem obtinere nomen simile nomini Mentis. B

Lex vnde dicta.

Definitio Legis.

Hæc definitur a Cicerone, quod sit certa ratio e mente Diuina manans, quæ recta suadeat, prohibeatque contraria. At dum Lex per Diuinam mentem definitur, per nimium remota & communia definiri videtur. Aristoteles in decimo Moralium Nicomachiorum capite postremo eam breuibus definiens inquit; Legē esse λόγον, hoc est rationem, a Prudentia & Mente profectam. Dicere etiam possemus, eam esse præceptionem Principis subditos a malo auertentem, eosque in bonum dirigentem: Ac insuper, esse constitutionem commune totius Ciuitatis bonum procurantem. Hæ tamen circunscriptiones non omne genus causæ patefaciunt. Vt itaque genus omne causæ elucescat, ita dicendum censeo: Lex est ordo, rectam gubernandi rationem includens, a Prudentia prodiens, subiecta Legi per congruentia media in finem optimum dirigens; pœnam transgredientibus, obtemperantibus præmium decernens. C

Lex omnis est ordo.

Lex omnis ordo est humanarum actionum: ordo autem ab vno principio ducitur, in vnumque tendit finem. Hinc ordo quadruplex esse potest, vel in Diuina Mente, vel in Fato, vel in Natura, vel demum in Humana Ratione:

Ordo quadruplex.

Ex ordine Diuinæ mentis prodeunt Leges Prouidentiæ, ex secundo Leges Fati, ex tertio Leges Naturæ, ex quarto Leges Humanæ Rationis: Qui ordinum gradus ita se habent, vt posterior ex priore pendeat, ab eoque conditionem recti, vltimamq; absolutionem recipiat. Leges Nuturæ & Fati, sola ratione inter se distinguuntur: vt etiam ex Peripateticorū sententia sola ratione Fatum a Natura seiungitur: Nam fatum illud Stoicorum, verè fatuum, necessitatem rebus imponens; vt inane eorum commentum; negligendum censeo. Ordo autem Naturæ & Fati, nil aliud est, nisi dispositio rebus natura constantibus Dei prouidentia inserta. Ordo demum humanæ rationis, ad operationem pertinens, duplex est: vel enim dirigit effectiones, & constituit Artem, ea enim recta ratio, qua artificiosa efficiunt, est Lex Artis: vel dirigit actiones, & sunt Leges Ciuiles; quæ præsentis sunt considerationis.

Lex de quibus sit.

Hæ Leges non de illis sunt, quæ secus se habere nequeunt; sed solùm sunt de rebus, quæ humanæ libertati subiiciuntur, & varietati sunt obnoxiæ: Insuper non sunt de fine (finis enim vt certus a lege præsupponitur) sed de ordinatis in finem: & iure profectò, cum enim Lex sit ordo, omnis ordo in definitum finem perducit. D

Quatuor graduū Legis mutua cōparatio.

Dum quatuor enumerati legum gradus inter se comparantur: dicendum est Legem Prouidentiæ esse Legem Legum; & Legem, quæ sit origo, fons, & radix cunctarum Legum: Legem fati esse, tanquam promulgationem Legis Prouidentiæ: Legem Naturæ esse participationem primæ Legis, expletionem eius, & formam Legis in materie fulgentem: Legem humanam & Ciuilem, esse imitationem & adumbrationem præcedentiū, & catenus constantem rectamque esse, quatenus cæteris est similis. Lex Prouidentiæ est Deo coæterna, ex Dei Sapientia & Voluntate prodiens: Lex Fati in secundis causis consideratur directis a prima, ex eaque pendentibus: Lex Naturæ, vnà cum forma & conditionibus rerum natura constantium, in materie refulget: Lex demum Ciuilis ex humana Sapientia & Prudentia prodit, quibus

homo

A homo ſpeculatur diuina, & moderatur humana. Quicunque harum Legum origi- nem progreſſum, & connexionem conſiderat, conſpicuè cognoſcit; quomodo qui Legibus inſeruit, inſeruiat Deo. Ex ſententia Platonis Lex prima in Ideis viget, Secunda in rationibus animæ Mundi, Tertia in ſeminibus Naturæ, Poſtrema in no- tionibus humanæ rationis: At Ariſtoteles, nec ideas Menti, nec animæ inſitas ra- tiones tribuit. Demum quia Lex iuri reſpondet, idque tanquam ſui animam inclu- dit, ideo ex diuiſionibus Iuris, in gradu, Virtutum explicatis, variæ Legis diuiſio- nes elici poſſunt: vt tamen ad rem noſtram pertinet, diuiditur Lex ab Ariſtotele in primo Rhetoricorum, in communem reſpondentem iuri gentium, & propriam: Quæ propria, vel eſt communis vniuerſæ ciuitati, vel eſt priuata quorundam: Et qualibet vel ſcripta, vel non ſcripta eſſe poteſt; non enim ſcriptio conſtituit Legem, ſed ratio & voluntas Legiſlatoris, Populo quouis modo propoſita & patefacta. Sententia Platonis.

An Lex omnis ſit Iuſta, & num liceat Mutare Leges. Cap. XXIIII.

B

VM apparuerit quid, & quotuplex ſit Lex: vt aliqua ex parte etiam con- ſtet qualis ſit, quæritur primo; an Lex omnis ſit bona & Iuſta, vel den- tur etiam Leges, quæ prauæ & Iniuſtæ ſint. Et iure hoc in dubium verti- tur: cum ex vna parte appareat Legem omnem debere eſſe iuſtam; qua- tenus Lex omnis ex bono prodit, ex Sapientia nempè & Prudentia; in bonumque dirigit, in conſeruationem ſcilicet ordinis Reipublicæ, adeptionem finis eius, & vſum virtutum: nam inquit Ariſtoteles in quinto Moralium Nicomac. Leges præci piunt attinentia ad virtutem omnem; & qui Leges ſeruat, dicitur virtuti omnium ſeruare præcepta. Altera ex parte multi conqueruntur de Legibus: Leges quaſdam dicunt Barbaras, Feras, Iniuſtas: Quod confirmatur, quia frequenter Leges varia- rum nationum inter ſe pugnant, Iuſtum autem non pugnat cum Iuſto, nec bonum C cum bono. Vniuerſa hæc Lis, vt etiam aliæ nonnullæ, ex varia Legis aſſumptione ortum ducit. In Lege enim varia conſiderantur: quorum nonnulla ei extrinſecus & proximè competunt; veluti quòd ſit Publica præceptio, prodiens ex voluntate & decreto Principis: alia ei intimius cōpetunt, & per remotiora principia; veluti quod ducatur à diuina Mente, congruat Diuinæ Prouidentiæ, ſit conſentanea mandatis Dei, æmuletur naturæ ordines, & ad id bonum dirigat, quod verè & ſui natura bo num ſit. Primum eſt poſitum in facultate Principis, alterum nequaquam: primum eſt forma quædam Popularis, & externa; alterum eſt forma principalis, internaque eius eſſentia. Leges, quæ ſolùm præditæ ſunt forma prima, æquiuocè tantùm dicun tur Leges, non ſecus ac lapidea ſtatua dicitur homo: quæ verò altera ſunt præditæ; abſolutè, verè, ſuique natura ſunt Leges, etiam ſi non adſit approbatio & manda- tum Principis: ex vtraque tamen forma abſolutiſſima Lex conſurgit. Propterea re- ctè Plato in Minoe enunciauit, eam ſolam eſſe Legem Regiam, quæ recta ſit, non rectam vero non eſſe Legem. Ex his tria elicio. Colligo primò reſolutionem propo D ſitæ difficultatis: & eſt, omnem re uera & ſui naturam Legem, eſſe rectam, bonam, & iuſtam, Legem vero æquiuocè dictam, nequaquam: Qui hanc ſecundam Legem ſeruat, dicitur ſeruare ius; non abſolutè, ſed in deprauata Republica: Qui vero pri mam, abſolute ius, Legem, & Legitimum ſeruare dicitur; cum hæc ſola ſit abſo- lutè Lex; altera verò potius ſit edictum, decretum, inſtitutum, mandatumque Prin cipis. Colligo ſecundò ſolutionem eius communis difficultatis; qua quæritur, an Leges ſint eædem apud omnes: nam conſpicuum eſt, Leges ſolùm externa illa for- ma præditas varias eſſe; varia enim ſunt uariorum Principum inſtituta, & decreta: Leges uero abſolutas interna Legis forma conſtitutas, eſſe eaſdem; hæ nanque re- ſpondent Legibus Diuinæ Prouidentiæ, munere quarum omnes dicimur Ciues Mundi, & Ciues ciuitatis Dei: Et dum hæ Leges dicuntur eædem apud omnes, id intelligi debet, non abſolutè penitus, ſed ſecundum analogiam: ob uarias enim conditiones Regionum, Gentium, occaſionum, & conſuetudinum, varios va- ria decent; cum tamen ſemper ſeruari debeat congruens, & recta Legis ratio.

An Lex omnis ſit bona & Iu ſta.

Solutio diſ ficultatis.

Plato.

Tria ex di- ctis elicium tur.

Primum.

Alterum q̃ elicitur.

An Leges ſint eædem apud om- nes.

Tertium q; elicitur. An Liceat mutare Leges.

Demum colligo solutionem alterius difficultatis, quam diluendam proposui; num scilicet liceat Principi mutare Leges. Sententia fuit Platonis in libro de Regno: nisi Patriæ Leges, ob varia quæ occurrunt, mutari possent, varia in Rempublicam redundare detrimenta; & deteriora adhuc, si imperitis ad libitum eas permutare liceret: Quod exemplo Artium confirmauit; si quis enim non habitu Arits, sed per scriptas Artis Leges artificiosa opera construeret, frequenter erraret. Id ipsum confirmatur; quia Leges, cum Imperiis, tum his quæ eueniunt, aptandæ sunt; quæ cum varietati sint obnoxia, iure optimo etiam Leges censeri debent obnoxiæ mutationi. Id ipsum confirmatur: quia primi homines conditores Legum, rudiores erant, Legesque formarunt inchoatas & rudes; quæ non secus ac Artes, progressu temporum postrema perfectione fuerunt donandæ, quod sine mutatione fieri non

Aristoteles

potest. Aristoteles in secundo de R. P. cap. 6. mouit hãc difficultatem: & cum pro omni parte fuisset argumentatus, nonnullaque aduersus Platonem (vt sui moris est) protulisset, addidissetque exemplum a Platone ex artibus sumptum ad rem non facere, quia Legum & Artium distincta est ratio: demum difficultatem sub dubio prętermittit, & præter cætera hæc verba scripta reliquit. Alio autem modo considerantibus cauendum summopere videtur a Legum mutatione; cũ enim vtilitas inde exigua consurgat, assuetudo mutandi Leges improbanda videtur; propterea constat errata quædam esse toleranda, cum Legumlatorum, tum Magistratuum; non enim tantum vtilitatis mutatio afferet, quantum oberit assuetudo non parendi superioribus: Exemplum ab Artibus sumptum (quo vtebatur Plato) mẽdax est, non enim simile est mutare Artem, & Legem; Lex enim nullam vim habet, vt ipsi pareatur, nisi ex more; mos autem non fit, nisi longo temporis cursu; quare faciliter mutare Leges, nouasque condere, est uim Legis infirmam reddere, &c. Res itaq;

Solutio difficultatus.

dubia videtur; at ex superius dictis conspicua elicitur solutio. Nam dico, mutari quidem decreta & instituta Principum, at non absolutas Leges. Insuper addo: Leges veras & absolutas; ex varietate temporum & occasionum mutari quidem extrinsecus, quatenus seruata analogia congruenter rebus variis aptantur, at non mutari intrinsecus in attinentibus ad rationem rectam. Demum dico; conformationem illam Legum cum occasionum varietate, re vera non mutationem, sed consetuationem earum esse. Quæ etiam externa mutatio non leuiter fieri debet, sed vr-

Quomodo mutandæ Leges.

gente necessitate; non citò, sed longa præcurrente consultatione; non a quouis, sed a primo Reipublicæ Magistratu: Propterea rectè Plato in primo de Legibus asserebat; Legem hanc esse optimam, vt Iuuenes non perpendant, an Leges rectè uel perperam sint institutæ: Et in sexto de Legibus scriptum reliquit, Custodes Legum in loco sanctissimo debere congregari: Insuper addidit; nunquam mutandam esse Legem, nisi omnes consenserint. Qua de re inter Aristotelem & Platonem re vera nulla est Lis. Exemplum, quod Plato sumpsit ab Artibus, ab Aristotele neglectum; nisi penitus, in parte saltem simile est: quatenus scilicet Artes quoque propriis Legibus subiiciuntur; quæ pro rerum varietate, quibus aptantur, mutandæ sunt, quarum recta ratio non secus in animo Artificis debet esse inserta, ac in animo viri Prudentus insetta sit recta ratio Ciuilium Legum.

An Lege sanciri expediat, vt Vxores & Nati in Republica recte instituta communes sint. Cap. XXV.

Ostēditur Vxores debere esse cõmunes.

Elebris vulgataque est ea sententia Platonis in libris de Republica, in optimè instituto Imperio & vxores, & natos ita debere esse communes; vt eiusdem ætatis iuuenes iudicent se esse fratres; natu maiores censeant esse patres; minores verò, filios: & iure id faciendũ videtur; ita enim ciues communia tanquam propria magis curabunt, arctiori amoris & charitatis nodo erunt

A do erunt deuincti, minus de propriis erunt soliciti, alacrius ac promptius aduersa
repellent, accuratius parabunt vtilia, Imperium reddetur firmius, minusque mu-
tationi obnoxium. Insuper, Natura & Deus sui exemplo hoc nobis suadere viden-
tur: Natura enim est æqua Parens omnium, Deus est Pater communis, dum ad Na
turam & Deum referimur, omnes sumus fratres; Placuit Deo, hoc communi fra-
tris nomine nos deuincire: Iure itaque optimo Plato, imitatus Deum, Naturam-
que sequutus, in optima Republica idipsum esse seruandum censuit. Nec Plato huius
sententiæ primus auctor fuit; sed longè prius id seruarunt Massagetæ Populi, vt Ha-
licarnasseus Historicus testatur: seruarunt etiam Sapientes Persarum, Brachmanes
dicti, hi enim communibus Vxoribus (referente Ariano) vtebantur: Garamantes
in confinibus Aphricæ (ex relatione Pomponii) omnia habebant communia: Mit-
to alios per historias notos. Ex aduerso Aristoteles in secundo de R. P. variis ratio- Ostēditur oppositū.
nibus, quasi tormentis, sententiam hanc euertit, Theologi eam reiiciunt, & dam-
nant, Trapezuntius ob hoc hortabatur negligendum, despiciendumque esse Plato-
B nem: & iure profectò. Ita enim Matrimonii sacer nodus diluetur, fratrum & filio-
rum proprius amor minuetur, natorum & parentum charitas extinguetur, cura re-
rum languebit; minuitur enim dilectio & cura, dum res ex propria transit in com-
munem, ac ita demum homo non secernetur a feris: immo deterioris erit conditio-
nis; quia feræ, saltem per congruens tempus, proprios natos cognoscunt & curant.
Pro resolutione huius difficultatis accipio primò, bonum esse duplex; absolutè, & Pro resolutione accipitur primo.
alicui: distinctio est Aristotelis in secundo phy. 74. & in septimo Moralium Nicom.
cap. 12 veluti habere quatuor pedes est bonum, non absolutè; sed equo & cani, ho-
mini nequaquam. Accipio secundò, Platonem & Aristotelem vario modo consue- Alterum q accipitur.
uisse res considerare: Plato eleuabatur ad ideas rerum; inspiciebat rerum conditio-
nem secretam, seiunctamque à cæteris, ac vt refulget in primis causis: Aristoteles
contrà, neglectis ideis, per sensus Philosophabatur, resq; materiatas considerabat,
iunctas cum affectionibus suis, vt in materie existunt & subsistunt. Accipio tertiò: Tertium assumptum.
tum de re aliqua verba facimus, expedit vt nobis scopum proponamus sublimem,
C reique formam exactissimam pro facultate adumbremus; vt, quò proximius nobis
licet, accedamus ad eam, illamque attingamus. Demum accipio, optimam in Re- Quartum.
publica esse coniunctionem & vnitionem; ex ea enim prodeunt omnia bona, vt ex
opposito mala: propterea pro facultate nitendum est, vt (quatenus licet) membra
cuncta insolubili nodo connectantur. His præassumptis, tres profero assertiones. Prima assertio.
Prima est: Communio Vxorum & Natorum, absolutè, & seorsum a propriis homi
num conditionibus considerata, bona quidem est; ac in Vniuerso, sub primo pa-
rente, & per relationem ad communes causas, iure seruari debet, inde enim par-
tium Mundi insolubilior connexio, intimiorque consensio consurgit: At in homi-
num genere Ciuilem, & Christianam vitam viuente, esse quid perniciosum, dete-
standum, & reiiciendum. Ratio varietatis est: Quia in vniuerso Deus, Intelligen-
tiæ, & Cœlum, sunt causæ communes, & communes parentes cunctorum; Nos au-
tem non communes, sed proprii distinctorum indiuiduorum Parentes sumus; Ideo,
D vt illi se habent ad vniuersas rerum species, ita nos erga indiuidua ad nos pertinen-
tia tenemur esse affecti. His accedit; quòd ea, quæ in coniunctis cum materie sunt
seiuncta, in abiunctis sunt iuncta & complicata. Altera assertio est: Plato consenta- Secūda assertio.
nea protulit suo modo considerandi, proprioque philosophandi generi; ac rectè sen
sit, quatenus cuncta secreuit ab hominum hanc vitam viuentium conditionibus:
insuper rectè sensit, quatenus sibi pro scopo vnitionem consensionemque partium
proposuit; vt illam, quatenus nobis liceret, assequeremur: demum rectè sensit;
quia Rempublicam formauit a Philosopho gubernandam, qui ad imitationem cœ-
lestium moderaretur humana. Aristoteles verò rectius sensit, quia more suo ea cun
cta considerauit, ut complicata cum hominum conditionibus Ciuilem hanc uitam
uiuentium. Communio itaque & coniunctio proborum uirorum, absolutè com-
mendanda est, ea tamen natorum & vxorum in Republica rectè instituta, ob pro-
prias hominum conditiones, damnanda & detestanda est: ex ea enim, præter cæ-
tera absurda, hæc quoque prodirent, vt fratres cum sororibus possent permisceri;
quod ferinum, & non humanum est; insuper, nati non magis proprios, quàm

alienos parentes colerent, & venerarentur; quod & ciuili, & naturali, & diui- A næ Legi aduersatur. Propterea Plato: dum Ideam suæ Reipublicæ ad materiem & hominum conditionem retulit, inspiciens rei difficultatem, obque aduersas hominum conditiones, conspicuam discrepantiam: in quinto Libro suæ Reipublicæ dixit; multa declarari, non vt effici possint, sed vt ad ea pro viribus accedamus: Et in sexto libro addidit; assequi formam suæ Reipublicæ difficile quidem esse, non tamen impossibile: Demum in calce noni de Repub. hæc verba protulit. Ciuitas, quam nos condidimus, modò in verbis tantùm reperitur; in Terris verò (vt arbitror) nusquam extat: at fortè in cęlo illius extat exemplar, conspicuum ei, qui & intueri voluerit, & seipsum ad illud (cum intuitus fuerit) instituere; &c. Hinc Leges condens, formamque Reipublicæ cum hominum conditione coniungens; non amplius vxores & natos seruauit communes, sed recta ratione secreuit. Quòd autem hæc vera sint, ex eo colligere valemus, quia in quinto de Legibus affirmauit, scopum optimæ Reipublicæ esse vnitionem & cõmunionẽ, quem pro facultate niti debemus attingere: indicans vnitionem & communionem sui na- B tura esse bonam, quamuis nonnullorum nonnunquam nobis bona non sit. Ideo Matrimonia, vt rem sacram, ordinauit: prudenterque monuit, Vxores sine dote eligendas & ducendas esse; vt non auri, sed nobilitatis & virtutum præualeret ratio; & puellæ accuratius niterentur, se congruentibus moribus ornare, vt a nobilioribus eligerentur. Tertia assertio est: Aristotelem & Platonem solum discrepare verbis, ob distinctum considerandi & philosophandi genus; non autem absolutè de sententia pugnare.

Plato.

Tertia assertio.

De Origine Legum. Cap. XXVI.

IAM cumulatè satis (vt instituto meo inseruire censui) quid, & qualis sit Lex, manifestaui: superest modò, vt de Origine, & Fine eius aliquid di- C cam. Origo Legis ad quatuor potest referri: Primo ad initia, & semina eius: Secundo ad disciplinam; ad quam pertinet considerare rectam rationem Legum, per quam condendæ sunt Leges: Tertiò ad tempus, in quo a Legumlatoribus Leges fuerunt conditæ: Quarto ad ipsosmet Legumlatores. Si de initiis & seminibus loquimur, prima & eminẽtissima Legum initia sunt coæterna Deo; immo sunt ipsemet Deus, prodeunt enim Leges ex sapientia & voluntate Dei: cum enim Deus sit ipsum bonum; est regula, ordo, & mensura cunctorum bonorum. Hæ Leges primò intrinsecus in essentia Dei considerantur; quatenus ab æterno futura cuncta prædefiniuit ac prædestinauit; extrinsecus autem apparere, & eminenter promulgari cæperunt, dum Mundus manauit ab eo: tunc enim præpotentissima Lex apparuit, dum ipse dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt; dum Legem præscripsit aquis cæterisque elementis, ne egrederentur fines suos. Hæc Legum initia & semina effunduntur deinde in Naturam & secundas causas, ex quibus humana mens rationem rectam suarum Legum deprompsit: Prima itaq; initia & se- D mina considerantur in Deo, secundo in Fato, tertiò in Natura, quartò in humana mente & ratione. At perpendamus secundò, quo virtutis habitu humana ratio Leges condat, vt constet origo ad disciplinam pertinens. Profectò, consensione omnium, condere Leges officium est Ciuilis disciplinæ: nam Prudentia, quæ re eadem est cum Ciuili Scientia, tanquam partem principalem (vt alibi patuit) includit facultatem Nomotheticam, hoc est rectam rationem condendi Leges: Quæ recta ratio a Platone, non in libro de Legibus, sed in dialogis de Regno, & de Republica; & ab Aristotele, non in Politicis, sed in libris Moralium Nicomachiorum traditur & explicatur: & iure profectò. Cum enim Lex sit ordo, ab vno principio manans, per congruentia media in finem dirigens: pro recta ratione condendi Leges requiritur, vt finem noscamus; iudicemus media, per quæ attinguntur; necnon vt principium possideamus, a quo cuncta diriguntur: Finis est summum bonum, nam pro eius adeptione & conseruatione conduntur Leges: Media, per quæ finem attingimus,

Origo Legis ad quatuor referri potest.

Prima Legum initia esse ęterna.

Quo virtutis habitu formetur Lex.

gimus,

A gimus, sunt morales virtutes: Principium cuncta dirigens est Prudentia: Hæc autem omnia in libris de moribus exactissimè ab Aristotele explicantur. In Lege duo præsertim considerantur; vnum est ordo, & rectum; alterum est facultas eius: Primum a recta Prudentiæ ratione indagatur, & statuitur: Alterum pendet ex voluntate & mandato Principis, necnon ex consuetudine, vt dixit Aristoteles; quæ in attinentibus ad actiones magnam habet vim. Eiusdem Nomotheticæ Prudentiæ secundo loco officium est iudicare, quæ forma Reipublicæ sit præstantior, Cui nationi quæ Imperii forma sit accommodata, qui magistratus & leges formatæ Reipublicæ congruant. Quæ omnia vt in Lucem prodeant, & Leges rectè condantur, dixit Plato duo accuratè esse consideranda: Vnum est Regio, hoc est conditiones attinentes ad eam Terræ partem, in qua Vrbs est collocata: Alterum est conditio hominum, qui legibus subiici debent. Aristoteles in secundo de R.P. cap.4. Platonem carpens ait, eum esse diminutum, & illis duobus addendum esse tertium; considerationem nempe vicinorum locorum, vicinarumque Vrbiū: at facile est Platonem

Duo, quæ in Lege cō sideratur.

Plato.

Aristoteles Platonē carpit.

B a calumnia vendicare; vicina enim loca ad inspectionem regionis rediguntur. Expedit demum summopere, vt excitemur & dirigamur ad rectè condendas Leges, perpendere Leges ab aliis latas, vt monuit Aristoteles in calce decimi Moralium Nicomachiorum: facile enim est innentis addere. Ex libris itaque de Moribus eliciuntur Præcipua attinentia ad rectam rationem condendi Leges: in Politicis vero considerantur minus principalia, & munere eius rectæ rationis in Politicis conduntur Leges. Demum vt de tertio & quarto capite originis Legum loquar (de tempore nempe, & conditoribus Legum) Si nomine Legis fundamentum primum ordinis & recti, Legemque originem omnium Legum intelligimus; proculdubio ea est coæterna Deo, & vnà cum Natura in Lucem prodiit: At si Legem humanam intelligimus, & consideramus tempus, quo inter homines primum versari cæpit; putandum est fuisse illud, dum primò Parentes natis suis vitæ præcepta dederunt; vt dum primo in Montium cauernis, vel per syluas dispersi vitam ducebant: Si verò consideramus tempus, quo ab hominibus formatæ, scriptæ, & a Principe promulgatæ

De Tempore, & Legū latoribus.

C fuerunt; tunc id ipsum de eis est dicendum, quod in præcedentibus de origine Rerumpublicarum dictum fuit. Si enim Mundus fuisset semper (vt perperam censuit Aristoteles) primi conditores Legum assignari non possent, sed tantum earum redintegratores: vel non primarum Legum absolutè, sed propriarum alicuius definitæ Reipublicæ conditores primi possent referri, veluti inquit Aristoteles in calce secundi libri de Rep. Qua consideratione dicimus Licurgum condidisse Leges Lacedæmoniis, Draconem & Solonem Atheniensibus, Zaleucū Locris occidentalibus; Charondā Carthaginensibus conciuibus suis, necnon aliis Vrbibus, quę sunt confines Italiæ & Siciliæ; Philolaū Corinthiū Thebanis, Zoroastrū Bactrianis Persisq;, Mercurium Termaximum Aegyptiis, Minoem Cretensibus, Moysem Iudæis, Zamolxim Scythis, Numam Pompilium Romanis, Platonem Magnesiis, Mahometū Arabibus, & sic de cæteris. Aiunt nonnulli (referente Aristotele) Onomacritū Locrum fuisse primum ferendarum Legum peritum. Constat itaque, quomodo ex sententia

D Aristotelis dentur, & non dentur primi Legum conditores; & id ipsum dicendum est ex sententia Platonis: Qui tamen re vera fuerint primi legum conditores, ex historiis Ecclesiasticis petendum est.

Cur Leges in Deos, & in quos Deos tanquam in earum Auctores referuntur. Cap. XXVII.

Voniam Lex est vera & recta gubernandi ratio; in qua Sapientia, Prudentia, Voluntas, & Potentia, vt principes facultates includuntur; quæ in solo Deo eminentissimè iuncta sunt: iure optimo (vt Plato in Principio librorum de Legibus affirmauit) omnium consensione inuentio Legum vel proximè, vel per media in Deum referenda est. Id autem ob quatuor potissimum

Lex ī Deū ob quatuor causas referē.

Prima. tissimum rationes rectè fit. Primò ob absolutam veritatem; re vera enim rectum, & A
Secunda. bonum Legis a Deo manat. Secũdò ob auctoritatem & obedientiam: ita enim Lex
proponitur Populis maiori auctoritate munita, & Populi libentius ei obtemperãt;
cum nemo renuat obtemperare Deo, nemoque sanæ Mentis de eius Iustitia dubitet.
Tertia. Tertio: quia omnia, quæ a Sapientia, Prudentia, Potentia, liberaque Voluntate
prodeunt, a Deo manare dicuntur; cum hæc omnia homini competant, vt est quasi
terrenus & mortalis Deus, similis Deo altissimo & immortali, & quatenus affi-
Quarta. nitatis necessitudine cum eo iungitur. Quartò id præsertim fit ob varias Legum con
ditiones, principiaq; varia, ex quibus Leges prodeunt, variis ex fictis Diis respon
dentia. Nam manat Lex a Sapientia, hæc Mineruæ tribuitur; ideo Draco & Solon
Leges suas a Mineruæ prodiisse affirmant: Et quia Sapientia iunctam habet Contem
plationem, quæ Saturno congruit; ideo Charondas Carthaginensibus Leges tra-
dens, eas retulit in Saturnum. Insuper exposcit Lex Regiam potestatem, quæ Io-
ui tribuitur; ideo Minos Leges suas in Iouem retulit. Tertiò exposcit Ius & Iustitiã,
tanquam formam & animam; Iustitia autem est Sol Mundi, & per Solem a Platone B
frequenter denotatur, Ideo Plato nedum in Iouem, sed etiam in Apolinem suas Le
ges retulit. Exposcit quarto Lex, vt potenti eloquentia proponatur, suadeaturque
Populis, Eloquentiæ Deus fingitur Mercurius, propterea Mercurius termaximus Le
ges, quas Aegyptiis condidit, a Mercurio traditas affirmauit. Re vera tamen hæc
omnia munera, & præsertim libera voluntas bonum quærens, a vero Deo manant:
qui ob varia Beneficia, distinctaque media, per quæ ea in humanum genus effun-
dit, variis denotatur nominibus, in quem Moyses superno lumine illustratus leges
retulit. Ex dictis etiam satis facile elici potest solutio communis eius, vulgatæque
An Lex ex Hominis rõne prodeat. difficultatis: qua quæritur; num Lex humana ex hominis voluntate, & consulta-
tione prodeat; vel potius ex Naturæ fontibus deducatur. Nomine enim Legis tria
intelligere valemus; Primo rectum, quod est de eius ratione; Secundò semina pro-
pensionem, facilitatemque eam condendi; Tertiò externam eatũ promulgationem:
Rectum a Deo manat, in naturamque propagatur: Facultas, & facilitas eam colli- C
gendi, condendi, & promulgandi, nobis per Deum & Naturam inserta sunt: At de-
mum ab habitu Ciuilis scientiæ, a gradu dignitatis, a ratione ac prælectione habe-
mus; vt eam formare, ac promulgare valeamus. Constantia & Firmitas, a Deo &
Natura manant; Varietates, obliquitatesque omnes, ex hominis imbecillitate pro-
Fortuna. deunt, Fortuna quoque externæ varietatis Legum non leues prębet occasiones, ob
varias enim opportunitates a variis variarum Vrbium variæ formantur Leges: om-
nes tamen, vt rectę sint, seruare debẽt cõgruentem rationem erga postremũ finem.
Plato. Ita rectè in quarto de Legibus dixit Plato; Deum, Fortunam, Opportunitatem, &
demum Artem, condere Leges.

Finis Legum, & quædam earum Capita. *Cap. XXVIII.*

I vir Sapiens & Prudens, vbique singulis & semper esset præsens; vel si D
homines omnes essent iusti & probi, superuacaneum profectò esset con-
dere Leges: Propria enim Virtus vnicuique Lex recta est, & Viro Probo
Lex Deus est; improbo verò libido. At quia Prudentia & Probitas, vt
Cur condendę Leges. sunt præclata, ita sunt rara; Vitia verò in visceribus hominum insita, mersaq; sunt:
propterea condendæ sunt Leges. Primò: vt Ciuibus omnibus ea viuẽdi forma pro-
ponatur, per quam congruenter se patent, rectèque erga alios disponantur, ex quo
summum singulorum bonum consurget; Leges enim a Virtute prodeunt, nilq; aliud
quærunt, nisi conseruationem Virtutis, in cuius vsu positum est summum bonum.
Secundo id factum est; vt qui Amore Virtutis nolunt a Vitio se abstinere, id faciant
formidine pœnæ. Vt aũt Lex finem suũ fœlicissimè assequatur, tenetur cunctis bonis
illum tribuere gradũ, qui eis congruit: tenetur.n.fortunæ bona (tanquam intrã)
ad ea corporis dirigere, & ea corporis ad bona animi; adeò vt solam Virtutem sibi
constans fundamentũ statuat, quæ vt scopũ inspicit Deum. Et quia ex Virtute prodit
Animi puritas, hominis trãquillitas, & Dei cultus: ideo iure Plato in Legũ appendice
dixit,

A dixit, hunc esse finem Legũ; vt Dei cultu, & vitę puritate, optimũ ac pulcherrimũ vitæ exitum consequamur: In libris aũt de Legibus affirmauit, perniciosius esse in condendis Legibus errare, quàm hominem interficere; eiusmodi nanque error, multorum per multa secula interficit animos. Et quoniam singulorum prima capita pauca sunt, cætera, quæ ex capitibus prodeunt, sunt innumera; hoc præsertim in Legibus inspicere licet: Nam primum caput omnium rectarum Legum hoc esse censeo, vt vnumquodque tanti faciamus, quanti sui natura fieri debet: Cui simile est; vt vnumquodque ita diligamus, vt sui natura & conditione diligi debet. Ex hoc primo & communissimo fonte duo prima præcepta, duę que primę Leges prodeunt, iunctæ tamen, sibique affines: Quarum vna in nos redundat, dum conuertimur ad supera; & est, vt Deum toto corde diligamus: Et quoniam in Deo omnes sumus fratres, & frater est alter ego; ideo in conuersione ad cæteros homines hæc secunda Lex oritur, vt alios perinde ac nos ipsos diligamus. Hæc est Charitas, quæ, tanquam regula & fecundissimus spiritus, mox varias Naturæ Leges format & illustrat, quæ a Iurisprudentibus B distinctè & accuratè seruantur: Veluti, Honestè viuas; Patriæ, Magistratibus, & Parentibus obtemperes; Neminem lædas, Suum vnicuique tribuas; Rebus communiter vtere, vt fieri licet; Tolle nocentes e medio pro salute publica; Rerum dominia, proprietates, possessiones, & vsum distingue, quibus communiter vti non licet, & aliæ similes: Quas sequuntur deinde Leges Ciuiles, quæ vltimo loco per Diuinas exactissimè reformantur, in his Vtriusque Iuris Viri Prudentes accuratè versantur. Ego autem eas, vt ad me non pertinentes, silentio obuoluens; illas tantùm Leges perpendam, quas in rebus procreandis Natura seruat: quarum exacta cognitio; nedum vtilis, immo apprime necessaria censeri debet, pro rectè iudicandis operibus Naturę: ac insuper Ciuili Philosopho summopere conducit; cum sint tanquam fontes, ex quibus humanę leges deducuntur. Has itaque ego a cæteris passim neglectas, nitar ad vsum ingenuorum Iuuenum in duodecim principales redigere.

Finis Legum.

Primũ caput rectarũ legum.

Prima duo præcepta.

Lex Naturæ.

Lex Ciuilis.

Diuina.

C *Duodecim Leges, quas præsertim Natura seruat in procreandis rebus, earumq; Explicatio. Cap. XXIX.*

Tuntur humani Principes, vt rectè sua Regna gubernent, congruentibus Legibus: Quod pręsertim in Regno Naturæ seruari putandum est; ea enim Deum sequens ducem, ex eius Prouidentia Leges haurit, quas in suorũ operum productione exactissimè seruat. Has Leges naturę interpretes familiarissimas sibi reddere debent; vt in foro amicorum Sapientię constituti, operum Naturę peritos se prębeant iudices, pręceptaque colligant pro recta sui cęterorumque institutione.

Natura, cum prodeat ex bono, seruans Characterem boni, cuncta bene in bonum dirigit.

Similis sententia profertur ab Aristotele in 8. Phy. 48. & 56. his penè verbis; Quod est melius, semper arbitramur in Natura esse, si possibile est. Id ipsum asseritur secundo Cęli 34. & alibi: Propterea Natura Bona, Pia, & Sapiens nuncupatur.

Lex prima a Natura seruata. Explicatio eius.

D *Natura intrinsecus, per instrumenta opportuna, & non redundantia operatur.*

Ars ęmulatur pro facultate Naturam: at non est principium internum, vt Natura, sed externum, Instrumentisque Natura vtitur, ita ad amussim rei respondentibus, vt nil addi nilque minui possit: Ideo Intima, Artificiosa, & Sagacissima dicitur.

Lex secunda. Explicatio.

Natura vnà cum facultate largitur instrumenta, & vice versa.

Non tribuit facultatem videndi sine oculis, nec ob inopiam vnum efficit gratia plurium, sed vnum pręsertim gratia vnius, vt dicitur ab Aristotele in primo de Repu. cap. 1. Instrumentaque dirigit in officium: non autem ex instrumento forte fortuna facto officium elicit; vt perperam Epicurus, & Empedocles indicarunt. Hinc Consultrix, Officiosa, Prouida, & sibi satis esse dicitur.

Lex tertia. Explicatio.

Natura vniuersum complet gradibus singulis, adeò vt nulla ex parte inane aliquid derelinquat.

Vt in Loco, ita in rerum serie nil inane reperitur; Sic Mundus est vniuersum, hoc est omnia in vnum versa: insuper dicitur omne, omnia, & perfectum, primo cęli cont. 3. A Platone in Timęo specierum plenitudo nuncupatur. Hac ratione Natura Diues,

Lex quarta. Explicatio.

Parens

Parens fęcunda, & omnipara nuncupatur. A

Lex quinta. Explicatio.

Operatur Natura, quandiu potest, & quantum potest.

Natura nunquam ocio torpet; nec minuit opus, si valet id efficere maius: Hinc di-
citur iunctam habere necessitatem; & cum continenter operi sit intenta, nunquam
sterilis, nunquam effęta remanet. Ideo Sedula, Vigilantissima, Liberalis, & Muni-
ficentissima celebratur.

Lex sexta. Explicatio.

Geometrica æqualitate ius suum vnicuique tribuit.

Legitur in primo Moralium Nicomachiorum cap. 9. Natura cuncta efficit quàm op-
tima potest, vnicuique largiens eam perfectionem, quæ conditioni illius est con-
sentanea, non enim formica in suo genere minus est perfecta, quàm Elephans in suo:
propterea, quasi Beatorum Animę, omnia degunt sua sorte contenta: cuncta suo
ternario perficit; Principio, medio, & fine; Essentia, potentia, & operatione.
Ideo nulli Nouerca, sed æqua Parens & Iustissima nuncupatur.

Lex septima. Explicatio.

Morti suos natos destinat; hac tamen conditione, vt ex interitu perennem conseruationem eliciant.

Orta omnia lege Naturæ intereunt, vt constat ex primo de Cęlo: at quia vnius inte- B
ritus est ortus alterius, ex primo de ortu & interitu, idque prodit ex conditione ma-
teriei, a qua etiam manat interitus, ideo vnde mors oritur, inde Vita resurgit: & quo-
niam non valet seruare indiuidua, seruat speciem. Propterea legitur in secundo de
Anima, opus màximè consentaneum Naturæ esse sui similis procreationem, quod
opus solis perfectis competit: vtque cuncta illud maximè expeterent, ortui sum-
mam lętitiam, interitui summam tristitiam iungi curauit. Propterea Natura Genitrix,
Longæua, & Perennis celebratur.

Lex octaua. Explicatio.

Cuncta pro facultate ligant.

In operibus Naturæ conspicua amicitiæ, & obedientiæ exempla refulgent; Nam in
vniuerso, nedum similia, verùm dissimilia quoque & contraria mirum in modū iun-
cta sunt: Contraria iuncta sunt Genere, subiecto, & permixtione; cætera adhuc
intimius sunt complicata. Inde oritur rerum Naturalis Sympathia, & Andipathia:
ita omnia iuncta in commune bonum conspirant, & Regio quodam Imperio im- C
perant supera, infera obtemperant; & ad Cœli motum, quasi supernę Lyrę sonum,
cuncta lætissimè sibi proprias choreas ducunt. Ideo Læta, Amica, Regia, Maga,
Potens, & Obtemperans nuncupatur.

Lex nona. Explicatio.

Contrariorum æquatione, congruenteque ratione, consonantiam rerum parit.

Principia rerum a Philosopho in primo phy. statuuntur contraria; Nec vnum contra-
rium in natura reperitur, quin reperiatur & alterum, vt dicitur in secundo de cęlo:
Vni, non plura, sed vnum tantùm statuit Natura contrarium: Ita contrariorum vi-
res modo quodam æquantur; & ex eorum permixtione rerum formæ variæ, quasi
variæ consonantiæ, prodeunt, ex quibus consurgit vniuersi perfectio: & ob id Na-
tura Temperans, Grata, & Consonans denominatur.

Lex decima. Explicatio.

Terminum quærit, renuens infinitum.

Natura est forma, & materies: Forma est terminus; Materies est indefinitum quid,
& potestas: Iure itaque Natura infinitum actu formę aduersum, cum in numero,
tum in continuo renuit; infinitum vero potestate, materiei consentaneum permit- D
tit: Ideo dicitur in 8. phy. 48. in iis, quæ natura sunt, oportet finitum esse; & cum in-
finitum actu renuat, id facit quam primùm potest. Ita proprios rebus terminos præ-
scribens, Definita, Terminata, & Certa nuncupatur.

Lex vndecima. Explicatio.

Natura, dum operatur, non laborat, sed vires recipit.

Non est Natura similis Artifici, qui operans laborat; sed dum operatur, mirabili-
ter reficitur & crescit: cum enim in suum finem tendat, reficitur eo, & perficitur. Ita
grauia, quò magis descendunt, eò feruntur velocius; & ignis cōburens, suas vires au-
get. Propterea Facilis, Festinans, Potens, semperque Virens denominatur.

Lex duodecima. Explicatio.

Natura vbique, & semper, eadem est

In Duodecima quasi Naturę tabula hanc legem inscriptam intueor; nam legitur in
8. phy. 63. Naturale est similiter se habere in omnib. Natura in variis Mundi partibus
eadem est; nec secus nostris, quàm priscis temporibus. Physica corpora constituit:
cum enim sit forma vna, consimilis, ab eius Prouidentia directa, qui consimiliter
se habet, iure semper & vbique est consimilis; ac infallibili certitudine veteres leges

seruans,

A seruans, incorrupta manet, nec vsquā præscriptum transit: sola frugalis, & sobria in omnibus est. Ideo Consimilis, sibi Constans, Vera, Certa, & Fidelis celebratur.

De Vtilitate Rectæ Institutionis Iuuenum.
Cap. XXX.

Decursis cæteris capitibus, reliquum est, vt aliquid de recta Iuuenū institutione dicamus: & iure optimo profectò: Nam (vt vnà cum Platone mo net Aristoteles quarto, quinto, & sexto, de Rep.) inanes sunt rectè condi tę leges, nisi in Vrbe iuuenes rectè instituātur, ideo hęc prima Reipublicæ cura esse debet: Ita Plutarchus elegantissimum cōstruxit librum de liberis rectè edu candis; & in Repub. Lacedęmoniorum exacta cura rectę institutioni adhibebatur; & in variis Rebuspublicis Magistratus condebantur, quibus recta tantùm iuuenum Plutarchus.
B institutio curę esset. Ideo Plato sub initio dialogi de Sapientia dixit, nil esse diuinius, de quo quis consulere queat, quàm de recta sui, suorumque institutione. Filii Regū Persarum (referente eodem Platone in Alcibiade primo) mira quadam cura, diligentia, & arte instituebantur: ac cęteris silentio obuolutis, cum deuenerant ad annū ętatis decimū quartū, curæ commendabantur Regiorum Pędagogorum; qui ex omnibus Persis eligebantur, & quatuor erant; vnus Sapientissimus, alter Iustissimus, ter tius Temperatissimus, quartus Fortissimus: Quorum primus Magiam Zoroastri, quæ diuinus est cultus, doceret: Secundus moneret, vt in tota vita esset verax: Ter tius, ne vlla cupiditate superaretur, libereque viuere assuesceret; ac esset re vera Rex imperans, iisque præsertim, quæ in eo sunt: Quartus denique impauidum il lum ac intrepidum redderet; ne quando quippiam metuens, seruus fieret. Necessitas rectę institutionis ex eo præsertim redditur conspicua; quia homo in hanc lucem, vt corpore, ita animo nudus venit: & cum sit animo nudus, est natus recipere ha bitus omnes, omniaque fieri: præsertim tamen est ad mala procliuis, in quę facilis Filii Regum Persarum. Necessitas institutionis.
C est lapsus: propterea accuratè cauendum, ne in ea labatur; accuratè curandum, vt Virtutis habitum induat. Est enim homo (Prothei instar) natus recipere formas om nes: Et hic Mundus est diuersorū Circes; in quo recta institutione cauendum, ne ve neficis poculis in iumenta commutemur: est Mare variis tempestatibus, aduersisq; ventis agitatum; propterea rectè nantes, niti debemus ad Portum properare, ne in cursu mergamur. Est mare hoc variis Syrenis refertum, quę aures demulcentes a re cto cursu nos decipiendo diuertunt. Est Terrenus hic orbis Arena Fortunę, in quam cum ea dimicaturi descendimus: & nisi assuescamus eius tela prudenter repel lere, inuasiones cauere; vt viles prosternimur, Captiuique ab ea triumphante non sine magna nostri pernicie & infamia circumducimur. Venimus in hanc lucem mul tiplici ratione serui: at congruente educatione reddimur liberi, reddimur domini, reddimur nostri; quo salutarius bonum assequi non valemus: qui enim sui est domi nus; & qui se sibi subiicit, omnia subiicit; quod est Imperium maximè legitimum.
D Vtilis est congruens educatio etiam Feris, vt Lycurgus exemplo varię educationis catulorum Populo patefecit: At homini, nedum vtilis, sed apprime necessaria est. Propterea Plato in 4. de Repub. dixit, Ciues, non de legibus teneri maximè esse solicitos (boni enim eis non egent, mali non obtemperant) sed de recta Iuuenum insti tutione; & iure profectò: Hęc enim est salus Reipublicę, cultus Plantarum eius, ra dix Regnorum, Sanitas Magistratuum, expurgatio Vrbium, incolumitas rectarum Administrationum, conseruatioque Nobilitatis. Ideo dixit Socrates, oportere; vel non gignere filios; vel, si eos genuerimus, de recta eorum institutione maximè esse solicitos: Inaniter enim colitur Terra, iaciuntur semina, feruntur Plantę; si demum ortę, sine cura & cultu pereunt, & disperduntur. Quod lucidissimè patet exemplo earum Insularum, quę nuperrimè nauigationibus repertę sunt: in quibus homines feor sum a recta institutione educati, omni fera efferatiores sunt inuenti; mox verò recta institutione, rectè sunt compositi & conformati. Socrates.

Quid sit, & Quibus competat Recta Institutio. Cap. XXXI. A

Ira rectæ institutionis vtilitas splendidissimè refulsit: quid autem ea sit, & quibus competat, nunc breuibus est explicandum. Recta institutionis forma (quæ eadem & disciplinarum disciplina, Vera pædia, Vitæque magistra dici potest) quamuis ad alia extendatur; præsertim tamen & propriè est congruens morum Iuuentutis conformatio, a recta prudentię ratione per assuetudinem accommodataque præcepta prodiens, ad honestam fęlicemque vitam perducens. Ex hac circumscriptione omne genus causæ elucescit: & quoniam causæ eius omnes præclaræ & illustres sunt, iure optimo institutionis formam pręclarissimam iudicare debemus; ea enim econtra se habet, ac opera Artificiosa: hęc fundamentis hærent in loco infimo collocatis: fundamentum autem rectę institutionis maximè omnium est sublime, est enim Deus, de quo rectè dicitur, Initium Sapientię est timor Dei. Hæc recta institutio, Primo refulget in Mundo sub Principe Deo, cuius exemplo omnes congruenter instituti monemur. Inserta est Secundo in singulorum animis; quatenus vnusquisque ex Mente & Ratione quasi diuino Pędagogo, nec non facultate appetente quasi disciplinabili puero conflatus est: Continenter in nobis Ratio sensum corrigit, appetitum cohibet, ad honestaque inuitat: sensus eatenus rectè se habet, quatenus suo duci, suoq́ue præceptori obtemperat. Hanc institutionis formam soli homini Natura fecit internam, non feris, non seiunctis Mentibus: solus enim homo ex partę diuina & mortali, ex sensuque & ratione constat, Institutio autem ex parte diuina manat, & in mortalē tendit. Exit Tertio hæc constitutionis forma in domos & familias, in quibus Parentes Prudentiores domestica disciplina filios erudiunt. Extenditur Quartò in Vrbes & Respublicas: quæ ob id præsertim, rectius vel deterius institutæ iudicantur, quatenus magis vel minus in recta Iuuentutis institutione se accuratas ostendunt. Hęc recta institutio, cum sit officium Prudentię, iure optimo ad Ciuilem scientiam pertinet: ea enim a libris de Moribus fęcundissima semina, constantesque radices recipit; a libris verò de Republica recipit pręcepta propria; quæ, non secus ac Leges, a Virtute manant, in Virtutemq́ue perducunt. C Conuenit disciplina & institutio modo quodam vniuerso generi animalium memoria prędito, nonnullis clarius, aliis obscurius; Exactissime autem congruit homini, homo enim maximè est natus obedire rationi: Iumenta solum subiiciuntur rationi alienæ, nempe hominis, a quo instituuntur, singuli autem homines, cum suæmet rationi, tum rationi alterius nati sunt obtemperare: Facta mox inter Nationes comparatione, Itali maximè omnium egent recta institutione. Cæteræ enim Nationes moribus quibusdam propriis, sibi Natura modo quodam insertis, præditæ inspiciuntur: Soli Itali, tanquam extremarum nationum medii, nil sibi proprium habere videntur: sed ad omnia faciles, habitus omnes ne dum indumentorum corporis, verùm etiam formarum animi recipere apti sunt: & quia maximè valent Ingenio, ideo inter eos optimi, & deterrimi inueniuntur. Alexander cum expugnasset Persas, dixit, se velle eos rectè instituere: respondit Aristoteles, id fieri non posse, nisi etiam Persarum reformaretur Cœlum; indicans nationum mores magna ex parte sequi cęlorum constitutiones. Si deinde inter varios hominum gradus fiat comparatio, Nobiles magis sunt apti rectè institui; cum ad virtutes, earumque vsum magis sint accommodati. Insuper facta comparatione inter Ingenuos & Nobiles, eis præsertim accommodata est recta institutio, qui sunt Ciues Reipublicę Optimatum, in ea enim Virtus obtinet principatum; ad quam Iuuenes per rectam institutionem diriguntur: & prę sertim, quia in ea Republica Ingenui Iuuenes alacri animo Sapientię, Prudentię, Eloquentięque nauant operam; cum iudicent, sę per eiusmodi ornamenta ad Rempublicam administrandam reddi aptissimos. Facta insuper comparatione inter ętates, proculdubio pueritię & adolescētię maximè congruit; ea enim est ętas nuda, recens, mollis, facilè nata recipere & seruare primas formas: nam (vt Poeta cecinit)

Descriptio rectæ institutionis.

B

Ad quam disciplinā recta institutio pertinet.

Italis accōmodatissima recta institutio.

Pulchra Aristotelis sententia.

D

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem
Testa diu &c.

Facta comparatione inter sexus, & Mas, & Fęmina recta institutione egent: Fœmina magis ea eget ob imbecillitatem suę conditionis, facilemque in errores lapsum;

Mas

A Mas ob animi sui ad maiora facilitatem: est enim mas præditus animo elatiore, fœmina humiliore: mas more est acrior, fęmina pertinacior; mas in opinione est constantior, fęmina leuior: mas recta institutione ad sublimiora natus est euchi, fęmina sine recta institutione facilius est nata labi. De his Plato in 6. de Legibus inquit. Genus fęminarum occultius & versutius natura est ob imbecillitatem, atque ita minus ordinari natum est: Idcirco cessit Legislator, neque rectè prætermisit; hoc enim neglecto multa intereunt, quæ longè melius se haberent, quàm nunc se habeant, si fuisset Legibus ordinatum. Aristoteles quoque in secundo de Repub. cap.7. latissimè manifestauit, apprime necessariam esse rectam institutionem fęminei sexus. Quod quàm sit difficile, Lycurgus est expertus; qui cum eas rectæ institutioni subiicere voluisset, nec valuisset, se a suo instituto abstinuit; est enim materies minus apta rectè formari, quàm mas. Colligamus itaque primò, rectam institutionem maximè necessariam esse homini; vt Ciui Mundi sub Principe Deo constituto, ad vitamque ęternam ordinato: Secundò Filiis Regum & Principum, qui sublimi dignitate sunt honestandi: B Tertiò Nobili Iuuentuti præsertim in Republica optimatum constitutæ. Ideo iure optimo Amplissima Venetorum Respublica, vt in cęteris omnibus, ita in attinentibus ad rectam institutionem maximè fulget, seque accuratissimam patefacit: quę non contenta tot pręclaris ordinibus, salutaribus disciplinis, congruentibusque assuetudinibus; quibus nobiles adolescentes in Vrbe sua instituuntur, formantur, & diriguntur: etiam pro vniuersa Iuuenum totius Orbis institutione & conformatione, Academiam Pataiii, ore omnium celebratissimam, antiquitus erectam; mira cura, magnificisque impensis, nedum seruare, verùm insuper in dies amplificare & exornare nititur: ac pro eligendis, accersendisque ex vniuersa Europa viris in singulis ingenuis disciplinis illustribus, Senatores pręfert, Prudentia, Iudicio, Sapientia, Auctoritateque insignes; nomine, & fama, in vniuerso orbe notissimos & celebratissimos.

C *An Mas & Fœmina ad Eadem, Eodemq́; modo institui debeant.* Cap. XXXII.

Pud Lacedęmones (referente Aristotele in secundo de Repub. cap.7.) multa eadem in Magistratibus a Viris & mulieribus administrabantur. Plato in quinto de Rep inquit; nullum esse inter eos, qui Ciuitatem curant, officium mulieris proprium, quà mulier est; aut Viri proprium quà Vir: omnium enim operum natura compos est Fęmina, omniumque Vir; in omnibus autem imbecillior est fęmina. Hinc ait Magistratus debere esse vtrisque communes: quod mox latius iubet & præcipit in septimo de Legibus asserens, eadem ab vtrisq; debere exerceri; ac si id munus remoueretur a fœminis, Ciuitas ex dupla redderetur dimidia, & ex quadrata altera parte longior: Ideo institutiones ad Arma, Magistratus, & cætera, iussit esse communes. Et circa Pontum tempore suo retulit innumera mulierum Millia, cum Pedestrem, tum Equestrem militiam strenuè exercuisse, D quas Sauromaticas appellabant. Aristoteles contra censet quidem puellas accuratè esse instituendas, non tamen ad eadē, sed ad propria & distincta officia esse dirigēdas, vt etiam per naturam distincta quadam conditione sunt præditę. Et proculdubio ea confusio mulierum & virorum in ciuili congressu, in Magistratibus, in bello, longè maius detrimentum nata est afferre quàm emolumentum: cum enim sint natura imprudentiores, minusque cautę; a Magistratibus sunt secernendę: cum sint animo effęminatę, corpore satis imbelles, naturaque timidę; in Bello confusionis & fugę conspicuas præberent occasiones: permixtę cum viris in actionibus grauioribus, animos, actiones, cogitationesque eorum redderent effęminatas. Nam si occlusę domi, in humilibusque operibus occupatę, vix detinentur; ne in lasciuiem, intemperantiam, furiasque ruant, ac secum ad id ipsum iuuenes perditè trahant: quid eueniret, si liberè vnà cum Viris in consimilibus exercerentur? Nimium potens est cupidinis ardor, propterea esca ab huiusmodi igne pro facultate arcenda est. Dicamus itaque illud met, quod in pręcedentibus de Vxorum communitate dictum est: Platonem

Plato.

Arist.

nem multa considerasse in Idea, & seorsum a propriis hominum conditionibus, sibique cęlestem quendam & diuinum scopum proposuisse: propterea multa dixisse, quæ vera quidem sunt in separatis ab humanis conditionibus; in coniunctis autem cum eis falsa, inutilia, & perniciosa inueniuntur. Hinc expedit: vt curaturus Corpora, Animos, & Vrbes, versatus sit; nedum in idearum, communiumque contemplatione; verùm maximè in vsu rerum, in euentis, propriorumq; munerum functionibus. Plato sibi proposuit vnitionem in vniuerso optimam, vtilitatem ex omni parte pro facultate eliciendam, perfectionem singulorum absolutè maximam, quos scopos inspiciens, multa dixit absolutè vera & bona: At iuncta cum hominum conditionibus, parteq; eorum fera, nec bona nec vtilia inueniuntur; non enim simpliciter bona, sunt vnicuique bona. Colligamus itaq;, & Fęminas, & Mares, accuratè esse instituendos; nō quidem communibus, sed propriis distinctisque educationibus, eorum naturæ & conditioni accommodatis. A

Quæ sint ea, quæ Recta Institutione sunt Corrigenda, & per quæ Rectè instituantur. Cap. XXXIII. B

Tria corrigenda.

Ria in homine reperiuntur, quæ recta educatione & institutione corrigi, rectéq; formari debent; Corpus, Appetitus, & Rō: Corpus, vt instrūm; Appetitus, vt executor; Rō, vt Dux: Quorū recta institutio ex tribus petēda est; ex Natura, Assuetudine, cōgruēteq; Disciplina: Natura propriè format pertinētia ad corpus, Assuetudo appetitū corrigit, Disciplina format rationē. Munus naturæ, cum propriè pertineat ad corpus, illudq; perficiat; extenditur tamen ad appetitum & rationem, quatenus in corpore rectè composito appetitus & ratio magna ex parte rectè composita inueniuntur. Similiter disciplina, cum propriè & pręsertim rationem formet, extenditur tamen etiam ad alia; vtilitas nanq; eius redundat in appetitum & corpus; nā peruerso Duce, necesse est cuncta peruerti quę ducē sequuntur: & pręsertim, quia dantur disciplinę Morales & Gymnasticę, quę, quāuis vt doctrinæ & disciplinę ad rationē pertineant, ob ea tamen in quibus versantur, & corpus, & appetitum rectè formare valēt. Assuetudo quoq; cum propriè pertineat ad appetitum; ob connexionē tñ, & conspirationē ad easdē actiones, tum corpori, tum rationi fert opē: Sedandæ sunt Animi perturbationes, vt corpus bene valeat, & Mens tranquillè fungatur munere suo. Hæc sunt tria, quę pro recta hominis institutione & formatione a Philosophis considerātur: Quibus quartum maioris momenti, eminentiorisque virtutis addere debemus, & est supernum Lumen, supernaq; gratia; quorū notitia destituti Philosophi, postremā hominis perfectionem cognoscere non valuerunt: Superna reuelatione, supernè perficitur humana ratio; infusione aūt gratię gratū faciente, præsertim facultas appetens. At quartum hoc perfectionis genus Theologis derelinquens, de cæteris per capita aliquid dicā. Corpus a Natura primò formatur; ab Arte aūt, varia, quæ ad illud pertinent, corriguntur, & perficiūtur. Nā primò rectè curanda sunt pertinentia ad generationē; vt ex nobili semine, ex legitimaq; connexione, proles prodeat generosa: Quæ producta cōgruenter est educāda, Voce, Motu, Cibo, Aereq; accōmodatis; vt corpus cōsurgat aptissimum ad Virtutes, Probosq; mores: Quāuis.n. mores non necessario sequantur corporis tēperaturā, frequenter tñ ei maximè sunt consentanei, & sine ea postremā perfectionē assequi cumulatè non valent. Adhibendæ mox sunt Artes Gymnasticæ; quarum principes sunt Saltatio & Lucta, vt in septimo de Legibus eleganter docuit Plato. His accedunt Ludi nonnulli ingenui; & pręsertim Ludus paruę pilæ, a Gal. summopere commendatus. Venationum quoq; nōnulla genera, recta ratione approbantur, inter quas ea principatum obtinet, quæ ferarum est, & quadrupedū animalium; quæ diurna, libera, & fortis fit: Aucupiū sibi secundū locum occupat; & præsertim id, quod aperto volatilium Marte, vel arcu perficitur: Piscatio nil vel parū ingenui habet, vt Plato nos monuit; nec propterea ob varias opportunitates dānatur natandi peritia. His omnibus eatenus danda est opera, quatenus grauiora studia non perturbant; & bonæ corporis valetudini, Mēbrorum flexioni, corporis agilitati, robori, dexteritatiq; conducunt: in quibus id omne vitandum; quod ignauū, seruile, & sordidū est; vel cū fraude, & dolo factū fuerit: Et demū corpus ita parandū est; vt fęlicissimè valeat animo ingenuo inseruire, pro tuenda patria, fungendisq;

Rectè formantia.

C

D

gendisq;

A gendisq; Virtutum muneribus. A corpore ad appetitũ transeuntes, hũc eò accuratius Instituentia Appetitum.
corrigere formareq́, tenemur; quò proximius, intimius, & potentius ad agendũ con-
currit: Hũc ad extrema facile labentem, more & assuetudine coercere, moderari, ad
mediũq; pro facultate redigere tenemur. Magistra huius institutionis est ciuilis Phi-
losophia; quę prudentiã formans, singulis appetitionibus Leges præscribit. Difficile
profectò est domare Tauros, fręno equos subijcere, at difficilius est iuuenum rectè cõ
ponere appetitiones: Ferociores sunt illi, hæ verò multiformiores, acutiores, magisq;
pertinaces. Dux huius rectę institutionis est opinio recta, instrumenta verò præmiũ
& pęna: his vtimur, dum fręnare cupimus feras, Verberibus enim, & cibo pręsertim,
eas cicures mansuetasq; reddimus: id ipsum facimus in puerorũ institutione. Prop-te-
rea rectè Democritus dixit, pęnam & præmium esse cões Rerumpublicarum Dęmo Democritus.
nes, quibus populi Legibus subiiciuntur. His accedunt in adultioribus Timor infa-
miæ, & desideriũ honoris: quę sunt ingenui iuuenis propria, & in Animo nobili sunt
Calcaria acutissima, sine quibus nemo ad sublimia eleuatur. Ea duo prima sunt instru
B menta cõia, hęc propria ingenuorum animorũ: ea sunt instrumẽta externa, hęc inter
na: a pęna sperat homo se posse liberari, ab infamia nequaquã. Insuper; ex cæteris di-
sciplinis Musica, & Astronomia, non parum conferunt pro recta appetitionũ confor Musica, & Astronomia.
matione: Ratio est; quia duo sunt sensus cũ animo summopere iuncti, rectę nostrę in-
stitutioni pręsertim destinati, ad quos ẽt propriè pertinet imitatio; Visus scilicet, & au-
ditus. Visui conducit Astronomia, per quã cęlestia intuentes, ad eorũ imitationẽ in-
ternas animi appetitiones rectè cõponimus: Propterea ĩ Timæo dixit Plato, hominĩ
tributos esse oculos; vt inspiciens regulatissimos cęli motus, congruentem modũ suis
appetitionibus imponeret. Musica respondet auditui: quæ ob rationes & proportio
nes, ex quibus constat, miram habet cum anima rationis compote Antipathiam, &
Sympathiam; vt vnusquisq; in seipso manifestissimè experitur. Propterea: vt visus &
auditus, germani sunt sensus, nostrę institutioni inseruiẽtes, ita duæ illæ disciplinę eis
proportione respõdentes, Germanę a Veteribus denominatæ fuerunt: Et quẽadmo
C dum disciplinæ illæ duę, pro recta appetitionũ conformatione inseruiunt, ita cætera
visui & auditui respondentia, id ipsum faciunt: Veluti in attinentibus ad auditum, Fa
bulę, Historię, Poëtarũq; Sentẽtię, Probitati, Honestati, Iustitięq; consentaneę. In at-
tinentibus ad visum, Picturę, Statuę, Sculpturęq; id solum pręseferentes, quod de-
cet, & honestũ est: Propterea nõ iniuria a Veteribus Pictura & Sculptura inter Artes
Ingenuas numeratę fuerunt, non quidẽ, vt in earũ efficiendis operibus Vir ingenuus
laboret, sed vt rectas operum rationes ex natura depromptas rectè iudicet, ad earũq;
imitationẽ perturbationes cõponat: Nã (vt in libro de Philosophia nos rectè monet
Plato) Artes, quę ingenuos decent viros, Intelligentię ratione, non manuũ ministerio
perficiuntur. Demum humana Ratio, quę cęterarũ facultatũ Dux est & Princeps, ac- Instituentia Mentẽ.
curatissimè instituenda & formanda est: Id fit per disciplinas, quę rationales dicũtur,
de quibus suo loco disserui. Quę (vt meo instituto inseruiunt) in tres hos gradus distri
buuntur: ingenuarum .n. disciplinarũ, Nonnullæ animũ ingenui iuuenis parant, Alię
virum ingenuũ formant, Nonnullę demũ iã formatum decent. Parant disciplinę illę,
D quę organicę dictę sunt; vt Grãmatica, Logica, Rhetorica, & similes: Formant Virum
ingenuũ partes Philosophię, in quarũ vsu summũ hominis bonũ est collocatum: For-
matum decẽt nõnullę Artes nobiles & ingenuæ, vsusq; earũ; de quibus alibi verba fe
ci. Ex his constat, quàm salutare censeri debeat Symbolũ illud Pythagorę, dum dixit: Pythagoras.
Qui congruenter animũ a perturbationibus purgare studet, salẽ adhibeat, cantuq; ad
Lyrã vtatur: Sal Sapientiã indicat, quę cũ Prudentię recta ratione iũcta, salutarẽ in ap
petitionibus consonantiã parit. Demũ rectæ institutionis cura ei est demãdanda, qui
auctoritate valeat, Virtutis habitu sciat, bonisq; moribus præditus velit, vt auctorita
te, verbis, & exemplo, firmius & potentius instituere valeat. Talem in Republica Ve
netorũ se per multos annos patefecit nunquam satis Laudatus ALOYSIVS PI- Clarissimus Aloysius Pisaurius.
SAVRIVS, Philosophię in Amplissima sua patria præfectus, Familię nobilitate,
Morum integritate, Sapientiæque splendore illustris; olim auditor meus, nunc Do-
minus colendissimus: Propterea mirum non est, si ex tam fęcundo semine tot ac tam
Generosæ Plantę pro amplificanda Republica prodiere. Ita refulsit Philosophiam ve-
re esse Vitæ magistram, ingenuorumq; iuuenum Parentem & formatricem.

Sex

Sexdecim Capita, ex quibus Præcepta deducuntur Rectæ Iuuenum Institutioni inseruientia. A *Cap. XXXIIII.*

Scopus rectæ institutionis.

Vemadmodum singularũ Artium dantur regulę quædam conducentes pro finis adeptione, ita & præsertim in præclara hac rectè instituendi ratione eas inueniri putandum est: quarum hic statui debet scopus, vt earum ope sensuum appetitus, quasi lasciuiens puer, coerceatur, rectęque rationi subijciatur, adeò vt ingenui iuuenes, cum in ocio, tum in negotio, cõgruenter se habeant. Regulæ autem & præcepta numero sunt multa, capita verò pauciora: quę ego in sexdecim redegi, eaq; distinctè & laconicè referam, vt in iuuenum animis facilius imprimantur, exactiusque seruentur memoria.

Caput primũ rectę institutionis a Scopo sũptũ Cap. secundum a primo parente.

Caput Primum a scopo sumitur. Nã recordari tenemur nos a summo bono, & pro summo bono natos, formatosq; esse, ac ita nostro vitæ cursui scopum sublimem & illustrẽ proponemus: cuius præstantiã intuentes illum amabimus, amãtes expetemus, expetẽtes media optima ad illũ ducẽtia ꝑeligemus, ꝑeligentesq; fęlicissimè assequemur. B

Alterum caput a primo Parente petendum est: Nam meditari vnusquisq; debet se esse prolẽ Dei, & teneri eum pro viribus ęmulari, vt proles Generosa iudicetur: Considerare debet, Parentem hunc in sublimi esse collocatũ; vt recordetur sibi ascendendum, non descendendum esse: & propterea cauendum, ne a vili metallo, ab inani Gloria, a desiderioq; carnis deprimatur; quod Auaris, Ambitiosis, Intemperatisq; cõpetit. Recordari debet, se præsertim esse, non corpus, sed Mentem, hoc est perfectum quoddam in imperfecto, maximũ in minimo, ęternũ in mortali: ac ita ei, quod maximũ, perfectum, ęternumq; est, sui imperiũ tribuet, nec a viliũ desiderio mãcipabitur.

Cap. tertiũ a cõditione Virtutis.

Caput Tertium ad cõditiones pertinet Virtutis, & Vitii: Nam recta ratione vnusquisq; sibi suadere, constanterq; credere tenetur, Virtutẽ esse formosissimã, saluberrimam, Naturæ & Deo consentaneam, proximumq; parentẽ cunctorum nostrorum bonorum, natam nos gratos reddere Deo, amabiles Mundo, vtiles nobis & aliis; Vitio verò opposita conuenire: & iure profectò cum enim simus libertate donati, in cuius recto vsu summum bonum, in præpostero malum est positum; ex sola Virtute ille, C hic ex Vitio perniciosissimè manat.

Cap quartum a sui cognitione.

Caput quartum in cognitione sui positum est. Nam alta mente reuoluendum, accurateq; præclarum illud Apollinis responsum est perpendendũ: qui, dum a Cræso Lydorum Rege interrogatus, quid ei esset faciẽdum, vt fęlix viueret; si nosceret seipsum, respondit: & iure quidem. Nam qui se noscit, percipit se non corpus, sed Mentem pręsertim esse, ac suum officium esse Diuina colere, mortaliaq; sibi subiicere, in quo optima sui institutio est collocata: Et præsertim id assequetur, quia nemo mentẽ noscit, nisi primò cætera nouerit; Mens. n. dũ singula fuerit facta, valet se noscere; cognitio autem naturę rerum, est actionum curãtarum optimus Dux.

Cap quintũ a conditione hominis.

Quintum caput ex hominis conditionibus sumitur: Nam recordari homo debet, se esse Epilogum Mundi, Mundũq; paruum; vt moneatur teneri cum Magno Mundo conformari, in qua conformatione exacta hominis perfectio hanc vitã viuentis est collocata. In Magno Mundo præest Deus, cui omnia inseruiunt: nitendum similiter est; vt in nobis Mens, quę Diuinitatis est particeps, cum Deo iuncta, absolutum imperium obtineat. D Cauere debemus, ne in hoc nostro paruo Mundo Terra præsit Cęlo, ne Dominus ducatur seruus, ne continenter Sol eius Terrenæ partis opaca conditione eclypsetur, ne in eo sit Nox continua, ne suis perturbationibus redeat in Chaum; ne sit Mundus Litis, sed Amicitiæ; & summopere cauendum, ne filii Terræ eius, hoc est inanes cogitationes ex corpore prodeuntes, in immensum crescant, sed proles animi curanda & perficienda est: Et recordari vnusquisq; debet, se esse pręditum potentibus Alis, graui pondere alligaris; ideo ei nitendum esse pro viribus eleuare pondus, ne ab eo depressus mergatur in vndis: Considerare tenemur, quod, si extra formati sumus corpore recti, vt corporeum Solem intueamur; niti monemur, non depressa sed erecta Mente, Deum Mentis Solem inspicere.

Cap. sextũ a conditionibus Mũdi.

Caput Sextum ex cõditionibus huius Mundi petendum est, Nam qui rectè cupit instituti; considerare tenetur, quàm vilia ea sint, quæ sensus nostros oblectãt, & statuere sibi debet, se in hunc Mundum, quasi in Arenam, cũ Natura, Fortuna, Aduersisque

Animi

A Animi cogitationibus pugnaturum descendisse; exemploq; Herculis teneri aduersa Vitiorum Monstra Animi robore domare: in qua pugna agitur de summa rerum, perniciosum est succumbere, saluberrimũ vincere; nec satis est non superari, sed insuper superare nitendũ est: cum semel viceris, adhuc tibi esse pugnandũ, & vincendum persuadeas, vt quasi in medio hostium collocatus, semper te pugnę paratum præbeas.

Septimum caput ab externo duce petendum est. Meditari vnusquisque debet; sibi diuina Prudentia, tanquam duces externos, destinatos fuisse oculos; vt moneremur, pro facultate nitendum nobis esse cum oculis conformari. Oculi libenter intuentur cęlum, vt id pro sede optemus, intuentur cęlorum motus, vt ad eorum imitationem motus animi componamus; sunt lucidi, quærunt lucem, tenebrasque abhorrent: ita nos tenemur, Virtute fulgere, expetere Lucem veritatis, Tenebras uitiorum & ignorantiæ vitare. Oculis obest opaca conditio Terræ: ita nos monemur, si lucem recipere cupimus, Terrena despicere. Oculus nunquam videndo expletur, actio eius est spiritalis, & sine tempore: similiter nitendum nobis est, vitam viuere spiritalem, eleuari B supra tempus, probaque actione nunquam saturari. Oculi sunt tanquam parua animalia, vt nos animalia maiora eis reddamur similes, nil vident sine Luce superna: ita mens nostra destituta superno lumine, in tenebris errat. Cap. septimum a duce externo

Caput octauum ab eo, quod nos seducit, petendum est. Tenentur ingenui iuuenes hoc sibi in animo figere, continenterq; meditari, nil eis aduersius, rectaq; cum institutione pugnãtius, voluptate corporis reperiri: Hęc est formosa Helena, quæ Troianos in perniciem deduxit; de qua ab Homero dictum est, Extra vndam & fumum longè compelle carinam: Hæc est coęua nobis Eua, quæ seducta a Serpente, partem nostram virilem nunquam tentare desinit: Hæc oculos delectat aspectu, sensusque cęteros leniendo demulcet, internam verò Animi conditionẽ peruertit & perdit. Quicunque insanam voluptatem amplectitur, Vitiorum omnium se prędam facit, euadit intemperans, mollis, fędifragus, imprudens, prophanus, inconstans, semper egens, sordidus, seruilis, & demum omni pernicioso Monstro perniciosior: Ideo sapiente viro digna fuit Scipionis sententia, dum dixit; magis ei esse formidandum, qui à volupta- C tũ turba circundatur, quàm qui ab exercitu hostium: Iure itaq; circuncisione vti monemur, non quidem ea corporis, Aegyptiorum Iudęorumque more, sed Animi. Cap octauũ a seducente.

Caput nonum ex instrumento probarum actionum peti potest: Nam vnusquisque sibi suadere debet, nil præclarum a nobis sine labore effici posse, laboremque iuueni esse apprime salutarem; est enim seminum Virtutis cultor optimus, Vitiorum verò aptissimus expulsor. Propterea enunciant Academici, Deum pro inertibus non pugnare: & Arist. interrogatus, vbi vigerent Virtutes, in laborum studiosis animis, respondit. Ideo; dum via virtutis nobis videtur ardua, pugnaq; cum Vitio difficilis, considerandum est, genus omne vitæ iunctas sibi habere molestias proprias: ideo ea via progrediẽdũ est, quę non ad perniciem, sed ad salutẽ; non ad Naufragium, sed ad portum, non pręcipites, sed sublimes nos ducit: Ita percipiemus; quòd non ardua est via Virtutis, sed nos molles; non aspera pugna, sed nos segnes; non amari labores, sed gustatus noster est aduersa bile deprauatus. Cap. nonum ab instrumento

Decimum caput sumendum est ex cõi regula directionum. Dum enim nos ipsos D componere, Animiq; perturbationes moderari optamus, imitari tenemur eos, qui ligna contorta dirigunt: Animus enim in oppositum eius flecti debet; quod vel est Vitium sui natura deterius, vel nobis ob corporis temperamentum est familiarius. Insuper imitari debemus accuratum Statuarium; qui continenter in statuam a se perficiẽdam conuersus, modò aliquid detrahit, modò addit, modò emendat: ita nos in nos ipsos conuersi, id ipsum facere tenemur; vt nostram hanc statuam, ad Dei imaginem factam, cum suo exemplari pro facultate conformemus. Decimum cap. a communi regula directionum.

Vndecimum Caput ex conditione huius vitę peti potest. Quicunq; enim Vitam hanc rectè instituere cupit, conditionẽ eius accuratè tenetur perpendere; dum enim hoc fecerit, iudicabit hęc, quę sensus oblectant, esse vmbras eorũ, quę verè sunt: ideo per vmbras excitabitur ad res serias. iudicabitq; hanc vitam esse, non finẽ, sed viam, cursum, & peregrinationem: propterea de vera patria erit solicitus, & de vita, quæ vera & æterna est, non de ea, quę est breuis & inanis, & non vita potius quàm vita. Ita cum Heraclito exclamabit, In fuga requiem, in Morte vitam reperiri. & Pythagorę obtem- Cap. Vndecimũ a cõditione huius Vitæ.

obtemperabit pręcipienti; Cor ne comedas, hoc est curis huius Mundi ne consumas A
cor tuum: Curę.n.rerũ mortaliũ, ita cor urunt, vt illę damnarum reficiunt ac recreāt.

Cap. duodecimũ a pnicie Ocii.

Duodecimum caput ex ocii pernicie sumitur: Nam vile ocium, quod aditum tradit perniciosis cogitationibus, lōgè a nobis est repellendum. Dico ocium vile, quia ocium contemplationis omni externo negotio est præferendum: Ideo sapienti viro requiescere ab externis negotiis, saluberrimum est, insipienti vero perniciosissimum; cum ea tantùm meditari valeat, quæ ei sensus offerunt, ea autem sunt irritamenta Vitiorum.

Cap decimumtertium a debito & ingratitudine.

Caput Decimumtertium ex debito & ingratitudine peti potest: Nam qui rectè cupit instituí, hoc sibi constanter statuere tenetur, nil ingratitudine deterius, nilque cum humana conditione pugnantius reperiri. Homo cum id quod habet, primò a Deo receperit, mox a Patria, Parentibus, & Amicis; ne sit ingratus, tenetur se totum retribuere: primò Deo, secundò Patriæ, tertiò Parentibus; vel animi, quales illi sunt qui eum instituunt; vel corporis: ita tamen sui partem tradat aliis, vt nil sui auferat a Deo. Iure post Deum Patria collocatur, cum ea sit communis Parens B
Ciuium, in qua refulget cura Dei: per quam ne dum nos seruamur, verùm insuper Parentes, Filii, Amici, & demum cuncta ad hanc vitam pertinentia in ea continentur. Tenemur pro facultate curare, vt capite bene valeamus: Caput est Mens; cuius optima valetudo est Deus, ex quo optima in nos Vita redundat, per quam (vt Possidonius enunciauit) plus patet dies vnus viri probi, quam improbi longissima ætas.

Cap. decimumquartum a conditione principiorũ institutionis

Caput Decimumquartum a conditione principii institutionis peti debet. Iudicent ingenui iuuenes, facile esse principiis obsistere: ideo, dum paruus est hostis, necent illum; ne grandior factus, necet eos: Vitium enim, nisi necetur, necat. Et quamuis iudicemus nos aduersus vitia satis esse munitos, semper tamen errandi occasio vitanda est; ne, dum palàm cupimus videri fortes, clam serui reddamur: qui enim pericula quærit, demum perit in illis.

Cap decimumquintum a præcurrēte dispositione.

Caput Decimumquintum ex præcurrente dispositione petatur. Statuere sibi, debent Iuuenes salutarem esse Platonis sententiam illam, quòd moderata Iuuentus facilem reddit senectutem, immoderata difficilem: Propterea tenentur adolescentes in C
eis ludēdo exerceri, quæ mox adulti seriò sunt acturi; tenentur Iuuenes pugnare, vt mox Senes pace fruantur; tenetur vnusquisque insurgētes animi ægritudines curare, ne mox per senium incurabiles reddantur; tenetur quilibet in seipso partem ferā domare, ne ea ferocior reddita voret humanam: ac ita requiete, pace, sanitate, seipso, veraque vita fruetur.

Cap. decimũsextũ a regula rectæ exactæque institutionis.

Caput postremum statui debet regula, qua exactissimè iudicemus, num rectè omni ex parte simus instituti: Pro qua considerare tenemur, an erga nos, erga alios, & erga Deũ congruēter simus affecti, qui.n. hoc trino perfectæ institutionis gradu fuerit formatus, omni ex parte cēseri debet rectè institutus. Erga nos rectè afficimur per Tēperantiam, erga alios per Iustitiam, erga Deum per Pietatem; ita castè, iustè, & piè, viuemus: Cuius optimæ institutionis Castitas siue Temperantia est initiũ, Iustitia mediũ, Pietas finis: Ideo in tam salutari fine cum Dei Gloria iucundissimè requiescamus.

Vt autem iterum ad te (o HOMO iam rectè institute) conuertar: Si vt Philosophus, sola humanæ tuæ rationis regula formatus, hęc facere moneris; quid teneberis D
efficere, vt Christicola? vt superno lumine illustratus? vt spiritu Dei supra Mundi caligines eleuatus? cum ita conformatus ab eo ducaris, qui sui essentia est Lux, Veritas, & Rectum: in cuius Gloriam si spiritum hũc restituere mihi datum esset, libentissimè exclamarem; VITA, ET PHILOSOPHIA, VALETE, VALETE.

FINIS.

INDEX SINGVLARVM RERVM ET SENTENTIARVM,

QVAE IN VNIVERSO OPERE PROFERVNTVR, ET EXPLICANTVR.

a Agere

Ami-

modo

Cogni-

D

E

F

quibus

Gratia

H

Homini

I

videtur

Leges

Mas

fortunæ

O

Opti-

P

erinnere

Platonis

Q

R

S

Scotus,

V

Virtus

Vitium

INDEX.

FINIS.